

Coperta: *Victor Feodorov*

” ”

GEORGE BARIT SI CONTEMPORANII SĂI

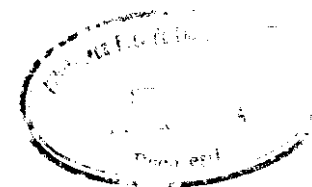
V O L . I V

Correspondența primită de la
CONSTANTIN PAPFALVI,
SIMION MIHALI-MIHALESCU, TIMOTEI CIPARIU
ȘI ALEXANDRU STERCA ȘULUȚIU

EDIȚIE DE ȘTEFAN PASCU, IOSIF PERVAIN, IOAN CHINDRIȘ,
DUMITRU SUCIU și IOAN BUZAȘI

COORDONATORI: ȘTEFAN PASCU și IOSIF PERVAIN

D O C U M E N T E L I T E R A R E

EDITURA MINERVA

BUCUREȘTI — 1978

GUVINȚ ÎNAINTE

Împreună cu cel precedent, acest al patrulea volum din corespondența lui George Eariț conturează un capitol epistolar aparte, cu o certă notă de unitate ideologică, de viziune comună asupra evenimentelor și lucrurilor și de unitate stilistică. Aproape 500 de mesaje trimise *din Blaj*, între 1836 — 1892, acoperă mai bine de o jumătate de secol din existența modernă a centrului cultural de mare prestigiu istoric. Căci, asemeni întregii corespondențe primite de Bariț, epistolele blăjene evadează din rostul mesajului intim, făcându-se ecolul unor mari evenimente politice. Dincolo de calitatea estetică strictă, de veritabilă literatură epistolară, notabilă tocmai prin faptul că emană din mediul încă puțin cunoscut sub raport beletristic al Blajului, corespondența este constant sintetică și generalizatoare, subiectivând planul major al duetului politic național. Diagrama cronologică a scrisorilor, însoțite de notele, comentariile și variantele vitale necesare datorită spațiului și timpului național la care se referă, înregistrează condensări, polarizări revelatoare în jurul momentelor de maximă solicitare politică, oferind imaginea unui Blaj angajat organic în curentul de redeșteptare din jurul anului 1848 și din deceniile următoare. Volumele înmănușează prima concentrare științifică de documente și cea dinții interpretare modernă despre mișcarea prepașoptistă din anii 1842 — 1846, incontestabilă matrice a ideologiei revoluționare de la 1848. Scrisorile lui Nicolae Maniu, Grigore Mihali, Iosif Many și Timotei Cipariu confirmă definitiv caracterul *politic* al unei întregi serii de incidente din acești ani, văzute pînă acum, din lipsa unei aprofundări documentare, drept niște „întîmplări” cu caracter cvasipersonal. Dar aceste întîmplări își găsesc o integrare de semnificație națională în revoluția transilvăneană de la 1848, care apare în epistolarul blăjean în răsfrîngeri scurte, dar de o impresionantă densitate. Blajul și oamenii săi se regăsesc apoi în freamătul politic al liberalizării, între 1861 și 1864, în condițiile unei noi și impresionante curbe ascendente a speranțelor naționale. Momentul trebuia să corespundă realizării celor mai importante liniamente ale programului *minimal și explicit*, culminînd cu recunoașterea constituțională a națiunii române și transformarea Transilvaniei într-o țară românească *sensu politico*, preambul necesar al marelui program românesc: unitatea politică a tuturor românilor. Epistolele din această perioadă sînt monumente documentare masive și ca număr și problematică, dar și ca responsabilitate a autorilor, care sînt fie canonici sau vicari cu imensă înfrîurire spirituală asupra românilor (Ioan Fekete Negruțiu, Ioan Antonelli), fie cărturari de prestigiu național (Timotei Cipariu), fie — ca în cazul mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu — chiar personalități implicate în politica mare a Imperiului austriac. În momentele de mare solicitare politică, oamenii Blajului fac corp comun cu partida națională transilvăneană, iluminist-liberală mai întii, pașoptist-revoluționară după Adunarea de la 3/15 mai 1848, devenită partid politic în 1869, pentru

SECRETARIATUL EDIȚIEI:

Ioan Chindriș, secretar; *Nicolae Albu*, consultant special; *Ana Ciurdariu* și *Konrad Gundisch*, consultanți pentru limba germană; *Carol Engel*, consultant pentru limbile maghiară și latină; *Ella Karsai*, fotograf

a da eficiență și coerență maximă luptei împotriva politicii destructive a dualismului austro-ungar.

Epistolarul blăjean, cuprins în volumul precedent și cel de față, are o nu mai puțin marcantă semnificație culturală și literară. Am subliniat cu altă ocazie revelațiile pe care le aduc aceste scrisori în legătură cu noul val al Școlii Ardelene, jalonat de activitatea și opera unor mari personalități de la mijlocul secolului al XIX-ilea. Nu arareori, implicațiile sînt de o adîncime nebănuită, vizînd fenomenul de creare a formelor literare (cazul epistolarului lui Timotei Ci-pariu, care e cel mai vechi jurnal literar românesc avînd ca obiect habitatul intim al unui oraș) sau de configurare a curentelor (scrisorile lui Iosif Many și Ioan Rusu, care deconspiră mecanismul pătrunderii romantismului în Transilvania). Scrisorile facilitează masiv munca de arheologie literară, istoria literaturii noastre înregistrînd un relativ hiatus în cunoașterea corectă a aportului beletristic al Transilvaniei în secolul trecut. Prin accesul la nivele intime, epistolele blăjene permit descoperiri și identificări de opere, clarificări de pseudonime și paternități literare, dau sugestii arhivistice prețioase. Epistolarul blăjean este un îndreptar convingător pentru istoricul literar care posedă metodologia de mare actualitate a cercetării obiective, dealtfel foarte binevenită în această nouă fază — configurată de pe acum — de investigare a literaturii române transilvănene din epoca instituționalizării demersului și a creării formelor.

Deasupra acestor implicații, însă, e valoarea literară *in sine* a epistolarului, care dublează valoarea lui de monument documentar și lingvistic.

Cluj-Napoca, 1 decembrie 1976

ȘTEFAN PASCU

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Întruclt ne aflăm acum la al patrulea volum al corespondenței primite de George Banț și principalele probleme de text au fost clarificate în notele la volumele anterioare nu mai sînt coteșim util să/însoțim pe acesta de acum cu o notă extinsă. Pentru lectorul mterestat sa sU ce criterii de editare am folosit facem trimitere la volumele I - III.

EDITORII

TABEL SINOPTIC AL SCRISORILOR DIN VOLUMUL IV

CONSTANTIN PAPFALVI

Nr. scrisorii	Data			Locul expedierii	Biblioteca (arhiva, revista sau cartea) în care se găsește sau a fost publicată scrisoarea	Fila sau pagina
	Anul	Luna	Ziua			
I	1838	ianuarie	13/23	Hunedo	B.A.R., ms. rom. 1000	
II		iunie	3/17	Deva		180 r - 181 v
III	1839	decembrie	31	Hunedo		182 r - 183 v
IV	1810	iulie	3			184 r - 185 r
V	18-16	"	6			186 r -f v
VI	1850	februarie	12	Hațeg		188 r
VII	1851	august	23	Strei		189 r
VIII	1867	octombrie	28	Blaj		190 r - 191 v
IX	1879	"	6			192r - 193 r
X		noiembrie	10			194 r -f
XI		"	20			196 r - 197 r
XII		decembrie	10			198 r - 199 r
XIII	1880	martie	8			202 r - 203 v
XIV	"	decembrie	31			200 r -f v
XV	1882	mai	8			204 r - 205 v
XVI	"	noiembrie	26			206 r + v
II	1884	aprilie	14			207 r - 208 v
XVIII	1885	ianuarie	19		981	267 r
XIX	"	februarie	6			209 r -f v
XX	"		12		1000	211 r
XXI		ianuarie	24			212 r -f v
XXII	1892	iulie	30		Biblioteca „Astra” Sibiu	211 r - 215 v

C XI/25, inv. 469

TIMION KIHALÎ-MÎHALESCU

I	1849	decembrie	19	Zlatna	B.A.R., ms. rom. 998	221 r -222 v
II	1855	octombrie	5	Blaj		236 r.
III		decembrie	7			238 r - 239 v
IV	1856	ianuarie	11			240 r - 241 r
V		septembrie	26			242 r
VI	1868	ianuarie	6	Crai ova		243 r - 244 r
VII		martie	8			245 r - 246 r
VIII	1879	ianuarie	10/22			247 r + v
IX		martie	4/16			249 r - 250 v
X		"	20			251 r - 252 v
XI	1882	noiembrie	14/26			253 r + v
XII	1883	octombrie	"	"		255 r - 256 v
XIII		decembrie	3			257 r - 258 r
XIV			4			261 r - 262 r
XV	1884	martie		"		263 r - 264 r
XVI		iulie	20			265 r - 266 r
XVII	"	septembrie	11			267 r - 268 v
XVIII	1885	ianuarie	5/17			269 r - 270 v
XIX		iunie	"			271 r
XX	1890	februarie	21	"		272 r + v
XXI	1891	aprilie	9			274 r - 275 r

TIMOTEI CIPARIU

I	1836	octomb./noiembr.	27/8	Blaj	B.A.R., ms. rom. 994	17 r - 18 v
II						19 r + V
III		decembrie	1/13	Blaj		20 r - 23 v
IV	1837	ianuarie	15/27			24 r - 25 v
V		martie	9/21			26 r - 27 v
VI		iulie	?	Blaj		79 r + V
VII		august/sept.	27/8			28 r - 31 r
VIII		noiembrie	11/23			32 r 33 r

IX		decembrie	26			
X	1838	ianuarie	9/21			34 r - 35 v
XI			12/24			36 r - 37 r
XII			16/28			38 r - 39 v
XIII		februarie	9/21			40 r - 41 v
XIV		martie	6/18			43 r 4- v
XV		martie/aprilie	23/5			44 r - 45 r
XVI		aprilie/mai	26/8			50 r - 53 r
XVII		mai	8/20			46 r - 49 v
XVIII		mai/iunie	29/10			55 r - 56 v
XIX		iulie	5			57 r - 60 v
XX			19/31			61 r - 62 r
XXI		sept./oct.	28/10			63 r - 64 v
XXII		octombrie	5/17			69 r - 70 r
XXIII		decembrie	9/21			71 r ~ 72 r
XXIV	1839	ianuarie	8			65 r - 68 v
XXV		februarie	1/13			73 r - 74 r
XXVI	1810	iulie	7/19			75 r + v
XXVII		august/sept.	31/12			80 r - 81 v
XXVIII		decembrie	14			82 r — V
XXIX	1841	februarie	12/24			84 r -f v
XXX		martie/aprilie	22/3			85 r - 86 v
XXXI		aprilie	24	Sibiu		87 r - 88 r
XXXII		mai/iunie	25/6	Blaj		94 r ~ 95 r
XXXIII		iulie	16/28	Sibiu		89 r ~ 90 v
XXXIV		august	18/30	București		91 r
XXXV	1812	ianuarie	9/21	Blaj '		92 r - 93 r
XXXVI		februarie	15/27			96 r - 97 r
XXXVII		martie	10/22			98 r - 99 r
XXXVIII		iunie	16/28			100 r + v
XXXIX		august	9/21			102 r
						103 r - 104 r

XL		noiembrie	7/10			105 r - 106 v
XL I	1843	februarie	26	Sibiu	» «	109 r
XLII	"	aprilie	30	Blaj	"	110 r - 111 r
XLIII	"	iunie	13	"	"	112 r
XLIV	n		15/27	"	"	113 r - 114 v
XLV		iulie	9			115 r + v
XLVI	"	august	1		"	150 r - 151 r
XLVII		decembrie	17/29			117 r
XLVIII	1844	iunie	1/13			120 r - 121 v
XLIX	"	iulie	2/14			122 r - 123 r
L	"	august	15			118 r - 119 v
LI	"	decembrie	8/20	»		124 r - 125 r
LII			22	"	"	126 r + v
LIII	1815	ianuarie	19/31	"		127 r - 128 r
LIV			26	"		129 r - 130 v
LV		februarie	4/16			107 r - 108 v
LVI	"	februarie/martie	23/7			131 r + v
LVII	"	martie	13/25			132 r - 133 r
LVIII			16/28			134 r - 135 r
LX	"		18/30			136 r - 137 v
LXI		martie/aprilie	30/11			138 r + v
LXII	"	aprilie	6/18	»		139 r + v
LXIII	"		16/28			140 r
LXIV	"	aprilie/mai	19/1			141 r - 142 r
LXV	"		24/6			144 r
LXVI	"	mai	1/13	»		143 r + v
LXVII	"		15/27			145 r - 146 r
LXVIII	"	mai/iunie	22/3			147 r
LXIX	"	noiembrie	2/14			152 r - 153 r
LXX	1846	ianuarie	ante 31			178 r + v
LXXI	"	februarie	1/13			154 r - 155 r
LXXII			13/25			156 r - 157 r

				<i>continuare</i>	
		3	1	4	
LXXII		martie		12/24	
LXXIII		aprilie		9/21	158 r - 161 r
LXXIV		mai		3/15	163 r - 164 r
LXXV		iunie		ante 28	165 r - 166 r
LXXVI		iulie		15/27	148 r - 149 r
LXXVII		august/sept.		31/12	167 r + v
LXXVIII		decembrie		10/22	168 r - 169 r
LXXIX	1847	ianuarie		1	170 r + v
LXXX				10	174 r - 175 r
LXXXI				post 6	176 r + v
LXXXII				?	171 r
LXXXIII	»	februarie		7	172 r
LXXXIV				14/26	180 r - 181 v
LXXXV	"	»		20	182 r + v
LXXXVI				28	183 r
LXXXVII		martie		7/19	» 184 r - 185 r
LXXXVIII	»	martie/aprilie		21/2	186 r - 187 v
LXXXIX		mai		ante 31	188 r -f v
XC				9/21	* 77 r - 78 v
XCI		iunie		13/25	191 r - 192 r
XCII	»	august		1	193 r - 194 r
XCIII	»	iulie		19	195 r
XCIV	»	octombrie		post 23	196 r - 197 v
XCv	1848	martie		?	198 r + v
XCVI		aprilie		3	199 r
XCvII	»			5/17	206 r
XCvIII	"			22	200 r - 201 v
XCIX				16/28	202 v - 203 r
C	1850	februarie		11/23	204 r - 205 r
CI	1855			C	" 209 v -f v
				Cernăuți	
				Blaj	211 r - 214 .

CII		noiembrie		6/18		215 r - 2181'
cm	"	"		18/30	"	219 r - 220 v
CIV	1858	iunie		10	»	223 r + v
CV	"	august		1	"	225 r
CVI		septembrie		3	"	227 r - 228 r
CVII		decembrie		31	"	229 r - 230 r
CVIII	1859	februarie		1	"	231 r - 232 r
CIX	"	martie		4	"	234 r + v
CX	"	iulie		22	"	236 r - 237 r
CXI	1860	noiembrie		4/16	"	238 r - 239 r
CXII	1861	ianuarie		8	"	241 r - 242 r
CXI II	"	septembrie		24	"	243 r
CXIV	"	octombrie		20	"	244 r - 245 r
CXv	"	noiembrie		12/24	"	246 r + v
CXVI	1862	ianuarie		24	"	248 r - 249 r
CXvII	"	februarie		9	"	250 r - 251 r
CXvIII	1865	octombrie		3/15	"	252 r - 253 r
CXIX	1866	iulie		19	"	254 r - 255 r
CXX	1867	noiembrie		7	"	256 r - 257 r
CXXI	1868	septembrie		1	"	258 r + v
CXXII	1869	noiembrie		"	"	260 r - 261 v
CXXIII	"	aprilie		16	"	262 r - v
CXXIV	1871	noiembrie		27	"	264 r - 265 r
CXXv	1877			9	"	266 r - 267 r

ALEXANDRU STERCA ȘULUȚIU

I	1860	decembrie	2/11	Viena	George Barit, <i>Părți alese din istoria Transilvaniei</i> , voi. III, Sibiu, 1891	514-515
II	1861	ianuarie	3	Sibiu		515-516

CONSTANTIN PAPFALVI

(1804 — 1892)

Lrîndul impresionantului număr de corespondenți ai lui George Bariț, canonicul blăjean Constantin Papfalvi se încadrează acelei mari categorii care dă adevăratul colorit al epistolarului barițian. Este vorba de intelectualul român mijlociu, iubitor de neam și cultură, care gravita din instinct național către nucleul de viață spirituală reprezentat de Brașovul cu foile sale românești, unde domina personalitatea pregnantă a redactorului român. Toți aceștia — preoți sau învățători români, funcționari sau fețe bisericești mai ales de la Blaj, Sibiu, Gherla, Lugoj sau Cluj, militari sau tineri studenți — se simt datori să ia singuri inițiativa corespondenței cu Bariț, din demnitate de „intelighenți”, venind în marea majoritate în întâmpinarea unei nevoi de colaborare a marelui gazetar sau oferindu-și această colaborare. Ne aflăm în fața mecanismului principal care a dus la acumularea celei mai mari corespondențe din cultura noastră și, deci, merită osteneala de a-i remarca efectele și caracteristicile. Constantin Papfalvi își începe întâia epistolă către Bariț, la 13/23 ianuarie 1838, cu următoarea îmbiere: „*Iubite prietene!* Iartă că, și pînă cînd aș fi încredințat: oare titula aceasta primită îți este, îndrăznesc a o întrebuința”. Apropierea sentimentală de omul zilei o comite în numele amintirii comune „cînd, ca prunc, te vedeam înaintea mea, mai mult pretin decît școlariu socotindu-te”.

Căci Constantin Papfalvi s-a numărat, într-adevăr, printre dascălii lui George Bariț, care îi va nutri o vie simpatie toată viața, o viață lungă de nonagenar. Era originar din satul Popfalău de lîngă Cluj, unde a văzut lumina zilei la 20 mai 1804. Era fiul cantorului greco-catolic Grigore Papuc din Popfalău și al fiicei preotului Pop din Dezmir, rudă cu viitorul episcop Ioan Lemeni. Această înrudire cu arhiepiscopul repudiat de națiune la 1848 îi va influența în mare măsură soarta lui Constantin Papfalvi, și în ceea ce privește atașamentul față de nefastul episcop, și — mai cu seamă — în ceea ce privește creditul pe care l-a avut el însuși în fața națiunii.

La vîrsta de 9 ani, părinții îl aduc la Cluj, dîndu-l — după uzanțele epocii — în ocrotirea unui-nobil, Macskâsi Pal, la a cărui curte impozantă își găsește adăpost și întreținere pe toată perioada celor 8 ani de școală „maghiară” la piariștii din capitala Transilvaniei. Sub numele — maghiarizat de profesori — de Papfalvi¹, urmează aici trei clase primare și cele cinci clasice cursuri

¹ Cele mai amănunțite date biografice despre Papfalvi se găsesc în evocarea lui Augustin Bunea, *Constantin Papfalvi*, în voi. *Discursuri. Autonomia bisericească. Diverse*, Blaj, 1903, p. 109 — 140 (tipărită mai întîi sub titlul: *Constantin Papfalvi. Schiță biografică*, în *Unirea*, III, 1893, nr. 2-6; 8).

gimnaziale: principia, gramatica, sintaxa, poezia și retorica. După a căror absolvire, în 1821, se înscrie la cursul filosofic al Liceului românesc greco-catolic din Blaj, avându-l dascăl pe vestitul — în epocă — Aron Presa. Cum s-a putut face — s-ar întreba cineva — această trecere de la o școală maghiară la liceul național din Blaj? În primele trei decenii ale secolului al XIX-lea, instituțiile școlare din Transilvania aveau un caracter clasic și universalist, bazat pe regenta absolută a limbii și culturii latine, astfel că, în conținutul programelor, ca și în limba de predare, nu exista nici o deosebire între școlile ungurești, românești sau săsești. Evoluția lor excentrică, pe baze naționale, va începe după 1830, atât la Cluj, cât și la Blaj, Sibiu sau Brașov. Deosebirea se vădea abia după încheierea cursului filosofic, după care tinerii români deveneau fie studenți ai cursului juridic de la Cluj, unde învățau despre nefasta supremație a celor trei „națiuni” asupra Transilvaniei, cu excluderea constituțională a românilor, fie ai Seminarului teologic greco-catolic din Blaj, unde se pregăteau să devină membrii celei mai substanțiale pături intelectuale naționale: preoții.

Viitorul canonic absolvă în 1825 Facultatea teologică, unde îi avusese profesori pe Teodor Pop de Uifalău, „cel mai mare și mai productiv scriitor la vremea sa”, autor, printre altele, al unei remarcabile tipărituri *Psaltirea sau cartea psalmilor*, ieșită de sub teascul din Blaj, ca și al unei lucrări manuscrise: *Istoria eclesiască*; pe Demetriu Căian Junior, om de mare talent literar, pe care episcopul Ioan Bob îl folosea pentru scrierea propriilor cărți, el însuși rămânând doar autorul monumentalei sinteze de *Teologie dogmatică*, scoasă în două volume la Blaj, în 1804 și 1811³; pe prepozitul Vasile Filipan, pe canonicul Gavril Stoica de Baci și, în fine, pe mai tânărul Ioan Lemeni. Împreună cu alți doi „conșcolari” merituoși, Ioan Chirilă și Timotei Cipariu, Constantin Papfalvi este oprit la Blaj, ca profesor, încredințându-i-se clasa a II-a gimnazială, gramatica. În această calitate, a fost dascălul lui George Bariț, probabil în anul școlar 1826—1827⁴, amintire sub auspiciile căreia se deschide corespondența lui cu fostul elev, în 1838. Eruditul Papfalvi, care se remarcă mai ales printr-o excelentă cunoaștere a limbii germane, își ia foarte în serios meseria de dascăl, în 1829 fiind numit director supleant al școlilor normale din Episcopia greco-catolică a Făgărașului, ca secundant al bătrînului Benedict Fogarași care, din cauza vîrstei, nu-și putea exercita curent această funcție. În 1833, prin decretul alic din 27 martie, Papfalvi e numit director plin al școlilor de normă din Transilvania, funcție ocupată odată, cu neuitată strălucire, de Gheorghe Șincai. Firesc, ar trebui să ne oprim puțin asupra acestui precedent, cînd un tînăr abia ieșit de pe băncile seminarului ocupă un post jinduț de atîția, din cauza remunerației relativ mari, de 100 de florini. Nu e cazul, însă, căci Papfalvi refuză acest post care, probabil, i-ar fi dat un alt destin, situîndu-l printre cărturarii Blajului, și cere să fie trimis într-o parohie. Vocația preoțească este, la el, puternică și sinceră, lucru ușor de urmărit pe parcursul întregii sale existențe matusalemice. Noul episcop Lemeni îi oferă vicariatul Năsăudului, dar tînărul preot are cuviința să nu primească, spre a nu tăia calea către această demnitate omului care o merită din plin, Ioan Marian, învățătorul scoalei primare a Regimentului al doilea românesc de graniță. (Nu mult timp după acest episod, Marian devine într-adevăr vicar foraneu al Năsăudului, unul dintre cei mai merituoși din istoria acestui vicariat.) Acceptă, însă, parohia vacantă a Hunedoarei, zonă lăaturalnică și cu foarte mari probleme a episcopiei greco-catolice. În 15 octombrie 1833, Papfalvi părăsește Blajul, spre a se dedica cu patimă reorganizării — aproape din temelii! — a acestei vaste parohii, unde greco-catholicismul era rău cotate, dată fiind majoritatea zdrobitoare a neuniților din zonă. În plus,

³ Vezi Ioan Rațiu, *Dascălii noștri. Scurte notițe din viața și activitatea lor literară. 1754-1848*, Blaj, 1908, p. 52-53.

⁴ *Ibid.*, p. 50-51.

⁵ Vezi scris. I, n.l.

tînărul paroli trebuia să administreze și vicariatul foraneu al Hațegului, în locul bătrînului vicar Iovian Nobili, care nu-și mai putea îndeplini funcția. La moartea acestuia, în 1841, Constantin Papfalvi va deveni vicar al Hațegului, muțind însă reședința vicarială în Hunedoara.

Cei 18 ani petrecuți în zona puternic românească, dar extrem de înapoiată, a Hunedoarei (1833—1851), au fost pentru Papfalvi ani de efort și zbucium spre ridicarea spirituală a enoriașilor săi. În jurul său gravitează acum preocupările pentru cultură ale românilor hunedoreni, ipostază pe care o acceptă cu elan și interes, primind să fie „colectantele” foilor lui Bariț în aceste părți. „Bucurie aș avea de aș putea afla de aceia carii să voiască a prenumera pe foaia acestor folositoare”, îi scrie el lui Bariț în 13/23 ianuarie 1838, la apariția *Foii literare*⁶, fiind astfel printre cei dintîi sprijinitori ai marelui pas național care se înfăptuia la Brașov. L'rarea sa împresionează peste vreme, ca o menire de bun augur. În scurtă vreme, el recrutează un număr de abonați, scuzîndu-se că nu poate mai mulți: vicarul Iovian Nobili, Nicolae Booși, plebanul romano-catolic Joseph Schmidtberger, protopopul neunit Mihai Maximilian și alții. Din corespondența către Bariț îl vedem urmărind lacom debutul gazetelor naționale, nu fără o anumită derută plină de umor în fața mării diversități de probleme filologice ridicate în coloanele acestora: „P.S.: întru așa mare concurs a metodelui de scris cu litere latinești, nu știu cu care să trăiesc”⁷. Cu modesta-i competență într-ale filologiei, sesizează totuși esența lucrurilor, adică „să nu fie atîtea metode și cîți scriitorii”. Oricum, are cuvinte de sinceră apreciere pentru Bariț și „cariera virtuții și a mării, pe care nu numai ai pornit, dară și frumoasă înaintare ai făcut”⁸.

Cum era de așteptat, noul și energicul vicar al Hațegului întîmpină ura și persecuția administrației maghiare, cu toate că Papfalvi nu era omul care să-i provoace în cea mai mică împrejurare, străduindu-se, dimpotrivă, să faciliteze o înțelegere firească, de *cețățeni*, între românii și maghiarii din zona Hațegului. Totuși, în scrisoarea sa din 6/18 iulie 1846⁹ se plînge de „scîrnițiile ce ieșise în *Erdelyi Hirado*”. Într-unui din numerele pe acel an (1846, nr. 150 p. 361), ziarul clujean îl învinuiește de persecutarea ... românilor neuniți!¹⁰ Tentativa de a se mîna discordie este evidentă. Papfalvi răspunde printr-o „recenzie” în coloanele aceluiași ziar¹¹, acest prim articol din cîte i se cunosc pînă astăzi fiind o veritabilă monografie confesională a Hațegului acelei vremi.

Revoluția de la 1848 a însemnat o grea piatră de încercare pentru Constantin Papfalvi. Cu o structură cu totul nepotrivită politicii, vicarul Hațegului se pomenește în plinul vârtejului acesteia. Participă la Adunarea Națională de la 3/5 mai 1848 din Blaj, unde este privit în general ca un adept al episcopului Lemeni, fiindcă îl apăruse pe acesta — crezînd sincer în nevinovăția lui! — cu ocazia procesului lemenian din anii 1842—1846¹². Apoi intervine acel episod neelucidat încă definitiv, care a aruncat o lumină profund nefavorabilă asupra persoanei sale: în mai 1848, este ales de orașelul Hațeg ca deputat în Dieta Transilvaniei din mai-iunie 1848, sesiune care aduce hotărîrea nefastă a uniunii Transilvaniei cu Ungaria. În discuțiile preliminare, deputații maghiari au făcut dese imputări românilor, care ar fi arborat la Blaj ... steagurusești (!?). În sală se afla și episcopul Lemeni, capul delegației de 120 de oameni trimiși din Adunarea de la 3/15 mai la Dietă, ca să înainteze corpurilor legiuitoare petiția-program a românilor. Lucrările se desfășurau sub lozincă „I'nig vagy halal!” — uniune sau moarte! — pro-

⁶ Scris. I.

⁷ Scris. II.

⁸ Scris. III.

⁹ Scris. V.

¹⁰ Scris. V, n. 4.

¹¹ *Czűfolat, az Erdelyi Hirado 150-dik számában megjelent 2-dik devai czikkre*, în *Erdelyi Hirado*, 1846, nr. 159, p. 435-436.

¹² Vezi în acest volum scrisorile lui Timotei Cipariu către Eanț dm anii 1844—1846.

ferat de mulțimea care stăpînea orașul. Episcopului fiindu-i frică să dezminț zvonul vehiculat despre steagurile de la Blaj, o face Papfalvi care, printre altele spune textual: „în adunarea din Cestiune au fost două feluri de steaguri: unul bicolor, pe care l-am cunoscut că este stindardul împăratesc, altul tricolor, pe care acum l-am văzut prima oară așa compus. Acesta s-a purtat cu toată ocaziunea în fruntea și în fața adunării și a fost prezentat și salutat ca steag național românesc”¹². Papfalvi știa bine că e vorba de tricolorul roșu-galben-albastru, arborat pentru prima oară la Blaj cu ocazia adunării, dar momentul de teroare în care rostea acestea îl obligă la o formulare „politică” a concluziei, nu prea fericită: să se ancheteze, „să se dispună cercetare, ca să se lămurească ce temeii au vorbele ce se aruncă”, iar dacă s-ar adevăra că românii au arborat la Blaj steagurile unei puteri străine — știa că acest lucru nu e adevărat! — faptul să fie pedepsit, „ca vînzare de patrie și de națiune”. A doua zi, ziarul *Kolozsvári Hirado* publică, ciuită și răstălmăcită, cuvîntarea lui Papfalvi, care ... ar fi recunoscut că românii au arborat la Blaj „steaguri muscălești”. Alexandru Papiu Ilarian, dominat de resentimente radicaliste și antilemenian fanatic, ia de bun textul din *Hirado* (corectat cîteva zile mai tîrziu de chiar redacția maghiară), și aruncă în *Istoria* sa blamul asupra lui Papfalvi, etichetîndu-l drept „trădător de națiune”¹³. În focul revoluției, accețiunile politice nu admiteau penumbre, iar radicalii uzau pe bună dreptate de principiul „cine nu e cu noi, e împotriva noastră”.

Episodul pașoptist al vieții sale are și un moment mai fericit. Tot în calitate de deputat al Hațegului, participă în vara anului 1848 la lucrările Dietei ungare de la Pesta din acel an. În urma unei cuvîntări izbutite, care atrage atenția prim-ministrului ungar Batthyány Lajos asupra cererilor românilor din Transilvania, Constantin Papfalvi e remarcat de Kossuth Lajos, care vrea să-l consulte în privința împăcării românilor: „Eu pentru aceea te-am chemat, ca să-mi dai sfat și să-mi descoperi modalitatea cum aș putea să împac pe români”. Papfalvi, deși se simte incompetent spre a da un răspuns în grabă, propune totuși cele mai potrivite măsuri pentru limpezirea momentană a situației din Transilvania: a) să fie eliberați toți fruntașii români arestați din primăvară pînă la acea dată; b) să înceteze prigoana domnilor de pămînt împotriva iobagilor români, care s-au declarat pentru ștergerea iobăgiei fără nici o datorie față de foștii stăpîni; c) să se aducă, prin dieta pestană, un articol de lege care să garanteze independența națiunii române; d) să se trateze cu românii pe baza hotărîrilor Adunării de la 3/15 mai 1848. Sînt puncte de vedere demne de remarcat, din partea unui moderat de circumstanță cum a fost Papfalvi la 1848. Tot la Pesta, el compune împreună cu deputații români Sigismund Pop, Alexandru Buda, Eftimie Murgu, Alexandru Bohățel, Teodor Serb și Alois Viad, *Un răspuns național dat baronului Nicolae Jójica*¹⁴, polemică în ton moderat dar ferm în privința raporturilor româno-maghiare, cu sprijinirea drepturilor ce se cuvin românilor „după spiritul secolului”.

Ceva mai greu de înțeles e prezența și activitatea lui Papfalvi la Dieta de la Debrețin din 1848—1849 unde, după cum se știe, Kossuth și partida ultramaghiară a patronat măsuri potrivnice românilor din Transilvania. Totuși, conduita deputatului hunedorean e și aici corectă. După dezastrul trupelor imperiale din martie 1849, cînd victoria insurgenților unguri părea sigură, deputații români se adună în casa lui Ioan Dragoș, într-o conferință prezidată de Constantin Papfalvi, la care a participat și Eftimie Murgu. În această conferință, la propunerea lui Papfalvi, s-a hotărît trimiterea a doi dintre ei în Munții Apuseni, cu plenipotență

din partea guvernului ungar, ca să-i împace pe românii din Munții Apuseni cu revoluționarii maghiari. Și-au prezentat propunerea lui Kossuth, care a primit-o cu entuziasm dar, după aceea, a intrat în relații separate cu unul dintre deputați, Ioan Dragoș, cu ignorarea celorlalți. Din acest incident, care aruncă o umbră neplăcută asupra caracterului lui Kossuth, a rezultat nefericita acțiune a lui Dragoș de mai tîrziu, încheiată cu moartea acestuia. Papfalvi dorind împăcarea sinceră a celor două națiuni din Transilvania, și în lumina acestui adevăr trebuie explicată și prezența sa la Debrețin; Kossuth voia pacificarea și supunerea românilor, și de aceea îl ținea pe deputatul Hunedoarei la o politicoasă distanță. Văzîndu-se inutil, acesta revine în Transilvania, fără a aștepta detronarea Dinastiei de Habsburg-Lotharingia, hotărîtă de Dieta de la Debrețin în 14 aprilie 1849. Rolul „pașoptist” activ al lui Papfalvi se încheie, omul rămînînd „necompromis”, încît nici fioreasele anchete de după înăbușirea revoluției din Transilvania — cărora le-au căzut victime deputați români cinstiți ca Eftimie Murgu, Gavril Mihailovici Ylad și alții — nu i-au putut găsi vreo vină, dîndu-i-se certificat de „purificare” în noiembrie 1849.

Apoi, obosit de o activitate care îi era improprie, revine la funcția sa de paroh și vicar al Hațegului, de unde îi dă un semn de viață lui Bariț în 12 februarie 1850¹⁵. Un an mai tîrziu se arată îngrijorat de unele semne de prozelitism și discordie religioasă între românii hunedoreni, rele alimentate de politica duplicitară a Curții vieneze după revoluția din 1848. Vicarul Hațegului dorește armonia confesională între „mădularele” nației, căci „mai încîntătoriu și mai plăcut răsunet n-au putut fi în urechile și inima unui popor, decît au fost cel din Cîmpul Libertății pentru poporul român, «ca să fim una»”. Peste cîteva luni, la 1 noiembrie 1850, Papfalvi se desparte de vicariatul care i-a adus atîtea merite în rîndul preoției greco-catolice din acest străvechi ținut românesc: prin votul unanim al canonicilor de la Blaj, este ales în locul său vicarul greco-catolic, sub păstoria proaspătă a lui Alexandru Sterca Șuluțiu. Pentru noul cancelar încep patru decenii de existență silențioasă, discretă, dar activă, în slujba confesiunii greco-catolice românești din Transilvania. Amintirile contemporanilor, ca și fotografiile din epocă, ne înfățișează ca pe un bărbat foarte înalt, subțire, cu o față severă, barbă albă și purtătoare aleasă. Inspira respect și oarecare teamă, pentru caracterul linear, neabătut, și pentru curajul opiniilor sale. Ura publicitatea, popularitatea de orice fel, făcîndu-și un ideal de viață din deplinirea riguroasă și discretă a îndatoririlor canonice. Și dacă, totuși, viața nu l-a scutit de unele momente mai abrupte, aceasta nu e vina canonicului. În anul 1859, de pildă, e numit vicar general al școlilor greco-catolice din Transilvania¹⁶, fapt pe care crede de cuviință să aducă la cunoștința publicului, printr-o epistolă către redacția de la Brașov¹⁷, subliniind că poziția modestă dar sarcina grea care îl așteaptă, în condițiile unei adevărate degringolade a caștelor de învățătură din arhidieceză. Ici-colo, apare prin presă cu cîte un articol întîmplător cum ar fi acela — scris din pasiune — despre *Secretariul thesaurariale Aaron de Budai*¹⁸, în 1867, unul oficial despre *Starea Fondului pentru deficienții preoți, văduvelor și orfanii arhidiecezei, cu finea an. 1866*.

În 1867, dealtfel, va trebui — spre oroarea sa! — să iasă polemic în public, spre apărarea demnității și liniștea la care ținea atît de mult. În ziarul *Kolozsvári Kézilap* a apărut

¹⁵ Scris. VI.

¹⁶ *Arhivul Inspectorii suprem al școlilor pentru Archidieceza Alba-Iuliei*, în *Publicații ale Ministerului Instrucțiunii*, 1860 nr. 2, p. 14.

¹⁷ *Publicații ale Ministerului Instrucțiunii*, 1863, nr. 19, p. 138-139. Tîrziu, în 1879 va deveni vicar general al școlilor greco-catolice din Transilvania.

¹⁸ *Alte momente din viața lui Aron Budai*, în *Observatorul*, II, 18/9, nr. 92, p. 367-368.

¹² Apud Augustin Bunea, *Op. cit.*, p. 120.

¹³ Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, II, Viena, 1852, p. 223.

¹⁴ Publicat în *Foaie pentru minte* 1848, nr. 32, p. 249—251, după ziarul pestan *Nemzet* (1848, nr. 66, p. 1—2). S-a reproduș și în *Invățătoria poporului*, I, 1848, nr. 15, p. 57—59.

un articol semnat *S-nu*, cu titlul *Balázsfalva, szept. 25. 1867*²⁰, în care anonimului intrigant îi place să vadă pe viitorul mitropolit al Albei-Iulii (Alexandru Sterca Șuluțiu murise la 7 septembrie) în persoana lui Constantin Papfalvi, găsindu-i printre altele meritul că este ... deputat în Dieta de încoronare a la Pesta. Or, Papfalvi, asemenea celorlalți radicali transilvăneni, refuzase să ia parte la lucrările forului suprem al dualismului. Iată de ce, în riposta la articolul lui *S-nu*²¹, canonicul e silit să-i dezamăgească pe cei ce-și făceau, în legătură cu el, speranțe de colaborare cu autoritățile dualiste, afirmându-și atașamentul la poziția pasiviștilor, care combăteau energic anularea legilor favorabile națiunii române, aduse de Dieta de la Sibiu din 1863—1864. Acum—remarcă Papfalvi—dualiștii unguri vehiculează ideea desființării Mitropoliei greco-catolice române de Alba-Iulia, ca pe ultimul bastion național românesc. Lucru care, după el, ar fi „cel mai răitacit pas politic”²². Și tocmai ca să prevină această eventualitate, Papfalvi se hotărăște, în octombrie 1867, să meargă la Pesta—după cum îi scrie lui Bariț²³—„spre a lucra cu alții pentru apărarea dreptului de metropolie”. Înainte de plecare, ține să se consulte cu conducătorul radicalilor pasiviști, Bariț, asupra platformei politice pe care trebuie să se situeze: pe aceea a pasivismului intransigent, „care în adevăr este tradiționale și consequente”, sau „să ieșim ceva și noi din pasivitate (...) ca să nu rămânem între două scaune?” Iată-l, așadar, și după moartea arhierului radical și patriot, pe Papfalvi, păstrînd linia acestuia, de colaborare cu fruntașii laici, pentru o mai mare eficiență a luptei politice naționale.

În anii de bătrînețe adîncă, Constantin Papfalvi se află—pe planul relațiilor sale epistolare cu George Bariț—într-o ipostază originală. După apariția *Observatoriului*, în 1878, Bariț își intensifică eforturile—oricum considerabile!—de a aduna date de interes istoric despre românii transilvăneni. În acest fel, se slujește de fostul său dascăl, octogenarul canonic Papfalvi, ca de o arhivă vie, solicitîndu-i timp de un deceniu date și amintiri despre oameni și evenimente din trecut. După expresia bătrînului canonic, despre „unele incidente care, avînd ceva însemnătate istorică, poate numai mie-mi sunt mai aproape cunoscute”²⁴. O primă contribuție este completarea biografiei lui Aron Budai, cu *Alte momente din viața lui Aron Budai*²⁵. După care, atît scrisorile către Bariț cît și sporadicele-i apariții în presă, trec în planul memorialistic, dezvăluindu-se o altă față a personalității lui Papfalvi. Bătrînul taciturn devine volubil și narativ, rezerva riguroasă din trecut devine voluptate a retrăirii acestuia, în crochiuri fulgurante și de fiecare dată semnificative. Răspunde pozitiv invitației lui Bariț de a scrie despre episcopul Ioan Lemeni, pe care îl cunoscuse atît de bine, și a cărui biografie cărturarul român, acum din nou redactor al unui ziar de mare tiraj, voia cu tot dinadinsul s-o alcătuiască²⁶. În paralel, Papfalvi își adună propriile amintiri sub forma unei scrieri autobiografice, „nu ca să fie document public, dară ca să servească rudeniilor mele, spre a se orienta în privința acelor întîmplări, prin care am trecut în viața pămînteană”²⁷. Acum, cînd îl cercetează „locvacitatea, care e o proprietate, sau mai bine o debilitate a bătrînului”, îi pare rău că „la noi, cel puțin în locurile celea mai de frunte, nu există cărțile de notiță, pentru consemnarea tîmplărilor și a persoanelor mai memorabile”²⁸. Cercînd să suplinească lacuna, își amintește, de pildă, identitatea tatălui lui Simion

²⁰ *Kolozsvári Kozlony*, XII, 1867, nr. 119, p. 516—517.

²¹ *Ibid.*, nr. 127, p. 547: *A balázsfalvi erseksegrol, s meg valami*.

²² Vezi scris. VIII, n. 4—5.

²³ Scris. VIII.

²⁴ Scris. IX.

²⁵ Vezi supra, nota 19.

²⁶ Vezi scris. X, n. 1.

²⁷ Augustin Bunea, la redactarea biografiei lui Constantin Papfalvi, utilizează această autobiografie (vezi *Constantin Papfalvi*, în volumul său *Discursuri. Autonomia bisericească. Diverse*, p. 109), despre care astăzi nu se mai știe nimic.

²⁸ Scris. XI.

Ramonașii, marele mecenat transilvănean din secolul trecut: nu este altcineva decît „popa gor” din Someșeni, lingă Cluj, „pe care eu nu numai că l-am cunoscut, dară, ca unui spirit care în toate duminicile și festivitățile vinea spre a celebra la Cluș, m-am și mărturisit”. Scrisorile memorialistice din epistolele către Bariț nu evoluează indiferent, ci cenzurate de retrăire înfiorată, nu lipsită de tenta pitorească a senectuții. Amintindu-și de opoziția gubernelor maghiar la introducerea istoriei în Liceul greco-catolic de la Blaj, Papfalvi găsește formula clasică, dăltuită în piatră cronicărească, a motivului opunerii: „Căci nu le vinea bine celor români să se ocupe cu istoria”²⁹. Cu același prilej, își aduce aminte de anii zavistiilor religioase din Țara Hațegului—1833—1844—care îi evocă detalii apocaliptice: morții erau îngroșate fără preot, iar „pruncii de nou născuți se botezau pe sub ascuns”. O secvență cu totul interesantă este aceea despre anii din urmă ai marelui istoric maghiar de origină română Fejer György, pe care l-a întîlnit la Buda în 1850, cînd savantul avea aproape 90 de ani. Scena e decușată parcă dintr-o stampă de epocă: „o promenadă” largă pe malul Dunării, o bancă pe care se ședea un bătrîn adîncit în gînduri, doi clerici în plină tinerete oprindu-se la o distanță re-

tabilă:
— „Cunoști pe bătrînul acela? întrebă cistercianul Bilkei, însoțitorul lui Papfalvi.
— Nu.
— Acela e renumitul Georgiu Fejer.
— Să-i facem o reverință.”

Cei doi îl laudă pentru cea mai nouă carte a sa, *A politikai forradalmak okai (Cauzele revoluțiilor politice)*, de o sinceritate și îndrăzneală atît de mare, încît nu se pot opri să nu-l laude: „Singură broșura acum ieșită la lumină este de ajuns spre a-ți face numele nemuritor”. Răspunsul lui Fejer este notoriu, interesînd istoria culturii europene, căci este vorba de unul din cei mai mari istorici ai vremii sale: „Puținele zile ce le mai am îndărătru, mi-e egal ori să le petrec în quartirul meu, ori în prinsoare. Necăuțînd în dreapta sau în stînga, le-am scris dictatul conștiinței și a convingerii mele”³⁰.

... Un incident l-a readus, însă, pe călătorul pe drumurile amintirii, înapoi, în realitate, dură a anilor dualismului în floare. În 1884, întreaga presă românească din Imperiu consemnează într-un adevărat jubileu publicistic, centenarul răscoalei lui Horea, excelînd în acest sens *servatoriul* lui Bariț. Presa maghiară reacționară nu întîrzie să-și arate colții, un articol de unii oarecare Bakk Endre, *1784-ben iâmadott oláh zenebonának leirása*³¹ excelînd în a califica marea evenimente sărbătorit de toată suflarea românească: după Bakk, răscoala de la Horea ca și revoluția românilor transilvăneni de la 1848, n-a fost decît o izbucnire de ură a românilor împotriva ungarilor. Spre uimirea tuturor, riposta vine din partea bătrînului canonic blăjean Papfalvi, prin articolul *Egy hazafias román nyilatkozata*, apărut în același *Kozzerdek* în care își publicase Bakk familiile³². Papfalvi îi vorbește calomniatorului de la înălțimea oarecare și-a închinat decenii de viață spre a-i apropia și înfrăți pe români și pe unguri. El nu adevărata rădăcină a celor două mișcări—1784 și 1848—care este aspirarea inumană a bagilor de către demnii de pămînt, la 1784, respectiv refuzul aristocratei maghiare de a face revendicările sociale și naționale ale românilor, la 1848. Referitor la frăția româno-maghiară, Papfalvi afirmă—cu greutatea morală a unei îndelungi experiențe—că ea este posibilă în condițiile deplinei libertăți și egalități. Pînă atunci, nici o frăție nu e cu putință! Declarația pe care singur și-o consideră „un cîntec al lebedei” are, prin aceasta, un ton de grav av-

²⁹ Scris. XII.

³⁰ Scris. XVI.

³¹ În *Kozzerdek*, III, 1884, nr. 42-45.

³² Vezi *Ibid.*, III, 1884, nr. 47.

ment, care nu putea să convină cercurilor șovine maghiare. Acestea răspund prin pana lui Torok Bertalan, în niște *Eszrevetelek* „Egy hazafias román nyilatkozatára”¹⁹, articolul de-o rară violență, în care li se impută românilor tendința de a se uni într-un imperiu dacoromân. Cît despre egalitatea românilor cu ungurii, Torok Bertalan nu vede nicicum posibilitatea unei astfel de situații. Cu un ultim și calm efort, Papfalvi răspunde și acestei răbufniri, într-o lămurire publicată atît în *Kozerdekek*²⁰ cît și în *Observatoriul*²¹. Expunînd calvarul asupririi de veacuri îndurate de români, el pune sub semnul legitimității istorice acțiunile revoluționare ale acestora, de la 1784 și de la 1848.

Avea 81 de ani, și gîndul îl atrăgea către pămîntul de sub tălpile picioarelor slăbite, nu fără o ultimă revendicare înainte de a-și lua rămas bun de la lume: „Cu fermă credință voi intra în sinul lui, cum că dreapta cauză, pe lîngă toată zvîrcolirea adversarului, va triumfa”²², îi va fi dat să mai trăiască, însă, aproape un deceniu, din 1887 fiind chiar înălțat în demnitatea de mare prepozit capitular, după moartea lui Timotei Cipariu. Cînd a putut rosti, în fine: „Acum dimite pe șerbul Uni în pace ...”, avea 89 de ani neîmpliniți, în 20 decembrie 1892. Lăsa în urmă nu numele unui om al condeului²³, ci faima omului care a știut să-și slujească națiunea din sînul acelei instituții cu un rol atît de mare în păstrarea ființei naționale a românilor transilvăneni biserica. A lăsat, apoi, în urmă, un testament frumos — alcătuit încă în 1889 — de 12.000 de florini pentru edificarea bisericii din satul natal, Popfalău (azi Popești-Ciuj), pentru salarizarea perpetuă a parohului și dascălului din sat și pentru acordarea de burse tinerilor învățacei din Popfalău. Iar în punctul G. al dispozițiilor speciale, grăiește: „Din modesta mea reliquiare substanță, cît ar fi posibil mai fără întîrziere, să se procure o piatră sepulcrală ceva mai masivă, pe care să se scrie următoarea simplă mormîntală inscripțiune: *Constantini Papfalvi Canonici, et Capitulari Praepositi, Anno salutis 1804° nati, die [20] mensis [Decembre] anni [1892] defuncti hic condebantur fragiles exuviae Ora refrigerium*”²⁴

A murit așa cum a trăit: calm, tacticos, drept și mîndru, ca o siluetă înaltă care se pierde în ceață.

¹⁹ *Kozerdekek*, III, 1884, nr. 48-51.

²⁰ *Ibid.*, IV, 1885, nr. 1-3.

²¹ VIII, 1885, nr. 6, p. 21-22; nr. 7, p. 26; nr. 8, p. 29-30.

²² Scris. X X L

²³ Iată o listă a scrierilor pe care i le-am putut depista pînă la această dată: *Czâfolai az Erdehyi Hirado 150-dik számában megjelent 2-dik devai czikkre*, în *Erdelyi Hirado*, 1846, nr. 159, p. 435—436; *Un răspuns național ddt baronului Nicolae Jójika* (împreună cu alți deputați români de la Pesta), în *Foaie pentru minte* ... 1848, nr. 32, p. 249—251 (apărut și în variantă maghiară, în *Nemzet*, 1848, nr. 66, p. 1—2) și în *Invățătoria poporului*, I, 1848, nr. 15, p. 57—59; *Domnule redactor!*, în *Foaie pentru minte*..., 1860, nr. 2, p. 14—15; *Secretariul thesaurariale Aarone de Budai*, în *Ibid.*, 1863, nr. 19, p. 138—139; *Starea fondului pentru deficienții preoți, văduvele și orfanii arhidiecesei, cu finea an. 1866*, în *Foaia administrativă arhidiecezană*, I, 1867, nr. 7, p. 52—53; *A balázsfalvi erseksegrol, s meg valami*, în *Kolozsvári Kozlony*, XII, 1876, nr. 127, p. 547; *Blaș, 28 oct. 1816*, în *Gazeta Transilvaniei*, X X X, 1867, nr. 83, p. 330-331; *Alte momente din viața lui Aron Budai*, în *Observatoriul*, II, 1879, nr. 92, p. 367—368; *Schițe etnografice și topografice din Comitatul Hunedoarei*, în *Observatoriul*, III, 1880, nr. 1, p. 1; nr. 2, p. 5; nr. 3, p. 9; nr. 4, p. 13-14; nr. 5, p. 17-18; nr. 6, p. 21-22; nr. 7, p. 25-26; nr. 8, p. 29—30 [de la nr. 2, cu titlul *Unele observări relative la Comitatul Hunedoarei și în specie la Districtul Hațegului*]; *Revelațiunile unui bărbat ociogenariu*, în *Observatoriul*, VII, 1884, nr. 93, p. 373—374; *Egy hazafias román nyilatkozata*, în *Kozerdekek*, VI, 1884, nr. 47, p. 1—2; *Felvilágosító felelet a Kozerdekek 48-dik es Kbvetkezo ket számok hasábjában egy román nyilatkozatára tett eszrevetelekre*, în *Ibid.*, IV, 1885, nr. 1—3; *De la Blaș. Răspuns la observațiunile d-lui Torok Bertalan publicate în foaia săptămînală Kozerdekek*, nr. 48, asupra declarațiunei făcute de un român în aceeași foaie, nr. 47, anul 1884, în *Observatoriul*, VIII, 1885, nr. 6, p. 21-22; nr. 7, p. 26; nr. 8, p. 29—30; *Ioan P. Lemeni, episcopul Făgărașului*, în *Foaia besericească și școlastică*, IV, 1890, nr. 1, p. 1-5; nr. 2, p. 17-20; nr. 3, p. 33-35.

²⁴ Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, dosar necatalogat Constantin Papfalvi.

Iubite pretine !

Iartă că, și pînă cînd aș fi încredințat [că] oare titula aceasta primită îți este, îndrăznesc a o întrebuița. Spre aceasta îmi dă paș simțirea și plecarea care totdeauna o am avut, încă și atunci cînd, ca prunc, te vedeam înaintea mea, mai mult pretin decît școlariu socotindu-te ...V

Pretine! De mă iubești, de astăzi înainte, scriindu-mi vro două, cu această numire să mă numești, și fii încredințat că nu vei fi înșelat.

Primindu-ți scrisoarea din 1^a ian. a.c. nu pot spune cît m-am bucurat, și pentru aducerea aminte ce ai arătat spre mine și, mai vîrtos, că scrii a fi foarte îndestulat. Și aceasta, crede, este cea mai mare mîngăiere a inimii mele.

Pentru trimiterea *Foii literare*³ -ți mulțămesc, și de cumva, în grabă / nu ar sosi banii, mă rog să nu se întrerumpă, că la noi nefiind poștă trebuie în Deva să trimitem, și rar să capătă om pe care se poate încredința.

Bucurie aș avea de aș putea afla de aceia carii să voiască a prenumera pe foaia aceasta folositoare.

Pretine, eu aș mai avea o rugare, de s-ar putea împlini (*ab amicis justa solum petendi*): pe lîngă *Siebenburger Wochenblatt*⁴ să adauge și un *Unterhaltungsblatt*⁵, care eu nu întru atîta pentru cuprinsul lui, decît pentru limba nemțească, bucuros l-aș ceti. Deci mă rog, de se poate, sub o copertă cu *Foaea literară* să vină, iară de unde nu, sub deschilinită. Prețul nu i-l știu, care stiindu-l, voi trimite deodată cu a ceialalte.

Aceasta voiesc a o ținea și după ce, rămăniînd / afară *Wochenblatt*, ce e politicesc va să vină românește⁶.

Pretine, mă vei ierta dacă în adres voi face hyreuri. Pentru aceea, de ai avea vro dată timp de a-mi mai scrie, fă bine și-mi însemnează adresa și, puțintel, mă fă cunoscut cu cercustările di pe acolo, despre care eu foarte puțin știu.

Una, cu desfătare am înțeles din d. secretariu Budai⁷, cum că spir[i]tul românilor din aceea cetate⁸ spre bine ar fi așfîțat. Deie tatăl sînt ca batăr de o parte să se aprindă lumina, doară vor mai începe a se trage la lumină și cei de tot întunecați⁹. D-zeu îți binecuvinte pașii! Aceasta din inimă-ți poftesc și, de nou, pretinești / lor simțiri se recomandă, pînă la urmă credincios,

Papfalvi Constantin,
paroeh. Hunedorii¹⁰.

¹ între 1825 — 1829 Constantin Papfalvi a fost profesor la gramatică (clasa a II-a de gimnaziu) iar din 1829 funcționează ca învățător și director al Școlii de normă din Blaj (și inclusiv al tuturor școlilor sătești din Dieceza greco-catolică a Făgărașului). Bariț a repetat — după propria sa mărturisire — ultima clasă de normă la Blaj, căci la Școala normală din Trăscău, unde făcuse primele clase (vezi Ioan Chindriș și Kovács Ferenc, *George Bariț magyar levelezese*, București, 1974, p. 17—22), n-a învățat suficientă latină ca să poată intra în clasa I-a a gimnaziului blăjean. Deci, la Blaj, a urmat clasa a III-a de normă și primele două clase de gimnaziu (principia și gramatica). în acest context a ajuns Bariț să fie elevul lui Papfalvi, la Blaj.

² Foia literară a apărut la Brașov, sub redacția lui George Bariț, între 1 ianuarie — 25 iunie 1838, ca o continuare a *Foii de săptămînă* (3—10 iulie 1837) și a *Foii Duminicii* (2 ianuarie — 25 decembrie 1837), tipărite de Johann Gott și finanțate de Dimitrie Marin, prima, și de Rudolf Orghidan, a doua (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 171).

³ „De la prieteni cerem numai ce se cuvine”.

⁴ *Siebenburger Wochenblatt*, ziar german editat la Brașov de Johann Gott și Wilhelm Nemeth, între 1837 — 15 III 1849. A fost desființat de către autoritatea lui Iosif Bem, în timpul ocupării Brașovului de către acesta, și înlocuit cu ziarul colaboraționist *Kronstädter Zeitung*, similarul german al *Espatriatului* lui Boliac.

⁵ *Unterhaltungsblatt für Geist, Gemut und Publicität*, foaia literară a ziarului *Siebenburger Wochenblatt*, omologul *Foii pentru minte, inimă și literatură*. Devenită mai târziu *Blätter für Geist, Gemut und Yalerlandskunde*.

⁶ Adică după apariția foii politice românești *Gazeta de Transilvania*, lucru care s-a realizat începînd cu ziua de 1 martie 1838. Papfalvi, ca și toți cărturarii Transilvaniei, știau de iminența apariției foii, pentru tipărirea căreia se ceruse „preaînaltă rezoluțiune” de la împăratul. în așteptarea ei, încă în iulie 1837, George Bariț tipărise primele două numere ale *Gazetei*, dar colegiul cenzorilor sistează publicația pînă la primirea rezoluției imperiale.

⁷ Aron Budai, 1753—1847, fratele lui Ioan Budai-Deleanu, a fost funcționar la Tezaurariatul din Sibiu, mai apoi secretar al Consistoriului episcopal neunit, sub arhieriei Gherasim Adamovici și Vasile Moga. Aron Budai, personalitate încă puțin cercetată, și-a făurit în timpul vieții un renume de patriot înfocat și cinstit, mare sprijinitor al culturii și om fără resentimente profesionale. Vezi despre el: Aron Budai 1753—1847, în *Gazeta de Transilvania*, X, 1847, p. 105; C[onstantin] P[apfalvi], *Secretariul tezaurariale Arone de Budai*, în *Foaiete pentru minte* 1863, nr. 19, p. 138—139; Emilian Cioran, *Aron de Budai*, în *Transilvania*, XLIII, 1912, p. 270—272. Cariera lui Aron Budai se leagă mai cu seamă de păstoria neunitului Vasile Moga (vezi Sebastian Stanca, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga, 1774—1845*, Cluj, 1939), „căruia, cu peana sa ageră, îi făcu multe servicii, între împrejurări grele”, după cum se exprimă *Enciclopedia ... lui Corneliu Diaconovici* (I, Sibiu, 1898, p. 619).

⁸ Sibiu, unde funcționa Aron Budai.

⁹ Se referă la slaba pregătire culturală a clerului neunit, care, pînă la venirea acestui din urmă episcop, Vasile Moga, nu avusese nici măcar privilegiul de a fi păstorit de episcopi din neamul românesc, ca uniții.

¹⁰ Vezi p. 140.

II

Deva, 5/17 iuni [1]838

Frate Bariț!

Fiind acum în Deva, cu acest privilegiu îți trimit cu calea postii 24 fi. în valută, 12 de la mine pentru *Gazeta* domnii tale și pentru cea nemțească în semestrul dintîie cetite, iară 12 pentru doi abonați a *Gazetei* și *Foaiete* domnii tale pre semestru al doilea. Cu mare bucurie aș trimite mai mulți, dară în zadar.

Adresu cel dintîie este: *Reverendissimo Domino Ioviano Nobili guiescenti Vicario Foraneo Hatzeziensi G. Catholico, per Deva-Vayda Hunyadin*¹. Al celui de al doilea: *Admfodum] Reverendo Domino/Nicolao Boosi Vfice] A[rchi]diaconii V. Hunyadiensi et Parocho G. Catholico Ploszkensi, per Devam — V. Hunyadin*².

Eu, pentru economia ce sîntem noi siliți a face, cea nemțiască pe semestrul al doilea nu o mai pot ținea. Dară, de cumva se poate, să se trimită subt acest adres: *Reverendissimo Domino Josepho Schindtberger, Archidiacono et Parocho R. Catholicorum Hatzeziensi. Inclyti item Cofmijifajtus Hunyad Tabullae Judicariae Assessori, per Deva — Hatzezini*³, trimite ori cea nemțiască ori cea unguerească, care ai socoti că s-ar mai lovi cu humoru unui bărbat serios și mai vechi de zile (și banii, mai tîrziu scoțîndu-i eu, îi voi trimite), care de nu se va trimite, sînge nu va cură.

Domnul /te binecuvînte cu darul sîntății, îți poștește al domnii tale umil prețuitoriu,

Papfalvi Const. m. p.

De P.S.: întru așa mare concurs a metodului de scris cu litere latinești, nu știu cu care să trăiesc⁴. Mie a prea învățatului domnului Pop⁵, pentru ușorătate, mi-ar plăcea, dară pe și ^ nicidecum îl pot pune în șireagul celor strămoșești, pîrîndu-mi-se a fi o tîrcătură de tot nesuferită⁶. Eu aș judeca mai bine ca tv să se exprime cu e și & cu avînd semnul superreflexii deasupra, batăr că / doară s-ar cam face cucimă de harlechin, deoarece streinii carii nu deodată cu creșterea și-au cîștigat știința limbii noastre, și altmîntrelea rar poate exprima acestea două streine tonuri. Așa ungurul, în loc de *mlncare* zice *muncare* sau *mincare*. Ma însuși italienilor sînt neurmăte, care lucru mie din patimă-mi este cunoscut, căci vrînd pe un italian a-l deprinde în cetirea românească, nicedecît l-am putut aduce la dreapta lor zicere. Iară aceia carii sînt cunoscuți cu limba noastră, nici o greutate socotesc că vor să sîmțe întru aceasta. Ba, ne-ar fi ca odată făcînd dezbaturile, să se facă concluzie cam peste tot, să nu fie atîtea metoduri cîți scriitori.

Idem. I 183⁷

¹ *Gazeta de Transilvania*, care apărea din martie 1838 (vezi scris, anterioară, n. 6) și *Siebenburger Wochenblatt*.

² „Prea onoratului domn Iovian Nobili, vicar foraneu greco-catolic în retragere al Hațegului, prin Deva, la Hunedoara.”

³ „Cucernicieii sale domnului Nicolae Boji, viceprotopop al Hunedoarei și preot greco-catolic în Plosca, prin Deva, la Hunedoara.”

⁴ „Reverendisimului domn Joseph Schmidtberg, arhidiacon și preot romano-catolic al Hațegului, așezor pe lângă înalta Tablă judiciară a Comitatului Hunedoara, prin Deva, la Hațeg.”

⁵ Papfalvi se referă la discuțiile lingvistice din *Foaia literară* a lui Bariț. Îndată după apariție — 1 ianuarie 1838 — revista brașoveană găzduiește dezbateri pe teme lingvistice, centrate în jurul aceleiași preocupări: introducerea alfabetului latin. De la început (*Foaie literară*, 1838, nr. 4, p. 27—30), Bariț deschide gustul pentru dezbaterile ortografice, comentînd, în articolul *Literatură românească*, regulile ortografice ale Societății literare din București. Contribuția masivă au avut-o însă Timotei Cipariu (*Correspondenții între doi ardeleni asupra ortografa*, în *Ibid.*, nr. 6, p. 44—46; nr. 7, p. 54—55) și Vasile Pop (*Dommule redactor !*, în *Ibid.*, nr. 18, p. 141-144; nr. 20, p. 157-160; nr. 21, p. 164—166), care propun norme concrete de introducere a literelor în locul slovelor chirilice.

⁶ Vasile Pop, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, scrisori primite de la Grigore Mihali, I, n. 1. Vezi și nota anterioară.

⁷ în articolul său (vezi nota 5) Vasile Pop pledează pentru alfabetul latin, însă completat cu cîteva slove chirilice, care să-i suplinească lipsurile.

III

Iubite domnule !

V[ajda] Hunyad, 31 decemb. s.v. 1839

Cu privilegiul trecerii în anul acest nou viitoriu, simțirea cea adevărat prietenească, care încă în aniii prunciei domnii-tale¹, în peptul meu aprinsă era, mă stîrnește a te face încredințat despre mîngăierea ce de pururea mă notește atunci cînd cuget la cariera virtuții și a măririi, pe care nu numai ai pornit, dară și frumoasă înaintea ai făcut. Tatăl Ceresc, calea aleasă bine ți-o cuvînteze! Acela întru a cărui putere este așezată soartea și luminarea popoarelor, puterile ți le înioiască, spre a duce în capăt toate întreprinderile ce cu zel le cuprinzi și pentru care, dimpreună cu contemporanii, viitorimea încă mai mult recunoscătoare va fi.

Dea Tatăl Ceresc, frate, ca spre a tuturor mîngăiere, svatul cel bun să se-implinească! Eu totdeauna fericit mă voi ținea, fiind numărat între pretinii cei adevărați ai d-niilor tale. Căci dintr-al meu pept singură
184 groapa te va șterge, și aceea numai așa, de cumva / cei fericiți și acum sunt siliți a gusta din riul Lethe. Acestea din simțire.

Frate, eu am prenumerat pe două exemplare din *Gazetă*, una pentru mine, alta pentru practicantul de la Schemnitz, Ioan Lemeni², dar mă tem că banii vor sosi ceva mai tîrziu acolo, căci togma ieri mi-au scris postal-expeditoru de la Deva că cu deligianțu viitoriu se vor trimite. Pentru aceea, încredințat fiind despre venirea banilor, nu te îndoi, frate, a-mi trimite mie un exemplar, sub adresa cunoscută, și unul mai sus pomenitului, cu acest adres: *Domino Practicanți Ioanni Lemeny per Deva — Tomosvăr — Pesth — Schemnitii*³.

Așijderea și pentru *Critica limbii române*, ce se dă de August Trebonie⁴ în Viena, și care în numeru 40 a *Foii pentru inimă etc.* este publicată⁵, a mă însemna / te rog.

Cu acestea, noindu-mi mai sus însemnata poftă, pretineștilor simțiri recomîdat rămîn, al domnii tale de pururea cinstitorul,

Const. Papfalvi m.p. / 185

¹ Vezi scris. I, n. 1.

² Nepot al episcopului Ioan Lemeni, care studia politehnica la Schemnitz.

³ „Domnului practicant Ioan Lemeni, prin Deva, Timișoara, Pesta, la Schemnitz.”

⁴ Lucrarea lui August Treboniu Laurian, *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in Dacia vigentis vulgo valachicae*, tipărită la Viena, în 1840.

⁵ în *Foaie pentru minte ...* (1839, nr. 40, p. 319) apăruse o înștiințare a lui Bariț, intitulată *Tentamen criticum linguae daco-romanae !*, în care se anunța iminenta apariție, la Viena, a lucrării lui Laurian. Înștiințarea e urmată de o *Anunție literală* (*Ibid.*, p. 319—320) aparținînd lui Laurian însuși, care vorbește despre necesitatea și caracterul întreprinderii sale. Vezi amănunte în legătură cu acest important anunț bibliografic în *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 99—101.

IV

Hunedoara, 3^e inii [1]840

Frate Bariț !

Iubite pretine !

Eu îndelungat timp, în unele cuprinderi a dereghetorii¹ am fost depărtat de sălașul meu, și togma pe atunci cînd era de lipsă a prenumera pe *Gazeta* noastră. Drept aceea, încredințat în adevărata pretinie, ca să nu înterump cetirea, te rog ca, și pînă ar sosi de la mine obicinuita taxă pe calea sa, să binevoiești a mi-o trimite; și deodată, mă rog să trimiți un exemplar și pentru fratele prota neunit din Hațeg, cu acest adres: *Admfodum] Rfeverenjdo Dfomijno Michaeli Maximilian, Archidiacono G. R. non unito Haczegeiensi, \per Devam — Haczegeini*², și pentru amîndouă exemplare voi îngrigia cît mai curund a se trimite banii. Și, de cumva doară n-ar veni, mă rog să ostenești, ceva mai tîrziu, a mă-nștiința.

Cu această pretinească rugare, binecuvîntare cerească poftindu-ți, compliment despre partea mea și fratelui Moroșan Iacob³ spunînd, rămîn al d-niilor tale adev[ărat] pretin,

Papfalvi. I 18

¹ Aceea de ajutor de vicar al Hațegului.

² „Mult stimatului domn Mihail Maximilian, protopop neunit al Hațegului, prin Deva, la Hațeg.”

³ Iacob Muresanu, care era profesor la Gimnaziul romano-catolic din Brașov și principalul colaborator literar al lui Bariț la cele două publicații: *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte ...*

Hunedoara, 6/18 iuli [1]816

Mult prețuite domnule și pretine !

Din împrăștiile mele cugetări asupra stării noastre, primește aici oarecîteva însemnate. După critica timpurilor de acum nu știu, fire-ar de folos ceva asemenea a face cunoscut prin *Gazetă* au ba ? *Pretensio*² nu sînt. De vei socoti de tempore, lasă a ieși, sub modificăția care vei afla cu cale. De unde nu, cu vro ocazie o voi primi îndărăpt.

Ideile în articolul de la n-ru 47³ au plăcut și la frații preoți neuniți, în care este ceva înțelepciune.

La scîrnăveniile ce ieșise în *E[rdelyi] Hfirado* J n. 150⁴ am răspuns, descriind lucrul din fir în păr, cum este în adevăr⁵. Bine ar fi dacă *Gazeta* le va lăsa la o parte⁶.

Cu acestea, poftindu-ți statornică sanitate și mai multă fericire, dorind o frățescă întălnire, sărutîndu-te, rămîn al d-tale adevărat pretin,

Constantin Papfalvi,

v[icarul] Haczeului./

¹ *Gazeta* nu va publica din „cugetările ” lui Papfalvi „asupra stării noastre”, care, desigur, se refereau la starea bisericii unite din Districtul Hațegului (vezi nota 5).

² „Pretenții”.

³ Articolul — probabil al lui Bariț! — *Greco-calolicismul și greco-răsăritenismul* din *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 47, p. 186—187, străbătut de ideea toleranței religioase și a armoniei confesionale între români.

⁴ *Erdelyi Hirado* publicase (1846, nr. 150, p. 361) articolul-corespondență *Deva mājus 30*, semnat Devai. Autorul relevă starea de apăsare a neuniților, din Districtul Hațegului. Pornind de la cazul comunității din Livezel, unde biserica a fost închisă din cauza trecerii sătenilor de la greco-catolicism la neunire, și unde, din această cauză, după afirmația corespondentului, morții sînt îngropați de 15 ani fără preot, se trage concluzia „prigonirii” neuniților de către autoritatea ecleziastică greco-catolică. În fruntea acesteia se afla, la 1846, vicarul Constantin Papfalvi. Citîndu-l nominal, corespondentul amintește că guvernul a ordonat obișnuita „instrucție de 6 săptămîni” cu cei reveniți la neunire, acțiune pe care Papfalvi era obligat să o facă, pentru a se rezolva astfel „cumplitul” caz de la Livezel. Dar vicarul greco-catolic — spune corespondentul — a ordonat ca „instrucția” să se facă ... eşalonat: un om la 6 săptămîni, astfel că pentru rezolvarea situației celor 500 de uniți i-ar fi trebuit 50 de ani în Inventînd și alte abuzuri, la fel de hilare ca acesta, corespondentul sugerează o severă chemare la ordine a vicarului de Hațeg de către guvern.

⁵ Replica lui Papfalvi la articolul *Deva mājus 30* este severă și temeinică: *Czâfolai, az E[rdelyi] Hfirado] 150-dik számában megjelent 2-dik devai czikkre*, în *Erdelyi Hirado*, 1846, nr. 159, p. 435—436. Articolul este, în același timp, o veritabilă monografie confesională a Hațegului acelei vremi.

⁶ *Gazeta de Transilvania* nu preia nimic din cearta jurnalistică a lui Papfalvi cu *Erdelyi Hirado*.

VI

Hațeg, 12 a' febr. [1]850

Mult prețuite domnule redactore !

a ^c **TM** o a d u p a s u f e r i n t e P[^]te măsură, periculoasă persecuțiuni, înduratul ceriu și-au ținut viața¹, națiunei întru atîta scumpă, mă bucur

din inimă, și niciodată voi înceta a da ceriului mulțemită, cerînd, deodată, ca să și-o lungească.

Eu încă, batăr în altă pusețiune așezat², am suferit de ajuns și sufer și acum și, ce-i mai mult, de la cei de un sînge. Dară, avînd deplină încredințare în providenție, cu inimă [îm]păcată le primesc toate.

Aici trimit redacțiunei un articol, al cărui scop nu este altul decît numai pace frățescă. Ai bunitate a-l da în public, sehimbînd sau adăogînd la dînsul, după cum îți va dicta practica-ți înțelepciune³. Căci mie și adevărul așa-mi place a-l așterne ca să vindece, iară să nu rănească.

Mai multe nu-ți scriu, știind că nu mult timp ai a petrece cu scriitori indiferente. Și așa, poftindu-ți ca puterea cerească să te întărească, cu a sa umbrire păzîndu-te, întru celea mai sinceri fraterne afecturi rămîn, sincerul amic,

Constantin Papfalvi. j

189

¹ Se referă la suferințele — rămase notorii! — pe care le-a îndurat Bariț între 11 martie-octombrie 1849. După ocuparea Sibiului de către generalul Bem, acesta se refugiază în Țara Românească, unde e arestat și transportat la Cernăuți. Aici a suferit rigorile închisorii, la care au contribuit susceptibilitățile autorităților rusești și austriece din țările române. Vezi Corneliu Diaconovici, *George Barițiu, 12/24 mai 1812-1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892; Nicolae Bănescu, *Correspondența familiei Hurmuzachi cu Gheorghe Bariț, Vălenii de Munte*, 1911; Virgil Șotropa, *Maltratarea lui Gh. Bariț în Cernăuți în 1849*, în *Arhiva someșană*, 1940, nr. 27, p. 181—185. O expunere sintetică a întâmplărilor în *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 153—158.

² „Altă pusețiune așezat” = situația diferită a lui Constantin Papfalvi față de Eariț, în timpul revoluției. Vicarul hațegan a acceptat, alături de arhiereul său Ioan Lemeni, autoritatea maghiară instaurată prin uniunea forțată a Transilvaniei cu Ungaria, la 1848. Poziția lui Papfalvi în răstimpul revoluției a fost privită cu o deosebită asprime de către radicalii din partida națională, cel mai vehement în acest sens fiind Alexandru Papiu Ilarian (vezi *Istoria românilor din Dacia Superioară*, II, 1852). După revoluție, Papfalvi și-a explicat, cu suficientă plauzibilitate, atitudinea, în câteva memorii (a se vedea Iacob Radu, *Scrisoarea de mîntuînță a vicarului Constantin Papfalvi, în Istoria vicariatului gr. -cat. al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 396—398; cf. și Augustin Bunea, *Discursuri. Autonomia etc.*, Blaj, 1903, p. 190—240). Cert este că, după revoluție, Papfalvi și-a dobîndit în ochii contemporanilor un renume de patriot cinstit, de sprijinitor sincer al culturii și de harnic activist pe tărîm național-religios.

³ Nu ne putem da seama despre ce articol al lui Papfalvi ar fi vorba. Oricum, el nu se mai putea publica: în 13/25 februarie 1850, *Gazeta* și *Foia* lui Bariț erau suprimate printr-un decret al guvernatorului Wolgemuth, incident despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 367—368.

VII

De la Strei, 23' august [1]851

Domnule redactoriu !

Două corespondință am cetit, una *De sub Carpăți* din 22/10 mim \ alta *De la Sibiu* din 23'aceiași luni¹, cea dintîie în n-rul *Gazetei* 57, iară cea de a doua, ca răspuns la cea mai dinainte, în n-rul 63.

În ambe acestea, întră altele, multe bune și de doamne-ajută, văzui a fi atins Blajul, parte pentru administrarea unor funduri năciu-

nale, parte pentru intoleranța religioasă în privința căsătoriilor amestecate arătată³.

Nu mă aflu eu chemat a apăra onoarea acelor carii sînt în capul lucrurilor din Blaj, fiind aceia în stare a răspunde și a da lumină adevărată, pe cum ocîrmuirii, în tocma — și mai virtuos ! — năciunei sale pentru toate lucrurile lor. Dară, iarăși, a tăcea și a nu-mi descopari simțimintele inimii după celea ce am privit însumi cu ochii sau le știu din fîntînă sigură, mi-ar pune o greutate apăsătoare pe inimă.

Așadară, lăsînd altele la o parte, îmi răsfrîng puțințelele observăciuni numai la acelea care în obiectul păcii religioase și a căsătoriilor amestecate s-au întîmplat / în ținutul acesta, și de Blaj și de Sibiu tare depărtat, după imposanta Adunare din Cîmpul Libertății, unde principiul cel mai creștinesc și frățesc a toleranței s-au enunțiat⁴, și cu aplană de toți fiii a năciunei adunați s-au primit, ca să să poată cunoaște spre care parte ar gravita înputăciunea cu mai mare putere.

De abia scăpați de terorismul anului 1848 și [18]49, începuse poporul a răsufla ceva mai lin în lăcașurile sale ce-i mai rămăsese de furia răzbelului, de abia își dădură mîna și să îmbrățișară frățeste cei carii, fiind în pericol mai înșămnat, și-au căutat scăparea peste Carpați, în România⁵, cu cei carii, încredințîndu-să providenței și sorții, au rămas în patrie, îndată începu geniul neamic păcii de nou a turbura orizontul, care era încă îngreunat cu aburi din vărsatul sînge a fraților noștri, înviind măestria prozelitismului cea mai periculoasă. Signul cel dintîie a fost faima lătită prin popor, că de aici înainte, după ordinăciune primite de la Sibiu, cununile mestecate tot prin preoți neuniți să vor lucra. Pe aici, la aceasta nu s-au răspuns alta decît numai atîta cum că: „Ceva asemenea, egalitatea drepturilor ar aduce cu sine, dară deoarece praxa pînă acuma au fost de tot contrarie, acest pas numai atunci să poate lua de legiuit, după ce capii sau direcțiunile bisericesti, înțelegîndu-să laolaltă, cu preînștiințarea înaltului Guberniu, să va publica această schimbare prin ambele jurisdicțiuni bisericesti”. /

Dară aceasta nimica au ajuns: „Ce mai vrem, nu înțelegeți: vom da lovitură peste lovitură!”

Aceasta nu e de ajuns: să trimit emisari prin sate unite, spre a-i îndemna la părăsirea părintăștei credință, lăînd faimă întră popor cum că numai aceia vor fi români liberi carii vor fi și neuniți, căci împăratul voiește a strica unirea. Unii frați protopopi, pe subt mînă, cheamă pre preoții uniți la sine, îndemnîndu-i a da mîna pe dînșii, că le va mai adaoge cîte un sat lîngă care au. Altul merge și mai departe, căci în satul S ... te⁶ trimite, spre publică scandală, pe preotul neunit din alt sat vecin. Acela, din biserica unită, lapadă sîntele di pe altariu și, așezînd ale sale, au ținut dumnezeescul serviciu, așa cît oficiatul politic să află silit a păși la mijloc ș.a.m. Despre care și de eternă memorie demnul a țării guvernătoriu și a românilor adevărat părinte ex[celența] sa baronul de Wolgemuth⁷, cînd au călătorit în aceste părți, din gura poporului primind deplină convingere, din inimă s-au scîrbit.

Fie de bine acelui sau acelor carii au fost, și poate sînt, autori și patroni unor scandale ca acestea, care eu bucuros aș fi voit să rămînă

în mormîntul eternei uitări! Dară fără scop a vătăma pe cineva! Numai pentru aceea mă aflai silit a le atinge, ca să să priceapă: oare în mijlocul unora ca acestora iertat ar fi fost Blajului a sta cu mîinile în sîn? Și oare stîngacea a ceialalte părți întrăprindere nu escuză pașii de apărare puși, de au mai întrecut în cîtva măsura ?⁸ Căci votul cu sînțenie în Cîmpul Libertății făcut nu mai mult îndatora, nici mai puțin, pe o parte decît pe cealaltă.

Cu adevărat, mai încîntătoriu și mai plăcut răsunset n-au putut / fi în urechile și inima unui popor, decît au fost cel din Cîmpul Libertății pentru poporul român, „ca să fim una”. Dară — durere! — practicabilitatea lui are greutatea peste întipuire, așa cît, la ceva asemenea, sînt silit a privi ca la un Eldorado, peste nemărginitele mări depărtat. Din parte-mi, și pînă la atingerea lui, numai o piă și ferbinte dorire aș avea, și aceasta ar fi următoarea: ca, adecă, căpeteniile acestor înfrățite confesiuni, lepădînd toată fățaria și cugetele resărvate, să-și întinză mîna frățescă spre tot ce este bun și de mîntuînță, căci, după proverbiul vechi: *Regis ad exemplum totus componitur orbis*⁹ și subalternii s-ar conforma, și așa, nu unul în contra altuia, dară toți, cu ajutoriu împrumutat, spre bunul comun ar lucra, ar organiza școli frățeste. Căci poporul este capabil spre tot ce este bun, numai cărturarii și fariseii, ascunzînd lumina, voiesc a-l ținea la întunec, spre perire.

C.

Spre primire în coloanele *Gazetei* de se va afla cu cale, cu acest adaos se roagă subscrisul¹⁰, ca în expresiuni, poftind lipsa, să se poată face schimbare, rămînînd înțeleșul.

Unedoara, dat pe cum mai sus.

Al domnului redactoriu sincer amic,

Constantin Papfalvi,

vicarul Hațeg[ului]. /

¹ Articolul *De supt Carpați*, 22/10 iuliu, în *Gazeta Transilvaniei*, XIV, 1851, nr. 57, p. 237 — 238. Semnată cu un triunghi (A) > corespondența anonimă e un ecou la o alta, *Sibiu*, 10 iul. n., apărută cu patru numere mai înainte (*Ibid.*, nr. 53, p. 223 — 224).

² De fapt din 21 iulie: *Sibiu*, 21 iulie 1851, articol-corespondență apărut în *Gazeta Transilvaniei*, XIV, 1851, nr. 63, p. 261-262.

³ Vezi notele 1 — 2.

⁴ Iată cum sună al doilea punct al programului revoluționar de la 3/15 mai 1848: „Națiunea română pretinde ca biserica română, fără distincțiune de confesiune, să fie și să rămînă liberă, independinte de la orice altă biserică, egală în drepturi și foloase cu celelalte biserici al Transilvaniei...” (după A. I. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, II, Viena, 1852, p. 295).

⁵ Este vorba de frunțașii revoluției din Transilvania, care după ocuparea principatului de către armata lui Bem, în primăvara anului 1849, s-au refugiat în Țara Românească: George Bariț, Simion Bărnuțiu, Alexandru Papiu Ilarian, Ioan Pușcariu și alții.

⁶ Probabil Săliște, azi sat aparținător comunei Băița, în județul Hunedoara.

⁷ Ludovic Wolgemuth, primul guvernator al Transilvaniei după Revoluția din 1848.

⁸ Respectiv Blajul „a întrecut măsura”, cerînd ajutorul guvernului în problema căsătoriilor mixte, care a rezolvat-o, ca înainte de revoluție, în favoarea greco-catolicilor.

⁹ „Lumea e alcătuită după exemplul regilor.”

¹⁰ Destinată *Gazetei*, corespondența lui Papfalvi nu se va publica, totuși, Bariț și Iacob Mureșanu dînd astfel satisfacție, în legătură cu conflictul căsătoriilor mixte, celor de confesiunea neunită, care-și deplîng asupra de către greco-catolici, în cele două articole anterioare.

VIII

[Blaj, 28 octombrie 1867]¹

Prea stimate domnule !

Iară te onerez cu oarecîteva șiruri. Pe semne m-am făcut și eu om mare, ca să-mi figureze numele prin jurnale, ba să ajung tocma și la *Gura satului*². Așa merg lucrurile în lume: *Homo homini lupus*.

K[olozsvdri] K[ozlony] au dat articolul de mine trimis⁴, cu o tiradă-hirean⁵. Eu mă așteptam mai de mai mult. În cîteva spresiuni l-au și schimbat, în celea esențiale nu. Dacă nu vei afla alt obiect mai important, și vei afla cu cale a împărtăși versiunea trimisă de mine, să se modifice după cum au ieșit în Cluș⁶.

îmi scrie d. secretariu Vasici⁷ cum că bărbații noștri de acolo toți se află mulțămiiți cu dechiarățiunea de mine făcută⁸.

Da ce judeci despre politica ce urmăm noi, care în adevăr este tradițiunale și consequente, oare fi-va și folositoare? Pînă cînd noi
192 ne arătăm pasivi cu guvernul, care nu s-au obstrus, / flandrenii⁹ pe zi ce merge-și întăresc privilegiile seculare, iară noi suntem amenințați a perde tot, în sfera civile și încă și eclesiastică. Ce judecați pe acolo, nu cumva ar fi consult să ieșim ceva și noi din pasivitate și, pînă cînd românii tineri strigă și fac cîte o demonstrațiune, cei bătrîni să cerce a să apropia, ca să nu rămînem întră două scaune, pe jos¹⁰.

Asta o zic pentru că nu știu altceva decît numai ce văd înaintea ochilor.

De la Pesta-mi scriu să merg acolo, spre a lucra cu alții pentru apărarea dreptului de metropolie¹¹. În adevăr, stau la îndoială ce să fac căci, dacă va ieși lucru bine, aș avea mîngăiere în conștiință, clară dacă ar ieși rău, și fără vina mea imputațiunile vor sosi cu carul. Oamenii noștri sînt curioși!

192^v Iartă, mult stimate d-nule, căci te ostenesc și eu cu de acestea, / știind că sunteți prea sătui de ele.

Primește, dară, spresiunea stimei cei sincere. Recomandat, al d-tale vechiul cunoscut,

193

*Const. Papfalvi. *

¹ Scrisoare nedată. Datarea s-a făcut pe baza a două elemente: a) adnotarea lui Bariț de la sfîrșit: „1867; fără dat; Const. Papfalvi către red[actor]”, în ceea ce privește anul expedierii și b) data articolului-corespondență pe care-l consemnăm în nota 6, pentru luna și ziua trimiterii, articol scris și trimis odată cu această scrisoare.

² Revista umoristică *Gura satului* de la Pesta, al cărei redactor era Iosif Vulcan, a criticat, în numărul 15 din 1867, starea în care se află pădurile-mitropoliei blăjene. Sînt criticați, printre alții, Papfalvi și prepozitul Vasile Rațiu.

³ „Omul este lup pentru om.”

⁴ La mijlocul lunii octombrie 1867, Papfalvi este victima unui incident jurnalistic neplăcut. În *Kolozsvári Kozlony* (XII, 1867, nr. 119, p. 516—517) apare corespondența *Balázsfalva, szept. 25.1867*, semnată *S-nu*, un corespondent din Blaj al cotidianului maghiar. Autorul corespondenței descrie atmosfera animată a Blajului, acum, după moartea marelui arhiepiscop Alexandru Sterca Șuluțiu, când se așteaptă noile alegeri pentru înalta funcție de mitropolit. În fruntea viitorilor candidați, S-nu îl vede pe Constantin Papfalvi, „canonic și deputat dietal”. Totodată, autorul își exprimă îngrijorarea în fața eventualității ca în funcția de mitropolit să fie adus un om străin de dieceză și își exprimă speranța că românii greco-catolici le va fi îngăduită alegerea liberă a arhiepiscopului, după canoane și tradiție. Papfalvi se grăbește să trimită ziarului clujean un articol-declarație, ca răspuns la cel de mai sus, pe care redacția l-a publicat sub titlul *A balázsfalvi ersekségrol, s megvalami, în Kolozsvári Kozlony*, XII, 1867, nr. 127, p. 547. Declarația canonicului blăjean este interesantă și semnificativă din punct de vedere politic. Analizându-și șansele de a ajunge mitropolit — după cum dorea autorul corespondenței *Balázsfalva, szept. 25. 1867* — Papfalvi ajunge la concluzia sinceră că nu e omul potrivit pentru această înaltă chemare, întâi pentru că niciodată n-a nutrit ambiție pentru o astfel de carieră, dar mai ales pentru că e prea bătrîn pentru a candida (avea peste 60 de ani). La aserțiunea lui S-nu că întregul cler blăjean se înfăcășă la ideea de a fi adus om din altă dieceză, Papfalvi e de părere că nu acest lucru primează, ci calitățile candidatului. În fine, răspunde la părerea că românii nu pot renunța nici la dreptul de a avea mitropolie proprie, nici la acela de a-și alege liber arhiepiscopul. Există în cercurile maghiare părerea că acum după moartea lui Alexandru Sterca Șuluțiu și după — mai cu seamă — realizarea actului dualist, mitropolia greco-catolică din Transilvania va fi desființată. Papfalvi arată luptele seculare ale românilor pentru recunoașterea lor ca națiune constituțională în Transilvania și pentru refacerea mitropoliei uzurpate de calvini. Iată, pînă la urmă s-au realizat amîndouă aceste obiective! Dar, „ca să se golească din nou pînă în fund pocalul cel amar al decepțiunii celei mai dureroase”, legile de la 1863, care prevedeau înarticular națiunii române au fost contestate și negate printr-o trăsătură de condei. A fost o lovitură grea pentru români: „Prin ștergerea legilor din 1863 s-a înfipt în inima și în tcată ființa națiunii astfel de rană, carea va arde neîncetat, pînă cînd părinții patriei nu vor afla adevăratul balsam vindecătoriu”. În aceste condiții, a desființa și mitropolia românilor — după dorința politicienilor maghiari — ar fi „cel mai rătăcit pas politic”.

⁵ Redacția ziarului maghiar nu e mulțumită de declarația lui Papfalvi, mai ales pentru că evoca legile de la 1863, atît de antipatice în ochii generației dualiste. „Tiradahirean” este o notă a redacției, cu următorul text: „Cînd am dat loc, cu toată promptitudinea, declarațiunii prezente a reverendisimului domn Constantin Papfalvi, canonic de la Blaj, am făcut-o aceasta din acea loială și frățească șoptire, care ne îndeamnă să ne ascultăm răsunetele sincere ale unui altuia și, dacă se pot considera fără de cea mai puțină periclitare a intereselor patriei, aide să le considerăm. Dar, de altă parte, onoratul scriitoriu al acestui articlu, totdeodată fiind și deputat dietal în Comitatul Albei de Jos, conținutul de interes politic al acestui articlu nu poate fi pentru noi indiferente. Reverendisimul domn canonic este un fiu dintre cei mai distinși ai poporului român, deoarea lui și unul dintre patrioții noștri erudiți, și ne cade bine a lua spre știință cum că suprema sa dorință e ca să se întîmple pe baza dreptății legali împăcarea cea mai intimă și mai frățească între națiunile scumpei noastre patrii. Într-aceea, să ne fie iertat a observa cum că d-sa, în decursul articolului său, scris cu o dialectică frumoasă, accentuează legile din 1863, și spre aceasta profită de ocaziune într-un astfel de mod, în cît ne lasă a presimți cum că votul său de deputat va cădea în urna d-lui Hodoș [adică va trece de partea patrioților români de stînga, radicali, în frunte cu Iosif Hodoș, de asemenea deputat dietal — n. ns.]. Ne-ar părea rău dacă ar fi așa, căci scopul acelei politici înțepenite ar fi departe de scopul dreptății legale. Aceea duce numai la luptă seacă, care ar fi numai spre dauna românilor și a maghiarilor ” (după traducerea din *Gazeta Transilvaniei*, X X X, 1867, nr. 83, p. 331).

⁶ Varianta românească a declarației lui Papfalvi s-a complicat printr-un incident intervenit pe parcurs. *Gazeta Transilvaniei* publicase (X X X, 1867, nr. 80, p. 318) corespondența *Blaj, 10 oct. 1867*, semnată *C*, al cărei autor se referă direct la aprecierea elogiioasă pe care autorul corespondenței *Balázsfalva, szept. 25. 1867* din *Kolozsvári Kozlony* i-o face lui Papfalvi (vezi nota 4), pînă la afirmația că e omul cel mai potrivit spre a fi mitropolit al românilor transilvăneni. Dar acest *C*, anonim răscolește puțin „și prin trecutul domniei-sale” canonicului Papfalvi, punînd degetul pe niște răni care mai

dureau. Așadar, în fața traducerii românești a declarației sale (vezi articolul *Blas*, 28 oct. 1867, în *Gazeta Transilvaniei*, X X X, 1867, nr. 83, p. 330-331), Papfalvi așază o replică la învinuirile lui C. Dezvinovățirea lui Papfalvi nu e prea convingătoare, dar e interesantă prin faptul că redă *exact* textul acelei faimoase intervenții pe care a făcut-o în Dieta de la Cluj în 1848, în legătură cu „flamurile rusești de la Blaj”. Nu cunoaștem un alt loc în care să se fi publicat, în românește, această intervenție. Din ea reiese nevinovăția, buna intenție a lui Papfalvi, într-un moment pentru care mulți istorici l-au învinuit în mod pripit și pățimaș. După dezvinovățire, urmează textul exact al declarației, traduse din ungurește, precum și traducerea notei redactorului de la *Kolozsvári Kozlony*.

⁷ Pavel Vasici.

⁸ Vezi nota 4.

⁹ Sașii. Nume popular, de la Flandra.

¹⁰ E împotriva politicii pasiviste, de boicot parlamentar împotriva regimului dualist, inițiată de fruntașii români din Transilvania, în frunte cu Eariț, Ilie Măcelariu, Vasile Ladislau Pop și alții.

¹¹ La Pesta activau, în interesul național și confesional al românilor, deputații din Transilvania și Banat, în frunte cu Iosif Hodoș, Alexandru Roman, Vincențiu Babeș și alții.

IX

Blaș, 6/10, 1879

Prea stimate domnule !

Avînd, cu oarecare ocaziune, intîlnire în Blaș, bine ai voit a mă reflecta ca să las ceva însemnări, pentru unele incidente care, avînd ceva însemnătate istorică, poate numai mie-mi sunt mai de aproape cunoscute, pentru altele, și mai cu samă pentru celea din anii [1]848 și [184]9, ce pentru ținutul Hațegului se vor afla între puținele scrisori ce vor rămîne.

194 Ținînd eu și biografia fericitului Budai ¹, / demnă de a fi cunoscută, și crezînd că foarte puțini se mai află carii să o mai cunoască în tot cuprinsul ei, pentru aceea, spre suplinirea celor care lipsesc în articolul ieșit în *Observatoriu*, am aflat cu cale a adaoge cele ce aci sunt sub ./ cuprinse ².

Pro privata notitia însemn cum că d-nul numit la locul prim este il[ustritatea] sa d. consiliariu Elia Măc[elariu] ³.

- Primește, te rog, asigurarea celei mai sincere stime. Mă recomand al prea stim[atei] d-tale sincer stimătoriu,

Const. Papfalvi.

194^v N.B. N-am scris pentru foaie, dară pentru persoană ⁵. /

¹ Aron Budai, despre care vezi scris. I, n. 7.

² Bariț publicase în *Observatoriul* (II, 1879, nr. 76, p. 302-304), sub semnătura G.B., schița biografică *Secretariul Aron Budai alias Budeanu*.

³ „Adaosul” lui Papfalvi e deosebit de interesant. Apărut în *Observatoriul* (*Ibid.*, nr. 92, p. 367—368) cu titlul *Alte momente din viața lui Aron Budai* — semnătura C — articolul continuă, de fapt, cu completări noi, un alt articol biografic al lui Papfalvi despre același, tipărit încă în 1863: *Secretariul tezaurariale Aron de Budai, din Foaiete pentru minte* 1863, nr. 19, p. 138—139 (vezi și scris, I, n. 7).

⁴ Ilie Măcelariu fusese ales în conducerea Băncii „Albina” din Sibiu.

⁵ Adnotată: „1879. Const. Papfalvi, canonic în Blaș, 6 oct. [Răspuns] 2”.

X

Blaș, 10/11 1879

Prea stimate și totdeauna iubite discipule!

În urma prețuitei scripte din 2^a a curentei, în care ți-ai descoperit cugetul că ți-ar plăcea a avea date pentru biografia preabunului, dară nefericitului episcop I. Lemeni ¹, și totdeodată descrierea tîmplărilor de la 15/3 [mai — n.ns.] 1848, în cît acelea, dară, mi-ar fi mie mai cunoscute, și mai cu seamă atrocitățile văzute în Comitatul Hunedoarei la Pastile an. 1849², îmi iau onoare a răspunde că, în cît se ține biografia lemeniană, avînd mai demult cuget, preste oarecîteva zile, în cît se poate plini de la mine, va fi compusă. Și o voi și trimite, ca, combinînd cu datele ce vei mai avea, să o poți perfecționa. Cum zisei, mă grăbesc a o face, pentru că *tempus monet* ³, și mi-ar părea rău cînd ar rămîne în restanție cu darea opiniunii despre acela / pe care, de la un timp încoace, tot sinistru l-a judecat mare parte a fraților săi, de dînsul mult iubiți ⁴.

În cît se ține de acelea în privința căror eu pot fi martor competente, eu în formă de biografie le pusesem deja pe hîrtie. Nu ca să fie document public, dară ca să servească rudeniilor mele, spre a se orienta în privința acelor tîmplări, prin care am trecut în viața pamînteană. În acest script, de la foaia 15 pînă în capăt stau amintite acelea despre care poștești a fi informat. Să nu-mi fie mîna așa îngreunată, și le-aș fi descrisă asară, și altcuiva nice că le-aș fi comunicat în întreg cuprinsul, dară spre iubita-ți persoană a domniei-tale am mai mare confidenție decît să mă genez a o comunica. Fac, dară totuși cu rugarea: luînd notiță despre celea cuprinse, la timpul său, cînd nu vei mai avea lipsă, dacă pe atunci voi mai fi în viață, să mi le restitui.

Despre celea tîmplate la Pastile 1849 n-am putut scrie, că n-am fost venit încă acasă. Altcum, trebuie să zic că, în proporțiune cu alte ținuturi, în Hunedoara s-au făcut mai puține. Iară după sosirea mea, care a fost ca la 10 zile după Paști, tocma s-au domolit.

Pe lîngă aceasta, mai adaug și o mică descripțiune despre Valea Hațegului ⁵. / În cît vei afla ceva plăcere în celea cuprinsă, nu știu, dară atîta știu că ți le împărtășesc cu inimă binevoitoare, rugîndu-te să primești asigurarea destinsei mele stime.

Rămînînd pentru totdeauna stimătorul,

Constantin Papfalvi. ⁶ / 197

¹ E momentul ales de George Bariț pentru a întreprinde — în scopul reabilitării acestuia! — alcătuirea unei monografii a fostului episcop blăjean Ioan Lemeni (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, scrisori primite de la Ioan Fekete Negruțiu, nr. I, n. 3). Materialul primit de la Papfalvi e folosit — cu citarea sursei — în lungul articol biografic al lui Bariț, *Episoade din viața episcopului Ioan Pop de Lemeni* (în *Observatoriul*, III, 1880, nr. 17, p. 65-66; nr. 18, p. 69-70; nr. 19, p. 73-74; nr. 20, p. 77-78; nr. 21, p. 81-82; nr. 22, p. 85-86; nr. 41, p. 161-162; nr. 42, p. 165-166; nr. 43, p. 169-170; nr. 44, p. 173; nr. 45, p. 177-178; nr. 46, p. 181—182; nr. 47, p. 185—186; nr. 101, p. 405; continuă cu titlul: *Una epistolă și un articol original scris de Simion Bărnăuțiu* [e vorba de *Săborul cel mare al Episcopiei Făgărașului. Prologus galeatus*, n. ns.], nr. 102, p. 409-410; nr. 103, p. 413-414; nr. 104, p. 417-418; continuă cu titlul: *Urmările primei publicațiuni a lui Simion Bărnăuțiu*, IV, 1881, nr. 6,

p. 21-22; nr. 7, p. 25-26; continuă cu titlul: *Documente relative la procesul de la Blas dintre anii 1843-1846*, nr. 8, p. 29), continuat de acela al lui Fekete Negruțiu, *Desertp-Uunea unor întâmplări memorabile din 1848—1861*, din *Observatoriul*, IV 1881 nr 11 p. 41-42; nr. 12, p. 45-46; nr. 13, p. 49-50; nr. 14, p. 53-54. Mai târziu, Papfalvi va relua firul biografiei lui Lemeni, cu articolul *Ioan P. Lemeni, episcopul Făgărașului m Foaia bisericească și scolastică*, IV, 1890, p. 1-5; 17-20; 33-35. Tot în 1880, Papfalvi colaborează la *Observatoriul* lui Eariț cu valorosul articol *Unele observări relative la Comitatul Hunedoarei și în specie la Districtul Hațegului* (nr. 1, p 1 • nr 2 p 5 • nr 3 p^9; nr. 4, p. 13-14; nr. 5, p. 17-18.; nr. 6, p. 21-22; nr. 7, p. 25-' 26; nr. 8, p.29-

² Evenimente despre care nu va mai scrie (vezi mai jos).

³ „Timpul [ne] sfătuiește.”

⁴ Adică românii greco-catolici. Despre temeuriile urii pe care românii i-au purtat-o acestui arhiepiscop îndepărtat de idealurile națiunii sale, vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de ia Nicolae Maniu, studiul introductiv; scrisori primite de la Ioan Fekete Negruțiu, I, n. 3.

⁵ Articolul *Unele observări relative la Comitatul Hunedoarei...* (vezi nota 1)

⁶ Adnotată de Eariț: „1879. Const. Papfalvi, Blaș, 10 nov. RTăspuns] 26 nov pe larg”.

XI

Blaș, 20 noemvrie 1879

Prea stimată și mult iubite discipule (se înțelege, înainte de aceasta cu 53 de ani !)

Ca să satisfac dorirei descoperite în prețuitele litere de data *T* nov. 1879, în privința împărtășirii unor date servitoare la biografia sărmanului episcop Lemeni, după ce și mie de mult mi-a stat în cuget a pune pe hîrtie cele ce mie poate-mi sunt mai cunoscute decît oricui altuia în acest obiect, iacă aici, scrisă pre cum se poate cu o mîină tremurătoare, ti le trămit¹. Poate vei afla că multe n-ar fi avut loc, dară aceasta se poate excuza prin locvacitatea care e o proprietate, sau mai bine o debilitate a bătrînilor.

Mi-a părea bine dacă, în mica descriere, vei afla date spre întregirea biografiei ce intenționezi a face. Iară cînd nu vei mai avea lipsă de celea împărtășite, dacă mi le vei retrimite — se înțelege, dacă voi mai fi pe aici! — / mă voi bucura. Altcum, dacă ca un bătrîncare a avut ocaziune multe a auzi și vedea, voi putea servi și cu altele, voi împlini cu toată plăcerea.

Cît de rău e că la noi, cel puțin în locurile celea mai de frunte, nu există cărțile de notiță, pentru consemnarea tîmplărilor și a persoanelor mai memorabile! Nu mult înainte de aceasta, s-a încercat să se scrie ceva despre tatăl fundatorului, dr. Ramonțai², care a locuit în Samușfalău³. Acela a fost popa Gligor, pe care eu nu numai că l-am cunoscut, dară, ca unui spiritual care în toate duminicile și festivitățile vinea spre a celebra la Cluș, m-am și mărturisit. Și, ce să vezi: nice în Cluș, nice în Someș-sat s-a aflat ora care să știe că a existat oarecînd popa Gligor!

Rogu-te să-mi pardonezi cînd te vei împedeca pe scrisoarea aceia re, și să primești asigurarea nealteratei — din parte-mi — stime.

Rămîn, ca totdeauna, al stimat d-tale adevăratul stimător,

*Const. Papfalvi.*⁴ /

¹ Vezi scris, anterioară, n. 1.

² Al lui *Simion Ramonțai*, 1772—1845, medic originar din Someșeni-Cluj (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, 1976, III, p. 336).

³ Someșeni-Cluj.

⁴ Cu nota lui Bariț: „1879. Const. Papfalvi, Blaș, 20 nov. R[ăspuns] 26 nov.” în afara acestei însemnări, există o alta, de altă mină decît a lui Bariț: „Despre Turcu. în ce calitate fusese el la Curte? Mai trăiește? Este adevărat că Gub[erniul], după moartea lui Bob, n-a suferit să se facă liceu de 2 ani? Starea de sălbăticie în care ați aflat d-v. Districtul Hațegului în 1833. Cum lipsea popii”. Este vorba de noile întrebări care trebuiau trimise lui Papfalvi, și la care bătrînul canonic încearcă să răspundă în scrisoarea următoare.

XII

[Blaș, 10 decembrie 1879]

Prea stimată domnule !

Astăzi venindu-mi la mîină prețuita stimat domniei-tale epistolă de data 26/14 noem. a.c, la început nu-mi puteam explica care este cauza întîrzierii celei îndelungate cu răspunsul. Nu pot nega debilitatea naturale la care am fost, și cu atît mai tare acum sunt supus, adecă tarditatea în întreprinderea lucrărilor ceva mai indiferente, între care pe acesta nu-l pot — și mi-aș ținea cel mai mare păcat! — a-l număra. Mai pe urmă am devenit la cunoașterea adevăratei, care o retac căci, poate, escuzîndu-mă, totdeodată m-aș acuza.

Acuma, dară, *ad meritum*². Eu, după primirea scrisoarei preatinse, îndată o am comunicat cu fratele Fekete³, care a și apromis că va împlini din parte-și celea de împlinit, în cîtu-i va sta în putință. Nu l-am întreb, dară sum convins că a făcut (înțeleg cauza și motivele renunțării la episcopat a lui Lemeni)⁴.

în cît se ating punctele la care ați poftit de la mine ceva răspuns mai antea: /

¹ Ce se ține de cursul filosofic de doi ani în Blaș, după moartea ep[iscopului] Bob, nu știu ca Capitulum să fi făcut în astă privință ceva pași. Dară aceasta o a făcut episcopul Lemeni, după ocuparea scaunului, dînd salariu din propria sa casetă, căci pentru atare profesură nu era alt fund. Despre aceea că s-au contrariat guvernul, și mai cu samă ep[iscopul] Faur⁵, am auzit, dară nu știu, căci pe acel timp nu mai eram în Blaș. Contrarierea, precum se spunea, mai mult era pentru studiul istoriei, căci nu le vinea bine ca și românii să se ocupe cu istoria⁶. Motivul cel principale a rădicării la doi ani a fost, între altele, și aceea pentru că în timpul de mai nainte primea la ascultarea jurelor și cu cursul de un an a filosofiei din Blaș, ce după aceea a încetat.

² în cît se atinge de certele celea nefericite ce existau — și, durere, acum încă exist! — între fiii națiunei noastre, acelea, pe timpul cînd episc[opu] L[emeni] și-a făcut vizitațiunea canonică în valea Hațegului și Giiului⁷ constau între aceea: guvernul transilvan, pe semne în urma unei arătări mai vechi, a aflat cum că unele comune din acel ținut, ca 13 la număr, au părăsit unirea, cu călcarea ordinarurilor, va să zică n-au ținut instrucțiunea de șase săptămîni, care era prescrișă

202* pentru toți acei carii voiau a trece de la religia catolică la oarecare altă confesiune. Pentru aceea, guvernul a și demădat ca îndată cît se va / instala, să înceapă vizitațiunea în aceleași comune⁸. Ce a și împlinit și, cu o cale vizitînd și parochiile sale, trecînd și prin cele așa numite relabse, le-[a] aflat pravăzute cu preoți. Și așa, după o admonițiune părințască, lăsîndu-i, s-a dus mai departe. Iară guvernului i-a referit că, după ce lucrul trecerei este învechit, să se lase în pace.

Se poate și aceea, ce mie nu-mi este cunoscut, ca în acele-și comune să se fi îngropat vreunul și fără preot. Pruncii de nou născuți⁹ se boteza pe sub ascuns.

Vine însă întrebare că, la asemenea injurioasă tractare, ce e principala cauză? Mulți cugetă că episcopul și preoții cei uniți, ce în sine e fals: episcopul L[emeni] tocma a luat grea înfruntare de la guvern, pentru că a propus o modalitate mai puțin îngreunătoare pentru cei carii doresc, din convingere, a rămînea sau a trece la religia gr[eco] or[ientală], după cum eu aceasta o am arătat în un articol scris în *Kolozsvári Hirado*¹⁰.

3° Despre fostul secretariu a episcopului L[emeni] să mărturisesc atîta că dînsul n-a fost fiul protopopului din Cătina, pe care l-au spînzurat ungerii în Cluș¹¹, dară a fost fiul altui protopop Turcu, din Pogăceaua¹². Acest Ioane Turcu¹³, după cum este cunoscut, a fost un tînar geniale, despre care dr. Vasiliu Popp¹⁴, cetînd o poemă scrisă la ziua onomastică a episcopului¹⁵, a zis că / nice Vergiliu a putut să scrie altcumva. Durere, însă: aceea ce se tîmplă cu mulți tineri geniali s-a tîmplat și cu dînsul: *Nec enim immodico, contraxi damna Lyco*¹⁶, ce mai pe urmă i-a ciuntat și firul vieții.

Documente în privința fatalului proces a profesorilor și clericilor în contra epis[copului] L[emeni] se pot afla în arhivul de la Strigon¹⁷. Cînd mai umblam pe acolo, ușor le puteam cîștiga, mai vîrtos sub bunul primat Scytovszki¹⁸, dară acum, fiind prăpastia mare, ar fi mai greu. Altcum, acolo multe interesante s-ar afla pentru beserica noastră, după cum spunea canonicul Chemp¹⁹, cel mai cunoscut cu acele același arhiv. A și promis d[omnului] Cip[ariu] că, avînd voie a-și decopia, îi va face toată înlesnirea.

Cu acestea, punînd capăt, poftindu-ți ca nu numai anul 1880, dară încă mulți alții — cel puțin două decenii — să ajungeți sănătos, rămîn pentru toate zilele vieții mele, al stim[atei] d[omniei] adevărat stimător,

203* *Constantin din Papffalvaj. /*

¹ Nedată. Datarea s-a făcut după adnotarea lui Barit: „Blas, 10/22. Primită în Sibii, 17/12 1879”.

² „Spre merit.” Echivalentul vechii expresii românești: „Să intrăm în meritul lucrului”.

³ Ioan Fekete Negruțiu.

⁴ Partea de contribuție a lui Fekete Negruțiu la reconstituirea biografiei lui Ioan Lemeni, concretizată în articolul *Descripțiunea unor întîmplări memorabili din 1848—1861* (vezi scris. X, n. 1).

⁵ Faur — traducerea românească a numelui Kovács. Opozantul era episcopul romano-catolic al Transilvaniei, Kovács Miklos de Tușnad.

⁶ în anul 1831, cînd gimnaziul din Blaj a fost ridicat la rangul de liceu, în baza decretului împărătesc nr. 3387/11 septembrie 1830, guvernul transilvănean a refuzat introducerea istoriei ca studiu la noul institut românesc. Motivarea este caracteristică: „Historia est oculus mundi, ideoque valachis interdicendum est hoc studiurn” (Istoria este ochiul lumii, de aceea studiul ei trebuie interzis românilor”), după cum se exprima același Kovács Miklos într-o ședință dietală. La Blaj s-a predat totuși *istoria universală*, pe răspunderea personală a episcopului Lemeni, de către eminentul profesor Ioan Rusu, studiu în cadrul căruia dascălul blăjean a introdus în mod subtil și istoria națională.

⁷ Jiului transilvan.

⁸ Este vorba de satele Petroșeni, Petrila, Livezeni, Iscrioni, Dilga, Corniște și Grivadia care, pe la 1835, au părăsit unirea cu Roma, sub influența călugărilor de la Tismana, din Țara Românească și ademeniți de protopopul neunit din Hațeg.

⁹ Vezi scris. V, n. 4—5. De fapt, este vorba de ziarul din Cluj, *Erdelyi Hirado*, care abia în 1848 își va schimba numele în *Kolozsvári Hirado*.

¹⁰ Vezi *George Baril și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Fekete Negruțiu, nr. II și XXII.

¹¹ Ioan Turcu, tatăl celui în cauză, a fost protopop al Tractului Pogăceaua între 1824 - 2 aprilie 1839.

¹² Ioan Turcu, fiul protopopului din Pogăceaua, 1817—1852, a fost secretar consistorial la Blaj și profesor la preparandie, calitate în care îl întîlnim deja la 1842: „Ad-inodum R.D. Ioannes Turk, de M. Szakál, Officii Dioecesaní Archivarius, Praeparandorum Theologiae Moralis Professor, et Inel. Comitatus Thorða I. Tabulae Judiciariae Assesor” (după *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioeceseos Fogarasiensis in Transilvania pro Anno a Christo Nato MDCCCXLII* [1842], ab *Unione cum Ecclesia Romana CXLV*, Blaj, 1842, p. 6). Ioan Turcu n-a avut o atitudine națională constantă la 1848, căzînd, asemeni lui Iosif Many, în păcatul neîncrederii în dreptatea și puterea cauzei române. Lucru pe care nu i-l iartă nici *Gazeta Transilvaniei* (XV, 1852, nr. 36, p. 143), în necrologul din 11 mai, care este, de altfel, singurul text ce s-a scris despre acest om învîțat și cu mari perspective: „Astăzi ramaserăm iarăși mai puțini cu un bărbat inteligent. Domnul Ioane Turc, secretariul mării sale d. episcop și profesor de istorie și drept bisericesc, după o boală uscăcioasă, se mută la vecinicul repaus în vîrstă de 35 ani. Repausatul era ineztrast cu toți 5 talenții de la natură. Cît a negoțiat, însă, cu dînșii în seama națiunei, din cauza aplecării sale, va ști vericine. Caștelaria episcopoească perdu în repausatul mult, că deși se număra dînsul între cei crescuți cu principii străine, avea totuși o mare activitate, carea se și cerea în asemenea post, încărcat cu atîtea lucruri din marea dieceză”.

¹³ Despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Grigore Mihali, nr. I, n. 1.

¹⁴ Ioan Lemeni, care își sărbătorea cu mare fast, în fiecare an, la 7 ianuarie, ziua onomastică, recoltînd cîteva ode ocazionale și plate, de la Constantin Alpini, Timotei Cipariu, Nicolae Pauleti și alții. Se vede că și tînarul Ioan Turcu și-a căznit lira în onoarea lui Lemeni, la o dată pe care nu o putem stabili.

¹⁵ „Am avut necazuri fără ca Lycus să-mi fie potrivitnic.”

¹⁶ Esztergon, unde era reședința primatului ungar.

¹⁷ Ioannes Scytovszky.

¹⁸ Michael Kemp, „Praepositus D. Georgii de Viridi Campo Strigoniensi et Archi-Diaconus Cathedralis”, după cum figurează în *Schematismus Cleri Archi-Dioecensis Strigoniensis pro Anno a Christo Xato 1860*, Strigoniu, 1860, p. 7.

XIII

Mult stimate domnule !

Prezentatoriul acestor confidente litere, cu numele Augusto Mazzuchi, de națiune italian, de profesiune arhitect (acum se poate socoti

ca deplin românizat, carele, cu ocaziunea clădirii calei ferate, venind ca arhitect al societății în aceste părți, s-a căsătorit aci în Blaș cu o persoană aleasă, fiica unei văduve, formînd o familie onorifică), încetînd ocupațiunile la calea ferată și, ca cap de familie, neputînd părăsi familia, a întreprins lucruri private. Iară de doi ani încoace, pe lîngă o remunerațiune de totul modestă de 360 fl., este cuprins sub titlu de arhitect arhidiecezan, în care timp a prelucrat toate planurile și calculii de spese pentru toate bisericele, edificatele școlare ce a întreprins în timpul de cînd a luat acest oficiu asupra¹.

200 După ce, însă, despre o parte clerului îi lipsește fondul spre a-i mai / mări salariul de 300 fl. [recte = 360 — n.ns.], iară de altă parte dînsul cu familia, cu un venit așa modest, a subzista nu poate se află silit a-și cerca norocul în alte părți, și anumit, cugetă spre acest scop a călători în România [...]. Deci, nu știu de ce, neîndreptat venind la mine, m-a cercat să-l recomand m[ult] stimat domniei tale, doară ai avea bunătate a-i da ceva îndreptare și puțină recomandațiune la oarecare persoană de influință, spre a putea veni în cale de a-și ajunge scopul.

Eu, pe lîngă toate că o fac cu sfială, totuși, ca unui bărbat cu purtare solidă și morală și ca unui individuu în chiamarea sa, după opiniunea celor competenți, deplin calificat, neputîndu-i nega împlinirea cererii sale, și bazat pe bunătatea inimei ce am esperiat din partea domniei-voastre, îmi ieu audacia a-l recomanda, rugîndu-vă să primiți din parte-mi asigurarea celei mai sincere venerațiuni, de la al m[ult] s[țimatei] d[omniei]-voastre cel mai vechi iubitoriu,

Constantin Papfalvi,

¹ Despre *Augusto Mazzuchi*, personaj interesant din Blajul ultimelor decenii ale secolului al XIX-lea, se știu puține lucruri. în afara celor relatate de Papfalvi, mai știu că a fost angajat la 12 august 1878 ca arhitect arhidiecezan, avînd ca sarcină edificarea bisericilor și școlilor și chiar repararea acestora, în unele cazuri. La sfîrșitul acestei scrisori, Bariț adaugă o listă de lucrări efectuate de Mazzuchi, pe care o reproducem ca un document important în legătură cu activitatea lui Mazzuchi: „Galata - șcala; Spring - școala; Milaș - biserica, 15 mii; Cut-deto, 17 mii; Eazias - deto, 8 mii; Retiu, C[omitatul] Turda — biserica”.

² Cu adnotarea lui Eariț: „1880. C. Papfalvi, Blaș, 8 martie. R[ăspuns] prin Mazzuchi în 15, prin grai”.

XIV

Prea stimate și iubite domnule!

în oarele celea mai de pre urmă a anului, mai mult decît orișicînd altădată, își cuprinde omul cugetătoriu memoria cu persoanele celea grate, ce le-a avut și încă le are. În viață nu m-am datat a vorbi sau a scrie aceea ce nu vine de-a dreptul în camera sincerității și a inimei și, pentru aceea, numai cel mai limpede adevăr îl exprim cînd scriu cum că, dintre toți tinerii cîți am fost fericit a cunoaște sub timpul cît am fost și

eu învățătoriu¹, singur ai fost acela care, acum în timpul și în decurgerea alor 57 de ani, în mod escelent, prin toate fazele ce ai trecut, mi-ai cauzat o mîngăiere și o mulțămire care nu o pot, dară nice că cerc a o descrie.

Pentru aceea, primește, te rog, cu inaugurarea Anului nou, grațularea și aprecările mele celea mai sincere, poftindu-ți ca cerescul / 204
părinte să-ți conserve puterea și sanitatea, ca să poți continua lupta începută și continuată acum mai mult decît de patru decenii. Pe lîngă toate că nu pot spera, dară totuși doresc și oftez a vedea, cel puțin în parte, încoronate de succes multele sacrificii ce ai pus pe altariul patriei, a națiunii și a bisericei, ținîndu-mă fericit dacă și de aici înainte voi putea merita iubirea și stima care o am esperiat de cînd ne cunoaștem.

Iubite Georgie! După celea premisă nu ar fi iertat a mai amesteca și alte lucruri profane. Și eu totuși, cunoscîndu-ți inima ceea indulgentă, o fac iacă cum: în numărul cel ultim, 104, a *Orientului*, am citit că în anul următoriu, întră altele, voiți a publica și memoriul unui canonic din an [1] 848/9². Acela nu poate fi altul decît cel ce este cuprins în semnările făcute despre eventualitățile ce am / întîmpinat în viață. Eu acelea le-am comunicat ca provocat, că dacă s-ar afla ceva ce ar avea ceva însemnătate istorică, să se poată folosi. 204*

Celea cuprinsă în memoratele însemnări sunt dedusă din propria-mi știință și experiență. Totuși, aș fi dorit ca acelea mai mult după decît în viața mea să vază lumina. Altcum, nu mult m-ar gena publicațiunea, dară, după ce vād dureroasa luptă încăierată pentru memoria primilor noștri metropoliți³, despre care se poate zice că: *Pecfcjatur intra et extra muros; Jupiter in Troiam, pro Troia stabat Apollo*⁴, și după ce în observările mele ambii acești în adevăr mari archirei se află pomeniți, te rog ca, sau să lasă publicarea celor de mine semnate, să o amîni pe alt timp, sau, dacă totuși ai volie a face ceva uz, atunci memoratele două nume să fie cu totul esmisă, căci nu voiesc / a da ansă și arma pe nice o parte. 205*

Mai adăunezi, neavînd altă cuprindere, luînd înainte *Istoria revoluțiunei maghiare*⁵, mi-a căzut sub ochi epistola scrisă de Kossuth lui Percell și, făcînd versiune, o am pachetat să ți-o comunic, de cumva, dară, nu-ți' este cunoscută. Dară, neaflînd că, doară, ar merita, o am lăsat netr'imisă. Acuma, însă, adaug și aceia: *Valeat quantum vaiere jpotest!*⁶

Rugîndu-te să primești asigurarea sincerei mele stime, rămîn pentru totdeauna sincer stimător,

Constantin Papfalvi. / 205*

¹ Vezi scris. I, n. 1.

² Vezi Iacob Radu, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 396 și urm.

³ Primii mitropoliți greco-catolici ai Blajului au fost Alexandru Sterca Șuluțiu și Ioan Vrancea, sub a căror păstorie Papfalvi a fost, timp de 41 de ani, canonic capitular (1851-1892).

⁴ „Se fac greșeli înăuntrul și în afara zidurilor; Jupiter stătea împotriva Troiei, Apollo în ajutorul ei.”

⁵ J a k a b E l e k , *Szabadságharczunk torlenetehez. Visszaemlekezesek 1848 — 1849-re*, scriere memorialistică și istorică de remarcabil succes despre revoluția ungară de la 1848. Bun cunoscător al limbii românești și al problematicii naționale a românilor, Jakab Elek include în cartea sa nenumărate date și fapte din revoluția românească. Dar interpretarea lor nu depășește cadrul tradițional al istoriografiei ungurești, dominate de subiectivism și judecată falsă, tendențioasă, asupra evenimentelor politice.

⁶ „Faci doar cît poți să faci.”

⁷ Adnotată: „Răsp. 6 febr. și memorialul remis”.

XV

Blaș, 8/5 [1]882

Prea stimată amice!

Cunoscutul arhitect d-n. Augusto Mazzuchi¹, neputîndu-și afla mulțămirea aici, s-a determinat, cu orișice sacrificiu, a-și cerca fericirea în România. Deci, provăzut cu atestate din partea Consistoriului metropolitan și a Comitetului opidan, precum și cu o scrisoare recomandatoare a baronesei Sz[ent]kereszt[ő]i către tatăl său Florescu, cugetă [că] cel mult pînă la 15 curente a întreprinde propusa călătorie.

206 Bazat pe bunătatea și propensiunea ce a fost fericit a esperia din partea st[imatei] d[omniei] tale, s-ar ruga ca să binevoiești a-l ajuta cu o recomandățiune către una sau două / persoane, în a'căror sferă cade aplicarea la care nizuiește, după chiamarea sa: arhitectonic și, între alții, ar avea cuget a se prezenta și ministrului prețedinte I. Brăteanu.

Eu îl foarte compătinesc pe acest destru, solid, cult și în toată privința aplicabil și acum, cu toată familia sa, deplin devenit român bărbat. Pentru aceea, nu mă sfiesc și din parte-mi a vă ruga ca, în cît veți afla cu scop, să dați inviațiunea și ceruta recomandățiune.

Altcum, cerîndu-mi iertare, te rog să primești din parte-mi spre-siunea celei mai sincere stime.

Sum al stim[atei] d-tale cel mai sincer stimătoriu,

206*

Constantin Papfalvi. /

¹ Vezi scris. XIII, n. 1.

XVI

Blaș, 26/11 [1]882

Iubiți amice!

Nice datină, nice plăcere am a incomoda cu scriptitare pe cineva, cu atît mai puțin pe celi căror tot minutul le este scump. Și dacă totuși o fac, vine de acolo căci nu pot rezista sînțului intern a inimei.

Amice! Am cetit și eu *Memorandul* ieșit din rutinatul tuu condeu¹. Ar fi o adevărată temeritate a cerca să descriu impresiunea ce a produs asupra inimei mele. Atîta, totuși, nu mă pot conteni a nu spune că,

după a doua cetire, mi-a venit să eschiam cu bătrînul Simeon: „Acum dimite, Doamne...” ș.c., și iarăși: *Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset*.

Nu mă pot conteni să nu-ți amintesc un incident, care și altcum mi-a servit ca motiv la această scriptă. În anul 1850, petrecînd în Pesta, care pe atunci încă nu era căsătorită / cu Buda, între alții făcînd cunoștință unui monah de ordal cistercit cu numele Bilkei, de origine român gr.-cat. din Dieceza Oradiei, într-o după amiază-zi petrecînd în promenada numită Szechenyi ter, acolo, pe o bancă, ședea un bătrîn, formă de prelat. Sociul meu Bilkei m-a întreat: „Cunoști pe bătrînul acela?” li răspund că nu-l cunosc. Atunci îmi zice: „Acela e renumitul Georgiu Fejer³, care tocma atunci scrisese și o broșură cu titlul *Cauzele revoluțiunei magiare (Magyar forradalom okai)*^ „Să-i facem reverință!” Cu care ocaziune Bilkei, între altele, îl agrăiește: „Ilustritate! De cumva frumoasa etate în care vă aflați (la 90 ani) nemica ați fi lucrat, singură broșura acum ieșită la lumină este de ajuns spre a-ți face numele nemuritoriu”. / La aceasta venerandul prelat răspunde: „Puținele zile ce le mai am îndărătru mi egal, ori să le petrec în quartirul meu, ori în prisoare. Necăutînd în dreapta sau stînga, l-am scris după dictatul conștiinței și a convingerii mele ș.c.l.”

Amice! Pe lîngă stima ce ți-am păstrat încă de cînd erai în anii prunciei, și sus memoratul incident mi-a dat ansă să-ți adresez această nemăiestrită, dar din sinceritatea inimei provenitoare scriptă, prin care mă exprim că și dacă ți-ar lipsi meritele unui 1/2 secul, în care fără înterampere ai asudat și luptat pentru luminarea și apărarea mult cercețatei națiuni, prelucratul *Memorand*⁵ e de ajuns spre asigurarea nemuritorului renume. Cauza care o protegezi e ceea mai dreaptă și / oricît de tîrziu va triumfa, pentru aceea nu-ți pot pofti ceva mai plăcut, decît zicînd: *DU tibi dent Annos*⁶, să-ți poți vedea visul cu ochii, iară și iară îți poștește cel mai vechi și totdeauna sincerul amic,

Constantin cel bătrîn.

P.S. Eu cea cuprinsă în această scriptă doream a ți le spune cu vorbe în grai viu, dară avînd temere că pot fi chemat de aici mai nainte de ce ne-am întîlni, am aflat consult a grăbi, ca să nu mi se tîmple și mie cum s-a tîmplat lui Santa-Panga cînd i-a înghețat trîmbița.

Idem./ 208*

⁵ Este vorba de scrierea lui Bariț, *Memorial compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români, adunați în zilele din 12, 13 și 14 mai st. n. 1881, prin comitetul său emis cu acea ocaziune*, Sibiu, 1882. Lucrarea, care s-a tradus în limbile maghiară, germană și franceză, avea ca scop informarea opiniei publice europene asupra situației națiunii române din Transilvania, ca urmare a realizării pactului dualist, a desființării autonomiei principatului și a adîncirii politicii dualiste maghiare în șovinism și poziție ultrareacționară. *Memorialul*, alcătuit pe structura unui preambul istoric justificativ, și-a atins pe deplin scopul. Vezi despre actul de la 1882, Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, VII, București, 1911, p. 32—34; Vasile Netea, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, București, 1947; Ștefan Pascu,

Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, Cluj, 1968, p. 146-149; Liviu Maior *Le Memorial de 1882 et son echo en Europe*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, 1969 nr 2 p. 283-285; Șerban Polverejan și Nicolae Cordos, *Mișcarea memorandumis în documente (1885—1897)*, Cluj, 1973, p. 29—31.

² „Cine l-ar fi cunoscut pe Hector dacă Troia era fericită?” [dacă nu izbucnea războiul troian].

³ *Fejer Gyorgy*, 1766-1851, scriitor, traducător și istoric ungar de factură iluministă. A rămas notoriu în istoriografia maghiară datorită marii culegeri pe care a redactat-o: *Codex diplomaticus Llungariae*, tipărită la Buda, între 1829-1844 în **ITT** Szinnyei J 6 z s e f, *Magyar irok elete es munkái*, III, literele *La - Gwoih*, Budapesta, 1894, p. 254-266. Bibliografie în limba română despre acest istoric găsim tot la Bariț: *Georgie Fejer*, în *Transilvania*, VI, 1873, nr. 5, p. 53—54, unde insistă asupra originii române a lui Fejer.

⁴ Titlul exact al cărții lui Fejer este: *A politikai forradalmak okai. Nehány es-revetelekkkel* (Cauzele revoluțiilor politice. Cu câteva băgări de seamă), și a apărut în 1850 în limbile maghiară și germană, la Pesta și Leipzig.

⁵ Vezi nota 1.

⁶ „Zeii să-ți dea ani [mulți].”

XVII

Blaș, 14/4 [1]884

Prea stimată d-nule !

Un proverb triviale au maghiarii: *Oszve virgzik a tok*¹. Eu încă, acum la adinea bătrînețe am căpătat gust de a scrie articli pentru foile publice.

La ceva asemenea, în zilele acestea, mi-a dat ansă scrierile lui Jakab Elek². Celea ce am scris aci •/• alăturate, ți le submit ca, de vei afla, preste tot sau în parte, a merita, să se poată publica³. Altcum pretensiune nu am, pot rămînea și nepublicate.*

Cu cea mai sinceră afecțiune rămînînd, stimătoriu!

Constantin Papfalvi. /

267

¹ „Toamna înfloresc bostanii” proverb maghiar.

² Vezi scris. XIV, n. 5.

³ Nu se publică.

XVIII

Blaș, 19/1 [1]885

Iubite pretine !

Iară îți fac incomodațiune cu hîrtiuța unui debil bătrîn, căci, fiind provocat a da delucidătoare declarare la unele puncte cuprinse în decliarațiunea mea, făcută în foaia septimanale *Kozerde* n-ru 47¹ o am și făcut, care s-a și tipărit în n-rii 1, 2 și 3 aceiași foi². O am tradus și pe românie, care aci •/•, în amicabile confidență'ți-o și împărtășesc ca, dacă vei afla a fi cu scop, să se publice și în foaia română³.

Asta și pentru aceea o aș dori ca nu — auzindu-se că corespund în foile maghiare — să mi se tîmple ce mi s-a tîmplat în [18]48 ...⁴

Foaia ce redigezi se cuprinde cu obiepte cu mult mai momentose, decît să fie consult a le cuprinde locul cu discursiuni de atare natură cum sunt acestea. Pentru aceea, nu va fi fără scop a se adaoage vro pagină numai pentru dînsule, ca să nu se întrerumpă publicare, și spesele adao-sului însumi eu, făcîndu-mi-se cont, le voi suplini cu mulțămită.

Traducțiunea încă e făcută cam incorect, poate pe cum se poate aștepta de la unul cum sum eu, dară tu, precum totdeauna, așa și acum vei purta sarcina unul-altuia.

Aceste fie de ajuns pentru celea de interes public. Să ne întoarcem și la a noastre.

Iubite amice, trebuie să-ți mărturisesc: cînd am cetit programul *Observatoriului* pentru anul acuma început⁵, observ și eu din senin că-mi picură oarecîteva picuri de lacrimi și încep a cugeta că oare picuri de lacrimi a bucuriei sau a durerii sunt acestea? Și, după o serioasă cugetare am venit la convingerea că și una e, și alta. Adecă, m-am bucurat căci cereasca providință (cărei și eu am a mă închina), sub decursul unui semiseclu, între deschîinîte valuri și persecuțiuni, nu numai te-a conser-vat întreg și sănătos, dară, pe lîngă aceasta, adversarii, pe lîngă toate machinațiunile întunerecului, fruptele puselor ostenele nu au fost în stare a le nimici.

Dară, despre altă parte, tot acelea picuri le-am putut numi și lacrimi de durere, deoarece după o lucrare continuă, care n-a avut / alt scop decît numai fericirea națiunei, a patriei și a omenirei, nu ai putut secera cuvinita mulțămită. Dară ș-aci poți ave o consolațiune: căci ase-menea seceriș de comun au făcut toți aceia carii s-au gertfit pentru public, cu foarte puțină excepțiune.

Eu, pretine, una-ți poftesc și de una te rog: îți poftesc ca anul în care, din grația cerească, am intrat, să-l petreci întreg și sanitos și încă după acesta un alt șir lung, împreună cu toți aceia pe carii ți i-a dat Dumnezeu și care-ți sunt iubiți. Și cer ca, după expirarea începutului an, încă să mai iai ceva capitulațiune, cel puțin pînă cînd mai rămîn și eu pe aici, căci tare m-ar durea cînd aș ști cum că ai depus arma.

Deoarece și altcum n-aș fi în stare a exprima cu cuvinte sentimen-tele ce-mi nutrește inima, prin asta punînd capăt scrierei, te rog să pri-mești asigurarea distinsei mele stime. Rămînînd al iubirei tale sincer stimătoriu amic,

Constantin Papfalvi^

foist, înainte de 60 ani, dascăl"/

¹ Un incident al lui Constantin Papfalvi cu publicația maghiară *Kozerde*. în 1884 întreaga presă românească din Imperiul austro-ungar a evocat — la împlinirea unui veac — marea răscoală a lui Horea de la 1784. *Observatoriul* lui George Bariț publică săptămînal articole sau seriale documentare relative la răscoală, încît omul politic progresist maghiar Mocsáry Lajos, un fervent apărător și simpatizant al cauzei românilor îi scrie lui Bariț la un moment dat — prevăzînd riposta presei maghiare înfeudate aristocrației! — „Meltotzassek kozolni velem, mikent lehetne legjobban externálni azokat a Hora - Cleska fele demonstrációkat” — Binevoiiți a-mi împărtăși cum s-ar putea cel mai bine înlătura acele demonstrații cu Horea și Cloșca (vezi Ioan Chindriș și Kovács, Ferenc, *George Bariț magyar levelezese*, București, 1974, p. 181).

³ Papfalvi îi răspunde lui Torok Bertalan în primele zile ale anului 1885 (vezi *Felvilágosító felelet a Kozerdekek 48-dik es következo ket számok hasábjában egy román nyilatkozatára tett észrevételekre*, în *Kozerdekek*, IV, 1885, nr. 1-3), pe un ton calm, analitic și competent. Expunând calvarul asuprii de veacuri îndurate de românii transilvăneni, el pune sub semnul legitimității acțiunile revoluționare ale acestora.

¹ „Foaia română” e *Observatoriul*, care publică „delucidătoarea declarare” a canonicului în aceleași zile (VIII, 1885, nr. 6, p. 21-22; nr. 7, p. 26; nr. 8, p. 29—30). Articolul lui Papfalvi — *De la Blaș. Răspuns la observațiunile d-lui Torok Bertalan publicate în foaia săptămînală Kozerdekek nr. 48, asupra declarațiunei făcute de un român în aceeași foaie nr. 47, anul 1884* — rezumă ideile declarațiunii sale (vezi nota 1) și cuprinde traducerea integrală a răspunsului la intervenția lui Torok, publicat mai întii în *Kozerdekek*.

⁴ Când, pe baza unor dovezi pripit interpretate, Papfalvi a fost învinuit că ar fi colaborat cu aristocrația maghiară împotriva revoluției române din Transilvania. Vezi analiza situației în studiul introductiv.

⁵ George Bariț, *Cătră onoratul public cetitoriu*, în *Observatoriul*, VII, 1881, nr. 100, p. 402. Redactorul anunță că ziarul va mai apărea doar un an, 1885, după care îl va sista. Face cu această ocazie un scurt istoric al ziaristicii din Transilvania. Articolul-program se încheie cu următorul îndemn: „Iubiți-vă limba și literatura, precum vă iubiți mîntuirea sufletului vostru! Iubiți-vă patria, precum v-au iubit mamele voastre pe voi!”

⁶ Adnotată: „1885, ian. 19. Const. Papfalvi, Blaș; cu un manuscript”.

XIX

Blaș, 6/2 1885

Mult stimat domnule și amice I

Cu mulțămitoare bucurie am cetit partea publicată din răspunsul dat la observațiunile făcute de Torok Bertalan¹. Deoarece, însă, prea momentosele adaose ce ați binevoit a face sunt atît de esențiale, cît se poate mai mult numi o perifrază decît o traducere a articolului publicat în foaia maghiară *Kozerdekek*², pentru aceea, ca nu cumva să dau ansă părții adversare a se acăța, îmi iau confidențiala libertate a te ruga ca să nu lași a se subsemna la capăt numele meu, după cum era semnat în scriptă de mine trimisă³.

Altcum, cu toată stima sum credinciosul amic,

Constantin Papfalvi
canonic./

¹ Vezi scris, anterioară, n. 3. Papfalvi cere ca răspunsul din *Observatoriul* să nu apară cu semnătura lui, ci ca redacțional. Răspunsul — în trei numere consecutive ale ziarului lui Bariț — va apare totuși semnat de canonicul blăjean.

² Vezi scris, anterioară, n. 1.

³ Cu adnotarea lui Bariț: „1885, Constantin Papfalvi, Blaș în 6/II. Răsp. 10 II”.

XX

Blaș, 12/2 1885

Mult stimat amice !

Este o părere de comun primită cum că bătrîinii trecuți peste ultimul grad al vieții, care, după cum spun sacrele cărți, e anul *sq*,

*exceptis excipiendis*¹ sunt al doilea prunci. Apoi aceea încă e cunoscut că pruncii sunt fricoși, deci nu te mira, nice lua în nume de rău căci, după ce ai aflat cu cale a adăoga la celea de mine împărțășite unele prea momentose date, cari mie nu mi-au venit aminte, sau nu le-am știut, te-am fost rugat ca să nu lași a mi se subtipări numele². La ce le-am fost publicat și în neînsemnata foaie maghiară³, o am făcut aceasta ca să nu mi se facă obiepțiune din partea celor ce și în papură află nod.

Însă bunătatea inimii, ce am fost fericit a o esperia cu orișice ocaziune din partea domniei-tale mă face a crede că nu ai luat în nume de rău debilitatea } provenită din temere în adevăr nefandată, deoarece nu numai că nu mă supăr, din contra, îmi pare bine căci nu mi s-a împlinit pripita cerere⁴. 212

Deci, poftindu-ți înainte puteri spre purtarea luptei în care te afli mai bine de un semiseclu, te rog să primești din parte-mi asecurarea celei mai sincere și nealterabile reverințe, ca de la sincerul stimătoriu amic,

Constantin Papfalvi. / 212^v

¹ „Exceptînd ce trebuie exceptat.”

² Vezi scris, anterioară.

³ Scris. XVIII, n. 1.

⁴ Adică de a nu-i fi tipărit numele la sfîrșitul răspunsului dat lui Torok Bertalan.

XXI

Blaș, 24/V [1]885

Prea stimat domnule !

După zelul de care sunteți, așa zicînd, de la anii prunciei învăpăiați, pentru tot ce se atinge de soarta mult persecutatei noastre națiuni, în numerii. 34 și 35 a *Observatoriului* (care, spre dauna națiunei și durerea fiecărui adevărat român, preste puțin timp va să înceteze a mai face salutariile sale observațiuni) între altele descoperi dorirea de a primi, pe baza documentelor rămase de marele, dară totdeodată nefericitul Șincai, informațiuni despre cele douăsprezece școli române, respective despre celi 600 f. m. conv. carii, la an. 1784, sub nemuritoriul Iosif s-au asemnat din Erariu statului / spre scopu literariu-școlastic a românilor transilvăneni¹. 214

Alții ar ști da informațiuni mai lămurite și mai detaiate în acest obiept. Aceea ce știu eu este: că Gestionații bani, în sumă 600 f. m. c, a 50 fl. m. c. (acum 52 fl. 50 cr. v.a.) se solvesc de la Erariu tot pe seama alor 12 școli confesionale gr.-cath. Dintr-aceste, unele se află în archidieceză, altele, în celea două dieceze.

Atare beneficiu, între alții, trag docenții din Reghinul Săsesc, Abrud, Bistra, Mărgău, Cătina, Milașul Mare, Cojogna, Hunedoara. Cefealalte patru nu-mi sunt cunoscute.

214* Adormit în Domnul metropolit A. Șuluțiu, în opșorul suu istoric despre revoluțiunea Horei³, dă cu totul altă bază / cestionatei donațiunii. Memoratul manuscris acum de mai lung timp se află la d-nul Iosif Șuluțiu. De acolo se poate cunoaște opiniunea nemuritoriului mare arhieru.

215 Acestea însemnînd, poftesc din toată inima ca ceriul să-ți lungească firul vieței pînă cînd, după îndelungata luptă ce ai purtat, ce o porți și, fără îndoială, o vei mai purta, vei putea zice: „Acum dimatepe șerbul tuu în pace, că văzură ochii mei mîntuirea ta”. Eu, care acum supra anilor carii sunt destinați pentru celi în puteri am trecut și unu, nu-mi mai fac nice o iluziune despre așteptata mîntuire, pînă cînd voi esista pe fața globului. Dară cu firmă credință voi intra în sînul lui, cum că dreapta cauză, pe lîngă toată zvîrcolirea / adversariului, va triumfa.

Deci rugîndu-te ca acestea puține și neordonate șiruri, precum totdeauna, și acum, cred mai pe urmă, să le primești cu cunoscuta-ți bunăvoință, ca de la cela care acum în răstimp de șase decenii, de cînd a avut onoare a te cunoaște, te-a stimat și iubit din toată inima,

Constantin Papfalvi,

215* fostul docente m[ediae] gr[ammaticae] classis.⁴

¹ In articolul *Rămas bun !* (vezi *Observatoriul*, VIII, 1885, nr. 31, p. 133), Bariț anunță că ziarul va înceta în luna iunie 1885, nu la sfîrșitul anului, după cum anunțase în articolul-program pentru 1885 (vezi scris. XVIII, n. 5). Motivul acestei hotărîri ar fi o misiune importantă încredințată de secția istorică a Academiei Române — e vorba de scrierea unei istorii a Transilvaniei, lucru ce s-a realizat prin cele trei volume ale operei sale *Părți alese din istoria Transilvaniei*, tipărită între 1889—1891 —, misiune care reclamă „retragerea totală din luptele politice militante”.

² Se referă la articolul lui Bariț, *Din actele oficiale aflate între manuscriptele lui Gorgiu Bariț*, în *Observatoriul*, VIII, 1885, nr. 34, p. 135 - 136; nr. 35, p. 138-139.

³ Lucrare de mare interes istoric al lui Alexandru Sterca Șuluțiu, cunoscută sub titlul de *Istoria Horii și a Munților Apuseni*. Se află și acum în manuscris la Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei. O copie, făcută pentru Bariț la cererea acestuia, se află la B.A.R., în ms. rom. 980, f. 221—346.

⁴ Scrisoarea e adnotată de Bariț cu următoarea observație laconică: „Obs. 38”. De fapt, e vorba de numărul 39 al *Observatoriului* (VIII, 1885, p. 153—154), unde, în articolul *Despre cele douăsprezece scoale românești înființate de cătră împăratul Josif II în Transilvania înainte de 100 de ani*, inserează completările lui Papfalvi din scrisoarea de față.

XXII

Blaș, 30 iuliu 1892

Mult stimate amice !

Tînărul bărbat care va admanua aceste puține șire, cu numele N. Mărgineanu, care voiește a concurge pentru vacanta stațiune în Institutul educătoriu de fetețe din Sibiu, care stațiune profesorală este în concurs, m-a rugat să pun și eu în favoarea dînsului un cuvînt, acolo unde aș afla a fi cu cale.

Neputînd denega făcuta cerere - cu atît mai vîrtos nu caci, ca pe unul care, după depunerea examenului de maturitate a abso vat cu laudă cursul teologic în Universitatea pestană și, în urma, și cel de profesură în Clus - îl socotesc în toată privința calificat.

Deci, cerîndu-mi pardonarea pentru făcuta incomodare, te rog să ai bunătate a-i sprigini rogarea.

Dorind să ne întîlnim cu pace la generala adunare a Asoțiațiunei, rămîn ca totdeauna, sincer stimătoriu,

Const. Papfalvi,

SIMION MIHALI-MIHALESCU

(1825 — 1891)

Correspondența lui Simion Mihali-Mihalescu¹ trimisă lui George Bariț (1849—1891) constituie o contribuție importantă la cunoașterea mai largă a profilului omului politic și militant, care completa în mod fericit pedagogul și profesorul de științe naturale, autodidact sobru și conștiincios, în personalitatea acestui transilvănean, refugiat ca atîția alții înaintea lui, în țara liberă a fraților de peste Carpați. Ideile și principiile politice și științifice care i-au călăuzit activitatea se regăsesc în aceste scrisori, ca și în corespondența sa către Ioan Micu Moldovan (1866—1885) sau în presa românească de pe ambele versante ale Carpaților, la a cărei dezvoltare și răspîndire a contribuit efectiv. Adînc ancorat în realitățile social-istorice ale vremii sale, trăind cu intensitate durerile și speranțele unei națiuni care cuprindea încă multe milioane de fii încătușați în mîini străine, Simion Mihali-Mihalescu nu s-a mulțumit să contribuie activ la cimentarea legăturilor și acțiunilor comune interromânești, ci a căutat soluții mai largi, europene, urmărind înjghebarea și făurirea unor alianțe frățești* în vederea apropierii momentului mult așteptat al eliberării naționale definitive. A fost, într-un cuvînt, omul care s-a angajat fără rezerve pe drumul greu dar sigur al desăvîrșirii unității de stat a poporului din sînul căruia a apărut și pe care i-a slujit în toate momentele vieții sale, fie că se afla în Transilvania sau peste Carpați, în România.

Simion Mihali s-a născut la 2 februarie 1825 în satul Husmuzeu, lângă Dej, în familia modestului cantor Cosma Mihali.

Educația primită în familie, mai ales prin fratele său cu 22 de ani mai mare Grigore Mihali, i-a impregnat din copilărie dragostea și compasiunea pentru poporul său, care îndura de secole o grea exploatare socială și națională. După cum afirma mai tîrziu însuși Simion Mihali, fratele său, cunoscutul și merituosul canonic greco-catolic Grigore Mihali a făcut parte — și s-a înscris cu cinste prin tot ce a făcut — din rîndurile partidei naționale, liberale și progresiste. încă în adolescență, în timpul vacanțelor din vremea studiilor strălucite pe care le efectua în patrie,

¹ Cea mai cuprinzătoare monografie despre Simion Mihali-Mihalescu, scrisă de regretatul academician Emil Pop, *Simeon Mihali-Mihalescu*, așteaptă lumina tiparului. Alte date despre viața și activitatea lui în Ambrosiu Chețianu, *Istoria naturală și Muzeul de la școalele din Blaș*, în *Raport despre Institutele de învălămînt greco-catolic din Blaș: Gimnaziul superior, Institutul pedagogic, Școala de aplicație și Școala de fete pe anul scolastic 1901—1902*, Blaș, 1902, p. V—XVIII; Iuliu Moisil, *Românii ardeleni din vechiul regat și activitatea lor pînă la războiul întregirii neamului*, București, 1929, p. 22—23; Nicolae Comșa, *Dascălii Blașului*, Blaș, 1910, p. 84-85.

Grigore Mihali s-a făcut remarcat ca autor a numeroase petiții pe seama obidiților țării și regiunea Someșului. Unii nobili, îngrijorați de activitatea elevului român, au fost însă răsunători să-i recunoască inteligența vie și scilpitoare, puterea și capacitatea de muncă. Astfel Petru Poni, cunoscut „oligarh și despot” al regiunii, afirma în fața unor români că feciorul Cosmii o să dă om mare printre ei, iar aceștia răspundeau afirmativ și cu speranță: „Să ajute Dumnezeu!” Or, după moartea timpurie a tatălui, Grigore Mihali, ajuns protopop al Zlatnei, a fost cel mai mic frate al său, Simion (ultimul născut din 12), un al doilea părinte. Putem spune că instruirea nu numai didactică, ci și națională primită de la Grigore, a constituit pentru Simion prima școală civică, primul îndemn și contact mai larg și mai conștient cu problemele și ale poporului român. I s-a arătat și i s-a trasat astfel încă în familie, un drum deschis de studiu și de muncă. La aceasta s-au mai adăugat studiile nu mai puțin meritorii efectuate de Simion Mihali la Gimnaziul din Blaș, la Liceul piarist din Cluj, urmînd aici cei doi ani de curs filozofic. Perioada studiilor blăjene și clujene încadra anii 1836—1844, cu o mică întrerupere în 1841 și un an absolvit la „clasa superioară umanistă” din Zlatna în 1841/42. După 1844, urmează studiile teologice și pedagogice la Blaș pe care le termină „cum progressu eminent” în 1848.

Primul contact scris între Simion Mihali și George Bariț datează din 19 decembrie 1848 și este de fapt prilejuit de lipsa de acasă a lui Grigore Mihali. Simion primise de la fratele său (care avea o înțelegere mai veche cu Bariț) însărcinarea de a aduna din ținutul Bistrei rapoartele și adresele celor care doreau să se aboneze la *Gazeta Transilvaniei* și *Foaie pentru minte, știință și literatură*. Împlinindu-și „comisiunea”, Mihali-junior îi trimite lui Bariț o listă de 16 abonați, valabilă pentru trimestrul I al anului 1850, exprimîndu-și speranța de a o îmbogăți mai mult cu încă alte nume. În lipsa fratelui său, Simion Mihali se străduiește să răspundă cu compasiune și responsabilitate unor probleme legate de viața națională românească. Frunțașii români nu aveau date precise despre modul în care erau aplicate și respectate justele revendicări politice formulate în 1848/49, privind numirea unor funcționari naționali în administrația locală și folosirea limbii române în comitatele populate cu majorități românești, estimarea numărului martirilor căzuți pe cîmpul de onoare, în lupta pentru apărarea autonomiei pămîntului strămoșesc și a ființei naționale amenințate de planurile unionist-centralizatoare ale politicilor maghiari. Simion Mihali, observator atent al realităților brutale impuse de autoritățile austriece, îi răspunde lui Bariț că în zona dintre Alba-Iulia și Zlatna mai ființează încă vechii și noi funcționari români, iar noii trimiși, ajunși sau pe cale de a ajunge, erau nemți din Bucovina sau sași. Funcționari care nu știau germana nu se angajau (ceea ce demonstra clar că în administrație vor folosi exclusiv germana în administrație). Totuși, imediat după revoluție, românii erau încă tolerați și folosiți în corespondențele dintre administrația cercuală și magistratul din Zlatna. În 1849, sosirea unei adrese către cercul Zlatnei, folosirea unei corespondențe germane printre cele românești — de care amintește Mihali — anunțau încă de pe acum intenția imperială de a distruge cuceririle românești în administrația de stat, cîștigată în 1848/9 cu rîngeroase sacrificii (Munții Apuseni au fost organizați ca „țară românească”). Armata austriacă — Mihali — teroriza populația din „munții naționali” ai românilor. În privința celor căzuți, este îndemnat să se adreseze consistoarelor bisericești unde preoții satelor Transilvaniei au transmis rapoarte detaliate. Cele comunicate de Mihali aruncau o lumină veridică asupra poziției de reacționare a sistemului centralist croit de ministrii Vienei și demonstau că stăpînirea austriacă adopta aceeași poziție opresivă față de națiunea română ca și nobilimea maghiară în 1848/49.

² *Gazeta Transilvaniei*, XXXV, 1872, nr. 59.

³ Emil Pop, *Op. cit.* (în manuscris).

⁴ Scrisoarea I.

În 1850 începe o nouă perioadă în viața lui Simion Mihali. „Organisations Entwurt"-ul promulgat în 1849 de contele Leo Thun fixa sarcini importante pe linie de învățămînt, proclamînd obligativitatea predării în gimnazii și școli medii a geografiei și științelor naturii, materii neglijate în ultimii 20 de ani. Conducerea gimnaziului greco-catolic din Blaj îl numește pe Simion Mihali profesor de științe naturale. Nu era o sarcină ușoară, mai ales că noul profesor nu a urmat în mod special asemenea cursuri. S-a avut, probabil, în vedere puterea de muncă, conștiința și vîrsta tînărului Mihali, care îi permiteau o reprofilare de autodidact și îi promiteau în perspectivă specializarea și obținerea unor rezultate edificatoare. Și într-adevăr, Mihali a depășit cu mult speranțele puse în el; s-a apucat intens de muncă, a studiat operele naturaliştilor germani, austrieci, sași, mai întîi, francezi mai apoi, reușind să editeze manuale didactice și să susțină o vastă acțiune de popularizare și răspîndire a științelor naturii atît în Transilvania cît și în România⁴. Deja în 1853 Mihali traduce și tipărește *Geografia universală pentru prima clasă gimnazială după dr. Burger* și are pregătît în manuscris un „Manual de istorie naturală, toate trei împărțiriile", care aștepta aprobarea pentru tipărire de la minister⁵. El va fi tipărit în două ediții (1855—1856) sub titlul de *Compendiu de istoria naturală pentru începători*. În 1857 editează o *Geografie a Ardealului pre scurt, lucrată de pre nemție*, dar cu multe observații și contribuții proprii privind majoritatea românilor, originea, vechimea și latinitatea limbii lor, căderea meteoriților la Mădărașul de Cîmpie în 1852, descrierea zonei Blajului și Tîrnavelor, și cu merite incontestabile privind realizarea unei sinteze mai serioase a toponimiei românești din Transilvania. Profesorul Simion Mihali a predat la Blaj științele naturii după cum urmează în anii 1850/1 și 1851/2 la clasele I, II, III, V; în 1853/4 și 1854/5 la clasele I, II; 1855/6 și 1856/7 la clasele III, V, VI iar între 1857/8-1859/60 la clasele I, II, V, VI. Uneori a predat și limba română sau filozofia⁶.

Dar Mihali era conștient de importanța mijloacelor intuitive în învățarea științelor naturii, în consecință, ca începere de la 1850/51 și în cursul întregului deceniu, își concentrează eforturile pentru înființarea unui muzeu de științe naturale, care va cuprinde la începuturile lui și aparatul de matematică sau colecții arheologice și numismatice. Tînărul și neobositul Mihali a fost inițiatorul, sufletul și organizatorul acestei importante întreprinderi culturale și naționale. Se adresează și cere ajutor de pretutindeni: de la conducerea gimnaziului, de la prieteni, autorități guverniale sau întreaga intelectualitate românească din Transilvania și Bucovina. Organizează baluri și colecte publice, scrie unor cunoscuți, prefecți și tribuni care în 1848/49 au apărut cu mintea și cu brațul înarmat interesele națiunii, dar s-au arătat gata să sprijine și cu obolul lor salutara inițiativă a profesorului blăjean. Înfrîngerile politice momentane nu trebuiau să descurajeze, dimpotrivă, trebuia demonstrat că poporul român are toate virtuțile necesare pentru a se dezvolta, este apt a-și cultiva neîntrerupt artele, științele, literatura, meseriile pentru întărirea necontenită a încrederii în forțele proprii. Se impunea, de asemenea, și necesitate

⁴ Toate aceste publicații și contribuția lor la dezvoltarea științelor naturii la noi sînt tratate pe larg în E m i l Pop, *Op. cit.* (mss.). Dintre publicațiile lui amintim: *Clinii de la St. Bernard (natural-istoric)*, în *Gazeta Transilvaniei*, XV, 1852, nr. 89, p. 346—347; nr. 90, p. 349—350; *Rinocerul*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1854, nr. 13, p. 60; *Chitii și vînatul lor*, în *Ibid.*, 1853, nr. 49, p. 361-362; nr. 50, p. 369-370; 1854, nr. 15, p. 71-72; nr. 16, p. 75—76; *Pentru naturaliști: analiza pietrelor meteorice de la Mezo Madaras, după prof. F. Wohler*, în *Ibid.*, 1859, nr. 20, p. 149-151; nr. 21, p. 158-159; *îndreptare contra „Traiului animalelor" din „Isis" de la București*, în *Ibid.*, 1860, nr. 6, p. 46—47; *Elemente de istorie naturală* (I, Zoologie; II, Botanică; III, Mineralogie), Craiova, 1868; *Animale microscopice*, în *Vocea română*, I, 1880, nr. 1, p. 12—15; nr. 2, p. 7—10; *Migratiunea animalelor*, în *Vocea română*, I, nr. 3, p. 8-11; nr. 5, p. 13-14 și altele.

⁵ *Gazeta Transilvaniei*, XVI, 1853, nr. 82.

⁶ Ambrosiu Chețianu, *Op. cit.*, p. XVI.

combaterea prin dovezi concrete a afirmațiilor tendențioase și interesate răspîndite de propaganda străină, potrivit căroră poporul român era lipsit de cultură și de o clasă proprie, docilă și instruită, care să-l poată conduce și administra. De fapt, Simion Mihali iniția doar o mișcare culturală și științifică, ce avea să cuprindă spectrul larg al întregii națiuni. Muzeul naturalist din Blaj, matematic și cultural al Blajului anunța pe cele din Brașov, Sibiu, Năsăud, Gherla și al ASTRÉI încă în 1851/52, prin grija abilă a referentului român pentru învățămînt, Gabriel Dörge, guvernul trimite muzeului din Blaj 300 de minerale. În 1852/3 se alocă pe seama muzeului sume din fondurile școlare blăjene și sosesc între timp alte 200 de minerale donate de Alexandru Lazăr, la care se mai adaugă cele trimise de Grigore Mihali. Continuîndu-se neîntrerupt acțiunea în anii următori, Alexandru Sterca Șuluțiu, Eugen Hacman, Simion Crainic, Simion Balir, Iosif Hodoș, Ilie Măcelariu, Atanasie Șandor, Emeric Basiliu Stănescu, Ioan Fekete Negruț și alții se înscriu primii pe listele de contribuții bănești sau de materiale, care soseau la Blaj însoțite uneori de scrisori înflăcărate de adevărate acțiuni la tot ce era legat de dezvoltarea culturii și învățămîntului național. Astfel, Ilie Măcelariu scria: „Trimit 119 fl. și 1 galbin, cu acea internă dorință că deie cerul ca, rezultînd folos din această sumuliță, să fie așa de mare, pe cît de mare a fost bucuria aceluia ce au adus această jertfă pe altarul dulcii noastre națiuni". Primind colecții din Bucovina, care a fost făcută la cererea sa și prin intermediul părintelui Nichifor Kieser din Cernăuți, Simion Mihali exclamă: „Sîngele apă nu se face" și este perfect convins de marele adevăr că românii, peste deosebirile profesionale „știu prețui înaintarea științelor și se bucură de înflorirea institutelor românești". Colecția muzeului blăjean se îmbogățește an de an; este achiziționată o colecție de cochilii, scoici de mare, rîu și uscat ce cuprindea 1800 de specii în 10.000 de bucăți. Anul 1857 aduce cu sine primirea lui Mihali în Societatea naturaliştilor germani din Sibiu, de unde cunoscutul naturalist E. A. Bielz oferă Blajului materiale zoologice. La sfîrșitul primului său deceniu de existență, Muzeul cuprindea un număr remarcabil de minerale, scoici, insecte, plante uscate sau pietrificate, păsări și animale împăiate, bucăți din meteoriți căzuți la Mădărașul de Cîmpie, resturi de animale terțiare la care se mai adăugau table ceramice, monede și sculpturi romane, gaîbini de aur bizantini, amfore etc.⁷

Dar vasta activitate din acest deceniu nu-l împiedecă pe patriotul Simion Mihali să răspîndească în 1855 printre românii ce vizitau tîrgul Blajului *exemplare* din *Calendarul pentru poporul român* editat de George Bariț, care „avură căutare și trecere ca piperul", după cum afirma prea mult optimism Mihali în scrisoarea sa din 7 decembrie 1855, comparînd vînzarea lor cu acea a calendarelor „andreane" tipărite la Sibiu de către episcopul ortodox Șaguna⁸. De fapt, după cum însuși recunoaște la 11 ianuarie 1856, din 75 de exemplare a reușit să vîndă doar 32, ceea ce ne face să credem că aveau o oarecare căutare și tipăririle sibiene. Mihali îi comunică lui Bariț că cercurile blăjene în frunte cu mitropolitul Sterca Șuluțiu așteptau de la el editarea unui dicționar româno-german, care să-l urmeze pe cel german-român tipărit la Brașov în 1848 și îl anunță că banii adunați din vînzarea exemplarelor *Calendarului* și cei colectați de soția sa pentru Reuniunea femeilor române vor fi expediați lui Iacob Mureșanu la Brașov⁹.

⁷ Idem, *Op. cit.*, p. XXIV.

⁸ Ștefan Manciulea, *Muzeul Blajului*, în *Cultura creștină*, XX, nr. 1—2, p. 1—2.

⁹ Alte date despre muzeu și viața lui Simion Mihali-Mihalescu în Vasile Netea, *Un precursor al muzeografiei românești, Simion Mihali-Mihalescu*, în *Revista muzeelor*, II, 1957, p. 316—318 sau Coriolan Petranu, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Trecutul, prezentul și administrarea lor*, București, 1922, p. 171—172.

¹¹ Scris. III.

¹² Scris. IV.

¹³ Ibidem.

În 1860, în urma unor conflicte cu autoritățile, ce-l tratau ca pe un străin în țara pe care o considera a lui și românească, Simion Mihali trece Carpații și se stabilește la Craiova, unde și-a continuat cu succes cariera de profesor și autor de manuale școlare, dar a adăugat noi valențe activității sale politice, prin contribuția ce a adus-o la cimentarea legăturilor dintre românii Transilvaniei și cei de peste Carpați. Observator atent, dar și îngrijorat, al politicii de asuprire națională, inaugurată de sistemul bicentralist austro-ungar în 1867, Simion Mihali prin ideile și concepțiile exprimate în scrisorile sale către Ioan Micu Moldovan, George Bariț sau prin intervențiile directe în presa timpului, se dovedește a fi un promotor activ al rezistenței naționale, un acuzator al sistemelor centralizatoare multinaționale. În 1867 nutrea speranța că guvernul din București ar fi putut interveni cu armata în Transilvania, pentru a scăpa acest străvechi pământ românesc de la uniunea forțată cu Ungaria. Regretă că nu a fost adoptat un buget pe măsura unor asemenea planuri: dacă armata română ar fi trecut Carpații, atunci în Transilvania s-ar fi cîntat alte marșuri decît cele ungurești. Totuși, Mihali nu-și pierde încrederea, afirmînd: *non est desperandum* pentru că: *accidit in puncto, quod non speratar in anno*¹⁴. În iulie 1868, își exprimă adevărată hotărîre la acțiunea de rezistență autonomistă și antiunionistă organizată de pronunțamențiștii de la Blaj, ajunși sub cercetarea judecătorească a autorităților maghiare. Mihali a păstrat pînă atunci tăcere, pentru ca guvernării să nu-i acuze pe cei cercetați că acțiunile lor ar fi fost inspirate din România. În mod ironic și cu vădită tendință de a dovedi șubrezenia visurilor de suprașerie, Mihali adaugă că a tăcut pînă atunci, fiindcă n-a voit să tulbure „apa cea peste măsură de tulbure a noului imperiu maghiar”. Mihali afirma pe bună dreptate că cei care tulburau liniștea nu erau pronunțamențiștii, ci acei politicieni din Ungaria care, impunînd o politică centralistă asupritoare, sugrumau libertatea ideilor și opiniilor și înecau conștiințele¹⁵. El a încercat de repetate ori să însuflească fraților rămași acasă și să-i încurajeze în acțiunea unei rezistențe dirze împotriva planurilor de maghiarizare ale statului ungar. Astfel, trimite din Craiova îndemnuri către Capitulum Blajului, amintind de hotărîrea cu care acesta, odinioară, îndemnat de Bărnuțiu și urmat de Simion Crainic, a rezistat unor planuri asemănătoare, la 1842. Mihali-Mihalescu afirma că profesorii Blajului trebuie să fie cu atît mai curajoși, cu cît nu erau ai statului maghiar și nu puteau fi îndepărtați după bunul lui plac. El spera ca mitropolitul nou ales, Ioan Vancea, să se apropie de temeritatea răposatului Alexandru Sterca Șuluțiu în privința curajului în apărarea românismului persecutat¹⁶.

În 1872—1873 îi mărturisește lui Ioan Micu Moldovan că a intrat în contact cu unii politicieni și gînditori liberali din Italia, care plănuiau realizarea unor alianțe solide între toate națiunile gîntei latine. Astfel alături de I.C. Drăgescu, Mihali a contribuit la întărirea relațiilor italo-române, continuînd acțiunile lui Bărnuțiu, Papiu Ilarian sau Giovenale Vegezzi-Ruscalla. Astfel, el primea la Craiova scrisori de la Enrico Amante și exemplare din ziarul *Confederazione latina* tipărit la Macerata de fiul acestuia, Bruto Amante. I-a fost expediată și cartea lui Enrico Amante, *La nuova carta d'Europa in relatione colla razza latina*, apărută la Torino în 1867, dar aceasta nu i-a parvenit, fiindcă, după cum îi scria Mihali lui Moldovănuț, i-au confiscat-o „amicii noștri seculari din Viena și Pesta”¹⁷. *Confederația latină* intră în contact cu redactorul ziarului *Românul*, Emil Costinescu, sau publică în traducere articolul *Misiunea românilor*

¹⁴ Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Micu Moldovan, nr. 4191, scrisoarea lui Simion Mihali către Moldovan expediată din Craiova la 13/25 martie 1867.

¹⁵ *Gazeta Transilvaniei*, XXXI, 1868, nr. 60, la capitolul *Din Oltenia sau România mică*, semnat „Simeon Mihali, profesor de liceu”.

¹⁶ Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. cit. nr. 4213, scrisoarea lui Mihali-Mihalescu către Ioan Micu Moldovan expediată din Craiova la 4 februarie 1873.

¹⁷ Idem, nr. 4214, scrisoarea lui Simion Mihali către Micu Moldovan expediată din Craiova în februarie 1872.

din coloanele *Federațiunii*¹⁸. Toate aceste acțiuni erau menite să faciliteze cunoașterea și apropierea reciprocă între poporul italian și cel român și implicit, pe o scară mai largă, să contribuie la pregătirea unor alianțe între popoarele latine din Europa. Aceste planuri și tendințe erau aduse la cunoștința publică a românilor de peste Carpați. Era popularizată apariția *Confederațiunii latine*¹⁹, scopurile, ideile și planurile ei. Emblema ziarului era acvila romană, înconjurată de o inscripție ce purta numele țărilor latine: Italia, Franța, Spania, Belgia (!), Portugalia, România iar dedesubt erau gravate cuvintele *Vis unita fortior*. În fond, se urmărea apărarea ființei naționale și a securității acestor popoare, împotriva unor veleități de dominație nutrite de puterile agresive ale vremii.

În scrisorile sale către George Bariț, Simion Mihali-Mihalescu dezaproba introducerea forțată a predării limbii maghiare în învățămîntul confesional²⁰, de asemenea apăra limba română, claritatea și frumusețea ei, combătînd afirmațiile dușmănoase potrivit cărora ea nu ar fi pregătită și capabilă să exprime sentimente sau idei înalte. Pe detractori, Mihali îi invită să urmărească cuvîntările parlamentare ale lui Kogălniceanu, Brătianu, Grădișteanu, Nicolae Ionescu sau chiar unele conferințe erudite, înveșmîntate într-o limbă simplă și frumoasă și rezultate de unele reprezentante ale femeilor române. În 1882 Mihali-Mihalescu își exprimă satisfacerea pentru apariția „Memorialului transilvan” redactat de Bariț și tipărit în română, maghiară, germană și franceză, dar cere în plus ca acesta să fie tradus și tipărit și în limba italiană. El credea că în viitor, într-o conjunctură favorabilă, națiunea italiană va susține, în alianță cu guvernul român, cauza românilor asupriți din Transilvania. Mihali-Mihalescu a trimis un exemplar românesc lui Bruto Amante, care cunoștea bine limba română (de fapt și Mihali o învăța pe cea italiană). Ca și atîția alți fruntași și gînditori politici români, el considera absolut necesar ca oamenii de stat din Europa să cunoască asupririle și justele revendicări ale românilor din Imperiul austro-ungar²¹. Întrucît nu s-a asigurat tipărirea *Memorialului* în limba italiană, Simion Mihali își exprima în 4 decembrie 1883 dorința ca acesta, tradus în franceză, să fie emis la cele mai importante ziare din Roma (*Il Diritto*, *L'Opinione*, *Riforma*, *l'Italie*, *Fanfullone*). Distinsul și neobositul luptător național a demascat în fața opiniei publice din România marile vredele politicienilor maghiari care, ori de cîte ori au dorit să unească forțat Transilvania cu Ungaria (în 1848 sau 1867), și-au folosit de legi electorale reacționare, care excludeau politic marșritatea românească de la alegeri sau de la reprezentarea proporțională în corpurile legislative, numărul deputaților naționali rămînînd unul infim. În fața acestei situații, Mihali-Mihalescu dovedindu-se adept al pasivismului, ca și interlocutorii săi apropiați, Bariț și Moldovănuț, exprima: „Atunci ce să mai caute deputații români din Transilvania în Dieta de la Pesta?”

Rememorînd intoleranța maghiară față de dorința naturală și firească a studenților români de a rosti discursuri românești la Cluj în 1844 și observînd că după instaurarea dualismului intoleranța se aplica pe scară și mai mare, Mihali se întreba pe bună dreptate: „Trecut au 40 de ani. Aproape un jumătate de secol. Eram pe atunci în timpul feudalismului. Pașii anii mai tîrziu s-a proclamat și în dosul și necunoscutul Ardeal libertatea, egalitatea și frățețatea. Un timp îndeajuns ca să ne putem înfrăți. Învățat-am noi ceva sau uitat-am în acest timp de egalitate și frățețate? *Eventus docm7.*”²² În mod intenționat, Mihali-Mihalescu publică în 1884 materiale politice despre planurile de alianță dintre emigrația maghiară pe de o parte

¹⁸ Idem, nr. 4213.

¹⁹ *Gazeta Transilvaniei*, XXXV, 1872, nr. 9-15 la rubrica *Confederațiunea latină*.

²⁰ Scrisoarea X.

²¹ Scris. XI.

²² Scris. XIV.

²³ *Observatoriul*, VII, 1884, nr. 73.

și România și Serbia, pe de altă parte, efectuate în 1859-1860. În cadrul acestora s-a vorbit mult de autonomia comitatelor, a comunelor, de alegerea limbii administrative de către majoritatea populației sau chiar despre posibilitatea păstrării autonomiei Transilvaniei, dacă majoritatea legislației ei o dorea și o cerea în mod expres. Urmărind acțiunile emigranților maghiari și ale politicianilor români pe plan european în 1859-1860, profesorul craiovean prin adopțiune subliniază în mod deosebit grija permanentă pe care a avut-o Brătianu față de soarta Transilvaniei. Acest fapt a iritat de altfel mult și a pus la grea încercare nervii emigranților sau ai altor conducători maghiari. Dar în 1884, Mihali-Mihalescu e nemulțumit de proaspăta alianță încheiată de România cu Germania și Austro-Ungaria și de situația națiunii sale în Transilvania. Desigur putem înțelege situația și gândurile neplăcute care l-au copleșit pe transilvăneanul Mihali după apropierea politică a Bucureștilor de Berlin, Viena și Pesta, dar trebuie să menționăm că îngrijorarea sau indignarea lui nu era întru totul întemeiată. Politicienii și parlamentul român n-au încetat nici în aceste condiții să sprijine națiunea română din Transilvania, așa cum au dovedit-o realitățile ce au urmat²⁴. Această orientare n-a rezistat de altfel în perspectiva timpului, și pînă la urmă tot soarta Transilvaniei a constituit factorul fundamental care a situat România în tabăra contrară Germaniei și Austro-Ungariei.

Conștient de importanța menținerii unor legături strînse între românii asupriți și cei liberi, Mihali-Mihalescu îi sfătuiește pe transilvăneni să colaboreze la ziarul *Românul* din București, pentru ca să-și facă cunoscute necazurile și asupririle²⁵. Pe Bariț îl îndeamnă să mijlocească trimiterea unor materiale românești din Transilvania la redacția ziarului *Carpații*, apărut la Craiova în 1884 sub redacția unor patrioți inimoși, care vor să pledeze pentru „interesele tuturor românilor din toate părțile”²⁶. De asemenea recomandă celor din Transilvania să-și procure unele materiale pentru a cunoaște și a fi la curent cu evenimentele politice din București²⁷. Din proprie inițiativă, sau solicitat de patrioții români de la Blaj, Mihali-Mihalescu însuși trimite acasă în Transilvania reflecțiile sale privind situația guvernului sau a partidelor politice din România. Ca orice român transilvănean, prefera ca la București să domnească înțelegera, calmul și armonia, pentru ca astfel românii asupriți să se simtă mai siguri, mai optimiști și mai încrezători în singurul lor sprijin real în lupta pentru scuturarea jugului străin.

» De aceea el nutrește mari rezerve atît față de tulburările ivite în urma luptelor dintre partidele politice, cît și față de instaurarea unei situații tumultuoase la București sau alte centre ale țării în anii 1870—1871. Probabil din acest motiv, nu numai că nu are cuvinte de înțelegere față de unele personalități politice bucureștene meritoase, dar se exprimă destul de dur și de nedrept la adresa lor. Sub presiunea momentului afirma că pentru români nu s-a născut un Mesia, Moise, Napoleon, Washington, Cavour²⁸. Dar, cîtiva ani mai tîrziu, evenimentele din 1877—1878 au dovedit că un Brătianu, C. A. Rosetti, Kogălniceanu au fost la înălțimea situației și au condus cu demnitate și dibăcie poporul român la cîștigarea independenței sale de stat. Ioan Micu Moldovan este înclinat să pledeze pentru desființarea partidelor politice și a politicianismului în România. Dar Mihali-Mihalescu nu merge așa departe, nu este de acord cu dispariția parti-

²⁴ Aurelia Bunea, *Parlamentul României pentru o politică externă favorabilă unirii Transilvaniei cu România (1892—1899)*, în *Acta Musei Napocensis*, VII, 1970, p. 329—353; Idem, *Susținătorii Transilvaniei în Parlamentul României (1892—1899)*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, 1971, fasc. I, p. 73—88.

²⁵ Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. cit. nr. 4189, scrisoarea lui Mihali către Micu Moldovan, expediată din Craiova la 15/27 decembrie 1866.

²⁶ Scrisoarea XV.

²⁷ Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. cit., nr. 4191.

²⁸ Idem, nr. 4204, scrisoarea lui Simion Mihali către Micu Moldovan, expediată din Craiova „a 3-a zi de post n[ou] 1870”.

delor din România (chiar dacă erau „prea pasionate”, cum afirma Moldovănuț), fiindcă în acest caz „n-ar mai fi viață în națiune”. Mihali-Mihalescu recunoștea că, deși nu toți erau de bună credință, el îi prefera pe liberali, pentru că „voiesc unirea tuturor românilor”²⁹.

În 1883, Simion Mihali-Mihalescu îi trimite lui Bariț o scurtă biografie a locotenentului colonelului decedat Constantin Bălșanu cerîndu-i de repetate ori să o aducă la cunoștință românilor prin tipărirea ei în coloanele *Transilvaniei*. Insistențele se explică prin faptul că acest brav militar din România liberă s-a remarcat în tinerețile lui, la 1848-1849, atît în luptele armate de la Dealul Spirei, cît și în cele mult mai sîngeroase și mai îndelungate din Transilvania. Despre meritele lui ca instructor militar al moșilor sau ca luptător neînfricat pe cîmpul de luptă stătea mărturie un atestat eliberat de prefectul Axente Sever, pe care Mihali i-l trimite tot lui Bariț spre publicare. În 1848, după ce se refugiază în Transilvania, Bălșanu luptă sub ordinele lui Axente Sever între 15 decembrie 1848 și 17 mai 1849, iar apoi în fruntea a 100 de lăncieri trece sub comanda directă a lui Avram Iancu. Vitejia lui personală s-a făcut remarcată la Vințu de Jos în 5 ianuarie 1849 și la Blaj în 1 februarie 1849³⁰, după care a apărat umăr la umăr cu moșii „țara românească” din Munții Apuseni. Figura lui Constantin Bălșanu îi era dragă lui Simion Mihali-Mihalescu, întrucît în 1877, cînd fusese chemat din pensie de guvern și numit comandant al garnizoanei Craiova, el își exprimă cu voce tare dorința de a lupta din nou pentru națiune eventual împotriva aristocraților unguri, și „dacă soarta va voi, putea să moară liniștit”³¹. Aceste mărturii documentare ne atestă faptul că Mihali-Mihalescu și alți patrioți români nutreau speranța în posibilitatea unei intervenții armate din România pentru eliberarea Transilvaniei. Mihali credea și în eventualitatea insurecționării armate a românilor din Transilvania într-o scrisoare a sa, în care *combate emigrarea* românilor transilvăneni în România, pentru a nu lăsa acest pămînt strămoșesc pe mîna străinilor, Mihali-Mihalescu este de părere că tinerii români ardeleni să nu fugă de înrolarea în armata austro-ungară, ci să se deprindă cu mînuirea armelor „căci și aceea le va aduce un folos cîndva”³². Din spiritul scrisorii se poate trage concluzia certă că Mihali nu se gîndea la alt „folos” decît la combaterea și lupta împotriva autorităților austro-ungare.

Bariț este înștiințat de Simion Mihali asupra tuturor acțiunilor transilvănenilor refugiați în România, menite să sprijine frații asupriți din imperiul austro-ungar. Astfel, Mihali îi scrie lui Bariț că atît el cît și alți fondatori ai Societății „Carpații români” și-au propus să sprijine „românismul de peste Carpați” și să sărbătorească centenarul răscoalei lui Horia, Cloșca și Crișan. De fapt, el recunoaște că în această societate au intrat și români originari din regiunile României³³. Cu ocazia sărbătoririi centenarului răscoalei, s-au trimis din Craiova 200 fl. pentru școlile confesionale românești din jurul Clujului în vederea achiziționării unor cărți și hărți pe seama copiilor săraci „ca să-i secată de prin școlile statului, ungurești”³⁴.

Mihali-Mihalescu a contribuit la asigurarea unei largi circulații a periodicele românești din Transilvania pe cuprinsul României libere. El a efectuat pentru intelectualii români din țară — mai ales craioveni, avocați, profesori, clerici, ofițeri, studenți, publiciști — numeroase alinaamente la *Archivul pentru filologie și istorie* pe toată durata editării lui³⁵. Aceeași acțiune întreprinde pentru răspîndirea revistei *Transilvania*, încă din primul an al apariției sale, an

²⁹ Idem, nr. 4216, scrisoarea expediată din Craiova la 18/30 noiembrie 1873.

³⁰ *Observatoriul*, VI, 1883, nr. 98.

³¹ Scrisoarea XIII.

³² Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. cit., nr. 4196, scrisoarea expediată de Mihali către Micu Moldovan în a „3-a zi de Rosalia”, 1869.

³³ Scrisoarea XVI.

³⁴ Scris. XVIII.

³⁵ Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. cit., nr. 4189-4191; 4195; 4203 etc.

ținându-l pe Bariț la 6 ianuarie 1868 că a trimis Comitetului ASTREI o listă de 16 abonați³⁶, care va fi ulterior mărită³⁷. De asemenea mijlocește personal efectuarea unui abonament la *Observatorul* pentru marele patriot, generalul Gheorghe Magheru³⁸ sau vinde la un moment dat 25 exemplare din partea a V-a a *Memorialului* lui Iosif Sterca Șuluțiu³⁹. Ieșit la pensie, Mihali-Mihalescu se gîndește la școala satului său natal Husmuzeu, comitatul Solnoc-Dăbîca, înzes-trînd-o cu cărți din biblioteca lui. Îndeamnă și pe alți cărturari, „autori și editori de cărți ro-mânești să binevoiască, în interesul luminării poporului, a trimite cîte un exemplar” pe seama înfîripîndei bibliotecii din satul transilvănean⁴⁰.

Simion Mihali-Mihalescu a ținut de asemenea să doneze pentru școala din Husmuzeu numărul de duminică al *Gazetei Transilvaniei**. În scrisorile către Bariț, Mihali își exprimă satisfacția pentru primele două volume din *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două suie de ani în urmă*, pe care le-a citit și își manifestă dorința să-l primească și pe al treilea⁴¹. Dar moartea survenită la 25 septembrie 1891 pune capăt neobositei activități desfășurate de profesorul Simion Mihali care, cu constanța și credința fiului devotat, a venit întotdeauna în întîm-pinarea marilor aspirații ale poporului român, în lupta lui pentru libertate, progres și cultură.

Zlatna, 19 dec. 1849

Prea onorate domnule redacteur !

Depărtîndu-se fratele meu Grigoriu Mihali², protopopul Bistrei, pre un timp mai îndelungat de acasă, îmi încredința a culege numele prenumeraților din Zlatna la *Gazeta* și *Foaia* p[rea] o[noratei] d[omniei] tale, și a le trimete adresele la redacțiune.

Intru a cărei comisiuni împlinire, trămet aci o listă de vreo 16 pre-numerați pre sem. I, 1850, cu sperare / de a mai trămete încă de aici, 221
baremi de jumătate atâția.

Cu care ocaziune mă simt îndatorat a răspunde și la unele puncte din epistola fratelui meu trămeasă, după cît io pot la aceleași răspunde.

*Et quidem*², la într[ebarea] că cîți români se află în oficiuri publice de la A[lba] Carolina pînă-n Zarand: în oficiurile împărătești se află numai cei de pînă acum, căci noi se trămet tot sași, și un provizoriu din Bucovina. Cei din afară nefiind încă așezați, nu putem ști cîți vor fi, dar propui că-i vom putea lesne număra. Nici se primesc carii nu știu limba germană. Așa se zice, desigur, cum că în cercurile Zlatnei și Cîm-penilor vor să ne vie *Unter/bezinks-comissLri*² doi nemți din Bucovina. 221²

În privința limbei, demult, precum știm, au venit la administra-tura cerculare o ordinațiune ca toate protocoalele și corespondințele să se poarte în limba germană. Acea ordinațiune pînă acum încă nu s-a publicat, nici nu s-a pus în lucrare, încît corespondințele între adminis-tratură și magistratul nostru curg tot românește, numai cîte o adresă ne vine în limba germ[ană].

D[omnul] Georgiu Angyal⁴ se află tot în postul său de mai nainte: asesor la Judeciu montan. D-sa, pe lîngă trămeterea unui complement, se obligă a-ți trămete cîte un articol în *Gazetă* cînd, iertîndu-l ocupațiunile ofioase, va avea timp / liber de a compune. Și poștește ca adresa 222
pe *Gazetă* să i se scrie rom[ânește] în acest tip: domnului *Georgiu Angyal*, asesor montan.

³⁶ Scrisoarea VI.

³⁷ Scris. VII.

³⁸ Scrisorile VIII—IX.

³⁹ Scrisoarea XII.

⁴⁰ *Gazeta Transilvaniei*, LIV, 1891, nr 56.

⁴¹ Scrisoarea XXI.

⁴² Scrisorile XX, XXI.

D[omnul] Demetriu Moldovan e adjunct lângă Meltzer⁵, supremul comisariu al Districtului Albei. Siguranța publică în aceste părți e cea mai dorită de când rebelii s-au depărtat din împregiuru acestui ținut, care nu-l putură nici cu o sudoare și jertfă ocupa⁶. Cu toate că merg tot raporturi preste raporturi false, mai vîrtos în privința pădurilor, în care și trunchiul tăiat de 5—6 ani se adscrie tot cestui din urmă an! Soldații, aici între munții naționali, ne pricinuiesc foarte multe poveri și greutăți, cu carele acești locuitori nu erau nicidecît dedați.

Cîți oameni vor fi picat, vor ști mai bine consistoarele unde s-au trămes raporturile prin preoți.

S. Mihali,

notariul magistraturei./

¹ Grigore Mihali, canonicul blăjean de mai tîrziu, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976. Mihali plecase la Viena, în sprijinul delegaților români trimiși să exopereze de la Curte drepturile cerute de români la 1848.

² „Și adică”.

³ Corect: Unterbezirkskommissar = subcomisar cercual.

⁴ Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Grigore Mihali, nr. II, n.l.

⁵ *Dimitrie Moldovan*, 1811 — 1889, consilier la Cancelaria Transilvaniei din Viena. A făcut studii politehnice și montanistice la Viena și Schemnitz, de care s-a servit pentru a conduce minele de aur ale tatălui său. În 1848 a fost ales jude primar dirigent în comitatul Hunedoarei, iar la 3/15 martie este unul dintre delegații propuși să înfățișeze împăratului doleanțele românilor. După 1848 a ocupat diferite funcții în aparatul administrativ: adjunct la comanda Districtului Alba-Iulia (1850), comisar la Orăștie (1853), secretar la Cancelaria aulică din Viena (1861) și consilier al aceleiași cancelarii. La data expedierii acestei scrisori, era, așadar, adjunct la comanda Districtului Alba-Iulia, condus de Meltzer.

⁶ Se referă la rezistența moților, în cetatea naturală a Munților Apuseni, împotriva atacurilor armatei ungare, la 1848—1849.

II

Blaș, 5 octobrie 1855

Mult stimate domnule !

Cetind într-un număr al *Gazetei noastre de Transilvania*, cum că ar fi ieșit de supt tipariu *Calendarul*¹ m[ult] st[imatei] d[omniei] voastre pentru anul venitoriu 1856, mă rog să aibi bunătate a-mi espedui vreo 300 exemplarie. Însă acest număr numai la aceea tîmplare dacă, calculînd timpul și îmbletul diligentei, ai cugeta cum că voi putea sosi aici pre 28 oct. c.n., ziua instalațiunei metropolitane². Dealtmintea, îmi vor fi destule 100 exemplarie.

Pre lângă care, cu toată stima, sun al d-voastre sincer onoratoriu,

Simeon Mihali

prof. de limba rom[ână] și istoria nat[urală]
în gimn[aziul] superioare./

[Adresa:] Den Herrn Herrn *Georg Baricz*, Wohlgeboren. Per *Kronstadt, Zernești*.

¹ *Calendarul pentru poporul românesc*. După revoluția din 1848, foile lui Eariț sînt suprimate. El editează însă între 1852—1865 *Calendarul pentru poporul românesc*, care va apare pînă în preajma înființării revistei *Transilvania*. Prin bogăția materialului publicat, prin varietatea și importanța problemelor abordate și, mai ales, prin nivelul său literar, calendarul lui Eariț a reprezentat timp de 13 ani o autentică tribună de afirmare românească, constituind o remarcabilă etapă în istoria calendaristicii transilvănene. Vezi-Vasile Netea, *George Barițiu*, 1966, p. 238—239. O cercetare amănunțită asupra lor, la Ion Mușlea, *Calendarele lui Barițiu (1852—1865) cu documente inedite privitoare la editarea, tipărirea și difuzarea lor în Studii și cercetări de bibliologie*, II, 1957, p. 255-265.

² Împăratul încuviințase încă în 1850 reînființarea mitropoliei române în Transilvania, oferind acest privilegiu greco-catolicilor, dar Papa Pius al IX-lea își dete încuviințarea abia în 1853. Așa stînd lucrurile, instalarea lui Alexandru Sterca Șuluțiu, episcopul Făgărașului, în demnitatea de mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș are loc doar la 28 octombrie 1855 (vezi în acest volum scrisorile primite de la Al. Sterca Șuluțiu, inclusiv studiul introductiv).

III

Blaș, 7 dec. 1855

Mult stimate domnule!

Am primit *Calendariale*¹ în n° 77 esemplare] din cari au trecut pînă acum cîteva și cuget că pînă în sărbătorile Crăciunului, au cel mult pînă în 1 ian. toate vor trece. Li se puse puțină piedecă, fiindcă sosiră tocma asupra tîrgului și se află și în tîrg un neguțătorăș cu cîteva de aceste și cu mai multe de ale părintelui Andrei²; care avură căutare și trecere ca piperiul, rămînînd cele andreane îndărăpt, încît bietul neguțătorul le botează mai la urmă și pre aceste cu numele d-tale, zicînd că sunt tot acele, numai tipărite aiurea și anonime, ca să-și vează marfa vîndută.

Cele două legate în table tari le înmănuai respectivilor dd-ni, cărora fură / destinate. Em[inența] sa d. metropolit³, pre lângă ce mulțami părintește, îmi dede și celi 20 cr. m.c, prețul darului. Aducîndu-i mai multe înainte din epistola domnietale, cînd fu vorba de *Dicționarul*⁴ îmi zise că i-ar plăcea să vează tipărită și partea viceversa (româno-germană), că s-ar ajuta mult cu dînsa în compuneri și cum că ar fi bine să fie și aici în depo, că ar trece multe exemplarie. Care părere și io clin parte-mi o întăresc, fiindcă auzii pre mulți, întrebînd după dînsul. Ba chiar io însumi cîștigai la vreo 4 inși exemplarie de la frate-mio, protopopul din Zalatna⁵, unde știam că se află depuse mai multe.

Trecerea *Dicționarului* d-tale aici și împregiur se împiedecă mult prin *Dicționarul* lui Stamati⁶, ce ieșise mai înainte și fa procurat de monachul Uiescu⁷ în mai multe sute de esempl[are], din care în l^u sete mai toți-și luură. Iar de societatea cu / Munteanu⁸ nu-i plesnește nimă-nui în cap⁹. Nu suntem într-atîta de fanatici, deși sunt alții, cari au mai fost într-altele.

Domnul meu, ca un om cu familie, deși căsătDrit de astă-vară numai, într-un înțeles foarte larg o poți zice aceasta, am început a mă îngriji de pre acum despre venitoriul familiei mele fiende, și de aceea mi-a căzut tare în ochi articolul din *Gazetă* despre înfientarea unui fond

238

47

de pensii pentru văduve¹⁰ și pruncii remași, din partea neguțătorilor, în care se memorează că pot intra și alții. Mie, pre lingă cele ce le Ieși în *Gazfetă*], mi-ar plăcea o deslușire mai de aproape cum, când, în ce modru și prin cine aș putea să intru sau să mă abonez la acel fond și oare primit-aș fi? Nu cumva mi s-ar întâmpla cum li se întâmplă „uniaților” cu conferirile la Fondul Reuniunii?

Școalei noastre de fete i se cîntă surda. / Aci poate mă vei întreba despre fondul deficienților și văduvelor, început oarecîndva la noi. La care-ți voi răspunde că-ți va fi cam cunoscut, barem pre departe, cum merg pe la noi astfel de treburi, și încă și altele, din partea celor neinteresate de ele ...

În urmă, ca unul ce propuni limba romfână și literatura ei în gimn[aziul] de aici — firește că după principiale recunoscutului filolog d. Cipariu — mă vei ierta, dacă-ți puniu împreună cu d-sa și celialalți ai miei consoci întrebățiunea aceasta: „Pentru ce scrii domnia ta *călin-daru*, după cei din P[rinci]pate, cînd în pronunția vulg[ară] încă se aude cu *-iu: călindariu*, au ce încă e bine, *cărindariu*, ca *săritură?*” Și în limba lat[ină] clasică se află *Calendarium*, de unde lăpădînd cons[oa-nele] finale, ca dintr-altele, rămîne *-riu*. Asemenea în l[imba] italiană *calendario* (adev[ărat] ca și ro[mâna]) de unde *-o* mutat în *-u*. Iată *quod erat demfonstrandum*”. *Căalendaru*¹², mai sonor și urechii decît al d-voastre *calendar*.

Pre lingă care, cu tot respectul mă însemn al d-tale stimătoriu,

S. Mihali

m. p./

Revista istorică, XII, 1926, p. 85-87; *Gavril Munteanu (1812-1869)*, în *Familia*, VI, 1870, p. 205-207 și *Ibid.*, XXXIV, 1898, p. 1-2].

⁹ Gavril Munteanu, despre a cărui „tovărășie” la carte se îndoiesc blăjenii, nu a fost *coautor*.) ci doar *colaborator* al lui Bariț la *Yocabulariu*. Iată cîteva indicii care pot duce la această concluzie:

a) Contractul de editare a lucrării, care ni s-a păstrat în două exemplare (Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond Blaj, colecția George Bariț, nr. 79) este semnat de Bariț ca *autor* și Rudolf Orghidan ca *editor*. Numele lui Gavril Munteanu nu e pomenit.

b) în 1/13 iunie 1852, Rudolf Orghidan răspindește o foaie volantă, cuprinzînd un îndemn de *Prenumerățiune la Dicționarul germano-român care se tipărește la Brașov în a. c. 1852* (un exemplar al apelului, la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond Blaj, Colecția Bariț, nr. 80), în care, de asemenea, găsim numele unui singur autor: George Bariț. Din aceeași foaie aflăm că dicționarul „este să se lucre după modelul minunatului uvrăgiu *Dictionaire de l'Academie frangaise*, prin care limba noastră ar câștiga nemărginit în ochii și opiniunea publicului european”. Să se fi numărat Munteanu printre acei ipotetici „colaboratori” de care pomenește contractul? Cert este că dicționarul a apărut și cu numele acestuia. Munteanu apare abia în listele de abonați și conturi la dicționar (Fond. cit., nr. 82-85).

¹⁰ în *Gazeta Transilvaniei* (XVIII, 1855, nr. 86, p. 334; nr. 87, p. 338) apăruse un *Proiect pentru un nou așezămint binefăcătoriu*. Așezămintul, preconizat de brașoveni, trebuia să fie o „reuniune generale de bărbați, pentru pensionarea văduvelor și a orfanilor de neguțători și alți familști”. Două numere mai tîrziu (nr. 85, p. 346), *Gazeta* publică și extrase din statutele viitoareii reuniuni. Pentru neguțătorii din Brașov, înscrierea este obligatorie. Pot fi membri și alți oameni, din toate categoriile, dacă plătesc o cotizație între 50—150 de florini, în funcție de vîrstă.

¹¹ „Ceea ce trebuia demonstrat.”

¹² *Calendarul* lui Bariț a avut trei titluri: *Căalendaru pentru poporul românesc* (1852—1853), *Căalendaru pentru poporul român, cu privire la mai multe cerințe ale lui* (de la 1854 pînă la capăt) și *Călindaiu...* etc. (accidental, în 1856, probabil dintr-o eroare).

IV

Blaș, 11 ianuar s. n. 1856

Mult stimate domnule!

Prin mult prețuita-vă scrisoare trimisă cu calendariale, mă roga-seși ca, dacă cumva acelea nu s-ar vinde toate pînă în serbătorile Crăciunului, să vă înștiențiez. Deci ținîndu-mi de detorință a face aceasta vă și înștiențiez acum, cum că din numitele calendarie trecură pînă cînd scriu aceste numai 32, așadară 43 sunt îndărăpt. Și de-ar și trece pînă la 1 ian. s. v. poate 2—3, căci tot pre rînd cîte după unul trămit, totuși cred că la 40 esempl[are] vor rămînea neatînse. Derept aceea d-voastră aveți bunătate a despune pentru ceste rămînînde, sau/a le trămete undeva, unde va fi lipsa de ele și vor fi avînd mai mare trecere, au publicați în *Gazetă* că aici se află depuse 40 esemplarie, să-și tragă de într-însele cine va fi avînd trebuință.

Banii pentru cele vîndute-i voliu trămite cît de curund (după 1 ian. cal. nostru) la d. Iacob Mureșan cu alții pentru fundul Reuniunii, culeși de nevastă-mea.

Pre lingă acestea, cu toată stima sum al mult st[imatei] domniei tale sincer onoratoriu,

S. Mihali, m.

profesor./

P.S. Fiendcă-mi aduc aminte cum că în anii dentîni ai edițiunii *Calendarului* ați fost poftit ca cine va afla erori în zilele *tîrgurilor* numite *de țeară*, să vă înștiințeze, ca să coregeți eroarea. Ce făcuți și io, mai anu, cu tîrgul de aici din 6 decembrie și acum-l văz cores întocma¹. Acum mai am de a oserba și în privința celui de la *Florii*, cum că nu se ține înainte Floriilor noastre, cum stă în *Călendariu*, ci înainte Floriilor latine². Apoi se mai ține un tîrg de țeară în iunie³, care în *Călendariu* nu s-a pus de loc. In ce zî cade acesta, nu știu acum, ci voliu semnala la timpul său și vă voliu înștienta,

241

Același m.p. /

[Adresa:] Domnului domn *Georgiu Bariț*, cu destintă onoare.
Cronstadt

¹ *Calendarul* lui Bariț, bogat în informații din cele mai diverse, avea la sfîrșit un capitol permanent despre *Tîrgurile de țeară în Transilvania*. În ediția din 1853, tîrgul de țeară de la Blaj din 6 decembrie era trecut în 2 decembrie. În anii următori, — deci și 1856, pe baza informației lui Simion Mihali, pe cîte înțelegem — data e corectată: 6 decembrie, cînd mai au loc tîrguri de țeară în Turda, Orăștie, Birc, Klosdorf, Hezeldorf, Uzon, Crasna și Ormeniș.

² La același capitol, în 1856, citim că se țin tîrguri de țeară în aprilie: „sîmbătă înainte de Floriile rom[ânești]: Hălmagiul Mare, Coșocna, Blaj”. Așa apăruse și în 1852 — 1855 și așa va apărea în continuare, Bariț neținînd cont de indicația nouă a lui Mihali.

³ De fapt, în iulie (vezi scris, următoare, n. 4).

Domnul meu !

Blaș, 26 sept. 1856

Nemaiavînd sperarea a mai putea vinde din *Calendariale* remase de pre anul trecut, trîmît ultima restanție de 3 fl. m.c. cu aceea adăugere, ca să trîmeteți și pentru anul venitoriu cam 100 esemplare pedelului gimnaziale¹ — carele și de altmentrea este vînzătoriu de cărți aici — anume *Georgiu Popa*.

Oserbînd întru adins zilele tîrgurilor ce cad în Blaș în doi ani după olaltă, am aflat nestrămutat cum că acele sunt: 6 decembrie², sîmbătă înainte de Floriile latinilor³ și 2 iuliu după calend[arul] nou⁴. Ce voi însemna aci spre a le trece în ealendarul tipărind, pre an[ul] venitoriu.

Ar fi bine cînd ați trîmete și *Dicționarul germano-române*⁵ numitului pedel spre vînzare, că se caută uneoria tare după dînsele.

Întru altele, cu destintă onoare mă supțînsemn al domniei-voastre sincer stimător,

S. Mihali m.p. /

[Adresa:] Domniei-sale domnului *Georgiu Bariț*. Brașov. Închiși 3 fl. m.c.

¹ Omul de serviciu. De la germ. *Pedeli*.

² Scris, anterioară, n. 1.

³ Idem., n. 2.

⁴ Acest tîrg de țeară de la Blaj din 6 iulie va figura în anii următori în *Calendariu*,

⁵ Vezi scris. III, n. 4

VI

Craiova, 6 ian. v. 1868¹

Respectabile d-le Bariț !

Luna trecută am fost trîmis de aici vreo 16 prenumerați pentru *Transilvania*, la Comitetul Asociațiunii, pre lîngă expresa dorință ca foaia să ni se expedieze pre la București. Zilele acestea văzui cîteva exemplare din n^o. I, venite la cîteva din prenumerați, pe la Orșova, prin postea nemțească privată de aici, deși pe adresă era tipărită *pr. București*. Timbrul poștăle era ca pentru teri străini, de care însă postea privată nu vre să știe nemic, ci dînșă ia pentru fiecare nr. cîte 3 gologani de la abonați. Peste timbru văzui sigiliul poștei „Brasso”, prin urmare foaia se expediază de către d-v. din Brașov. Așadar, după preînțelegerea avută cu d. director telegrafo-poștăle d-aici, mi-am luat voie a vă adresa această scrisoare și a vă roga ca să binevoiti, pe viitoriu, a / pune toate esemplarele abonaților de aici, cu adresele lor, însă nefrancate, sau, de se poate, francate cu marea românești într-un *plic*, și acel *plic* francat să se adreseze: „Biuroului telegrafo-poștăle din București”. Acolo desfăcund *plicul*, ne vor trîmite foaia cu postea românească la fiecare după adresa încărcată (la caz cînd d-v. n-ați ave marea românești să puneți pe adresă) cu cîte 2 bani, cari-i vom plăti la primirea foaiei. Și aceasta pînă la închierea convențiunii poștăle cu Austria.

Prin acest mijloc foaia, venind de-a dreptul prin București încoace, nu va avea de a parcurge Ardealul în lungul său, de la răsărit pînă la apus, o parte din Ungaria și Banatul întreg (prin Temișoară), și abonații vor fi scutiți de vexațiunile ebreului împărțitoriu de la postea priv[ată] nemțească.

Cu această ocaziune vă rog să-mi trîmiteți și mie foaia de la început precum și d-lui C. Olteanu, I. Faur², B. Radianu³. Despre alții voi vedea după ce vor recla / ma.

Cătră cei 16 abonați, despre cari mai sus amintii, mai adăugeți încă și pre dd. C. Mar[in] Ocneanu și Ștef[an] Nicolopol. Abonamentele le voi trîmite, după ce se va regula expedițiunea, la Comitetul Asociațiunii, după cum văzusem anunțat. Ne rogăm însă ca să ni se anuncie cît vine să mai adăugem preste prețul intern al foaiei de 3 si respective de 2 fl. v.a.

P-aici încă căzuse multă neaua în post. La Crăciun a plouat vreo 4 zile, după-aceea iar a nins. Pre cîmp neaua există cam de vreo 2 palme, dar pre drum de abia se trag saniele.

Primiți, vă rog, asigurarea considerațiunii ce vă păstrez,

Sim. Mihali m.p.

prof. 4/

243

243*

51

244

242

50

¹ Din toamna anului 1860, Simeon Mihali-Mihalescu era profesor la liceul din Craiova. Motivele plecării din Transilvania nu sînt pe deplin lămurite. N. Comşa în *Dascălii Blajului* arată că la 1860 nu se ştie din ce motiv a trecut munţii în Craiova, împreună cu colegul său Ioan Covaci alias Faur. Vasile Netea arată că „în toamna anului 1860, în urma unui conflict cu organele guvernului transilvan, Mihalescu s-a văzut nevoit a se refugia în vechea Românie” (vezi Vasile Netea, *Un precursor al muzeografiei româneşti...*, p. 317). Cîteva sugestii asupra cauzelor plecării transpar din scrisoarea adresată lui Bariţ la 26 oct. 1883: „Nu m-am ales cu nimic din venirea mea aici, afară de creşterea mai înfiesnică a fetelor ca dincolo şi cu satisfacţiunea că nu-mi sunt copiii obligaţi a învăţa limba maghiară.”; sau în scrisoarea din 5 ianuarie 1885: „Vă mulţumesc pentru articolul despre emigraţiunea noastră. Frazele din urmă m-au mişcat foarte mult, căci faţă cu mine şi cu alţii, s-au potrivit de minune. Trist, cu durerea în inimă şi biăstămînd am trecut Carpaţii ultima oară, cînd am văzut că nu e cu putinţă să mă întorc cum sperasem la început”.

² I. Faur, 1837—1893. Originar probabil din Abrud, Ioan Covaci alias Faur a urmat studiile secundare şi teologice la Blaj. În anul 1848, fiind teolog a luat parte activă la mişcările revoluţionare şi a fost comandant al Buciumanilor contra lui Kemeny, la Abrud. După revoluţie, terminînd teologia, în 1850 a fost numit profesor de limbi orientale şi studiul biblic la Seminarul teologic din Blaj, iar între 1852—1860 profesor de matematică şi de limba greacă la liceu. Era văzut — aflăm dintr-o scrisoare a lui Mihail Străjanu către Ioan Raţiu — ca un „vir exposita omnigena qualificatione instructus”. La 1860 nu se ştie din ce motiv a trecut munţii la Craiova, unde a dezvoltat o exemplară activitate de profesor, deschizînd şi un pension particular de băieţi pentru cursurile secundare pe care l-a ţinut pînă cînd s-a retras la pensie (vezi N. Comşa, *Dascălii Blajului*, p. 84).

³ B. Radian = Boicea Radianu, 1820—1873, craiovean de origine, participant la revoluţia din 1848 şi comisar al Guvernului provizoriu din judeţul Romanaţi. Este unul din întemeietorii partidului liberal din Oltenia, pe care-l conduce pînă în anul 1873, anul morţii sale.

⁴ Scrisoarea este însoţită de adnotarea lui Bariţ: „1868, Craiova, 18/6 ian. prof. Sim. Mihali. Primită 23 ian. Răsp. 18 febr.”.

VII

Mult stimat d-le Bariţ !

Craiova, 1868 martiu

Săptămîna trecută trămişi Comtietului Asociaţiunei transilvane 50 fl. Restul îl voi trămite mai tîrziu, dimpreună cu socoteala. Pre d-v. însă vă rog să binevoiţi a trămite foaia de la început d-lui G. I. Pessicu \ la Craiova. Pentru d. Scarlat Murgăşianu v-am fost scris într-un bilet vîrît între foile *Botanice*², căreia i-am dat drumul cu postea nemţească, prin Banat. Aşadar aveţi de a espedi la Craiova 21 ex. însă eu cred că ar fi mai bine ca să le puneţi pre toate într-un Kreuzband, pe care să puneţi adresa: „Biuroului telegrafo-postale (rom[ân]) la Bucureşti”,
245 „să nu rămînă vre/un n' pre la consulat, precum se vede că a rămas n'” 12 al meu din *Gazeta*, pre care nu l-am primit, despre care scriu şi d-lui Mureşanu.

Să trămiteţi n” I din *Transilvania*] şi d-lui Nicolae Măldărescu³ pre lîngă aceia despre cari v-am mai scris. D[omnul] Emanuele Chinezu⁴, abonat la toate foile noastre de dincolo, reclamă zicînd că n-a primit încă din *Transilvania* nice un n' deşi este abonat de la început şi a şi plătit de atunci înainte. El zice că scrie istoria României şi are trebuinţă de documentele ce aţi anunţat spre publicare⁵. Vă rog a regula toate acestea.

Cit pentru *Prolegomenon*⁶ poate că voi scrie ceva mai tîrziu, cînd voliu fire mai liber. Astădată sum foarte ocupat. Suntem provocaţi de către ministeriu a ne compune şi a tipări manualele de şcoală. Ca unul dintre profesorii mai vechi, nu m-am / potut, nice am volit a mă retrage 245 de la aceasta. Vedeţi *Monitorul n” 9*⁷. Chiar acum scriu *Mineralogia*⁸, apoi *Zoologia*⁹ pentru clasele inferioare, spre tipărire. Şi lucrez un manual nou după un autoriu francez: Catalan et Langlebert¹⁰, pentru clasile superioare, la noi a V^a clasă], pre care-l şi dictez şcolărilor. În fine, grigea unei familii n[ume] roase etc.

Dar totul se poate mai bine efectua, prfecum] v-am mai scris, de către secţiunea naturală a Societăţii Academice, la care trebuiesc a se numi profesori de ştiinţele naturali din diferite provincie române, şi aceştia să împartă între sine lucrarea, luînd unul o parte, altul alta, apoi convenind la anul şi conferind etc. D-v. poteţi face propunere la Societate în aug[ust] v[iitor] în sensul acesta. Un fel de proiect voi scrie şi eu căci mă voi simţi mai liber.

Pînă atunci am onoare a fi şi a mă subsemna al d-v. devotat,

S. Mihali m.p. / 246

¹ Gheorghe I. Peşicu, avocat craiovean, a fost primarul Craiovei între 1877—1879.

² Adică a doua parte a cunoscutului său manual, *Elemente de istorie naturală* (I, *Zoologie*-, II *Botanică*; III *Mineralogie*), apărut la Craiova în 1868. Cartea va fi urmată de o serie întreagă de alte manuale destinate învăţăceilor săi din Craiova: *Compendiu de istorie naturală*, Bucureşti, 1872; *Mineralogia*, Craiova, 1872; *Elemente de geografie*, Bucureşti, 1873; *Elemente de zoologie descriptivă*, Craiova, 1877; *Elemente de botanică descriptivă*, Craiova, 1878; *Descrierea plantelor veninoase*, Craiova, 1877. Manualele lui Mihali au cunoscut o largă răspîndire în toate provinciile româneşti, bucurîndu-se pretutindeni de remarcabile aprecieri. La apariţia *Botanicii*, Bariţ remarca: „Noi totdeauna simţim o bucurie uşoară de esplicat, cînd vedem publicîndu-se şi în limba noastră cite o carte ce tractează a ramură sau alta a ştiinţelor naturali” (*Transilvania*, I, 1868, nr. 6, p. 117—123), însoţindu-şi aprecierea de un larg capitol reprodus din manualul profesorului craiovean.

³ Nicolae Măldărescu, 1844—1912, doctor, profesor şi decan al Facultăţii de medicină din Bucureşti, autor a numeroase lucrări de medicină. Printre altele, autor principal al celebrei *Farmacopeea Română*.

⁴ Emanoil Chinezu, avocat şi om de cultură, autor a citorva lucrări de oarecare răsunset în epocă: *Constituirea României reintegrată sau schiţă pentru o constituţiune în România*, Bruxelles, 1857; *Liberalismul şi istoria lui la românii de la Dunăre*, Bucureşti, 1869; *Lettre d'un paysan du Danube a un russe. Reponse a la lettre de m[onsieur] Alexandri, publiee dans le journal de Bruxelles „Le Xord”*, Paris, 1878. Are o traducere notorie din Samuil Puffendorf: *Datoriile omului şi ale cetăţeanului*, Bucureşti, 1859 şi alta insignifiantă: *Tablou istoric al diplomaţiei. De la originea echilibrului european pînă în zilele noastre* (1846). *Precedat de principalele definiţiuni ale ştiinţei, de raporturile mutuale şi de interesele respective ale staturilor, de comitete de Garden, vechi ministru resident* etc., Craiova, 1858.

⁵ În articolul *Culegere de documente istorice* (*Transilvania*, I, 1868, nr. 1), Bariţ anunţă că noua revistă va publica cu predilecţie documente istorice. „Suntem datori nouă înşine — spune el — a îmbrăţoşa cu toată căldura orice produse istorice ies la lumină în timpul nostru, mai ales cu scop de a împlini lacunele şi a revărşa lumină binefăcătoare preste întunecimea secolilor”.

⁶ Nu ne dăm seama despre ce temă poate fi vorba. După context pare a fi o lucrare de ştiinţele naturii preconizată de Astra.

⁷ În articolul *Anunţuri ministeriale. Ministerul instrucţiunii publice şi al cultelor*, din *Monitorul* (1868, nr. 9, 13/25 ianuarie, p. 46) se dau citeva dispoziţii severe împotriva

metodei învechite a profesorilor de a dicta lecția elevilor în clasă, acest obicei provocând atât o mare pierdere de timp, cât și greutate în asimilarea cunoștințelor.

⁸ Adică partea a treia din *Elemente de istorie naturală* (vezi nota 2).

⁹ Înțelegem, deci, că pînă la începutul lui martie 1868, din *Elementele...* lui Mihali-Mihalescu era tipărită doar partea a doua, *Botanica*. Prima parte, *Zoologia*, abia acum o pregătește pentru tipar (vezi nota 2).

¹⁰ „Catalan et Langlebert” nu e „un autoriu francez”, ci doi: *Eugene Charles Catalan*, 1814—1894, matematician belgian celebru, participant la revoluția din 1848. Mai tîrziu, a predat matematicile la Universitatea din Liege. Cărți școlare ale acestuia, care puteau să-i servească de model lui Mihali: *Trăite elementaire de geometrie descriptive*, Paris, 1862; *Elements de geometrie* sau *Manuels des aspirantes au baccalaureates sciences et des candidats a l'ecole polytechnique*; și: *Edmund Langlebert*, 1820—1886, medic și profesor francez, care și-a publicat în 1850 celebrul său curs, *Cours d'etudes scientiphiques*, din chimie, fizică și istorie naturală.

VIII

Craiova, 10/22 ian. 1879

Respectabile domn,

Vă aclud aci o bancnotă românească de 10 lei, drept abonament la ziarul d-v. *Observatoriul*¹, pe 1/2 an, pentru mine. Vă rog a mi-l trămite de la început, deși am întîrziat, din cauză de forță majoră. Vă mai rog a trămite ziarul și d-lui general *Georgiu Magheru*, la Craiova². D-lui s-a abonat înainte de Crăciun și va plăti abonamentul după ce va primi cîțiva n¹. Ar fi plătit chiar acum, dar nu este acasă, ci la Severin. Răspund eu pentru acel abonament. Mai sunt vreo / cîțiva abonați în lista d¹ -ului Drăgescu³. Numele lor însă nu vi-l arăt, pînă cînd nu v¹ răspunde banii, ca pe o dată să vi-i trămit, ca un ce sigur.

Vă orez poteri nouă la lupta ziaristică, în anul ce intrarăm. Al d-v. cu stimă,

Simeon Mihalescu,

prof. la liceu./

¹ *Observatoriul* apărea la Sibiu, sub redacția lui George Bariț, din 1 ianuarie 1878. Va înceta la sfîrșitul lui iunie 1885 (vezi scrisorile lui Constantin Păpălvi din acest volum, nr. XVIII, n. 5; nr. XXI, n. 1).

² Fostul general revoluționar de la 1848, Gheorghe Magheru, își trăia ultimii ani ai vieții la Craiova, împovărat de anii unei vieți agitate, dar continuînd să fie prezent în viața politică a țării, ca deputat în Corpurile legiuitoare. Va înceta din viață la 23 martie 1880 (vezi A p o s t o l S t a n și C o n s t a n t i n V l ă d u ț, *Gheorghe Magheru*, București, 1969).

³ *Ioachim C. Drăgescu*, 1844—1914, scriitor și militant politic român originar din Transilvania, unul dintre precursorii ideologiei republicane la noi. A studiat la Blaj, Viena și Torino, la medicină, devenind de timpuriu colaborator al majorității publicațiilor românești ale vremii: *Federațiunea*, *Concordia*, *Familia*, *Gazeta Transilvaniei*, *Romanul Olenia*, mai apoi *Tribuna* din Sibiu ș.a. După studii, în 1874, se stabilește la Craiova, unde se remarcă în calitate de gazetar și medic. Scrieri: *Noaptele carpatine sau istoria martirilor libertății*. *Roman istoric*, Pesta, 1867; *Amor și patrie* (sub pseudonimul Catone Horea), Turin, 1869; *Dor și speranță*, Turin, 1871; *Femeia-virtute* : *Alexandrina Haralamb născută Magheru* [cuvîntare funebă ținută la 23 februarie 1877], Craiova, 1877; *Maternologie*. (*Educațiune — igienă*), Constanța, 1880; *Un pericol național*, Ploiești, 1883; *Martiri libertății*. *Optzeci și patru 1784*. (*Horea*), Rîmnicu-Sărat, 1884; *Igiena poporană*, Constanța, 1886 (ed. a 2-a, 1888); *Un glas din popor*, Craiova, 1908; *Pro Patria*.

Povestire despre începutul și menirea neamului românesc, Craiova, 1913. Vezi despre el: Ilie Dăia nu, *Forțele latinității regeneratoare. Un suflet eroic uitat: dr. Ioachim C. Drăgescu* Cluj, 1938; Nicolae Coroiu, „Noaptele carpatine” ale lui I. C. Drăgescu. O mică amintire, în *Cultura creștină*, XVII, 1937, nr. 4-5, p. 307; Gelu Neamțu, *J. C. Drăgescu, militant pentru republicași dacoromânism (1866—1914)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie, Cluj-Napoca*, XV, 1972, p. 263—284.

IX

Craiova, 4/16 martiu [1]879

Respectabile domn !

D[omnul] Magheru veni bolnav de la București și-mi dade abonamentul pentru anul întreg, fiindcă la venire-i găsi jurnalele acasă, dar cu lipsa n¹ 1 — 7, pre cari i-am completat din ale mele. Să se însemneze bine, ca să nu înceteze de a-i veni în sem[estrul] II, cum se întîmplase odată cu *Gazeta*.

E foarte greu a face aici abonați, pentru că n-au oamenii datena ca să vină înșiși cu abonamentul ca dincolo, ci trebuie corespondentele să alerge mult, să fie samsar întreg.

Pînă cînd eram mai tinăr și puteam alerga, făcusem / odinioară 249 mai mulți abonați *Gazetei* și mai vîrtos *Archivului*¹, pe care mai numai craiovenii l-au susținut, însă după ce n-am mai putut să alerg și după ce a intrat și o criză de bani, a căzut și el. Chiar și jurnalele de aici au prea puțini abonați, altele nici unul, ci le cumpără cu n¹ oamenii în toată ziua de la băieți, cari alegă cu ele pe strade strigînd, după sosirea trenului, ca niște draci, tocmai ca în Italia.

Păcat că nu mai continuați recenziunile și criticele literare² pentru că erau foarte instructive, fiindcă păcătuim în contra limbii și unii și alții, *intra et extra muros*³. Cești / de aici, din cauza ușurătății 249 ce o caută în toate, cei de dincolo din cauza prea marei scrupulosități și maniei de a se face toți filologi, împroșcînd pe alții cari cutează un ce asemenea, ca d. e. d[omnul] Szilași cu *Ne laptă spemea* din *Amicul familiei*⁴, care frază mă roagă unul de la clubul didactic, unde mă dusesem joia, să i-o traduc (!) pe românește, și-l prinse mirarea cînd i-o tradusei cu: „Mă nutrește speranția”.

Cetim cu dorere zbuciumările ungurilor și poltronia slovacilor, rutenilor etc.⁵

Al d-v. cu stimă,

Mihali.

P.S. În invitările de abonare mă poteți pune ca corespondent și voi servi bucuros cu primirea și trămiterea abonamentelor de la acei 250—
ce mi / le vor aduce. /⁶ 250*

¹ *Archivul pentru filologie și istorie*, publicație editată de Timotei Cipariu între 1 ianuarie 1867 — 25 noiembrie 1872. Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Grigori Mihali, nr. XXIII, n. 19.

² Bariț publicase în *Observatoriul* (II, 1879, nr. 4, p. 15-16; nr. 5, p. 19-20; nr. 6, p. 24; nr. 7, p. 28) lunga recenzie *Gestiuni literare românești discutate în ziarie de*

alte limbi, ca ripostă la un articol al ziarului săsesc *Hermannstädter Zeitung*, nr. 271 din 26 noiembrie 1878, jignitor la adresa limbii române din Transilvania. Ziarul "în cauză afirmase că limba română „este tocma ca la Turnu Babilonului” și că „această disensiune ar veni de la cea confesională, căci uniții ar fi etimologiști, neuniții eufoniști” [fonetiști - — n. ns.]. După răfuiala cu neavutatul autor sîbian, Bariț trece la analiza curentelor filologice, situîndu-se de partea latinistilor. Este deosebit de interesantă ultima parte a recenziei, care subliniază importanța - dintr-un unghi de vedere original — a studiului limbii latine.

³ „între ziduri și în afara zidurilor” (în cetate și în afara cetății).

⁴ Grigore Sifași - despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Ioan Fekete Negruțiu, nr. XVIII, n. 2 - își publica remarcabilul studiu *Renașterea limbii lomănești în vorbire și scriere*, în *Amicul familiei*, II, 1879, nr. 1, p. 2—5; nr. 2, p. 18-20; nr. 3, p. 29-31; nr. 5, p. 50-52; nr. 6, p. 61-64; nr. 8, p. 78-81; nr. 9, p. 87—90 (cu „va urma”, dar n-a mai urmat). Silași se exprimă la un moment dat: *va'e lapiă spemea* [s. ns.] că tractatul nostru și între înguste margini ale scopului ce-și propune, nu va lipsi a produce carecari fructe salutare, mai virtos din punctul inteniunei sale”.

⁵ O serie de articole din *Observatoriul*, cu profil militant și național, pot fi obiectul acestei observații a lui Mihali: *Caie a fost purtarea sîrbilor cu'romanii din Banat și din alic'îminuri?* (II, 1879, nr. 2, p. 5-6; nr. 3, p. 9-10; nr. 4, p. 13-14; nr. 5, p. 17), semnat „Bănățeanul”; *Sibiu. Proiectul de lege despre magiarirea tuturor școalelor* (nr. 4, p. 13); *Proiectul de lege pentru introducerea limbii magiare ca studiu obligat în toate școalele confesionale nemagiare* (nr. 4, p. 14); *Magiarii și împăcarea cu boemii* (nr. 5, p. 18-19; nr. 6, p. 21—22); *Sibiu. Proiect de estermnarea școalelor românești și a limbii românești* (nr. 7, p. 25—26); *Somnul cel de moarte și deșteptarea* (nr. 9, p. 34; nr. 10, p. 37—38), semnat „Turturel Codreanu”; *Despre introducerea limbii magiare* (nr. 11, p. 43); *Limba magiară în bisericile rulene și românești* (nr. 13, p. 50). Este momentul acelei măsuri nesăbuite a ministrului Trefort: introducerea studiului limbii magiare în școlile confesionale nemaghiare, care a produs o impresie dezolantă la românii transilvăneni. După un obicei vechi al său, Bariț tipărește cu această ocazie în *Observatoriul* (II, 1879, nr. 11, p. 42), ca pe un memento sugestiv, *Protestul Consistoriului din Blaj de la 1842 împotriva limbii maghiare* (despre care vezi pe larg în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Nicolae Maniu în 1842, inclusiv studiul introductiv). Publică, de asemenea, demersurile românilor împotriva noii legi.

⁶ Cu adnotarea lui Bariț: „1879. Sim. Mihalescu. Craiova, 4/16 mart Răs„ ne larg în 23/11 mart.”

X

Craiova, 20 martiu 1879

Respectabile domn!

Vă mai trămit un abonament (15 fr.) de la 1^a aprilie pînă la 31 dec. a.c. sub adresa d-lui *Ioan Pop*, administratorul moșiei *Argetoaia* în județul Dolji, per *Craiova-Filiași*, la *Argetoaia*. Destul acest titlu pe adresă, la jurnale și la scrisori: „D-sale d-lui pentru oricine de aici. Înăuntru se pot pune oricîte complemente.

251 Nu se plătește să vă prindeți mintea coaptă și încărunțită de muncă și laboare cu niște imberbi obraznici, cărora li s-ar putea repeți că / „să mai stea în Ierichon pînă le vor crește bărbile”. Apoi Chiriac Popasu¹ mișel și înșelătoriu a fost prin Cluș și aiurea, același a rămas și în București de unde a trebuit să se mute în Galați², între greci și alte adunături, cu cari se potrivește mai bine.

Ce vor ungurii cu sofismele lor? Ei confundă introducerea literelor lat[in]e în locul slovelor de cătră Cuza — și aceasta încă nu în mod

forțat și brutal cum fac ei — cu introducerea limbii române, ceea ce nu'are rațiune de a fi³.

251 Spun'eți-le că în Bucureș[ti] sunt 2 gimnazie neromâne: unul catolic, la Bărăție / și altul luteran, școală primărie calvină, scoale israelite. Aici în Craiova, trei scoale primărie: catolică, luterană de băieți și una mixtă la călugărițe, venite de vreo doi ani încoace. Și nimene nu le are de grige în ce limbă învață în ele, pot învăța turcește ori chinezește. Nu le vizitează nimene, nici un inspectoriu, nici un revizor scolariu. Învață ei limba română, fiindcă au trebuință de ea. Apoi ciangăii nici nu știu alta, tot ca românii din secuime.

252 Aici în Craiova, erau mai nainte preoți catolici italieni, introduși de Kogălniceanu (meritul lui!) pînă la Tell, care i-a substituit cu slovaci / din Ungaria, pe cari Maiorescu i-a înlocuit cu prusiani, care există și astăzi și se cunoaște prin aroganția sa. Altm[interi] poartă barbă și pălărie rotundă ca preoții rom[âni] de dincolo și ca cei de aici din eparhia mitropolitană a Bucureștilor. Preoții români din eparhia Rîmnicului n-au voie încă să poarte pălăria și costumul schimbat, decît numai căciulă albastră dreaptă, în locul potcapiului ce seamănă cu comanacul căldării, pînă la deciziunea sinodului.

Laurfian] tînărul s-a unit cu Maiorescu⁴ ca să se distingă mai bine de cătră multmeritații lor părinți ca niște fii degenerați, atît în politică, cît și în literatură.

Altile, altădată.

Al d-v. cu toată stima,

MihalfescuJ. / 252»

¹ Cu acest Chiriac Popasu, pe care-l identificăm pentru prima dată ca autor publicistic de oarecare anvergură, Bariț are în 1878-1879 un conflict dintre cele mai neplăcute. La sfîrșitul anului 1878, ziarul bucureștean *România liberă* publică (II, 1878, nr. 465; 467—471; 473; 475—478), sub titlul *Un regiment român ardelen, o substanțială parte din studiul lui Bariț Istoria Regimentului al Il-lea românesc grănicer transilvan*, apărut la Brașov în 1874. Într-o lungă introducere, redacția *României libere* — prin pana acestui Chiriac Popasu, după cum ne putem da seama coroborînd scrisoarea lui Mihali cu urmarea acestei note — se ocupă de meritele lui Bariț ca scriitor și om politic, dar condamnă „princiipiile de oportunism și tărăgănare” ale acestuia în valorificarea documentelor istorice pe care le deține. Din această introducere vom reține un pasaj care explică admirabil, cum n-a făcut-o nimeni pînă astăzi, atitudinea românilor transilvăneni față de împăratul de la* Viena: „Repetarea atît de deasă a cuvîntului *împărat* și adorarea acestei personalități să nu ne surprindă. În 1848 ungurii au voit să pustiască românismul transcarpatin. Aliatul acestuia în lupta pentru existență fu împăratul, dinastia, atacată și ea de același dușman. Așa, grănițerii Regimentului II român luptau pentru « împărat », deoarece luptau în același timp pentru mîntuirea națiunii lor și cetropirea dușmanului comun, și în realitate cuvîntul « împărat » era numai o mască”. În general, tonul *României libere* în ceea ce-i privește pe transilvăneni era unul de dădă-ceală superioară, arogantă. Rubrica *Din Transilvania*, pe care trebuie să înțelegem că o susținea Chiriac Popasu, sub pseudonimul *ss.*, era tribuna unor veșnice nesatisfacții în ceea ce privește politica transilvănenilor, pe care i-ar fi voit duri, răzvrățiți, tot timpul în stare de răscoală și ostilitate cu autoritățile. Or, acest lucru era — lesne de înțeles! — cu neputință. La 1 martie 1879 (III, nr. 531), *România liberă* îl atacă grav pe Bariț, din nou, la rubrica amintită. Lui Chiriac Popasu nu-i convine politica *Observatoriului*, e intrigat de faptul că Bariț și acum, la bătrînețe, e conducătorul de mare înfrîurire al românilor transilvăneni, în pofida faptului că „meritele și greșelele sale s-au succedat prea des pe acest tărîm al luptelor naționale”. Ceea ce i se reproșează momentan lui Bariț

este faptul că profesează pasivismul, opoziția la nivel parlamentar, dar „în comitate, în societate, în scoale [...] d. Bariț predică însă, cu o cuvioșenie copilărească degenerată pînă la servilism: oportunismul, spiritul de conciliere, simpatiele și politețea”. Acestei învinuirii îi putem răspunde noi, acum, tîrziu, în numele lui Bariț, printr-un citat din celebra sa epistolă către Dozsa Daniel, din 1860: „Noi știm să distingem acurat între poporul d-v. și între capii de partide. Cătră popor suntem cum ne vedeți: sinceri și prietenoși. Cătră capi suntem reci, rezervați”. Riposta lui Bariț la învinuirile *României libere* este articolul *Apără-ne, Doamne, de amici, că de neamici ne știm apăra noi!*, din *Observatoriul*, II, 1879, nr. 19, p. 73—74; nr. 20, p. 77—78. Arată că îndemnul la răscoală ale celor de la *România liberă* dovedesc lipsă de competență în problemele Transilvaniei, „ca și cum ar simți o plăcere de a vedea pre cîțiva români ardeleni puși în furci ungurești ori austriace, ea în anul 1848/9”. Același ss., recte Chiriac Popasu, răspunde din nou, la aceeași rubrică *Din Transilvania (România liberă, III, 1879, nr. 542 din 14 martie)*, pe un ton calomnios, intrînd în intimitățile lui Bariț, pe care vrea să-l compromită cu orice preț. Politic, își menține poziția din nr. 531, care este corectă, dar nerealistă. El — zice — nu cere ca românii să se răscoale împotriva ungușorilor, ci recomandă „o negațiune generală, exclusivă, hotărîită a statului maghiar, cu o stăruință neobosită pentru crearea elementelor trebuincioase la modificarea acestei negațiuni, cînd timpul va sosi, într-o acțiune pozitivă”. Sfîrșitul disputei îl constituie articolul *Odată pentru todeauna!* din *Observatoriul*, II, 1879, nr. 22, p. 86, scris de Bariț, dar atribuit unei terțe persoane care, chipurile, i-ar veni în apărare. E un vechi obicei al lui Bariț, utilizat încă pe vremea *Gazetei de Transilvania*. E o pledoarie pentru meritele lui Bariț, pe care acum, la 67 de ani, îl denigrează niște copii plecați din Transilvania, căroră „le place să dea porunci la bătrîni, însă nu în față, ci de la locuri dosite”.

² Se pare că Chiriac Popasu, ajuns la Galați, a scris și acolo împotriva lui Bariț, căci la un moment dat *Observatoriul* (II, 1879, nr. 21, p. 81—82) publică un răspuns intitulat *Pasquille de la Galați contra românilor din Monarclue*. Aflăm că ziarul gălățean cu pricina este *Delfinul*.

³ Aluzie la eforturile lui Trefort și ale autorităților maghiare de a elimina limbile nemaghiare — în special româna — din școli. Vezi ecurile publicistice la această acțiune în scrisoarea precedentă, n. 5.

⁴ Cele două ziare bucureștene care îi atacau mai adesea pe cei din Transilvania erau *Timpul și România liberă*. În fruntea ambelor erau fiii unor transilvăneni, bărbați adevărați: Titu Maiorescu, fiul lui Ioan Maiorescu, la *Timpul* și Dimitrie A. Laurian, fiul lui August Treboniu Laurian, la *România liberă*. Aceștia, spune Bariț (*Observatoriul*, II, 1879, nr. 20, p. 78) ar trebui „să-și învețe pe colaboratorii și corespondenții săi la oareșcare legi de lealitate și bună cuviință”.

XI

Craiova 14/26 nov. (1)882

Respectabile domn,

Am primit și noi pe aici *Memorialul transilvan*. El este foarte bine făcut. Am cetit în jurnale că, pe lîngă limbile țerei el s-a tipărit și în limba franceză. Prea bine! Inșă ar trebui să se tipărească și în limba italiană. Eu am trimis un exemplariu la Roma, adresat d-lui Bruto Amante, redactorul giornalelui politico-literariu *La Confederazione latina*, care știe bine / românește și poate să-l traducă în limba italiană \ apoi să se tipărească din același fond din care s-au tipărit în celelalte limbi și să se împartă gratis ziarelor, oamenilor politici și literaților.

Națiunea italiană este aceea care ne-ar susține mai mult diplomaticește, în unire cu guvernul român, la timp. Trebuie lucrat ca oame-nii de stat să afle, să cunoască durerile și dorințele românilor de subt Imperiul austro-ungar.

Primiți d-l meu încredințarea etc, etc.

S. Mihalescu. j

i Se cunoșteau tratativele cu Bruto Amante în vederea traducerii în italiană a „trialului (vezi Nicolae Lascu, *Un document inedit privitor la Memorialul ^ T S ^ T s ^ ^ i n u l lui Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu, Cluj 1974, p. 377-381)*, dar aflăm pentru prima dată că Mihali a fost acela care a facilitat cunoștința cu scriitorul italian.

XII

Craiova 26/14 oct. (18)83

În luna trecută trămiseseam redacțiunei ziarului d-v. un necrolog și nește schițe din biografia locct[enentului] colonel Const[antin] Băl-șanu¹, repauzat în Caracal și cunoscut multor români din Transilvania, mai ales celor din Munții Apuseni, unde făcuse multe bravuri la 1848— (184)9.

Pîn-acum nu s-a publicat nimic din acele două adrese. Nu știu din ce cauze: n-au ajuns la redacțiune una sau alta din ele, sau din alte considerente?...

Deși nu sum abonat, de cîțiva ani, citesc însă, de la ginerele meu prof. Strajanu², jurnalul d-v. cu mare atențiune, plăcîndu-mi foarte mult aprețierile și reflecțiunile ce le faceți la diferitele cestiuni ce vin / la 255 ordinea zilei, în acest chaos ce se numește lume. Regulîndu-mi-se gradațiunea, o să mă reabonez de la an[ul] viit[or]. Fără de ea o duc foarte greu. Casă gree: doi băieți la Universitatea din Buc[urești], alții patru copii în școlile de aici.

Nu m-am ales cu nimic din venirea mea aici, afară de creșterea mai înlesnicioasă a fetelor ca dincolo și cu satisfacțiunea că nu-mi sunt copiii obligați a învăța limba maghiară. Încolo, destule căutături de ochi sinistre și chiar persecuțiuni la cari furăm și mai suntem expuși, mai ales blășanii. Pre cînd alții (locali) au cîte 2—3 catedre, oricît am cerut nu mi s-a acordat o a doua, nici chiar de la județ s[au] comună, nici după concurs.

Deși nu-mi place a politiza, totuși cînd vine vorba despre românii de dincolo, mă doare / anima și-mi vine să exclam și să mă întreb: n-au 255 și ei sînge roșu și cald în vinele și arteriele lor, ca croații! ?

Am primit demult 25 ex. din *Memoriul* lui Josif Șuluțiu³ (p. V), le-am și vîndut și am scris avocatului Nicola din A[lba]-Iulia ca să trimită 18 fl. la Krafft din Sibiu pentru ele, din o mică moștenire ce este înșărcinat a scoate din partea soției mele, de la Zlatna. Nu știu de ce 255 trăgănează atîta lucrul. În orice caz, voi achita costul acelor broșuri, dacă nu de acolo, de aici, pînă pre la Crăciun, fără de a opri nimica pentru cele două exemplarie oferite, venitul lor destinat fiind pentru școala de fete de acolo.

Pare că ne apropiem de legea lui Malthus la orașe. La sate, din -contra. Avem la liceu în clasele inferioare preste 100 de / școlari în o 255 clase; în a 2^a cl[asă] sunt 117, pre lîngă toate școalele, înmulțite, cu scoale reale, comasiale, sucursale etc. La cîte 6 stipendii ce devin vacante •concurează cîte 600 de elevi și eleve, pre cînd atunci cînd venisem aici

pre la 1860 îi chema bătînd toba prin oraș, ca să vină să dea concurs (examen) pentru stipendii. Orașele înaintează răpede, iar satele stau în loc, măcar aci e puterea statului. În expozițiunea județeană vedem în unele ramuri un progres mulțemitoriu. Edificiul școalei militare se înalță falnic, la vara viit[oare] va fi gata. Pentru armată se spesează foarte mult. Bine ar fi dacă s-ar spesa și pentru instrucțiune atîta.

Primiți, vă rog, cu aceasta salutările mele cordiali,
Al d-v. devotat,

Sim. Mihalescu. /

¹ Scrisoarea cu care Mihali trimite necrologul unui remarcabil militar oltean, Constantin Bălșanu, ca și schița biografică a acestuia, sînt confiscate — înțelegem din această scrișcare și din următoreea — de către autoritățile maghiare. Și una și alta, le va mai trimite o dată, cu scrișerea din 3 decembrie 1883. Despre necrolog vom pomeni acolo (infra, XIII, n. 1). Schița biografică a lui Bălșanu, trimisă de Mihali, a rămas nepublicată. O reproducem în acest lec, ca pe cea mai timpurie și mai completă biografie a acestui personaj (se află la L.A.R., ms. rcm. 998, f. 259r—260v):

„Schiță din biografia locoienentului-colonel
Constantin (Dincă) Bălșanu

«Conservați, români, memoria
bărbaților voștri etc., etc.»

Acest bătrîn oștean, care-și petrecu mai tcață viața sa pre cîmpul de luptă, se născu la anul 1817, în 15 marțiu. Tatăl său se numi Ioan Bălșanu, din Craiova. Rămas orfan în etate de 19 ani, se înrola de bună voie în armată, la 1836, octobrie în 10, ca simplu soldat, în Regimentul I de infanterie. După trei luni și 15 zile fu numit *sergent* în același corp.

Cu gradul de *sergent* a stat pînă la 1839, aprilie 23, cînd fu numit *sergent-major* la pompieri, care se înființaseră tocmai atunci, în locul așa-numiților *tulumbagii*.

La 1847 fu numit sublocotenent. În acest grad îl ajunse a[nul] 1848, care-i deschise o epocă nouă a activității sale militare. Este cunoscut din istoria anului 1848 lupta pompierilor cu turcii de la 13 septembrie a aceluiași an, la cazarma din Dealul Spirei, unde micul număr (200) de pompieri luară două tunuri din minile miilor de turci și le îndreptară apoi în contra lor. Din acele două tunuri, unul fu luat de către sublocotenentul Dincă și comandat asupra turcilor.

În acea învălmășeală sublocotenentul Dincă aruncă pe un artilerist turc în șanț, un maior voi să-l taie cu sabia. Dincă scoase pistolul și împușcă pre maior, apoi trase al doilea foc asupra lui Cherim pașa, comandantul turcilor, și-i împușcă calul.

Pompierii trebuiră să se retragă dinaintea numărului preponderant al turcilor și să le cedeze cazarma, după ce o apărură cîțva timp eroicește, nevrînd a li-o da numai după niște simple somațiuni.

Împrăștiindu-se pompierii, Bălșanu trecu în Transilvania și se angaja în luptele românilor ardeleni cu ungurii, din acel an, lupte începute pentru apărarea naționalității și a limbii.

Un testimoniu dat lui de către prefectul unei legiuni, d. Axentie Severu, publicat în *Vocea Romanților* din Caracal și reproduce de *România liberă* de la 19 iuliu a.c., arată unele din faptele eroului nostru, din acel timp.

După terminarea campaniei se întoarse în România. Pe drum fu prins de o ceată de unguri, cari voiau să-l piardă. El însă scapă preste noapte din minile lor, îmbătînd santinelele ce-l păzeau. Ajuns în țeară intră cu rangul de mai nainte, ca sublocotenent, în Regimentul de dorobanți, stabilit în Mehedinți.

În 1853—1854 reperuta mai multe învingeri cu dorobanții din Mehedinți în contra turcilor, pentru cari fu decorat de cătră împăratul Rusiei cu medalia de aur și gratificat cu 50 de imperiali în aur.

La 1 iuniu 1858 fu numit locotenent în același corp. La 17 dec. 1860 fu numit căpitan. La 22 mai 1866, maior și în iuliu 1867 comandant de divizion. Preste puțin timp fu regulat la pensie, cu modestul salariu de 12 napoleoni și 6 franci pre lună.

În timpul rezelului ruso-turc-romănesc fu chemat în activitate ca comandant al garnizoanei din Craiova. După finitul rezelului se retrase ca pensionariu în Caracal, unde în 8 august v. 1883, la 2 ore noaptea încetă din viață, în urma unui morb îndelungat de stomac, în etate de ani 66 și 5 luni, fără 7 zile.

(Comunicat de S. Mihalescu.)"

² Mihail Străjanu, 1841—1916, născut la Tiur, lîngă Blaj, a studiat la Blaj, Sibiu și București. A urmat apoi studii în Franța și Germania, unde obține doctoratul în filozofie. Profesor la Iași, București, Botoșani și Craiova, s-a atașat de Junimea și *Convorbiri literare*, al cărei colaborator devine. A colaborat la *Enciclopedia română a lui Corneliu Diaconovici*, pentru care a redactat majoritatea articolelor de istorie modernă.

³ Iosif Sterca Șuluțiu de Cărpiniș (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, p. 148) își tipărise la Sibiu, în 1883, partea V-a din memoriul lui. Întreaga carte va avea șase părți.

XIII

Craiova, 3 dec. n. 1883

Respectabile domn,

Deoarece n-ați primit nici una din epistolele mele relative la moartea și biografia locotenentului-colonel Constantin (Dincă) Bălșanu¹, repauzat în august a.c. în urbea Caracal din județul Romanați, vă trimiț a treia oară, recomandat, un testimoniu al defunctului, dat lui de cătra d[omnului] Axentie Severu², din Cinade, 20/8 octobrie 1849, pentru ca să-l publicați în foaia Asociațiunei, / *Transilvania*³. El încă va putea servi, între altele ca document pentru istoria mult zdruncinatului și nedreptățitului popor român din Transilvania și părțile ei.

Tare a scăzut vitejia ungurească, dacă ei se tem și împiedecă ca nici umbra lui Bălșanu să nu treacă Carpații⁴. Este adevărat că repauzatul fiind comandante al garnizoanei din Craiova, își exprima adeseori dorința că ar voi să mai dea odată piept cu trufașii de / unguri, apoi să moară. Moartea însă l-a răpit în etate de preste 60 de ani.

Românii transilvani, cu deosebire cei din Munții Apuseni, cred că vor ofta duios la știrea despre moartea companionului lor din anii <le restricte, dar și de vitejii de la 1848—1849.

Primiți, domnul meu, asigurarea destintei considerațiunii ce vă conserv,

Sim. Mihalescu. /

¹ Vezi scris, anterioară, n. 1.

² Bariț consemnează, în sfîrșit, decesul lui Dincă Bălșanu (*Observatoriul*, VI, 1883, nr. 98 din 10/22 decembrie, sub titlul *Cazuri de moarte*): „Ni se scrie din România, deși foarte tîrziu, despre moartea unor persoane a căror memorie ar merita să fie conservată și la publicul nostru de dincoace de munți”. Nu publică necrologul lui Bălșanu, ci numai „testimoniul de vitejii” dat de Axente Sever în 20/8 octombrie 1849, în legătură cu luptele purtate de Constantin Bălșanu în Transilvania, ca ofițer în legiunea Prima Blasiana a lui Axente. Bălșanu a servit la Axente din 15 decembrie 1848 pînă în 17 mai 1849, cînd, împreună cu 100 de lăncieri, intră în legiunea lui Avram Iancu. Bătăliile în care s-a remarcat: Vințul de Sus în 5 ianuarie 1849 și Blaj în 1 februarie 1849.

Axente Sever își încheie testimoniul cu următoarele: „Meritele d-lui, care le făcu în legiunea mea cu deprinderea feciorilor, nu le poate cineva prețui, cu atât mai puțin remunera. Ele sunt mari în sine și vor rămânea monumente eterne în inimile noastre, care le știm”. După testimoniul, Bariț reproduce un pasaj din *Vocea Romanaiilor*, anterior morții lui Bălșanu: „Greu bolnav și zdruncinat în adâncul sufletului, zace astăzi în Caracal bietul veteran îmbătrânit, obscur de la 1848”.

ci în ¹ După cum am văzut, testimoniul dat de Axente nu se publică în *Transilvania, Observatoriul*.

² Se referă la confiscarea primei sale scrisori, prin care a trimis necrologul și biografia lui Dincă Bălșanu (vezi scris, anterioară, n. 1).

XIV

Craiova, 4 dec. n. [18]83

Stimate domn,

Epistola care v-am adresat-o ieri ¹ cu scopul de a fi recomandat, am dat-o unui băiat al meu numai de 10 ani ca să o ducă la poștă; el în loc de a o prezenta la ferestruica unde se predau scrisorile, a prezentat-o la alta, unde se predau valorile. Impiegatul i-a zis: „Pune-o în cutie, băiete, ce mi-o dai mie!” Atunci el a aruncat-o în cutie și a venit cu banii acasă, vesel că nu i-a cerut nimica pentru ea. / Cerându-mi scuzele pentru atare neregularitate și supărare ce vi s-a făcut, vă trimit două timbre poștale de câte 15 b[ani], drept recompensă pentru scrisoarea ce cred că ați primit-o nefrancată, în care era închis testimoniul dat de d. Axentie repausatului l[ocotenent]-colonel G. Bălșanu.

Primiți, vă rog, asigurarea prea distinse mele considerațiuni,

S. Mihalescu./

P.S. Fiindcă n-ați tipărit *Memorialul* și în limba italiană ², trămiteți traducțiunea franceză și la ziarele cele mai principale din Roma, capitala Italiei, p[ent]r[u] *II Diritto*, oficios, *L'Opinione*, cel mai răspîndit, *Riforma*, *L' Italie* (în l. franc[eză]), *Fanfulla* etc. /

¹ Vezi scrisoarea anterioară.

² Scris. XI, n. 1-2.

XV

Craiova, 4 martiu st. n. (18)84

Respectabile domn!

Cunoașteți deja ziarul cotidian *Carpații*¹, ce apare de la începutul anului cur[ent] fundat de trei avocați: P. Chițu, fratele ministrului G. Chițu², Ioan Mitescu³ și D. Nicolaid⁴, care este și primăriul urbei noastre. Ei l-au scos deocamdată cu spesele lor proprii, contribuind împreună opt sute lei pre lună, pentru tipariu și pentru serviciu telegrafic propriu (Ag[enția] Havas). Dd. redactori-avocați vor ca să pledeze interesele tuturor românilor, din toate părțile. Pentru acest scop le-ar trebui corespondenți / din mai multe părți locuite de români

Bărbați maturi, cari să vrea și să știe să scrie, cum era bunăoară pseudonimul *Camil*⁵, care scria adesea în *Românul* (și chiar în *Observatoriul* d-v.) ȘI pseudonimul *Germanicus*⁶ care scria în *Frăția româno-italiană*⁷ și care să-i țină în curentul lucrurilor atingătoare de români.

Deocamdată nu le pot promite decît nește n^e gratis din ziaru, dar după ce se va întemeia bine, ei promit și oarecare recompense bănești corespondenților pentru osteneală.

Vă roagă, dar, prin mine pe d-v. ca pre veteranul presei / române să binevoști a le indica și recomanda atari corespondenți din ținuturile transilvane mai împoporate de români.

Cu aceste am onoare a mă subsemna, al d-v. cu toată stima,

S. Mihalescu,

prof./ 263

¹ *Carpații*, ziar apărut la Craiova între 1 ianuarie — 29 decembrie 1884, sub redacția lui Petre Chițu, Ioan Mitescu și A.D. Nicolaid.

² *Gheorghe Chițu*, 1828—1897, om de stat român din avangarda liberală a secolului al XIX-lea.

³ Avocatul *Ioan Mitescu*, care va ajunge prefect al județului Dolj în 1907.

⁴ A1. D. Nicolaid, 1840—1908, avocat craiovean, prim-procuror al județului Dolj și primar al Craiovei (1883—1887). În 1901 a fost ales vicepreședinte al Senatului României.

⁵ Pseudonim al lui Ieronim Bariț, fiul lui George Bariț.

⁶ Pseudonim al lui Iosif Hodoș.

⁷ *Frăția româno-italiană* apare la București din mai 1882—30 decembrie 1884. Înainte, din 13/25 septembrie 1881, se numise *Fraternitatea italo-română*. *Frăția româno-italiană* era redactat de Luigi Cazzavillan.

XVI

Craiova, la Sf. Ilie, (1)884

Onorabile domn!

După cum amintisem într-o scrisoare anterioară, noi am înființat aici o societate sub titlu „Carpații români”. Eu propusesem titlu „Denuta”, care deși Comitetul îl primise, în adunare a căzut, zicîndu-se că trebuie să rămînem lipiți de numele Carpați, care este pentru noi mai semnificativ. Epitetul „români” s-a adaus ca să se distingă de către cea din București¹, cărei nu ne poturăm face filială, din cauză că am trebuit să luăm într-însa și români de aici, pentru că ce poteam face patruzeci de ardeleni cîți sînt aici în loc și prin pregiuriu?

Scopul societății noastre este susținerea românismului de preste Carpați, prin ajutorarea școalelor române populare, începînd cu cea din reședința lui Gelu². / Societatea noastră vrea să serbească Centenariul lui Horea după o programă care se va stabili de către Comitet rmai tîrziu³, după ce se vor aduna membri împreștiați de vacanție. Pre mine va cădea rolul unui discurs, unei dizertațiuni, care să cuprindă: împregiurările sub cari a izbucnit revoluțiunea lui Horea, o mică bio-

265

grafie a lui și a celor doi martiri principali, tovarăși ai lui. Pre mine va cădea acel rol, zic, ca pre unul care am petrecut câțva timp din tinerețele mele în Munții Apuseni, am fost chiar în satul Albac., așezat pre 7 dealuri (plus, minus) ca Roma cea veche. Am văzut chiar locul unde fusese casa lui Horea⁵.

265* Neavînd ca obiect al ocupațiunilor mele istoria, n-am nici / un izvor la mîna despre acea răscoală. Mi-aduc însă aminte că am cetit în foaia *Transilvania* un articlu foarte interesant făcut de d-v., nu știu din care an⁶. Eu am cîteva foi legate, din cîteva ani, și nici într-una din ele nu găsesc acel articlu. Nu știu, a mea a fost acea foaie, și am împrumutat-o cuiva, fără a mi-o mai înapoia, sau a altuia, căci ori pe cine-l întreb de aici nu-mi știe spune.

De aceea vă rog să binevoiți a-mi arăta în ce foaie, din care an, se află acel articlu, ca să mi-o procur de la Comitetul Asociațiunii, pentru ca să poci împrumuta datele necesare din acel articlu interesant.

Acolo nu se va putea face nici un parastas măcar în ziua executării martirilor ?⁷

266

S. Mihalescu.]

¹ Este vorba, de fapt, de o filială a Societății „Carpați” din București — vezi nota 2 — în pofida strădaniei comitetului — vezi mai încolo! — de a „se distinge de cătră cea din București”. Vezi Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia română*, tom. I, A — Copenhaga, Sibiu, 1898, p. 739; Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, p. 147.

² Societatea „Carpați” s-a înființat la 24 ianuarie 1882, din inițiativa mai multor intelectuali transilvăneni care trăiau în România. La început se numea „Iredenta română”, dar autoritățile au interzis acest generic, de teama unei încordări diplomatice cu Austro-Ungaria. Din această societate s-a dezvoltat mai tîrziu „Liga culturală”, societate cu merite atît de mari în lupta pentru unitatea spirituală și politică a românilor. Principalii fondatori și conducători ai Societății „Carpați” au fost George Secășanu și George Orășanu, tineri transilvăneni ce studiaseră la București. Începînd cu 6 decembrie 1884, societatea își tipărește propria publicație, intitulată sugestiv *Unitatea națională*. Vezi: *Statutele Societății „Carpați”*, București, 1883; Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia română*, I, p. 739; Costică Marinescu, *Contribuția Societăților „Carpați” și „Liga culturală” la dezvoltarea conștiinței naționale, la lupta poporului român pentru desăvîrșirea unificării statului național român*, teză de doctorat, Cluj, 1969, p. 46—71 (exemplar la Biblioteca centrală universitară din Cluj-Napoca, cota 503750).

³ Adică din Cluj (vezi scris. XVIII).

⁴ Vezi scris, următoare, n. 1.

⁵ Pînă la urmă, această „dizertațiune” nu va fi prezentată totuși de Mihali, ci de avocatul Ioan Miteșcu (vezi scris, următoare, n. 1).

⁶ Iată articolele referitoare la răscoala de la 1784, apărute în anii anteriori în *Transilvania: Despre răscoala lui Horia* (II, 1869, nr. 24, p. 291—293); Ioan V. Rusu, *Scurtă descriere a revoluțiunii lui Horia și Cloșca din 1784* (V, 1872, n. 1, p. 5—7; nr. 2, p. 13—15; nr. 3, p. 25—27; nr. 4, p. 37—40; nr. 5, p. 49—51; nr. 6, p. 61—65); George Bariț, *Cauzele pentru care s-au revoltat românii în an. 1784* (V, 1872, nr. 7, p. 73—75); Idem, *Prinderea capilor revoluțiunii românești de la 1784/5* (V, 1872, nr. 8, p. 85—88); Idem, *Sentințele de moarte și execuțiunile capilor revoluțiunii de la 1784* (V, 1872, nr. 9, p. 97—101).

⁷ Nu, în Ungaria dualismului, așa ceva era cu neputință! Vezi, dealtfel, scris. XVIII, n. 1.

Onorabile domn,

Aseară ne-am întrunit Comitetul Societății „Carpații români”, spre a delibera asupra serbării Centenariului lui Horea. Eu, bazat pre .scrisoarea d-v. de la 5 aug. a.n., am propus ziua de 28 febr. 1885, ca ziua morții celor doi martiri, fiindcă al treilea se sinucise mai nainte. Aceasta însă nu s-a primit. Propunerea fu combătută cu mare foc chiar de cătră președintele comitetului nostru, P. Chițu. Așadar, a rămas ca să se serbeze tot ziua de 2 nov. n. sau 21 oct. v., pre care o vor serba și ceilalți. Însă nu cu banchet, ci cu o serată cu antren, în folosul școalelor române transilvane, în teatru, cam după programa aceasta: deschidere cu *Deșteaptă-te, române*; dup-aceea dizertațiune; apoi cîntece românești la piano; poezii declama/te, apoi iar cîntece; jocul *Romana*, pe care o să-l învețe de pre acum doisprezece studenți, după el *Romana* și după aceasta altfel de jocuri pînă la fine. Costumul național la damele jucătoare de rigoare. Programa definitivă se va publica în jurnfalul] *Carpații*, de unde o veți putea reproduce și d-v. cu comentarii ce veți binevoi și veți afla cu cale, iar pîn-atunci nu scrieți, vă rog, nimic din aceste. La 28 febr. (18)85 vom face un parastas⁸.

Dizertațiunea nu e hotărît încă cine s-o facă și să o zică. Poate că vreunul din membri, advocat, ca om independent. Așteptăm terminarea articlilor d-v. publicați în *Observatoriul*, relativ la acest obiect. Se vrjr consulta și cele scrise de repausatul] Papiu în *Tesaurul de monfumente] istorice*⁹.

Mai întii trebuie să aflăm cu securitate, ce s-a întîmplat în ziua / de 21 oct. v. [la] adunarea făcută de Horea? Vorbirea lui la oameni, după ieșirea lor din biserică, la Țebea sau la Mesteacăn? Sau ce? în tot cazul eu voi stărui ca dizertațiunea să se înceapă cu cele scrise de d-v. în *Observ[atoriul]* din 1883: „Conservați, români, memoria bărbaților voștri, cari v-au spart calea cătră progres, preste munți, seninări și precipise, în epoca de grea cumpănă, scuturînd lanțurile ce purtau și luptînd cu balauri veninoși”¹⁰. Aceasta m-a impresionat mult cînd am cetit-o și am scris-o pe părețele *Istoriei* lui Laurian¹¹. N-am însemnat însă și *n^{ru}* ziarului din care am copiat-o. Deci, vă rog, să binevoiți a-mi arăta acel n^o și a-mi explica ce însemnează vorba „seninări”, căci nu o înțeleg. Nici alții nu mi-au știut-o spune. Vă rog a-mi mai / scrie și altele asupra serbării proiectate, căci eu unul primesc prea bucuros consiliile d-v. și le voi propune în comitet.

Cu această ocaziune vă trămet un articlu despre *L[imba] r[omână] în Cluș*, de publicat în *Obsfervatoriul*¹² dacă-l aflați demn. Însă ar trebui mai întînu a-l arăta vicariului¹³, care trăiește, fiindcă eu atunci n-am fost de față la înmormîntarea nepotului meu. Cele scrise le-am auzit de la conșcolarii lui. Părinții, sfișiați de durere, încă n-au putut observa ceea ce s-a întîmplat la cimitir.

Primiți, vă rog, asecurarea prea distinsei mele considerațiuni,

S. Mihalescu. / 268*

¹ Bariț reproduce într-adevăr (vezi *Observatorul*, VII, 1884, nr. 85, p. 344, rubrica de știri *România*), programul centenarului lui Horia, Cloșca și Crișan, „ce se va da în seara de 21 oct. 1884 de către Societatea locală «Carpații români», în sala teatrului Theodorini cu grațiosul concurs al d-nei Măria Theodorini, artistă dramatică, al d-nei Caselli, maestră în piano, al d-șoarelor Fulvia Olteanu, Aurelia Faur, Măria și Aurelia Chițu, precum și cu a mai multor distinși cetățeni, cari au binevoit a primi să dea, prin concursul lor, acestei solemne serbări caracterul ei eminentemente patriotic”.

² Nu se va mai face.

³ în 1848, conținutul *Observatoriului* lui Bariț a excelat prin articole de mare ținută patriotică, mai cu seamă prin numărul impresionant de articole despre răscoala de la 1784.

⁴ în volumul al III-lea din *Tesaur de monumente istorice pentru România* (București, 1864), Alexandru Papiu Ilarian adunase — pag. 297—405, *Documente despre Horia și Cloșca* — primul mănunchi de izvoare despre marea mișcare socială românească de la 1784.¹

⁵ Nu ne dăm seama din care dintre articolele lui Bariț — extrem de numeroase! — din 1883, poate fi acest citat. în orice caz, în acest an *Observatorul* nu publică nici un articol despre răscoala lui Horia.

⁶ „Istoriile” lui Laurian, cele mai multe cu caracter didactic, sînt foarte numeroase. Poate fi vorba fie de *Istoria românilor din timpurile cele mai vechi pînă în zilele noastre*. Distribuită în trei părți și preceasă de geografia modernă a Daciei, ca studiu preliminaru la istoria românilor din Dacia, Iași, 1853, fie de *Elemente de istoria românilor pentru clasele primare*, apărută la București, în 11 ediții, între 1859—1875.

⁷ „Articulul” intitulat *Limba română în Cluș*. (*Reminiscențe din zilele bătrîne*), semnat „Un bătrîn din cetatea craiului Iova”, a apărut în *Observatorul*, VII, 1884, nr. 73, p. 295—296. De nimeni pomenit pînă astăzi, articolul e o adevărată surpriză. Se referă la studenții români din Cluj dinaintea revoluției de la 1848, la îndemnul lor național din acea vreme, la întîmplarea memorabilă cu moartea și înmormîntarea — în 1846 — a studentului Iuliu Mihali, nepotul lui Simion Mihali, cînd tînărul Nicolae Popea a ținut cea dintîi cuvîntare românească la Cluj. „Reminiscențele” lui Mihali vin în întîmpinarea, și aduc completări la cartea de mai tîrziu a lui Nicolae Popea, *Memorialul arhiepiscopului și mitropolitului Andrei baron de Șaguna sau luptele naționale politice ale românilor, 1846—1873* (I, Sibiu, 1889), care e pînă astăzi sursa fundamentală pentru această mișcare prepașoptistă transilvăneană.

⁸ Adică lui Nicolae Popea, vicar metropolitan la Sibiu, eroul întîmplării de la 1846. Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Grigore Mihali, nr. VIII, n. 11.

XVIII

Craiova 5/17 ian. [18]85

Respectabile domn!

Vă trîmit 5 fl. abonamentul semestrial pentru *Observatorul*. Am întîrziat din cauză că înainte de sărbători n-am găsit la zarafi bancnote austro-ungare, dup-aceea n-am mai găsit nici de 100 fl. Astăzi am cum-părat aceasta cu lei 2,40 fl[orinul]. La postă, trebuie aur pentru străi-nătate, și cu acela e mai foc.

Deși tîrziu, vă gratulez și eu pentru scăparea din gura leilor, cu procesul de presă¹ și vă doresc an pașnic, deși nu poate fi scutit de agitațiuni, precum merg lucrurile dincolo, cari și pe noi în depărtare ne mișcă unele foarte adînc. Să aveți încai sănătate deplină, spre a potea înfrunta / toate vitejiile cu cari dealtm[interi] cred că sînteți foarte dedați în lunga carieră de publicist. Cînd am cetit art[icolul] cu „Plevna ungurească”², mă cam temeam că nu va trece așa lesne, fără proces

de presă. Bine că s-au deșteptat și sașii în cele din urmă. Voi regreta încetarea care o anunțați la anul.

Vă mulțumesc pentru art[icolul] despre emigrațiunea noastră³. Frazele din urmă m-au mișcat foarte mult, căci față cu mine, poate și cu alții mulți, s-au potrivit de minune. Trist, cu durerea în inimă și blăstămînd am trecut Carpații ultima oară, cînd am văzut că nu e cu putință să mă mai întorc, cum sperasem la început⁴.

Serbarea Centenariului Horea a produs puțin, vreo 300 lei, deși a fost bine cercetată, din cauză că decorațiunea teatrului a costat mult, voind comitetul să dea o splendoare mare solemnității. De aceea nici nu s-a mai publicat rezultatul. S-au trîmis însă preste 200 fl. la mai multe scoale de pre lîngă Cluș pentru cărți și îmbrăcăminte la / copii săraci⁵, ca să-i scoată de prin școalele statului, ungurești.

Acum ne-am întors toată atențiunea asupra școalei de fete din Cluș, pentru care scop am cerut informațiuni asupra ei, cum stă.

După insistența mea Librăria „Samitca” a adus cîteva *Rapoarte* de ale prefectilor din 1848 — (184)9⁶. Dar de la un timp încoace le vinde mai scump ca 2 lei.

N-a mai găsit *Tribuna pe modus vivendi* cu politica ei „â la Maiorescu”⁷? Eu o eitssc mai rar, cînd o capăt de la ginere-meu Străjanu, fiind (eu) abonat la *Gazeta*, afară de *Obsfervatoriul*J.

Cît costă *Transilvania* pentru aici? însemnați în *Obsfervatoriul*J⁸. încă o dată, sănătate și tărie urîndu-vă, rămîn cu toată stima,

Simeon Mihalescu,

prof. la liceu./

¹ Cel de al doilea proces de presă intentat de autoritățile ungurești *Observatoriului* lui Bariț, din cauza articolului *Frica guvernului unguresc de umbrele a trei morți vii* (*Observatoriul*, VII, 1884, nr. 83, p. 334), scris de fiul redactorului, Ieronim Bariț, sub semnătura *Camil*. Bariț nu divulgă identitatea autorului, asumîndu-și întreaga răspundere. Articolul incriminat satirizează panica stîrmită în rîndul autorităților, că românii transilvăneni ar pregăti în ascuns centenarul răscoalei lui Horia, Cloșca și Crișan. Simion Mihali aflase despre aplanarea lucrurilor din articolul lui Bariț, *Procesul de presă* (*Observatoriul*, VII, 1884, nr. 97, p. 391), publicat în 5/17 decembrie. Redactorul relatează întregul decurs al procesului, dezbătut la Sibiu în 15 septembrie, între orele 9—14, sub președinția judecătorului Szekács Ferencz. Apărătorul *Observatoriului* a fost avocatul sa Francisc Friihbeck. Juriul, alcătuit din 36 de cetățeni, l-a achitat pe Bariț. în numerele ulterioare (*Ibid.*, m) 98, p. 393-394; nr. 99, p. 397-398; nr. 100, p. 401-402; nr. 101, p. 405-406), se publică stenograma completă a procesului, cu discursul de apărare al lui Bariț.

² Un pasaj rămas celebru din articolul lui Ieronim Bariț: românii, națiunea română „nu acum este timpul ca să sărbătorească și să ridice un monument vizibil în memoria triumvirilor martiri Horia, Cloșca și Crișan, ci atunci cînd, după *Plevna ungurească* [s. ns.], va cîștiga drepturile sale nealienabile și libertatea ce i s-a răpit pe nedrept prin pactul dualistic. Pînă atuncea însă, fiecare român va cultiva și va păstra memoria eroilor săi naționali și a faptelor acelora în inimă, în poezia populară și în legendele sale”.

³ Este vorba de un comentariu de fond al lui Bariț din *Observatoriul* (VII, 1884, nr. 89, p. 357; nr. 90, p. 361; nr. 91, p. 365-366) intitulat *Generalul comite Kálnoki, ministru al afacerilor străine, despre emigranți*. Ministrul de externe al Ungariei dualiste fusese interpellat în 8 noiembrie 1884 de către deputatul Max Falk, cerîndu-i-se să vorbească despre relațiile L'ngariei cu țările vecine, printre care și România. Cu această țară — spune Kálnoki — raporturile sînt foarte bune, dar că ar exista acolo „anumiți agitatori de origine din propria noastră patrie, cari contribuiesc mult dincolo de Carpați la larma

și agitațiunea presei și ne fac nouă puțină onoare, iar guvernului român îi pregătesc perplexități". Este, firește, vorba de intelectuali români din Transilvania, care, de decenii și veacuri, își căutau mîntuirea din ghearele autorității draconice a aristocraților sau își cîștigau o modestă și greu muncită existență în mijlocul fraților din principatele române, din România mai apoi. Articolul lui Bariț e o analiză istorică a acestui fenomen de emigrare intelectuală, o pledoarie caldă în sprijinul celor plecați peste Carpați.

⁴ Parafrază după un pasaj din articolul lui Bariț, unde vorbește despre cei plecați — este și cazul lui Mihali — după revoluția din 1848: „Acei doctori în drepturi, în medicină, acei teologi cari petrecuseră cite 16 ani cu mare laudă prin scoale, nici unul n-a părăsit patria lor natală de bună voie, ci numai din cauză că aici, în această țară și în statul acesta au fost considerați ca străini. Așa, nu se va mira nimeni dacă vom zice că mulți din ei au trecut fruntaria cu blesteme pe buze și cu durere sfișietoare în inimile lor".

⁵ Vezi scrisoarea anterioară, n. 1. Centenarul Horia, Cloșca și Crișan sărbătorit de Societatea „Carpații români” la Craiova s-a făcut în folosul școlilor românești din Transilvania.

⁶ Vezi scris, anterioară, n. 3. În 1884 Bariț a retipărit în *Observatoriul* rapoartele celor trei prefeți români de la 1848—1849: Avram Iancu, Simion Balint și Axente Sever. Apoi a scos aceleași rapoarte în două broșuri — una cuprinzînd raportul lui Avram Iancu, a doua pe ale lui Balint și Axente Sever — la Sibiu, cu titlul lung și explicit: *Trei raporturi ale acelor prefeți de legiuni românești, cari în a. 1848/19 au susținut luptele cu insurgenții unguri pînă la reintrarea trupelor imperiale în Transilvania. Traduse după textul original german subaștermut Gubernului centrale din Viena și publicat în [Die] Romänen der Osterreichische Monarchie, Viena, 1850. Observatoriul* anunță în mai multe numere (vezi VII, 1884, nr. 95, p. 384) apariția broșurilor.

⁷ „Modus vivendi” = politica națională a *Tribunei* de la Sibiu, rezumată într-o întrebare din articolul de fond *Sibiu*, 7 mai st. v. din primăvara anului 1884 (vezi *Tribuna*, I, 1884, nr. 19, p. 73): „Este sau nu cu putință stabilirea prin bună înțelegere a unui *modus vivendi* între români și maghiari?”. Consecvent acestui țel, ziarul urmărește număr de număr, în articolul său de fond, pulsul spinoasei și delicatei probleme, remarcînd o atitudine de răbdare, calm și perseverență înțelegere din partea românilor, o permanentă irascibilitate, mergînd pînă la provocări și durități, din partea maghiară.

⁸ „însemnarea” se face chiar în *Transilvania* (XV, 1884, nr. 23—24, p. 192): „Pentru membrii [Astrei — n.n.s.] prețul este de 3 fl. v. a. pe anul întreg. Afară de monarchie, 9 franci. Pe credit nu se dă, nici se primește abonament pe semestru, ci numai pe anul întreg”.

XIX

Craiova, 5/17 iunie 1885

Respectabile d-le Bariț!

Vă trimit aci cîteva șire să le puneți, dacă vor avea loc și merită a fi puse, în prețiosul d-v. ziaru¹. Vor servi și ele, poate, tinerimei române de astăzi mult încercate, la ceva.

Va să zică, cu fînitul lunii acesteia închideți ciclul jurnalistic, depuneți peana ca redactor². Nu cred însă ca scriitoriu, pentru care se vede că ați fost destinat de providință. Trist pentru cititori, trist pentru românimea subjugată! Cine ne va mai da acele idei sănătoase, acele reflexiuni mature, pe care le ceteam adesea în *Observatoriul*?

D-zeu cu românii ardeleni și cu sînta lor cauză!

Al d-v. cu stimă,

S. Mihalescu,
profesor./

¹ Se publică sub titlul *Reminiscențe de pe la Cluș, de dinainte de 1848* (vezi *Observatoriul*, VIII, 1885, nr. 45, p. 178), sub semnătura *Crali-lova* (vezi și scris. XVII, nr. 7). Cîteva amintiri din viața studenților români la Cluj, în anii de activitate ai Societății „Zorile”, aproximativ similare celor relatate de Nicolae Popea în *Memorialul...* său, dar cu cîteva detalii în plus față de acesta.

² Hotărîrea lui Bariț de a sista *Observatoriul* cu sfîrșitul lui iunie 1885, și nu la sfîrșitul anului, cum anunțase în 1884. Vezi amănunte în scrisorile primite de la Constantin Papfalvi, nr. XXI, n. 1.

XX

Craiova, 21 febr. v. (1)890

Respectabile domn !

Sunt mai multe zile de cînd am primit sumariul volumului II° al *Istoriei transilvane* scrisă de d-v.

Vă rog acum să binevoiți a ne trimite cele 4 exemplare prenumerate³, deodată cu cumpărarea volumului I, și adecă: d-lor Elie Chețanu avocat, Ioan Faur prof. la liceu, Micîi[jail] Străjanu idem și mie. Le așteptăm cu multă nerăbdare spre a-l ceti cu aceeași pasiune cu care am citit voi. I.

Din sumariu am văzut că nu vorbiți despre anatema / literelor latine pronunțată de repausatul Șaguna, care făcuse atîta zgomot și rea impresiune chiar asupra credincioșilor săi mai inteligenți. *De mortuis aut nihil, aut vere*¹, în loc de *bene* ne spusese profesorul de filosofie din Cluș², aducînd mai multe argumente pentru confirmarea aserțiunii sale. Dorim mult edarea volumului III°.

Dacă nici cei veniți de dincolo încoace nu cumpără această operă, ei merită tot desprețul. Academia trebuie să o premieze.

Primiți, vă rog etc, etc. Al d-v. prea devotat,

Sim. Mihalescu.

¹ Parafrază după *De mortuis nihil nisi bene* - „Despre morți, numai bine”. Traducere: „Despre morți, sau nimic, sau adevărul”.

² Profesorul de filosofie al lui Simion Mihali la Cluj fusese Frânase Cseh, „Xogicae, Metaphysicae et Ethicae Professor” (vezi *Schematismus Knerabilis Cleri Diocesis Transilvaniensis adAnnum bissextillem a Christo Xato MDCCCXLH* [1844J, Cluj], 1844, p. 170).

XXI

Craiova, 9 aprilie 1891

Respectabile domn !

Retrăgîndu-mă la pensie mi-am desfăcut biblioteca ce aveam, și toate cărțile cari nu trebuiesc copiilor mei la studiu le-am trimis la comuna în care m-am născut în Transilvania, spre a forma acolo un început de bibliotecă pe lîngă școala română locală.

Am publicat un apel în jurnalele de aici (din oraș) și în *Gazeta Transilvaniei*¹. Pîn-acum numai doi inși au răspuns la apelul meu,

274 trimițându-mi câteva cărți și cărțițele române și franceze pentru bibliotecă. De dincolo, nu știu / dacă a trimis cineva ceva, pentru că n-am primit încă nici o știre.

Rog pe d-v. ca să mijlociți câteva din actele Academiei pentru numita bibliotecă trimițându-se la adresa: „D-lui Teodor Rusu învățător, la Husmezău în Transilvania, per *Csdki Gorbo*, Hozsumezo”.

274* Eu am trimis câteva din acte pe care le aveam, pr[ecum] *Viața și operele lui Șincai* de A. Papiu Ilarian, *Despre vegetarianism* de P. Vasici, *Masivul de la Mociu* de Gr. Ștefănescu, *Flora Dobrogei* de dr. Brândză, *Despre calendariu* de Bacaloglu, *Curgerea apelor în canale deschise* de Haret și câteva adunate / într-un volum mai gros din ale Societății Academice cari nu mai trebuiesc trimise. Am abonat și n^m de duminică al *Gazetei* pentru bibliotecă.

Aștept cu nerăbdare voi. IIIe din *Istoria* d-v.

Primiți, vă rog, respectabile domn, asigurarea prea destinsiei mele considerațiuni pe lângă care mă subscriu, al d-v. cu toată stima,

275 *Simeon Mihalescu*,
profesor în pensiune./

Gazeta Transilvaniei, LIV, 1891, nr. 56, p. 5.

TIMOTEI CIPARIU

(1805 — 1887)

Motto: „Ci a mea maximă-i au să tac de tot, au să nu cruț nimic. Giumătate a grăi adevărul, ar fi de prisos”.

T. Cipariu, *Epistolar*, XXIII

Gontribuțiile de pînă acum la edificarea unei monografii a lui Timotei Cipariu eșuează constant în nota de timiditate față cu ansamblul. Nedepășind valoarea unor dislocări mărunte, în contrast cu masivitatea personajului, lucrările în cauză urmăresc diferitele filiere de expresie — literară, culturală, științifică sau ecleziastică — a activității sale, deosebindu-se ca densitate în funcție de apropierea documentară a autorilor¹. Puținele titluri cu sens generalizator sînt simple evocări ocazionale², exceptînd schița monografică alcătuită de Ioan Rațiu, *Timotei Cipariu. Viata și activitatea lui*, ambițioasă în limitele intenției pedagogice a biografului. Se adaugă incidentul că, timp de cinci decenii, unghiul predilect din care cercetătorii l-au privit pe Cipariu a fost unul filologic, derivat din pasiunea pentru știința limbii, cu care scriitorul a reușit să-și epateze atît de puternic generația și urmașii imediați. „Monstrul sacru” al filologiei arhaice românești scădea, însă, văzînd cu ochii, diminuat de optica neopozitivistă a lingviștilor din secolul nostru, care, în raport cu valorile anterioare, au întronat criteriul densității și aplicabilității practice, profund nefavorabil unui autor extensiv, cu teoriile de bază infirmate de evoluția ulterioară a limbii, cum a fost Timotei Cipariu. Timpul își are legile sale implacabile,, după care Simion Ștefan, autorul aceluia accidental „cuvintele trebuie să fie ca banii...” mar-

¹ Ștefan Manciu lea, *Timotei Cipariu și Academia Română*, Blaj, 1941; Idem, *Timotei Cipariu și ASTRA*, Blaj, 1943; Idem, *Activitatea politică a lui Timotei Cipariu?* în *Cultura creștină*, XXIV, 1944, nr. 2—5; 7—8; Gheorghe Bogdan-Duică, *Kant și Cipariu*, în *Societatea de mîine*, I, 1924, nr. 3, p. 66; Iuliu Maior, *Cipariu ziarist*, în *Unirea*, XLV, 1953, nr. 21, p. 2; Ioan Mușlea, *Timotei Cipariu și literatura populară*, în *Studii de istorie literară și folclor*, Cluj, 1964, p. 164; Jako Sigismund, *Bibliofilia lui Timotei Cipariu*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, X, 1967, p. 129—171; Ioan Breazu, *Timotei Cipariu și Italia*, în *Studii de literatură română și comparată*, II, Cluj, 1973, p. 78—94; Dimitrie Macrea, *Timotei Cipariu* [filolog], în *Lingviști și filologi români*, București, 1959, p. 67—78; Vasile Netea, *Timotei Cipariu și George Barițiu călători prin Țara Românească*, în *Studii*, XI, 1958, nr. 1, p. 117—126 ș.a.m.d.

² Ioan Bianu, *Timotei Cipariu*, în *Unirea*, XV, 1905, nr. 25; Ilie Dăianu, *Timotei Cipariu. La a 50 aniversare de la moartea lui, 3 septembrie 1887*, București, 1937; G. Istrati, *Timotei Cipariu (1805-1887)*, în *Însemnări ieșene*, II, 1937, voi. III, p. 746—748; Ioan Micu Moldovan, *Timotei Cipariu. Date biografice*, în *Unirea*, XV, 1905, nr. 25; Alexandru Odobescu, *Timotei Cipariu*, în *Opere complete*, II, București, 1906, p. 208—229; Zenovie Păclișanu, *O glorie a culturii românești: Timotei Cipariu*, în *Cultura creștină*, XVII, 1937, nr. 8—9, p. 612-616; Paul Papadopol, *Timotei Cipariu (1805-1887)*, în *Universul literar*, XLVI, 1929, p. 2-4; Horia Trandafir, *Timotei Cipariu*, în *Societatea de mîine*, VII, 1930, p. 306.

³ Blaj, 1905.

chează un punct mai vizibil în evoluția exegezei noastre lingvistice, decît omul care a scris cît o generație întreagă, acoperind cu interesu-i lacom toate zonele științei „de limbă și scriptură”. Ritmul trenant în care se rotunjea monografia cipariană își are izvorul în greutatea de a stabili în mod verosimil locul acestui nume eclatant în demersul istoriei culturale, de a specifica partea lui de creație originală și viabilă în rîndul valorilor naționale. Or, căutarea expresiei de valoare în spațiul limitativ al studiilor filologice se frîngea mereu de neșansa istorică a teoriilor lui Cipariu, rămase de ordinul barocului pitoresc, iar autorul căpăta tot mai acut atributele unui personaj din galeria celor care fac — nu fără o certă notă de eroism, dar înregimentați uniforma tații și semianonimatului! — fondul, coloritul unei epoci. Pe această cale, eroarea unei monografii era un lucru cert, căci ea l-ar fi proiectat pe Timotei Cipariu în rîndul și așa prea numeroșilor *animatori* de cultură, solide tulpini fără floare, mai numeroși în Transilvania decît în oricare din provinciile românești.

Ieșirea din acest impas, ca și începutul noului drum către o cuprindere monografică a vieții și activității lui Cipariu s-a întrezărit odată cu trezirea interesului pentru *creația beletristică* a corifeului blăjean. Bănuit încă din 1906 de Nicolae Iorga, care amintea că Timotei Cipariu a parcurs „poezia lirică a timpului său” și că a scris poezii el însuși⁴, acest joc secund devine revelație în momentul publicării de către Alexandru Lupeanu-Melin, în 1922, a citorva poezii inedite dintr-ale lui Cipariu: *Albina și vioreaua, Măriuța, Cîntec de leagăn*⁵. Versuri duioase și tulburătoare — „N-ai auzit pîn-acum / Cîntecul fetei frumoase / Care șade-n prag și coase / La casa de lîngă drum?” — reaminteau vremurile de început ale liricii românești din Transilvania, în rîndul citorilor căreia s-a numărat și Cipariu. În 1942, Ștefan Manciulea tipărește alte poezii inedite din manuscrisele eruditului blăjean⁶, pentru ca un an mai tîrziu, Ioan Breazu să formuleze în mod serios, cu metoda istoricului literar, problema vocației poetice a lui Timotei Cipariu, ca și a valorii poeziei acestuia⁷. Se reface puntea de legătură între poeziile proaspăt puse în circulație și cele vechi, din coloanele *Foii pentru minte...* a lui George Bariț, încît în 1972 — cu toate că nu exista încă o ediție, măcar parțială, a poeziilor transilvăneanului — exegeza poate vedea în Cipariu un *creator* „întru totul adept al romantismului”, „de o surprinzătoare încătușare ritmică și de o nu mai puțin surprinzătoare conștiință a combustiei morale”⁸. Destinul său poetic, ajuns la un liman abia de curînd, printr-un volum ce cuprinde poezii cunoscute și inedite⁹, alătură poezilor noștri din generația romantică timpurie un nume remarcabil.

O și mai evidentă deschidere către domeniul „literaturii frumoase” divulgă *memorialistica* lui Timotei Cipariu, descoperită cu prilejul aceleiași impuls de a pătrunde dincolo de fațada erudită și perisabilă a personalității sale. Timp de patru decenii, s-au dat la lumină pagini de mare densitate și colorit memorialistic, surprinzătorul jurnal din 1836¹⁰ mai întîi, fragmentele memorialistice cu caracter autobiografic mai apoi¹¹, în fine, jurnalul „italian” din 1852¹². Vo-

fjiimul *Jurnal*¹³, reunind între copertele sale aceste contribuții anterioare este — cu tot caracterul incomplet¹⁴ — o nouă sursă de înțelegere majoră a personalității marelui blăjean. Literatura sa de călătorie este de asemenea fidelă criteriului romantic. Departe de a produce o fisură în marea familie a voiajorilor contemporani: I. Codru Drăgușanu, V. Alecsandri, D. Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Ioan Maiorescu și alții, Cipariu întru-chipează doar, în mod fericit, ipostaza transilvăneană a călătorului romantic, tributar altor latențe culturale, cu o nealterată vocație erudită, care păstrează sentimentul între exaltare înaripată și cenzură lucidă. Romantic de interiorizare și nu de exclamație. Dar laconismul nu-i stingherește demersul elegiac al sentimentului, atingînd, de exemplu, accente preeminescienne în fața Veneției „în decadentă, plîngîndu-și vechile tipuri de glorie, care nu se vor mai întoarce”¹⁵.

Poezia și memorialistica lui Timotei Cipariu au infirmat imaginea dăunătoare a grămăticului anchilozat, izolat de lume între foliantele uriașei sale biblioteci de la încrengătura Tîrnavelor, iscînd teorii lingvistice rupte de realitate. Emancipat de eticheta pe care junimismul a aplicat-o scriitorului transilvănean, monograful poate minui acum alte unelte de reconstituire a vieții și activității lui Cipariu. Nu însă înainte de a cunoaște și *epistolarul* acestuia, drumul intim către ființa particulară a scriitorului, în același timp expresie puternică a talentului său literar. Căci, judecat după eșantionul hotărîtor care îl constituie cele 125 de scrisori către Bariț, gestul de a corespunda capătă la Timotei Cipariu certe valențe de act cultural, literar. Scrisoarea constituie în epocă o acută necesitate obiectivă, neutră și reflexă, înlocuind toate mijloacele operative de comunicare între oameni existente astăzi. Dar în cazul de față, necesitatea, la fel de puternică sau mult mai puternică, este de natură subiectivă. Cipariu scrie din imbold lăuntric, adăugînd demersului epistolar nevoia exprimării proprii. Comunicare și autoexprimare, deci, două resorturi ce aruncă o lumină aparte de interes spiritual și artistic, asupra acestui vechi epistolar românesc. Autorul lui e un caracter enciclopedic traversat de multiple influențe din cultura vremii, în corespondența sa putîndu-se identifica, printre altele, uzanța generală a jurnalului, care șovăia între literatură și pasiune mondenă. Ce lipsește, oare, epistolarului de față spre a-l putea încadra în acest curent? El debutează sub semnul unui impuls existențial de confesare, a unui katharsis caracteristic: „Poci scrie io cuiva ceva și să nu mă tînguesc de amara soarte ce trebuie să o suferi?”¹⁶. Și va evolua pregnant pe acest drum al introspecției, al autoanalizei, din filele lui putîndu-se reconstitui în cel mai fidel chip fizionomia morală, temperamentul și labilitățile psihice ale scriitorului. E, de pildă, un șovăielnic între setea de a călători, care tortura puternic generația romantică și comoditatea omului obișnuit cu microclimatul unor ritualuri bibliofile intrate în reflex. „A ieși și a te vedea în lume — exclamă Cipariu — în locuri unde și vechimea, întru atîtea monumente scumpe, o afli încă trăind, și vremea de acum întru cea mai frumcasă a ei podoabă, este o simțire [...] ce nu se poate spune”¹⁷. Ori, și mai convingător: „Io mă simț totdeauna prea-mpovărat de impresiile nouă, puternice: oarecum mă cutrupează și mă fac țărînă”¹⁸. Acest simțămînt dureros, căruia s-a lăsat totuși pradă, cu o savantă dozare, toată viața, face loc inerției izbăvitoare: „M-aș duce în toate părțile, și pînă voi porni, nu știu încătrău oi lua-o”¹⁹. Refulat de cele mai multe ori, se consolează cu tentația „impresiilor nouă” în sens vertical, scrutînd Blajul cu habitatul lui restrîns, dar nu lipsit de o pu-

⁴ Vezi Nicolae Iorga, *Cîteva rînduri de „dincoace” în amintirea lui Timotei Cipariu*, în *Oameni cari au fost*, I, București, 1967, p. 96—100.

⁵ Alexandru Lupeanu-Melin, *Din hîrțile lui T. Cipariu*, în *Unirea poporului*, 1922, nr. 39, p. 3.

⁶ *Contribuții noul la viața și activitatea lui T. Cipariu*, Blaj, 1942.

⁷ Vezi T. Cipariu și Italia, în *Studii literare*, II, Sibiu, 1943, p. 201-216.

⁸ Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, București, 1972, p. 600—601.

⁹ Timotei Cipariu, *Poezii*, ediție de N. Albu, Cluj-Napoca, 1976.

¹⁰ Publicat de Alexandru Lupeanu-Melin sub titlul *Călătorie în Muntenia la 1836*, în *Prietenii istoriei literare*, I, 1931, p. 255—281.

¹¹ Ștefan Manciulea, *Timotei Cipariu. Început de autobiografie*, Blaj, 1939.

¹² Ioan Chindriș, *Un memorial de călătorie al lui Timotei Cipariu*, în *Steaua*, 1970, nr. 5, p. 115-122.

¹³ Editura Dacia, Cluj, 1972.

¹⁴ Ioan Chindriș, *Timotei Cipariu vilegiaturist*, în *Manuscriptum*, VII, 1976, nr. 3, p. 74-78.

¹⁵ Timotei Cipariu, *Jurnal*, p. 138.

¹⁶ Scrisoarea I.

¹⁷ Scris. XXI.

¹⁸ Scris. XXIII.

¹⁹ Scris. XVIII.

ternică expresivitate socială și moral-spirituală, tocmai în anii maximei sale înclinații jurnaliste. Sentimental și posesiv, Cipariu devoră cu gelozie acest spațiu redus la un unghi de ape în Cîmpia Transilvaniei. „Inima omului e ca și un barometru, care acum fortune, acum serin arată, *precum este impresia aerului de afară*” [s.ns.]²⁰. Din suișurile și căderile acestui barometru sensibil și deferent, vreme de 41 de ani se încheagă un mare jurnal, o veritabilă cronică din care se reconstituie apusul Marelui Blaj, al citadelei spirituale întemeiate de Inochentie Micu. Actul e deliberat, supus legilor proprii ale creației jurnalistice. „Ți-am fost scris odată să nu-mi pierzi scrisorile, poate vreodată voi avea ceva lipsă de ele”, îi reamintește el în mai 1838 lui Bariț²¹, pentru ca ulterior să-i ceară confidentului său să le ardă, căci „fiind ele pline de personalități, rătăcindu-se vreuna, vreodată, ar putea să vie în vreo mină neprietenă”²². Exigența *elaborării* epistolarului răzbate ici-colo și din conținut, nu doar din stilul net caracteristic genului. „De poți, nu-mi prăpădi scrisorile — scrie el încă în noiembrie 1837”²³ — că io nu-mi țin copie”, căci „mai gata-s a scrie zece impururi [ciorne — n.ns.] decît un pur [variantă finisată]”²⁴. De la o scrisoare la cealaltă se evidențiază grija pentru continuitatea relatării și a atitudinii psihice. *Subiectul* jurnalului, elementul de bază al continuității, capricios, sinuos, imprevizibil în hotarele unei solide formații intelectuale, este scriitorul însuși. Analiza proprie, operată totdeauna cu o spontaneitate bine regizată, atinge uneori hotarele psihanalizei, ca în magistralul pasaj în care Cipariu redactează o „dizertație” pentru episcopul Lemeni, „la care se poate uita cît de lung, că i-am parodit tot stilul ce-l are, însă ideile după moralul cel mai nou. Numai de nu s-ar pricepe. [...] Să vezi cum am afectat cele mai înalte principuri, cu toată vilfa vlădicească. Dacă am pus peana gios, am rîs și am gîndit: «Na, și tu ai putea fi vlădică î »”²⁵. Demersul introspectiv, întemeiat pe o nestrămutată conștiință a destinului literar — „Au lăsam gios tot lucrul, au altmintrilea-mi țăiam peana” — se împlinește în contemplarea *obiectului*, care este Blajul. Toate structurile epistolarului stau sub semnul relației Cipariu și Blajul, de la simplele notații seci de fapte cotidiene, pînă la părțile de cugetare filosofică sau de îngrijită elaborare literar-artistică. Subiect și obiect sînt apoi, în egală măsură, sub dominația *timpului*, acest al treilea factor dînd puls și viață întregului edificiu.

Iar timpul a vrut ca avatarurile epistolarului ciparian să surprindă substanța unui veritabil roman de epocă, poate cel mai interesant din cîte ar merita să fie scrise despre Transilvania secolului al XIX-lea. Dealtfel, în scheletul său, acest roman e *scris* în filele jurnalului de față, lipsind doar liantul completiv al generalizării și ficțiunii. E un roman al decadenței primei Hoastre citadele iluministe, Blajul, după ce, odată cu moartea episcopului Ioan Bob, își încheiase veacul său de glorie. Prima filă a epistolarului, din noiembrie 1836, ne introduce în plinul acestui coșmar al declinului: „Acest iad și Sodomă, unde numai fărădelegile, poftele de izbîndă pentru întipuitele strîmbătăți, ura și clevețele, cu minciuna împărătesc! Au nu aceste-î împărăția dracului în miniatură sau modelă?”²⁶ Pasajul nu trebuie însă interpretat ca o condamnare, ca un gest vindicativ. Cipariu iubește cu patimă acest Blaj atins de morbul declinului. Este Blajul *lui*, Blajul lui Cipariu, care și-a trăit *tocmai* prin acest ultim mare corifeu cele din urmă pîlpîiri de lustru spiritual. Ceva mai mult, Cipariu n-a fost străin de contorsiunile care făceau din orășelul-simbol o Sodomă în miniatură. îl vedem de la început protagonist al aceluia episod romanțios și rar, gen „Cherchez la femme”, cînd reverenții și reverendissimi reședinței

²⁰ Scris. XVI

²¹ Ibid.

²² Scris. XXVI.

²³ Scris. VIII.

²⁴ Scris. XVI

²⁵ Ibid.

²⁶ Scris. I.

greco-catolice a Făgărașului se zvîrcolesc în jurul unei fetișcane care-i face să le fie fierbinte pămîntul sub picioare. Sintem în miezul celei mai pure intrigi romantice cu puțință, cînd fata, dorită de toți, dar mai ales de memorialistul nostru, deteriorează grav armonia întregii ierarhii a Blajului, ea însăși învăluită într-un nor de mister cu mireasmă de alcov al păcatului, ca un rafinat mesager diabolic. Episodul ă la Boccaccio — cu un „dur” viril care stăpînește gelos grațiile acestei noi Herodiade: canonicul Vasile Rațiu; cu Timotei Cipariu și o seamă de umbre negre ce instigă, din refulată invidie, împotriva Don Juanului bătrîn și posesiv; în fine, cu un arhieru sclerosat și stupid, incapabil de a mai avea un interes oarecare pentru astfel de „incidente” din preajma sa — copleșete în bună parte începutul epistolarului ciparian, pe o bună structură de nuvelă romantică. Dincolo de tonul disimulat al lui Cipariu, care nu reușește deloc să ne sugereze detașarea sa de substanța intrigii, ghicim dimpotrivă un îndrăgostit chinuit în egală măsură de atracție și abjecție pentru această Elenă de la încregătura Tîrnavelor. Confruntarea, în mută manieră stendhaliană, are loc pînă la urmă în catedrala nouă a Blajului, printre psalmodieri și lacome ochiade spre protagoniștii scenei. „În duminica dînth, cînd au fost *ea* la vecernie, iară s-au uitat el o dată, cum ți-am mai scris, cu ochii de fiere asupra mea. Io numaidecît, din ochii lui, mi-am întors ai miei cătră nepoata lui. Fratele Moldvai, carele s-au uitat la noi amîndoi și au băgat de samă, mi-au spus după ce-am ieșit, cum că Rațiu, văzîndu-mă că mă întorc spre ea, îndată au gălbinit ca ceara”²⁷. Existența Anicăi Mureșanu și vilva din jurul ei e atestată și de alte documente, după 1842, dar jurnalul lui Cipariu îi semnalează existența încă pe la 1836, în strînsă legătură cu sine însuși.

Un al doilea episod de roman îl constituie ciocnirea violentă dintre profesorii Blajului și același canonic-rector Vasile Rațiu, în 1843. Prezența lui Simion Bărnăuțiu în acest episod, spirit robespierreian care vede sensuri adînci acolo unde ochii deobște văd doar senzualitate vulgară, umple scena de substanță politică. Nota de capă și spadă, agreată de Cipariu, se șterge, făcîndu-și loc accețiunea distrugătoare a antagonismului politic. Această parte a jurnalului este o neprețuită privire *dinlăuntru* asupra puternicei acțiuni politice prepașoptiste clin anii 1842—1846, avînd ca epicentru Blajul, iar ca protagoniști pe Simion Bărnăuțiu și tînăra partidă națională românească, pornită să asaneze dezordinea morală și dezorientarea ce domina capitala spirituală a românilor greco-catolici transilvăneni. Prezența lui Bărnăuțiu, tăios și intolerant ca un arhanghel, pe scena care i se părea autorului nostru familiară, ambiguă și tolerantă, îl sperie pe acesta din urmă și-l face să se retragă în umbră. Ambianța silențioasă, de tainice afaceri și alianțe încheiate la nota corupției dincolo de pereții groși ai chiliilor, răsună de pașii unor îndrăzneți care se înarmează cu spada principiilor. Blajul ascuns iese la largul străzii: infruntări violente, greve în masă ale școlărilor, încercări de asasinat, dueluri, sinucideri. Cipariu *știe* că această nouă fază își are sămînța în mai vechea poveste a canonicului Vasile Rațiu cu nepoata sa Anica Mureșanu. Dar e mult prea inteligent ca să nu simtă latura *politică* — de data aceasta — a lucrurilor, scriîndu-i lui Bariț în 30 aprilie 1843: „În Blaj sînt prea multe tulburări, *mai întii din partea unor articule* [s.ns.], între episcopul și etc.”²⁸ „Domnia ta — îl sfătuieste el pe confidentul gazetar — pipăie pulsul vremii și nu te amăgi cînd bate prea iute, că e semn de friguri”. Epistolierul e înafara scenei, cu o vagă înclinare către — totuși! — vechiul Blaj al episcopului Lemeni și al lui Rațiu, pe care triumviratul de conjurați: Bărnăuțiu — Demetriu Boer — Grigore Moldvai, vor să-l treacă prin focul purificării. Deși nu e de partea acestora, Cipariu nu neagă temeritatea răzvrătiților, care refuză orice compromis cu partidă episcopului. Două atentate la viața lui Simion Bărnăuțiu nu fac altceva decît să-l întărească și mai rău. Scenele adiacente sînt adevărate lovituri de teatru: „Auzi o minune ce s-au întîm-

²⁷ Scris. III.

²⁸ Scris. XLIII.

plat numai ieri la 2 ore după ameazi [în 18/30 ianuarie 1845 — n.ns.]: *Marc au pușcal pe Jeji*²⁹. Nimic grav: „șiledrele” i-au zdrelit profesorului Iosif Pop doar un geget, dându-i răgaz lui Nicolae Marcu, în aceeași oră, să se certe furcă și cu canonicul Arsenie Popovici, căruia „i-au strigat, de minune *et in specie* că-l va arăta cine-i și-i va aduce de mână bitangii [copii din flori — n.ns.] de la Ponorel până la Blaj”. Înfuriat, canonicul îi taie lui Marcu mîncarea. „Și așa — încheie Cipariu această încărcată filă a cronicii sale — Marcu întf-aceea zi și aceeași oră împușcă pe 2: pe Joji cu pistolul și pe Popovici cu scrisoarea”. În aprilie 1845, murind Arsenie Popovici, profesorul Iosif Pop cere doctorului să-l „taie”, insinuînd că l-ar fi otrăvit episcopul! Atmosfera se încarcă în ritmul acțiunilor pe care „politicii” le întreprind împotriva episcopului. Pînă la cea culme din 19 aprilie/1 mai 1845: „O înfiorătoare noătate! Ieri [...] auzii că P[op] [Iosif] s-au înecat de voie-și în Tîrnăvă!”³⁰ Sinuciderea unuia dintre răzvrătiți, profesorul Iosif Pop, e vîrfurile paroxistic al noului conflict, episod recepționat de Cipariu cu uimire îngrozită. Descrierea scenei e antologică: „Cum era numai în cămeșe, din căruță au sărit preste pod în mijlocul Tîrnavei (care tocmă acum e înfiată și, dealtmîntrelea, pentru adesele victime ce mai în tot anul le cere, faimoasă), fără de a se îneca numaidecît, ci reieșind pre fața apei, mai era modru de a scăpa de perire. Lucrătorii ce erau de față la dirigerea podului, alergînd de toate părțile cu cîrlige ca să-l tragă afară”, „oricît îi strigau toți din toate părțile să iasă și-i întindeau cîrligele să-l prindă sau să prindă, amerițînd să nu se apropie cineva de el, că cu sine-l trage de-l înecă, și mai ștergîndu-se odată pre frunte, s-au aruncat cu capul în voitoare și, lovînd încă odată cu piciorul apa înapoi, nu s-au mai văzut”. Apoi, pentru o vreme, Blajul se liniștește în iluzia unei victorii a episcopului, care în pofida tuturor probelor de imoralitate, incapacitate, corupție, simonie, e absolvit de autorități, pînă la împăratul. I se dă mînă liberă să se răfuiească cu „răzvrătiții”, pe care-i destituie din funcții și-i alungă din Blaj. Romanul are un splendid post-scriptum la 1848, cînd Bărnuțiu, reîntors la Blaj în fruntea a 40.000 de români, mătură la 3/15 mai, pe Cîmpia Libertății, întregul trecut de rugină și anchiloză politică ce mortificase spiritele în ultimele decenii. Gladius Dei! Dar, după acest moment, dispăre Blajul însuși, în accepțiunea orgolioasă de porto franco al spiritualității românești. După revoluție, devenit un oraș oarecare al Transilvaniei, fostul sanctuar din unghiul de ape se mișcă greoi în rîndul celorlalte cetăți împînzite de români, mai proaspete, mai dinamice, mai operative. Jurnalul lui Cipariu îl închipuie scîzînd din ce în ce mai mult, pe măsură ce el, ultimul dintre oamenii mari ai Micii Rome, crește, stejar impozant peste zările românești. De acum, Blajul este Cipariu.

Virtutea artistică de bază a epistolarului lui Timotei Cipariu este dinamica punerii în scenă a faptelor, oamenilor, întîmplărilor. Se degajă un anumit farmec rezultat din însușirea oarecum neutră, cronicărească a lucrurilor, din care țîșnesc ici-colo vîrfuri de participare afectivă a autorului. „Io nu știu di ce Dumnezeu a dat unora așa de simțitoare inimă și atîtea patimi!” Scriitorul cultivă observația sentimentală pe un sol pe care-l cunoaște și-l stăpînește. „Aici-s domn, nime nu-mi poruncește, nime nu-mi poate lua pîinea, mă iubesc unii, mă cinstesc alții, poate că unii se și tem de mine”³¹. Saturat de chipurile din jur, nu e de mirare că nu-l preocupă portretele blăjenilor săi. Dar, dacă nu vom găsi la el obișnuitul portret de fizionomie, excelează în schimb în portrete dinamice, reconstituite din *acțiunile* oamenilor. Tehnica aceasta depășește uneori propriile-i intenții și înclinații, rezultînd fructul autenticității. Portretul uman de proporții monumentale e acela al episcopului Ioan Lemeni: imaginea arhierului slăbănog, influențabil și senilizat, mișcîndu-se ridicol într-un mediu pe care nu-l mai poate stăpîni:

²⁹ Ibid.

³⁰ Scris. LXIII.

³¹ Scris. XIX.

„Nu-și poate pune în rînd și în ascultare turma, acuma pre unul ascultînd, acuma pre altul”³². În paralel cu calitatea de cronică a Blajului, epistolarul ciparian e o fidelă cronică a stării psihice, a „acțiunilor” acestui arhieru. Nehotărîrea episcopului e proverbială — „Mîine-i pare rău ce au lucrat azi, și poimîne ce va lucra mîine” — ducînd implicit la rezultate dăunătoare: „Vlădica face foarte rău că socotește uneori profesurile a fi loc de a așeza într-însele pe acei preoți cu care nu știe acum ce să facă și unde să-i puie”³³. Cipariu trebuie să fie și el victima nehotărîrii arhierului, în vîgurcusa scenă a „primblării” prin grădina curiei episcopale, în aprilie 1840³⁴. Atmosfera e morbidă, apele sînt revărsate de două săptămîni „de ici pînă la Aiud”, noroiul e atotputernic iar oamenii au sentimentul unui prizonierat lacustru, cu soare iute de primăvară, țîntări și „ciumerniță”. Bătrînul fariseu îl ademenește pe tînarul frumos, brunet, cu ochii de jărat, la o mieroasă peripatetizare prin frunzele putrede străpunse de săgețile ierbii noi. Vrea să știe părerea lui Cipariu: să accepte ofertele insistente de a fi episcop de Oradea, în locul vacant după moartea lui Samuil Vulcan? Oare îl interesează într-adevăr sfatul profesorului de limbi orientale? E un ciudat concurs de ascunzișuri popești între ei, pînă cînd Cipariu găsește ieșirea în observația că „tot mai mult face a fi vlădică la o țară, decît la un unghiu”. Scrisoarea divulgă un tainic simțămînt de mulțumire a scriitorului pentru această tulburătoare intimitate cu mai marele său, surprinzînd un posibil unghi de a înțelege cum acest ierarh, în ciuda defecțelor arhicunoscute, a avut susținători pătimași, prozeliti fanatici, prieteni. Firea lui elastică, de moluscă, e singură în stare de a explica îndelunga sa colaborare cu personajul atît de opus care e canonicul Vasile Rațiu. Acesta umple scena cu vigoarea lui blestemată, scrisă în gesturi tari. În prima — și cea mai expresivă! — parte a epistolarului, Cipariu se surprinde pe sine însuși, fără să vrea, sub hipnoza acestui diabolic personaj, *de care îi este frică*. Poftele lumești de dimensiuni pantagruelice, colosala îndrăzneală de a nu și le ascunde, obligă întregul Blaj împiedicat în prejudecăți microburgheze să-i accepte aventura cu propria nepoată, ca pe un dat al destinului. Puterea acestuia de a face rău îi paralizază, Cipariu nefăcînd excepție: „Dumineca după amiază se pune în strană în poziția cea mai sălbatică în contră-mi, țîindu-și ochii ca de tîgru împîlnați în față-mi”³⁵.

Virtuților de mare memorial ale epistolarului ciparian li se adaugă bogăția colosală de informații privind biografia scriitorului, viața culturală a românilor din secolul al XIX-lea, acțiunile politice naționale din preajma și de după revoluția de la 1848. Pivotînd în jurul problemelor literare, interesul lui Cipariu rămîne constant la ideea fundamentală a *pionieratului spiritual*. Tandemul Cipariu — Bariț stă la baza noii orientări a literaturii române din Transilvania pe jaloanele romantismului, la o dată surprinzător de timpurie. Gestul aparent dur al debarcării lui Ioan Barac — bătrîn și dezarmat în fața noului curent literar — de la conducerea foii brașovene „de duminică”, Bariț îl face la îndemnul lui Cipariu, ca și înființarea ziarului politic și a revistei literare. Blăjeanul îi scrie în august 1837: „în loc de o coală de *Foate de duminică* pe săptămîină, să dați două giuimătăți de gazetă politică, și apoi de ados întru toată săptămîna o 1/2 de coală de gazetă literară”³⁶. În primii ani ai foilor, Cipariu e colaborator de frunte în ordine literară, cu prioritate în probleme de limbă, dar și cu „producțiuni” literare. Traducerea *Evreului neadormit* al lui Eugene de Sue se consideră un mare eveniment literar în ordinea popularizării literaturii romantice la noi. Înfrurirea lui se resimte în atitudinea *Foii pentru minte* ..

³² Scris. VIII.

³³ Scris. XXXV.

³⁴ Scris. XXII.

³⁵ Scris. XXX.

³⁶ Scris. I.

³⁷ Scris. VII.

față de poezia populară³³. Timp de decenii, Bariț a beneficiat de ajutorul literatului blăjean, de la care a primit zeci de articole, în majoritatea lor anonime. Dacă azi istoricii literari apreciază limba gazetelor brașovene, meritul este în special al lui Cipariu, care i-a recomandat redactorului, ca îndreptar, adevărul că „românii se înțeleg între ei, în orice colț al lumii ar fi”. Epistolă cu epistolă, se întrecește portretul intelectual al unui mare iubitor de cultură. În cuibarul tihnit al Blajului, Cipariu recepționează mesaje culturale, face schimburi și achiziții de cărți, întemeiază instituții de cultură, elaborează o imensă operă proprie. E un receptacul de energie perfect ancorată în problematica vremii sale. Într-o singură zi, 9/12 august 1842, brieftrăgerul îi aduce următoarele: o scrisoare de la Bariț; alta de la Alexandru Gavra din Arad, despre mersul editării lui Samuil Micu și Șincai; un anunț de la librarul Johann Schmidt din Sibiu; un număr din *Gazeta de Transilvania și Foaie pentru minte ...*; revista maghiară de la Cluj *Vasárnapi Ujság*; o scrisoare din Bihor, din care află despre schimbarea cenzorului cărților românești de la Pesta. Epistolarul s-a strecurat ca un corolar psihic al unei activități imense, a cărei oglindă este în bună parte. Din filele lui se pot desprinde valoroase elemente pentru întregirea gândirii lui Cipariu, ca om de cultură mai întâi, ca filolog sau om al meditației sociale și politice. E o sugestie pentru viitorul monograf, căruia i se pune la îndemână cel mai util și valoros material cu putință.

Blaș, 27 oct./8 nov. [1]836

Iubite frate!

Cum că mai pre urmă numai ce m-ai înștiințat, sunt îndatorat prea mult; și bine ai făcut. Almintrilea poate nu-ți trimiteam încă așa curînd vreo scrisoare, precum și altora mulți, căroră ar fi trebuit să scriu, pînă acum n-am trimis. Și ce să și poci scrie io cuiva ceva, și să nu mă tînguiese de amara soarte ce trebuie să o suferi? Și cine o ar putea altul prețui decît domnia-ta? Și să poată și cineva altul cu cît necaz al inimii mă uit îndărăpt la cele ce m-au întîmpinat pînă acum și nu mă părăsesc încă, poate nu ar pofti lesne o faptă de la mine cu neputință, fără de a-mi înrăutăți și mai mult ticăloasa mea stare. O, frate, de cîte ori te fericesc în inima mea că ai scăpat de acest iad și Sodomă, unde numai fărădelegile, poftele de izbîndă pentru întipuitele strîmbătăți, ura și clevețele, cu minciune împărătesc! / Au nu aceasta-i împărăția dracului în miniatură sau modelă? ¹

După ce am plecat de aici², batăr de nu m-aș fi mai întors, s-au dus prietinel meu cel de cruce, neîndestulindu-se cu pacea cea fățarnică, ce de 3 ori cu darea minii o au întemeiat la arătare, ca de atîtea [ori] și apoi în veci să o strice, dusu-s-au la Turda și au prins scrisorile ce le trimisesem pre fratele d-tale³, ci nu toate (rău destul că nu toate). La casa părinților d-tale⁴ ne-au încărcat cu toate titulele ce încarcă cofărițele din Turda, de la care au învățat. Și precum ți-au scris Moldvai⁵, nu s-au rușinat a minți că am făcut bal toată noaptea, că am mers tot cîntînd și rîzînd (batăr de mi-ar fi fost inima în stare de a putea rîde, că a plînge fără de pricină și numai ca să plac unui vrăjmaș nu aș fi putut). Și așa, dacă nu ți-au putut face d-tale necaz, batăr cu necazul ce l-au pricinuit părinților d-tale au vrut să-și astîmpere. Vrednică lucrare de caracterul unui om care se fălește cu bunătatea inimii și se desfătează cînd poate să-și izbîndească. Văzîndu-te în soțietate și prietenie cu mine pre d-ta, clientul său și fiul clienților săi, cu a căruia familie și întru alte relații au stătut, și cum că mi-ai crezut patimilor mele, încă *i-ai și stîrnit* niște vorbe slabe, nu știu unde, despre relațiile sale cele de

demult, au crîșnit în inimă-și și se făgăduiește că și prin gubernie, de ar trebui, te va sili să vii înainte să te ocărească, să-ți bată nasul, să te puie subt pedeapsă, că ești hoț și tâlhariu, și afurisit, și toate. /

Aceste — în parte — numai în cît pentru d-ta. în cît pentru mine, au strîns Capitulul și m-au descris cu culorile cele mai plăcute cu care poate să zugrăvească un voitori de bine *ca el*. Scrisorile care le-au prins, le-au cetit înaintea lor și au vrut să dovedească că nu pentru aceea am trimis pre nepoată-sa acasă, pentru [că] am aflat că se culcă cu el, ci, dimpotrivă, această minciună, cum o numește el, io o am stîrnit numai ca să o mîi acasă și apoi de acolo mai lesne să o poci fura. Capitulu l-au îndreptat să meargă la vlădicul. Vlădicul i-au zis că dacă vine la dînsul, să fie venit dîntii și să nu fie împărtășit cu Capitulul. El au pofit să mă strîngă Capitulul și vlădicul la dare de seamă, că ce i-am stîrnit o veste ca aceea, și să mă supuie unii strașnicei pedepse. Amîndoi însă l-au sfătuit să se așeze, dară el nici într-un tip nu voiește și s-au amerințat că, de unde nu i-or face aici destul, și pînă la Roma încă va fi silit a scrie. Io, despre a mea parte, zic că dacă nu este mulțămît cu rușinea de aici, făcă-se dară și airea de rușine, și într-alte țări, și în Roma. Că dacă și-o caută, nu va scăpa de dînsa negreșit.

După ce am sosit acasă, au dat acție asupra mea la Capitul. Capitulul au trimisu-o prin prepozit la vlădicul. Vlădicul nu socotește cu cale încă să mi-o împărtășească pentru răspuns, pînă ce nu va fi silit, fără a putea scăpa, că de urmările care pot urma se teme și, ori de voi dovedi io, rușine se naște, ori de nu voi putea dovedi, se teme pentru mine, că, precum am înțeles, se teme că nu voi / dovedi și socotește că io singur în spusul fetii și a Carolinei mă razim. Și așa, fata acum va tăgădui, iară pre Carolina și pîna acuma o vestește de curvă, infamis etc. Cătră d. Crainic au zis să o țipe și să nu o mai ție la casă, că-i blăstămată etc.⁶ D[omnul] Cr[ainic] i-au răspuns flegmatic: *Așa am căpătat-o de la alții I*

În proces suntem trei inacționați: eu, preoteasa din Pănade și d-ta. Cînd mi s-or împărtăși actele, țî le voi trimite și d-tale în copie numai-decît. Pînă atuncea te rog să nu faci nici cel mai mic pas în treaba aceasta și să nu scrii nimărui, că m-ar supăra. Aceste toate mai mult le-am auzit din vlădicul, cu carele și despre d-ta am grăit atunci cînd am sosit și i-am fost spus cum că luînd carte de la brașoveni în contumațiu, te-ai întors la Brașov și au vei să vii cu Moldvai, au de nu, vei să rămîi acolo profesor pe lîngă 300 f. C.M.⁷, și prin M[oldvai] vei să cei binecuvîntare. La care nimic nu s-au arătat a fi împotriva, ba togma au zis că așa nu se împotrivese, dacă vei să-i dai de știre înainte, și s-ar bucura cînd printr-ai săi ar putea să folosească și altora. Pentru aceea, d-ta fi[i] odîhnit și-ți togmește lucrurile cum socotești mai bine, fără de frică de a fi supărat.

Însă, la ale noastre. R[ățiu] cu nepoată-sa s-au împăcat mai pre urmă. În ziua de S. Măria Mică, cînd am sosit io aici, mumă-sa și tătăișă-sa era în Blaș, și a doua zi s-au dus, fără de a ști că io am sosit; și venise să se roage să o primească iară înapoi. Ci atunci s-au făcut că nu vrea nicidecum. La 2 săptămîni au venit ea însuși, cu tătăișă-sa, iarăși pentru

aceea, și atuncea au primit-o să vie la țîrgul Aiudului, în 16 oct. însă di ce nu au mai sosit pînă acum nu știu, ci numai conjecturi am.

Destulu-i, frate, că io cu R[ățiu] încă n-am vorbit. El nu mă cheamă, io nu mă duc nechemat. Însă afară de alte comedii ce face și vorbele ce le grăiește asupra-mi, care nu le poci înșira, numai din aceea poți cunoaște cît este de mănios acuma asupra-mi, că în beserică, mai ales dumineca după amiază, se pune în strană în poziția cea mai sălbatică în contră-mi, țîindu-și ochii ca de tigrul împlîntați în față-mi etc.⁸ /

c.1

N.B. Ce vorbește despre mine, ca cum i-ași fi scornit veste, este numa presus de la el, poate prin nepoată-sa. /

¹ După moartea lui Ioan Bob, în fruntea diecezei Făgărașului, cu reședința în Blaj, a fost instalat episcopul Ioan Lemeni (în 1832). Deși animat de gânduri bune, fiind lipsit de energia necesară, el nu izbuteste să însănătoșească climatul moral de la Curtea vlădicească, ceea ce a stîrnit nemulțumirea unor oameni ca Timotei Cipariu, Simion Bărnuțiu, George Bariț ș.a.

² Rîndurile severe despre „iad”-ul blăjean trebuie comparate cu ale lui Bărnuțiu, din 1843: „Preste tot, Blajul a ajuns aproape la culmea imperfecțiunii. Blajul e un car încărcat cu multe rele, pre o coastă foarte primejdioasă; birîșul [citește: Lemeni] nu e harnic mai mult a-l cîrmui: cei șapte [citește: canonicii] șed ascunși în coșniță, avînd ce să mănînce și cu ce să trăiască, fără să se ostenească” (citit după Nicolae Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800—1867*, București, 1971, p. 41). Mai tîrziu însă, cînd confrății săi întru profesură: Simion Bărnuțiu, Demetriu Boer și Grigore Moldvai vor porni la asanarea relelor de care se tîngue în această scrisoare, închegînd o partidă națională și liberală și susținînd o acțiune cu caracter politic pre-pașoptist, între 1842—1846 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, studiul introductiv la scrisorile lui Nicolae Maniu), Cipariu va fi, din păcate, apărătorul celor care promovau „fărădelegile” și „poftele de izbîndă” (vezi scrisorile din anii 1844—1846, aici infra).

³ La sfîrșitul lunii iulie 1836 Cipariu pleacă, împreună cu „fratele” Bariț — prin Sibiu și Brașov —, în Țara Românească, unde vor petrece cîteva săptămîni. Scrisoarea-pașaport către Comandamentul Militar Suprem a fost întocmită, la cererea episcopului („ad Gratosum Suae Illustriatatis Episcopalis mandatum”), de Constantin Alutan, care o contrasemnează, împreună cu Ștefan Manfi, arhivar al Consistoriului. Documentul, în original, se află la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond Blaj, colecția Timotei Cipariu. În afară de recomandarea lui Lemeni, el mai cuprinde, pe f. Ir și 2v, numeroase vize, în română și germană; una dintre ele, din 8 august 1836, este semnată de Pavel Vasici, în calitate de director al Carantinei de la Timișul de Jos. Dintre celelalte vize, interesează istoricul călătoriei lui Cipariu în Țara Românească cea dată de Cesaro-crăiescul comandament de graniță de la Turnu Roșu, care poartă data de 19 sept. 1836 („Gesehen beim Riicktritt in 7-biirgen [= Siebenbiirgen], K. K. Rothenhurmer Gränz Commando, al 19-ten September 1836”).

Jurnalul călătoriei lui Cipariu în Țara Românească l-a publicat, cu greșeli, Alexandru Lupeanu-Melin în *Prietenii istoriei literare*, voi. I, București, 1931, p. 355 și urm. Impresiile lui Cipariu se completează cu ale lui Bariț, pentru care vezi revista *Studii*, 1958, nr. 1, p. 117—126; George E. M. Marica, *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 123—147 și Vasile Netea, *George Barițu. Viața și activitatea sa*, București, 1966, p. 51 și urm.

⁴ Fratele se numea Alexandru.

⁵ În 1836 „casa părinților” lui Bariț se găsea la Petrindul de Mijloc, unde tatăl său, Ioan Pop-Bariț, era preot greco-catolic.

⁶ Bariț a fost în relații mai strînse cu Grigore și Ștefan Moldvai; cel amintit de Cipariu trebuie să fie Grigore, învățător la „norme” și profesor de limba germană la Gimnaziul din Blaj. Date sumare despre el la Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 387-388 și Nicolae Albii, *Op. c. l.*, p. 31, 35, 36, 40.

⁴ Dintre fețele bisericești de la Blaj contemporane cu Cipariu, păscut de pofta lumești era și Vasile Rațiu de Nagylak (despre care vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. X, n. 8). El însuși iese în 1843 astfel: „Basiliu Rațiu de Prod și Nădlac, canonic la metropolia din Blaj, directorul institutului de teologie” (vezi G. Bogdan-Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924, p. 198). Pentru motive de ordin personal (vorbele răspindite pe seama lui despre relațiile sale dubioase cu Anica Mureșeanu, o nepoată „blăstemată”) și de altă natură (de exemplu, intrigile contra lui Bariț, cu prilejul numirii sale, în anul 1835, ca profesor de fizică la Gimnaziul din Blaj) între canonic, pe de o parte, și Cipariu-Bariț, pe de alta, s-a iscat o vrabă îndelungată, a cărei istorie (încărcată cu turpitudini) Iosif Pervain a urmărit-o în *Ceva despre relațiile lui Bariț cu episcopul Lemeni (1835—1842). Un funcționar bătaș: Kagser* (vezi *Studii de literatură română*, p. 380 și urm.) Din această cauză, în continuare nu vom mai face adnotații la vrajba lor decât atunci când viitoarele scrisori ale lui Cipariu către Bariț reclamă cu tot dinadinsul lămuriri suplimentare.

Crainic, care „i-a răspuns flegmatic” lui Rațiu, este Simion Crainic, născut în anul 1777 și mort în 1855. Vezi despre Simion Crainic și atitudinea lui la 1842 și mai târziu, *George Bariț și contemporanii săi*, III, studiul introductiv la scrisorile lui Nicolae Maniu, inel. scris, aceluiași nr. XV, n. 3, precum și p. 46—47.

⁷ Din motive de ordin confesional, românii brașoveni au început să își trimită copiii la școlile din Blaj abia după 1800 (vezi Nicolae Albu, *Op. cit.*, p. 27), deci într-o perioadă când o serie de acțiuni politice anterioare acestui an legitimaseră ideea că lupta noastră de emancipare trebuie întemeiată pe baze naționale, nu religioase, între anii 1830—1835, numărul elevilor brașoveni crește simțitor (*Ibid.*, p. 38—39 și Vasile Netea, *Op. cit.*, p. 49 și urm.). Ceva mai mult: în anii 1834—1835, la stăruințele unor negustori de vază, Bariț se duce, în lunile de vacanță, la Brașov, dînd meditații și scriind pentru „școala națională” a negustorilor, înființată în 1834, o interesantă *Disertație despre școli, pentru toți credincioșii de legea grecească din Brașov*. La această „școală națională”, a cărei activitate schiepăta, se angajează Bariț profesor, prin contract, în 29 septembrie 1836. Se angajase fără să ceară în prealabil încuviințarea episcopului Lsemeni. Demersurile pentru obținerea aprobării le va face ulterior. Tratatивele („pertractările”) cu vlădica pe această temă se încheie în martie 1837, în folosul lui Bariț. Dar nu numai al lui, ci și al culturii române, căci Brașovul oferea atunci mai bune perspective decât Blajul pentru afirmarea — pe plan național — a unei personalități de dimensiunile lui Bariț. Dovadă peremptorie este editarea la Brașov, din 1838, a *Foii literare*, a *Foii pentru minte, inimă și literatură și Gazetei de Transilvania*. Detalii în legătură cu fixarea lui Bariț la Brașov vezi la I. Pervain, *Op. cit.*, p. 380 și urm.

⁸ Prima epistolă a lui Cipariu către Bariț nu este semnată. Ea îi aparține, însă, îndubitabil, lucru ușor de argumentat prin particularitățile caligrafiei și prin problemele abordate aici, pe care Cipariu le va relua în scrisorile sale ulterioare, cuprinzînd date și comentarii noi.

II

Iubite frate!

Prin această scrisoare a mea mă grăbesc a-ți răspunde la unele puncturi ce avuși bunătate în scrisoarea d-tale cea din urmă a mi le însemna. Și mai întîi, cum că înștiințarea despre *Colecția autorilor clasici*¹ cu postea cea mai dinainte, în 20 exemplare, o am primit, împreună cu o scrisoare prietenească de la d. Eliad, în care și d-tale trimite compliment. Măria-sa însă, d. episcop, nu este acasă, plecînd togma în vinerea trecută la Cluș să-și facă prințului curtenirea². Cînd va să se întoarcă înapoi, numaidecît mă voi ruga ca să se învrednicească a pune vreun pas spre înlesnirea aducerii acelor.

L-așteptam pîn' i-aseară, însă poate să nu sosească pînă sîmbătă. Cu toate acestea, io adevărat mă voi ruga și voi sta ca să scrie în treaba aceasta, dară oare cu folos? E altă întrebare, la care știi bine că io totdeauna sunt plecat a răspunde cu îndoială, în care a mea părere cu atîta mai mult mă întăresc, cînd bag de seamă, după cum mi-au spus însuși episcopul, că și pentru cenzură gubernia și Kovats³ tac cu toții mulcom, și cu toate că în multe rînduri le-au scris măria-sa în treaba aceasta, nu-i poate nici într-un tip a-i aduce ca să-i răspundă ceva, albă sau neagră. Scris-au / și lui P. Samu să cerce în ce se potighește lucrul, și pînă acuma n-au fost luat încă răspuns⁴. Acuma, la Cluș fiind, de nu va isprăvi ceva.

Io voi să-i scriu și d-lui Eliad că, de poate, să-și împreună și dînsul lucrarea spre izbutirea unui lucru care, cu toate că stă cu folos moral pentru noi, pentru d-sa însă este și cu negustoresc. Mie mi se pare că, de vor lucra ceilalți ai noștri frați și vor cere slobozenie de a se aduce cărți din Țară înlăuntru, ei se vor socoti puțin de nu vor avea spriginitoare Curtea. Pre ai noștri cei dinlăuntru gubernia-i va plăti prea lesne, zicînd că nu e slobod. Episcopul, însă, de la Sibiu⁵ singur mi se pare că ar putea ceva să facă, < s-ar interesa cu de-adinsul de acest lucru și ar lucra cu mijlocirile sieși cunoscute. Cercați d-voastră, cît puteți, și noi vom mai cerca.

Ce mi-ai scris pentru cărți mă întristează, și bine că mi-ai scris, să știu de ce să mă prind.

Părinții lui Trif sunt necăgiți foarte⁶. In locul lui poate va merge P[ap] Josephus, ce seamănă cu unchiul său!⁷ Mesaroș e prof[esor] în locul lui P. Samuel, care au luat per fata lui Cutian. Ce păreche cu socrul său! etc.

De altele te voi mai înștiința mai târziu, numai una te îndătoresc, ca pre acei bărbați preavredinci, de carii avui scurtă, ci scumpă norocire a-i cunoaște în persoană și de carii nu poci să-mi uit odinioară — dd. Marin, G. Nica, Gianliu, Jipa, Iuga, Orghidan etc. — să-i încredințezi despre a mea cinstire fără fățarie, și recunoștință pentru ospitalitate, asemenea și pre bunul bătrîn Secărianul și familia⁸.

Iară al d-tale rămîi de-a pururea drept fr[ate] și prietin,

Cipariu mpr./ 19^v

¹ Cum au demonstrat G. Bogdan-Duică și Dimitrie Popovici, pe I. Heliade Rădulescu l-a tentat mereu, începînd cu anul 1829, gîndul de a întemeia o asociație care să se preocupe organizat de talmăcirea în românește a autorilor clasici străini. Detalii la Dimitrie Popovici, *Ideologia literară a lui I. Heliade Rădulescu*, București, 1935, p. 164 și urm.

² „Prințului”, adică arhiducelui Ferdinand de Este, urmașul lui Josika János în funcția de guvernator al Transilvaniei (președinte al guvernului) și comisar împărătesc în Transilvania (vezi despre el Helmut Klima, *Guvernatorii Transilvaniei, 1774—1867*, în *Anuarul Institutului de istorie națională*, IX, 1943—1944, p. 224-328).

³ Kovács Miklos, episcop romano-catolic, însărcinat de guvernul transilvan cu cenzura supremă a cărților, și un fel de superintendent al bisericii greco-catolice, inclusiv al școlilor întreținute de aceasta.

⁴ P. Samu pare să fie fost „agentul” episcopului Lemeni la Cluj, prin intermediul căruia culegea discret anumite informații; același îl ajută și în rezolvarea unor probleme curente.

⁵ E vorba de Vasile Moga.

⁶ Trif — Ioan Maiorescu: „Părintele său se chema *Trifu*, și sub acest nume îl întâlnim pe Ioan Maiorescu în anii de școală și chiar mai în urmă, la începutul carierei sale didactice. *Maiorescu* și-a zis el însuși, când a putut simți mindria înrudirii sale, după mamă, cu marele Petru Maior” (N. Bănescu și V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu. Scrieri comemorativă cu prilejul centenarului nașterii lui, 1811—1911*, București, 1912, p. 3). A făcut studii superioare la Pesta și Viena: „Pe la 1834—35, potrivit dorinței părinților, el se întoarse [de la Pesta], teolog, la Blaj. Episcopul Lemeni, prețuind însușirile deosebite ale tânărului, îl trimite îndată la Viena, pentru a face doctoratul în teologie. Alături de aceste studii de specialitate, Maiorescu urmează însă și cursuri de istorie și filologie, care îl interesează întotdeauna mai mult decât teologia. De aceasta din urmă se achită prin câteva „riguroase, depuse în 1836” (*Ibid.*, p. 4). întorcându-se de la Viena, părinții crezură că se va consacra preoției, dar el, mînat de alte gânduri, trecu în august 1836 în Țara Românească, unde solicită Eforiei școlilor un post în învățămînt. Fu numit la Cerneți. Deci „părinții lui Trif” erau „necăjiți foarte” din cauză că fiul trecuse peste dorința lor (vezi *Ibid.*, p. 6 și urm.).

⁷ Pap Josephus (alias Iojî Pap, Iosif Pop); despre el va mai fi vorba în scrisorile și notele următoare, în care vom completa informația de aici.

⁸ Marin, Nica, Gianliu, Jipa, Iuga, Orghidan, Secărianul ș.a., români brașoveni, în majoritate negustori, cu care Cipariu și Bariț s-au întâlnit la Brașov și Vîlcele, în primele zile ale lunii august 1836. Notății interesante despre ei și despre discuțiile purtate, în jurnalul de călătorie al lui Cipariu (trimiterea bibliografică, supra, I, n. 2).

III

Prietine I

Blăș, 1/13 dec. 1836

Pîn'nu se răcește, după obicei, cînd am răgaz, voi să-ți răspunz la mult prețuita d-tale scrisoare, ce io togma în momentul cînd mergeam la școală o primii și abie putui să-mi stîmpăr dorul de a cunoaște cuprinsul ei, prin pondul deregătoriei caria [îi] sunt datoriu mai întîi. Și întru adevăr, de o ceteam în grabă, mă lipseam de desfătarea de a-i simți toată puterea cu carea o ai însemnat, și mi-au părut bine. Iară mai vîrtos fragmentul scrisoarei d-tale cătră R[ățiu] m-au cuprins fără de veste, întru carele așa de bine sunt zăgrăvite toate simțirile unui tinăr pe nedrept învinovățit cătră un om corupt, căruia nici o mijlocire i se pare apărută, oricît de apusă și de gios să fie, spre mulțumirea dobitoceștilor sale patimi, și aceea cu un ton și expresie străbătătoare. Și, să mărturisesc ce simț, neprețuit este înaintea mea prezentul ce mi-ai făcut, împărtășindu-mi fragmentul despre carele io cu adevărat eram înștiințat, iară cu argumentul lui necunoscut. O scrisoare ca aceasta io / socotesc că și în mamonul acela trebuie să fie pricinuit o lucrare neobișnuită, de nu este de piatră. Ga un tunet mi se pare c-au trebuit să-i sune cuvintele d-tale. El, un canonic, de la un cleric, el, pre carele toată lumea l-a tămîiat și așteaptă să-l tămîieze, să auză așa verde spuindu-i-se adevărul și să nu-și poată izbîndi! Patronul de la un client etc.!

Io nu știu cînd ai scris d-ta scrisoarea aceea și el cînd au primit-o. Atîta știu că, din ziua ce am răspuns io la scrisoarea d-tale cea mai

dinții? de marți pînă duminică, de nu mă înșel, dar de bună seamă din 8-13 nov. st.n., au zăcut bolnav pre pat. Cearcă au nu pre atuncea trebuit să primească scrisoarea d-tale? Și de-i așa, d-ta ți-ai răsplătit de prisos.

Iară că nu fac și io ca d-ta, poate să vie și de la temperament, carele, cu toate că este înfocat și în mine, dară se biruiește de reflexie, că trebuie să trăiesc între dinșii. Aceea m-au făcut de l-am cruțat și mainainte, și acum, pînă am socotit că poci să-l mulcomesc cu frumosul, să nu mă judece lumea că sunt un furios ca dînsul și cum că, precum am fost de nepriceput de am făcut prietinie cu dînsul, așa sunt acuma fără de minte, după ce am rupt-o. Inșă, de cumva vrea într-adins, iară nu să sparie numai, cum zici d-ta, va fi vremea cînd vom sta la judecată. Atuncea sunt hotărît a lăpăda toată reflexia de-o lături și a grăi singur adevărul întru tot întinsul ei. / Pînă atuncea și altul mai înfocat decît mine și mai iubitoriu de izbîndă încă poate să fie îndestulit cu umiliația ce trebuie acuma să o sufere. Elu-și întipuia că pre mine numaidecît or să mă spînzure și cum că nu ar avea de lipsă decît numai să mă dea în sus, fără dovezi, fără mărturie, ca să mă facă pentru totdeauna nefericit și fără de cinste.

Pe Pap Josephus l-a fost scos de minte să creadă că va să fie profesor în locul meu. Pentru aceea au și fost la Popasu¹ în Brașov adresul de profesor limbilor, precum știi, și apoi nici într-un tip nu voia a se rezolva să se întoarcă la Viena în institut, în locul lui Trif². Precum mai pre urmă însuși a mărturisit episcopului, că dînsul cu intenția numai-decît de a se întoarce la Viena venise acasă, iară apoi Raț au fost care l-au plecat să rămîie aicea, făgăduindu-i că va să fie în locul meu profesor. Aceasta mi-au povestit însuși episcopul azi 2 săptămîni. Pap Josephus s-au dus la Viena, și acum se vede a doua oară rămas de rușine, ¹: că el zisese cătră episcopul și cătră toți că voi rămînea în Valahia, și io m-am întors; ² este acuma, că lui P[ap] Jos[ephus] i-au făgăduit că m-or lăpăda din profesură, și io sunt pînă astăzi. De Pap Jos[ephus] și de alții nu mi[-i] mirare că poate să-i înșele. Ei sunt au tineri, au nu cunosc omul, și prin urmare lesne se lasă a se înșela de la un mincinos, despre care inșă ei, după un rang așa înalt, firește, așteaptă să fie un întreg, și nu știau și nu știu cum că caracterul omului / cel dinlăuntru tot acela rămîie, oricît cel dinafară se schimbă. Laudă numai lui D-zeu că pre cei de aici, ce-l cunosc mai de mult, nu-i poate să-i mai înșele. Cei tineri ce se înșeală vreau și ei poate să se lovească cu capul de prag.

La Capitul, precum ți-am scris, au mișcat proces, inșă cum? Ca pîra să mi se comunice numai în extract, 1°; 2°, să nu se deie slobozie vrășmașilor săi să cerce în viața lui cea morală, că suntem *infames criminosi, hostes capitales* etc, precum arată *ex iure canonico*, nici să primească mărturisirea noastră, ci numai atîta voie să ni se deie să ne excuzăm. *Praeclara justitia a professore iuris canonici!*³ Cum se vinde omul pe sine! Di ce se teme de actele procesului? Pentru că se teme că la toate puncturile, cîtu-i de mărunț, i se va răspunde, și apoi i se vor vâdi vicleniile, contradicțiile și curvia nepoților săi din însuși actele acele. Mai pre urmă s-au declarat gata a ierta toate, numai să mă rog

20

21

de iertare înaintea Capitulum[ul]ui și să revoc în scris toate ce s-au vorbit de dînsul. La această poftă i-au răspuns episcopul, după firea care o cunoaște în mine, însă totuși au împărțit-o și cu mine, și acuma încă nu știu ce-i hotărît să mai facă. Actele procesului încă nu le-am primit, că Capitulum nu voiește a se urma, înștiințat fiind circumstantia-liter de starea întrebării, și, prevăzînd rușinea, se silește a-l îndupleca la tăcere. Episcopul, totuși, o scrisoare a lui din 6 oct. — la întrebarea Capitulumului — mi-au cetit-o, dară nu mi-au dat-o amîna. Acestea însă să le înțelegi că s-au întîmplat pînă azi 2 săptămîni. / Astăzi însă, ori joi, iarăși voi merge la episcopul, ca să mă înțeleg mai încolo despre urmarea celor de azi 2 săptămîni și oare spusu-i-au răspunsul meu cel definitiv, și ce este hotărît să mai urmeze?

Eu însuși [sic!] sunt în părerea d-tale, că poate numai voia să sparie și să orbească pre oameni, ca mai lesne să-și dobîndească sfîrșitul, adevă: ca iară să o poată aduce îndărăpt, ținea fără frică și mărta apoi după plăcere'. Ce mîngăiere pentru el, să mă fie putut urni din Blaș! Cit de ușor i-ar fi fost a trăi în fărădelegi, știind departe pre mărturia de care singur se teme! El ar fi om slăvit, eu rușinat! Io om de nimica, pe care m-au hrănit și iubit și, pentru mulțumire, i-am vrut a strica cinstea și fericirea familiei sale! De acestea-și întipuia d-lui. Și apoi acum? Mă vede mai tare pre scaun decît mai nainte. Dintru această așteptare, cînd au venit dintîi soru-sa și tătăișă-sa să-l roage să o primească iarăși, n-au vrut, căci atuncea încă nu togma sosisem acasă. A doua oară, cînd au venit însuși d[umnea]ei, au primit-o, precum ți-am scris, să vie pe țîrgul Aiudului, că nu mai putea să aștepte: obrazul lui era galbin și perit și se vedea că pătimeste. Io am prorocit că i se va schimba fața cît va veni îndărăpt d-șoara, și prorocia mi s-au împlinit. D-șoara au sosit duminică au fost 2 săptămîni, cu ocazia cu care s-au dus P[ap] Jos[ephus] la Cluș, și numaidecît că au luat / fața unchiului său, iară el fața omului celui ce-i îmbla toate după pofta inimii. Și întru adevăr, di ce să se topească? Mîncă bine, bea bine, f... bine, ce-i mai lipsește? Un pic de necaz, că mă vede tot aici, însă necazuri de aceste el totdeauna au avut, că niciodată n-au fost să nu aibă pe cineva vrășmaș. Apoi are pre cîte un nepriceput ce-l tîmîiază, căruia-și varsă veninul asupra mea și a celorlalți, și-i trece. Mi-aduc aminte cînd s-au învrăjbit cu Revi și cu Moldovan. Duminică următoare și-au luat paliul la beserecă. N. B. : întoarsă, să se arete vesel. Și prin aceea au arătat că numai poftele dinlăuntru pot să-l roadă într-adevăr, iară necazurile cele dinafară nu multă schimbare pricinuesc într-însul.

Io cu dînsul încă nu m-am întîlnit singur, nici am povestit, și dacă pînă acum nu, cu atîta mai puțin după ce i-au sosit c..., de-ci nainte. Dară nici este de folos, că destule i-am spus cu gura, destul ne-am împăcat — cum știi — cu dînsul, dară au fost toate în zadar. Pentru aceea, prietinească împăciuire de-ci-ncolo este togma cu neputință. Io, decît să mai fac ce am făcut, să-mi bat gura în zadar, să-l rog etc, mai bine mi-aș da un glonț. Care lucru însă togma pentru R[ățiu] niciodată nu-l voi face. Cu ea asemenea nu voiesc să mă întîlnesc, că urmările întîlnirii cei dintîi pot să fie groaznice. Mi-am spălat mîinile de spurcăciunile

lor, nu vreau să mă mai amestec. Dară și almintrilea nu o văz decît în bi / serică duminica, de mă duc, însă și atunci numai cînd mă uit să-i judec fața, sau în butul lui. De se uită el cordiș la mine, io țîp ochii la nepoată-sa; înțelegă apoi cum va vrea. în duminica dintîi, cînd au fost ea la vecernie, iară s-au uitat el o dată, cum ți-am mai scris, cu ochii de fiere asupra mea. Io numaidecît, din ochii lui, mi-am întors ai miei cătră nepoata lui. Fratele M[oldvai], carele s-au uitat la noi amîndoi și au băgat de seamă, precumu-i spuseseam că voi să fac întru o asemenea întîmplare, mi-au spus după ce-am ieșit, cum că R[ățiu], văzîndu-mă că mă întorc spre ea, îndată au gălbinit ca ceara. De-atuncea nu se uită așa și sunt hotărît, de-o mai face așa, și io tot asemenea să lucrez.

Lui M[oldvai] i-am spus starea mea cu R[ățiu], după ce am văzut că d-ta, și mai vîrtos frate-său Vasilie i-au spus multe. Episcopul încă — socotind că el încă este în taină — i-au descoperit multe. Pentru aceea, văzînd de o parte lipsa, că mai rău este să știe cineva giuătate decît tot, de alta ceilalți nepomenindu-mi nimica, ca să poci ști dintr-însul cîte cevași, l-am primit în taină, cu atîta mai vîrtos că și elu-i în dizgrație la R[ățiu], ca și mine. Alți confidenți întru această treabă nu am. Frații ceilalți se rușinează a începe discursuri d-astfeli. Io încă sunt mai bucuros a vorbi despre alte cele decît despre aceste. Prietinia lor, pentru acest respect ce-l au cătră mine, cu atîta mi-i [mai] scumpă.

Moldovan, profesorul matematicii, e singur / care-i dă lui R[ățiu] vizită în toate zilele și — precumu-i știi firea — ar vrea să fie cu amîndoi prietin: cu R[ățiu] ca un patron, cu mine *ad speciem*. Io, știind ce se vorbesc în casa lui R[ățiu], nu-mi poftesc prietinia lui, cu cît mai vîrtos am înțeles că e pus și spion de la R[ățiu]. De 2—3 ori au cercat a-și lega pretenia, ci nu i s-au sfetit, și acum socotesc că voi avea pace. Mesa-roș și Coroian, care-i în locul lui P[ap] Jos[ephus], șezînd dedesupt, și nefiind așa pretensivi, nu mi-s de nici o spaimă.

Frata, îmi pare rău că hîrtia-i așa de scurtă, că cu toate că am Implut o coală, nici giuătate nu ți-am povestit din cele ce am a-ți povesti. însă, poate, de altă dată mai multe. Acum mai adaug: 1° că R[ățiu], dacă au văzut că pe țîrgul Aiudului nu vine c, așteptînd, și nemaiputînd aștepta, cînd au văzut că se duce P[ap] Jos[ephus] la Viena prin Cluș, au scris carte la Turda să vie cu același privilegiu și cum că episcopul o sloboade să vie înapoi; ciuda episcopului, dacă i-am spus; 2° pre d-ta te vinovățește că i-ai zis cătră *Olosoaie că el ar fi omo-ritpe Revi*. Apoi să-și mai deie omul sfatul la muieri? Lasă că și ei poate sa-i ajungă, că-i mai necăjită-i ea decît mine, și poate-i pare rău, precum mi se pare, că s-au împărecheat cu R[ățiu]'; 3° *Conversations Lexicon*, dacă vrei să-l aibi, de-ci-ncolo căștigă-ți-l prin *Nemethi* de la Brașov, că cu Thierry nu-l vei mai căpăta'.

Pistolul l-am căpătat, dar stricat, că-i ruginit și nu se sloboade.

5/17. Astăzi au rădicat clopotul cel nou în turnul cel nou și sună bine.

Cartea aceasta o duce V.R. etc. pînă la Sibiu.

Fii sănătos și lucră înțelepțește și nu uita pre nefericitul d-tale prietin,

Cipariu mpr. /

¹ Ioan Popasu, 1808—1889, după studii făcute la Blaj și Viena, ajunge secretar episcopesc, protopop neunit la Brașov, episcop al Caransebeșului (1865—1889), remarcându-se prin lupta neobosită, alături de alți patrioți români, pentru apărarea drepturilor noastre naționale și bisericești. Cumnat cu Ioan Maiorescu.

² Trif (= I. Maiorescu) și-a încheiat studiile vieneză în iunie-iulie 1836 (vezi supra, II, n. 6). Locul său urma să fie atribuit lui Pap Josephus (= Iosif Pop, vezi supra, II, n. 7), dar acesta, instigat de Vasile Rațiu, ezita să plece, în speranța că va putea trage foloase de pe urma îndepărtării lui Cipariu din Blaj. Speranțele i-au fost, însă, zadarnice.

³ Traduse în românește, cele patru texte în latinește însemnează: „acuzatori necinstiți”; „dușmani de moarte”; „din (după) dreptul canonic”; „memorabilă bunătate, din partea unui profesor de drept canonic!”

⁴ în original: *adeche*.

⁵ Este vorba de măritișul — mereu târăgănat — al Anicăi Mureșean, pentru care vezi supra, I, n. 6.

⁶ Amănunte despre Vasile Rațiu și turpitudinile sale, supra, I, n. 6.

⁷ *Conversations Lexicon* = probabil, (*Konversations-Lexikon*) *Allgemeine deutsche Real-Enzyklopädie für die gebildeten Stände Siebente. Original-auflage. In zwölf Bänden, Leipzig, F. A. Brockhaus* 1830.*

Nemethi (ortografiat de Cipariu și: Nemethy, Nemethi, Nemeth) librar. Tot librar a fost și Thierry. mai întâi la Sibiu, apoi la București.

IV

Blăș, 15/27 ian. [1]837

Frate !

Te văz îngrijiat mult pentru dievoliile ce se întîmplă pe la noi, și întru care ai nenorocirea de a fi amestecat și d-ta în parte. Episcopul, după a mea părere, prea rău au lucrat cînd te vinovățește cu astfeli [de] lucruri numai după gura lui R[ățiu]. Măria-Sa prea rău-l cunoaște de crede minciunilor lui, că de airea nu au putut să auză de astfeli. Olosoaie e muieră, și știi bine că muierilor le place a cotcorozi și a innădi minciunile. Dară cu toate acestea, episcopul din gura ei n-au putut să auză de astfeli de vorbe, pentru că ea nici că au fost la vlădicul pînă acuma / joi, între Crăciun și Anul nou al nostru. Însă ce au vorbit acuma încă nu știi, că la mine n-au fost. Io încă n-am fost la vlădicul — private — de la tîrgul Blașului din postul Crăciunului, de nu greșesc, și pentru aceea nimica nou nu poci să-ți înștiințez despre celea ce s-au întîmplat de atunci, mai ales încîtu-i pentru proiectiutul măritiș, despre care ți-au scris Moldvai¹. Scrisoarea d-tale [î]mi va da prilegiu de a merge la dînsul cît mai curînd și a întreba mai pre larg despre trebile dracului, ca să mă văz mai degrabă scăpat, ori viu ori mort. Că nimic e mai cu necaz decît a fi cu inima spînzurată.

D-ta, cînd vrei să-i mai scrii lui R[ățiu], îi faci prea mare cinste, și el nu este vrednic de ea. De ai de gînd, precum și trebuiești a face, să răspunzi la imputatele învinovățiri, d-ta trebuiești să te îndrepti

drept cătră acela de la / care ți s-au împărtășit și carele apoi, cînd va fi de trebuință, al d-tale răspuns va să-l împărtășească și cu R[ățiu]. A d-tale grige trebuie să fie să te areți drept cum ești înaintea aceluia cui ești datoriu; înaintea dracului niciodată nu te poți excuza destul, că nu sunt argumente care să-l poată învinge cînd crede almintrilea, și nu sunt de lipsă cînd se fățărăște. Episcopului scrie cum simțești.

Aceste, de îndreptare.

Pre episcopul încă nu poci zice că-l cunosc de tot. După cele ce-mi grăiește, el cu totul se arată învins despre adevăr, dară de grăiește pe de lături altmintrilea, precum ți-au scris și d-tale, și-i dă lui R[ățiu] — după atîtea dovezi de minciuni — încă crezămînt, apoi n-aș putea să zic alta decît că este om și se înșală. Și de are îndoieli, mai bine ar fi lucrat lăsînd să se ducă proces, decît împiedecînd. Mie — adevărat — atunci mai mult mi-ar fi folosit, dară așa mă tem să nu fie numai la gură cald, iară la inimă rece. *Eventus mox docebit* /.

Răspunsul d-tale la scrisoarea lui Moldvai încă dovedește că curioase idei are și d-lui. Io nu vreu să înving cu sunet mare, dară, de se îndoiește cineva, sau crede că R[ățiu] va învinge sau poate să învingă, nu poci decît numai să-mi fie milă de el, că așa puțin cunoaște oamenii.

Soartea teatrului de aici, precum am prorocit de mult, va să fie tragică. Și pe drept, cînd curvele încă îndrăznesc publice a merge la teatrul popilor. R[ățiu] și-au dus pe amîndouă și la Crăciun, și la Anul nou, și apoi duminecă au dat teatralistelor bal, la care și verișoara d-tale avu norocirea a fi chemată și jucată. Și s[în]ția-sa încă au jucat. Episcopul, auzind, s-au necăjit și au poruncit gios să se ia cortinile și au oprit ca la ziua sa să nu joace². Asta-i *pro primo; caetera textus habet*³.

Pre cea din Uioara R[ățiu] au trimis-o la Anul nou acasă. Și bine [că] au trimis-o]; la ce să se genireluiască?

Socoteala acum în grabă nu poci să ți-o trimit pînă de altă dată-
[*Conversations*] *Lexicon*] am zis că dacă d-ta n-ai voie a-l ținea, voi să-l ții io, trăgîndu-ne sama. Dară de ai voie a-l ținea, io ți-l las. bucuros, și încă și continuația voi să ți-o câștig, de voiești. Dară altuia nu-l las; pentru aceea-l și aduc la mine⁴.

Iartă de scrisoarea lenevită, că de la Crăciun sunt tot cam bolnav. Acum mi-i mai bine, dară încă nu sunt întrămat de tot. *Caetefra* alias⁵.

ci

Să-mi trimiți 5 ex. din *Foile de duminecă* de ești sigur că vor ieși nesmintit.⁷ /

¹ Profesorul Grigore Moldvai, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. XV, n. 2. în legătură cu „proiectiutul măritiș”, vezi supra, III, n. 5.

² „Realitatea te învață după aceea”, adică prea tîrziu.

³ Primele reprezentații teatrale la Blaj, susținute de diletanți, datează din decembrie 1755. De atunci și pînă la 1830 inclusiv, elevi gimnaziali și teologi au mai organizat spectacole, sub îndrumarea profesorilor, în 1762, 1779—1780, 1825, cînd s-au jucat *Auhularis* lui Plautus. Curînd după 1830, tinerimea studioasă blăjeană, sprijinită — pe lingă alții — de Cipariu, s-a constituit într-o „societate de diletanți...”, cu o oarecare

stabilitate". Societatea și-a procurat o cortină, decoruri etc. și a jucat diferite piese cu subiect biblic și național: *Ecloga* lui Cipariu, *Mureșeanul* ș.a. (vezi Ion Breazu, *Literatura Transilvaniei*, București, 1944, p. 34 și urm.; Idem, *Contribuții la istoria teatrului românesc din Transilvania*, Cluj, 1956, extras din *Buletinul Universităților „V. Babeș” și „Bolyai”*, ser. științelor sociale, voi. I, 1956, nr. 1—2). Gîndindu-se, presupunem, la momentele critice prin care a trecut „societatea” după stabilirea lui Bariț la Brașov (septembrie 1836), Breazu susține că „în 1837 reprezentațiile diletanților de la Blaj încetează” (*Literatura Transilvaniei*, p. 41); documente pe care Breazu nu le-a pus la contribuție arată, însă, că reprezentațiile au continuat și în anii următori. De exemplu, ni s-a păstrat în manuscris o poezie (un „vers pus în rînd” de teologul Grigore Elekeș), la sfîrșitul căreia se găsește următoarea notă: „Cu ocazia teatrului din Blaș, în Seminarium, 2 februarie 1842, s-au cîntat prin el” (Nicolaie Comșa, *Manuscrisele românești din Biblioteca de la Blaj*, 1944, p. 135).

⁴ „Una la mînă; restul reiese din text” (adică: din scrisoare).

⁵ Despre *Konversations Lexikon* vezi supra, III, n. 7.

⁶ „Restul, altă dată” (ori: despre altele, altă dată).

⁷ *Prospectul revistei* (intitulat *Arătare de subscriere la o alegere a adîncului de rîrii pentru toate duminicile, spre înmulțirea ceii de obște folositoare cunoștință la toate ramurile românești*) poartă data de 1 decembrie 1836. Primul număr din *Foaia duminicii* a „ieșit nesmintit” la 2 ianuarie 1837.

Frate !

Blaș, 9/21 mart. [1]837

La unele însemnări ale d-tale, care le aflu în scrisoarea cea mai din urmă, mă socotesc îndatorat a-ți răspunde cît mai degrabă. Și mai întîi, vreau să știi că pricina din care te rugai să nu mai scrii și a doua oară lui R[ățiu] nu au fost că doară m-aș fi temut să nu te ařeți înaintea lui cucerit, sau să te rogi de iertare. Nu, frate! Cunos eu caracterul d-tale mai bine, decît să supui o astfel de slăbiciune după pasul cel mai dinainte. Mai degrabă aș fi putut supune că vei să-l insultezi și să-l atingi ici-colea, unde-i buba mai mare. Ci pricina singură au fost, cum ți-am scris, că i-ai face prea multă cinste și ai lucra o lucrare înzadarnică. Și apoi, e bine să simtă că nu-l bagi în seamă.

Episcopului bine ai făcut că i-ai răspuns, însă io socotesc că nu în vremea cea mai bună i-ai răspuns, de care însă nu d-ta, ci stările împrejur sunt de vină, că mi se pare iarăși a nu / fi prea mulțămît cu alegerea noului canonic (Bârna), din 29 ian., st.v., și mai vîrtos cu trecerea vecinului d-tale, căruia în deșert iarăși și-au dat ale sale 2 voturi. Și apoi, după fragmentele scrisorii d-tale, de i-au sosit pre acel timp, judecînd, mi se pare că nici aceasta nu au fost așa togită, cît să-i împrăștie neguroasele idei ce le are de atunci. Almintrilea, bine.^

Înainte de alegere era în cel mai bun chef în lume. În 4 febr. st.n., făcînd examen din doctrină, cu totul s-au mulțămît cu studiul meu, pre care neîncetatu-l lăuda. Multe rîsuri și glume au schimbat cu mine în examen și, înlontru, mi-au povestit întîmplarea cu măritatul nepoatei lui R[ățiu] (nota bene: să nu te sparii, că nu s-au măritat încă, ci numai au vrut să se mărite) și, în urmă, m-au dăruit și cu o carte: *Magyarok emleke, l' kotet* etc. Iară acuma mi se pare că nu i-s oile acasă. De o parte nu-mi pare rău că, numai ca să-l poate aduce mai degrabă înlăuntru,

nici pe mine nu m-au lăsat, în anii trecuți, să intru în candidație. Și așa, puind principiul cunoscut, pre amîndoi, oricît ar vrea acum, ne vede rămași afară: pre mine, că nu mă poate băga în candidație, pre cela, că nu capătă voturi. Aseară, fiind la dînsul iarăși într-o pricină de scîrbă cu R[ățiu], l-am aflat asemenea necăjit. Pricina aceea e că Raț, (iarță că mi-am spurcat hîrtia cu acest nume de ocară), / luîndu-și 2 săptămîni de repetiție după Bobotează, n-au așteptat examenul meu, după asemenea vreme, ci ieri s-au dus la școală *et quod plus est, hora mea*, la care îndrăzneală numaidecît am dat ponoslu în scris la prodirector, care l-au împărțășit aseară cu episcopul, în ființa de față mai a tuturor canonicilor. Și s-au scîrbit foarte. Astăzi mi-au făgăduit că-l va opri să nu mai îndrăznească a-mi împiedeca repetițiile, ci să aștepte examenul. Io sunt hotărît, de nu va voi să asculte nici pre episcop, să cerc toate mijlocirile spre a-l face să respecte drepturile altuia și să nu-și mestece flitul unde nu-i fierbe oala. Clericii sunt scîrbiți. Profesorii și canonicii toți se miră de scandela ce face. Însă el nu simte. Și știi di ce nu? Că n-are nas sau obraz, măcar nasul i-i ca un topor.

Aceste încă din 2/16 febr., iară acuma mai adaug, numai cu durere, cum că scîrba de atuncea cu același om de nevoie și fără de omenie numai mai mult și mai mult crește, mai vîrtos după ce vede cum că *Turc* acum s-au și însurat și făcut popă. Să-i fi văzut atunci obrazul și ochii; părea că țîpă schintei. Nepoată-sa nu s-au arătat la beserecă, care și almintrilea pare că au arat dracul cu ea. Una dorește el, ca să se împace mai pre urmă cu toți, dară încîtu-i cu alții poate fi, și nimănu nu mă pui împotriva, oricît de mare prietin și părtaș tainelor mele să fie; oricine urmeze planu/rilor sale pentru fericire-și, precum voiește. Dară ca pre mine să mă împace, după cele ce au jurat în Turda și în Consistoriu, nici D-zeu nu poate pofți, și io rămîi jurat strein al lui într-o toată viața mea.

La l' ian. m-au chemat la prînz; io însă — precum poate ți-am scris — am avut privilegiu de a nu primi chemarea, cu pretextul boalei. De-atuncea în toate adunările sau mesele ce s-au dat nu încetează a arunca săgeți asupra celor cu limbi de șerpe sau și almintrilea a grăi vorbe ce toată lumea le pricepe că cu ele vrea să mă atingă pre mine. Episcopul l-au dogenit, precum zice, să nu facă unele ca acele, ci iarăși fără folos. Pentru care lucru necum în airea, dară nici la episcopul nu mă voi [duce] la prînz, cînd va fi și R[ățiu]. Și pînă acuma o dată am și făcut. Dacă un episcop n-are atîta auctoritate de a putea opri necuviințe ca acele la a lui masă, am io atîta curagiu a nu-i primi prînzul, unde mă necinstesc.

Gripa la noi pre toți i-au fost răsturnat la pat, din care unii s-au rădicat. Episcopul însă tot pătîmește, mai mult de o săptămîină. Io însă, mila D[omnu]lui, sunt încă tot în sus.

Luisi numai ce leagă capul lui *Șandor*, dar sade la mumă-sa. Bravo! Aceea au fost fată harnică. Episcopul și într-acest lucru e ca între Scylam et Carybdam.

La episc[op] mai de 2 luni n-am fost, nici nu voi merge curînd, că n-am la ce, că tot nu isprăvește nimic, neavînd curagiu de a porunci

ca un stăpîn. Pentru aceea facă — cu D-zeu — ce-i place, io voi să grigesc de ale mele treburi și singur.

Trif mi-au scris de curînd din Cerneț, unde este pro[fesor] normal și se laudă bine⁴.

ci

¹ „Pasul cel mai dinainte” însemnează hotărîrea lui Bariț, din septembrie 1836, de a se fixa la Brașov, fără încuviințarea prealabilă a episcopului Lemeni. Pe atunci, această hotărîre echivala cu un act de mare curaj, plin de riscuri; așa îl considera și Cipariu.

² Enciclopedia, întocmită de Bâstthy Jozsef, se intitulează *Magyarok emleke, a velek rokon s azon egy kormány alatti nemzetekevel, 1526 óta*, voi. I, Buda, 1836. Tomul I, singurul care s-a publicat, cuprinde numai litera A.

³ „Și, ceea ce este mai mult (ori: Și pe deasupra), la ora mea.”

⁴ Trif, adică Ioan Maiorescu, fusese numit la școala din Cerneți în anul 1836. Vezi și supra, II, n. 6.

VI

[Blaj, iulie 1837]¹

Dorite prietene,

După o tăcere îndelungată de amîndouă părțile, cu acest privilegiu, înainte de a ne împraștia în vacanța aceasta, iată despre partea mea batăr o cale bună-ți poftesc, de voiești încărăuva să pleci. Io voi să clocesc într-această vacație tot acasă, de nu se va da vrun privilegiu neprevăzut, care să mă împingă de spate sau să mă adămănescă. Numai cîndu-mi aduc aminte că singur *mai* voi să fiu aicea, cînd alții carii încărău toți vor să-și petreacă mai veseli, și nouă puteri — cu înnoită inimă — cîștigînd vor să se întoarcă, o înfiorare oarecum mă cuprinde și-mi străbate prin tot trupul.

Și apoi, acum anul! Ieri togma au fost anul de cînd am fost plecat de aci, cu ce simțiri și cu ce idei! Ele au trecut; și noi vom trece.

Prin Secărean trimit la d-ta 16 f. C.M. pentru 8 exemplare de *Foia duminicii*² și 2 f. 24 cr. C.M., pentru 3 exemplare din *Nopti*³, in summa: 18 f. 24 cr. C.M., care mă rog să-i dai d-lui R. Orghidan, cu deosebire închinăciune de la mine și rugăminte să bine/voiască cît mai în grabă a trimite și numerile cele următoare, pînă la 25, pentru prenumerații noștri, de la carii încă nu am avut privilegiu nici mijlocire a culege de la toți suma ce o trimit, și așa, am pus dintr-a mieu. Însă aceasta nu e de lipsă a se spune lui Orghidan, ca să nu întrebe și pricina di ce, care nu e alta decît că se tem a plăti înainte, ca nu cumva apoi să nu li se trimită. D-lui mi-au scris nu demult c-au căpătat slobozenie de a le trimite și pre poște și a adauge și o foaie politică, a caria număr 1 s-au făgăduit că mi-l va trimite cît va ieși⁴. Io de întîmplare ca aceasta nu poci să nu mă bucur, și pentru aceea-l rog prin d-ta să binevoiască a face așa cum au zis, cu toate numerele pînă în cap, și atunci am nădejde că pre mai mulți voi putea să-i cîștig a se prenumăra. Pentru toată întîm-

plarea, poate să trimită negreșit foile acelea și la cei însemnați pre foaia ce o am adaos aicea •/., cu toate că n-au plătit pre al doilea semestru înainte, și să fie sigur că i se vor plăti, numai de are nădejde bună că va putea să le trimită pînă la capul anului necurmat. / [...]

79*

¹ Scrisoarea, al cărei sfîrșit lipsește, este nedatată; ea nu poate să fie, însă, decît de la sfîrșitul lunii iulie 1837, fapt atestabil, între altele, prin următoarele rînduri: „Ieri togma au fost anul de cînd am fost plecat de aci; cu ce simțiri și cu ce idei!” în anul 1836, Cipariu a pornit din Blaj, spre Țara Românească, la sfîrșitul lui iulie (vezi supra, I, n. 2).

² *Foia duminicii* a apărut la Brașov, între 2 ianuarie — 25 decembrie 1837. Un studiu de sinteză despre revistă a scris Iosif Pervain; vezi *Studii de literatură română*, p. 273-289.

³ Presupunem că *Nopti* însemnează *Culegere din cele mai frumoase Nopti ale lui Young, de serdarul Simeon Marcovici...*, ed. a II-a, București, 1835. Meritele serdarului în ceea ce privește difuzarea *Noptilor* lui Young în cultura română le-a urmărit I. Verbină (= I. Pervain), în studiul despre *Simeon Marcovici, traducător și teoretician al problemelor sociale și literare*, în *Studii literare*, IV, 1946.

⁴ Gazeta „politică” la care se raportează Cipariu se intitulează *Foia de săptămînă din Transilvania*, din care au apărut, în 3 și 10 iulie 1837, numai două numere (vezi Iosif Pervain, *Studii de literatură*, p. 286, n. 29).

VII

Blaș, 8 sept./27 aug. (1)837

Iubite frate!

Părintele Voina \ care mi-au adus mult prețuita scrisoare a d-tale, mi-au povestit de fericita stare a d-t[ale] de-acolo, și m-am bucurat. Bine că ești fericit și mulțămît d-ta, că de la mine au trecut acea simțire de mult, cu toate că cineva, de pe purtarea și tonul conversației mele, ar judeca togma dimpotrivă. Ga un vas cu apă limpede deasupra și cu tină pe fund, vai, de cîte ori mi se turbură limpezeala inimii, și io trebuie să o înghit! Și dacă mă străduiesc într-adins â-mi împraștia întunecoasele idei și aduceri aminte, care de-a pururea mă prigonesc, cine nu-mi vede inima o socotesc că este liniște acolo, iară acolo este o g[h]e[e]nă ce arde amar.

Veștile, frate, care tatăl d-tale despre mine mai vîrtos și le-au povestit, adevărat acum nu mult mă necăjesc, că s-au învechit, însă să fie și mai mari, am fost de mult pregătit de a le sprigini, însă au fost cu neputință de a le încungiura să nu se stîrnească. Și io am fost gata a suferi atuncea — cînd pre curvă o am trimis acasă — orice veste și nenorocire, numai să nu o văz în ochii miei². Un om carele știe toate relațiile și toate intimitățile / mele cu casa aceea, numai acela poate să judece starea mea de atuncea. D-ta le știi, adevărat, și le știi din bună vreme, însă d-ta încă nu le știi de atunci de cînd s-au început, ci numai le-ai auzit din gura mea povestite deodată. Dară cînd ai fi fost avut privilegiul de a le vedea dintru început, de-amăruntul, cum și cînd s-au întîmplat, atunci cred că și d-ta, în multe părți, ai avea o lumină cu mult mai mare în punctul acesta. Însă acum, cum au fost, au trecut, și după cele făcute nu-mi pare rău. Ce am greșit și io, am greșit, că am

28

fost în înșelăciune, dar n-am greșit din maliție; mai mult — adevărat — din nepriceperea și levitatea care e împreună cu vrîsta cea tinăra mai totdeauna, dar poci zice fără osîndă, și din bunătatea inimii mele. Însă nu-mi pare rău, pentru că, cînd socotesc stările în care le-am lucrat, aflu că nu era cu puțință să lucrăm almintrilea. Fie odihniți toți voitorii aceia de bine despre parfea mea, io nu voiesc a căuta îndărăpt la cele trecute decît cu îngrozire. Fie pildă de învăț și altora, tuturor carii se leagă prea strîns cu oameni fără caracter moral, întîmplările mele. Io nădăjduiesc că vreme[a] va să dovedească dreptatea și minciuna de a cui parte au stat. Aceea poate va fi tîrziu, dară și atunci — oricît de tîrziu — mă voi / mîngîia.

Nice te mira că togma acele vești au ieșit despre mine, mai vîrtos cînd bine știi că și în anul trecut, cînd zăcea bolnav la tîrgul din postul S. Petruului — căci joi seara nu vruse, bătută fiind de el, a se culca lîngă dînsul — zicea că se teme că va să i-o fur. Și dacă au văzut că noi am plecat la București³, de care el nici nu visase, apoi i-au intrat în cap ide[e]a cea fixă îndărăpt, că io doară de ace[e]a o am trimis acasă pre ea, ca să o poci mai bine de acolo fura. Și almintrilea, mi se pare că cunoști pre omul, cît de lesne scornește în capului-și suspicii, povestește si adună minciuni de la babe, cît nu este de lipsă a-și t^te omul mutl' capul cum au putut să iasă unele vești ca aceste. Măcar, grîind, și într-adins, ce pagubă ar fi avut, cînd i-aș fi și furat-o? Pagubă adevărat, că n-ar avea cme să-l încălzească așa bine la reumatismurile din spate, ca acuma. Încălzească-l, de partea mea, în veci, că io nu i-oi zăhăi în viața mea, cu toate că știu că-i arde inima să mă împac și împretinesc iarăși'cu dînsul, dară io, de voi face una ca aceasta, voiesc nici să-mi mai zică oamenii pre nume, nici să mă numească de omenie, cum nici n-aș fi. Aceea hotărîre așa e tare în pieptul meu, cît de cîte ori îi vād', de atîtea ori mai tare se învîrtoșează, și numai fierul o ar putea scoate afară. Și cine știe cîte batjocori au vărsat asupra mea, nice nu mă va osîndi, care io le-am răbdat și le rabd cu o pațienție nespūsă, să nu zică oamenii că amîndoi suntem 2 oameni nebuni.' Acuma s-au mai dumerit, cu nădejde ca să mă plece, precum știu din izvor limpede, de nu-si va' dobîndi scopul.

29 Ei acuma nu sunt acasă, că s-au dus luni la Turda. Pentru / aceea p[ărmte]le] Voina au putut face vizite fără sfială din partea noastră. Gîndu-i va aduce d[racu] îndărăpt, nu știu, că nici nu-mi fac vorbă de ei *apriat* în viața mea.

Nu demult lui... [Rațiu] iară i s-au întîmplat o rușine la nas, că Efrem, îmblînd au să țipe pe Țîrlea din Tiuș, au batăr să se facă popă acoloș lîngă dînsul, mult au învrăjbit pe oameni asupra parohului. La care Țîrlea, mai pre urmă, nemaiputînd avea odihnă, venind, a arătat vlădicului și Consistoriului o scrisoare autografă a lui Efrem, încă de cînd era în Seminarium și avea vrajbă cu Boer, în care Efrem scria lui Țîrlea, atunci fiindu-i prietin, cum el este „capul *factionis a se dictae Ephremianae*”, cum că rectorul e așa și așa, om de *nimica*, și cum că *R[everendiss]imus R[ățiu] sub suis alis protegat et instiget' ulterius*³ etc. Care întîmplare nu i-au prea căzut cu cinste, cunoscut fiind și mai

înainte că e ațîțătoriu asupra rectorilor. Efrem, săracul, ca opărit, de-atuncea tace.

Scrii mai încolo despre trimisa în original scrisoare a lui... [Rațiu], pentru datoria ce are la d-ta. La aceasta te rog să nu uiți a-ți pofti originale contracturi, cînd vei plăti, a fi se trimite nu în *copie*, ci în *original*⁴. Și apoi vei afla pre dosul unuia niște însemnări, la care și-oi răspunde la vremea lor.

Iară încîtu-i pentru alte înștiințări, cum pentru procesul d-tale cu sasi[i]⁷ etc, io la episcopul n-am fost, căce cînd au venit părintele Voina la mine, d-lui fusese la vlădicul, la care au și prînzit, ci voi vorbi — cînd mi se va da privilegiu — de altă dată, cu toate că nu prea des îl cercetez, și togma de lucruri de a mele încă puține povestesc, cînd mă duc. Despre starea mea cu R[ățiu] încă de la Paști n-am grăit nici un cuvînt.

29 Despre privilegiul Socie/tății negustorești de-acolo asemenea nu știu nimic mai mult decît mi-ai scris d-ta. Ba și din d. Budai, la Sibiu, încă am fost înțeles ceva, dară în foarte scurte cuvinte⁸. De va fi interesat tare spre 'a se face cunoscut, îl veți vesti, nu mă îndoiesc, prin organul gazetii d-voastre, de veți avea norocire să vi se sloboază⁹. În stilul acelor 2 numere, sunt căroră li se pare — după netezimea stilului ce se află într-însele, cu totul almintrilea decît în acum *Foaie de duminică* — a se bănuși, pe dreptate zicînd, c-ar fi peana d-tale¹⁰. Io mr hotărîsc nimic, numai atîta zic că, după a mea opinie, e cu mult mai vrednic decît a bietului Barac. Mi-au venit a rîde cînd marți ce trecu, deschizînd cuvertul, văzui schimbarea în titula *Foilor duminicii* și, curios oare n-au început mai de mult, am cercetat toate numerile semestrului al doilea, oare nu cumva n-am băgat io de seamă pînă acuma. Și apoi am văzut că no. 7 au început epoca nouă¹¹. Însă, frate, titula, titula pe-cincolo! Io mă tem [că] în text puțin se va fi schimbat, și acolo era capul lucrului. Io pentru interesul d-lui Orghidan zic, pre carele [il] cunosc atît de rîvnitoriu, și-și pericliteză banii, că ar fi bine să se îngrijească de alt redactor sau' talmăcitorul și să nu se uite că Barac e *talmăcitoriu ex offo*, că ex offo poate să fie talmăcirea cum va fi; sașii de acolo știu că nu caută mult la eleganție, ci să se uite ca să-și înmulțească prenumerații, și pre cari-i are să nu-i piarză. De va rămînea redacția tot așa, nu știu'ce folos mult poate să pricinuiască *foaia aceea*. Numele proprie ale locurilor, persoanelor, așa le schimonosește sau, mai bine, le nemțește, cît stai să îngheți de multe ori cu lexiconul în mîină, și nu știi ce să' gîndești. Ba, ce-i mai frumos, și englizește am / aflat într-un loc, și aceea' cu slove! (pag. 42, col. a 2° TO GYPHN4-W; MEE CEE WHKKEE)¹². Întru acest object io așa judec: cum că cuvintele și numele dintr-altă limbă, cînd le scriem cu literile obicinuite ale limbii aceia, trebuie să le scriem și noi cum le scriu auctorii lor, și atunci supunem că numai acela se va apuca a le ceti, carele știe și limba. Pentru ceilalți, destul e a însemna în paranteze sau în notă adevărata pronunțatie. Iară cînd le scriem cu alte slove, negreșit că atunci le scriem pentru toți cetitorii noștri, și atunci trebuie să scriem cum se grăiește, iară nu după cum se scrie în limba ace[e]a. Pentru aceea nu poți să nu rîzi și pre Țichindeal, cînd în fabulele lui asemenea aduce sentenții întregi dintr-alte limbi,

și, scriindu-le cu slove serbești, ține ortografia streină¹³. De care lucrare cu atât mai tare mi se pare c-ar trebui să ne ferim, dacă ortografia limbii din care cităm este încâlțită, precum este a francezului și a englezului. Prin aceea un citator ca acesta numai se face de rîs înaintea celor ce știu limba și văd că citatorul nu o știe.

De viersurile care le înădește să împlă foaia, din care trebuie să aibă o grămadă de toată măsura, cum se va pofti, la întîmplare; încă am rîs uneori, mai cu seamă de acele ce sună cam de amor, aducîndu-mi aminte că autorul, săracul, după vrîsta și starea-i, cum auzeam, mai că și-o fi uitat ce leii de D-zeu-i acela. Unele-s ciudate, precum cel din pag. 24, unde comîndă sărăcia de tovărășie, precum și altele, la care trebuie să rîzi de absurde¹⁴.

Io aș zice, de-ați afla cu cale cuvîntul meu, că de vă va da D-zeu acea norocire să căpătați o redacție de gazetă / neatîrnată de fleacurile săsești, să vă schimbați planul și, în loc de o coală de *Foaie de d[uminecă]* pe săptămîină, să dați 2 giurătați de gazetă politică, și apoi de adaos întru toată săptămîină o 1/2 de coală de *Foaie de d[uminecă]* sau mai bine de o gazetă literară. Numai, cum am zis, l' să vă îngrijiți de o mai bună redacție; 2° de o mai grabnică expediție¹⁵. Nu știu airea, dară la noi *Foaia* sosește tot la a 2[-a] săptămîină, 'marți, ca și scrisorile din Viena. Spre exemplu, no. 7 din 14 augustie (așa zic brașovenii?) l-am căpătat în 24. în Sibiu le capătă cu o săptămîină mai curînd. Părintelui Manfi¹⁶ nu știu di ce nu-i trimiteți, că mă tot întrebă și le poștește tare. Faceți omului astă desfătare, de i le trimiteți și lui, 'că alte cele nu poate ceti. Adresul faceți-l la Blaș, de se și duce la Sibiu cu vlădica, că e mai bine așa și le poate căpăta și în Sibiu, cercînd la postă. Și, exprese, te rog fă bine mijlocește să nu se uite.

De la București luai înștiințare că bietul *Sinai* la 21 mai s-au dat pămîntului și se vorbește că vor să întoarcă pre Trif de la Cernet în locul lui¹⁷.

Despre dinții rusului asupra românilor de-acolo cetește pre *Erdelyi Hirado*, no. 18, de 2 săpt., pag. 138. Mie încă la 22 iulie mi-au fost scris de acolo, cum că în ziua trecută au fost o ceartă mare între boieri la Obșteasca Adunare, încît era să se bată; ci pricina încă era ascunsă, care acuma din *Hirado* se știe¹⁸.

Pap Josephus de la Viena s-au dus la Criș să se hirotonească, și de acolo poate și în Italia. Topian au murit. în locul lui nu e hotărît încă nimenea, și almintrelea, fundația e în primejdie. Schimbări în est an puține vor să fie, că Coroian au căpătat grație încă pe un an la Fizică. Mesaroș asemenea, care acuma-și petrece pre vacație în Gut. De Moldovan nu știu. Despre Sacalai se vorbea să-l trimită la Medieșel, în locul lui Stoian, carele au murit, dar iară de tot nu se știe¹⁹.

Rămii cu toată dragostea, totdeauna ferbinte, al d-tale cinstitorul,

Cipariu mpr. /

[Adresa:] Admodum Reverendo D[omi]no *Georgio Baritz*, *Scolae Normalis Dacoromanae Goronensis Professori D[omi]no sing[ulariter]* colendo, ad *Coronae*.

¹ Ni se pare că *părintele Voina* este „preotul-cronicar” Voina Pitiș, autor al unor interesante însemnări despre viața românilor brașoveni, în special despre cea bisericească (vezi *Candid C. Mușlea*, *Biserica sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, voi. II, Brașov, 1946, p. 273 și 285).²

² Vezi supra, I.

³ Vezi supra, I, n. 2.

⁴ „Capul așa-zisului complot efremian.”

⁵ „Reverendisimul Raț are să ocrotească sub aripile lui, și o să instige și pe mai departe.”⁶

⁶ în august 1835 și aprilie 1836, Bariț a împrumutat de la canonicul Vasile Rațiu, contra chitanță, 30 de florini. Pentru că banii nu i-a restituit la timp, canonicul îl reclamă la Consistoriu. Reclamația a dat naștere la discuții meschine (vezi detalii la *Iosif Pervain*, *Studii de literatură*, p. 380 și urm.).

⁷ în general, sașii din Brașov nu au privit cu ochi buni înființarea, în 1834, a unei „școli naționale” românești. întăritați, ei s-au datat la provocări. La 1835, de pildă, tinerimea săsească l-a „terrorizat” pe dascălul Dimitrie Leca, iar peste doi ani cițiva funcționari municipali îl brutalizează pe Bariț. Acesta îl informează pe episcopul Lemeni, care cere guvernului transilvan instituirea unei comisii de anchetă. Comisia a și fost numită. Chemat în fața ei, Bariț îi pretinde să nu absolve pe nici unul dintre vinovați de pedeapsa meritată. Există dcar o dreptate pe pămînt, care nu poate să fie încălcată de orice ins dispus să maltrateze oameni nevinovați. Mai pe larg, despre „procesul” lui Bariț cu sașii la *Iosif Pervain*, *Op. cit.*, p. 384 și 395-396.

⁸ Este vorba, probabil, de un privilegiu acordat Gremiului negustoresc, constituit în anul 1830. Asociația urmărea sprijinirea pe toate căile a comercianților români din Brașov, frînați în activitatea lor de negustorimea săsească.

Budai este Aron Budai, fratele lui Ioan Budai-Deleanu, care se stabilise la Sibiu, ocupînd un post important la Tezaurariat și în cadrul episcopiei ortodoxe de aici. A luptat cu un devotament exemplar pentru emanciparea națională a românilor ardeleni (vezi în acest volum și scrisorile lui constantin Pappalvi, nr. I, n. 7).

⁹ Bariț, Johann Gott și Rudolf Orghidan s-au înțeles, în iunie-iulie 1837, să ia *Foaia duminicii* din „mîinile bătrînului Barac” și să publice în locul ei o gazetă „mai serioasă”. Bariț ia împărțit acest plan, în septembrie 1837, și lui I. Heliade Rădulescu (vezi *Iosif Pervain*, *Studii de literatură...*, p. 283).

¹⁰ Cu „cheltuiala” negustorului Rudolf Orghidan, Bariț a scos în 3 și 10 iulie 1837, fără aprobarea oficialităților, două numere din *Foaie de săptămîină pentru Transilvania*. Extragem din înștiințare, publicată în nr. 1: „Avem nădejde că vom face mai multă plăcere publicului românesc cetitoriu, dacă foaia aceasta se va împreuna cu *Foaia duminicii*, care de aici înainte va să slujască de adaos literal” (vezi *Iosif Pervain*, *Studii de literatură...*, p. 286, n. 29). Cipariu se referă la cele două numere amintite. în ceea ce privește „stilul”, *netezimea* sa nu depășea decît în mică măsură fluența limbii din revista lui Barac. Cităm: „*Bucium*. O răscoală urbarială a slujbașilor de aici, escată din nesupunerea lor cătră domnul locului, a dat pricină la o execuție militărească, care pentru nențălegerea ce domnea într-amîndoa părțile, nu s-au putut altfel îsprăvi, decît după ce treizăci de țărani slujbași fuseră răniți. însă totuși, după aceea toate s-au pus la liniște” (*Foaie de săptămîină pentru Transilvania*, nr. 1, p. 5).

¹¹ Inclusiv pînă la 7 august 1837, revista a purtat următorul titlu: *Foaia duminicii, spre înmulțirea cei de obște folositoare cunoștințe*; începînd cu data de 14 august, titlul a fost schimbat în *Foaie de duminică, spre înmulțirea cei de obște folositoare cunoștințe*.

¹² Exigent cu sine și față de alții, dar - în 1837 - lipsit de experiență în domeniul muncii redacționale, Cipariu, fără să țină seama de greutatea cu care avea de luptat Barac, îl judeca prea aspru. Mai înțelegător față de Barac, George Călinescu va spune, în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* (București, 1941, p. 123), că *Foaia duminicii* a fost o „revistă ilustrată cu minunate xilografii, cu literatură de senzație, mai ales tradusă”.

¹³ Dimitrie Țichindeal a tipărit la Buda, în anul 1814, cu sprijinul material al lui Hristofor Duca, un comerciant prosper, *Filosoficești și politicești prin fabule moralnice învățături. Acum întâia oară culese și întru acest chip pe limba românească întocmite*. Aici, la diferite pagini (44, 49, 106, 145, 161, 177, 188, 213, 251, 284 etc), Țichindeal scrie, în chirilică: *Apodoria*, „bătrânii” *Esiod*, „slăvitul” *Virghilie*, „dulcele cîntăreț” *Ho-rație*, *Agathocles*, „craul Siracuzei”, *Evipid*, „preaițeleptul *Isiod* cel bătrîn”, *Dimonic*, *Vriarios*, „cel cu o sută de mîni”, „din vremile lui” *Matusal* etc.

¹⁴ Iată versurile în care Barac „comindă sărăcia de tovarășie”:

Cine umblă tot în cale
Cu carul nădejzii sale,
Un tovaroș bun să-ș ia.
Să-ș ia pe drum, lîngă sine,
Pre sărăcia, că bine
Să va mîngăia cu ea.

(*Foaia duminicii*, sem. II, nr. 3, p. 24).

¹⁵ Din a doua jumătate a anului 1837, Bariț, Rudolf Orghidan și Johann Gott se înțeleseseră să facă demersurile necesare, pentru a putea scoate, în 1838, o *foaie literară și o gazetă politică*. Intervențiile nu le-au fost deșarte; dovadă sînt *Foaia literară* (nr. 1 a apărut la 1 ianuarie 1838) și *Gazeta de Transilvania* (nr. 1, în 12 martie 1838).

¹⁶ Ștefan Manii, arhivarul, mai apoi secretarul lui Ioan Lemeni.

¹⁷ M. Sinai, dascăl la Sf. Sava, originar din Transilvania. Cipariu l-a cunoscut în timpul călătoriei sale în Țara Românească (august-septembrie 1836). S-au întilnit de mai multe ori, discutînd probleme de politică internă, culturale și de literatură (vezi T. Cipariu, *Călătoria în Muntenia la 1836*, *Loc. cit.*, p. 370, 374-378, 380 ș.a.).

¹⁸ Ședințele Adunării Obștești din 1836-1837 au fost, în general, furtunoase. Furtuna au dezlănțuit-o aderenții lui Ion Cîmpineanu, conducătorul partidei naționale din Adunare, în chestiunea *articolului adițional*, în legătură cu care cităm din *Istoria României*, voi. III, București, 1964, p. 989: „Pentru a crea dificultăți lui Al. Ghica [domn al Țării Românești între anii 1834-1842], opoziția a exploatat problema delicată a așa-numitului « articol adițional », a cărei soluție cerea tact și prudență din partea tuturor membrilor Adunării. în cursul negocierilor de la Constantinopol pentru confirmarea de către turci a *Regulamentului Organic* în 1833, ambasadorul rus a introdus unele modificări și întregiri [...] Textul astfel modificat cuprindea un articol adițional care limita puterea legislativă a principatelor, subordonînd puterii suzerane (Turcia) și protectorate (Rusia) orice modificare a constituției, ceea ce știrbea dreptul de legiferare al Adunării. Ghica ar fi voit să evite dezbaterile asupra « articolului adițional », dar planul său a eșuat: Adunarea a respins articolul adițional”.

¹⁹ *Erdelyi Hirado*, la care se referă Cipariu, apărea la Cluj. Ziarul avea corespondenți la București, ale căror nume nu le cunoaștem. în anul 1837, nr. din 2 septembrie (p. 130—140), ziarul a publicat informații ample despre lucrările Adunării Obștești, insistînd asupra dizolvării ei de către Alexandru Ghica, asupra mașinațiilor consulului țarist, baronul Riickman, precum și asupra memoriului prin care membrii „partidei naționale” respingeau categoric învinuirea că ar fi desfășurat o activitate subversivă.

²⁰ Pasajul cuprinde numele unor studenți și profesori blăjeni, mai mult sau mai puțin obscuri. *Toptan* pare să fi fost un bursier la Sfînta Barbara în Viena, mort înainte de a-și desăvîrși învățătura. *Demetriu Corotianu* (*George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 220; Nicolae Com ș.a., *Dascălii Blajului*, p. 73) a funcționat ca profesor de fizică la Liceul grec-ocatolic din Blaj între 1837—1839. *Atanasie Mes'arocș*, 1812—1863, originar din Ciumbud, a făcut studii la Aiud și Blaj. Asemeni multor tineri absolvenți de teologie, a fost o vreme profesor de „gramatiștii” din Blaj (1836-1838), după care a trăit restul vieții ca paroh în Ocnișoara. Următorul pomenit, „Moldovan” e memorabilul *Ștefan Moldovan*, 1813—1900, una dintre figurile luminoase ale confesiunii greco-catolice române. Născut în Ciucudiul de Cîmpie din preajma Turzii, a studiat la pîriaștii din Cluj și Bistrița, absolvind teologia la Blaj. între 1836—1838 e profesor de matematică la liceu, ipostază în care îl surprinde această scrisoare. în 1838 e trimis paroh în Ghirișul Arieșului (azi Cîmpia Turzii), iar la 1847 devine paroh și protopop al Mediașului. în această calitate a traversat evenimentele de la 1848—1849, în care s-a remarcat ca un patriot înflăcărat, ajungînd prefect. în 1852 trece la Lugoj, în funcția de canonic al noii dieceze, unde va rămîne pînă la moarte. Ștefan Moldovan a fost unul dintre cei mai buni prieteni și cores-

pondenți ai lui Bariț, de la el rămînînd o vastă corespondență (B.A.R., ms. rom. 999, f. 231—330), pe care o vom publica într-un volum următor. *Ioan Sacalai*, 1807—1860, a fost profesor la gimnaziul blăjean o perioadă mai lungă — 1829—1840 — deși cu intermitență. Numele lui — spre deosebire de ale celorlalți — figurează și în șematismul oficial al Transilvaniei: *Calendarium novum et vetus ad Annum bissextilem MDCCCXXXVI... in usum M. Principatus Transilvaniae...*, la dascălii gimnaziului, alături de Macedon Pop, Mihai Ambroziu Elekeși, Nicolae Iovian, Samuil Pop și Grigore Moldovai. Este vorba, se pare, de o mai masivă trimitere a unor profesori supranumerari la parohii, fapt pe care Cipariu ține să i-l semnaleze lui Bariț.

²¹ *Fundația* de care amintește Cipariu în legătură cu studentul mort Topian fusese instituită în secolul al XVIII-lea, pentru un număr limitat de bursieri români greco-catolici, trimiși să își desăvîrșesc studiile teologice la Viena.

VIII

Blaș, 11/23 nov. (1)837

Prietine !

De mult trebuia să-ți răspunz la scrisoarea d-tale cea mai din urmă, precum știu — de bună samă — că aștepți, însă pînă acuma n-am voit a te înștiința numai pre giurămate despre cele ce dorești, ci voiam să-ți răspunz deplin. Acuma însă, avînd acest privilegiu, deși nu deplin, dară ca să nu te urăști a aștepta, și pre giurămate încă te înștiințez.

Mai l¹, cum ck cetindu-se răspunsul d-tale, ca la 2 săptămîni după ce au sosit, s-au hotărît ca d-ta să plătești datoria, iară pentru ajutorul părintelui d-tale se va vedea dacă-și va așterne însuși rugă-minte. Bine ar fi fost să-ți trimită rezoluție, însă știu cum se întîmplă cîteodată la noi: au nu se hotărește lucru răs-picat, cît notariul să știe preste tot și în toate părțile de ce să se ție, sau s-au socotit a nu fi de lipsă, supuindu-se că și almintrilea vei auzi d-ta¹.

2. Cum că la două săptămîni, altele, i s-au și plătit creditorului suma întregă de 24 f. C.M., nevrînd *per partes*² a primi, și așa am pus dintr-al meu acei 20 f. C.M. ce lipsea, pentru d-ta. Carii în figura / Consistoriului i-au dat d. Crainic, după ce au pus gios obligatoriile în original, care încă pînă astăzi tot la d. Crainic sunt, și mi se pare că ar mai avea lipsă de dînsule. însă d-ta despre această parte ești chit³, și așa ai scăpat din mîna unuia și ai căzut în mîna mea, carele numai te vei trezi că-ți trimite o jucuție pe cap și te vei goli de tot ce ai, de cumva ești de așa sărac, cît să n-ai mai mult decît cu cîtu-mi ești detoriu. însă nu-i grabă. D-ta fii bun înștiințează-mă mai înainte, de voiești să plătești la d. Orghidan pentru prenumeranții foilor, ca așa, cînd ne vom trage sama, să putem a ne înlesni unul pre altul, trimițîndu-mi conto de la dînsul pentru cîți ai plătit. Fii bun înțelege-te mai întii cu dînsul și-mi dă răspuns, ca și io apoi să-ți știu face conto⁴. D-lui d. Orghidan nu m-au înștiințat oare trimis-au la toți aceia exemplare din foi pentru cîți am scris. Că știu bine că încă astă-vară țiam fost scris că Manfi nu capătă, și io — dueîndu-se la Sibiu — încă nu știu de capătă de-atunci încoace au ba. D-lui ar face foarte bine să mă înștiințeze îndărăpt despre numărul și numele acelor cărora le trimite novelele și pentru carii să primesc banii. Că almintrilea se pot face greșeli, precum din adusa pildă se vede.

întreabă însă, mă rog, și aceea, de au de gând a mai continua și pre anul viitoriu, și să facă înștiințarea curînd, că anul se sfîrșește și de-amîndouă părțile este bine să știe / carii ce au de a aștepta înainte. De veți dobîndi slobozenie de a putea da și politică afară, negreșit că prenumeranții, de nu se vor înmulți, *saltem*¹ nu vor scădea. Almintrilea, cu Barac nu știu cum vă veți mai spăși².

Pentru *Cuvîntare-ti* mulțămesc în numele tuturilor, însă io unul afară de titulă și de programă nu o am cetit într-adins, ca să nu-ți trebuiească a-ți da răspuns la delicata întrebare sau problemă ce mi-o ai pus. Mai tîrziu o voi ceti și-ți voi da răspuns, însă numai după ce se va alege, avea-veți licenție de gazetă politică au nu. Programa însă-ți mărturisesc că prea mult fîgăduiește, decît un om în ce tip să poată împlini? Aceasta judec și io și alți prietini ai domniei-tale. Și vezi să nu faci impresie rea, voind a face bună. însă, să lăsăm³.

R[atiu] este foarte necăjit și pentru că s-au cetit răspunsul d-tale înaintea Consistoriului, în care i se pare că l-ai vătămât în expresii, și pentru alte. Și d. Crainic este obiectul cel mai întîi al izbîndei, de va putea, de nu, d-ta și io. Firește, poți înțelege că n-ai scăpat atunci de epiteturi frumoase de ale lui, că încă n-au putut mistui scrisoarea d-tale cea din anul trecut⁴.

Mă rog întreabă — era să uit! — pre d. Orghidan, nu i-au sosit pachetul de cărți, știi cel din Țeară, rătăcit? Romanov mi-au fost scris că, de-l va căpăta amîna, mai că la d-lui îl va trimite. Aibi grige⁵. *Alias plura*⁶; io-s cam bolnav — de inimă; *utroq[ue] sensu*⁷.

Cipariu mpr.

P.S. De poți nu-mi prăpădi scrisorile, că io nu-mi țiu copie. /

[Adresa:] Reverendo Domino *Georgio Baritz*, Scholae normalis Valachicae Coronensis Ludimagistro etc, D[omi]no plurimum colendo, ad *Coronae*.

¹ Silit de împrejurări vitrege pentru el, Bariț a împrumutat în 1835 — 1836, din „casa Capitului” și de la canonicul Rațiu, 30 de florini. Pentru că nu a restituit banii la timp, canonicul Rațiu — îndirjit împotriva lui Bariț din motive de ordin personal — îl reclamă la Consistoriu. Acesta îi cere, în 2 august 1837, să-și lămurească situația. Răspunzînd Consistoriului, Bariț arată că 10 florini au fost „replătiți” de către profesorul Ioan Rusu. În ceea ce privește restul de 20 de florini, roagă Consistoriul să aprobe ca ei să fie achitați de către tatăl său, Ioan Bariț, preot în Petridul de Mijloc. Dacă cererea i-ar fi respinsă, tot Rusu va plăti integral împrumutul buclucaș. Detalii la Iosif Pervain, *Studii de literatură...*, p. 380 și urm.

² *Notoriul* Consistoriului era, în 1837, Simion Bărnăuțiu.

³ „în rate” (sau: cu îfriita).

⁴ în original: *quiu*.

⁵ Mai cu seamă de la 1834 înainte, Rudolf (Radu) Orghidan, negustor cu veleități de Mecena al mișcării culturale brașovene, susține bănește inițiativele lui Johann Gott pe tărîmul presei germane, precum și pe ale lui Ioan Barac și Bariț de editare a *Foii duminicii*, *Foii literare*, *Foii pentru minte*, *inimă și literatură* și a *Gazetei de Transilvania*. Nu o dată, însă, Orghidan și-a arogat merite aparținînd altora.

⁶ „Măcar”, „cel puțin”.

⁷ Vezi supra, VII, n. 12.

⁸ Bariț tipărește, în 1837, o *Cuvîntare școlastică la examenul de vară în școala românească din Brașov*, în *Cetate*. Aici el a dat și *Programa* pregătitoare pentru „comerciu”.

Ea propunea, între altele, ca în „clasul al 4-lea sau pregătitoriu de comerț” elevii să învețe „elementurile aritmeticii”, istoria „naturală” și universală, gramatica latină, „confepturi de corespondenții și alte scrisori, românește și nemțește”, „începuturi de dopie, cu deprinderi de tablă, după Jocher” (vezi Iosif Pervain, *Studii de literatură...*, p. 399 și urm.). *Programa* i sa părut lui Cipariu prea temerară, Dar, îndrăzneț între îndrăzneți, Bariț o va realiza pînă în anul 1845, cînd renunță — din motive bine întemeiate — să mai fie profesor la școala negustorilor români brașoveni, înființată în 1834.

Trunchiat, citatul, de la *Programa* pînă la „a face bună”, îl dă și Vasile Netea (vezi *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, București, 1966, p. 64). îl reproduce după *Tribuna poporului*, deci după G. Bogdan-Duică; acesta, deși exigent cu alții, transcria uneori corespondența scriitorilor ardeleni cu erori supărătoare.

⁹ Vezi supra, n. 1.

¹⁰ Timotei Cipariu, se știe, a fost primul nostru mare bibliofil. Patima sa bibliofilă a fost cercetată competent de Sigismund Jako, istoric clujean, în mai multe studii, de exemplu, în *Bibliofilia lui Cipariu*, Cluj, 1967 (extras din *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, voi. X). Printre cei care l-au ajutat masiv să achiziționeze cărți rare se numără și Iosif Romanov, vestit librar bucureștean.

¹¹ „Altă dată [cu alt prilej], mai multe”.

¹² „în dublu sens” (adică: e bolnav de inimă și trupește, și sufletește).

IX

Blaș, 26 dec. [1]837¹

Frate si domnule redactor!

Să mă ierți că togma în linea cea dintîie îndrăznii a pune un nume care, cu toate că după întreprinderea ce ai luat asupra domniei-tale pe drept țî se cuvine, însă pre lesne ai putea să-l primești în nume de rău de la un prietin, despre care ai avut de-a pururea nemișcată învingere în inimă cum că te iubește și, prin urmare, nimic nu aștepti mai puțin decît un cuvînt de rîs sau defăimare. Și togma așa voiesc, să primești și cuvîntul acesta ca un cuvînt nu de rîs sau defăimare, ci ca unul ce țî-l poftesc să-l porți așa de fericit și mulțămît², precum aș dori însumi pentru persoana mea, cînd aș fi întru asemenea peristase. Adevărat, o grea povară, în tot înțelesul cuvîntului, ai luat prin aceasta asupra d-tale, o povară însă care cu atîta va să fie mai cinstită pentru d-ta, cu cît vei avea norocirea de a [o] purta cu mulțămire de obște. Io nu cunosc, adevărat, *in praxi*³, ce este o redacție, că nu am fost nici însumi o astfel de persoană, nici batăr vreo cancelarie de redacție n-am văzut niciodată, însă, după cîtu-mi ajunge puținica priceperea mea, precum am zis, mi se pare că nu greșesc de am numit-o povară, și poate pentru d-ta încă poate să fie o povară și mai grea decît pentru alții.

Sunt redacții în care unul sau mai multe persoane sunt numai cu acea grige însărcinate, ca lucrurile de la împreună lucrătorii și corespondenții săi să le judece / de sunt vrednice să intre în foile lor au nu. Și pentru ace[le]a nu este de lipsă alta, decît să aibă un tact așa de delicat, cît să cunoască și priceapă⁴ cu scumpătate ce poate să placă cetitorilor săi și ce poate să ajute la ajungerea scoposului ce și l-au pus înainte. Sunt însă altele care nu numai trebuie să judece, ci togma însuși să-și lucreze articulele ce vreau să le împărțasească cu cetitorii lor. Și aceste sunt întru adevăr mai mult auctorii decît redacții, și pentru

aceea și mai cu greutate, pentru că lucrul altuia mai lesne este de a-l judeca cu mult decât pre al său însuși. Eu despre redacția d-tale nu știu ce se ține de clasul întâi au de al doilea, pentru că deși am semne de a judeca cum că ești în corespondență cu mulți bărbați învățați, ce-ți vor fi făgăduind a lor ajutorință, dară totuși apriat nu' știu pînă unde se întinde acea încredințare a d-tale pentru astfel de făgăduință. De ai însă îndestulată acea încredințare, eu te fericesc și toate poftele mele pentru d-ta și gazeta d-tale pre scurt întru ace[ea] se cuprind, ca să le poți judeca ale acelora lucrări cu toată acea răceală și securitate a tactului, care spre întinderea și sporiul acelor foi cel mai dorit efect să tragă după sine. Intru o stare ca ace[ea] nici poci alta vedea mai de folos și de lipsă decât să fii imparțial, să nu cauți la persoana auctorului sau corespondentului d-tale, de are nume mare de învățat, de-ți este pretin sau cunoscut, de te-au rugat într-adins să-i treci articolul în foaia d-tale întru toată întâmplarea — fie bun, fie rău — și să îți totdeauna înaintea ochilor starea cetitorilor d-tale. Sunt aceștia învățații neamului nostru? Negreșit că atunci vei trebui, cu notiții literare de cel mai înalt interes, să-i faci cunoscuți, iară de sunt aceștia de clasul mai de gios, numai cu înștiințări după priceperea lor vei putea să-i împărtașești, care să le înțeleagă și să fie după gustul lor. In / țările noastre, unde partea cea mai mare de obște este mai neîmbiată în literatură, ar fi o greșeală mare a se îndrepta după tonul foilor dintr-alte țări care, în starea culturai literale, stau pe o treaptă cu mult mai înaltă decât a noastră. Si mi se pare că frații noștri unguri nimic n-au greșit mai tare, decât că la aceasta n-au băgat de seamă.

Însă de cumva făgăduințele ce ți s-au făcut d-tale sunt încă numai făgăduințe și trebuiești însuși să-ți lucră articulele, atunci n-am decât să-ți poflesc o răbdare și o neosteneală nepregietată. Fie însă cum va fi starea d-tale, știu că mai întâi vei să întâmpini multe greutăți, dară am nădejde că cu vreme vei să le învingi pre toate.

Acestea sunt ideile mele în genere, iară la speciale a mă slobozi, deocamdată-mi este de neputință, pentru că — cum zisei — starea lucrului nu-mi este de prisos cunoscută. Poate mai tîrziu mă voi putea declara mai apriat. Întru care, a mele observații le vei socoti însă numai ca părerile unui om singur, iară nu ca o judecată de obște sau dătătoare de ton⁵.

Întru celelalte-ți trimit cu aceștia privilegiu și înștiințarea despre prenumerații de aicea: d. *Crainic*, *Alutan*, *Alpini* și *Boer*⁶, carii cu drag s-au subscris. D[omnul] Alutan mai întâi, și neîmbiat de mine, mi-au trimis întru aceeași zi cînd au luat înștiințarea d-tale poruncă ca să nu-i uit cumva afară; d. Alpini însuși au venit acasă la mine de m-au rugat; d. Crainic te iubește mai tare decât să nu te ajute. Încă și *Manfi*, pre carele-l uitasem. Ceilalți au pentru una, au pentru alta nu vreau să se mai prenumere, nici unul însă din ceva minie sau ură asupra persoanei d-tale, care o cinstesc, ci, precum mi se pare, întru adevăr, ca să nu cheltuiască. Unii m-au și tîmîndat mai mult cu înștiințarea lor, de unde nici am putut așa în grabă a-ți răspunde precum'aș fi vrut, sau au fost de lipsă. Fr[atele] *Moldvai*, pre carele-l știi că este împovărat cu o fami-

lie grea, ar fi bucuros și el a se prenumera, dară zice că n-are putere, însă, cînd ai putea scoate de la *Jaksi* detoria de 11 fl. W. ce o are la dînsul, ar fi prea bu/curos să-i trimiți pentru dîșii gazete, că zice cum că celălalt florint l-ar face cum ar putea, de ți l-ar trimite. D-ta vei ști mai bine de poți să faci aceasta au nu.

Ieri togma am primit și a doua scrisoare-ți prin feciorul cel de-acia, Bârna, mi se pare, cu numele, lîngă care sunt alăturate și alte două scrisori pentru familia d-tale, care io în lipsa altui privilegiu, precum poftești, le voi trimite pre postă și deodată și un *fol* cu o păreche de nădragi.⁷ Pre același expres îți voi trimite *Conversations Lexiconul*, care în zilele trecute mi-au sosit, cele 6 tomuri de pre urmă⁷.

Alte noutăți pre la noi nu poci să-ți scriu, decât că tot vrăjbi preste vrăjbi se scoală, omul acel cu inimă bună de-a pururea hîrîindu-se și semănînd neghină⁸. Episcopul se arată nemulțămît cu oamenii de aicea foarte, de unde nice vre să aștepte Anul nou. Lucru slab, adevărat, de la un cap mai mare, că nu-și poate pune în rînd și în ascultare turma, acuma pre unul ascultînd, acuma pre altul, și mai pre urmă neștiind ce să facă. Însă io nu-l plîng mult, dacă nu știe ce să facă.

• Deosebi a ți le scrie, nu mă simț în putere a ți le înșira și ar cuprinde o scrisoare mai lungă decât oricîte ți-am scris pînă acuma. Poate prin expres ceva ți-o scrie mai mult.

Moldovan⁹, profesorul, au cerut și au dobîndit de la vlădicul Mediașul și vrea să ieie pre fata lui Poria de-acolo. El mai pre urmă mi se pare însă că-și va împuți numaidecît brînza cu R[ățiu], că așa stă bine și-l îmbie cu nepoată-sa și-i făgăduiește cîte și mai cîte. El nu vrea să o'ieie, au că nu-i place, au și poate numai pentru că știe că nu-l va lăsa vlădicul. Însă lui R[ățiu] tot nu s-au declarat apriat, ci-l ține în nădejde, și mai pre urmă, cînd se va declara, cum am zis, își vor împuți brînza. Capătul lucrului va fi curios, oricum.

Mai pre urmă, poftind un An nou fericit d-tale și prietinelor, tuturor, rămîi, cu toate cunoscutele afecții prietenești, al d-tale de-a pururea cinstitoriu,

Cipariu mpr. /

¹ Foaia 34 este deteriorată; de aceea, a trebuit să operăm anumite întregiri. Nu știm dacă ele sînt întotdeauna potrivite, dar completările noastre par să fie, totuși, în spiritul originalului probabil.

² Cipariu scrie: *multimîlu*. Era poate mai indicat să optăm pentru *mulțămît*, nu *mulțumit*.

³ „Din experiență”.

⁴ în original: *pricepe*; considerînd această formă drept o scăpare de condei, am scris *priceapă*.

⁵ La 9 decembrie 1837, Johann Gott și Bariț semnează și tipăresc o *înștiințare literară*, un prospect. Ea cuprinde două pagini, în care semnatarii anunțau apropiata încetare a *Foii duminicii* și înlocuirea ei cu *Foaia literară* (la 1 ianuarie 1838); noua revistă „paste puțin [...] se va împreuna cu *gazeta politică* românească, care, pentru niște stări împrejur opăcitoare, îndată la începutul anului nu va putea ieși, ci puțin după aceea”. *Înștiințarea literară* mai schița și „planul” *Foii literare*: „Planul *Foii noastre literare* [...] unui român nu-i va fi greu de a-l gîci. Și, ca să lăsăm de o parte altele, care s-ar ținea de alegerea materiilor ce vor să intre la această foaie, sîrguința noastră cea

mai nepregetătoare va fi a împărtăși cât să poate pă cititorii noștri din M[area] Monarhie cu sporiul ce îl fac românii în cele două provincii vecine în toate ramurile literaturii, și iarăși pentru dînșii a scoate la vedere și pă ceriul românesc felurimi de șene istoricești și naturale din clasică noastră Transilvanie. Care probleme credem că nu le va socoti nimenea de ușoare.

Pentru aceasta, cea dintîi și mai ferbinte a noastră cerere cătră toți literații noștri va fi ca, pe lîngă corespondenții ce-i vom avea, să nu-și pregete nici unul a trimite cîte ceva din rodul cetanii, cunoștiințelor și a geniului său la foaia noastră. Noi toate le vom primi cu mulțămîtă și recunoștință, în numele întregii nații."

Bariț a trimis *înștiințarea literară*, între alții, și lui Cipariu, căruia lectura ei i-a prilejuit impresiunile reflecții din această scrisoare. Importanța lor trebuie să fie neapărat subliniată, pentru că ele avertizează asupra rolului jucat' de Cipariu în orientarea primilor pași ai lui Bariț pe tărîmul publicisticii românești din Transilvania.

¹ Simion Crainic, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. XV, n. 3; Constantin Alutan, a cărui biografie vezi-o infra, scris. LVII, n. 2; Constantin Alpini, vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. X, n. 11; canonicul Ștefan Boer, despre care vezi *Ibid.*, nr. VII, n. 8.

² Vezi supra, III, n. 7.

³ *Omul acela cu inimă bună* este înrăitul canonic Rațiu.

⁴ Ștefan Moldovan, despre care vezi supra, scris. VII, n. 19.

X

Blaș, 9/21 ian. [1]838

Frate Bariț!

Cu prilejul acesta — precumu-ți scrisesem în zilele trecute, de ai primit pînă acum scrisoarea mea cea din urmă — trimit d-tale cele de pre urmă 6 tomuri din *Conversations Lexicon*, în foi, precum l-am căpătat, a cărora preț, în 12 f. C.M., vei fi bun a-i adaoge la cealaltă sumă mai dinainte. Vei vedea dintr-însul cum și literații Germaniei, carii atîta se fălesc cu a lor universalitate și întem'eiare preste vecinii lor cei de preste Ren, încîtu-i pentru cunoașterea stării românilor, după atîtea călătorii ce au făcut și fac pînă astăzi prin ale acestora pămînturi, nu multă pricină au de a se făli. Și, de ar trebui să judece omul și despre celelalte articole, pentru alte țări și popoară, după adevărul articolelor despre români, mai că nu știu ce ar rămînea, despre care să se încrează în relațiile lor. Io, despre mine, mi-aduc aminte că, în deosebite cărți și jurnale, mai învățătoare și mai adevărate înștiințări am cetit despre starea noastră și a pă/mînturilor noastre, de cum văz aicea însemnate. Dară nu mă mir mult, cînd văz că și întru alte, despre alte lucruri mai cunoscute, încă se află greșele nesocotite. Pildă să fie în descrierea familiei noastre cei împărătești, că între toate numele acum domnitoriului împărat, pre atunci numai prinț moștenitoriu, numai acela l-au lăsat afară carele-l poartă în întiul loc, adecă *Ferdinand*¹.

Pentru *Gazeta* d-tale, socotesc, nu ar strica ca [să] ți un ochi lăutoriu aminte asupra jurnalului *Allgemeine Zeitung* și *Ausland*, care amîndouă ies în Augsburg, la Cotta, și-ntru care multe interesante notiții se află pentru români și țările lor, precum este călătoria lui *Demidoff* în anul trecut de la Giurgiul la București, în *Allgemeine Zeitung*, cu toate că într-însa se află prea multă poezie². Așa și în *Ausland* ace-

luiași an, în luna lui noiembrie (mi se pare), au ieșit descrierea unii călătorii' prin țările românești la anul 1836³. De le poți avea, socotesc că ar trebui întoarse românește și, cu însemnările ce ar fi cuviincioase, a le publica. Poate prin acele mulți s-ar deștepta la asemenea sau mai bune înștiințări să deie afară.

Lîngă prenumeranții sau, mai bine, subscribenții foilor d-tale adaugă și pre fr[atele] Dem. *Coroian*, profes[or] de fizică / și succesor al d-tale, pentru *l^{lea} semestru*.

Bine vei face dacă, cu începutul anului acestui, vei trimite contul poftit, ca să ne descurcăm pretensiile cât mai în grabă, cu toate că, deși vei rămînea ceva datoriu d-ta, nici io, nici de voi rămînea io, d-ta, vom fi așa de strașnici cum sunt ai noștri prietini și de binevoitori patroni, pre carii i-au mîncat lupul.

Episcopul, carele atîta larmă făcu că se va duce și se va duce la Sibiu cât mai degrab, atîta s-au grăbit de tare, cât pînă ieri dimineață n-au plecat. Însă și acum cam mîhnit, cumu-i știi năravul, măcar s-au mai fost muiat.

R[ățiu] te-au dat la vlădicul, să-i deie satisfacție, că di ce i-ai răspuns așa în scrisoarea-ți din urmă, la Consistoriu. Mai virtos i-au căzut greu c-ai scris cum că *non magna arte opus erat ad mutuum illud levandum*, cu toate că dînsul întrebuițase frazul acela în ponoslu[l] asupra-ți, la Consistoriu dat⁴. Mi se pare că nu poate suferi să atingă cineva de relațiile de le-au avut cu nefericita acea familie. Oh, oh!

Aug. Ladai ți trimite o scrisoare cu niște vîersurele, tipărite la ziua vlădicului. Auctorul lor e *Turc*; feciorul e cu ingeniul, pagubă numai că nu-i mai așezat⁵.

Întru celelalte cu dor așteptîndu-ți *Gazeta*, ca să o văz⁶, și pof-tindu-ți tot binele, rămîi al d-tale cinstitoriu,

Cipariu mpr./ 37

[Adresa:] Admodum Reverendo Domino *Georgio Baritz*, in Scholis normalibus valachiis Coronensibus professori etc. D[omi]no sing[ulari-riter] colendo. Ad *Coronae* Cu un pachet de cărți.

¹ Despre *Konversations-Lexikon* vezi supra, III, n. 7. Deși scoasă de o editură celebră (Brockhaus), această enciclopedie nu se putea „făli” deloc, cum bine remarca Cipariu, cu datele privitoare la românii din Transilvania, Țara Românească și Moldova. De pildă, colaboratorii la enciclopedie susțineau, în lăudatul secol al XIX-lea, că Transilvania era locuită de trei națiuni recepte (*uniți*) și de alte națiuni — *tolerați* (români, armeni, greci, moravi, polonezi, ruși, bulgari, sîrbi, evrei și țigani). Dintre tolerați cei mai numeroși erau românii, alcătuiți din *proprietari de pămînt și popor de rînd*, popor „ăusserst roh und unwissend” (vezi voi. X, p. 239—241). Inepții se debitau și pe seama românilor din Țara Românească (vezi voi. XII, p. 35—37). Ei constituiau, după Brockhaus, un amestec de albanezi, daci, bulgari, slavi, goți și romani. De remarcat, nu se remarcău prin nimica; aveau doar defecte (fizice, morale și intelectuale), cu nemiluita.

² Nedreptățit în enciclopedie este și Horea (Niklas Urss), prezentat ca un ambițios torturat de visul de a ajunge „Konig des Landes”. Localitatea Brad este confundată cu bradul, datele succinte despre răscoală sînt tendențios interpretate etc. (vezi voi. V, p. 388-389).

³ Sub titlul *Anatol Demidoffs und seiner Gefährten Reise nach der Krim*, ziarul *Allgemeine Zeitung* din 1837 (nr. 262 și 263) a publicat în două suplimente (*Ausseror-*

dentliche Beilage zur „Allgemeine Zeitung“, nr. 461 și 462) începutul jurnalului de călătorie al lui Anatol Nicolaevici Demidof, precum și impresiile sale despre Țara Românească și Moldova.

Fie că nu a avut la îndemână *Ausserordentliche Beilage...*, fie din lipsă de timp, Bariț nu a dat curs sesizării lui Cipariu. Abia peste cîțiva ani, în 1840, el va retipări din *Dacia literară*, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (nr. 48, 49 și 50), paginile lui Demidof privitoare la români, împreună cu reflecțiile pe care acestea i le-au trezit lui Mihail Kogălniceanu. Tînărul editor al revistei ieșene îl traducea pe Demidof din franceză.

³ Nu putem preciza despre ce *călătorie* este vorba, pentru că din colecția ziarului *Ausland* cercetată de noi lipsesc ani întregi, inclusiv anul 1837.

⁴ „Nu era nevoie de nu știu cîtă artă, ca [lucrul] acela să fie lămurit prin bună înțelegere” [între cei în cauză]. *Lucrul acela* înseamnă aici urita încurcătură generată de legăturile amoroase ale canonicului Rațiu cu Anica Mureșean (vezi supra, I, n. 6), precum și disensiunile dintre Bariț și Rațiu.

⁵ *Foaia literară* nu a publicat *versurile* lui Turc; presupunem că Bariț, spre deosebire de Cipariu, a considerat că *feciorul* nu are *ingeniu* poetic. Tîrziu, în 1879, Constantin Papfalvi își va aminti (vezi în acest volum scrisorile lui către Bariț, nr. XII) de *versurile* lui Ioan Turcu de la Bobotează anului 1838, cu aceeași observație că a fost un tînăr genial, despre care Vasile Pop ar fi zis că „nice Vergiliu a putut să scrie altcum”.

⁶ Cipariu aștepta cu dor apariția *Gazetei de Transilvania*, al cărei prim număr poartă data de 12 martie 1838.

XI

BI[aj], 12/24 ian. [1]838

Domnule redactor!

D-ta te vîz a te ponoslu asupra nestatorniciei ortografiei noastre, că ea este atît de osebită mai pre cît este numărul scriitorilor¹. Să am iertare că io nu mă simț întru acest obiect cu totul de o părere cu d-ta și că trebuie să mă împrotivesc. Nu mă îndoiesc că bucuros vei asculta și pricinile mele ce le am, ca așa mai bine să poți judeca de am io drept sau d-ta. Și pentru ca pre scurt să-mi isprăvesc scrisoarea, te rog să arunci ochii puțin la corespondența de supt n° IV, carea se pare a pofti ca în foaia d-tale sase păstreze și dialectele românești². Și cum socotești d-ta că se vor putea acelea păstra, de nu se vor scrie după cum se grăiesc? Stilul poate și trebuie fieștecare scriitoriu să-l aibă osebit de al altora, că nici este cu puțință almintrilea, iară ca scriitoriu să-și îndrepte graiul (pronunția) almintrilea de cum este obicinuit și să urmeze pre al altora, mi se pare că nu se poate pofti cu dreptate. Dimpotrivă, judec io, că ar fi cu totul de lipsă să se lase în voia fieștecăruia să urmeze graiul care-i mai place. Pagubă numai că în alfabeturile / cu care trăim nu avem atîtea slove sau litere, cîte ne sunt de lipsă spre însemnarea tuturor sunetelor ce se aud în toate dialecturile noastre.

Io aș vrea ca un scriitoriu — mocan, cîmpean, mîrginean etc. — să scrie togma mocănește, cîmpenește, mîrginește. Și pentru ce să scrie el bucureștenește au moldovenește? Au venit-au'la adevăr cum că bucureștenii, moldovenii etc. au întru toate mai bună și mai românească pronunțiație decît mocanii și ceilalți? Io mă îndoiesc foarte. D-tale, ca unui ardelean născut, nu am lipsă de a-ți aduce pilde din dialectele Ardealului, dar nici aș putea să însemnez multe din sunetele

pronunției unora vițe de oameni din Ardeal, care cu toate că sunt improtiva pronunției cei' din cărți, pot însă să fie așa de vechi și pentru un filolog așa vrednice de băgare de seamă ca și celelalte oricare. Cetească cineva, de nu au auzit pre țintari grăind, gramatica lui Boiadgi³ și va afla că sunt unele tipuri de grai din Ardeal, deși neobicinuite în cărți, dară obicinuite ramului acelu mare de români preste Dunăre. Și de unde vine această potrivire între ramuri așa depărtate de laolaltă și fără comunicație? Au nu dovedește aceea că astfeli de graiuri deosebite sunt mai vechi decît ieri, alaltăieri? /

Altă întărire aflu în părerea mea în istoria limbilor tuturor neamurilor. Nici una nu și-au ținut statornică ortografie, dar nici au putut. Nici însuși a latinilor. Alături cineva legile a 12 Table cu scrisorile lui Cicero sau oricărui roman. Grecii cîte dialecturi, atîtea ortografii au avut; așa și franțozii, englezii, nemții, pînă și ungurii.

Cu cuviință este ca în ortografie să se unească numai cei ce într-un tip grăiesc. Bucureșteanul urmeze-și dialectul său și ortografia fie-i potrivită cu acela. Moldoveanul, ardeleanul asemenea. Toată pretensia dimpotrivă mi se pare un mic despotism, și imitarea, lucru de slugă, nu de om slobod.

Noi nu trebuie să ne temem că, de vom urma osebite ortografii, nu ne vom înțelege. Mulțămită sfîntului și firei neamului nostru, că nu slobozim prea lesne la înoiri. Încă un ponoslu ca acesta nu mi s-au întîmplat să auz. Teamă-se nemții și alte neamuri, a cărora limbă mai atîtea dialecturi are cîte sate, orașe sau provincii. Românii se înțeleg din orice corn de lume să fie.

Una socotesc de lipsă, însă și aceasta nu așa cît să nu poată a se lăsa fără păcat, adevă ca scriind / să nu scriem și ce nu grăim. Almintrilea, în numele Domnului, meargă tot omul pre calea care-i mai place, numai să ajungem cu toții la aceeași țintă deobște, la — nu știu cum să o numesc — *procopsire, cultură, civilizație, luminare*, oricum numai să fie folositoare⁴.

Aceste sunt pricinile mele pre scurt, și d-ta ai voie slobodă din partea mea această a mea scrisoare, de o vei socoti vrednică, a o[^] trece în foaia d-tale, însă fără numele meu, care la hotărîre nimic nu ar ajuta⁵.

Almintrilea, cu toată cinstirea rămîind al d-tale prietin și frate,

C. mpr.

P.S. La noi aseară s-au simțit un cutremur de mai multe minute, legănătoriu, nu scuturînd, după 1 pătrariu la 9 ceasuri, togma fund la cină. Pagubă sau semne stricătoare nu s-au simțit, iară anecdote curioase, ca totdeauna.

Socotesc că vei fi primit cele 2 mai dinainte ale mele scrisori. Fii sănătos. Noi suntem mulțămiți cu foaia d-tale. Poftim asemenea de-a pururea urmare.

Idem mpr./ 39^v

38^v

39

¹ în primul număr al *Foii literare* (1 ianuarie 1838), Bariț a publicat și articolul intitulat *Traducerea* (p. 4—7). Aici, într-o notă (vezi p. 4), el scria: „Nu geniul, și la limba noastră încă și cu veștmîntul cel din afară, cu ortografia! Dar unde avem noi ortografie statornicită? Este de mirare ce galimatias se face la noi în ortografie; mai cîți scriitori, atîtea moduri de a scrie, un lucru care ne va sili să vorbim cît mai curînd mai pe larg despre dînsul”. Cipariu se raportează, cu siguranță, la această notă.

² Bariț a expus „programa” *Foii literare* în nouă scrisori, atribuite unor personaje imaginare: *Scrisoarea unui bărbat serios*, *Scrisoarea unui umorist*, *Scrisoarea unei doamne boierese*, *Scrisoarea unui aprîns de iubirea literaturii*, *Scrisoarea unui duh frumos*, *Scrisoarea unei demoasele (coconită)*, *Scrisoarea unui patriot*, *Scrisoarea unui cetățean neguțătoriu și econom și Scrisoarea unui bătrîn*. În *Scrisoarea unui aprîns de iubirea literaturii* Bariț arăta: „Măcar că noi nu ne putem căi, ca alții, cari să pierd în labirintul literaturii nașii sale, totuși așa sîntem de nenorociți, cît puțin ce avem încă nu putem să cunoaștem. Foile domniilor voastre să slujască de mijlocitoare între deosebitele dialecturi, să păzască toți pașii ce se fac în literatura românească. Aceasta să fie ținta la care să privești nencetat, domnule! Atunci voi ști prețui această foaie, după cum o numești, literară, mai mult decît alte zeci de foi politicești. Numai să păzești o limbă cît să poate de netedă și regulată în etimologie și în ortografie. Nu asculta la cîte secături din vechime; toate părerile învățaților noștri asupra literaturii să le primești, împărtaşindu-le cu noi. Să cercetezi ce a isprăvit *Soșietatea literară* din București asupra temeiurilor după care este să se reguleze limba românească, și care ieșisă la tipar în *Muzeul național de acolo*” (în *Foaie literară*, 1838, nr. 1, p. 2). Comentariul critic al părerilor lui Cipariu pentru diversificarea ortografiei la Iosif Pervain, *Studii de literatură...*, p. 294 și urm.

³ Cipariu se referă la gramatica dialectului aromân, publicată de Mihail Boiagi, în limbile greacă și germană, la Viena, în anul 1815; vezi despre ea D. Popovici, *Studii literare*, voi. I, Cluj, 1972, p. 285-287.

⁴ Poziția singulară adoptată de Cipariu, la începutul anului 1838, în problema ortografiei nu l-a împiedicat să îmbrățișeze cu multă căldură ideea luptei pentru o limbă românească unitară: „Scopul soșietății acesteia [= al Societății literare din București], unefoi[mizarea] limbii, este negreșit foarte frumos și de ar fi cu puțință ca oareeîndva să se dobîndească, după prințipurile ce și le-au propus Soșietatea: a asculta pre toți și a alege ce este mai bun, dobîndirea lui ar fi cea mai scumpă dobîndă în literatura noastră. O limbă pre care toți învățații românilor să o scrie, să o vorbească și toți rom[âni], și cei neînvățați, să o înțeleagă! O, ce scump odor ar fi acesta și cît de fălos ar putea să fie românul întru stăpînirea lui” (citată din *Reflecții nepretenzive a unui ardelean asupra regulilor „Soșietății literale” din București*, lucrare manuscrisă, la Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, ms. rom. 275, f. 11; vezi și Iosif Pervain, *Studii de literatură...*, p. 295).

⁵ Beneficiind de *slobozenia* lui Cipariu de a-i trece scrisoarea în *Foaie literară** Bariț i-o și publică, nu fără anumite modificări, în nr. 6 din 1838, p. 44—45 (vezi *Corespondenții între doi ardeleni asupra ortografiei*). Înșirăm cîteva „îndreptări”:

Cipariu	Foaie literară
D-ta te văz a te ponoslui	Domnia-ta te vezi a te căi
osebită	osibită
întru acest	într-acest
de supt	de subț
se pare	să pare
dialecturile	dialectele
almintrilea	altmintrilea
io	eu
să se lase	să se lasă
însemnarea	însdmnarea
etc.	ș.a.
sunt	sînt
altă întărire aflu în părerea mea	altă întărire la părerea mea aflu
numai	numa
într-un tip	într-un chip
înțelege	întdege
slobozzm	slobozzm

a căror	a căror
se înțeleg	sd întdeleg*
ce nu grăim	și ce nu grăim.

Modificările pot și trebuie să intereseze pe cercetătorii care încearcă să descurce izele luptei, înainte de 1848, pentru o limbă literară unitară.

XII

Blaș, 16/28 ian. [1]838

D[omnule] redactor!

încă un cuvînt, d[omnu]le, asupra ortografiei românești¹.

Pre cît poci pricepe, ponoslui d-tale mai cu samă se vede a atinge ortografia în scrierea cu litere latinești. Și aceasta fără îndoială că este osebită pînă la curiozitate. Care însă, cu toate că este așa de mare, totuși are folosurile sale. Întîi, că printr-însele-și cearcă scriitorii — sau mai bine începătorii — puterile sale, se dezvălesc niște principuri, care, bine că nu toate întogma pot să sufere critică, mult totuși ajută la cunoașterea limbii și geniului ei, și apoi, de nu alta, de au greșit cineva, altul se învață a se feri, să nu cază întru aceeași greșeală.

Nici este almintrilea de a aștepta, pentru că cine au învățat pre români pînă acum să cunoască folosurile unii gramatici românești după așezămînturi statornice și neclătite? În țările rom[ânești] de preste munte au început a o introduce în școală și a o face cunoscută tinerilor, după pilda altor neamuri luminate. Dară de cînd s-au început și acolo această fericită epocă? De ieri, de alaltăieri. Iară în Ardeal, deși sunt vreo cîteva școluțe rom[ânești] rădicate, și dintr-acelea unele cu bun nume de învățătură, afară de d-voastră cei din Brașov, unde s-au cunoscut această lipsă pînă acum? Gramatice scrise, mila Domnului, avem din destul, / însă acelea, cea mai mare parte, au stat sau stau nefolosite prin biblioteci, afumate pre subț polițele caselor, mîncate de șoareci; altele rătăcesc prin libreriile bieților neguțători. Dară cîte altele s-au făcut jertfă altor folosințe, care nici se pot numi cu cuviință! Soarte de obște mai pentru toate cărțile românești, de nu sunt bisericești².

Și apoi, chem pre oricare procopsit al neamului nostru, la nefățărîtă mărturisire, de se poate și socoti o ortografie fără de cunoștință gramaticească. O limbă ca a noastră este mai originală și mai adîncă, oricine ce socotească, decît să o poată îmbrăca fieștecare croitoriu după fantazia sa, și să-i șază bine. Prin astfeli de îmbrăcăminte după capriț, și nu după sistem, nu poate biata limbă almintrilea să se vadă decît ca un arlechin pe teatru. Pînă ce ne vom uita la limbile străine și le vom lua de modeluri, fără de a căuta înlăuntru limbii noastre, tot întru aceea *galimathie* vom rămînea.

Sunt carii ar voi să o facă togma latinească, socotind că limba noastră nu este alta decît a lui Cicero, Iulie Cesar, August, și numai prin cursul și nenorocirea vremilor sau prin amestecarea singelui cu alte neamuri etc. și-au pierdut strălucita față, și cum că a noastră-i datoria

iarăși a o înnoi și a o reduce la starea cea dintîi. Alții, din contră, o socotesc chiar italienească, precum fericiții *Budai* și *Korosi*², și așa^ sucindu-o și întorcîndu-o vreau a face ca puțin sau nimica să se osebească de aceea, de ar fi cu puțință. / Și aceștia sunt cu toții oameni învățați și sistematici. Pagubă numai că au pornit din principii sau păreri nu din destul judecate.

Ceialtați, carii sau după nemți, sau după unguri se îndreptează, nici că pot avea pretensie de a li se băga în samă părerea, și negreșit că puțini următori vor să aibă, pentru că nici ei n-au băgat de samă la nimica alta, decît la limbile pre care le-au urmat⁴.

Departate suntem încă, dară, de acea epocă, cînd să vedem o ortografie cu litere latinești bine întemeiată și de toți primită. Cu toate că mai lipsește încă și altă întrebare a se dezlega, de este o astfel de ortografie, și chiar de lipsă au nu, și care pînă acum mulți o tăgăduiesc și, la vedere, nu cu de gios argumente, despre care însă nu-mi este voia a-mi da părerea. Mai întîi este de lipsă o mai mare împărțășire de idei între învățații neamului de la carii atîrnă tot lucrul, de cum au fost pînă-acum, dacă voim epoca acea așteptată să o apropiem. Și o mijlocire⁵ mai bună decît foaia d-tale spre acest sfîrșit, oricare să-i fie rezultatul, precum și spre altele de obște interesătoare dări de cunoștință, nu poci să aflui, întru carea să se asculte glasurile tuturor deopotrivă. O gazetă literală spre acest sfîrșit în celelalte țări rom[ânești] nu pot atîta să folosească, pentru că nu pot să vie în cunoștința tuturor. Iară o societate singură, și numai din partea unii țări, fie aceea din oricîte mădulare și oricît de învățate, nu poate să nădăjduiască o cuprindere de obște a hotărîrilor sale mai mult decît o persoană singură⁶.

Aceste sunt părerile mele preste tot asupra acestii ramure de știință națională, care io cu toată îndrăzneala, fără⁷ / a avea vreo pretensie să dau ton, vreau a se da în cunoștința publicului învățat. Părerile mele sunt din convingere întregă, însă de o fire de a primi orice îndreptare cu temeiuri. Și dintr-aceiași scop cer slobozenie de a grăi puțin și despre *slavonisrnurile* limbii noastre, în scrisoarea următoare.

Și am cînstea a mă însemna pentru totdeauna al d-tale mult prețuitoriu a[mic],

C. mpr.

P.S. Să binevoiești încă și pentru următorii prenumeranți a trimite din foile d-tale, cu adresele ce urmează:

1 A[d] R[everendissimo] D[omino] Stephano *Moldvai* V[ice]-ar[chi]d[iacono] Faragoensi, et parochi gr.c. Sz. Pentekiensi, per *Teke* ad Sz. Pentek. Utrumque sem[estre].

2 R[everen]dis DD, 1 et 2' anni Theologiae auditoribus, Blasii, I° sem.

3 R[everen]dis DD. D. et P. Theologiae auditoribus. Blasii, I° sem.

4 A[d] R[everendis] D[omi]no I. R[usz]. Blasii. Utrumque semestre.

Ce-i între parantes să nu se scrie.

Vezi din următoarele articule au nu ți s-ar părea vreunul vrednic de a intra în foaia d-tale: *Muierile din Damasc*, *Statul Irlandiei*, *O' Connel și legile pentru săraci [...]*, *Thomas Moore*, *Caracterul unui nobil englezesc*, *Țara slobozeniei*, *Superstiții din peninsula*, *Lord Byron* etc, care sunt tare interesante și care-ți vor plăcea; traducîndu-le dintr-un jurnal englezesc, voi să ți le trimit, numai să știu [...] ⁸ d-tale voi să-ți trimit și o *Descriere [...]* cu *animaadversii*. Io socotesc că [...] și pre alții la asemenea lucrare⁹.

Idem mpr./ 41*

¹ Vezi supra, XI, n. 5. Textul scrisorii, — de la „Pre cît poci pricepe”, pînă la „Vezi din următoarele articule” — a apărut, cu unele schimbări datorate lui Bariț, în *Foaie literară*, nr. 6 și 7. Dăm mai jos schimbările mai importante:

<i>Cipariu</i>	<i>Foaie literară</i>
d-tale	domniii-tale
latinești	latinești
pre	pe
unii (gramatici)	unei (gramatici)
așezăminturi	așăzăminturi
rădicate	redicate
dintr-acelea	dintr-aceie
gramatice	gramatici
jerfă	jărfă
de se și poate	de se poate
gramaticească	gramaticească
oricine ce socotească	oricine ce socotește
străine	streine
întru acea	într-acea
a noastră-i datoria	a noastră e datoria
osebească	deosibească
oameni	oamenii
principiuri	principuri
sau păreri	și păreri
de samă	de seamă
nimica altă	nimic alta
la vedere, nu cu de gios argumente	și la vedere, cu argumente nu de jos
deacă	dacă
mădulare	mădulări
nu pot	nu poatejașa este corect]
societate	soțietate
am cînstea	am cînstete etc. etc.

Opiniile lui Cipariu privind ortografia au fost comentate de Bariț în *Foaie literară*, 1838, nr. 7, p. 55—56 (*Domnul meu!*) și nr. 8, p. 61—64 (*Corespondenții între doi ardeleni asupra ortografiei*).

Comentariul începe cu aceste rînduri: „Domniii-tale ți să vede că ai avea pricină a te împotrivi la cuvintele mele, în numărul 1 a foii aceștia asupra ortografiei aieptate; iar mie mi să pare că noi ne putem învoi foarte bine la părerile și judecățile noastre asupra acestii materii” (*Domnul meu*, p. 55). În realitate, punctele lor de vedere difereau în multe privințe. De exemplu, spre deosebire de Cipariu, care în 1838 încă nu era un etimologizant, Bariț afirma: „Voi să iau etimologia, deducerea, derivația zicerilor de îndreptariu ortografiei. Aceasta o păzesc toate neamurile, aceasta sîntem datori să o păzim și noi” (*Corespondențip*, 62).

² Observațiile pe tema aceasta, a dezinteresului publicului larg față de tipăriturile românești, nu erau întru totul întemeiate. Listele de prenumeranți la diferite cărți arată,

dimpotrivă, interesul crescînd al acestui public față de producția științifică și literară românească, în ceea ce privește deverul cărților bisericești, Cipariu se înșela. Desfacerea lor se lovea în epocă de numeroase greutăți, pentru că oamenii prinseseră gustul operelor profane.

³ Budai = Ioan Budai-Deleanu, iar Kârosi = Ștefan Crișan Korosi, care a publicat la Cluj, 1805, *Orthographia latino-valachica*, în cuprinsul căreia „tendența de latinizare este deosebit de accentuată” (D. Popovici, *Op. cit.*, p. 263; vezi și p. 313). Sistemele ortografice elaborate de ei, Cipariu le va supune unui serios examen critic în *Gramatiștii și ortografiștii români* (vezi *Archiv pentru filologie și istorie*, 1870, p. 745 și urm.).

⁴ Vezi Timotei Cipariu, *Ibid.*, p. 561, 587, 603, 625, 644, 671, 761 și urm.

⁵ în original: *midulocire*.

⁶ Rezervele lui Cipariu față de (Societatea literară) din București (vezi *Reguli după care au a se urma lucrările „Societății literare”*, în *Foaie literară*, 1838, nr. 4, p. 28—30 și Iosif Pervain, *Studii de literatură* p. 290 și urm.) sînt, în bună parte, nejustificate.

⁷ F. 41 este deteriorată; în *Foaie literară*, 1838, nr. 7, p. 55, pasajul care începe cu „Aceste sînt...” , după care am reconstituit fragmentele subliniate, sună astfel: „Aceste sînt părerile mele preste tot asupra acestii ramure de știință națională, care io cu toată îndrăzneala, fără a de a avea vreo pretensie să dau ton, vreu să se dea în cunoștința publicului învățat. Părerile mele sînt din convingere întregă, însă de o fire de a primi orice îndreptare cu temeieri. Și dintr-acelaș scop cer slobozenie de a grăi puținii și despre slavonismurile limbii noastre în scrisoarea următoare.

Și am cînsite a mă însămna pentru totdeauna, al domnii-tale mult prețuitoriu prietin, T***”.

⁸ Oferta lui Cipariu de a traduce „dintr-un jurnal englizesc” materialele indicate aici și altele interesează, pe de o parte, studiul poliglotismului cărturarului blăjean și al formației sale spirituale (de reținut îndeosebi numele lui Thomas Moore și Byron), iar pe de altă parte, cercetarea influenței engleze în cultura română, asupra căreia o primă orientare de sinteză a dat Petre Grimm (vezi *Traduceri și imitațiuni românești după literatura engleza*, în *Dacoromania*, III, 1924, p. 284—377).

⁹ Ipoteză: *Descrierea ... cu animadversii* privea jurnalul de călătorie al lui A. Demidof, în legătură cu care vezi supra, scrisoarea a X-a. Sfirșitul deteriorat.

XIII

Blaș, 9/21 febr. (1)838

Frate și prietine !

Iată și *Slavonismurile*, după cum poftiși, pre scurt, cu același ton, deși mai luminat, în scrisoarea d-tale asupra privilegiului notei d-tale¹. Adaug și două apendici, ce cuprind: una, vreo cîteva din poeziile Văcărescului nedate pînă acuma la tipariu și însemnate cu *V*, cealaltă dintr-ale lui Hoșda, maramureșan, acum poate — de trăiește — preot de mir acoloși. Io am avut aceste de mult și poate că ți le-am și arătat vrodată. A lui Hoșda nu ți le-am însemnat toate, pentru că nu-s toate de a putea plăcea publicului; și dintr-aceste încă unele sunt cam deșirate, însă d-ta vei alege și după gustul ce-l ai. Io însă aș socoti ca să presari și din ele cînd și cînd cîte una, dar numai subt litera însemnată *H*, că almintrilea o publicație cu toate numele, fără slobozenia auctorului, nu e cu cale.

Într-ale Văcărescului nu era numele însemnat, și io numai din conjectură l-am scris; ci conjectura-i foarte aproape de adevăr. Manuscriptul acela cuprinde și alte versuri ale Văcărescului, precum *Minutul îndfumnejzeit*, *Colidoscopul*, *Simpatia* etc, și ideile cu limba întru toate-s

asemenea, și sunt vrednice de tipariu. De tras la judecată nu te poate, pentru că circulează manuscrise, și prin urmare le-au dat în voia publicului². /

Descrierea manuscriptelor aș putea și cu următoarea postă a o trimite, după însemnările ce am, însă cîte[va] mi se par nu din destul, iară m[anu]s[cri]p[te]le nu le poci îndată avea la mîină. Io aș vrea să le descriu așa, cît să le cunoască cetitorii mai de aproape, iară nu singur după nume.

Celelalte încă vor urma, după pofta-ți, numai — Doamne! — puțină vreme mai am și io, și de nu-s r[edactor] ca d-ta, că-mi scriu studiurile și încă și alte³.

Dacă vrei să ne întîlnim la Zlagna pe Paști, io sunt bucuros. Io însă poate nu voi putea pleca așa degrabă, dar tot poci să fiu acolo pe ziua de Paști. Dau mîina.

La clerici, afară de acele 2 exemplare ce trim[iți], trimite și al 3-lea subt adresul R[everen]dis D[omin]is Ioanni Deac et Augustino Pap, Theolog[iae], auditor, că aceștia singur țin 1 exemplariu, prenumiți scurt cu *D. et P.*

Teatrul nostru au jucat de 2 ori, la Anul nou și la Bobotează. La Isidor nu i-au lăsat rectorul. Di ce? Nici io nu știu⁴.

Cu prenumeranții scrie-mi desăvîrșit unde să trimit bani, că posta de la Aiud e a dracului și tăxăluiește de frige, cîndu-i dai ceva comisie. Și apoi cu Moldvai ce zici? Putea-vei scoate de la Iaksi au nu?⁵

Din alăturata foaie vei cunoaște și cheltuielile și pretensiile mele și vei vedea cum stăm. Însă, de te-ar îngreua prea tare să plătești acuma restul, scrie-mi numai, că io nu-s Raț, să te suguș⁶. Și așa ți-oi trimite prenumeranțiile întregi. Fii sănătos, că io merg la cină.

NB. În versurile Văcărescului, pre unde vei vedea linie subt rînduri trase, să știi că am cetit numai cam pe gîcite, fiind o parte din m[anu]s[cri]s de o mîină foarte rea scrisă.

Cipariu mpr. / 43

¹ în scrisoarea sa către Bariț din 16/28 ianuarie 1838 (vezi supra, XII), Cipariu îi cerea „slobozenie de a grăi puținii și despre slavonismurile limbii noastre”. Prompt în îndeplinirea promisiunilor făcute, Cipariu îi și trimite articolul în 9/21 februarie 1838. Bariț l-a publicat cu oarecare întîrziere (2 aprilie), fără semnătură, în nr. 14 al *Foii literare*, sub titlul: *Domnule redactor !* Considerațiile tinărului filolog blăjean, mature și răs-picat rostite, le-a analizat Iosif Pervain (vezi *Studii de literatură română*, p. 296—297). între altele, autorul a subliniat marea pasiune a lui Cipariu pentru studiul limbii și al literaturii române: „Băgările de samă asupra limbii și literaturii noastre cea mai desfătată cuprindere a vieții mele au fost și rămîne, și nimic n-au trecut pe dinaintea ochilor miei fără de a gîndi cu cea mai serioasă luare-aminte asupra oricărui fenomen” (*Domnule redactor !*, p. 106). De asemenea, același cercetător a pus în lumină hotărîrea cu care Cipariu se declara dușman al scoaterii „cu sila” a slavonismelor din limba română: „Cu sila de vrea cineva să le împingă, sînt mai tari decît să poată cineva avea nădejde de urmare după poftă; de cad, ar face prea multe risipituri” (*Ibid.*, p. 107). Cipariu îl anticipa, cu aproape două decenii, pe Alecu Russo din *Cugetări*.

Handicapați de faptul că nu posedăm scrisorile lui Bariț către Cipariu — ele au fost distruse sau încă nu s-au găsit — sîntem constrînși să clarificăm anumite detalii cu ajutorul altor surse. Ce trebuie să înțelegem, de exemplu, prin *asupra privilegiului notei*

d-tale? Cu siguranță, următoarele rînduri din *Foaie literară*, 1838, nr. 1, p. 5, notă: „Slavonismurile, pe lângă toată ura ce port asupra-le, tocma toate nu le poci lăpăda, cum voiesc exaltații noștri. Ne vom mai înțalege. într-aceea, părerile și criticile învățaților noștri le voi primi cu dragoste și cu dor”.

² Amănunte utile cu privire la manuscrisele cuprinzînd poezii de Hoșda și Iancu Văcărescu la Iosif Pervain, *Studii de literatură* p. 298 și urm. Cele trei poezii ale lui Iancu Văcărescu citate de Cipariu nu vor fi publicate de Bariț în foile sale.

³ Pentru că nu posedăm scrisorile lui Bariț către Cipariu (vezi supra, n. 2), nu putem arăta nici despre ce *manuscripte* este vorba, nici să dăm detalii în legătură cu „Celelalte încă vor urma, după pofta-ți”.

⁴ Vezi supra, IV, n. 3.

⁵ Vezi supra, IX.

⁶ Rațiu = canonicul Rațiu, care i-a urmărit pe Cipariu și Bariț, cu meschinăriile sale, pînă în pînzele albe. Dovada acestor meschinării, în scrisorile și notele anterioare.

XIV

Frate și prietine J

Bl[aj], 6/18 mart. (1)838

Cu un privilegiu ce mi-au venit fără veste, trimit poftitele 50 *Catechismuri* la Sibiu, dară de acolo nu știu cum le veți căpăta la Brașov, că io n-am comisionariu acolo. Deocamdată sunt la fratele Manfy, de la care pînă de azi în 2 săptămîni le puteți lua prin vreun comisionariu al d-voastre. De-[a]ci-ncolo, venind d-ta la Sibiu, le vei afla la Aron, vărul meu, și vei face ce vei vrea cu ele.

Bucoavne deocamdată nu vă poci trimite, că n-am mai multe decît vreo douăzeci, legate, și acele-mi trebuie și mie aici pentru prunci, însă numaidecît vom să tipărim altele și apoi cu tot sufletul vă șerbesc și cu o mie, de nu mai multe. Pîn-atunci, vă rog să mă areți excuzat¹.

Despre lucrul cu Moroșan² cum este, socotesc că vei fi luat de la însuși înștiințare.

Cartea cea mai mică, *de luni*, ce mi-ai fost-o trimis mai de mult cu 3 zile, o am primit mai tîrziu cu 1 săptămîină. Așa-i treaba postilor; socotesc că și d-ta ai priceput și pentru aceea nu mă vei judeca a fi tîrziu în răspunsuri. D-ta te poți fâli că nimăru mi-s așa punctual ca d-tale. /

Socotesc că vei fi luat și *Slavonismurile*, acum mai de 3—4 săptămîni trimise cu alte țiguri-miguri, care poftesc să le ai bine primite, însă una am de a mă *ponoslui* asupra corespondenților mele, că nu mi-ai ținut anonimitatea, după cum te rugasem. O literă încă m-au dat de gol, cu toate că nu m-am mărturisit³. De prevedeam una ca aceasta, au lăsam gios tot lucrul, au almintrilea-mi tăiam peana. Nu poci să mă răs-pic mai mult, fără numai atîta zic că *Slavonismurile* nu le trimiteam⁴. La *Replica* d-tale aș avea de însemnat cîte ceva, însă mă voi socoti de trebuiește să răspunz au ba în zilele ce vin⁵.

Alte lucruri ce ți-am făgăduit, mă rog să nu mă strîngi tare de scurt, că apoi și cînd aș vrea să lucru nu poci. Io-s învățat cam comod să fiu și nesilit. Nu-mi trag vorba îndărăpt, însă d-ta aibi pațienție de a aștepta,

de la un om nu numai cuprins, ci și leneș.. Scrierea mi-i lucrul cel mai urît în lume, și tocma acum am prea mult de scris. Pentru aceea mă vei avea excuzat.

În socoteala trimisă te-am înșelat cu 1 f. 45 1/2 cr. C.M., precum socotesc că vei fi priceput, ci acum te poftesc să-i tragi afară din summa sum[m]arum. /

SUNET

XXI. 2

Viața-mi astăzi, iată, giuătate

De cum trăise dulcele-mi părinte.

Și-atîtea zile, cîndu-mi vin aminte,

Din pace-avută, văz că-i fură date.

Ci-n sînu-mi nu știu ce prea iute bate,

Și simț că arde de-un foc prea ferbinte.

Ah, cine ști, au nu de-[a]ci-nainte

Prin trup și oasă-mi focul va străbate.

Pricep și zic: arzi foc într-al meu sînge,

Curînd străbate-l, o tu să nu-nceți,

Pînă-n cenușă, ce mă vei preface.

Că lacrimi moi din ochi nu se vor stinge.

Tu arzi ascuns, supt șapte tari peceti.

Și-atunci... atunci avea-voi și io pace!

Versul acesta d-ta ai voie de-a-l vîrî undeva, sau așa scris cumu-l vezi, precît vă pot șerbi literale, sau și îmbrăcat cu cirilicești. Ci nu-ți dau voie să-mi atingi numele nici cît un fir de mac, subt pedeapsă de tăcere de un an de zile. Și acesta ți-l trimit numai să-ți paști curiozitatea de a vedea ce comoară țiu ascunsă. Socotesc că te vei stîmpăra. Iesta-rodul *geniului* meu dintr-o vreme ce nu o poci numi⁶.

Și rămîi cu toată cuvioasa cinstire, al d-tale prietin și frate,

Cipariu mpr. /

[Adresa:] Herrn Herrn Georg *Baritz*, Professeur u[nd] Redacteur in Cronstadt.

¹ După 1832, activitatea tipografică de la Blaj cunoaște o perioadă de relativă înflorire. La propășirea ei a contribuit serios și Cipariu, care s-a îngrijit, între altele, și de editarea unor cărți necesare școlii (*Catechismul*, o *Bucoavnă* ș.a.), foarte solicitate în epocă. Bibliografia referitoare la Cipariu nu menționează nici una din cele două tipărituri indicate în această scrisoare.

² Către sfîrșitul anului 1837 și începutul celui următor, Bariț a simțit nevoia unor colaboratori de nădejde, care să îl ajute atît în activitatea de dascăl la școala „națională” a negustorilor brașoveni, cît și în munca de redactare a *Foii literare* și a *Gazetei de Transilvania*. S-a gîndit, între alții, la Moroșan (Andrei Mureșeanu), care studia pe atunci

la Blaj. Pe acesta îl va și capacita curînd să se stabilească la Brașov și să se dedice, pentru un timp, profesoratului și redacției „foilor” scoase de Baril.

¹ Litera care l-a dat de gol era T***; vezi supra, XII, n. 7.

² Vezi supra, XIII, n. 1.

³ *Replică* numește Cipariu un fel de răspuns al lui Bariț (vezi *Foaie literară*, 1838, nr. 7: *Domnul meu!* și nr. 8: *Correspondenții între doi ardeleni asupra ortografiei*) la considerațiile sale despre ortografie, publicate *Ibid.*, nr. 6 și 7. Vezi și supra, XI, n. 4 și 5.

⁴ în *Curierul românesc* din 1829, nr. 17, p. 67—68, I. Heliade Rădulescu publică sonetul *Pacea* de Iancu Văcărescu. Din comentariile editorului ocazionate de poezie (*Ibid.*, p. 68—70) reiese că pe acest *Anacreon român* trebuie să-l tipărești „fără voia” lui, „căci toate scrierile sale nici nu le scrie, nici nu va să le vadă afară cu slove, ci cu litere, că așa au scris strămoșii noștri, că ele sînt țitele prin care limba poate să sugă laptele maicii sale latine și că — în sfîrșit — literatura nu poate să se nască decît din litere, iar din slove nu poate ieși decît slovnire. Acestea sînt părerile tînărului nostru poet”. Dealtfel, însuși Văcărescu a mărturisit că sonetul i-a fost „luat” și că Heliade și-a tănuțit intenția de a-l tipări: „Crede că din suflet m-am supărat văzînd că ai pus în gazetă *Sonetu păcii*, care l-ai luat de la mine fără a-mi arăta a dumnitale cugetare.

Cu toate că cunosc învăpăierea sufletului care ai pentru orice lucru din patrie și nu am nici o îndoială că, dorînd din toată inima un Anacreon român, cea poezicească-ți imaginație te-a încredințat că l-ai și dobîndit, și de aceea ai binevoit să dai publicului această noutate de mare preț. Dar la această părere-ți departe ești să mai găsești alt tovarăș și dă-m mie voie să-ți zic, din partea obștii, că rău ai vrut să aibi un Anacreon, căci în vremea noastră și iubitorii Bachului și slăvitorii Amozului țin posturile lor plăcute fără a avea trebuință de un Anacreon ca să le cînte din diablă. Ci dumneata ești ori prea neprieten al adevărului, ori prea prieten al mieu, carele nici într-un chip nu mă poci potrivit lui Anacreon” (*Prietene Eliad!*, în *Curierul românesc*, 1829, nr. 19, p. 75). Heliade reia dialogul cu Văcărescu *Ibid.*, nr. 21, p. 88, susținînd, cu noi argumente, ceea ce afirmase în nr. 17: că de mult timp *nația sc făleşte* cu poeziile lui Văcărescu și „zice că sînt ale ei”; prin urmare, este de datoria scriitorului să le publice neîntîrziat și să treacă peste criticile *fiilor întunericului*, ei fiind *vrăjmașii binelui a și ai neamului*.

Bariț, cititor asiduu al *Curierului românesc*, a reținut felul cum a procedat Heliade cu Văcărescu, pentru a-i învinge rezervele nejustificate de a-și tipări opera poetică sau cel puțin o parte din ea. Și pentru că Cipariu manifesta rezerve asemănătoare, Bariț, după exemplul lui Heliade, îl hotărăște să înceapă publicarea unora dintre versurile sale. Acesta este sensul rîndurilor cu care sfîrșește scrisoarea; ele se raportează la următorul pasaj dintr-un articol al lui Bariț: „Ai avut noroc că m-ai preocupat, dar eram să te spui și pe d-ta la toată lumea românească, cum că ții în pulpit o mulțime de manuscrisuri mai mult filologice, mi se pare că multe și poetice, rodul geniului, dintre care unele împliniră cei noaă ani a lui Horație, și nu vrei să le împărtășești cu nimenea. Dar, iată, acum te cruz și nu te mai spui la toți”, *Foaie literară*, 1838, nr. 8, p. 64. *Sonetul* lui Cipariu se tipărește în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1838, nr. 19, p. 145, cu respectarea anonimatului pretins de Cipariu.

XV

Blaș, 23 mar./5 apr. [1]838

Prietine!

Mă grăbesc a-ți răspunde la unele puncturi ale scrisorii d-tale din 14/26 mar[ție], cu toate că nu știu, afla-te-va acest al meu răspuns în loc au ba? Ci togma pentru aceea, că de te va afla în vreme, să te mișc, de nu, nu va strica nimica.

D-ta, mi se pare că te îndoiești: oare merge-voi la Zlatna, să ne întîlnim acolo? Io socotesc că într-altă scrisoare destul de chiar m-am răspicat, numai atîta adăugînd, că nu poci mai curînd fi acolo, decît togma la Paști. În cea următoare, dacă nu ți-am pomenit nimic, pricina

au fost că mă și grăbeam și, iarăși, socoteam de prisos a mai scrie despre același lucru. Eu nu vreau să rămîi mincinos, pre cît poci¹.

La necazul d-tale, căci ți-am imputat neținerea anonimității, am pe scurt a-ți însemna:

1° Că C. au fost pentru d-ta, ca redactor. Puteam io să nu pui nici atîta, pentru că mă cunoști și din vorbă și din scrisoarea mînei. Apoi fără leac de suscriere nu mi-i prea voia a slobozi vreo scrisoare; nu-mi cade bine. Expresa mea rugămintă este destul de chiară.

2° Că nici puteam să fiu adevărat învins oare primi-o-vei în gazete au nu. Lucrurile sau disertațiile gramatico-filologicești nu-s după gustul tot cetitorului, și d-ta într-nceput negreșit / că vrei a te strădui să placî, pre cît se poate, tuturor. Aceea au fost pricina de nu m-am slobozit la specialități.

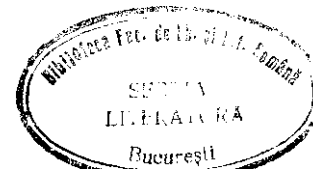
3 D-ta, cu toate aceste, ai adăugat și ceva mai mult: *trei stele*. Stelele și liniile lîngă literă toată lumea le cunoaște că-s compendiul al numelui oarecuiva. C. singură, precum și altă literă sau număr în subscrieri, nu au togma ace[e]ași însemnare și se întrebuintează ades ori spre însemnarea rîndului între corespondenți, sau sunt embleme primite într-adins².

4 Cum că nu tipăriți anonim nimic, adevărat, știam din *înștiințare-vă*, dară apoi la ce ați adăugat că e slobod auctorului a-și da alt nume născocit? Un scriitoriu subt nume născocit, pentru cetitori e tot numai anonim. Pentru redactor singur socotesc io că trebuie să-și însemneze adevărat numele, și să nu primească anonimele scrisori. Aici, să mă ierți, au io nu pricep bine lucru, au este ceva contradicție.

5 Însă după toate, d-ta puteai să pui orice semn dacă voiai așa, și-ți sta în voie, au să mă întrebi. Io nu mă supăr pentru persoana mea, căci nu mi rușine de ce mă hotărăsc odată să fac, oricum să judece alții. Ci dacă vrei să știi adevărat, mi-au căzut rău, pentru că întru același ton, subt pavăza anonimității, puteam a fi slobod să nu mă teșesc de nimeni orice voi scrie. Că anevoie este omului să nu se atingă de nime niciodată, mai ales în literatura noastră. / Și apoi cei atinși prea lesne ar afla alte pricini pentru ce i-am atins. Acum au trecut; de-ci-ncolo, de voi ținea același ton, tot copilul mă va arăta cu degetul; altul a lua nu-i prea ușor, de nu e Proteu.

Poate că unii, carii încă s-au ostenit în aflare de ortografii, m-ar judeca interesat pentru ortografia mea, măcar io — adevărat — nu vreu a mă număra între ortograficatori. Io urmez pre Șincai sau mai bine pre Klein și încă nu-s învoit întru toate părțile. Pentru ace[e]a nici mă grăbesc că însemnările mele a le da afară, ca să nu-mi pară rău. De aș fi tipărit io totdeauna de cîte ori mi-am aflat vreo npuă idee, io însuși m-aș îngrozi ce galimatias aș fi făcut³.

Descrierea manuscrisurilor voi aduce-o cu mine la Zlatna, de voi putea să o săvîrșesc, că bibliotecile noastre încă numai șoarecilor sunt deschise totdeauna cînd vreu a intra, oamenilor prea anevoie. Că știi, omu-și cam ține cîte ceva în ele și nu poate sau n-are vreme să steie tot cu cheia-n mînă. Însă o voi isprăvi totuși pe rînd, măcar poate va

ieși cam lunguță. Dară văz că vă plac disertațiile lungi, măcar mie nu-mi plac. Puteam să ți le însemnez pre scurt din alte însemnări ale mele, ce de mult le gătisem pentru altcineva, dară acum mi se părură prea scurte și trebuie să le cercetez de nou. Mai greu-mi este pentru Cantemir, că vreu să-l alătur cu ediția din Iași și să-mi fac reflexiile critice¹. Însă aceste să nu te supere vreo frică, că doară așa vrea iarăși a rămînea anonim. /

La răspunsul d-tale din *Foaie* însă voi răspunde deosebi, că io vreu, cu toate aceste, almintrile să rămîi ca corespondent, altmintrilea ca prietin².

Slavonismurile n-ai ce te îndoii a le slobozi afară, sau fiind aceeași însemnare ca pînă acuma³, sau fără însemnare, pentru că s-au făcut pomenirea *lor* în scrisoarea cea publicată, și cetitorii carii ori fi cetit-o și-or aduce aminte că de cine este⁴. Măcar că — adevărat grăind — mă doare inima prevăzînd cît de mulți se vor răni printr-însa, și mai bine era să nu o fiu pomenit în scrisoarea publicată, că acuma i s-ar putea schimba cifra. Acuma, adevărat, îmi pare rău că m-am grăbit. Ca io nu vreu să vatăm pre nime, și aceea-mi îmbla prin cap prea mult. De n-aș avea astă sfială, cît de iubit mi-ar fi a însemna pentru foaia d-tale despre literatura românilor în genere și în specie. Însă bine că nu poci fără sfială! Poate nici vreme n-aș avea, și mintea mi-i cam împrăștiată în multe părți.

Acestea le scrisai [în] 22 mart sau 3 apr. Iară acuma, nepuindu-o atunci pre postie, din aceea reflexie că poate nici pre cale, nici acasă nu te va afla înainte de a sosi la Zlatna, acum plecînd astăzi Secărianul cătră casă, și mergînd prin Sibiu, mă grăbesc a-ți mai însemna cîte ceva. Și mai *întîi* pentru Ladai și Moroșan, carii știu că amîndoi s-au îmbiat.

Io despre Ladai nu am știut nimic că s-ar fi îmbiat, pînă am cetit în scrisoarea d-tale din 14/26 a.c. nici i-am pomenit nimic, pentru că d-ta te declaraseși expresse pentru Moroșan, și numai întru o împlinire cînd acesta n-ar voi, îmi dedeși voie de a cerca pentru altcineva. Cu toate aceste nu știu cum vei fi hotărît, însă de nu ai hotărît pînă acum / nimica, cu toate că amîndoi sunt copii buni și la cap și la purtare, de vei socoti bine și la dezvoltarea minții lor, negreșit că vei trebui a te declara pentru Ladai. Io nu ți-l comînd, că nu vreau să fiu pricina vreunei nemulțămiri oricît [de] departe. D-ta poate aibi vreo simpatie mai mare spre celălalt și poate ți-i cunoscut mai bine unul decît altul, și pentru aceea urmează simțirei dinlontru ce o ai cătră dînșii, dară nu-ți uita că, pre cît îi cunosc io, și la redacție cel dintîie cu mult ți-ar putea fi [mai] de trebuință decît celălalt. Nemțește știe, de nu mai bine, totuși *saltem*⁵ atîta cît celălalt, e mai îmbiat între oameni etc. El fără îndoială că va dobîndi stație pentru anul viitoriu aicea, dară precum după ace[e]a — alaltăieri chemîndu-l — mi-au spus, el s-au declarat că mai bucuros ar veni acolo, ca să poată fi ieșit în lumea cu oameni în afară mai mult, de unde poate că almintrilea s-ar duce la Cluș la iusuri. Episcopul e foarte plecat către dînsul și-l va ajuta negreșit. Însă iusurile nu pentru iusuri în sine le poștește, precum nici e hotărît deplin, ci ca să iasă între oameni.

Însă vezi cum vei face. Socotesc că nu-mi vei putea imputa, deoarăce pre nici unul n-am comîdat. Pricina-i lesne de a o cunoaște, că io aș fi vrut mai mult pre altul decît pre cel comîdat d-tale de cătră patriotul său de-acolo. Simpatia / care însă la mine totdeauna e regulată după talent și hărnicie, n-are de a-și da pricină niciodată. Ea este ca un presagium, de urmările ce se vor întîmpla din contactul a 2 persoane, de se vor întîlni, togma ca și antipatia, și trebuie după a mea judecată a fi băgate în seamă. D-ta, cum zisei, întreabă-ți pre a d-tale și apoi întogma alege.

Precum io nu poci să plec de aici pînă în sîmbătă Paștilor, d-ta fă bine, vream să zic să scrii pe postă au mie, au lui Ladai, de-l voiești mai bine pre el, au lui Moroșan, ca să nu aștepte. Ei, săracii, tot una așteaptă, și-ți adă aminte cît de cu necaz așteaptă un tinăr. Lui Ladai văz că i-ai răspuns, însă cartea d-tale numai ieri o au primit, după 2 săptămîni și 2 zile, și mi-au dat să o cetesc. Dară răspunsul din partea mea iată că ți l-am însemnat¹⁰.

La Zlagna totuși, de nu voi putea nicidecum să plec sîmbătă, duminică după amezai totuși, ori[ce] să fie, plec, și luni înainte de amezai ajung acolo. Că ce nu viu la Sibiu, ca acolo să ne întîlnim, nu numai aceea este că episcopului foarte rău-i cade cînd cineva numai în post de călătorește la vreun oraș, necum în Săptămîna cea mare, dară și tina atîta e de mare, cît n-au fost doară niciodată așa.

La Zlagna însă mi-ar părea bine de nu s-ar slobozi d. Pop la particularități, că io nu-s prea volnic a mă disputa mult în casa streinului. Am de gînd să-l fac object unei / critici cîtu-i va ieși cartea la lumină, ce și-o tipărește la Sibiu. El, precum mi-au spus episcopul, și chiar împotriva unei opinii a mele se hotărește *expresso meo nomine*¹¹; io voi să-i dovedesc lucru cum este pînă la evidenție, că io am acte amîna ce dînsul nu le are. Pagubă că și-au ales un object așa de sec, de la care odată am fost cercat a-l și dezbate¹². Însă, cum zice neamțul: *Jedermahn hat seinen Steckenpferd*¹³.

Și sunt al d-tale frate și prietin,

Cipariu mpr.¹⁴ /

[Adresa:] Herrn Herrn *George Baritz* Professor und Redacteur achtungsvoll ad *Cronstadt* u[ud] ibi, ubi.

¹ Cităm din scrisoarea a XIII-a, trimisă lui Baritz în 9/21 februarie 1838: „Dacă vrei să ne întîlnim la Zlagna pe Paști, io sunt bucuros; io însă nu voi putea pleca așa degrabă, dar tot poci să iuu acolo pe ziua de Paști. Dau mină”.

² La sfîrșitul scrisorii a XI-a (vezi supra), citim: „Aceste sunt pricinile mele pre scurt, și d-ta ai voie slobodă din partea mea această a mea scrisoare, de o vei socoti vrednică, a o trece în foaia d-tale, însă fără numele meu, care la hotărîre nimic nu ar ajuta”. Trecînd peste voia corespondentului său, Baritz a adăugat un T*** (vezi *Foaie literara*, 1838, nr. 7, p. 55), ceea ce, după cum se vede, l-a indispus pe Cipariu.

³ În *înștiințare literara* (din 9 decembrie 1837), prin care Baritz și Gott anunțau apariția *Foii literare*, semnatarii prospectului precizau: „... Cea dintîi și mai ferbinte a noastră cerere, cătră toți literații noștri, va fi ca, pe lingă corespondenții ce-i vom avea, să nu-și pregete nici unul a trimite cîte ceva din rodul cetanii, cunoștiințelor și a geniului său la foaia noastră, fie aceea originală sau traducere; noi toate le vom primi

cu mulțămărită și recunoștință, în numele întregii nații. Poate cineva la scrierile sale să-și puie numele cel adevărat sau altul iscodit, dar anonim nu putem să tipărim" (citatul la Iosif Pervain, *Studii de literatură* p. 288).

⁸ Vezi supra, scrisorile XI și XII.

⁹ Vezi supra, XIII, n. 3. Această notă se completează acum cu detaliul că — pe lângă altele — Bariț îi ceruse lui Cipariu să îi trimită date despre un manuscris al *Divanul-ului* (ediția princeps, Iași, 1698).

¹⁰ Vezi supra, XIV, n. 5.

¹¹ Adică: *T****.

¹² „Pomenirea” *Slavonismurilor* s-a făcut în *Foaie literară*, 1838, nr. 7, p. 55: „... Cer slobozenie de a grăi puțin și despre slavonismurile limbii noastre, în scrisoarea următoare”.

¹³ „Măcar, cel puțin”. Scrisoarea surprinde momentul când George Bariț se hotărăște să-și aleagă un „coredactor”, dintre tinerii absolvenți de la Blaj, din acel an. Este interesant de aflat că Andrei Mureșanu, preferat pînă la urmă de Bariț, a avut un contracandidat serios în *Demetriu Ladai*, 1814—1848, susținut — după cum vedem — cu atîta convingere de Cipariu. Nu știm care ar fi fost soarta lui în preajma lui Bariț, dar așa a avut una caracteristică multor tineri de talent de la Blaj: ^ terminînd studiile teologice în 1838, e numit din același an profesor suplinitor la liceu. În 1842 e titular la clasa superioară de poetică (vezi *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioceseos Fogarasiensis in Transilvania pro Anno a Christo Nato MDCCCXLII ab Unione cum Ecclesia Romana CXLV*, Blaj, 1842), pentru ca din 1846 pînă la moarte să-l înlocuiască ca profesor de istorie bisericească și teologie dogmatică în Seminarul teologic din Blaj. Demetriu Ladai, ca profesor de poetică, a desfășurat o intensă activitate la revista scrisă *Aurora* (1838—1840) iar mai tîrziu a colaborat la *Organul luminării*.

¹⁴ Vezi supra, XIV, n. 3.

¹⁵ „Explicit, în numele meu”.

¹⁶ Cipariu se referă la Vasile Pop (scris și Popp), care tipărea la Sibiu, în 1838, o valoroasă și cunoscută carte a sa, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări, de la începutul lor pînă la vremea noastră*.

¹⁷ Corect: *Steckenpferd* — „Fiecare își are gîrgăunii săi”.

¹⁸ Pe fila 54r, o listă de abonați la foile brașovene, scrisă de Bariț; ea a fost întocmită cu prilejul zilelor petrecute de Cipariu și Bariț la Zlatna, în aprilie 1838. Iată lista:

„Prenumeratie pre *Gazeta de Transilvania* și *Foaie literară*:

	Rf	CM.	hr.
De la dd., Crainic pro utroque semestri		4	48
Alutan pro utroque semestri		4	48
Boer pro utroque semestri		4	48
Alpini pro utroque semestri		4	48
Manfy pro utroque semestri		4	48
Bărunt pro utroque semestri		4	48
Steph. Moldvai pro utroque semestri		4	48
Nemeș pro utroque semestri		4	48
Rus pro utroque semestri		4	48
Cipar pro utroque semestri		4	48
D. P. pro primo semestri		2	24
<i>Theologii</i> 1—2 anni pro primo Sem.		2	24
<i>Theologii</i> 3—4 dto. dto		2	24
Coroian pro primo sem.		2	24
Moldvai Greg. pro utroque sem.			24
Summa:	58		

Saldirt Zalathnae 1838 19 apr.

G. Baritz mpr.”.

Pe fila 54v, următoarele chitanțe:

A f o/r . . . f a r e u l a l d i f o r a s t a s t a s P r i m o > P r 5 e x e m p l a r e d e 1001 n o p t i , t o m . 1 - 6
 6 f . 24 [Creișan] C M . M a i n a i n t e s - a u f o s t p l a t i t l f l . 36 c r i
 Zlatna, 1838, apr. 19

..... « *

b) „Pentru d. profesor I. Dragomir și pentru doi prenumerați, de la pre[a]c[institul] d. canonic Izidor Alpini trimiși, am primit, bani de prenumerație, 12 Rf. și 24 hri. C M .

Sibiu, 24 apr. 1838

G. Baritz mpr.”.

1001 de nopți, despre care este vorba în prima chitanță, trebuie să fie traducerea lui Ioan Barac, *O mie și una de nopți. Istoria arabicești sau Halima, întâiași dată tradusă din nemțește*. Tilmăcirea a apărut la Brașov, în 8 volume, între anii 1836—1840. (vezi Nicolae Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, voi. II, București, 1938, p. 298 și urm.).

XVI

Blaj, 8/26 m[ai] /apr[ilie] [1]838

Frate și prietino !

Astăzi luîndu-ți scrisoarea din 18 apr., prin care-mi orînduiești ca să plătesc fratelui d-tale 30 f. C.M., nevrînd mult să trebuiești a aștepta răspuns de la mine, mă grăbesc a te înștiința cum că cu bucurie voi să împlinesc pofta d-tale, numai să-l înștiințezi ca să vie sau să trimită cvietanție după dînșii.

Mă bucur de înștiințarea ce-mi faci despre adausul prenumerațiilor și mă bucur togma ca și cînd ar fi pre sama mea. D-ta cunoști cu ce simțiri sunt eu cătră foaia d-tale: ca simțirile unui părinte cătră lucrările unui fiu al său iubit, cînd le vede încununate cu laude de toate părțile. Deși anii nu-mi dau drept a te putea numi fiu, dară un învățătoriu poate să îndrăznească a numi așa pre ucenicul său. Și într-acela înțeles am luat și eu cuvintele d-tale, cînd zici că-mi „gratulezi”. Deie Cel / Prea înalt ca mult, mult să-mi poți gratula așa! Coroana de stegeriu ce ți-o va da posteritatea pre capu-ți văzîndu-o cu ochi sufletești, nu-mi trece că nu o văz odihnindu-se pre capul meu. O frunză galbină căzătoare dintr-însa încă este în stare de a mișca inima unui patriot la păraie de lacrimi mîngăitoare.

Nu te mira, frate, că astăzi cetești ce io pînă acum niciodată n-am făcut, însă totuși totdeauna am simțit. Inima omului e ca și un barometru, care acum fortuni, acum serin arată, precum este impresia aerului din afară. A mea este acum de vreo cîteva zile înviforată. Pricina o poți pricepe din stările vieții mele în care mă aflu. O invectivă a unui Cati-lina în zilele de curînd mi-au turburat sîngele, mi-au străbătut mădua oaselor mele și m-au sugrumat, fără de a putea să răsufli. Sîngele meu sa fie de cîne nu de rumân, de nu-mi voi răsplăti și de nu-mi voi răzbuna odată. Însă pînă atuncea odihna inimii mele și liniștea e perită, și io sunt adus în / stare de a nu sîmți nici o desfătare. Cei ce au fost mărturie unii scene așa spurcate se îndeasă *cu toții* a-și dovedi cu fapta interesul ce au cătră mine, însă acelea pentru mine sunt vînt. *Crepundia pueris* ¹.

De altă dată, poate, mai pre larg.

De la Trif astăzi am luat a 2 cai te de cînd el e în Țeara Românească, dintr-altele multe care el zice că mi le-ar fi trimis, și mă înștiințează despre starea literaturii de acolo mai cu aceleași frasuri ce le-ai publicat

la n° 16 în *Foaie*; sunt însă unele și mai originale³. Scrie că ți-ar fi trimis un *Răsunet* la disputa noastră, carele trebuie să fie altul de cel ce l-ai publicat în *Foaie*, și partea dintâi despre natura limbii rom[âne], ca să o tipărești acolo, la care mă provoacă să-mi dau părerea la timpul său⁴. Fiindu-mi el văr, spune d-lui Popasu, cuscruului, o multă pleacăciune de la un necunoscut, că io — întru vorbele cele multe — mi-am fost uitat să o trimit atunci, precum și celorlalți mult prețuiți cunoscuți de la Brașov. /

47

La târgul Sibiului, cum ți-am făgăduit, n-am trimis nimica, pentru că nici un car de icea nu s-au dus, pentru tină. Cu acest privilegiu poate-i voi alătura ceva, deși nu din celea făgăduite. Traducția versului la numele împăratului nu-l trimit, pentru că i-au trecut interesul⁵. Din cîntece liricești iarăși asemenea, pentru că — cum am zis — sunt nu după starea mea și nu vreau să rămîi în paralelism cu St. Evremont și P. Bembo cu toate că acesta au fost cu pâlărie roșie⁶.

Și Trif mi-amenință că m-au pîrît la nația romfânească], di ce nu dau afară din cele ce am scris, togma ca și d-ta. Voi răspunde odată la amîndoi⁶.

Frate! Cîndu-mi pomeneai de călătorie la în afară în vacație, de multe ori stam să te dezmint, pentru că n-ai pe cine lăsa în locu-ți, și foaia d-tale întru început are lipsă să se întărească și să capete credit cu temei, însă n-am vrut, așteptînd ca să mă înștiințezi, cum ți se va întîmpla pînă ai fost dus de acasă. Acuma m-ai înștiințat, și știam că vei face, încă din Bălgrad. Și așa văz că acum în est an nu te poți mișca⁷. /

47*

10/20 m.apr.

Tot așteptînd privilegiuri, n-am trimis scrisoarea cu posta de ieri, și de nu capăt pînă duminecă, atuncia ți-o trimit cu articolul I din *Poezie și versificație*, celalalt va urma numaidecît și — mutîndu-mi propositu — un vers *erotic*, de probă, a căruia cifră mă rog să nu o schimbi⁸. Mai știe dracul ce se poate să fie, de mă cunosc toți de toate părțile: în Țeara Românească, Ungurească, în Ardeal. Episcopul încă mi-au cunoscut și *Slavonismurile*, precum și celelalte, precum mi-au spus Oltean⁹. Și în genere cetește foile totdeauna, că zice că-i place stilul nostru. Numai alaltăieri mi-au dat o comisie pentru pestani, să i-o concipăluiesc io și să o tipăresc. Io încă i-am făcut o disertație la care se poate uita cît de lung, că i-am parodit tot stilul ce-l are, însă ideile, după moralul cel mai nou. Numai de nu s-ar pricepe. Un exemplariu ți-oi trimite oarecînd. Nu știi mai da-mi-va mai mult de astfeli de comisii. Să vezi cum am afectat cele mai înalte principuri cu toată vilfa vlădicească. Dacă am pus peana gios, am rîs și am gîndit: „Na, și tu ai putea fi vlădică”¹⁰.

Lucrul dracului, că togma cînd aș vrea să-ți isprăvesc făgăduințele, atuncia am vreme mai puțină. Introducția, introducția, asta-mi mîncă zilele pînă oi găta. Batăr n-ași fi început-o; numai s-o fiu scurtat. Dar acuma-i tîrziu și mi-i rușine a o lăsa nesăvîrșită. Almintrilea, cînd m-apuc a fircălui, nu mai am stare. Mărturie poate / fi scrisoarea asta

48

și altele. Știi bine cît de prelung scriu. Â propos! Ți-am fost scris odată să nu-mi pierzi scrisorile, poate vreodată voi avea ceva lipsă de ele. Și acuma încă-ți scriu. De nu alta, le voi răscumpăra, că io mai gata-s a scrie zece impururi, decît un pur. Asta încă-i una ce mă împiedecă la lucrurile făgăduite, că mie mi-i mai îndemină a scrie cu litere, că scriu iute, fiind mai scurte, iară d-tale aș trebui să-ți scriu au purum nou cu slove, au impur cu ele, și amîndouă mi-s grele. Scriind cu slove, mă zăbovesc și prin urmare am nădejde că articolul acesta ce ți-l trimit astăzi nu va plăcea cu cele pînă acum.

Dară Popasu ce mai face cu reflexiile? Slabă grige au mai avut și el de biata-ți gazetă. Ci cred că nici n-au putut avea, pentru cuprinderile-i¹¹.

Bucoavnele pentru Nemeth le voi trimite acuși, că am început a le tipări, însă din porunca vlădicului și a *svîntului* Co[n]sistoriu, de o parte cu slove, de alta cu litere. Dară prețul nu va fi cu mult mai mare decît pînă aci. Dar spune d-lui Nemeth că așa nu-i mai trimit în veci cărți, să nu le primească. Di ce n-au spus cînd ai scris după ele, să nu le trimit una fără alta? Pentru aceea spune-i înainte și despre *Bucoavne*, ca să nu trebuiești iară a le lua apoi îndărăpt. Că sasul nu-i ca omul, de-i sas. Almintrilea mi-oi aduce și *Catehismurile* acasă. Iară d-ta Bestellung de la el să nu-mi trimiți fără de scrisoare amteiă, că nu voi plini¹².

11 m.

Pentru D-zeu, da ce faci? Da cum poți băga în foaia d-tale niște măscări ca acele ce-s în *Celibatul* din n° 17? Au doară vrei să-ți bați joc de atîția oameni cinstiți dintr-astă stare, ce / se prenumărară la joia d-tale? Adevărat, cînd o am cetit, am înghețat și pînă acum încă nu poci pricepe: ce-ai stat socotind să faci una ca asta? Spui drept că mi-i rușine. Dară să nu te superi pre mine, că io-ți grăiesc ca un prietin de care nu te poți îndoi și n-ar vrea un nume bun ce ți-ai cîștigat să-l pierzi — prin niște fleacuri ca aceste, în care nici poezie, nici adevăr nu este — nice prenumeranții. De nu mi-ar fi cunoscută persoana auctorului, nu l-aș cruța deosebi a-i arăta că ce trebuie să facă un poet și ce gust să aibă. Adecă noi românii, cît de zdraveni să fim, numai nu putem să fim cumsecade ca oamenii, noi trebuie să ne întinăm în ceva. Io, d-lui Pop, cu toată cinstea ce o am cătră un om așa învățat și zelos, nu i-oi mulțami în veci, că ce n-au băgat seama să-și cruțe batăr prietiniții săi. Io, adevărat, prin pasquilul acela atîta mă simț vătămat în numele celor cinstiți din starea mea, ca și cînd m-ar fi vătămat în persoană. De au vrut a scrie împotriva stării celebale, ei bine, și alții au scris, dară înțelepțește, cu dovede și cu toată luarea aminte la osebite stări împregiur a oamenilor, și io încă le-am cetit cu drag. Așa au scris Krug, Carove și alții. Dară într-astă poezie nu se află / nimic de ăst fel. Și încăle dacă ar fi poezie! Nici o idee originală nu poți să afli într-însa. Și-apoi, expresiile! Cum poate un om înaintea unui public cinstit să grăiască îmbălăcături ca acele ce nici în gura celor de gios nu le stau bine? Și dacă e așa, di ce nu și-au pus expres numele afară? Mi se pare că nici însuși auctorului nu i s-au părut lucru cu cale ce au

48°

49

făcut¹³. Oh, oh! Na, acum-a-ți pot ceti *damele* noastre poezii cu gust delicat, să scape¹⁴. *Eheu, jam satis est*¹⁵.

Astăzi și vinerea trecută am primit foile în grabă. Frate, mai bine le trimiteai mai târziu, decît să trebuim a le ceti cu rușine. Însă vezi d-ta cumu-i socoti. Io te las în voie au să bagi seama de cuvintele mele, au să urmezi svaturile lui dr. P[op]. Îmi îmbla ceva prin minte să fac, ci las pînă poimîne, să nu mă grăbesc.

Îmi îmbla (1/13 m.) să scriu vreun articol asupra, ci nu avui vreme. De vrei, nu te opresc să publici ce am scris mai în sus, numai *omissis omittendis*¹⁶, că io — oricum — nu mă poci împrietini cu pascvilul acela, și pare că bucuros aș da orice numai să nu-l văz aci.

R[ățiu] încă cetește foile tale, de la Alpini. Â propos, bagă în numărul următoriu versul *Zioa, ceasul despărțirii*, care așa mult influx au avut în pricile mele. R[ățiu] au crezut că-i de mine, pre sama nepoată-sa, pînă [ce] an, la n° 3, în *Nemzeti Társalkodo*, nu l-au cetit tipărit. Și de nu știi cine-i auctorul, fă întrebare la public să-ți descopere, și i-oi făgăduiesc la cel ce va descoperi — cu numele apriat — un galbin împărătesc, de va voi să primească (numai numele să nu mi-l pome-nești)¹⁷.

Ce vei afla la sfîrșitul art[icolului] de *Poezie*, mă rog să nu te vateme¹⁸.

c.1

¹ Lipsind o biografie amănunțită a lui Cipariu, nu putem spune nimic despre noile necazuri care i-au „turburat sîngele”. în orice caz, ni se pare puțin probabil ca Rațiu, canonicul, să fie Catilina. *Crepundia pueris* — „leacuri de amăgit copii”.

² Ioan Maiorescu (Trif, Trifu) a funcționat „vremelnic”, din octombrie 1836, la școala din Cerneți, ca urmaș al lui Grigore Pleșoianu, figură proeminentă a învățămîntului nostru din prima jumătate a secolului al XIX-lea (vezi N. Bănescu și V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu*, București, 1912, p. 9 și urm.). De la Cerneți a fost transferat, în august 1837, la Craiova și orînduit inspector al Școlii centrale și totodată „profesor de istoria universală și de stilul național”. Nemulțumit de stările de lucruri din Țara Românească, Maiorescu scrie, în februarie 1838, un articol-rechizitoriu, pe care Bariț îl tipărește în *Foaie literară* (nr. 16, p. 121—123). între altele, tînărul profesor scria: „Unde e la noi căldura și focul, unde naționalimea și patrioțimea ace[le]a ce însuflește pe românii ardeleni? Un *materialism gros* s-a lăsat, ca un nuor greu, pe Țara Românească. De unde? Din Galia (Franța). O beletristică lunecoasă amăgește mai pe toți. De unde? Din Galia. O judecată stricată, un gust primejdios, o silință opintită numai pe lucruri din afară, un lux grozav, dărăpănător. De unde? Din *materialismul franțuzesc*. O ușurătate, o nestatornicie, o procopsință superficială. De unde? Din beletristica frîncească” (p. 121). „în limbă toți vor să fie ziditori. O tot netezesc și o pieptenă, pînă ce-i trag și pelea; apoi îi dau alta. Precum cu limba, așa și cu bietul român. Și pe el se silesc să-l *suptie*, să-l îmbrace cu haine noaă, după *civilizația Europei*, pînă ce într-a-tîta îl cutrupesc de petece streine. încît nu se mai cunoaște în el *originalitatea*” (p. 122). „O nădejde avem în scoale, care în organizația din afară sint mai bune decît ale Austriei, însă și aci cel mai mare rău este că n-avem profesori învățați au cel puțin carii ș-ar implini datoriile lor din conștiință și o fierbințeală patriotică” (p. 122). Criticile acestea și altele, tot atît de drastice, au stîrnit un val de proteste și au determinat unele măsuri disciplinare împotriva „calomniatorului”. Despre ele au scris pe larg V.A. Urechia (vezi *Istoria școlilor, de la 1800—1864*, voi. II, București, 1892, p. 65 și urm.), apoi N. Bănescu și V. Mihăilescu, în *Op. cit.*, p. 22 și urm. De consultat și *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 203—419, capitolul corespondenței lui Ioan Maiorescu către Bariț.

³ Cipariu publicase în *Foaie literară*, 1838, nr. 6 și 7, cîteva observații pertinente despre ortografie, pe care Bariț le „dispută” (*Ibid.*, nr. 7 și 8). în discuție se angajează și Ioan Maiorescu:

„Frate Bariț!

Craiova, 24 oct. 1838. Iaca, capeți ceva de la mine [...] Un răsunset la corespondința asupra ortografiei. *Asta o tipărește în foaia ta* [— *Foaie pentru minte, inimă și literatură*]. Poți să o tipărești în grabă. I-am scris lui Tipar că fac băgări de seamă împotriva lui” (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 220—222). „Răsunsetul” a apărut în *Foaie pentru minte* 1838, nr. 23, 24 și 25, sub titlul: *Asupra ortografiei românești. Răsunset la cele ce s-au zis în obiectul acesta în „Foaia literară”, no. 1, 6, 7, 8, 18, 20, 21 și în al doilea curs* (adică: în *Foaie pentru minte* nr. 2—4 și 10). Aici, în afară de opiniile lui Cipariu (vezi *Foaie literară*, 1838, nr. 6 și 7, precum și *Foaie pentru minte* 1838, nr. 2, 3 și 4) și Bariț (vezi *Foaie literară*, 1838, nr. 1, 7 și 8) privind ortografia, Maiorescu adnotează și considerațiile lui Vasile Pop (vezi P., *Domnule redactor! Urmarea disertația din nr. 18 despre ortografie și Capăt disertația din nr. 20 despre ortografie*, în *Foaie literară*, nr. 18, 20 și 21), și R (vezi *Ceva despre ortografia latino-românească*, în *Foaie pentru minte* 1838, nr. 10). R. = Ioan Rusu, profesor la Blaj (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Rusu către Bariț).

Deodată cu „un răsunset...”, Maiorescu i-a expediat lui Bariț și un fragment dintr-un studiu despre *natura limbii române*, cu rugămintea ca acesta să îl editeze la Brașov: „Trimit *Desertația* asupra limbei. îți trimit numai 31 jumătăți de coaie. Mai sint vreo zece, care le vei căpăta pe lordache David, care poate a și plecat de aici, apoi, pe la Crăciun, se întoarce. Poți să începi cu tiparul și pînă lipsesc celelalte, că negreșit le vei căpăta...” (*George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 221).

⁴ De această *traducție* Bariț nu mai avea nevoie, pentru că în nr. 19, din 7 mai, al *Foii literare* publicase o *Cintare în Humedoara*, la 19 aprilie, în care împăratul Ferdinand era proslăvit în versuri de un prozaim desăvîrșit.

⁵ Nutrind convingerea că „Amorul nu poate să fie defăimat, nici se defăima”, Cipariu a scris mai multe *cîntece lirice* erotice, pe care se sfiște să le încredințeze tiparului, considerîndu-le nepotrivite cu „starea” sa de preot celibatar. Pe de altă parte, nu voia să calce pe urmele lui Charles de Saint-Denis Evremond (1613—1703) și ale cardinalului P. Bembo, care cultivaseră de asemenea poezia erotică.

⁶ Trif = Ican Maiorescu. Referințe despre împrejurările în care Bariț l-a „pîrit” pe Cipariu „la nația rom[ânească]” am dat supra, XVI, n. 7.

⁷ Cipariu și Bariț s-au întîlnit, în aprilie 1838, „de Paști”, la Zlatna, unde au ținut sfat cu doctorul Vasile Pop (vezi supra, XV și n.l.). De reținut amănuntul, pentru o viitoare biografie a lui Cipariu, că de la Zlatna a revenit la Blaj prin Alba Iulia (Bălgrad); iar pentru Bariț, că în vara anului 1838 a intenționat să întreprindă o călătorie „la în afară”.

⁸ Din cauza unor scrupule ulterioare ale autorului, *Poezie și versificație* nu va vedea lumina tiparului nici în *Foaie literară*, nici în *Foaie pentru minte* ... Faptul că pe Cipariu îl preocupa, încă din 1838, o astfel de problemă merită, totuși, să fie notat și cuprins în capitolul introductiv al unui studiu competent despre *Elemente de poetică, metrică și versificație*, Blaj, 1860.

⁹ Articolul despre slavonisme, în *Foaie literară*, 1838, nr. 14, p. 106—108. Oltean pare să fie Constantin Alutan (care se numea, la origine, Oltean), în 1838 canonic „scolastic” la Blaj (vezi infra, scris. LVII, n. 2).

¹⁰ Relațiile lui Cipariu cu episcopul Ioan Lemeni au fost, în general, amicale, ceea ce nu îl împiedica pe cel dintîi să critice anumite atitudini ale vlădicului și să îl ironizeze în corespondența sa cu Bariț. O dovadă este și tonul persiflant al pasajului care începe cu „Numai alaltăeri mi-au dat...”; finalul acestuia e magistral!

¹¹ Cumnat cu Ioan Maiorescu, Ioan Popasu era protopop la Brașov și un susținător fervent al eforturilor făcute de românii ardeleni pentru emanciparea lor socială și națională. îl interesau și problemele de limbă, de aceea, i-a promis lui Bariț să facă unele „reflexii” pe marginea articolului scris de Cipariu despre ortografie, dar din cauza multiplelor sale ocupații nu a putut să împlinească nici această făgăduială, nici pe cea de a sprijini, prin colaborări, foile brașovene. Va publica în *Foaie pentru minte* lucruri fără prea mare însemnătate, abia în anii 1851 și 1862, cînd nu Bariț, ci Iacob Mureșanu conducea revista.

Dorite frate,

Avînd un privilegiu așa bun de-a te înștiința de cîte ceva de pre la noi, iată-ți trimit această scrisoare din Făgăraș, cu toate că, pentru grabă, nu poci să ți-o trimit lungă. Mai pre lung ți-am fost scris azi săptămîină, care socotesc că vei fi primit. Acea scrisoare au fost din 3 daturi, dictată din 3 osebite porniri ocazionale, precum vei cunoaște, și din care pricină socotesc că vei ierta schimbării afecturilor ce stăpînea atunci în mine, și stăpînea precum le-am zugrăvit cu nefățarie. Almintri-lea, întru fundament, ideile ce le-am însemnat acolo sunt nestrămutate.

Asupra *Celibatului*, despre care acolo așa pre lung m-am fost întins¹, numai atîta mai adaug că cu toate că lucrul au fost prost și întogma nevrednic și de condeiu scriitorului și de foaia d-tale, totuși și-au aflat și la noi apărători. Așa sunt blășanii de entuziaști, din care io mai multu-i cunosc decît pînă acum. Oare mai de buni, au de mai răi? E altă întrebare.

Cu aceștia privilegiu te înștiințez cum că fratelui d-tale, joia trecută, i-am plătit 30 fl. CM. aconto pre lîngă cvitanție², cînd a/decă venise să se facă preot, precum s-au și hirotontit, și vineri s-au și întors acasă. Dînsul zicea că sosind acasă va să-ți scrie mulțămîta.

Multe mi-au povestit bietul tînar de durerile ce le suferă pentru veștile ce se aud pre acolo de d-ta, după vicieniile înveninatului și înrăutătitului în fărădelegi pînă la bătrînețe³, ale patronului căsii d-voastre oarecînd. Și cîte i-au povestit în postul mare părintelui d-tale același, fără de omenie, cînd fuse aicea! Care toate nici așa putea să ți le descriu.

Oh, frate, tu știi cît de mult au pătimit inima mea, deși poate nu știi toate ascunsurile inimii mele, dară acuma ce simte și pătimește nici poți să-ți întipuești. Sfirșitul numai D-zeu poate să-l știe. Io nu știu di ce D-zeu au dat unora așa de simțitoare inimă și atîtea patimi, de n-au vrut să-și bată joc de făptura mînilor sale. Nime nu este fără pătimiri, dară ale mele sunt prea lungi.

Am nădejde că-mi vei da de știre de hotărîrea cea mai de pre urmă, de vei să călătorești, după cum ți-ai fost pus în cap, au vei să lași pre de altă dată⁴. Io atunci încă voi să mă hotărîsc mai de aproape. Io nici te îndemn, nici te dezdmn. D-ta ești stăpîn hotărîrilor singur, numai / bagă de seamă să nu te hotărâști după sentimente nesocotite, ce-s de obște oamenilor de vrîsta d-tale. Să mă ierți, ci mai întîi, oricum de scumpe și de dragi să-ți fie, să te apuci a le cumpăni cu minte rece, de om bătrîn. Pînă atunci nu-ți poci spune că fi-ți-voi soție au nu. D-ta negreșit mă vei înștiința de bună vreme pentru toată întîmplarea, pentru că oricum vei hotărî, așa vrea încă o dată să ne mai întîlnim în est an.

Un prenumerant nou îți mai trimit dîn partea fr[atelui] Ioan Sacalai, profesorul de retorică cu condiție să-i trimiți toate foile a numeris primis⁵.

¹² Referințele de aici despre *Nemeth, bucoavne și catechismuri* trebuie completate cu cele din scrisorile III, n. 7 și XIV, n. 1. De consultat și Petre Popescu-Gogan, *Timotei Cipariu. Notița biografică*, în *Manuscriptum*, IV, 1973, nr. 1, p. 56—58. Din *Notița biografică* interesează următorul pasaje „Ca prefect: [al] tipografiei seminariali din Blaș, 1833—1866, a tipărit, afară de cărți scolare și beserecești cu cirilice, mai multe alte cu litere latine” (p. 56).

¹³ în *Foaie literară*, 1838, nr. 17, p. 129—130, Bariț tipărește poezia *Celibatul (Necăsătorii)* semnată dr. P. (= Vasile Pop). Iată o strofă din cele 12 care l-au scandalizat pe Cipariu, preot celibatar:

1 Din potrivită căldură
Firea strigă, poruncește
Ca să să nască făptură;
Vai de cea ce-o poprește.

Aproape pe același ton ca în epistola XVI vorbește Cipariu despre *Celibatul* și în scrisorile următoare, XVII și XVIII. Spre deosebire de el, la alți blăjeni poezia „și-au aflat... apărători” (vezi infra, scrisoarea XVII). Bariț însuși s-a situat de partea acestora și, cu riscul de a-l indispune pe Cipariu și a-și înrăutăți relațiile cu el, scrie un interesant articol pe tema celibatului (în *Foaie literară*, 1838, nr. 22, p. 172—173).

¹⁴ Cipariu face aluzie la *articolul-program* al *Foii literare*, expus sub forma unor scrisori alcătuite de Bariț, dar atribuite unor personaje imaginare. Mai precis, el se referă la *Scrisoarea unui duh frumos* (în *Foaie literară*, 1838, nr. 1, p. 2) și la *Scrisoarea unei demoascle (coconită)* (*Ibid.*, nr. 2, p. 9), din care cităm: „Prietine! Eu m-aș bucura de aș vedea foia domni-tale împletită ca o cunună de flori! Soneturi, ode, versuri galante, cel puțin traduceri sănătoase din poezii neamurilor. Aici se cearcă ce poate limba; acest ram de literatură ți-ar răsplăti mai bine și osteneala domni-tale” (p. 2).

¹⁵ „Of, destul!”

¹⁶ „Omițînd ceea ce trebuie omis”.

¹⁷ *Versul* l-a publicat Bariț în *Foaie literară*, 1838, nr. 20, p. 160, sub titlul *Des-părțirea*, însoțit de următoarea notă de subsol: „Cine ar ști să ne arate pe izvoditoriul acestui cîntec are să primească de la oarecine un galbin. Noi am scris aici din rostul unei persoane, după ediția, cum spune, a cîntecelor tipărite de d[omnul] Pan în Sibiu, căci pe la noi se cîntă de atîta ani în multe chipuri schimonosit”.

între 1830—1838, poezia s-a mai tipărit, în alte variante, în *Biblioteca românească* V, 1834 și în revista *Nemzii Tarsalkodo*, 1837, p. 46—47, în cuprinsul unui jurnal de călătorie. Se arată aici că autorul jurnalului, împreună cu un tovarăș de drumeție, a cutreierat, în anul 1836, Țara Românească. La Tîrgu Jiu, unde au poposit o vreme acest, tovarăș a auzit pe o „domnișoară de boier” interpretînd cu multă măiestrie („meșter modon”) un cîntec de adio („bucsuzo dai”). în ortografie maghiară, *Nemzii Tarsalkodo* reproduce în extenso poezia. Semnatarul jurnalului, Gy[ula]f[e]hervâr]i Farkas. Sándor, a tălmăcit întregul cîntec în maghiară, dar nu în versuri, ci în proză. Traducerea începe astfel: „Szomoruan ertettem általad kijelet elválásunk napját es oráját; hanem kerlek: el ne felejts”. Textul din *Nemzeti Tarsalkodo* a fost copiat de un anonim, probabil în a doua jumătate a secolului al XIX-lea; ortografic, copistul a latinizat poezia (vezi ms. nr. 5 de la Biblioteca Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, f. 162—163). De consultat și Koczian y Lás zlo și K 6 1 1 6 Károly, *Regi magyar keziratos enekeskonyveken fennmaradt román világi enek* (Cîntece de lume românești păstrate în vechi manuscrise maghiare de cărți de cîntece), Cluj, 1972, p. 28 și 143—144.

Versiunile amintite pornesc de la *Au sosit acum, văz, ceasul* de Costache Conachi (vezi *Scrieri alese*, București, 1963, p. 105). Stihurile poetului moldovean le regăsim, în două variante, la Eminescu (vezi *Opere*, voi. VI, p. 392—393 și 444). Perpessicius* care a întocmit acest volum, nu comentează variantele.

¹⁸ Vezi nota 8.

Fii sănătos; astăzi nu-ți trimit nimic, iară în săptămînă Rusalilor vei căpăta tot ce voi putea săvîrși pînă atuncea, că voi avea privilegiu bun de a-ți trimite.

Și sunt cu toată dragostea al d-tale prietin și frate,

Cipariu mpr. /

[Adresa:] Herrn Herrn G. Baritz, Professor und Redaktor ad Cronstadt

¹ Vezi supra, XVI, n. 13.

² Cu privire la fratele lui Bariț, vezi supra, XVI. „înveninatul” și „înărăuțitul” în fărădelegi este canonicul Rațiu, referitor la care vezi supra (primele scrisori). La aproape 10 ani după Cipariu, în 1847, Ioan Maiorescu va scrie despre Rațiu în termeni asemănători: „sacul fărădelegilor” (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 302).

³ G. Bariț a intenționat să întreprindă, în 1838, o călătorie la Viena (vezi supra, XVI, n. 7). Se va realiza abia în 1839.

⁴ „De la primele numere”

XVIII

[Blaj], 10 i[unie]/29 m[ai] [1]838

Iubite frate!

Astăzi numai, la 8 iun. / 27 mai, am luat scrisoarea d-tale de la 16/28 mai și numai decît m-am hotărît să-ți scriu ceva înapoi, pentru că apoi mîne voi să dau examen din introducții și luni din doctrină cu filosofii, și puțină vreme oi să am de a-ți scrie atuncea sau poate togma nimica¹. Și mai întîi despre d. Pop.

El au fost însuși în săptămînă trecută pre aici, abătîndu-se puțin din drumul ce și-l ia cătră Hațeg, în vizitație. Episcopul l-au trimis cu ocazia sa pînă la Bălgrad etc.

Mi s-au părut și mie că nu este prea mulțămît cu sentimenturile unora de pre aicea, dară cu toate acestea el, nici înaintea mea, nici a altora nu s-au spus a fi autorul versurilor din întrebare. Înaintea altora togma au și tăgăduit. Înaintea mea numai atîta au zîs că nu-i stă numele tot scris afară, ca la articolul de *Diplomatică*, și prin urmare nu trebuia nimenea să se vinuiască pre dînsul². Io am lăsat într-atîta, că n-am vrut să mă disput. /

Almintrirea, pe lîngă toată prietinesca primire ce au avut aici, socotesc că cu totul alte simțiri va fi dus cu sine d-lui de acia despre noi de cum au venit. Și despre prietinia noastră cu R[ățiu] încă au avut privilegiu a se încredința. Acesta acumu-i dus la Abrud să-și însoare nepotul, cu o bătută de D-zeu și, încă de o săptămînă dus fiind, n-au mai venit.

Pentru TrPu, săracul, văz că-i rău destul, și din scrisoarea d-tale și dintr-altele din București. Intre alți vătămăți este și Eliad³, carele au și tipărit în *Adausul* la no. 18 (la *Curier* au la *România*, nu știu) un articol ascutit și batjocoritorul, pre o giuămătate de coală întreagă, în 2 pagine cu cîte 4 colonne, însă fără iscălitură. Articolul însă acesta

nu s-au publicat și io l-am primit numai sub sigillo. Tot am cetit că nu-i ură ca ura între literatori, și aceasta se dovedește și cu Maiorescul, pînă dincolo. Oameni mai nesuferitori ca pre învățați nu poți să afli. Ei sunt mai gingași decît fetele cele mai nedumerite, ca nasul și coada cînelui; să nu te atingi de ele, că vai. El de nu va avea razem în bărbați de un cuget cu dînsul și tari (*precum poate sunt eforii și directorul*), e de / perit, că deși nu-l vor țipa din postul ce-l ține, dară pace și prietinie cu dascălencii în veci nu va să aibă⁴. Să nu să fie batăr așa degrabă însurat, tot ar fi lesne de el. Ar putea să se poarte fără frică și să le astupe gura, de are cu ce. Și apoi, de ar fi silit, să-i lasă. Dar așa, va trebui să-și plece capul și să înghită mult. Hei, hei, de multe ori ar putea omul să grăiască și adevărul, ci trebuie să caute la stările împregiur! Io sunt pățit și însumi și mai nainte de pățină încă am știut că așa este și m-am ferit totdeauna. Vezi, *celalalt*, a căruia scrisoare nu i-o ai publicat⁵, de au și scris asemenea nu au pofit să i-o tipărești, și e mai cuminte. Acesta-și cunoaște starea sa, Maiorescu nu.

Cetirea scrisorilor asupra acestui au pricinuit aici o simțire deosebită. Rucăreanul e judecat de toți că trebuie să fie om prost, de e și boieriu, precum se vede din urgisire, cu care caută în gios la toți popșorii, dascălencii și slugulițele de vamă. Ciocoi încălțat, îmbrăcat⁶. Celalalt se vede om așezat⁶ și întru necazul ce l-au simțit la cetirea articolului din foaia d-t[ale], și scrie /, preste tot luînd, foarte omenește. Amîndoi se razimă însă pre părerea că doară M[aiiorescu] pre clasiți satirizează; ci mai bine făcea să se fie slobozit *ad meritum* și să dovedească cu seriozitate nentemeierea judecății M[aiiorescului]. Și atunci, pentru cetitorii d-tale, era foarte bine. Acuma trebuie să auză gîlcevi care într-adins nu se țîn de o foaie literară. D-fa lucră într-acest punct cum socotești. Io, în locul d-tale, aș face înștiințare că oricine va voi mai mult să grăiască într-această treabă să se ferească de orice personalitate și că toată scrisoarea în care nu va sufla duh de pace și de cuvîință va fi nesocotită.

Mă mir cum ai putut să primești o scrisoare anonimă și să o publicezi⁷. Aceasta se împotrivește principiurilor ce le-ai făcut de obște [cunoscut] și nici la o redacție nu se suferă.

Îmi pare rău că foaia d-tale fu pricina acestui zgomot, însă d-tale nu ți se poate imputa. D-ta scrisoarea lui M[aiiorescu] o ai socotit ca un articol înștiințătoriu de starea literaturii din Țeara Românească, în care nu s-au aflat nici o personalitate, și cetitorilor le-au căzut bine negreșit, deși nu s-au bucurat de obiectul înștiințării. Cu un cuvînt, iată ce dobîndește un om și cînd gîndește că scapă din iad. Singură supunerea, tăcerea, căutarea de grații pot pe om oriunde să fericescă, fie oricît de harnic, învățat etc. / Adevărat, nu prea mare mîngăiere. Întîmplarea lui M[aiiorescu] va fi al treilea Kunststück după a Pleșoianului în Țeara Românească și a Murgului în Moldova⁸. Ai noștri nu sunt așa oameni, numai de persoană să nu te atingi. Deobște poți să grăiești cîtu-ți place, că părerile sunt slobode. Noi încă am fost atinși cîteodată în *Gazetă* și *Foaie* și apoi unii am rîs noi de noi, alții ne-am făcut a nu ști nimica, și au trecut. Pentru cele ce s-au scris, pe lîngă cele ce se grăiesc mai în toate zilele, sunt numai ca o picătură-n mare⁹.

La *Intriga* d-tale mulți s-au insinuat că vor să prenumere și, luînd numele tuturor, te voi înștiința¹⁰. Pentru că e de amor argumentul ei, nu trebuie să te îngrozești de noi. Amorul nu poate să fie defăimat, nici se defăima, ci numai amorul fără de lege. Dintr-aceea că *Celibatul* mie sau altuia nu va plăcea, nicidecum nu poți să judeci că nouă scrisorile amoroase ne sunt urite. De-aci o consecvenție ca aceasta, după logica mea, niciodată nu e pre lege. Numai supunerea *că tot omul celebs e curvariu* (vreau să zic preotul) nu se poate socoti dreaptă și a se suferi¹¹.

La reflexiile asupra articolului de ortografie a lui P[op] încă nu mă îndatorez, pînă ce va ieși de tot¹². P[op] se ponosluia că i l-ai trecut în nr. 19. El ar fi vrut poate pre cînd au venit aicea să și-l vază isprăvit. După ce se va isprăvi, voi să-i răspunz totuși numaidecît¹³.

T. de la *Pescariul*¹⁴ e latinesc.

În no. 20 am cetit versul poftit, *Zioa* etc, însă nu-i versul cel original, ci precum l-au togmît d. Pan din București¹⁵. Gel original de obște are numai o cadență la a 2 și a 4 vers; d-lui au pus și la l[-ul] și la a[l] 3[-lea]. Unele strofe le-au lăsat afară. Strofa a 3 mi se pare au de nou adausă, au de tot schimbată. Schimonosit este dară cum l-au tipărit d. Pan, nu cum se cîntă.

Articolul următoriu de *Poezie* nu pot să-l trimit în grabă, precum și altele, prea mari, și ar trage mult, și io n-aș vrea să-ți pricinuiesc cheltuieli multe¹⁶. De la Sibiu le vei primi prin Manole¹⁷. Poate în săptămîină viitoare voi să călătoresc și io într-acolo. Cu toate aceste, d-ta și cel dintîi poți să-l tipărești oricînd, că materia nu e ruptă în două. Al doilea și / altele, de vor fi mai multe, vor tracta de formele versificației încît mai pre scurt.

Sinod *proprio sensu*¹⁸ nu vom avea, ci numai adunare de protopopi, spre depunerea jurămîntului homagial. Circulariul episcopesc s-au trimis [în] 18/30 mai, în care se poruncește tuturor vicarilor, protopopilor și v[ice] protopopilor ca pre vineri seară, 1 iulie, toți să se afle în Blaș, ci singuri, fără notari sau alți preoți. Sîmbătă va să se cetească formula jurămîntului și fieștecarele dintre cei adunați o va întări cu subscrierea mîinii sale și cu pecetea deregătoriei. Dumineca se va cînta *Mărire*, și după prînz se va întoarce fieștecare la eparhia sa, unde asemenea tuturor preoților jurămînt se va primi și se va trimite la Scaun, cu acea formalitate, de cătră protopopul lor. Mersul sărbătorii voi să și-l descriu atuncea, de voi fi sănătos (duminecă) și voi fi pre acasă.

De venirea mea într-acolo nu poci să zic nimic, pentru că io încă m-aș duce în toate părțile, și pînă voi porni, nu știu încătrău oi lua-o. De voi rămînea aici pînă la sinod, poate că apoi într-acolo m-oi trage la care vicareș sau protopop oi vedea căruță mai bună: căt[r]ă Cluș, Hațeg, Năsăud, Făgăraș, nu știu. Pentru toată întîmplarea cînd mă voi / hotări, și-oi scrie. Ieri m-am mîntuit de un examen, mine mă voi mîntui și de celalalt și apoi-s L. B. de etc. Ia-te, du-te! Numai trebuie să mai aștept pînă voi isprăvi *Bucoavna*. La Sibiu gîndeam însumi să merg în săptămîină ce s-începe, dară au început ploile Rusalilor și iarăși se va strica calea. Pînă atunci să aibi puținică răbdare. Astăzi serbăm ziua sfințirii episcopului într-al cincilea an, și prînzim acolo *in corpore*.

Romanov mi-au trimis înștiințarea următoare: „București, 13 mai. Aicea la 8 ale următoarei, la Domn, în casa tronului, s-au cetit un fermă de la Poarta otomană, unde poruncește boierilor ca să iscălească cererea Rusiilor — unde la 9, tot ale acesti, la Obșteasca Adunare au și iscălit, față fiind și toate consulaturile puterilor streine, încît și altele — ca din tot venitul lor să plătească zăciuală toți boierii etc.” înștiințarea aceasta însă nu vrea a se împărtași cu nimenea, că se teme; și almintrile, nu-i destul de chiară. D-ta, de vrei, poți să o treci în gazeta cea ungurească sau nemțească, dară în cea rumânească nicidecum¹⁹. Dară și într-acele însemnează că au sosit d-lor v[oastre] prin a doua mîină sau, mai bine, să o taci.

În treaba lui Trif poate că m-oi slobozi și io puținei²⁰, fiind rugat de mulți de ai noștri, ci mai tîrziu.

Am un articol gata: *Mintea și puterea*, de multișor lucrat. Bucuros • aș fi să-l poți trece. Cenzura nu are de a se scandalisi într-însul de-l va înțelege, ci totuși bine vei face înainte de a-l da la *cules* să-l areți cenzurului, să nu ai necaz²¹. Alt articol iară mai gata am, *Poezia arabilor*, cu probe²². Care deodată și le voi trimite.

Fii sănătos,

N.B. Cetește și pre covertă înluntru²³ /

C. mpr. / 60*

57

¹ Cipariu a funcționat ca profesor la Seminarul teologic din Blaj între anii 1830 — 1848 (vezi *Manuscriptum*, 1973, nr. 1, p. 56), predînd pe lingă hermeneutica sf. Scripturi și un curs de introducere în studiul celor două Testamente, vechi și nou. în același timp „filosofilor”, adică elevilor din a VI-a clasă de liceu, le ținea lecții de „doctrina religionis” (vezi Nicolae Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800—1867*, București, 1971, p. 34-35).

² Cipariu se raportează la Vasile Pop, autorul poeziei *Celibatul*, care l-a scandalizat (vezi supra, XVI, n. 13).

„Articolul de *Diplomatică*” al lui Pop s-a tipărit în *Foaie literară*, 1838, nr. 13, p. 100-103.

*, Mă rog să nu-i pomenești numele nici într-un tip, că așa mi s-au descoperit tot lucrul. R[omanov] îmi scrie că nu s-au publicat, pentru rugarea M[aiorescului], care — așadară — se vede a fi fost pre atunci la B[ucurești]”.

³ Vezi supra, scris. XVI, n. 2. Articolul „ascuțit și batjocoritorul” al lui I. Heliade Rădulescu s-a publicat în *Curierul românesc*, IX, 1838, nr. 18: *Asupra scrisorii d. Maiorescului din „Foaie literară” nr. 16*. în ciuda faptului că Heliade a scris despre el în termeni drastici, Trifu, alias Ioan Maiorescu, a continuat să creadă, ca înainte de 1838, în probitatea cîrtitorului său și în meritele sale de ales succesor al lui Gheorghe Lazăr. Cităm dintr-o scrisoare către Bariț, din 26 august 1838: „între toți este mai cu seamă *Eliad*, patriarhul literaturii noastre, cu care te-ai putea înțelege mai bine. El încă a scris împotriva mea, în *Curier*, atunci cînd în[i] era tăiate mîinile și picioarele. A grămădit toate cîte a putut împotriva caracterului meu personal. N-a scris împotriva scrisoarei mele, ci împotriva persoanei [...]”.

Despre necazurile lui Ioan Maiorescu survenite în urma „calomnierii” dascălimii din Țara Românească în *Foaie literară*, vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, I p. 212. Director era Petrache Poenaru. Apreciind buna pregătire a lui Maiorescu și devotamentul cu care muncea pentru progresul învățămîntului, Poenaru l-a sprijinit și apărat în contra filipicelor, dezlanțuite de îndrăzneala cu care tînărul profesor ardelean a dezvoltat în *Foaie literară* unele manifestări negative din viața culturală a Țării Românești.

⁴ *Celalalt*, mai prudent decît Maiorescu, este — indubitabil — Aron Florian. Acesta, în scrisorile trimise lui Bariț în 7 februarie și 11 aprilie 1838 (vezi *George Bariț*

și contemporanii săi, I, p. 9 și urm.), a criticat și el necruțător regimul domniilor regulamentare din Țara Românească, dar — cum arată Cipariu — „nu au profitat” ca redactorul *Foii literare* să i le tipărească.

⁵ Epitetele strivitoare folosite de Cipariu la adresa „Rucăreanul”-ui îi traduc revolta cu care a citit rîndurile semnate *Rucărean* (autorul este N.N. Rucăreanu din Cîmpulung), din *Foale literară*, 1838, nr. 19, p. 149—151 și intitulată *Domnule leductor!* Articolul abundă în batjocuri stil Heliade.

⁶ „Omul așezat” semnează „un abonat al *Foii literare*, M.S.” (vezi *Domnule redactor!* din nr. 20, p. 154—157). Inițialele sînt ale profesorului Simeon Marcovici, apropiat al lui Heliade Rădulescu. În esență, Marcovici vrea să demonstreze netemeinicia criticilor formulate de Ican Măiorescu, pentru că acesta — după opinia lui — s-a străduit în zadar, „prin neargomentate argoment și cu un dialect ce ș-a croit despoticește, a dovedi că în Țara Românească nici rîvnă și patrioțime adevărată să află, nici literatura sporește, nici învățătorii sînt destoinici sau măcar rîvnitori” (p. 154).

⁷ Cipariu are în vedere că Bariț a publicat articolul lui Marcovici (vezi nota anterioară), deși era semnată numai cu inițialele M.S. și cu toate că declarase în decembrie 1837, în *înștiințarea* prin care anunța apariția *Foii literare*, următoarele: „Poate cineva la scrierile sale să-și puie numele cel adevărat sau altul iscodit, dar anonim nu putem să tipărim”.

⁸ *Kunstsiuck* însemnează scamatorie, prestidigitație, lucru necurat, mașinație, tertip. Victimele unor mașinații fuseseră, după Cipariu, Pleșoianu și Murgu.

Spirit bine cultivat și dascăl craiovean merituos, Grigore Pleșoianu a cerut Eforiei școalelor din Țara Românească, în 1832, să îi fixeze exact drepturile bănești. Pentru că gestul lui Pleșoianu și condițiile puse de el îi s-au părut eforilor „infricoșătoare”, l-au silit să dimensioneze (vezi A. I. Piru, *Istoria literaturii române*, II, București, 1970, p. 253).

În a doua jumătate a anului 1834, Eftimie Murgu, originar din Banat, se stabilește la Iași, ca profesor de filosofie. Lecțiile sale, pline de idei progresiste, au fost apreciate de Ion Ionescu de la Brad, Dimitrie Guști, Neofit Scriban ș.a. dar nu și de boierimea retrogradă, favorizată de domnitorul Mihail Sturza. Coalizîndu-se împotriva lui Murgu, aceștia „i-au făcut șederea imposibilă la Iași”. Sătul de șicanele lor, Murgu îi părăsește, plecînd la București. Cipariu cunoștea „cazul” Murgu din relatările lui Bariț. Pentru amănunte, vezi Eftimie Murgu, *Scrieri*, București, 1969, p. 18—20.

⁹ Comentariile lui Cipariu pe tema aceasta sînt, în general, judicioase și indispensabile pentru cei care vor rediscuta în moment ambarasant din biografia „înfăimătului” profesor ardelean. Rediscutarea se impune, ca o condiție sine qua non, mai ales cercetătorilor interesați de istoricul receptării în Transilvania a valorilor culturale și literare franceze. Ei vor trebui să țină seama de faptul că transilvănenii trecuți în principate (Ștefan Neagoe, Aron Florian, Ioan Măiorescu, Eftimie Murgu, August Trebnciu Laurian ș.a.) au manifestat neîncredere și antipatie față de cultura franțuzească, deși — prin intermediu german — se resimțeau de influența acesteia mai mult decît erau dispuși să recuncască ei înșiși.

¹⁰ La data de 7 mai 1838, Bariț și Johann Gott publică o volantă, trimisă cititorilor împreună cu nr. 19 al *Foii literare*. Aici, Bariț anunța, între altele, că vrea să traducă în românește și să publice *Kabale und Liebe* de Schiller. Tălmăcirea nu va apare, pentru că numărul prenumeraților dornici să citească *Intrigă și iubire* a fost prea mic. (De la redacție, în *Gazeta de Transilvania*, I, 1838, semestrul II, nr. 14, p. 53—54).

¹¹ Vezi supra, XVI și XVII.

¹² „Reflexiile” lui Vasile Pop, care semnează „mult prețuitoriu, P. în *Foale literară*, 1838, nr. 18, p. 141—144 (*Domnule redactor!*), nr. 20, p. 157-160 (*Urmarea disertației din nr. 18 despre ortografie*) și nr. 21, p. 164—166 (*Capăt disertația din nr. 20 despre ortografie*).

¹³ Răspunsul lui Cipariu la articolele filologice ale lui Vasile Pop: *Reflexii asupra ortografiei d-lui P[op]*. *Domnule redactor!*, în *Foale pentru minte* 1838, nr. 2, p. 12—16; nr. 3, p. 20-23; nr. 4, p. 27-31.

¹⁴ *Pescariul (după Gothe)*, la *Foale literară*, 1838, nr. 21, p. 161, tradusă de Cipariu, care semnează T.

¹⁵ Titlul din *Foale literară*, 1838, nr. 20, p. 160 este: *Despărțirea*, în legătură cu care vezi supra, XVI, n. 17.

¹⁶ Primul „articul” teoretic despre *Poezie* i l-a expediat lui Bariț în 8 mai (vezi supra, XVI, finalul scrisorii), care însă nu l-a publicat nici pe acesta, nici pe cel „următoriu”.

¹⁷ Negustorul brașovean Manole Diamandi.

¹⁸ „în sensul adevărat al cuvîntului”.

¹⁹ Poate la sfatul lui Cipariu, Bariț nu publică nimic despre actul samavolnic al Porții Otomane din vara anului 1838.

²⁰ Cipariu nu va scrie nimic întru apărarea lui Ioan Măiorescu.

²¹ Interesantul articol al lui Cipariu, *Mintea — țaria*, se va publica, totuși, abia în 1841 (*Foale pentru minte...*, nr. 23, p. 177-179).

²² Nu se știe nimic despre vreo scriere cu acest titlu a lui Timotei Cipariu.

²³ „Coverta” scrisorii s-a pierdut, așa că epistola nu se încheie aici.

XIX

Blaș, 5 iul. [1]838

Prietine !

Înainte de plecarea mea de aici, a caria timp încă nu l-am hotărît, și — după făgăduință — și pentru unii prenumerați scriu d-tale și te înștiințez că la d-voastră în est an nu poci să viu. Io mă duc la Pesta și de-acolo nu știu încă pînă unde, pînă adecă unde-mi va ajunge punga și vremea. Mai curînd nu poci să plec, decît în săptămîină viitoare, cel mai mult sîmbătă. În 16/28 ale acestiia trebuie să fiu [la] Cluș, de-acolo la Oradie, cu carul iute, și mai încolo, îndărăpt, voi veni prin Arad și Hațeg. Pare-mi rău că n-am pre nimenea de soție, și d-ta așa ești de cuprins. Pentru aceea, aceasta poate să fie cea mai de pre urmă a mea scrisoare

Fratele Rus² mi-au arătat o scrisoare a d-tale pentru 100 *Abece-d-[are]* pre sama lui Nemeth. La aceasta știi d-ta ce ți-am fost scris mai de demult. D-lui, de vrea să capete de la mine cărți, trimită-și au expresu aici cu banii, au prin comisionariu din Sibiu, însă numai *auf feste Rechnung*³, că io almintrilea n-am chef să-mi fac cheltuieli înzădarnice, trimițîndu-le încoace și-ncolo, și apoi tăgîrîndu-le atîta, și trebuie să le aduce iarăși îndărăpt cu cheltuiala mea. D-lui știe treaba cum se are cu librării. Pre mine nu mă / va purta de nas. Scrisoarea-i cînd va sosi, de nu voi fi dus, i-o trimit *retour*⁴.

Fratele Marcu au depus la mine pentru 3 pătrare de an pentru foi 3 f. 48 cr. CM.

Afdmodum]R[everendo]D[omino]D[omino]Basilius Silași, Parochus et V[ice]-A[rchi]diaconus Bethleniensis, împreună cu A[dmodum]J[R[everendo]D[omino]Simione Bocșa, Parocho Boodensi, au plătit pe 2 sem. 2 f. 24 cr. CM. și poîtesc să li se trimită foile cu adresul *per Dees ă Bethlen*. (N.B. Un exemplar pentru amîndoi, nu 2).

Acești bani, în sumă [de] 6 f. 12 cr., împreună cu banii pentru Sacalai, Olvaso Târsulat și Ladoși (12 f. CM.), fac 18/24 cr. CM., și așa datoria mea la d-ta e numai încă 11 f. 36 cr. CM.

Rule Britania anglicește încă nu o am, ci o voi căpăta-o și atunci — întoarsă — voi să ți-o trimit⁵. Cele trimise la Manole încă nu le-am căpătat.

Suplementul lui Genili l-am însumi, trimis de la R[omanov] din București, de mult, și știu ce scrie. Va veni vremea și la acelea⁶¹.

Sărbătoarea noastră și-au ținut, cu cea mai mare pompă și entuziasm, la 2 și 3 iul. Despre dînsa nu-ți scriu mai multe, pentru că Silași și-au arătat o poftă mare de a o descrie el însuși. Io se înțelege că n-am vrut să i-o stric și bucuos i-am lăsat osteneala de-a plini cea deregătorie. De s-ar întâmpla însă să nu nimerească în toate, atunci voi scrie d-tale *ex offo* și de pre drum, de o voi ceti. Socotesc că-ți va trimite și 1 exemplar din vierșurile aici cîntate, însă totuși vei primi mai bucuos unul din mîna mea, / care ți-l închid aici. Dintr-însul vei cunoaște că acum avem și noi cenzor în loc⁷. Bucuors trimiteam unul și pentru Moroiu, dar, precum scrii, pre vremea cînd vei lua această scrisoare el va fi dus. Mă bucur că-mi scrii cu acea laudă despre dînsul. Io l-am văzut în București la Romanov în boltă și-mi aduc bine aminte de figura-i. Dar mă supără veștile cele triste ce ți le-au adus, însă care totuși nu sunt nouă. Au nu vedea toată lumea și nu povestea unii din cei ce i-am cercat asemenea? ⁸ [...]

Trif mi-au scris și el, cînd au plecat îndărăpt, multe, poate nu toate cu lapte. El mi se vede că s-au umilit foarte, oricît se-ntoarcă și se explică. Vezi ce face nesocotința?⁹. Scrie el că Murgul se duce și el îndărăpt la Banat, urîndu-se cu țărenii. Rău destul că nici cei cu minte nu pot să se înțeleagă. Ursita românului, bagsam, e să fie de-a pururea și preste tot, și în parte, nefericit¹⁰. Rămas bun, frate, și cu toate să știi că relele nu mai înceată ce le suferi.

Mai pre larg n-am ce mă mai căi că tot una este pentru mine.

Cipariu mpr. /

Adresa:] He[r]rn Herrn Georg [von] *Baritz*, Profesor u[nd] Redactor ad Gronstadt.

¹ Cu cîteva săptămîni în urmă, Cipariu și Bariț se întîlniseră la Zlatna, proiectînd atunci și o apropiată călătorie la Pesta și Viena, în Germania și Italia. Bariț, reținut de sarcinile editării *Foii pentru minte, inimă și literatură* și a *Gazetei de Transilvania*, nu a putut să-și realizeze visul. Din această cauză, Cipariu pleacă singur. Pentiu el călătoria era „în egală măsură, un tonifiant intelectual și o desfătare sufletească” (Timotei Cipariu, *Jurnal*, Cluj, 1972, p. 19). *Alte amănunte despre această călătorie infra*, XX, XXI și XXIII.

² Profesorul Ioan Rusu, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, capitolul corespondenței sale cu George Bariț.

³ „Pe bază de comandă fermă”.

⁴ Referințe despre librarul Nemeth și abecedare, supra, XVI, n. 12.

⁵ Arie din opera *Alfred* (1740) a compozitorului Thomas Augustine Arne (1710—1778), devenită imn național englez. Textul îi aparține lui James Thomson.

⁶ Originar din Transilvania, Iosif Genilie, profesor de geografie și cronologie la Colegiul Sfîntul Sava, tipărește la București, în 1834, un manual de *Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă a continentelor în genere și a României în parte*, considerată de N. Iorga drept „o bună prelucrare” (vezi *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, voi. I, București, 1907, p. 144).

⁷ „Sărbătoarea” a fost ocazionată de jurămîntul de credință față de împăratul Ferdinand I „din partea clerului greco-catolic al Ardealului”. Unul dintre *viersurile* cîntate la Blaj cu acest prilej, probabil cel trimis lui Bariț de Cipariu, s-a tipărit în *Foaie*

pentru minte, inimă și literatură, 1838, nr. 3, p. 17. *Cîntarea ...* cuprinde patru strofe de nivel artistic mediocru. Pe lîngă altele, autorul îi cere împăratului să fie „al păcii scutiter”.

în nr. 3 al *Gazetei...*, p. 10—12 a apărut, fără semnătură, și o corespondență detaliată despre amintita „sărbătoare”. Este scrisă de Vasile Silași, preot și vice-arhidiacon la Belean. într-un loc, Silași notează: „Sărbătoarea din această zi se încheie cu o masă libeială, întinsă pentru 150 de persoane”. De asemenea, el mai informează că după festivitatea oficială „adunarea” a dezbătut chestiuni „care să țin de binele clerului și a nații”, hotărînd să se înainteze suplici noului împărat, cu scopul de a-l îndupleca să dispună luarea de măsuri în favoarea românilor ardeleni.

Festivități similare cu cea de la Blaj s-au mai ținut la Alba Iulia, Sibiu, Brașov etc. (vezi *Ibid.*, nr. 1, 2 și 3). Elevii din școlile brașovene au reprezentat, în latinește și nemțește, piesele *Iosif și frații săi* și *Lupta lui David cu Goliat*. în distribuție figurau și cîțha elevi români, al căror talent *Gazeta...* (vezi nr. 3) îl elogiază. Laude se aduc și Curții vieneze, pentru „porunca” de a se întemeia un gimnaziu românesc la Brașov.

⁸ Reiese din rîndurile lui Cipariu că profesorul Costache Moroiu a fost către sfîrșitul lunii iunie 1838 la Brașov. Cipariu l-a cunoscut în librăria lui Iosif Romanov, în august 1836, cînd — împreună cu Bariț — a petrecut mai multe săptămîni la București. Ce anume i-a împărtășit atunci Moroiu, aflăm din jurnalul acestei călătorii „în țară”: „De-aci am mers la Romanov, carele încă mi-au dăruit vreo cîteva cărți. Acolși am întîlnit pre un rom[ân] care multe pilde mi-au povestit, cum nu numai sultanul, ci și însuși domnii locului strășnicie s-au purtat asupra celor ce au voit prin slujbe deosebite a se trage de subt legiuita ocîrmuire” (Timotei Cipariu, *Jurnal*, p. 124).

Veștile cele triste furnizate lui Bariț de Moroiu priveau, fără îndoială, măsurile draconice luate de stăpînire împotriva patrioților care luptau pentru apărarea autonomiei Țării Românești, în cadrul relațiilor cu Turcia „suverană” și cu Rusia „protectoare.”

Spunînd că *veștile* aduse de Moroiu nu erau „totuși... nouă”, Cipariu se gîndea la unele informații „politice” din august-septembrie 1836, căpătate de el și de Bariț de la Heliade Rădulescu, C. A. Rsetti, Iancu Văcărescu ș.a. (vezi Timotei Cipariu, *Ibid.*, p. 111 și urm.).

⁹ O „nesocotință” fusese, după Cipariu, faptul că Ioan Maiorescu (Trif) a publicat în *Foaie literară*, 1838, nr. 16, articolul *Domnule redactor!* Silit de alții și de propriile sale interese, Maiorescu și-a retractat criticile formulate în acest articol în *Domnule redactor!* (*Foaie literară*, 1838, nr. 24, p. 192). în pofida retractării, „persecuțiunea” contra lui Maiorescu a rămas „foarte aprinsă” (vezi V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800-1864*, voi. II, București, 1892, p. 67; vezi și p. 80 și urm.).

¹⁰ Din august 1836, Eftimie Murgu se găsea la București. I se promisese, înainte de venirea lui aici, că va fi numit *neîntîrziat* în învățămînt. Dar, în ciuda promisiunilor, numirea sa — „vrememicește” — ca profesor de logică și de drept roman la Colegiu se tergiversează timp de un an de zile. Cotropit de disperare, pe Murgu îl bate gîndul să se întoarcă acasă, în Banat. îmbunătățindu-și însă relațiile cu „țărenii”, cu cei din Țara Românească, revine asupra intenției de a părăsi deocamdată Bucureștii. Vezi V. A. Urechia, *Op. cit.*, p. 353 și urm.; Eftimie Murgu, *Scrieri*, p. 20 și urm. Cipariu l-a cunoscut și a discutat cu Murgu în august-septembrie 1836.

XX

Blaș, 19/31 iul. [1]838

Prietine!

Io încă sunt din multe pricini tot aicea și, prin urmare cu cit mai mult întîrziu acum, cu atîta voi trebui apoi să mă grăbesc. Insa scopul si planumul îmi stă încă tot neschimbat^{*}.

Io cu acest privilegiu sum expres să trimit la Sibiu pentru hamele-mi ce știi, și care pînă acuma porcul de cîine nu mi le-au mai fost isprăvit.

Mă hotărîi a scrie și d-tale, din 2 pricinii: 1° pentru Gr. Moldvai. Bagă de seamă, că lui Sacalai trimiteți 2 exemplare, unul sub nr° 4, altul sub nr° 88, și lui Moldvai pre semestrul acesta nu i-ați trimis nici unul. Greșeală mi se pare că s-au întîmplat la tipărirea cuvertelor. Vezi ca să nu se mai întîmple mai încolo. Sacalai cele două dintîi numere le-au dat lui Moldvai, și pînă veți îndrepta adresurile, le va da și celelalte.

Moldvai s-au dus ieri acasă la neamuri și au lăsat încă la / mine și 11 f.w. Restul prenumerantiii, carii adăogîndu-se la suma pînă acum socotită (18 f. 12 + 4 f. 24 = 22 f. 36), mai rămîn la d-ta încă 7 f. și 24 cr. C.M. Banii ce-i va putea scoate Boiul de la Iacși au dus Moldvai. Să-i primești la d-ta, pînă la altă rînduală;

2° Pentru articolul meu din *Foaie*, no. 2, ap. 12 scqq., în care sunt niște greșale, de care mă rog să le îndreptezi în numărul următoriu într-acest tip: „faț. 13, colo[a]na 2, lin. 10 de dinsus: *precum* pre nu e și pre k nu ae sau și ca pre iv”; faț. 14., col. 2, lin. 20 de dinsus: „nici în manuscripte, nici în tipărite, la sloveni nu-l vedem, dar încă nici în cele românești pînă la anul 1648, în *Testamentul cel nou*, tipărit supt Racoți la Bălgrad. In *Cazaniile* de Brașov din 1580, supt Ghenadie I, și din Bălgrad din 1691, sub Iorest, care tot aceeași formă de tipariu au, numai atîta se deosebește de & că vîrfurile aceluia se sfîrșește în *linie ascuțită, fără de a i se slobozi linia din mijloc* mai jos decît celelalte”. /

Aici s-au fost întîmplat o greșeală mare: lăsîndu-se afară o linie întreagă, se turbură înțelesul și almintrilea, comele și puncturile nefiind puse în tipariu la locul lor. Io nu știu de-i vina în manuscriptul meu au poate e a culegătoriului, destul că, oricum, interpuncțiile le aflu și celelalte togma așa în manuscriptul meu de-acasă, cum ți-am însemnat aicea. Io întru punerea lor țin cel mai mare preț și numai din nebăgare de samă din destul mă abat. Atunci, scriind cu degrabă, poate să fiu greșit însumi și-mi pare bine că încă am fost acasă, de le poci îndrepta, ca să nu fie îndreptarea prea tîrzie², cum au fost cînd ați îndreptat pre a lui Trifu³. Io atuncea mi-am fost adus aminte de bietul Bellarmin, carele numai pentru că în prefația la *Biblia* îndreptată latinească, de supt Gregorie XIV, *toate* greșelele ediției de sub Sixt V pre tipograf le-au aruncat, și-au pierdut canonizația de sînt⁴.

Să fii bun iertătoriu că nu ți-am mai trimis articolul *Mintea și puterea*, care de mult ți l-am fost făgăduit, că nu-l aflu nicăieri. /

Știe-l pustia cum s-au rătăcit între scrisorile mele, de nu poci da de el. Însă totuși știu că n-au perit și cum l-oi afla ți-l trimit. Cu articolul *Poezie, versificație* poți să mai întîrzi pînă mă voi întoarce acasă. De-l tipăreai pre cel ce ți-am fost trimis, atuncea, poate, mă îndemnam să-l svîrșesc, dar așa mi-am și c-am uitat și, iarăși, uneori nici puteam să stau de acele, cîndu-mi aduceam aminte. În unele părți-mi pare că și-au și pierdut interesul și ar avea lipsă de reformă⁵.

Una-ți mai însemn — să nu te superi — : mi se pare că ai început a te linguși cătră țăreni-moldoverii. Le dai suaturi cu grosul, cînd într-una, cînd într-alta și a le apăra modul lucrării lor. Io nu poci să găsesc principiul ce te povățuiește. Io știu bine că ești îngrigeat pentru soartea viitoarea. Poate și ace[le]a te îndeamnă la multe. Dar nu-i milă, să mă

crezi, cînd dai suaturi la oameni — români — ce nu sunt harnici, și să vrei, a le împlini. Nu-i ce să ne fățărîm. Slăbiciunea noastră este reală, nu ficție, orice ni se pare nouă. Nici suntem în stare de a ne măsura cu Europa. Aceia ne vădesc toți pașii noștri, oricît ne scortăim ca pruncii, cîndu-și zidesc case de lut și boi de turbare. O, oh, departe încă suntem și multe încă trebuie să suferim, numai de n-ar trebui să suferim de la noi înșine°. /

¹ „Planumul” lui Cipariu era să profite de lunile de vacanță școlară și să întreprindă 0 călătorie la Pesta și Viena, în Germania și Italia (vezi scris. XIX, n. 1).

² în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1838, nr. 2,3 și 4, Cipariu, care semnează în revistă *Tipar*, tipărește unele *Reflexii asupra ortografiei d-lui P...* (vezi scris. XVIII, n. 12 și 13). Stăruia să i se publice neapărat o erată, pentru că voia să prevină eventualele critici ale „prietinului” său, mai puțin doct decît el în probleme de lingvistică românească și generală. Erata s-a publicat în *Foaie pentru minte* 1838, nr. 6, p. 48.

³ în *Domnule redactor!* din *Foaie literară*, 1838, nr. 16 (16 aprilie), Ioan Maiorescu scrisese: „N-avem profesori învățați”. Afirmația a dat naștere la un val de proteste din partea colegilor săi din Țara Românească. Pentru a-i molcomi, Bariț o rectifică, dar abia spre sfîrșitul lunii mai: „*N[ota] B[ene]*”. în foaia noastră nr. 16, coloana II, și-rul 18, prin nebăgare de searnă, a rămas afară un cuvînt întreg, care poate să strice tot înțelesul. în loc de „n-avem profesori învățați” trebuie cetit „n-avem mulți profesori învățați” (vezi *Foaie literară*, 1838, nr. 21, p. 168). Rectificarea era însă *prea tîrzie*.

⁴ R. Bellarmin, 1542—1621, celebru călugăr ieziuit, ajuns cardinal în 1599. S-a remarcat prin lucrările sale de filosofie scolastică și prin fanatismul cu care a susținut catolicismul roman și ideea supremației papale.

⁵ Pentru ambele articole, vezi supra, scris. XVI și XVIII.

⁶ într-o schiță de prospect al *Foii literare*, din decembrie 1838, Bariț scria — în numele său și al lui Johann Gott — că „sîrguința noastră cea mai nepregetătoare va fi a împărtăși cît se poate pă cetitorii noștri «ardeleni» cu sporiul ce îl fac români în cele două provincii vecine” (vezi Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 288). în anul 1838, angajamentul și-l va îndeplini în coloanele *Foii literare* ale *Foii pentru minte...* și *Gazetei de Transilvania*, care adăpostesc multe materiale cu privire la principate, unele apologetice. Cităm, ca exemple, contabilizarea meritelor domnitorului Alexandru Ghica (*Gazeta de Transilvania*, 1838, nr. 6, p. 23—24) și relatările despre întemeierea unui teatru național la București. Subliniind că scena este „școala luminării și a năravurilor bune”, *Gazeta de Transilvania* (1838, nr. 15, p. 59—60) arată cum trebuie organizat un teatru, dă *suaturi*. Rîndurile encomiastice din foile brașovene l se par lui Cipariu *lingușire*, aprecieri interesate. în parte, erau, ele însemnînd tributul lui Bariț pentru sprijinul primit de la stăpînirea Țării Românești, care a contribuit la finanțarea cheltuielilor necesare editării menționatelor reviste și a gazetei.

XXI

Blaș, 28 sept./IO oct. [1]838

Frate Bariț!

Io am sosit încă de alaltăieri au fost 2 săptămîni, și nu ți-am scris nimica pîn-acum. Și acum poate nu scriam de nu-mi aduceam aminte de țiedula ce soriseși la clerici și în care îndrepti pre Moisi la mine pentru *Gazeta* dintr-al doilea semestru. Ei au plătit banii, în [sumă de] 2 f. 24 cr. C.M. și-i trimite foile cu adresa ca mai dinainte, numai cît el e în 3ma annum acuma. Lui Rus i-am fost zis să scrie [și] trimită și căpitanului Pop de la Bălgrad 1 exemplariu din ele pe sem. 2, la spusa nepo-

tului său Augustin; nu știu trimisu-i-a au nu. Trimite-i însă; socotesc că va plăti, deși cam târziu.

Precum am înțeles din unii de aproape, d. P[op] n-au primit prea cu mulțămire *reflexiile* și se află cam vătămat. Mie mi-ar părea foarte rău, când n-ar ști face osebire între persoana sa și între ortografie. Despre aceasta am putut să zic cum am simțit, rău adecă; despre persoană nu poci să zic, când așa sta, decît bine. Inconsecvenți a fi apoi nu e vină morală sau fizică, ci greșeală numai, de care — fiind multe — nici unul nu e care să fie totdeauna scăpat¹. /

69

La n-ro. 4, pag. 30, col. 2, lin. 18 din gios, în m[anu]s[cri]sul de-acasă aflui 1800, iară nu 400, cum s-au tipărit. Acești numeri smintiți poate să bage o idee smintită în capul cetitorului, ca și când așa fi zis că nime genealogia nu și-o ar putea duce mai sus decît pînă la 1438. Altele mai mărunte greșele nu-s de a se băga în seamă. Aș mai avea despre o greșeală a grăi, însă n-am vreme².

Episcopul încă au sosit alaltăieri acasă din vizitație, după ce au vizitat Tractul Reghinului și al Fărăgăului, sănătos.

Io încă am sosit, cum zisem, cu 2 săptămîni mai curînd, iarăși sănătos și mulțămit. Cu toate că mi-au fost călătoria scurtă (44 zile) și nendemînări, după obicei, multe, dară — preste tot zicînd — mi-i neprețuită. A ieși și a te vedea în lume, în locuri unde și vechimea, întru atîtea monumente scumpe, o aflui încă trăind, și vremea de acum întru cea mai frumoasă a ei podoabă, este o simțire pentru cea dintîie oară — adevărat — ce nu se poate spune: plină de bucurie pentru un filantrop, iară de durere — fără pizmă — din alăturare. Acolo, — aicea; cîtă osebire!³

Profesori la noi și acum toți acia sînt mai, afară de Mesaroș, într-a căruia loc e Tesloan, noviciul. La mathes nu e încă nimenea în locul [lui] Moldovan, nici în locul lui Macedon, care-i caplan acum la Năsăod.

Mă rog să [nu] te puie păcatele să pomenești de călătoria mea în *Gazetă*, oricine poate te-ar îndemna, că m-ar necăji prea mult, și io vreu de-a pururea să mă laud cu prietinia d-tale,

69

Cipariu mpr. /

*Pro stătu notitiae tantum*⁴. Gazetele d-tale le primim aici odată cu cele din *Augsburg*, crede-mă fără nici o osebire. Pentru pildă, n°. 11 al d-tale din 10 sept. l-am primit la 23 sept., asemenea într-o zi și *Allgemeine Zeitung* din 10/23 sept. n° 265. De merge și la alții așa, nu merge prea bine, și pierde mult.

70

Idem mpr. /

[Adresa:] Herrn Georg v[on] Baritz, Professor u[nd] Redactor wohlgeboren Cronstadt.

¹ Informația privitoare la *Reflexii-le* lui Cipariu asupra *ortografiei d-lui P* supra, XX.

² *Ibid.*

³ Vezi supra, XIX, n. 1 și infra, XXIII.

⁴ „Deocamdată atîta despre situația” (încadrărilor în școlile blăjene).

Frate !

Luînd a treia carte de la Nemeth de-acolo, ca să-i trimit 100 *Catechisme* și 150 de *Abecedfare* românfestii], ca să nu mă mai supere îndeșert și să-și facă cheltuială asemenea, mă rog să-i spui apriat cum că pricina pentru de ce nu-i trimit poftitele cărți e singur aceea că nu mă poci încredința la om carele de altă dată poftitele și trimisele cărți n-au vrut să le primească, ci am trebuit, după ce au zăcut o giumătate de an în Sibiu, a mi le aduce iarăși îndărăpt precum le trimisesem. Așa nu merge lucrul la negustori, cine poștește (*beștelit*) marfă, e datoriu să o primească și să poarte cheltuielile. Cine nu primește o dată, n-are drept de a se ponoslui de a doua oară, de nu i se trimit ce poștește. Asta i-o spune verde, că io nu am mare plecare să trimit și să plătesc io cheltuiala trimiterii încolo și încoace, de nu voiește d-lui să primească, precum nici să-mi zacă cărțile, pentru care io sunt răspunzătoriu, cu lunile țipate prin Sibiu. De-i place a tracta așa și cu alții, bine; io nu /am chef a suferi să se joace cu mine ca mița cu șoarecele. Despre aceasta ți-am fost scris și mai demult, dar mi se pare că n-ai vrut, ori ți-ai uitat a-i spune, că el zice că nu știe ce-i pricina de nu-i trimit.

Apoi, vezi, în scrisoarea a 3^a din 6 oct. zice că nu-i trebuie *Catechismuri* de cele mari de-ale lui luon Bobb, 1828 („*Der grossen v[on] luon Bobb, 1828, kann ich nicht brauchen*”)¹. Știi bine că noi numai un fel de catechismuri avem, care ori de cîte ori s-au tipărit, nu s-au schimbat. Acuma să-i fiu trimis, precum au poftit în 26 iul., de care am, mai iar așa așa păți cu acele poftite 100 cum am pățit cu cele 50 de astă-iarnă. Ba! De-i trebuie cărți, trimeată-și expresu cu bani, sau imediate, sau prin vreu sibian comisionariu. Almintrilea nu poci să-i trimit. Iară d-lui poștește io să-i caut îngrigitoriu de trimiterea lor și din Sibiu, rugind sau spre Thalmayer sau pre Hochmeister. Sluga d-tale î D-lui are mină, scrie-le acelora sau altora, dacă are lipsă, că io n-am voie de a le face acelora persoane ostenele în zădărnicie. Și despre aceste, destul².

La unele ce m-ai poftit în scris[oarea] de 4/22 oct. să te înștiințez, ți-am răspuns anticipatim încă în 10/28 oct. La altele acuma, precum: /

1 Articolul de *Poesie* încă nu-l tipări, pînă încă n-oi trece o dată cu ochii preste el, că și așa simț că unele trebuie să rămîie afară. Apoi trebuie să lucru și celelalte³;

2 Despre profesori nu poci nici acum de toți să te înștiințez, pentru că la mathesis încă tot nime nu-i numit. Vlădica, care almintrilea s-ar vedea om cu socoteală, face foarte rău că socotește uneori profesurile a fi loc de a așeza într-însele pre acei preoți cu care nu știe acum ce să facă și unde să-i puie. În specie, acum așa se îndoiește cu Marcu și cu Cristocian. Pre Marcu poate-l va țipa Cămara, pre Cristocian — satul, din stațiile lor. Și așa-i îngrigiat și neputînd să se hotărească trebuie să pătimizească învățatura pentru niște oameni fără de treabă.

La poesis e Demetriu Ladai rînduit. Vai, aici norma-i tot cum o știi. Princhipia o învață Tesloanu, novicius; gramat[ica], Nic[olae] Aug[ustin] Ioviani, călugăr; syntax, Mich[ail] Ambr[oziu] Elekeși, detto; rhetorica — Ioan Sacalai; poesis D[emetriu] Ladai, theol. abs. Fratele lui practicăluiește la domnișoara din Petriaflău! In filoz[ofie] și theol[ogie], cum știi¹. Despre celelalte ce-mi scrii, în parte mă bucur, într-alta, mă supăr, însă nu prea tare.

Articolele ce ți-am făgăduit, cu vreme, cu vreme, doară, doară ți le voi trimite. Și pînă atunci, rămîi cu deosebită dragoste și cinstire al d-tale ca frate,

72

Cipariu mpr. /

P.S. Ți-am fost scris despre greșeala de la no. 4, p. 30, unde s-au tipărit „nu cei înainte de 400 de ani”, în loc de „nu cei în[ainte] de 1800 de ani”². /

71"

[Adresa:] Herrn Herrn Georg v[on] Baritz Professor u[nd] Redactor, wohlgeboren in Cronstadt. Franco.

¹ „De cele mari, de la Ioan Bob, din 1828, eu nu întrebuițez.”

² Privitor la Nemeth, proprietarul unei înfloritoare librării brașovene și la deteriorarea relațiilor sale cu Cipariu, vezi scris. XVI și XIX.

³ Vezi scris. XVI și XX.

⁴ Bariț a funcționat la Blaj, ca profesor de fizică, în anul școlar 1835—1836. Stabilindu-se, în septembrie 1836, la Brașov, el a continuat să se intereseze de soarta învățămîntului în orașul de pe Tîrnave, despre care foile sale cuprind un bogat material, furnizat adeseori de Cipariu.

Pentru corecția înțelegere a datelor din pasajul cu care sîrșește scrisoarea, dăm următoarele explicații:

Norma — școală elementară, organizată conform prescripțiilor din legiuiri și regulamente ca *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal und Trivialschulen* și *Norma Regia Pro Scholis Magni Principatus Transilvaniae*, ambele din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (vezi Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățămîntului din Transilvania, 1774—1805*, București, 1966, p. 25 și urm.); *Gramma[ti]ces*] = primele trei clase gimnaziale (*infima, media și suprema grammaticae classis*), după care urmau două clase de umanități (*Scholae humaniores*) : *Rhetorica și Poetica*, vezi *Ibid.*, p. 202.

„In Philos. și Theol., cum știi”, înseamnă: cursul de filosofie era ținut, ca și în anii trecuți, de Simion Bărnuțiu, iar cel de doctrină creștină (teologie), de Cipariu.

⁵ în *Foaie pentru minte* 1838, nr. 4, apăruse ultima parte din studiul lui Cipariu *Reflexii asupra ortografiei d-lui P* vezi supra, scris. XX, n. 2.

XXIII

Frata și prietina !

[Blaj, 9/21 dec. 1838]

Togma ieri mergînd la școală, între alte gînduri îmi veni în minte cît de des corespundeam oarecînd amîndoi, și acum cît de rar! Vina e — adevărat — din mine, măcar că nu e vină. Și de ce să se și corespundă omul așa des și cînd nu e nici o lipsă, și omul are alte trebi destule cu care se cuprinde și se cufundă pînă în grumazi, cum sunt gazeta d-tale ?

Astă-noapte visai că d-ta dăduși afară o fizică românească și mă miram cum de ai putut să aibi și la ace[ea] vreme. într-adevăr, să fie fost visul acesta aievea, încă nu m-aș fi bucurat mai mult. Toate-mi prorocea că voi să primesc de la d-ta ceva înștiințare, sau despre d-ta¹.

Sunt carii cred în visuri; io cred în presimțiri, un feli de lucru nu departe de superstiție, de care rîz, dar le aflu mai totdeauna drepte.

Te miri căci scrisesem cum că 2 săptămîni trecuse și nimic nu-ți scrisesem, și nu-i pot afla pricina. Și pricina era așa de-a aproape! / Io însuși mă miram oarecînd cum de am lăsat atîta vreme să treacă și să nu-ți scriu, aducîndu-mi aminte cît de strădalnic eram de alteori în înștiințări, alte mai de rînd de cum este o călătorie așa departe. Adevărat, nici acum n-am chef de a mă slobozi la descrierea ei, că încă capul mi-i tot învăluit de mulțimea impresiilor și încă nu le-am putut pune în rînd, ca să mi se limpezească. Atîta știu că impresiile acelea au fost de o parte foarte supărătoare. Pre cît mă bucuram ca om, ca fiu acestii împărății, de frumusețele acelor 2 capitale², de industria, îndeplinirea în multe științe și arte, de averile lor, cu un cuvînt de pompa care io de atîtea ori o cetisem și niciodată nu putui să mi-o întipuiesc întru aceea măsură în care mi s-au înfățișat ochilor miei, pre atîta mă înfioram simțind slăbiciunea și apusa noastră stare de toată partea. Io mă simț totdeauna prea-mpovărat de impresiile nouă, puternice: oarecum mă cutrupează și mă fac țarină. Nu știu, din educație poate să vie, au din viața cea singuratecă ce o viețuiesc între singure fapăturile naturii, unde/ industria omenească nici o părțică nu are, ori din slăbiciunea constituției mele, ori din prea mare sensibilitate etc. Nu poci să hotărâsc. Simț numai că mă împovărează, toată puterea mi-o slăbește și oarecum mă paralizează, Alții poate nu-s așa, dar io văz că nu poci fi almintrilea. Aceea însă o simț și mai tare sosind acasă: nu-mi plac mîncările, și cele mai bine gătite, nu-mi plac ideile, discursurile, petrecherile etc. Intru toate aflu vină, nimic nu-i cum ar trebui să fie; pre cei mai bogați îi socotesc mișei, pre învățați, pedanți, pre făoși, ticăloși au fără minte etc. Ce să mai zic alta decît că trec luni de zile și nu-mi poci veni în ori, aflîndu-mă omul cel mai nemulțămît în lume; dacă nu-i ca în P[esta] au ca în V[iena], nu plătește nimica. Și apoi, dar, de aș fi petrecut airea mai îndelungat³.

Intru întîmplări ca acele nu poci să scriu *ex proprio motu*⁴ nimic, ci numai provocat. Și almintrilea simț că provocăția directă sau indirectă, aceea singură este ce mă deșteaptă la lucrare. Almintrilea poate aș rămîne lemn. /

Răsunetul lui Trif nu e răsunetul dintîi, de care ți-am fost pomenit, nici poate să fie, almintrilea d. P[op] n-ar putea să vie la mijloc. El m-au înștiințat prin tată-său despre aceea. Vom vedea! Io n-aș vrea să am lipsă de a-i lovi îndărăpt părerile, nici mă voi slobozi, de nu va avea ceva împotrivă la ale mele, fără temei, care — precum pricep — anevoie va fi. Că el mi[-i] văr și prietin. Și a mea maximă-i au să tac de tot, au să nu cruț nimic. Giumătate a grăi adevărul, ar fi de prisos. Mă tem numai să nu fie și în articoluș așa de deșert (*vain*) : precum în viață-i și în scrisoare⁵.

65

65"

66

Cu d. P[op] n-am corespondență, că io o am fost ciontat de mult, de când am mers în țeară. De atunci numai de 2 ori i-am scris: 1 dată înainte de Paști acuma, și a 2-a minteni după ce am venit de la d-sa⁶. Nici n-am cu ce să o încep de a d[oua] oară nici pentru ce. Io l-am cinstit totdeauna ca pre om și învățat, fără de a-i primi păreri fără de alegere. Și io cu toată cinstea ce o am cătră cineva, nu mă poci să mă rabd să nu-i spui verde ce simț, când nu mă tem, sau nu sunt în loc de așa. De persoana-i nu m-am atins. Intru ceva am greșit și io, ci prin nebăgare de seamă, de care vreodată voi avea privilegii / de a-mi cere iertare, și [de] care numai de un prietin reflectat am băgat seamă.

Nu știu de i-au ieșit cartea despre tipografii afară. Mă tem că și atunci voi fi silit a nu mă nărăvi la părere cu d-lui. Avînd atîtea monumente d-lui pentru istoria Țării Românești, e pagubă că nu dă afară o recenzie de istoriile lui *Florian* și a a lui *Kogălnician*, cu care i-am putea slugări de aici. D-ta îndeamnă-l și-i scrie că — numai să știu — bucuros trimet de la mine pentru cetit pre Kogălnician. Și p[ro]fesorul Rus încă crez că bucuros va trimite pre celalalt. Acea ar fi mai bine decît a scrie despre ortografii — ce-i lucrul filologilor, nu a istoricilor — și pentru foaia d-tale încă ar fi nespus de interesant⁷.

Â propos. Io cu cărțile mele din țeară am îmbiat ca dracul. Cel din București zice că-s la frate-său în Rîmnic, și el încă așa au zis odată lui Romanov; după ace[le]a sfi[n]ția-sa le tăgăduiește. Porc de cine, nu-i poci zice mai bine! Asta-i mulțămită că-i dădai 1 *Moralis* când fu aici, care nici azi nu mi l-au mai plătit! Preaosf[n]țitului de la Rîmnic încă nu i-oi trimite, că nici preaosf[n]ția-sa n-au avuf bunăte / de a-mi face dreptate, după rugămîntea-mi. Unii oameni au foarte curioase principii de civilizație: a pofti să li se facă mulțumire la ce poftesc și a se ponosli de nu li se face, iară înșii a nu băga de nime în seamă. Când are lipsă, cere să-l ajuți ca din datorie, de altă dată te poriclește. Mie episcopul nu mi-au grăit nimic de acel feli, nici R[atiu] pînă acum,, și nu vreu să știu. Cărțile nu-s ca obiala purtată, să o țipi în gunoi.

La episcopul astăzi mă voi duce întru o treabă și voi cerca și despre ce-mi scrii, de voi vedea că-i treaba bună; de nu, fă cumu-i putea.

De societatea d-voastră cea literară doresc să mă înștiințezi cît mai curînd⁸.

Pentru prenumerație încă numai Moldvai mi-au pomenit pînă acum, în 2 exempl[are]: 1 sieși și altul fratelui său, la Pintic. Scrieți-le *Moldvai* nu *Moldovai*, că oamenii eștia-s *nemeși* și se tem să nu-și piardă nemeșugul lăsînd vreo slovă afară. Că hei, Doamne, anevoie mai poate* căpăta acum omul nemeșug! Apoi puneți per *Mforos* *Văsărhely* — *Teke* a Sz. Pentek, că almintrilea le capătă la lună prin Cluș și mai de multe ori nici nu le capătă. /

Asta le scrisesem încă la 12 nov. / 30 dec. Astăzi (9/21 dec.) mai adaug puținele, ca să împlu foaia.

D-ta mi se pare că cu publicațiile critice asupra d-lui Pop îți vei mînca omenia de-acolo. Dar, apoi, Luisa? Ce socotești? Doar ți-ai adus-inima din Zlatna acasă! Despre partea d-lui P[op] aş mai avea cîte ceva a însemna, ci las pînă mai tîrziu. Atîta văz că-i sau mănios, sau fălos.

Mihali de curînd, împreună cu o carte ce i-am fost trimis-o de cetit, mi-au adus numai un compliment sec, sec, sec. Poate și atîta numai că nu putea Mihali batăr de la sine să-l adauge. Așa-s literații noștri, mai vîrtos dacă-s *Măria-Ta*. Pe unu încă ți-l spală fratele *Negruțiu*. Mi se pare că nu ți-o mulțămii nici d-lui. Io încă aş fi putut să-l cioplesc cu cîte ceva îndărăpt, să-i usture ochii, da l-am lăsat în păcate, vie-i nevoia de airea, cum i-o vint. Io, adevărat, mai mari năucii decît în capătul articolului său n-am cetit, fără numai am auzit cîteodată de la el însuși. Omul este cu fum și se ține că știe ceva. Pagubă că nu și-o pus numele, de bună seamă că nu vrea a-și strica prietinia etc. Lui *Rus* încă i-o dat una. Așa-i trebuie, că el ide[e]a de *d* au luat-o din/tr-o *Bucoavna* care astă-vară o am tipărit, cu amîndouă slovele și litere, pre sama pruncilor, unde pentru începere, ca să se dedeie, pe *a* l-am scris cu *a* ca ungerii, da nu după principii ungeruști, că pe *k* l-am scris cu *e* nu pre *e*, cum fac ungerii. Acestea le făcusem după legile limbii noastre *et pro intransibus*⁹, dară păr[intele] Rus au aplicat regula aceea rău, pentru, că-i după alte principii, togma ungeruști. Nu știu ci-o zîce, că însuși se tăgăduiește de articolul acela, dar io nu-i crez. Pricinele pot să mă înșele, dar anevoie crez¹⁰.

La episcopul am fost. De *Foaie* n-am pomenit, că mi-i greu a-i pomeni de orice se ține de finanțe. D-ta mai bine-i face plătinu-i, cît ești de sărac, *prețul Foaiei*. Gott n-are ce aștepta remunerație. Și ep[iscop]ul o gavalerie ca aceasta ți-o va răsplăti cu privilegii, fără îndoială.

Prenumeranții la mine, pînă acum: *Alutan*, *Bărnuțiu*, *ungurii* mai sus numiți, *S[ținta] mănăstire* de-ici, frații *Ladai* laolaltă, 1 exemplar] pro 1 sem[estr], *Dragomir*, *Crainic*, *Boer* uterq., *Moldovai*; pe mine știu că nu mă vei uita. Despre ceilalți nu-ți poci scrie, că încă nici nu mi-au grăit încă nimica, nici i-am putut căpăta azi în pripă să-i întreb pînă altădată. Anul nou poftesc să-l ajungi fericit și să-l petreci asemenea etc, etc, etc.

Bucuros trimiteam ceva pe acest ficior, însă am știut tîrziu și pentru ace[le]a trebuie să las pînă de altă dată. Părintele Rus i-au dat niște bani, nu știu cîți. Întorcîndu-ți-se, să-i socotești în renunerație. Banii să-mi scrii la cine să-i dau la Sibiu.

Vive valeque,

c.l

¹ Bariț a predat lecții de fizică ia Blaj cu bune rezultate, în anul școlar 1835 — 1836, vezi Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, p. 380.

² Cele două capitale erau Pesta și Viena.

³ Despre călătoria lui Cipariu din vara anului 1838 la Pesta și Viena, în Germania și Italia, vezi supra, scris. XIX.

⁴ „Din îndemn propriu”.

⁵ Unele probleme importante de lingvistică și chestiunea scrierii limbii române cu litere latine au fost discutate cu aprindere în *Foaie literară* și în *Foaie pentru minte* ... din 1838, de către Bariț, Cipariu, Vasile Pop, Nicolae Maniu, Ioan Rusu, Ioan Maiorescu ș.a. Ultimul dintre cărturarilor citați, participă la discuție prin *Asupra ortografiei rumâneșii. Răsunet la cele ce s-au zis în obiectul acesta în „Foaia literară” no. 1, 6, 7, 8, 18, 20, 21 și în al doilea curs [în Foaie pentru minte...], nr. 2—4 și 10, vezi Foaie pentru minte* 1838, nr. 23, 24 și 25, apărute în 3, 10 și 17 decembrie.

întîlnim în *Asupra ortografiei rumâneiti* numeroase pasaje care îl vizau pe Cipariu. Cu el — arată Maiorescu — a dialogat despre limbă în 1836, la București. Comentariile sfîrșite de lectura sistemului ortografic propus de Cipariu sînt, în general, defavorabile acestuia, pentru că mai „sănătoase” i se par autorului considerațiile făcute de Vasile Pop și Ioan Rusu. Părerile lor și ale lui Maiorescu se resimt de influența principiilor ortografice formulate de Heliade.

La răcirea legăturilor amicale dintre ei a contribuit, neîndoielnic, și poezia lui V. Pop *Celibatul (Necăsătorii)*, despre care vezi supra, scris. XVI.

* Cipariu și Bariț au vizitat Zlatna, unde domicilia V. Pop, în primăvara anului 1838, vezi scris. XV, n. 1.

† După o muncă încordată de foarte mulți ani, V. Pop a publicat la Sibiu, în 1838, o lucrare utilă și astăzi: *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări, de la începutul lor pînă la vremile noastre*. Pentru întocmirea ei, autorul a beneficiat și de ajutorul lui Cipariu, o autoritate recunoscută în domeniul bibliografiei românești. El a prevăzut scăderile *Disertației*...

„Istoriile lui Florian”: în anii 1835, 1837 și 1839, Aron Florian tipărește la București trei volume din *Idee repede de istoria prințipaului Țării Rumânești*, carte elogios recenzată de presa vremii (vezi Pompiliu Teodor, *Evoluția gândirii istorice românești*, Cluj, 1970, p. 89 și urm.). La ea se raportează Cipariu. Cipariu ar fi dorit, apoi, ca Vasile Pop în loc să mediteze la probleme de ortografie românească, să recenzeze *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens par Michel Kogalnitschan*, Berlin, 1837.

* „Societate literară” numește Cipariu asociația amatorilor de teatru românesc, ale cărei baze le-a pus Bariț la Brașov (vezi Vasile Netea, *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, București, 1966, p. 74 și urm.).

† „Și pentru cei neinițiați”.

†† în *Foaie pentru minte* 1838, nr. 22, p. 169—171, Costache Negruzzi semnează un articol polemic, *Domnule redactor!* Nuvelistul, adept convins — în ceea ce privește ortografia — al lui Heliade, scrie cu malițiozitate despre articolele lingvistice apărute în foile lui Bariț: primele au fost „filosofice”, iar următoarele au devenit *comice* și *bufone*. Rizibile sînt, îndeosebi, considerațiile lui N. M[aniu] din *Domnule redactor* (vezi *Foaie pentru minte* nr. 14, p. 108—112 și nr. 15, p. 119—120). „Năucii”-le acestuia, mai ales, l-au înveninat pe Negruzzi.

A doua victimă a lui Negruzzi este profesorul blăjean Ioan Rusu, care și-a expus opiniile despre ortografie în *Ceva despre ortografia lalino-românească* (vezi *Foaie pentru minte* 1838, nr. 10, p. 75—79). El propunea ca în scrierea cu alfabet latin să se adopte o cale de mijloc, „adecă a căuta în unele și la etimologie, avînd totuși pururea înaintea ochilor pronunțarea și ușorătatea în scriere”. Selectînd din *Ceva despre ortografie* un alineat mai vulnerabil decît altele, Negruzzi interoghează: „Spune, domnule redactor, nu seamănă rîndul acesta a un peloton de infanterie, unde subofițerii (a) port pene la cheverez?”

De reținut indicația că Ioan Rusu a citit o *Bucoavnă* scoasă de Cipariu în 1838, din care a memorat anumite idei.

XXIV

Frate B. !

Blaj, 8 ian. (1)839

O veste tristă-ți scriu astăzi. Unul dintre cei mai vrednici cetitori a foilor d[tale], preacinstitul d. canonic și prefect al ghimnaziului de aici, Ioan Nemeș, la 5 ale aceștia, în vrîstă de 73 de ani, după o boală de 6 zile, ș-au săvîrșit îndelungata și plină de fapte viață pre acest pămînt. Rămășițele lui cele pămîntești ș-au așezat în 7 ale aceiași, cu toată cîntea ce ș-au convenit unui bărbat într-un rang așa înalt și plin de vrednicii pentru patrie, nație și cler, în pace și în vreme de oștire. Din care

pricină zioa aceasta atît de veselitoare pentru toți fiii preasfințitului nostru, care în toți anii eram învățați a o serba cu cele mai vii dovezi a bucuriei de obște, după [a] aceluiași preasfințit poruncă, spre mărturisire cît de mult au prețuit viața preavrednicului răpăusat, fără de zgomotul veseliiilor, în cea mai mare liniște o am petrecut¹. Însă simțirile / inimii, care nu sînt legate de țerimoniile din afară întru cei ce știu prețui viața unui așa vrednic păstoriu și iubitoriu părinte, și fără zgomotul obicinuit tot așa de sincere rămîn ca și mai nainte².

Spre biografia răpăusatului fie însemnat că, după ce au săvîrșit cursul învățătorilor la Lemberg în Seminariul general, rădicat de marele împărat Iosif al II [-lea], mai întii au fost profesor (1795/6) și capelan de oaste (1798), după aceea (1801) secretariu lîngă ext[elenta] sa episcopul I. Bob; de [a]ci (1802), paroh Clujului ([1]803), paroh [la] Mocod și administrator Vicariatului de la Năsăud; de unde apoi, la 1805, fu trimis de preot reghimentelor rom[ânești] de oaste, pînă la 1808. După care slujbă, cu vrednicie purtată, fu cinstit cu cruce de argint *propriis meritis*³ și rînduit de vicariu actual al Năsăudului, unde multe lucrînd pentru neamul și clerul său, au petrecut pînă la 1834, cînd, spre mai mare răsplătire a ostenelelor și odihna bătrînețe[i] lui, în 25 febr. ș-au chemat la Blaj canonic. Fie pomenirea lui întru binecuvîntare.

Mulțămîta lui D-zeu că scăpai! Unii vrea să i se scrie o biografie mai lungă, însă deocamdată să rămîie într-atîta, că io socotesc că pe lîngă toate virtuțiile (!) ce le-au avut repauzatul, viața lui totuși n-ar putea fi interesantă afară de pun/cturile historicești ce ș-ar atinge într-însa. Intre scrisorile lui poate se vor afla unele și vrednice de a fi deobște cunoscute. Pînă atunci însă, fie-i destul cu cît i-am dat!⁶

Lui Simion Bocșa să-i trimiți *Gazeta* pre tot anul, că mi-au trimis prenumerația. Pe adres însă să se scrie per ...⁷

Lui Gr. Moldovai, bagă de samă că trimiteți două rînduri; cel mai puțin r\^r^{rud} 1 l-ați trimes în 2 exempl[are].

Lui Alpini de aici încă ar fi bine să-i trimiți *Gazeta*, cu toate că nu mi-au zis să scriu pentru ea, că de rușine încă ți-o va plăti.

Tot aștept rînduială pentru trimiterea banilor. Pe postă n-aș vrea a-ți trimite, că posta Aiudului prea[-i] mare tragăn.

Intru celelalte, rămîi cu frățească dragoste,

Cipariu mpr. /

N.B. Fă bine vezi corecțiile să se tipărească bine⁸. /

[Adresa:] Herrn Herrn Georg v[on] Baritz wohlgeboren in Cronstادت. Franco

¹ „Preasfințitul nostru” este episcopul Ioan Lemeni, sărbătorit de popimea și dascălimea Blajului, cu ocazia zilei sale onomastice, în 7 ianuarie.

² Părerile lui Cipariu despre Lemeni și despre primii săi ani de vîldicie au fost schimbătoare. La instalarea acestuia în scaunul episcopesc, tînărul cărturar l-a proslăvit într-o piesă ocazională (vezi *Ecloga*, Blaj, 1833). Ulterior, sentimentele de admirație ale lui Cipariu și-au asociat anumite rezerve (vezi supra, scris. I) și persiflări. Ele au durat însă puțin timp, căci spre sfîrșitul anului 1838 Cipariu — distanțîndu-se de S. Bărnăuș și de grupul său de luptători pentru laicizarea vieții spirituale românești din Transilvania — adoptă un ton mai blînd în relatările despre episcop. Nu este vorba de o schim-

bare la față, ci de o revenire *interesată* la atitudinea sa din anii 1832—1833. Interesată, întrucît Cipariu ținea acuma să intre, cu orice preț, în grațiile lui Lemeni, cu scopul ca „eminența” bisericească să îi susțină candidatura pentru un loc de canonic. Visul i se va realiza în 1842.

³ Pentru „călugărașii” buni la învățătură și pentru viitorii preoți de mir greco-catolici din imperiul habsburgic, Măria Terezia (nu Iosif al II-lea!) a înființat la Viena, după 1760, un Regium Generale Seminarium Graeco-Catholicum. „Seminariul general” a fost mutat de „marele împărat” mai întîi la Erlau (Egger), apoi la Lemberg (vezi I. Toth Zoltán, *Az erdélyi roman nacionalizmus elso százada, 1697—1792*, Budapest, 1946, p. 268 și urm.).

⁴ Șters: „paroh în Cluj”.

⁵ „Pentru merite personale”.

⁶ Pe baza altor date furnizate de Cipariu (vezi infra, XXV) redacția a alcătuit și publicat un succint necrolog în *Gazeta de Transilvania*, 1839, nr. 4, p. 13. Reținem din necrolog amănuntul că la înmormîntare a vorbit, „cu o elccinție străbătătoare de inimi”, rectorul gimnaziului (Ștefan Boer), și aprecierea că decedatul a fost un om „vrednic de cinstirea viitorului”.

⁷ Per ... trebuie completat cu următoarele precizări din scrisoarea XXV: „per Kerestur, a Bood”.

⁸ Pentru „corecții”, vezi scris. XX.

XXV

Blaș, 1/13 fevr. [1]839

Prietinei

Foarte mă bucur că n-au sosit înștiințarea de la mine pentru moartea d-lui Nemeș mai degrab decît cea publicată în *Gazeta d-tale*¹. Cu privilegiul de astăzi te înștiințez ca să trimiteți foile și d-lui *Alpini*, care acum le pofteste, precum și lui *Sacalai*. *Stephan Moldovan*, acum paroh Ghirișului, se roagă să-i trimiți așijderea, însă-ntr-așteptare, neavînd acuma bani și deciarîndu-se că vrea să rămîie abonatul d-tale de-a pururea.

În scrisoarea mai din urmă, scriind pentru Bocșa, mi-am uitat să însemnez postia cea de pre urmă, voind mai întîi să întreb pre v[ice]-rectorul, la care trimise comisia cu banii; să scrieți, dară, pe adresa așa: per Kerestur (?) a Bood².

Ceva pentru foaia d-tale, de mult gata, așteaptă privilegii privat.

Scrisoarea din urmă a d-tale mă îngrozi. Cu ton așa trist scrisă încă n-am fost primit nici una pînă acuma de la d-ta.

75 Te căiești că n-ai ajutoriu de la nime etc, precum mi-au spus și alții, căroa asemenea le-ai scris. Însă io nu mă mir, că acestea prevăzui / și io dintru-nceput și, precum bine știi, ți le-am și pomenit³. Numai una mă doare: că mi s-au împlinit frica și temerile. Aceasta-i puțină mîngîiere, adevărat, însă cine poate mai mult? Io bucuros aș fi să-ți poci da și mai multe, însă, însă ...

Mai pre urmă, văz că în foaia d-tale n° 3 sunt pus în rîsul lunei, împreună cu Pap, *expressis nominibus*. D-ta din ce pricini te-ai îndemnat o scrisoare ca aceea fără preț și sarcastică a o tipări nu pricep, însă te înștiințez prietinește că după o faptă ca aceasta, de nu-mi vei descoperi adevăratul nume al auctorului al acelu articul, te dau în sus, pe lîngă

toată prietinia, la Consistoriu, ca pe un tipăritoriu de pascviluri. Cum că nu glumesc, vei vedea⁴.

Și rămîi cu toată cinstirea, al d-tale prietin,

Cipariu mpr.

P.S. D-lui Gott spune-i mulțămîtă de la mine, pentru bunătatea ce o are trimițîndu-mi și foile nemțești. Bine ar face însă să nu ostenească, că io n-am poftă de a prenumăra la ele⁵.

Idem mpr. / 75^

[Adresa:] Herrn, Herrn Georg von Baritz wohlgeboren, in Crons-tadt

⁴ în legătură cu moartea lui Ioan Nemeș vezi supra, scris. XXIV.

⁵ Vezi *Ibid.*

¹ Scrisoarea IX, din 26 decembrie 1837, cuprinde „previziunile” greutăților pe care le va întâmpina Bariț ca redactor al foilor brașovene.

⁴ Corespondența „sarcastică” a apărut în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1839, nr. 4 (nu 3), p. 29—32, fiind semnată de Sărac Simul (desigur, un pseudonim). Călătorind în anul precedent la Pesta, scrie anonimul, între Oradea și Debrețin a „dat de preoți și domni foarte iscusiți”, care — deși „adevărat români” — citeau, în loc de „foaia” lui Eariț, periodice maghiare (*Jelenkor* și *Divat Lap*). Amintindu-și de acest fapt, la reîntoarcere s-a oprit în satul A. din județul Satu-Mare, unde păstorea un preot cunoscut lui. Pe preot, notează în continuare Sărac Simul, „il aflai togma acest discurs avînd cu oamenii, care, cum l-am ținut în minte, doară de-amăruntul l-am scris, și so-cotii să-l trimit la redacție, ca făcîndu-se acest *dialect* cunoscut, doară să va afla oarecare învăpăiat român care, după dialectul acesta, va izvodi o gramatică, fiindcă în aceste părți văd că la naltă cultivire s-au rădicat limba românească. Acest dialect va să facă osteneală domniilor Tipar și Pop [Vasile Pop], pentru iscodirea unei deosebite ortografii. Mai multe încă de laudă vrednice trasuri am auzit în județul Szathmâr, însă neputîndu-le toate cuprinde în scris, le alăsai pe timpul în care voi avea onoare a te cerceta față”. Urmează exemplele, menite să demonstreze că în părțile Sătmarului limbajul românesc curent este împestrîțat pînă la refuz de elemente lexicale maghiare (*a inepelui* — a sâr-bători; *a băsădui* — a discuta, a vorbi; *a lărmăzui* — a face zgomot, larmă; *aldaș* — bine-cuvîntare; *jiliș* — ședință; *somsed* — vecin; *santașul* — aratul; *a dulguzui* — a munci, a lucra etc). Într-o notă, redacția comentează: „Poate fi ca mulți cetitori, văzînd acest discurs, luat tocma din viață și din razele noastre, să se mîhnească la privirea de asemenea degenerație a limbei în partea locului. O împrejurare însă nu trebuie uitată: cum că, adică, în acelaș ținuturi limba ungurească încă e stricată, împrumutat de cea românească. Dacă zice românul: *șertișul* (rîmătoriu) *tău au intrat în chertul* (grădina) *meu*, ungurul încă: *Fiam, erigy agragnába hozzál csápát* [Fiule, du-te în grădină și adu ceapă]. De alte, cugete filologii”. Observația lui Bariț, nelingvist, merită să fie reținută.

Relatările lui Sărac Simul, nume sub care s-ar putea să se ascundă însuși Bariț, trebuie situate în contextul discuțiilor din anii 1839—1840 cu privire la limba literară. Ioan Heliade Rădulescu, Costache Negruzzi, Bariț ș.a. susțineau că particularitățile graiurilor daco-române nu pot împiedica lupta pentru realizarea unei limbi literare românești unice. Dimpotrivă, Cipariu, Ioan Maiorescu ș.a. militau pentru libertatea fiecărui condeier de a se exprima în graiul său, ceea ce — considerau amîndoi — va contribui la o mai profundă cunoaștere a „bogăției” limbii române. Dreptatea era de partea celor dintîi.

Cu privire la Cipariu și Bărnuțiu, vizați direct de Sărac Simul, vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, p. 368—369 și *Iosif Pervain, Studii de literatură română*, p. 290 și urm.

Expressis nominibus = cu numele deplin.

XXVI

Prietine !

Blaj, 7/19 iul. [i]840

Am primit scrisoarea d-tale din 6/24 iun. și am văzut cuprinsul ei. Căci ai deschis prin greșală scrisorile ce sună mie nu face nimic. Știu io că pre lângă toate cele ce s-au întâmplat în zilele trecute între noi, nu ești d-ta omul carele să mă neodihnească, și când ar fi fost cuprinsul lor de tot tainic și le-ai fi cetit din cap în cap. De gîndeam almintrilea, îmi ceream înapoi scrisorile. Acum nu mă rog decît ca să binevoiești a le da focului de nu le-ai dat pînă acum, și aceasta te încredințez singur din pricină că, fiind ele pline de personalități, rătăcindu-se vreuna, vreodată ar putea să vie în vreo mînă neprietină. Ai însă voie ca, din cele ce cuprind personalități să-ți îi, de ai poftă, cite și mai cite. Eu cu ale d-tale voi lucra după cum socotind că va fi mai cu cale și vei porunci. Și te rog această a mea declarație să nu o înțelegi din partea cea mai

80

rea, ci singur după argumentul scrisorilor acelora, ce mă neodihnește. / Pentru pretențiile de bani ar fi bine să le lămurim o dată. Io am la d-ta, după comisia d-tale din 18 apr. [1]838, o sumă de 30 f. C.M., ce i-am plătit fratelui d-tale după o cvietanție. D-ta ai la mine niște resturi din sem. 2 [1]838 pentru *Gazetă* și altele pentru niște cărți. Pretenția mea ți-e cunoscută; ale d-tale mă rog să mi le specificezi ca să ni se închie socoteala. Nădăjduiesc că, după cum te rugai la Paști, să trageți suma abonației pre sem. 2, an. [1]839, de la Schmid din Sibiu, pînă acum veți fi făcut. De nu i-ați dat aceluși negustoriu specificația abonațiilor la luarea banilor, te rog să nu uiți a mi-o face cunoscută în vreme.

Văzînd după scrisoarea d-tale că aveți lipsă de bani cît mai în grabă, astăzi scriu deodată și sumitului negustoriu la Sibiu, ca să vă trimită 64 f., șasăzaci și patru fl. nemț[ești], în valută v[ieneză], numaidecît, pentru că, după cum v-au scris p[ar]inte[le] Rus în poștia trecută¹, din 13 abonați ai sem. 1 scăzînd 1, rămîn abonați 12, carii fac per 6 = 72 și cu 12 de la Man Iosif = 84, din care, după pofta d-tale, rămîind aice la mine pînă ună alta 20 fl. w., trebuiam să-ți trimit 64 f. w.w., ca mai sus. / încît pentru pruncul pre a căruia samă ai hotărît acei 20 f. w., întrebînd, am aflat că încă e tot acasă, însă că vor să se roage de cineva să ostenească pentru el a-i cerca loc la vreun oraș mai de-a-proape, precum Bălgradul, cu care țehurile Blajului stau în relația cea mai de aproape. Și aceasta cît mai curînd. Atunci, din cît ai poruncit, voi plăti ce va ajunge, și pentru celelalte te voi înștiința.

Poftești noutăți despre schimbările ce vor să se facă. Cu astfeli deocamdată nu poci să slugăresc, căci pînă acum nu s-au schimbat.

nimic din cele ce-ți sînt cunoscute, și cu schimbările pre la noi oamenii nu se prea grăbesc.

O nouătată singură, însă de alt fel și tristă, s-au întâmplat aicea în zioa de S. Pietru: o ghiață, căruia asemenea nimenea pre aici nu au văzut, care au stricat viile și holdele la Blaj, la Simcel, la Petrifalău, însă nu fără așa măsură pre cît se temea oamenii văzînd gloanțele mai mari decît nucile, pentru că nu au ținut mult, nici au fost de tot deasă. Episcopul au pierdut mai mult decît jumătate din productul viilor de la Blaj și Petrifalău. Cucuruzul nu va simți nimic. /

81

Altă nouătate, asemenea cam tristă, este că fratele lui Farago, protopopului de la Oșorhei, mai tot atuncea și el au bătut lada egumenu-lui și au furat ca la 85 f. C.M., l-au prins de 2 ori și de 2 ori l-au scăpat, iară din banii numai 60 f. C.M. au putut să capete îndărăpt.

Episcopul e dus în vizitație în reghementul al 2 [-lea]², precum nu mă îndoiesc că-ți vor fi sosit relații de triumfi și pompe, ca și de alte ori.

Școalele au început a-și face examenele și pe azi într-o săptămîină să vor închide desăvîrșit. Fratele Pop loji se gătește cît mai în grabă să deie fără veste pre [la] d-voastră. D-nul Popasul îți va spune mai pre larg, căruia ijam trimis poruncile mai înainte. Nu mai are vreo soră de măritat? Asta, cită minte are, mai c-ar sta să cerce și el una, întru noroc³. Noi eștilalți — unii — om mai ședeă pre-acasă, alții s-or mai ivi cită B[eci], să mai miroasă și ei pre acolo, că le bate pe la nas, alții etc. Arapătaclul [sic] d-voastră nu ne trebuie, noi încă avem acum o fîntînă la Tiur, așa de minunată în unele cure, cît să mă crezi, că de-ci-ncolo într-o sută de ani în tot ținutul Blajului nu s-o vinde un lot... de rhibarbara, spre mortificația lui Schiess [?] De aveți de aceia oameni de care grăiește Catullus XXIII, 20 seqq., trimiteți încoace la Moldvai și o să vedeți minuni.

Fratele loji *caetera coram*⁴.

Si rămîi al d-tale prea plecat si cinstitoriu,

ci 81*

¹ Este vorba de scrisoarea lui Ioan Rusu către Bariț din 6 iulie 1840, publicată în *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 376—377.

² Episcopul Lemeni s-a dus să viziteze Năsăudul și satele aparținînd protopopiatului greco-catolic de aici.

³ „Răscolirea” românilor transilvăneni din anii 1759—1761 și alte cauze impuse de securitatea imperiului habsburgic au determinat Curtea vieneză să înființeze cîteva «regimente» de graniță sau grănicerești. Cel de al II-lea regiment, format din români domiciliați în părțile Bistriței și Năsăudului (Maieru, Sîngeorz, Ilva Mică, Leșu, Feldru, Rebra Mare, Rebrîșoara, Năsăud, Salva, Bichigiu, Telciu, Hordou, Suplai, Runc, Poieni, Zagra etc), s-a constituit în 1761—1762. Grănicerii, eliberați efectiv de iobăgie și beneficiari ai unor privilegii care le-au înlesnit accesul la învățătură și o relativă prosperitate economică, au jucat un rol de seamă, pînă către mijlocul secolului al XIX-lea, în istoria mișcării noastre de eliberare socială și națională.

⁴ Regimentul al II-lea a fost desființat, împotriva dorinței grănicerilor, în ianuarie 1851. Autoritățile imperiale (gubernatorul Wohlgemuth, ministrul de interne Alexander von Bach ș.a.) i-au jurat moarte, pentru a slăbi acțiunile acestei unități militare în vederea unirii tuturor românilor. Amănunte, la Carol Gollner, *Regimentele grăni-*

cerești din Transilvania, 1764—1851, București, 1973. Istericul sibian a contopit în lucrarea sa și datele valabile din studiile predecesorilor săi.

³ Profesorul Iosif Pop (în documentele vremii: Pop sau Pap loji) era considerat de unii contemporani, inclusiv de Cipariu, ca un suferind mintal. Bănuiala lor nu pare verosimilă: Pop a fost un slujitor vrednic al învățămîntului românesc transilvan și un luptător, alături de Bărnăuțiu, pentru o nouă politică școlară, anti-lemeniană. În această calitate, el a a vrut, ca și mentorul său, să degrezeze învățămîntul de tarele spiritului monastic, să-l laicizeze. De asemenea, Pop s-a dăruit, cu trup și suflet, mișcării ardeleno prepașoptiste. Activitatea lui revoluționară a fost întreruptă tragic de sinuciderea sa, în aprilie 1845 (vezi infra, scris. LXIII).

p. 30 (Vezi sursele la care se raportează Cipariu în *Catul*, *Poezii*, București, 1969,

Apele minerale de la Tiur, de lângă Blaj, recent descoperite, se recomandau împotriva „obstrucțiilor”, adică a constipațiilor. Vezi aceeași veste furnizată redactorului de la Brașov de Ioan Rusu (*George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 376—377), dar departe de umorul clasic al lui Cipariu.

⁴ „Este, dealtfel, de față” (adică la Brașov).

XXVII

Frate Bariț!

Blaș, 12 sept./31 aug. [1]840

Am primit ieri scrisoarea d-tale prin d. Pop și m-am întristat pentru starea în care te aflai pre atunci, însă am nădejde că acum te vei fi aflînd mai bine.

Pentru bani, ce-mi scrii că aibi trebuință, mai întîi, cei de pre anul din est an toți i-am trimis prin I. Schmid la Gott, afară de acei 20 f. w.w. cari ai voit însuși a rămînea la mine pentru pruncul lui Revi, carele însă tot acasă e pînă acum. Restul pre al 2^{lea} sem. [al] anului trecut, în 31 f. 12 cr. C M., îl primești acum de la același negustoriu în Sibiu, în bancnote au în poliță, cum se va putea mai sigur, după catastihul următoriu:

Bărnăuțiu	
Alutan	2 f. 24
Boer	2 f. 24
Crainic	2 f. 24
Mănăstir[ea]	2 f. 24
Ladai	24
Dragomir	24
Moldvai Gr.	24
75 Steph.	24
	21 f. 36
<i>Transpfort]</i>	
Sacalai	21 f. 36
Alpini Isid[or]	2 f. 24
„ Constantin	2 f. 24
	4 f. 48

Suma: ~3TfTÎ2 C M. /

Pentru alte pretenții ce avem laolaltă, aștept după ce-ți va da D-zeu o mai bună sănătate să ne descurcăm cît mai curund. Despre schimbările pentru anul viitoriu, aș putea să te înștiințez deplin, dacă fratele Pop¹ nu ar face sminteală în făcutele rînduiei. El nu vrea a priimi profesura în locul lui R[ățiu] și așa Gr. Moldvai nu se știe, nefiind de față, oare fi-va profesor la teologie, cum era rînduit, au va rămînea ce au mai fost, doțent la a 3^a normă etc. Almintrelea, schimbări s-au făcut multe, însă pînă la începutul cursului încă pot să se mai facă; pentru aceea, bine este a mai aștepta.

Episcopul au plecat iarăși în vizitație, în 29 ale aceștia, cătră Cluș și nu se va întoarce pînă cătră cules.

Cu acestea rămîind al d-tale prea plecat,

Cipariu mpr. / S2'

[Adresa:] Herrn Georg Bariț, Redacteur der *Gazetta* etc. In Crons-tadt.

¹ „Fratele Pop” este profesorul Iosif Pop, despre care vezi supra, scris. XXVI, ii. 2. Același prin care Cipariu primește o scrisoare de la Bariț — vezi începutul celei de față — la care îi răspunde cu această ocazie.

XXVIII

Blaș, 14 dec. 1840

Prietine !

Aici închise trimit testimoniul și atestatul episcopesc¹, mai în jos lista prenumerațiilor, însă fără bani că, frate, mi[-i] greu și mie a plăti tot înainte și apoi a aștepta pînă la sfîrșitul anului. Însă despre trimi-terea lor mai tîrziu, răspunz io și n-aveți a-i cere decît de la mine.

Mă-ntristez de soarta ce o ai cu brașovenii, mai cu samă cînd auz că, pre lângă multele cuprinderi, și sănătatea încă ți-o primejduiești. Într-un [sic] întîmplări ca aste, nu-ți vine vreodată aminte și de Blaj ? Io ți-aș sfătui, în vreo lipsă mare, să te tragi încoace. Aici ai putea să fii în locul lui R[ățiu], carele acum șchioapă și poate nu-i departe de gr[oa-pă] (cadentie). Să știi despre d-lui că să arată / ca și cînd ș-ar fi seîmbat firea (credute etc.) și cătră toți e bun și patron. Și d-ta te-ai putea-mpăca. De nu, și așa ai putea trage 300 f. C M.

De ți-ai urît cu *mucoșii* a-ți pierde vremea (iartă-mă că de nu-s într-o simțire cu d-ta) și de cumva te pleci în partea Apostolului, scrie-mi, să-ți tocmesc calea, și mă vei afla cu toată rîvna².

Dar în Țara Rom[ânească] ce fac ? Cum te mai ai cu d-lor ? Săracul *Murgul*, mi-au scris Romanov că și pre el l-au împins dracul de s-au făcut sansculotist. Astfel de oameni (adu-ți aminte de patimile ce le povestea de la Moldova) îs făcuți spre stricarea sa și a altora. Ce știi de profesorii de acolo, nu-i și din ei cineva mestecat ? Oare Boleac ?

Vești nouă nici de ici, nici de la Oradie nu avem, numai că avem o iarnă cumplită, care cred că și pe Brașov nu va fi almintrilea.

Și sînt cu toată cinstirea al d-tale gata spre slujbă,

34^

Cipariu mpr. /

¹ De *testimoniu* (certificat, dovadă de studii) și de *atestatul episcopesc* Bariț avea urgentă nevoie, pe de o parte, pentru a se putea căsători, iar pe de altă parte, pentru o eventuală stabilire a sa la București, ca profesor. Notabilități din anturajul domnitorului Alexandru Ghica îi făcuseră repetate oferte în acest sens. Pînă la urmă, trecînd peste insatisfacțiile sale momentane, Bariț s-a hotărît să rămînă la Brașov și să-și continue aici misiunea pe care și-o asumase în 1836.

² în 1839—1840, relațiile lui Bariț cu episcopii școlii negustorilor din Brașov, care o conducea, s-au înăsprit, din cauză că profesorul le ceruse o remunerație mai bună, mai adecvată apostolatului său patriotic. A învins Bariț, care — în pragul întemeierii unei familii — exoperează modificarea în favorul său a unor clauze din contractul încheiat cu negustorimea în anul 1836 (vezi Iosif Pervain, *Studii de literatură* p. 393 și urm.).

XXIX

Blaș, 12/24 fevr. [1]841

Frate și prietine !

Ieri am primit scrisoarea de la 3/15 ale curg[ătoarei]; cea din ian., la vremea ei. La aceasta din urmă și începusem a-ți găti un mic răspuns încă la 8/20 ale trecutei, însă din întâmplare nu apucasem a vi-l trimite. Cu atîta mai bucurosu mă apuc acuma a-ți însemna cîte ceva ce-mi va veni în minte. Și mai întîi, dintr-insele văz că încă nu ai venit la atîta cît să fii silit a alerga aici ca la un adăpost și că-ți stau și alte cărări deschise, mai vesele decît singurătatea la care noi sîntem osîndiți, de care io foarte mă bucur. Nici voiam io în proiectul ce ți-am făcut decît ca, de cumva ți-ar fi fost hotărîtă voia și aceea de a rămînea în cler într-acel chip precum — *per exceptionem* — se pofteste aici, dîndu-se de astă dată un prilej bun, ca nu totdeauna, să-l apuci singur înainte de alții. Io nu știam stările în care te afli cu brașovenii, nici voia d-tale — pe atuncea — desăvîrșit; nu mai stam la îndoială: oare nu ești hotărît, după pofta ce mi-o arătaseși, de-a avea amîna alte state de ast fel. Plînd io această din urmă, mă simțeam îndatorat a-ți pomeni și cele știute.

Cum că nu ești hotărît deplin, nu mă mir, aceasta fiind cea mai grea hotărîre și a caria urmări / sînt pentru toată viața, și omul nu poate niciodată într-ăsta punct a fi prea luătoriu aminte. Căsătoria are cununile sale și de trandafiri și de spini; ferice cine poate scăpa de cele din urmă. De necăsătoriți n-am ce atinge, d-ta încă nu ieși de ieri, și-i cunoști dulceața întocma ca și amăreala. Cu toate însă ce mi-ai însemnat despre nehotărîrea d-tale, mi se pare că ești hotărît, numai cît, nefiindu-ți starea statornicită, nu te grăbești. Și aceasta bine faci. Cînd vei fi așezat cu zăstăm, aici sau dincolo, poți să te însori cu mult mai bine și mai fără grije. Pînă atunci încă nu vei îmbătrîni d-ta așa de tare cît să se înfioare de d-ta fetele de 15 ani.

v încă pentru prospecturile ce le ai, încît mi le-ai făcut cunoscute, Socotesc că cu brașovenii, cu toate că ai resignat, pre lesne iarăși te vei putea împăca, cînd vei socoti priincios, și atunci cu mai bune garanții. Un pic de lecție nu strică, ca să se învețe a te prețui după cum ești vrednic, și în oglinda ce li-o ții pot să se vează și ei mai bine ce sînt. Încît din partea mea, fii încredințat că io voi urma întocma după cum mi-ai arătat, numai alții de-acolo sau de-aici să nu încâlcească, căci încîlcitori de ast fel au lăsat D-zeu pretutindinea și totdeauna, încă și prea mulți! Cînd voi simți ceva, numaidecît te voi și înștiința.¹

85^

La ce-ți sfătuiește d. abate, bine faci că te pleci. El, drept, ca un om prea bun, îți voiește binele, însă este și altă întrebare: oare statornicindu-se ghimnaziu acolo, atîrna-va numirea profesorilor și statornicirea lor de la dînsul, au va cădea și acela în categoria celorlalți ghimnaziuri?²

De București pomenești numai prin treacă. Aci nu poci să știi nimic, că io pînă astăzi nu le știi umbletele și cărările, nici interesele sau motivele oamenilor acelor. D-ta — carele ai mai dese, mai sigure corespondenții de-acolo decît mine, — mai lesne te vei fi orientat. D-ta zici că acolo se deschid stații cinstite — e adevărat —, însă oare și pentru, străini? Cuvîntul prințului tare apasă pe acela, și io nu știi de sărăstrînje înțelesul aceluia cuvînt numai la cei de altă limbă, au se întinde și mai încolo³. De la Maiorescul n-am mai luat altă scrisoare decît cele ce mi-au venit prin mîna d-tale. El ți-au pomenit ceva? Despre Aron încă n-am știut pînă la scrisoarea d-tale nimica, afară de ce li-au fost scris Maiorescul astă-vară, că i-ar fi tras Obșteasca Adunare plata pentru suptdirectorat; poate pricina nemulțămirii și acum tot aci este?⁴ De știi ceva mai mult înștiințîndu-mă, precum și despre lucrările Obșteștii Adunări din est an, mai cu samă cele pentru scoale, mă vei îndatora, prea mult⁵.

Acum rămîne numai Blajul iarăși, despre care însă n-am altă de a-ți însemna decît ce pricepi din cele dintîi. Cînd te-ai fi hotărît a rămînea nensurat, după cumu-i știi și d-ta prințipiurile, te-ar fi primit cu toate mîinile etc. și pre aceasta-mi răzimam proiectul. Acum să-i grăiesc ceva pentru lucrul știut, ar strîmba din nas, nu pentru d-ta, ci pentru mine, socotindu-mă așa puțin priceput⁶. Catedra lui r[— Rațiu], prin urmare, nu-ți faci visuri rele. Cu vre/me se va afla și la aceea vreun flămînd; „numai coji să fie, cîni se află destui” — zisa românului. Pînă atuncea o mai duce-o cum a mai dus-o și — almintrilea — acum mi se pare că i-i mai bine⁷.

86»

Să fi luat d-ta pre Susana din Luduș, acuma ai fi pătrupop, că bătrînul nu de mult au murit, precum poate vei fi și auzit. Dacă nu, va fi Molnar de la Cut. Au murit și *Natul* sau au perit, poate mai bine, iarăși nu de mult. Fostul v[ice] rector Moldovan, carele se ceruse în toamna trecută de protopop la Gherla, ieșind de aicea, s-au oprit în Curtifaia și vrea să se însoare. Toată toamna și tot ferșangul au petiț și încă tot n-au tocmit. La atîta ajunge omul dacă nu se socotește bine din vreme. Turc⁸ I[oaan], care-i scriitoriu la episcopie și fusese mai la începutul cursului suplent lui r[— Rațiu] într-o lună să făcu și el popă la Anul

nou, așa ca noi [acjești de-aici, dar pentru aceea tot nu i-s urîte fetele, precum nici altora. Dumneata ai fi, precum mi se pare, mai scrupulos.

Pe vară ni s-au fâgăduit Fogarași de la Oradie că va veni la apa de Tur⁹, care începe a avea în tot Ardealul cea mai mare celebritate, afară poate de ținutul d-lor v[oastr]. De Oradie te miri că stă lucrul încă tot nehotărît, însă nu-i pentru ce, deoarece știm că Curtea într-acest punct niciodată nu e prea grabnică, și unii socotesc că tot așa va sta lucrul pînă la întoarcerea lui Lonovitz de la Roma. Episcopul nostru mai c-ar trece bucuros acolo, îmbiat tare și nu prea tare; asemenea și alții de-aicea ar vrea poate. Vremea va alege¹⁰.

Zăpada începu încet, încet a se topi și examenele încă curg tot mereu. Episcopul ne zidește o punte peste Tîrnavă în berg, drept [la] curte-și etc. Și iartă căci atîtea ți-am grămădit, fiind cu toată cinstirea al d-tale ca frate,

Cipariu mpr. /

⁹ în a doua jumătate a anului 1840 și la începutul celui următor, sufletul lui Eariț se mohorîse, din cauza unor neînțelegeri temporare cu negustorii brașoveni și cu oficialitățile (vezi supra, scris. XVIII). I-a scris despre frămîntările sale lui Cipariu, care îl sfătuește să se stabilească la Blaj, unde — ajutat de episcopul Ioan Lemeni — ar putea să-și găsesacă un rost fie în rîndurile clerului, fie ca profesor. Bariț nu urmează acest sfat, căci mai mult decît reverenda îl preocupau: logodirea iminentă cu Măria Velisar, gîndul de a se statornici în Țara Românească și, îndeosebi, rezolvarea diferendelor sale cu brașovenii, pentru a continua, în condiții propice, redactarea *Foii pentru minte ...* și a *Gazetei de Transilvania* (vezi Corneliu Diaconovich, *George Bariț. 12/24 mai 1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 12 și Olimpion B o i t o ș, *Memoriile lui George Barițiu*, în *Studii literare*, I, 1942).

¹⁰ Abatele Antoniu Kovács, romano-catolic, era un om cu vederi largi. El conducea, ca director, *școala latinească* din Brașov, transformată în *gimnaziu latinesc*. În recrutarea elevilor, directorul se călăuzea după „principiul: a primi ori pie cine, fără deosebire religii și-a nații”, considerat de Bariț „rar în patria noastră” (*Gazeta de Transilvania*, II, 1839, nr. 37, p. 145). Principiul explică de ce șcala era frecventată și de numeroși tineri români. Printre profesori se numărau, în afară de alții, Iacob și Andrei Mureșanu. Kovács stăruie ca Bariț să se transfere la gimnaziu, părăsind școala românească „din Cetate”, destinată copiilor de negustori, dar el nu cedează insistențelor abatelui, deși întrețineau relații de bună amicitie.

¹¹ Pentru amănunte despre „cuvîntul prințului” (Alexandru D. Ghica), vezi supra, scris. XVIII, n. 3. În mesajul său către Obșteasca Adunare, domnitorul aprecia că mișcarea din 1840, condusă de Mitiță Filipescu, se datorește uneltirilor puse la cale de „străini”, în consecință, cerea luarea de măsuri care să frîneze infiltrarea lor în Țara Românească. Nedumerit, Cipariu voia să știe dacă „prințul” s-a gîndit numai la *străinii propriu-zîși* ori și la *românii* originari din Transilvania, Moldova etc.

Pașajul „*acolo se deschid stații cinstite*”, adică: în Țara Românească există posibilități de a-ți găsi o funcție, o slujbă de nădejde, nu doar una modestă.

¹² în legătură cu Aron Florian și cu nemulțumirile lui, vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 19 și urm.

¹³ Datorită unor cauze obiective, însă și multora subiective, învățămîntul din Țara Românească, de toate gradele, ajunsese într-o situație critică. Pentru a nu-l duce de rîpă, reformarea lui devenise imperioasă. îngrijorată, stăpînirea instituie o comisie care să elaboreze un *proiect de reformă*. Am dat informațiile necesare despre componența comisiei, soarta proiectului și despre contribuția lui I. Heliade Rădulescu la reformarea școlii în *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 19 și urm.

¹⁴ Vezi supra, n. 1.

¹⁵ Cipariu se referă la Vasile Rațiu cu care el și Bariț erau în rele relații (vezi primele scrisori ale lui Cipariu către Bariț). Membru al Capitulului sub Ioan Bob, rector al Se-

miliarului teologic din Blaj sub Ioan Lemeni, Rațiu a fost — în același timp — și profesor, predînd filosofia, dreptul canonic și istoria bisericească. Fire impulsivă și profesînd concepții retrograde, în comparație cu cele propagate de Simion Bărnuțiu și de tinerii teologi atașați lui, Rațiu era un om antipatizat de mulți. Cîți nu-i așteptau sfîșitul Dar soarta, neîndurătoare cu ei, le-a înșelat speranțele, Rațiu trăind pînă foarte tîrziu, în 1870.

¹⁶ *Ioan Turcu* (1816—1852) a fost secretar de cancelarie al episcopului Ioan Lemeni și profesor la gimnaziu. Contemporanii îl descriu ca ușuratic.

¹⁷ Despre descoperirea apei minerale de la Tiur, îri apropierea imediată a Blajului, vezi scrisoarea lui Ioan Rusu către Bariț din 6 iulie 1840 (*George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, scrisorile primite de la Ioan Rusu, nr. X).

¹⁸ După ce a pătorit episcopia greco-catolică a Orăzii peste trei decenii, Samuil Vulcan se stinge din viață în 15 ianuarie 1840. Anunțîndu-i moartea, *Gazeta de Transilvania* (1840, nr. 4, p. 14) scrie: „Acest bărbat, ca român care fusesse născut în Ardeal, e cunoscut de toată românimea despre nestinsa rivnă ce au avut totdeauna pentru cultura și ridicarea nației sale. Gimnaziul cu opt clasuri din Beiuș, precum și tipărirea mai multor cărți românești s-au statornicit și săvîrșit singur cu cheltuiala răposatului episcop”. Lupta pentru succesiune în scaunul vlădicesc s-a încheiat cu victoria lui Vasile Erdeli. instalat în 1842. Vezi Iacob Radu, *Istoria diecezei române-unite a Orăzii Mari*, Oradea, 1932.

X X X

Blăș, 3 apr./22 mart. 1841

Iubite frate !

Suplica d-tale către episcopul — ce mi-au sosit numai marți acum ce trecu, la 18/30 ale următ[oarei], — vi-o trimit împreună cu rezoluția, întocma după cum ai poftit. Pricina întîrzierii sosirii aceia au fost vărșarea tuturor apelor de ici pînă la Aiud, ce ne rupsără toată comunicația cu acest oraș mai două săptămîni întregi. A doua zi (miercuri), avînd consistoriu, după ce s-au sfîrșit, avînd răgaz destul, i-am dat episcopului amîndouă scrisorile care numaidecît le-au și cetit, însă cu cea mai mare luare aminte, precum puteam să judec după vremea în care le-au cetit, fără de a putea observa pre față-i vreun semn expresiv de neplăcere au mirare, de unde io închiiez că acest pas al d-tale nu i-au venit pe neașteptate. Mă întrebă de nu cunosc persoana, apoi rugîndu-l, în numele d-tale, ca să binevoiască încă tot lucrul a-l ținea în taină pînă după vremea cununiei (se înțelege sub altă formă de cum vă scriu aicea), mi-au și dovedit cu fapta că va să vă împlinescă și această poftă, puindu-vă amîndouă scrisorile / în puicul mesii dinainte și zicînd că acolo se obicnuiește a pune totdeauna actele de taină, pázite sub zar, a căruia cheie niciodată nu o lasă de lîngă sine. Apoi îmi zise ca să mă duc în orice zi după rezoluție, că o voi afla scrisă, au de nu, o va scrie înaintea mea¹. Și cu aceste ieșirăm la grădină, fiind vremea de tot plăcută. încunjurînd toată grădina, între celelalte, mi-au povestit cum cineva din protopopii noștri i-ar fi scris o gratulație, auzînd că ar trece la Oradie. La care zice că i-ar fi răspuns că-i mulțamește și că de ar ști bucuria a mai multora și dorirea ca să treacă acolo, ar trece bucuros, *că-i stă în putere*. La care io, firește, i-am răspuns că după părere-mi, cu toate că Oradia-i loc așa desfătat cum i l-au descris acel protopop, tot mai mult face a fi vlădică la o țară, decît la un unghi etc, care și dînsul asemenea se vedea *ajudeca.

Înțelegînd apoi că Săcărean vine la Brașov azi după vecernie, m-am suit la episcopie și aflîndu-l singur, numai decît se apucă să scrie rezoluția, *întîi* pe epistolă-ți, apoi pe *suplică*, precum vezi. Epistola iară o puse în fioc, ca apoi — la vremea sa — să-i treacă copia dispensației la Protocol. Cît de bine am păzit pînă acum acea taină, vei cunoaște din expresul aceștia. Atîta te poci încredința, că niciodată nu mi-au grăit în mai bun umor; multe am povestit și despre a d-v[oastr]ă stare acolo între neuniți, amîndoi cu cea mai veselă afecție, și numai atîta și acum și / cu prilejul mai denainte au zis ca să bagi de samă bine la stările împrejur, ca să nu se întîmple vreuna care să te împiedice la statul preoției. Inșă cu un ton așa de părintesc, cît dintr-însul numai bunăvoința lui cătră d-ta se cunoaște. Apoi au mai zis ca să vezi și despre partea logodnicii d-tale, rămîind neunită, ca să te înțelegi cu protopopii au alții ai lor pentru o asemenea dispensație și de la dînșii, căci aceasta de aici numai la persoana d-tale se întînde, iar la amîndouă numai cînd amîndoi ați fi uniți. Încît pentru preotul cununătoriu, încă ți-au lăsat toată voia și socotesc că-ți va fi mai îndemînă cel de la Tohan.

De la mine, frate, n-am a-ți adauge decît dorul ca fericirea și tic-neala vieții care într-acest nou stat le cerci și cu ajutoriul lui D-zeu le nădăjduiești, să le afli în toată măsura etc, etc.

Inima-mi mărturisește că de vei fi mulțămît, precum nădăjduiesc, niminea nu va simți mai multă bucurie decît mine. D-zeu vă poarte în pace.

Despre alte, de altă dată, și pînă atuncea dorind a-ți auzi o veste înveselitoare, rămîi cu toată dragostea, al d-tale ca frate,

Cipariu mpr.

88 Cu Săcărean am grăit ca să poți primi de la dînsul înainte plata foilor pe semestr[ul] acesta, și apoi io îi răspund [d]e aici.

Idem. I

¹ Relativ la căsătoria lui Bariț. Vezi supra, XIX, n. 1.

xxxI

Iubite frate !

Sibiu, 24 apr. [1]841

Aici închid pentru d-ta și alți prieteni ai noștri de-acolo 10 exemplare] dintr-un *Extract de ortografie*, care io în zilele aceste, ca un manuscris pentru prieteni, l-am tipărit, după ce parte[a] dinapoi sau a 2 o am tipărit și la capetul *Abeceilor* rom[ânești].

D-tale și ca redactor îți dau deplină putere de a folosi acest *Extract* după cum vei avea trebuință. Mai pre larg a grăi despre pricinile ce m-au îndemnat tocma acum a-l publica, afară de cît am atins în *Cuvînt înainte*, nu mă lasă vremea, și poate că nici te-ar interesa

Săcărean, întorcîndu-se, nici scrisoare nu mi-au adus de la d-ta (în Sibiu am auzit că ești cununat), nici banii nu ți-au plătit. D-ta îmi

vei scrie de vrei să primești banii de la Săcărean, care ar veni cu mai puține cheltuieli au prin Ios. Schmidt, au alt negustor de la Sibiu¹.

Mai încolo, te înștiințez că, precum mi-au spus Pap loji cu un prilej, înainte de Paști episcopul ar fi zis că d-tale ți-ar fi plătit *Gazeta* \ pre mai mulți ani cînd ai fost la anul trecut la noi. Asta ți-o scriu nu numai pentru că mai de mult într-o scrisoare îmi însemnaseși că de la 1 ian. a.c. nu vei să mai trimiți episcopului foile, ci și fiindcă neștine, cu același prilej, în ființa de față a mai multor streini, vesti că d-ta nu trimiți episcopului de la vremea pomenită *Gazeta*, care episcopului i-au căzut cam cu greu și i-au stors declarația de mai sus, cu toate că zicea că i le trimiți, însă corteanul, nepricepîndu-se, stătu morțiș că nu i le trimiți. De ți-au dat ceva episcopul cînd ai îmbiat pe acolo, io din parte-mi socotesc că n-ar strica a i se trimite totdeauna, căci și socoteală formală de i-ai trimite, încă ți-o ar plăti fără supărare, însă și almintrilea nu e omul carele să poftescă ceva numai în cinste. D-ta însă vei lucra cum vei socoti mai bine, io numai părerea mea mi-o am pus înaintea d-tale.

Pentru G. Șincai, cu prilej, vei primi un articol cît mai curînd, din izvoară de toată credința vrednice¹.

Ce ai scris despre școalele noastre, după a mea părere ai scris foarte nimerit și lauda însăși au fost cu totul delicat croită. Singur vestirea despre propunerea filosofiei în limba rom[ână] o socotesc cea mai mare parte a fi cu ceva *primejdie*. Din parte-mi a-mi da judecata și de această vestire și de însăși propunerea ei în limba rom[ână] cu atîta mai puțin nu vreu, încît între mine și între d. prof. de vreo cîțiva ani se află o înstreinare, după care lesne m-ar judeca cineva interesat, sau egoistic, sau altceva¹. /

Episcopul s-au dus de alaltăieri în vizitație cătră Făgăraș. Moldvai se roagă să-i gătești și să-i trimiți pre postul Crăciunului un ștendul de lapte acru și o jumătate de funt de ceai. Știi că, după sfatul d-tale, am cercat a trăi cu ăst fel de frustuc și merge prea bine. De atunci și Moldvai, și Rus, și Alutan etc.

Și cu aceste sînt al d-tale prea plecat,

Cipariu mpr. /

/"Adresa:] Domnului G. Bariț, la Brașov.

¹ în deceniul patru al secolului XIX, pe Cipariu a început să-l preocupe din ce în ce mai insistent scrierea limbii noastre cu litere latine (vezi Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, p. 290 și urm.). Pe lingă alte dovezi, preocuparea i-o atestă și un *Extract de ortografie cu litere latinești, pre temeul limbii și ortografiei besericești și osebirea dialectelor, precum s-au urmat de la 1835 în Tipografia din Blaj*. Apărut într-un volum minuscul la Blaj, *Extractul* se retipărește în *Foaie pentru minte...* (1840, nr. 25, p. 195-198; nr. 26, p. 202-207).

Cuvînt înainte și mai ales ideile din capitolul introductiv al *Extractului*, intitulat *Temeul* (*Ibid.*, nr. 25, p. 195—196), arată că Cipariu lupta pentru o „adevărată ortografie”, care să nu periclitizeze „unimea” limbii române:

§ 1. Temeul a toată ortografia e voroava sau pronunția de obște, după carele se scrie precum se vorbește. De la acest temei destul de firesc însă s-a abătut, și de multe ori au *trebuit* să se abată mai toate neamurile încitva, din osebite pircini, nu numai pentru

osebirea ce se află întru aceeași limbă pre osebite locuri (dialecte), vrînd a scrie o limbă pentru toți și mai aleasă, ci și pentru schimbările ce cu vreme în toate limbile întră în voroava de obște, în scriere rămîind pe lîngă vorcava cea veche; uneori și pentru neajungerea alfabetului străin cu care vreun neam se apucă a-și scrie limba, nepotrivită [recte: *nepotrivii*] întru toate sunetele cu limba pentru care s-au fost croit, precum nici se poate aștepta.

§ 2. Limba rom[ână], vrînd a o scrie cu litere latinești, e cu neputință a o scrie întru toate precum se grăiește, nu numai — 1) pentru că nu aflăm în acest alfabet pentru toate sunetele limbii noastre caracteruri răspunzătoare, pr. pentru *ă* și *i*, ci și — 2) pentru că nici în voroava de obște nu aflăm acea unire ce se poștește în scriere, mai vîrtos în unele consonante, pr. în *b*, *v* și al[tele] înainte de *i*, după cum să va vedea mai în jos.

Din pricina din urmă, de am scrie precum se grăiește, am autoriza o mulțime de dialecte, care ne-ar depărta prea mult de la unimea limbii rom[âne], idee care nu este după gustul tuturor literaților rom[âni], și în parte, precum se pare, cu dreptate.

§ 3. Din așa pricină, la o adevărată ortografie se pare înainte de toate a fi de lipsă așezarea unei pronunții curate și alese din toate dialecele românilor, după firea sunetelor elementare și legile gramaticii. Cunoscînd acestea, este de a nădăjdui că și pentru cele ce ne lipsesc în alfabetul lăt[inesc] vom afla mijloace sigure de a ne putea folosi¹.

¹ Cipariu numește *dialecte* graiurile limbii române.

² Pentru Secăreanu, vezi supra, scris. X X X .

³ Printre meritele mari ale lui Bariț se numără și acela de a fi întrevăzut că anumite scrieri ale protagoniștilor Școlii ardelenne cuprindeau unele concepții care devansau ideologia curentă a epocii lor, anticipînd crezul gînditorilor pașoptiști. Din această cauză el s-a străduit să popularizeze, prin foile brașovene, pe Samuil Micu, Petru Maior și Gheorghe Șincai. Începe cu ultimul, în anul 18-11, cînd reproduce în *Foaie pentru minte ...* (nr. 12, p. 94—95), din *Arhiva românească* (1840, p. 1—5), articolul *Gheorghe Șincai* de Kogălniceanu. Într-o adnotație, Bariț scrie: „Cînd am cetit mai întîi această biografie, nu în *Arhivă* ci în *Dacia literară* din 1840, deși singur între patru păreți, m-am aprins în față de bucurie și de rușine. Șincai transilvan și noi încă transilvani!... Domnul meu, îți mulțumim pentru aceste daruri interesante din viața lui Șincai; fie ca ele să dea prilej altora a scoate la lumină cît mai multe”. Dorința și îndemnul lui Bariț nu au rămas fără ecou, cum arată însuși în *Trei manuscrise pentru G. Șincai* (vezi *Foaie pentru minte* 1841, nr. 47, p. 370—371): «Iară Șincai! D[omnul] M. Kogălniceanu, adiutant domnesc, zice în biografia lui Șincai, publicată și în *Dacia sa literară*: „*Hronica* lui Șincai este un lucru atît de mare, atît de prețios, încît cuvintele îmi lipsesc spre a-mi arăta mirarea. Mii de documenturi necunoscute, rare, se află adunate, și nu stau la îndoială de a zice că cît *Hronica* aceasta nu va fi publicată, românii nu vor avea istorie”. Pentru d. Kogălniceanu exemplariul *Hronice* este de ndămină acolo acasă, în Iași, prin urmare cuvintele d-sale cuprind un adevăr cu totul izbitoriu ce și pe cei mai somnoroși ar putea să-i deștepte din letargiosul lor somn. Nalie fără istorie! Se poate? Nu se poate. Ce idei posomorite acestea! Și noi, transilvanii, din a căror sîn și pămînt ieși acel Șincai, fără, care românii n-ar avea istorie, noi, carii avem nenorocirea de a nu putea cunoaște mult lăudata *Hronică* mai de aproape, mai putem la toate acestea adăoga mai multe trăsuri atît din viața lui Șincai, cît și din acelorlalți doi bărbați contemporani ai lui, despre care nu ne îndoim că ar fi totdeodată trăsuri, daturi pentru istoria chiar a nației românești așa cum se află ea în Transilvania, dacă criticii ne vor da slobozenie a zice că și o nație politicește nerecunoscută își poate avea de nu toată, cel puțin însă fragmente din istoria sa».

¹ Este vorba de articolul *Școalele noastre în anul 1811* (în *Gazeta de Transilvania*, 1841, nr. 13, p. 51—52). Situația generală a învățămîntului, constată autorul (probabil, Bariț) s-a îmbunătățit simțitor. Afirmatia este argumentată cu exemple din Brașov, Țara Birsei, Banat, București și din Blaj. „Blajul? El face înaintări așa line pe cît curg de lîn cele două rîuri între care se află așezat. Însă pașii lui în instituție sunt siguri. Cu nouă ani înainte Blajul avea numai un profesor de filosofie; de atunci încoace, el are pentru științele filosofice, matematice, istorice și fizice patru profesori; de curînd filsofia (chiar și părțile cele mai abstracte ale ei) se dă nu latinește, ci românește, lucru ce nu știu cu cîți ani mai înainte n-ar fi fost de crezut. Înaintăm noi sau stăm?” (p. 52). Bariț conchide: vechile atitudini „toristice” (= conservatoare) față de învățămînt sînt pre ducă și, din fericire, tot mai mulți pledează pentru modernizarea acestuia.

îndrăznețul care își ține lecțiile de filosofie în românește era Simion Bărnuțiu. pînă să ajungă aici, el a străbătut un drum greu, al cărui istoric l-a reconstituit G. iG. Bogdan-Duică, în *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu* (București, 1924, p. 37—39). Gestul lui Bărnuțiu a întîmpinat o *rezistență serioasă*, pe care „o făceau: întîi fricoșii, care se temeau că guvernul și episcopul latin vor interveni contra propunerii în limba românească; al doilea, mîrginiții, cari socoteau că limba românească nu poate exprima idei filosofice și combăteau metoda nouă. Fricoșii mustrau aspru pe Bărnuțiu; mîrginiții îndemneau pe studenți să părăsească cursul, la care nu vor putea învăța nimic serios; printre aceștia erau și unii curteni ai episcopului” Lemeni. Cred că Cipariu trebuie situat în categoria *curtenilor*.

XXXII

Blaj, 25 mai/6 iun. [1]841

Prietine !

Aici alăturat vă trimit din Sibiu vreo cîteva notițe pre scurt din viața lui G. Șincai, precum v-am fost făgăduit, care poftesc să le folosiți fericit¹. Asemenea vă adaug și un articol ce-mi sta gata de 3 ani de zile, și de care odată vă pomenisăm, numai cît după aceea nu puteam să-l mai aflu; iar astăzi, din întîmplare, îmi veni în mîină. Pentru care, dară, vă rog ca numai așa să-l publicați, de socotești că poate să facă ceva interes. Almintreilea, el e întocma precum l-am fost scris atuncea fără schimbare, numai cît l-am prescriș din nou, că era pre hîrtie proastă și cu peana groasă în original².

Articolul ce-l aveți acolo asupra *Poeziei* mai mult nu se poate publica fără ceva schimbări, pentru care nu avui încă destulă vreme. D-ta, cetindu-l, însuși poți vedea că trebuie cîte ceva, ici-colea, lăsat afară³.

Estractul de ortografie poți să-l publici în *Foaie*, după cum vei socoti, că io numai 120 exempl[are] am tras de pre teasc⁴. Aveam, adevărat, de gînd ca mai tîrziu să trag mai multe, dar publicîndu-l d-ta, nu am lipsă, nici voi să mă mai cheltuiesc, măcar că stau formele încă ne-mpărțite la tipografie. În București am trimis, pentru amîndouă prințipurile, 40. Celaltele le-am împărțit și le voi mai împărți pre Ici-colea. D-lui / Maiorescului voi trimite, pre cînd va veni, unul anume, •căci nu cred să viu însumi într-acolo, cu toate că mă poștește d-lui pre atuncia. Scrisorile de la dînsul le-am primit ieri dimineață, cu poșta, tocma cînd plecam la examen-mi cel mai de pre urmă din est an. El îmi scrie că d-tale ți-au scris pre scurt starea politică [a] aceliu țări, și mă îndreaptă la scrisoarea-i, cea cătră d-ta, însă puțin nou socotesc că vei fi aflat într-însa. D-ta, scriindu-mi în acest obiect: „*Vai, râu-i, Ghica mi să pare că se clatină!*”, cu exclamația ai însemnat mai mult decît pînă acum ai făcut — d-ta sau alții — cunoscut prin gazete⁵.

D-lui mi-au scris și de prepoziția pentru catedra de filosofie de la București, precum și d-ta, numai are vinău că Eliad ar fi fost carele să fie aieptat că sîntem uniți. Însă într-ast una se înșală! Despre astfel de vorbe mi-au scris și alții tocma pre atuncea, din București, și mai pre larg. Vinînd vorba la ațita, nu poci să te las la îndoială, ce sînt și io, însă n-am ce-ți pomeni de entuziasm ce am avut cătră acea

țară și cât de fericit m-aș fi socotit demult, când aș fi putut, cu condiții cinstite, a trece acolo, căci la avânturi sau la umiliri niciodată n-am avut gust. Atunci eram mai tânăr și, întru toate înfocat, aș fi fost gata orice a jertvi. Acum, cu anii, mă simț mai stîm / parat. Atunci îmi făceam silă ca să mă poci ținea în cumpăt dinafară, și mai mistuiam cu atîta mai mult dinluntru. Acum și dinluntru mai puțină răpezire simț, încît pentru Ț[ara] R[omânească] sînt mai ca un om beat, care acum începe a se trezi. Căci acum stau și socotesc că, de m-aș duce acolo, ce aș dobîndi? Plată mai bună? Oho, asta nu-i pricină destulă! în capitala mare, plata mare adeseori e mai puțin decît plata mică într-un oraș ca Blașul. Și apoi, mila D[omnu]lui: aici, când mi-ar plăcea banii mai mult decît alte cele, zo că mai mult aș putea păstra dintr-ăst puțin, decît din 6000 mii lei în București. Nu e așa? Apoi... apoi om mai vedea ce o mai fi⁶.

Nu știi că am avut un votum în vara trecută?⁷ *Spes alit, sed, eheu, quam saepe fallit!*⁸ Voi să cerc o poziție mai cinstită? Hm!, asta-i anevoie a o căpăta totdeauna cum vrea omul, și io nu știu, la București aflare-aș vreodată ca în Ardeal? Aici-s domn, nime nu-mi poruncește, nime nu-mi poate lua pîinea, mă iubesc unii, mă cinstesc alții, poate că unii se și tem de mine, de carii io, să-i știu anume, aș rîde cu dulceață, că s-au găsit omul. Apoi drept are — zică cine ce-a zice! — chezarul de la Roma: „*Malo*”⁹ etc, etc. Petreceri, adevărat, nu avem cum aș dori cîteodată, însă stînd oblu și gîndind, mai că — prea multe —, m-ar desgusta. Omul, la o viață zgomotoasă, trebuie a se deda din copilărie, nu mai la 40 de ani, însă cu atîta mai bine că nu avem prea multe, că rămîn banii, și asta-și face un cap de zestre, cum ne-au spus Moliere.

90 Viața ni-e monotonă, călugărească, cu puțină mișcare și alte mărunte/ ne-ndemînări, însă — vai, Doamne! — oare afla-le-vom și în rai toate după pofta noastră? Apoi — dracul! — mai este și alta: la București ar zice că ce nu te însori, vrei iară să fugi înapoi la unație în Ardeal, ori ții pre cine ții, au îmblî pre unde îmblî? De asta să mă ferească D-zeu! Dacă nu m-am însurat cîndu-mi era vremea, acum nici în glumă nu mi-ar cădea bine să-mi pomenească cineva.

Și așa, frate, vezi cum gîndesc io astăzi? Și acum cu atîta mai bucu-ros îți scriu acum de cum ți-aș fi scris mai demult, că acum și d-ta ai încetat a fi copil și ai ajuns la vrîsta în care omul începe a fi om, căci, trecîndu-ți amorul entuziastic, negreșit că vei începe a vedea lumea cu alți ochi decît pînă acuma; iar mai nainte nu m-ai fi cuprins. Pentru viitoriu, vom vedea ce va mai aduce zioa și noaptea. Și pînă atuncea, te rog ca să rămîie între noi.

Adaug aicea și o poliță de la Săcărianul, pentru 31 f. 12 cr. C.M., prețul sem[estru]lui] 1.

Lui *Many* i-am făcut cunoscute ce mi-ai scris prin fr[atele] Rus, mentorul lui.

În cît pentru pîlmuitul clericilor, *leider*¹⁰, este adevărat. Dar ce să și aștepte omul de la un dobitoc¹¹ (vezi art. mieu)? A propoz, de poți să-l tipărești mai nainte de ortografie, ca să nu se priceapă cine-i autorul, după stil.

I Știi că au murit fratele lui Moroșan de acolo, clericul?¹² Boala-i spun că i s-au tras din ciuerniță. Ce fecior sănătos și tare, și cît degrabă se stinse!!

Episcopul se întoarce azi sau mîne acasă. Mă bucur de ce mi-ai scris, de prietineasca primire, și că ai fost pregătit la object. Numai decît plec la Sibiu cu Papfalvi, de unde vei primi aceste toate mai în grab. Iar despre S. Klein, mai tîrziu¹³.

În *Sibiu* auz că s-au rădicat de la 1 ian. contumația de la Turnul Roșu. Ce ușurătate pentru comerțul cu Țara Rom[ânească]!¹⁴

Cu ep[iscop]ul ne-ntîlnirăm ieri pre cale, pe dealul Harapului. Lui Moldvai i se păru prea scump ceaiul, așadară nu-i cumpără.

Al d-tale prea plecat,

Cipariu m.p.

P.S. Cu prenumeranții pentru 2 semetru încă nu m-am putut înțelege, nefiind toți pe acasă. Însă știu că și pe 2 sem. toți 13 vor prenumera. Ce-mi adauseși din *Hirnok* de blăjeni, e luat din *ErdfelyiJ Hirado*, și-au publicat încă înainte de Paști. De cine, nu se știe./

N.B. Sora fraților Pop din Iași și Rusia, anume Balinth, se află în Blaș, pentru care d-ta-i poți înștiința ca, de au de-a trimite bani, să-i trimită d-tale, și apoi de acolo, prin mine, surorii lor./

90°

S9°

⁶ Vezi supra, scris. XXXI, n. 3.

⁷ în două scrisori anterioare, XVIII și XX, Cipariu îi comunicase lui Bariț: „Am un articol gata: *Mintea și puterea*, de multișor lucrat. Bucuros aș fi să-l poți trece. Cenzura nu are de ce a se scandalisi într-însul, de-l va înțelege, ci totuși bine vei face, înainte de a-l da la *cules*, să-l areți censorului, să nu ai apoi necaz” (XVIII); „Să fii bun iertătoriu că nu ți-am mai trimis articolul *Mintea și puterea*, care de mult ți l-am fost făgăduit, că nu-l aflui nicăiri. Știe pustia cum s-au rătăcit între scrisorile mele, de nu poci da de el. Însă totuși știu că n-au perit și cum l-oi afla ți-l trimit.” Sub titlul *Mintea-tăria*, Bariț a publicat reflecțiile lui Cipariu în *Foaie pentru minte* 1841, nr. 23, p. 177—179; este semnat X. Atrag atenția cu deosebire ideile din alineatele 1—3: „Veacul în carele trăim, haarakterisindu-l, într-adevăr îl putem numi veacul ideilor și al libertății sau, mai bine, al luptei spre statornicirea drepturilor omenești în soșietate; — principiul din care le au pornit fiind o idee, adevărat înaltă, numai de nu ar fi închipuit, adecă: cum că tot omul e rinduit de la Făcătoriu sau a fi persoană slobodă, cu asemenea drepturi unul ca altul, și cum că pe dreptul numine nu are volnicie a lipsi pre altul din drepturi care cu însuși omul, fieștecarele deosebi, sînt născute.

Dintr-această idee, zic, pornind, o mare parte mai întîi a filosofilor, iar mai apoi, în zilele noastre, și pînă cei din starea cea mai necultivată, prin consecvenții filosoficești au îndrăznit a zice și a apăra cu fapta, că nimenea nu este rob din orînduirea firei, ci numai din sila celor mai tari și apoi din slăbiciunea celor învinși.”

⁸ Cele spuse aici trebuie completate cu următorul pasaj din scrisoarea XX: „... Cu articolul *Poezie, versificație* poți să mai întîrzi pînă mă voi întoarce acasă. De-l tipăreai pe cel ce ți-am fost trimis, atuncea, poate, mă îndemnă să-l săvîrșesc, dar așa mi-am cam uitat și iarăși uneori nici puteam să stau de acele cîndu-mi aduceam aminte, în unele părți îmi pare că și-au și pierdut interesul și ar avea lipsă de reformă”.

⁹ Despre *Extract de ortografie*, pe larg, supra, scris. XXXI.

¹⁰ Cu privire la stările de lucruri din Țara Românească, în 1841, și la situația precară a domnitorului Alexandru D. Ghica, pe Bariț îl informau mai amănunțit decît alți corespondenți ai săi, Aron Florian și Ioan Maiorescu, în scrisori „de taină”. Parțial, el a uzat de relatările lor secrete în cîteva articole despre Țara Românească, apărute în *Gazeta de Transilvania* din 1841. S-a folosit de ele numai parțial; majoritatea știrilor publicate nu erau de natură să complice viața redactorului în mod inutil. între lunile

ianuarie-iunie 1841, perioada la care se raportează Cipariu, *Gazeta* a dat: scrisoarea prin care negustorii bucureștii protestează împotriva învinuirii că ar fi fost implicați în complotul din 1840 (vezi nr. 1, p. 2), unele „lămuriri” relative la *Dejurstva oștrilor românești* (nr. 4, p. 13), „mișcarea” corăbiilor în portul Brăila, „naturalizarea” generalului Kiseleff (nr. 19, p. 73—74), tulburările provocate de arnații bulgari (nr. 20, p. 77—78), precum și la prețul de export al grânelor („bucatelor”: nr. 23, p. 89—90). Prudent, Bariț face observații mai „tăioase” despre Țara Românească doar în corespondența cu prietenii săi intimi, ca Cipariu. Pe lângă alții, fusese sfătuit să fie circumspect de Ioan Maiorescu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 245—246).

* Mai ales după 1820, mai mulți intelectuali transilvăneni trec în Moldova și Țara Românească. Au trecut peste munți Vasile Fabian Bob, Aron Florian, Ștefan Neagoe, Ioan Maiorescu, Damaschin Bojincă, Zaharie Carcalechi, Eftimie Murgu ș.a. Nemulțumirile îndurate „acasă” din partea stăpînirii străine, adăugîndu-se unor insatisfacții de ordin personal, au trezit și în sufletul altor români ardeleni dorul de a se stabili în „țară”, de exemplu în al lui Bariț și Cipariu. În august-septembrie 1836, ei au făcut celebra călătorie în Muntenia. Impresiile și le-au așternut pe file de jurnal. Relatîndu-le, Cipariu consemnează și discuțiile avute cu unii confracți întru cărturările pe teme de învățămînt. A fost abordată și chestiunea predării nesatisfăcătoare a filosofiei la Colegiul „Sf. Sava” (amănunte la G. B o g d a n-D u i c ă, *Eftimie Murgu*, București, 1937, p. 71 și urm.; Eftimie Murgu, *Scrieri*, București, 1969, p. 20—23), ceea ce a dus, se pare, la propunerea ca Cipariu să se stabilească în București. Bine orientat în probleme de filosofie și stăpîn pe arta profesoratului, el putea să contribuie la redresarea situației amintite. Invitația din 1836 va fi reluată în anii următori, cînd — în afară de Cipariu — și Bariț a fost solicitat să plece în Țara Românească.

Despre faptul că blăjenii sînt *uniți* (greco-catolici) s-a vorbit în decembrie 1840, într-o ședință a *Eforiei școalelor naționale muntene*. În 2 februarie 1841, Ioan Maiorescu îi scria — din Craiova — lui Bariț: „într-o adunare a Eforiei, lingă Crăciun, s-a vorbit că blăjenii sînt *uniți*” întreabă pe Aron. Dacă Aron va merge la Iași, eu mă car după el. Dar tu, dacă vrei să vii, vină cu totul, și este mai bine. Pe tine te cunosc aici. Dar lasă că, peste scurt, ne vom mai înțelege. Oh, dacă ai ști tu în ce ticăloșenie ne aflăm! Eu, dacă se va îmbunătăți starea profesorilor și nu voi putea căpăta loc la Iași, mă lapdă de inspecție și atunci îți-o poci mijloci ție, cu limba latină” (*George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 246—247). Bănuind că Heliade Rădulescu a adus în discuție problema confesiunii „blăjenilor”, Maiorescu *se înșela* într-adevăr, așa cum just remarcă Cipariu, căci Heliade nu era, în decembrie 1841, membru al Eforiei.

† Cipariu candidase, în vara anului 1840, la demnitatea de canonic capitular, în locul repausatului Ioan Nemeș, însă locul rîvnit de el a fost cîștigat de Arsenie Popovici, protopop al Turzii.

‡ „Speranța îți dă aripi, dar — vai! — de cîte ori nu te amăgește!”

§ Citat ciuntit din *Malo esse pacem quam bellum* — E preferabil să fie pace, decît război.

|| „Din păcate!”

¶ „Dobitoc”-ul se numea Alexandru Arpadi. Preot cu purtări necuviincioase, bețivan și scandalagiu, Arpadi — protejat de episcop — a fost numit, în septembrie 1840, vicerector al Seminarului teologic din Blaj. Ca pe vreme cînd a fost popă și profesor, Arpadi era mai preocupat de golirea paharelor decît de gospodărirea treburilor Seminarului („qui magis intentus erat poculis exhaurendis, quam negotiis administrandis”), ducea o viață ușuratică și — lucru foarte grav! — îi brutaliza pe clerici (pe candidații la proeție). Astfel, în anul școlar 1841—1842 a palmuit pe Constantin Decei (după Bărnăuțiu, pe Teodor Pop, coleg cu Decei). Gestul său nesocotit i-a indignat pe teologi, care îl reclamă lui Lemeni. Zadarnic, pentru că episcopul nu ia nici o măsură împotriva „furi-bundului” vicerector. Din această cauză, Bărnăuțiu și alții îi vor face, între 1842—1846, imputații severe. Detalii mai multe despre incidentul Arpadi-Decei la C o r i o l a n S u c i u, *Crimpeie din procesul dintre profesorii de la Blaj și episcopul Lemeni (1843—1846)*, Blaj, 1938, p. 48-50.

‡ La Brașov se găseau Andrei și Iacob Mureșanu. Tinărul răposat era fratele celui dintîi.

§ Bariț, se știe, a fost un admirator al reprezentanților Școlii Ardeleni, din a căror moștenire culturală a reținut, pentru a le investi cu o nouă funcționalitate, unele

concepții pe care le va integra în ideologia revoluționară a generației pașoptiste. De aici, interesul crescînd al foilor sale pentru Samuil Micu, Gheorghe Șincai și — mai ales — Petru Maior. Ca să îi recirculeze, a apelat — între alții — și la Cipariu, care îi trimisese cîteva date puțin cunoscute în epocă despre Șincai. Ocupîndu-se de *Elegia* acestuia (vezi supra, scris. XXXI, n. 3), Cipariu menționa că în *notele* autorului există și alte date referitoare la *viața* lui Samuil Micu, ceea ce — presupunem — l-a făcut pe Bariț să îi solicite un articol separat despre Micu. Dar Cipariu, acablă de alte sarcini, nu i-a trimis materialul cerut nici în 1841, nici mai tîrziu. Datoria față de memoria glorioasă a lui Micu și-o va plăti darnic între anii 1867—1872, cînd editează *Archivul pentru filologie și istorie*. În paginile revistei, redactorul și Ioan Micu Moldovan au publicat o serie de documente fără de care o serioasă biobibliografie Samuil Micu nu poate fi concepută.

¶ De repetate ori, stăpînirea habsburgică a luat măsuri drastice pentru a stopa relațiile comerciale și culturale transilvănene cu Țara Românească și Moldova. între alte măsuri, zisa stăpînire a instituit, la Timiș și Turnu Roșu, servicii de carantină, care s-au pretat adeseori la abuzuri. Imperative economice stringente au silit, însă, autoritățile să liberalizeze întrucîtva sistemul restricțiilor. Măsura semnalată de Cipariu, îmbucurătoare pentru românii ardeleni, se înscrie în acest context.

XXXIII

Sibiu, 16/28 [iulie] 1841¹

Iubite prietine !

Cu poșta de azi vreu a te înștiința pre d-ta că am sosit aici ieri cu fratele d-lui Maiorescu, cu gînd să trec pe la d-voastră — *departe, departe* — de mi s-o veni bine a trece pe-acolo². De unde nu, atunci poate că vă voi cerceta întorcîndu-mă îndărăpt. De nu voi pleca mîine, atunci tot trimit io pe fratele Maiorescului înainte cu vreun brașovean, și io au voi veni cu deligense simbătă, au poate nici voi mai veni pînă la octo[m]vrie. Intru toată întîmplarea, această scrisoare-ți va sosi mai degrab' decît io însumi. Neștiind însă cum mi se va alege drumul, pentru scurtarea vremii, totuși socotesc că nu va strica de vei grăi cu cineva pentru vreun prilej cătră Timiș sau Bran și mai încolo. Pasul cel de pe urmă mi-ar fi mai cu plăcere. Pentru oamenii ce se află pe acolo, știi d-ta că vreu să fie lucrul de taină toată călătoria mea, din care însă-ți voi trimite cînd și cînd cîte o scrisoare, de nu-ți va fi cu greutate, închinăciuni nu trimit nimăru, decît d-voastre, pre care vă doresc a vă vedea. Maiorescului îi va aduce fratele său.

Și rămii cu toată dragostea și cinstirea, al d-voastre prea plecat,

Cipariu mpr. /

[Adresa:] S[lein]e wohlgeboren Herrn Georg v. Baritz, Professor und Redacteur in Cronstadt. Franco.

¹ Nu este indicată luna, dar o deducem de pe ștampila poștei din Aiud: „28 Juli”. Cipariu — terminîndu-și examenul cu gimnaziștii și teologii blăjeni — s-a hotărît să călătorească la București și Constantinopol. Vezi infra, scris, următoare, și S i g i s - m u n d J a k o, *Bibliofilia lui Cipariu*, Cluj, 1967, extras din *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, X: „După 1838, cercetările lui Cipariu în domeniul filologiei orientale devin sistematice. În 1839 a început să întocmească în limba latină — după modelul celor din străinătate catalogul manuscriselor orientale pe care le avea. Tot în această perioadă își îndreaptă atenția spre materialul oriental de pe piața internațională a cărții. În 5/17 martie 1841 îi scrie lui Romanov că în Europa apuseană poate face achiziții mai

«Z...», «...» și acolo nu are nici surprize neplăcute în ce privește planca, exemplar, lo, respective». În ciuda avantajelor „ferite de „pata internă”³ Constantinopol, pentru a... T... S

XXXIV

București, 18/30 aug. [1]841

Iubite prietine !

În loc de a-ți scrie ceva de la Constantinopol, precum nădăjduiam, iată că-ți scriu numai din Bfueurești]. Gîndul meu era pornit într-o parte¹, stările însă vrură într-alt chip. Cațelaria noastră, de vineri ne tot purtă cu vorba și nehotărîrile sale, acum zicînd într-un chip, acum într-altul, pînă ce duminică la amiazi se hotărî ca să ne cleie și tovarășului meu pasport către Tarigrad², și așa fiind cam pe la amiazi, n-am mai putut să căpătăm iscălitură de la agie pînă luni la 8 ceasuri dimineața. După cum vaporul cel mai drept sosea tocma luni seara, în zadarnică ne-au fost toată călătoria pînă la Giurgiul, unde ajunserăm la 7 1/2, cînd era întunec și schela închisă. Vaporul sosind pe la 8, tot atunci seara, la 10 noaptea, și plecă. Și în zio, cînd ne trezirăm noi, el era poate la Bonzkio. Ce să facem? 15 zile să mai aștept? Ne-am întors înapoi, și de atunci sîntem tot aici. Io mi-am găsit un arap *negru* ca căldarea, la carele de atuncia merg în toată dimineața cîte 2 ceasuri și cetim amîndoi cîte o procleție asupra ovreilor și cr[eștinilor] din *Coran*, și altele. Mai povestim cîte una alta. După amiazi dorm sau mă duc la cafenea de beu tutun, *comme un vrai croyant*. Tovarășul meu mai rău-și petrece, că dacă / n-am unde-l duce, șade toată zioa în odaie. Poenarul⁴ și profesorii nu sînt pe-acasă. La Eliad pînă acuma am fost de 2 ori și tot nu-l găsirăm acasă, că omul are — pe cum spun — multe trebi. L-am dus la scoale de a văzut pensionul, unde sînt dd. Florescul⁵, Popovici și un ungruș, la muzeu, la bibliotecă, tipografie și afară la Colintina, Filaret, Izvor, Grădina cu cai, mitropolie etc. și seara pe ulițe. Urîtul zilei și-l petrece cu cărți ce i-am mai adus de la Romanov, pr[ecum]: *Căderea dracilor* de Eliad⁶, *Eudochiea*⁷ tipărită-n Brăila, *Halima*⁸, *Poeziile Mumuleanului*⁹ etc. Pînă cînd o să mai petrecem p-aicea, nu poci să știu. D-lui nu mi s-au declarat apriat. Se vede însă că nu are grabă, pînă — pe cum zice — doar or mai veni și profesorii¹⁰. Io încă voi șede a întocmai, petrecîndu-mi cu arapul în toate diminețile, cu toate că și mie mi se urăște a petrece numai așa.

Dar să lăsăm aste. Cînd trecurăm prin Filipești, la 6/18 ale aceștia, găsirăm în circiumă, unde vream să tragem pe noapte, pre bulgarii cei prinși la Brăila împreună cu căpitanul lor Tatitsch, precum spunea cîrciumarul, 83 la număr, pre cari-i ducea la Telega la ocnă¹¹.

În oraș aici să aud vești spărietoare, că iară s-ar pune lazaret¹² la granițele noa / stre, cu toate că nime nu știe să spuie ceva hotărît, iar la Cațelarie încă n-am fost să întreb.

Alt sunet auzeam ieri, că Vodă ar fi căpătat ordinul Măriei Terezia de cavalerie.

'O Zscpvpo<; TOU' Iaxpof) au mai ieșit încă o dată, la 11 ale aceștia¹², în coală întregă, acum în chip de prospect, în fol[io], pehîrtie de tipariu, însă curat și fără multe greșale tipărit. În articolul I cătră abonați arată mai pre larg pricinile din care se porni redactorul acestii foi, începînd de la vremea robirii Greciei, și arătînd în ce chip lipsindu-se părinții lor de o atare politică, îmbrățișară comersul și, împraștiindu-se în toate părțile lumii, prin sîrguința și supunerea lor la tot felul de ocîrmuire, fără să se amestece în turburările politicești, tocma ca o albină, culeseră din toate părțile averi spre restatornicirea patriei lor, ducînd cu sine oriunde se așezară legile, năravurile și limba, care le păzîră nestrămutat. Fiind dară și Țara Rom[ânească] una din cele ce mai mult i-au ocrotit — precum totdeauna, așa și acum — stăpînirea, și legați fiind cu ea prin sînge și lege, cu atîta mai vîrtos se cunoaște trebuința unei gazete grecești naționale, cu cît această țară e ca și un centru (Ksvxpv, sîmcea?) a toată negustoria Mării Negre etc. Urmează știri din Grecia, mai ales pentru întemeiere[a] ministeriului lui Mavrocordat, duple gazete și corespondenții, cursul monedelor în Englitera, Austria și Franța și-n urmă o proclamație către abonați, ca să plătească aducătorilor acestor foi banii prenumerației etc. De la începutul lui sept. va ieși necurmat.

Și sînt al d-voastre prea plecat,

Cipariu mpr. /

/"Adresa:] La dumnealui domnul Gkeorghie *Bariț*, profesor și redactor, la Brașov.

¹ Vezi și scrisoarea precedentă. Nu avem deocamdată altă informație pentru această tentativă de călătorie a lui Cipariu în Orient, fapt pentru care epistola de față se impune ca un document de seamă pentru întregirea biografiei profesorului blăjean.

² S-ar putea ca acest „tovarăș” al lui Cipariu să rămîină pentru totdeauna o enigmă. Din contextul scrisorii reies cîteva indicii, totuși: *era român* (cîtea, în București, cărțile, furnizate de Cipariu); *era transilvănean* (nu avea nici o grabă să părăsească București, așteptînd „doar or mai veni și profesorii”, care erau în vacanță); *nu era blăjean* (în acest caz n-ar fi avut nici un sens ca Cipariu să-i ascundă numele); *n-a mai fost în București niciodată* (Cipariu a trebuit să-l conducă peste tot: „la Colintina, Filaret, Izvor, Grădina cu cai, mitropolie etc”), în fine, *avem bănuiala că era o femeie* („Vreu să fie lucru de taină toată călătoria mea”, spune el în scrisoarea precedentă, iar în aceasta: „L-am dus la scoale, de a văzut pansionul”; S3 adaugă la acestea grija deosebită a profesorului blăjean ca „tovarășul” lui să nu se plictisească).

³ „Ca un adevărat creștin”.

⁴ Petrache Poenaru, directorul Colegiului Sfîntul Sava din București.

⁵ Constantin Gh. Florescu, profesor la București.

⁶ Primul volum din proiectatul ciclu biblic al lui Heliade Rădulescu, *Căderea dracilor*, București, 1840.

⁷ Probabil o ediție a cărții de cîntări religioase cunoscute sub titlul de *Violarium*, a Sfintei Eudochia din Bizanț.

⁸ *O mie și una de nopți. Istoria arabicești sau Halima, întiaș dată tradusă din nem-tește* (de Ioan Barac), în 4 volume, Brașov, 1836 — 1840.

⁹ Volumul *Poezii*, București, 1837.

¹⁰ Din vacanța de vară.

¹¹ Faptele erau cunoscute în Transilvania: în luna iulie, *Gazeta* de la Brașov a publicat (IV, 1841, nr. 30, p. 118; nr. 31, p. 122; nr. 32, p. 126) o serie de articole despre

„rebelii” bulgari din Brăila. La 11 iulie fusese descoperită o mare organizație revoluționară de bulgari înarmați — după declarațiile lor, toată conspirația se ridica la peste 1200 de oameni — conduși de șirbul Tătici, care se pregăteau să treacă granița în Turcia spre a-i răscula pe bulgari. Opunând rezistență armatei românești, parte au fost uciși, parte s-au înecat în Dunăre, iar restul în frunte cu Tătici au fost prinși și închiși. Domnitorul Alexandru Ghica a slobozit o proclamație către „subdiții” săi bulgari și sirbi, dar aceștia nu s-au liniștit. În anul următor (vezi *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 8, p. 29—30) se anunță noi tulburări și conspirații ale bulgarilor din Brăila, încît agerul redactor brașovean nu-și poate stăpîni o concluzie cu două înțelesuri: „Ori că rebelii din provinciile turcești, alegîndu-și de vatră răscolărilor tot numai în Țara Românească, n-au mai învățat minte, ori că s-au împrumutat de pe airea de prea multă”. Vezi despre această răscoală Constantin Velichii, *Mișcările revoluționare de la Brăila din 1841-1843*, București, 1958.

¹² Despre publicația grecească 'O Zscpvpg TOU' Ta^pu' vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 27. A apărut la București între 30 august 1841 — 1 martie 1842, de două ori pe săptămînă. Bariț îi anunță apariția în *Gazeta de Transilvania*, IV, 1841, nr. 124: „O Zscpvpg TU laxpO. Supt această numire se începu în București o gazetă grecească, supt redacția d-lor Arghiriades și H. Thodoridis, de două ori pe săptămînă, în format folio, cu prețul de trei galbeni pe an. Însă, cum se vede din programa de 20 iunie a.c. abonații sînt poftiți a mai ajuta întreprinderea și afară din prețul hotărît, care cu cît se va îndura. Coprinsul foii va sta în materii politice, comerciale, literare grecești, cu deosebită privință la Grecia. Scopul va fi a lăși publicitatea între mulțimea grecilor negustori și a filoelinilor care petrec în pămîntul românesc Noi, din parte-ne, lăudăm acea întreprindere, nu numai în cît ea folosește grecilor născuți, ci și în cît numita gazetă va fi îmbrățișată chiar și de o mulțime de români pămînteni, carii din întîmplare în limba românească nu știu ceti, sau nici că află vreun gust ia literatura nației lor”. Soția lui Bariț, Măria Velisar, era dintr-o astfel de familie de negustori „greci născuți” în România.

XXXV

Blaș 9/21 ian. [1]842

Frate și prietine !

Știi că d. Alpini au murit? ¹ De nu știi, iacă să știi că au murit marți, înainte de Anul nou, și l-am îngropat [la] 1 ian. stilul nostru, în vîrstă încă nu deplin de 48 de ani. Tristă soartă, adevărat, și jelică, dacă omul așa puțin poate să guste binele lumii aceștia, destulă însă pentru ce nu au de a gusta decît numai amărăciunea ei. Canonic au fost numit în 1835. Avera, puțină, o au împărțit frații și surorile sau nepoții în 5 părți. Iată, frate, iarăși cîmp deschis pentru intriganti, pizmași și interesați. Cei ce au avut vreodată vreo nădejde și nu li s-au sfetit, cei ce au vreun plan de a-și împlini, iară au început a se arăta cu toate diavoleștile apucături, ca să poată izbuti².

Puțin au lipsit de nu au auzit lumea cine i-au urmat, înainte de a ști că nu-i. De alte ori era vacanție de cîte o jumătate de an și mai bine, iar acum abie îl îngroparăm joi, și sîmbătă era să se aleagă altul în locu-i. „Din ce pricini?” — vei întreba d-ta. Știi oamenii, po/liticoși — și să nu socotești că doară de astfel în Blaj nu s-ar afla, în orice înțeles îți place — aceștia, zic, au totdeauna, pe lîngă pricina cea adevărată dinlăuntru, carea numai ei *et consortes*³ o știu, și altă pricină, una sau mai multe, pe dinafară morală, la părere, cu care stau înaintea lumii și din care cine nu-i știe ar judeca că aceștia nu voiesc decît binele

obștii, și puțin lipsește să nu fie sfinți. Destul că sîmbătă ce trecu era să avem canonic nou. Dar cei mai pricepuți, ce amirosise din bună vreme ce se gătește cu asemenea băgări de seamă, să cam împotriviră și așa rămasă lucrul într-atîta. Zioa de mîine va alege: face-se-va și altă cercare de nou au nu, că almintrilea luni pleacă episcopul, *probabilissime*^{*}, iarăși la Cluj.

Nu mă întreba de am și io vreo nădejde au nu. Pre cei ce poate te vor întreba pre d-ta de acest fel, răspunde-le că puțină, puțină, foarte puțină⁵. Și dacă vrei să știi pricina că unde-i, asta-i de acolo de unde nu aveam mai mult nici o frică: nu în R[ățiu] sau alții asemenea, ci mai sus. Episcopul în rîndul trecut dădusă slobozenie ca și profesorii să între în candidație, și cu acel prilej io am și căpătat 1 votum⁶, care de vinea lui Sereni⁷, el era canonic. Fiindcă dară n-au fost cum / dorea, ce-i vini episcopului în gînd că da de să va pleca R[ățiu] iar cătră mine, precum atunci zise cătră unul din cei de pre lîngă sine, că de nu aș fi io învrăjbit cu R[ățiu], aș fi fost canonic etc. Și prin urmare, se aude că ar fi zis că profesorilor mai mult nu le va îngădui să între în candidație cîți n-au fost în parohie. Acum știi toată intriga și cunoști haractîrul omului, carele mîine-i pare rău de ce au lucrat azi, și poimîne, ce va lucra mîine. Pre noi poate ne socotește așa de proști cit nu putem să străbatem la adîncul intențiilor, și așa de sfioși cît nu vom mirăi una. Întru a doa are dreptate, întru cea dintîi se înșală. Ceilalți cari-și află interesul în pornirile episcopului ajută pe-ntrecute ca să-și ajungă și ei scopurile. De va veni Șereni canonic, vei auzi cine va fi vicariu la Făgăraș, și atunci vei cunoaște firul Ariadnei mai luminat. Însă *de his satis saper-que*⁸.

d-voastre cele pentru Alta este să te înștiințez, ca să binevoiiți *foile*, Constantin Alpini⁹, răpaușatul a le trimite la *Mediaș* nepotului său² f. 40 cr. CM. carele însuși mi-au și plătit prețul lor pe sem. 1, aici, la tipografie, de înștiințază, mă rog, prin *Gazetă* că să află Maior, legate frumos, vînzare *Istoria* despre începutul rom[anilor] de P. care și legătura încă cu table tari, din ediția 1^a, cu 24 cr. C.M., decît mai mult plătește¹⁰.

Și rămîi, cu toată cinstirea, al d-voastră
Cipariu mpr. /

[Adresa:] Herr Professor *Georg Baritz* wohlgeboren. Cronstadt. Franco.

¹ Pe baza acestei scrisori, și a propriilor informații, Bariț publică (*Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 4, p. 13) anunțul morții lui Izidor Alpini.

² *Izidor Alpini*, 1794—1841, personalitate marcantă a vieții ecleziastice blăjene în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Era fiul viceprotopopului Vasile Alpini din Cut, satul unde episcopul Petru Pavel Aron a cumpărat cunoscutul domeniu pe seama școlilor din Blaj (vezi Alexandru Lupeanu, *Călăuza Blajului*, Blaj, 1922, p. 36). După studii primare în sat, a fost trimis la școala franciscanilor din Sebeșul Săsesc, de unde apoi ajunge la gimnaziul catolic din Alba-Iulia. Teologia a urmat-o la Blaj, după a cărei absolvire, în 1815, devine profesor de retorică, mai apoi, în 1818, de filosofie în liceu. Doi ani — 1818—1820 — administrează parohia Cutului, după moartea tatălui său. între 1820—1824 îndeplinește diferite funcții de cancelarie pe lîngă episcopul Bob

(notar consistorial, prefect al tipografiei ș.a.). Din 1824 devine vicar foraneu al Silvaniei, în care calitate, în 1832, va candida la scaunul episcopal, fiind ales — cu 20 de voturi — al doilea după Lemeni (a mai candidat Teodor Pop, cu 8 voturi; vezi Ioan Micu Moldovan, *Acte sinodale ale beserecei române de Alba-Iulia și Făgăraș*, I, Blaj, 1869, p. 175). În 1835 a fost ales canonic în Capitalul bobian de la Blaj.

² Lupta pentru locul de canonic rămas liber, luptă în care Cipariu va fi un combatant învingător.

³ „Și consortiilor, prozelitiilor”.

⁴ „Foarte probabil”. Lemeni pleacă la ședințele Dietei de la Cluj din 1842, care, câteva zile mai târziu, va vota acea lege de pomină pentru obligativitatea limbii maghiare în toate sferile vieții sociale și la toate națiunile din Transilvania. Votarea legii și atitudinea de respingere a ei de către români va fi semnalul luptelor politice naționale care vor culmina cu revoluția din 1848—1849 (vezi Ioan Lupaș, *O lege votată în Dieta transilvană din Cluj la 1842*, în *Studii istorice*, V, Sibiu-Cluj, 1945-1946, p. 232-264; *George Bariț și contemporanii săi*, III, studiul introductiv la scrisorile lui Nicolae Maniu).

⁵ Cipariu va ocupa într-adevăr locul de canonic rămas liber după moartea lui Izidor Alpini (vezi scrisorile următoare).

⁶ Este vorba de candidatura nefericită a lui Cipariu la demnitatea de canonic în 1840, după moartea bătrînului „custos” Ioan Nemeș (1839). Atunci, însă, a fost preferat protopopul Turzii, Arsenie Popovici, în locul tînărului și ambițiosului profesor de limbi orientale și studiu biblic. Cipariu s-a ales cu un singur vot.

⁷ Teodor Șereni, în 1840 vicar foraneu al Făgărașului, va ajunge canonic în 1845.

⁸ „Sînt sătul pînă peste cap”.

⁹ Constantin Alpini, protopopul Mediașului, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. X, n. 11.

¹⁰ *Istoria lui Petru Maior* a fost anunțată în *Foaie pentru minte* 1842, nr. 6, p. 48. Dar și în *Gazeta de Transilvania* (V, 1842, nr. 6, p. 48, prin parafrizarea pasajului lui Cipariu din scrisoare: „*Istoria pentru începutul românilor în Dachia* a prea fericitului Petru Maior, ediția I de Buda, legată bine, se află de vânzare la tipografia din Blaj, numai cu 24 cr. argint cîte un exemplar! Legătura plătește atîta”.

XXXVI

Blaj, 15/27 I'evr. [1]842

Domnule și prietine !

Cum că Aniea, vara d-tale, se mărită și după cine, vei fi înțeles din scrisoarea ce ți-au dus fratele ei, dar cum că și *Lili* se mărită, și încă înaintea soru-sa, ace[e]a poate încă nu știi, de nu ți-au scris ele de atunci încoace vreo scrisoare prin mirele, care azi dimineață au plecat la Sibiu ca să cumpere cele de trebuință pentru nuntă. Și așa, poate că nici ace[e]a nu știi că prin această căsătorie te faci cuscru cu d. Bârna¹, a căruia nepot — de soră mi se pare — e mirele, pre acum bucătariu, cum ziceți d-voastră, la Seminaru: fecior voinicaș, nu așa frumos la chip, fiind cam stricat de vărsat, dar aceea nu face nimic, că, precum zicea *Lili* joi ce-au trecut, fără de a putea pricepe încătrău bate vorba ei, acum nu caută fetele tot la frumos; și iarăși cam întrecut, dar nevasta gîndesc io că-l va pune la rînd; însă fecior cu bănișori și totum faefum] la unchiu-său, așa cît subsistenția lor e cît se poate de bine ascurată, și, afară de aceea, fără năravuri rele. Nunta va fi joi acum ce vine, și așa, mai curînd de cum îți va sosi această a mea scrisoare, care o scriu cu fuga, pentru graba prilejului, din pricina interesului ce totdeauna l-am cunoscut în d-ta cătră dînsa, ca cătră cea mai citează și mai frumusică

dintre surorile ei. D-l Bârna va să facă un ospăț cît se poate de bogat, fără de a se cheltui ceva din partea / miresei, carea s-au declarat că nu este în stare de a face cît de puțină cheltuială, mai virtos întîmplîndu-se tocma acum măritatul și a surorii sale cei mai mare, care d. Bârna au luat în nume de bine. Ospățul se va face în casa miresei cea dinainte, unde vor fi așternute mese numai pentru honoratiores² din Capitul etc.³ Indemnătoriul la această căsătorie se zice a fi fost R[ățiu], de la care, mai întîi mirele, prin pr[ofesorul] Boer⁴, îi ceruse pre nep[ot]ată, dar nu știu din ce pricină nu s-au învoit. Graba nunții se zice de-acolo a fi că, fiind tocmit lucru ca Anica să se mărite duminecă ce vine a lăsării în post, mirele n-au vrut a se lăsa de pusul termin, și așa, ceilalți fură siliți a anticipa, ca să nu-i apuce Săptămînă brînzii. Aste, înaintea lucrului, socotesc că destule-ți vor fi a le ști. Altele mai încolo.

Cu prilejul de joi, cînd au venit la mine *Lili*, mi-au spus de frate-său că s-au dus la d-ta. De ai putea să-l așezi acolo și mai bine ar fi, că la Bălgrad n-are cine să umble după el să-l așeze. De astă-toamnă au fost aici la un suci bun dat, dar se pare că copilul n-au fost mulțămît cu locul acela, nu din vina lui. El se pare că la cojocărie are cea mai mare plăcere. Și iarăși atuncea ace[e]ași au cerut de la mine ceva ajutoriu la nunta *soru-sa* din banii ce i-ai fost lăsat la mine pentru copil. Io i-am dat toți 20 f.w. Bine am făcut, au nu? D-ta îmi vei scrie. Ea-mi spunea că d-ta le-ai fi scris că, dîndu-le D-zeu vreun noroc, să te înștiințeze, precum au făcut, că le vei ajuta! Aste despre nunte! Că zo, de au fost lung fărșangul, și fetele încă se poartă, că încă pînă acum tot numai din ele s-au dus pre cale pre mare, măcar știi bine d-ta că în Blaj mai atîtea și văduve se află. Se pare c-au intrat o streche de însurat între greculeți⁵. /

98

Dar despre altele.

Văzuși ce vreu să facă ungurii noștri cu românii? Și aceasta numai din *iubire*, cumu-și iubește maimuța puii, de-i strînge pînă-i omoară de drag⁶.

O asemenea întîmplare nicicum nu ne-au venit neașteptată, predețentele Țării Ungurești și slăbirea naționalității săsești, după ce și-au pierdut *votum senatum*⁷ de obște cunoscută, dînd să priceapă oricărui prevăzătoriu că numai un asemenea sfîrșit va ia [= lua] în tot lucrul. Însă ungurii, cu toată politica lor, se înșală amar, nepre[vă] zînd nici urmările unei asemenea hotărîri, nici puțința de a li [se] realiza planul. Ei socotesc că românii vor primi această hotărîre ca un dar prețios din partea lor, pentru care ar trebui să fie muțămitori, că sînt învredniciți de a se întrupa sau ultui în trupina acestui măreț neam, *nemeș es dicso magyar nemzet*⁸. Dar lăsînd afară și nesocotind pre acei mișei — carii și mai nainte și acuma li[-i] rușine de neamul lor sau a căsca gura să grăiască vreun cuvînt românesc, și cînd îl grăiesc pare că-l scot din gît sugrumat, și carii nu vor lipsi niciodată —, trupul, norodul românesc, precum în lege așa și în limbă, totdeauna va ști a se împrotivi unor nedrepte poftiri ca aceste, din care, mai ales de se va adauge și silă, negreșit că nu multă dragoste va urma. Că și ce pot românii aștepta de la o astfel de schimbare? Și fără de nădejde de folos, au pleca-se-va românul așa lesne, sau văzutu-l-am vredodată pleedîndu-se?

Au- nu vor zice că după ce ne-au luat toate, mai pre urmă ne-or lua și limba, și apoi legea, și apoi ce mai? Sufletul!⁹

Dealmintrilea, (însă supt rosa) numai decît după vestirea hotărîrii dietale prin gazetele ungurești¹⁰, Consistoriul au trimis o energică remonstrație din partea sa la ep[isco]pul, ca să o împărtășească cu înalta Curte¹¹.

Alte știri nu am de a-ți scrie decît că examenele alaltăieri s-au săvîrșit și că săvîrșind *Schematismele*¹² numaidecît ne vom apuca de *Geografia* lui Rus¹³ care mai 500 de prenumerați au câștigat (din Țara Romfânească] încă nici unul)!

Pe *Klein* încă nu ți-l poci trimite, că nu-mi poci nicidecum afla însemnările făcute din m[anu]s[crisele] bibliotecilor și pe astă vreme nu poci să umblu prin biblioteci, pînă se va mai încălzi însă negreșit¹⁴.

N-ai putea să-mi trimiți vro 2—3 funți de *tutun* de țară, pre bîrșani¹⁵, cu prilejul tîrgului? Foarte m-ai îndatora, numai să fie *ăcht*¹⁶ și bun, că mi se gată al meu.

Fii sănătos și mă recomînd al d-voastre prea plecat

Cipariu mpr. /

[Adresa:] An wohlgeboren der Herrn Professor Georg v[on] Baritz in Kronstadt.

⁹ Canonicul Ioan Bârna (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. X, n. 4).
¹⁰ „Fețele alese”, notabilitățile.

¹¹ Ba 1842, membrii Capitulului greco-catolic de la Blaj erau următorii: *Simion Crainic*, vicar general și prepozit; *BGșiliu Batiu*, canonic lector; *Constantin Alutan*, canonic cantor; *Ștefan Boer*, custor; *Ioan Bârna* și *Arsenie Popovici*, cancelari. Locul decedatului Izidor Alpini (vezi scris, precedentă) era liber — canonic „scolastic” — și va fi ocupat curînd de Timotei Cipariu.

¹² Demetriu Boer (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. II, n. 2).

¹³ La Blaj, în secolul trecut, *greci* li se spunea tuturor negustorilor și celorlalți „contadini” (cetățeni burghezi), de la marele număr de negustori greci care invadaseră orașelul la sfîrșitul secolului al XVII-lea, cînd s-au pus bazele tîrgului. În Transilvania, numele de *grec* a devenit sinonim cu acela de *negustor* și datorită imensului prestigiu pe care-l avea Gremiul negustoresc levantin (al grecilor) din Brașov.

¹⁴ Vezi scris, precedentă, n. 4; *George Bariț și contemporanii săi*, studiu introductiv la notele lui Nicolae Maniu, inclusiv scrisorile din anul 1842 și scrisorile lui Grigore Mihali, nr. I—II. O problemă „adine tăietoare” în destinul românilor transilvăneni. (Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, studiu introductiv la scrisorile lui Nicolae Maniu): uniunea Transilvaniei cu Ungaria și deznaționalizarea celorlalte națiuni. Din literatura acestui dramatic moment politic: *Stephan Ludwig Roth, Der Sprachkampf in Siebenburgen*, Sibiu, 1842; *Alexandru Papiu Ilarian, Istoria românilor din Dacia Superioară*, I, Viena, 1851, p. 130—138; *Simion Bărnuțiu, O tocmală de rușine și o lege nedreaptă*, scriere din 1842, publicată în *Foaie pentru minte...*, 1853, nr. 38, p. 285—288; *George Bariț, Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*, I, Sibiu, 1889, p. 618—627; *G. Bogdan-Duică, Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924, p. 51—60; *Ioan Lupăș, O lege votată în Dieta transilvană din Cluj, la 1842*, în *Studii istorice*, V, Sibiu, 1945—1946, p. 232—264; *Silviu Dragomir, Revoluția românilor* p. 60—62; *George Bariț și contemporanii săi*, III, studiu introductiv în scrisorile lui Nicolae Maniu.)

¹⁵ „Votul în senat”. Respectiv, legea — care lovea în același timp și în „națiunea” săsească din Transilvania — a fost votată în pofida împotrivirii deputaților sași, aflați în minoritate.

¹⁶ „Nobila și strălucita națiune maghiară”.

¹⁷ Poziția lui Cipariu se află pe făgașul celor mai lucide aspirații naționale. Vi-ziuena asupra nefericitului eveniment politic din ianuarie 1842 îl situează între frunțașii partidei naționale românești' din Transilvania, în acest moment greu pentru națiune. El va avea un moment de derută, în anii procesului lemenian — vezi scrisorile lui din 1845—1847, infra — pentru a reveni în rîndul conducătorilor naționali la 1848. Vezi și nota următoare.

¹⁸ Au anunțat hotărîrea Dietei în primele zile ziarele ungurești din Cluj *Erdelyi Hirado* și *Mult es jelen*, pe un ton de entuziasm bombastic.

¹⁹ *Gazeta de Transilvania* nu întîrzie nici ea să-și anunțe cititorii (V, 1842, nr. 8, p. 30), pe un ton sec și neutru, despre adoptarea legii de limbă în Dieta de la Cluj. Apoi imediat după aceea, vine acea acțiune de apărare din partea Blajului, care face cinste memoriei oamenilor săi de la 1842: energicul protest al Consistoriului greco-catolic din Blaj, redactat la 15 februarie 1842, în care se respinge cu indignare categorică samavolnicia de la Cluj. Respingerea venea din partea unui for oficial românesc, și prin urmare a avut o deosebită greutate politică. Nu vom insista asupra conținutului protestului, pentru care trimitem la amplele referiri din *George Bariț și contemporanii săi*, III, studiu introductiv la scrisorile lui Nicolae Maniu, incl. scrisorile acestuia din 1842 și scrisorile lui Grigore Mihali din același volum, nr. I—II. Semnalăm aici doar cîteva dintre edițiile protestului, consultabile de către cercetători: *Alexandru Papiu Ilarian, Istoria românilor din Dacia Superioară*, I, ed. a 2-a, Viena 1852, anexa II; *George Bariț, Părți alese din istoria Transilvaniei*, anexa XL, p. 752—754 (variante latină); *G. Bogdan-Duică, Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, anexa VI, p. 209—211 (traducere românească). Consistoriul neunit din Sibiu, cînsultînd protestul, este în deplin acord cu blăjenii, prin răspunsul dat acestora că o astfel de lege nu-și va putea ajunge scopul, ca tot ceea ce se întemeiază pe silnicie (*Silviu Dragomir, Op. cit.*, p. 62). Trimis episcopului Lemeni, la Dieta de la Cluj, acesta ezită să-l prezinte în Camera legiuitoare, preferînd să-l trimită împăratului. Pînă la urmă, Curtea de la Viena n-a sancționat articolul de lege din ianuarie 1842.

²⁰ Va ieși din tipărița Blajului, în curînd, al doilea volum al șematismului diecezei: *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioceseos Fogarasiensis in Transilvania, pro Anno a Christo Nato MDCCCXLII, ab Unione cum Ecclesia Romana CXLV*, Blaj, 1842, 271 p. (primul șematism fusese tipărit în 1832).

²¹ Celebrul manual al lui Ioan Rusu, *Icoana Pămîntului sau Cartea de geografie*, Blaj, tom. I—III, 1842—1843. Aceeași prioritate o indică însuși autorul *Icoanei...* în scrisoarea sa către Bariț din februarie 1842: „Tipăritul se va începe după ce se va găta *Schematismul*” (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Rusu, nr. XVI).

²² Bariț îi solicitase, pesemne, lui Cipariu, excerpte din manuscrisele lui Samuil Micu de la Blaj, sau un articol despre acesta pentru foile de ia Brașov. Cipariu nu va trimite vreun astfel de articol.

²³ Oierii din Țara Bârsei care veneau cu produsele lor la tîrgul Blajului.

²⁴ „Veritabil”.

XXXVII

Blaș, 10/22 mart. [1]842

Domnule și prietine!

Îată-mă și io cu un petecuț, nu din răzbunare, dar din lipsa răgă-zului.

Despre d. Pop, cum că au murit numai cu puțin mai dinainte am fost auzit¹. De la Zlagna n-au scris nime nimăru de-ai. Rău-mi

pare după dînsul, cît nu poate nimărui să-i pară rmai rău decît mie, că deși nu ne-am potrivit în unele păreri — și unde poți afla două capete să se potrivească întru toate?² — totuși cinstirea mea dinlăuntru către dînsul, pentru persoana și talenturile lui, au fost nemărginită. Adevărat trăbuie să mărturisească oricine l-au cunoscut mai de aproape că românul cel mai învățat întru-mpărăția noastră au fost Pop!

D-ta mă juri să primesc asupra-mi îndatorirea de a-i scrie un necrolog. Și să mă crezi că nu ai avea lipsă de jurare, nici de îndemn cît de puțin, să mă simț harnic sau în stare de a-i putea pune un monument cît de cinstit, precum nici voi lipsi a cerca toate mijlocirile de a mă pune în acea stare³, căci, precum mă aflu acum, tocma nu am nimic amîna. Lui Mihali încă-i scriu astăzi, ca să mă înștiințeze despre dînsul și orînduilele ce au făcut răpăusatul, mai vîrtos încît pentru cărțile și scrisorile lui. Și căpătînd răspuns, de va fi ceva interesant, nu voi întîrzia a te înștiința⁴.

100 încît pentru altele, io din Țara Rom[ânească] nu am nici o corespondență, luînd afară / pre Romanov⁵, carele însă nu e cufundat în politică, să-mi poată scrie ce se întîmplă în clasele cele mai înalte. Asemenea nici Maiorescul⁶ nu mi-au scris de cînd am fost la d-voastră, precum nici io lui.

Iar încît pentru prenumeranții ce-i mai ai la *Geografia* lui Rus, i-am spus de-atuncea și acuși ne am apucăm, că avem toate gata⁷, și în săptămîină ce vine iasă *Șematismul*⁸, mîncă-l-ar pustia cîta învălială ni s-au făcut și cîta vreme mi-au mîncat cu scrisul, corecția, facerea indexurilor ș.a. Cu prilej voi trimite și d-lor v[oastr]e de-acolo cîte un exemplariu, că sînteți persoane beserecești⁹.

Pre ep[iscop]ul îl așteptăm în săptămîină ce vine, care ne-au scris că suplica pentru limba rom[ână] au trimis-o la Curte și, precum aud, încă și alta, împreună cu Moga, pentru naționalite!!¹⁰

Alegerea de canonic poate că nu se va face pînă după Paști. Pap¹¹ vînează după voturi. încît pentru Alpini nu știu ce să zic, atîta știu că au fost mai tuturor urît¹². De vei tipări ce ți-au trimis clericii, pune și numele autorului, altfel vor tot coniectura domniei noastre¹³. D-lui Bârna să-i scrii că i-am pomenit că vrei a-i scrie și m-au întreat că trimis-ai lui Leontean¹⁴ gazetele? La care io i-am mințit că i-ai trimis,, măcar că nu m-ai înștiințat. Trimite-i dar, de nu i-ai trimis pînă acuma, ca să nu rămîi de minciună.

Tabac îmi poți trimite?¹⁵

La Oradie au murit bătrînul Radnothi, prepozitul, și se aude că Erdelyi, după moartea lui Alpini, acum are bună nădejde că o să fie vlădică¹⁶. Și cu acestea rămîi al d-lor voastre preaplecat,

Cipariu mpr. /

[Adresa:] Herrn Georg v[on] Baritz in Cronstadt. Franco.

¹ încetase din viață, în 6 martie 1842, doctorul Vasile Pop din Zlatna (vezi despre el pe larg în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Grigore Mihali, nr. 1, n. 1). Știrea morții a fost anunțată de Bariț trei zile mai tîrziu, în 9 martie (*Gazeta*

de Transilvania, V, 1842, nr. 10, p. 37), care însă în 10 martie nu ajunsese în mîinile lui Cipariu. Credem că a recepționat vestea dintr-o scrisoare a lui Bariț, care e autorul unui necrolog de o rară frumusețe.

² Cipariu se referă la divergența de păreri între el și Vasile Pop în privința ortografiei, în 1838, cînd *Foaia literară* — mai apoi *Foaie pentru minte* ... — găzduiește acea faimoasă serie de articole filologice, în care-și exprimă punctele de vedere Bariț, Cipariu, Vasile Pop, Ioan Rusu și Ioan Maiorescu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Rusu, nr. IV, n. 13; supra, scris, lui Cipariu XVI, inel. notele). Punctul de vedere al lui Vasile Pop (vezi articolele: *Domnule redactor!*, în *Foaie literară*, 1838, nr. 18, p. 141—144; nr. 20, p. 157—160; *Urmarea disertației din nr. 18 despre ortografie*, în *Ibid*, nr. 21, p. 164—166) fusese combătut de Cipariu în *Reflexii asupra ortografiei d-lui P...* (vezi *Foaie pentru minte...*, 1838, nr. 2, p. 12—16; nr. 3, p. 20—23; nr. 4, p. 27—31), care, printre altele, cere tact și moderație în adoptarea alfabetului latin, în ideea că românii se mai pot folosi încă multă vreme de literale chirilice.

³ Interpretăm cuvintele lui Cipariu ca o eschivă de a scrie necrologul lui Vasile Pop, pe care nici nu l-a scris pînă la urmă, biografia merituosului învățat întîrziînd aproape trei decenii, cînd Bariț, în *Transilvania* (I, 1868, p. 129—135; p. 161—167) publică schița monografică *Dr. Vasile Pop*.

⁴ Cipariu condiționează scrierea necrologului lui Pop de intrarea în posesiunea manuscriselor și cărților acestuia, pretextînd că nu-i cunoaște biografia. Dar, deocamdată, familia răposatului cărturar s-a gmelit să-i trimită lui Bariț, nu lui Cipariu, o parte din „scrisorile” rămase (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile trimise de Grigore Mihali, nr. II). Pînă la urmă, majoritatea manuscriselor lui Vasile Pop vor intra în proprietatea nesățiosului bibliofil de la Blaj, în 1859, prin intermediul lui Ioan Fekete Negruțiu, pe atunci protopop greco-catolic al Clujului. Odată cu scrisoarea către Cipariu din 5 iunie 1859 (Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Cipariu, nr. 2409), Fekete Negruțiu îi trimite canonicului blăjean „corespondențele lui V. Pop. dimpreună cu alte multe scrisori, de la vidua domniei sale căpătate”. Ne dăm seama despre numărul manuscriselor, din amănuntul că protopopul clujean le trimite pe adresa Consistorului din Blaj, căci „e volume mare, pentru care portoriul poștale ar fi custat prea mult”. Cu mulți ani înaintea acestei scrisori, Cipariu intrase în posesia *Eclotelor* lui Virgiliu, traduse de Vasile Pop, pe care le va publica în 1853—1854 în *Foaie pentru minte* ...

⁵ Iosif Romanov, librar din București.

⁶ Ioan Maiorescu. Acesta se află la Craiova, ca profesor și inspector general al școlilor din Oltenia.

⁷ Vezi scris, precedentă, n. 13; *George Bariț și contemporanii săi*, III, capitolul scrisorilor lui Ioan Rusu către Bariț.

⁸ Scris, precedentă, n. 12.

⁹ Cipariu e doar pe jumătate serios: Bariț a absolvit, într-adevăr, teologia la Blaj, dar n-a fost hirotonit niciodată preot.

¹⁰ Un alt eveniment politic important pentru români în anul frămîntat 1842: suplica comună a episcopilor Ioan Lemeni și Vasile Moga, „așternută” la Dietă, pentru exoperarea de drepturi sociale și naționale pe seama românilor din Fundus Regius sau Sachsenland sau Pămîntul Săsesc, cum îi spuneau contemporanii. Aristocrația sasă, ca „națiune” privilegiată prin constituțiile feudale ale Transilvaniei, îi despuise în decursul veacurilor pe românii din cuprinsul celor 7 scaune controlate politic de ea de toate drepturile și proprietățile, adueîndu-i la situația de iobagi. Episcopul neunit de la Sibiu, Vasile Moga, înaintase o petiție asemănătoare în 1837 (vezi *George Bariț, Părți alese din istoria Transilvaniei* I, p. 605—606), dar fără nici un efect. Nici aceasta din 1812 n-a avut vreun efect, fiind, în plus, o gafă politică din partea celor doi, care credeau că vor putea smulge ceva „părții mai slabe”, sașilor, aflați în luptă cu aristocrația ungurească. Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Grigore Mihali, nr. II, n. 8). Petiția „împotriva sașilor” s-a tipărit la Brașov, în același an și cu strădania și riscul aceluiași om providențial Bariț: *Rugămînta celor doi episcopi românești, a celui gr. unii Ioan Lemeni de Eadem și a celui gr. neunit Vasilie Moga, așternută Dietei de la 1842, în cauza românilor locuitori pe Pămîntul Crăiesc numit și Săsesc*, f. 1. [Brașov], f. a. [1843]. O ediție modernă la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, voi. I, Sibiu, 1902, p. 149-161.

¹¹ Profesorul Iosif Pop, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Rusu, nr. VII, n. 10. Bucurându-se de o faimă deosebită ca erudit și bărbat inteligent (era doctor în teologie la Viena), nu ne mirăm că Iosif Pop „vîna după voturi” sperînd, ca și Cipariu, alegerea în Capitul, pe locul rămas după moartea lui Ișidor Alpini (vezi scris. XXXV, n. 1).

¹² *Le moriuus nil nisi bene!* — un proverb uitat de Cipariu.

¹³ Nu ne putem da seama ce i-au „trimis clericii” din Seminarul de la Blaj lui Bariț. Conținutul foilor de la Eiașov — unde se pare că nu s-a publicat acest „ceva”, nu ajută la identificarea lui.

¹⁴ *Lectiîn Leontean-Jurca*, 1810—1888, s-a născut în satul Totoiu din Comitatul Albei Inferioare, părinți fiindu-i țărani Ioan Jurca și Ana Eengescu. A urmat cursurile primare și secundare la Alba-Iulia, liceul și studiile teologice la Blaj. În 1832—1833 a fost învățător la „norme” în Blaj, după care, pentru patru decenii, pleacă în slujba preoțească: paroh la Veresmort, protopop tot acolo, din 1837, apoi protopop al Uioarei, din 1841 pînă în 1873, cînd ajunge canonic metropolitan la Blaj. În 1842 Leontin Leontean era protopop la Uioara.

¹⁵ Vezi scris, anterioară.

¹⁶ Într-adevăr, Vasile Erdeli (vezi despre el, *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Antonelli, nr. XIV, n. 10), la această dată doar capitular la Oradea, va ajunge episcop greco-catolic de Oradea la 2 august 1842, în anul următor fiind consacrat de Lemeni, în catedrala Blajului (Vezi Ion Vancea, *Biografia sinoptică a episcopului gr. catih. român de Oradea-Marc oarecînd Yasiliu baron de Erdelyi*, Oradea, 1863; Iacob Radu, *Episcopul baron Vasile Erdeli. (Aideleanu, Erdelyi) 1843—1862*, Oradea, 1928). Trebuie să înțelegem din această scrisoare că, într-un fel sau altul, Ișidor Alpini era o stavilă în drumul lui Erdeli către episcopat, probabil un concurent posibil. Episcopia Orăzii era „văduvă” din 25 decembrie 1839, de la moartea bunului arhiereu iubitor de cultură, Samuil Vulcan. Erdeli o cîrmuia în calitate de prepezit capitular. Vezi infra, scris. XLII, n. 15 și XLIII.

XXXVIII

Blaș 16/28 iun. 1842

Domnule și prietine!

În grabă fiind, mai întîi am de a vă mulțami pentru tutun, care ieri l-am primit prin d. Schiessl de aici, subț pecetea d-lui Popasu¹. Mai încolo să vă înștiințez că prin fratele] protopop al Turzii² am trimis acei 30 f. w. la fratele d-tale, carele i-au și primit³, dar încă nu am primit cvitanție. Alți bani nu am mai plătit pentru d-ta. încît pentru prenumerații, încă nici unul nu mi s-au arătat, dar după obiceiul ce-l au domnii noștri, nici nu aștept să se mai declareze a doua oară, socotindu-le desulă declarația la semestrul I^o. D-ta, dară, trimite la toți carii au primit la I^o semestru, după înștiințarea mea, singur luînd afară pre protopopul de la Mediaș, C. Alpini⁴, carele numai pre I-l sem. au prenumerat și acum de curînd fiind aici și la mine, nu și-au rînoit declarația. Poate va să prenumere la poșta de-acolo. Așadară, trimite la toți ceilalți de aici, precum și la Moldvai Stephanus din Pintic⁵ și lui Leontean de la M[aros] Ujvâr⁶, că aceștia s-au declarat pre tot anul.

Grăiește d-lui Gott să trimită cele nemțești d-lui Georg Schiessl, apothecar de aici și pre al 2^{lea} semestru, dar fără *Schtunden Blumen*⁷. Cînd vei avea trebuință, trage poliță prin Ios. Schmidt la Sibiu, că altfel se întîrzie uneori trimiterea banilor prea mult.

Mi Trifu⁸ ce face? D[umnea]v[oast]ră tăceți socotind că vestea nu merge, — nu, ci zboară. Pe Silași⁹ l-am însurat cu Linca, nepoata ep[isco]pului, la Rusalii. Să fi văzut ce pompă! Ep[isco]pul iarăși s-au întors la Cluj. Preste puțin, mai multe. Și cu acestea, sluga,

Cipariu mpr. / 102

[Adresa:] Herrn Professor Georg v[on] Baritz wohlgeboren, in Cronstadt.

¹ Ioan Popasu, protopopul neunit al Brașovului.

² Protopopul greco-catolic al Turzii era Ioan Sacalai, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. X, n. 10.

³ Alexandru Bariț, ajutor de paroh (capelan) în Petridul de Mijloc de lingă Turda.

⁴ Constantin Alpini, protopopul Mediașului, despre care vezi *Ibid.*, scrisorile lui Iosif Many, nr. X, n. 11.

⁵ Ștefan Moldvai, protopop al Fărăgăului, fratele profesorului blăjean Grigore Moldvai.

⁶ Leontin Leontean, protopopul Uioarei (vezi scris, anterioară, n. 14).

⁷ Corect = Stundenblume = specie de floare, Hibiscus, rom. zămeșiță. Probabil foaia literară a ziarului brașovean *Siebenbürgen Wochenblatt*.

⁸ Ioan Maioreșcu.

⁹ Vasile Silași, protopopul Becleanului, tatăl lui Grigore Silași.

XXXIX

Blaș, 9/21 aug. 1842

Domnule și prietine!

Mult prețuita d[umnea]v[oast]re scrisoare din II° ale acestii, am primit cu postia trecută, de care prea mult vă mulțamesc, nu numai pentru că m-ați scos din îngrijare pentru o scrisoare a mea ce vi-o îndreptasem mai de mult în treaba abonațiilor, dar și — mai vîrtos — pentru prețioasele înștiințări ce mi-ați împărtășit, deși sînt cea mai mare parte triste, triste prea mult. Mi se pare că anul acesta au fost fatal pentru românii ardeleni, dintre carii cei mai aleși parte sînt lipsiți și scăpătați, parte se dădură pămîntului și, de ar merge lovirile sortii tot pre această urmă, în scurt nu ar mai avea în cine să-și mai stîmpere minia.

Mă întrebi pentru *Icoana pămîntului*¹, la care-ți răspunz cum că cu capetul săptămîinii aceștia va să iasă 1-lea tom de 20 și ceva de coaie, cu care prilej păr[întele] Rus nu va lipsi a vesti prin organul foilor dv-re ce va avea de vestit². Pricina, încîtva, a întîrzierii au fost că — din unele împrejurări — în loc de a începe în februarie, după cum se vestise, ne apucarăm în iunie. Altfeli acum am fi la al 3-lea tom; și pînă atunci d[umnea]v[oast]ră puteți încredința pre cei de-acolo că lucrul merge ferbinte și nu mai are de a se teme de nici o împiedecare³.

De la / Arad încă primii tot atunci o scrisoare a d-lui Gavra⁴, în care pentru „lucrul Șincal-Clainian” scrie că vom ceti în gazeta d[umnea]v[oast]re⁵. De la Sibiu tot atunci primii și de la J. Schmidt⁶ înștiințarea că i-ai tras o poliță pentru 65 f. 20 h cm., care zice că-i va plăti. Io, astăzi, asemenea-i răspunz, îndătorîndu-l ca să facă numai decît.

Pentru *Gazetă*, văzui și întru un număr că aveți de gând ca pe viitoriu să o dați de 2 ori în săptămână⁷. Io nu știu ce să zic anumit pentru că nu cunosc opinia publică așa cum trebuie să o cunoști d-ta, mai cu seamă din corespunderi ce ai cu unii-alții. Încît pentru blajeni, aștia cetesc mai toți și alte gazete streine, de unde foaia politică a dv-re, afară de știrile din prințipaturi, puțin zic că-i interesează. Singură dară *Foaia pentru minte* are mai mult interes aici⁸. Deci, de te gătești, nu numai cea politică, dar și cealaltă a o da de 2 ori pe săptămână, așa socotesc că nu vor scădea prenumerații. D-ta, dară, știu că-ți vei lua măsurile după cum vei afla mai cu cale și am nădejde că după tactul ce l-ai nimerit pînă acuma și acuma vei izbuti⁹.

Dar să-ți mai adaug și alta. Pentru interesul foilor d-tale ca să cruți pre episcopul pre cît vă este cu putință, nu ca să lăsați adevărul, ci dîndu-i o îmbrăcăminte mai netedă; înțeleg asemenea critici ca cea de deunăzi a lui *Abc*, pentru care am auzit că i-au căzut amar episcopului,¹⁰ aflîndu-să învinovățit de la neștine necunoscut cu împreju / rările în care se află astăzi clerul nostru¹⁰. Care acum poate și mai tare se va fi năcăjind, după ce alt sfătos aceeași o au publicat și în *Väsarnapi Ujság* din Cluj de DEF¹¹. Și asta ți-o însemnez numai pentru ca, dacă nu-ți ajută episcopul, să nu-ți strice, socotindu-te că au ești strein de cătră dînsul, au nu ai destul tact pentru lucruri așa delicate. Io știu prea bine cît de anevoie este a nimeri gustul și placul tuturor și cît de scâlciete sînt pretențiile multor oameni asupra jurnaliștilor, dar io-ți grăiesc din prietinie, după *a mea* singură părere.

Episcopul e tot la Cluj, ducînd cu sine și pre *nebunul D*¹² carele acum de la însurăciunea lui Siloași se ține rudenie cu episcopul, ca să-l cunoască și Clujul cum îl cunoaște bine Oradea, Sibiu, Brașovul etc, numai pagubă că ofărînd la Cluj pre blajeni, amestecă și principiul naționalității noastre, descriindu-ne pre toți ca pre niște *Magyarenfreser*¹³ și că numai singur e patron magyarizației în Blaș. N.B. De cînd s-au scris reprezentația pentru limbă cătră episcop¹⁴, de atunci tot nexul între el și profesori au încetat. Unii zic că cu astfel de spălaturi vrea și un scop mai înalt să-și ajute vlădicie! Pînă la atîta ajunge mîntea nebunului, cum se pare, după pilda lui Erdelyi, pre carii spun că numai rîvna magyarismului l-au rădicat la episcopia Orăzii, precum vei fi auzit¹⁵. Și aceea vei fi știind că Aaron de la Beiuș merge cenzor la Buda, dar aceea poate nu știi că această promoție ce mai de mult atîta o au dorit, acum nu-i e prea la plăcere¹⁶.

Io pre vacație nu mă mișc de-acasă, de nu cumva pre vro 2—3 zile la Sibiu, că nu mă aflu prea bine. Ceilalți încă mai toți sînt aici. Încît pentru tutun, am căpătat de la București atîta cît îmi va fi pre un an.

Și sînt cu deosebită cinstire al d-v. preaplecat,

Cipariu mpr. /

[Adresa:] Herrn Professor *Georg Baritz* wohlgeboren, in Cronsstadt. Franco.

⁷ Lucrarea geografică a profesorului Ioan Rusu (vezi scris. XXXVI, n. 13).

⁸ Ioan Rusu îi dă de știre lui Bariț în 4/16 septembrie 1842 (*George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Rusu, nr. XVIII, inel. n. 1): „Tomul I din *Icoana Pămîntului* e gata, și mîne să va pune pe teac coala de pre urmă. Mă rog, dară, fii bun și virește undeva, sau în *Gazetă* sau în *Foaie*, aici alăturata înștiințare”. înștiințarea remarcabilului autor este scurtă și simplă (vezi *Foaie pentru minte* 1842, nr. 35, p. 180): „Din *Icoana Pămîntului* sau *Geografia* d-lui profesor Ioan Rus, tomul I au ieșit de sub teac, și este nădejde că nu peste multă vreme publicul va primi cartea întreagă în mînă”.

⁹ Cipariu a grăit într-un ceas rău: *Icoana* lui Rusu va suporta o tragică „împiedecare”: moartea prematură a autorului, în 4 aprilie 1843, în vîrstă de 32 de ani. Volumul al III-lea se tipărește postum, prin grija prepozitului Simion Crainic, unchiul răposatului, și a lui Cipariu, zgduit și el de această întîmplare atît de păgubitoare pentru cultura Blajului (vezi infra, scris. XLII).

¹⁰ *Alexandru Gavra*, 1797—1884, profesor la Preparandia din Arad, literat și om de cultură remarcabil. Cităm despre acest controversat — dar pe nedrept uitat! — cărturar de la începuturile literaturii noastre moderne, un pasaj din *Enciclopedia Română* a lui Corneliu Diaconovici (II, Sibiu, 1900, p. 513): „Timp de 55 de ani a lucrat pe terenul învățămîntului cu mult succes, crescînd în spirit bisericesc și național mai multe generațiuni de vrednici învățători”. Despre Alexandru Gavra vezi necrologul său, *Alexandru Gavra*, în *Biserica și școala*, VIII, 1884, p. 354—356; I. Vuia, *Fragmente din istoricul pedagogicului conf. gr. or. român din Arad. Studiu istoric-pedagogic*, Panciova, 1887; Ioan Modrigan, *Soarta Cronicii lui Șincai*, în *Cultura creștină*, VI, 1916, nr. 1, p. 23 și urm.; Teodor Botiș, *Istoria Școlii normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922; V. Poșeangă, E. Găvăneșcii și V. Țîrcovnicu, *Preparandia din Arad*, București, 1964.

¹¹ Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, 1976, voi. III, p. 73.

¹² Johann Schmidt, negustor din Sibiu.

¹³ *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 26, p. 104: „De la redacție [...] După ce redacția cu editorul s-au învoit ca, pe anul viitoriu 1813, *Gazeta* să se dea pe săptămînă de două ori, și așa, să facă destul dorinței celor mai mulți, am socotit că cu capătul anului curgătorul ar fi cuviincios a tipări într-o foaie deosebită și cinstitele nume ale dd-lor abonați carii prenumeraseră pînă acuma. Deci, oricine ar avea a ne reflecta ceva în privința aceasta, ne rugăm să binevoiască a o face aceasta mai din vreme”. Pasajul din scrisoarea lui Cipariu e rezultatul acestei invitații. Într-adevăr, începînd cu 1 ianuarie 1813, *Gazeta de Transilvania* va apărea de două ori pe săptămînă.

¹⁴ Credem că aceasta era mai mult o dorință personală a lui Cipariu, ca om de cultură și literat, decît a cititorilor. În realitate, „foaia politică” de la Brașov s-a bucurat de un prestigiu și căutare infinit mai mari decît *Foaie pentru minte* ... De altfel, dorința lui Cipariu nu se va împlini: *Foaia* brașoveană apare săptămînal pînă la sfîrșit, în 1865, în unii ani chiar de mai puține ori.

¹⁵ Tactul lui Bariț, ireproșabil, îl conducea spre extinderea publicației politice, în planul metodologic al redactorului, *Foaia pentru minte* ... avea ea însăși un rol politic pe care și l-a jucat cu succes (vezi George E. M. Marica, *Ideologia generației, române de la 1848 din Transilvania*, București, 1968, passim; Idem, *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie analitică cu un studiu, monografic*, București, 1969, introducerea).

¹⁶ Un incident gazetăresc din 1842, care a produs rumoare în rîndul blajenilor: în *Foaie pentru minte*..., 1842, nr. 26, p. 201—205, sub semnătura A.B.C. s-a publicat o recenzie la *Șematismul* Blajului pe 1842 (vezi scris. XXXVI, n. 12). Sub pretextul recenzării cărții, autorul face o analiză subtilă și la obiect a situației învățămîntului din școlile Blajului, a situației clerului din eparhie. Pe ambele tărîmuri găsește delăsare, ignoranță, inerție. Firește, era grav atins episcopul Lemeni, răspunzător în primul rînd de această stare. Blajenii n-au reușit niciodată să descopere identitatea autorului — Bariț știa să păstreze secretul ziaristic! — și cu atît mai puțin istoricii literari de pînă acum. Am descoperit-o noi, în persoana blajinului — și de aceea în afara oricărei bănuieli! — profesor Ioan Rusu, cu ocazia publicării corespondenței lui cu Bariț (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, capitolul scrisorilor lui Ioan Rusu, nr. XVII, inel. n. 4 și nr. XVIII; vezi acolo și un rezumat amănunțit al recenziei).

¹⁷ Revista maghiară *Väsarnapi Ujság* de la Cluj traduce selectiv (1842, nr. 431, p. 492—501) recenziile lui Ioan Rusu din *Foaie pentru minte* semnînd, în continuarea pseudonimului lui Rusu, D.E.F. Nu ne putem pronunța asupra identității acestui traducător,

cîr el pare să fie Iosif Many (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Rusu, nr. XVIII, n. 18).

¹² Acest „D” trebuie să fie canonicul Vasile Rațiu. Identificabil, cu aproximație, după pasajul de mai jos: „De cînd s-au scris reprezentăția pentru limbă către episcop, de atunci tot nexul între el și profesorii au încetat”. Or, acesta e anul cînd a început ruptura între canonicul Rațiu și profesorii blăjeni. Poate fi și secretarul consistorial Ioan Turc, acesta — după cum reiese din scrisoarea următoare — manifestînd veleități de viitor episcop.

¹³ „Mîncători de unguri”.

¹⁴ Protestul Consistoriului din Elaj împotriva limbii iraghiare (vezi scris. XXXVI n. 11).

¹⁵ Vezi scris. XXXVII, n. 16. Este foarte posibil, deoarece la 1848 Vasile Erdeli va avea o atitudine de simpatie față de kossuthiști, după revoluție trebuind să se disculpe în fața autorităților imperiale și în fața națiunii, pentru colaboraționism cu dușmanii românilor.

¹⁶ Teodor Aron, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 112. Aron va trece, într-adevăr, în 1842, ca cenzor al cărților românești din Buda, slujbă pe care o ocupaseră, cu decenii în urmă, iluștri înaintași ca Micu, Șincai și Maior. Vezi și *Theodor Aaron de Bistia*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXII, 1859, p. 57—58; *Lugoș*, 17/29 decemb. 1859, în *Foaie peniuu minte* 1860, nr. 20, p. 147—151; Cornel Diaconovici, *Enciclopedia Română*, I, Sibiu, 1898, p. 2—3.

XL

Blaj, 7/19 nov. [1]842

Prietine !

Avînd tocma acum un prilej către Sibiu, cu dorire mă apuc să-ți scriu cîte ceva, că e de mult de cînd n-am scris unul altuia¹. Pricinile amîndoaouă părțile și le cunosc mai bine.

Și mai întîi, încît pentru maghiarism, socotesc că i-au trecut vremea de-a mai dezbate asupra-i. Ungurii, precum înțeleg și din alții, nici inșii nu cred că vor putea să facă ceva. Dar cei din Ardeal și ei trebuie să zică ceva, ca să nu rămîie în judecată că ei sînt mai răci decît exaltații lor de preste puste *a szent ugyerf*. Și apoi se vor face că-i doare, că nu le-au fost cu puțință să isprăvească nimic. /

Dar mai rău e cu sașii. Nu auzi cum aruncă mînușa iubitoriu de drept (săsesc), cel de la d-voastră?² Aici văz că și d-ta taci⁴. Pesemne, de-ar fi după sasi și unguri, D-zeu încă puțin ar putea să ne ajute, că se pare a fi obligat a ajuta numai pe aceia, că numai al lor D-zeu este.

Acuși vom vedea ce vor mai hotărî înțelepții de la Cluj. Episcopul încă s-au grăbit acolo mai de 2 săptămîni. Despre articolul cel mai dinainte — cam împungătoriu — n-am avut prilej a grăi cu Măria-Sa. Și așa, va și rămînea într-atîta⁵.

Încît pentru prenumerații la foile d-tale, voi scrie mai de-aproape pe la începutul lunii următoare; / Pînă acuma numai 4 s-au îmbiat: Crainic, Alutan, Rus și Bărnuț. Mă tem că nu-ți voi putea trimite nici zece. Dar, precum văz, d-ta nu te razămi pre cei de aici. Cu alt prilej, poate și altele despre aceștiași obiect.

Lucruri noao n-am să-ți însemnez, ci numai puține sau mai nimica ce te-ar interesa. Însă mai întîi, că un *călugăr* mai deunăzi au pus profesia și s-au mai primit 3 noviți⁶. Bune semne! Aici călugăria are vrăjmași

patroni, pre episcopul mai întîi (*quam dispar in omnibus a praedecessore !*)⁷, și secundant, ca să tac de alții mai puțin rîvnitori, pre preanțeleptul domn și doctor Iosif Pop de Ujlak⁸.

Mai încolo, Turc va să meargă la Viena, să puie docto/rat, ca să poată fi *successor in munda etiam Angelicis humeris formidando*⁹. Așa, după proiectul stăpînitoriului, la care, însă, mi se pare că mai sus pomenitul înțelept n-ar arăta prea multămită față.

Vezi ce planuri pentru viitorime și înaintarea neamului, ce împărecheri sau pizme, de-acuma urzite! Și apoi, să mai zici.

Profesori la teologie sînt tot aciași, afară de Raț, într-a căruia loc e d. Boer cel tînăr¹⁰, acum preoțit. La filosofie tot aceiași iară, afară de Draje¹¹, care eacumcăplan în Tiur, într-a căruia loc e Pap Basilius, mezenul¹². La Ghimnasia sînt 4 călugări și Ladai¹³, carele e și *studior[um] praefectus in Seminario*¹⁴, în locul lui Boer¹⁵. Raț e rector¹⁶, și io-ți scriu d-tale din casa în carea au șezut el, și mai nainte, Filipan¹⁷ și Stoica¹⁸.

Vezi, gîndeam că nu voi avea ce-ți scrie și iaca mă pomenii cu atîtea vești interesante, după care rămîi cu toată cinstirea, al d-tale ca frate,

Cipariu mpr.

P.S. Trimite scrisoarea alăturată lui Trif¹⁹. /

P.S. Istoriile lui Maior, cu prilej. /

¹ Din 9/21 august 1842 (vezi scrisoarea anterioară).

² „Pentru cauza sfîntă”. Cipariu se înșală în speranța că aristocrația maghiară își va slăbi campania de deznaționalizare. Încă din 1842, ea își găsește un corolar periculos în ideea unirii Transilvaniei cu Ungaria (vezi *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 8, p. 28), în condițiile cînd — spune Bariț — „dimpotrivă, toate alte nații din astă patrie, în unirea cu Ungaria nu pot vedea altă decît cea mai neapărată primejdie de stingere politicească”. Cele două idei fixe se vor exacerba la 1848, în focul revoluției (vezi infra, scrisorile din 1848).

³ „Iubitoriu de drept săsesc” era istoricul și scriitorul sas din Brașov, Joseph Trausch. În urma suplicii celor doi episcopi „împotriva sașilor” (vezi scris. XXXVII, n. 10) — zice Bariț — „patricianii sași au însărcinat pe confratele lor Josif Trausch din Brașov, om de mare auctoritate între dinșii, ca să combată argumentele petițiunei episcopilor”. „Refutările” lui Trausch, începute în 1842 prin publicațiile tiber săsești, vor căpăta forma unei cărți încheigate doi ani mai tîrziu: *Bemerkungen tiber die vom Siebenbürgischen Bischof Herrn Bazilius Moga im Jahre 1837 zu Hermannstadt versammelten Landesstaenden unterlegte Bittschriften*, Brașov, 1844 (vezi și infra, scris. LXXVII, n. 4).

⁴ *Rugămîntea celor doi episcopi românești...* a fost alcătuită în ideea că se va găsi o breșă politică pentru români, în condițiile ciocnirii dintre națiunile privilegiate din Transilvania. Bariț nu era convins — și timpul i-a dat dreptate! — că pe această cale se poate obține ceva pe seama românilor. Încă în primăvară, el publicase manifestul *Cătră români din Transilvania !* (în *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 11, p. 41—42), care, în esență, se poate reduce la următorul îndemn: „Nu cumva vreunul sau unii din noi să cază în ispită de a se face de unealtă vreunei partide, nici cu condeiu, nici cu cuvîntul, cu atît mai puțin cu fapta” (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. III, n. 3; scrisorile lui Grigore Mihali, nr. III, n. 6). Acesta este punctul de vedere care îl conduce pe Bariț în 1842 și în următorii ani, în disputa dintre „națiunile nobile” ungară și sașă.

⁵ Este vorba de recenzia lui Ioan Rusu la *Șematismul* pe 1842 (vezi scris, anterioară, n. 10).

106

106

179

#

Domnule și prietine!

De mult am stat să-ți scriu, dar mai una mai alta m-au împedecat. Știi, așa-s domnii cei mari, dar n-ai ce face¹. Acum din Sibiu, gluma de-o parte, deși mă aflu nu prea bine, dar nu m-am putut răbda să nu-ți răspunz la câte una din scrisorile d-tale.

Și mai întâi, încît pentru ajutoriu la foaia d-tale, cu prilej: cînd mă voi simți împins dinlăuntru, nu mă voi trage. Almintreilea, cînd scrie om[ul] fără ațîțare, scrie fără efect. Pentru biografia lui Klein, te încredințez că nu voi lipsi².

Articulul lui Bărnăț *Soborul* n-au făcut, precît știu io, prea mare impresie în Blaj. Pentru ce? Pentru că și-au pus numele. Mi-ar fi plăcut a-mi adauge cîteva reflexii, cam în înțelesul notelor d-tale — a unelor —, dar m-am tras pe seamă³, să nu mă învinovățescă că dacă în alții *honores mutant mores**, în mine să zică că *mutarunt principia; falso quidem, sed mundus propendet in malum*⁴.

Rus au fost foarte rău bolnav și acum e tot în pat⁵, dar ceva mai bine. Ce mi-ai scris, i-am împărtășit.

Bohățel au scris în *E[rde]lyi* *Hirado* asupra d-tale. Tăcea-vei? Ar fi pagubă să nu-i dove[de]ști din însuși *Hirado* că nu aceea le e tendința d-lor unguri ce zice d-lui, și cum că de-au început acum ungerii a se mai stîmpăra în pretensii-și, aceasta încă are pricinile sale, dar d. Kovâts Lajos tot nu de mult au scris, în n-rul criticat de d-ta, că românii ar fi gata pentru drepturi a primi limba ungerilor⁶, vezi, întru-nțelesul să se unguerească.

Di ce nu ai publicat și d-ta *Instanția* epi[sco]piilor români? ⁷

Multă închinăciune la ai d-tale și cunoscuților noștri, și cu aceste sluga d-voastre,

Cipariu mpr. /

[Adresa:] H[er]r[n] Wohlgeboren der H[er]r[n] Georg Baritz
Professor in Cronstadt. Franco.

¹ După ani de speranțe și așteptare, Cipariu a fost acceptat pînă la urmă în rîndul canonicilor capitulării din Blaj, în toamna anului 1842. Printr-un decret imperial din 14 februarie 1843, i se confirmă numirea (vezi *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 19, p. 73), învățatul profesor intrînd astfel în rîndul „domnilor cei mari” din Blaj.

² *Săborul cel mare al Episcopiei Făgărașului*, scriere importantă a lui Simion Bărnățiu (vezi *Foaie pentru minte* 1843, nr. 4, p. 26—29; nr. 5, p. 33—37, cu semnătura B.), care marchează începutul celei de a doua faze a acțiunii politice naționale de la 1842—1846: lupta împotriva elementelor retrograde, reprezentînd inerția în viața românilor, pentru reformarea instituțiilor naționale și a vieții sociale românești. Vezi analiza amplă a întregii problematice, ca și a articolului, în *George Bariț și contemporanii săi*, III, studiul introductiv la scrisorile lui Nicolae Maniu. O ediție modernă a studiului lui Bărnățiu, la G. B o g d a n-D u i c ă, *Viața și ideile lui Simion Bărnățiu*, București, 1924, anexa VII, p. 212-219.

³ Cipariu se înșeală: notele de la subsolul *Săborului* nu-i aparțin lui Bariț, ci lui Simion Bărnățiu însuși. Dar pentru că nu sînt semnate, proaspătul canonic blăjean le

^{*} Noul călugăr era *Toma Ieronim Albani*, 1800—1883, unul dintre ultimii călugări bazilitani de la Blaj (vezi despre el Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, în *Anuarul Liceului de băieți românii „Sf. Vasile cel Mare” — Blaj pe anul școlar 19-39/40*, Blaj, 1940, p. 77). Despre cei 3 „novoți” n-avem nici o informație.

[†] „Care se deosebește între toate de predecesorul său”.

[‡] Profesorul Iosif Pop de *Uifalâu*, nu Ujîak, doctor în teologie de Viena, se vede că n-a fost pe placul lui Cipariu niciodată (vezi scrisorile următoare, mai cu seamă cele din 1845, înaintea sinuciderii lui Iosif Pop).

[§] „Urmaș pe lume, care este de temut și pentru niște umeri de arhangheli”.

^{||} „Boer cel tînăr” — profesorul Demetriu Boer (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. II, n. 2). În afara lui, mai erau profesori la cursul teologic: *Timotei Cipariu*, la studii biblice și limbi orientale; *Iosif Pop* la teologie dogmatică; *Simion Fiilep*, la teologie morală și pastorală și la pedagogie. *Demetriu Boer* predă — reiese din această scrisoare — istoria eclesiastică și canoanele, în locul lui Vasile Rațiu, devenit rector al Seminarului teologic (vezi nota 16).

^{|||} *George Dragea*, 1815—1865, absolvent de teologie în Blaj, a profesat un singur an, 1841—1842, după care a fost toată viața paroh în Tiur, lângă Blaj. Alți profesori la cursul de filosofie: *Nicolae Marcu* la fizică teoretică și experimentală; *Ioan Rusu* la geografie și istorie universală; *Simion Bărnățiu* la filozofie, *Iosif Pop* la religie și acum — scrie Cipariu — un „Papp Basilius mezinul” (vezi nota următoare) la matematici, în locul lui Dragea.

^{||||} Este vorba de Vasile Papp, viitorul fruntaș politic Vasile Ladislau Popp (vezi despre el *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, scrisorile lui Pavel Vasici, passim; voi. III, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu). Tînărul și cerbicosul profesor, care era un burghez liberal prin excelență, cu totul deosebit de mentalitatea poească sau didactică a confrăților săi, se va atașa în anii următori cu entuziasm la acțiunea politică a lui Bărnățiu împotriva episcopului Lemeni, dînd mult de lucru arhierului retrograd (vezi infra, scrisorile lui Cipariu din 1843—1845).

^{|||||} Demetriu Ladai era profesor la clasa superioară de poetică (vezi supra, scris. XV, n. 9), alături călugării: *Mihail Ambroziu Elekesi*, ia clasa superioară de gramatică și *Toma Ieronim Albani*, la clasa inferioară de gramatică. Nu știm care sînt ceilalți doi călugări, pentru că la gimnaziu mai predau: *Constantin Alutan*, capitular, „praefectus” al gimnaziului, *Demetriu Boer* la clasa inferioară de poetică, *Iosif Tarcea*, ia clasa mijlocie de gramatică și *Grigore Moldvai* la limba germană (vezi *Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioceseos Fogarasicnsis in Transilvania pro Anno a Christo Nato MDCCCXLII* [1842]..., Blaj, 1842).

^{||||||} „Prefect de studii în Seminar”.

^{|||||||} în locul lui Demetriu Boer.

^{|||||||} Moment nefast în viața Blajului: prin rezoluția nr. 1221 din 19/31 octombrie 1842, episcopul Lemeni îl numește pe canonicul Vasile Rațiu rector al Liceului greco-catolic, avînd în subordine atît Seminarul teologic cît și cursul de filosofie. Lemeni La preferat pe Rațiu tocmai pentru duritatea și severitatea sa, ca să „facă ordine” în rîndul profesorilor prea liberali de la Blaj. Atitudinea brutală a lui Rațiu va grăbi dezlănțuirea conflictului dintre profesori și „partida lemeniană” (vezi infra, scrisorile din 1843—1845).

^{|||||||} *Vasile Filipan*, 1766—1832, remarcabil profesor și cleric blăjean, unul dintre cei dintîi membri ai Capitulului de la Blaj (1807). Din 1821 pînă la moarte a fost prepozitul Capitulului. După unele indicații, ar fi scris o *Istorie bisericască*, lucrare care pare a fi pierdută. Vezi despre el Ioan Rațiu, *Dascălii noștri. Scurte notițe din viața și activitatea lor literară. 1154—1848*, Blaj, 1908, p. 48-49.

^{|||||||} *Gabriel Stoica de Baci*, 1772—1836, originar din Milășel, în Comitatul Cojocnei, a urmat cursurile gimnaziale la Tîrgu-Mureș și Blaj iar teologia la Bratislava. În 1799 a funcționat ca profesor la Blaj pentru scurtă vreme, după care e trimis paroh și protopop în Vărăi, Comitatul Solnocului Inferior. În 1807 se mută în protopopiatul Jucului. Din 1809 e canonic capitular, iar din 1832 prepozit capitular.

^{|||||||} Ioan Maiorescu.

atribuie redactorului. Apartenența lor a fost stabilită de Bogdan-Duică în Op. cit., reproducând articolul bărnăuian după originalul de la B.A.R., ms. rom. 993.

⁴ „Onorurile schimbă năravurile”.

⁵ „S-au schimbat principiile; ceea ce nu e adevărat, dar ce să faci, lumea e înclinată spre rele” (ccresp. rom.: „Ce să faci, așa e lumea!”).

⁶ Din care nu se va mai scula, încetînd din viață la 6 martie 1843 (vezi supra, XXXIX, n. 3; *George Bariț și contemporanii săi*, III, capitolul corespondenței lui Ioan Rusu cu Bariț).

⁷ Alexandru Bohățel, tînăr avocat român din Cluj (vezi despre el *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Grigore Mihali, nr. III, n. 5) nutrea ambiții nemăsurate de parvenire, pe care le vedea realizabile prin cochetăria cu partida liberală maghiară din Transilvania, oricînd dispusă să accepte ieniceri care vor lovi apoi în propria națiune. Parte din credulitate, parte din lipsă de orizont politic, Bohățel nu vede cu ochi buni politica rezervată a gazetelor lui Bariț față de glasurile de sirenă ale aristocrației maghiare, care i-ar fi dorit pe români un element de manevră în Sachsenland, unde pierdeau teren în favoarea avîntului național al sașilor. În concepția lui Bariț și a partidei noastre naționale, românii — ca națiune etnică regentă în principat — trebuiau să fie deasupra și împotriva amîndurora, atîta vreme cît „națiunile” maghiară și sașă se confundau cu nobilimea acestora. Dezideratul e admirabil exprimat de Grigore Mihali în scrisoarea către Bariț din 4 martie 1843 (*Ibid.*, scrisorile lui Grigore Mihali, nr. III): „Aurea nobis neutralitas între partidele celorlalte nații și sancta animosa defensio împotriva amîndurora, potrivit cu legile naturii și ale lui Dumnezeu”. încă în 1842, Alexandru Bohățel îl atacase pe Bariț în articolul *Czáfolat* (vezi *Erdelyi Hirado*, 1842, nr. 37, p. 222-223; nr. 38, p. 228-229; nr. 39, p. 236), sub pseudonimul „S. Sándor”, pe care Iosif Manv i-l destăinuiește redactorului brașovean a fi al lui Bohățel. Acestuia nu-i convine atitudinea hotărîtă a lui Bariț în sprijinul limbii și naționalității amenințate de aristocrația maghiară, atitudine reliefată într-o salbă de articole din *Gazeta de Transilvania* la începutul anului 1842, și nu-i convine refuzul lui Bariț de a se lua de piept cu sașii, formînd o opinie românească în acest sens, așa cum ar fi dorit-o partida liberală maghiară. Bariț îi răspunde înțelept lui „S[6smezei] Sándor” alias Bohățel, într-o *Deslușire* din *Gazeta de Transilvania*, V, 1842, nr. 19, p. 73—74 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. IV, n. 2; Scrisorile lui Iosif Many, nr. III, n. 5), dovedindu-i neputința și lipsa de competență în politică. Dar Bohățel nu se dă bătut. În martie 1843, revine cu un *Komoly szo a Gazeta de Transilvaniához* (în *Erdelyi Hirado*, 1843, nr. 18, p. 105—106), semnat — nelolial! — „Tobb olan hemzetheli társaink nevenen is” = și în numele altor mai mulți conaționali români. Bohățel intervine ca urmare a polemicii analizate infra, în nota 8. Ungurii nu vor să-i învrăjbească pe români cu sașii, ci vor să-i ajute. Referindu-se la disputa despre limba oficială, el scapă o judecată de-o miopie evidentă: românii să adopte limba maghiară, și totul e rezolvat pentru ei! Bariț ripostează printr-un *Răspuns serios la un cuvînt serios* (în *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 17, p. 66—68), reluînd ideea lansată în proclamația din primăvara anului 1842 (supra, scris. X L, n. 4), dar de data aceasta dezvoltînd resorturile acestei neutralități: românii trebuie „să aștepte de la vreme și, în ultima instanția chiar în sensul constituției, îndreptarea stării” lor politice. Așadar, pe linia ideologică ce își are rădăcinile în *Supplex Libellus Valachorum* de la 1791, românii au în față același ideal: dobîndirea statutului de națiune constituțională, întărit la 1848 cu dezideratul independenței naționale. Vezi despre polemica Bohățel — Bariț din 1843 în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. XI, n. 8; scrisorile lui Grigore Mihali, nr. III, n. 6.

⁸ Conținutul acestei note a se considera anterior polemicii de la nota 7! Publicistul clujean Kovács Lajos cutezase, în ianuarie 1843 (articolul *Szász mozgalmak. Allásunk tőlajkoiása*, în *Erdelyi Hirado*, IM3, nr. 7, p. 39—40), să-i amenințe fâțiș pe sași cu ... românii (vezi amenințarea: „îl chem pe fratele mai mare!”) : „între sași, pe Pămîntul Crăiesc, locuiește un popor [românii, n. ns.] a cărui economie și avere, cîștigate cu multă sudoare și între împrejurări grele, cumpănește atît de mult, încît noi, maghiarii, numai să vrem, prin acel popor putem nimici toate planurile cele contrare naționalității noastre. Să dăm noi acelui popor libertatea și drepturile pe care între sași, tot nu le poate avea, ci sînt foarte asupriți. Astfel, el va primi limba noastră și noi vom fi în cliștig”. Era prea mult! Bariț răspunde, scurt și cuprinzător, în *Gazeta de Transilvania* (VI, 1843, nr. 6, p. 21): „Românii n-au a se, mesteca în dușmăniile națiilor cuprinse în constituție, nici chiar atunci cînd ar vedea că de acolo le-ar

veni ceva folosuri, de azi pe mîne!” E concluzia care-l decide pe Bohățel să ia conde-fiul și să scrie (vezi nota anterioară), poate chiar la comanda facțiunii liberale maghiare din Cluj.

⁹ Adică de ce n-a publicat-o în *Foaie pentru minte ... ?* Ori, probabil, broșura tipărită cu *Rugămîntea celor doi episcopi românești ...* — s-a stampat în tipărița lui Gott, sub îngrijirea directă a lui Bariț, cu litera cunoscută a *Foii pentru minte...*! — nu ajunsese încă în mîna lui Cipariu. Este posibil, pentru că broșura a avut o poveste aventuroasă, prin sforțările patriciatului sășesc de a o opri (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. XIV și urm.).

XLII

Bl[aj] apr. 30 1843

Domnule și prietine !

Mila D[omnu]lui, acum nu-ți scriu din pat, dar tot nu sînt deplin însănătoșat. Aștept cu vremea să-mi vie și sănătatea, dar cine știe. La începutul postului mi s-au început și răul, dar mai tîrziu m-au biruit și am zăcut în pat 4 săptămîni. În vinerea Paștilor m-am sculat mai întîi, dar iar am mai căzut cîte o zi, două. Mă bucur și de d-ta că te-ai rădicat.

Lucrurile trimise la părinți le-au dus Moroșan, odorbirăul⁶, însuși la Turda și le-au dat în mîna fr[ate]lui Sacalai, după ordin⁷.

În Blaj sînt prea multe turburări, mai întîi din partea unor articule, între episcopul și etc.³ Criticile, vorbele asupra episcopului și altele pot să fie întemeiate, pot și să nu fie, unele. A *d-tale* este a nu te slobozi într-o astfel de pricină, ci să te ții încă departe. Ultra și utopiștii au început și la noi, ca și airilea, carii — adevărat — se bu/cură cînd capătă sau pot trage pre vreun bărbat ales în partea lor, că atunci se încred mai mult în extravanțiile lor. Cu un cuvînt, *non est de tempore*⁴. D-ta pipăie pulsul vremii și nu te amăgi⁵ cînd bate prea iute, că e semn de friguri. Dar să lăsăm aceste.

Și al doilea fel de turburări sînt din partea clericilor asupra rec-torului său Raț și a episcopului. *Exempla trahunt*⁶. Raț are vrăjmași. Popii sînt popi, lesne se înșală și nu le place disciplina, măcar că *suum quisque dando*⁷, într-adevăr R[ățiu], deși nu au împlinit tot cît au făgă-duit, dar socotindu-i caracterul cel aspru de demult, omul s-au mulcomit foarte mult, cît nu samănă celui mai dinainte, și cu ei tocma nu au lucrat aspru⁸. Ce va ieși, vei auzi mai tîrziu⁹.

Cu ep[iscop]ul cum s-au purtat cu prilejul spălării la Joi mari, vei fi auzit poate¹⁰. Ce ți-am însemnat io sînt mai proaspete.

Încît pentru *clerici* nu e nădejde. Aici îi am io pe toți cîți au ieșit pînă la 1841, și Bărnuț pe cîți i-ai / cîștigat d-ta. Alții sau nu le trebuie să-i cetească, sau nu-și vor da banii (10 # !!!). Vestește prin *Gazetă*. Dar ce zic io ? Că asta nu o poți face!¹¹

Pe Maior (*Ist[oria] biserficeij*) acuș l-om slobozi, însă cu adităm-enturi, parte din originalul autorului, parte de airea¹².

Icoana au ieșit și al 3-^{lea} tom și exemplarele numădecît se vor trimite la subscriitorii care te rog să vestești prin *Gazetă*¹³. Socoteala, dar, mai tîrziu.

Pe cine așteptați la băi pe es-timp de la București? „Maiorescul nu va veni? Asta nu ne mai scrie nimica. Nu pentru mine zic, ci pentru ai lui de pe aici, că mă tot zolesc întrebându-mă că de nu mi-au scris, că oare cum se află, că oare di ce nu scrie etc, etc. Scriindu-i, pomenește-i și de-aceasta, de-ți va fi îndemână.

Pe ep[iscop]ul unit de la Oradie îl așteptăm în toate zilele să vie la sf[in]țire-și¹⁵, tot nu mai vine. Alt nou nu am. Și io rămii cu toată cinstirea al d[omni]ilor v[oa]stre preaplecat,

Cipariu mpr. ¹⁶

[Adresa:] Den Wohlgeboren H[er]r[n] Prof. Georg Baritz in Cronstadt. Franco.

¹ Mureșan, „odorbirăul” < udvarbiro, era intendentul Curiei episcopoești din Blaj.

² Ioan Sacalai, protopop de Turda.

³ Așadar, iată că Cipariu recunoaște debutul „turburărilor” de la Blaj! Timp de aproape patru ani, nobilul orașel va fi zguduit de patimi dezlănțuite, ciocniri și răfuieli fără menajamente, mergînd pînă la violență, tentativă de omor și sinucidere. E o excelentă materie pentru un roman istoric, cu atît mai mult cu cît s-a păstrat un mare număr de documente originale din timpul nefastului „proces lemenian”. Cel mai important fond se găsește la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția procesul lemenian din 1843—1846. Bariț a adunat și el o seamă de documente originale și copii după actele din proces, păstrate la B.A.R., în Fondul Bariț, ms. rom. 969. Cercetătorii nu s-au oprit cu plăcere — mulți dintre ei din falsă pudoare — la întîmplările de la Blaj din acești ani, iar cei care au făcut-o, au scris parțial sau au abandonat întreprinderea. După 1860, Axente Sever a răsfoit întreaga documentație a procesului — ca unul care, în tinerete, suferise rigurile exmatriculării (vezi infra, scrisorile din 1845) — vrînd să scrie despre el. N-a făcut-o. în afara foarte săracelor aluzii din *Gazeta de Transilvania* din acești ani, prima menționare mai substanțială a procesului o găsim la Eugen von Friedenfels, *Joseph Bedeus von Scharberg. Beitrage zur Zeitgeschichle Siebenburgens in 19-ten Jahrhundert*, voi. I „1783—1847”, Viena, 1877, care a scris — zice Bariț (*Părți alese* I, p. 628) — „cu peana muiată în fiere, cu tendința învederată de a prezenta pe episcopul Ioan Eemeni ca pe un monstru de corupțiune”; îi urmează Jakab Elek, *Szabadságharczunk tortenetehez. Visszaemlekezesek 1848—1849-re*, Budapesta, 1880, cu un capitol aparte despre „turburările” de la Blaj (p. 39—55); în *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, J, p. 627—637, Bariț vorbește atît de confuz despre acest proces, încît — nevrînd a rosti adevărul sau a învinui pe una sau alta dintre părțile combatante — devine cu totul neinteligibil: următorul, G. Bogdan-Duică, în *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, p. 45—65 se rezumă la cîteva atacuri personale la adresa lui Lemeni, fără a intra în fondul lucrurilor; șanse mai bune de reușită avea *Coriolan Suciu*, cu cele două articole: *Preamble la procesul lemenian. Luptă ideologică între Lemeni și Bărnuțiu*, în *Cultura creștina*, XVIII, 1938, nr. 10—11, p. 640—663 și *Preamble la procesul lemenian. Pretinsele atentate contra lui Bărnuțiu*, în *Ibid.*, nr. 12, p. 730—740, dacă n-ar fi încercat să „reabiliteze” memoria lui Lemeni (cu toate acestea, studiul lui a fost oprit de cenzura bisericească de la Blaj: urmarea articolelor se găsește în manuscris la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, dosarele procesului lemenian).

⁴ „Articolele” din cauza cărora apreciază Cipariu că a răbufnit pe față ciocnirea politică sînt *Soborul cel mare al Episcopiei Făgărașului* (vezi scris, anterioară, n. 2) al lui Bărnuțiu, despre care Cipariu zicea pripit (scris, precedentă) că „n-au făcut prea mare impresie în Blaj” și cîteva articole din *Vasárnapi Ujság* de la Cluj, de la sfîrșitul anului 1842 și începutul lui 1843, reproduse în traducere românească la G. Bogdan-Duică, *Op. cit.*, anexele 192—198, conținînd atacuri ale partidei naționale bărnuțiene la adresa episcopului și a stării lucrurilor din Blaj.

⁵ „Nu este oportun”.

⁶ Nu știm în ce măsură a ascultat Bariț acest sfat al lui Cipariu, dar, într-adevăr, jș&el va avea o atitudine extrem de rezervată față de Bărnuțiu și partida liberală, foile f lui — departe de a-i sprijini! — neavînd decît puține cuvinte, și acelea zeflemisitoare, despre cei care se luptau cu întunericul (vezi scrisorile următoare, mai ales cele din 1845).

⁷ „Exemplele sînt molipsitoare”. în urma campaniei ziaristice a lui Bărnuțiu (vezi nota 3), în primăvara lui 1843, atmosfera în școlile Blajului era la fel de încărcată ca în afara lor. Se adaugă zvonul despre atentatul la viața lui Simion Bărnuțiu, din noaptea de 4 spre 5 ianuarie 1843, de către oamenii episcopului (vezi *Coriolan Suciu, Pretinsele atentate contra lui Bărnuțiu*), în măsură să-i scoată din răbdare pe studenții îndrăgostiți de magistrul lor de filosofie. Ura împotriva episcopului se asociază cu aceea împotriva rectorului Vasile Rațiu, „omul forte” al arhierului.

⁸ „Dînd fiecăruia ce i se cuvine”.

⁹ Iată o schimbare categorică a părerii lui Cipariu despre vechiul său dușman, Vasile Rațiu! Intrarea în rîndul canonicilor a avut efectul insalutar de a-l proiecta pe Cipariu — în anii procesului lemenian — în rîndul partidei episcopului, poziție pe care o va părăsi doar la 1848, cînd își dă seama de *pericolul național* al politicii episcopului. Pînă atunci, vom urmări cu regret, pe parcursul scrisorilor lui Cipariu, distanțarea și reticența lui față de partida națională a lui Bărnuțiu, în rîndul căreia trebuia să se numere, prin erudiție, iubire de neam și viziune ideologică. Destinul oamenilor își are meandrele lui!

¹⁰ Din adresa celor 12 studenți către episcop și guvernator (vezi nota 6).

¹¹ Nota 6.

¹² Cu neputință de stabilit despre ce este vorba, tocmai pentru că Bariț n-a publicat nimic referitor la clericii din Seminarul teologic, în foile sale (vorba lui Cipariu: „vestește prin *Gazetă*. Dar ce zic io? Că asta nu o poți face!”). Poate fi ideea lui Bariț de a angaja studenții la o prenumerație în blec, pentru o carte scumpă — 10 galbenii — probabil străină.

¹³ *Istoria besericei românilor...* a lui Petru Maior, tipărită la Buda în 1813, una din marile exegeze de acest fel din cultura noastră, zăcea în pivnițele castelului episcopesc de la Blaj, confiscată încă pe vremea episcopului Bob, din cauza caracterului ei profund militant (vezi *Măria Protase, Petru Maior, București, 1973, p. 201—259*). O expresie a liberalismului politic pe care partida națională îl imprimase mulțimilor din Transilvania o constituie și nenumăratele „ursorii” venite din parohiile diecezei, de a fi dată la lumină această prețioasă carte. Amintim doar unul: la 29 octombrie 1844, parohii celor 21 de sate din Tractul protopopesc al Făgăului trimit la Blaj, prin protopopul lor Ștefan Meldivai, o adresă prin care cer „să nu se mai ție ascunsă, ci să se dea la lumină” lucrarea lui Maior. Motivarea preoților este notabilă: „Fiindcă am ajuns la veacul luminării” (vezi *George Bariț și contemporanii săi, III, studiul introductiv la scrisorile lui Nicolae Maniu*).

¹⁴ S-a anunțat în *Foaie pentru minte* 1843, nr. 20, p. 160, cu aprecierea că, prin această lucrare, „autorul își lăasă un adevărat monument între noi”.

¹⁵ Băile de la Arpătac sau Vilcele, de lângă Brașov, erau un loc de întîlnire a fruntașilor naționali de pe cele două versante ale Carpaților. în preajma revoluției, băile de la Vilcele au jucat, pentru Transilvania, rolul Mînjinei din Moldova (vezi *Corne-lia Bodea, Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849, București, 1967, p. 52*). O vizită extrem de importantă la Vilcele va fi aceea a lui Bălcescu din vara anului viitor, 1844, cînd revoluționarul bucureștean avea misiunea să întărească relațiile de colaborare conspirativă panromânească cu Eariț și partida din Transilvania (*Ibid.*, p. 29).

¹⁶ „Sfințirea” episcopului Vasile Erdeli de la Oradea va avea loc peste puțină vreme, în ziua de Rusalii a anului 1843 (vezi scris, următoare).

¹⁷ Două pasaje din scrisoare — ad notele 13 și 15 — le-a folosit Bariț pentru următoarea relatare — mult stilizată — intitulată *Blaj, 30 aprilie* (în *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 38, p. 149): „Prea sfinția-sa d. nou numitul episcop greco-catolic (unit) al Orăzei Mari se așteaptă în toate zilele aici, spre a se hirotoni ca episcop de cătră măriia-sa preasfințitul episcop Ioan Lemeni (care ține scaunul vechei archiepiscopii româno-transilvane).

Din *Icoana Pămîntului SL* răposatului profesor Ioan Rus au ieșit și al treilea, adecă cel de pe urmă tom, care numaimdecît se va și trimite la dd. colectori, spre a se putea culege îndată și preturile”.

Blaj, 13 iunie [1843]

[Domnule și prietine !]

„Vineri la 28 ale trecutei au sosit aici noul episcop al Orăzii Mari, prealuminatul] domn Vasilie Erdeli, împreună cu prea onor[atul] d. Simeon Corneli, canonic lector din Capitulum gr. c. al aceiași eparhii¹ și cu prea măritul d. Ioan Costa² de Belenyés lângă sine, spre a se hierotoni episcop de prealuminatul] domn episcop al diecezelui nostru. Care lucrare de sfințenie s-au și săvârșit, cu toată pompa bisericească, în zioa de Rusalii, după orînduiala besericea grecești. O sărbătoare rară, ce nu s-au mai întîmplat aici de la anul 1807, pentru care și adunarea de toate părțile au fost mai mare decît se putea socoti după sosirea fără veste a prealuminatului oaspet, cu toate că era în toate zilele așteptat.

La prînz fură cele mai călduroase urări închinare, atît pentru ferici-ta sănătate a noului mare păstoriu, cît și pentru frășasca unire spre împreună lucrare amînduror acestor surori diecezuri, întru rădicarea neamului românesc. Facă ceriul ca, precum acelea din adîncul inimii s-au grăit, așa să fie și de cele mai îmbucurătoare urmări încununate. Noi, din partea acestui preavrednic păstoriu, avem toată nădejdea că încredințarea neamului și a clerului său nu va rămînea rușinată.

Seara fu orașul iluminat, iar măriia-sa noul episcop, astăzi des-de-dimineată, plecă înapoi la diecesul său, urmat de adîncă cinstire și dragoste ce, în așa scurt timp, au știut vărsa în inimele tuturor celor ce mai de aproape avură norocire a cunoaște nobilele simțiri ale acestui înalt bărbat."

Pînă aci și punctum. Mai deosebi a descrie din partea mea și țeri-moniile ce s-au ținut, mi se pare de prisos. D-ta urmează gustul d-tale și al cetitorilor precît îl cunoști. Încît pentru alte mărunțșuri, pro pri-vata notitie, îți însemnez numai atîta că bărbatul aceste se vede a făgădui o energie nemărginită și că va să poftască de la diecesul său o supunere mai oarbă, în care chip în mai multe rînduri s-au declarat. Poate că i-au dat prilej și turburările clericilor cu rectorul³ sau și întăritările din partea unor profesori și poate că și a unor canonici. Io și deosebi am avut prilej a grăi cu acest ep[iscop]p, și tot așa l-am aflat. Omul se vede a fi iute și necruțătoriu. Vreamea poate-l va ști mai stîmpăra. Azi de seară va să sosească în Cluj și poimîne cătră ameazi în Oradie, grăbindu-se așa mult ca să poată avea ceva vreme de a se găti pe duminică (în 6/18 ian.) cîndu-și va ținea instalația, la care au chemat o mulțime mare de oaspeți. Epis-copului nostru au cinstit un tabacher de aur masiv, ce cumpănește 70 #, și d-lui Alutan⁴, altul, de argint. Acestuia pentru prietinia că au fost deodată la Viena, și pentru că la Sf[i]nțire i-au citit bulele în beserecă. Ep[iscop]ul e de 49 de ani, și bătrînul Corneli, de 85⁵.

La alte, mai de mult, pe scurt răspund:

1° încît pentru *Instanția* ep[iscop]ilor, n-am fost apucat a grăi cu ep[iscop]ul și iată că o ați tipărit⁶;

2° La Brașov nu știu veni-voi au nu, dar numai pentru Maio-lescu⁷ să vin, nu mă făgăduiesc.

Și cu acestea, sluga,

Cipariu mpr.

P.S. La corespondință nu-mi mai pune și Ț, dacă-i destul f⁸. /
P\ [Adresa:] An wohlgeboren der He[r]rn Prof. Georg Baritz in
'Cronstadt. Franco.

.î

¹ La B.A.R., în ms. rom. 994, f. 112 există doar ultima parte a acestei scrisori. Prima foaie — respectiv două file, cuprinzînd relatarea hierotonirii lui Vasile Erdeli la flaj — a fost ruptă de Bariț și dusă în tipografie, ca să se culegă după ea articolul. O reproducem între ghilimele („ ”), după *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 47, p. 185, reintregind astfel scrisoarea lui Cipariu.

² *Simeon Corneli* era nepotul bătrînului prepozit capitular de Oradea Ioan Corneli (vezi infra, n. 5). *Ioan Costa*, înalt funcționar comitatens în Bihor.

³ Tulburările de la Blaj. Vezi scris, anterioară, n. 6. în 1845 (vezi infra, scrisorile din acest an), Vasile Erdeli va fi delegat de autorități să ancheteze și să „pacifice” Blajul. Nu-i va reuși, cu teacă „energia nemărginită” pe care i-o bănuie Cipariu.

⁴ Constantin Alutan, canonicul cantor de la Blaj.

⁵ *Ioan Corneli*, 1758—1845, personalitate culturală și ecleziastică de seamă din Bihor, prepozit capitular la Oradea, director general al școlilor populare greco-catolice din Dieceza de Oradea. Din porunca episcopului Samuil Vulcan, a lucrat la *Lexiconul de la Buda*, din 1825. Contemporan, prieten, coleg și colaborator al marilor reprezentanți ai Școlii Ardelene, în special sprijinitor la nevoie al lui Șincai, Corneli era, la 1843, o veritabilă relievă vie a unui trecut de glorie spirituală. Vezi corespondența lui Corneli cu Samuil Micu și Gheorghe Șincai la Iacob Radu, *Doi luceferi rătăcitori: Gheorghe Șincai și Samuil Micu Clain*, București, 1924 (extras din *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii literare*, seria III, tom. II, mem. 3). O interesantă corespondență inedită a lui se află la Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., ms. rom. 270. La adinea bătrînețe, în 1842, Corneli își mai exercita încă funcțiile de prepozit și inspector școlar, după cum dovedesc două corespondențe ale lui către episcopul Ioan Lemeni de la Blaj, din 6 mai și 4 iunie 1842 (vezi Arhivele Statului Alba Iulia, Depozitul Blaj, Fond. Mitropolia greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș, nr. 604/1842 și 736/1842), scrise de altă mînă, dar semnate cu scrisul sigur, energic și tineresc, în cunoscutele-i trăsături gotice, dintotdeauna: „Ioannes Cornely m. pria. Vicarius Generalis Capitularis Graeco-Catholicorum M[agna] Varadiensis”.

⁶ *Rugămîntea celor doi episcopi românești...* (vezi scris. XXXVII, n. 10) s-a tipărit în broșură în 1843, la Brașov, sub îngrijirea lui Bariț.

⁷ Vezi scris, anterioară, n. 14. La băile de la Arpăc se vede că n-a venit în acest an decît Ican Maiorescu, pentru care Cipariu găsește că nu merită să se deranjeze pînă acolo (cei doi nu se aveau bine de mai înainte, iar atitudinea lui Cipariu în procesul lemenian va exacerba antipatia pînă la acel drastic pamflet al lui Maiorescu din 1845, pe care l-am publicat în *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 285—291).

⁸ Bariț folosea adesea pasaje din scrisorile lui Cipariu, spre a face din ele știri de la Blaj. Viața Blajului în acești ani — extrem de sărac ogîndită în foile lui Bariț! — este relatată numai de Cipariu. De obicei, redactorul punea semnul f⁸ „t” știrii. Dar, cînd primește de la Cipariu o scrisoare cu vestea morții lui Ioan Rusu, pe care o publică drept necrolog în *Gazeta de Transilvania* (VI, 1843, nr. 27, p. 105), semnează necrologul cu un Ț.

Frate și pretine !

Mai întii te înștiințez cum, că afară de *Leontin Leontean*¹, toți abonații foilor d-tale de pe semestrul 1-lea s-au declarat și pentru al

doilea, de unde, dară, pentru sem. 1-lea ai la mine, după 12 abonați, a4 f. Cm. = 48 f. Cm, iar pentru al 2^{lea}, după 10 abonați (rămînd afară *Leontean* și *Rus*¹), 40 f. c.m., în sumă: 88 f. cm., din care pentru 1 sem. mai toți banii [îi] am amîna, iar pentru al 2^{lea} poci să-i am în tot minutul. Te rog dar ca foile să se trimită fără întrerupere sau scădere.

Aceasta după îndatorirea ce o am luat asupra-mi, cu dragoste, ca corespondent al d-tale. Mai am însă și alta, dintr-altă privință, d-tale să-ți scriu *pro sui directione*² ca unui redactor, încredințîndu-mă că vei primi de bun tot ce-ți voi însemna.

Precum îmi aduc aminte, de mult te înștiințasem că în urma nesupuneri clericilor din al 4-lea an ca să li se spele picioarele la Joi mari, după obicei, s-au stîrnit vrajbă între rectorul Seminarului R[ățiu] și între mai toți clericii cîți se află în Seminaru, /învinovățindu-l că acestea au fost pricina pentru ce episcopul, după nesupunerea lor, nu au vrut să-i cuminece în aceeași Joi mari. Pentru care, vrînd ei să se curățască, au dat episcopului, precum se pare din îndemnul altora, o suplică suptscrișă de 40 ori 41 de clerici, în care pîrăsc pe rectorul cu 5 puncturi ce se ating de singură ocîrmuirea clericilor și cu altul, al 6-lea, despre relațiile rectorului cu nepoată-sa, poftind ca numaidecît să-l scoată din rectură și amelînțînd că almintîrlea vor să se plîngă tocma la guvernatorul³. La această pîră și plînsoare a lor, episcopul însuși în persoană mergînd în Seminaru i-au dojenit, ca să fie în bună pace și ascultare de rectorul său pre carele mai mult nu vrea să-l cunoască de rector, făgăduindu-se în scris cum că toate nedreptățile ce va afla că li s-au făcut, precum și alte rele, le va îndrepta la vremea sa și cu chipul ce va socoti mai cuviincios, și poruncindu-le ca să fie în tăcere și lucrul tot să rămîie *intra parietes domesticos*⁴.

În urma aceștia, episcopul în scurtă vreme-și adună Capitulum la sesie, în care cercetîndu-se ponosurile clericilor și răspunsul rectorului, împreună cu Ursoriumul acelora / și răspunsul lor dat în scris la rezoluția pomenită, se și făcuse o hotărîre pentru așezarea turburărilor nedumerite. Cînd, într-aceea se ivi cum că clericii, precum amelînțase, nu numai toate actele pomenite le-au trimis la guvernatorul, dar afară de aceea și pre episcopul cu multe altele l-au pîrît la același. Pentru aceea și episcopul, înțelegînd acestea, nu publică făcuta hotărîre, ci așteptă răspunsul guvernatorului, carele sosi tocma în zioa de Rusali[i], cînd se sf[în]ți ep[iscop]ul de la Oradie. Deci ep[iscop]ul, vîzîndu-și întru atîta măsură călcată autoritatea sa cea episcopoească de cătră unii tineri nesocotiți, carii încă numai se cresc spre statul preoțesc, fără de a fi primiți în cler și fără drepturi canonice, după examenul de vară a celor doaa clase mai înalte, slobozi un deliberat prezidial în sîmbătă trecută, în care pre acei 12 neascultători clerici din anul al IV lea⁵, de tot îi șterge afară din numărul clerului, împreună cu ceilalți toți cîți s-au suptscriș în suplicele sau pîrele mai sus pomenite, fără de a-și fi revocat suptscrierea. Acest deliberat publicîndu-se într-aceeași zi prin prepozitul și prodirectorul liceului ep[iscop]esc și poruncindu-li-se ca numaidecît să iasă din Seminaru, nu numai nu au ascultat, povățuiți de Pop loji și Marcul, dar complot au făcut, ca pînă atunci să nu iasă

fafară din Seminaru pînă ce nu-și va trage ep[iscop]ul înapoi deliberatul fii aceeași solenitate cu care fa publicat, și pre rectorul nu-l va scoate jfifară, gătîndu-se — ajutați de toți profesorii liceului — a pîrî la împăjgpație pre ep[iscop]ul pentru toate vinele personale și administrative #cu cîte-l socotesc vinovat, ca să-l lapede poate și din episcopie. / Căpitolului vîzînd atîta turburare și temîndu-se de urmările neplăcute ce pot să se nască dintr-aceasta, duminecă toată ziua se strădui a-i împăciui, fără de a putea să izbutească. După care ep[iscop]ul tot atunci numai-decît și trimise, prin ștafetă, o scrisoare la episcopul de la Bălgrad, cu rugăminte ca sau însuși în persoană să vie, sau pre alții să rînduiască din Capitulum de-acolo, carii să vază și să judece de n-au lucrat după cum poftea seriozitatea acestui lucru. Episcopul chemat au și venit numaidecît, ieri pre amezai, și i-au dojenit, precum zicea, nu ca comisariu sau director, ci numai ca un voitriu de bine, ca să se roage de iertare de ep[iscop]ul, făgăduindu-le că — de-l vor asculta — le va mijloci iertarea. De unde nu, să se teamă de relele urmări ce pot să-și tragă asupra-și. Dar nici aceasta nu avu nici un efect. Astăzi îi văzui iarăși toată ziua urdinînd la prepozitul⁶, și pre prepozitul împreună cu d. Alutan la ep[iscop]ul. Ce au isprăvit încă nu știu. Ep[iscop]ul încă astăzi răspunse guvernatorului de toate stările împrejur. R[ățiu], din parte-și, de mult s-au rugat de ep[iscop]ul să-l sloKoadă din Seminaru, dar ep[iscop]ul nu-l lasă.

Aceste pe scurt, *pro privata notitia*⁸.

Ep[iscop]ul nostru deosebi, numai înainte de a începe io această scrisoare, prin expres m-au îndatorat ca să te rog pre domnia ta *ca să nu publici nici o scrisoare* despre această întîmplare, pînă la săvîrșirea turburărilor⁹, ori de la cine să-ți vie, iar atunci vei primi o relație circumstanțială cu toate documintele cîte vor fi de trebuință spre publicare, ori de la Canțelaria ep[iscop]ului, ori de la mine. La care a ep[iscop]ului poftă și pre a mea adăugîndu-o, sînt încredințat că-mi vei urma acest sfat, carele io din inimă plină de durere pentru astfel de întîmplări neplăcute ca acestea și-l dau, rămînd cu obicinuita cinstire al d-tale prea plecat,

Cipariu mpr. / 114*

¹ Leontin Leontean Jurca, protopopul din Uioara, despre care vezi supra, scris. XXXVII, n. 14.

² Ioan Rusu, care murise la 6 aprilie 1843.

³ „Pentru orientare personală”.

⁴ „Suplica” am analizat-o în scris, precedentă, n. 6. Semnatarii ei nu sînt 41 ci 45 de studenți.

⁵ „între pereții casei” (coresp. rom. „Să rămîna între noi”, „Să spălăm rufele murdare în familie”).

⁶ Cursul exact al lucrurilor este următorul: după „suplica în 6 puncturi” împotri-va rectorului Rățiu, episcopul sloboade la 1/13 mai un intimat, în care cere cu orice preț liniște în Seminar. Vezi textul intimatului la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Lemeni, fără număr și la B.A.R., ms. rom. 969, f. 107v, 113, 117v. Ca răspuns, studenții aruncă definitiv sorții: dau episcopului un răspuns la imprudentul său intimat, unde reafirmă toate observațiile lor din „suplica în 6 puncturi” (Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. cit., fără număr; B.A.R., ms. rom. 969, f. 108, 118) și în același timp

trimit promisa plîngere la guvernator. (*Excellentissimi ac Illustrissimi Comes et Gubernator Regie! Domine ac Patrone nobis Gratosissime! Singulariter calendissime*, la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. cit., fără număr; B.A.R., ms. rom. 969, f. 123, 125, 135, 137). De data aceasta, riposta lui Lemeni e violentă: în *Deliberatum-xxl* său din 23 iunie 1843, el hotărăște excluderea din statul preoțesc și exmatricularea din Seminarul a celor 12 clerici din anul IV, și a altor susținători ai acestora și instigatori din anii inferiori. În total, sînt exmatriculați 39 de studenți din maximum de 50 cîți putea să aibă Facultatea teologică (*Deliberatum-ul* amintește mai puțini, dar s-a aplicat la 39 de inși; vezi un exemplar la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Lemeni, fără număr și altul la B.A.R., ms. rom. 969, f. 120v, 124, 127). Dar, cum numărul „inobedienților” și „refractorilor” a fost mare, au trebuit să excludă pînă la urmă 39 de studenți, stîrnind stupeoare și mîhnire în întreaga Transilvanie.

⁷ Un fapt necunoscut, relevant de Cipariu aici: apelul lui Lemeni la ajutorul episcopului romano-catolic de Alba Iulia. E un precedent care va aduce după sine un șir întreg de amestecuri ale străinilor în litigiul de la Blaj. „Prepozitul” e Simion Crainic, pîrtinitor al răzvrătiților.

⁸ „Pentru informarea personală”.

⁹ Capătul procesului e încă departe: se va liniști prin reprimarea deplină a profesorilor, în 1846. Din nefericire, Bariț s-a conformat acestei cereri imperative a lui Lemeni, din motive personale pe care le-am analizat în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu. Membrii partidei naționale i-au imputat — atunci și mai tîrziu — faptul că nu i-a sprijinit pe cei înțelești în luptă cu obscurismul episcopului și acoliților săi.

XLV

Prietine !

La scrisoarea d-tale din 17/30 iun., mai întîi te înștiințez cum că cu toată dragostea, voi plini dorința d-tale întocma și la întîmplare, cînd io m-aș duce de-acasă voi lăsa banii împreună cu conceptul cvietanției la fratele Manfy, notariu *, carele va și avea prilej mai sigur decît altul de a se întîlni cu șogorul d-tale, și iarăși mai fără îndoială este că nu seva mișca în vacanțe de-acasă, precum nici ep[iscopu]l. Cu ep[iscopu]l voi grăi mîne pentru suplica ep[iscopu]lor, care însă mie nu mi-au venit², precum nici n° 47 cuprinzătoare, precum se pare, de sf[in]țirea ep[iscopu]lui de la Orade³; iar cu Consistoriul, *proxima occasione*.*

Hîrțile pentru d. Marin și G. Ilie nu-mi sînt cunoscute și de-aceia nu vă poci încă da răspuns, afită însă vă înștiințez cum că carte fără cenzură și punerea locului nu poci să tipăresc. Prețul s-ar hotărî după ce s-ar vedea cîte coaie ar face⁵.

De la d. Crainic, dimineață, de nu va fi prea tîrziu, voi cere să vi se trimită 3 exem[plare] din *Icoana pămîntului*, pe velină, după condițiile arătate⁶. *Istoria bisericească* nu e încă slobodă, dar, de voi veni la Brașov, voi aduce un exempl[ar] pe seama d-tale, pentru cetit⁷.

De Șincai nu știu nimica. Omul mi se pare prea sfătos, tîndălos *. / încît pentru clerici, ei la sfătuirea ep[iscopu]lui de la Bălgrad nu s-au înduplecat, ci rămîind pe lîngă ale lor pretensii pînă astăzi, nici nu s-au dus, nici nu s-au rugat de iertare. Profesorii apoi încă s-au mestecat în treaba aceasta, scriind 2 groaznice protestații la Consistoriu⁹, carele le-au și dat răspuns la cea dintîi. După aceea, clericii numai

-Slin săptămîină trecută au trimis 2 deputați la guvernatorul, de [la] carele [ș]fcat același sfat au adus care li l-au dat și ep[iscopu]l de la Bălgrad. - Ei se gătișă de recurs la Curte. Se vorbea că vreo 2 profesori împreună 7 în cauza clericilor să meargă la Viena, doar că și pre vro 2—3 din clerici să ieie cu sine. Dar acum se aude că s-au lăsat¹⁰. Ce va fi soarta lor, jiu știu. Multe și altele nenumărate se vorbesc, care io însă nu poci să ți le fac cunoscute în scris.

De la Maiorescul să primești 9 f. 20 h. C.M., carii i-am dat frățîne-său acum 2 ani încoace.

După care fiind noaptea tîrziu, trebuie să sfirșesc, rămîind cu toată cinstirea al d-tale prea plecat,

Cipariu mpr. /

^Adresa:] D-lui Gheorghie Bariț, profesor și redactor la Brașov, Cronstadt.

¹ Ștefan Manfi, notarul consistorial.

² Vezi scris. XXXVII, n. 10. Broșura cu *Rugămîntea celor doi episcopi românești...* Intîrzia din cauza măsurilor de interzicere luate de patriciatul săsesc.

³ Vezi scris. XLIII, n. 1 și 2.

⁴ „Cu cel dintîi prilej”.

⁵ Cei doi sînt negustori brașoveni, care vor să tipărească ceva în Tipografia Seminarului teologic din Blaj, al cărui prefect era Cipariu. Pe cel dintîi, Dimitrie Marin, „negustor din Brașov”, îl întîlnim într-o listă a abonaților *Gazetei de Transilvania* (V, 1842, nr. 49, p. 195).

⁶ Prepozitul Simion Crainic, al cărui nepot fusese profesorul Ioan Rusu, a preluat în gestiune exemplarele din *Icoana Pămîntului*, după moartea autorului.

⁷ *Istoria bisericească românilor ...* a lui Petru Maior (vezi scris. XLII, n. 12). Cartea nu va fi „slobodită” în următorii ani, ieșind la lumina soarelui — simbolic! — doar în revoluția de la 1848-1849.

⁸ Omul cel „sfătos, tîndălos” este Alexandru Gavra, a cărui ediție „sincalciană” se întîrzia peste așteptări.

⁹ Prima dintre cele două „groaznice protestații” ale profesorilor datează din 26 iunie 1843 (Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Lemeni, nr. 362 și fără nr.; B.A.R., ms. rom. 969, f. 131), adresată Consistoriului și semnată de 9 profesori: Nicolae Marcu, Simion Eărnăuțiu, Icsif Pop, Demetriu Boer, Vasile Pop (viitorul Vasile Ladislau Pop), Andrei Pop, Grigore Elekesi, Ioan Fekete (viitorul canonic Ioan Fekete Negruțiu) și Grigore Moldvai. La a doua protestație, tot către consistoriu, din 30 iunie, partida profesorilor e mai redusă, rămîind doar 6: Nicolae Marcu, Simion Bărnăuțiu, Grigore Moldvai, Iosif Pop, Demetriu Boer și Vasile Pop (Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. cit., nr. 3620). Curînd, și Marcu va evada dintre luptători, rămîind cei 5 pînă la înfrîngerea din 1846. Dar acum, în 1843, în sprijinul tinerilor vin nenumărați membri ai clerului din Transilvania. Pătrunși de ideile liberale ale lui Bărnăuțiu, afectați de actele samavolnice ale episcopului, aceștia se grupează în jurul partidei, îmbrățișînd nu numai cauza personală a studenților și profesorilor, ci și cauzele politice care se debăteau în luptă (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, introducere la scrisorile lui Nicolae Maniu): apărarea limbii și naționalității, reactivarea „soborului celui mare”, înlăturarea tutelei stînjenicare a arhiepiscopului de Striginiu ș.a. După un calcul al lui G. Bogdan-Duică (*Viața și ideile lui Simion Bărnăuțiu*, p. 62), de partea studenților eliminați se aflau: 1 prepozit (Simion Crainic), 9 profesori, 1 vicar foraneu (Ioan Marian de la Năsăud), 9 protopopi (vezi lista lor infra, scris. LXV, n. 3) și viceprotopopi, 4 preoți ș.a. Cei mai hotărîți dintre aceștia au fost *Ștefan Moldvai*, protopopul Fărgăului, viitor erou și martir al revoluției, *Nicolae Maniu*, protopopul Sibiului și unul dintre fruntașii mișcării conspirative panromânești și vicarul năsăudean *Ioan Marian*. Vezi despre ei în scrisorile referitoare la procesul lemenian, infra, din 1845.

¹⁰ Nu se vor lăsa (vezi scris, următoare, n. 2).

Blaș, 1 aug. 1843

Frate și prietine !

De mult trebuia să răspunz la unele scrisori a d-tale mai din urma, dar din osebite pricini tot am întârziat. Deci dar acum vă înștiințez mai întâi cum că scrisorile pentru Măria etc. nu poci să le tipăresc, nu nunlai pentru altceva, dar și pentru că cenzorul nu ne e acasă, ci la băi. Incit pentru suplica ep[iscopii]lor, io am înțeles că gubernia cearcă strîns după autorul traducției și editorul ei¹, care, făcîndu-mi-se cunoscut, n-am mai socotit cu cale a mai cerca ceva din ce mi-ați fost încredințat.

150 Io încă tot nu m-am mișcat de-acasă și nu știu de mă voi mișca est timp. Mie mi-i greață de sila ce / prevăz că ași trebui să o simt ca să mă slobod în discursuri dizgustătoare, după cele ce s-au întîmplat pe aici, și cele ce se întîmplă pe airea. Stărea lucrurilor pornite au ajuns la atîtea, cît nu știu clericii ori profesorii (unii) au făcut recurs la Curte, plin de cele mai groaznice clevetiri asupra ep[iscopu]lului și poate și a altora². Io, pentru toată întîmplarea, mă amărăsc văzînd atîta nedumerire ce poate să aibă nu numai pentru unele individuuri, ce e mai puțin, dar și pentru români în genere, triste urmări. Calea pe care unii au pornit și tot aleargă nu poate, după puțintică mea pricepere, la nici un bine să ducă.

150* Cuscrul d-tale n-au mai venit încă la Blaj. Maiorescul trecut-au pe-acolo ?³ In Țara Rom[ânească] se vede că încep oamenii iarăși a avea mari nădejdi⁴. Mi-i jele de Racoviță, că așa curînd se stinsă și el. Inșă n-avem ce să plîngem pre cei morți, că ei sînt poate în odihnă; cei vii ar trebui de multe ori mai bine să se plîngă pre sine./

D[omnul] Crainic nu știu cum ar putea să trimită cărțile celor din Moldova și se roagă, de ai ști ceva mijlocire, de a le putea trimite pre-acolo⁵.

Maiorescului încă, de să află încă pe acolo, spune-i că întorcîndu-se la Craiova să ispitească de mai este nădejde că vor să primească abonații de-acolo cărțile abonate⁶.

„Pe-aci numai de vreo 3 zile avem senin și zile de vară, iar mai înainte cu vreo săptămînă tot ploii necurmte și răceală, de unde oame-nii pînă acum încă nu s-au putut strînge grîul pe-acasă, carele dealmintrilea dădu o roadă neasămănat bună. Viile, după ce că făgăduiesc o rodire numai de mijloc, din aceleași pricini au întârziat prea mult. Apele s-au vărsat grozav și au făcut multă pagubă”⁷. Poștia trecută numai cu anevoie au putut trece Țirnavă, cea mai dinainte au rămas cu totul.

După care, noaptea tîrziu scrise, am cinste a mă însemna cu toată cinstirea, al d-voastre prea plecat

151

Cipariu mpr./

[Adresa:] Herrn Professor Georg Baritz, wohlgeboren in Crons-

rv ¹ „Autorul traducției și editorul” *Rugăminții celor doi episcopi românești...* e PȘGeorge Bariț, sprijinit moral și material de protopopul greco-catolic al Sibiului, Nicolae ȘManiu (vezi scrisorile acestuia către Bariț, în *George Bariț și contemporanii săi*, III, nr. IIX, inel. n. 1).

|| ² N-am reușit să găsim textul recursului la împăratul, făcut de profesorii de la fBlaj în vara anului 1843 (se cunoaște cel din decembrie 1845 și petiția finală a lui Bărînuțiu, din 1846; pe aceasta din urmă vezi-o la G. B o g d a n-D u i c ă, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, anexa XII, p. 224—237). Dar este sigur că s-a înaintat un astfel de recurs, căci în aceleași zile Nicolae Maniu îi scria lui Bariț din Sibiu (*George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. X): „Dnul Boer [profesorul Demetriu Boer, n. ns.] ieri la 6 ceasuri [în 21 iulie st. v. — n.ns.] sara au pornit de aici cătră Viena, cu recursul și alte groaznice informații”.

în toamna anului 1843, Lemeni, sub presiunea unei țări întregi, i-a reprimat în Seminaru pe cei 39 de studenți răzvrațiți. Dar lupta de la Blaj dintre „bărnuțieni” și „lemenieni” va continua și cu mai mare patimă. Nu știm din ce pricini, însă Cipariu -refuză să mai pomenească ceva despre ea în scrisorile către Bariț, timp de un an și mai bine. O va face din nou în 1845 (vezi scrisorile din acest an, infra), luînd o poziție net favorabilă episcopului.

³ N-a trecut! Maiorescu era în drum între Moldova și Oltenia, într-una din nesfîrșitele sale peregrinări cu slujba. în 17 august 1843 îi scrie lui Bariț, din București (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 267—268): „Eu eram să mă răped singur la Brașov [...] Acum timpul s-a scurtat și nu mai am cînd. Peste 4 zile o să plec la Craiova”.

⁴ Nădejile celor din Țara Românească, respectiv ale „intelighenției” de acolo, erau legate de o vizită a domnitorului Gheorghe Bibescu la Colegiul Sfîntul Sava, în 4 iulie, cu ocazia înmînării premiilor pe anul școlar 1842—1843 (vizită amplu relatată în *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 56, p. 222-223; nr. 57, p. 226-227). Spirit cult și inteligent, Bibescu i-a uimit pe dascăli, oricum extrem de măguliți de această vizită, prin competența în problemele culturale și amănuntele pe care le știa despre literații români și dorințele lor. Se referă nominal la scriitorii foarte tineri ca Boliac, B o l i n t i n e a n u, C A. Rosetti, promițîndu-le ajutor. Vizita se arată a fi un avans promițător în sprijinul culturii, cu atît mai mult cu cît Bibescu acceptă în principiu ideea necesității unui teatru național, deziderat vechi al intelectualilor din Țara Românească.

⁵ Crainic expedia abonaților din țările române cel de al treilea volum din *Icoana Pămîntului*, a nepotului său defunct, Ioan Rusu.

⁶ Maiorescu n-a fost la Blaj (vezi nota 3).

⁷ Pasajul dintre ghilimele s-a publicat ca știre — *Dintre Țirnavi, 1 august* — în *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 69, p. 249.

Blaș, 17/29 dec. [1]843

Domnule și prietine !

De mult vei fi tot așteptînd, că ce de nu-ți mai răspund la cele mai de mult. Da iartă (sufletul meu), că nu-mi văz capul de atîtea săcă-turi și atîtea zoaie, în care ne aflăm în toate zilele; că gîndesc că lăsînd pe poșta viitoare voi fi mai puțin cuprins și-ți voi putea scrie mai pre larg, dar în zădar, că tot mai multe și mai multe alte vin înainte; tocma și acum sînt 6 ceasuri seara și abia poci scrie 2—3 rînduri, venind numai acum de la episcopul, ca mîne am examen.

D[omnul] episcop mi-au scris ca să-mi specifici cu cît e datoriu pentru *Gazetă*, ca să plătească. Io plătisem, nu știu cît, în anii trecuți pentru dînsul, dar d-ta specifică-mi și aceea, măria-sa voiește ca să nu

mai aștepți în tot anul să-ți poftescă *Gazeta*, ci le trimite numai tot mereu, și mie, contul. Măria [sa] pofteste ca să trimiți la contul său și pentru o societate de studenți români din Oradea, și bine ar fi adresa să li-o pui ungurește, ca să n-aibă împiedecări expediția într-aceste zile entuziastice pentru ungurime¹. Deci, pre anul viitoriu te poftesc să trimiți *Gazeta pro 1 sem.* la acești următori:

1 Episcopului; 1 r[everendissimo] Crainic; 1 r[everendissimo] Alutan, 1 r[everendissimo] Boer, 1 r[everendissimo] Bârna, 1 ven. Seminario, 1 ven. Monast., 1 a r[everen]d[issimo] Gr. Moldvai, 1 a r[everen]d[issimo] Steph. Moldvai, în Sz. Pentek, 1 iuventuti val. studiosae M. Varadini și 1 pentru mine, în sumă 11 exempl[are].

Roagă pre d. Gott să nu-și uite a-mi trimite și album².

La cartea d[lui] Vasici³, carea de atunci o am circulat prin diecez, se prenumără la mine: 1 Măr [ia] - Sa ep [iscop] ul; 1 d. Alutan; 1 d. Boer; 1 d. Raț; 1 Dem. Ladai; 1 Trifon Moroșan, proto[po]plu Reteagului și io, 4; în sumă: 10 ex.

La d. Crainic am plătit 48 f. CM. și la șogorul d-tale 44 f. CM., în sumă: 92 f. CM., precum arată adusele adevărîte în original. *Fratelui* d-tale i-am numărat la tîrg: 1 laibăr de postav — 2 f. 24 cr. cm.; 1 năframă de mătasă — 48 cr. cm., și amînă — 20 cr. cm.; în sumă: 3 f. 32 cr. cm., întru socoteala d-tale.

Încît pentru fundația lui Simul de la Arad nu avea nici o îndoială, că știu tenorul testamentului, și d-ta vei căpăta negreșit mai întîi ajutorința din acel fund, precum exprese declarează; dar încă capitalele n-au sosit în mîinile noastre, nici mi se pare așa de mari să fie cum scrii d-ta, de 20.000 mii f.w., că pe cum se aude, era să pățască și ceva împiedecări⁴. De Gaura⁵ n-avea frică; io niciodată nu m-am încrezut în proiectele d-lui, precum nici acum.

La noi tot rău, și de ce, de ce tot mai rău; n-am vreme să-ți mai scriu mai pre larg; de-ar sosi și al doilea examen, să mai ies din cuibul ăst de vespi că, zău, mi-am urît cu trebile ce nu mai înceată⁶. La vară sîntem înțeleși, de vom mai fi în viață și în cinste, ca să venim amîndoi, cu d. Alutan, la Arpătac. Dar și pînă atunci să auzim de bine. Ce cuvînt din suflet, dar neauzit în Blaj!

Al d-tale mult prețuitoriu,

Cipariu mpr. /

[Adresa:] An den wohlgeboren Herrn *Georgius Baritz* Professor und der *Gazete* Redacteur zu Cronstadt D-lui Georgie Bariț, profesor și redactor la Brașov — Cronst[adt].

¹ în atmosfera de mîndrie națională din anii premergători revoluției de la 1848, tineretul român din școlile de la Oradea se adună într-un început de societate literară, asemănătoare Societății „Aurora” a studenților români de la Liceul academic piarist din Cluj. Studenții orădeni se adresează direct episcopului Lemeni de la Blaj, rugîndu-l să-i aboneze la foile românești din Brașov. Ceea ce episcopul și face, după cum reiese din această scrisoare. „Din cauza unor neînțelegeri pe chestii naționale”, „însocierea” literară orădeană de la 1843 n-a putut prinde viață (vezi Vasile Vartolomei, *Mărturii culturale bihorene*, Cluj, 1944). Planul va fi reluat, de data aceasta cu succes, în 1850.

² Vezi în *Foaie pentru minte ...* (1843, nr. 18, p. 144) anunțul: „Literatură. Grăbim a înștiința cu multă bucurie cum că d. rector din Sighișoara, împreună cu alți trei domni profesori de acolo, stau gata a scoate la lumină o hartă mare de părete a M[arelui] prințipat Transilvaniei, în patru foi mari (folio), îndreptată și lucrată în trei limbi: nemțește, ungurește și românește. Harta aceasta atît de dorită se va tipări foarte regulat la Lipsea. Subscripția de prenumerație este numai 1 fiorin argint: se poate face și la redactorul G. Bariț. Cu alt prilej, mai pe larg”. Aceasta era „mapa” dorită de Cipariu.

³ *Macrobioica lui Vasici sau măiestria a lungi viața* (vezi despre ea informații masive în *George Bariț și contemporanii săi*, II, capitolul corespondenței lui Pavel Vasici) se va tipări la Brașov în două volume, în 1844—1845.

⁴ Despre fundația lui Nicolae Simu vom vorbi, cu un prilej mai potrivit, infra, scris. LIII, n. 9.

⁵ „Gaura” = Alexandru Gavra. De fapt, numele vechi de nobil român transilvănean, al profesorului de la Arad era Gaura (vezi Ioan Chindriș și Kovács Ferenc, *George Bariț magyar levelezese*, p. 190). Neîncrederea lui Cipariu era justificată (vezi supra, scris. XLV, n. 8).

⁶ Moment în care Cipariu nu mai este angajat în procesul lemenian, nici într-o partidă, nici în cealaltă. Va reveni în arenă, cu patimă, în 1845 (vezi scris, precedentă, n. 2).

XLVIII

Blaș, 1/13 iun. [1]844

Domnule!

La 2 scrisori a d-tale, din 1 mai și 25 mai, am cinste a răspunde în următoarele:

1 încît pentru banii prenumerației, după circularul meu de astăzi, mi-au plătit bani gata în cm.:

Ep[iscop]ul pro 1843 et 1844 a 8 f. - 16 f.	
Domnul Crainic pro 1 sem.	(1)844 - 4 f. pofteste și pe [al] 2[-lea] sem.
Alutan	1 sem. (1)844 = 4 f.
Boer	1 s. (1)844 - 4 f.
Bârna	1 s. (1)844 = 4 f.
Mănăstirea	„ 1 s. (1)844 = 4 f.
Seminariul	„ 1 et 2 s. (1)844 = 8 f.
D. Grigorie Moldvai pro toto a[nno]	(1)844 = 8 f.'
pro fratre	(1)844 = 8 f. _____
„ Ladai pro 1 sem.	(1)844 = 4 f. pofteste și pe [al] 2[-lea] sem.
„ Bărnuțiu	1 sem. (1)844 = 4 f. nu știu
Și io, Cipar,	pro toto a[n]o (1)844 = ^j^, = _____.
	însuma: 76 f. CM.

După care io d-lui Crainic numaidecît i-am trimis 71 f. 37 1/2 cr. spre Sa d-toriei d-tale, precum arată adusul *sub A. lingă* ace ea încă 4 f. CM.' ce i-am dat fratelui d-tale și 48 cr. pentru

ffiliftStod

120 2 Maior¹. în sumă, am cheltuit pentru d-ta: 76 f. 25 1/2 cr. C.M., / de unde-mi mai rămîi datoriu cu 25 cr. G.M., ce-i voi scoate din restul prenumerației pentru al 2-lea semestru, rugîndu-te, dar, ca la toți mai sus spețificaii să le trimiti exemplare și pe al 2 [-lea] sem., ori au plătit înainte, ori nu. Numai de Bărnăuțiu nu știu, pentru că și pe 1 sem. banii numai prin Moldvai mi s-au trimis, la care se abonase. Lui Moldvai i-am făcut cunoscută dorirea d-tale pentru abonații săi. Vom vedea ce va răspunde. Deocamdată, precum ai văzut, au plătit numai pentru sine și frate-său de la Pintic, dar pre tot anul odată. Ladai încă mi-au plătit precum vezi și precum și mai de multe ori mi s-au fost declarat. Măria-Sa d. ep[iscop] mi-au plătit încă în aprilie pe (1)841—44, adecă pe 4 ani, din care suma pe (1)841 et (1)842 au rămas la mine, pentru că i-am fost plătit io dumitale pe atunci, iar pe (1)843—4 i-am însemnat d-tale în lista de mai sus. Deci, de mai ai d-ta și altă pretensie la ep[iscop]ul, pe alți ani, scrie-mi și numaidecît te vei excontenta. Seminarul plăti pe tot anul înainte, încă fiind R[ă]șiu rector. Mai rămîn, dar, pe semestrul viitoriu, neplățiți 24 f. C.M., de la Crainic, Alutan, Boer, Bârna, mănăstire și Ladai, însă care în orice ceas vei pofti, vor și plăti. Poate că numai blăjenii îți plătesc pe la sfîrșitul semestrului. Io pre abonați nu i-am strîns să plătească pe la început, ca nu vreun scump să se dezguste a se abona. Și, dealmintrilea, banii de aici vă sînt totdeauna fără primejdie și, la lipsă, îi puteți trage cînd voiți. Te rog și pentru mine să ostenești a scrie d-lui Maiorescu, sau a-i spune cu gura, de va veni acolo pre văcație, ca să plătească la d-ta / pentru mine 9 f. 20 cr. C.M., carii i-am dat fratelui său, și mă înștiințază.

Cu țarenii mi-au încetat toată corespondința, afară de [cea] cu d. Romanov, și mai nainte numai cu d. Maiorescul avîndu-o mai de-a rîndul, deși cam răuță.

T La Brașov, cum zisei, nu știu veni-voi au ba, că d. Alutan stă tare să mergem la Mehadia. Vom vedea. La Sibiu am fost pe la tîrgul din mai, dar cartea asupra neuniților încă nu sosisă acolo. Mîine, mergînd Manfy, o voi lăsa să mi-o aducă².

Șincai³ încă nu mi-au sosit de la Sibiu, unde se află. Io mă mirai și nu mă putui mira destul, cum d. Aron au îndrăznit a lăuda în publicul mare drama lui Gavra⁴, care acum ne-o țipă pe cap veri nu veri. Cuprinsul ei, în extract destul de pre larg, îl am amîna, după care n-am nici o bună nădejde ce folos vor putea aduce literaturii rom[âne] acelea 16 coaie, de nu mai multe. La toate, vom vede. Io am lăsat să-mi trimită un Șincai și din Moldova⁵, care-l aștept în zilele acestea din Sibiu. Căci, pînă vom ceti de la d. Gavra măcar numai tomul 1-lea, mă tem că nu mă vor mai dura maselele⁶.

2 De fundația lui Sim⁷ încă tot nu mai am nici*o veste noăă. La Consistoriu n-au mai sosit răspunsul senatului de la Arad și sînt curios cum va ieși lucrul. Se vede treaba că nu se prea grăbesc a răspunde, pentru că la unele puncturi poate că nici le-ar fi ușor așa tare. Vom mai aștepta puținei ca să nu stîrnim prepus, apoi vom ră[n]noi pofta cu toată cuviința cătră același precinstit senat. Din parte-mi n-am frică că se va năduși fundația, numai aș dori și io ca să nu se tîmînde așa lung⁸.

De fundația lui Ramonțai poți să pomenesti în *Gazetă*, pentru că, după a mea părere, fundatorul nu se va *supăra*, iar carii ar sta să se supere, cale bună⁹. /

3 Despre d-ta, cum că pseudo-liberaliștii noștri nu sînt prea mulțămîți, am auzit, dar alt nimic mai mult¹⁰. Era nu de mult tocma vorbă că Pop Joji vrea să-ți trimită predica ce o zise la zioa împăratului, ca să o tipărești în *Foaie*, dar din ce pricină nu au trimis-o sau de au trimis-o di ce nu o ai tipărit, nu știu¹¹. Se auzea că, întorcîndu-o pre lătinie, vrea să o trimită și la împăratul! Dar acestea tot numai sunete a căror adevăr io nu le știu, dar nici mă bat așa mult după ele. De sinod nu știu ce va să fie, n-avem nici o știre¹².

Fratele d-tale au fost în astă-vară ceva bolnav, de unde are și ceva cont, nu mare, la potică și era sase ducă acasă, dar n-au avut prilej. De e drept ce mi-au povestit, bărbatul lui Lili nu e prea plecat la învățătură. Pentru fratele dv-ră de la Cluj, ce-i litograf¹³, cum spun, să roagă să faci bine a-i trimite ceva ajutoriu de haine, de care prin aceasta te înștiințez. Pentru mama d-tale nu au sosit nimic în mîna mea. Un expres, înainte de 2 săptămîni, au întrebat pentru cele făgăduite, și i-am răspuns că primindu-le numaidecît le voi trimite prin Turda.

De Klein¹⁴, că încă tot nu ți-l trimisei, nu te supăra, că precumu-ți pomenisem, extracturile ce le gătisem le perdui și nu le mai aflu, iar ca de nou să mă apuc, încă nu-mi găsiu răgaz. Dar nici e prea tîrziu, că Gavra încă nu se prea grăbește cu ediția aceluiași.

Puteam să-ți trimit scrisoarea încă ieri, prin Manfy¹⁵, la Sibiu și așa pe luni să o capeți, dar poștia de la Sibiu mi se pare că e mișelută, nu numai într-altele, dar și în expeduirea scrisorilor.

Cetit-ai articolul din *Hirado* no. 47 tocma pe fața dintîi, supt titula: *Salvus conductus?* Ce mișelie! Apoi să te miri că nu-ți merg foile regulat. Socotesc că și d-tale-ți va fi de folos ce vei afla într-acel articol. Unde-i virtutea nemțască?

Și cu acestea închiind, rămîi cu toată dragostea prietenească și cinstire, al d-lor voastre amîndurora prea plecat,

Cipariu mpr. / 1

¹ Două exemplare din *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* a lui Petru Maior, ediția 1812, care după un anunț din *Gazeta de Transilvania* (V, 1842, nr. 6, p. 48) se găsea de vînzare la Blaj cu 24 de crăițari bucata (vezi scris. XXXV, n. 10).

² „Cartea asupra neuniților” = lucrarea lui Joseph Trausch, *Bemerkungen über die vom Siebenburgischen Bischof Herrn Basilus Moga im Jahre 1831 zu Hermannstadt versammelten Landesstaenden unterlegte Bittschrift von —*, Brașov, 1844 (vezi și scris. LXXVI, n. 4). Cartea combate petiția lui Vasile Moga din 1837, către Dieta Transilvaniei, pentru drepturile neuniților din Fundus Regius.

³ Drama lui Gavra, *Monumentul Șincai - Clainian...*

⁴ Sub titlul *înștiințare dorită*, Teodor Aron, „a cărților românești țenzor” la Buda, anunță în *Foaie pentru minte* ... (1843, nr. 52, p. 409) apariția iminentă a primei „sarcini” din *Hronica* lui Șincai în ediția lui Gavra, „însoțită de o compoziție dramatică întru pomenirea vestiților istoriografi Șincai și S. Clain de d. Alexandru Gavra, editorul numitei hronice, țăsută”. Teodor Aron, prieten al lui Gavra, se străduiește să-i împace pe cititori cu ideea imixtiunii *Monumentului*... lui Gavra în ediția *Cronicii* șincaiene: „Opera dramatică, întocmită de a se putea în teatru produce, peste aceea că întipărește

în inima românului idealul zelului național, carele numai în Șincai și Clain se poate personifica, cuprinde și tonul conversației a veacului nostru ș.a. Iară *Hronica* lui Șincai și *Istoria* lui Clain cine nu le dorește? Viitorul din trecut se preface, iar trecutul numai din istorie îl putem cunoaște. De putem avea ceva nădejde în viitor, să deschidem istoria". Este singurul elogiu adus *Monumentului Șincai-Clainian* ... din câte se cunosc.

¹ în 1843, la Iași, arhimandritul maramureșean Gherman Vida editase un prim volum din *Cronica* lui Șincai.

² Acest prin volum din 1844 e tot ce va da Gavra din *Cronica* lui Șincai.

³ Vezi scris. LIII, n. 9.

⁴ Testamentul lui Simu se va putea publica abia în 1846: *Copie după testamentul lui Nicolae Simu, în Foaie pentru minte...*, 1846, nr. 5, p. 37—39 (vezi *Ibid.*)

...⁵ Testamentul lui Simion Ramonțai se va publica și mai târziu: *Testamentul medicului doctor de medicină Simeone Ramonțai, în Foaie pentru minte...*, 1852, nr. 15—16, p. 57—64. Tergiversarea reglementării fundațiilor și testamentelor se datora poftelor și intențiilor private legate de aceste sume imense, care rămîneau în „grija” unui capitol format din oameni prea îndemnați la foloase personale. E cazul din 1851—1852, cînd toți capitularii Blajului și-au trimis la studii cîte un nepot — de obicei înstărit — din bursa Ramonțai, dedicată celor mai săraci învățăcei.

⁶ „Liberaliștii”, adică Bărnuțiu și partida reformistă de la Blaj aveau toate motivele să nu fie prea mulțumiți de Bariț, care evita cu minuțiozitate să le dea și cel mai mic sprijin prin gazetele sale.

⁷ Nu se va tipări o astfel de „predică” a profesorului Iosif Pop.

⁸ La Blaj, cei din partida lui Bărnuțiu forțau lucrurile pentru obținerea dreptului de a ține sinod diecezan. Nu se va obține, proximal „sinod” fiind marea Adunare de pe Cîmpia Libertății din Blaj, la 3/15 mai 1848.

⁹ Octav Bariț.

¹⁰ Promisiunea mai veche a lui Cipariu, de a-i trimite lui Bariț extrase copiate din scrierile lui Samuil Micu, ce se păstrau la Blaj (vezi scris. XXXVI, n. 14).

¹¹ Ștefan Manfy, notarul Consistoriului greco-catolic din Blaj.

XLIX

Blaj, 2/14 iul. [1]344

Domnule și prietine!

Din scrisoarea d-tale cea mai din urmă — care însă io în minutul acesta nu o poci afla — pre cîtu-mi aduc aminte, mi se pare că nu mi-ai cetit cu destulă băgare de seamă scrisoarea din 1/13 iun. a.c. \ în carea pre lîngă cvietanție pentru banii ce i-am plătit la d. Crainic, ți-am fost trimis și socoteală pentru 1 [-ul] și 2tes sem[estru], cît adecă ai de a mai primi de la mine și la cîți să trimiți exemplarele. Dar nu mă mir, după împresurările ce le vei fi avînd în deosebitele slujbe cu carele ești însărcinat. (Am aflat scrisoarea din 15 iun. a.c.)

D-ta zici că pe sem. II vei să trimiți 8 exemplare. Io zic: să trimiți la Blaj 10, adecă:

1	episcopului (au plătit pe tot anul și pre cei trecuți)		
1	Seminariului		
1	Mănăstirii	Pe	semestru
1	d-lui Crainic	„	1 sem.
1	Alutan	„	1 sem.
	Boer	„	1 sem.
	Bârna	„	1 sem.
1	Moldvai	pe	tot anul
	Ladai	pe	1 sem.
1	mie	pe	tot anul

Suma: 10 exemplare, dintre care 4 sînt plătite și pe [al] 2-lea / semestru, iar altele 6tes sînt de a se plăti, de unde mai ai de a primi încă 24 f. C.M., precum am însemnat în scrisoarea mai sus pomenită, împreună cu alte detațiuni, mai pre larg. Dar afară de Blaj mai ai a trimite încă: 1 exempl. d-lui Stephan Moldvai la Pintic, pentru care d[omnu]l Gr. Moldvai au plătit asemenea pre tot anul, precum [am arătat]² tot acolo. Și acestea îndrăznii a ți le înșira de nou, ca să nu se întîmple vreo sminteală în trimitere, fără de voia noastră.

Păr[intele] Harzsa³ și canceliștii de la Oșorhei⁴ plătit-au, n-au plătit, nu știu, d[omnu]l Moldvai pre carele-l înștiințasem despre aceste, precum ți-am scris, nici mie nu mi-au răspuns nimic, și precum se vede, nici d-tale. Trimis-ai tinerilor orăzeni⁵ *Gazeta* pe anul acesta au nu? Scrie-mi ca, de le vei fi trimis, să scoț banii de la ep[iscop]ul.

„În cît pentru timpul de pre aicea, deși s-au simțit ceva secetă, dar sămănăturile, cu toate aceste, sînt în foarte bună stare și făgăduiesc o roadă de frunte și mai ales viile, cărora pînă acuma le-am îmbiat tot după pofta muncitorului, întru atîta cît, după cum se arată strugurii de mari, de mulți și de frumoși, ostenelele lui, vrînd și D-zeu, nu-i vor rămînea înzădarnice”⁶. Puteți dară fără frică a vă găti pentru cules, și de nu v-ar fi preste mîna, careva din d-voastră să vă aflați pre atunci aicea ca să vă puteți face cumpărarea după plac. Io nu voi uita a vă mai înștiința într-acest obiect / și mai încolo. Deosebi vă poci asigura că strugurii alocurea acum sînt așa de mari, cum era acum anul la cules. Și apoi se zice pe aicea cum că cînd poți înăcri fisaica pe la S. Petru cu agriși de strugur, atunci e nădejde de vin bun. Mere încă sînt, dar prune și alte poame, nimica.

La Mehadia încă nu am plecat, dar nici nu știu merge-voi ori ba⁷. De voi merge, vei primi de acolo scrisoare de la mine, iar de nu, în august voi merge la Sibiu, ce știi, poate și pînă la Brașov.

„Cu durere cetim nenorocirile așa dese ce vi se întîmplă prin foc, carele și pre aici, deși nu așa dese, dar tot se întîmplă, precum acum de curînd la Mănărade, la Țapul. La Bia înainte de vreo 2 săptămîni, lovînd trăznetul într-o casă a unui nobil avut, toată averea împreună cu a vreo 3—4 gazde o au întors în cenușă. Ieri, aici în Blaj, înaintea de a începe ploaia, asemenea prin hornul unui căsi, carele l-au zdrobotit, lovînd, au omorît o slujnică ce era în tindă gătînd de mîncare și legănd un prunc, dar precum adeseori s-au adeverit bizareria acestui fenomen, nevătămînd nici cu cît pruncul pre carele omorîta-l legăna. Din norocire altă pagubă încă n-au mai pricinuit”⁸.

După care rămîi cu toată cinstirea, al d-tale prea plecat,
Cipariu m.pr.

P.S. Cele trase cu roșul supt semnul obicinuit f le puteți și publica⁹. /

[Adresa:] Herrn Professor Georg Baritz wohlgeboren. Cronstadt.

¹ Scrisoarea precedentă.

² Omis de Cipariu.

³ Teodor Harșa.

⁴ Canceliștilor români practicanți la Tabla Regia — Curtea de Apel a Transilvaniei — din Tîrgu-Mureș. Absolvenți ai Facultății juridice de la Liceul academic piarist din Cluj, aceștia efectuau un stagiul de un an de zile la Tîrgu-Mureș, după care primeau diploma de „jurist absolut de Transilvania”.

⁵ Tinerii școlari români din Oradea, care proiectau organizarea unei societăți literare (vezi scris. XLVII, n. 1).

⁶ Pasajul dintre ghilimele („ ”) s-a publicat sub formă de știre — *Dintre Târnavi, 2/14 iulie* — în *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 58, p. 230 (în combinație cu pasajul infra, de la nota 8; vezi și P.S.-ul scrisorii).

⁷ Intenționînd să meargă mai întîi la băile de la Vilcele, Cipariu se răzgîndește, vizitînd — la dorința lui Constantin Alutan — băile de la Mehadia (vezi scris, anterioară).

⁸ Pasajul dintre ghilimele, publicat ca știre de Bariț (vezi nota 6 și P.S.-ul scrisorii).

⁹ Vezi notele 6 și 8: aceste pasaje sînt indicate de Cipariu cu roșu și precedate de semnul f, recomandîndu-i-le lui Bariț spre publicare.

[Blaj, 15 august 1844]¹

Domnule Bariț!

Iată aci-ți trimit ceva lucru nou. D-ta să nu mă rîzi că am putut afla chef la astfel de cuprinderi. Intre romanțele franțoești cele mai nouă, n-am aflat proză așa poetică. Aici mi se pare că numai metru lipsește ca să o poți număra între baladele Apusului, care singure mi se par a se apropia de fantasia înaltă, dar limpezită, a Orientului.

De vei pofti, io-ți voi întoarce cît de multe bucăți din această novelă. Pagubă că n-avem public carele să o voiască a o ceti sau a o cumpăra întregă. Io, adevărat, nu m-aș urî a o traduce. Cu poștia viitoare-ți voi puriza mai multe capete și ți le voi trimite². /

Pre foaia alăturată am adaus o mică notiție a noielii aceștia, pe gîcite, căci încă numai *Prologul* și 5 capete dintîi sînt ieșite. *Notiția* încă să o tipărești împreună cu *Prologul*^{*}.

Fii bun și îndreptează și aceste greșele mai mari, ce am aflat la *Disertația* mea din *Foaie* no. 31⁴, precum urmează:

îndreptează:

Foaie no. 31 faț. 242, col. 1. rînd 14, *ni se pare*, în loc de *ni se care*; faț. 243, col. 1, rînd 15, *de subt b*) în loc de *de suct vre*.

Gr. Moldvai [zice] că la frate-său la Pintic⁵ nu ai trimis gazetele în semestrul 2-lea, ar vrea să știe pentru ce?

Și sînt al d-tale prea plecat,

Cipariu mpr.

Blaj, în zioa de Sîntă Mărie
Ieri au bătut la noi ghiața, astăzi avem cătane. /

„OVREIUL NEADORMIT

de
Eugenie Siu

Notiție

Lumea așteptînd cu neastîmpăr această novelă din peana unuia din cei mai străluciți corifei a literaturii beletristice franțoești, autorului *Matildei* și a *Misteriilor Parisului*, nici publicul românesc nu va fi, socotim, cu neplăcere a i se împărtăși, dacă nu întregă, măcar o parte, și deocamdată *Prologul* aceia, împărtășindu-i-se, înainte de ce a o putea avea pînă acum într-altă limbă, decît numai în cea originală franțoească.

Argumentul ei, prfcccît se poate pricepe din titulă-i, se pare a / se răzima pre acea tradiție populară încă din veacul de mijloc, după care odinioară se credea cum că Isus Hristos, trecînd cu crucea pre umăr pre dinaintea căsii unui ovrei din Ierusalim, anume *Ahasverus*, și vrînd a se odihni puținei înaintea ușii lui, dar nesuferind ovreiu, l-au blăstemat zicînd: « Tu să nu te odihnești, împlînd toată lumea pînă la venirea mea ». De-atuncea, se zice că ovreiu acesta pînă astăzi tot îmbla, fără de a-și afla odihnă, și nu mai moare. De unde franțozii-l numesc *Le juif errant*, precum și în novela aceasta, nemții *Der ewige Jude*, iar noi i-am zis *Ovreiu neadormit*^{*}.

Prolog.
(Amîndoaă lumile) "

¹ Datată la sfîrșit: „Blaj, în zioa de Sîntă Mărie, adică 15 august.

² Un remarcabil eveniment literar al vremii: traducerea de către Cipariu a unei bune părți din romanul lui Eugene de Sue, *Evreul neadormit* (publicat în *Foaie pentru minte...*, 1845, nr. 2, p. 13-16; nr. 3, p. 19-24; nr. 4, p. 29-32; nr. 5, p. 35-37; nr. 6, p. 46-48; nr. 7, p. 53-55). Apropierea de romanul lui Sue se consideră o dovadă în plus a gustului pentru literatura romantică, surprins nu odată la filologul blăjean (vezi Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, București, 1972, p. 598-601).

³ *Notiția* este o prezentare a *Evreului neadormit* (vezi nota 1) și s-a publicat, înaintea traducerii propriu-zise, în *Foaie pentru minte...*, 1844, nr. 36, p. 286-288 (vezi infra, n. 6). S-a tipărit împreună cu *Prologul*.

⁴ „Disertația” lui Cipariu: *însemnări filologice cu privire la cele din nr. 27 a Foi. Domnule redactor!* (din *Foaie pentru minte* 1844, nr. 31, p. 241-245). Pornind de la articolul lui Nicolae Tincu Velia, *Nește întrebări gramaticale*, din *Foaie pentru minte* 1844, nr. 27, p. 209-210, Cipariu făcuse o suită de observații cu privire la declinări și ortografie. Semnat: „Mult preșuitoriu cunoscut”. Bariț a făcut îndreptările cerute în *Foaie pentru minte...*, nr. 36, p. 288.

⁵ Protopopul Ștefan Moldovan.

⁶ Vezi nota 3.

Domnule și prietine!

Apropiindu-se Anul nou, spre întâmpinarea greșelelor ee adeseori se întâmplă cu trimiterea *Gazetei*, dacă comisia se face prea târziu, numai-decît, după priimirea n[un]mărului cu înștiințarea de prenumerație¹, am circulat pe la abonații foilor d-tale, poftindu-i ca în scris, după obicei, să-și declăreze voia de a le voi sau a nu le voi pre anul viitoriu; a căruia rezultat e următoriu, adecă s-au abonat:

1 Măria-Sa d. ep[iscop]ul (după declarația adeseori repetită cum că pentru totdeauna se abonează și io să am grije de a face comisie, și cînd va trebui, de a scoate plata);

d. Crainic;
d. Alutan;
d. Boer;
d. Bârna;
Mănăstirea;
Seminariu];
d. Ladai;

1 io

Suma 9 exemplare

De d. Gote [sic] mă rog prin d-ta să nu uite a-mi trimite prețioasele sale foi nemțești, orișicum, de nu gratis, și pe bani, că sînt vrednice².

Fratele Moldvai acum n-au vrut să se aboneze la mine, poate se va abona la d-ta deosebi au poate că nu se va abona defel pentru că, io nu știu, adevărat, dar socotesc pentru că nu ai trimis la frate-său în vreme foile pe al 2^{lea} sem., nici lui Harzsa, nici la canțeliști. Și așa poate, că te-ai greșit puind pre protofpopul], frate-său, între colectori.

Precum ți-am fost scris, la 2 sept. Moldvai venind / de-acasă, mi-au dat banii pentru Harzsa și canceliști pre anul întreg, ca să le trimiți gazetele, dar fiindcă d-ta au nu le-ai trimis de feli, cum mi-au scris Moldvai, au foarte târziu, așa, Moldvai au poftit banii înapoi, dar io i-am răspuns că io te-am înștiințat despre bani și așa nu poci să dau înapoi pînă ce voi lua răspuns de la d-ta, că trimisu-le-ai gazete ori nu; de care te și rog. Din această pricină, poate și pentru cele atinse în gazete despre mizerabilele învrăjbiri de aici, în urma corespondentului dintre Tîrnăvi³, poate că s-au mîhnit cevași, și așa, nu se va mai abona. Numele, dar, a 9 abonați ți le trimit din vreme, ca să nu se întîrzie, iar socoteala noastră numai cu poșta viitoare, căci un consistoriu uricios⁴, fără veste, de astăzi, împreună cu școala, mi-au mîncat răgazul de a scrie pentru toate cîte — și vai, multe am! — care le gătisem să vi le trimit astăzi, dar, așa, va trebui să rămîie pe miercuri, împreună cu 3 capete din *Evreul neadormit*⁵ și un răspuns la ale d-lui Velia, despre care, mai pre larg. *Macrovioticile* (pagubă că au tipărit d. Gote *Macroviotica* așa urît; aceea nu-i va face cinste, dar mă rog să rămîie între noi⁶) le-am priimit ieri

de la Talmaier prin Schmidt, la care acesta au plătit 1 sfaț, și io la aducătoriu, aici, altul. Dar în pachet aflai numai 34 de exemplare, pentru mine și Moldvai, afară de pachetul adresat tatălui d-tale, și Moldvai zice că el singur au prenumerat pe 34 cu numărul și numele prenumeraților, și așa, toate le poștește pentru sine. Scrie, dar, d-lui autor ca să binevoiască dar și pentru ai miei a trimite exemplarele poftite, și-mi scrieți unde să depui banii de prenumerație /.

Și dealmintrilea mulțamesc de făgăduință, care o voi primi cu mulțamită, deși acum mai de un an de zile nu beau tutun, dar de stă pe lingă condiția arătată, ca să nu mă tînuiesc în cele rari și puține ce vă trimit cînd și cînd, atunci nu primesc condiționata făgăduință, pentru că nu mă leg a primi nici condiția. Pricinile di ce nu, nu am lipsă de a le înșira, cînd se £ flă cuprinse destul de chiar și ale mele în cele ce cetirăm în *Satelit* n° 91 și următoare⁷.

„O întâmplare tristă ni se făcu astăzi cunoscută, despre răpăusarea în Domnul a prea vrednicului bărbat român, rar între mulți, d. doctor de medicină Simeon Ramonțai — a căruia nume va rămînea vecinie, nu numai pentru români, dar pentru toți fiii patriei aceștia, — întâmplată în Viena la 7 dec. sau 25 noiemv. după calendariul Vechi. Care, pînă la alte mai de aproape înștiințări, vă rog să binevoiți a o aduce în cunoștința publicului. Fie-i țărîna ușoară!

După vreo cîteva săptămîni geroase seci, iarăși s-au întors o temperatură așa de lină, fără de a fi călduroasă, cît încă ne socotim a fi tot în toamnă. Semănăturile încă, ce se păreau a pătîmi de acel ger sec, s-au îmbrăcat într-o verdeață rizătoare și, mulțamită cerului, nimic n-au pățit”⁸.

Afară de aceste știri epitafico-hronice, te-aș putea și cu alte mai multe locale face cunoscut, dar mi-ar trebui coaie întregi. Deci, fie-ți destul pre scurt a ști că trei canonici, în numele, dar fără știrea Capitului admonăluiră pe ep[iscop]ul să sloboadă Cutul *intra quindenam*⁹; cum că unii protopopi au trimis o protestație la Crainic ca, cu ai săi, să se opui de ar veni vreo poruncă mai înaltă de-a scoate pre profesori¹⁰; cum că rectorul de-acum în tot chipul vrea să scoată pe Ladai din prefectură, dar nu vrea să dea pîra în scris¹¹; cum că clericii și asupra acestui rector foarte strigă și cîte în lume vorbesc, pr[imer] că l-au aflat noaptea în vigan pe uliță, fiind încă fizicii afară; cum că cu nepoată-sa are făcut contract îndătoritoriu să o ție; altă noătate ce face ris public este adevărata veste că nepoata lui Crainic, cununată duminică înainte de Rusalii, la 6 luni au puat pe la 8 noiemvrie în Veștem, unde-i măritată preoteasă după un cleric de cei țipați¹² etc, etc.

Și cu acestea sluga,

Cipariu mpr. / 12

¹ „înștiințarea” Prenumeratie pre anul 1845 la *Gazeta de Transilvania și Foai* pentru minte, inimă și literatură s-a publicat mai întii în *Gazeta de Transilvania*, 1844[^] nr. 99, p. 396, repetîndu-se apoi număr de număr pînă la sfîrșitul anului.

² *Siebenburger Wochenblatt* și foaia literară a acesteia *Blätter für Geist, Gemuth und Vaterlandskunde*, secase de Johann Gott la Brașov.

³ în *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 84, p. 332, apare corespondența *Dintre Târnăvi*, 3/15 oct., fragmentul unei scrisori pierdute a lui Timotei Cipariu. Aici se face aluzie la „mizerabilele învrăjbiri”, dar într-o foimă alegorică: țărani s-au grăbit să culeagă strugurii „de frica vînturile crmpline, ce răsturna vițele la pămînt cu totul”.

⁴ Adică o *adunare* oarecum a Consistoriului din Blaj.

⁵ Vezi scris, precedentă, n. 2.

⁶ Ceea ce am rînduit în această paranteză, e de fapt o notă a lui Cipariu de la sub-solul scrisorii. Am așezat-b aici pentru cursivitatea textului.

⁷ *Satellit des Siebenburger Wochenblatts*, supliment al ziarului lui Gott.

⁸ Pasajul dintre ghilimele a fost tăiat de Bariț din scrisoarea de la B.A.R., ms. rom. 994, f. 125r și dus la tipografie, ca să se culeagă după el relatarea *Dintre Târnăvi*, 8 dec. v. (vezi *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 102, p. 406). Am reprodus în între-gime relatarea — care nu ne putem da seama în ce măsură suferă de intervenția lui Bariț! — pentru a întregi scrisoarea. Profitînd de știrea morții lui Ramonțai, Eariț adaugă următoarea notă de subsol: „Pre cît știm din izvoare sigure, răposatul doctor de medicină au lăsat un legat ca de 40 mii fiorini argint, ca fundație pentru tineri învățători români. Dispoziția ce era a se face cu acea sumă frumoasă, poate fi că o vom cunoaște mai apoi.

Apropos cu fundația! Răposatul oficial Simul din Arad încă au lăsat cîteva mii, ca legat, de-a dreptul în interesul literaturii române, dar asupra acestuia se păstrează pînă acum tăcere, nu știm în ce scop. Red.” Vezi și scris. XLVIII, inel. notele 8—9.

⁹ „între cinsprezece”.

¹⁰ Vezi despre acțiunea protopopilor în favoarea profesorilor și studenților de la Blaj, în scrisorile din februarie — mai 1845, infra, inel. notele.

¹¹ Noul rector, în locul lui Vasile Rațiu, înlăturat spre sfîrșitul anului 1844, era Ioan Earna (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Rusu, nr. XIX, n. 10). Cel persecutat este Augustin Ladai, profesorul despre care Cipariu are păreri foarte bune.

¹² Era soția lui Anton Veștemian, unul dintre cei 39 de studenți eliminați. Acest „țîpat” va ajunge, peste două decenii, canonic la Blaj, alături de Cipariu.

LII

Blaj, 22. [1]844

Domnule și prietine !

Iacă-ți bine aci închis *Evreul neadormit*, cam tîrziu, dar spui drept că pe lîngă alte împiedecări, precum școala, scrierea manualului² ș.a., așa cît nici îmi rămase răgaz destul de a-l copia întreg, precum vei vedea, ci vreo cîteva foi le trimit din impur, dar rătăzute cu socoteală. Mai aveam și îndoială de e cu cale a-l slobozi întors după metoda ce l-am luat. D-ta, cetînd, vei pricepe că, traducînd, am urmat principul de a primi din dialectele romane cuvinte simple și compuse, sau de tot nouă sau în compuneri și însemnări nouă, dacă sînt de origine latină și se potrivesc cu genul limbii noastre. Vreamea au venit ca să pășim mai tare, la care nu numai streinii, dar și sârăcia limbii noastre, din zi în zi mai simțită, ne silește. De te vor ierta stările, cetește înainte de a le da în mîna fățariului, de nu, cum vei socoti. Numai după ce le vei ceti să-mi scrii de mai vrei continuarea, și după metoda acesta sau altul.

Răspunsul la a lui Velia mă tem că va rămînea împulpit.

Alte nu poci să mai adaug, neavînd vreme, numai că vă poftesc un an nou fericit, pentru care mă apromit cu mai multe a vă șerbi ca pînă acum, dar pozitive nu voi mai precuniza, ca să nu rămîi în urmă

de minciună. Dar atîta vă apromit, că cu cît mai în grabă voi / scrie despre multe care tot le-am lăsat pînă la trimiterea *Evreului*, dar văz că acum nu mai poci întîrzia cu acesta, ca să vă poată sosi pe Anul nou, cum mi-am propus. Pentru aceea, celelalte pentru altă dată.

Rămîind cu obicinuita reverință, sînt al d-voastre prea plecat,

Cipariu mp / 126'

¹ Vezi scris. L, n. 2.

² Credem că Cipariu lucra încă de pe atunci la *Compendiu de gramateca limbii române*, care se va tipări, în prima ediție, la Blaj în 1855.

LIII

Blaj, 19/31 ian. [1]845

Domnule și frate!

Pentru ca să nu tot întîrziu lăsînd de azi pînă mine, mă simț îndatorat a-ți răspunde cu aceasta la unele, cîte voi putea, din scrisorile d-tale de mai nainte. Și, ca să încep tocma de la *mine*, mulțămesc că mi-ai cunoscut stîmpărămîntul, cît nu te-ai îndoit a-mi împărtăși opinia literaților noștri despre mine fără cruțare și fără de a te teme că mă voi supăra. Și de ce, rogu-te, să mă supăr? De presupunerea lor că aș fi așa și așa de procopsit? De astfel de presupuneri nime nu se supără, și cînd sînt nu destul de întemeiate, nici cei mai modești ca mine. Iar încît mă muștră că n-am lucrat pînă acum nimic pentru folosul public, poate că au drept. Și apoi n-am de ce să mă supăr pre d-lor, cînd mai bine ar trebui să mă supăr pe mine, ca pre singur pricina, de [nu] am putut lucra mai mult decît am lucrat. Pentru toată întîmplarea, numai atunci m-aș putea supăra pe cineva, cînd sau ar pofti cineva mai mult de la mine decît mă cunosc că poci, sau ... Dar, destul, numai atîta mai adăugînd că mă voi sili d-aci nainte cît voi putea; cît nu, va ierta și publicul și d-lor, de vor voi.

După *mine*, vii minteni d-ta, pentru carele de astă dată numai atîta însemnez că-mi pare rău că, precum văz, înzădar te-ai ostenit și cheltuit pînă la București, cînd, în loc de a dobîndi mai mult, încă și cel puțin favor încă-l pierduși; și aceasta pentru numai o figură re-to-rească a corespondentului din n[umă]rul pomenit!¹ Că altă pricină nu aflu în tot numărul, afară de țigăniile Rucăreanului², de care ade-vărat că aș dori să-ți văz foile curate, cînd, pre cei ce-i interesează atît de mult țiganii, cît li se pare ca un dar nespul al providenței, cînd s-ar slobozi românii să se căsătorească cu țiganii (nu e mirare, dacă așa puțin greșoși îi aflăm de cătră aceștia, cum se știe), au gazetele lor. Acolo-și dezbată simpatiile și interesurile țigănești, și nu se mai arete și pre aici atît cu murdării de acolo, cît și cu acea maculă că numai la ei mai domnește sclavismul în Europa, de se poate socoti parte Europei țara în carea omul e dobitoc! Altă pricină nu aflu di ce să-ți fie tras puținelul subsidiu, de nu cumva nu i-am părut curînd rău că ți l-au

făgăduit sau numai din politică au tactică și l-au făgăduit, cu gând ca cu întâiul prilej să ți-l tragă înapoi. Negreșit că nu ți-au socotit foile mai mult decât pre cele din Principate, care azi răsar, mine apun sau, de trăiesc mai mult, nu trăiesc ci numai lîngoresc. Dar s-au înșelat, că a d-tale foi se scriu în Austria sau părțile Ungariei, nu supt cenzura de la Petersburg³; și după cursul lucrurilor în patria noastră, deșteptându-se interesul publicului și slobozîndu-se răsufierea, este / ne-ndoit că totdeauna se vor afla atîta români cît să nu cază această singură foaie, ce adevărat națională pentru toată românia se poate numi. Și oare nu ar folosi să ne înțelegem la vară într-acest punct de un mijloc mai sigur spre susținerea acestor foi? Bunămițe cum au făcut ep[iscop]ii Ungariei cu sfîrșitul dietii de ast-toamnă⁴, cînd s-au însoțit a susținea pe *Nemzeti Ujság*⁵ și *Religio neveles*⁶, ca organele clerului catolic din Ungaria și Ardeal, politice și religioase, contribuind fieștecare ep[iscop] și Capitul o sumă de bani pe tot anul în 4 ani următori; la care și ep[iscop]ul nostru cu Capitulul fiind provocați, ep[iscop]ul s-au obligat la 150 f. iar Capitulul la 95 fl[ori]ni pe tot anul, în 4 ani. N-ar fi bine a urma acest exemplu? Numai cît, în acest interes național, nu știu cît am fi de generoși. Vom grăi la vară la Brașov, de va fi ceva din lucru ce am grăit cu d. Eliad.

Â propos! B[oliac] e om slab, că mi-au arătat scrisoarea la tot omul, într-un înțelesul său. Io i-am scris pretinește, dar provocat și numai în termeni așa de generări, încîtu-mi aduc aminte, cît nimica spre necinstea d-lui Eliad nu se poate deduce dintr-înșii. Atîta-ți spui d-tale, că E[liade] s-au amoretat nespun de vecină-mea (N.B. eu șed acum lîngă Schrader, unde ședea Nemeș, în corn) care mi-au și împărtășit corespondențele (foarte dese) a d-lui E[liade]. Dar de au grăit B[oliac] vorbe de necinste pentru aceștia, te asigur că-s minciuni, care io mai bine poci ști decât d-lui, pentru toată întîmplarea. Vecină-mea și surorile ei sînt fete de omenie. D[omnul] E[liade] poate să fie batjocorit pre ardeleni în genere et speție, dar tot ce-i drept e drept. Nu din partea d-lui, că nu-i cunosc partea morală, ci din partea ceilalte persoane.

Am primit și io *Curierul de ambe sexe*, cît ai pomenit în gazete⁷. M-au rugat să-i trimit culegerea ce o am de strigăturile și cîntecele populare, din care în zioa cînd au pornit — supt dejun — i-am cetit de l-am încîntat. Dar io am alt gând cu ele, nu să le laped în gura ciocoiilor de-acolo. Spre gustare și întărire mi zic că nu-i voi trimite vreo bucatură⁸.

De Simul bine ai făcut că ai trîntit în gazetă⁹. D[omnul] Custos mi-au făgăduit că va scrie ursorium și vom vedea ce vor zice arăzenii.

Gavra văz că bine au plătit cuiva să-l laude¹⁰. Bine, bine. D-ta socotesc că încă nu-i vei fi rămas datoriu și n-ai de ce te teme de unul ca el. Dacă s-au însoțit cu malcontenții noștri, fie-i de bine; ș-au găsit sacul petecul!

Auzi o minune ce s-au întîmplat numai ieri la 2 ore după ameazi între aceștia: *Marc au împușcat în Pop Joji I*¹¹ Ascultă pricina.

Din august încoace, profesorii răscolitori s-au învrăjbit cu Marc pentru că acesta n-au vrut să plătească atîta din contribuția, cîta au

aruncat pe el. Contribuția asta (de 266 f. CM.) se pare a se fi croit spre piătirea datoriilor celor 2 deputați ai lor trimiși la Viena, în vara lui 1843. De aci, pe Marcu nu-l mai pot suferi, mai ales după ce au zis că el nu se va mai pleca la comploturile lor. Dintre aceștia mai ales Joji în tot prilejul l-au batjocorit în beserecă și în tot locul. Mai pre urmă, Marcu, avînd prepus că Joji i-au deschis ușa de vro cîteva ori la pivnița cu vinul, s-au socotit să-l pîndească seara și să puste după el cu șired. După care, ieri după prînz, viind iar la sfadă pentru una-alta, și Joji viindu-i asupra, poate să-l bată, după ce destul i-au zis să nu se apropie că-l pușcă, mai pre urmă au pușcat în el și, precum spun unii, l-au și nimerit în degetul cel mare a mînei drepte, de i-au zburat unghia. Dar M[arcu] zice că el și l-au vătămă cînd i-au luat pistolul din mîna, pe cum / și pe el l-au vătămă. Vezi ce oameni! Apoi dacă ai mai ști și purtarea celor mai mulți din această facție, în punctul 6*¹² și altele, cît sînt de morali, ai socoti că e ironie auzindu-i zicînd că ei sînt apărătorii moralității.

Altă probă. După învrăjirea lui M[arcu] cu profesorii, s-au învrăjbit și cu Popovici¹³ et comp., iar cu acesta mai deosebi în refectoriu, odată la masă unde după ce P[opovici] l-au probozit pentru mîncare, acesta i-au strigat, de minune, *et in specie*¹⁴, că-l va arăta cine-i și-i va aduce de mînă bitangii de la Ponorel pînă la Blaj etc, după care P[opovici] nu i-au mai dat cost, iar M[arcu] tot au scris la Consistoriu ca să-i poruncească să-și deie pricina pentru ce i-au tras costul și să-i deie pînă se va judeca cauza, care acte împărtășindu-i-se cu P[opovici], dar acesta pînă astăzi nevrînd a răspunde, M[arcu] în sesia de ieri au scris, mai pre urmă pomenind el însuși pricina care i se pare *de facto* pedepsit, dacă P[opovici] se rușinează a o da. Și așa M[arcu] într-aceea zi și aceeași oră împușcă pe 2: pe Joji cu pistolul și pe P[opovici] cu scrisoare, în care-i înșiră înaintea consistoriului, pre scurt, ce i-au zis în refectoriu, amenințîndu-i că, de nu i se va face destul, îi va face cunoscut și publicului în tot chipul, cum va putea, dar *nu anonym*. Aici aș mai adauge și mai multe amărunte, dar e tîrziu și trebuie să mă grăbesc cu poșta.

Alte întîmplări pe scurt din faptele acestor reformatori sînt că Boer¹⁵ au țîpat din casă pe alt profesor; de cealaltă parte, pe cînd era dus acasă în vacație, *potentiose*, după care ponosuindu-l acesta, anume Pop Gavriil¹⁶, la Consistoriu, mai pre urmă Boer au scris o ecțieptie asupra [a] 7 persoane consistoriale din IO¹⁷, înșirîndu-le tuturor cîte i-au venit în minte, de la ep[iscop]ul pînă la mine, iar mai ales asupra ep[iscop]ului, cu cele mai greșite încriminații. Se vede că oamenii aceștia și mult bagă în seamă de ep[iscop] și Consistoriu! Adevărat că și la noi vor fi abuzuri, ca și în toată lumea, dar vai de reformatorii ce s-au sculat să reformeze pe alții și pe sine nu se știu reforma!

Mai pre urmă, în 31 oct. a[nul] tr[ecut], cei 3 canonici, fără știrea noastră, a celor 4¹⁸, în numele Capitulului, au admonăluit pe ep[iscop]ul ca ad 15-mum să sloboază Cutul¹⁹, împotriva hotărîrii Consistoriului celui mare din martie, la care li se au răspuns cum se cade.

D-ta pomeneai că ai un mijloc ... Ce fel? Descopere-te mai pre larg și-ți voi slugări cu daturi câte vei pofti.

Mai am una. Testamentul lui Ramontzai²⁰ ne-au sosit astăzi prin Guberniu, în 3 copii, carele s-au cetit azi în Consistoriu și despre care de altă dată mai pre larg. Atîta numai că care din acele 3 exemplare se va afla legal, fiind de pre 3 originale mult deosebite și cu greutăți? Poate că se va trimite cineva la Viena spre execuția testamentului după tenoru-i.

*Evreul neadormit*²¹, de altă dată.
Și rămîi al d-tale prea plecat,

Cipariu mpr. /

[Adresa:] Herrn Professor Georg v[on] Baritz wohlgeboren in Cronstadt. Franco.

¹ Este vorba de numărul 88 al *Gazetei de Transilvania* din anul precedent (VII, 1844, nr. 88, p. 351), unde e publicat un minuscul articol din *Țara Românească*. Corespondentul semnaleză „publicarea”, adică citirea în fața Obșteții Adunări a Țării Românești, a unui firman mai vechi, emis de Poartă la scurt timp după înscăunarea lui Gheorge Bibescu. Bariț tipărește acest firman câteva zile mai tîrziu (*Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 90, p. 358—359), împreună cu un cuvînt al Domnitorului către adunare. „Figura ritorească a corespondentului” este următoarea: în firman fiind vorba de unii care „au urmat mișcări necuviincioase și cu totul împotrivoare bunei orînduiei, silindu-să încă prin feluri de vorbiri netrebnice să aducă turburare în duhuri”, anonimul autor se întreabă dacă: „Venit-au acel ferman numai după un asemenea raport [obișnuit al Domnului către Poartă, despre tot ce se discută în Obșteasca Adunare — n. ns.] și *nici-decum la o altă cerere, mai spețială*” [s. ns.]? Bănuit în *Gazeta* lui Bariț că ar fi cerut în mod expres firman draconic împotriva indezirabililor liberali, Bibescu s-a gîndit — înțelegem din acest pasaj — să-și retragă subvențiile nu numai oferite, dar și efective, acordate redactorului de la Brașov. Nu cunoaștem urniarea acestui moment de îngrijorare din partea celor doi corespondenți.

² „Țigăniile Rucăreanului” = articolul lui N.N. Rucăreanu *Asupra emanțipăției robilor în Români*, din *Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 87, p. 345—346; nr. 88, p. 349—350. Ultima parte a apărut în același număr cu relatase anonimă din nota 1. Cipariu bănuie că articolul ar putea fi un alt prilej de supărare din partea lui Bibescu.

³ Cenzura austriacă din Transilvania eia mult mai îngăduitoare decît aceea din principate, subordonată direct consulului rusesc. Faptul explică — printre altele — ascendentul foilor lui Bariț și marea lor putere de atracție asupra românilor din Moldova și Țara Românească. O recunoaște chiar Heliade Rădulescu, în articolul *De la redacție în Curierul românesc*, XVII, 1845, nr. 95, p. 377.

⁴ în lunga sesiune a Dietei ungare de la Bratislava [Pozsony], dintre 18 mai 1843 — 12 noiembrie 1844 (vezi *Felseges Elso Ferdinand austriai császár, Magyar - es Csehország e neven otodik koronás királytól szabad királyi Pozsony városban 1843 - dik evi május 14-en rendeltetieit Magyar-Országgyulesen meltdságos Fo - Rendeknel tartatott országos illesek naploja* [jurnalul oficial al Dietei], voi. I — VII, Pozsony, 1843—1846), o întreagă ședință — 30 iunie 1843 — a fost dedicată discutării problemei „ziarelor libere” (voi. I, p. 55—78). Discuția revine la sfîrșitul sesiunii, în ședința din 19 octombrie 1844 (voi. VII, p. 34-45).

⁵ *Nemzeli Ujság*, ziar unguresc apărut la Pesta, începînd cu 1 ianuarie 1840, sub redacția lui Nagy Pái, ca organ al partidei conservatoare. De la jumătatea anului 1844, dealtfel, în conducerea publicației intră un magnat, contele Majláth János. În 1845 redactorul lui *Nemzeli Ujság* era românul Illucz (Iluț) Oláh János.

⁶ *Religia es Neveles*, publicație bisericească și școlară apărută la Pesta între 1843—1849 (după care a continuat sub titlul *Religia*). Inițiată de episcopul *Szaniszlo Ferencz*, a ieșit mai întîi săptămînal, apoi de două ori pe săptămîină (1 iulie 1843—1 iulie 1848), în sfîrșit, de trei ori pe săptămîină.

⁷ în *Foaie pentru minte...*, 1844, nr. 31, p. 248, la rubrica *Bibliografie*: „*Curierul de ambe sexe*. Perioadă IV săvîrșindu-se încă mai demult și legîndu-se, se află de vînzare întreg, cum și tot șirul de patru volume de la începutul său”.

⁸ *Curierul de ambe sexe* nu va publica din culegerea de „strigături și cîntece populare” a lui Cipariu, după cum nu va mai publica folclor în general, pînă la dispariția sa.

⁹ *Nicolae Simu?* — 1842, originar din Ciufud de lîngă Blaj, funcționar regesc în Arad. La moarte a testat o mare sumă pentru creșterea fetițelor, fundația urmînd a fi administrată de Capitulum greco-catolic din Blaj. Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, II, scrisorile primite de la Atanasie Sandor.

La data acestei scrisori, Bariț nu publicase încă nimic despre Simu și testamentul său, ci bănuim că Cipariu a recepționat doar *intenția* redactorului de a vorbi în public despre această „afacere”. O va face în articolul *Fideicomissum* din *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, p. 115—116; 120, într-o corespondență datată *Ungaria, 8 aprilie 1845*, pîrînd semnătura *M. înainte de a pomeni despre Simu și donația în cauză*, corespondentul laudă frumusețea morală a instituției numite *fideicomissum*, al cărei rost este executarea testamentelor în mod prompt și cinstit. Era o aluzie străvezie la tărăgănarea lucrurilor în legătură cu transpunerea donației Simu la Blaj. Apoi specifică suma donată: 10.000 de florini, din care Capitulum blăjean, custodele donației, n-a primit încă nimic. Interesul pentru donația Simu — a*doua ca importanță după a lui Ramontzai — continuă (vezi C[o n s t a n t i n] P[a p f a l v i], *Din Transilvania. Hunedoara, 20 iunie 1845*, în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, p. 216; *Din Ungaria. Daturi din testamentul lui Nicolae Simu*, în *Ibid.*, p. 253—254; *Transilvania*, în *Ibid.*, p. 377), pînă la publicarea integrală a testamentului: *Copie după testamentul lui Nicolae Simu*, în *Foaie pentru minte...*, 1846, nr. 5, p. 37—39.

¹⁰ Articolul-epistolă *Din Ungaria. De la 1 ian. 1845*, semnat *N.*, din *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 4, p. 16; nr. 5, p. 20. Răspunde la aspra mustrare a unor bucureșteni, semnată „Mai mulți români din tagma bisericească ostășească și civilă” din *Foaie pentru minte...* (1844, nr. 43, p. 341—342), împotriva lui Alexandru Gavra de la Arad. într-o elocvență *Plînsoare pentru Șincai și Clain*, aceștia protestează împotriva unei declarații anterioare a lui Gavra (*Gazeta de Transilvania*, VII, 1844, nr. 78, p. 309), în care anunță că „nu primește prenumerație la cărțile Șincai-Clainiene deosebit de drama sa”, adică de acel nefericit *Monument Șincai-Clainian* ... atît de detestat de contemporani (vezi Iosif Pervain, *Odiseea ediției profesorului Alexandru Gavra din Hronică*, în *Studii de literatură română*, Cluj, 1971, p. 86 — 112; *George Bariț și contemporanii săi*, III, București, 1976, scrisori primite de la Grigore Mihali, nr. II, n. 13; nr. III, n. 13—15). *N.* din *Gazeta de Transilvania* îl apără pe Gavra în termeni abili, punînd în cumpănă meritele literare incontestabile ale acestuia și judecînd anonimamente celor din București drept calomnie. Polemica va continua (vezi scrisoarea urmateare).

¹¹ Unul dintre episoadele „tari” ale nefericitului scandal blăjean din anii 1842—1846, aspect anex al acțiunii politico-naționale desfășurate în aceiași ani în Transilvania, avînd ca epicentru Blajul. Despre acțiunea propriu-zisă vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, studiu introductiv la scrisorile lui Nicolae Maniu. Aspectul de scandal public și acțiunea penală împotriva profesorilor blăjeni, intentată de episcopul Lemeni, sînt relatate în *Ibid.*, scrisorile lui Nicolae Maniu și Grigore Mihali din anii 1842—1846, inclusiv notele. Analize mai vechi: Coriolan Suciu, *Preambule la procesul lemenian. Luptă ideologică între Lemeni și Bărnuțiu*, în *Cultura creștină*, XVIII, 1938, nr. 10—11, p. 640—663 și continuarea lui: *Preambule la procesul lemenian. Pretinsele atentate contra lui Bărnuțiu*, în *Ibid.*, nr. 12, p. 730—745. În 25 ianuarie 1845, profesorul Nicolae Marcu (vezi despre el în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Nicolae Maniu, nr. XII, n. 5) trage cu pistolul asupra colegului său, tînărul teolog de Viena Iosif Pop (vezi *Ibid.*, scrisori primite de la Ioan Rusu, nr. VII, n. 10), exacerbînd și mai mult atmosfera de neliniște și teroare morală de la Blaj din acești ani, atmosferă pe care o resimțim din toată documentația epocii.

¹² Al șaselea punct din decalogul lui Moise: „Să nu preacurvești”.
¹³ *Arsenie Popovici*, 1798—1845, profesor și canonic blăjean. Născut la Ciumăfaia, într-o familie de preoți, face studii primare și gimnaziale la Cluj și teologice la Blaj. După o serie de funcții în ierarhia greco-catolică (1814: profesor de gramatică la Liceul din Blaj; 1818: administrator al parohiei Blaj; 1820: preot și protopop de Turda ș.a.),

în 1840 e chemat în rândul capitularilor, în funcția de canonic cancelar. în procesul lemenian din 1842—1846, Arsenie Popovici a fost alături de „partida clericală” a lui Simion Bărnuțiu.

“ „Și anume”.

¹⁸ Canonicele Ștefan Boer, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Iosif Many, nr. VII, n. 8.

¹⁹ *Gavril Pop Laslo*, 1818—1883, remarcabil profesor de gimnaziu la Blaj, vicar al Hațegului, canonic în Capitolul episcopal greco-catolic, din 1871 membru corespondent al Academiei Române. A profesat la Blaj, la gimnaziu, între 1843—1854. Autor cu lucrări notabile de istorie: *Istoria Transilvaniei din cele mai îndepărtate vremuri până la 1571*, Blaj, 1853; *Istoria scurtă a românilor de la Olm povățuitorul ungarilor încoace, din un fragment al părintelui Clain*, Sibiu, 1848; *Istoria Daciei antice*, Cluj, 1855; *Istoria Ardealului în anul 1848—49 și drepturile istorice ale românilor*, Lugoj, 1862; *Geografia Banatului*, Lugoj, 1864. Vezi despie el și Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia Română*, III, Kemet-Zymotic, Sibiu, 1904, p. 640; Nicolae Comșa, *Dascălii Blajului*, în *Anuarul Liceului de băieți român unit „Sf. Vasile cel Mare” — Blaj, pe anul școlar 1939/40* (și în extras, Blaj, 1940), p. 79—80.

²⁰ Membrii Consistoriului de la Blaj erau, la 1845, în număr mai mare de 10. în afara episcopului, făceau parte de drept toți capitularii: Simion Crainic, Basiliu Rațiu, Constantin Alutan, Ștefan Boer, Ioan Bărna, Arsenie Popovici și Timotei Cipariu. Ca asesori, funcționau cei patru vicari foranei: Ioan Marian de la Năsăud, Alexandru Sterca Șulufiu din Silvania, Teodor Șereni de la Făgăraș și Constantin Papfalvi de la Hațeg. Funcții efective în Consistoriu — ca for administrativ al episcopului — aveau însă doar patru inși: Cipariu — „religios”, Ștefan Manfi — notar, Ioan Turc — arhivar și Arsenie Popovici — „fiscus”. Ca prepozit, Simion Crainic era în Consistoriu „auditor causarum generalis”.

²¹ Din 7 canonici capitulari, 3 au fost de partea profesorilor în procesul acestora cu Lemeni: prepozitul Simion Crainic, Ioan Bărna și Arsenie Popovici, iar împotriva bărnățienilor: Easiliu Rațiu, Constantin Alutan, Ștefan Boer și Timotei Cipariu. Vezi Coriolan Suciu, *Preambul la procesul lemenian. Luptă ideologică între Lemeni și Bărnuțiu*, în *Cultura creștină*, XVIII, 1938, nr. 10-11, p. 658.

²² Domeniul principal al Episcopiei Făgărașului. în timpul procesului lemenian, profesorii l-au învinuit pe episcop și de uzurparea acestui domeniu, care inițial fusese cumpărat de Petru Pavel Aron pe seama Seminarului teologic. Simion Bărnuțiu va sesiza acest fapt împăratului, în așa-zisa „petiție finală” din 1846, care se consideră ca ultimul act din marele proces lemenian și din acțiunea prepașoptistă de la 1842—1846 (vezi textul petiției de G. B o g d a n-D u i c ă, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924, p. 224-237).

²³ Simion Ramonțai, despre care vezi scrisorile lui Constantin Papfalvi din acest volum, nr. XI, n. 2.

²⁴ Vezi scris. L, n. 2. Vezi despre *Evreul neadormit* și în alte scrisori, supra și infra.

LIV

Domnule Bariț!

Blaș, 26 ian. [1]845

La scrisoarea d-tale din 18 ale aceștia și [la] puncturile dintr-înșă mă grăbesc a-ți răspunde:

1 Părintele Moldvai Ștefan¹ nici prin sine, nici prin frate-său² nu m-au înștiințat despre gazete, afară de cele ce ți-am fost scris astoamnă. Deci, dacă d-ta lui, canțeliștilor³ și lui Harza⁴ le-ai trimis exemplare pe șem. 2, 1844, ori și cât de târziu, așa d-ta cu nimic le ești adătoriu.

2 Lui Eliad nu i-am trimis nici un abonat, deoarece cei ce ar voi I să aibă *Curierul de a[mbe] s[exe]*, și aceia precum pricepi puțin, nu jf era încredințați că vor putea să-l capete, iar numai *pro forma*⁵, cum poftea d. Eliad să se prenumere, socotea lucrul de prisos. Io încă numai cu multe greutateți poci să-mi cîștig cînd și cînd cîte o carte mai interesantă din București, uneori foarte târziu. Așa, periodul 3 și 4-lea din același încă-mi sînt pe drum. Io, cu toate acestea, după apromiterea d-tale, voi grăi cu unul-altul și apoi, de mi se va declara cineva, te voi înștiința. Bine ar fi cînd ai mijloci ca *Curierul* încă tot prin mîna d-tale să mi se trimită.

3 *Magazinul istoric*⁶ din București cumete-l și pentru mine și, de se poate, mi-l trimite în plicurile *Gazetei*. Precum văz, d-ta ai mijloc bun de a primi din principate cîte un produs interesant. Mi-ai putea d-ta cîștiga și mie, cînd și cînd, cîte ceva? Â propos! Ce rezultat avu înștiințarea⁷ pentru cărțile vechi românești? Trimisu-vi-s-au ceva sau nu?

4 De căutarea unui fecior pentru casa Racoviță voi avea grije și vă voi înștiința.

5 Unele mai nouă daturi despre întîmplările de la noi ți-am scris cu poștia trecută. La care acum numai atîta mai adaug că P[op] I[osif] au poftit pe Crainic⁸ să-i cîștige facere destul. Apoi acesta mergînd la ep[iscop]ul și așternîndu-i lucrul, au luat răspuns că după împregiurările în care se află cu profesorii, provocatorii, nu se poate mesteca, ci d-lui, cu carele au început, placă a și săvîrși. În urmarea acestora, mai toți profesorii se declarase duminecă că vor înceta cursul prelegerilor, dar se pare că au fost numai o demonstrație de a spăria pe oameni, carii / după ce nu s-au lăsat a se înșela, lecțiile-și continuă cursul ca mai înainte.

Din greșală scrisesem d-tale, necăutînd la datul scrisorii din urmă, ca cînd întîmplarea criminală s-ar fi întîmplat joi 18/30 ian., cînd trebuia să scriu cu o zi mai-nainte.

6 Tatăl d-tale⁹ n-au mai trimis după alți bani decît acei 24 f. C.M. de carii te înștiințasem mai ast-toamnă; despre ceilalți ce-i mai ai la mine îmi voi trimite socoteala cînd voi trimite toți banii.

7 Cu *Macrovioticele*¹⁰ voi urma întocma cum mi-ai scris.

Despre descăunatfea ep[iscop]ului, cum că unora le-au fost intenția încă de la începutul turburărilor, nu este îndoială, dar cum că protopopi să se afle carii să fie cerut ace[e]a de la Curte¹¹, nu avem știre.

Ep[iscop]ul porni înainte de 3 zile să meargă la Cluj, dar, din nenorocire, spăriindu-se caii, cînd era să între în podul de la S[înt] Crai, s-au răsturnat și de atunci se află tot în Aiud, nefiind încă în stare de a-și continua călătoria, măcar că nici o rană nu au căpătat¹². Dar fiind om greoi și răpit fiind de caii spăriați, au căpătat contuzii ce l-au înțepenit în partea de gios, cît nu poate încă să umble, ca cînd ar fi bătut, dar e afară de price primejdie.

Se vorbește mult că va să vie comisie spre așezarea turburărilor, dar încă sînt tot numai vorbe. P...¹³ de la Viena e procuratorul malconțenților noștri; poți gîndi cîte nenorocire, dar nu de cinste. De la pro-

fesori se gîndește că au luat pînă la 200 f. C.M. De la rectorul P. nu de mult pentru cauza Cutului, iar o sumă însemnată, dar nu se știe cît de mare.

Fundația lui Ramonța va să aibă greutăți. Ți-am fost scris că după moarte-i s-au aflat 3 testamente, două din 17 oct. [1]843, amîndouă același dat, dar cu deosebiri în text, nu într-atît pentru fundație, cît pentru legaturi, afară de ce unul fundația o hotărăște: *in rationem Transilvanorum sine discrimine nationis et religionis*¹⁴, iar celalalt *in rationem Valachorum*. Din alăturarea contextului e învederat că cel pentru români e cel mai nou, pentru că într-acesta unele legaturi din celalalt aici se revocă, altele se modifică. Iar al 3-lea, din 16 sept. [1]844, n-are subscrierea mărturiilor legală, care după opinia celor mai aleși iuriști din Cluj nu ar fi nici o piedecă de nu s-ar face expresă pomenire în capătul testamentului. Din care pricină, lipsind subscrierea mărturiilor, testamentul după a lor părere e neconsumat și nu poate să stea, și bine ar fi cînd n-ar sta, cînd / într-acesta încă e scris: *in rat[ionem] T[ransilva]norum sine discr[imine] nat[ionis] et religionis*¹⁶. Și așa, de nu ar sta acest din urmă, măcar mai nou decît toate, pe rînd ar veni să steie cel pentru români. Dar și aici e belee: că oare Curtea aproba-va o astfel de fundație în favorul numai a nației noastre? Cel puțin răpăusat[ul] Franț¹⁷ nu au vrut așa să o aprobeze, pe cum spun. Ep[iscopul] voind a merge la Cluj, avea de gînd a se înțelege cu Gubernia despre această treabă. Executorul testamentului și curatorul fundației e ep[iscopul] cu Capitulum. Bani gata, în 44 de obligatorii a statului pentru 44.000 f. C.M. a 5 f. C, sînt în mîna noastră; ceilalți ce se vor mai afla la răpăusatul, gata, sau se vor aduna din vînzarea efectelor lui scoțînd afară legaturile, încă se vor aduna la fundație și se socotesc cu totul că vor sui pînă la 50.000 f. C.M. Hotărîrea fundatorului e ca să se ajute feciorii harnici sau în patria noastră cu cîte 60—80 f. C.M. pe an, sau în Pesta și Viena cu cîte 300 f. C.M. în iură, medicină, pictură, geometrie, arhitectură etc; de teologi singur nu e vorbă. Acestea stipendiuri, împărțindu-le după condiții exprese, pot să susție pe tot anul cel mai puțin 6 feciori în patrie și 6 afară.

130 Vertatur. /

Ce-am scris aici mai jos, tăind afară, te rog să o publicezi în numărul cel mai dintîi a foii d-tale, de vei socoti cu cale¹⁸. Relația ofițioasă e a administratorului Matskâsi Pal cătră ep[iscopul]¹⁹.

De mai sînt exemplare din *Magazinul* lui A[nton] K[urz]²⁰ trimite-mi și mie unul, că tot uit să scriu la Sibiu pentru ele, pînă cînd mai pre urmă voi rămînea fără dînsele și mi-ar părea rău.

Aici îți închid al IV-lea cap. din *Evreul neadormit*²¹ și te rog să adaugi și îndreptarea din gios²² pentru numerii 2 și 3.

W După care am cinste a rămînea cu toată cinstirea al d-tale prea plecat. /

¹ Ștefan Moldvai (Moldovan), protopopul Tractului Fărăgăului, cu reședința la Pintic, viitor erou la 1848.

² Profesorul blăjean Grigore Moldvai, unul dintre răzvrățiții împotriva lui Lemeni.

³ Practicanții români de Tabla Regească din Tirgu-Mureș, absolvenți ai Facultății juridice a Liceului academic piarist din Cluj.

⁴ Teodor Harșa, intelectual român din Tirgu-Mureș.

⁵ „De formă”.

⁶ A căruia apariție e anunțată de Bariț în *Foaie pentru minte* 1845, nr. 5, p. 33—35. Se reproduce prospectul revistei, pe nedrept atribuit de G. Zăne exclusiv lui Bălcescu (N. Bălcescu, *Opere*, voi. I, partea a II-a, București, 1940, p. 186—187). Bariț va acorda publicației bucureștene o atenție deosebită, anunțînd-o și popularizînd-o în *Foaie pentru minte* numai în 1845 de alte 5 ori. Vezi în acest sens *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 104.

⁷ Renumitul bibliograf oltean, căpitanul Constantin Olteniceanu, prieten al lui Ioan Maiorescu și Bariț, publicase în *Foaie pentru minte...* (1844, nr. 42, p. 336; nr. 43, p. 342—343) o *insemnare de cărți vechi românești*. „Spre un scop mare și folositoriu — spune Olteniceanu — pe care îl vom arăta peste puțin, se caută în toată românia următoarele cărți vechi: ...”, în număr de 30, pe care le înșiră cu titlurile complete și anul de apariție, „asemenea și cărți românești scrise de mîna despre orice materie, fie bisericească ori politicească”. Se exceptează cele pomenite de Vasile Pop în *Disertația ...* sa din 1838 „că aceleas sînt adunate”. Dar Bariț nu era omul care să-și lase cititorii în nelămurire. Alături de anunțul lui Olteniceanu, își publică propria notă explicativă (*Ibid.*, nr. 43, p. 343—344), intitulată *Scopul culegerii de cărți vechi*, în care spune că strîngătorul cărților intenționează „a scrie un lexicon românesc etimologic”.

⁸ Prepozitul Simion Crainic.

⁹ Ioan Pop Bariț, preot în Petridul de Mijloc, în Comitatul Turda.

¹⁰ Vezi capitolul epistolar Vasici-Bariț, în *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 1-200.

¹¹ La Viena.

¹² Întîmplarea lui Lemeni va fi publicată de Bariț abia peste un an (*Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 13, p. 49), cu ocazia unei slujbe de mulțumire pentru viața salvată a arhierelui (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 109). Originalul de care se va servi Bariț în 1846 e o corespondență primită de la Iosif Many (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisori primite de la Iosif Many, nr. VIII).

¹³ Acest P... este legatul român bănățean Ioan Popovici, care trăia la Viena. Vezi infra, p. 227, n. 3.

¹⁴ „Cu privire la transilvăneni, fără deosebire de națiune și religie”.

¹⁵ „Cu privire la români”.

¹⁶ Vezi nota 14, supra.

¹⁷ Francisc I, împăratul Austriei, mort în 1835. Este același cu nenorocosul împărat romano-german Francisc II, deposedat de coroana longobardă în timpul războaielor napoleoniene.

¹⁸ „Tăietura afară” din scrisoarea lui Cipariu s-a tipărit, sub titlul *Dintre Târnavi 26 ian.*, în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 12, p. 45—46. E o îndreptare a unei știri din aceeași publicație, nr. 6, p. 22, despre crima unui preot român din Comitatul Clujului, care a ucis pe o femeie cu o piatră, în urma unei certe violente.

¹⁹ Matskâsi Pal era comite suprem al Comitatului Cojocna.

²⁰ Magazinul lui Anton Kurz: *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denkwürdigkeiten*, voi. I, Brașov, 1844, 448 p. + 1 pl.; voi. II, Brașov, 1846, 415 p. în 1852 va apare voi. III, publicat de Eugen Trauschenfels, iar între 1859—1861 același va publica primele două volume ale unei noi serii, cu același titlu.

²¹ Vezi scris, anterioară, n. 21.

²² „îndreptarea” lipsește din scrisoare. E vorba de o erată la *Evreul neadormit*, publicată de Bariț în *Foaie pentru minte* 1845, nr. 7, p. 60.

LV

Blaș, 4/16 fevr. [1845]

Prietine !

Avînd mîne de a călători la Aiud la m[ăria] s[a], unde acum de 2 săptămîni se află pătîmind după nenorocita întîmplare de care ți-am

fost scris¹, și apoi marți examen, mă apuc acum a-ți scrie câte ceva, ce-mi va veni în minte.

Și mai întâi pentru *Evreu*. Încredințază pe d. censor că nu avem de gând nici într-un chip de a-l publica întreg, ci cel mai mult cele două părți dintii², deoarece nici loc nu i-ar rămînea într-o foiță așa mică cum -e *Foaia pentru minte* etc, cu un roman așa lung de 10 volume! Cu darea afară încă socotesc că nu va strica a lăsa să mai răsuflă cetitorii cînd și cînd, ca sa nu se urască, de nu s-au urît pînă acum. Lucrul e tot al d-tale, carele, pricepînd părerea publicului, ai de a te îndrepta după gustu-i, ca să nu-l dezgustezi și, [în] cele ce greșește, cu mult tact a-l îndrepta, fără vătămare³.

Ce nu va plăcea publicului în *Evreu* poate fi nu numai limba pe care o ajută și un număr însemnat de sminteli de tipariu, de care mă doare, dar și minuțioasa descriere și a celor mai mici incidentii, de carele almintrilea nu se va mira cel ce-și va aduce aminte că autorul, înainte de a scrie o silabă din acest roman, ș-au propus să scrie 10 volume și să le împle. Cătră sfîrșit, dar, socoti că de-i va prisosi materia, sau se va grăbi mai binișor, sau va mai adauge vreo păreche sau do[u]ă de volume. Dealmintrilea încă se pare că oamenii veacului nostru, căutînd în foliantele veacurilor trecute, se întărită cu mîndrie și vreau să arate că dacă scriitorii de pre atuncea știa împlea atîtea volume cu secături, noi cești de-acum încă nu sîntem mai tîmpiți la minte, cît să nu-i putem ajunge, deși nu cu formatele gigantice, pe lîngă care edițiile noastre sînt lucruri de pigmei, dar cel mai puțin cu numărul volumelor. Un scrii / -toriu cunoscătoriu de literatură orientală au băgat de seamă că cetitoriu orient al s-ar vătăma cînd autorul lui ar scriea [*sic*] așa de pe larg și chiar cît să nu-i lase prilej de a-și deprinde agerimea minței întru cetirea aceluia. De-aci literatura orientală așa de poetică șLîn proză, iar cea apuseană așa de prozaică și în poezie. Noi nimic nu temem mai tare decît ca să nu fim întunecați, ei să nu fie chiari și lesne înțeleși. O linie destul de marcată între noi și între ei. Nu ți-ar fi urîte vreo cîteva probe din literatura aceea? De nu altă, spre schimbarea bucatelor; dar aici chiar apoi nime să nu mă știe, fiindcă poate unele vor fi cam ciudate.

Să trecem.

Magazinul istoric, după programă⁴, e prea interesant, da ce poți să aștepți de la acest institut, adevărat colosal, împărțit într-atîtea rubrici, numai cîte 48 de coae pe an? Adevărat că așa se poate nădăjdui o mare întindere, mai ales și prețul fiindu-i așa moderat pentru acea țară. Întreprinderea e — adevărat — la vremea sa, că dintre toate, precum airea așa și aicea, cea dintii trebuință este a ne cunoaște pre noi și ale noastre, care însă arareori s-au păzit și se păzește. La mine încă se află mai mult de 200 de diplome, numai de a prințipilor români și moldoveni, afară de alte notiții și monuminte istorice, adunate mai toate de prea vrednicul răp[osat] dr. Pop, ce io cu bani le-am răscumpărat împreună cu multe alte cărți de la nenorociții moșteni. De ai lipsă dintr-insele, spune-mi să-ți trimit⁵.

D-ta, precum îmi scriseși și mai de mult, vei avea bunătatea să-mi trimiți și mie mai întii 2 exemplare, pr[ecum] și din *Curierul de ambe sexe*, din carele unul va să-l dau ep[iscopu]lui. Din *Curier* am primit N° 1, dar numai atîta. Deci, de vei putea, trimite-mi-l și pre acesta așa: N° 1° într-un exem[plar], celelalte în cîte 2. Numi le-ai putea trimite supt coverta gazetelor, ca să le primesc mai în grabă? Ce zici? / 107*

Dar cu *Antidotul*⁶ ce-ai gîndit? Dezvinovățire-i din partea d-tale și în chip de împăciuire cu d. Gavra, de-l tipărești, au doară laț?

Carte pentru drepturile canonice ecleziei or[ientale] nu-ți poci arăta alta afară de *Pravilă*, decît Voelli și Justelli *Bibliotheca juris canonici*⁷ și alții asemenea vechi; din cei noi nu știu pe nimenea altul.

Nu e îndoială că *Istoria* lui P[etru] M[aior]⁸ au băgat toți sau mai toți grierii din capetele unora, dar nu socotesc cu cale ca sa se apuce cineva a-i scoate din ele. Io, cel mai puțin, nu mă voi apuca niciodată în scris; dar de se va apuca din ei careva, ca să-i bage și într-ale altora, atunci nu știu în ce simțiri m-aș afla. Cum că cei ce ar vrea să facă din ep[iscopu]pi superintendenți sînt mulțșori⁹, e fără-ndoială și de mult cunoscut. Mi se pare însă că toți prin ale lor mișcări nu dovedesc alta decît sau un raționalism nu bine priceput, ajutorat cu nepăsarea de drepturile pozitive, uri personale și necunoașterea istoriei, sau poate și un neastîmpăr de a ajunge mai curînd ca să împărățască. Cel mai puțin simptomele pînă acum oserbate indică astfeli de boală. Crisul încă nu s-au mai ivit și paroxismul tot scutură. In deșert nouă, că au doftorii nu se pricep la boală, au leacurile sînt rele, au boala e primejdioasă. Vom mai vedea, de om trăi.

Cu declararea de nebuni încă nu mult om dobîndi. Aici o istorie: ast-toamnă au fost anul, viind io în ceva împoncișire *ex offio* cu P[opo]vici[ts]¹⁰, acesta, ca să-și răzbune, nu i-au fost rușine a zice cătră partida lui că io am pofit în Consistoriu din 3/15 nov. [1]843 ca profesorii să se declareze de nebuni! Aceștia negreșit că au și crezut îndată minciuna și o au copt pînă azi, de care io însă numai din tîmplare și numai de curînd am auzit, almintrilea făceam atunci îndată cu ce eram datoriu să fac și arătam că nu io, ci d-lui, minciinosul, cu ceva mai nainte, după ieși / rea¹¹ dintr-un Co[n]sistoriu înainte de prinț, înaintea mea și a vreo cîțiva despre Joși¹² au zis că ar trebui declarat de nebun. La care am zis: „Ba nu, căci nebunul declarat nu mai poate veni supt împutăciune”. Și apoi ce au făcut cînd au vrut să-și răzbune? Au toporît-o după ingeniul său și mi-au țîpat-o mie în spate pe supt ascuns.

Pe Joși cum că e nebun numai nebunul nu-l cunoaște. Repausatul Ramontzai delegaților Rus¹³ și Moldvai¹⁴ la [1]841 au zis să-i spuie de la el că e nebun nelegat. Aceștia probabiliter lui nu i-au spus-o, dar ne-au spus-o nouă. Și acum s-au întors Moldvai și ceilalți și țin cu nebunul. Marcu¹⁵ încă nu are multă minte, fără îndoială. Dar pentru aceea totuși officiose nime nu-i va declara de nebuni. Și cine să-i declareze, rogu-te? E[pisco]pul? Unde-i autoritatea? Consistoriu? Unii sîntem supt ecțepție, alții fricoși, alții patroni etc Și așa, nu se poate. O! cînd oamenii Capituluului era una și depunea frica de a-și pierde popularitatea

etc, și depunea interesele sau dăile personale, cu un cuvânt, de era un trup moral, astfel de scandale nu se întâmplă, dar poate nici pricini de a răpși. Perirea ta din tine Israile! zis-au P[etru] M[aior] oarecînd. Mai bine putem zice noi acum. Și astă zisă să poate pune ca motto în capul a toată istoria românilor, dincoace și dincolo de Carpați, azi și ieri și în toți vecii trecuți. După această boală socotiți românii, nu sîntem romani, ci greci! Roma, pînă au fost barbară, au fost un cuget și doamna a toată lumea; cu cultura au primit și urile cu vrăjibile grecești. Noi încă sîntem barbari — o, și cît de barbari! — întru tot înțelesul cuvîntului, cu lipsa unirii frățești. Barbaria romanilor și vițurile grecilor! Dar cînd vom fi mai mulți, de vom fi vreodată?! Așa cu Rousseau am putea zice că cultura e numai spre stricarea neamului omenesc.

6/18

Am venit aseară de la Aiud și azi dădui examen de ~~Tea~~ semestrul]. Tot ninge de azi-noapte și neaoa tot crește.

Poeziile lui Sion¹⁶ și Boleac¹⁷ nu mi le-ai putea câștiga? De nu, apoi voi să scriu lui Romanov¹⁸. Ep[iscopu]l se află acum mai bine și prește 5—6 zile va fi în stare de a putea ieși din casă.

< Cu carele rămîi frățește al d-tale mult prețuitoriu./

¹ Accidentul lui Lemeni de la podul Sîncraului (vezi scris, anterioară, inel. n. 12).

² S-au publicat doar capitolele I—III din cartea a IV-a a romanului lui De Sue (vezi scris. LIII, n. 21).

³ Bariț nu întrerupe publicarea *Evreului neadormit*, care apare constant în numerele 2—7 ale *Foii pentru minte*...

⁴ Prospectul *Magazinului istoric*... s-a publicat în *Foaie pentru minte* 1845, nr. 5, p. 33—35 (vezi și scris, anterioară, n. 6).

⁵ După cercetările de pînă acum, Bariț n-a publicat în această perioadă documente primite de la Cipariu, din colecția lui Vasile Pop (pe care i-o pusese la dispoziție Grigore Mihali, protopopul din Zlatna). Totuși, pasajul ne îndeamnă a pune sub semnul îndoielii dacă lungă serie de documente publicate în *Foaie pentru minte*... în 1845 (nr. 3, p. 17-19; nr. 4, p. 25-29; nr. 5, p. 37-40; nr. 6, p. 41-43; nr. 7, p. 49-50; nr. 9, p. 73-76; nr. 10, p. 80-83; nr. 11, p. 87-91; nr. 12, p. 93-96; nr. 13, p. 106-108; nr. 21, p. 165-167; nr. 22, p. 174-177; nr. 23, p. 181-184; nr. 24, p. 189-192) sînt trimise chiar toate de Nicolae Istrati (vezi George E. M. Marica, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, București, 1969, p. 427), sau vor fi printre ele și dintr-ale lui Cipariu?

⁶ Articolul semnat de Lazăr Ursulescu, *Antidot spre alinarea durerilor a onoratei tagme bisericesti, militarești și civile de lingă riul Dîmbovița, publicate în Foaia pentru minte sub n° 13 a. 1844, împotriva d. A. Gavra, editorul scrierilor Șincaio-Claintiene*, din *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 7, p. 27-28; nr. 8, p. 31-32; nr. 9, p. 36; nr. 10, p. 40; nr. 11, p. 44; nr. 12, p. 48; nr. 13, p. 52; nr. 14, p. 56. îl apăra pe Gavra împotriva atacurilor anonime ale unor bucureșteni (vezi scris. LII, n. 10).

⁷ Poate fi vorba de pravila bisericască în general (cartea legislativă de bază în biserica răsăriteană) sau de lucrarea „proin mitropolitului” Veniamin Costache, *Pidalionul* (despre care vezi infra, scris. LIX, n. 19).

⁸ Jean Voel, 1541—1610, umanist francez, profesor de greacă și retorică la Colegiul iezuit din Tournon. Opere mai însemnate: *De ratione conscribendi epistolas utilissimae praeceptiones*, Dale, 1586; *Index in breviarum romanorum ad conciones formandas aptissimus*, Tournon, 1609.

⁹ Henri Justei, 1620—1693, erudit hughenot din Franța, fiu al celebrului teolog protestant Christophe Justei. Henri Justei ajunge consilier și secretar al regelui Ludovic al XIV-lea, dar după revocarea Edictului de la Nantes e nevoit să se refugieze în

Anglia. Opera sa de bază este această *Bibliotheca juris canonici in duos tomos distributa*, Paris, 1661, 2 volume, de care pomenește Cipariu. Nu înțelegem însă de ce profesorul nostru o atribuie și lui Jean Voel, cu care Justei n-a fost nici măcar contemporan. N-am consultat lucrarea, dar în *Grand dictionnaire universel du XIXe siecle* lui Larousse, IX, Paris, f.a., p. 1126, e indicată ca fiind numai a lui Henri Justei.

¹⁰ în cazul de față, *Istoria bisericii românilor, atît a cestor dincoace, precum și a celor dincolo de Dunăre*, Buda, 1813.

¹¹ Ideile lui Cipariu se grupează în jurul unei preocupări generale a intelectualiilor transilvăneni grupați spiritual în partida națională: apărarea vechii constituții a bisericii românești, a tradițiilor și a independenței acesteia. Vezi în acest sens *George Bariț și contemporanii săi*, III, introducerea la scrisorile lui Nicolae Maniu.

¹² Arsenie Popovici. Vezi *Ibid.*, scrisorile lui Ioan Rusu, nr. XII, h. 14.

¹³ Iosif Pop., *Ibid.*, nr. VII, n. 10.

¹⁴ Ioan Rusu, profesor de istorie universală și geografie, despre care vezi un capitol aparte în *George Bariț și contemporanii săi*, III.

¹⁵ Grigore Moldvai (*Ibid.*; scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. XV, n. 2).

¹⁶ Nicolae Marcu (*Ibid.*, nr. XII, n. 5).

¹⁷ *Ceasurile de mulțemire a lui Gheorghie Sion*, Iași, 1844.

¹⁸ *Din poeziile lui Chesar Boliac*, București, 1843.

¹⁹ Iosif Romanov, editor și librar din București.

LVI

Blaj, 7 mar./23 fev. [1]845

Domnul meu !

Articolul d-tale, sau mai bine corespondința din *Sibiu 30 ian.*, în nr. *Gazetti* [12] publicată, numaidecît au stîrnit prepusul că ar fi de aici și chiar de la „oamenii mării-sale a ep[iscopu]lui”, care io d-tale și-o fac cunoscut, ca să vezi cît de bătători de seamă sînt oamenii de cea parte.

Pricina — afară de aceea — a acestii scrisori au fost încă ca din vreme să te înștiințez despre o întîmplare împurtătoare, a caria urmări mai încolo nu se pot prevedea de ochi omenesc, și pentru ca să aibi d-ta mai curînd decît oricine altul înștiințare despre aceea sigură și autentică. Adecă, cum că astăzi mării-sale, după întoarcerea de ieri din Cluj, au publicat în Consistoriu scrisoarea primatului Terii Ungurești, supt a căruia nemijlocită atîrnare stă de la unire ep[iscop]ia noastră, din 21 fevr. a.c. cătră mării-sale d. ep[iscop]ul, ca după porunca Maiestății-Sale din 18 fevr. a.c. pe profesorii Pap loji, Boer Dimitrie și Bărnuf Simion, de la deregătorie profesorească să-i deperte, la parohii afară să-i despuie și alți profesori în locu-le să orînduiască², carele toate ep[iscop]ul astăzi le-au și orînduit.

Încît vor asculta numiții exprofesori de această poruncă preanaltă, se va cunoaște în zilele următoare, / precum și alte întîmplări, ce vor sta în strînsă legătură cu acestea, sau alte orînduiri ce vor mai urma.

Io nu te autorez să publici această înștiințare în *Gazetă*³, că nu am avut vreme de a grăi despre aceea cu mării-sale, dar d-ta vei tăce cum vei socoti. Dealmintrilea, cu poșta viitoare te voi înștiința mai pe larg. Atîta-ți spui, că de astăzi încolo lucrul nu va mai fi taină.

Prenumeranți la *Magazin* îți mai trimit, împreună cu cei mai dintâi, toți, următorii:

1 măria-sa d. ep[iscop];

1 d. Crainic⁴;

1 d. Raț⁵;

1 d. Alutan⁶;

1 d. Boer⁷;

1 d. Ladai Dimitrie, profesor de istorie universală;

1 Io însumi.

Suma, pînă acum, 7 exemplare.

Mai adaugă pentru mine și 1 *Pravilă*⁸.

După [care], cu grabă fiind, rămîi cu toată cinstirea, al d-tale prea plecat,

Cipariu mp.

P.S. Mai bine va fi să nu publici pînă la altă înștiințare, de nu cumva din pricină ce s-ar ivi neapărate, dar [...] ⁹ numai pe scurt și în loc de nume numai cu inițialele [...]

Tatăl ¹⁰ și fratele ¹¹ d-tale au fost ieri și azi aici și la mine. Acum d-ta taci și nu-mi răspunzi la cele ce te-am rugat? /

¹ Numărul nu e indicat în scrisoare. Este vorba de nr. 12 al *Gazetei de Transilvania* (VIII, 1845, p. 15), unde apăruse corespondența *Sibii*, 30 ian. v., semnată — a —. Sînt, de fapt, două știri interesînd amîndouă Blajul. Prima dă, „după izvoară sigure”, date despre Fundația Ramonțai, care ar fi de 50.000 de florini argint.

Dar Cipariu se referă, de fapt, la a doua știre, despre incidentul din ianuarie, între profesorii Nicolae Marcu și Iosif Pop. Nu se dau numele celor doi „combatanți”, corespondentul regretînd că se face atîta zarvă în jurul scandalului, fiind vorba de niște simple „secături”.

² Se păstrează o copie a unui ordin similar al aceluiași primat de Strigoniu, Iosif Kopácsy, datat „Strigonii die 23ª febr. 1845”, către Simion Crainic. „Tenorul” este același: „Ut profesores Iosephum Papp, Demetrium Boer et Simeonem Bărnăuțiu adocendi munere removeat, eosdem alio congruo modo adplicet, et deinceps prout vitae, morumque ratio, quam praesefertent, poposcerit, huic accomodatam ipsos tractandi modum observet” (la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj. Colecția Ioan Lemeni, nr. 3744).

³ Bariț, totuși, face din scrisoarea lui Cipariu un scurt articol (*Sibiu*, 27 fevr., în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 21, p. 81—82), mascînd sursa sub această proveniență derutantă. Informația lui Cipariu e completată cu un adaus caustic la adresa profesorilor pedepsiți. Recunoaștem totuși scrisoarea canonicului blăjean din următorul pasaj 9: „pre trei profesori, adecă pe S[imion] B[ărnăuțiu], I[osif] P[op] și D[emetriu] B[oer] trebuie să-i deparie din ale lor posturi și să-i trimită la parohii afară, iar în locul lor să orînduiască pe alții”.

⁴ Simion Crainic.

⁵ Basiliu Rațiu.

⁶ Constantin Alutan.

⁷ Canonicul Ștefan Boer.

⁸ Vezi scris, anterioară, nr. 7.

⁹ Manuscrisul rupt.

¹⁰ Ioan Bariț, preotul din Petridul de Mijloc.

¹¹ Leon Bariț, elev foarte slab la învățătură, și care îi va mai da și alte bătăi de cap lui Bariț (veri scrisorile următoare).

Domnule Bariț!

Nu m-am îndoit niciodată despre aceea că nu ai răgaz de a corespunde așa des precum ar pofti poate corespunzătorii. Scrisoarea d-tale din poșta trecută mi-este nouă dovadă. Nici sînt dintr-acei oameni cari, veri-neveri, să silesc pe cineva a-mi face destul poftelor, mai ales cînd văz chiar că sînt cu neputință de-a le împlini. Io, dimpotrivă, mă mir că cum mai poți și atîta a te ocupa cu corespondențele cît te ocupezi. Dar acestea numai ca-n treacăt.

După scrisoarea-mi mai din urmă, vei fi așteptat poate și d-ta ca, după aieptare, să urmeze una sau mai multe, dese de la mine. Dar aici și io așa putea să mă excuz cu ocupații: profesură, scrieri oficioase, consistoare, alergări etc, dar nu vreau. Pricina adevărată au fost numai ca să mai aștept urmarea trebilor de-aici, ca apoi mai aleasă să-mi fie și descrierea. Și fiindcă fratele Maiorescului¹ încă de joi (20 mar.) au plecat de ici cătră Sibiu și Brașov, așa poate că mai în detaliu vei lua înștiințare cu gura, decît io așa putea face în scris.

Dînsul au luat de la mine 4 f. C.M. cu îndatorirea să-i plătească d-tale în loc, în socoteala noastră, și bucuroși îi trimiteam toți pe dînsul, de nu venea noaptea la mine, cînd nu puteam trimite să astring bani, dar nici cărțile de la Thallmayer încă nu le-am mai căpătat, pentru lipsa prilejurilor și tina cea mare, încît mai nime nu se duce de pe aici la Sibiu și, de se duc, io nu-i știu.

Deci ca, lăsînd aste preambule, să trecem la trebile noastre.

În ziua pomenită, ep[iscop]ul dădu în scris orînduielele sale² și profesorilor acelor 3 unde să meargă parohi. Mi se pare că lui B[ărnău]ț la Beiud, lui P[op] I[osif] la Boiul Mare și lui B[oe]r alias Crăcea la Derjida, precum și altuia, Pap Basilius (*clericus vieniensis*)³, care de as-toamnă cu puterea se ține în profe/sura matesului, măcar că de atunci i s-au oprit plata și acum, zic oamenii, că-l ține Duțoae (N.B. fata lui Buric se crește în casa aceștia, că-i mătușă, după ce-i peri tată-so și, fiindcă e frumușea și îmbrăcată domnișorește, e curtenită de mulți, precum mai deosebi se zice și de P[ap] Basilie, care vrea să o ia), acestuia, zic, ca să meargă la Alecuș (aproape de Blaj, peste Bia, unde fusese Detsei⁴ preot, care au murit). Iar a doua zi au scris și noilor profesori orînduiți, precum și lui Crainic, ca la prodirector, ca să-i introducă.

Lunea următoare (10 mart. / 26 fevr.), au primit examenul fizicilor cu Marcu, pre carele Crainic în absenția ep[iscop]ului nu numai îl depusese (*propria auctoritate sed vehementer contestate a parte ep[iscop]i et Consistorii*)⁵, dar nici la examenul cu aceia nu-l primise, puindu-i în loc pe mai sus-numitul P[ap] Basilius. După care Cr[ainic], se pricepe din ce pricină, tot tîmîndînd cu introducerea profesorilor și împărțînd ep[iscop]ului în vreo 3 rînduri protestații de la exprofesori, pînă miercuri dimineața (12 mar. / 28 fev.), atunci deodată și Cr[ainic] trimise în scris că avînd durere de picioare, nu poate să meargă la introducere, precum și ep[iscop]ul îi scrise că dacă el nu poate, și-au rînduit substituit

prodirector *ad alias usque dispositiones*⁶ pe prefectul gimnaziului, pe d. Alutan⁷, căruia, împreună cu mine, au și dat poruncă ca numai-decît să introducem profesorii, precum am și făcut într-aceiași zi, miercuri zi dimineața între 8 și 9 ori, întîi introducînd pe Tartza⁸, pînă aci în gramatică, de prof. de filosofie, și pe Gal⁹, scriitoriu la Caștelaria ep[iscop]jască, de prof. de mates, precum și pe I. Turc¹⁰, arhivariul, de prof. de ist[orie] bisericească] și doctrinei relig[ioase], iar pe Filep¹¹, neputînd d. Boer canonicul, de suplinitoriu în dogmatică. Care introducere s-au și făcut fără împotrivire, decît numai la filosofi, unde vreo 7—8 din 40, învățați de ai lor, s-au declarat că ei nu vreau a cunoaște pe alți profesori decît pe cei [de] pînă atunci¹², cînd și B[ărn]uț] întrînd în sfîrșit în școală au protestat. După această introducere au urmat: 1 că exprof. filosofiei, ajutați de acei mai sus discipuli, n-au lăsat să vie ceilalți la prelecție, totdeauna ocupînd din vreme școala pînă astăzi; 2 că unii teologi 3 & 4* ani, mai tîrziu în scris s-au declarat că ei încă nu vreau să rămîie în Seminaru, de nu se vor pune profesorii lăpădați iarăși în locul lor. Dar aceștia fiind numai 12¹³, împotriva căroră au stat alții 16, așa mai pre / urmă, după multe solii și scrieri, cești mai puțin 12, din îndemnul patronilor săi, într-adevăr marți (6/18 mar.), sau azi săptămîină, au și ieșit din Seminaru și s-au dus. Vineri am introdus (9/21 mar.) și în locul lui Marcu la fizică pe un Fehete¹⁴, trimițîndu-i-se de la ep[iscop]ul că va fi suspens pînă ce după pîra fiscului consistorial nu i se va judeca cauza pentru împușcat¹⁵, caria hotărîri Marcu n-au avut încătrău și s-au supus. N.B. Pe Marcu l-au suferit *in officio* ep[iscop]ul numai pentru aceea și pînă ar face examenul cu fizicii, ca să-i poată da informație, după care apoi, precum i s-au căzut, l-au și oprit; din care pricină Marcu e citat la Consistoriu pe 19/31 mar.

Dintr-acestea, dar, pe scurt vei cunoaște cam cum stăm. Rezultatul e: că P[op] loji nu merge la școală, nu numai căci partida discipulilor lui au ieșit de voie din Seminaru, dar și că di-nceput îndată s-au declarat că, știind ce mare lucru e porunca împărătească, nu se împotrivește și că nu va merge la școală, măcar că după aceea încă înainte de ieșirea clericilor tot sta în cumpene ce să facă, mergere-ar, n-ar merge. B[oe]r alias Crăcea¹⁶, pentru carele teologii, și provocați, nu s-au declarat, după energia lui Turc, carele încă înainte de B[oe]r fusese în Consistoriu (la 842) numit de profesor în locul lui R[a]ț, neputînd a merge la școală, măcar că ar fi vrut, au rămas acasă, și acum de-o săptămîină s-au dus la Sibiu ori în Dealul Șoroștinului (unii zic că cu fratele Maiorescului, că într-o noapte au plecat de-aci). Profesoresc,, însă în puterea lor, încă B[ărn]uț] și P[ap] Basilius, măcar că acest din urmă, după introducerea celuilalt, își dăduse ep[iscop]ului, în scris, rezignația și ceruse dispensație ca în post să se poată însura, dar care: rezignație a 2^a zi iar au revocat-o.

De fratele Maiorescului te păzește, că-i una cu ei, măcar că la mine vine etc. Mai ales scrisorile mele păzește-le, ca să nu rătăcească în mîna lui. Nu că aş socoti despre d-ta că ai avea atîta încredere într-însul, ci ca nu cumva *per indirectum* să-i vie în mîină. *Sapienti satis*¹⁷.

Tatăl d-tale au cerut bani, dar io, neavînd de la d-ta scrisoare cît să-i dau, nici d-lui arătîndu-mi una ca aceea, nu i-am dat. Fratelui d-tale încă nu i-am dat, una că tîrgul au trecut cu 1 săptămîină înainte de a-ți primi scrisoarea, alta că aștept ce-i zice la aceasta: dacă nu e vrednic?¹⁸ Se pare că are 3-a¹⁹.

Și cu acestea, sluga,

C. / 133

⁶ Vasile Maiorescu, fratele lui Ioan Maiorescu, student la Seminarul teologic, eliminat în timpul procesului lemenian, Vezi Coriolan Suciu, *Din tinerețea lui Ioan Trifu alias Maiorescu*, Cluj, 1927.

⁷ Vezi scris, anterioară, n. 2.

⁸ „Cleric [student absolvent — n.ns.] de Viena”.

⁹ Nicolae Decei, preot în Alecuș, între 1834—1843.

¹⁰ „Cu proprie putere, dar aspru contestat din partea episcopului și consistoriului”.

¹¹ „Pînă la altă dispoziție”.

¹² Vezi *George Bariț și contemporanii săi*, 1976, voi. III, p. 185.

¹³ *Iosif Tarta*, 1819-1866, originar din Pintic de lîngă Gherla, a studiat la Dej, Tîrgu-Mureș și Blaj, absolvînd în 1840 teologia. După o lungă carieră de profesor la „grămătiștii” din gimnaziu (1841—1848), va ajunge în 1849 profesor de teologie dogmatică la Seminarul teologic blăjean. Moare în această calitate. Autor al unei *Teologii dogmatice*, pînă astăzi considerată ca pierdută.

¹⁴ Grigore Gal, profesor — pentru puțină vreme — la Blaj, în anii procesului lemenian.

¹⁵ Ioan Turcu, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. VIII, n. 4.

¹⁶ *Simion Filep*, 1789—1863, profesor de teologie morală, pastorală și dogmatică și de pedagogie la gimnaziu (1812—1839) și la Seminarul teologic din Blaj (1839—1862).

¹⁷ Cei „vreo 7—8” elevi de la cursul filosofic erau de fapt 11: *Ioan Albini* din Cut, *Simion Beldian* din Galda de Jos, frații gemeni *Iosif* și *Zacheu Hodoș* din Bandul de Cîmpie, *Ioan Munteanu* din Oarda de Jos, *Teodor Poruțiu* din Almașul Mare, *Vasile JSalvian* din Năsăud, *George Vitez* din Pintic, *Ștefan Pinciu* din Fildu de Sus, *Vasile Behiș* din Aghireș și *Petru Radu* din Beldiu. Incidentul a intervenit la „introducerea” lui Iosif Tarta ca profesor de filosofie în locul lui Bărnăuțiu, prin ordinul lui Lemeni nr. 187 din 7 martie 1845. Vezi *Jakab Elek*, *Szabadságharczunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848—1848-re*, Budapest, 1880, p. 49—50; *Coriolan Suciu*, *Preamble la procesul lemenian. Pretinsele atentate contra lui Bărnăuțiu*, în *Cultura creștină*, XVIII, 1938, nr. 12, p. 730-745.

¹⁸ Opoziția celor 12 „clerici” din Seminarul teologic a avut un răsănet mai mare și o semnificație aparte în istoria românilor transilvăneni. În ziua de 16 martie 1845, aceștia l-au „moralizat” vehement pe profesorul Simion Filep, învinuindu-l de complicitate la atentatul împotriva vieții lui Bărnăuțiu din 21 septembrie 1843. Numele lor: *Alexandru Baternai* din Balda (viitorul prefect revoluționar și erou Alexandru Bătrîneanu), *Alexandru Pop* din Țopu, *Vasile Erdeli* și *Petru Brad* (viitor luptător la 1848—1849) din Orlat, *Vasile Puian* din Lupu (agitator și luptător în revoluție), *Grigore German* din Sîniacob, *Gavril Man* din Boereni (viitor tribun în revoluție), *Ioan Marginal* din Dateș, *Ioan Axente* din Frîna (marele prefect Axente Sever), *Constantin Roman* din Pintic (prefect și erou în revoluție), *Ioan Groze* din Sebeș (tribun în revoluție) și *Ștefan Pop* din Dumbrău. În aceeași zi, prin ordinul nr. 235 către canonicii Constantin Alutan și Timotei Cipariu, episcopul Lemeni dispune exmatricularea celor 12 studenți, hotărîre întărită și de episcopul Vasile Erdeli de la Oradea, acreditat în calitate de comisar împărătesc, pentru a ancheta tulburările de la Blaj. Vezi *Jakab Elek*, *Szabadságharczunk* p. 46—47; *Coriolan Suciu*, *Preamble la procesul lemenian* în *Cultura creștină*, XVlll, 1938, nr. 12, p. 730—745. Originalele protestelor — deosebit de vehemente — ale celor 12 studenți teologi se găsesc la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3753—3759.

¹¹ Ioan Fekete Negruțiu, despre care vezi *George Baril și contemporanii săi*, IIT București, 1976.

¹² împușcarea lui Iosif Pop de către Nicolae Marcu (vezi scrisoarea nr. LV, n. 11)

¹³ Demetriu Boer, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi* III "scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. II, n. 2.

¹⁴ „Cei înțelepți se mulțumesc cu atîta”.

¹⁵ Leon Bariț a fost într-adevăr un școlar „nevrednic” (vezi scrisorile următoarea *
¹⁶ Nota 3 la purtare.

LVIII

Blaș, 16/28 mar. [1]845

Domnul meu !

Nu aveam de gînd ca să-ți scriu și astăzi, după ce numai înainte de 3 zile ți-am fost scris iară, dar delicătețea unei materii ce ai atins în scrisoarea-ți din 8 ale aceștia mă silește ca să nu întîrzii.

D-ta zici că ai vrea să faci din daturile ce le ai pînă acum asupra nouălor schimbări din Blaj un *ce*, în care și episcopul să aibă ceva a înghiți *pro forma*¹ etc, și mă poftești ca să-l pregătesc cu 2—3 cuvinte. La această, dară, poftă mă simț datoriu a-mi descoperi părerea fără nici un ascuns și zic cum că nici într-un chip nu mă poci învoi la o faptă ca aceea, din care e[*pisco*]pului să-i vie cea mai mică imputare. Iacă-mi pricinile: persoana e[*pisco*]pului în ierarhie e sfîntă, puseciunea în stat e înaltă, și noi trăim într-un stat așa de pozitiv, cît imputările făcute persoanelor dignitare totdeauna se socotesc detragătoare chiar deregătoriilor înalte ce îmbracă². De altă parte, e[*pisco*]pul încă la începutul împărecelor au pofit pe guvernătorii ca să dea strînsă poruncă pe la gazete și cenzori, ca nimic să se mai publice, ce ar putea fi cu detragerea clerului și a diecesului acestuia. De unde prea lesne vei pricepe că cu cît mai bucuros ar ceti înștiințări și păreri pîrtinitoare și cu muștrarea împărechetorilor, cu atîta ar suferi mai cu greu imputările cît de mici în public lui făcute, socotind că și private acum destul au înghițit, și cei ce ar ceti imputările în public, deși numai *pro forma* scrise, oare nu le-ar lua ca într-adins? Io pentru toată întîmplarea-ți spui înainte că nu cutez, nici aș cuteza să-i grăiesc ceva într-ăst obiect, fără de a mă expune ca și de mine să supuie că-i sînt strein. Apoi e[*pisco*]pul e greu la mînie, curînd se întărită și nu primește nici o excușatie cîndu-și face prepusuri, deși ți se arată că te iartă sau nu ia în sus. Io îi / cunosc firea prea bine și de aceea, neavînd voie de a-l mîhni, îmi am de maximă să mă feresc de a-i da prilej de mîhnire. La acestea aș mai putea adauge și altele, cum că nici d-tale nici într-un chip nu ți-ar crede că nu l-ai înfruntat într-adins. Și întru împresurile în care ne aflăm, mai bine este ca să nu ne înmulțim voitorii de rău, cel puțin să nu dăm prilej celor mai tari ca, în loc de a ne ajuta, să nu strice. De-acî și io, neștiind și neputînd anumit pricepe din scrisoare-ți că aștepta-vei pînă la răspunsul meu ori nu, sînt îngrijat foarte, și voi băga de seamă la gazete în curgerea a 10 zile, ca să nu-i pice cel mai puțin lui în mîna, de s-ar întîmplă să nu aștepți cu publicarea pînă atuncea. într-adevăr, măr-

turisesc că sînt în grije multă dintr-astă pricină și nu mă voi odihni pînă voi ști că ți-au sosit această scrisoare amîna³.

La altele să-ți mai răspund, n-am răgaz acum, pînă-n poștia viitoare. Numai atîta mai adaug cum că din *Istoria beserecească*⁴ nu e nădejde de a se putea trece vrun exemplariu aici. Pre seama e[*pisco*]pului de mult i-am adus un exemplariu, dar nici dînsului, nici mie nu-mi place, pentru limbă. Dar și e de mirare că acel bătrîn se cuprinde așa mult cu scrieri, tocma ca și Bob cu *Deșertăciunile*⁵ și *Dicționarul*⁶. în zădar, că deși sîntem oameni mari în deregătorie, dar pentru aceea totuși e drept ce se zice: *Non omnia possumus omnes*⁷. Oameni asemenea mai mult ar putea ajuta cu punga decît cu peana. Cetește-i *Istoria*, ca să nu mă socotești că scriu din plecare spre a cleveti. *Suum cuique*⁸. Apoi cetește-i și *Pie[*a*]tra scandelei*! Pentru zelul religios poate să treacă, dar oare era *de tempore*?¹⁰ Astfel de sholasterii, bune pentru evul de mijloc, nu sînt bune decît de a înmulți împărecherea între oamenii nepricepuți sau a face să rîdă ori să le fie milă de astfel de autori, carii sînt cu pricepere.

în Țara Românească, precum se vede dinnouăle întîmplări împărtășite, încă tot mai sînt capete seci și goale, cărora le pot plăcea astfel de deliruri. în sfîrșit, de ar fi cît și mai cît de bună, cîrma Seminarului fiind în mîinile a cui este¹¹ și dealmintrilea de la Crăciun tot bolind, nu mă poci vîrî de mijlocitoriu, că *timeo Danaos et dona ferentes*¹². j

Așadar, la 2 puncturi din 8 răspunzînd, nemaiputînd continua mai încolo, rămîi cu toată dragostea și cinstirea al d-tale prea plecat,

Cipariu mpr. / 135

[Adresa:] Herrn Professor G. v[on] Baritz wohlgeboren in Cronstadt. Franco.

¹ „De formă”.

² Episcopul greco-catolic al Transilvaniei era membru de drept în Dieta țării și consilier intim al împăratului.

³ Grijă lui Cipariu nu are obiect: Bariț nu va publica — în ciuda tentației pe care o deducem din această scrisoare! — *nimic* ce putea să lezeze susceptibilitățile lui Lemeni.

⁴ Celebra istorie bisericească a grecului Meletie al Atenelor, tipărită la Viena în 1783—1784 și tradusă de Veniamin Costache: *Bisericeasca istorie a lui Meletie mitropolitului Atenelor, tîlmăcită din elineasca limbă în cea proastă elinească și îmbogățită cu multe trebnice și de rxvose suptînsemnări și cu scumpătăfite tabule de Gheorghie Vendoti din Iacint, iar acum tîlmăcită în limba românească de smeritul Veniamin Costachi, mitropolitul Moldaviei*, tom. I—IV, Iași, 1841—1843 (partea a II-a din tom. I, rămasă în manuscris).

⁵ *Carte de învățături creștinești despre deșertăciunea lumii și datoria omului în fieștece stat, din ss. scriptori culease și întărite pre scurt pentru mai lesne înțelegerea și procepeala, pre limba românească așezată de preosfințitul și prea luminatul domn excelenția sa Ioan Bob...*, Blaj, 1805.

⁶ *Dicționarul rumănesc, lateinesc și unguresc. Din orînduiala excelenții sale preosfințitului Ioan Bob, vlădeicul Făgărașului așezat și cu venitu casii clerului tipărit în doao tomuri*, I—II, Cluj, 1822-1823.

⁷ „Nu toți putem da toate”.

⁸ „Fiecăruia ce i se cuvine”.

⁹ O scriere a lui Veniamin Costache, apărută cu un an în urmă: *Peatra scandelei sau lămurire despre începutul și pricinile adevărate ale schismei și neînțelegerii îmbelor biserici, de răsărit și apus, cu arătarea celor cinci deosebiri de căpetenie și traduse în limba românească de smeritul Veniamin Costachi, Iași, 1844.*

¹⁰ „Oportună”.

¹¹ Directorul Seminarului „Sfântu Sava” din București era Petrache Poenaru. Vezi George Potra, *Petrache Poenaru, cititor al învățămîntului în țara noastră*, București, 1963 (cu o bibliografie completă a lucrărilor lui Poenaru și despre el).

¹² „Mă tem de greci și cînd aduc daruri” (cuvintele lui Laocoon în fața calului troian).

LIX

Blaj, 18/30 mar. [1]845

Domnul meu !

Spre încungiurarea prepusurilor, îți alătur aici o îndreptare, care d-ta, de-i vei socoti-o de trebuință, să o și publicezi:

„Dintre Tîrnăvi, 18/30 mar. Spre îndreptarea corespunzîntei din Sibiu, 27 fev. a.c. e de lipsă a ști cum că întru urmarea prea naltei voi a Maestăței-Sale mai de aproape, episcopului numai atîta s-au încredințat, ca pe acei trei profesori, depărtîndu-i de la deregătoria de-a învăța, într-alt modru potrivit să-i despuie. Iar după ce în mîinile unui episcop, afară de profesură, alt modru de-a despune sau apleca în dieces nu se află, decît numai trimiterea la parohii, de aci și despunerea acelora la parohii, carea au urmat numai ca o urmare neapărată din acea preanaltă voie, iar nu ca o apriată demîndare poate să se socotească”¹.

Atîta pentru publicare. Dealmintrilea, după cele mai dinainte scrise, d-ta știi că împărecherile n-au încetat, nici este nădejde să încete curînd. Exprofesorul B[oe], de carele ți-am fost însemnat că s-au dus, se zice că² e trimis iarăși la Viena ca delegat², spre a duce recurs și protestație, îndrăzneala și mîna bună ce are cu P...³ din Viena îi sînt recomîndațiile, pentru ce se pare a fi ales la aceasta dînsul și nu altul.

Unii dintre filosofi, nevrînd a auzi prelegerile din doctrină de la noul denumit profesor, care a lor hotărîre și în scris o au trimis e[psc]o-pului, s-au lipsit de pîne, și acum îmbla și ei protestînd⁴. *Exemplu trahunt*⁵. Alt nou n-am ce-ți mai scrie de aici.

Cetînd corespunzîntele „omului din fabrică”⁶ și altele, am rîs de isteția cum au știut a le fabrica, însă nu mă mir, știindu-i profesia de fabricant cuminte. Din care mă prepui că nu-i sînt estea fabricatele dintîi, nici singure. Dar, prea bine. Lumea-i cu nas de ceară. Cum se zice, înțelepții o folosesc. *Vuit mundus decipi, ergo decipiatur*⁷. Negreșit acesta-i un mijloc de a tăia tot prepusul prea sigur, și fiindcă uneori sînt adunate sau adause știri din mai multe izvoară, să nu zic împrotivoare, așa cine să le mai cunoască.

Să trecem la cele rămase din scrisoarea înainte de opt zile. Și încît pentru *Evreu*, lasă-l să doarmă⁸. Cum că li se pare unora stilul (ori limba) întunecat, nu face nimica, căci numai gustul moldovenilor în materia acestor două nu poate fi de regulă, dar nici principiurile după care neologismii *Evreului* s-au făcut nu sînt arătate chiar, și apoi, neputînd /

fi toată lumea filoloagă, așa nici se poate aștepta ca numai de sine să fie cunoscute. De erau acei neologismi cruzi, frîncismi, grecismi ori din altă limbă, era alta și negreșit nu numai că-i înțelegeau, ca un lucru prea vulgar, dar poate că-și afla și imitatori. Cum se află acum, să lăsăm puținei să mai răsufle, apoi vom mai vedea ce vom să mai proieptăm. Dar nu sînt așa de prezumtuos, cît să-ți apromit nu știu ce lucru atît de *interesant*, cît *nimeni* să nu-l poată lăpăda din mîna fără de a-l ceti etc, ci ne vom mulțami dacă se vor afla mai întîi și mai puținei de acest soi. Eliad adevărat că — ca poet — e un cap mare și rar, dar italisimii d-sale mi se pare că mai puțini imitatori vor să afle decît galicisimii mai de demult și mai scurt vor să dureze. Dar că prințul așa încoardă lucrul, cum cetirăm în aci cu multă mulțamită remisa scrisoare a d-lui Aron⁹, încă trece sfera politică, și mi se pare că un prinț în literatură adeseori poate să fie numai un sudit, încă din cei mai de jos. De se puneau prinții țării românești și ierarșii lor în contra stricării limbii, precum d. Bibescu vrea a se opune reformei, deși este greșită în metod, o! atunci nu era de lipsă care să ne-o reformăm etc. încă și damele vor să ne prescrie cu ce fel de limbă să le curtenim. Tot respectul cătră acest sex, cît poate să-l aibă un om din starea mea, dar la atîta să-și întinză pretensiile. Ierte d-lor, dar trebuie să li se spuie că-și trec terminii puși de natură, fie oricît de înaltă starea-le, cum e și a prinților. Și aceasta mai ales între români. Ieri-alaltăieri, cînd le împreștița cavalerii complimentele după alte toate cîte limbi de bun ton, asta le plăcea, și nu strigau că nu e bine. Și în urmă tot nu vor să zică că le e urîtă reforma! Pentru ce? Pentru că *reforma* zisă e de bun ton, și să nu se vază a avea un gust smintit. Togma ca si liberalistii Ardealului, *de verbis quantum vis, in re nihil*¹⁰.

Din diplome voi alege nu numai cele mai vechi, dar și care pot să aibă vreun interes istoric¹¹. între ale mele încă se află? multe mînăstirești, unele foarte lungi. Dar mărturisesc că nu am nici unul așa interesant ca *Blăstămul mitropolitului Iacov*¹², ce l-ați publicat de curînd. Acela au trebuit să fie român, că au grăit din inimă caldă, ca nimenea altul. Fie-i sufletul între cei buni și pomenirea-i să nu moară!

Curierul de ambe sexe ne-au sosit, dar io pînă atunci mai primisem și de-a dreptul n-rul 2, care acum îl am de 2 ori și nu știu ce să fac cu el. Ar fi bine să-i scrii d-ta ori și io, ca să nu mi se / trimită pe două căi. Banii sînt în securitate, numai pustia, că Thalmayer nu-mi mai trimite cărțile, măcar și fratelui lui Maiorescu lăsesem ca să mi le trimită el, cu ocazie cu carea s-au dus la Sibiu, dar se vede că sau ș-au uitat, sau poate că și el s-au dus la Viena cu Crăcea.

Â propos! Cei din afară malcontenți tot nu se ostoaie, cum zicem. Ieri căzură în mîinile lui R[ățiu] vreo trei copii, ce erau îndreptate *in patenti*¹³ lui G. Moldvai de la Dragomir¹⁴ etc, și apoi să fi văzut necazul bietului frate, dacă n-au vrut să i le deie R[ățiu] lui, cum se zdrobea. Dar R[ățiu] ar fi chiar prost de i le-ar fi dat, cetînd ce grozăvii erau scrise în ele asupra-i și asupra e[psc]o-pului, dacă lui i le-au dat altul (prefectul). Acesta, de la un expres din Pintic, unde Vaida stăpî-

nește mult, ce venise cu cărți la G. Moldvai și la dînsul, aflînd acele scrisori deschise, le luă și le dădu lui R[ățiu].

Alt nou nu mai averii, făr' că loji ș-au ras barba ce și-o lăsase mergînd la Viena ca deputat. N-are bani și că cu cît era mai nainte de îngîmfat, așa e acum de zgulit.

Antidotul *Antidotului*¹⁵ încă e charmant [...] ¹⁶

De articolul de *Poesie*¹⁷ și de *Tatăl nostru*¹⁸, acum încă vezi că nu poci să mai scriu, că nici mai am răgaz. De ai o *Pravilă* de-ale lui Veniamin¹⁹ trimite-mi-o pînă va sosi cea poruncită pentru mine, că mi-ar trebui.

Pentru testamentul lui Ramonțai s-au scris de la Co[n]sistoriu la Guberniu un răspuns, în care numai pe cel *pro valachis*²⁰ se dechie-rează a-l putea recunoaște de legal, dar nu din acest temei, ce nici nu l-am atins, ci dintr-alte mai multe iuridice, ce ne-au prins foarte bine. Dea D-zeu să fim norociți, să ni se întărească opinia!

Al d-tale prea plecat,

4 apr. / 23 mar.

Cipariu mp./

8 apr. / 27 mar. în doao rînduri fusei împiedecat a-ți trimite scrisoarea aceasta, înainte de 8 zile începută, din care pricină am și tras cruci pe partea feții dintii²¹, căci acum mi se pare că ar fi prea tîrziu.

Pe Erdelyi de la Oradie poate că iar vom să-l vedem peste puțin²². Azi pîrîi pe Marcu în Consistoriu, pentru fapta de-airi cunoscută, la care va să răspundă peste 4 zile. Dar să trecem la cele rămase.

Articolul de *Poesie* anevoie mă voi hotărî să-l continuez, după ce văz ce fel de critici pretențioși avem astăzi în literatură. Cele aruncate ardelenilor de Papadopulul²³ și autorului *Minții și tăriei* de R[ueă-reanu]²⁴ în anii trecuți nu mi-au ieșit din minte. Dar împreșunile se așezase, pînă ce cetiu cele din nrul *Gaz[etei]* 23 supt rubrica *Revistă*²⁵. În zădar, că oameni sîntem și avem lipsă de vreme, ca să ne stîmpărăm. Că dacă și un grec batjocorește provincii întregi că nu știu românește etc, atunci cineva trebuie să fie ori prea stoic, ori să se afle de tot vinovat, ca să le poată înghiți cu apatie. De celalant cavalier tac, nici mă esprim, ca nu — de cumva-ți e prietin — să te vatem în oserbările mele. Dar într-alte împregiurări, cine se simte în dreptul său, din doauă una trebuie: ori să puie la o parte toată cruțarea, care însă numai sînge rău face și turbură și mai mult inimile, ori să le înece în inimă-și și învățîndu-se de ce au pățit odinioară, să se ferească de asemenea. Astfel de critici sau mai bine injurii nu sînt tocmita de a face gust celui ce ar voi a grăi și el vreun cuvînt [...] ²⁶ nu că doar publicul ar fi nemulțămătoriu, ci cînd vezi arun[...] ²⁷ și al Moldovei din timpurile vechi iar [...] ²⁸ [dia]lectele ungurenilor, ardelenilor, moldovenilor și muntenilor, între care și a bucureștenilor. Epoce am putea să hotărîm 3-ei: cea dintîi pînă la începutul veacului 18-lea, a 2-a în veacul al 18-lea și a 3-a de cînd au început a se scrie în dialectul Bucureștilor. Aceste însă numai pentru limba literare, căci pentru cea nescrisă pe drept

nu o știm împărți decît după provincii, precum am zis. Altfeli de epoce, lungi și caracteristice, în limba noastră nu se pot demonstra.

Dar acestea, cum am zis, numai pe scurt și prea cu grabă, rămîind cu toată cinstirea al d-tale prea plecat,

Cipariu mp.

P.S. Pedagog, cum poftiți, încă nu putui căpăta²⁹, că în cei ce aș găsi ori una, ori alta lipsește. Vom mai vedea, de nu va fi tîrziu. /

¹ Pasajul dintre ghilimele s-a publicat în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 30, p. 117, dar sub titlul *Sibiu*, 5 apr., cu semnătura misterioasă -a-, sub care Bariț îl ascunde de obicei pe Cipariu, ca să-l ferească de urmările eventuale ale articolelor sale.

² Demetriu Boer ajunge în Viena, ca delegat al profesorilor năpăstuiți, pe la mijlocul lunii aprilie 1845. În 22 aprilie stil noule serie celor din partidă, rămași acasă — „Reverendisimi domnilor și fraților!” — că a fost primit în audiență de arhiducele Ludwig și că a înmînat înaltului personaj „un act în care am deplîns nefericita stare a beserecii și poporului nostru” (vezi scrisoarea la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3776). La sfîrșitul scrisorii sînt cîteva rînduri semnate de Ioan Popovici, enigmaticul P. de la nota 3 aci infra, sprijinitorul partidei bîrnăuțiene la Viena. Se pare că Boer a mai făcut o călătorie la Viena, în iunie 1845, căci în 3 și 6 iunie trimite două epistole către Nicolae Maniu, la Sibiu (Fond. cit., nr. 3769—3770), în care își manifestă speranța că vor căpăta o comisie de anchetă care să ducă la debarcarea episcopului Lemeni.

³ Este vorba de *Ioan Popovici*, român bîrnăuțean care locuia în Viena și care — grație întinselor sale relații în lumea negustorească — își putea permite un anumit grad de influență în cercurile Curții din Viena. Popovici a sprijinit tot timpul partida antilemeniană, i-a îndemnat pe profesorii și protopopii răzvrățiți să intervină pentru înlăturarea lui Lemeni din episcopat. Un singur document, următoarea scrisoare către protopopul Ștefan Moldvai din Pintic, este de ajuns nu numai pentru a-i stabili identitatea, ci și pentru a înțelege rolul lui Popovici în confruntarea cu Lemeni (scrisoarea se află la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 5670):

„în Viena, 22 prier c.n. [1]845

Prea onorate domnule !

A mea cea de frunte și mai plăcută năzuință este și au fost a folosi din puteri nații noastre cei românești, pentru aceea și de la carii nu v-am cunoscut încă, am primit ce am văzut că este pentru folosul nații, și am ajutat ca doar să scapă din ghiarele unora ce vreu să o strice. Fii, dară, încredințat despre prețuirea domniilor-tale din partea mea, cu atîta mai tare că am dovezi că ești un bărbat răvnitor pentru binele public, și statornic în cele începute. De un[d]e am bucurie [a] avea de a lucra cu oameni și bărbați ca domnia ta.

Să știi că recursul trimis la mine, din 29 martie l-am băgat de atunci la împăratul. Acela este unul în felul să[u]: acolo să cere ce vrei, nu ca pînă acuma, cînd numai ați tot dat înainte, fără a să ști ce ați vrea. Mă bucuram cînd tot auzeam de vrednicul acel bărbat Marian, dar pînă acum nu au făcut ceva însemnător. Zi-i să se apuce și să-i adune pe toți ciți-i aveți, să se subscrie la o simplă cerere, ca să se suspendeze Lemeni, pentru scandalele date și înfiorătoarea veste ce-l mul[t] necinstește. Aceasta să mi se trimită cu grabă, și ar fi bine nemțește.

Profesorul Boer au venit aicea; au lucrat un recurs nemțesc și au poftit, în numele tuturor carii i-ați cunoscut de actori, depunerea lui Lemeni, suspendîndu-l mai înainte. Și am toată nădejdea că veți dobîndi, numai faceți ce am zis, și-l țineți în vorbă. Fiți oameni, știind pentru ce vă luptați! Io, din parte-mi, cu toată inima vă slujesc, numai din pungă-mi nu pot da, că am casă grea.

Boer au avut audiență, și i-au zis arhiduce Ludwig că pînă acum nu s-au putut Lemeni pedepsi, că au fost numai pîrît. Boer au răzimat rugarea sa pe toate cîte s-au făcut pînă acum în cauza aceasta încoace, și care au rămonstrat vicarii cătră vlădica.

Cu care sînt al domniilor-tale mult prețuitor,

Johann Popovits m. pr.

[Adresa:] Admoduus Reverendo Domino Stephano Moldvai, Archi-Presbytero Tractus Faragoensis et Parocho unito Szász-Pentekensi colendissimo, a Pest — Bistritz — Teke, in Szász-Pentek. Ergo Retour Recepisse"

⁴ Vezi scris. LVII, n. 12.

⁵ „Exemplele atrag" sau „Pildele au înfrurire".

⁶ Articolul *Bănat. Timișoara, 11 martie c.v.*, semnat „Om din fabrică", din *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 21, p. 82. Printre alte știri din Banat, legate mai ales de fricțiunile politice dintre români și sârbi, „omul din fabrică" — adică din cartierul timișorean Fabrik! — se leagă și de Gavra și de opul său „șincai-clainian". „Rogu-vă — spune el celor din redacție — cum puteți d-v. primi atâtea birfeli băbești împotriva bucureștenilor, carii cu tot dreptul s-au plîns asupra dramei cei faimoase a d-lui Gavra?" Se referă la *Antidotul...* lui Lazăr Ursulescu (vezi scris. LV, n. 6).

⁷ Corect: *Si vult mundus decipi, ergo decipiatur* = „Dacă lumea vrea să fie înșelată, atunci să fie".

⁸ Vezi scris. LIII, n. 21.

⁹ Se referă la scrisoarea trimisă de Aron Florian din București lui Bariț, în 23 februarie 1845 (vezi-o în *George Bariț și contemporanii săi*, I, București, 1973, p. 53—54) pe care redactorul din Brașov i-a împărtășit-o lui Cipariu.

¹⁰ „Cu vorba, cât vrei; în faptă nimic".

¹¹ în stadiul actual al cercetărilor, nu știm dacă Bariț a ajuns în posesia diplomelor promise de Cipariu (vezi și scris. LV, n. 5).

¹² în lungul șir de *Documente vechi* publicate de Bariț în *Foaie pentru minte...* la începutul lui 1845, din colecția lui Nicolae Istrati de la Iași (vezi scris. LV, n. 5), în nr. 11, p. 87—91, se publică și *Un blestăm*, o afurisenie semnată de mitropolitul Moldovei Iacob Stamati și toți episcopii. Datînd din ianuarie 1752, „blestăm" lovește rău în cei care strică pravila și obiceiurile pămîntului: „Dator să fie atît soborul bisericesc cît și politicesc, de la mare pînă la mic, ca să stea cu toții ajutor dreptății și obiceiului țării, și s[fiinta] pravilă a se călca nicidecum să nu îngăduiască, nici să primească pe un călător ca acela, nici să aibă s[fiinta] mitropolie o strîmbătate ca aceasta, *cit va trăi această de Dumnezeu păzită fără* [s. ns.]."

¹³ „în mod evident".

¹⁴ *Ioan Dragomir*, 1811-1883, a absolvit studiile teologice la Blaj în 1833, în 1834 fiind profesor de „principie" la liceu. Pînă în 1839 a mai predat și filosofia și a fost prefect de studii în Seminarul teologic. între 1839—1845 e paroh în Băiuț și viceprotopop al Lăpușului. Amestecat în procesul lemenian, își pierde protopopiatul, pe care îl recîștigă în 1851. Ulterior ajunge asesor consistorial la noua episcopie a Gherlei. Despre aceste copii aflăm cite ceva și dintr-o scrisoare a lui Ioan Dragomir către Ștefan Moldvai, datată „Băiuț 21 a/9 martie 1845" (la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3764)

¹⁵ „Antidotul Antidotului" = articolul *Dd. M. din Ungaria și Ursulescu din Titel*, în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 20, p. 80; nr. 21, p. 83-84, semnat *-Is-*. Polemizează cu cei doi apărători ai lui Gavra în povestea dramei sale.

¹⁶ Urmează o parte a foii tăiată cu foarfecă, fie de Cipariu fie de Bariț.

¹⁷ Articolul *Poesie*, în *Foaie pentru minte...*, 1845, nr. 7, p. 51—53, de fapt un studiu al lui Heliade Rădulescu despre poezia lui Cezar Bolliac. Cu o notă de subsol a redacției: „Pofțiți fiind de mai mulți, retipărim acest articol după *Curierul rom.* n. 2, iar răspunsul la același, după original". Urmează, în proximal număr (8, p. 62—65) riposta lui Cezar Bolliac: *Răspuns la articolul poezie din nr. 7. Domnul meu!* Din această scrisoare înțelegem că Bariț voia să-l capaciteze pe Cipariu a intra în polemica celor doi.

¹⁸ Este vorba de citeva mostre de *Tatăl nostru* în limba română, din diferite epoci, pe care Cipariu le promisese învățatului german Joseph Gehringer (vezi infra, scris. LX, n. 13).

¹⁹ *Pidalion sau cirna corăbiei înțelese a catoliceștei și apostoliceștei Biserici a ortodocșilor. Traduse din grecește în românește de înalt preoșfințitul proin mitropolit] chir Veniamin. Tipărită prin sîrguința și cheltuiala lui Leonil. îndreptate și îndeplinite de protosinghelul Neofit Scriban, Mănăstirea Neamțu, 1844.*

²⁰ „Pentru români".

²¹ „îndreptarea" de la începutul scrisorii — vezi nota 1 — este ștearsă de Cipariu cu citeva cruci peste text. Bariț o publică totuși.

²² Episcopul Vasile Erdeli al Orăzii va veni în 3 mai, ca delegat regesc, spre a ancheta cazul de la Blaj. Despre rostul delegării lui Erdeli la Blaj vezi Coriolan Suciu, *Crimpeie din procesul lemenian. Al doilea „atentat" contra lui S. Bărnăuțiu*, articol manuscris, la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3557/a, p. 32-33.

²³ într-o *Disertație pregătitoare la Dicționarul românesc, latinesc și elinesc al d-lui Grg. Papadopol, profesorul de limba elenică în Colegiul Sf. Sava, slujind drept înștiințare* (din *Curier de ambe sexe*, periodul IV, de la 1842 pînă la 1844, p. 28—31; p. 45—55; p. 93—97), acest obscur „didascal" pripășit pe pămîntul românesc îndrăznise în 1843 să-și bată joc de *Dicționarul de la Buda* și de autorii săi. îi răspunde, aspru și competent, Ioan Maiorescu, în *Antipapadopol sau autorii Dicționarului de la Buda apărați contra domnului Gr. Papadopol*, în *Foaie pentru minte...*, 1843, nr. 11, p. 81—85; nr. 12, p. 89-93; nr. 13, p. 97-101.

²⁴ „Autorul *Minții și țării*" este însuși Cipariu (vezi scris. XVIII; X X și XXXII), care, sub titlul *Mintea-tăria*, semnează în *Foaie pentru minte...* (1841, nr. 23, p. 177—179) un interesant eseu filosofic. într-o epistolă-articol (*Domnule redactori*, în *Foaie pentru minte...*, 1841, nr. 31, p. 245—247), N. N. Rucăreanu combate ideile lui Cipariu din *Mintea-tăria*, găsindu-le lipsite de o bază realistă. Anterior, făcuse și Bariț citeva reflecții, cu totul nepretențioase, pe marginea articolului lui Cipariu (vezi *Mintea, țaria*, în *Ibid*, nr. 25, p. 198—199). Această discuție în trei este obiectul unui studiu al lui George Em. Marica, *O discuție sociologică-filozofică în „Foaie pentru minte, inimă și literatură"*, din *Cercetări filozofice*, XV, 1968, nr. 9, p. 1089-1096.

²⁵ Articolul nesemnat al lui Bariț, *Revistă de jurnale și încă ceva*, în *Gazeta Transilvania*, VIII, 1845, nr. 23, p. 91—92, în care evocă polemicele filologice avute cu autorii din Moldova și Țara Românească „nainte cu 7 ani, cînd impulsul de a ne disputa și, mai la urmă, a ne înțelege cu toții asupra celor mai de frunte puncturi literare se dăduse în acestea foi, de cătră cîțiva bărbați de dincoace".

²⁶ Hiăt în scrisoare, intervenit în urma tăieturii semnalate în nota 16.

²⁷ Idem.

²⁸ Idem.

²⁹ Probabil pentru meditarea lui Leon Bariț, care învăța prost (vezi scris, anterioare și următoare, la P.S.).

LX

Blaș, 30 mar./11 apr. [1]845

Domnule !

Din foiața alăturată la *Gazetă* înțelesei cu durere că ai fost bolnav — doresc să auz că n-ai fost bolnav de boală — și cum că o scrisoare de ale mele ți s-au pierdut de la poștă pînă acasă. Numai să nu fie căzut în mîni rele! Intr-însa-ți scrisesem (mi se pare în 12/24 mar.,) cum că profesorii știuți sînt despuși la parohii: la Bobota P[ap] I[osif], la Boiul Mare B[oor] D[imitrie] și la Beiu S[imion] B[ărnăuțiu], precum și profesorul matesului Pop Vasilie (carele cu puterea ține ocupată profesura de as-toamnă, deși i s-au tras plata) la Alecuși, în locul mortului Nic[olae] Detsei. Cei dintii au trimis vreo 3 protestații prin d. Crainic, că nu vor să iasă din școală pînă după rezoluție mai înaltă la recurs ce vor să facă¹. Și de-atunci au făcut, trimețînd pe unul dintr-înșii la Viena, precum se zice ajutorit cu bani, de nu și de airea, dar mai ales cu o 100 f. de cătră Popovici de-aici, carele azi la 6 ceasuri dimineată, după boală mai de 3 luni, au ieșit din lume², și cu atîța-și de la Man³ din Sibiu. Ioj⁴, cu toate acestea n-au mai mers la școală valezicînd și decherîndu-se că poruncilor împărătești nu se opune. Pop Vas[ile],

mai întâi, dojenit de Consistoriu, s-au împotrivit. După introducerea altor profesori în locul acelor 4, au resignat în scris, cerînd și dispensație de a se putea căsători în post, iar după astea, îndemnat de alții, n-au vrut să iasă din profesură. Boer⁶ s-ar fi împotrivit, dar Turc⁷, carele și înainte de 3 ani era rînduit de Consistoriu la acest studiu, mai nainte de Boer, nu l-au lăsat, precum nici clericii nu i-au ținut parte. Bărnuț n-au vrut deloc să îngăduie. Și așa, azi din acei 4, doi tot mai țin scoală: Bărnuț și P[op] Vasilie, iar doi au ieșit, *velle-nolle*: P[op] Joji și Boer alias Crăcea. Dar vei fi auzit și din fratele Maiorescului⁸ că 12 clerici din 3 et 4 an (rămîind alți 16), încă protestînd asupra lăpădării acelor profesori, au ieșit din Seminarium⁹. Pe Marc¹⁰ încă l-au suspens ep[iscop]ul pentru pușcătură, dar numai după examen, ca să se poată face informațiile prin ordinariul profesori, carele asemenea au îngăduit. Aste mi se pare că ți-am însemnat atunci, sau cu poșta următoare, precum că și aceea au fost pricina de nu ți-am scris de la 13 fevr. că cu scrierile oficioase și alergările în sus și în jos la Consistoriu, la introducere, la scoale etc. eram cuprins, dar nici puteam să-ți scriu așa des pînă nu se limpezea mai tare lucrurile, ca să știu ce să-ți scriu. Și mai pre urmă, cum că lui Trif¹¹ i-am dat 4 f. C.M. împrumut cu îndatorire să ți-i plătească d-tale în socoteala noastră, dar nu știu de au venit la Brașov și de ți-i i-au plătit ori nu, rugîndu-te și aceea ca să-mi păzești bine scrisorile, să nu-mi ajungă în mîni streini. Și iaca fatalitate, că tocma acea scrisoare-ți peri mai din mîna! *C etait un pressentiment du malheur qui devait lui arriver*¹².

Domnul meu! Văz că nu voi putea nici astăzi să-ți trimit *Total nostru-le* apromise, deoarece Consistoriul avut pentru moartea de azi a celui mai dînsus, cu prînzul, scoală și vecernia cea lungă a Acatistului / nu-mi lăsa destul răgaz ca să le lucrez, după cum mi-am propus, și n-aș vrea să lucră în zădar. Deci te înștiințez cu aceasta că, spre încungiurarea îndelungării, le voi trimite io însumi la d. Gehringer¹³, cu carele avui norocire a grăi o dată, la 1841, în Sibiu în biblioteca lui Brukental, fiind față și dd. Neugeboren¹⁴ și Ackner¹⁵, măcar întru lunga povestire ce avurăm, nici io, nici d-lui n-am întrebat unul de altul. Dară apoi d. Ackner mi-au spus cine au fost și în urmă, i-am trimis și io vreo carte de a mele, una ori două. Io poate că mai întîrziam, ca să trimit prin d-ta, dar un articol din *Allg[emeine] Zeit[ung]*¹⁶ n° 87, Teii, S[eite] 692 din Viena spune că *L^{tes} Heft*¹⁷ au și ieșit din acel poliglot și așa, nu e glumă nici de a mai întîrzia. Dar *Tatăl nostru-rile* adunate și trimițînde vor fi acestea:

1 După un ms. al bibliotecii măn[ăstirii], de la a. 1556, și așa mai vechi decît toate cele tipărite; *Tatăl nostru* aci e cu tîlc foarte frumos scris; și între altele cuprinzînd și o bucată din geografia Ardealului;

1 După un ms. a Seminar[ului], iar cu tîlc, din a. 1724;

1 După o *Liturghie* din Iaș, din 1679¹⁸;

2 După *Nfoul] Testament din Bălgrad*, din 1648¹⁹; de la Matei și Luca;

2 După *Biblia de la București*, din 1688²⁰;

” ”

2 După *Biblia din Blaj*, din 1795²¹

2 După *Test[amentul] Nou* din Smirna, din 1838²²

1 Curat de sloveni, dar fără neologismi;

1 In limba țințarilor.

Și așa socotesc că vor fi reprezentate și epocile, și provinciile, și dialectele încîtva. E pagubă, adevărat, că cele mai vechi monumente tipărite după cuprinsul lor nu au această rugăciune, ca printr-însele să ni se poată reprezenta limba, pr[ecum] *Biblia de la Orăștie*²³, *Cazania din Brașov*²⁴ și *Govora*²⁵, *Psaltirea*²⁶ și *Parimierul*²⁷ din Iaș[i] etc. carele, afară de acele mai sus pomenite, așa limpede ne înfățișează limba acelor timpuri și atîtea cuvinte, ziceri și forme alese bune, astăzi rari sau uitate, ne arată.

Dar țiți apromit că o copie credincioasă de pre cele ce voi trimite directe d-lui Gehringer, și d-tale voi împărtăși.

Pre P[opovici] poimîne-l vom îngropa, duminică după liturghie. Cuvîntare au oprit însuși să nu i se facă. Altele ce vor mai urma, vom vedea.

După cum rămîi cu plecăciune al d-voastre prea plecat,

Cipariu mpr.

P.S. Vezi de nu fii bolnav, cruță-te; zic și io că vrem să mai trăim. / 138

¹ De fapt, din 13/25 martie. Nu s-a pierdut ci e aici, supra, nr. LVII.

² Profesorii „delăturați” protestaseră încă în 18 martie 1845, prin recursul prepozitului Simion Crainic către împăratul, împotriva scoaterii lor din șoli și a înlocuirii cu dascăli din partida lemeniană (vezi Coriolan Suciu, *Preamble la procesul lemenian. Pretinsele atentate contra lui Bărnuțiu*, în *Cultura creștină*, XVIII, 1938, nr. 12, p. 730—745). Două exemplare din recursul lui Crainic din 18 martie se află la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3763 și 3765. Prepozitul face recursul ca urmare a rugării celor trei profesori căzuți în năpastă: Simion Bărnuțiu, Iosif Pop și Demetriu Boer, purtînd data „Blasii l' Marții (1)845”, a cărei copie se află în Fond. cit., nr. 3750.

³ Moartea lui Arsenie Popovici o anunță și *Gazeta de Transilvania* (VIII, 1845, nr. 30, p. 116).

⁴ Nicolae Maniu, protopopul greco-catolic al Sibiului, despre care vezi un capitol aparte în *George Bariț și contemporanii săi*, III. Maniu a făcut parte din partida națională a lui Bărnuțiu.

⁵ Iosif Pop, despre care vezi *Ibid.*, scrisorile lui Ioan Rusu, nr. VII, n. 10.

⁶ Demetriu Boer, profesorul înlăturat (vezi *Ibid.*, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. II, n. 2).

⁷ Ioan Turcu, secretarul Consistoriului, acum numit profesor de istorie bisericească în locul lui Demetriu Boer.

⁸ Vasile Maiorescu, elevul eliminat (vezi scrisorile supra).

⁹ Vezi scris. LVII, nota 13.

¹⁰ Nicolae Marcu.

¹¹ Același Vasile Maiorescu. împreună cu fratele său Ioan Maiorescu, ei se numeau de fapt Trif sau Trifu. Vezi Coriolan Suciu, *Din tinerețea lui Ioan Trifu alias Maiorescu. De ce a trecut în țară*, în *Societatea de mîine*, IV, 1927, p. 251—252; 272—273; 313—315; 336—337; *Idem*, *Ioan Trifu-Maiorescu — preot*, în *Cultura creștină*, XVIII, 1938, nr. 1-2, p. 63-66.

¹² „Era un presentiment al nenorocirii care era să i se întîmple”.

¹³ *Joseph Gehringer*, 1803—1857, teolog și savant catolic, profesor de teologie pastorală în Württemberg. Adept al reformelor lui Josif al II-lea, a urmărit problema înnoirii instituției bisericești. A murit în timpul unui pelerinaj de studii la Ierusalim. S-a

făcut cunoscut în 1842, cu lucrarea *Synoptische Zusammenstellung des griechischen Textes der vier Evangelien nach den Grundsätzen der authentischen Harmonie*. Vezi despre el *Allgemeine Deutsche Biographie*, VIII, Leipzig, 1878, p. 499—500.

¹⁴ *Karl Neugeboren, 1789—1861*, om politic și istoriograf sas din Transilvania. Lucrarea sa mai cunoscută e *Handbuch der Geschichte Siebenburgens*, Sibiu, 1836. A alcătuit și un *Index diplomaticus Regni Hungariae publicus seu Series Diplomatum Decretorum, Legum, Literarungue Typis divulgatorum, Historiam Regni Hungariae, Legesque ac Jura et Praerogativa cum Regni Hungariae et incorporatarum Provinciarum, turn Personarum publicarum et privatarum tangentium*, în 3 volume, Sibiu, 1844. Vezi despre el **Joseph Trautsch**, *Schriftsteller-Lexicon oder biographisch-literärisch Denk-Blätter*, III, Brașov, 1875, p. 15-16.

¹⁵ *Johann Michael Ackner, 1782—1862*, istoric sas din Transilvania, autorul unor lucrări de istorie veche, în bună parte consultabile și astăzi: *Antiqua Musei Parisiorum Monumenta*, Viena, 1809; *Die Colonien und militärischen Stand-Lager der Romer in Dacien in heutigen Siebenburgen*, Viena, 1854; *Die römischen Alterthümer und deutschen Burgen in Siebenburgen*, Viena, 1856; *Die römischen Inschriften in Dacien*, Viena, 1865 și multe altele.

¹⁶ De fapt, în *Beilage zur Allgemeine Zeitung* (foaie anexă a marelui cotidian *Allgemeine Zeitung* din Augsburg). Articolul *Die bsterreichische Hof — und Staatsdruckerei. Wien, 18 März (1845, nr. 87 din 28 martie, p. 692)*, anunță apariția unui mare dicționar poliglot, cu caracter de enciclopedie.

¹⁷ „Primul tom”. Vezi nota precedentă.

¹⁸ *Dumnezeiasca Liturghie, acum întâi tipărită rumânește, cu multă osârdie, să-nțăliagă toți spăsenia lui D-zeu, cu întreg înțeles*, Iași, 1679, tradusă și tipărită de Dosoftei.

¹⁹ *Noul Testament sau împăcarea, au Leagea Noaia a lui Isus Hristos Domnului nostru. Izvodită cu mare socotință den izvod grecesc și slovenesc, pre limba rumânească...*, Belgrad [Alba-Iulia], 1648.

²⁰ *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi și ale cei noaio leage, toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înțelegerea limbii rumânești...*, București, 1688, zisă și *Biblia de la București* sau *Biblia lui Șerban*.

²¹ *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a -Legii Vechi și a ceii noao, taie care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înțelesul limbii rumânești...*, Blaj, 1795, zisă și *Biblia lui Samuil Micu*.

²² *Noul Testament al Domnului și mîntuitorului nostru Isus Hristos, tipărit cu voea prea sfinților episcopi ai Prințipatului României, după cel mai ales model, dat de preasfinții lor în zilele Prea înălțatului Domn stăpînitor a toatei Țării Românești Alexandru Dimitrie Ghica Vv.*, Smirna, 1838; ed. II, Smirna, 1846.

²³ Este vorba de *Palia de la Orăștie*, tipărită de diaconul Șerban și Marien diacul, ia 1582.

²⁴ *Cartea ce se cheamă Evanghelie cu învățatură dein tuspaturu evanghelistu aleasă și dein multe dumnezești scripturi...* [șiHitlul continuă, neobișnuit de lung], Brașov, 1581, cunoscută sub numele de *Evanghelia cu învățatură a lui Coresi*.

²⁵ *Evanghelie învățătoare sau cazanie preste duminicile anului și la praznice..* Govora, 1642, cunoscută sub numele de *Cazania de la Govora*. E tradusă și prefațată de Udriște Năsturel.

²⁶ Credem că este vorba de *Psaltirea slavo-română a lui Dosoftei*, tipărită la Iași în 1680 (*Psaltirea de-nșes a sîntului împărat prorocă David, tipărită întru blagoslovite dzilele Mării Sale Prea Luminatului întru Isus Hristos Ioan Duca Voevoda, cu mila lui D-zeu Domn Țării Moldovei, cu cheltuiala Mării Sale și cu poslușenia smerenii noastre Dosoftei, mitropolitul Sucevei, în tiparnița Sfintei Mitropolii, în Iași, 1680*). Au urmat numeroase alte „psaltiri din Iași”, numai între 1743—1802 tipărintu-se aici 5 ediții.

²⁷ O altă scriere a lui Dosoftei, *Parimiile preste an*, Iași, 1683.

LXI

Domnul meu !

Blaș, 6/18 apr. 1845

în alăturata foaie vei vedea o comisie pentru ep[iscop]ul de la Oradie \ ce mi s-au împărtășit de ep[iscop]ul nostru astăzi, cu rugare

ca să se mijlocească trimiterea aceloră cît mai în grab la Sibiu, arătîndu-mi prin poștie unde să se caute, căci că dorirea preosf[in]țitului ce ne-au vestit că va fi aici în 3 mai st. n. e ca să le poată duce cu sine, întorcîndu-se înapoi. Fiindcă, dar, tocma într-acea zi cade și tîrgul Sibiului și, după cum iri-ai înștiințat mai de mult, avînd exemplare din *Istforia] bisericescă*² mai multe, am nădejde, precum te și rog, că cu ocaziile tîrgului Sibiului cea mai puțin îmi vei trimite ce vei avea îndelete.

Trimite-mi, dar, cu totul următoarele:

3 *Pravile*³, una adecă pentru Erdelyi, alta pentru ep[iscop]ul nostru, și alta pentru mine:

1 *Istorie bisericescă*, pentru Erdelyi;

1 n° 8° din *Gaz[etă]* etc. cum stă în foiță.

Banii cînd și unde să ți-i trimit? La Talmaer? Scrie-mi.

Pe Popovici⁴ l-am îngropat duminica trecută, după ce mai întii l-au tăiat, la pofta lui Sehrader, fisicul Comitatalui, din pricina unor vorbe din gura nepotu-său și a lui P[op] loji⁵, că l-ar fi otrăvit ep[iscop]ul și Sehrader⁶. Asta în Blaj n-au mai pățit-o altul, zic grecii, fără numai Buric. D-ta nu știu, cunoscut-ai pe Buric, și cine au fost? Și de de nu, destul să-ți fie că au fost un hoț; au perit ucis cu barosul de un faur și, într-un cuvînt, fratele Duțoaii, pe a căruia fată o curtenesc profesorii *moralitatis defectores*⁷. /

Popovici au lăsat tot ce au avut la nepoți, *et in specie*⁸ cei mai tineri, respective f...lui; în bani gata, 1400 f. C M. la d. Boer, canonicul. Dar oamenii zic că pînă la alți 6000 f. C M. i-au trămis într-o noapte la nepoată-sa respective, ca acasă, cînd îi era mai rău. *Hic certe non vixit sibi sed suis*⁹.

Pe foaia următoare trimit 8 *Tatăl nostru-ri*, ca să le trimiți d-ta prin cine vei voi la d. Gehringer¹⁰, că io sînt cuprins cu prea multe, în compunerea celui din limba țințară m-am împiedecat, de aceea au rămas afară. Pre altele ce-ți mai atinsesem, le aflai de prisos.

Primăvara ce avem din 1/13 apr. nu se poate asemăna de frumoasă. Holdele sînt mari de minune și cresc așa tare cît e teamă că vor să cadă. Viile au pătimit rău astă-iarnă și sînt mai de tot uscate, asemenea și piersecii. Ieri la 7/19 am avut tunete și fulgera ca vara.

După care cu grabă mă însemnez, al domniei tale prea plecat, *Cipariu* m.pr. /

¹ Vasile Erdeli, episcopul greco-catolic de Oradea (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Antonelli, nr. XIV, n. 10), va sosi la Blaj în 3 mai 1845, în calitate de comisar regal delegat să ancheteze întîmplările de la Blaj. Anche-tează parțial și pleacă fără vreo decizie categorică (vezi G. B o g d a n-D u i c ă, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924, p. 64). Vezi și infra, scris. LXIV.

² A lui Veniamin Costache (vezi scris. LVIII, n. 4).

³ *Pidalionul* lui Veniamin Costache.

⁴ Arsenie Popovici, canonicul (vezi scrisorile anterioare).

⁵ Iosif Pop, ca și Arsenie Popovici, era adversarul episcopului (vezi scrisorile anterioare).

⁶ Iosif Sehrader, medic școlar la Blaj.

⁷ „Certați cu morala”.

⁸ „Și anume”.

^{*} „Acesta, în mod cert, n-a trăit pentru sine, ci pentru ai săi”.

LXII

Domnule și frate !

Blaș, 16/28 apr. [1]845

Mine plec la Sibiu de unde vei primi această scrisoare, înștiințându-te deodată că voi depune la d. Thalmayer prețul *Gazetei pe sem 1 (1)845*, în 36 f. C.M. pentru 9 exempl[are], adecă ep[iscopu]l, Crainic, Alutan, Boer¹, Bârna, Laday², Mănăstirea, Seminariul, io, a 4 f. C.M.; lingă aceiași, 9 f. C.M. pentru *Curierul de ambe sexe*, pentru 2 exemplare], adecă: ep[iscopu]l și io, a 4 f. 30 cr. C.M., și mai pre urmă, 8 f. 20 cr. C.M. pentru 10 ex[emplare] *Macroviotica* a 50 cr. C.M., in summa: 53 f. 20 cr. C.M. Aici închid polița de la Thalmayer pentru 53 f. 20 cr. Mai multe n-am căpătat; 24 ex[emplare] s[în]t la Moldvai³; Thalmayer încă nu are altele.

Mai ai la mine din sem. 2 a. tr. cei de la Harzsa și canceliști, carii ziceați să-i fii pînă la altă rînduală, precum se vede, pre seama tatălui domniei-tale. Aci se vor socoti și cei 4 f. C.M. ce i-am dat fratelui lui Maiorescul⁴ să ți-i plătească etc. Deci înștiințeză-mă, te rog, cît mai în grabă și despre aceștia, să știu ce să fac cu ei: ori să-i dau cuiva, cui vei porunci, ori împreună cu alți bani, să ți-i trimit înlăuntru.

în grab fiind, nu poci alte a-ți mai scrie, decît:

1° cum că zioa nașterii prea bunului nostru a țărilor părinte și în iest an s-au serbat cu toată solenitatea cuviincioasă, care te rog să o adaugi la alte asemenea înștiințări. Mai pre larg a ți-o descrie nici răgaz nu am, nici s-au deosebit de cea de acum anul întru nimica⁵;

2° cum că azi săptămîină aleserăm pre Șereni de la Fogarași canonic în locul lui P[opovit]s⁶ cu 4 voturi; din celelalte 4 voturi, 3 au căzut pre Papfalvi⁷ și 1 pre Marian⁸.

Ești sănătos? Altele neputîndu-îe a le mai descrie, rămîi cu obicinuia reverință, al d-tale prea plecat,

Cipariu mpr.

P.S. Te rog să faci bine să scrii lui I[osif] Many⁹ să-mi trimită înapoi *Dicționariul* lui Vaillant¹⁰, prin d-ta, că l-am făgăduit la un prietin, ce-i foarte trebuiește. Să nu uiți!

Idem. I

[Adresa:] Professor Georg v[on] Baritz wohlgeboren in Cronstadt. Franco

¹ Canonicul Ștefan Boer.

² *Demetriu Ladai, 1814—1848*, profesor blăjean, unul dintre colaboratorii lui Cipariu la *Organul luminării*. A intrat în rîndul profesorilor în anul școlar 1838/1839. Pe la 1842 era profesor la clasa superioară de poetică a gimnaziului. Din 1846 e prefect de studii și profesor de istorie bisericească la Seminarul teologic.

³ Profesorul Grigore Moldvai (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. XV, n. 2).

⁴ Vasile Maiorescu (vezi scris. LVII, n. 1).

⁵ Bariț alcătuiește, sub titlul *Blaj, 16/28 aprilie*, un articol scurt, de circumstanță, despre serbarea zilei împăratului la Blaj (*Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 34, p. 133).

⁶ Arsenie Popovici, după moartea căruia a rămas un loc vacant în Capitol.

⁷ Constantin Papfalvi. Vezi în acest volum scrisorile lui către Bariț.

⁸ Ioan Marian, vicarul foraneu al Năsăudului, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. XI, n. 16.

⁹ Iosif Many. Vezi în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Many către Bariț, inclusiv un studiu despre el.

¹⁰ încă în *Foaia literară (1838, nr. 25, p. 196—199)* Bariț publică o *Prenumeratie pentru Dicționarul rumânesco-franțozesc de Ioan Alexandru Valian, fostul profesor de literatură franțozescă în Colegiul național și întemeitorul pensionatului din „Sfintul Sava”, prospectul lui Vaillant la dicționarul său. El apare în 1839: Vocabular purtăreț românesco-franțozesc și franțozesc-românesc, București, 1839.*

LXIII

Blaș, 19 apr./1 mai [1]845

Domnule și frate !

O înfiorătoare noătate! Ieri în drumu-mi de la Sibiu, încă dincolo de Mănărade, din doi sasi ce vineau din cîmp de la lucru auzii cum că P.L (Pop Josi) s-au înecat de voie-și în Tîrnăvă! ' Acasă sosind am înțeleș mai de aproape peristasurile acestui tragic capăt. Posesorul din satul vecin S[îmcel] la carele, după multe îndoieli, se trase mai pre urmă înainte de sărbătorile Paștilor noastre, ca la un amic, trimise ieri dimineață o scrisoare cu datul de alaltăieri seara cătră G. de aici, în care-i face cunoscută ca unui amic și frăție această tristă întîmplare: cum, adecă, înainte de vreo 5 zile, începînd a da semne de o întregă smintire, spre oareșicare ușurare, l-au luat cu sine la M[ureș] Oșorhei, de unde alaltăieri seară, pre la 5 ori, ajungînd la podul de la Jidvei preste Tîrnăvă, fără veste, cum era numai în cămeșe, din căruță au sărit preste pod în mijlocul Tîrnavei, (care tocma acum e înfiată și, dealmintreilea pentru adesele viptime ce mai în tot anul le cere, faimoasă), fără de a se îneca numaidecît, ci reieșînd pre fața apei, mai era modru de a scăpa din perire. Lucrătorii ce erau față la diregerea podului, la strigarea numitului posesor alergînd de toate părțile cu cîrlige ca să-l tragă afară, însă în deșert, că nenorocitul n-au vrut a se folosi cu întinsa ajutorință, ci, din contră, înotînd din toate puterile în gios, cînd era aproape de iaz, plecîndu-și trupul s-au lăsat răpitoarelor unde, de numaidecît l-au înghițit. Acesta fu capătul vieții unui bărbat carele, după rarele talente și frumosele cunoștințe, putea să fie unul / din cele mai chiare luminări într-aceste așa sărace timpuri. Dar așa curînd se stinse! Trupul încă, după toate făcutele cercări, încă pînă acum, la 12 ori înainte de ameazi, nu i se putu afla.

Io încă, venind, la Cinade era gata să-mi rump sau să-mi scrintesc un picior, de unde și io merg cevași â la Vulcan, *gdftjlickerAndantes* ; dar nu face nimic: *eb csont* etc.

Apropiindu-se sosirea comisariului⁴, oamenii noștri sunt preste măsură îngrijați. B[arn]a se rugă ieri de ep[isco]pul de iertare de unele ce au lucrat. Mi se pare că și pe el și pe alți[-i] îngrozesc testimoniurile sau declarațiile ce se mărturisesc că au dat, în iarna trecută fu anul, a[rhi]ep[isco]pului⁵, despre un punct îngrozitoriu al lui S.⁶ asupra ep[isco]pului. Iojî în zilele mai de pre urmă totdeauna se temea că i-or tăia limba pentru cele ce au grăit, zicînd că el nici nu le-au crezut, nici ar putea să le dovedească și că pe el nici D-zeu, nici ep[isco]pul nu poate să-l ierte și ep[isco]pul, de ar ierta pre unul ca dînsul, ar fi om de nimica-De-aci desperarea, neștiind ce să se facă, și capătul. O, frate, de este aceasta pedeapsă dumnezeiască, cît e de groaznică!!!

Acestea scriindu-ți -le în grabă, rămîi recomandat frățeștilor simțiri. Al d-voastre prea plecat,

C. mpr.

P.S. In *Gaz[eta] N° 20* ai scris că P[opovi]ts au murit în 3 în Joc de 30 mart. și cum că abie au trecut de 50 de ani⁷, cînd dînsul era numai de 48 de ani. De cumva din scrisoarea mea se trage greșeala, îndreaptă sau nu îndrepta, cum vei voi.

Idem. /

Seara la 11 ori, tot atunci.

Pescarii trimiși încă astăzi n-au aflat trupul nefericitului. Mai de aproape înțelesei că și preste iaz trecuse încă citov, dar după aceea, oricît îi strigau toți din toate părțile să iasă și-i întindeau cîrligele să-l prindă, sau să prindă, amerințînd să nu se apropie cineva de el, că cu sine-l trage de-l îneacă, și mai ștergîndu-se o dată pre frunte, s-au aruncat cu capul în voitoare și, lovind încă o dată cu piciorul apa înapoi, nu s-au mai văzut. Astăzi Gy[ârfâs]⁸ au scos pre ș[ol]găbirău tractului, cu alții lîngă sine, și făcu închiziție formală despre toată această întîmplare. Ide[e]a fixă a nefericitului era că i-or tăia limba pentru cele vorbite. își smulse tot părul pre frunte, fruntea-și zgîriase și nările și le belise. Cele mai de pre urmă semne de desperație. Conștiința tîrziu i se trezi și amar i se izbîndi!

Nu știi, trimisu-mi-ai vreuna din cărțile poftite pentru episcopul de la Oradie; măcar de mi-ai trimite răspuns oricum, ca să mă poci legitima că am scris pentru dînele.

Idem mpr..

Mîne se duce Turc în S[încel] la Gy[ârfâs] să inventeze lucrurile lui P[op] I[osi].

Iartă că astă scrisoare nu ți-o trimit franco, fiindcă o duce un expres la Sibiu și de-acolo poate pre poștă; pentru ca să-ți vie mai curînd.

Idem. I

[Adreșa:] Herrn Professor Georg v[on] Baritz wohlgeborem in Cronstadt.

¹ Sinuciderea profesorului Iosif Pop, una din victimele răzbunării lui Lemeni în procesul cu profesorii, este aspectul cel mai dureros al nefericitului conflict de la Blaj. Mulți autori au pomenit despre moartea lui Iosif Pop, dar nici unul în detalii atît de exacte ca Cipariu în această scrisoare și cele două care urmează. Notăm, așadar, că această scrisoare este sursa de bază în legătură cu sfîrșitul eminentului dascăl blăjean. O parte a scrisorii, stilizată, a utilizat-o Bariț pentru relatarea morții lui Iosif Pop (vezi articolul *Blaj, 19 apr. v.*, în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 35, p. 137).

² „Tempo dumnezeiesc”.

³ „Os cîinesc”.

⁴ A episcopului Vasile Erdeli (vezi scris. LXI, n. 1).

⁵ Adică primatele ungar de Strigoniu, care își aroga în mod abuziv, în numele „unității bisericii catolice”, dreptul de ierarh metropolitan asupra Episcopiei greco-catolice române de Făgăraș. În anii ciocnirilor de la Blaj — 1842—1846 — episcopul Lemeni a apelat la sprijinul acestui potentat străin — și ca religie și ca națiune — de români, în aceiași ani, însă, Bărnăuțiu și sprijinitorii săi, în cadrul acțiunii politice prepașoptiste care a preponderat asupra scandalului și „procesului lemenian”, au contestat pe temeuri politice și filosofice amestecul strigonianului în viața religioasă a românilor. Vezi despre aceasta în *George Bariț și contemporanii săi*, III, studiul introductiv la scrisorile lui Nicolae Maniu.

⁶ Credem că acest S. este Simion Bărnăuțiu. „Punctul îngrozitoriu” este învinuirea de sodomie pe care i-o aduce Bărnăuțiu episcopului. La Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3581, există copia unei scrisori a lui Bărnăuțiu către vicarul Năsăudului Ioan Marian, din 5 septembrie 1844, în care se aduc detalii convingătoare despre această patimă degradantă a arhierului.

⁷ Vezi *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 30, p. 116.

⁸ *Gyârfâs Elek*, proprietar și jurist din Sîncel, angajat ca apărător al partidei lui Bărnăuțiu în procesul cu episcopul Lemeni (vezi și scris. LXX, inclusiv n. 4).

LXIV

Blaș, 6 mai/24 apr. [1]845

Domnule și frate!

Poate că ești bolnav de nu-mi răspunseși încă, măcar la astă a mea cercare pentru cărțile ce scrisesem să mi le trimiți, cu prilejul tîrgului Sibiului, la Thalmayer, la cari încă nici acuma n-au venit nimic, măcar că mult aș dori să-mi răspunzi la aceea, ca să mă poci legitima înaintea ep[iscopu]lui de la Orade carele au sosit sîmbătă seara, 3 mai², cum au fost înștiințat și m-au întrebat a doua zi.

Ep[iscopu]l acesta au venit numai cu Szilagy³ și numaidecît s-au apucat de la lucrul. Vom vedea ce va putea isprăvi⁴. Toți sînt cu inima înghețată. Din opoziție au sosit 7 protopopi cu v[ice] protopopi și administratori cu tot, adecă: Maior⁵, Moldvai⁶, Alpini (Cuteanul)⁷, Țicudi⁸, Poruț⁹, Bochiș¹⁰ și Dragomir¹¹. Pe vineri e sorocit de împăr[ătesc] comisariu și Man¹²; Marian¹³ și Marcian¹⁴ se vād a-și fi trimis plenipotențiile la Crainic¹⁵. Mai pre larg voi scrie mai tîrziu.

„Ieri, în zioa de Sîngiorz avurăm tocma supt slujba vecerniei o gheață grozavă, de cătră ameazi trecînd pe Tîrnăvă Mică în sus, ce ne-au luat de-aici toată nădejdea și acea puțină ce aveam din vii și pomi, împreună cu sămănăturile de grădină ce erau așa vesele, ca rar alteori.

Ieri au îngropat și pe Pop loji la Jidvei, pe carele numai ieri dimineată l-au ținut apă afară¹.

Și cu acestea sînt în grabă al d-tale prea plecat

Cipariu mpr. /

[Adresa:] Herrn Prof. G. v[on] Baritz wohlgeboren in Cronstadt.
Franco.

¹ Vezi scris. LXI, n. 1.

² Sosirea lui Erdeli la Blaj e anunțată și de *Gazeta de Transilvania* (VIII, 1845, nr. 37, p. 145), pe baza acestei scrisori.

³ Vezi scris, anterioară, n. 1.

⁴ Vezi scris, anterioară, n. 3, 4 și 6. Erdeli nu și-a putut îndeplini în liniște ingrata misiune, din cauza opoziției puternice a protopopilor și a prepozitului Simion Crainic. Totuși, în urma raportului său către împărat, profesorii răzvrățiți împotriva episcopului vor fi înlăturați în mod definitiv (vezi scrisorile următoare), de asemenea și bătrînul prepozit Simion Crainic.

⁵ Ioan Maior, arhidiaconul Bistriței, care împreună cu superiorul său Ioan Marian, vicarul ținutului grăniceresc, s-a alăturat cauzei profesorilor în conflictul cu episcopul Lemeni.

⁶ Ștefan Moldvai, fratele profesorului Grigore Moldvai, protopopul Fărăgăului (vezi scris. LXV, n. 1).

⁷ Teofil Alpini, administrator protopopesc al Cutului (despre care vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. X, n. 1).

⁸ Elie Vlăsa Țicudi, 1813—1896, fiul parohului neunit din Țicudul de Cîmpie, care la 1826 a trecut cu poporenia săi la greco-catolicism. Fiul său Elie a studiat la piariștii din Cluj și la Seminarul teologic din Blaj. Din 1839 pînă prin 1842 e profesor de matematică la Liceul din Blaj, apoi e trimis paroh în Vereșmort și administrator protopopesc al Arieșului (funcție pe care o deține la data acestei scrisori). Între 1860—1862 e protopop al Turzii, iar la sfîrșitul anului 1862 intră în Capitulul de la Blaj, în prima serie de canonici mireni, alături de Grigore Mihali. A desfășurat o rodnică activitate politică pe tărîmul național, căci, după expresia unui biograf al său, „niciodată n-a avut alte motive decît credința că lucră în interesul poporului român, pe care-l iubea și cu care s-a indentificat” (vezi Iosif Hossu, *Ilie Țicudi Vlăsa. Cuvînt funebral rostit în 27 oct. 1896*, în *Unirea*, VI, 1896, nr. 44 p. 347).

⁹ Paul Poruț, protopopul Mărgăului.

¹⁰ Ioan Bochiș, protopopul Aghireșului.

¹¹ Laguur, protopopul Lăpușului, despre care vezi scris. LIX, n. 14.

¹² Nicolae Maniu, protopopul Sibiului, despre care vezi capitol aparte în *George Bariț și contemporanii săi*, III.

¹³ Ioan Marian, vicarul foraneu al Năsăudului, despre care vezi *Ibid.*, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. XI, n. 16.

¹⁴ Toma Marcian, 1807—1857, cleric cu studii la Cluj și Viena. După un scurt profesorat la Blaj (1832—1833), e numit paroh în Ocna Dej, mai apoi (1835—1857) administrator și protopop al Cițcăului.

¹⁵ Adică la prepozitul Simion Crainic, acesta făcînd și el parte dintre cei anchețați de episcopul Erdeli.

¹⁶ Singura informație cunoscută pînă azi, despre locul de odihnă al profesorului Iosif Pop. Pasajul pus de noi între ghilimele a fost reprodus de Bariț întocmai, în articolul *Blaj*, 24 apr. c.v., din *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 37, p. 145.

LXV

Blăș, 1/13 mai [1]845

Domnule!

Dintr-altă scrisoare a mea mai dinainte, vei fi înțeles despre sosirea e[plisco]pului Orăziei aicea, împreună cu secretariul său, Ios[if] Pop»

Selăgean \ doctor de teologie și notariu consistorial al diecesului acelaia. Acum îți scriu cum că alaltăieri i-au sosit acelaiași preavrednic bărbat denumirea de canonic în Capitulul acelaiași dieces, care întîmplare cu atîta mai mare bucurie vi-o împărtășesc spre publicare², de te vor ierta legile cenzurii, cu cît deși în scurt timp avurăm prilej într-însul a cunoaște un bărbat de la carele pe dreptate nația rumână poate să-și apromită <de mai îmbucurătoare sperări și aceasta încă într-un ram așa tinăr, dar verde, matur și plin de viață.

Alte întîmplări mai nouă nu mi-ar ajunge peana și timpul a ți le scrie toate pe rînd. Din multe, dar și lungi, destul să fie aceste puține și pre scurt.

Crainic cu ai săi n-au vrut să stea față la comisie, făcîndu-și excepții că ar fi săluit în curtea e[plisco]pească (care însă e fisco-e[plisco]pească), că ar fi amerințat în anul trecut unora prinsoarea / de la Muncaci și etc, care și le-au trimis și în scris³, ba, ce-i mai mult, întru o scrisoare cu 10 suscrieri de 1 vicariu, 2 protopopi și ceilalți vicepr[otopo]pi sau administratori, la prepozitul au protestat ca Capitulul⁴ să nu dea *Rationes fundationum*⁵ comisariului acestuia, și în urmă într-alta, cu aceleași suscrieri cătră e[plisco]pul nostru, — ascultă! — îl opresc să nu mai fungăluiască, pînă nu se va curați de imputate 2 fărădelegi: s[imon]ia și uciderea lui Bărnuț, în figura săborului, pentru că, zic ei, că în 2 ani se putea apăra de vrea, dar nu numai nevrînd a aduna săbor, ci împiedcîndu-l, s-au dovedit de vinovat. Auzi! Vreo 10 preoți dintr-un dieces de 1300 de preoți să îndrăznească a opri pre un ep[iscop]!

Pe 10/22 s-au convocat adunare de pro[topo]pi⁶, care va ținea vero cîteva zile, căci e[plisco]pul se grăbește a se înturna la vizitație pro l iun[ie], dar poate că mai tîrziu, apoi iar se va mai întoarce, dar mai înainte vrea a cunoaște și simțirile clerului. *Deus det omnia bona*.

Cu acestea, prea fiind cuprins cu multe, în grabă scriindu-ți-le, rămîi ca totdeauna al d-tale prea plecat,

C. mpr. /

¹ Iosif Popp Szilágyi, viitorul episcop greco-catolic de Oradea, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu, nr. XV, n. 1.

² Se publică sub titlul *Blaj*, I mai v., în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 39, p. 154, stilizată de Bariț. Totodată, redactorul reamintește prezența episcopului Erdeli la Blaj. Bariț, care a fost un apărător convins al lui Lemeni — lucru explicat în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu, nr. I, n. 3 — face o aluzie răutăcioasă la adresa celor 11, înfrunte cu Simion Crainic, care au contestat prezența comisarului Erdeli (vezi aci supra, nota 3; vezi și scris, următoare, n. 15).

³ „Crainic și ai săi” sînt, de fapt, nucleul partidei naționale care s-a opus abuzurilor episcopului Lemeni la 1842—1846. În fața situației de a fi anchețați de un comisar evident ațîțat împotriva lor, aceștia îi „deneagă” lui Vasile Erdeli competența morală de a judeca litigiul de la Blaj. La Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3761; 3773—3774; 3777—3779 există șase proteste de acest fel, concepute în termeni foarte îndrăzneți. Sînt semnate de: *Simion Crainic*, prepozit; *Ioan Marian*, vicar al Năsăudului; *Ioan Maior*, protopopul Bistriței; *Nicolae Maniu*, protopopul Sibiului; *Păul Poruț*, protopopul Mărgăului; *Ioan Bochiș*, administrator protopopesc al Aghireșului; *Ștefan Moldvai*, administrator protopopesc al Fărăgăului; *Teofil Alpini*, viceprotopop al Cutului; *Ioan Dragomir*, administrator protopopesc al Lăpușului; *Elie Vlăsa Țicudi*, administrator protopopesc al Arieșului și *Toma Marcian*, administrator protopopesc al

Cițcăului. Vezi și Coriolan Suciu, *Crimpele din procesul lemenian. Al doilea „atentat” contra lui S. Bărnăușu*, articol manuscris. în 10 mai 1845, protopopii răzvrățiți se plîng împăratului (Fond. cit., nr. 3695 și 3760), alăturându-și acum și cițiva aderenți noi: *Nicolae Erdeli*, parohul din Orlat, *Anton Veștemean*, parohul din Veștem; *Teodor Pop*, din Suciu și *Clemente Tămăș*, preot în Straja.

⁴ Acest act îndrăzneț, semnat de aceiași, poartă data de 5 mai 1845 și se află în două copii identice la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3773-3774.

⁵ „Socoteala [inventarul] fundațiilor”.

⁶ Această „adunare de protopopi” a fost convocată de episcop ca să dea formă juridică „inchiziției” lui Vasile Erdeli împotriva profesorilor și a partidei naționale în general. Prepozitul Simion Crainic, în numele celor năpăstuiți, neagă competența acestei adunări, printr-o adresă către protopopii strînși la Blaj, din 10—22 mai 1845 (vezi la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3702 și 3730, două copii ale adresei). Crainic insistă asupra dreptății cauzei profesorilor din școlile Blajului. Gestul său a fost înlesnit mult de luarea de atitudine a protopopilor amintiți în nota 3.

⁷ „Dea Domnul toate cele bune!”

LXVI

Blaj, 15/27 mai [1]845

Domnule și prietine!

Nevrînd a te lăsa cu totul și din partea mea fără înștiințare despre cele ce se întîmplară aici în zilele noastre, și supuind că și de aiurea vei fi luînd asemenea încă mai pre larg, voiesc pre scurt a-ți însemna aici din multe puține, cu care d-ta poți să te și folosești în *Gazetă*, de vei, și încît vei socoti de interes sau de lipsă sau iertat; numai în forma în care vi le împăratășesc eu să nu le publici¹.

„La 23 apr. sau 5 mai se aflară aici vreo 8 protopopi mici și mari², cu vreo cițiva preoți și clerici, din acei 12 ce ieșise de bunăvoie mai as primăvară din Seminarium³. Cei dintîi dădură mai multe scrisori înlăuntru: una la Crainic⁴, să oprească pe Capitul a nu da samă de veniturile fundurilor comisariului împărătesc, cu amerințare că almintrilea vor să-l denuncieze Maiestăței-Sale și clerului⁵, alta comisariului, ca să se întoarcă în diecesu-și, că nu vor să-l cunoască de comisariu⁶, și a 3-a, simbătă 10 mai st. n. episcopului, în care-l opresc de funcții!”

Comisariul au citat pre toți acuzatorii și mărturiile arătate, dar aceia nu au vrut să se arete, precum și dintr-aceștia unii nu s-au arătat. Rațiile tuturor fundurilor diocesane, de la moartea lui Bob, le-au cercetat de-a măruntul și în 9 mai st.n. au poruncit a se strînge protopopii din tot diecesul pre 10/22 ale aceștia, care au fost joia trecută, în care după scurtarea timpului însă numai ca la 45 s-au putut aduna, dar și aceștia destui, ca să poată cunoaște cineva simțirile acestui cler cătră păstoriul său și zelul pentru religie și disciplina beserecească⁸. /

În sesia din joia numită, comisariul au dechiarat cauza chemării acestii adunări, adecă: ca nu numai să, cunoască dintr-înșii starea acestui dieces, dar și să-i facă cunoscuți cil rezultatul operatelor sale, care pentru tot iubitoriul de pace și adevăr e foarte îmbucurătoriu.

După care același comisariu dădu voie ea protopopii să se înțeleagă cu ep[iscop]ul lor despre cele ce ar dori mai de aproape a se dobîndi de la Prea înălțata Curte, care s-au și făcut în vinerea următoare, și simbătă s-au subscris.

Iar d. comisariu, între urările cele mai vîi și recunoscătoare de „bunătatea arătată cătră acest cler și înaltele-i virtuți păstorești, vineri după prînz s-au dus la Bălgrad, de unde, prin Cluș luîndu-și calea, dumineca trecută trebuia să ajungă în Orade. Precum și protopopii se întoarsă simbătă și în următoarele zile la ai săi.

Simbătă se și publică, la porunca oficioasă a comisariului împărătesc, prin o deputăție denumită din sînul Consistoriului, stînd din 4 persoane, a doua oară mandatul împărătesc pentru depărtarea unui profesor, ce nu se supusese la întîia publicare⁹, subt grea pedeapsă, ca oricine ar cuteza din auzitori a mai asculta prelegerile acelu profesor, nu numai se va opri de la continuarea studiilor, dar nici la orice oficiu nu se va putea apleca. După care ieri, după multe încercări, mai pre urmă 34 din 46 de școlari s-au supus ascultării denumiților noi profesori și e de a se crede că și din ceilalți 12, încă numai puțini vor rămînea nesupuși. Și ca să încete tot influxul unui bărbat întru care unii, turburătorii, mult s-au încrezut, i s-au luat din mînă toată acea putere ce o avuse, și aceasta după poftorita dorire și cerere a toată adunarea protopopească¹⁰.

Din cele pînă aci scrise, încît socotești că nu vateți persoane, așa cît să te tragă la dare de seamă ca pre un defăimătoriu, vei alege cu tact. Mai apriat într-adîns n-am vrut a-ți scrie cu acest privilegiu, ca să nu te amăgești, știindu-ți firea înfocată, din care curînd treci în entuziasm. Atîta te poci asecura, că toate delațiile asupra ep[iscop]ului s-au dovedit infamii, și nu putea să asculte cineva operatul comisii ce s-au cetit în au/zul adunării, fără de a nu rîde de sofistica acuzatoriului de ucidere¹¹, a nu se învinge de securitatea și dreapta manipulație a fundurilor și a nu se pătrunde la inimă de infamele denunțaii a unor oameni fără cunoștință. Ep[iscop]ul, dară, fu dechiarat, după tenorul acelu operat prin organul comisariului, după expresa autorizație de la M[aiest]tatea Sa *pro casu*¹², cu toată solenitate[a], de nevinovat întru toate cu ce s-au fost acuzat¹³. De-aici entuziasmul nemărginit cătră amîndoi ep[iscop]ii și mîhnirea cu care nici măcar scrisoarea de la Crainic, ca de la vicariu general lor în sesie trimisă nu au vrut să o primească, nevrînd a se corespunde cu un așa om, cum s-au dovedit din acte¹⁴. De aceea l-au și lipsit ep[iscop]ul ieri de vicariat și prodirectură, cu carele atîta abuz făcuse. Pağubă că nu au făcut aceasta înainte de 2 ani!

Nu mi-ai scris nici măcar de ai primit scrisoarea cu banii, care însă trebuia să nu uiți, dacă și te impresoară atîta. Corespondenții — bine! Dar de cumva din asemenea pricină nimărui nu răspunzi, precum nu-mi răspunzi mie, sau nimic, sau tîrziu, sau prin altul, așa, trebuie să aibi de a face numai cu principii și ep[iscop]i, de nu-ți rămîne un minut și pentru noi cești mai mărunți. Nu rîz, spui oblu, că nu-mi cade bine, dar pentru aceea nu mă mut în inimă, ci sunt ca totdeauna al d-tale mult prețuitoriu,

Cipariu mpr. /

[Adresa:] Herrn Professor Georg v[on] Baritz wohlgeboren in Cronstadt. Franco.

145°

146

¹ Pasajul care urmează, pus de noi între ghilimele, i-a servit lui Bariț ca sursă pentru articolul *Blaj, 15 mai v. Adunare de protopopi* (*Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 43, p. 170—171). Părți din scrisoare sînt reproduse exact, altele stilizate de Bariț în sensul unei mai accentuate elogiari a episcopului Erdeli și a misiunii sale.

² Vezi lista protopopilor veniți în ajutorul lui Bărnăuțiu și alor săi, în scris, anterioară, n. 3.

³ Vezi scris. LVII, n. 13.

⁴ Ca la vicarul general al eparhiei.

⁵ Două exemplare din adresa protopopilor către Crainic, la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3773—3774 (similare, datate Blaj, 5 mai 1845).

⁶ Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. cit., nr. 3696; 3761; 3777-3778.

⁷ De fapt, adresa protopopilor prin care „îl opresc de funcții” pe Lemeni poartă data de 9 mai 1845. Semnatarii: Ioan Marian, Nicolae Maniu, Ioan Maior, Ștefan Moldvai, Teofil Alpini, Paul Poruț, Ioan Bochiș, Ioan Dragomir, Toma Marcian și Elie Vlăsa, își bazează actul lor temerar pe învinuirea de sodomie care i se aduce episcopului. îi interzic să se prevaleze de demnitatea episcopală cîtă vreme nu va dovedi că este nevinovat. își întăresc actul cu citate din pravila bisericească, unde se reglementează astfel de cazuri în dauna vinovatului. Avertismentul protopopilor se află în 3 copii în Fond. cit., nr. 3692, 3694.

⁸ în realitate, adunarea protopopească din 10/22 mai 1845 n-a fost decît o măsluială a lui Lemeni și a episcopului Erdeli, trimis cu instrucțiuni precise ca să-l absolve pe vlădicul *compromis*. Vezi, ca dovadă peremptorie, manifestul lui Simion Crainic, aci infra, în nota 14.

⁹ Simion Bărnăuțiu, care continua să predea în liceu și după interdicția episcopului din februarie.

¹⁰ Simion Crainic, venerabilul prepozit capitular, care, mai tîrziu, va fi încarcerat în Mănăstirea din Alba-Iulia.

¹¹ Tentativele de a-l ucide pe Simion Bărnăuțiu, pe care Cipariu nu le consideră ca reale. Un punct de vedere împărțit și de Coriolan Suciu, în ale sale *Preambulă, la procesul lemenian. Pretinsele atentate contra lui Bărnăuțiu*, din *Cultura creștină*, XVIII 1938, nr. 12, p. 730—745 (partea a doua a articolului, nepublicată din cauza interdicției cenzurii ecleziastice de la Blaj, se află la Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni).

¹² „Pentru acest caz”.

¹³ Se referă atît la acuzele înaintate către împărat, în decembrie 1844 (vezi în Fond. cit., nr. 3565; 3595) cît și la cele aduse în Consistoriu sau în memorii directe către Lemeni (vezi nota 7).

¹⁴ Pilduitoarea „scrisoare” a lui Simion Crainic către adunare-d protopopilor se află la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3703; la nr. 3702, o copie similară, de altă mînă.

LXVII

Blaj, 22 mai/3 iun. [1]845

Domnule și prietine !

Astăzi primii 1 pachet de la Thalmayer din Sibiu, cu o *Istorie bisericească*¹, fără de a primi vreo înștiințare de la d-ta, că ce să fac cu dînsa sau de cînd mi-o ai trimis. D-ta lăsași să-mi scrie d. Mureșan cum că cărțile poftite pentru ep[isco]pul de la Oradie le veți trimite cu Eilwagen² acolo, că vă vine mai cu îndemînă, care înștiințare o am și arătat ep[isco]pului. Deci astă *Istorie* nu știu pentru cine mi-o ai trimis, după ce pentru blășeni numai *Pravili*³ două lăsasem să-mi trimiți. Drept care io o și las aici pînă ce voi lua în scris de la d-ta că pentru cine e trimisă și cui să o dau; care însă nu va fi așa curînd, pornind io

încă într-astă săptămînă de-acasă, unde cam pînă peste 6 săptămîni nu mă voi întoarce.

le Rămîind cu adîncă plecăciune, al domniei-voastre prea plecat,
Cipariu mpr./ i47

¹ A lui Meletie, tradusă de Veniamin Costache (vezi scris. LVIII, n. 4).

² Sau *Elipost* — diligentă de poștă.

³ *Pidalionul* lui Veniamin Costache (vezi scris. LIX, n. 19).

LXVIII

Blaj, 2/14 nov. [1]845

Domnul meu !

Vă fericesc că ați sosit acasă sănătoși și mă bucur de trimiterea *Macrovioticilor*¹ și celorlalte. Io eram să vă scriu ceva în pricina acestora, că prenumeranții de la Moldvai ș-au primit pre ale lor, cînd ai miei mă tot întreabă. Cînd văzui în nr. 43 din *Foaie* cum că unii vă și înfruntă². Io numai vă fac cunoscut că din *Curierul de a[mbe] s[exe]* nu mi-au venit nici nr. 3, nici 5, măcar că d. Eliad mă încredința că au ieșit și al 5-^{lea} iar mai multe nu, precum scrieți și dv. Poate că au perit al 3-^{lea} cu nr. 60 din *Gazeta*, ce nu l-am aflat la sosire-mi acasă.

D[omnul] Eliad au fost în săptămînă trecută la noi, și se întoarce, precum zicea, pe la dv. Mi-au spus de unele scopuri nu prea naționale, de sînt așa, a Asoțiației pentru tipărirea de cărți românești³, a caria și noi sîntem numiți și poftiți mădulari. Scrieți-mi, de știți ceva asemenea, că nu aș voi să mă fac instrument la orice lucrare, a carii scopul ar putea să vie supt ceva prepus.

Pentru *Istoria bisericească*⁴ ce mi-ați trimis, acum poftindu-o măria-sa d. ep[iscop], nu știu cît e prețul; pentru care vă rugasem și mai as-vară dar n-am luat răspuns. Dar *Pravila*⁵ de la Moldova poci să o aștept? Ca să știu da răspuns aceluiași preasf[in]țit ce ades mă întreabă. Acei 12 f. CM. ce-i mai ai la mine nu i-am dat tatălui dv., măcar au cerut dintr-înșii, pentru că nu am văzut scrisoare de la dv., nici mi-ați răspuns anumit ce să fac cu ei. Acum scrieți-mi, altfel vi-i trimit împreună cu cei de pre acest semestru, cît mai curînd, prin d. Thalmayer de la Sibiu, / unde peste o săptămînă ori două am de a mă duce. Iar încît pentru frăiorul d-tale, acel de aici și leneș, mă veți ierta că nu poci primi o însărcinare ce în ochii altora ar putea să stîrnească prepusuri de vrăjmășie. Domnul meu! însărcinează-mă cu orice poci să folosesc dv. și familiei dv. și mă voi ținea norocit cu șerbirea, dar cu ce vă poate strica vă rog să nu mă însărcinați. Mai de-a dreptul vă puteți îndrepta cătră însuși d. Alutan, dacă voiți; numai io să rămîi afară din joc.

Despre curgerea trebilor de-aici nici io nu ți-am putut scrie, că multă vreme nu mă aflai acasă, dar nici după aceea nu erați dv. Acum ar fi prea tîrziu să ți le mai descriu, putînd fi ca și de-airea să vă fiți înștiințați.

Sentația definitivă se așteaptă din sus⁶, și pînă atunci lucrurile stau în statu-quo, afară de-a profesorilor și a protopopilor, încît sînt lăpădați din slujbă⁷. De vei pofți ceva mai de-a mărunțul, înștiințîndu-mă, voi descrie mai pre larg, măcar că larg toate a le înșira ar fi prea cu greutate în scris, mai ușor ar fi cu gura. Dar nu am nădejde curînd să ne întîlnim.

În drum, puțin au lipsit de nu ne întîlnirăm, [în] 8—11 sept. st.n. fiind io în Pesta, și dv. cam pe atunci trebuind să ajungeți acolo⁸. Familia englizască ce o pomeniți mai că o cunosc de la Stadt London în Viena, unde cu asemenea persoane mai de multe ori prînzii.

„Fundația lui Simu preste scurt se va pune în lucrare. D[omnu] vicariu al Hațagului, fiind trimis de cătră Capitul la Arad, aduse 10000 f. w. cu carii s-au hotărît, spre mai mare securitate a fundului, a se cumpăra hîrtii de-a statului și după începerea interesurilor numaidecît a se lucra după întinciunea nemuritoriului fundătoriu. Alți 3000 f. w. restează încă la magistratul Aradului, carii se vor încasa preste scurt, iar alții, ca la 1800 f. w. se află întru o mînă nu destul de sigură⁹. Însă îngrijirea toată a Capitulului va fi ca fundația pre cît va / fi în puțință [să nu] pată scădere. Testamentul, de nu-l aveți, și de nu s-au publicat precum se pare în anii cei mai dintîi a *Foii*, vi l-oi împărtași spre publicare cu alt prilej.

Fundația cealaltă¹⁰ nu e încă coaptă destul de a se publica. După pașii ce am făcut încă în iulie la Căntălaria de Curte, actele împărtașindu-se cu în[ălțatul] C[răiesc] Guberniu, numai cu sfîrșitul lui august s-au străpus directoriului fiscal pentru părere, iar părerea-i poate că numai în cursul lunei aceștie se va judeca în guberniu, prin urmare hotărîrea desăvîrșit de la în[ălțata] Curte încă într-acest an nu se poate aștepta. Capitalul fundației în hîrtii de-a statului s-au întemeiat în 56.000 f. con. mon., cu interes de 2700 f. C.M. pe an, din carii după al nostru proiept 6 înși se vor plăti cu cîte 300 f., afară din patrie-ne, și alți 12 înlăuntru cu cîte 60—80 f. C.M. Un om sărac au făcut atîta! O fundație carii românilor pe drept^{1834, 1849} pot pizmui alte neamuri, scîrgîndu-i-se balele, de a căroră lăcomie avem de-a ne teme. Adevărat, ei sînt frații noștri cînd vine de a ne lua bucătura din gură, altfeli *iidem qui pridem*^{Bucuresti, 1967}. De nu se cheltuia așa mult după moartea fundătoriu-lui, cît s-au cheltuit în legături etc. etc, fundația putea să aibă 60.000 f. C.M. întregi în capitaluri. Dar e bine că au rămas și atîta, numai să nu fie pe seama dracului.

Din întîmplare înțelesei astăzi că dv. pe al 2-lea sem[estru] nu ați trimis *Gazeta* la toți cei ce prenumerase la mine pe *Ier*. Asta s-au greșit de s-au întîmplat așa, că ai noștri sînt stătători; într-aceasta nădăjduindu-mă, precum nice știind cît va ținea depărtarea mea de-acasă, nu v-am scris nimic; și acum nu știu bine de la cine să cer plata pe acest semestru, dar voi cerca și, precum am scris mai sus, vă voi mulțami.

Rămîind cu toată cinstirea, al d-voastre prea plecat,

Cipariu mpr.

PS. Mulțamită d-lui Vasici, cu plecăciune. /

[Adresa:] Herrn Professor Georg vfon] Baritz wohlgeboren in Cronstadt. Franco

¹ Lucrarea lui Pavel Vasici, *Macrobiotica sau măiestria a lungi viața*, tom. I-II, Brașov, 1844—1845 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, București, 1975, capitol aparte despre Pavel Vasici, p. 1—200).

² Se referă la următorul apel adresat de Bariț, în *Foaie pentru minte...*, 1845, nr. 42, p. 348: „Spre știința unora. Domnilor, nu ne înfrunțați așa amar căci nu vă putem trimite n-rii din *Curierul de a[mbe] s[exe]*, din *Magazinul istoric* ș.a., căci tot românul literat trebuie să știe că cărțile și foile românești era, pînă în zilele trecute, supuse la cenzura centrală, unde se ținea cu lunile, și numai acum fuserăm norociți a dobîndi o altă mare înlesnire, despre care, de altă dată”.

³ Este surprinzătoare dezinformarea lui Cipariu în legătură cu înființarea Asociației literare din București. Căci, încă în 1844 (*Foaie pentru minte...*, 1844, nr. 8, p. 64, articolul *Pentru literatură*), Bariț anunță că la București „începu a se forma un fel de soșietate literară, ai cărei mădulari pînă acum sînt: dd. Eliad, Chesar Boliac, Alexandrescu, Urian, doi frați Bălcești, Evgh[enie] Predescu, maior Tell, doi veri Golești, Voinescu, Laureani, N. Bălășescu ș.a.”. Bariț, datorită legăturilor vechi cu cei de la București, era extrem de interesat de această întreprindere. „Bucureștenilor — li se adresează el după relatarea noutății — sau mai bine muntenilor! Ați început iară? Și iară? Foarte bine! Însă pentru ce numai atîția? Pînă acum lucrul vostru literar au semănat foarte mult cu al muncitorilor agricultorii în timpuri ploioase și furtunoase. Ei văd ceriul înșeninîndu-se, alegărg în fuga mare la lucrul cîmpului, cînd deodată un nor fatal întunecă orizontul... Să priveghiați numai ca fuga să nu fie iarna!” în anul următor, 1845, Bariț are plăcerea de a anunța o variantă mai organică a „însocierii” de la București (articolul *Asofiație pentru înaintarea literaturii*, în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 42, p. 168). Propășirea literaturii suferă din cauza numărului mic de cititori, încît autorii cei mai populari și favoriți „n-au putut debita niciodată în amîndouă principaturile o ediție mai mare de trei sute exemplare. De aceea, ia naștere o societate prin subscripții pentru tipărirea cărților românești din cele două principate, Țara Bomânească și Moldova. Societatea e condusă de C.A. Bosetti, Bălcescu, Ștefan Goleșcu, Costică Filipescu, Ion Ghica, Dimitrie Brătianu, Cezar Boliac, I. Voinescu II, A.G. Goleșcu, Laurian și Dimitrie Bolintineanu, care vor supraveghea întrebunțarea fondurilor și alegerea lucrărilor de tipărit. Într-un număr ulterior (53, p. 214) *Gazeta* aduce vestea că prenumeranții la fondul pentru tipărirea cărților românești, inaugurat de Asociația literară, sînt acum în număr de 123 (aceste nume sînt înșirate în *Vestitorul românesc*, IX, 1845, p. 193—195). Vezi despre Asociația literară și implicațiile ei transilvănene Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea* p. 54-63.

⁴ *Istoria bisericăscă a lui Meletie*, tradusă de Veniamin Costache (vezi scris. LVIII, n. 4).

⁵ Adică *Pidalionul* lui Veniamin Costache (vezi scris. LIX, n. 19).

⁶ După ancheta lui Vasile Erdeli de la Oradea (vezi scrisorile precedente), la Blaj lucrurile nu s-au liniștit. În septembrie 1845, autoritățile trimit un nou comisar, cu instrucțiuni mai drastice, în persoana episcopului de Eperjes, Iosif Gaganetz, pe care-l însoțește prepozitul greco-catolic de la Munkács, Ioan Curgovich. Această „secunda comissione” lucrează cu metode inchiזורiale, după cum dovedește un grăitor act rămas din acel an zburciat: *Puncta Interogatoria pro Reverendissimo Domino Simeone Krajnic Praeposito Capituli Blasiensis* (la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3730). Pînă la mijlocul lui octombrie, ancheta decurge drastică și eficientă. Este convocat un „consistoriu delegat” care, încă la 29 septembrie, începe investigațiile. Protocolul ședințelor (Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3664) trădează tonul de aspră învinuire a „calomniatorilor”: prepozitul Simion Crainic și profesorii Simion Bărnăușiu, Demetriu Boer și Grigore Moldvai. Actul e semnat de majoritatea capitolărilor și protopopilor — excluzîndu-i, firește, pe cei ce se ridicaseră în mai 1845 împotriva primei comisii — printre care: Constantin Alutan, Ștefan Boer, Ioan Bărna, Timotei Cipariu, Teodor Șereni, Alexandru Sterca Șuluțiu, vicarul Silvaniei, Constantin Papfalvi, vicarul Hațagului, apoi protopopii, Constantin Molnar din Alba-Iulia, Teodor Baldi din Cluj, Grigore Mihali din Bistra, Elie Fargo din

Tîrgu-Mureș, Leonțiu Leonteanu din Uioara, Vasile Turc din Săcal, Constantin Alpini din Mediaș, Vasile Pauleti din Roșia și alții. În pofida protestelor — individuale sau colective — ale celor incriminați (vezi în Fond. cit., nr. 3681; 3736; 3682; 3683 ș.a.), „deliberatele”, nefavorabile profesorilor și apărătorilor acestora, continuă, culminând cu acela din 22 octombrie 1845 (vezi în Fond. cit., nr. 3659; 3662—3663; 3689, originalul și 3 copii ale acestui act), care va fi trimis instanțelor superioare, spre confirmare. Din nefericire, aceste „instanțe superioare” erau dușmanii românilor: forul primatial romano-catolic de la Strigoni, împotriva căruia își îndreptase partida națională atacul de la 1842—1846 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, introducerea la scrisorile lui Nicolae Maniu) și Gubernul Transilvaniei, reprezentantul administrativ al „staturilor” și „ordinilor” din principat, care excludeau națiunea română din constituția țării. Apelul la aceste organe și uzarea de ajutorul lor arată adevărata față a episcopului Lemeni: de despot și dușman al intereselor naționale. „Sentința definitivă” va întârzia însă, fiind pronunțată abia în primăvara anului 1846, în ședința din 26—27 martie a Consistoriului de la Strigoni, format din primatele Iosif Kopácsy și episcopii și canonicii săi: Antoniu Majtenyi, Samuel Rudnyanszki, Mihail Fekete, Josif Kunszt, Josif Krautmann, Vicențiu Jaross, Mihail Kemp, Antoniu Liphay, Josif Durguth. Iată oamenii „chemaiți” să judece asupra cauzelor complexe și importante care au zbuciumat timp de patru ani marea dieceză românească din Transilvania! Sentința străinilor e necruțătoare: Simion Crainic e depus din demnitatea de prepozit iar profesorii Simion Bărnuțiu, Demetriu Boer și Grigore Moldvai zvîrliți din posturile lor (dealtfel, acestora li se interzisese să predea în școli încă în primăvara anului 1845, după cum reiese din scrisorile precedente). Odată sosit la Blaj, deliberatul de la Strigoni e tipărit de Lemeni și împrăștiat prin dieceză, pentru intimidarea opoziției, înfrînte sub pretextul unei inscenări penale. Politic, însă, această opoziție, care era nucleul partidei naționale și purtătoarea ideilor acesteia, va ieși învingătoare la 1848.

⁷ Paralel cu procesul împotriva lui Crainic, Bărnuțiu, Boer și Moldvai, Consistoriul delegat din septembrie-octombrie 1845 judecase și „cazul” protopopilor care s-au opus, în mai 1845, anchetei lui Vasile Erdeli. „Vina” lor era, însă, una mai adîncă, de substrat politic, aceștia fiind sprijinitorii lui Bărnuțiu și ai ideilor sale încă din 1842 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, studiul introductiv la scrisorile lui Nicolae Maniu) și autorii unor acțiuni hotărîte pentru curmarea despotismului episcopului și repunerea vieții bisericesti pe baze sinodale. În 17/29 septembrie 1845, Gaganetz și consistoriul încropit de Lemeni hotărăsc scoaterea din demnitatea de protopop a următorilor „opozanți”: Nicolae Maniu de la Sibiu, Ștefan Moldvai al Fărăgăului, Teofil Alpini din Cut, Paul Poruțiu al Mărgăului, Ioan Bochiș din Aghireș, Toma Marcian din Cîțcău, Ioan Dragomir al Lăpușului și Elie Vlăsa Țicudi al Arieșului (vezi în Fond. cit., nr. 3781).

⁸ În vara anului 1845, Bariț făcuse o lungă călătorie în Apusul Europei, împreună cu Johann Gott, semnalată la George E. M. Marica, *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, VI, 1963, p. 124—147. De pe urma acestei călătorii ne-a rămas cel dintîi memorial de călătorie tipărit al lui Bariț: *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 74, p. 294-295; nr. 76, p. 304; nr. 77, p. 308; nr. 78, p. 312; nr. 79, p. 316; nr. 80, p. 319-320; nr. 81, p. 323-324; nr. 82, p. 326-328; nr. 83, p. 330-332.

⁹ Pasajul dintre ghilimele apare, stilizat de Bariț, în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 95, p. 377.

¹⁰ Adică a lui Simion Ramonțai (vezi scrisorile precedente).

¹¹ „La fel ca mai demult”.

LXIX

[Blaj, ante 31 ianuarie 1846]

Domnul meu!

Trebuind a scrie astăzi d-tale, precum vei vedea mai jos, cu o cale am socotit a atinge și unele lucruri pomenite în scrisoarea-ți mai din urmă, din care văz cum că sfînta] Mînistire încă nu v-au plătit pe sem.

III, [1]845. Dar încît pentru ep[iscop]ul, sem. I [1]845, l-am plătit fio între acei 9 pnumerați, pentru carii io în 18/30 apr. [1]845, fiind în Sibiu, am depus pentru a ți se trimete 36 f. împreună cu 9 f. pentru f2 *Curier de a[mbe] s[exe]* și 8 f. 20 pentru 10 *Macrobfioice*7, carii făceau } 53 f. 20 cr. C.M. și carii i-ai primit; așa, pentru ep[iscop]ul mai rămăsese pe II sem. [1]845 pentru carele-ți trimisei prețul împreună cu alți bani la Sibiu, tot la Thalmayer, la 1/13 ian. a.c. prin Șt[efan] Manfi.

De aci restanția la mine mai este:

Vechi 12 f. C.M., pentru taicăl d-tale;

Istoria în 4 tom.², 4 # se vor trimite cît mai în grab;

Mînăst[irea] sem. 2 [1]845, 4 f. C.M., asemenea numai să-i capăt;

Many d^o.

Măria-Sa d. ep[iscop]ul vă poștește încă prin mine să trimiteți la un nepot al său, practicant la Sibiu, 1 *Gazetă romfânească*] cu *Foae* și 1 *Wohenblatt* etc. supt adres: *Nicolao Birle, penes Exe. R. Tkesaurariatum Practicanți Cancellistae, Cibini*², pentru care vi se va plăti.

Magazinul dracului parcă-i afurisit; încă tot nu mi-au mai sosit.

D[omnul] Hummel⁴ mi-au trimis la Man⁵ în Sibiu pachetul n° 6 și de-acolo îndată după trimiterea scrisorii mele în care mă văieram, l-am primit. Dar n° 3 et 5, și *Macrobiotica*? D-zeu le știe unde mai stau, că nici Thalmayer, nici Hummel nu mi le-au trimis. Așa încă n-am mai pătit-o. / D-le, să-ți mărturisesc adevărul, nici metodel dd-lor editori nu mi se pare de tot bine nimerit cu împărțirea materialului. Atîtea amestecături și întreruperi nu pot să insufe decît o neplăcere în ochiul cetitorului datat cu o lectură continuă și care nu pot fi iertate decît în gazete și cărindare; dar aceasta e și una din urmările literaturii secu-iului nostru, scăpătate din foliante și cvartante și căzute în *Taschenbuchuri*^o și *Lieferunguri*ⁱ sau, mai înalt zis, *Livraison*⁸. Dar și tipărirea! În București se pare că afară de Walbaum⁹ nime nu ști tipări. Tipariul *Gazetei* d-tale pre lîngă ale d-lor sînt ca edițiile franțuzești pe lîngă ale nemților cele de *Flispapir seligen Andantens*¹⁰.

De *Biblie* zici că ne va lua altul pe dinainte!¹¹ Bine, dar numai să nu fie ardelean, că almintrilea vom cerca că oare în Ardeal slobod e a tipări cartea altuia ori nu! *Biblia* e carte deobște pentru toți, fără-ndoială. Dar versia? E altă întrebare, cea din ediția din Blaj¹² e proprietatea acestii tipografii, cumpărată cu bani. Altfeli de versie, văză n-am treabă. Însă mărturisesc că așa cum se află în ediția noastră n-am voie prea mare a o rătipări, numai din capul câștigului; dar vă mulțamesc de înștiințare — deși e nu deplinită — și ne vom socoti!

*Pidalion (Pravila?)*¹³ ce vă stă la cenzură am luat înștiințare că vi s-au slobozit. De e așa, nu e vreun exemplar și pentru mine?

D[omnul] Bălășescu¹⁴ scrie că nu știu ce broșuri mi-au trimis la d-ta, dar poate că nu le-ați primit, așa nu pomeniți de ele.

Cu acestea, rămîind al d-tale prea plecat,

Cipariu mpr. / 178

[Adresa:] Herrn Prof. Georg v[on] Baritz wohlgeboren in Crons-tadt. Franco.

¹ Scrisoare nedată. Anul 1846 reiese din conținut. Luna am dedus-o de pe ștampila poștei din Aiud: „N[agy] Enyed, 31 ian.”

² A lui Meletie, în traducerea lui Veniamin Costache (vezi scris. LVIII, n. 4).

³ „Lui Nicolae Birle, cancelistului practicant pe lângă înaltul Tezaurariat regesc, în Sibiu”.

⁴ Librar din Brașov.

⁵ Nicolae Maniu, protopopul greco-catolic al Sibiului.

⁶ „Cărticică de buzunar”.

⁷ „Fascicule”.

⁸ Idem, în franceză.

⁹ Friedrich Walbaum, librar și editor bucureștean.

¹⁰ Corect: Flie sspapier = sugativă. „Sugativa celor răposăți”.

¹¹ Blajul nu va mai tipări *Biblia*, cel puțin în anii conducerii tipografiei de către Cipariu.

¹² Din 1795, tradusă de Samuil Micu (vezi scris. LX, n. 21).

¹³ Vezi scris. LIX, n. 19.

¹⁴ Nifon Bălășescu, monahul-revoluționar de la 1848, într-un volum următor vom publica interesanta corespondență a acestuia cu Bariț. Vezi despre el Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia română*, tom. I, Sibiu, 1898, p. 367; Alexandru Bălășanu, *O scrisoare din anul 1853 a profesorului Nifon Bălășescu către Grigore Ghica, Domnul Moldovei*, în *Revista Arhivelor*, I, 1924-1926, nr. 1-2, p. 105-108; G. N., *Cîteva date despre Nifon Bălășescu*, în *Ibid.*, p. 138.

LXX

Blaș, 1/13 fev. [1]846

Domnule și prietine !

La scrisoarea d-tale din 5 fevr. a.c. mă grăbesc a răspunde cu atîta mai mult, cu cît văz că unele lucruri ai dori mai curînd a le ști.

De proțesul civil- sau criminal, ce ar rădica opoziția de-aicea², cum că nu știi d-ta nimica, nu te mira, măcar poate că moldovenii știu, dacă nici noi cei de aici nu știm mai mult decît d-ta. Nu mă îndoiesc însă că tot nu vor fi încetînd, și nouă preste nouă planuri făurînd, toți cîți se simt ori apăsați ori nemulțămîți cu cursul lucrurilor pînă acuma². Noi încă auzim multe, dar numai după vorbe nu se poate lua omul. Și te încredințez că anumit și apriat nu știu nimic, de nu cumva e singur cauza sau proțesul, de-l voiește cineva numi așa, a nepotului lui Popovici³, pentru lichidația de [loc alb] f. G.L.M., alegîndu-și de procuratore pe Gyârfâș din Sîmcel, carele acum șede în Blaj, despre carele și io am auzit că ar vrea să facă zgomot mare. Alții mai zic că acesta au luat de la Duțul și Crainic 10.000 f. w. să poarte un proțes de nou asupra e[psico]pului și altora. Dar toate sînt și neadeverite, și cu neputință de a se ști sau pricepe⁴.

154 Inșă ca să știi ceva mai sigur, te înștiințez despre un lucru ce încă e numai taină, dar io-l știu din acte / autentice. Acela este că primatul Ungariei, cu datul din 30 ian. st.n., împărtași e[psico]pului și lui Alutan, ce fusese prezident în proțesul purtat as-toamnă, un bilet a Maiestăței-Sale din 27 ian. a.c, prin care-i încrede a descoperi celor mai din urmă comisari *Complacentiam Suam Regiam*⁵ și mulțămirea deplin cu împlinirea însărcinărilor în cauza de-aicia, precum și e[psico]pului nostru, nu numai mulțumirea cu purtarea lui, dar și cum că nici odinioară nu s-au îndoit de purtarea lui cea morală.

Cealaltă împregiurare: cum că Crainic și acei 3 exprof[esori] sînt sorociți *pro superabundanti*⁶ la Consistoriul primațial pe 26 mar.⁷ a.c, poate că de airi încă vă e cunoscută.

Acum după acestea, și d-ta poți pricepe în ce stă lucrul iar io nu mai adaug decît cum că o rezoluție preîn[altă] se așteaptă ca în zilele aceste cît mai curînd să sosască, despre care la timpul său te voi înștiința⁸. *Magazinul* și *Macrovioticile* vor fi poate tot la Hummel, că io pînă azi nu le-am primit, nici d-lui nu mi le-au trimis, măcar că cel mai nou pachet cu nr.6 din *Magazin* mi s-au trimis de-acolo fără celelalte, precum v-am scris. Acum poate că mergînd un prilej la Sibiu să ducă banii fundației lui *Simu* pentru obligatoriu le voi căpăta cerîndu-le la Hummel, că pînă aci tot la Thalmayer le cercasem, după cum mă înștiințaseți.

*Forma dat esse rei*⁹, asta era ce pofteam io în *Magazin*, a căruia fire nefiînd ca a gazetelor, ce iasă numai în cîte o foaie, și iarăși după *Programă* întru mai multe părți avînd de a se împărți, pe dreptate se aștepta să nu fie materia așa des întreruptă, cum se întrerupe în gazete și / cărindare: într-acelea că nu le cuprinde foaia, într-acelea că e lucru sfîrnăresc, vrînd să-și oblege pe cetitori și pentru anul viitoriu. Dd-lor editorii puteau cronicile întru deosebite broșuri, și alte obiecte întru asemenea, neamestecate să le împartă, puțînd păzi așa și varietatea materialului, precum și unitatea. Cel puțin io, după *Programă*, așa-mi închipuiam tot *Magazinul*.

Din socoteală voi mai trimite cu prilejul arătat încă o sumuță din cît voi putea aduna. Tatălui d-tale încă i-am trimis alaltăieri acei 12 f. C.M. printr-un expres al său, pentru cari îți voi alătura cvietanție cu alt prilej.

De *Pravilă* mă mir că nu v-au sosit slobozirea, cînd io din scrisoarea unui om știutoriu de aste lucruri pe ne-ntrebat știu că s-au slobozit; pe semne încă așa o să o pățiți cum pățim noi aici adeseori, și anumit ieri, o scrisoare gubernială din l^a X^{br.} [1]845 sosînd numai ieri — 12 fevr. [1]846; 2 luni 12 zile din Cluj pînă în Blaj! Așa, nu te mira, socotînd puținei că Brașovul e de două ori mai departe ca Blajul de Cluj.

Pentru *Biblie* vom vedea, dar ca să scădem prețul, deși este nepotrivit, nu mult mă nădăduiesc, și mai vîrtos ca nuștiindu-se lucrul, vrăjmașii și dintr-acest punct să ne facă crimă, și în urmă să ni se impute. Cu cei de preste munți n-avem de a ne certa! *Noul Testfament* negreșit că-l vom tipări¹⁰, numai să ne rămîie vreme după altele. Iar catalogul celor ce avem de vînzare, cu alt prilej, măcar că după cum trec acum n-avem de-a ne tîngui. Țărenii încă ne duc destule, încă și din cele cu litere tipărite. Cei mai mult, unii întrebă după cărți besere[ce]ști cu litere, și de care n-avem tipărite.

Pe Leon auz că l-au țipat din școli, pentru un furt.

La noi suflă vînturi grozave de vreo cîteva zile. Bucatele se iefinesc.

Fii sănătos.

T. Cipariu mpr.

P.S. Știi că și în Cluj se gătește a se tipări o colecție de poezii românești populare?

[Adresa:] Herrn Professor Georg v[on] Baritz, wohlgeboren in Cronstadt. Franco.

¹ Un aspect încă necercetat al conflictului profesorilor blăjeni cu episcopul Lemeni: continuarea procesului înaintea autorităților civile. George Bariț, care a cunoscut, dar n-a dezvoltat lucrurile înadins, expediază totul într-o singură frază: „Procesele ajunseră pe minile avocatului Konrad Schmidt, la Sibiu, și se târăgănară pînă la 1846 (vezi *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă*, I, Sibiu, 1889, p. 637). Jakab Elek, în capitolul rezervat tulburărilor de la Blaj din istoria sa (*Szabadságharczunk tbrtenetehez. Visszaemlekezesek 1848—1849-re*, Budapesta, 1880, p. 39—55), nu pomenește nimic de amestecul autorităților judiciare civile. După G. Bogdan-Duică (*Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924, p. 64) este vorba doar de un „recurs la Curte”, prin intermediul lui Konrad Schmidt. Credem că acesta este adevărul, și că rostul lui Schmidt s-a limitat la a compune petiția finală pe care Bărnuțiu și consorții nedreptățiți o înaintează împăratului în 1846 (vezi G. Bogdan-Duică, *Op. cit.*, p. 224—237, unde se publică în traducere românească textul integral al recursului).

² „Apăsății” și „nemulțumiții” sînt cei reprimați prin hotărîrea Consistoriului delegat din septembrie-octombrie 1845: Simion Crainic, profesorii Simion Bărnuțiu, Demetriu Boer și Grigore Moldvai, precum și protopopii care luaseră apărarea acestora (vezi scris. LXVIII, n. 6—7).

³ Arsenie Popovici, fostul canonic mort în aprilie 1845.

⁴ Se pare că Gyárfás Elek (vezi și scris. LXIII, n. 8) a avut într-adevăr un anumit amestec în „procesul lemenian”, căci la George Bariț (*Părți alese din istoria Transilvaniei...*, I, p. 636) găsim și următorul pasaj, de asemenea enigmatic: „Se mai amestecă în acelea turburări și proprietariul Alexie senior Gyárfás din comuna vecină Sîncel, de religione calvin”.

⁵ „Satisfacția crăiei-sale”. Complimentul se adresează comisarilor din „secunda Comissio”, episcopul Josif Gaganetz din Eperjes și canonicul Ioan Csurgovich din Munkács, care au dus la bun sfîrșit misiunea de a-l scoate basma curată pe Lemeni și a-i înlătura pe frunțașii opoziției naționale (vezi scris. LXVIII, n. 6).

⁶ „Ca [oameni] care au depășit măsura”.

⁷ Vezi scris. LXVIII, n. 6. În fața Consistoriului de la Strigoniu, care a „judecat” conflictul de la Blaj în 26—27 martie 1846, s-a prezentat numai bătrînul reposit Simion Crainic. Bărnuțiu, Boer și Moldvai refuză, negînd competența ierarhului ungar, de altă confesiune, de a hotărî în treburile bisericii românești.

⁸ „Rezoluția preînalță” este deliberatul forului primatial din Strigoniu (vezi scris. LXVIII, n. 6) și va sosi la Blaj în aprilie 1846. Vezi-o la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Ioan Lemeni, nr. 3781, sub formă de circulară tipărită. Reprodușă de Bariț în *Părți alese...*, I, p. 755—763.

⁹ „Forma să redea conținutul lucrurilor”.

¹⁰ Nu se va tipări, pînă în deceniile următoare (vezi și scris, anterioară, n. 10).

¹¹ Nu se va tipări o astfel de colecție. Informația este, totuși, interesantă și iscă întrebarea cine putea fi inițiatorul unei astfel de culegeri? Să fie vorba, oare, de acea colecție de *proverbe românești*, pe care studenții Liceului academic piarist din Cluj, grupați în jurul revistei manuscrise *Zorile*, o adunau spre a fi publicată în revista lor? (vezi Vasilie Netea, *Primele colecții de proverbe românești publicate*, în *Studii de folclor și literatură*, București, 1967, p. 401—438; Ioan Chindriș, *Moldalițași pașoptiste în cultura românească, Ideologia istorică a lui Alexandru Papiu Ilarian*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 1975). Dar, existînd specificația *poezii*, problema rămîne deschisă și de interes. Noi credem mai degrabă că intenția publicării unei astfel de culegeri poetice îi aparține protopopului Teodor Baldi din Cluj, de la care provin două manuscrise cu cîntece de lume și traduceri, puțin cercetate pînă acum: manuscrisul românesc nr. 4252 de la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca (descriș sumar de Ioan Breazu în studiul său *Versuri populare în manuscrise ardelenne vechi*, din *Anuarul arhivei de folclor*, V, p. 79 și urm.) și cel din posesia profesorului pensionar Leontin Ghergariu din Cluj-Napoca, acesta din urmă purtînd chiar semnătura lui Teodor Baldi.

Domnule și prietine!

Deodată cu această scrisoare trimit la Sibiu prin fr[atele] Șt[efan] Manfy pentru d-ta la Talmayer 29 f. 4 cr. C.M., adecă:

4 f. C.M. pentru mînăstire pro 2 sem. [1]845;

4 f. „ „ Bîrlea, 1 sem. [1]846;

2 f. 24 cr. C.M. pentru *MagfazinJ nemfesc* ¹

18 f. 40 cr. C.M. pentru *Istforia] bis[ericească]* ² în preț de 4 #, socotind 14 sfați pentru 1 # cum împla în Moldova, ca să nu ai necaz cu negustoriul. Many nu mi-au dat nimic încă, măcar că și suma mai din sus de la mine v-o trimit, dar fiind sigiir că mi se va întoarce și, așa, socoteala din iest an ni-e încheiată.

De Moldvai ³ și aici asemenea veste se auza, stîrnită cum spun de căraușul ce l-au dus la Sibiu, unde au petrecut ca o lună, dar acum, de-o săptămîină, se află pe-aici.

De la Hummel vom vede acum căpăta-voi ceva ori nu. De la Biasini aștept opoștă de astăzi.

Dar să trecem în scurt și la apologia d-tale, măcar mă grăbesc.

Mă mirai că trecuși învinovățirea d-lui De Gerando fără notă, cînd tipăriși extractul despre români, dar nu gîndeam că să o iai așa serios și ce se putea refuta cu puține cuvinte să o refuteți cu tot de-adinsul. Preste tot, deși articolul în sine e lucrat așa cît nu se poate mai bine, dar mi s-ar părea a nu fi *de tempore* tocma acum să-ți creiezi un vrăjmaș așa mare din De Gerando, cînd materia atinsă e prea delicată și poștește un tact așa de fin, ce-l numesc politiciii neotralitate, care pînă acum l-ai păzit ⁴. Poate că d-ta nu ai priceput că unele ca acestea și altele multe /d. De Gerando le-au supt de la bietul loji ⁵, carele tocma pre atunci era mînios cu toți blăjenii, că au scris nota pomenită fără de a-l chema și pre el la sfătuire, de unde entuziasmul lui pentru magiarism și învinovățirea asupra foaiei d-tale, cum o cetise din *Erdelyi Hirado*, și asupra altora. Nu mă îndoiesc că d. De Gerando nu din capul [său] le-au scos, nici au cetit gazetele ce pomenește, ci le-au scris cum le-au auzit din loji ⁶, ce i-au fost de Cicerone, și pre care nu l-au putut cunoaște.

Însă mai deosebi, nici descoperirea ce-ai făcut despre nota blăjenilor nu o află în vremea sa și poate să aibă urmări scîrboase, că ungu-rilor negreșit nu le va cădea bine și poate să ni-o impute. Din care pricină unii mi-au mărturisit că o au cetit cu înfiorare și că aici s-au întîmplat o indiscreție politică ⁷.

Dar nici aceea place, că așa des se ating neplăcuturile întîmplări întîmplate de-aici, cînd nu numai pre una, dar pre amîndouă părțile li se pare că vrei a mostra sau a le împărți sfaturi. Cel puțin cele pomenite de abuzuri, drepturi, reforme ⁸ etc. nu vreau a le înțelege almintrile. Din care pricini și mie îmi pare rău de cele cuprinse în acel articol, și n-aș da pentru mult să le mai poci vede nescrise. În țările ce n-au libertatea prelului, redacția trebuie să fie de nici o partidă înaintea

publicului, și în cauze politice delicate, cu atîta însă mai mult în cauze personale, cum au fost întîmplările de aici. Căci deși este cineva să crează că pricina de izvor a acelora sau măcar punctul de căpetenie au fost pentru răciștigarea drepturilor, rădicarea abuzurilor și alte asemenea lucruri cuvioase, dar pre mine, carele de aproape am văzut și știu tot cursul cu pricini cu tot, nimene nu mă va convinge să crez și io asemenea. D-ta însă de crezi, firește ești slobod, dar părerea d-tale să nu ți-o spui în public era mai bine. Altfeli, vii în primejdie de a fi judecat de cei pre care-i vatem, că vrei a te rădica presus de partide și a le împărți sfaturi sau muștrări înainte a toată lumea, care oamenii dintre toate mai cu greu suferă.

Despre acestea însă destul și poate și prea mult, că n-aș vrea pentru toată lumea să mă înțelegi rău sau să mă socotești că vreu a te muștra. Nu, ci un sfat prietinesc între patru ochi am vrut a-ți împărtași, care de ți se va părea bun de-a-l urma, bine, unde nu, iar tot bine. Cel puțin io am simțit și din mine și din îndemnul unor voitori de bine a-ți însemna acelea pre scurt, pentru că sînt cam odioase, și cu toată silința de a nu vătăma, care de nu am putut ajunge în scris, d-ta plinește din prietinie.

D-ta vei fi știind că d. De Gerando de astă-toamnă se află iarăși în Ardeal și se gătește a învăța românește. Un cleric absolut îi duce astăzi numărul din *Foaie* cu critica asupra-i, care negreșit va face să i-l întoarcă pe latină, și poate că nu-l va lăsa fără răspuns.

După care în grabă scrise, rămii cu obicinuita frățescă dragoste, însemnîndu-mă al d-tale prea plecat.

Cipariu mpr.

P.S. La noi de vreo săptămînă împlă o vreme de tot frumoasă, dar nesănătoasă; atîta bolnavi cîți acum de 2 săptămîni n-au fost doar de cîndu-i Blajul. /

[Adresa:] Herrn Professor Georg Baritz wohlgeboren in Cronstadt.

¹ „Magazinul nemțesc” = *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk — und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens* al lui Anton Kurz (vezi scris. LIV, n. 20).

² Vezi scris. LVIII, n. 4.

³ Profesorul Grigore Moldvai.

⁴ E surprinzătoare doar în parte frica lui Cipariu de acest De Gerando (despre care vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 105), ca și faptul că nu pricepe scopul major al acestei antologice atitudinii publicistice a lui Bariț din primele zile ale anului 1846.

⁵ Sinucisul Iosif Pop. De data aceasta Cipariu se referă la descrierea Blajului în cartea lui De Gerando (I, cap. 8, p. 211—212), pe care-l vizitase. Că De Gerando l-a avut călăuză pe Iosif Pop, o dovedește un pasaj din voi. I, p. 341—342: „M[onsieur] Papp de Balásfalva, nous a communiqué quelques chansons que nous nous empressons de reproduire à cause du mérite incontestable de la poésie, et parce qu'elles ont un caractère national”.

⁶ în capitolul despre români (voi. I, p. 219, în nota 1 subsol), De Gerando rememorează disputa națională din 1842 dintre *Gazeta de Transilvania* și *Erdelyi Hirado*, stîrnită de un articol deplasat al lui Alexandru Bohățel (vezi problema în amănunt în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. III, n. 5), dispută în care ziarul brașovean ar fi avut o atitudine națională exagerată. Presupunerea lui Cipariu,

I că De Gerando n-a citit polemicile respective, ci le-a luat „după ureche” de la Iosif Pop, nu stă în picioare. Acest neașteptat propagandist al ideologiei grofilor unguri este bine informat și abil în răstălmăcirea izvoarelor.

⁷ în șirul reflexiilor „la d. A. de Gerando”, Bariț amintește despre celebrul *Protest al Consistoriului din Blaj împotriva limbii maghiare, înaintat la Dietă în anul 1842* (vezi *Ibid.*, studiul introductiv la scrisorile lui Nicolae Maniu; scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. II, n. 6; scrisorile lui Grigore Mihali, nr. I, n. 7; nr. IV, n. 4). Este prima menționare în publicistică despre acest act politic românesc. Pe Cipariu nu-l indispune atît „indiscreția politică” a lui Bariț, ci răzbate aici ceva din filomaghiarismul său politic cunoscut, care se va accentua pînă la a deveni pericolos în primăvara anului 1848, pentru a dispărea definitiv la 3/15 mai 1848 și după, cînd aristocrația „liberală” își dă arama pe față, printr-o serie de represiuni crîncene împotriva revoluționarilor români.

⁸ Pe Bariț îl intrigă tonul călduț, dubios de amical, cu care De Gerando vorbește despre Blaj, ca despre o citadelă a armoniei, cu oameni pașnici și înțelegători față de politica zilei. Așa era: Blajul era la acea dată dominat de clica episcopului Lemeni, arhierul trădător al intereselor naționale. Tocmai acest lucru nu-i convenea lui Bariț: cele povestite de francez confirmau învinuirea în legătură cu procesul de maghiarizare a Blajului, în anii păstoriei lui Lemeni. Reamintirea *Protestului* din 1842 avea ca scop echilibrarea acestei păreri, printr-o trimitere la un act național săvîrșit la Blaj. Lui Cipariu nu-i convine acest lucru, pentru că actul din ianuarie-februarie 1842 a fost elaborat de partida lui Simion Crainic, Bărnăuțiu și profesorii răzvrățiți, de care îl vedem dezis cu atîta lipsă de înțelegere. Cipariu se va reintegra în partida națională — după aproape un deceniu de rătăcire, sub influența lui Lemeni — în primăvara revoluționară a anului 1848. Tot ca o echilibrare a părerii exagerat de bune despre Blaj, Bariț include în reflexii următorul pasaj: „Dacă d. scriitoriu [De Gerando — n. ns.] cunoștea cîteva episoade din prea tristele întîmplări mai nouă de la Blaj, nu ne îndoim că ar fi avut prilej de a pătrunde și în caracterul acelor români, cu acea osebite că, după binevoînța ce arată preste tot cătră români, le-ar fi pofcit ceea ce le-au recomîdat niște mari bărbați: o judecată politică mult mai sănătoasă și un tact înzecit mai bun și mai delicat decît vădiră în cele din urmă” [observație în egală măsură valabilă pentru partida lui Lemeni și cea a lui Bărnăuțiu] și „le-ar mai fi adaos că reformele nicăiri nu se fac în galop, că abuzurile nu se stîrpesc *par force*, ci cu încetul, dar toema pentru aceasta cu atît mai sigur”. Or, Cipariu, ca sprijinitor al lui Lemeni și administrației sale, nu era de acord cu faptul că ar exista abuzuri la Blaj, lucru pe care încearcă să-l argumenteze în această scrisoare și în cea următoare.

LXXXII

Blaj, 12/24 mart. 1846

Domnule!

La scrisoarea d-tale din 17 fevr. de mult e de cînd trebuim să răspund, dar mărturisesc că așa de multe aveam la inimă a răpleca, <Și pentru mulțimea lor socoteam a îndelunga pînă la un prilej cu destul răgaz, ca să nu fiu întrerupt, dar văzînd că timpul trece și răgazul dorit nu-mi mai sosește, mă determinai mai bucuros a fi ceva și mai scurt, decît a tăcea de tot, sau a aștepta mai încolo pînă nu știu cînd, și aceasta mai avînd și altele care nu puteam a le mai diferi mai încolo. De la care voi să și încep.

Magazinul nu mi-au mai sosit. Manfy⁸, cerîndu-l cu prilejul arătat, nu-l află. Acum dacă nu l-ai îndreptat la Aiud, mai poate zăcea la Hummel, pînă cînd mi se va da alt prilej de a-l mai cerca încă o dată acolo. Nerăbdarea și întîrzierea e pentru prenumerați și bursa mea, nu pentru interesul meu, care mi l-am stîmpărat dintr-un exemplariu trimis de la librăria Hochmeister în Sibiu.

Aș dori să am *Arhiva*, ce-o lauzi³, și mult m-ai îndatora dacă ai binevoi să-mi mijlocești trimiterea unui exemplar pentru mine. *Albina*⁴ nu află interes. Exemplariul de probă ne-au convins numai cu cât ea e mai de jos decât foile d-tale. *Sans complimentul*

158 Din cărțile însemnate [în] nr° 16, aș dori: 1. *Cesurile* lui Sion, pentru care și mai de mult vă rugasem și 1 *Coconu Iorgu*⁵; de *Pravilă*⁶ de mult vă tot rog, dar încă mi se pare că nu vă aflați în stare de-a mă înștiința când o să mi-o trimiteți. În comisie încă sînt prea bucuroși priinri orice-mi trimite, / numai să nu vă cadă cu cheltuială rătrimite-
158 terea, dacă nu se vor trece. Din care privință mie oarecum mi-au venit cam periculos că ați lăsat a vi se trimite 500 *cinci sute* ! D-voastră trebuie negreșit să așteptați prea mult bine de la *Pravilă*, dacă doriți ca atîtea exemplare să se treacă numai în Ardeal și Bănat, de nu e numai speculație. Io am cetit *Pravila*, cum o avem în edițiile mai vechi, mai de-a măruntul, și mărturisesc că pentru vremile noastre, cum se află într-însele, e un lucru prea puțin, să nu zic netrebnic. Dar vei zice că cea nouă ediție e mai bună? Poate fi, nu judec, că nu o am văzut încă, dar să mă ierți, că pe lîngă tot respectul ce-l am cătră proin mitropolitul ca cătră o persoană înaltă și vrednică din partea caracterului personal, dar încît pentru știință, fără care nici știința drepturilor, fie acelea măcar numai a beserecii Răsăritului, sau fie numai o traducere, nu poate a se tracta după cuviință, am cea mai mare îndoială. Apoi stilul preasf[in]ției-sale. De seamă numai cu cel din *Istorie*⁷ -i, ajunge! Zici că doară nu sîntem așa de streini cătră neuniți? O, dintr-astă pricină nu cred să fie nice neuniții mai suferitori de cum sînt ai noștri, cînd despre neuniți măcar numai din partea preasf[in]ției-sale, cu ce duh sau cel puțin cu ce tact și pricepere a timpurilor sînt, destul dove[de]ște *Piatra scandelii*⁸, de curînd tradusă și tipărită de preasf[in]ția-sa. Și ca să nu mă înțelegi rău sau să mă socotești urătoriu de neuniți, trebuie să-mi mărturisesc credința ce am dintr-astă parte. Neunirea din principate își are pricinile sale cuvioase. În Ardeal, mai ales de cînd s-au fost introdus *odată* unirea, în ochii mei neunirea este nepolitica cea mai rea pentru români. Streinii au priceput ce va să însemneze unirea în Ardeal, și se / lucră *consequenter*⁹. Cei ce nu o pricep, dovedesc că ei se pricep mai puțin și au mai scurtă vedere decât părinții noștri. Dar cei mai scurți la vedere au fost mai întîi brașovenii, care arată protestele lor, ce se află și pre airea, nu numai în Brașov.

Pentru Bîrlea uitasem că am lăsat să i se trimită și *cele* nemțești, dar tot nu vă rămîi detoriu precum vei vedea din alăturata scrisoare a fratelui Sereni, în care zice că pentru sf[înta] mănăstire încă v-au fost trimis banii pre al 2-lea sem. anul[ul] tr[ecut]. De unde, cei trimiși de mine de curînd vor trece pentru Bîrlea, mai rămîind al meu dintr-înșii 30 cr. C M.

Cu poștia din urmă lipsiră supt copertă-mi foile *rom[onești]* n° 19 din *Gazetă* și 10 din *Foaie*, care vă rog cu întîiul prilej să mi le trimiteți.

Așa-mi lipsea din sem[estru] trecut și nr. *Gazetii* 60, sau în care era înștiințarea de la Asociația din București¹⁰, care io numai în Viena

o cetisem, iar acasă venind nu o aflai. Vei fi primit, cred io, și d-ta ceva întrebare în treaba aceasta.

Și de ai primit, vei pricepe cît de bine stăm în ochii lumii și acum iau seama după tot pasul. Și cine sînt de vină de asemenea, ca și de întîmplarea-ți din 1 apr. [anul] tr[ecut]? Blăjenii, zici d-ta. Carii? D-ta știi bine cine scria în sus că de nu li se va împlini pofta, Ardealul tot se va neuni, ca să las cele ce se mai auzea de dînșii, cum că în Viena ar fi umblat la ambasadorul rusesc, cum că s-ar fi aflat la cîte cineva dintr-înșii corespondenții cu muscalii etc, care io le auzam în Viena, și din care, crezîndu-se, se închia că după turburările din Blaj s-ar proiecta vreo revoluție. Ce au lucrat oamenii aceia, ce nu, în treaba aceasta, *cum certitudine*¹¹ nu știu, dar știu că Consistoriul din 25 mar. 1844 lăpădă înapoi un memorandum a lui Pop Ioji, pentru unele expresii ce aiepta planuri primejdioase. Batalionul Turani trecînd prin Blaj pre acele vremi, nu ne-au stîrnit nici o mirare, cînd acum de mulți ani în toată toarna se întîmplă asemenea treceri. Nu știu de au avut ceva porunci anumite pentru Blaj, dar am auzit că Garnizonul / de la Băl-grad aștepta cu gura căscată porunca de a pleca cătră Blaj. Și acestea toate din pricina partidei ce d-ta ești așa de bun a o cinsti cu numele de opoziție. Să mă ierți că io opoziție nu poci să numesc care numai răz bunare-și caută asupra unor injurii nălucite pe căi fără de rînd și cu slobozirea la celea nerușinate mincinoase pîri. Opoziția este nume de partide cinstite; opoziția din Blaj au fost un *clique* sau complot din cele mai spurcate în lume. Pentru aceea și acuma zic, ca și mai înainte, că a presupune că această opoziție au cercat alta decât răz bunări, sau s-au pornit din dor de reforme sau alte pricini oneste, este cea mai mare greșeală, și care nu poate să o aibă altul, fără numai cei ce nu le-au cetit scrisorile și nu le-au cunoscut pașii, ci numai din spusele lor îi judecă pre dînșii¹².

D-ta, dar, că vrei a atinge *abuzurile* Blajului, ai toată dreptatea, dar aș dori, cum am dechiarat și airilea, să nu amesteci astă cauză cu a opoziției, nici măcar să le pomenești deodată. Și să crezi că de cîte ori le vei amesteca, nu te vor judeca că faci din răutate, dar tot rău le va părea că nu ești în stare de a deosebi aceste două cauze. *Abuzurile* ce le înșiri, sau mai bine numindu-le scăderi, crez că mi le-ai scris nu ca și cînd ai presupune că nu le cunosc, ci ca să văz că și d-tale sînt cunoscute. Să le scărmanăm puțin:

1 Directura și scoală normală de-aci. Rău ești informat de crezi că au fost vreodată o *leafă* pentru directorul normal. Benedict¹³ nu au luat altă leafă decât de catehet; cel de-acum¹⁴ se numește *interimat*. Din ce pricină? Pentru că nu au vrut însuși a se numi alministrile, și aceasta numai că să rămîie mai independent, ca interimal putînd a-și da dimisia ori în ce vreme, fiindcă nu e obligat să poarte astă deregătorie, ce nu are nici leafă, fără numai din bunăvoință. Leafă Cămara¹⁵ nu vrea să dea, fundul călugăresc nu e îndatorat. Așa, ca să nu rămîie școala fără director, tot socotesc / că e mai bine să aibă măcar și interimal, decât nici unul. Apoi și alministrile toată osebirea întră interimal și actual e numai *leafa*. Aplacideze-se leafă, și director actual numaidecît se va

159

159

pune. Dar aplacidarea asta, fără patron nu se va întâmplă. Se afla odată unul puternic; prilejul se scapă și nu l-om mai avea curînd. Dar și cu actual dobîndi-vom ceva mai mult? Cu nemica. Ca uniți trebuie a fi supuși directorilor și inspectorilor catolici; alta nu se va întâmplă niciodată. Asta e convicția mea, și din pricini. Cu *neuniții* alta e treaba, tocma pentru că-s neuniți. Profesorul din 1 normă e slab, dar d. inspector știe prea bine cum e. Ca ce-l suferă? Și dacă-l suferă d-lui, cine să-l depună? etc.

2 Scoalele sâtești drept că nu numai sînt în stare slabă, dar mai că nici sînt. Scoalele însă nu pot fi fără profesori, nici profesori fără plată. Cine să le plătească? Nici d-ta, nici altul nu va zice că fundul clerului, carele nici pentru cler nu e de ajuns. Domnii, de ne vor ajuturi într-astă parte, vor face numai supt condiția de a ne unguri. Vrei aceasta? Almintreilea, vedem noi că nici pentru bieții preoți nu le putem câștiga modrul de trăit. De-aci și sărăcia a celor mai mulți, de-aci și lipsa de a primi și de cei mai nevrednici, cînd cei *vrednici*, și cînd ar fi de ajuns, nu vreu a primi parohii, unde să moară de foame ori să se facă iobagi pentru o palmă de loc. D-ta vei fi auzit de rescriptul de 1816. De nu știi de dînsul, nu ar strica mai întîi a-l ceti, precum și reprezentațiile de-atunci încoace *toties quoties*¹⁶, tocma și cu prilejul adunării protopopești făcute, ca să te învingi despre nenumăratele piedici ce avem a suferi din toate părțile. *Fac possis?* E lesne a zice, anevoie a împlini. Io din această privință cred că toate s-au făcut, cît numai au fost cu puțință. Rezultatul nu atîrnă de la voia noastră /.

160

3 Popandoșii¹⁷. Dintr-astă parte, incit se poate și suferă împrejurările, se face întocma după cum poștești. Cel puținei de 2 ani de zile curs de popăndoșie nu s-au ținut. Un mijloc se au început a se pune în lucrare în locul ei, adecă primirea la cursul din Seminarium ca externiști, carele deși cam anevoie, dar tot cu vreme socotesc că se va întemeia.

4 Veniturile besarecilor cine le mîncă? Negreșit că nu e[iscopul], nici Consistorium. Au socotești că protopopilor li s-au luat puterea de a priveghea și a lucra cele de folos? Apoi pe protopopi d-ta încă nu-i socotești oameni, din partea cărora să se întimple cîte un abuz? Lasă d-ta frîu omului fără nici o priveghiare și vei vedea de sînt toți oamenii fără nici o scădere. Popăndoșia unde au avut mai mult razăm de cum în protopopi? Lasă-i d-ta de capul lor, și mă rămăsese cu d-ta că și ai noștri vor fi ca și a neuniților. Au doară pre aceștia-i socotești dreți ca lumina, mai ales după exemplele avute de la loc mai de sus? Consistorium nu e pus de sine, și prin urmare nu poate purta vina centralizației, dacă centralizația e vină, de care n-am vreme de a disputa după disputele gazetelor ungurești, dar nici nu le-au răstrîns puterea, fără numai într-atîta, încît cauzele matrimoniale și fiscale trebuie să le trimită aici spre revizie, și cînd nu apelează părțile. Socotești cum că reviziile sînt stricacioase, sau le iau puterea activității protopopești? După a mea părere nu, și asta cu atîta mai vîrtos zic, cu cît în toate zilele am prilej de-a mă învinge că grăiesc după cum știu.

§ Atîta la abuzurile însemnate de d-ta, încît le judec io. Poate fi I ca d-ta să mai aibi și altele cunoscute ce n-ai însemnat, la care firește § io nu poci să zic nici albă nici neagră. Mă vei întreba: „Așadar abuzuri I sau scăderi nu sînt?” O, nu, niciodată! Și abuzuri, și scăderi, și lipse I sînt / mai multe decît am dori: unele ce am putea să îndreptăm, dar și de I care cred că nu vei trage consecvență că vreau să scriu apologia Blajului. Nu, dar cele din parte-mi aș socoti de îndreptat și întocmit numai le-am trecut supt tăcere, care socotesc că nu-mi vei imputa de vină. Blajul are vinele sale; are și Sibiu, Bucureștii, Iașii, toți românii. Dar Blajul are și faptele sale, la care se poate uita înapoi cu fală. Multe alte locuri din românie au și-au avut cu sute de ori mai multe mijloace de a lucra pentru literatură, cler, naționalitate decît Blajul, și n-au făcut mai mult decît Blajul, de n-au făcut mai puțin, de n-au făcut nemica. Mulți alții au știut striga asupra Blajului, carii n-au avut nici drept a striga, de începea a căuta întîi la sine. Și într-adevăr, mai pre mulți am aflat Jucrînd din cei ce au tăcut, decît din cei ce au strigat. Blajul mai mult au tăcut decît au strigat, dar Blajul tot au făcut măcar cît de puțin, că în Blaj au fost oamenii cei mai aprinși cu zelul neamului său, carii n-ai lipsă să ți-i număr. Acel duh cred că încă n-au perit din Blaj și va lucra tot așa cum au lucrat acei de la care l-au luat, măcar că formele și obiectele din afară se schimbă și măcar cît vor striga cei ce numai atîta le e tot meritul. Drept, blăjenii, ca sătenii, n-au manirurile cuprinzătoare și orbitoare ale secuului ca orășanii. De-acia nici nu știu acoperi așa ușor și cu așa finețe greșealele lor, dar ei sînt născuți și trași din popor, știu lipsele neamului și clerului său și le simt adînc și amar, încă mai mult decît cei ce îmbla în mănuși galbene. Și asta va face totdeauna din Blaj cel mai înflăcărat corp pentru norod, în care îi se află părinții, rudele, prietini și sîngele lui. De-aci nici se va rușina niciodată de ce au făcut pentru naționalitatea sa, nici se va trage înapoi ca iepurii, căci au făcut din convingere, și Blajul poate arăta bărbați carii s-au / jertfit pentru public (nota bene: cel românesc). Iar de mai [...] ¹⁸ și mai circospecti, încă nu e vină, cînd asta nu însemnează alta, decît stîmpărarea entuziasmului, cumpănirea împrejurărilor, cum și cînd trebuie a lucra. Din astă privință iau și publicarea știrii despre nota blăjenilor, cei ce ar fi vrut să rămîie acea știre nepublicată¹⁹. Că nu socotea a fi nici de folos, nici de lipsă a se face cunoscută în public, deoarece deși era acea notă dictată din interesul național, dar în vremile acestea, cînd se pare a fi de lipsă a ne feri de a da prilej ungurilor de a ne judeca rău și strîmb — și cine sînt mai plecați spre asemenea judecări decît ei, cum dovedesc diatribele în cauza croaților? — se părea că făcîndu-li-se cunoscută, numai ni se vor înmulți vrăjmașii, fără de a mulcomi pre cei ce i-am avut pînă acum. Ei socotesc că, făcîndu-se notă la locul cuviincios, ș-au împlinit datoria națională, ori se va publica astfel de lucru, ori nu. Dar nepublicîndu-se, se mai dobîndea și al doilea scop, de a nu întărită pre cei ce vor a ne fi amici. De-aci numesc ei astfel de înștirire în public, *indiscreție*.

D-voastră ați luat ăst nume pentru răspunsul făcut cătră De Gerando. Nicidecum, vezi-mi scrisoarea și te vei convinge. Dar nici mi-au venit în minte să înțeleg că nu ar fi bine să ne facem vrăjmaș pre acel domn, sau că doară am avea de a ne teme de d-lui. Aici d-ta un fraz al meu, ce mi-au scăpat după franțozie, nu l-ai primit după cum mi-au îmbiat în cap, mai ales că mă grăbeam scriind, precum însemnai. Așa io scriam, pre cât îmi aduc aminte, că nu trebuia să-ți crezi un vrăjmaș așa mare din d. De Gerando, sau *circiter*²⁰ cam așa, adică: să nu vă faceți întru închipuire-vă, să nu vi-l reprezentați un inimic așa mare cum vi s-au părut, cât să trebuiți a-l împugna cu toată seriozitatea. De-ți vei lua osteneală a mai căuta o dată în scrisoare-mi, te vei învinge că așa și nu altfel am scris și gândit. /

161

Acum mă pomenii că împlui patru foi și că scrisei mai lungă scrisoare decît-mi propusesem. Dar io încă aveam unele la inimă, ce nu puteam să le ascund dinaintea d-tale, încredințându-mă că le vei primi cu toată răceala cugetului și de le vei afla întemeiate, îmi vei da dreptate, și știind că nici un interes pămîntenesc nu te oprește a cuprinde adevărul ori de unde să vie, precum și că părerile ce le vei fi avînd uneori deosebite de ale mele nu le ai fără numai după daturile mai mult sau mai puțin încredințate, care cu tot omul se întîmplă, iar muștrările abuzurilor le faci și airea și aicea numai din singur interesul național, ce întru tot omul e de cea mai mare cinstire vrednic, la care se adauge că fiind fiul acestui cler, nu numai se presupune că mai bine-ți sînt stările acestuia cunoscute decît ale altora, dar și mai mult trebuie să te doară de ranele lui decît ori de unde. Pentru care nu mă îndoiesc că și cele ce vei afla cu cale a le muștra din vreme în vreme, vei ținea totdeauna cumpătul și tactul, carele și judecata o stîmpără și în toți stîrnește cinstirea și iubirea cătră omul cu inimă și cunoștința lumii precum și însemnările mele le vei primi cu toată acea bărbățască hotărîre, ce poftesc unele obiecte atît de serioase, nendoindu-te nice cel mai puțin și despre a mea acea plecare, cu care sînt și mă simț numai adevărul a-l ținea înaintea ochilor, deși slăbiciunea în tot omul este mai mare decît voia de a urma binele și adevărul. Eu din parte-mi crezînd că vinile trebuie muștrate, iar persoanele cît se poate cruțate, și mai ales *cele ce și de alte părți des-tule sau prea multe au avut a pătimi*, care nu mă îndoiesc că și în convingerea d-tale se află și dealmintrilea nici o mărîre fiind în baterea celui bătut de moarte. D-ta îmi vei crede cînd voi mărturisi și pentru cei rătăciți cea mai afundă a mea durere, că și ei sînt mădulări din mădulările noastre.

Fii sănătos și mă înștiințază de cele rugate cît mai în grabă, dar cruță-ți vremea pentru cele de lipsă, și să ne fie destul aste întinderi prea lungi, cel puțin să ne fie rari. După care rămîi cu deosebită cinstire al d-tale ca totdeauna credincios prietin,

Cipariu mpr./

¹ Iosif Manfi.

² Credem că se referă la *Arhiva românească* a lui Mihail Kogălniceanu, din care în 1845 ieșise al doilea — și ultimul! — volum.

³ *Albina românească*.

⁴ „Fără compliment”.

⁵ În *Gazeta de Transilvania* (IX, 1846, nr. 16, p. 64) se publicase o listă de cărți românești — 24 de titluri — care se află de vînzare la redacția din Brașov. Printre acestea, și *Cesurile de mulțămire*, poesii de G. Sion, Iași, 1844 și *Coconul Iorgu de la Sadagura*, lăudata comedie originală în 3 acte de V. Alecsandri, Iași, 1844.

⁶ *Pidalionul* lui Veniamin Costache (vezi scris. LIX, n. 19).

⁷ Vezi scris. LVIII, n. 4.

⁸ O altă traducere a lui Veniamin Costache (vezi scris. LVIII, n. 9).

⁹ „în mod consecvent”.

¹⁰ Numărul din *Gazeta de Transilvania* în care a apărut „înștiințarea de la Asociația din București” a fost 48 din 1845 (vezi scris. LXVIII, n. 3).

¹¹ „Cu siguranță”.

¹² E cea mai aspră și mai nedreaptă aserțiune a lui Cipariu despre partida națională a lui Bărnăuțiu, acum învinsă și zdrobită de Lemeni, cu ajutorul autorităților (vezi scrisorile precedente).

¹³ Benedict Fogarași, fost director al Școlii de normă din Blaj, pe vremea cînd Bariț era învățăcel aici (vezi Ioan Chindriș, *Prima scrisoare a lui George Bariț, In Steaua*, XXII, 1971, serie nouă, 16—31 iulie, p. 37).

¹⁴ În 1846, director al Școlii de normă din Blaj era canonicul Vasile Rațiu.

¹⁵ Tezaurariatul Transilvaniei (instituție cu funcție de minister de finanțe).

¹⁶ „Toate împreună”.

¹⁷ Popi cu studii la fără frecvență, cu termen de școlarizare de cîteva luni. Prin ignoranța și grosolănia lor, o adevărată rușine a bisericii greco-catolice din Transilvania. Agreeți totuși de episcopul Lemeni, pentru „comoditatea” și slugărnicia lor.

¹⁸ Manuscrisul rupt.

¹⁹ Despre *Protestul Consistoriului din Blaj* vezi scris, precedentă, n. 7 și 8.

²⁰ „Aproximativ”.

LXXIII

Blaj, a 3^a zi de Paști [9/21 aprilie] ¹ [1]846

Domnul meu!

După îndetorierea ce o simț de a vă înștiința din timp în timp despre unele evenimente mai serioase, mă face să vă scriu și astăzi, dintre carele ne-ndoit în locul dintîi meritează a fi pusă convocarea Consistoriului delegat pre de mîne-ntr-o săptămînă sau 17/29 apr. a.c. spre publicarea sentenței revăzute și definitive de la Scaunul Primațial² în cauza prepozitului și altor trei profesori precum se aude, cu puțină modifi cație.

Încît pentru sinod, rezoluția Maiestatei-Sale din 27 ian. a.c. așa sună: „i.T. de Synodo Diocesana. Zu IV. die Abhaltung einer Diocesan-synode mit Intervention eines Landesfürstlicher Commissars dessen Erneuerung Ich mir vorbehalte, will Ich auf der Grundlage der hinfur von den Commissären bezeickneten Gegenstände gestatten. Ober die hierbei zu beobachtenden Modalitäten ist Mir uber Einvernehmung Guberniums, und iiber mit dem Furst-Primas von Ungarn gepflognen Rucksprache von der Hofkanzlei das Gutachten zu verstaten”²³. Știrea despre astă prea înaltă rezoluție au sosit aici mai tîrziu decît prin *Gazeta*, iar însăși rezoluția numai / alaltăieri. D-ta-mi vei da iertate, cu alt prilej, mai de-aproape a vă scrie într-ăst obiect.

163

162

„Sărbătoarea nașterii Maiestății-Sale s-au sărbătorit aici ieri cu solenitatea cuviincioasă, precum cu alte ocazii”⁴.

Primăvara ne îmbla prea frumoasă și multe veri n-au fost cum este primăvara din est timp.

Witembergenii au și început a se arăta pre aici *cerșind*. După sărăcia fărăi noastre încă ni se mai încarcă și sărăcia streină, mulțămă ostenelelor naționale a d-lui Roth⁵, la care mai totdeauna se îndreptează de cătră cei dimpregiur, ca să le deie mână de ajutoriu dacă i-au scos din țara lor. Frumos lucru, adevărat, să înșele pre atîți săraci să-și părăsască puținica moșie ce-o avea în patrie, și aici să fie lăpădați în ușile oamenilor.

Nu credeam că și gazeta nemțască de la Brașov, acea atît de liberală etc, să fie și ea cu un duh așa plin de ură asupra românilor, cum e antagonistul său de la Sibiu. Dar aici încă se adeverește fabula cînilor între sine și cu lupul. Am rîs, cînd cetii în *E[rdelyi] H[irado]* că redacția *Wochenblatt-ului*, de mînie că ungurul au prins parte românilor, în vreo două săptămîni nici nu i-au trimis foile, cum scrie același *E[rdelyi] H[irado]*. Asta arată că nu e glumă și că *E[rdelyi] H[irado]* i-au atins binișor buba și *Satelit-ului*. Dar cu *Bote* de la Sibiu ce face! Să-l săruți și să te abonezi!⁶ Sasul au prins o politică abătută din cale. Ungurii sînt mai pricepuți și se folosesc cu împregiurarea. Asta nu strică. /

Scrisoarea de la d-ta pentru dobîndirea preînaltei voi de a fi membru Asoțiații de la București nu ne-au sosit. Poate s-au pierdut. Io eram ca la 3—4 luni dus de-acasă, tocma pre acelea vremi. N[umă]rul *Gazetei*, mi se pare 60°, în care se publică aste numiri⁷, nu-l aflai sosind acasă; fii bun de mi-l trimite, de mai ai vreunul.

Rămîne să mai ating în scurt și despre puține alte din scrisoarea d-tale de mai nainte.

Șincal, Nemeș⁸, directori înainte de Benedic[t]⁹, n-au avut altă leafă decît o rată călugărească, carea dacă nu se mai dă, încă tot nu face mare diferență. Plată cameratecă n-au avut directorii ca directori niciodată, carea era punctul întrebării. Papfalvi încă poate numai atîta era și el să dobîndească, dar și despre el atinsem, *non nominato homine*¹⁰.

Scoalele normale de azi din Blaj nu sînt nici în mai rea stare decît în anii trecuți, cînd era profesori Costa¹¹ și G. Moldvai. Cești de acum, puși în locul lor, ajung oricînd cu cei lipsiți. Nici decît celelalte scoale de-aci, decît liceul, gimnasiul. Unul e cel din scoală dîntii, dar aste sînt numai cașuri rari, din care nu se poate închia la toată starea școalelor normale îndeobște.

Veniturile beserecilor, dacă nu le mîncă Blajul, cine le mîncă? Dă-i d-ta *pre aceia* la gol, dacă-i ști, că Blajul nu poate să lucre decît prin oamenii clerului din afară. Vizitația e[psc]o[pască] încă nu poate vedea toate. Io știu că în oricîte întîmplări vin cașuri de ăst fel în cunoștință, fără întîrziere se pun măsurile cuviincioase. Și mai mult nu se poate pe drept aștepta, dar slăbească-se numai puterea consistorială, precum vrea cine vrea, vei vedea d-ta cum vor merge lucrurile de bine.

Exemple ți-aș putea aduce, dar sunt odioasă și d-ta gîcește cît vei putea. Și almintrele hîrtia e plină și poșta pleacă.

Al d-tale mult prețuitoriu,

Cipariu mpr.¹² /

[Adresa:] Herrn Professor Georg v[on] Baritz wohlgeboren in Cronstadt. Franco.

⁴ Data de 9/21 aprilie se poate stabili pe baza articolului alcătuit de Bariț din această scrisoare: *Blaj*, 9 apr. v. (în *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 33, p. 129). În plus, scrisoarea poartă ștampila poștei din Aiud: „N[agy] Enyed, 25 apr. [calendar nou — n.ns.]”, ceea ce ar corespunde — ca în cazul altor scrisori — un termen de trei zile pînă la expedierea epistolei din Aiud spre Brașov.

⁵ Sentința definitivă a primatului de Strigoniu în „procesul” lemenian (vezi scris. LXVIII, n. 7).

⁶ „Ținerea unui sinod diocesan cu intervenția unui comisar al principului teritorial, a cărui numire mi-o rezerv, vreau s-o încuviințez în baza obiectelor designate în acest scop de către comisari. Asupra modalităților ce trebuiesc observate cu acest prilej trebuie obținut avizul cancelariei Curții de acord cu guvernatorul și după o convorbire uzuală cu primatul Ungariei”.

⁷ Bariț face din acest pasaj („ ”) o mică știre (vezi nota 1).

⁸ În prima jumătate a anului 1846, opinia publică din Transilvania și Ungaria era preocupată acut de soarta șvabilor veniți din Wurtenberg, ca urmare a politicii de colonizare, al cărei protagonist era Stephan Ludwig Roth. Frunțașii sașilor din Transilvania preconizau o colonizare masivă cu țărani din Wurtenberg, care, odată sosiți în principatul carpatin, să învieze agricultura cu metodele și cunoștințele lor. Politica de colonizare a eșuat în mare parte, dar în Transilvania au sosit totuși — venind prin Ungaria — un număr relativ ridicat de coloniști din Wurtenberg. Soarta acestora era departe de a fi cea descrisă de pastorul Roth, care le promisese cele mai optimiste perspective. Autoritățile maghiare erau scandalizate de acest număr impresionant de vagabonzi cerșetori, pe lângă faptul că nu admiteau în principiu colonizarea, făcută de Universitatea săsească cu de la sine putere. O polemică dură se angajează între ziarile maghiare și săsești, oricum aflate în relații încordate încă din 1840—1842. Încă din ianuarie 1846, Bariț își exprimase poziția (*Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 9, p. 34—35, articolul *Causa colonizației șvabilor din Virttenberga în Transilvania*) față de polemica din *Erdelyi Hirado și Satellit des Siebenburger Wochenblatt* (1846, nr. 10, p. 38—39), propunînd un punct de vedere uman în legătură cu șvabii. Iată ce scrie el în *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 32, p. 125: „După Pești Hirlap și Erdelyi Hirado aflăm că în Pesta și prin alte cetăți ale Ungariei se văd cerșind pe ulițe multe familii de acelea șvabești de la Virttenberga, care, cu nădejde că vor veni la noi în Ardeal, își vîndură tot ce avură și plecară pe drum”. Apoi: „într-adevăr, mare răspundere cade înaintea lui Dumnezeu asupra aceluia care face pe cineva să-și părăsiască patria, pe carea o cunoaște, pentru o alta, pe carea doar nici de nume o știe, și apoi nu îngrijește ca să vie la locul menirii sale!”. Bariț exprimase încă în 1845, înaintea declanșării fenomenului, câteva idei de bun simț în legătură cu această problemă (vezi articolul său *Colonizația*, în *Gazeta de Transilvania*, VIII, 1845, nr. 7, p. 25—26; nr. 8, p. 28-30) și va formula și acum. (*Ibid*, IX, 1846, nr. 40, p. 157-158, articolul *Colonizația șvabilor și îndemmurile ei*).

⁹ Exaltarea lui Cipariu în fața opiniei ziarelor ungurești este deplasată. Într-adevăr, în luările de poziție împotriva colonizării șvabilor, acestea luau ca pretext și „apărarea” intereselor românilor. Iată un astfel de exemplu: *Erdelyi Hirado*, 1846, nr. 132, p. 219, în articolul *A Bărcaságrol* scrie că în unele sate din sășime, ca Vereșmort, Prejmer sau Feldioara, „melyeket eddig elo majd csak oláhok lakták” (pe care le-au locuit pînă acum doar românii), au fost așezați noii coloniști. Ei iau locul argașilor români prin „maierele” — curiile — din Fundus Regius, lucru care este o încălcare a drepturilor românilor. Ziarul maghiar clujean nu uită să amintească și alte abuzuri comise de sași la adresa românilor, punînd pe tapet și cazul foarte recent al tînărului avocat brașovean Constantin Secăreanu, cărui notabilitățile sase din orașul de sub Timpa i-au interzis, în același an 1846, să-și exercite profesia. *Siebenburger Bote* de la Sibiu (1846, nr. 30, p. 115—116)

ripostează la acest atac, în termeni lipsiți de menajamente, aducînd la rîndul său abuzurile unguirilor împotriva românilor. Se repeta situația din 1842—1843, cînd cele două „națiuni” privilegiate se încăieraseră, luînd în deșert — sub pretext de apărătorii — numele românilor. Ca și atunci, Bariț rămîne rece, comentînd pe un ton neutru busculada (*Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 29, p. 113).

⁷ Vezi scris. LXVIII, n. 3.

⁸ *Vasile Nemeș*,¹ — 1822, teolog cu studii la Sfînta Barbara în Viena, a preluat postul de director al școlilor normale din Blaj și director general al celor din Transilvania, în 1796, cînd Gheorghe Tatu — omul cu care episcopul Bob îl înlocuiește pe Șincai în acest post! — pleacă, din cauze necunoscute. Nemeș a rămas director timp de 12 ani, după care s-a retras în parohia Sărăuad din Silvania.

⁹ Benedict Fogarași (vezi scris, anterioară, n. 13).

¹⁰ „Fără a numi persoana”.

¹¹ *Ioan Costea*, 1792—1859, român cu studii la Blaj și Cluj, a fost o vreme profesor la Seminarul de la Socola, la chemarea lui Veniamin Costache (1820 — circa 1830), între 1832—1845 e învățător la „normele” din Blaj. Revine la catedră între 1851—1859.

¹² Prima pagină (163 r), despre hotărîrea definitivă în procesul lemenian și despre rezoluția imperială, Cipariu o prinde într-o acoladă, cu specificația: „Pro privata notiția” (= strict confidențial).

LXXIV

Blaș, 3/15 mai [1]846

Domnul meu !

încă cu poștia trecută voiam a vă răspunde ceva la scrisoarea din 4 mai a.c., dar nu putui nici pînă astăzi a avea a mîna răspunsul poftit de-aici cătră Guberniu, în treaba sinodului. Derept care sînt silit a vă ruga să aveți încă puțină răbdare, pînă-l voi câștiga mai curînd. De-aici nici e v-am făgăduit în punctul acesta că voi scrie, încă nu poci a împlini, vrînd deodată cu împărțirea răspunsului a vă însemna, încîti deile dintr-însul cu părerile mele se vor potrivi, din care poți și cunoaște că nu io sînt autorul aceluia răspuns, încă nici îi știu conținutul mai de aproape, din întîmplare tocma neaflîndu-mă la Consistoriu cînd se ceti, precum aud. De unde, la punctul acesta ne vom mai întoarce, de vom trăi. Pînă atunci, să trecem la altele.

încît celelalte reflexii ce le mai aflui adause la ale mele cele mai dinainte, deoarece văz că nu putea veni la o înțelegere și că din ce mai nouă puncturi se ating în corespondință-ne, așa, aflîndu-ne în opoziție în multe puncturi, precum că normele¹ sînt așa de rău stînd în Blaj, că protopopii ar trebui să aibă mai multă putere de cum au astăzi, măcar că recunoști abuzurile ce se fac din partea unora, că Consistoriul la d-ta e proprie = soborul de 12 etc, etc, așa, e mai bine să punem peana jos.

D-ta[le], mi se pare — nu zic anume — cum că P. Maior ți-e în multe puncturi iuridice, să tac de altele, dacă nu în toate, de / autoritate neclătită, cătră care io mă sîmț nu cu prea mare plecare. După a mea părere, acest dealmintrirea mare bărbat întru înfățișarea beserecii Ardealului, e cu cele mai greșite idei și care pre obiceiuri, uneori tocma streine de principurile legii cei răsăritene, și care foarte des degenerase în abuzuri, își întemeiază cele mai multe aserte, răpit de o nestîmpărată patimă nu numai de a nu vorbi mai de nime bine, de a nu se mulțami cu nimica din

cele stătătoare, dar, ce-i mai mult, de a-și răzbuna sau injurii drepte ori părute, ce sînt scăderile omului ambițios, ce nu i s-au făcut pre voie. După aste proprietăți, ce se descoperă din toate liniile, mărturisesc că totdeauna am simțit cătră acest autor o nencredințare tristă. Spiritul omului acestuia e fatal, și el au născut un chip de gîndire și lucrare în capul a multor oameni din acest dieces nenorocit, ce au fost lor și diecesului — și încă va mai fi! — pricină a multor nenorociri. Acest spirit, cu durere trebuie să sîmț, supt din scrierile acestui om, ca un venin străbate mădua tuturor mai cîți gustă dintr-însul, și io nu aflui în istoria mai nouă, *si parva licet magnis comparare rebus*², alt exemplu mai asemena, ca scrierile lui Voltaire pentru secuialul trecut, a căroră fructuri le-au gustat nepoții numaidecît³.

Dar văz că prea departe m-am dus — neavînd vreme nici loc ca să poci și isprăvi —, dar d-ta vei binevoi a ierta unui om carele e mult îngrijat pentru viitoriu și multe vede în toate zilele trecîndu-i pre dinainte exemple supărătoare, cunoscînd că adevărata sporire numai prin strînsa fieștecăruia împlinire a deregătoriei sale, între adevăratele margini ale dreptului, se dobîndește, că mai întîi trebuie să învățăm, apoi să criticăm și să predicăm, că astfel de învățatură numai cu nepută cuprindere și sîrguință se câștigă, că trebuie / mai bine mai puțin să supunem de noi decît prea mult, și — capul lucrului! — să nu supunem de oameni, fără alegere, așa puțin și cu necruțare. Dar aste spirituri sînt mai dese decît din contră, și le vedem dările preste cap în toate zilele.

La zioa știută, în adunarea unor protopopi, se ceti deliberatul primațial, prin care se întări deliberatul consistorial din 22 oct. a[nul] tr[ecut] prin care 3 prof[esori]: Bărnuț, Boer și G. Moldvai se ștearsă din cler, și Crainic se trimise în exiliu la Bălgrad în mănăstire pre 3 ani⁴. Modificația stătu numai întru aceea, ca Crainic să aibă 400 f. C.M. în loc de 300 f. pe an, și trimisul să i se înceapă de la datul suspensiei din 30 mai a[nul] t[recut]. Crainic la 15 zile după tenorul deliberatului se și duse de-aici, adecă alaltăieri (1/13 mai) la locul orînduit. Asta agonisără apărătorii preinși a drepturilor clerului și a moralității! Unele acte din acest proțes tipărindu-se, le vei primi prin administratorul vicariatului Fogărașului⁵.

Te rog să-mi trimiți prin Biasini, ori cu Mallepost, 4 exemplare din *Manualul de filosofie* de Laureanu⁶, cu care vei afla că vine mai ieftin. Pachetul știut încă tot nu l-am mai căpătat.

Mă doare de trista veste pentru d. Vasici. Doresc din inimă redobîndirea sănătății acestui scump bărbat și vă rog să-i spuneți a mea condolență.

Cu acestea, trebuind a închide, mă însemnez cu toată cuvenita cinstire, al d-tale prea plecat,

Cipariu mpr.

PS. Poștia, cu schimbarea astă nouă, acum ne aduce scrisorile de la Brașov în 3 zile. Cîtă înlesnire!

Seceta e mare la noi și de nu va ploua curînd, oamenii sînt îngrijați pentru cucuruz. Viile iar și grînele se află bine. În zioa de S/mJ-georz am cules spice de secară întru pomeneire, lucrul nepomenit.

Id[em] I

[Adresa:] Herrn Professor Georg v[on] *Baritz* wohlgeboren in Cronstadt. Franco.

¹ Continuă disputa cu Bariț despre școlile de normă (primare) din Blaj (vezi cele două scrisori precedente).

² „Dacă se pot compara lucrurile mici cu cele mari”.

³ Ne aflăm în anii de miopie politică cei mai critici din viața lui Cipariu, atașat de episcopul Lemeni și aservit ideilor acestuia. Scrisorile din 1845—1846, cărora le pune virf această părere sumbră despre Petru Maior, ni-l arată deocamdată pe eruditul blăjean cam departe de ideile progresiste ce-i animau pe contemporani. Dar, și în acești ani, conservatorismul său nu l-a împiedecat de-a fi un factor providențial în viața culturală a Blajului și a românilor transilvăneni.

⁴ Deliberatul forului primatial din 26—27 martie 1846, prin care se condamnă definitiv prepozitul Crainic și cei trei profesori răzvrățiți împotriva lui Lemeni (vezi scris. LXVIII, n. 6).

⁵ Lemeni a tipărit actele de condamnare a opoziției într-o broșură, în 1846, pe care a trimis-o sub formă de circulară în toate părțile diecezei. Exemplarul trimis lui Bariț din această tipăritură se află în fondul său de la B.A.R., ms. rom. 969, f. 116r—119v. L-a reproduș în *Părți alese din istoria Transilvaniei*, p. 755—763, în anexa XLI.

⁶ Apăruse la București una din lucrările didactice de reputație ale lui August Treboniu Laurian, eveniment pe care Bariț se grăbește să-l consemneze în *Gazeta de Transilvania* (IX, 1846, nr. 36, p. 144): „Arătăm că trecu prin cenzură și se află depus spre vînzare la această redacție *Manualul de filosofie lucrat după programa Universității de la Paris din 1840 de A. Delavigne, licențiat al Academiei din Paris, tradus de A. Treb. Laurian, profesor de filosofie în Colegiul național, 1846. Prețul, numai un fior[in] arg[-int]*”. Vezi numeroase referințe despre acest manual în *George Bariț și contemporanii săi*, I, capitolul scrisorilor lui Laurian către Bariț, p. 89—209.

LXVV

[Blaj ante 28 iunie 1846]*

Domnul meu!

Apropiindu-se capătul sem[estru]lui *l'*, rugat de dd. prenumeranți, vă potesc a li se trimite și pre cel viitoriu tot atîtea exemplare din foile d-tale, neuitînd nici pe Pop Andrei² care deodată plăti pe amîndoaă sem[estrelor] și de la care pe *l'eca* mai aveai încă netrimiși banii.

Cărțile știute, după ce lăsai în comisie neguțătorului J. Schmidt în Sibiu, carele și într-altele mi-e expeditor, să mi le scoată de la Hummel și să mi le trimită cercîndu-le, același îmi scrise că, în *trei* rînduri trimișînd după ele, au luat răspuns că acolo nu se află. Așa, rămîne să aștept pînă voi merge însumi acolo, carele nu știu cît de curînd se va întîmplă. *Manualele* lui Trebonie³ trimise din 24 mai prin tatăl d-tale încă nici pînă astăzi nu le-am primit. Altă încercătură: nu știu dusu-le-au la Petrid ori le lăsă undeva, destul că pre d-lor nu i-am văzut pre aici, nici cărți nu am primit.

La întrebarea pentru Fundația ramonțiană⁴ vă răspund că, afară de două testamente ce sună pentru „orice nație și congresie din Ardeal”, ceea ce sună *numai* pentru români și carele e proieptat din partea noastră încă nu pomenește nimic de congresie, ci numai să fie „român ardelean”.

Despre fiul zugravului neunit⁵ atîta numai știu că tatăl său au îmbiat pre aici cerînd un stipendiu, dar încă nu au dobîndit, nu dintr-altă pricină, ci numai că, ne/întîmplîndu-se încă prea înalta hotărîre, s-au socotit cu cale a nu se prea grăbi cu împărțirea stipendiurilor pînă la acea întîmplare. Io, dar, nici acestui nu pot promite nimica și din astă pricină și că nu vreau a promite pe nevăzute, iar vîzîndu-i *dreptățile*, atunci ele vor grăi pentru sau în contra tînărului, nu io.

Neavînd voie a mă mai întinde mai încolo în dezbateri seci, a căror capăt să nu le prevăd, precum însemnasem, de-acia și din cele scrise de d-ta în cea de 24 mai a.c. numai 2 puncturi rădic: *l'* că io în treaba consistoarelor nu am provocat nici am atins la cele din gazete, ci singur la o expresiune din altă scrisoare a d-tale mai dinainte: „nu sînt împrotivnic consistoarelor = săborului de 12 bărbați”. De acia, nici mă socotesc a răspunde *în public*, la care spui oblu că acum nu-mi simț nici o aplecare; alta, sau 2° e: că un jurnalist ar fi = agitator, cum scrii, cum că asta poate să se zică numai unde e preșul liber, sau cel puțin mai multe organe publice, căci în contra opiniei unui redactor cel puțin e foarte incomod lucru a-și da părerea întru același organ al oponentului său. Legile cuviinței încă nu suferă o astfel de obrăznicie. De-aci vine că cel de-o părere contrară cu redactorul, neavînd alt organ, sau trebuie să se umilească înaintea-i, trecînd sau netezînd orice ar putea fi spre neplăcere acestuia, sau, dacă aceasta nu poate, să tacă, într-amîndoauă cazurile adevărul neputînd veni la lumină. Așa, io cred că o prea chiară manifestare a părerii din partea redacției adeseori poate să fie foarte împiedecătoare. *Cest mon opinion*⁶. /

Pre alăturatele foi vei afla ceva pentru teatrul unguresc din Blaj⁷. Și fiindcă pompoasele bucinări prin gazetele ungurești⁸ ar putea să strice încîtva buna opinie despre românia Blajului în ochii patrioților, de-aci ți le și împărtășesc, ca de nu vei avea ceva mai bun la mîna sau nu vei afla ceva de a opune pe dreptul părerii pronunțiate, să le publici într-una din foile d-tale, unde vei socoti mai cu cale.

La aceasta, sau asemenea oricare publicare, cu atîta mai mult mă simț sau trebui a ne simți îndemnați, cu cît pre a une locuri, precum la Sibiu, au și ieșit vestea că Blajul s-au unгурit și că teatrul unguresc nu e de actori ungurești, ci de clerici, în locul celui mai dinainte românesc. Dintre carii pre unii d. Silași⁹ — astăzi venind de-acolo — spuse că numai cu arătare țidulelor de teatru au putut să-i convingă de contrariu.

Soțietatea acesta însă se gătește o dată și o bucată *românească* să producă, din care cu timp, după cum negreșit se va mai întoarce pre aici, poate ca și alte bucăți românești să urmeze și așa să se puie nou temei unui teatru românesc, mai ales că și în soțietate se află unii carii

148

148*

foarte curat vorbesc românește, o păreche fiind din Făgăraș, și iarăși și de-acia, din dieci sau alți, pot să se afle individuri de a se apleca la teatru, cum se apleacă la cel ungueresc.

Clericii sînt duși de la Rusalii.

Al d-tale prea plecat,

Cipariu mpr. /

[Adresa:] Herrn Professor *Georg vfonj Baritz* wohlgeboren in Cronstadt. Franco.

¹ Dataată după ștampila poștei din Aiud: „N[agy] Enyed, 28 Juni”. Anul e indicat de Bariț la sfîrșit: „1846, Cipariu”.

² Liviu Andrei Pop, pe atunci tînăr profesor la Blaj, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. X, n. 22.

³ Lucrarea lui August Treboniu Laurian, *Manual de filosofie*. Vezi scris, anterioară, n. 6.

⁴ Despre fundația Ramonțai vezi supra, scris. LIII și urm.

⁵ „Zugravul neunit” pare să fie profesorul Ioan Costande de la Sibiu, al cărui fiu nu va ajunge, însă, bursier al Fundației Ramonțai.

⁶ „Aceasta este părerea mea”.

* ⁷ Povestea „teatrului ungueresc din Blaj” este încă un capitol iritant în viața Blajului în anii dinaintea revoluției. În iunie 1846 sosi la Blaj o trupă de actori ambulanz maghiari, condusă de Nămesi István. Începînd din ziua de Rusalii, aceștia dau în 8 săptămîni vreo 30 de spectacole (vezi scris. LXXVI), printre altele *Dezertorul* și *Rozele* lui Kotzebue. Se pare că trupa a fost bine primită în orașelul de pe Tirnavea, încît șeful trupei, Nămesi, se simte obligat să publice o adresă de mulțumire blăjenilor, în două gazete maghiare concomitent: *Hdlás koszonet*, în *Erdelyi Hírado*, 1846, nr. 153, p. 385 și în *Vasárnap Ujság*, amîndouă de la Cluj. Nămesi scrie că la spectacole au luat parte un număr mare de canonic, clerici, profesori, studenți și negustori. Românii nu rămîn nici ei insensibili, și în *Vasárnap Ujság* (1846, nr. 632, p. 391) apare articolul *Magyar szineszet Balásfalván*, semnat B-r. George Bogdan-Duică identifică sub acest pseudonim pe Simion Bărnuțiu, cu care ocazie traduce și publică recenzia ex-profesorului (vezi *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924, p. 220—221). Cu o altă ocazie (*George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. XI, n. 1) am analizat articolul bărnuțian, din care reiese — într-o formă subtilă — faptul că, sub oblăduirea lui Lemeni, citadela națională a Blajului se maghiarizează văzînd cu ochii. Ofensați, blăjenii rămași în jurul episcopului ripostează. Înaintea acestui „ceva pentru teatrul ungueresc din Blaj” al lui Cipariu, Bariț ridicase mînușa ca să-i apere pe cei din Blaj (vorba lui Iosif Many din scrisoarea citată: „Ia-ți, dară, osteneala și spală-ne!”). Așadar, în *Gazeta de Transilvania*, IX, 1846, nr. 49, p. 194—195, redactorul brașovean combate articolul lui B-r. Afluxul mare de români la spectacole se explică prin poziția izolată a orașelului, unde oamenii au ocazii rarise să vadă așa ceva, fie în orice limbă (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. XI, n. 8). Un lucru interesant: Bariț nu dezmente afirmația lui Bărnuțiu că la Blaj se învață stăruitor unguerește — Lemeni vorbea greu românește, preferînd în orice împrejurare limba maghiară! — observînd moale, în treacăt doar, că nu e rău să se cunoască limbile țării. Recenzia lui Bariț e extrem de interesantă pentru antecedentele românești ale teatrului în Blaj (vezi articolul lui Bariț reprodus la G. Bogdan-Duică, *Op. cit.*, p. 221-222). Un număr mai tîrziu (IX, 1846, nr. 50, p. 197), *Gazeta de Transilvania* publică și intervenția lui Cipariu trimisă cu această scrisoare (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. XI, n. 8), sub titlul *Teatru ungueresc în Blaj*. Cipariu vrea să aducă evenimentul la adevăratele lui proporții, din care „a trage consecințe politico-naționale pro sau contra, nu este iertat decît numai capetelor entusiaste ori pismoase”. Și totuși, Cipariu cade în politică, printr-o exclamare deplasată, lipsită de conținut și total neoportună în condițiile cînd aristocrația unguerească forța scoaterea limbii române din toate sferele vieții sociale și deznaționalizarea românilor. La 1846, Cipariu făcea parte din acea mică facțiune de români încrezători în mimetismul de moment al aristocrației unguerești, care „îi apăra” pe români împotriva despo-

tismului vicelan al Universității săsești (vezi infra, scris, următoare). După acest articol al lui Cipariu, Bariț mai publică despre „teatrul ungueresc din Blaj” o singură relatare, a lui Iosif Many (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. XI, n. 8), încheind: „Destul cu atăta!”

¹ Vezi nota precedentă.

» Vasile Silași, protopopul Becleanului.

LXXVI

Blaj, 15/27 iul. [1]846

Domnule !

D[omnul] Ladai ¹ avînd a călători pe la d-voastră către K[ezdi] Vâsârhely, m-am îndemnat cu această ocazie a vă trimite nu numai o sinceră închinăciune, dar și un pachet cu înștiințări de prenumerație pentru *Predici* de Pop Sighismund ² din diecesul Oradiei ca, după pofta autorului, să le alăturați lîngă vreunul din numerii foilor dv. Acelea stau cam de mult tipărite, neavînd eu prilej îndemînatec de a vi le trimite, ca să nu pată ce păți bietul pachet ce rătăcise și abia în zilele trecute-l căpătai printr-un expres de la Sibiu.

Știri nouă n-am de a vă scrie, și ce-ar mai fi, lăsîndu-le în grija d-lui Ladai cu gura să vi le povestească. Cea mai însemnată ar fi că *tandem aliquando* ³ ne-am apucat a revede în Consistoriu trimisele aici varii dizertăciuni pentru români, mai ales a lui Budai, Juhas și Gâal, dintre care cea din urmă (sau mai bine 2) cică este unguerește și iarăși că e mult istorică, se va și tipări cu cheltuiala Seminariului, dar airi și cît mai în grab ⁴. „*Quod DU bene votant!*”

Teatrul ungueresc, ce produse în 8 săptămîni ca la 30 bucăți, între care una și românească — *Roșele* după Kotzebue —, astăzi se curăță din Blaj, dar nu pentru totdeauna. Membrele lui plăcură mult blăjenilor și se mulțămără. Dar să fie fost români! O, blăjenii iar fi purtat pre palmi. Mărturie e producerea bucății românești, care, cu toate că au fost *infra omnem criticam*, totuși cu cea mai mare plăcere fu primită, pentru că au fost românește, și cel mai bun câștig le aduse.

Di ce românii nu vor să imiteze și ei pre alte națiuni întru acest punct? Ei carii imitează pre toată lumea în fleacuri, și cu atîtea servilități! ⁶

Și cu acestea în grabă, rămii însemnîndu-mă al d-tale prea plecat,
Cipariu mpr. /

¹ Profesor Demetriu Ladai, despre care vezi supra, scris. LXIII, n. 2.

² Profesorul Sigismund Pop de la Beiuș (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Antonelli, nr. XLV, n. 2) își tipărește în foaie volantă prospectul unui volum de cuvîntări bisericești. Din acest prospect îi trimite Cipariu „un pachet” lui Bariț, care va publica textul *În Foaie pentru minte* 1846, nr. 46, p. 367—368: *înștiințare despre tipărirea cuvîntărilor bisericești* (vezi și *Ibid.*, I, p. 123).

³ „în sfîrșit”.

⁴ Revelația acestui pasaj este aproape senzațională. Se știa pînă acum (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 294—295) că — în anii de dispute politice dintre „națiunile” privilegiate, maghiară și sasă din Transilvania, 1840-1846 — unii scriitori ungu-

au alcătuit lucrări în care „ii apără” pe românii din Fundus Regius de lăcomia patriciatului săsesc. La loc. cit. am identificat lucrarea lui Gáal Lászlo, *Vizsgálódás az erdelyi kenezsegekrol: tgyersmind az erdelyi ket oldh puspbk igazolásául felelet Trausch es fokep Schuller czáfolataira. Irta egy igazság kedvelő ns. hazafi, kiadták tobben. Aiud, 1846.* Această raritate se găsește la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca în nu mai puțin de 3 exemplare: cotele 164.999, 39.524 și 94.375. Gáal Lászlo vine în apărarea celor doi episcopi români, Vasile Moga și Ioan Lemeni, care, separat sau împreună, în 1837 (Vasile Moga) și 1842 (Ioan Lemeni și Vasile Moga) înaintează proteste la Gubernul Transilvaniei și la împăratul, împotriva asuprii românilor din așa-zisul Sachsenland. Aceștia fuseseră atacați în 1844 de doi istorici sași: Joseph Trausch, *Bemerkungen iiber die vom Siebenbürgischen Bischof Herrn Bazilius Moga im Jahre 1837 zu Hermannstadt versammelten Landesstaenden unterlegte Bittschrift* von —, Brașov, 1844 și Johann Karl Schuller, *Beleuchtung der Klagschrift, gegen die saechsische Nation, welche die beiden valachischen Bischofeauf dem Landtage von 1841 — 1843 den Staenden des Grossfurstenthums Siebenburgen uberreich haben von —*, Sibiu, 1844. Din scrisoarea lui Cipariu aflăm că lucrarea lui Gáal s-a tipărit cu cheltuiala românilor din Blaj, lucru nebănuț pînă acum de vreun cercetător. Mai aflăm că și alți scriitori maghiari — neidentificații Budai și Juhász — au trimis lucrări similare la Consistoriul blăjean, ca să le finanțeze apariția, în fine — acest lucru și mai clar din scrisoarea următoare — că Gáal a mai tipărit în același an, tot cu cheltuiala Blajului încă o lucrare împotriva sașilor și în apărarea românilor din Fundus Regius (vezi scris, următoare, n. 3).

¹ „Zeii să-ți menească binele”.

² Pasajul cu trupa maghiară de la Blaj este scris de Cipariu cu vădita intenție de a fi publicat în *Gazeta de Transilvania*, Bariș nu-l publică (vezi scris, precedentă, n. 7; „Destul cu atătaS”).

LXXVII

Blaj, 31 aug. / 12 sept. [1]846

Domnule !

Cu toate că gătesc altă scrisoare de-acasă, dar avînd de a pleca mine la Sibiu, te înștiințez prin aceasta că voi deputa acolo la d. Thalmayer o sumă de 66 f. 20 cr. C.M., adecă:

Gazeta [1]846, 2 sem[estru] etc. 50 f. C M .
Macroviotică t. 2 ex. 10. 8f. 20 cr
Manual de filosofie „ 8. 8 f.— „—

în sumă 66 f. 20 cr. CM.

însemnează]:

1° La *Gazetă* dintre acei 50 f. CM. vin 40 f. pentru acești 10 abonați de pre 2^{lea} sem[estru] pr[ecum] ep[iscop]ul, Alutan, Boer, Bârna, Șerenyi, Semin[arull, Mănăstirea, Ladai, Bîrlea și io însumi a 4 f. = 40 f. CM., ceilalalți 10 f. sînt: de la Pop Andrei pe 1 și 2 semfestrul] 8 f., iar doi pentru 2 sem[estru] din cele nemțești pentru Bîrlea, fiindcă după socoteala din urmă, plătindu-ți io la începutul anului cu 4 f. CM. mai mult, dintr-înșii d-ta ai socotit 3 f. pentru sem[estru] 1 nemțești a lui Bîrlea, rămîind 1 f. CM. carele /[...] adăugîndu-l la cei doi trimiși de acum fac [...] f. CM. pentru sem[estru] 2 al aceluiași.

2° La *Macroviotică*, pentru exemplariul legat trimis ep[iscopu]lui nu poci trimite bani că încă nu mi-au dat nimic; alta era dacă se trimitea nelegat, dar așa nu poci înainte să determinez generozitatea ep[iscop]ească. Lui Șerenyi încă i-am dat unul după cum zicea că s-ar

fi înțeles cu d-voastră și adevărat văzui 11 exemplare trimise. Io încă nu l-am întreat de vi le-au plătit ori nu.

3° Din *Manual*, deși nu am cheltuit decît 4 ex., precum abonasem, dar socotînd de o parte că se vor trece, deși mai tîrziu și iarăși pentru nendeminările trimiterilor, iată le plătesc tusopt care, de nu ar trece toate, trimițîndu-le înapoi mi le vei socoti în sus. D-ta însă plătește-i deocamdată numai pentru 4 ex., ceilalți ținîndu-i de rezerbă pînă mai tîrziu și dealmintrilea mai rămîindu-ți io dătoriu pentru 2 cărți românești a cărora nu poci în grabă să le aflu prețul cît ai însemnat, și așa, silit sînt a aștepta alt prilej. De-acia însă, ca să nu ai pagubă, ține acei 4 f. CM. la d-ta pînă la alegere deplin. / Cu acest sau alt prilej de acolo-ți trimit o noătate, de nu o ai primit încă de la Many în 10 ex., adecă: 10 *Wisgălodás az Erdelyi. Kenezsegekrol*² (de comisariul Gal), de care întru o scrisoare vă pomenisem că s-au tipărit la Aiud tocma în bună vreme. Pricinile di ce tocma aceasta s-au tipărit, și nu alta, am arătat tot atunci. Acum se tipărește acoloși alta de același: *Ertekezés az Erdelyi szazokrol, eredetikrol s jogairol*³, amîndoaă supt corectura lui I. Many, carele se află acolo și e îngrijat că ce se va face cu el⁴.

Al d-voastre prea plecat,

Cipariu mpr.

P.S. Blaș 6/18 sept. [1]846. Baniii fiind la Sibiu, i-am dat, precum am scris, la Thalmayer împreună cu pachetul de cărți, dar scrisoarea vi-o trimit acum de aici.

Idem I 169

[Adresa:] Herrn Professor Georg v[on] Baritz wohlgeboren in Cronstadt. Franco

¹ *Manualul de filosofie* ... al lui Laurian (vezi scris, LXXV, n. 3).

² Vezi scris, precedentă, n. 4.

³ Cea de a doua descoperire importantă: Gáal Lászlo a mai scris o broșură: *Ertekezodes az erdelyi ns. szász nemzet eredetikrol, es nemely torzokds polgári jogairol*, Aiud, 1846 (exemplar la Biblioteca Centrală universitară din Cluj-Napoca, cota 63.361), tot împotriva sașilor și în apărarea românilor din Pămîntul Crăiesc. Finanțată de asemenea de Blaj.

⁴ Ultima surpriză: Consistoriul din Blaj s-a îngrijit și de tipărire, prin profesorul Iosif Many.

LXXVIII

Blaj, 10/22 dec. [1]846

Domnul mieu,

Apropiîndu-se începutul altui semestru nou, te înștiințez că prenumărau^ miei de aici la cîți le-ai trimis foile în semestrul și ^ejtrul din urmă și pe următoriu s-au prenumerat acum odată întru tot înțelesul cuvîntului precum urmează:

Măria-Sa d. *epfiscopj* 1 ex.; d. *Alutan* 1; d. *Boer* 1; d. *Bârna* 1; d. *Șerenyi* 1; *Seminariul* 1; *Mănăstirea* 1 • d. *Ladai* 1; d. *Pop Andrei*

1 și d. *Pumne Aaron* 2, cărora, împreună *cu mine*, te poftesc să trimiți 12 ex. pe semestrul viitoriu. Bani[-i] voi duce io la Sibiu cu prilejul *tîrgului*, de voi putea merge, de unde nu, totu-i voi trimite acolo împreună cu cei ce mai ai la mine și în spețe pentru *Pumne* din trimestrul din urmă în 2 exempl[are]. Vă rog să nu-mi uitați și *Wohenblat-ul*, din oare mai curînd te rog să-mi trimiți *Blätter* n° 47 în care se pare că stă capetul *Disertații* lui A[nton] K[urz] despre Ioan Hunyadi¹. Mărturisesc că, văzînd începutul acestii scrisori din așa peana, nădăjduiam că cu mîinte neapărate acum va să șteargă toată îndoiala despre *secuimea* acestui erou, dar io nu mă aflu deplin și diplomatice convins, nici mîintele pîrtinitorilor secuimii răsuflete, care cu atîta putere sînt propuse în *JahrbuchJ der LitferaturJ* S. 113, p. 58 sqq.² /

Cîndu-mi vei trimite *Curierul* sau *Magazinul* lui Trebonie nu uita a-mi alătura și *celelalte cărțile* mai nouă de aceștia date afară³, precum și *Elementele de dreptul politice*⁴, precum și alt ce vei afla interesant și fiindcă știu bine cît trebuie să fii de cuprins, fă bunătatea a mi le încomisiona la Pavai sau Nemethi, librării de la carii să le primesc cu carul iute a lui Biasini. Ce zici de *Pravilă*⁵, că nu știu ce să mai zic ep[iscop]ului ce mă tot întrebă pentru ea, acum de un an și jumătate.

Cu prilej voi trimite un extract din regestele arhivelor, lăsat la mine pentru d-ta de Stephan Moldovan Roșul⁶, și poate, de va fi gata, vreo cîteva exemplare din *învățătura asupra vinarsului* și *Geografia Ardealului* pentru prunci, ce le tipăresc romfânește] pentru Tilsch din Cluș⁷.

Măria-sa ep[iscop]ul e cam bolnav de tuse. Timpul deși e de suferit, acum cu ceva nea și îngheț, dar mai nainte rece și umed mai pre toată lumea de-aici o întrocne! Se aude că la Sibiu oamenii ar muri tare, asemenea și vitele pe la Hrastăș!

Ep[iscop]ul primi alaltăieri o înștiințare de la Viena, din 10 dec, cum că la 8 dec. s-au trimis o aspră poruncă de la Guberniu ca să trimită răspunsele pentru fundația romonțaiiană. Și adevărat e de mirare cîtă întîrziere și negrijire a actelor s-au întîmplat de-acolo. Actele așa toate pre rînd au perit, cît toate am fost siliți a le trimite în duplicato. Donath, fiscalușul, în 2 rînduri își dădu împroutivoare opinie: în [1]845 pentru cel pentru români, în ies-timp împroutiva lui. Ep[iscop]ul încă trimite astăzi o nouă energică notă la v[ice]presidentul. *DU meliora* !⁸

Trimite-mi cît au ieșit din t. 2 a *Magazinului* celui nemțesc a lui Kurz și prenumără pentru mine pe 6 *exemplfarej* la *Istoria beserficej* de Geanoglu Lesviodax⁹.

/ . Cipariu mpr.

P.S. Dreptu-i că vor să iasă la Sibiu foi românești de la Anul nou?

Aclud și o foaie pentru *Foaie*. /

¹ Lungul studiu al lui Anton Kurz, *Johann Corvin's von Hunyad. Geschlecht und Herkunzt*, în *Blätter fur Geist, Gemulh und Vaterlandskunde*, 1846, nr. 37, p. 285—287; nr. 38, p. 294-297; nr. 39, p. 305-306; nr. 41, p. 319-322; nr. 44, p. 340-342; nr. 45, p. 350-352; nr. 46, p. 353-355; nr. 47, p. 363-365.

² Publicație neidentificată.

³ în 1846, Laurian mai „dase afară”, în limbile latină, franceză și germană, *Scurtă privire asupra istoriei românilor* (de fapt *Discursul introductiv asupra istoriei românilor*, publicat ca prefață la primul număr al *Magazinului istoric...*): *Brevis conspectus historiae Romanorum, Coup d'oeil sur l'histoire des Roumains* și *Schneller Ueberblick der Geschichte der Romänem*, toate trei la București, în 1846.

⁴ *Lucrarea lui Costache Negruzzi, Elemente de dreptul politic. Dupre mai mulți autori, de un filorom.ân*, tipărită la Brașov în 1846, cu ajutorul lui Bariț. Despre rolul lui Bariț în acest moment din activitatea scriitorului moldovean, vezi cunoscutele scrisori ale lui Costache Negruzzi către Bariț din 31 mai, 17 iulie și 4/16 octombrie 1846 la B.A.R., ms. rom. 4168, f. 8r — 12v (publicate de Eugen Lovinescu, *Scrisori inedite ale lui Costache Negruzzi*, în *Convorbiri literare*, XLVII, 1913, nr. 1, p. 71—77), și aceea, necunoscută pînă acum, din 19 februarie 1847 (la B.A.R., ms. rom. 878, f. 76r).

⁵ Același *Pidalion* (vezi scris. LIX, n. 19) al mitropolitului Veniamin Costache, despre care s-a pomenit de atîtea ori în scrisorile anterioare.

⁶ Despre viitorul canonic și colaborator al lui Bariț, Ștefan Moldovan, vezi supra scris. VIII, n. 19.

⁷ Reținem cu interes amănuntul că tipografia din Blaj primea comenzi și de la alte case de editură, printre care prestigiosul editor și tipograf Joseph Tilsch din Cluj. Fiind vorba de lucrări de mare popularitate, n-am identificat vreun exemplar al primei lucrări, dar din informații adiacente știm că e lunga prelegere a doctorului clujean Szilágyi Miklos, *A pálinkáról*, material tipărit mai întii în *Erdelyi Hirado*, suplimentul semiliterar *Nemzeti társalkodo*, 1845, nr. 20, p. 159-160; nr. 21, p. 167; nr. 22, p. 174-175; nr. 23, p. 182-185; nr. 24, p. 191; nr. 25, p. 199-200; nr. 26, p. 207-208; nr. 27, p. 215—216. „Geografia Ardealului” = Papp J 6 s e f, *Erdelyországnak rvid fbldeirása. Kezdo gyermekek felfogásához kerdesek es feleletekben*, Cluj, 1847. Pe foaia de titlu figurează tipografia lui Tilsch, iar fără informația lui Cipariu n-am fi știut că acest valoros manual de geografie elementară s-a tipărit la Blaj.

⁸ Forma completă — din *Georgicele* lui Virgiliu: *DU meliora piis!* = „Zei, hărăziți o soartă mai bună celor evlavioși!” (sensul general: Viitorul să ne fie mai favorabil).

⁹ *Lucrarea lui Alexandru Geanoglu Lesviodax, monah grec din Țara Românească: Istorie bisericească pre scurt, cuprinzătoare de cele mai vrednice de știut întîmplări a Sfintei Biserici răsăritene, precum propoveduirea credința, goanele, eresurile, soboarele ș.c.l. Acum înmăiaș dată tălmăcită din grecește în limba românească. Pe lingă care s-au adaos la sfîrșit cîteva științe vrednice de cunoscut românimii, scoase din condicile vechi a Mitropolia Ungrovlahii*, București, 1845.

¹⁰ Nu, la Sibiu nu vor ieși „foi românești” pînă în 1353, cînd Șaguna întemeiază *Telegraful Român*.

LXXIX

Blas, 1 ian. nou 1847

Domnul meu!

Prin aceasta te rog să trimiți și un al 13[^] exemplar] din *Gazetă și Foaie* pe semestrul] 1° [1]847 pentru d. Iosif *Gherendi* arhivariul și fiscalul consistorial, carele au depus la mine banii.

Pentru *Pravila*¹ — da, 6 primesc, numai să trimiteți, precum și pentru celelalte ce aștept și mi-ați apromis frumos mulțămesc.

Din *Curierul de ambe sexele* mi-aduseră clericii coala 15—25 sau pag. 201—360, dar mi se pare că mai trebuie o coală din capăt, că vocabulariul merge numai pînă la *adjurație*. Minunată limbă o să ne croiască d. Eliad de o parte, și de alta frîncitorii cu Theulescul² și Boleac în cap! Știi d-ta ce simț io și trebuie să simtă oricine care cît de puțin ș-au studiat limba istoricește? Greață l abandonament! abandonare! etc.

abdomen, abdominal etc., abordabil! abracadavra! abracalan! abraxas! academizare! acastillagiu! acclimentare! acompaniament! aceoneiator! accostabil, acidifer, acidificabil³ etc., etc, etc. Dfomnul] Eliad le dă vorbe de origine romană și necesarii la curățirea (!) și cultura (!) limbei române!! Ferească-ne Dumnezeu! Iartă că mestecai ortografiile. Așa, d. Eliad carele e poet, vrea să fie și gramătic. Prosit!⁴ /

Vacanții ni se fac, adevărat, încă prea multe⁵. Că măcar mulți nu-și împlineau locul în care se află, dar încăle prescrisese pre locul ce-l ținea, dar, văzînd acuma locurile, s-ar pofti ca să se împle cu bărbați ce să-și împlinescă și să-și meriteze poziția, care e cu multă greutate. Locul lui Baldi⁶ lesne ar fi de al împlini de s-ar pofti ca succesorul să fie numai cît Baldi. Dar locul lui Alpini⁷ Anevoie altul! Așa, în zioa de astăzi avem 7 protopopii vacante. La Cluj, pin a nu muri Baldi, fu trimis de îngrijitoriu Turc⁸. Acesta ar putea fi mult om cînd ar voi, sau mai bine, cînd ar putea să învingă cu sine. Dar așa cum e, D-zeu știe ce va mai fi și din el. Măcar nu e îndoială că tomna Clujul e locul cel mai vrednic de a fi împlut cu bărbat în tot chipul cum *il faut, caetera secundarii ordinis*⁹, cu toate că bine ne-ar prinde ca toate unguțele să ne fie pline de oameni harnici, *sed hic labor*¹⁰.

Și e mirare că, după atîtea talente ce apromit cele mai harnice subiecte, dacă ies la parohii, nemaiîntrînd și în școala cealaltă a lumii, se fac așa mai toți nimic. Dintr-astă parte, după ce starea de-acum a parohiilor, după lipsele ce sînt întru cîștigarea celor spre traiul vieții, numai la slăbirea nu la rădicarea talentelor ajută, și după ce și căsătoria, mai ales în români, prea mult le stoarce din viață, celibatul clerului ar fi mai trebuincios. Din zece numai, să zic însurați, abie rămîne unul, după cum e și starea mișea, cu viață, cum era în junie, iar din celibi din zece abie unul ș-o pierde, să fie tocma și corupt. Traiul bun remplinește scăderile căsătoriților. Conversația cu persoane mai culte mai ține duhul de viață și curăție. Dar împrativă se află la cei căsătoriți pre sate. De aci așa puțini oameni în clerul nostru, deși *numerus sumus*¹¹ /.

Domnia-ta știu că mă înțelegi, nici că mă vei socoti bigot ori patron celibatului. Io grăiesc aici din punctul național sau, mai să zic, politic, nu din punctul de vedere moral. Caută numai la catolicism și vei afla cît de adîncă politică au zăcut în capetele oamenilor ce au întemeiat disciplina beserecii romane pre temeuriile de astăzi într-adevăr neclătite.

Apoi mai este una, că unele persoane ce putea să fie răzimirul clerului, neputîndu-se învoi cu stările de-acum a clerului nostru, au mai voit a se trage ceva mai depărțitor la o parte, ca să nu se prăpădească în viitoare, ce soarbe și înghite atîtea victime în deșert. Fie! Dar nu ar strica ca să nu rămîie pînă în capăt depărtați, ci în urmă, după ce ș-au cîștigat toată consistința de a nu se mai putea teme de astfel de înecare iarăși să se tragă înapoi, ca apa la albie-și. Dar nu e îndoială că și tristele întimplări de curînd încă ne-au privat de vreo cîteva capete înfocate — adevărat și prea înfocate — , dar care, stîmpărîndu-se, putea să fie spre lauda și folosul clerului. Așa, clerul nostru negreșit astăzi e, ca și

Ardealul între provinciile Europei, cel mai sărac de bărbați. Încă apoi dintr-acești puțini încă și moartea pre cîți nu ne-au răpit! In legea românului, unde e ața mai subțire, acolo se rumpe.

În capăt, să mă întorc și la întrebarea d-tale din scrisoarea din urmă: te întreb și eu că *serio*¹² grăiești și nu glumești? Și de grăiești *seria*, scrie-mi cît mai curînd și mai limpede și, precum io nu mă îndoiesc că vei dobîndi ce vei cere, așa și io din parte-mi nu-mi voi pregeta a încerca ca, încît se va putea, mai după pofta d-tale să ți se întîmple¹³.

Carele sînt al d-tale prea plecat,

Cipariu mpr. / 175

[Adresa:] Herrn Professor Georg v[on] Baritz wohlgeboren zu Cronstadt. Franco.

¹ De data aceasta „pravila” credem că este lucrarea lui Radu Tempea cel tânăr, *Pravilă manuală tradusă (scoasă) din Pravila cea mare a Sfinților Părinți Sfintei Biserici dreptcredincioase răsăritene, pentru trebuința clerului bisericesc, cu o înțelegere mai pre larg și mai cu deslușire pentru starea spițelor rudenii în pricina căsătoriilor, dată în tipariu în 35 § prin traducătorul și osteneala lui —* [Brașov], 1844. Că nu este vorba de *Pidalionul* lui Veniamin Costache deducem din afirmația: „da, o primesc!”, însemnînd că i-o oferă Bariț spre cumpărare și, eventual, desfacere la Blaj. Ori, *Pidalionul* de la Neamțu fusese cerut în mod expres de Cipariu, în mai multe rînduri (vezi scrisorile anterioare).

² „Theulescu” este profesorul moldovean Gheorghe Săulescu, autorul unei merituose lucrări, pentru timpul ei: *Gramatică românească sau observații gramaticești asupra limbei românești* lași, 1833. Pe Cipariu îl indispuie preocupările lexicografice mai noi ale lui Săulescu: cele două articole cu titlul *Lexicografie (Albina românească*, XVI, 1844, nr. 40, p. 156 și *Arhiva Albinei pentru arheologia română și industrie*, 1845, nr. 11, supliment extraordinar din 5 septembrie, p. 1—3). Vezi N. C. Enes'cu, *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, [București], 1970, p. 43-80.

³ La Heliade Rădulescu, lucrurile au un aspect mai puțin hilar. În *Curierul de ambe sexe* (vezi ed. II, București, 1862, periodul V, de la 1844 pînă la 1847, p. 166-216), acesta dedicase un spațiu mare lui Tasso: studiul *Tasso de Viennet*, tradus de Heliade (p. 166—186), prezentarea poemului *Gerusalemme liberata* de Heliade (p. 186—188), traducerea chitului VII de același (p. 188-212) și un *Vocabular la acest cînt*, tot al lui Heliade (p.213-216). *Vocabularul*, care începe cu cuvîntul *adornare*, nu cuprinde nici unul din cuvintele înșirate de Cipariu în scrisoare.

⁴ „Noroc!”, „Trăiască!”

⁵ Este vorba de locurile vacante de protopopi în Dieceza greco-catolică de Făgăraș.

⁶ Teodor Baldi, fost protopop al Clujului, mort în 1845.

⁷ Constantin Alpini (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. X, n. 11), protopopul Mediașului și bun prieten al lui Bariț, murise prematur în 1846.

⁸ Ioan Turcu, secretarul lui Ioan Lemeni, după Bărnăuțiu (vezi despre el scrisorile lui Constantin Pappfalvi din acest volum, nr. XIII, n. 12).

⁹ „Celelalte sînt de importanță secundară”.

¹⁰ „Dar așa stă lucrul”.

¹¹ „Ca număr, sîntem”.

¹² „Serios”, „în mod serios”.

¹³ Pasajul, ca și întreaga scrisoare, se leagă de intenția lui Bariț de a reintra în statul clerical și a ocupa un post de protopop, cea mai comodă și mai rentabilă ocupație în Transilvania acelor vremi. Bariț a cochetat și în alte împrejurări cu această idee, dar nu s-a gîndit niciodată „serio” la acest lucru.

Domnul meu !

Blaș, 10 ian. 1847

Că începurăm și noi ceva, vedeți. Cum o să sfîrșim, veți vedea. Ar fi poate și de prisos a vă înfira pricinile ce *mai* mult ne-au mișcat a începe ce am început, și iar altele pentru ce nu am făcut de știre publicului mai din vreme, unele din programele înțelegîndu-se, altele și neatînsse puțindu-se înțelege.

Noi, sau mai bine să zic io, nu avem multă nădejde ca să aducem mult, din pricina ce d-ta știu că mai bine le pricepi ca oricine. Blașul, litere latine, ortografie, limbă: destule pricini de a sfîrni neplăcere și unuia și altuia¹. Io încă le simțeam de mult și de aceea — între alte pricini principale — tot amînai lucrul din an în an. In anii dintîi, cînd și d-ta erai mult îngrijat de soarta viitoare a *Gazetei* d-tale, mă bucuram mult că tot nu ne vine slobozenia deplin de la locul mai înalt, cînd auzeam din multe părți că două gazete nu vor putea să ste în Ardeal, cu un public așa mic. Veniră la mijloc și turburările de înlontru și desființarea însoțirii spre acest scop², care acum toate se par a fi rădicate din mijloc. Gazeta d-tale stă pe un picior așa solid, cît ar fi lucrul de ris a și gîndi cineva că ar putea să se scuture cîtuși de puțin din partea altei gazete, oricare din Ardeal, cu atît mai puțin unei ca a noastre, care după firea ei trebuie să întîmpine o prejudecată asupra-și, din partea cea mai mare a româniei, cît puține altele. /

176

Acum însă nu era de a întîrzia și după unele vești ce se lăteau, precum și că nu știam cu ce să mai răspundem cînd într-astfel de vești tot una ne întrebau: „Da voi cînd veți începe?”

Iacă, am început! Pînă cînd, nu e a noastră treabă³. Iar dacă nu încunoștințarăm publicul din bună vreme, asta va fi paguba noastră, poate și dobînda, că așa văzînd ce vor fsă] aibă, nu vor putea să se plîngă că i-am înșelat cu programe, ce nu le-am răspuns cum au așteptat. In două luni de zile, ce vrem să fie de probă, va avea prilej din destul de-a se încredința oricine, că vrednică-i gazeta această de a fi sprijinită? De unde nu, atunci noi ne voiri întoarce la starea dintîi în carea ne aflam, și vreo 2—3 sute de fiorfîni] mai mult sau mai puțin e sumă însemnată — adevărat — din toată laturea, dar și aceasta vom suferi-o cum vom putea.

Să ne întoarcem la altele și mai întîi vă mulțămesc de cele trimise și aștept cele trimețînde. Dar sînt prea mulțămît. D-tale ce aveam să trimît, nu avem puțință din pricina vremei, ce îmbla mai de [la] Crăciun, cît nici însumi nu poci să merg, nici pe altul nu aflu mergînd la Sibiu. Cînd voi găsi prilejul sigur mai întîi, voi și trimite tot.

Afară de cei 5 înștiințați la *Istoria* lui Meletie⁴, se mai înștiințară alți 3, în sumă de 8, pentru carii să aveți bunătatea a le procura exemplarele.

Din nr. de astăzi vei vedea că începură criticele aici⁵, după care nu vor lipsi și din afară negreșit, și acum în acest minut luai o scrisoare,

în care află greșită întîi *titula*⁶, apoi *omenul de bun auguriu*⁷. După *titula*. gazeta asta ar promise prea mult. Ce zici, drept e? /

176*

Vrînd a mai scrie, fui împiedecat.

Al d-tale prea plecat,

T. Cipariu./ 177

¹ Incepînd cu data de 4 ianuarie 1847, Cipariu editează la Blaș *Organul luminării*, prima publicație periodică răsărită în citadela spirituală de pe Tîrnave. Primul număr se intitula *Prospect. Organul luminării. Gazetă beserecească, politică e literarie. Cu prea grajioasă învoiență*, și era o mostră de felul cum va arăta publicația. Prima și a doua pagină sînt destinate aproape în întregime informațiilor politice din Imperiul austriac. Urmează scurte știri din alte țări. La revista jurnalelor străine, intitulată *jurnalistică*, un amănunt interesant: vorbind despre starea deplorabilă a monumentului lui Pavel Chinezu de la Cîmpul Vinerii de lângă Orăștie, care „seamănă cu o spînzurătoare”, Cipariu adaugă: „Noi, carii văzurăm și monumentul de la Călugăreni în România, nimica ne mirăm de soarta acestor monumente ce erau destinate să însufle eroismul părinților în sufletele fiilor, ci de carele fiii, ca și de părinți, adeseori prea puțin se îngrijesc”. Urmează rubrica *Literatură*, în care, printre altele, vorbește de soarta tăblițelor cerate găsite în minele din Munții Apuseni. „Prospectul” se încheie cu o *Programă*, relativ seacă, Cipariu fiind deosebit de sobru din fire, cu totul nepotrivit spre a promise marea cu sarea cititorilor.

Numai numele lui Cipariu e tipărit; ale celorlalți doi (I. I. Many și A. Pumne) sînt — în exemplarul consultat de noi — semnate de ei înșiși. Se pare că au semnat toate exemplarele primului număr.

După cum înțelegem, Cipariu își făcea griji despre felul cum va fi primit *Organul* — scris cu litere latine și cu orientare filologică latinistă — într-o Transilvanie încă bine ancorată în tradiția slovelor chirilice.

² Blașul începuse demersurile pentru scoaterea unor publicații periodice românești încă în martie 1839, printr-un *Planum et scopus Ephemeridum Ecclésiastjico-politico-literarium Valachico idiomate et caractere latino-slavico cura Societatis*, compus de Timotei Cipariu în numele unei „însoțiri” încheiate în acest scop. Datorită tergiversării autorităților, mai apoi datorită tulburărilor care au zguduit Blașul între 1842—1846, editarea foi românești la Blaș s-a întîrziat pînă în 1847. Vezi actele înființării *Organului* la Ioana Botezan, *Contribuția lui Timotei Cipariu la dezvoltarea ziaristicii românești din Transilvania în preajma anului revoluționar 1848. Documente inedite*, în *Apulum*, 1969, nr. 7, p. 95-108.

³ *Organul luminării* va apărea pînă în 28 septembrie 1848, fiind abandonat în momentul izbucnirii războiului civil.

⁴ Tradusă de Veniamin Costache (vezi supra, scris, LVIII, n. 4).

⁵ De fapt, în numărul 2, din 11 ianuarie 1847, p. 8, unde Cipariu înserează articolul său *Critica și redactorii*. Face o trecere în revistă a reproșurilor care i se aduc — de la bun început! — *Organului*, de la „unii și alții”: că nu sînt înțelese toate cuvintele, „că nu le vine bine la ureche unele terminațiuni” ș.a. Unii pretind chiar să fie abandonată publicația. Reiese că Cipariu avea necazuri din cauza limbii, cu toate că, într-adevăr, după cum spune: „noi după exemplele ce avem înaintea ochilor, încă ne socoteam moderați, cînd afară de terminii latinești, nici măcar un cuvînt italianesc, ispanesc, și numai unul singurel francez, *adresse*, întrebuințasem”. Ca exemplu într-adevăr negativ dă vocabularul din *Curierul de ambe sexe* (vezi scris, precedentă, n. 3), înșirînd din nou cuvintele imputate în scrisoarea precedentă.

într-un larg pasaj, Cipariu se răfuește cu blăjenii, cei care îl criticau și comentau în primul rînd. După ce îi ridiculizează pentru terminațiile *-us* și *-as* (*notăraș, articolus, formalitaș, pințelus*), dobîndite de la maghiari, și care au caracterizat jargonul clericilor din Blaș decenii la rînd: „De aici poate vedea oricine are ochi — spune Cipariu — că sunt o clasă de oameni carii nemica nu voiesc a învăța, alții carii numai pînă la un timp, și prea puțini carii vor să învețe pînă vor trăi” și că: „Redactorii acestei gazete nu vor a scrie nici pentru tineri îmbătrîniți, nici pentru bătrîni împietriți”.

⁶ Titlul: *Organul luminării*.

⁷ Adică redactorul.

[Blaj, post 6 ianuarie 1847] i

Domnul meu,

Gazeta de Transilvania nr 7 nu ni-au venit. Supt, nu era decît cea nemțească. Mă rog să mi-o trimiteți cu alt număr. Mă rugasem și de n. 47 din *Blätter* unde se sfîrșește Ioan Corvin³, că nici acela nu mi-au venit.

D[omnul] Laureani scrie că din *Magazin* expedui la Brașov n. 5, 6 din tom. III pe la Anul nou. Gînd va scăpa de supt cenzură vă rog să nu întîrziți a mi-i trimite. Steph[an] Moldovan scrisse din *Diplomatiarii* lui Ios[if] Kemeny³ vreo 40 și mai bine de coaie, ce mă rugă să le dau cuiva că le copieze pentru d-ta. Clericii, carii singuri s-ar putea afla harnici la astfel de lucru, și încă dintr-aceștia puțini, sunt ocupați cu examenele, după care voi îngriji. Nu ați voi și dv. să vi se trimită prin Biasini cele ce se întîmplă, ca să nu se întîrzie? Că la Sibiu acum nu prea află oameni și acolo încă mi se pare că șed mulțișor.

Nu ai luat vreo înștiințare de aci cum s-au aflat de vătămați unii blășeni că i-am atins la bubă, măcar toga nu pre aceia pre carii înțelegem? în capul conjurațiilor și criticilor se puse și acum d. Fiilep⁴, ca și cînd cu articolul din *V[asárnapi] JIsjsäg*. Dar Cipariu nu e Bărnut⁵. Adio!

Al d-tale, acum nu știu pînă cînd, confrate în jurnalistică,

T. Cipariu mpr.⁶ /

[Adresa:] Domnului Georgiu Baritz

¹ Din cuprinsul acestei scrisori reiese că Ștefan Moldovan a adus el însuși la Blaj excerptele din *Diplomatiarii* lui Kemeny Jozsef (vezi aci infra, nota 2). Din scris. LXXXIV deducem că le-a adus „după Bobotează”, adică după data de 6 ianuarie 1847. Această deducție stă la baza datării scrisorii.

² Studiul lui Anton Kurz, *Johann Corvin's von Hunyad ...* (vezi scris, LXXVIII, n. 1).

³ Această notă a se raporta și la scrisorile LXXXIV — LXXXVI. Istoricul maghiar contele Kemeny Jozsef (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 119 și 300) adunase o colecție enormă de documente istorice referitoare la Transilvania, din surse tipărite și inedite, devenită celebră încă înainte de a fi dat la lumină din ea. în 1844, într-un articol intitulat *Pentru istoricii patriei* (*Foaie pentru minte* 1844, nr. 11, p. 88), Bariț vorbește despre colecția kemenyană și importanța ei deosebită pentru cercetarea istoriei românilor. Pasionat al documentelor istorice, lui Bariț nu putea să-i scape conținutul acestei imense arhive (pe baza căreia Kemeny Jozsef scosese pînă la acea dată, împreună cu Nagyajtai Kovács István, un magazin de documente privind Transilvania: *Erdehyorszag ibrteneti tãra. Egykoru es magyar nyelven keszitet tortenet iratok, levelek, orszãgũilesi vegzetek es ibrveny cikelyekbl.* I [documente din 1540—1660], Cluj, 1837; II [documente din 1566—1613], Cluj, 1845), cu atît mai mult cu cît Kemeny deținea și un mare număr de mărturii istorice despre români în general și despre cei din Transilvania în special. Aceste mărturii le vizează Bariț în vara anului 1846, cînd îl capacitează pe tînărul paroh greco-catolic Ștefan Moldovan (vezi scris. VII, n. 19) să obțină de la Kemeny colecția și să copieze documentele despre români. De ce s-a oprit asupra lui Moldovan? Acesta era paroh în Ghirișul Arieșului — azi Cîmpia Turzii — în imediata apropiere a satului Grindu, unde contele Kemeny își avea moșia și reședința favorită. În scrisoarea de răspuns din 5/17 iulie 1846 (vezi-o la B.A.R., ms. rom., 999, f. 233r), Ștefan Moldovan îl anunță cu bucurie pe Bariț că a găsit în istoricul maghiar un mare iubitor al românilor și că întreprinderea îi succede peste așteptări. Kemeny îi îngăduie lui Moldovan accesul la *Diplo-*

matriiul său, ceea ce îi provoacă preotului român o exclamație de uimire: „Frate! Acest izvor deschis e fără de sfîrșit!” Se angajează să copieze din el tot ceea ce se referă la români, imaterial din care apoi îl îndeamnă pe Bariț să folosească la scrierea istoriei naționale. J Magnat ca vederi liberale, lui Kemeny îi plăcea să-și manifeste demagogia înspre români, pozînd ca apărător al acestora și făcînd caz de originea sa românească (printre altele, îi arată lui Ștefan Moldovan un document despre un nobil român „Keminus filius Nyikulae de Kalota”, care ar fi strămoșul său). Faptul, ca și un discurs al lui Kemeny în Dieta Transilvaniei de la Cluj din 1846—1847, în care, printre altele le spusese celorlați magnați: „Străduiți-vă să nu ne fie rușine a ne recunoaște de origine valahă” (vezi scrisoarea lui Ștefan Moldovan către Bariț din 23 aprilie 1847 la B.A.R., ms. rom. 999, f. 236r—237r), îi smulge lui Moldovan următoarea întrebare patetico-retorică: „Oare cînd smîntîna s-a mesteca cu laptele?”, smîntîna fiind nobilii români maghiarizați de-a lungul secolelor, iar laptele, poporul român rămas fără nobili. Anul 1848 va dovedi că groful Kemeny era din aceeași plămădă cu ceilalți magnați dușmani ai libertății românilor, și că „filovalahismul” său din 1846 a fost o tactică de conjunctură. Dealtfel, Kemeny va avea chiar mai curînd o izbucnire (despre care vezi infra, scris. LXXXV, n. 4).

Deocamdată, însă, Bariț și Moldovan procedau inteligent copiind asiduu și tacit din arhiva străinului. Acesta din urmă îl anunță pe redactorul de la Brașov, în 29 decembrie 1846 (B.A.R., ms. rom. 999, f. 234r—235r), că „din *Diplomatiarii transilvanie* a mării sale [...] am scos ceea ce se țîn sau se ating de români sau luminează istoria patriei”. Ceea ce mai rămînea de făcut era pușin, încît copistul speră „să avem [și noi] Codicem Diplomatariu valachi e Transilvania așa desăvîrșit ca a mării sale”. Urmează operațiile de trimitere la Brașov, în care e implicat și Cipariu (vezi scrisoarea aceasta și următoarele).

Regestele, listele istorice și documentele cepiate de Ștefan Moldovan s-au dovedit prea puțin utile, pe moment, pentru istoricii români. Abia în 1853, Bariț începe să publice unele dintre ele, cu sumare comentarii, în *Foaie pentru minte* ...

⁴ Vezi scris, anterioară, n. 5. Se pare că Cipariu a avut dispute cu capitularii blăjenii pe tema *Organului luminării*. Din Capitulum greco-catolic al Blajului făcea parte și canonicul Simion Fiilep (despre care vezi supra, scris. LVII, n. 11).

⁵ O dispută jurnalistică a lui Simion Bărnăușiu cu blăjenii din 1842—1843, din cauza unui faimos articol publicat de acesta în *Vasárnapi Ujsäg* (1842, nr. 448, p. 761—770): *Balázsfalvi iskolai ügyekrbl.* Vezi analizată această dispută la Gheorghe Bogdan-Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnăușiu*, p. 58—60; 191—198; *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Iosif Many, nr. IV, inclusiv notele și scrisorile lui Ioan Rusu, nr. XX, n. 3 și nr. XXII.

⁶ Cu datarea, nesigură și greșită, a lui Bariț: „1846, dec?”

LXXXII

[Blaj, sfîrșitul lunii ianuarie 1847]

Domnul meu,

După firea blăjenilor, nici acum pînă astăzi nu mi s-au înștiințat nici unul pentru *Gazetă*, afară de carii i-am provocat io, pr[ecum] Bârna et Ladai. Totuși, știindu-le firea, după cum și de alte ori mi s-au descoperit, cum că aceea se știe că ei nu se lasă, și acum îndrăznesc a te ruga să le trimiți la toți cărora ai mai fost trimis, pr[ecum] Alutan, Boer, Bârna, Mînăstirea, Seminarul, Ladai, episcopul și io. Nota bene: de nu ai luat înștiințare și de la Șerenyi, io, fiindcă cu el n-am grăit despre asta, așa nu știu de ți-au scris ori nu. Numai să nu rămîie netrimeasă, ca să nu avem iar necaz. De aceea să mă înștiințez[i] la cîți vei trimite după înștiințarea de la mine, ca să le cer banii. Ai miei cu cei rămași îi voi trimite cu prilejul tîrgului Sibiului.

Cărțile nici de la Thalmayer, nici de la Many încă nu le-am primit¹.
Și în grabă fiind, rămîi cu toată cinstirea al d-voastre prea plecat,

Cipariu mpr.

172 P.S. Moldvai² e aici. Să nu uitați gazeta nemț[ească]³, vă rog,
și de o ași trebui a o plăti⁴. /

[Adresa:] Herrn Professor Georg v[on] Baritz wohlgeboren in
Cronstadt. Franco

¹ Cele cerute în scris. LXXVIII.

² Grigore Moldvai, profesorul suprimat de episcopul Lemeni în 1845.

³ Cerută în aceeași scrisoare LXXVIII, în care se află studiul lui Anton Kurz
despre Ioan Corvin de Hunedoara: *Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde* din 1846.

⁴ O nouă datare greșită a lui Bariț (scrisoarea nefiind datată de Cipariu): „1846”.

LXXXIII

Domnul meu,

Blaj, 7 fevr. 1847

Să ierți că-ți scriu cu litere, după ce acum așa mi-e profesiunea,
fără de a te îndatora să-mi scrii almintrilea de cum ai scris pîn-acum.

Numerii pîn-acum ieșiți trămit astăzi dd-lor însemnați. Adresa
lui Gerendi¹ o vei scrie așa: A R[everendissimo] D[omino] Josepho
Gerendi ven[erabile] Consistforii Archivario et fiscali, Blasii. Io tot
așa-mi aduc aminte, că mai tîrziu am scris și pentru el, dar poate că mă
înșală memoria. *Sed jam superata res est*².

Principia etc. și orice te va interesa, poți să tipărești oricum și cînd
vei vrea. Eu-ți dau toată blagoslovenia³. Cînd voi pofti și eu ceva, cred
că nici d-ta nu-mi vei denega, ba încă pe necerute încă voi îndrăzni.
Bine este ca să ne înțelegem între patru ochi, precum am făcut și pîn-
acum, ca între oameni carii n-au invidie între sine nici-și tem bucătura
unul de altul și, ca jurnaliști, încă pot să se aibă bine. Numai căile ne
sunt diverse, scopul ni-e tot unul. Așa nu știu nici pentru ce să venim
în opoziție. Că măcar nu vom fi, precum nici pîn-acum n-am fost întru
toate de o părere, dar la certe nu vom veni. Din parte-mi judec că și cînd
am avea reale injurii de a imputa unul altuia, să le imputăm secrete,
iar publicul să nu știe nemica. / Oamenii, amici-neamici, numai și după
cea mai mică umbră de opoziție s-ar pleca a suspica că și-a vîrît dracul
invidiei și zelosiei coada între picioarele noastre. Cel puțin io nici întru
un chip nu aș primi acea relație ce o au Erd[elyi] Hirado cu M[uit] es
J[elen] și Wochenbl[att] cu Bothe⁴. N.B.: io zic strîns acestea de redacții,
că de păreri în genere, ce nu se atinge de persoane ci de lucru, nu mă leg
că nu mă voi mesteca și io cînd și cînd și mă voi atinge. Maxima-mi
este să cruț persoane, și io orișicînd mi-am dat părerea și în foile d-tale,
la personalități nu știu să mă fiu slobozit. Alții știu că au făcut cu mine
așa, ci aceea nu-i treaba mea. D-ta poate încă-ți vei aduce aminte, că
precum văz, nu ai uitat disputele de acum nu știu cîți ani, și de le tini

toate așa bine în minte, bună memorie ai. Drept că lucrurile omenești
sunt lucrurile persoanelor și implicate criticînd lucruri se critică încîtva
persoana. Dar lumea a făcut totuși distincție între păreri și persoane,
precum și între critică și personalități. De înțelege prin opoziție altceva,
ori dintr-altă privință, descopere-mi, că io mărturisesc cum că terminul
numai așa gol, nu știu în ce înțeles să-l iau.

I § Blășenii, i[d] e[st] unii blășeni încă sunt în amară opoziție cu
redacția, de antîi că nu au provocat pre unii, *soi-disants* capete învățate
la colaboratorie, ca să-și pună și ei numele dedesupt la *Programă* sau —
care la ei tot una este — pentru că i-am exclus. Deci începură a critica
m[agăr]ește. Cit de mulți, / mai întîi nu știam. Mai tîrziu, după critică,
și redactorii se dederă afară *subscriptis nominibus*⁵. Așa, vezi d-ta, cît
de rău e a veni în opoziție, încă și cu oameni carii ai socoti că nu știu
ura. Dar, dar blășenii vor mai căpăta găluște, de vom trăi. Și de aș fi
silit pe toată lumea să iert a-mi zice injurii, blășenilor nu voi ierta a le
spune adevărul. Un amic entuziast mi-au descoperit că vrea să-ți scrie
ceva în treaba aceasta. Io i-am zis că poate să-ți scrie ca la prietin, dar
nu ca la redactor. De unde, de s-ar întîmplă almintrilea, te rog să nu
publici nimic *pro nobis; contra nos*⁶ de vei publica de la alții, vezi cumu-i
socoti, că acolo nu mă mestec. Ci *pro* nici întru un chip nu vreau, la care
și ceva drept poci să am, că dacă *nu voi* să fiu apărat, nu-mi face nime
plăcere apărîndu-mă.

Altă opoziție, poate că din căutare politică, mai poate să înțelege.
D-ta-mi scriai că opinează de-acum unii de pre acolo că noi vom urma
partea ungurească. Dar negreșit, despre asta te poci încredința, și asta
firește că și înțelepciunea arată că trebuie omul să se tragă cătră aceia
carii încep a te iubi, decît cătră cei ce n-au mai încetat a te urî. Sașii
nici că ar trebui să se îndoiască cît de puțin că românii se vor da în
partea ungurului. Ei știu că românul, cu toate că au avut destule certe
și supărări laolaltă, tot simpatizează mai mult cu ungurul decît cu sasul⁷.
Pricina e în temperamentul singelui. Și pină va fi ungur, român și sas,
tot așa va fi. Într-asta vrei să fii opoziția? Nu știu nici aici ce să răs-
punz. Despre mine știu, și pociu spune oricui nefățărit, că ungurul înain-
tea mea, și cu scăderile lui, e mai nobil și mai / interesant decît unii de
alt neam, cu toate perfecțiunile lor, *et pour cause*⁸. Io cred că ungurul
și rom[ânul] ar trebui să trăiască ca frații unul lîngă altul, și cred că
vor și trăi⁹. Ungurul din Transilvania] începu a cunoaște aceasta,
și românul încă va începe. *Cest ma foi politique*¹⁰.

Adresul d-lui abate acum cu grabă scriindu-l cu mîna și prin unii
tineri e prea scurt, dar vom să-l *tipărim* întreg, măcar titulele lungi pe
cuverte de gazete togma nu-s obicinuite.

De celelalte vom vedea.

După care rămîi al d-tale prea plecat,

T. Cipariu mpr. " / 181*

¹ Iosif Gherendi, arhivarul Consistoriului din Blaj.

² „Dar deja lucrul este depășit”.

³ Adică să reproducă din lungul serial de studii lingvistice al lui Cipariu, *Principia de limbă și scriptură*⁶ început în *Organul luminării*, I, 1847, nr. 4, p. 16 și încheiat în II, 1848, nr. 63, p. 356 (după izbucnirea revoluției din Pesta și începutul mișcărilor în Transilvania, când nu mai era răgaz pentru pedanterii filologice). Bariț nu va reproduce nimic din *Principia*.

⁴ Ziare străine din Transilvania și Ungaria, care aveau o atitudine dușmănoasă față de foile lui Bariț.

⁵ Vezi scris. LXXX, n. 1. Se pare că neamicii blajeni ai lui Cipariu au început să critice înaintea apariției primului număr din *Organul luminării*, căci numele redactorilor Iosif Many și Aron Pumnu nu apar tipărite la sfârșitul programei, ci semnate cu mâna de aceștia.

Subscriptis nominibus — „Cu numele subscrise”, adică iscălite.

⁶ „în favoarea noastră”; „în contra noastră”. Bariț nu va scrie nimic, nici *pro* nici *contra* *Organului*...

⁷ Cipariu a fost prin excelență exemplarul de intelectual român dus în eroare de politica demagogică a aristocrației liberale maghiare din Transilvania, în preajma revoluției din 1848 și la începutul ei. Un rău care i s-a tras dintr-o prea îndelungă adăstare în preajma episcopului Lemeni! Cipariu a fost un entuziast al servirii scopurilor ungurești, în certurile acestora cu sașii, începute prin 1840, în vreme ce reprezentanții partidei naționale românești apărau și susțineau „*aurea nobis neutralitatis* între partidele celorlalte nații și *sanda animosa defensio* împotriva amîndurora” (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Grigore Mihali, nr. III). Bariț este cât se poate de explicit în acest sens: „Românii n-au a se mesteca în dușmăniile națiilor cuprinse în Constituție, nici chiar atunci când ar vedea că de acolo le-ar veni ceva folosuri, de azi pe mâine” (vezi *Gazeta de Transilvania*, VI, 1843, nr. 6, p. 21). De aici se trage și entuziasmul mult prea exagerat cu care a apreciat valoarea celor două broșuri maghiare ticluite de Gâal Lászlo împotriva sașilor — cu banii Consistoriului din Blaj! — în 1846: *Vizsgálodds az erdelyi kenezsegekrol...* (vezi scris. LXXVI, n. 4) și *Ertkezodes az erdelyi ns. szász nemzet eredetiro...* (scris. LXXVII, n. 3) și dezolarea lui când „liberalul” Kemeny le desființează într-un studiu oșios (infra, scris. LXXXV, n. 3). „Filomaghiarismul” rău înțeles al lui Cipariu se va spulbera la 3/15 mai 1848, când intuiește latura socială, cu aspect de luptă de clasă, a conflictului dintre națiunea română din Transilvania și aristocrația maghiară. Nu înainte, însă, de a comite cea mai gravă greșeală politică ce s-a comis de către unii fruntași români la 1848: acceptarea și susținerea uniunii Transilvaniei cu Ungaria.

⁸ „Și dintr-o cauză [anume]”.

⁹ Frază frumoasă, dar a cărei realizare va avea de traversat încă un secol, pînă în zilele noastre, trecînd prin momente dramatice, de exacerbare a urii naționale de către aristocrația maghiară (la 1848—1849) sau de către stăpînirea dualistă maghiară (după 1867).

¹⁰ „Acesta este crezul meu politic”.

¹¹ Timotei Cipariu este printre puținii corespondenți epistolari ai lui Bariț, care își redacta mai întîi în ciornă scrisorile. S-au păstrat ciornele unora dintre scrisori, printre care și a celei de față. Varianta se păstrează la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Timotei Cipariu, nr. 3397.

LXXXIV

Domnul meu !

^ în pricina m[anuscn]selor să nu mă judeci că as vre a ținea ce nu-i a meu. Iată ce-mi scrisese fratele Șt. Moldovan \ 1 ian a cur „Cînd am fost în Blas, m[ăria]-ta ți-ai descoperit dragostea a socoii *mataritul Trfansilvajmei* a neprețuitului bărbat m[ăriei]-sale contelui

[osif] K[emeny]² acelea ce se țin de români. Eu, dară, cu nepregetare n-am apucat de lucru ... și am scris pînă acum 36 de coaie ... M[ăria]-ta, țînd acestea așa a le specifica am îndrăznit, deodată cu plecăciune mă prog ca să te milostivești pentru d. fr[atele] Bariț a face atîta dragoste ica să mijlocești în Blaș niște scriitori buni și isteți, feciori săraci, carii să decopieze pe sama d-sale acestea ale mele excerpte, că eu le voi plăti |prețul cuvenit din banii ce am să-i dau d. fr[atelui] Bariț pentru novelele |a[nului] c[urent], că așa ne-am înțeles amîndoi, că eu, și de aș voi să scriu pentru d-sa, nu poci că, una, rîvna mă împinge înainte, alta m[ăria]-sa contele numai pe hotărît și scurt timp îmi admănuiază tomurile etc.”

| Dintr-acestea vei cunoaște că eu nu lucru din capul meu, dar nici In-am știut de altă convenție între d-voastră decît aceasta. Așa, cred că J; mă veți excuza și nu veți socoti ceva neomenesc despre mine. Io, ade- l vărat, credeam după acea scrisoare că m[anuscri]s[ul] original mi-l v va lăsa mie, dar, cînd mi le-au adus după Bobotează, / mi s-au dechiarat neted și precis că *originalul vrea să și-l țină d-sale*. După care dechiarare, - cinstită și legitimă, m-am hotărît ca să mi-l iau și eu *în copie și pentru l mine*. Așa d-ta, vei vedea că aici nu poate fi nici cel mai mic semn de ; interesăție egoistică. Iar pentru ce nu s-au putut copia pîn-acum, de . ace[le]a v-am scris pricinile cu alt privilegiu. Și cît mai îngrabă vei primi copiile de pre toate cîte se află în mîinile mele, precum și de cele ce-mi - va mai aduce sau trimite.

Pîn-atunci primește cît e gata, care de mult puteam să-ți trimit, dacă-mi arătai calea ce vi-o propusem în zilele trecute. Poate că așa va să-ți vină mai scump transportul, dar timpul e și mai scump.

Adio. Al d-voastre prea plecat,

T. Cipariu mpr. /

¹ Copistul documentelor din colecția Kemeny (vezi scris. LXXXI, n. 3).

² Vezi aceeași notă.

LXXXV

Blaș, 20 fevr. 1847

Domnul meu,

Trămit astăzi și d-lui Popasu gazeta și pentru d. Stoica. Ceasta din urmă o alăturai supt adresa d-lui Nica. Nu era mai drept a să trămite prin Turnul Roșu, nu prin Brașou? Lui Veszely trămiserăm cu poștia trecută după comisia fr[ate]lui Iacob Moroșan. Am trămis prin Biasini un pachet mic din m[anu]s[crise] după cum ți-am arătat. Cel mai mare va urma cînd va fi gata. Io primiu amîndoaă *Magazinele*. Dar II Heft unde este? Că pre *Magazin* stă *III^{er} Heft*?¹ Primindu-1, pînă acum, de o oră încoace, n-avui timp de a ceti din el decît *Miscelele*². Groful se pare a scrie întărîtat și sarcastic asupra conaționalistului său, ce nu va plăcea altora decît numai s[ăși]lor³. Cel puțin s-ar părea că nu trebuia uitat că autorul despre cheneziate⁴ togma la provocarea grofului și puncturile însemnate de dînsul în *N[emzeti] T[arsalkodo]* luă peana⁵. Asta

însă e opinie numai privată și numai pentru d-ta. Noi avem tot interesul a tăcea atunci când din tezaurii lui voim a ne folosi.

Altă voie ce mi-o descoperiți, să despart Transilvania] de Austria, vi-o împlinesc, măcar că dd. unguri trebuia să nu înțeleagă prin Austria numai ducatul, ci Imperiul Austriei, a cărui parte și Transilvania e togma cum și când scriem Anglia și înțelegem sub acest tot atîta cît toate trele provincie din M[area] Britanică Dar nevrînd a scandaliza cu opinii asupra obiectelor de *lana caprina*, fie voia lor!

T. Cipariu mpr.

P.S. Știi că poștia aduce *Gazeta de la Braș[ov]* și scrisorile numai o dată în săptămîină? Cele de la Sibiu și Cluș vin de două ori. /

¹ Din *Magazinul...* lui Anton Kurz apăruse „II Band, III Heft” (volumul II, [1846] fascicula III). A II-a fasciculă apăruse și ea, dar se pare că lui Cipariu nu i-a parvenit.

² Rubrica *Miscellen*, semnată de Kemeny Jozsef (*Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk — und Merkwürdigkeiten Siebenburgebs*, II, 1846, fascicula III, p. 375—378) prezintă trei cărți apărute recent: broșura *Vizsgálódás...* (vezi scris. LXXVI, n. 4), cartea profesorului Cseh Jozsef de la Liceul academic piarist din Cluj, *Erdelyi történetek rovid rajza a honi ifjuság számára*, Cluj, 1846 și un alt manual, Papp Jozsef, *Erdelyországnak rovid földrésa kezdő gyermekek felfogásához alkalmazva...* (pomenită de noi supra, scris. LXXVIII, n. 7).

³ în scrisoarea adresată lui Bariț la 22 octombrie (*Transilvania*, I, 1868, nr. 4, p. 68—70), pe cînd se afla în toial copierii de documente din colecția lui Kemeny (vezi scris. LXXXI, n. 3), Ștefan Moldovan îl informa pe Bariț despre „cît lucru este spre cunoașterea deamăruntul a keneziaturilor, care arată o față nouă a trecutului, dar și un op nou va da viitorimei, așa cît înțeleptul op *Vizsgálódás* va rămînea numai tema lucrului demonstrabil”. Gâal Lászlo n-avusese la îndemînă bogăția surselor lui Kemeny în legătură cu cnezatele românești. Fie din această pricină, fie din orgoliu de istoric mai bine documentat, fie sub influența sașilor, destul de serios loviți de scrierea lui Gâal, dar mai degrabă considerînd că s-a sărit peste cal cu tămîierea strategică a românilor (vezi scris. LXXXIII, n. 7), eruditul gref ungur scrie o zdrobitoare recenzie critică la adresa lucrării *Vizsgálódás az erdelyi kenezegyekről* în limba germană: *Ueber die ehemaligen Knesen und Knesiate der Walachen in Siebenburgen*, în *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk — und Merkwürdigkeiten Siebenburgens*, II, 1846, fascicula III, p. 286—337. Sprijinit pe o bibliografie mult mai vastă decît a lui Gâal, Kemeny răstoarnă logica din *Vizsgálódás* reducînd la zero rolul cnezatelor românești în evul mediu transilvănean, aceste străvechi structuri politice care dovedeau primatul românilor pe pămîntul Transilvaniei. „Prietenul românilor” își dăduse arama pe față! Ca și Cipariu în această scrisoare, Ștefan Moldovan, copistul documentelor din arhiva Kemeny, e de părere — în scrisoarea sa către Bariț din 23 aprilie 1847, la B.A.R., ms. rom. 999, f. 236r—237r — că „groful s-a cam grăbit...” Fără să intre în panică, Bariț îi răspunde lui Kemeny, ca în treacăt, la rubrica *Bibliografie din Foaie pentru minte* 1847, nr. 7, p. 56.

⁴ Gâal Lászlo, autorul broșurii *Vizsgálódás...*

⁵ într-adevăr, în *Nemzeti társalkodo*, suplimentul sau foiletonul ziarului maghiar din Cluj *Erdelyi Hirado*, apăruse un articol-program semnat de Kemeny Jozsef și colaboratorul său la *Erdelyországi történeti tár...*, Nagyajitai Kovács István: *Erdelyországi történeti tár* (1845, nr. 45, p. 375-376; nr. 48, p. 383-384; nr. 49, p. 391-392), prin care se enunță principiile celui de al doilea volum al magazinului istoric maghiar (vezi scris. LXXXI, n. 3). La pag. 384, se poate citi: „Pe lângă această întrebare, s-a iscat și o alta, despre frecuşurile politice dintre sași și români locuitori printre ei [în Fundus Regius — n.ns.]. Și aceasta, după ce a răsunat între zidurile clădirii legislative, a devenit obiectul unei serioase dispute pe terenul literaturii istorice. Dintre fiii națiunii săsești cei mai notorii în această privință, doi s-au pronunțat de acum, Trausch și Schuller [criticii celor două „inștanții” ale românilor din Fundus Regius: a episcopului Ioan Moga

din 1837 și a lui Lemeni și Moga din 1842; împotriva criticilor acestora scrie Gâal Lászlo broșura *Vizsgálódás...*]. Cine se vor măsura cu ei, din partea celorlalți, pe terenul literaturii? în ce măsură vor putea lumina problema disputată și pe cealaltă parte?”. E o provocare directă, dar probabil că Kemeny voia să fie el autorul acela, și nu Gâal sau, mai probabil, nu voia ca un ungur să slujească interesele românilor.

⁶ Pînă la această dată, Cipariu comasa — în coloanele *Organului luminării* — știrile din întregul imperiu sub titlul de rubrică *Austria*. La sfatul lui Bariț — înțelegem din această scrisoare —, începînd cu numărul 8 din 22 februarie 1847, el desparte știrile în două rubrici: *Austria* și *Transilvania* (știri din Ungaria nu publică). Dar nu va fi consecvent, ulterior amestecînd din nou rubricile.

⁷ „Despre lina caprii” (discuție stupidă, fără sens).

LXXXVI

Blaș, 28 fevr. 1847

Domnul meu,

Pentru d. Demeter s. Nicolau și tinerimea scolastică am trimis cu altă poștie, după înștiințarea fr[ate]lui Iac[ob] Mureșeanu. Azi urmează pentru d. Langa.

Încît pentru simpatie, *d'accord*, încît pentru inimă; dar încît pentru public, cum ți-am scris, cu toate că nici cu sașii nu vreu să mă încaier. Cu graful ce s-au întîmplat, nu știu*. Cînd va veni Ștefan, cum scrisese, curînd încoace voi cerca mai de aproape. Di ce s-au maniat? Doar că s-au știut că se tipărește refutarea? De asta graful, ca un fiu al secuiului nici că trebuia să-i pase. Io nu poci crede că numai de atîta să se fie mîniat, ci, cum scrii, cineva-i va fi băgat în cap că ar fi împărțit m[anu]s[crisul] cu ep[iscop]ul, înainte de tipărire. Io spuî oblu că nu am știut nici nu știu nemica din tot lucrul², precum nici dacă veni-va ep[iscop]ul pe Paști acasă ori nu și că lua-se-va cauza românilor înainte ori nu. Ce voi ști mai după acestea, nu voi întîrzia a-ți scrie.

La deputații sașilor, așa știu că nu s-au împărțit din *Chenezia-turi*, dar din cealaltă nu știu, căci aceasta o duse ep[iscop]ul numai după Crăciun cu sine. Dar guvernatorului / să nu fie împărțit, nu cred. 184 Astă famă *probabiliter* e scornită numai ca sașii mai tare să se mîngăie că lor nu li s-au împărțit, măcar că io nu aprobez aceea că lor nu li s-au împărțit³. Di ce nu? Văzuși cum aruncă în ochi graful această alegere, cît o înțelese că împărțirea se făcu numai *un gute Worte*⁴. Asta cred că gr[aful] au scris-o fără destulă răceală, și cîndu-i va trece unda de reaua impresie ce i-o fi făcut acea știre mincinoasă, cred că-i va părea rău că i-au scăpat din peana. Jurnalele nemțești să știi că ne impută și nouă și bietului autor⁵. Lor le pare rău de banii ce i-am dat pre ele și-i doare, oh! Io din parte-mi nu 2—300 fl., ci și 2—300 mii încă bucuros aș fi dat dintr-al meu (*dato non concesso*⁶: să am de unde), numai să văd rezultatul ce-l vor avea acele cărțicele. Io doream să le văz critizate, că știam că critica lor nu poate almintrilea să se facă, fără numai prin documente vechi și cercetări serioase. Și să punem că — istorice — din toate disputele *pro et contra* nu va să iasă pentru români nici un drept de Doamne-ajută — care nu se poate fără numai prin sofisme —, dar să punem zic: noi tot nu pierdem nemica, / nu numai pentru că nu

184*

avem mult de a pierde, ei și pentru că cel puțin nu ne vom înșela cu prejudiciuri de timpuri pierdute mai glorioase. Și a nu se înșela, pentru om ori în ce e mare câștig. Știi d-ta că numai *Dizertația* pentru *bellum rusticorum* din 1437⁷ e vrednică de mai mult aur decât s-au plătit pentru *Wiszgälodäs* și *Ertekezodes*. Dar mi se pare că ungerii nu vor mulțami grafului pentru această dizertație, cât sașii. Io din parte sunt plecat a ierta orice grofului pentru lumina ce revearsă pre cîmpul istoriei noastre și care alții nu au voie au putere de a revărsa. Sașii socotesc că noi ne vom mania pentru cîte o expresie, *mais ils se trompent!*⁸

De fundația lui Ramonțai nu știu ce să mai zic. Ți-am scris că ep[iscop]ul, înștiințat de unele cabale, trâmise o notă energică la Viena. De atunci ce se mai întîmplă nu știu, *mais ce sont nos amis qui nous en veulent, bien assurance!*⁹

Iartă că acum chiar numai le-am țipat pe hîrtie.

Al d-tale prea plecat,

T. Cipariu mpr. /

¹ Cu Kemeny Jozsef (vezi scris, LXXXI, n. 3 și LXXXV, n. 3).

² În mod cert, Lemeni a cunoscut înainte conținutul celor două broșuri pe care le-a finanțat în 1846, și pentru care Găala încasat „2—300 florini” (vezi ac. scrisoare). Cipariu, departe de a „nu ști nemișca din tot lucrul”, era informat din vreme despre demersurile autorului maghiar cu Blajul (vezi scris. LXXXVI, n. 4 și scris. LXXVII).

³ După cum am mai remarcat și într-un alt loc, episcopul Lemeni și apropiații săi au exagerat importanța celor două lucrări contra sașilor, din 1846: *Vizsgälodäs...* și *Ertekezdes...* Ca să le dea un cadru adecvat, Lemeni decide să fie împărțite exemplare deputaților la Dieta de la Cluj din 1846—1847 (care urma să ia în dezbatere complicata problemă urbarială în Transilvania). Cum românii erau principalele victime ale relațiilor urbariale de tip feudal, bietul episcop spera ca, prin aceste cărțuții, să obțină pentru românii din Fundus Regius înlesnirile dorite. Cît despre supărarea guvernatorului Teleki Jozsef, găsim cîteva referințe, greu de interpretat, și în scrisoarea lui Ștefan Moldovan către Bariț din 23 aprilie 1849 (la B.A.R., ms. rom. 999, f. 236r-237r).

⁴ „Data nu e stabilită” (aici, peior.: „La Pastile cailor”).

⁵ Lui Găal László. Printre alte „refutări” ale broșurilor *Vizsgälodäs...* și *Ertekezdes...* una drastică a apărut în *Satelit des Siebenburger Wochenblatts* (1847, nr. 5, p. 17—18; nr. 6, p. 21—23, nr. 19, p. 85—87), sub titlul: *Nächtliche Geschprache mit dem Alten von weisen Thurme am Kaupenberg*.

⁶ „A da nu însemnează a ceda”.

⁷ În aceeași fasciculă din *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk — und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens* în care a apărut recenzia împotriva lucrării *Vizsgälodäs...* (1847, „II Band, III Heft”, p. 357—375), Kemeny Jozsef și tipărește și studiul *Ueber den Bauernaufstand und über den wechselseitigen Schutzvertrag der drei ständischen Nationen Siebenbürgens*, despre răscoala de la Bobilna.

⁸ „Dar ei se înșală”.

⁹ „Dar sînt amicii noștri care ne-o doresc, în mod sigur”.

LXXXVII

Blaș, 7/19 mart. [1]847

•Domnul meu,

Mai întîi vă rog să scuzați greșeala de pe adresa *scrisă* d-lui Veseli, încît știu io, era scris numai: *gr. capelan*, nu *gr. cath.* Așa am aflat în scrisoarea d-lui I. Moroșan și io nu știam ce vrea acel Gr. și nu știu pînă

Lzi. Scriitorii adresei cum au scris apoi anume »nu știu, dar apoi cînd tipărirăm adresa o luai *ungurește* din scrisoarea d-tale și, așa, greșeala s-au șters. Întru toată întîmplarea, io nu am avut în minte să-l fac *gr. cath.*, că știam că nu-i, ci nu vream să las ierogliful, că putea să aibă însemnare, măcar io nu o pricepeam și adresa în scrisoare era formală.

Roma? Dar mie-mi place nespun a înștiința și a lua mult despre *papa* de acum. Cînd și *turcul* se simte, lăpădînd ura din veci, a complimenta pe acest *mare pontifice*, ierte fiecare *creștin* dacă nu vrem a rămînea mai înapoi decât turcii și estimiul acestui bărbat pe carele romanii-l *adoară* ca pe un D-zeu, și toată lumea răsună de laudele lui¹. Io din certe religioase nu fac nici un merit, cînd io vreau a urma convinge / rea mea dinlăuntru. Dau și altora toată voia de a urma pre a lor. Cel puțin io nu urăsc pre nimenea din partea credinței. Asta e lucrul conștiinței, de care a judeca nu-mi arog dreptul, ce numai lui D-zeu se cuvine. Reciprocity întru toate și întru lege: acesta e principiul meu. Cu toate acestea, io nu numai după starea mea, ci și după opinia istorică și politică de ce lege ar trebui să fie românul, trag în partea catolicismului roman, mai mult decât a celui grecesc. Io nu aflu de nici o parte mai buni pe constantinopolitani decât pre romani, și cred că și alții încă nu-i vor afla, carii nu cetesc istoria cu capul plin de prejudecată. Inșă asta e treaba numai a cunoștenței mele și niciodată nu o aș îndesa pre grumazii altuia, de aș avea togma cîta și mai cîta putere. De aceea eu respectez convicțiile neuniților și-mi place a ceti și a scrie despre acest mare păstoriu al catolicilor romani și uniți, pe care nu e om în lume care să-l grăiască de rău, decât nește ruginiți fanatici preuți din clerul roman. După opinia ce mi-am făcut de Piu IX din cîte am cetit pînă acum (și crede că nu sunt entuziasat în trebi religioase, precum am și atins), Piu IX e gloria catolicismului și a Scaunului Romei, pe care încă de la Petru nu au mai șezut alt pontifice asemenea lui, maiestos și dulce ca Cristos. Ci togma pentru aceea, vai de besereca / catolică de nu-i va putea da vrednic sucesor și de va trebui a-i da în grabă. Pretensiile sunt nenumărate de o parte, și papa de acum dă semne că el le recunoaște a fi fundate, de aci împăcarea tuturor inimilor și fiducia întru viitoriu. Pretensiile nu vor înceta, inșă oare sucesorul recunoaște-le-va? Și de nu le va recunoaște? Oamenii *mari* totdeauna mă entuziază, și Piu IX e al 2-lea om mare în veacul XIX, mai mare ca Napoleon. Dintr-asta vei cunoaște și tendința mea și calea pe care plecai. Io nu am a mă mesteca în dogme, aste au locurile sale în conciliuri, beserecă, catedre teologice, nu întru un biet de jurnal ca al meu, căruia, de i-am pus în frunte „foaie beserecească”, nu am făcut aceasta din scop de a polemiza, ci numai — după cum conține și planul aprobat — pentru că redacția fiind din preuți etc, nu puteam să ne ferim cu totul de interesele beserecești și apoi ca dacă airea, negreșit și aici va fi iertată zisa: *Ecclesia precedit*.

De la Oradia și nouă ni se înștiința că au de a ne împărtăși unele multe, dar încă nu am primit nemișca, inșă fii sigur că de la calea pornită nu m-oi abate niciodată.

Da, da! *Buni părinți*, dar mai este încă *unul*. Așteptăm să vedem ce va zice și acela. Pîn-atunci opinia și cea mai fundată încă poate a

rămînea răsturnată. Io acolo am toată confidența. Celelalte-s vorbe frumoase și un om cu inimă rea ar putea zice că sunt numai vorbe goale.

187 Pentru *iașieni*, io n-am cu Iași[i] nici cea mai mică corelație. Pentru ace[e]a, pînă una alta, fii bun primește ce-ți va veni și pentru noi, precum ai făcut. Dar încît pentru *porto*, altul decît cel ordinar al poștei austriace nu poci să plătesc. D-ta ai bunătate a scrie fra / ților neguțători cu privilegiu, ca acel port să-l tragă de la dd. abonați fiindcă acei 2 f. C M. sunt numai pentru poștile austriace. Poate că și io le voi scrie.

Ce se întîmplă cu sosirea *Organului* nu am știut pîn-acum, ci încît pentru noi aici totdeauna se dă vineri seara între 8—9 ore în mîna tabelariului, care pleacă totdeauna sîmbătă dimineață, iar din Aiud se trimit toate exemplarele duminică pînă la amiazăzi. *Gazeta* d-tale, pînă ce îmbla poștia Clușului-Brașovului numai de 2 ori pe săptămîină, o primeam tot la 8 zile. De-atunci amîndoi numerii-i primim odată: unul adecă la 8, altul la 4 zile. Asta s-ar putea încongiura dacă ar merge tabelariul de aci duminică, nu sîmbătă. Dar asta nu o vreu a face nici curtenii de aici, oricît am grăit și pînă a nu începe aici gazeta, dar în deșert, poate nici expeditoriul din Aiud. Episcopul, cui i-am fost arătat lucrul încă astă-vară, se pare că nu pricepe din lucru, ori că tot atîta-i e. Așa, trebuie omul să rabde și să înghită.

Al d-tale,

187*

. T. Cipariu mpr. /

¹ Nu știm de ce lui Bariț nu-i place informația *Roma, 15 febr. st.n.*, inserată de Cipariu în *Organul luminării* (I, 1847, nr. X, p. 47), în care se relatează vizita legatului turcesc Schekib Efendi la *Papa Pius IX* (1792—1878, a ocupat Scaunul pontifical în 1846; în timpul revoluției din 1848 și al războaielor de unificare a avut necazuri mari, dar în deceniile următoare și-a întărit mult pozițiile, reușind, în 1869, să enunțe ca dogmă infailibilitatea Papei, lucru preconizat dar nerealizat de un întreg șir de papi; a fost un sprijinitor al ierarhiei greco-catolice române din Transilvania, canonizînd în 1878 provincia metropolitană de Alba-Iulia și Făgăraș). Sultanul turcesc transmite noului Papă, prin Schekib Efendi, dorința sa de a intra imediat în legături politice și diplomatice cu Vaticanul — lucru care nu existase pînă la acea dată! — garantînd, în schimb, toleranță religioasă pentru „subdiții” săi catolici. „S[anctitatea] Sa răspunse la acest discurs în terminii cei mai grațioși”. Întîlnirea Papei cu Schekib Efendi a avut caracterul unei ceremonii oficiale: „O asemenea întîmplare în analele beserecei catolice romane e necunoscută, și trîmțirea unui legat de la Bajazid sultanul la a. 1490 fu numai privată”.

² „în frunte e biserica”.

LXXXVHI

Blaș, 21 mart. / 2 apr. 1847

Domnul meu,

Ce-i cu contul de la Orghidan nu precep, deoarece nu năvăște cu cele ce am amîină originale ce le trimit aici în origine¹. In conto stă că d-ta plățiși pentru mine, 7 aug. 1837: 46 f. W.; ei, da chitanția originarie din 12 fevr. 1838 ține 35 fl., și a d-tale din 19 apr. tot [1]838 alți 8 f. C M. sau 20 f. W. La 18 apr. 1840 încă stă ce i-ai plătit pentru mine

£.15 f. W., de care io nu am chitanție, poate să se afle vreo pomenire între jcorrespondențele de atunci, ci io nu poci să le recetesc. Poate că cu Ivenirea d-tale pe atunci la Paști aicia să-ți fiu amînuat acei bani și atunci I cei 55 f. din 1838 și 15 f. din 1840 ar face 70 fl., cu ceva mai mult de cum stă în conto. Io le trimit *in origine*, ca să alegeți de-ți putea ceva. De nu, plătește-mi aconto diferența și-mi trimite o chitanție absolutorie. N.B. trăgund afară prețul a 3 exempl[are], adecă tom. 5 o dată și tom. 6 de 2 ori, carele a 34 cr. fac 1 f. 42 cr. Exemplarele au rămas neprimite de unii suscriitori, dacă văzură că nu vor să se tipărească mai încolo. Cu privilegiu le voi trimite înapoi. Afară de aceea, io așa știam / că 1 exemplariu îmi dă gratis, ci nu-l văz socotit, nici-l pretend. 1 exemplariu din *Foaie* încă e nevîndut pînă astăzi, ci nu știu de-i întreg, și azi nu am timp de a cerca de-a măruntul. Lucrul vechi lesne se uită. Bine făcea d. Orghidan dacă nu lăsa să se îmbătrînească. Insă acum tot una.

Episcopul veni acum de 1 săptămîină acasă și e sănătos². Astăzi, venind de la besereca de seară mi se tînguia că nu se poate încălzî, măcar timpul la noi mai ales astăzi e prea frumos, cald și primăvărat. Io-i zisei ca să nu șadă tot în casă etc.

Sărbători fericite, măcar îți va veni scrisoarea chiar *post festa*, ci io-ți scriu *ante festa*.

Al d-tale prea plecat

T. Cipariu mpr. /

¹ Alături de această scrisoare, la B.A.R., ms. rom. 994, f. 189r, o socoteală a lui Rudolf Orghidan cu Cipariu, despre cărțile trimise la Blaj, primită prin Bariț.

² Episcopul se întorsese de la lucrările Dietei din Cluj, sesiunea 1846—1847, unde era deputat regalist (numit ex offio de împărat, nu ales de români).

LXXXIX

[Blaj, ante 13 mai 1847]¹

Domnul meu !

Mult mă îndatorași, ca totdeauna așa și acum, cu descoperirile de la Cincu Mare. Ele-mi vor fi de îndreptariu și învățătură precum meritează. Ci, frate, iartă-mi dacă-ți voi scrie categorice ce simț într-acea parte ca să togmesc lucrul într-un modru sau altul, de cumva nu ți s-ar părea după ale d-tale idei².

D-ta știi mai bine ca alții mulți, că io nu începui această nenorocită gazetă³ din scopuri materiale au interesate cît de puțin. Io sunt într-o stare în care puteam face să-mi pui capul perină și să nu mă miște nici un eveniment și să zîc cu cel bogat: „Suflete, ai multe, mîncă, veselește-te”. Măcar că io nu togma în purpură și în bison mă poci îmbrăca ca d-lui, nici am gustul au punga lui Lucullu ci, așa ni, tot aș putea să o duc și io din zi în zi cu țigheală etc. Alta este că io începui cu toată loialitatea ce poate numai să se afle în un supus cătră monarch, cu tot respectul ce se cade a avea un cetățean cătră instituțiile țarei, cătră principiile omanității și a moralului. De-aci io nu-mi cunosc cunoștința

188

vătămată sau încărcată cu vreo *crima* ce ar putea fi făcută asupra vreunui dintr-acele principii, și tot ce mi s-ar putea vreodată cu dreptate imputa, singur ar fi dorul ce-l am cătră neamul nostru, de cumva a-și iubi neamul său (N.B. nu nepoții sau într-acel înțeleș) va putea oarecînd a se imputa ca o crimă. Io nu poci, dar nici voi a mă slobozi sau a mă întinde la excuzări de fapte care încă nu mi s-au imputat ca crime. Io vreau să-mi țin și să port sarcina care am luat-o cu cinste, pîn-ce o voi putea purta așa. / Dar pentru susținerea unei gazete, oricît de foloșitoare să fie, io, ca om, nu-mi pot jertfi ce am și trebuie să am mai scump în viață. Io nu voi cerca niciodată⁷⁷ a-i delungi zilele cu fapte de gios, și de va trebui să cază, cază în numele Domnului: io atunci mi-am împlinit deregătoria, ca om și ca cetățean, cu cunoștința curată ce am de a fi respectat tot ce se cade un om de omenie și cetățean bun a respecta și netemîndu-mă că cineva va fi în stare de a mă convinge de contrario, în forul conțențios cu adevăruri. Voi purcede pîn-voi putea pe aceeași cărare ce am plecat. Celelalte fie cum sunt în mînă lui D-zeu. Domnul cel sincer, crede-mi că nu e așa sincer cum se face. D-ta poți ști, căutînd împregiuru-i, atîta de bine ca și mine, poate și mai bine. Cu sincer, nesincer, tot bine ți-au descoperit acea sinceritate și dragoste, ce bine ar fi să o aibă^{77*}. Drept e că românii sunt supt mare prepus la mai mulți, ci această poziție nu e de ieri de alaltăieri. Ocîrmuirea dacă nu are toată încredințarea în români, și păzește, ăsta e un lucru prea firesc, nu numai pentru că noi suntem socotiți ca un element eterogeniu în mijlocul statului, ci și pentru că toată ocîrmuirea trebuie să fie politică, suspicioasă, că unde nu-i preveghiare și suspicii, acolo statul sau ocîrmuirea, adormind în securitate sau întru încredințare, e mai expus pericolului decît statul preveghetoriu ce nu crede de nimenea bine pînă nu se convinge deplin că nu e rău. Noi, carii învățăm în scoli și *in jure naturali*⁷⁸ că toți oamenii sunt asemenea înaintea legii, ne mirăm dacă dăm în viața practică că după alte principii se ocîrmuiesc staturile, din singura pricină că *in jure nature* toți oamenii se presupun buni pîn-a nu fi dovediți de răi, ci în viață se află că astă / presupunere e falsă, care e capul și temeiul a tot lucrul. Noi, de vom ajunge să încredințăm pre ocîrmuitori cu *facta* că suntem oamenii păcei, atunci și ocîrmuirea ne va tracta cu mai puțină dizidentă. Drept că nu vor lipsi privilegii și celui mai lăuturiu aminte de a sminti din neputință omenească, și a cădea din cirGustările mai nensemănătoare în presupusuri pentru ambiguitatea unor lucruri. Ci ocîrmuirea pentru aceea-i pusă ca, preveghind, să tragă la samă pre cei ce se dau privilegiu de sens dubiu, pentru ca adevărul să vină la lumină. D-ta poate sentimente ca acestea poate că le vei aproba ca teoretice, ci vei socoti că în viața practică trebuie să ne întogmim după circustări și să lăsăm ceva din rigorul sentimentelor. Ei bine, fieștecare după conștienta-și, după care singură trebuie să fim judecați.

Io știam că mai mult necazu-mi fac cu gazeta, știam că și multora nu le voi putea face pre voie, ci io mă încredințam în bunăvoința celor mai înțelegători și în geniul timpului, care poștește împăcarea tuturor inimelor, ci poate singur întru asta una greșii, că prea mult m-am încre-

diștat. Ci *alea jam jacta est*; a mă reîntoarce nu poci, nici a sta în loc, pîn' nu-mi vor zîce: „Ho!” și atunci cu capul plecat.

De secătura cu însoțire, nefiind episcopul acasă, fii bun scrie-i de-a dreptul ce ai de cuget. încît pentru mine, de la început ți-am spus cum am urmat. După ce am fost răspuns cum era, că de astă numire n-am știut nemic pîn-a nu ceti numele meu în gazetă, pe cînd eram în Viena — 1845 — *in officiosis*, și de^ atunci precum nici înainte nici o corespondenție n-am avut cu acea însoțire, nici am cerut apoi voie de a fi suferit de membru aceia, și că nici acum nu cer, fără numai la întîmplarea cînd și alții se vor suferi și însoțirea va sta. în urmă m-au întrebat categorice, că vreau a fi ori ba, și răspunzînd io că vreau, vreau, în martie acum îmi veni prin Guberniu de la Curte că sunt suferit a fi membru, supt condițiunile consuete. Ocîrmuirea văz[u] bine că mie / nu mi-e mult de acea însoțire, orice or face, ori m-or îngădui, ori nu, și așa mă lăsară să fiu⁷⁸. împregiurări ca acestea mult ne apasă, ocîrmuirea din asemenea pas nesupunînd că noi n-am ști ce trebuie să facem, de întîi ne judecă că facem din nebagărea de samă a legilor și se întărită pre noi. Și după ce facem mai multe de asemenea, începe a nu ne mai crede excuzațiile, că proști, neștiutori nu vrea să ne presupună. Apoi, combinînd unele ca acestea cu alte semne, D-zeu știe de unde trase, ne socotesc vicleni. Asta drept că e o mare nenorocire pe capul nostru, deoarece prea lesne e a cădea în presupusuri, ci vai cît amar are omul, și cel mai drept, a se scutura de ele să iasă limpede, dar apoi un neam amărît semi-dobitoc! Și apoi cînd avem și dușmani interesați!

Pre d. Vasici l-am întîlnit marți ce trecu săptămîină în Sibiu și pre Secăreanu. Spuneți-i de la mine multă închinăciune.

Aș mai scrie, ci nu mai am timp. Fiți sănătoși!

Al d-tale prea plecat,

T. Cipariu mpr.⁷⁸ /

⁷⁷ Scrisoare nedată. Am dat-o în funcție de „descoperirile de la Cincu Mare”, trimise lui Cipariu de Bariț, care s-au publicat în *Organul...* din 31 mai (vezi nota următoare).

⁷⁸ în *Organul luminării* din 31 mai (I, 1847, nr. 22, p. 109; nr. 23, p. 116), sub titlul *Cincul Mare*, mai se relatează despre adunarea asociației săsești Vereins fur siebenburgische Landeskunde, începută în această localitate la 27 mai. Bănuim că tonul nemulțumit al lui Cipariu se datorește faptului că nu a fost chemat la această adunare, ori în rîndurile membrilor lui Vereins fur Landeskunde, ca unul dintre cei mai remarcabili învățați ai vremii. Peste un an, Cipariu se va convinge că în Transilvania secolului al XIX-lea mai domnea, nestăvilit de nimeni, principiul medieval intolerant al lui Unio Trium Nationum, de la care românii erau excluși

⁷⁹ *Organul luminării*.

⁸⁰ „Domnul cel sincer” credem că este groful Kemeny Jozsef, cu care Bariț s-o fi întîlnit la Cincu Mare. Ocazie cu care, probabil, Kemeny și-o fi manifestat neîncrederea în politica jurnalistică a lui Cipariu, referitor la *Organul luminării*. De fapt, nu avea nici un motiv de îngrijorare, foaia lui Cipariu fiind, deocamdată, aproape apolitică, spre deosebire de *Gazeta de Transilvania*.

⁸¹ „în dreptul natural”.

⁸² Pasaj legat de calitatea lui Cipariu de membru al Asociației literare din București (vezi scris. LXVIII, n. 3), care nu pare să-i facă o plăcere deosebită, de teama unor bănuieli din partea autorităților din Transilvania.

⁸³ Un început de pasaj final: „P.S. Ar fi bine să aduci aminte Maiorescului...” este șters de Cipariu.

Domnul meu!

Cu bucurie văzui că v-ați întors înapoi cu mulțămire de experiența ce ați câștigat și într-acest excurs, cu toate că pentru noi nu ne aduceți așa bune știri¹. Noi știam că avem și inimici personali, și între acei noi poate că sunt și io. De e așa, în numele Domnului! Și cam pricep cine să fie. De e *capul*, nu știu, ci poate să fie din pricina nr. I, col. 1, măcar mărturie ne este² D-zeu că n-am voit să-1 vătămăm și că întru simplitatea noastră nici visam că vorbele noastre vor să vate³. De s-au vătămât, știu cine au și ajutat întru acest punct: tot români de ai noștri, mari politici, carii socotesc a fi lucru rușinătoriu a fi de sînge român și care poate pentru nemica nu blestemă pre D-zeu mai rău, decît că ce i-au făcut români. Rușine fie cui va vre, și dea D-zeu ca să nu mai facă în lume astfel de români. Facă-i mai bine alta, ce poftesc, ca să scape de muștrările creaturilor sale. Amen! Știți cum se purtară *românii* din Sibiu cătră rarul om, pre care, cînd la adecă, cace vru a rămînea ce-1 făcu D-zeu, nici măcar la mormînt nu vrură a-1 petrece etc.⁴ De mai am inimici personali acolo, poate că și aceia-s tot de această viță maledictă. Unii poate că nu le-am ajutat cît au poftit în pretenșiile fără cale, alții că le luai din mînă osul din care vrea să mai sugă ceva măduă, după ce dede privilegiu cei[i] mai mari calamități pentru românii noștri, după cum s-au pornit. Pre mine nu mă mișcă odiurile mișeilor interesați, mai ales neromâni. Io-mi făcui destul deregătoriei mele și am amină totdeauna cu ce să le astup gura, cînd ar îndrăzni ceva nu pre supt ascuns. Omul e misteriu — și mai ales interesatul! — înaintea celor ce nu-1 cunosc. /

Ce-ți vor fi vorbit de regularea carnetelor ramonțaiene⁵ sint fleacuri. Oamenii mînioși știi d-ta cum vorbesc, mai ales înaintea căror nu știu starea lucrului. Lucrul e pre scurt atît: după ce consiliarul Sz[ent]-gyorgyi *oraliter* mi-au comandat etc. pe P. Ramonțai, am scris la cei de aici recomandîndu-1 și dobîndii aplicarea unui stipendiu⁶, în scurt, așa cît io-i plății, încă acolo fiind, stipendiul întreg pe un an *ex quidem anticipatim*⁷, măcar că asta nu e după tenorul testamentului, ci e pure favor, cu riscul nostru. Ei, dar domnia-lui, ce să făcu odată, pofteste, pretinde a se face totdeauna, fără de [a] împlini celelalte condițiuni. Frate, nefrate, dar *ab amicis etiamnonnisi posibilia petenda sunt*⁸. De aci privilegiul de a cleveti că suntem șea și șea, precum și din pricinile mai sus atinse. Poate că cei ce ți le-au spus le-au și mai mărit de cum e lucrul, ca și altele, sau le-au auzit așa de la alții. La toată întîmplarea, toată administrația acestii fundații e pe un așa picior croită, cît în tot minutul să pot da cele mai rigoroase socoteli cu toate documentele pofuite.

De *fulminatorium* nu știu nemica. Ce știu e numai că Gubernatorul scrise ep[isco]pului o scrisoare, în care comunică o înaltă rînduială, prin care orice comentare la știrile dietale strîns se opresc, și pre scurt atinge cum că dietaliștii primiră rău acea începere a articu[lu]lui din n. III, cu „*un amic al poporului!* !”, ca și cînd din acea laudă ar urma

că ceilalți oratori sunt inimici aceluia⁹! Auz și că de mult stă gata o instrucție anume pentru *Organ* și redacție la Guberniu, ci nu se expeduește. Poate că-mi va veni în mînă cît mai curînd, nu pre cale oficioasă. Știu bine că Blașul stă rău în multe locuri. E vina mea? Io nu am frică de nici un atac personal, să nu-i fiu gata a mă limpezi, măcar că io nu crez că mi se va imputa ceva oarecînd. / Io tot într-una sunt învățat a-mi socoti stările împregiur și a lua aminte la opinia altora, de care totdeauna mă folosesc. Ceilalți vor grigi de sine. Și de e cineva vinovat în nepotismul, vază — și mai ales cei ce impută astă crimă — *cui* impută? Nu cumva să impute sau să cază imputarea pre cei ce pentru lumea asta n-ar vrea să cază. Io, frate, n-am nici un nepot, nici nu am avut. *Et de odiosis satis*¹⁰. Acum de altele.

Alte 2 exemplare trimit azi la N. et Chr. Giorgiu în Iași¹⁰. Dar adresa persoanelor nu mi-ați scris.

Te așteptam să te întorci pe la noi și, de vineai, puteai să fii de față și la nunta lui *Roji*, carea se mărită după un clientei a d-lui Bârna, cleric acum absolut și să cunună a 2 zi de Rusali[i]. Nu te-au chemat la ospăț?

Io merg, de nu mă va împiedeca timpul, în sărbători la Sibiu, de unde poate că-ți voi trimite o scrisoare cu bani pentru ceva lucru. Dar *Pravila?* "

Iartă că trebuie să pun capăt scrisoarei, că trebuie să o pui în plic. Fii sănătos.

Al d-tale prea plecat,

T. Cipariu mpr./

¹ în 1847, Bariț a fost ales, împreună cu senatorul sas Augustin Roth și negustorul Karl Mayer, să reprezinte orașul Brașov în problema construirii căii ferate în Transilvania. *Organul luminării* primește cu bucurie (1,1847, nr. 14, p. 61) această „întîmplare memorabile, nu numai pentru această recunoaștere publică a talentelor și meritelor domnului G. Bariț, care nimene n-au putut a le nega, ci chiar și pentru spiritul de împăciuire ce, prin această alegere, se mărturisește din partea săsească”.

² Cipariu bănuie că „capul”, adică Jozsika Sámuel, cancelarul aulic al Transilvaniei la Viena, ar fi supărat pe români și pe el, Cipariu, printre altele din cauza articolului *Austria. Viena 1.5j27 dec, 1846* (vezi *Organul luminării*, I, 1847, nr. 1, p. 1). Aici se comentează — foarte elogios, dealtfel! — vestea numirii lui Jozsika de cancelar. Dar... Cipariu are îndrăzneala de a-i aminti acestui magnat îngîmfat, stupid și șovin că e de origine română! Este, de fapt, mai mult o naivitate — „simplicitatea noastră!” — crezînd că Jozsika va savura complimentul.

³ „Rarul om” este episcopul neunit al Sibiului, Vasile Moga, mort în 1845 (vezi pe larg despre el în *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. IV, n. 1).

⁴ în legătură cu Fundația școlară a lui Simion Ramonțai, despre care vezi supra, scris. LIII și urm.

⁵ între primii care s-au procopsit din bursa lui Ramonțai a fost nepotul acestuia, Paul Ramonțai, cu 300 de florini pentru studii în Viena, plătiți anticipat de Cipariu în 12 august 1845, pe cînd se afla la Viena pentru exoperarea lăsamîntului.

⁶ „în mod anticipat”.

⁷ „Chiar și de la amici trebuie să cerem doar lucruri posibile”.

⁸ în Dieta din 1846—1847, contele Kemeny Denes, ca lider al partidei maghiare liberale, a rostit cîteva cuvîntări memorabile în favoarea iobagilor, a căror soartă a fost aprig disputată — din nefericire, cu rezultat deplorabil pentru ei! — de către „Staturile și Ordinile” principatului. George Bariț a publicat *in extenso* cuvîntările lui Kemeny, numerele *Gazetei de Transilvania* dintre septembrie 1846 — noiembrie 1847 fiind împînzite

cu știri de la Dietă, fragmente din actele și documentele elaborate de forul legislativ, informații, comentarii pe tema lucrărilor de la Cluj. Cipariu, ca și ceilalți intelectuali români progresiști, era convins că problema urbariilor nu se mai poate reglementa în spiritul vechilor principii, că este nevoie de reforme care să îmbunătățească situația țărănimii din Transilvania. În rîndurile mării aristocrații maghiare exista un curent similar, în frunte cu Wesselenyi Miklos, Bethlen János, Teleki Domokos, Bethlen Sándor, Rhedei János, Gyulai Lajos și mai ales acest Kemeny Denes. În aceste condiții, cînd țara întreagă urmărea acest aspect al lucrurilor, Cipariu îndrăznește și el să însereze cite ceva în *Organul luminării*, în măsura în care sinistra apropiere a lui Lemeni, lacheul stăpînirii maghiare, îi îngăduia acest lucru. în nr. din 18 ianuarie 1847, p. 9.

⁹ „Dar de cei nesuferiți sintem sătui”.

¹⁰ Frații negustori greci din Brașov, cu sediu în Iași. Erau, printre mulți alții, „colectanți” ai foilor și cărților românești, făcînd oficiul de a primi și a trimite coletele către și din Moldova. Vezi o interesantă corespondență a fraților Gheorghiu cu Bariț la B.A.R., ms. rom. 995, f. 120r — 153v, pe care o vom publica într-un volum următor.

¹¹ *Pidalionul* lui Veniamin Costache (vezi scris. LVIII, n. 19). Merge extrem de greu procurarea acestei cărți din Moldova!

XCI

Domnul meu!

Blaș, 13/25 iun. [1]847

Că nu aș fi înțeles bine cele scrise în scrisoarea dv. de mai nainte, poate să fie. Ci io, cetînd că și d-ta ai scos ochii cu 200 f., socoteam că grăiești de *Gazetă*, nu de fundația ramonțaiiană. Lui P. Ramonțai, cum ți-am fost scris, din respectul unchiului său, fundatorului, încă din Viena i-am cîștigat stipendiul și i l-am plătit pe un an întreg anticipate, acolo fiind în loc¹. Mai mult el încă nu au poftit decît să i se plătească tot anticipative, ca atunci. Ci, domnul meu, socotească oricine care știe ce e administrarea caselor, de este una ca aceea cu puțință și poate cineva îndrăzni a face una ca aceea tot mereu, fără de a-și confunde toate dările de samă și de a se expune la imputări serioase? La aste însă-l duce numai tot B... și Z...² de care pomeneai, amîndoi mînioși și pre noi în genere și *pre mine* in specie. Pre mine cel dintîi din pricini binecuvîntate, ce nu vreu a le însemna pre hîrtie. Și bine face că e mînios. Io nu doresc decît ca toți oamenii numai din pricini ca acelea să se mînie *pre mine*. Celălalt/t, de e mînios, rău face. Io credeam că nu m-am purtat așa în Viena cătră el cît să-i meritez mînia. Altul poate mi-ar fi fost și mulțămît. Că *i-am* aproms? Nu e adevărat! In cunoștință nu-i puteam apromite, pentru că dînsul mai are un stipendiu, mai mare ca ramonțaiianul, iar fundația asta nu e destinată pentru *commodissime vivere*³, ci pentru să nu moară de foame. Ramonțai [i] testase întru un testament 100 fl., ci după ce au căpătat stipendiul de airea, în codicil i-au tras înapoi legatul, însemnînd că acum are de airea. Io numai i-am zis să scrie la Blaș și apoi se va vedea. Mai întîi zicea că nu va face, ci apoi totuși făcu, și *nu dobîndi*. în urmă să înfocă, scrise injurii etc, ci de aici-l cruțară oamenii, măcar că-l cunosc cine e, de mult, numai pentru că e român și înghițîră găluștele cum putură. D-lui se pare a fi uitat cît la [aj]jutat episcopul pin-a nu avea stipendiul de 400 f.; ci românul uită curund și nimene nu e așa curund ingrât ca românul. Ce să zic multe?

D-lui se socotește foarte *wichtig*⁴. Drept, înaintea străinilor și cel mai mișel poate strica, dar de ajutat? Asta e alta. De au stricat ceva d-lui cauzei fundației ramonțaiiane, fie-i în suflet, că de stricat e stricată.

Ți-am scris și mai deună/zile că oamenii noștri ne sunt stricătorii noștri cei mai mari, inimizii nu numai a persoanelor, ci și a cauzelor românești, din interes, pure din interes. Un român neromân zise în V[ie-na]: „Ce și mai făcu Ramonțai fundație pentru români, mai bine le-ar fi lăsat la neamuri”. *Hear him! Hear him!*⁵ Așa e românul.

Ce scrii d-ta în fabulă, știu că se practicează în lume, știu și numele ce-i dau oamenii. Ci io, amice, nu poci atîta. Tot ce poci la întîmplări ca acelea e numai să tac, să nu fac Ci să grăiesc cum nu simț, au să mă demit la fapte asemenea nu am inimă, de nu cînd mă trage diavolul, să-mi bat joc de cineva pre carele urăsc au desprețuiesc. Bine știu că cu așa natură nu-și cîștigă cineva mulți amici au patroni. De patroni însă nu mă îngrigesc, deoarăce nu vreu a fi mai altceva de cum sunt. De amici, destui-mi sunt; puțini și buni. *Cui mulți amici, nemo amicus, ait Aristoteles*⁶. Avut-am și falși destui. Io-i credeam buni, ci ei-mi erau răi. Ne despărțîrăm. Dumnezeu cu toți! Ție-mi-i D-zeu pre care-i am acum, și sunt mulțămît.

Moldovan mi-au mai lăsat diplome de copiat, ci clericii se grăbiră cu examenul și copiile rămaseră de a se face mai tîrziu. Io am nădejde să capăt unii auctori din carii au scos graful. Apoi, în scurt le voi alătura cele tipărite și apoi i le voi trimite *toate* acasă. Cele netipărite sunt prea puține. Fii sănătos⁷.

Al d-tale prea plecat,

T. Cipariu mpr. / 194

¹ Vezi scris, precedentă, n. 5.

² „B...” pare să fie Alexandru Bohățel, avocatul de la Cluj (despre ale cărui rătăcirii naționale vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Grigore Mihali, nr. III, n. 5). Cît despre „Z...”, în actualul stadiu al cercetărilor nu putem spune nimic, cu atît mai mult cu cît numele nici unui intelectual român din Transilvania acelor ani nu începe cu această inițială.

³ „A trăi foarte comod”.

⁴ „Important”.

⁵ „Ascultă-mă pe mine! Ascultă-mă pe mine!”

⁶ „Cine are mulți amici, n-are nici un amic, zice Aristotel”.

⁷ Iată că Cipariu și-a schimbat părerea despre colecția documentară a lui Kemeny! (vezi scris. LXXXI și LXXXV). De fapt, cel entuziasat la culme în afacerea cu documentele grofului maghiar n-a fost Cipariu, ci Bariț și, prin el, Ștefan Moldovan, martirul acestei chinuitoare copieri.

XCII

Blaș, 1 aug. 1847

Domnule Bariț!

Din lista ce mi-ai trimis mai acum văz, că, afară de d Ralet \ cu 2 exemplare mai mult sunt de a se expedui la Moldova decît m sem. festrul] I si că s-au depus pentru toți abonații prețul pe un an întreg.

Așa, io nu știu carii sunt încă acele două persoane cărora poate ar fi de a se trimite exemplare și pe sem[estrul] I, deoarece nume multe nu mi se făcură cunoscute în semestrul I. Unele vin schimbate. Așa, de ai de a mă putea informa mai de-aproape, bine ai face, ca să putem fi regulați.

Episcopul poate că în săptămână viitoare, mergînd la Cluș, de acolo se va rezezi și la Viena.

Al d-tale prea plecat,

T. Cipaiu mpr.

195 P.S. Ce știi de *Letoposețele Moldovei*, de care se scrie într-un număr [al] *Albinei*, cîți torni au ieșit și cu ce preț? Că aș vre și io să le am.

¹ Dimitri Ralet, 1816—1858, moldovean cu studii în Germania și Franța, judecător și președinte al Tribunalului din Botoșani (1842—1848), după revoluție funcționar în Ministerul Justiției, iar în 1855 ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice. Ralet a fost un reprezentant fidel al partidei naționale din Moldova, alături de care a fost la 1848, dar mai ales în anii de luptă pentru unirea principatelor. A fost și scriitor, autor al cîtorva opere submediocre, azi uitate cu desăvîrșire: *Scrieri*, Iași, 1840; *Bețivul. Cînticel comic*, București, 1857; *Păun Burlacu. Cînticel comic*, București, 1857; *Scene naționale*, București, 1855 și *Suvenire și impresii de călătorie în România, Bulgaria, Constantinople*, Paris, 1850.

² Lucrarea de mare răsunet în epocă, a lui Kogălniceanu, ediția din *Letopisețile Țării Moldovei*, MII, Iași, 1842, 1845-1847.

³ Vezi *Albina românească*, XIX, 1847, nr. 59, p. 240: „Bibliografie. La Institutul *Albinei* au ieșit de sub tipariu partea a II-a tom. III a *Letopiseților Țării Moldovei* de M. Kogălniceanu”.

XCIH

[Blaj, 19 iulie 1847]

Domnul meu!

Să începem de la materialnice. Pe semestrul al doilea trimite *Gazeta* pentru următorii:

D[omnul] Const. Alutan
Steph. Boer
Ioan Bârna
Theod. Șereni
Andrei Pop
Jos. Gherendi
Dem. Ladai
Aaron Pumne
Și pentru mine

Banii sunt toți plătiți la mine.

D[omnului] Pumne însă numai un exemplariu, pentru că școlarii pîn-la 1 oct. nu vor fi aicia, pentru carii prenumerase. Poate că atuncia va prenumera ca și anu, pe cvartalul din urmă. Ceva e cam tîrziu, ci io așteptam să se înștiințeze inșii pîn-ce, văzînd că timpul trece, le trimisei azi un circulariu după care-mi trimiseră banii. Așa li-i năravul la unii totdeauna, lăsîndu-se în nădejde că li se va trimite și fără înștiin-

țare și nu se învățară din ce pățiseră în 1845, cînd io mă dusesem pe-ci-n-colo încă în mai, și ei, neînștiințîndu-vă, rămaseră la 1 iul. cu buzele înfiate. Ei însă o făc singur din acea convingere că d-ta nu te vei îndoii de a lor statornicie. E, dar redactorii-s cam ca sașii *providi ex circumspe- cti!* ¹

Să trecem acum la altele. *Chronicon Vulpino-Lupino-Oltardinum*¹ cu 7 virtuți* le primii. *Chronicul* nu-l cumpărasem cînd fusesem la Sibii, 1 iun. Di ce? Nu știu, nu mi se păru, măcar destul m-au îmbiat Steinhausen. Acum bine că e aci. Dar să nu uiți a mă suscrie ca pre un prenumerant au suscrient perpetuu la *Magazinul* lui Kurz, și am trimite fasciculi tot proaspeți.

Zici de Seminaru să cumpere cărți și *Magazinul istoric*. Te înștiințeț că din acele 7 exempl[are] ce mi se trimit mie, unul e pentru Seminaru. Drept că e bine a se cumpăra cărți, dar trebuie și grigite, almintrilea e lucru pierdut. Și apoi cărțile rom[ânești] de unde și prin cine să le capete? Vezi d-ta numai pentru o biată de *Pravilă*⁵ scrisei acum de 2 ani, în 3 exfemulare], și tot nu ni-o poți trimite, dar apoi alte multe mii mărunte etc.!

D[omnul] Laureani mi-au scris despre *a lui, a ei* etc.⁶. I-am și răspuns. Înștiințatu-te-au și de răspuns? Io i-am răspuns așa: „Ai dreptate, ci fiind că noi ardelenii nu suntem așa rigoroși întru acest punct, prea lesne ne scapă cîte o sminteală, cum smintesc toți au trec cu vederea atunci cînd almintrilea vorbesc decît trebuie a se scrie etc.” [A] mai adaus și altele, egr[egio] să nu scriu *pana* în loc de *rrwh*, ci *pina salva venia!* Zău, uneori oamenii-s prea curioși. *Caeterum*⁷, io scriu cum mi se pare mie, alții încă cum lor.

D[omnul] *Velia nu mi-au scris nici măcar o buche* de cînd suntem pre lume, de nu cumva în vis, au pre lumea înainte de naștere-i, așa cît io m-aș afla în cel mai mare calabalic, de aș fi întrebat cum scrie d-lui pre *a* sau pre *b*. La Oradia poate să fie scris, poate și episcopului nostru. Dar io nu am nici cea mai mică știre de nici o parte, căci mie nu mi-au venit nici o scrisoare, nici de-a dreptul, nici de-a strămbul. Io, că nu sunt bigot de aceia, cum ar putea spune d-lui de uniți, d-ta știi mai bine decît să-ți mai demonstrez. Alții / cum vor fi, vează ei, asta nu e treaba mea. Din parte-mi, că nu l-am desprețuit, am dovedit, că și d-sale i-am trimis de probă vreo patru numeri de la început, ci neluînd vreo scrisoare de la d-lui, încetasem, pînă-mi soriseși d-ta⁸. Și în urmă, iată proba deplin în *n^m* de astăzi⁹. Pîn-acum, neprovocat, n-am fost înștiințat, cum nu înștiințețz niciodată neprovocat, despre cele din provinciele noastre. D-ta fii bun și-i scrie că io n-am luat nici o scrisoare de la d-lui.

De la d. Eliade, nemica.

De Maiorescul auz și io că vrea să vie încoace. Veni-va și la mine? Mă îndoiesc! D-ta poate știi că d-lui — cînd cu clericn și frate-său — mi-au făcut unele imputări, ce nu puteam să i le suferiu fără a-i răspunde cinstit, ci categorice. D-lui de atunci nu vru a mai ști nemică de relațiile mai dinainte, și astăzi numai cu colaboratorii miei se răspunde, nu cu mine, măcar că d-lui, de e om drept și sincer, trebuia să-mi probeze im-

putările și să nu înghită mustrele ce au crezut înainte de a avea probe. Din parte-mi nu țin nici o rancună asupra-i, ci mă descrez de omul care-l aflu o dată că așa ușor se sloboade de a scrie omului injurii din senin¹⁰, neprovocat, ci rezemat pe nu știu ce *on dit*¹¹, și nu știu de la cine. Astfel de purtare nu încap între prieteni, într-un înțelesul și cel mai lax. Când n-ai primit articolul lui, bine ai făcut, nu numai că-ți ațîțai paie în cap de la inimizii noștri¹², carii n-ai crede cătu-ți sunt de prieteni de la un timp încoace și te laudară în acuzația lor cât se poate, firește ca cu atîta să ne detragă nouă, măcar io nu știu de unde-ți cunosc așa bine foaia d-tale, că ei mi se pare că numai de nume-i au auzit. Apoi de va veni la lumină în public această cauză, tot nu vreau să se înceapă de la apărarea noastră. /

197 În urmă te rog pentru *Virtuțile* d-lui Velia¹³, să-mi trimiți vreo 10 exemplare, ca să am să împart cui ar cere. Al d-tale prea plecat,

197* T. Cipariu mpr. /

¹ Nedatată. Datarea scrisorii am făcut-o pe baza pasajului: „Și, în urmă, iată proba deplin în n-rul de astăzi” (vezi nota 9), numărul în cauză din *Organul luminării* fiind din 19 iulie 1847.

² „Prevăzători și circumspecți”.

³ *Foaie pentru minte...* va anunța (1847, nr. 30, p. 248 și nr. 41, p. 336) în 28 iulie: „în Brașov și în Sibiu se află de vânzare o carte de mare interes pentru toți istoricii și publiciștii patriei noastre: *Chronicon Fuchino-Lupino-Ollardinum sive Annales Thungarici et Transilvaniei, Editid. Josephus Trausch, Coronensis, Pars I. Complectens Annales Ann. 990—1630. Coronae, 1847*. Această parte I cuprinde 41 coaie tipărite: prețul îi este numai 1 f. 40 cr. Partea a II-a va cuprinde coaie și mai multe. Are câteva daturi de mare însemnătate și pentru români”. Bariț va publica și o lungă serie de traduceri — aparținând lui Andrei Mureșanu — din *Chroniconul...* lui Trausch, sub titlul *Spice istorice (Foaie pentru minte...*, 1847, nr. 33, p. 266-271; nr. 34, p. 273-277; nr. 35, p. 284-288; nr. 36, p. 293-296; nr. 37, p. 301-304; nr. 38, p. 307-312; nr. 39, p. 313-317; nr. 40, p. 321—325; nr. 41, p. 329—332 și nr. 42, p. 337—342). Cipariu îi spune „vulpino” prin traducerea cuvîntului german Fuchs = vulpe.

⁴ Lucrarea lui Nicolae Tincu Velia, 1816—1867, eminent cărturar bănățean, bun prieten al lui Bariț și corodent asiduă la foile acestuia (vezi Liviu Jurcescu, *Tincu Velia*, în *Societatea de mîine*, XI, 1934, p. 77—80; C. Rudeanu, *Un istoric bănățean uitat, în Banatul*, I, 1926, nr. 8—9, p. 17—19; Idem, *Istoricul Nicolae Tincu-Velia, în Biserica și școala*, LXIX, 1945, p. 82—83; Ioan Dimitrie Suciu, *Cîteva lămuriri în legătură cu Nicolae Tincu Velia*, în *Societatea de mîine*, XVII, 1940, p. 60—51; Idem, *Nicolae Tincu Velia (1816—1867)*, București, 1945J : *Cele șapte virtuți sau fapte bune de căpetenie, în șapte predici catedrale pentru timpul cel sfînt al postului, -ca antiesă la cele „șapte păcate de căpetenie”. Traduse și întocmite pentru orice creștin cultivat de —*, Brașov, 1847.

⁵ Același *Pidalion...* al lui Veniamin (scris. LVIII, n. 19), pe care nu-l mai primește.

⁶ Pe Laurian — al cărui auz lingvistic devenise sensibil în Țara Românească — începea să-l deranjeze articolul posesiv-genitival invariabil în *a*, al transilvănenilor (după el: al blăjenilor). încă în 11 martie îi scria lui Bariț (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 127): „Blăjenii și moldovenii au un vițiu gramatical înrădăcinat. Ei zic: «Acest cal e a meu», «Acești cai sînt a domnului», «Aceste scrisori sînt a părintelui». Românii de aici nu pot suferi aceste fraze. Ei zic: «Acest cal e al meu», «Acești cai sînt ai domnului», «Aceste scrisori sînt ale părintelui». Și cu dreptul”. Se pare că nici Cipariu n-a fost scutit de o observație directă, de acest fel, din partea incisivului filolog de la „Sfîntul Sava”.

⁷ „Dealtminteri”.

⁸ Tincu Velia (vezi aci supra, n. 3) i-a adus o astfel de imputare prin intermediul lui Bariț.

⁹ Ca să împace, probabil, supărarea bunului Tincu Velia, Cipariu publică în *Organul luminării* (I, 1847, nr. 29 din 19 iulie, p. 155—156, în întregul spațiu de 4 coloane al *Suplimentului* la acest număr) o lungă recenzie a cărții *Cele șapte virtuți sau fapte bune...* Analiza — foarte competentă și interesantă! — e semnată de Iosif Many (cu unul din nenumăratele sale pseudonime: *J.J.M.*).

¹⁰ Aluzie la un memorabil pamflet al lui Ioan Maiorescu la adresa „partidei leme-niene” din anii conflictelor de la Blaj (1842—1846), în care îl apostrofează *nominal* pe Cipariu. Este scrisoarea lui Maiorescu către Bariț din 20 iunie 1845 (publicată în *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 285—288), în limba latină. Bariț i-a trimis-o imediat, în original, lui Cipariu, căruia îi datorăm o excelentă traducere a scrisorii în românește. Se pot citi „injurii” ca aceasta: „Frumos îți este ție, Tipar, ca, după ce ai fost *cutră* și *Trotomenger* pezevenc lui Raț, țiindu-i-o, ascuzîndu-i-o, dueîndu-i-o estrasament [pe hetaira fatală a Blajului, Anica Mureșanu; vezi primele scrisori ale lui Cipariu, supra], în urmă vrăjmaș cumplit, apoi în urmă iar să te întorci să-i faci cum cîntă acel nelegiuit om?”

¹¹ „Se spune”.

¹² În scrisoarea sa către Bariț din 19 mai 1847 (vezi *Ibid.*, p. 305—307), Ioan Maiorescu trimite un scurt articol întru apărarea *Organului luminării*, împotriva unor vrăjmași blăjeni „chiar din sinul profesorilor”. *More salito*, Maiorescu lovește aspru în bieții bîrfitori de la Blaj, socotindu-i mai periculoși de cum erau: „Se mai zice că, vrînd aceia să arate că știu românește [*Organul luminării* — după Maiorescu — „a sfătuit pe frații blășeni ca să-și mai cioplească limba”], ar fi recurs *departe*”. Bariț nu publica invectiva confratelui din Craiova. S-a publicat în *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 206—207.

¹³ Vezi nota 4.

XCIV

[Blaj, post 23 octombrie 1847]

Domnule Bariț!

Capetul anului apropiîndu-se fără de a fi luat de la abonații d-voastre anumit înștiințare afară de fratele Andrei Pap, profesoriul fizice și prefectul studiilor, socotesc însă întru interesul d-voastre și al înșilor abonați că nu va fi rău să continuați și pre venitoriu pîn-la altă înștiințare, adueîndu-vă aminte, cum v-am scris și cu alt privilegiu, că dd. noștri numai atunci se trezesc cînd văd că nu le mai vin numerii, și apoi se supără pre noi, nu pre sine. Pre mine încă să nu mă uîți.

Bucuros aș închia și dările-îuările ce avem între noi, ci, din nenorocire, cele ce-mi însemnarăți că-mi trămiteți la Sibiu nu mi-au venit încă, măcar la doi expresi într-astă și trecuta săptămîină încredințasem să mi le aducă de la Sibiu. Io mă tem că dacă nici acești 2 expresi nu mi le-au adus, iarăși voi păți ca în anii trecuți cu *Magazinul*. Că cești de aici nu știu unde să caute pre *Pușcaș*¹, iar io în timp de iarnă nu bucuros mă mișc de acasă, că nu cutez, din pricina sănătăței, cu atît mai puțin la tîrguri, cînd omul nici de altădată nu pre află la Săbiu *ospătărie* de Doamne-ajută, /nici măcar cea de la Mediascher Hof², unde dealtmîntre io m-am datat a sălui, că ast-toamnă era gata să mă bolnăvesc acolo și să mă nădușe cu fumul. La Gaspar e prea departe.

D-l Velia nu mi-a scris pentru sem[estru] II, precum niciodată. Ci io, adueîndu-mi aminte de imputările făcute prin dv., i-am trămis și așa. Deci de va plăti, bine, de unde nu, nu va fi nici o supărare. Io și almintrea sunt rezolut a împlini de la mine ce nu mi se va ajunge de aiuria.

De Pantazi și încă unul de la Iași, pre semfestrul] I, nu am luat de la dv. nici o științare, nici le-am trămes. Așa se pare că s-a uitat.

Ar fi bine când abonații ar fi acurați la timp a înștiința și a nu se lăsa în nădejde. Ci n-avem ce face, dacă nu voiesc.

Io nu știu cum vine *Albina* cea pentru noi. Uneori vine extra, uneori supt *coperta Gazetei* d-voastre, ca și în nr. trecut. Atîta vîz că ne vine prea neregulat. Unii numeri nici ne-au sosit de tot, cum cel în carele trebui a se înștiința deschiderea Obșteștii Adunări⁴. Așa, afară de aceea în săptămînă trecută *doi* numeri din *Gazeta* dv. i-am primit supt *o copertă*, așa cît unul din ei *mie* mi-a sosit cu *o săptămînă* mai tîrziu decît celorlalți. Nu știu din ce pricină. Din *Kurz Magazin* îmi lipsește III B[and] *3er* Heft⁵, care, cînd mi-l vei trimite, nu cumva să-l trimiți numai pînă la Sibiu, că așa n-am nădejde să-l capăt mai curund decît chiar din America.

Plecat șerb,

T. Cipariu mpr. /

198«

¹ Scrisoare nedată. Datarea s-a făcut pe baza conținutului: Cipariu îi semnalează lui Bariț că n-a primit *Albina românească* din 23 octombrie (vezi nota 4).

² Elevul sibian Ioan Pușcaș de la Academia săsească de drepturi din Sibiu, viitorul Ioan cavalier de Pușcariu (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 177).

³ Han și hotel din Sibiu.

⁴ Înștiințarea s-a publicat în *Albina românească*, XIX, 1847, nr. 84 din 23 octombrie p. 347: „*Iași*. Prin un ofis domnesc, Generalnica Obicinuită Adunare s-au chemat a se întruni la 1 noemvrie viitor”.

⁵ Al treilea volum din *Magazinul...* lui Kurz va apărea abia în 1852, în reluarea lui Eugen Trauschenfeld. Credem că este vorba de o greșeală a lui Cipariu.

xcv

[Blaj, începutul lunii martie 1848]¹

Domnule Bariț,

Alăturînd, trimit la d-ta exemplariul cerut pentru d. Teodori de la început. Numerii următori se vor trimite prin N. et Chr. Georgiu din Iași, cum arătarăți. Acești frați dacă n-au căpătat *Organul* pîn-în 5 fevr. poate fi, ci de atunci luai de-a dreptul scrisori de la d-lor din 9 și 20 fevr., din carele cea din 9 arată că i-a venit și o scrisoare a mea (adausă lîngă *Organ*). Dar nici putea să sosească mai curund, că scrisoarea d-tale din 15 ian. o primii joi în 22 ian. și exemplarele le trimisei numai miercuri 28 ian., deci nu e mirare că în 5 fevr. însă nu le primise; io nu scriu pre adresă alta decît: *Iași*. De Seret nu pomenesc, că n-am știre de poștile pre unde trec pîn-în Iași.

Vezi ce grozăvii se tîmplară în Paris!² Sunt cu nerăbdare, oare poștia proximă aduce-ne-va jurnale din Paris, și ce s-a mai tîmplat? Mie mi se pare că această tîmplare a scuturat din țîțîni toată starea Europei, și de nu se va așeza Franția cu rege constituțional, poate să ajungem timpurile din 1793.

De sinod auzii și io pre ep[isco]pul zîcînd că vom avea sinod, ci crezi d-ta că după aste împregiurări se va pleca Curtea a ne da? însumi nu știu nemica³.

în capăt adaug numai o băgare de seamă la alta a d-tale dinainte cu vreo 14 zile, ci fără nici o aluzie la disputele ce avurăm: adecă, că deși sașii și ungurii, *respectu numeri*⁴, stau ca 1 la 3 cătră români, ci în privința de a ști ceti, români cătră ei nici măcar ca 1 ad 3 nu stau, măcar că aici era să fie puterea argumentului d-tale. Noi numai *numerus sumus*⁵, alta nemica. Vezi că mai nu este sas și săsoaică să nu știe ceti, dar din români abia numai popii și diecii, încă și dintr-aceștia mulți numai rău, scrie și mai rău etc.

încep a mă durea ochii.

Al d-tale ca frate,

Cipariu mpr. /

199

¹ Nedată. Databilă după adnotarea lui Bariț: „1848, mart. pe la început”. Oricum, e posterioară datei de 22 februarie (vezi aci, infra, nota 2).

² Izbucnirea revoluției din Franța, la 22 februarie 1848.

³ Problema sinodului, reactivată de Lemeni în Dieta de la Cluj din 1846—1847, devine desuetă în primăvara lui 1848. în curînd, la ordinea zilei va fi *congresul național*.

⁴ „în privința numărului”.

⁵ „Sîntem [doar] număr”. Iată, exprimată în mod clar, una dintre sursele erorilor politice ale lui Cipariu, înaintea marilor adunări naționale din primăvara anului 1848: prejudecata intelectualistă îl făcea să neglijeze forța revoluționară a poporului, izvorită din alte resorturi decît știința de carte. Curînd el va înțelege (vezi scrisorile următoare) fenomenul trezirii poporului la conștiința de sine și libertate. Ceva mai mult, el va înțelege că inițiativa revoluționară, ca și destinul acesteia, aparțin maselor.

xcvi

[Blaj, 3 aprilie 1848]¹

Domnul meu !

în săptămînă trecută, luni-joi², fui în Cluș și acolo auzii multe știri de tot felul despre sasi și ales de Brașou: cum că românii ar fi scos pre sasi din *Schiai* și numai prin militarii secui se ar fi pus d-lor iar înapoi. Mai puțin se credea știrea că românii ar fi ocupat Casa Senatului³.

încă se auzea că în Sibiu și în Brașou ar fi îmbiat sașii pre români cu drepturile etc. D-ta însă nu pomeniști nemica. Poate că nu-i adevărat nemica dintr-aste; poate că nu-ți e iertat a pomeni⁴.

în stări împregiur așa momentoașe, n-ar strica a ne înțelege de xmele obiecte mai aproape, și io dacă n-ar fi atît de momentoașă clipita, <cînd încă eram pre drum de la Cluș și-aș fi proiectat să ne întîlnim cel puțin la Sibiu.

Vezi și-mi scrie.

Al d-tale ca frate,

Cipariu mpr. /

206

¹ Scrisoare nedată. Bariț adnotează: „1848, Cipariu, fără dată. Este însă din aprilie”. Optăm pentru ziua de luni 3 aprilie, ținând cont de tonul îngrijorat al lui Cipariu și de dorința lui de a afla știri din Brașov, ca și de faptul că în 5/17 trimite de pe acum răspuns la scrisoarea liniștitoare a lui Bariț (vezi scris, următoare). Or, pentru ca cele două scrisori să parcurgă drumul Blaj — Brașov în două sensuri, era pe deplin nevoie de două săptămâni. Așadar, în mod convențional, datăm această importantă scrisoare în 3 aprilie 1848.

² 27-30 martie 1848 (vezi nota 1).

³ Nici una din veștile exagerate pe care le-a recepționat Cipariu la Cluj, în legătură cu brașovenii, nu este reală (vezi scris, următoare, inclusiv notele).

⁴ De data aceasta, știrea este aproape de adevăr. Sașii din Sibiu iau de cu bună vreme o atitudine fermă împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria — preconizată de programul de la Pesta, și la care Wesselenyi Miklos îi chemase printr-un apel să adere — prin marele lor om politic Joseph Bedeus von Scharberg. În trei articole din revista sibiană *Transilvania* (vezi Silviu Dragomir, *Op. cit.*, p. 101—102), el va exprima un punct de vedere net contrar celui de al 12-lea liniament al programului pestan: uniunea. În cel de al doilea articol, Bedeus von Scharberg examinează poziția românilor față de uniunea, trăgând concluzia că revendicarea românilor de a deveni a patra națiune constituțională este justă. Nu există — înaintea datei de 3 aprilie — dovezi despre mina prietenească pe care sașii o întindeau românilor în fața pericolului comun, dar e foarte probabil că în adunarea Universității săsești din 29 martie (vezi Friedrich Teutsch, *Geschichte der Siebenburger Sachsen für das sächsische Volk*, Sibiu, 1910, p. 212), problema relațiilor cu românii a survenit în discuție. Antiunionismul sibiienilor, care va deveni punctul general de vedere al sașilor din Transilvania, a avut însă la început de luptat cu tendințele unioniste ale confrăților din Brașov, Sighișoara, Cluj și din alte centre.

xcvn

[Blaj], 5/17 apr. 1848

Domnul meu,

După ce vă sunt recunoscătorul de știrile interesante din România și din Brașou¹, mă simț îndatorat a vă înștiința și io de ceva de la noi.

Din nr. *Organului* de astăzi veți cunoaște știrea importantă pentru un *congres național*, acum legitim². Ci să vă descriu cursul lucrurilor.

Curund după demonstrațiunea din Cluș³, duminică în 26 mart. n[ou], episcopul luă poruncă a merge împreună cu mine la Cluș. Știrile — ce pîn-atunci circula numai din auzite — despre timpările din Viena, Poșon, Peștia, Cluș, sosiră deodată în *Gazetă*⁴ în acea zi. Impresiunea fu nespūsă. D[omnul] P[umnu] numaidecît, cu vreo cîțiva profesori adunară tinerimea scolastică și le-au grăit multe de toate, de drepturi etc.⁵ Ci io, avînd de a-mi găta scrisorile pentru *Organ* și avînd de a călători, nu fui față, măcar fui chemat. De aceea, într-adevăr, nu știu anume în ce ton s-a vorbit. Ci în urmă profesorii *in corpore* arătîndu-se înaintea episcopului de/chiară cum că ei stau nu pentru purtarea tinerimei. Marți, după ducerea noastră la Cluș, adunîndu-se Capitulum cu profesorii, dereseră o adresă cătră episcopul în același înțeles, rugîndu-l ca acesta să o descopere și exc. sale gubernatoriului, trimițîndu-o pre poștie la Cluș, care se și timpă, și gubernatoriul acceptă acea declarațiune cu multă bucurie.

De Cluș nu ți-aș putea în scurt a te înștiința de toate, destul că gubernatoriul ne îndemnă a împiedeca toată întăritarea, apromițînd că vor urma lucruri bune de sine etc.⁶.

Io nu putui avea întîlnire cu mulți, afară de cei de ai noștri, singur cu Bethlen J[ános] ifj[u]⁷ am grăit din cei mai însemnați, și cu Mehes S[amuel]⁸; Buthyan⁹ era în Cluș; ne arată o compunere care eu, în cunoștință, nu o puteam aproba. Pre larg nu-ți poci demustra. Poate că ți-a venit amină scrisoaria, ce apoi au emendat-o încîtva etc.¹⁰.

În Blaș se escară diferențe între *Many* și alți profesori, ce în urmă veniră la atîta cît P[umnu] se deschiară / că cu M[any] nu va mai fi colaboratoriu¹¹. Io m-am silit să-i împac, ci mi se pare că îndeșert. Cauza ostensivă a împărechierii e că M[any] impută profesorilor că în loc de a muleomi, ei au întăritat tinerimea, băgîndu-le idei ce nu-s de ei. Ceștia răspund că ei au făcut cu cuget a împiedeca răscoala ce era să erumpă etc.

Destul că după aceea tinerimea se înfierbîntă prin prochiamațiunile cvasi-anonime, între care una și cu suscrierea G. B., din care manifestul comunicat de dv. e numai capetul¹², și iarăși prin unele cîntece. Venind de la Oșorhei Pap Aîex[andru] și însoțindu-se cu P[umnu], întăritară și mai mult. Miercuria trecută, cînd se sloboziră clericii și școlarii acasă, iarăși se convocară, unde li se ceti o prochiamațiune de P[umnu], în care românii se provoacă a veni pe Dum[ineca] Tomei, toți prot[opopii] uniți și n[e]u[niți], cu cîte 2 parohi din tract și cîte 2 oameni din tot satul, aici la Blaș, spre svătuire¹³. Planul era croit mai de mult, încă — precum se aude — din Oșorhei¹⁴. Aici numai se puse în scris. D[omnul] P[umnu] mi-a arătatu-o, cerînd să i-o tipăresc, ci io i-am arătat marea responsabilitate ce-și ia pre / sine convocînd o națiune întregă, care e una din prerogativele autorității¹⁵. Ci i-am apromis că vom ținea Consistoriu și vom cere au sinod națiunale au măcar diecesan. S-a învoit, însă prochiamațiunea s-a scris în sute de exemplarie și clericii cu școlarii luară poruncă a o vesti în toată țara. Vineri ținurăm Cosistoriu, și cererea prin expres se trămise la Cluș. Expresul sosi înapoi aseară, cu negativă de la gubernatoriul. Ci o ștafetă de azi-noapte ne aduse decretul concedutoriu. Publicarea aceii prochiamațiuni se și începu prin țară, și ieri au și sosit 2 alte ștafete de la jurisdicțiuni, întrebînd de episcopul de este cu știrea și învoirea sa¹⁶.

Mai pre larg nu-ți scriu.

D-ta, dar, cred că acum vei veni la Blaș. Io voi face să ți se trămită și d-tale un convocatoriu, prin care să alegi și de acolo pre vreo cîțiva bărbați înțelepți, carii să vie cu dv. la consvătuire, și mă încrez că vei convoca bărbați zdraveni și pricepători. Mîne negreșit vom avea Consistoriu și terminul seva defige¹⁷, însă aș voi ca acesta să fie aproape de al Dietei, din pricină ca de aici o deputațiune respectabilă să ducă doririle națiunei la Dietă.

Cipariu mpr.

P.S. Trămite *Gazeta* comunității Blașului. /

200"

201

¹ Sînt zilele de informare asupra situației și de cristalizare a unei atitudini. Corespondența transilvănenilor din aceeași perioadă are un numitor comun: setea de informare. Din Brașov, Bariț îl informase, desigur, pe Cipariu despre mișcarea românilor de aici, din prima decadă a lunii aprilie 1848. La începutul mișcărilor, brașovenii optau pentru o coordonare a acțiunilor românești. Totuși, în 6 aprilie se întîlnesc în localul Casinei din oraș, cu scopul de a redacta un memoriu cuprinzînd revendicările demult cerute de la patriciatul săesc. Memoriul — despre care Silviu Dragomir (*Revoluția românilor din Transilvania* p. 124—126) spune că „nu se ridică la înălțimea epocii” — a fost gata abia în 9 aprilie, fiind prezentat în 11 și 12 aprilie judeului regesc și sfatului cetății. Capul acțiunii a fost avocatul Ioan Bran. Bariț a dezavuat mișcarea brașovenilor (*Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 25, p. 105—106 și *Adaos la Gazeta de Transilvania*, nr. 25), ca pe un gest fracționist. O invitație străvezie la colaborare revoluționară între toți românii, din cele trei țări, care împreună aveau circa 12 milioane de locuitori. Un moment dacoromănesc prea ușor trecut cu vederea pînă acum!

² *Organul luminării*, II, 1848, nr. 62 din 7 aprilie stil vechi, p. 382: „*Blaș, 6 apr. v.* Prin un cursoriu străordinariu de astnoapte sosi aici acea grațioasă determinare a înalțului [regesc] Guberniu de ieri, prin carea prea sffînția] sa d. episcop se deplin puterește a convoca aici, în loc, o adunare națională, nu numai din cler ci și din statul civile. Terminul adunării lăsîndu-se în voia prea s[finției] sale, se va defige cît mai curînd și se va încunoștința cu poștia mai aproape. Altă adunare, convocată fără știrea autorității supreme, pre Dumineca Tomei, s-a oprit”.

³ O demonstrație puternică avusese loc la Cluj în 21 martie (vezi *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 24, p. 98), iar în 23 martie o adunare politică a ambelor partide maghiare, în casa contelui Bethlen Pal (*Ibid.*, nr. 23, p. 93). Și una și alta erau acțiuni în sprijinul programului de la Pesta, în special al punctului 12: uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

⁴ Spre cîntea redactorului lor, George Bariț, foile românești au secondat cu fidelitate și curaj evenimentele politice din primăvara anului 1848, au informat amplu, prompt și exact asupra faptelor în goana istoriei (lucru pe care Cipariu nu l-a putut realiza cu *Organul*... său, deocamdată, din cauza timidității dar și a lipsei de vocație ziaristică). *Gazeta de Transilvania* își anunța cititorii (XI, 1848, nr. 18, p. 74), la 1 martie, despre izbucnirea revoluției din Paris pentru ca patru zile mai tîrziu (*Ibid.*, nr. 19, p. 76) să citim în coloanele ei următoarea apreciere temerară, demnă de cele mai luminate capete politice ale vremii: „Crunta și fioroasa revoluție din Paris, însoțită de totală cădere a tronului, nu e nici o îndoială că va scutura și va cutreiera pe toată Europa, începînd de la staturile cele mai mari și tari, pînă la cele mai mici și neputincioase”. Istoricul cunoscător se va întreba: ce s-ar fi întîmplat dacă autoritățile habsburgice ar fi citit acest oracol? Dar n-au apucat să-l citească, și Bariț știa sigur acest lucru: două numere mai tîrziu (*Ibid.*, nr. 21, p. 86), un titlu ca o respirație descătusată anunța: „*Austria. Viena. Revoluției în 13 martie, Viena, capitala Monarhiei austriace, fu revoltată pînă la curgere de sînge [...]* Mi> de oameni făcură asalt asupra palățiului Dietei austriace”. în același număr — „deodată”, cum spune Cipariu — se anunță veste începerii mișcărilor revoluționare la Pojon, reședința Dietei ungare („Junimea, încă din 13, adunată în număr foarte însemnat, afară pe promenadă, sub cerul liber, făcu o demustrare prea serioasă, deși nu armată”) și la Pesta („Ziua din 15 martie fu mare pentru această capitală. Pe la 8 ceasuri se văzură pe la unghiurile ulițelor lipite mai multe exemplare ale următorului placat: [urmează textul celor 12 puncte de la Pesta — n. ns.]. Pe la 9 ceasuri, ulițele erau pline de mii de oameni”). Cît despre mișcările de la Cluj, ele vor fi semnalate în două numere consecutive (nr. 23, p. 93 și nr. 24, p. 98). Un articol aparte, *Evenimentele din Viena* (*Ibid.*, nr. 24, p. 97—98; nr. 25, p. 101-102; nr. 96, p. 107—108) analizează cauzele și mersul revoluției din Viena.

⁵ Această scrisoare se poate socoti drept document de bază pentru starea de spirit de la Blaj, în primele zile ale revoluției. în seara aceleiași zile, 26 martie, după întrunirea de la Blaj, studentul Nicolae Bârlea a plecat la Tîrgu-Mureș, pentru a se sfătui cu canceliștii români de la Tabla Regească. Aceștia avuseseră cu o zi înainte, în 25 martie, prilejul de a concluda asupra necesității unei revoluții românești în Transilvania, urmărind tentativele maghiarilor de a-i atrage de partea programului — străin și inoportun pentru români! — de la Pesta. Despre episodul de la Blaj, vezi Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, II, p. 107; Silviu Dragomir,,

Hevoluția românilor din Transilvania p. 113—114; Victor Chereșteșiu, *Adunarea Națională de la Blaj...*, p. 196).

Scrisoarea lui Cipariu pune sub semnul îndoielii o informație istorică de prim rang, acreditată de majoritatea istoricilor noștri, datorită aspectului ademenitor în care ne este furnizată: este vorba de îndoielnică adunare de la Blaj din 25 martie, care ar fi avut loc în casa lui Timotei Cipariu. Informația îi aparține fostului prefect Vasile Moldovan (*Memorii din 1848—49*, Brașov, 1895, p. 7—8). Credem că lucrurile s-au petrecut cam în felul următor: în dimineața zilei de duminică, 26 martie, după citirea numărului 21 din *Gazeta de Transilvania*, care prezenta imperiul cuprins de revoluție, Aron Pumnul agită o parte a profesorilor și studenții, încropind adunarea evocată aici de Cipariu. După amiază, ca să sondeze opinia și gesturile celorlalți români, Pumnul are inspirația de a-l trimite pe studentul Bârlea la Tîrgu-Mureș, unde exista acel nucleu intelectual al canceliștilor, unii foști elevi la Blaj, cunoscuți de Pumnul pentru radicalismul lor în anii conflictului lemenian (1842—1846). Coincidența fericită a făcut ca întîlnirea să fie de bun augur, din ea născîndu-se ideea congresului național, idee care a devenit în scurtă vreme biruitoare. Abia după plecarea lui Lemeni și Cipariu la Cluj (vezi scris, precedentă, n. 1—2), marți în 28 martie, Capitolul s-a întrunit cu profesorii și au alcătuit o petiție, trimisă în grabă episcopului, la Cluj (vezi textul scrisorii). Este vorba — repetăm! — de corectarea pe baze noi a unor date istorice *devenite clasice*, și de aceea merită să zăbovim cîteva rînduri în plus asupra lor.

⁶ Cipariu s-a întors de la Cluj joi în 30 martie. Acolo, guvernatorul „ne îndeamnă a împiedeca toată întăritarea, apromițînd că vor urma lucruri bune de sine”. Acest drum, -care i-a dus lui Cipariu noi obligații față de Lemeni și răspundere față de stăpînire, i-a fost de foarte rău augur. Avem siguranța că discuțiile avute la Cluj, printre alții cu foarte reputatul Bethlen János junior, l-au influențat în comiterea celei mai mari greșeli politice din viața lui, și a uneia dintre cele mai răsunătoare din întreaga revoluție română de la 1848: articolul *Uniunea Transilvaniei cu Ungaria*, tipărit la cîteva zile după revenirea de la Cluj (vezi *Organul luminării*, II, 1848, nr. 65 din 24 martie vechi = 5 aprilie stil nou, p. 367-368; nr. 66, p. 374-375; nr. 67, p. 381-382; nr. 68, p. 384), încercare îndrîjită și zadarnică de a-i convinge pe români despre foloasele uniunii Transilvaniei cu Ungaria.

⁷ *Bethlen János junior*, 1811—1879, magnat ungar din Transilvania, unul dintre șefii partidului liberal maghiar. După acest incident de „liberalism” față de români, Bethlen va deveni unul dintre principalii prigonitori ai acestora, ca șef al adunării secuiești din Agyagfalva.

⁸ *Mehes Samuel*, 1785—1852, profesor clujean, publicist de renume al vremii. A editat ziarul *Erdehyi Hirado*, dimpreună cu gazeta anexă — devenită mai apoi supliment în corpul ziarului — *Nemzeti Tárralkodo*. A fost deputat, din partea liberalilor, în Dieta de la Cluj din 1848.

⁹ Ioan Buteanu venise de la Abrud să se informeze asupra situației. Ajuns în Cluj, avocatul din Apuseni ia legătura atît cu cercurile maghiare — cu care prilej se convinge de tendințele lor extremiste și intolerante — cît și cu tineretul român, la a cărui adunare din 28 martie participă (vezi Alexandru Papiu Ilarian, *Op. cit.*, p. 110—112; Jakab Elek, *Szabadságharczunk tortenetehezp.* 82; Silviu Dragomir, *Op. cit.*, p. 114—115). înțelegem din această scrisoare că Buteanu e autorul petiției tinerimii de la Cluj (vezi nota următoare).

¹⁰ Vezi conținutul petiției clujenilor la Victor Chereșteșiu, *Op. cit.*, p. 198—200. Nu știm dacă i-a parvenit lui Bariț, dar nu s-a tipărit nimic din el în foile brașovene.

¹¹ Din acest moment, Iosif Many va rătăci pe căi contrare destinului națiunii sale, fapt care îl va costa — după revoluție — privarea de libertate și moartea prematură (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, capitolul scrisorilor lui Iosif Many).

¹² Informația pare să-i dea dreptate lui Silviu Dragomir, (*Op. cit.*, p. 118—120) care vorbește de existența unui manifest al lui George Bariț, „al tuturor românilor transilvani cătră patria lor”, care a circulat la Brașov și Mediaș. Existența, la Blaj, a unui manifest semnat G. B. — din care, o parte, i-o „comunică” și Bariț lui Cipariu într-o scrisoare, fără să știe că acolo cele două se vor întîlni! — este, oricum, un fapt nou, ce merită adîncit (vezi și Victor Chereșteșiu, *Op. cit.*, p. 224—225).

¹³ După furtunoasa adunare maghiară din 25 martie de la Tîrgu-Mureș, canceliștii români părăsesc orașul în grabă, împrăștiindu-se înspre satele lor. Alexandru Papiu

Ilarian (Pap Alexandru), Avram Iancu, Samuil Poruțiu și Florian Micaș se îndreaptă spre Blaj, unde prezența lor radicalizează atitudinea românilor, definitivându-se astfel convingerea despre necesitatea congresului național (Silviu Dragomir, *Op. cit.*, p. 113-114).

¹⁴ Informația aceasta dă girul veridicității unei afirmații a lui Papiu Ilarian (*Op. cit.*, p. 108), după care ideea congresului național a fost lansată la Tîrgu-Mureș, în seara zilei de 26 martie 1848, la întâlnirea canceliștilor cu studentul blăjean Bârlea. Notăm că nu toți autorii sînt de acord cu acest fapt, presupunînd că Bârlea ar fi adus de la Blaj propunerea pentru congres.

¹⁵ O altă informație de mare importanță: Pumnul a intenționat să-și tipărească manifestul său cunoscut, primul act politic în care se cheamă românii pe Duminică Tomii la Blaj (vezi textul lui la Victor Chereșteșiu, *Op. cit.*, p. 218—220), dar s-a lovit de rezistența lui Cipariu, prefectul tipografiei din Blaj.

¹⁶ Nu, episcopul Lemeni era departe de a aproba mersul lucrurilor de la Blaj. Curînd, el va cere ajutorul autorităților maghiare pentru înăbușirea acțiunilor revoluționare românești, asumîndu-și blamul de trădător al națiunii (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu, nr. I, n. 3).

¹⁷ Termenul „defipt” va fi 3/15 mai, ales de Lemeni cu speranța că va deruta poporul și va împiedeca venirea lui în masă la Blaj. Dar poporul, după cum se știe, a fost prezent în masă și la Duminică Tomii și la 3/15 mai.

XCVIII

[Blaj, 22 aprilie 1848]¹

Domnul meu!

Iacă aici-ți trimit circulariul e[iscop]peșc către protopopi de terminul Adunării naționale:

„*Onorate în Christos frate!*

Nevoindu-se a împlini făgăduința carea în 6/18 a luni curgătoare supt n-rul 712 ale. către frățiele voastre o am făcut, după ce cu prea onorații frați canonici căutînd la stările împregiur, și după ce despre aceasta și cu preanonatul Consistoriu al Scaunului Sibiului am fi avut una înțelegere, statornicește am hotărît: ca pre 3/15 a luni lui mai să ținem adunare în Blaș, la care după sunetul decretului gubernial singur frățiele voastre, protopopii, cu unii bărbați precepuți, adevă carii au zel spre nația sa și cunoștința țerei și drepturilor omenești și politicești din protopopiatul în carele s-ar afla, veți avea a vă aduna.

Drept frățiele voastre veți îndrepta popoarale încredințate, ca să nu trimită soli, precum cugetă unii, carii numai îndeșert — cu împiedecarea economiei — ar face osteneală; că cei ce se vor aduna pentru drepturile nației și a aceiași reînviere, cu un cuget, *uniți și neuniți*, se vor svătuți, și cererea în numele a toată nația se va așterne la dietă cit mai curund următoare. Căte cei mai cu inteligenție de bună samă mai întogmit și mai cu temei vor hotărî. Altmintea încă protopopii despre amîndouă părțile, cu naționalii carii vor veni, la mare număr vor sui.

După carele rămînem frăției-taie de binevoitoriu.

Blaș, 9/21 apr. 1848”² /

Frata, aici ieri și alaltăieri era mai să fie revoluțiune, care de era tinerimea aici, poate că nu se încongiura. Joi Mare pentru blășeni e fatale. Ep[iscop]ul de capul său marți și miercuri a răspuns la 2 ștafete, una din Cluș și alta de la Consist[oriul] n[e]u[nit] din Săbiu, într-amîn-

două arătînd că nu va defige terminul pîn-la Duminica Tomei, și așa, 6e scrisesem io de capul meu în n-r. tr[ecut] al *Organului*, cum că terminul se va defige pre poștia venitoare, era să rămînă minciună³. In urmă, venind unii advocați și canceliști, l-am rogat ca să defigă terminul cît se poate mai aproape de Duminica Tomei, pentru ca adunarea ce se va face negreșit la acea duminică să se legitimizeze, avînd ep[iscop]ul puterea de a defige terminul pe cînd ar vre, iar canceliștii oblegîndu-se că vor face a nu veni preuți și popor prost la adunare. Ci ep[iscop]ul oricît i-am demonstrat necesitatea lucrului, n-a vrut a se îndupleca la mai aproape termin de 3/15 mai. Disputele ne fură cam iuți, și mai ales io avui de a înghiți⁴, măcar m-am conținut cu toate puterile între marginile cuvenenției. În urmă, ep[iscop]ul, joi, ieri dimineață, trămise pre Șerenyi și Pap Guști⁵ la Cons[istoriul] n[e]u[nit] să-l înduplece a sta pre terminul de 3/15 mai. Canceliștii se duseră înfuriați și negreșit nu vor grăi de episcopul decît rău. D-zeu apere de rele urmări!

Săbieni în încă n-au fost mulțămîți cu răspunsurile ep[iscop]ului, ci *cesserunt necessitati*⁶, ca să nu ne dezbinăm.

La Dum[ineca] Tomei pre toată tîmplarea va fi adunare la Blaș, de popi poate puțini, ci seculari mulți. Ci asta va fi numai pregătitoare⁷. Veni-veți și dv. ? Să nu lipsiți a veni cît de mulți, măcar zău nu știu cum vom putea primi atîta mulțime de români. De aceea și grăbesc a-ți trămite, cum apromisei, această înștiințare cu poșta de azi.

T. Cipariu mpr. / 203

[Adresa:] Herrn Professor Georg v[on] *Baritz* wohlgeboren. In Cronstadt. Franco

¹ Scrisoare nedatată. O datăm după pasajul „ieri și alaltăieri era mai să fie revoluțiune [...] Joi Mare pentru blășeni e fatale”. Ori „Joi Mare” a fost în 20 aprilie, „alaltăieri”.

² „Circulariul” lui Lemeni către protopopi s-a tipărit în extenso în *Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 32 din 19 aprilie, p. 132 și în rezumat în *Organul luminării*, II, 1848, nr. 68, p. 385. Dar la data ieșirii circularei, Bariț cunoștea de cîteva zile termenul adunării de la Blaj. încă în 12 aprilie (*Gazeta de Transilvania*, XI, 1848, nr. 30, p. 126), el publica, la loc vizibil și cu titlu semnificativ — *Cătră românii transilvani!* — știrea: „Adunarea națională menită a se face la Blaj în Duminica Tomei, spre a ne consulta despre o rugăminte ce vom avea a subșterne la Dietă, prin poruncă gubernială se opri din acea zi, amănîndu-se pe alta, carea, la energioasa intervenire a cîtorva bărbați din Blaj și din Sibiu, se defipse pe 3/15 mai. Pe atunci se vor aduna protopopii și mirenii români inteligenți. Compatrioții noștri să fie siguri de loiala și păciuita purtare a românilor.”

³ Vezi scris, anterioară, n. 2.

⁴ Acesta este momentul trezirii lui Cipariu la realitate! Iată, îl găsım pe neinspiratul apărător de ieri al politicii lui Lemeni ținînd piept cu arhiereul, alături de ceilalți patrioți, în sprijinul congresului național. Trezit din somnul apolitismului, cărturarul sprinten la minte va deveni — în pofida complexelor de inferioritate pe care și le impută față de radicali! — unul dintre revoluționarii de nădejde de la 1848—1849. Pentru intuiția lui politică deosebită în acest moment, vezi nota 7 și scris, următoare.

⁵ Teodor Șereni, canonic și Augustin Pop, protopopul greco-catolic de Alba-Iulia.

⁶ „Se întîrzie din necesitate”.

⁷ Convingere care se va adeveri întocmai, confirmînd intuiția politică fină și exactă a *noului Cipariu*, trecut în tabăra revoluționară.

Domnul meu!

Blaș, 16/28 apr. 1848

O știre tristă-ți însemnez. Tocma acuma-mi spuse G. Mihali¹ de la Zlatna, cum că Mikes în Cluș ar fi prins². D-lui auzi astă știre din Silași decimatoriul — carele a sosit azi aici, dar io încă nu am dat față cu el — și dintru un cleric.

Io i-am fost arătat, aici fiind el, ce era scris în gazeta d-tale de un avocat. P[apiu] Ilarian, după o scrisoare din ziua de Paști, scria că în Cluș era vorba că B. și B. i-ar fi vîndut să-i prinză.

Domnul meu! împărechierea între ai noștri din Cluș e nesp[us] [de] mare³. Io m-am silit și aici a-i capacita să fie toleranți cătră oricine, de orice opinie ar fi. Ci capetele sunt înfocate ca ale tinerilor. D-zeu dea bine tuturor și pace!

Ieri fură convocați la Aiud toți protopopii u[niți] și n[euniți] din Com[itatul] Albei inferioare de fișpanul, unde li se inculcă ca să nu vină pre Dumfinea] Tomei, cum s-a fost vestit⁴.

Aici au și sosit un fibirău cu un solgăbirău și un procuratoriu, precum se pare avînd cuget să rămînie pînă după dum[ineca]⁵. Șerbi-torii săteni de pre lîngă ei *toți* sunt unguri și nici un român! De la Abrud vor să sosească / pre mine vreo 6—7 civilisti⁶, alții nime, ci gloata poporului va fi poate de prin satele vecine. În Sîmcel și Hususău spun că vor să sosească militari secui. Aste semne pentru securitatea publică în sine sunt bune, ci mă tem să nu dea privilegiu la vrajbe⁷. Oamenii de prin pregiur vorbesc de cu totul altmintrea decît pîn-aci⁸. Dea D-zeu ca să nu înceapă a nu se teme de nime. că apoi singur D-zeu poate cunoaște urmările de toată partea.

De sălășuri pentru atîția oameni va fi cam cu greutate a despune deplin. Ci clericii și scolasticii ce vor dimitte în săptămîină venitorie, și apoi în Seminaru și scoale se vor putea sălășui mulți. Ep[iscopul] zidi în vara trecută o *sură* minunată cu 4 porți. Aci încă se vor putea mulți adăposti. De mîncare se va îngriji ep[iscopul] cu Capitulu, după puțință, ci măsurile încă nu-s luate, mai așteptînd ce ne va învăța ziua Tomei⁹. Interim, cine știe stările Blașului va trebui să fie mulțămît și cu puțin. Io din parte-mi te voi vedea cu toată dragostea, de vei binevoi a trage la mine, la care te rog, deși știu că rudeniile te așteaptă și te vor accepta cu drag.

Ideile știu bine că ale multora sunt excentrice, că io avui privilegiu a auzi destule și pîn-acum, ci cei cuminte și carii au încredințarea publicului se vor sili a-i aduce la calea dreaptă. Io nu mă poci lăuda / cu acea încredințare, mai ales înainte tinerimei, deoarece io niciodată n-am avut acea natură ca să fiu demagog au să predic tinerimei lucruri ce nu se ținea de sfera mea. Măcar că convingerile mele n-au fost mai puțin liberali ca ale altora, ci io nu credeam a fi din activitatea mea a agita. De acia s-a tîmplat cît alții — făcînd ce n-am făcut io — și-au câștigat mai multă popularitate¹⁰. Ei bine, țină-și-o, io de acia sunt mai bucuroși

\ anticesarian și vreu mai bine a fi *secundus* decît *primus*. Fie Cesar cui-i \ place, io nu voi pizmui nimănuia.

Desfășura-voi au nu toate ideile ce am, despre cele ce aveam de a face, nu poci ști. Cercustările vor determina, carele-s mai putincioase decît mine. Și pîn-acum multe mi-au tăiat din art[icol] de cum l-am fost croit¹¹. Io însă mărturisesc că cu toate că mă țin strîns de *națiunalitate*, nu sunt plecat a mă învoi decît cu partida ce va avea pentru sine mai mare prospect de succes și sigur, cu mijloace păciuite. Cu un cuvînt, io nu poci fi radical *quand-meme*.

Fii sănătos, al d-tale ca frate,

Cipariu mpr. / 20.

[Adresa:] Herrn Professor Georg v[on] Baritz. Cronstadt. Franco

¹ Grigore Mihali, protopopul greco-catolic din Zlatna (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, capitolul scrisorilor lui Grigore Mihali către Bariț).

² Arestarea lui Florian Micaș (vezi despre el *Ibid.*, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu, nr. II, p. 18) a survenit în noaptea de 26 spre 27 aprilie, ca cea dintîi măsură — dintr-un lung șir de încercări brutale și zadarnice! — a autorităților maghiare de a opri răspîndirea ideilor revoluționare între români, a le înlătura conducătorii și a împiedeca adunarea congresului național (vezi în acest sens Ioan Chindriș, *Modalități pașoptiste în cultura românească. Ideologia istorică a lui Alexandru Papiu Ilarian*, teză de doctorat, Cluj, 1975). În aceeași noapte au fost arestați la Cluj tinerii Ioan Darabant, Ștefan Molnar, Ioan Petrovici, Nicolae Șuluț și Ieremia Verza.

³ Fiind vorba de Cluj, cei doi „B. și B.”, care puteau să-i „vîndă” pe tinerii arestați, credem că sînt Alexandru Buda și Alexandru Bohățel, cunoscuți amîndoi pentru sentimentele lor prokossuthiste în primăvara anului 1848. Alexandru Bohățel va greși din neorientare politică, revenind curînd în tabăra națională, cu merite deosebite (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Grigore Mihali, nr. III, n. 5), pe cînd pe Alexandru Buda, devenit pe rînd deputat, aghiotant și spion al lui Kossuth în rîndul românilor, îl considerăm reziliat din cartea trecutului românesc.

Oricum, în aprilie 1848, românii din Cluj erau scindați în două orientări. În retrospectiva timpului, ne dăm seama că cei din prima categorie erau foarte puțini, dar gălăgioși, știindu-se în asentimentul autorităților. Dar și în această puternică citadelă de pe atunci a nobilimii maghiare, partida națională iese învingătoare. Dovadă peremptorie sînt două articole din *Erdelyi Hirado*, publicate unul după altul. Primul, *Nyilatkozat, az erdelyi oláh nemzet ertelmesheji reszerol az unio tárgyaban* (1848, nr. 349 din 14 aprilie, p. 236), semnat „Tobben” = mai mulți, e o adeziune la uniunea cu Ungaria, de-o slugărnice care frizează ridicolul. Cine se ascunde sub semnătura „mai mulți”? Se poate presupune că e un fals al redacției *Erdelyi Hirado*, căci tonul acesta nu e cunoscut la nici o categorie de români, și la nici un individ, la 1848. Oricum, el își primește riposta în nr. 353 din 21 aprilie, p. 255: *Czáfolat. (Az Erdelyi Hirado 349 számban kbzolt „Nyilatkozatra”)*, semnat „A kolozsvári oláh ifjuság” = Tinerimea română din Cluj. Răspunsul este drastic, axîndu-se pe trei idei: nimeni nu poate vorbi în numele poporului fără împu-ternicire; românii n-au fost repuși în drepturi, pentru că sînt în continuare națiune neconstituțională; românii nu sînt o turmă care să aplaude uniunea fără a judeca, în calitate de oameni liberi, asupra ei. După idei și formulare, autorul acestui adevărat manifest este Alexandru Papiu Ilarian, prin intermediul vărului său, Iosif Hodoș, tînăr absolut de drepturi la Cluj. În *Gazeta de Transilvania* (XI, 1848, nr. 31, p. 127), Bariț îndeamnă tinerii de la Cluj să nu se învrăjbească. „Mînia în politică e nebunie!”

⁴ în consens cu hotărîrea autorităților de a interzice adunarea convocată de frunțașii români (vezi scris. XCVII, n. 2).

⁵ Cei doi sînt judele regesc Foszto Menyhart și vicecomitele de Alba, Miksa János, delegați de Gubernul Transilvaniei ca observatori — *comisari muti regii* — la Adunarea de la Duminica Tomii. Raportul celor doi despre adunare (la Papiu Ilarian,

Op. cit., p. 279—283) este favorabil în ceea ce privește disciplina și maturitatea adunării românilor.

⁶ Sosirea intelectualilor din munți va avea loc abia în 30 aprilie, la ora 10 (A. I. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, II, p. 141). Cunoaștem numai trei nume: Avram Iancu, Ioan Buteanu și Simion Balint. Cu ei împreună vor veni, însă, și numeroși moți, organizați în formație militară de către Iancu.

⁷ Nu, pentru paza și ordinea la Blaj în Duminica Tomii nu vor fi trimiși secui, ci o companie din Regimentul de infanterie „Bianchi” (cantonată la Bucerdea) și un escadron de dragoni (în Sîncele).

⁸ O timpurie și corectă recepționare a noii stări de spirit, caracterizată prin radicalizarea și maturizarea politică a țărănimii, ca urmare a intensei munci de propagandă duse de tinerii tribuni în rîndul maselor (vezi Ioan Cîlindriș, *Op. cit.*).

⁹ Încă o dată, Cipariu străbate cu mintea zarea viitorului, întuind unul dintre marile fenomene din primăvara revoluționară în Transilvania: Adunarea de la Duminica Tomii a fost o strălucită repetiție generală a congresului național de la 3/15 mai.

Cît despre pregătirile blăjenilor pentru adunarea cea mare, Bariț, pe baza acestei scrisori a lui Cipariu, înserează în *Gazeta de Transilvania* (XI, 1848, nr. 23, p. 135) următoarea informație: „în cît pentru cvartire și mîncare, luarăm știre de la Blaj că acolo se fac toate pregătirile convenite, spre a putea primi pe toți confracții în comoditate, pe cît suferă împregiurările aceluia oraș mic [...] Călătorie bună și întălnire frățască tuturor!”

¹⁰ Cipariu își face complexe din cauza articolului *Uniunea Transilvaniei cu Ungaria* (vezi scris. XCVII, n. 6), care-l situa oarecum în afara nucleului radical al partidei naționale. Dar, în fond, acest articol a fost un test prețios: respingînd pînă și pretențiile atît de moderate ale lui Cipariu, din acest articol, zișii revoluționari maghiari din Transilvania vedeau că refuză orice dialog cu românii (vezi Silviu Dragomir, *Revoluția românilor* p. 133—136).

¹¹ Articolul *Uniunea Transilvaniei cu Ungaria* (scris. XCVII, n. 6). Cipariu vrea să dea de înțeles că episcopul i-a mutilat pasajele mai naționale, mai ferme, din articol. Faptul pare verosimil.

Amice,

Cernăuți, 11/23 fevr. [1]850

Din călătoria mea către Viena¹ vă trimit alăturat o mică corespondență pentru *Gazetă*. Dacă o veți afla demnă în tot au în parte, publicați-o, sau dacă veți afla ceva de schimbat au tăiat, ajustați-o cum veți socoti. Ea este scrisă, cum o vedeți, răpede și fără de a o mai puriza. De aceea sunt corecture și adausuri cu semne, ce le veți reduce la locul lor.

Io plec mine spre Lemberg, cu toate că anevoie mă despart de acea familie care înșivă avurăți ocaziune de a o cunoaște așa de aproape și în lung timp². Io nu aflai decît pre bătrîni, cu Alecu și cu nora³. Celălalt, din nenorocirea mea, plecă chiar ieri la țeară, cum zîc ei, și nu știu de va sosi pîn-la plecarea mea, cu toate că au scris astăzi după dînsul.

Ce familie binecuvîntată de D-zeu! Ce români, ce zel, ce bunătate! Nu se poate sătura omul de dulceața cuprinderii lor! Biata / bătrînă, slăbuță, ci ce dulce inimă! Bătrînul, roșu, sănătos și tot viu, cumu-l știți. Alecul, să-i cauți păreche în lume și nu i-ai afla decît pre fratele său, cu toate că io nu-l cunosc. Pre credința mea, vă mărturisesc că asemenea familiei aceștia n-am aflat. Pare că tot ce e nobil și național s-a concentrat într-însa. Pentru giumătate viața mea n-aș da astă cunoștință ce am făcut.

Io nu știu dacă-mi mai trămiți *Gazeta* au nu, căce de mult n-am Iprimit dintr-însa nici la Blaș, nici la Sabiniu.

De la Blaș au de la Sabiniu era să vă scriu ceva de pre la Blaș, |:ci neputîndu-o ceti regulat, mi-a venit preste mîină.

Fii sănitos. Al dv[oastre],

P,...

T. Cipariu mpr. / 209®

[Adresa:] Herrn Georg v. Baritz wohlgeboren in Cronstadt, per JBistritz — Hermannstadt, in Siebenburgen, Franco.

¹ Cipariu pleca la Viena, la chemarea membrilor delegației românești din capitala Imperiului, care, sleită și descurajată din cauza luptei fără rezultate cu reacțiunea Curții, solicita oameni noi. Tot în februarie 1850 pleca spre Viena, dar pe o rută ungurească (Oradea — Pesta — Viena) și Avram Iancu (vezi A. I. Lupeanu-Melin, *Călătoria lui Iancu la Viena*, în *Blajul*, I, 1935, nr. 5, p. 222—224; Silviu Dragomir *Avram Iancu*, București, 1965, p. 265—266 etc). Nucleul delegației îl forma August Treboniu Laurian și Ioan Maiorescu (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 158—182; 325—363), iar pînă în decembrie și Simion Bărnuțiu, care la data acestei scrisori era plecat la băile de la Garând, bolnav și obosit (vezi *Gazeta de Transilvania*, XIII, 1850, nr. 3, p. 12), mai apoi la Dresda și Kaltenleutgeben (B.A.R., Fond coresp., nr. inventar 24.254—24.257; *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 163).

² Nu s-a publicat. Se găsește la B.A.R., ms. rom. 994, f. 207 r — 208 v, alături de scrisoare.

³ Bariț a petrecut la familia Hurmuzachi din Bucovina, căci despre ea e vorba, lunile iulie — octombrie 1849, în urma arestării și persecutării de către autoritățile țariste și austriece (vezi Corneliu Diaconovici, *George Barițiu, 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, Sibiu, 1892, p. 27—35; Virgil Șotropa, *Maltratarea lui Gh. Bariț în Cernăuți, în 1849*, în *Arhiva someșană*, 1940, nr. 27, p. 181—185; *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 156).

⁴ întreaga familie Hurmuzachi, acești „Grachi ai Bucovinei” cum îi porecliseră contemporanii, era alcătuită la 1850 din: *Eudoxiu sau Doxachi tatăl* (1782—1857) căsătorit cu Ileana Murguleț, „bătrîna slăbuță, ci ce dulce inimă” din această scrisoare (a murit în 1858, un an după soțul ei) și fiii lor: *Constantin Hurmuzachi* (1811—1869), juristconsult și om de stat; *Eudoxiu sau Doxachi* (1812—1878), om politic și istoric de renume; *Gheorghe Hurmuzachi* (1817-1882), om politic și publicist; *Alecu Hurmuzachi* (1823—1871), *A'zco-lae Hurmuzachi* și cele două fete, *Eufrosina* căsătorită cu Petru Petrino și *Eliza*, căsătorită cu marele logofăt Gheorghe Sturza din Moldova (vezi Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia română*, III, Sibiu, 1900, p. 736—739). Nu știm a cărui soție era „nora” pe care o întîlnește Cipariu la conacul de la Cernaucă.

CI

Blaș, 6 fevr. [1]855

Privat

Domnule,

Am primit scrisoaria din 29/1 cu banii, și cărțile vi se vor trimite cu întîia ocaziune la Sabiniu, de unde mai ușor le veți primi. Lîngă *Gramatece*¹ voi adauge *1 Știința a S. Scripture*², fiindcă și d-ta te cam țini de popi. Primește-o, dar, ca un mic dar de la mine. Poate că pre atunci va fi gata de a vă putea trimite și-o altă broșurică supt titlu: *Purtarea de bună conveniență între oameni*³, tradusă de mine din italienește, ca de vreo 36 pag. în 12°, care altora se vor vinde cu cîte 6 cr. C.M.,

iar, d-tale voi trimite 50 exemplare] *gratis* pentru Reuniune⁴, ca să le împartă sau să le vîndă, după plăcere. Aici mai adaug și o mică știre pentru *Gazetă*, împărtășită de ex[celența]-sa⁵.

211 În urmă vă rog ca după cele ce mi-ai arătat în scrisoarea de 29/1, să nu tipărești răspunsul meu la atacurile din urmă asupra Capitulului⁶, nice îndereptat, nice neîndereptat, ci să binevoiești a mi-l trimite înapoi. Io neavînd aici copia lui, nu poci să-l înderept io, iar ca d-ta să-l înderepți, nu-ți poci da voie și d-ta precepi pentru ce nu. După ce-l voi primi înapoi, voi vedea io însumi, au trebuie numai îndereptate unele expresiuni, au lucrat articolul de nou. Derept / aceea te și rog să nu întîrzi cu retrămiterea. Portu-l voi plăti io.

Cu toate astea scotesc că nu vei lua în nume ele rau unele cuntra-reflexiuni la cele ce ai însemnat în scrisoarea de mai sus. *întîi* după ce însuși vezi că s-a îngroșat lucrul, cred că făceai mai bine să nu fi dat privilegiu certei, cu publicarea întîiului atac asupra Capitulului⁷, căce de ai vedea *Memorandul* Capitulului dat primatului și însuși ai mărturisi că scrisoarie mai nevătmătoare de drepturile altuia anevoie se poate scrie, și asta au mărturisit-o și toți cei însurați protopopi cărora li s-a dat privilegiu a o ceti.

După părerea mea, mai încolo bine era ca cel puțin să te fii ținut de ce ți-a svătuit și ex[celența]-sa, că, dacă animele le credeai acum așezate, cum scrii, io nu poci precepe pentru ce dară le-ai mai zgîndărit și cu cele din capetul lui decembre?

211 Mai încolo scrii d-ta că altmintrea nepublicînd scrierile atacului, ar fi prorupt ca în anii trecuți. *Tout au contraire*⁸, d-le! D-ta, publicînd aste atacuri, ai putut prevedea că nu vor lipsi și răspunsuri la ele, și cearta va face sînge rău în unii și într-alții. Apoi nu ai ce te teme d-ta așa tare în împregiurările de acuma de eruptionsi ca în 1843/4: una că-s alte stările de acuma nu cele de atunci, alta că d-ta zici că corespondenții de cealaltă parte sunt oameni solizi. Însă vei zice că d-ta cunoști mai bine diecesea noastră. Nu mă disput, măcar că, de aș nega, aș putea și proba, pentru că pre cea mai mare parte o cunosc / *personaliter*⁹, pre unii ca de o etate cu mine, pre alții ca discipuli, și mai încolo, încît pentru soliditatea lor, din corespondențiile oficioase cu consistoriul. Toate, împregiurări care d-tale-ți lipsesc. Însă și așa, cum zici, io nu voi să mă cert cu d-ta pentru astea. Că io n-am aface cu clerul și oamenii solizi, ci cu corespondenții d-tale.

Însă soliditate, nesoliditate, totuși și d-ta ai putea recunoaște că nu se cuvenea nice măcar *protopopilor*, cît de solizi să fie, să scrie după *canonicii* ca după porcari, din senin: „*Hei*, hei, domnilor canonici!!” De nu cumva socotești că canonicii din Blaș sunt oamenii așa de vili și de abiecți, cît le poate da oricine cu piciorul în ... Protopopi, neprotopopi, ei sunt întru un grad ierarhic mai mic decît canonicii, și așa în ierarhie subordinați acestora, precum cu toți sunt subordinați ep[iscop]ului, oricît cei din 1843 au vrut să judece chiar și pre ep[iscop]ul.

După a mea părere, nice o societate nu poate fi fără subordinațiune, precum nu poate fi fără cap, căci toată societatea e ca un trup cu membrele ei, și asta e învățătura și a S. Scripture cînd grăiește de

beserecă, de care dd. protopopi nu trebuie să-și uite fiind membri aceiași. Asta, domnule, în beserecă se numește *ierarhie*, nu despotism. Dacă cineva în diecesă așa înțelege *libertatea* cît să nu se subordineze în sferă, nice să asculte de cei mai mari ai săi, fie! Ci mie nu mi-a plăcut niceodată astfel de libertate, și sunt convins că soliditatea nu se câștigă decît prin strînsa relațiune ce se păzește între membrii beserecii, fiecare în pusețiunea sa. Și de cumva astă formă e *despotism*, fie. Ci mie unu așa despotism, cum e în beserecă catolică-mi mai place, pentru că prin asta au a/juns la soliditate, decît libertatea, care a adus beserecă grecească și pre noi dimpreună la perire.

212 Însă pune, d-le, mina pre piept și spune-mi dacă știi să-mi arăți în ce stă despotismul din Blaș de acuma? Că ne împrotivim să nu fie însurații canonicii? Noi nu ne-am împrotivit niceodată. Asta e lege pusă de fundatoriu, întărită de Papa și de împăratul¹⁰. Noi nu o am pus, nice nu o putem strica. Lucre d-lor să se strice dacă pot, da nu ne impute nouă că de ce nu o stricăm noi. Au doară ar pofti ca noi să mijlocim stricarea aceia? *Ab amicis tantum convenientia sunt postulanda*”.

Capitulul, în memorand numai ace[e]a a cerut ca să nu se rumpă în mai multe părți. Ci chiar să se rumpă, unii rămîind în Blaș, alții airea, încă prin asta tot nu urmează ca cei bobiani să poată fi însurați. Așadar, pînă ce va rămînea celibatul capitulului bobian nerăsturnat, fie membrii aceluia întru un loc, au în mai multe, stalurile însuraților nice cu unul nu se pot înmulți. Punem că toți canonicii din 3 Capitule din Blaș, Gherla și Lugoș, afară de cei bobiani, pot fi însurați: atunci ai 7 ceibi și 15 însurați și est număr rămîne, oricum vei împărți pre 7 bobiani, pentru că de aceștia nice vorbă nu poate fi că vor putea fi căsătoriți.

212 Vezi, d-le, așa dd-lor nu au înțeles lucrul cum se cade, cînd se sculară cu gura mare asupra noastră. Noi ne rugarăm să nu ne desfacă dintru un loc. Dd-lor au înțeles că noi am protestat ca căsătorii să nu poată fi canonici. Și după acest pseudosilogism, precum se pare din scrisoarea d-tale, se compîtotiră asupra Capitulului și nu mai știu a cui, așa cît d-ta te temeai că va să erumpă ca un vulcan și să ne înghită. / Au nu li s-ar fi șezut mai bine acelor oameni solizi etc. să se informeze mai întîi *de vero stătu quaestionis*¹², și dacă nu au avut alt modru de-a ajunge la aceea, să fie pus întrebarea *neted* în *Gazetă* fără batjocuri și cuvinte de despreț? Capitulul, fi[i], d-le, convins, le-ar fi răspuns așa de precis, așa de polit, cum le-ar fi fost întrebarea.

Ci solizii d-tale nu au făut așa, ci au scris ca niște copii zăluzi asupra maeștrilor săi. De aci și răspunsul le-a fost așa, deși precis, însă proporționat, cum le-a fost întrebarea. Au doară d-ta socotești pentru că acei oameni sunt *protopopi*, cum zici d-ta, Capitulul să-și ieie căciula ca dinaintea unui slogăbirău cînd l-ar trage jos să-i dea 25? Și de unde am fi știut noi că aceiași protopopi și cînd am fi vrut să-i comănescim mai frumos decît ei pre noi? D-ta, e alta, că le vezi numele suscrise, nu ca noi. Drept că io cunoscu pre un protopop după unele semne, în stil și expresiuni, ci și io numai pre *unul*. Dar aci din scrisoarea d-tale văz că-s gloată. Care io nu o puteam ști și cînd aș fi voit a le face complimente.

După care[^] rogîndu-vă ca toate să le luați în de bine, repeșec cererea pentru retrămiterea articolului pentru ca să-l îndereptez.
Rămîind cu toată onoarea al dv.,

T. Cipariu mpr.

P.S. De Tohan voi grăi cu exc[elența] sa după reîntoarcere¹⁵. / 214

213 încît de popularitatea mea, nu avea frică, nu avea frică! Io stiu cîtă popularitate am, prea bine. Să am ori să nu am, io nu o am vînat niceodată. De o am, va fi venit nevînată și nu mi-a folosit nice măcar cît negru sub unghie. Și apoi nu sunt așa de apus, cît să o vreu cumpăra cu orice preț. Cumpere-o cine au interes și câștig dintr-însa, afară de ce că cred că d-ta așa de bine-mi vei păzi anonimitatea, ca și pre a aceloră. /

Din asta, domnule — ca să închiu! — precepi că io si acu, ca și mai nainte, mă descoperii sincer de ce simțesc, și de cumva le-ai' lua de complimente, greșești, căci io nu fac complimente decît cînd nu poti încongiura, nici vreu altul să-mi facă, ci numai să-mi spuie adevărul neted cînd socotește că am greșit. Altfeli, mai bine tac ca peștele.

Ci nu ai nice atunci să-mi mulțamești de complimente, cînd as voi a te vătăma, de care departe-mi este măcar și ideea. Pentru că mă stiu zob cu cineva în cuvinte, fără de a mă mînia. Și io nu mă mîniu decît cînd desprețuiesc pe cineva, cu toate că nu fac mult nice de mînia altuia, avînd norocirea de a fi tras mînia asupra-mi a unor oameni cît de mari[^] pentru că am fost sincer și n-am știut sau n-am vrut a face complimente și încă mulțamită lui D-zeu tot stau și voi sta pînă cîndu-mi va ajuta.

Socotește însă că și Capitulum ți-ar putea face frumoase multămite, ca și complimentul ce i-ai făcut de atîtea ori în atacurile și răspunsurile publicate, ci Capitulum ști avea pațienție și să știi că de 'cetea Capitulum măcar a 10' parte în *Telegraf* din ce a cetit foile d-tale, i-ar fi si trimis negreșit complimentele sale. Că vezi, d-le, d-ta numai de blășeani și de uniți te atingi, și de neuniți taci muleom. Au doară noi sîntem mai'despotici decît ei? Caută-i mai de-aproape, începînd de la cap pînă la picioare. Au numai la noi sunt abuzuri? Au doară ți frică de ei? Însă fie cum o fi, atacurile asupra noastră din mijlocul neuniților, chiar și dacă-s scrise de uniți, nu sînt calea de a îndulci pre neuniti cătră Unire. *Oui vuit*

213* *fmem debet velle et media.** /

Să crezi, d-le, afară de aceea că aste atacuri așa groase asupra celor vn și celor morți nu pot fi decît spre lățirea unui spirit neînfrînat și mie-mi pare rău că d-ta le dai drumul slobod prin foile d-tale. De-aci, fără compliment, te-ași ruga să cumpănești lucrul mai bine dacă vrei ca foile să-ți fie cinstite și să nu deschizi ușa la orice mîngitură sau, dacă deschizi la unele, nu-ți cază cu greu că ți se trimit răspunsuri de același ton. Io știu încîtva legile preseii, dar io nu am aflat nicăirea paragraful care să protegeze pe atacatoriu în contra apărătoriuului. D-ta știi ce va să zică asta. Socotește: 1 atac și 3 răspunsuri la 1 răspuns; unde e proporțiunea?

Io nu neg că acele 3 răspunsuri ce au urmat răspunsului meu e numai 1, însă cît 4 ca al meu. Ci io asta nu o puteam ști, căci în foi s-au publicat ca destincte, afară de cel din urmă.

Însă e timpul să pui capăt, că și așa s-a întins discursul prea lung și știu că ai ocupațiuni multe și de nu mi-ai fi demonstrat așa pre larg nice pretend ca să-mi răspunzi cînd nu poți sau la toate nemicurile; nice nu aș fi încercat deunăzi a-ți cere răspunsul decît că cazul era excepțiunale, adecă: ca *agebatur de pecunia**; să știu dacă-ți sunt datoriu au nu și pentru că aveam *lipsă* de a răspunde la Cairo ceva pozitiv.

¹ Lucrarea lui Cipariu, *Compendiu de gramateca limbei române*, 1855; ed. II, Blaj, 1858.

² Știința *S[[finte]] Scripturi*, o altă lucrarea sa, tipărită la Blaj, voi. I—II, în 1854.

³ *Forțarea de buna cuvenență între oameni*, broșură de popularizare, Blaj, 1855.

⁴ Reuniunea femeilor române din Transilvania, cu sediul la Brașov, înființată în 1850 (vezi *Proiect de statute pentru Reuniunea femeilor române spre ajutorul creșterii fetițelor orfane, sărace și mai întii a celor fetițe române ale căror părinți au căzut în revoluțiunea maghiaro-transilvană din anii 1848 și 1849*, în *Foaie pentru minte...*, 1850, nr. 15, p. 116—117 și în broșură; Măria N. ie o Iau, *Comput public al Reuniunii femeilor române spre ajutorul creșterii fetițelor orfane ș.c.l. și actele acesteia. Partea I pentru anul I și II*, Brașov 1853), instituție filantropică remarcabilă, care a reușit să se constituie și să subziste, ignorînd deosebiriile confesionale între românii transilvăneni.

⁵ S-a publicat în *Gazeta Transilvaniei*, XVIII, 1855, nr. 11, p. 41: *Serbarea festului secular al Gimnasiunii din Blaș*, consemnînd 100 de ani de la înființarea primei școli greco-catolice în Blaj.

⁶ în anul 1854, Cipariu a avut o polemică aprigă cu cîțiva corespondenți neidentificați ai *Gazetei Transilvaniei*, pe tema structurii și menirii Capitulum greco-catolic din Blaj. în iunie, apăruse în coloanele ziarului articolul *De sub Carpați, 23 iunie 1854* (XVII, 1854, nr. 62, p. 245) semnat „M-m-r”. Autorul trebuie să fie Nicolae Maniu, protopopul Sibiului, vechi adversar al Blajului clerical și despotic (vezi scrisorile lui către Bariț, în *George Bariț și contemporanii săi*, III și scrisorile lui Cipariu, supra, din anii 1843—1846). Iată — spune „M-m-r” — a fost reinstaurată mitropolia românească în Transilvania, în varianta greco-catolică (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 173). Bucuria e umbrită însă de rigiditatea Capitulum din Blaj, forul sacerdotal suprem, care nu mai face față noilor orientări. Dealtfel, el a fost greșit conceput de episcopul Bob în 1806, căci a pus „nește eondițiuni asupitoare pentru unii”, limitînd statul canonic la clericii celibi, „ca și cum cel ce trăiește ca preot în căsătorie sîntă și legiuită, prin primirea binecuvîntatei de însuși întemeietorul preoției — Christos — taine a căsătoriei, s-ar face vasalul aceloră carii, sau pentru neputință, sau pentru alt interes oarecare, se fac preoți celibi”. E o discriminare care taie calea majorității preoților către rangul înalt de canonic. Apoi, autorul atacă Capitulum blăjean existent pentru sforțările de a rămîne un grup închis, ca o castă privilegiată. Cei șapte capitulări — de pildă — refuză să accepte dezmembrarea — cum s-a hotărît la conferințele de la Oradea din ianuarie 1851 — și plecarea unora la episcopatele noi înființate: Gherla și Lugoj. Că membrii Capitulum, în aprilie 1854, în absența mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu, ar fi înaintat un memoriu la primatul ungar din Strigoni, în care cer ca forul capitular „bobian” să rămînă intact, neatins, după voința fondatorului, să se perpetueze în calitate de capitulum metropolitan și să se păstreze condiția celibatului. „M-m-r” îi invinuitește, la sfîrșit, pe canonicii blăjeni de injustețe: ei cer ca legatul lui Bob să se respecte numai în ceea ce privește drepturile, nu și datoriiile lor, căci — de pildă — Bob a lăsat prin testament obligația ca fiecare canonic să întemeieze cîte o fundație, din veniturile lui, pe seama culturii. „Dară, domnilor canonici — întreabă autorul — cîte scoale, și cîți [dintre voi] ați fundat?”

Cipariu a simțit în acest articol — a cărui problemă plutea, pesemne, în aer — o revoltă asemănătoare cu aceea din 1842—1846, pe care, după cum am văzut, n-a fost în stare s-o înțeleagă. în replica sa: *Blaș, 10/22 august v. 1854* (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XVII, 1854, nr. 67, p. 265—266), semnată „M-m-s”, el pune lucrurile la punct pe un ton superior și umilitor. De cînd cutează un subaltern să-i ia la răspundere pe superiori săi, canonicii? „Capitulum bobian [..] are nu numai datorințele și condițiunile sale, ciș. drepturile și privilegiile sale”, și pe platforma acestor „privilegie” stă Cipariu cu răs-punsul său. „Oamenilor noștri li s-a dat gura a cleveti după Petru Maior”, zice el, apos-

trofindu-l din nou pe corifeul pe care nu l-a apreciat favorabil niciodată. Încearcă să convingă de ce numai celibii pot fi canonici: pentru că lefile de canonic sînt mici și nu s-ar putea întreține din ele familiștii, care ar fi muritori de foame. (Argumentul, firește, este departe de a fi convingător!) Cipariu se întreabă cum cutează unii să-l tragă la răspundere pe Bob, mort de 24 de ani, lucru care nu-l împiedecă pe el însuși să-l facă pe Petru Maior clevețitor, acesta fiind mort de 33 de ani. Hotărît, replica lui Cipariu nu este una agreabilă. Tonul boieresc, poziția învechită a ideilor, sfortarea de a păstra în mod arbitrar statutul de castă al Capitulului trebuie să-i fi iritat pe cei tratați ca niște slugi obraznice. „Refutarea” vine din partea cuiva care semnează „Un fiu al besericeioromâne unite” (*Dintre munți, 8/20 sept. 1854, în Gazeta Transilvaniei, XVII, 1854, nr. 81, p. 323; nr. 82, p. 327—328; cu o parte a doua, Dintre munți, 14/26 septembrie 1845. încă o privire preste cele din Blaj, 12/22 august 1845 nr. Gazet. 67; vezi și Gazeta nr. 82; Fundarea Capitulului Bobian, în Foaie pentru minte 1854, nr. 42, p. 221—224*), care bănuim că ar fi unul dintre cei doi protopopi din Apuseni: Simion Balint sau Grigore Mihali. Calm și tacticos, „fiul besericeii române unite” îl combate pe Cipariu în conținut și formă de exprimare, insistînd la sfîrșit asupra despotismului din Blaj și a abaterilor de la „drepturile pravilei besericeii noastre”. Înțelegem din scrisoare că Cipariu a alcătuit un al doilea răspuns, dar, dîndu-și seama de simpatia și pîrtinirea lui Bariș față de cei ce încolțeau Capitulul — cîțiva protopopi însurați care voiau să ajungă canonici — își retrage replica, supărîndu-se pe prietenul său de la Brașov. Pînă la urmă — 1863 — căsătorii vor pătrunde în Capitul, cu salarii de la stat, în persoanele lui Grigore Mihali, Elie Vlăsa Țicudi și Anton Veștemian.

⁷ Vezi nota precedentă.

⁸ „Dimpotrivă!”

⁹ „în persoană”.

¹⁰ La întemeierea Capitulului, în 1806 (vezi Ioan Rațiu, *Blajul. Scurte notițe informative*, Brașov, 1911, p. 21—25; Victor Macavei, *Capitulul metropolitan din Blaj. Întemeierea și rolul lui în trecutul nostru*, în *Cultura creștină*, XVII, 1937, nr. 4-5, p. 230-245).

¹¹ „De la amici să pretindem numai ceea ce se cuvine”.

¹² „Despre starea adevărată a lucrurilor”.

¹³ „Cine vrea sfîrșitul, trebuie să le vrea și pe cele de la mijloc,” adică: nu numai foloasele, dar și ponoasele.

¹⁴ „A fost vorba de bani”.

¹⁵ O variantă a scrisorii — poate mai interesantă chiar decît cea de față — se află la Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Timotei Cipariu, nr. 3392. Este mai timpurie cu două zile, aiaică din 4 februarie. Se pare că Cipariu și-a dat un răgaz de două zile, spre a constata apoi că este prea aspru cu prietenul său de la Brașov — chiar în condițiile unei supărări — și a schimbat tonul, înăsprindu-și în schimb invectivele la adresa „corespondenților anonimi”.

Ci I

Frate,

Bl[aj], 6/18 nov. 1855

După ce am citit scrisoarea d-tale din 12 ale aceștia, eram numai-decît să apuc peana să-ți scriu impresiunea ce o făcu în mine, ci m-am socotit apoi că nu este bine niciodată a pune pe hîrtie întîile impresiuni. Întîia impresiune fu bucuria ce o simții, ca totdeauna, de cîte ori îmi sosesc scrisori de la persoane care — ci ceealaltă ce a urmat mi-a turburat bucuria fără de voie. Așadară și aci s-a vîrît spiritul împărecherii și unde credeam că oamenii-s mai stîmpărați aflu că nice acolo nu e mai bine decît airea. De aceasta nu avem a ne bucura nice noi, dar nice d[omni]alor. R[euniunea] se proclamase înaintea lumii că ea vrea să fie mai presus de partidele confesionale. Cu aceea-și cîștigă simpatia

feuturor românilor, fără alegere de u[niți] sau n[e]u[niți]. Cu toții jalergară după puțință a oferi dinariul său din toate unghiurile și de iâcolo [de] unde nu sperau că R[euniunea] cîndva va întinde mîna de fajutoriu celor lipsite și vrednice de ajutorință. Gazete, comput ^ i, scri-fsori de mulțămîtă trimise în toate pîrțile, toate mărturiseau de un simț inobil și înălțat. Așadar, aste toate fură numai minciuni și amăgiri? Nu I puteam să cred, nice-mi tăie cîndva prin / minte că măcar s-ar putea Itîmpla; poate că io și alții de același cuget eram numai nescari stupizi î prea lesne impresionăți, ci încă și astăzi anevoie-mi vine să cred și n-aș vrea să se adevereze acea urgie asupra Bl[ajului], nu pentru școala proiectată, ci pentru însuși onoarea R[euniunii] și a brașovenilor. Că școala și fără ajutoriul R[euniunii] încă se va înființa. Poate că cred n[e]u[ni]ții că Bl[ajul] a ajuns pre mila lor? Ajutoriu ce-l promisese R[euniunea] a fost Bl[aju]lui mai mult numai ca un semn de loialitate cătră scopul ce și l-a propus R[euniunea] și de încitament, ca mai curund să se înceapă lucrul. D[omni]alor, precum se pare, iau cu totul almintreilea lucrul. Cel puțin toți cîți am pus umărul la acest început, nu ne vom trage, costisască cît va costisi. Încă înainte de a proiecta R[euniunea] înființarea acei[i] școlite, Consistoriu, cu mult mai înainte, încă în 1852, a deschis concurs pentru o dăscăliță și piedeca fu numai că cea acceptată întîmpină piedeci de altă parte și așa lucrul se amină, nu se părăs i¹. Dacă m[ada]ma de-acolo nu va voi sau nu va putea veni², încă nu face mult; se va găsi alta, de nu astăzi, mine și Blfajul] nici pentru una, nici pentru alta nu va peri.

Cum că n[e]u[ni]ții nu ne iubesc știam și pînă aci, însă că br[așove]nii chiar ne și urăsc spui drept că nu știai pîn-acum. Frecături între scaunele u[nite] și n[e]u[ni]te știi că sînt și au fost de cînd ne-am tăiat / în două și nu vor înceta pînă nu ne vom aduna iar într-una. Ci br[așove]nii in specie nici asupra uniților, nici asupra Bl[aju]lui n-au nici o cauză de a ne urî. Fii[i] lor și mai nainte și acum sînt tocma așa de bine văzuți în scoalele Bl[aju]lui ca ai noștri, nice nu crez să fie exemplu de o nedreaptă tractare a lor aici; mărturisească pruncii lor și cei ce au fost ieri alaltăieri aici și cei ce se află astăzi. Aici avem și am avut chiar și din Moldova, Bucovina, Bănat și nu am temere că mă ar putea cineva face de minciună. În vreo trei ani a învățat aici în ghimnaziu un călugăr din Moldova: spuie dacă l-a vătămat cineva cît de puțin au nu era el invitat la masa ep[iscopice]ască în zile mari, măcar că era numai laic și student? Nu a avut cvartier gratis în mînăstire? Încă și cost la masa superiorilor în Seminaru pînă cînd el a vrut. Un brașovean, chiar la comîndarea d-tale, capătă un stipendiu, pentru că era brașovean. Vezi, frate, așa a lucrat și va lucra Bl[ajul] cu n[e]u[ni]ții și cu br[așove]nii. Fii sigur! A lor va să fie apoi treaba a se descurca cum nu pot suferi Bl[aju] și cu toate aste-și trimit pruncii la Bl[aj] la școală. E ce rîs lucru și miroasă a îngîmfare a zice că vor să se rădice școală de f[ete] (rogu-te, din punga lor?) Oriunde, numai în Bl[aj] nu! D[omni]alor ș-au uitat că d[omni]alor chiar cînd ar voi dintru al său să facă o școală unită, fără învoirea Bl[aju]lui / nu ar putea. Ci ce să face

215

215

216

din fondul R[euniu]nei, cred io, că nu vor zice că să face din punga neuniților.

De despotismul Bl[aju]lui nu pot să pricep ce vreau d-lor. Și ca să cunoști câtă diferențe este între despotismul Blașului și al S[ibiu]lui, să-ți aduc un exemplu. În anul trecut popa u[nit] din București (din Zărand) să făcu n[e]u[nit]; cine i-a făcut ceva nevoie pentru aceea? Nici măcar la Bl[aj] să vie nu l-a silit nime, știind că cu sila nu se poate nimene ținea în legea care nu vrea. În iest an însă, chiar în zilele de curund pe popa n[e]u[nit] din Apahida, de lângă Cluj, pentru că s-a insinuat la unire, S[ibi]ul a porunci de l-au dus cu jandarmii și l-a deshirotonit. Cum ți se pare cu exemplele? Poate că br[așove]nii nu le știu, au de le știu, fac și ei ca Jupiter din fabulă, ținându-și păcatele în traista de după spate. Iar de cumva despotismul Bl[aj]ului se înțelege un despotism intern, între și asupra uniților, asta nu e treaba lor a se mesteca, ci mătore-și mai întâi tot omul dinaintea casei lui, ca să nu se zică zisa din evanghelia: „Fățarnice, scoate mai întâi etc”.

216» Departe însă să fie de mine să excuz abuzuri oriunde se fac sau să fiu patron despotismului, numai cât și aceea are loc provferbul: „Nu e dracul așa negru etc”.

De ai fi d-ta aici la scaun să vezi și să cetești ce fac acei ce impută Bl[aju]lui despotism, ți-ai face cruce. Ci din depărtare aste nu poți să le știi că nu e peana să le poată descrie.

Ci să lăsăm astea că destule-s și d-ta încă le precepi fără de a mai întinde vorba și să trecem la altele.

Scrisoaria nu o voi arăta nimăru, ci numai mă voi folosi după întâmplări, *tacito nomine*. Voi să comunic și a[rhi]e[piscopu]lui cu prilej, că lucrul e de importanță și la timpul său îți voi împărtăși ce te va interesa a ști.

Înainte cu vreo trei-patru zile scrisei M[ureș]ului, înainte de a-ți primi scrisoarea, unde atinsesem ceva de lucrul subversante, că nu mi se părea cum stă treaba cu alegerea Săcărenei¹, și el ca de 2 luni nu mi-a scris măcar o literă. Într-aceeași i-am atins și de altceva, ci, fiindcă scrisoarea mea aceea va sosi poate mai târziu decât aceasta, pentru că i-am alăturat-o lângă niște cărți trimise cu carul de poștă, și fiindcă acolo numai atinsesem, deci aici îmi iau prilej ceva mai pre larg a-ți scrie, că și de d-ta suna.

217 A[rhi]e[piscopul] înainte ca cu 8 zile propuse în consistoriu că la formarea cancelariei metropolitane de-i va reieși planul așternut, are trebuință de bărbați maturi și destri, pre carii din dieces va / trebui să-i adune, precum și la împlerea celor 7 stale canon[ice] vacante. Lefile, de se vor putea înființa, ar fi bunișoare, numai nu se știe cum va fi. Atunci s-a declarat că, pentru toată tâmplarea, are de lipsă mai nainte a se îngriji de oameni și a provoca să se declare pre toți cari-i crede harnici și se îndoiește oare primi-vor au nu. Firește că cons[istoriu]l a aflat de bună cea măsură și a[rhi]e[piscopul] mi-a încredințat apriat în fața consisto[riului] să vă scriu dd-lor vv. amînduror întrebînd că putere-ați și voire-ați a primi posturi aici la cele însemnate.

Io n-am îndoială că dacă d-ta ai fi preoțit, a[rhi]e[piscopul] numa-idecît te-ar proiecta de c[anoni]c. Încă și așa cum ești, poate, de va ști că primești. Un c[anoni]c din cei 5 din urmă va avea câte 1200 f. C M. și cvartir sau *Quartirgeld*², care, precum se pare, nu mult distă de ce primești pe acum³.

Io nu poci să judec stările ddv. de acolo nici pentru acum, nici pentru venitoriu. De ace[e]a, nici aș cuteza a vă îndemna orbește, ca să nu vă vină în pagubă au scădere. Ci ce poci, atîta-ți promit că de vei socoti să vii, eu cu toată inima vă voi șerbi în orice-mi veți încredința și pre deasupra în ce voi crede că vă poci folosi. / 217*

Drept că am luat (io) înștiințare din Moldova că poate te vor chema la I[ași] și cu leafă mai grasă⁴. De vei merge au nu vei merge, nu am de a mă mesteca, numai cât și de ei s-a zis cu dreptul: „bună-i țara, rea-i tocmeala”. Io numai adaug rugămintea să mă înștiințezi ce să răspunz bătrînului.

S[imion] Balint mi-a mai adus și alte *tabule cerate*, ci foarte rău conservate, nu ca cele de întîi, dar tot le-am cetit și pre estea mai tot cît au rămas scrise. Am de cugetat ca mai adunînd puținei bănișori din cei împrăștiați în cărți, să le tipăresc într-o broșură cu comentariu. Numai nu știu unde să le litografesc sau să le tai în aramă și mă tem că vor să mă coste gros⁵. Akner m-a înștiințat că are comis să reporteze despre ele în *Transilvania*⁶ și i-am răspuns. O păreche spune” Bfalint] că a apucat în mîna unui unгур și nu le-a putut scoate de la el.

Cu acestea închid de astă dată. Ce se va timpîa⁷ *vederemo* și cu prilej îmi voi lua libertate a vă scrie, precum și io te rog ca asemenea să faci, încredințîndu-te că oricîtă să fie la aparenție răceala ce de un timp încoace se pare a fi între noi, din parte-mi e numai pre coajă, nu în sîmbur.

Al d-tale ca frate,

T. Cipariu mpr. 218

Bl[aj] 8/20 nov. [1J855 /

¹ La Brașov se desfășuraseră lucrările Adunării anuale pe 1855 a Reuniunii femeilor române din Transilvania, cu sediul la Brașov (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XVIII, 1855, nr. 86, p. 333; se publică *Programa Adunării generale a Reuniunii femeilor române in 21.19 optombre 1855* (*Ibid.*, nr. 83, p. 321), în care, printre altele, figura următorul punct: „Plenipotința Comitetului filial din Blaș cu privire la inspecționarea școlii de lucru și la denumirea învățătoarei”. Se pare că pe Cipariu îl indispune imixtiunea femeilor „reunite” în problema școlilor din Blaj, dar mai ales ideea că Reuniunea vrea să înființeze aici o școală de fetețe *neunită*, în locul uneia *greco-catolică*, așa cum era de așteptat. Despre „reuniunea” brașoveană vezi și scris, anterioară, n. 4.

² învățătoare pentru preconizata școală de fetețe din Blaj.

³ „Tăcînd numele”, adică nedezvăluindu-l. Se pare că Bariț l-a instigat pe Cipariu împotriva Reuniunii, într-o scrisoare pe care nu o cunoaștem.

⁴ Măria Secăreanu, văduva avocatului Constantin Secăreanu. La începutul lui noiembrie a avut loc și alegerea noului comitet al Reuniunii (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XVIII, 1855, nr. 86, p. 333). Au fost alese: Măria Secăreanu, președintă; Efrosina I. Leca, casieră; Măria Apostol E. Popp, secretară; Măria Toma Vasiliu, Măria I. David, Elena S. P. Barcianu, Elena G. Ioan, Zoe Dima, Zoe Corbu, Ana Orghidan și Luiza Ciurcu, membre.

⁵ „Bani de cvartir”, cazare.

* Există câteva momente din viața lui Bariț, când a făcut tentative de a se reîn-
toarce la Blaj, de unde plecase la Brașov. Vezi, de pildă, scrisorile CIV-CV, din care reiese
declarația brașoveanului că vrea să se întoarcă... simplu preot. În toamna anului 1862,
se părea că Bariț va veni totuși la Blaj, de data aceasta oferindu-i-se un post ademenitor:
acela de cînsilier gubernial pentru școlile greco-catolice din Transilvania (vezi *George
Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu, nr. XI—XIV și scri-
sorile lui Alexandru Sterca Șuluțiu din acest volum). Dar se pare că din partea lui Bariț
a fost de fiecare dată simplă cochetărie, fără intenția serioasă de a-și schimba locul unde
își câștigase un nume de glorie. O va face, cu inima îndurerată, după 1870 când, din cauza
atitudinii imposibile a brașovenilor față de el, se va muta la Sibiu.

† În schimb, mutarea lui Bariț la Iași era să devină un fapt împlinit în 1859—1862,
după demiterea lui Laurian din postul de inspector general al școlilor Moldovei (vezi
George Bariț și contemporanii săi, I, p. 186—188), când ministrul Culturii și Instrucțiunii,
Ioan Cantacuzino, dar mai ales D. A. Sturza, se gîndesc la George Bariț ca înlocuitor,
în martie 1859, Bariț era la Iași, de unde trimite două corespondențe: una către minister
(B. A. R., Fond. coresp. inv. 121.108) și alta către D. A. Sturza (idem', nr. 121.109), în care
stabilește condițiile venirii în Moldova, data mutării. Noul inspector general în perspec-
tivă e supus și la un test, ca să se vadă în ce măsură cunoaște problemele bisericii neu-
nite (greco-catolicii erau rău văzuți la această dată dincolo de Carpați). Bariț se achită
și de acest examen, redactînd dizertația *Despre dreptul de alegere al episcopilor și mitro-
poliților în biserica răsăriteană ortodoxă* (vezi manuscrisul la B. A. R., Fond. coresp., inv. nr.
121.109), datată „1859, aprilie 22 c.v. / mai 4”. Studiul e bine documentat și scris elegant,
vioi, într-o limbă lipsită de pedanterie. Finit: „Nedîndu-mi-se mie o temă mai întinsă
despre dreptul alegerii arhiepiscopilor, eu încă nu am îndrăznit a mă lăsa mai adînc în
această materie”. S-a mai păstrat un concept de mîna lui D. A. Sturza, din 1862 (idem,
inv. nr. 121.111 anexă), din care reiese că lui Bariț îi era frică să nu cadă victimă aceleiași
intrigării, căreia îi căzuseră în 1858 Laurian și Alexandru Papiu Ilarian. într-un viitor
volum, cuprinzînd corespondența trimisă de Bariț, vom publica și aceste scrisori.

‡ Preocuparea lui Cipariu pentru tăblițele cerate romane este un capitol aparte
nu numai din activitatea cărturarului, dar și din istoriografia europeană a antichității
romane. Din primul număr al *Organului luminării* (I, 1847, nr. 1, p. 4), savantul nostru
își informează cititorii despre aceste valoroase monumente epigrafice descoperite pe teri-
toriu Transilvaniei. Primele s-au găsit în muntele Letii din Apuseni, într-o fostă mină
romană, pe la 1780. N-au avut o soartă prea fericită, căzînd în mîinile unor profani necin-
stiți, întîmplarea a făcut, în timpul și în urma revoluției, ca o parte a tăblițelor cerate
să ajungă în mîinile lui Simion Balint, protopop în Roșia Montană, în al cărei hotar s-au
găsit tăblițele. Acesta i le-a trimis lui Cipariu, pe măsura descoperirii, făcîndu-i învâta-
tului blăjean cea mai mare bucurie cu putință. Tăblițele cerate sînt seînduri subțiri aco-
perite cu ceară, în care înainte de a fi uscată, se gravau cu un stil de metal litere romane
cursive. De obicei cuprind contracte de vînzare de sclavi sau alte tranzacții comerciale.
„Filele” erau apoi legate între ele sub formă de carte: două pagini față în față, deschise
și utilizabile oricînd, alte două închise și pecetluite, fiind deschise numai în caz de litigiu.
S-au păstrat în mod excelent multe din aceste file închise. Cipariu a fost cel dintîi istoric
român care a descifrat tăblițe cerate. Primele pe care le dă la lumină nu sînt cuprinse
într-o broșură, așa cum voia, ci tipărite în anuarul Gimnaziului din Blaj, al cărui director
era. Curînd după această scrisoare, el intră în rîndul exageților istoriei romane cu cîteva
mostre: *Ex Tabulis ceratis ineditis nouissime Abrudi in Transilvania erutis* (în *Annales
Gymnasii gr. catholici maioris Blasiensis pro Anno scholastico MDCCCLV*. Blaj, 1855,
p. 2). Un an mai tîrziu, în anuarul pe 1856—1857, tipărește noi transcrieri de tăblițe:
Subscriptiones Tabulae cerate prius editae (p. 2) și *Ad Tabulas ceratas* (p. 16). în anuarul
următor, pe 1857—1858, alte transcrieri: *Fragmentum Tabulae cerate*. Va publica un lung
repertoriu din vestitele tăblițe cerate transilvănene în propria revistă: *Archivu peniru
filologie și istorie* (vezi *Table cerate*, în 1867, nr. III, p. 43—51; nr. IV, p. 72—77; nr. V,
p. 101-102; nr. VI, p. 116-117; nr. VII, p. 141-143; nr. VIII, p. 158-159). Și în introdu-
cerea acestui studiu, Cipariu recunoaște că i-au parvenit tăblițele „din benevolenția
și diligenta reverendissimului d. protopop Simeone Balint”.

§ Istorical sas Johann Michael Ackner (despre care vezi scris. LX, n. 15) nu va
publica tăblițele cerate în revista germană sibiană *Transsilvania* (supliment la *Steben-
burger Bote*; apărut între 3 ianuarie 1840—1849; serie nouă în 1850 de numai două numere;..

altă serie din 17 decembrie 1851-27 mai 1861; 6 ultimă serie, din iunie 1861-1863;
apărea de două ori pe săptămînă), ci într-un volum aparte, împreună cu Friedrich Muller:
Die Romischen Inscriften in Dacien, Viena, 1865.

CUI

Bl[aj], 18/30 nov. [1]855

Domnul meu,

Am primit mult prețuitele 2 scrisori din urmă și am văzut blăs-
temățiile. Și I[acob] m-a înștiințat despre toate și i-am răspuns astăzi,
de la care vei primi și această scrisoare, pentru că n-am putut destinge
bine pre adresa arătată: Henner au Stenner?

Deci mă grăbesc a vă răspunde la unele dintr-însele. Și mai întii
pentru R[euniune].

Domnul meu, eu sunt cu toată reverenția către acea adunare
de doamne române nobile¹. De aceea mă și doare că inimicul, prin
emisarii săi, a început a semăna și într-înșua zîzania împărechierii.
R[euniu]nea, neprovocată de nimene de *aici*, — te asecurez pe onoarea
mea, latre cine ce-i place — s-a dechiarat în public, prin gazete rom[â-
nești] și nemț[ești], la Guberniu și la noi, că conform cu ide[e]a esen-
țiale a R[euniu]nei, și nealigînd între confesiuni, vrea să contribuiască
la fundarea unei scoale fetești și în Blaj. Acum inimicul vrea să o abată
de la acest scop, și după ce s-a adunat un capital frumos de 14—15 mii
de la uniți ca și de la n[e]u[uniți], vrea să ne arate ușa zicînd: „Faceți-vă
și voi R[euniu]ne dacă vă trebuie, că asta e a noastră”. Prea frumos!
Asta o puteam aștepta de la sabiniani, dar nu / de la brașoveni. Ci *tîrgul*,
cum se zice, stă din doi și avem și noi un cuvînt a grăi. Pare-mi-se că
fondul acela nu e numai pentru golanele Brașovului, ci pentru ale mar-
torilor, cum i-au numit, din toată țeara, că unde-s martorii Br[ășo]-
vuîui? Golanele astea-s golane azi ca și atunci, și nime nu cercă după
ele, cum era intențiunea R[euniu]nei, ci grămădiră capitale preste capi-
tale pînă [la] 14—15 mii, ca și cînd R[euniu]nea ar fi speculațiune.
Acum marțafoii, dacă văd sumulițele adunate la casa R[euniu]nei,
li se scură balele și ar vrea să le rămînă lor de pomană. Zău că n-aș
fi crezut în viața mea să ajung și zile de rușine ca aste. Io aș fi jurat
că br[ășovenii]-s altfel de oameni. Niște bocotani ca ei să se țigănească
pentru 200 f. C.M., chiar și cînd ar fi din puna lor, *pfui, Teufel, der
ist zu schmutzigt!*²

Am zis că noi orișicum tot vom rădica școala proiectată³. O zic
și acum. Dar ca să resignăm dreptului ce-l au uniții, ca să facem pre
plăcerea ș[agu]niștilor și a zgîrciților, *niciodată*. A ne manifesta în acel
înteles, am face ca vulpea cu strugurii, și pre drept ne-ar putea rîde
și pre noi, cum rîdeam și noi în școală de ea cînd ne-o explica. Apoi în
adunanța generale nu avem nice atîta încredere cît în comitet, că adu-
nanța generale o formează iar / numai br[ășo]vene⁴, ca și în comitet
și așa-i numai nominale. Să văz ce se lucră pînă acum și cum, și de aci
poate vedea și orbul ce se va mai lucra. Nice cealaltă cauză e destulă,

219

197

căci din 14—15 mii vin la 700 f. C M . pre an, afară de colecte și donariuri din care, scoțind 400 f., tot mai rămîne binișor și pentru golane. Deci' cum am zis, descurcă-se R[euniu]nea cum va ști, că io n-am de a mă mesteca în trebile ei și pre a[rhi]e[pisco]pul încă nu-l voi îndemna niciodată la o faptă ca aceea. Cel puțin în urmă vom ști că ce ajung vorbele pompoase, sunt cu sîmbur au goale.

Că n-a plăcut modul tinerei instalațiunei, știam prea bine, ci norma unor asemenea lucrări nu se poate lua gustul ăstui și ălui. Astea au și cer altă normă mai secură. Ș[agun]a și ai săi n-ar* fi vrut nice urmă să mai fie de mitropolie unită, necum de instalațiune cu cardinale etc. Ce să ne mirăm că nu le-a plăcut? Au doară n-a plăcut br[ășove]nilor? Doamne sînte, cine se va mai uita și după gustul lor? I? Sunt și alții căroră nu le-a plăcut, știu bine, ci aceștia întru un punct (ura) toți se unesc și așa nu-i de a le putea face pre plăcere, să stai în cap. Apoi că n-a plăcut descrierea ei cum s-a făcut de mine⁵, încă nu mă doare capul. Io am vrut să o descriu cum a fost, nu să o netezesc după gusturile oame-
220 nicilor gingași. Io n-am nice voie, nice abilitate de a mă face cînd vrei pisică, cînd vrei șoarece. De nu am scris adevărat, refuteze-mi; acolo-i / *Gazeta și Teledracul*⁶. Ci e lesne a strîmba din nas, mai anevoie a căsca gura. Poate că aceia au fost *neutralii*? Doamne păzește de neutrali, carii dau palme blășanilor așa numai *mir nichts dir nichts*⁷. Neutrali de aceia am mai văzut io și d-ta, și le știm neutralitatea bine ce plătește. Astfeli de neutrale se vād și *acolo*. întorcîndu-se în giurul R[euniu]nei ca fluturai, să știi ce a lăsat și pre airea. Neutrale? Oh, vezi bine? Lasă-i la D-zeu, nu mi-i pomeni, că le cunosc și mațele din ei. Meargă în Rusia și dea palme și cu piciorul în c... cît le place și capete asemenea. Aici, cu vorbele lor sunt numai fățari și grobiani. ¹

Aștept cele promise. De răceală, cînd am scris, te asecurez că numai de mine am grăit ca un răspuns la excuzarea d-tale, cum că așa rar mi-ai scris. Io ți-am scris încă și mai rar; d-ta și alții poate să conchideți că sunt răcit, ci io vă asecurai, precum vă și asecurez că răceala fu numai aparente.

Cu destint răspuns însemnîndu-mă al dv. prea plecat,

T. Cipariu mpr. /

¹ Despre Reuniunea femeilor române (vezi sem CI, nr. 4 și scris. CII, inci. n. 1 și 4).

² Ptiu, drace! Aceasta-i foarte murdar!"

³ Scris, anterioară, n. 1.

⁴ Ibid., n. 4; în afara Elenei S.P. Barcianu, întregul comitet îl formează femeile din Brașov, majoritatea soții de negustori bogăți.

⁵ Sub pseudonimul M.S., Cipariu publică în *Gazeta Transilvaniei* (XVIII, 1855, nr. 87, p. 337; nr. 88, p. 341; nr. 89, p. 345; nr. 90, p. 349) un lung articol despre *Instalaținea metropolitului de Alba-Iulia, ținută în Blas la a. 1855, 16/28 octobree*. Două numere mai devreme (*Ibid.*, nr. 85, p. 329-330), într-un alt articol: *Blas, 18j30 octobree*, Cipariu — semnat C. — narase ceremonia primirii nunțului papal Mihail Viale-Prelă, care aducea cu sine consacrarea mitropoliei de Alba-Iulia. Era cel din urmă act al unui lung proces de reactivare a mitropoliei românilor transilvăneni, început în decembrie 1850. Reînființarea mitropoliei greco-catolice a fost una dintre puținele satisfacții pe

teare le-au primit românii în urma revoluției de la 1848—1849 (vezi *George Bariț și coniemporanii săi*, I, p. 173).

⁶ Nici *Gazeta Transilvaniei*, nici „Teledracul” de la Sibiu = *Telegraful român* Inii vor publica vreo critică la articolul lui Cipariu despre instalare.

⁷ „Mie nimic, ție nimic”, adică nemotivat.

CIV

Blas, 10 iun. 1858

Domnul meu,

La scrisoaria confidențială, iartă că nu putui să răspund cu înția ocaziune. Cauza e că n-am vrut să mă grăbesc cu un svat pripit, cu toate că și acum, după cugetarea mai de multe zile, mai că nu mă aflu mai înaintat decît în momentul dintîi. Inșă ca nu cumva întîrziind sau mai amănînd io cu răspunsul, să vii la prepus că doară fac din oarecare răceală, luai acum peana la a doua ocaziune, ca cel puțin să vă înștiințez că v-am primit scrisoarea și mă ocup serios cu obiectul ei.

Și, înainte de toate, aflu că bine făceai spre ușurarea răspunsului dacă-mi scriai că la ce post mai cu alegere ai avea plecare. Nu că doară m-aș îndoi că ocupațiunile literare și de aci înainte-ți vor fi cele mai grate, fiindcă cu ce se ocupă omul în tinerețe cam rămîne și la bătrînețe, ci pentru că în ocupațiunile beserecești sunt unele care pentru omul înaintat în etate sunt obositoare, cum sunt profesurile etc. Apoi ocupațiune mirenească nu știu în diecesă care s-ar cuveni d-voastre, cel puțin nu știu io, dar d[umnea]v[oast]ră puteați și la asta să mă îndreptați ¹.

Destul că, deocamdată, pînă voi conferi lucrul și cu alți amici ai noștri sunt necesitat a mă restrînge la puține reflexiuni. Înținiu, de ce atinsesem mai înainte de 2 ani, numaidecît nu se poate. Metropolitul și-a făcut propusețiunile încă în 1856, întru care dv. nu ați putut intra, pentru că nu vă aflați atunci nice cu *ordines majores*², nice în oficiu diecesan. Adevărat că d[umnea]v[oast]ră nu aveți trebuință a aștepta mult ca alții. Meritele cele ce le-ați făcut și afară de cler vă dau dreptul la prescurtare de timp, inșă cel puțin se cere ca să vă aflați și hirotonit deplin și măcar, socotesc io, de un an în oficiu diecesan, spre a putea intra în numărul proponenzilor. De aceea, svatul meu ar fi ca, cît s-ar putea mai degrabă, să reintrați în oficiu / diecesan, deși — poate — cu ceva sacrificiu. Zic sacrificiu pentru că afară de canonicia în diecese, nu este stațiune nice mirenească, nice preuțească a caria venituri să se apropie de suma acelora ce le aveți acuma. Parohiele rurale, care sunt cele mai cu venituri, nu sunt pentru d[umnea]v[oast]ră, din scopul ce-l arătarăți, că vreți să fiți la un oraș, pentru creșterea pruncilor. Iar proventele orașelor noastre nice că sunt vacante, nice sunt alta decît muritoare de foame.

Rămîne Blașul. Aici ar fi sau Cancelaria metropolitană, inșă pentru asta încă nu-s aplacidați decît 1500 fl. pre an cu totul, din care dacă se plătește la cei de acum' oficianți nu știu, zău, ce mai rămîne. Alta ar fi

vreo profesură, însă bine știți că profesorii noștri din 400 fl. C.M. încolo nu mai ies. La Gimnasiu ți-aș putea face loc numaidecât și ți-aș da și directoratul bucuros. Aste sunt singure ce-ți poci însemna deocamdată.

Dealmintrea vă asigur că cu cea mai mare bucurie v-aș primi, socotind că ați mai stîrni spiritul în aceste trupuri moarte, și io încă aș mai răsufli de unele nevoi. Vezi cum sunt de egoist! Însă d[umnea]-v[oast]ră înștiințați-mă curund, mai chiar și mai definitiv, din parte-mi apromițîndu-vă toată spriginirea cîta se poate plini de la mine.

Și însemnîndu-mă cu distinctă reverenție al d[umnea]-v[oast]ră ca frate,

T. Cipariu mpr.³ /

[Adresa:] An wohlgeboren der Herrn Georg Baritz liber Cronstadt zu Zernesti, Siebenburgen.

¹ Scrisoarea aceasta, ca și cea următoare sînt răspunsurile lui Cipariu la o epistolă surprinzătoare primită de la Bariț. Este vorba de una dintre acele tentative ale acestuia din urmă, de a pleca din Brașov (mai mult, credem, din dorința de a-și îmbunătăți situația materială, avînd familie grea: trei fete și un băiat). Deși n-a dat curs vreunui din aceste imbolduri (vezi scris. C.II, n. 6—7), ele sînt totuși interesante pentru biograful marelui mentor cultural.

² „Dispozițiile celor mari”.

³ Adnotată de Bariț: Răspuns pe larg în 23 iunie 1858”.

CV

Domnule Barit

Blaș, 1 aug. 1858

Am primit și scrisoaria din urmă și am văzut și mai de-aproape ce ți-ar fi cugetat și dorirea. Adevărat că dorirea vi-e prea modestă. D-ta numai simplu paroc într-o parohie rurale! Ce socotești că ar zice lumea? Negreșit, ea s-ar mira de atîta modestie, ci pre a[rhi]episcopul oare cum l-ar judeca? Vezi dar, că asta nu se poate. D-ta poți să ceri, ci io una cerere ca asta nu poci să o recomînd, nice a[rhi]episcopul să ți-o îplinească. Rămîne să ne socotim de alta. Io descoperii lucrul excelenței sale în zilele acestea, și mi-a zis să vă scriu că i-am spus lucrul, ci că să așteptați încă puținei, sperînd că și lucrul cu capitolul se va răsturna într-o parte curund, și atunci va avea loc pentru d-ta mai acomodată. Zisu-i-am și că vicariatul Fogarașului v-ar veni foarte bine, însă ce să facem cu vicariul de acum? Asta e greutatea. După întorcerea exc[elenței] sale de la Viena¹ vom mai vedea ce se va putea face. Am grăit și de directorat, de care mi s-a urît pentru necurmatele secături. Ci mi-a zis că și aici sunt încă multe neîmplinite și *in suspensio*² și au lipsă de răbdare. Dealmintrea, directoriul e datoriu, după planul organizatoriu, să fie și docente, însă cu mai puține ore, pentru ca să aibă timp de ospitat prin clase, iar ceva mai mult decît alți profesori nu se remunerează,

pro honore. Deocamdată atîta, mai tîrziu mai multe, asigurîndu-vă că voi purta toată grigea, precum v-am promis.

Al d-tale prea plecat,

T. Cipariu* j 225

[Adresa:] An wohlgeboren der Herrn Georg Baritz, iiber Cronstadt zu Zernesti.

¹ *Gazeta Transilvaniei*, XXI, 1858, nr. 56, în corespondența *Blaj*, 18 august 1858, informează că mitropolitul Șuliuțu „cu începutul unei curente călători la Viena, ca să ia parte la solemnitatea botezului mlădiței ce va da Dumnezeu prea bunului nostru Domnitor”.

² Neocupate, în suspensie.

³ „Benevol”.

⁴ Adnotată: „Răsp. 20 aug. 1858”

I

CVI

Blaș, 3 sept. 1858

Domnul meu!

Scrisoaria d-v. mi-a venit ceva mai tîrziu decît Dima Comșa *, care întrebese de una ca aceea, însă io și pînă atunci l-am primit și primesc, fără împiedecare pre oricine, numai să fie om de omenie. Dealmintrea încă voi să vă împlinesc și cealaltă dorire, și cu ocaziune nu voi lipsi a vă trămite din toate cîte mai am. Din cele anunțate la a. 1855 unele au rămas încă netipărite¹, ci s-au tipărite altele în locul lor. Că după ce publicul nostru nu se prea bate după cărți să cumpere, nice prea tare să cetească, așa nu rămîne decît să mai tindem ceva tinerimei scolastece, care dacă nu ar cumpăra cărți românești, totu-i caută să cumpere măcar nemțești.

Diatriba lui Eliade nu am văzut-o, și pînă în ora ce văzui în scrisoaria d-v., nice am vreo știre. Atît auzisem că Ș[aguna] afurisese edițiunea lui E[liade] de Paris, însă nice pre asta, adecă afurisia, nu o văzui. De unde poți vedea în cîta ignoranță ne aflăm în cele dinafară! D-ta însă de ai pre a lui E[liade], adecă *Diatriba*, multă plăcere ne-ai face împărtășindu-ni-o măcar pre scurt timp². De la E[liade] primii numai *Prospectul Bibliei* și al *Biblicelor*, ci neaflînd încă modru de a-i trămite prenumerațiune, poate că nu va mai continua a-mi trămite altceva, cu toate / că s-ar afla vreo 4—5 prenumerați și aici.

De Maiorescu încă numai înainte de vreo cîteva zile înțelesei că se află la Brașov etc. Cei de la Viena veniți ziceau că s-a dus la Moldova. O scrisoarie ce-i trămiseseam despre moartea tătîni-so mi-a venit de la Viena înapoi, așa cît i-am fost pierdut urma. O broșurică adresată mie, de care mă înștiințase că mi-o va trămite, încă fu uitată. Însă de știam că a venit la Brașov, poate că veneam și io la Arpătac în loc de Basna, ce acum e tîrziu. Vă rog să-i spuneți de la mine salute multe.

„La noi a și început toamna. În ziua de S[finta] Măria am avut furtună cumplită cu grindine, după care s-a răcit atmosfera, și cucuru-

zele încă ni-s necoapte. Struguri prea puțini, prospect de vin = 0. Sărăcia anului și pînă acum se simte în puținătate studenților. În Gimnasiu s-au imatriculat în est an cu 100 mai puțin decît în anul trecut. În norme abia, să zîc, a fi 100 cu totul. De ne-ar păzi numai D-zeu de brumă prea timpurie!

Aici se așteaptă pre duminică seara (5 aug.) metropolitul să sosească de la Viena⁴, după care curund va sosi și nunciul apo/stolic, cu 2 teologi, împreună cu ep[iscop]ii eparchiali spre a se ținea sinod provinciale, care se va începe pre la 1 sept. vechi⁵. Venirea-i va fi prin Logos, iar întoarcerea pre la Gherla și Oradea⁶.

Vei fi văzut programa scolastică a noastră din est an⁷. În urmă — cu altele — voi să o trămet și d-v în mai multe exemplarie. Tema ce am lucrat-o e lucrată și românește în tom[ul] al *Crestomației mele*⁸. Vă rog, cînd vă va veni cartea amină, să o cetiți cu de-a mărunțul și ce ați afla au nedeplinit, au smintit, să-mi însemnați. Io însumi am aflat mai multe, după ce s-au tipărit amîndouă, care mai nainte nu le ștusem. Erorii ce s-au vîrit în cea românească tacite s-au coars în cea latină, și se vor corege espresu cu adausuri și continuare în tom[ul] II al *Crestomathiei*. Special v-aș face atent la edițiunile și manuscrisele românești de înainte de 1700 și la cele brașovenești încă mai mult⁹.

Dar din țeară nu se mai poate căpăta nice o carte? Nemethi de mult mi-a promis unele, și tot aștept.

Fi[i] sănătos. Al d-v. prea plecat,

F. Cipariu mpr. /

¹ Negustor brașovean.

² în *Gazeta Transilvaniei*, XVII, 1854, nr. 100, p. 999 (articolul *Blaș*, 8 decembrie. *Literariu*), apărea și următorul anunț interesant, referitor la activitatea literară a lui Cipariu:

„D[omnul] canonic Cipariu tipărește mereu la: *Principia de limba română*, ca complement *Gramaticii*, edițiune nouă, revăzută și complenită; *Acte și fragmente pentru istoria besericeii române*, mai ales în Transilvania și Ungaria, înainte și după unire, partea I. Ea va cuprinde, între altele: excerpte din *Istoria* lui Samuele Klein de la Atanasiu I pînă la Gregoriu Maior; acte pentru deschiderea școalelor din Blaș la 1 nov. 1754; biografia lui I. Bob scrisă de sine însuși; *Disertațiune despre începutul românilor*, episcopiele și mitropolia lor de supt Grigoriu Maior. Aceste două din urmă, în limba latină, și alte mai multe documente, românește și latinește, cu notele editorului; *Noul Testament* cu litere latine, revăzută după textul grecesc; *Istoria biblică a vechiului testament*, cu înseși cuvintele Scripturii, după testul *Bibliei de București* de anul 1688, revăzută spre azul preoților, dascălilor și școlarilor, cu slove [...] Se mai lucră și alte două gramatici, cu toată silința, despre care va ieși publicare cît de curînd”.

³ O extraordinară întîmplare de epocă, unul din acele spectacole celebre pe care Ioan Heliade Rădulescu le oferea contemporanilor. Plictisit de exil, — după cum singur recunoaște — acesta se aventurează în traducerea *Bibliei*, din care își tipărește primele două cărți ale *Vechiului Testament*, la Paris, în 1858: *Biblia Sacra ce coprinde Vechiul și Noul Testament, tradusă din helenește după a celor șaptezeci*. În paralel, nebuloșul Heliade se lansează într-o serie de comentarii — interesante în sine dar lipsite de sistem și coerență — asupra severului material biblic. Rezultă o carte paralelă, cea mai neobișnuită din cariera scriitorului: *Biblicele sau notițele historice, filosofice, religioase și politice asupra Bibliei*, Paris, 1858. În *Prolegomenele* cărții, poetul face o incursiune în istoricul traducerii *Bibliei* la noi, după care eșuează în nebuloase considerații politice, rezultate din sentimentele de moment ale exilului. Era în martie 1858. Încîntat de opera sa — more solito! — Heliade are imprudența de a-i trimite cîte un

exemplar din *Biblie* și *Biblicele* (*Geneza* și *Ieșirea*, traduse în prima, comentate în cea de a doua) teribilului arhiereu transilvănean Andrei Șaguna. Șaguna era omul pe care lucruri infinite mai puțin temerare îl scoteau din sărite. După un moment de uimire, el acționează în stilul său: redactează o recenzie crîncenă la adresa întreprinderii lui Heliade Rădulescu, pe care o trimite ca circulară pe la toate parohiile. *Biblia* de la Paris devine prohibită și anatemitată. Circulara s-a tipărit în *Telegraful român* (VI, 1858, nr. 22 din 29 mai, p. 85—86), constituind o grea lovitură pentru traducătorul și comentatorul biblic ad-hoc. Căci tocmai acest lucru îi reproșează Șaguna: incompetența de a face astfel de traduceri, pentru care sînt chemați slujitorii bisericii, apoi interpretarea falsă a învățăturilor, pînă la necredință și păgînism. Îndeamnă toate ierarhiile neunite să ceară satisfacție „pentru vătămarea așezămîntelor bisericii, prin această ediție profană din Paris”. *Naționalul* din București (I, 1858, nr. 55 din 10 iunie, p. 217—218) sare imediat în apărarea lui Heliade Rădulescu, în articolul *Biblia* de Al[exandru] P[lagiano]. Laudă și recomandă publicului *Biblia* de la Paris și se indignează de gestul din *Telegraful român*. Heliade, la Paris, parvenindu-i ziarul sibian, are una din acele izbucniri apocaliptice, de care se îngrozeau unii contemporani, se amuzau cei mai mulți. El întreprinde comentariile biblice ca să-i răspundă lui Șaguna: „Lăsăm biblicele ca să apărăm *Biblia!*” Răspunsul său s-a publicat mai întîi în *Naționalul*, sub forma unei serii de scrisori din Paris (I, 1858, nr. 68, p. 269-270; nr. 69, p. 273-274; nr. 70, p. 276-277; nr. 71, p. 281-282; nr. 76, p. 302; nr. 77, p. 305—306; nr. 79, p. 313), apoi în broșură aparte, în fine, sub formă de capitol — *Scandalul sau pedica* — în *Biblice*. Apărarea e o autobiografie lungă, o autoapologie impudică pe zeci de pagini, urmată de atacuri gălăgioase și incoerente la adresa lui Șaguna: „Domnia sa, lepădîndu-se de episcopia sa [?!], a lucrat ca cel mai după urmă dintre baroni, căci aceștia, deși n-au făcut profesio de religioșitate, legile — însă — lealității nu-i lasă a comite un asemenea abus de confidență, devenind sycophanți [trădători de secrete — n.ns]”. Polemica îl incită, pînă la caragialescul cel mai pur:

„Eu nu sunt nici muscal, nici muscălesc
Nici neamț, nici nemțesc
Nici fanariot, nici fanariotisat
Nici ciocoi, nici ciocoiesc

Nici bigot, nici necrezător
Nici theocapil, nici ateu
Nici despot, nici anarhist
Nici pedant, nici Sarsailă
Nici slavonist, nici dăcist
Ci român adevărat, din moși, din strămoși!”

Nu, nu e vorba de nici un umor: Heliade e serios, grav și vindicativ ca un arhanghel! Cît despre Șaguna, acesta nu savura nici umorul direct, nici pe cel indirect. Două caractere vehemente se ciocneau într-o problemă neesențială, ducînd lucrurile la patimă și jignire personală. În octombrie 1858, episcopul transilvănean tipărește și el o broșură (fără titlu, începînd ca o pastorală obișnuită: *Andrei, din mila lui Dumnezeu dreptcredinciosul episcop al bisericii greco-răsăritene ortodoxe în Marele Principat al Ardealului...*). Atacurile la adresa „biblicistului parizian” sînt reluate și mai pe larg. Contemporanii numesc această broșură *afurisenie*. Polemica n-a mai continuat. Heliade a mai comentat *Leviticul*, **SL** treia carte a *Bibliei*, după care elanul său biblic s-a oprit.

⁴ Vezi scris, anterioară, n. 1.

⁵ Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXI, 1858, nr. 58, p. 238: „Eminența sa nunțiu apostolic în Viena, arhiepiscopul de Lucea a și sosit în Blaj, spre a vizita pe românii ardeleni, carii sunt uniți cu biserica Romei. Eminența sa va petrece vro 4 săptămîni în țara aceasta și apoi se va re-ntoarce iarăși la Viena”. Mai tîrziu (*Ibid.*, nr. 61, p. 244—245, corespondența *Blaș*, 14 septembrie 1858) descrie ceremonia primirii nunțiului papal la Blaj.

⁶ Pasajul dintre ghilimele („”) s-a publicat ca relatare în *Gazeta Transilvaniei* (XXI, 1858, nr. 58, p. 238) sub titlul *Dintre Tirnavi*, 4 septembrie n[ou]a.

⁷ Adică programa cursului de literatură română, ținut de Cipariu la Gimnaziul din Blaj (vezi nota următoare).

⁸ În 1858, Cipariu își tipărește lucrarea *Crestomația sau analecte literare* din cărțile mai vechi și nouă românești, tipărite și manuscrise, începând de la secolul XVI pînă la al XIX, cu notiță literarie. De la pagina IX — XXVIII e *Notița literarie*, un scurt compendiu rezumativ al literaturii române pînă la 1700, de fapt un recital obișnuit de erudiție a lui Cipariu. Din scrisoare înțelegem că „notița” este traducerea din latină a programei alcătuite de el pentru gimnaziștii din Blaj (vezi nota precedentă). Varianta oficială, latină, a programei: *De Re literaria Valachorum* s-a tipărit în *Annales Gymnasii gr. catholicii maioris Blasiensis pro Anno scholastico MDCCCLVIII* [1858] editat de T. Cipariu, Blaj, 1858, p. 3—27. Partea cea mai valoroasă a notiției — ca și a programei! — sînt listele de tipărituri, pe secole și provincii, pînă la 1700, pe care le cunoștea el: din secolul al XVI-lea consemnează 7 tipărituri; al XVII-lea: în Transilvania — 12 și un manuscris, în Țara Românească — 24 și două manuscrise, în Moldova — 11.

⁹ Dintre tipăriturile brașovene, Cipariu enumera (la sec. al XVI-lea) următoarele: *Psaltirea* lui Coresi din 1560; *Tetraevangelul* aceluiași din 1580; *Pravila* din 1580; *Til-eul evangheliilor* din 1580 și o *Evanghelie cu tile* din același an.

cvn

Amice !

Blăș, 31 dec. [1858]

Voiam să vă scriu răspuns la scrisorile din sept. atunci cînd le primisem, ci văzînd dintr-însele că te gătești a merge de-acasă, am lăsat pînă de altă dată și așa, din zî în zî, a rămas pînă în ziua de astăzi împreună cu cărți cu tot.

Cărțile însă sunt gata și vor pleca luni cătră Sabiniu, trămîțîndu-le la d. Veștemianu¹, care negreșit vi le va trămite cît se poate mai curînd, cu toate că nu vă socotesc să aveți lipsă așa mare de ele cît să fiți nerăbdători.

Din prețul lor, după ce le veți primi, vă rog să plătiți pentru mine 1 f. 42 cr. C.M. lui W. Nemeth pentru unele cărți ce mi-a trămis.

Intre cărțile trămîțînde, cu mulțămîtă vă rătrămit *Critica* sau *Răspunsul* lui Eliade, care în urmă s-a aflat aici la noi, în mai multe exemplare de ale *Naționalului*, trămise la mai mulți nu știm de cine.

Am văzut și am cetit ce răspuns a căpătat Eliad de la ortodoxie.

D-lui Mureșan vă rog să-i străpuneți acclusul pentru foaie, rugîndu-l serios ca de laude prea mari, cum sunt *corifeul* etc, să se astîmpăre, de nu alta, însă măcar luînd aminte că laudele prea mari vatămă pre mulți și chiar pe lăudatul, care — de e om de omenie — trebuie să-și simtă nedemnitățile de a fi prea lăudat. Apoi, și cînd laudele sunt drepte, iar oamenii sunt pizmoși, și încă din aste laude de multe ori s-au început intrigi, defaima, apoi și altele³. / Io v-aș putea arăta asta cu documente amină. Apoi este o partidă care cu ochi cînești caută la oricine e unit. Deci, ca să nu vă mai faceți cel puțin mai mulți inimiți, vă poftesc ca să vă stîmpărați în laudele a lor noștri.

Cineva (o persoană dealtmîntea mie ingrată) — ce să neg! — a cerut să-i dau o mulțime de date istorice asupra versiunilor *Scripturei* în limba românească. Io nu am voie să-mi pierz timpul scriind pentru oricine, ca cu penele din osteneala mea să-și acopere golătatea. Totuși, materia, după a mea părere, e demnă de a fi tratată specialmente, în legea neologilor. Deci dacă socotiți că poate să intereseze publicul

d-lor voastre, înștiințați-mă și așa voi scrie, de unde nu, nu. Că pre persoana aceea o poci frumos mulțăm și cu mai puțin. Nota bene: acest om care ca toate răspunsurile la o mulțime de întrebări să i le și documentez, copiindu-i toate documentele ce ar fi de lipsă. Ce socotiți, oare fi-vor după gustul și al publicului *Gazetei*? Și de nu, cum și în cît? Căce scrisoaria, după acel proiect, ar veni cam lunguță, La caz cînd v-ați învoi să o tipăriți în *Foaie*, numai 2 v-aș cere, întîi: 1° să nu lăsați afară accentele ce le pun io în vocalile din urmă; 2° ca să-mi tipăriți *extra*, în broșură aparte, în 8°, acea scrisorie în vreo 50 exemplare, care voi să le împart la amici, și pentru care voi să plătesc spesele edițiunei⁴. Că aici să o tipăresc în așa puține exemplare, nu-mi dă mîna. Văz că și aiurea se fac asemeni copii. /

Vă rog, în urmă, ca din cînd în cînd să mă cam înștiințați de cărți istorice românești ce se tipăresc în Principate, ca să mi le procurez, că de alte fleacuri n-am trebuință. D-v în puseciunea în care vă aflați negreșit că sunteți în stare de a da asemeni înștiințări. Bine ar fi cînd și în *Foaie* nu le-ați trece cu vederea, că se află amatori⁵.

Și poftindu-vă sărbători și An nou fericit, rămîi al d-v[oast]re ca frate,

T. Cipariu mpr. ⁶ /

¹ Anton Veștemian, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Nicolae Maniu, nr. X, n. 9.

² Vezi scris, precedentă, n. 3.

³ „Acclusul” este un articol-scrisare al lui Cipariu: *Blăș, 19/31 dec. 1858. Dom-nule redactoriu !*, tipărit în *Foaie pentru minte...*, 1858, nr. 35, p. 227—229. Foaia brașoveană semnalase apariția lucrării lui Cipariu *Crestomația sau analecte literare ...* și reproducesse părți ample din *Notiția literarie* (vezi scris, anterioară, n. 8) în mai multe numere: 1858, nr. 7-8, p. 26-28; nr. 30, p. 193-194; nr. 31, p. 195-197; nr. 32, p. 203-205; 1859, nr. 1, p. 67. într-unui din numere (1858, nr. 30, p. 193), Iacob Mureșanu îl lăudase pe Cipariu de o manieră considerată de acesta inoportună. Acum îi „acludea” citeva completări și rectificări la părțile reproduse din *Notiția literarie* în numerele 31—32 și voia să se asigure că nu va mai fi lăudat la subsolul revistei, după obiceiul lui Iacob Mureșanu.

⁴ Nu știm nimic despre scarta unei astfel de lucrări a lui Cipariu.

⁵ Marele epistolar al lui Bariț reflectă permanent lăcomia, interesul nestăpînit al învățaților transilvăneni pentru lucrările confracților de dincolo de Carpați. Cu atît mai mult al lui Cipariu, care este cel dintîi exget al bibliologiei românești de formație științifică severă.

⁶ Cu adnotarea lui Bariț: „1858, 31 dec, Timoteu Cipariu; scrisoare interesantă”.

CVIII

Blăș, 1 febr. [1859*]

Amice,

Nu am vrut să mustru pentru complemente în foi, D-zeu păzească, ci numai m-am rugat ca să se modereze *, atît întru interesul *Foaiei*, ca să nu-și înmulțească inimici, cît și pentru mine, ca să nu judece lumea că-mi plac laudele nenumărate. Io, frate, de cînd sum, laude n-am vînat, ci de a judecat cineva bine despre mine și moderat, am simțit și io bucu-

rie ca tot omul, iară lauda nemăsurată mi-a fost urîță, vă încredințez pre onoarea mea. Pentru că nice un om, carele se cunoaște pre sine cît de puțin, nu poate să nu-și afle scăderi în orice privință, și așa, vrînd nevrînd condamnă lauda fără măsură. Io, de nu aș ști pre d. Mureșanu că e înemă curată, m-aș fi și maniat pre d-lui². Alții-l vor socoti un lingușitoriu (măcar că nice poate să fie), alții partizan uniților, alții cap nepreceptoriu. Deci-mi place că văz că d-ta simți intru ăst obiect una cu mine și sperez că asemenea nu se vor mai tîmplare.

Cărțile nu s-au trămes încă de aici, căci sasul care era să le ducă n-a mai venit. Deci, ca să nu mai întîrzie, le trămet astăzi cu poștia. D-ta trage afară din suma contului care vi se alătură în pac suma spelelor trămiterei și ce ați plătit au veți plăti pentru mine la Nemeth, iar restul vom computa la *calendariele*³ d-tale.

23i 100 calendarie și 50 cărțicele de bani⁴ s-au trămes de la Romer & Kamner cu datu Brașou 20 nov. 1858 / la cancelaria Gimnasiului de aici, *insă fără aviso și nefrancate*. Io primind acel pachet și neștiind de la cine vine și ce cuprinde era să-l trămet *retour*, mai ales că trebuia să plătesc porto 1 f. 35 cr. mon[edă] austr[iaică]. Și, într-o adevăr, io nu mă poci destul mira cum acea firmă poate să urmeze astfel în cuntra a toată datina și cu risicul său. Ci văzînd pre pecetul pacului numele „Romer et Kamner” îmi veni aminte că poate să fie un pac calendarie de ale d-tale și așa plății și le desfăcui.

Din acele 100 calendarie au trecut pînă astăzi 50 și mai sunt încă 50 nevîndute. Scrie-mi dară ce să fac cu ele: să le mai țin și pînă cînd, au să vi le retrămet? Din cărțicelele de bani s-au vîndut 24 ex. și mai sunt 26.

La calendarie am o oserbațiune! Ai retipărit într-însul *Vocabulariul botanic* al meu din *Organ*, fără de numele auctoriului, încă nice cu învoirea mea⁵. Insă io nu vă mustru pentru aceea, măcar aș putea pretinde să vă dechiarăți în public. Căci presupui cum că ați făcut pentru ca să nu scandalizați pre nefrați. Fie! Numai cît așa d-ta cu frațele Iacob vă aflați *in extremis*: el laudă prea tare, d-ta nice numele măcar nu-l pomeniți; *les extremes se touchent*⁶. Te rog numai să nu iai aste oserbațiuni în nume de rău, ci numai în glumă, căci io din astfel de impromuturi nu numai nu fac nemica, ci încă-mi pare bine dacă pot să se întrebuițeze spre ceva scop bun. În *Dicționarul* meu, cînd se va tipări, de se va tipări vreodată⁷, acel *Vocabulariu* se va afla cu mult mai copios.

Cu Popescu⁸ nu-ți poci promite din parte-mi mai nemica. El și de la mine a luat cărți spre vînzare, ci rău plătește. Dînsul e încă tot aci ca profesor în Gimnasiu, ci d-ta trage-ți seama cu el încă în *est an*. Pentru toată tîmplarea, și io-i voi aduce aminte de cele ce-mi comiteți.

23i Vă mulțămesc foarte pentru promisiunea de cărți ce-mi veți aduna călătorînd prin Moldo-România⁹, și cu altă oca/ziune vă voi împărtăși un fel de catalog de cele ce aș dori să le am. Scopul meu este de a aduna: 1° tot feliul de cărți românești tipărite pînă la anul 1700; 2° tot feliul de cărți tipărite românești de la 1700 pînă la 1830, afară de cele beserecești; 3° cărți istorice tipărite de la 1830 încoace, împreună cu m[anus-

cri]se românești din orice timp. Aste voi să le adun pre seama Bibliotecii diecesane, de care cu învoirea excelenței-sale și a Capitului m-am apucat încă în toamna trecută să o ordinez și să o întemeiez¹⁰. Io fiindcă am și *dublete* multe, te rog la ce bibliotecă românească le-aș putea dona? Apoi alt scop mai am, ca să-mi completez și să-mi continuez *Notiția literaria* împreună cu *Analectele*¹¹, măcar că nu poci defini cînd se va tîmpla aceea, pentru că am mulți bani băgați în cărțile tipărite și vin foarte pre încet înapoi. Însă numai pace și sănătate să avem, cealalte vor fi cum va vre D-zeu.

Despre conferențele de ast-toamnă¹² ceva speciale nu vă poci împărtăși, că atîta vă asecurez că scopul și tendințele Romei cu uniții nice într-un tip nu bat acolo ca să ne strice ritul sau disciplina beserească. Dorirea Romei e numai ca să se informeze deplin despre ritul și disciplina beserecei noastre și în cele jurisdicționale, pre cît s-ar putea să se aducă o uniformitate între eparhiile noii ierarhii românești. De cele dogmatice, de sine se înțelege, că ca uniți suntem îndatorați a crede una cu Roma, iar de *rit* Roma chiar și protestează în contra celor ce lătesc faima că ar vrea să facă cea mai mică schimbare. Mai multe ași putea adauge încît adecă nu vatămă secretul ce l-am promis, ci dv. socotesc că și acestea vă vor fi din destul.

Cu destintă reverenție însemnîndu-mă, al d-tale prea plecat,

T. Cipariu mpr.

P.S. Vă alătur ceva aici¹³, iar în pac și altă ce. /

¹ Vezi scris, anterioară, n. 3.

² Pentru laudele exagerate din 1858 (vezi idem).

³ Exemplele trimise la Blaj din *Căldariu pentru poporul român cu privire la mai multe cerințe ale lui, pe anul comun 1859* (vezi despre George Bariț editor de calendare la Ion Mușlea, *Calendarile lui Bariț (1852—1865) cu documente inedite privitoare la editarea, tipărirea și difuzarea lor*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, II, 1957, p. 255-260).

⁴ Tipăritură neidentificată.

⁵ în volumul pe 1858 al *Căldariului...* (p. 25—35), Bariț reproduces jumătate — literele A-F — din *Vocabulariu de numele plantelor transilvane, românesc, latinesc (după sistema lui Linne, L), nemțesc și unguresc*, pe care-l tipărise Cipariu cu peste un deceniu în urmă, în *Organul luminării*, I, 1847, nr. 30, p. 161—162; nr. 31, p. 167—168; nr. 32, p. 173-174; nr. 33, p. 179-180; nr. 34, p. 185-186; nr. 35, p. 191-192. în *Căldariul...* pe 1858 se va publica restul *Vocabulariului* (p. 15—32), respectiv literele G-V.

⁶ „Extremele se ating”.

⁷ Nu se va tipări.

⁸ Ioan Popescu, 1827—1879, născut în Suciul de Jos, din Comitatul Dăbîca, a făcut liceul la Baia-Mare iar teologia la Blaj. între 1851—1854 a fost castelan (administrator) metropolitan iar în 1854—1855 învățător la norme. Doi ani după aceea devine profesor de istoria și limba maghiară la liceu. în 1868 a plecat paroh și protopop la Mediaș.

⁹ Bariț se pregătea să plece în Moldova, pentru a prelua funcția de inspector general al școlilor (vezi scris. CII, n. 7).

¹⁰ Lucru îndeplinit în mod strălucit, Cipariu evidențiindu-se ca cel mai mare bibliofil din cultura noastră.

¹¹ *Notița literară*, respectiv încercarea lui Cipariu de a alcătui o istorie factologică a literaturii române n-a mai continuat, în anii următori fiind absorbit de lucrările lingvistice și istorice.

¹² Ținute eu participarea nuntului apostolic din Viena (vezi scris, CVI, n. 5)§

¹³ Acest „ceva” e un catalog de cărți pe care i-l trimite lui Bariț:

„Catalog

	fl. C M.	cr.
1 <i>Catechismul unirei</i>	—	—
1 <i>Octoih mic</i>	—	24
1 <i>Compendiu de gram[atică] rom[ânească] ed. II</i>	—	30
1 <i>Știința S[finiei] Scrip[ture]</i>	1 f.	—
1 <i>Gramatecă latina I parte</i>	1 f.	—
1 <i>Crestomația s[au] Analecte t. I</i>	1 f.	—
1 <i>Acte și fragmente</i>	1 f.	—
1 <i>Elemente de limbă rom[ânească]</i>	1 f.	6
1 <i>Convențiunea</i>	—	—
1 <i>Legea de căsătorie</i>	—	—
1 <i>Annales Gymnasii 1858</i>	—	—
1 „ 1855	—	—
Blaș, 1 febr. (1)859	Suma:	CÎT

T. Cipariu m. pr.

Portarea am trămes-o la a. (1)855.

Istoria Biblică a trecut toată.

P.S. Erdelyi, baron, *Enciclica*, exempl[arul] meu autograf.

Cele comunicate ale lui Eliade”.

CIX

Blaș, 4 mait. 1859

Domnule și amice,

La 1 febr. vă scrisesem de multe, între altele ce să fac cu calendarele și cărțile de bani¹ ce au rămas netrecute (42 calend. și 24 cărți de bani) etc. Totdeodată v-am trămes și 1 pac cu cărți. De aceea poți precepe cât de mare mi-a fost mirarea că în 25 febr., scriindu-mi ziceți că cărțile nu v-au mai venit. Vă rog căutați-le la poștia de la Brașou, că nu se poate ca de atîta timp să nu sosească din Blaș, cînd ar fi putut sosi chiar și din New-York. Țidula de la poștia noastră e în mîna mea și sună pentru 1 pachet în preț de 6 f. 30 cr. v.a. și măsură de 2 p. 24 l. Datu: Blaș 1—2 febr. (1)859. Și de cumva nu s-ar afla acel pachet, vă rog să mă înștiințați înainte de a pleca în Moldova. Io dedesem în comisiune să-mi trămită cineva de la Iași *Uricariul*², care poate că și *d-voastre* vi-e cunoscut și cartea Dăscălescului despre țințari, ci de 3 luni de zile tot în deșert aștept. Fie-ți aminte, rogu-te, împlînd pre acolo, de se mai află ori nu. La București știam că ai / fost, că Maiorescu mi-a pomenit într-o scrisoarie.

Poftim cale bună și să te întorci sănătos. Al d[umnea]v[oast]re ca frate,

T. Cipariu mpr. /

[Adresa:] An Wohlgeboren der Herrn Georg Bariț iiber Cronstadt a Zărnești.

¹ Scris, anterioară, n. 4.

² Publicație efemeră din Moldova.

CX

Blaș, 22 iul. 1859

Amice!

De mult vă sum datoriu cu răspuns la scrisoaria din 19 ale trecutei și astăzi încă încep cam tîrziu, ci iartă dacă împregiurările așa au adus cu sine. Cătră capătul lui iuniu și începutul lui iul[ie] nu-mi mai rămînea timp nice să mă rog lui D-zeu, cumu-i zicala, atîta mă îmbătară examinare de trecere și de maturitate, împreună cu alte nevoi de care omul nu mai poate scăpa. În urma d. Rațiu¹ se tot gată să plece la Arpătac cu *familia toa*ă*, ci tot nu mai pornește, că încă nu au secerat și cărat tot etc. Io credeam că cu acea ocaziune o să-mi iau timpul în dinți și să vă scriu multe și multe, ci iacă timpul trece și încă tot nu v-am scris.

D[omnul] Popescu² e sănătos și s-a dus pre vacațiune acasă și se va întoarce pre 1 sem. Vă fac însă atenți ca să nu-i mai creditați nemica, că vă spun drept că de nu ar fi datoriele și resturile de pre cărți ce le-a luat de la mine și de la alții cu care s-a încurcat foarte, poate că l-am mai și dispensa de la acest oficiu. / Iar așa va să plătească tot și tuturor, mai ales că are și unele *speculații*.

De la mine sumele ce se vin pentru 64 calendare vîndute și 27 cărți de bani le vei primi prin d. Rațiu împreună cu cărțile nevîndute. Calendarele ca să treacă mai bine, trebuie tipărite și trămise timpuriu, almintrea oamenii-și cumpără sau de aiurea sau de alt feli³. Cărțile de bani n-au putut trece toate, măcar le cereau la început foarte, pentru că să păreau oamenilor prea scumpe. „Șiasă cruciari de argint pentru o sfîrlă de carte! Cine au mai auzit?” ziceau mușterii și aruncau cartea înapoi. Și mi se pare că aveau drept. Io de tipăream asemenea carte o dam cu 2 cr. C M. Oamenii prețuiesc cărțile nu totdeauna după valoarea internă ci după *volume*: dacă dă bani mulți, vor să aibă și marfă groasă.

La studenții cari-i recomandați le-am făcut toată înlesnirea, însă după cum meritau, și crez că și fără *pacea* de astăzi încă ar fi scăpat.

Vă mulțamesc de știrile literare anticuarie din principate, însă n-am multă sperare că cu tezaurul moldovenesc voi putea cîndva să mă folosesc. Că în Moldova cine să meargă după acele cărți, mai ales dacă nu ști omul nice că ce feli sunt; iar fără catalog nime nu poate să știe prețul intern al lor⁴. Moldovenii, ca și alții, cum a fost și *Orbul*⁵ de la București, adună, nu le folosesc pînă trăiesc, mor și se împrăștie. /

Am înghețat dacă am văzut că ce ai lăsat din mîna: 1200 pre an!⁶ Mare tentațiune căreia nu știu cîți oameni ar avea curagiu de a rezista! Ci io, că ai rezistat, te laud. Pînă eram mai tînăr, eram și io de principiu: *Ubi bene, ibi patria*⁷. însă de ce nu-mi aduceam atunci aminte, cunosc acuma. Vai de omul în țeară străină! Bine zice neamțul măcar de astă dată: *Bleib zu Hause, und nähre dich ekrlich*⁸! Mai ales cînd omul are și familie, și nu stă de sărit în apă. Vezi bietul Maiorescul cit trapedă din țeară în țeară, și alții săracii, de carii și se rumpe înema, vîzîndu-i cu talentele lor mîncînd pine imputată.

*Caeterum*⁹, noi ne bucurăm că avem pace, anul ne promite să fie mănos, pînă acum toate sunt în cea mai bună prosperare. Numai să fim sănătoși.

Al dv. prea plecat,

T. Cipariu mpr.

P.S. D-lui Moroșan era să-i scriu despre școala de fete ce se înființează aici și fără Reuniunea dv. Concursul se va publica prin Exc[elsa] C[esaro] R[egească] locutenenție. Ci neavînd acum timp, spune-i această știre cu gura, mai ales întru interesul persoanei știute.

Idem /

¹ Ioan Rațiu, care locuia la Turda.

² Ioan Popescu, despre care vezi scris. CVIII, n. 8.

³ Adică din cele neunite, tipărite de Șaguna la Sibiu.

⁴ Bariț se întorsese din călătoria din Moldova (veri scris. CU, n. 7).

⁵ „Orbul” pare să fie căpitanul Constantin Olteniceanu din București (vezi Ioan L u p u, *Un bibliofil român din prima jumătate a veacului al XIX-lea: căpitanul Constantin Olteniceanu, în Studii și cercetări de bibliologie*, voi. III, București, 1960, p. 129—152).

⁶ Și pe noi, ca pe Cipariu, ne intrigă refuzul lui Bariț de a ocupa un post care echivala, ca salariu, cu al unui ministru (acela de inspector general al școlilor Moldovei; scris. CII, n. 7). Ceva mai mult, într-o scrisoare către D.A. Sturza din 25 martie 1859 (B.A.R., Fond. coresp. inv. nr. 121.108), Bariț se roagă „să binevoiați a scădea cifra salariului de inspector la 700 # iară cifra banilor de drum la 60 #”. Toate acestea înseamnă (vezi și scris. CU, n. 6—7) că acesta nu voia să părăsească Brașovul, ci doar să-și mărească valoarea morală în ochii contemporanilor și, firește, ai iubiților săi brașoveni, care nu vor întîrzia să-i amărăscă bătrînețele în cel mai nemeritat chip.

⁷ „Unde e bine, acolo e patriă”.

⁸ „Rămii acasă, ca să te găsească moartea”.

⁹ „Dealtfel”, „cît despre celelalte”.

CXI

Blaș, 4/16 nov. 1860

Amice !

Exc[elenta]-sa d. mitropolit mi-a încredințat acea onorifică comisiune ca să vă scriu în numele și din partea aceliași cum că vă pofteste, de cumva stările împregiur vă iartă, ca să luați parte la deputațiunea ce pleacă la Viena spre a mulțami Maiestaței-Sale pentru libertățile ce ni le-a garantizat de nou¹.

Exc[elenta]-sa va pleca de aici miercuri dimineață (via Arad) și are de cuget să sosească în Viena în 24 nov., mult 15 s.v. (sîmbătă sau duminică venitorie) și acolo va aștepta pre deputați².

Exc[elenta]-sa fu rugat prin scrisoaria manuale a exc[elentei] sale d. episcop gr[eco]-orientale³, ce i-o au adus astăzi 2 tineri juriști de ai noștri din Sabiniu. / De cumva starea sănătăței mele m-ar lăsa, bucuros aș veni și io. Ci încă nu-s decis, că tușesc.

D-lui Moroșanu i-am trimis alaltăieri (vineri) 1 articlu lunguț. De i s-ar părea prea aspru, folosească-l încît va putea și cum va ști. Astăzi-i trimit continuarea II, iar III poate cît mai curund⁴. De curiozi-

tate, te rog să-i cetești, și de nu s-ar publica, căci unele cred că v-ar interesa.

De aici s-au provocat a lua parte la deputațiune: din Cluș, N[ico]lae] Molnar⁵, Bohățel⁶, Bob⁷, Lemeny⁸, Filip⁹; din Reghin: I. Maier¹⁰ și prot[opopul] Crișan¹¹; din Bălgrad: d. Axente¹², dr. Rațiu¹³ etc. în Deva încă se află carii se vor pofti în drum.

Ai văzut ultimtaul lui D[6zsa] în *Kozlony* că românii cu ungurii nu se pot înțelege decît în P[esta] că sunt ca antipozii etc. ?¹⁴ Am știut că așa o zice în fine finali. /

Am auzit și de disputele ce ați avut în Sabiniu¹⁵. După a mea părere, e chestiunea I: fi-va dietă, au nu? Apoi cîți să fie deputații? E desigur că ungurii la nice una tîmplare nu vor lua parte la una dietă în carii noi să fim în majoritate, iar dieta fără reprezentanți unguri nu mi se pare cu puțință¹⁶.

Mai multe, de nu vom întîlni.

Al dv. prea edict,

T. Cipariu mpr.¹⁷ / 239

[Adresa:] Domniei-sale domnului Georgiu Bariț la Zărnești.

Aut ibi-ubi

¹ Este vorba de *Diploma împărătească din 20 octombrie 1860*, prin care împăratul condece repunerea vieții politice a imperiului pe baze constituționale (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, II, Sibiu, 1904, p. 108—120). Diploma e însoțită de un manifest al împăratului, în care arată că diploma se axează pe recunoașterea individualității istorico-politice a țărilor din monarhie, adică are în vedere descentralizarea și reactivarea camerelor legiuitoare și de cîteva reglementări sub forma unor scrisori ale monarhului către marii potențați din imperiu. E lesne de închipuit entuziasmul și efervescența politică ce a cuprins Imperiul austriac, înecat de 10 ani în tăcere și absolutism! *Gazeta Transilvaniei* reproduce imediat (XXIII, 1860, nr. 45, p. 185—187) diploma și reglementările, dintre care cea mai importantă pentru români era scrisoarea împăratului către contele Rechberg, referitoare la Transilvania. în urma acestui document (vezi-l și la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, II, p. 114), frunțașii românilor au început o activitate febrilă pentru fructificarea noii conjuncturi politice (vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, II, scrisorile lui Pavel Vasici; III, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu și Ioan Antonelli și, în acest volum, scrisorile lui Alexandru Sterca Șuluțiu către Bariț).

² Scrisoarea împăratului către Rechberg prevedea deschiderea unei conferințe regnicolare (a tuturor stărilor și națiunilor țării) în vederea pregătirii dietei, lucru care s-a și realizat prin Conferința regnicolară de la Alba-Iulia din 11 februarie 1861 (vezi Teodor V. Păcățian, *op. cit.*, II, p. 225—260), unde politicienii maghiari și-au manifestat deschis lipsa de bunăvoință în a colabora cu românii — pe drumul liberalizării — în interesul ambelor națiuni. Prevăzînd că foștii privilegiați se vor crampona de legile de la 1848, de uniunea Transilvaniei cu Ungaria și desființare a celorlalte națiuni, că, pe de altă parte, aristocrația ungurească va face eforturi pentru a-i împiedica pe români de la o reprezentare proporțională în viitoarea dietă, cei doi arhieri români hotărâsc trimiterea unei petițiuni la împăratul — însoțite de o delegație impozantă — prin care să se solicite *congres național românesc*, unde aceștia să poată trata despre nevoile imediate și de perspectivă ale națiunii. Despre trimiterea acestei delegații este vorba în scrisoarea lui Cipariu. După o petiție mai redusă, ajunsă pe masa imperială în 7 noiembrie, în 10 decembrie de „subșterne” petiția cea mare. Ambele sînt aprobate de împărat (Teodor V. Păcățian, *op. cit.*, II, p. 141—151), românii putîndu-se astfel pregăti pentru congresul național, care va avea loc la Sibiu între 1/13—4/16 ianuarie 1861 (*Ibid.*, p. 187-219).

³ Andrei Șaguna.

⁴ Articolul lui Cipariu s-a publicat sub titlu de epistolă: *Blaș, 4/16 noiembrie 1860 în Gazeta Transilvaniei*, XXIII, 1860, nr. 52, p. 213-215; nr. 54, p. 223-224; nr. 55, p. 227—228 (cu specificarea: „Va urma”, dar n-a mai urmat). Examinează starea socială, culturală și bisericească a Blajului în acel moment și reflectă ideile politice ale lui Cipariu în rumoarea liberalizării.

⁵ Avocat român din Cluj, cu proprietate în Chinteni (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu, nr. X, inel. n. 1).

⁶ Alexandru Bohățel, despre care vezi *Ibid.*, scrisorile lui Grigore Mihali, nr. III, n. 5.

⁷ Ioan Bob, translator gubernial la Cluj, mai apoi profesor la Blaj (vezi despre el *Ibid.*, scrisorile lui Grigore Mihali, nr. XXII, n. 7).

⁸ *Francisc Lemeni*, nepot al episcopului Ioan Lemeni, proprietar în Dezmir lângă Cluj.

⁹ *George Filip*, avocat român din Cluj.

¹⁰ *Ioan Maior*, 1827—1904, avocat român, cu studii în Viena, nepot al lui Petru Maior. S-a remarcat în timpul revoluției din 1848—1849, ca tribun al lui Iancu, și în anii activității Delegației române de la Viena, 1849—1852 (din care perioadă avem o foarte interesantă corespondență a lui cu Simion Balint, la B.A.R., ms. rom. 4584, f. 1—21), în 1863, prin rezoluția din 24 februarie (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXVI, 1863, nr. 16, p. 61) e numit consilier gubernial pentru școlile greco-catolice din Transilvania, post refuzat de Bariț. Va fi „pensionat” în plină tinerețe, odată cu desființarea Guberniului Transilvaniei, în 1867. Ioan Maior este încă un personaj din istoria politică și culturală a Transilvaniei care merită atenția cercetătorilor. Vezi *Dr. Ioan Maior*, în *Drapelul*, IV, 1904, nr. 56, p. 1-2.

¹¹ Protopopul *George Crișan* din Tractul greco-catolic al Pogăceleii, în Cîmpia Transilvaniei (între Luduș și Reghin).

¹² Axente Sever, în calitate de „proprietar în Bălgrad”, desfășura o intensă activitate politică, fiind liderul românilor din Alba-Iulia în anii liberalizării.

¹³ Avocatul Ican Rațiu din Turda, care, în aceiași ani, va ieși în fruntea conducătorilor români transilvăneni, avînd o evoluție ascendentă pînă la actul eroic din anii *Memorandumului*.

¹⁴ Dozsa Daniel (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu, nr. V, n. 17) era redactorul ziarului *Kolozsvári Kozlony*. După *Diploma din 20 octombrie 1860* (vezi aci supra, n. 1), Dozsa înghesuie în ziarul clujean o puzderie de materiale, sub formă de articole de fond, menite să sublinieze poziția *neschimbată* a politicienilor unguri: de reactivare a legilor nefaste din 1848. Un astfel de articol (*Kolozsvári Kozlony*, 1860, nr. 99, p. 411), *Kolozsvár, nov. 14-ken*, abordează politica față de români. Iată fraza la care se referă Cipariu: „Azert mondottam en egykor Baricz urhoz intezett levelemben, hogy egy pešti országggyiiesen bizonyosan megártenok egymást” [de aceea spuneam eu cîndva, într-o scrisoare adresată domnului Bariț, că într-o dietă pestană în mod sigur ne-am înțelege unul pe celălalt]. E o aluzie la inutilitatea unei diete în Transilvania, deci la inutilitatea existenței politice a acesteia.

¹⁵ Cităm din Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur* II, p. 132: „în vremea cînd sinodul diecesan era întrunit în Sibii, în zilele de 24, 25 și 26 octomvrie [1860], episcopul Andrei baron de Șaguna a întrunit la sire pe oamenii politici ai neamului românesc, cu cari s-a consultat împreună asupra măsurilor ce sunt de luat, ca noua organizare a țării să nu găsească poporul român nepregătit”. Aici, la această „conferință confidențială” s-a luat hotărîrea convocării congresului național (vezi n. 2).

¹⁶ De data aceasta, previziunea politică a lui Cipariu nu s-a împlinit. Dimpotrivă, „fără reprezentanții unguri”, se va întruni, în 1863—1864, la Sibiu, cea mai memorabilă Dietă din isteria zbuciumatei Transilvanii. Hotărîrile ei, capitale în viața românilor — care deveneau națiune liberă și *suverană* pe calea legii — ar fi transformat Transilvania într-o țară românească și *politică*, nu numai *emic*, dacă evenimentele internaționale n-ar fi obligat Curtea de la Viena să cedeze în fața pretențiilor revanșarde ale aristocrației ungare, acceptînd compromisul dualist. Vezi despre Dieta de la Sibiu din 1863—1864, Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, p. 1-620.

¹⁷ Împreună cu această scrisoare a sosit și un bilet din partea mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu (B.A.R., ms. rom. 994, f. 240r), cu următoarea rugăminte: „*Mult stimatē domnule Bariț!* Numai dacă vei putea, să nu rămii ca să nu vini, deoarece eu aș avea și alte mai multe momentuoase lucruri de a-ți comunica. *Metrop. Alexandru m.pr.*”

Amice!

V-am primit preastimata scrisoare din 27 ale an. tr., ci numai la săptămîină, în 3 ian. ale an. pres[ent], căce apele, neaua, ghiața etc. ne întrerupse toată comunicațiunea una săptămîină întregă, cît eram izolați de toată lumea și putea să piară de noi, că nu știam nemica.

Metropolitul încă era să sosească sîmbătă fu săptămîină¹, ci nepu-tînd trece, se duse să vină prin Sabiniu — Mediaș. Ci Ș[aguna] se pare că la oprit acolo pe sîrbători, că pînă astăzi² n-a mai sosit.

Io eram să-ți răspunz încă vineri în 4 ale cur[entei], ci așteptam să vină și metropolitul acasă, pentru ca să mă exprim mai neted, ci nevenind pre atunci, și ca să nu aveți ceva îndoieli la mijloc, iată că vă răspunz ceva și mai înainte de acea venire.

Io cu articolul meu îmi făcui una datorie ce credeam că o am cătră public, și întru adevăr, dacă va ceti cineva cu luare aminte ce am scris, iar nu păsărește, va afla că n[e]u[niții] n-au nice cea mai mică cauză de a se supăra, cu atît mai puțin de a se înfuria. Asta s-ar fi lămurit și mai mult prin nr. III, de ar fi ieșit, ci io l-am trămes fratelui Mfureșanu] cu rugăminte să nu-l publice, de va socoti și d-sa asemenea. Și văz că pîn-acum nice l-a publicat³. Foarte bine! Numai v-aș ruga / să nu mi se piardă m[anuscri]sul, că l-am continuat și vreau să-l am complet.

Telegraful că a răspuns nu mă mir⁴, știind că subt a cui cenzură zace, ci mă mir de răspunsul nătărău ce l-a dat, cu carele el numai s-a pleznit preste obraz-și. Io n-am răspuns, nice nu am avut de cuget să răspunz la aste neghiobii, pentru că nu am aflat cu cale a mă lua de păr cu n[e]u[niții], însă poate va veni vreodată timpul, cînd să le arăt cum să studieze istoria și dogmatica. Pîn-atunci, D-zeu cu toți.

De furiele lui Ș[aguna] n-am știut, și vă mulțamesc că m-ați încunoștiințat. Ci nu m-am mirat nice cît de puțin. Noi *ne* cunoaștem bine în astă materie și-i cunosc mai toți ca și dv. și ca mine. Cunoaștem și politica lui, din cap pînă în zîua de astăzi: politică de interese personali mascată acum s[ub]t] vîl de națiunalitate, acum subt ... etc, etc. Încît pentru mine, io m-am ferit de politica lui de cînd o am cunoscut și mă voi feri pre cît voi fi în viață. Sum curios cum s-a mascat înaintea metropolitului.

Ai atins în scrisoare că ne aflăm iarăși *în ajunul catastrofelor*. Așa este. Părerea mea însă ar fi ca din parte-ne să le depărtăm, iar să nu le apropiem. Deci dă-mi voie să mă esprim în astă privință puțințel între 4 ochi.

După părerea mea, uniunea se va întări de M[aiesta]te chiar și cînd votul unioniștilor ar fi în minoritate la Consultațiunea din B[ă]lgrad] sau la dieta din Transilvania. Cauzele sunt cunoscute⁵. Și apoi, după astă întărire, noi ce vom face? Ne vom opune? Asta nu o cred. / Uniunea se pare că are mare partidă chiar și între români, în partea nordică, și ruptura națiunale ar fi gata⁶. Deci, pro *omni casu*⁷, e de a cugeta mai întii de *garanțiile natiunali-tăței*⁸ bunămite cum e garantată a sașilor

prin Universitatea lor, care uniuniștii nu numai li-o conced, ci oarecum și pretind ca să se restituască. Când se va câștiga asta, apoi zic și io cu dv.: „Uniunea e treaba împăratului!”

Când scriam acestea-mi veni încunoștințarea de adunarea de la Sabiniu, și așa nu am de a mai continua⁷. De ne vom întâlni acolo, putem grăi mai multe cu gura, de nu, e prea târziu. Ci io nu cred să merg, că pre lângă tuse mi se înflără și grumazii.

De sinod, avea-vom ori nu, nu poci să vă dau răspuns⁸. De la metropolitul poate veți afla mai sigur. De P[op] A[ugustin] am știut de bună oară că a îmbiat pre acolo⁹. Dacă s-a întors dezgustat, asta e vina lui, că putea ști bine înainte că așa va să pată.

Al d[umnea] v[oast]re prea plecat,

T. Cipariu mpr.

P.S. Neputînd veni în persoană, vi-o trămit prin d. Puianu¹⁰ la Sabiniu să vi-o dea amîna, iar de nu ați merge nice d[umnea]v [oast]ră acolo, să vi-o pună pre poștie.

T.C. I

⁷ Congresul național de la Sibiu din 1/3—4/16 ianuarie 1861 (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur* II, p. 188—219; vezi și scris, precedentă, n. 2) luase sfîrșit. Scrisoarea e datată stil vechi, deci: 20 ianuarie. Așa se face că mitropolitul Sterca Șuluțiu trebuia să se întoarcă „sîmbătă fu săptămîna” de la congres. Reiese că arhierul s-a întors din drumul pe la Alba-Iulia, din cauza inaccesibilității lui, și a luat-o pe alt drum.

⁸ Cipariu e supărat că nu i s-a tipărit în *Gazeta Transilvaniei* și a treia parte a articolului *Blaș*, 4/16 noembrie 1860, lăsat într-adevăr în suspensie, cu: „Va urma”, dar n-a mai urmat (vezi scris, anterioară, inel. n. 4).

⁹ *Telegraful român* n-a publicat nimic — în toamna și iarna anului 1860 sau în primele zile ale lui 1861 — împotriva lui Cipariu. Informația i-a fost furnizată, probabil, de Bariț, prin scrisoare.

¹⁰ „Consultațiunea din Bălgrad” = Conferința regnicolară din Alba-Iulia, 11—12 februarie 1861 (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur* p. 225—260) a fost dominată de atitudinea impunătoare a delegației române, care a dat dovadă de solidaritate în jurul proiectului național al lui Alexandru Sterca Șuluțiu. Acesta propune viitoarea organizare a principatului pe următoarele temeuri: 1 Ștergere, printr-o lege elaborată de viitoarea dietă, a tuturor constituțiilor vechi ale Transilvaniei (*Approbatæ, Compilatae, Tripartitum* ș.a.); 2 „Toate beneficiile patriei și dreptul reprezentațiunii și al alegerii la dietele țării să se împartă între națiunea română și între celelalte conlocuitoare după proporțiunea numărului”. S-a opus din răspunerii episcopul romano-catolic Ludovic Haynald, care, din cauza atitudinii de la adunare, a avut de suportat chiar rigori administrative. Reprezentații maghiari se vor opune convocării Dietei pe baze echitabile chiar și după sosirea decretului imperial din septembrie 1861, care hotăra deschiderea adunării țării pe 4 noiembrie 1861, reușind s-o zădărnicească (Teodor V. Păcățian, *op. cit.*, III, p. 653—696). Pînă la urmă, se întrunește totuși acea memorabilă Dietă românească de la Sibiu din 1863—1864 (vezi *Ibid.*, III, p. 1—620; scris, precedentă, n. 14). Dacă eforturile românilor se vor dovedi totuși zadarnice, motivele nu sînt cele bătute de Cipariu: puterea aristocrației maghiare, constrîngerea economică a regimului vienez de către aceasta ș.a., ci înfrîngerea habsburgilor pe plan extern, în urma războiului cu Prusia. Coroborate cu acest fapt, insistențele maghiarilor își au rolul lor în provocarea catastrofei dualiste de la 1865—1867, care, în mod implicit, a adus cu sine uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

¹¹ Greșit! Românii maramureșeni n-au acceptat nici ei uniunea Transilvaniei cu Ungaria, doar că metodele lor de luptă erau diferite, fiind vorba de un singur comitat,

în timp ce Transilvania era o țară întregă, cu structuri politice naționale, conducători experimentați și tradiție de luptă politică.

¹² „Pentru orice eventualitate”.

¹³ Congresul național din 1/13—4/16 ianuarie 1861 (vezi scris, anterioară, n. 2).

¹⁴ Nu va fi, pînă la Sinodul electoral greco-catolic din 1868 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu, nr. XIX, n. 1).

¹⁵ De ceva similar în legătură cu Augustin Pop, protopopul greco-catolic de Alba-Iulia (*Ibid.*, scrisorile lui Iosif Many, nr. VII, n. 12) se plînge Pavel Vasici în scrisoarea sa către Bariț din 1/13 decembrie 1860: „Pe aici [la Sibiu — n.ns.] umblă protopopul Guști și, cum îmi spuse fratele Andrei, el ar spiona în numele unor unguri carii l-ar fi cumpărat. Se zice că ar pleca cătră Făgăraș și Brașov” (*Ibid.*, II, p. 43), lucru care se adeverește prin această scrisoare.

¹⁶ *Vasile Puian*, funcționar român, fost profesor la Craiova și luptător în revoluția de la 1848—1849, atît în Transilvania cît și în Țara Românească.

CXIII

Blaș, 24 sept. [1861

Amice!

Să mă iertați că în zoala ocupațiunilor nu aflați răgaz a vă răspunde pîn-acum la prețioasa scrisoare a d[umnea]v [oast]re. încă și acum, numai în puține cuvinte.

*Abecedarele*¹ stau gata de trămis, 100 ex[emplare] cum ați poftit și fac, broșurate cum sunt, a 18 cr. v.a. 18 fl. v.a. Iar pentru *Catechisme*² mai întîi voi a vă încunoștința că 50 ex[emplare] legate tare a 77 cr. v.a., fac 38 fl. 50 cr. v.a. în sumă cu cei 18 fl. ~ 56 fl. 50 cr. v.a., carea ar trece pre suma ce o aveți disponibile cu 16 fl. 50 cr. v.a., necum să mai rămîie ceva și pentru *Gramatică*, *Istorie biblice*⁴ etc. Apoi dispuneți cum voiți, că din parte-mi sum gata a vă șerbi. Mi se pare că și io mai sum dătoriu cu ceva pentru *Calendarie* la tipograful de-acolo, carele vă rog să se tragă din suma ce veți avea să-mi trămiteți.

Cu destintă aprețiațiune rămînînd al d[umnea]v [oast]re prea plecat

T. Cipariu mpr. / 243

[Adresa:] Herrn Georg Baritz wohlgeboren per *Kronstadt* zu *Zirnești* in Siebenburgen. Franco.

¹ Abecedar tipărit în 1861 la Blaj.

² Manual religios pentru elevii de la „norme”, tipărit în același an. Ambele vor fi comasate, doi ani mai târziu, într-un vestit manual al lui Cipariu: *Abecedariu românesc cu litere latinești, pentru deprinderea pruncilor la cetire, împreună cu rogațiuni și învățatură creștinească și cu una ortografică pre scurt*, Blaj, 1863.

³ *Lucrarea lui Cipariu, Compendiu de gramateca limbei române*, Blaj, 1855; ed. a II-a, Blaj, 1858.

⁴ De același: *Istoria sintă sau biblică a Testamentului Vechi și Nou, pentru începători*, tipărită în a doua ediție la Blaj, 1859.

Domnule și amice,

V-am primit aseară multprețuita scrisoare din 16* ale curetei și mă grăbesc a vă încunoștința că cu ocaziunea mergrei mele la Sabiniu în săptămână asta (cătră joi-vineri, 24—25 oct.), de voi putea merge, voi duce și cărțile poftite, lîngă care voi adauge și de la mine cevași, le voi da la Nendwich *. Voi căuta tot la el de ași afla hîrtie de a dv., de unde nu, vă voi scrie de la Sabiniu, că aș avea puținea trebuință de ceva hîrtie pentru tipografie. Io bucuros lăsăm, pentru ca să nu fac 2 căi, pînă la 4 nov. Ci io, pre lîngă alte nevoii am și administrarea casei clerului și Capitulului de la mijlocul lui marțiu încoace și caută să vin *in claris*² cu starea fundurilor înaintea de 1 nov. Cu toate astea voi veni și pre 4 nov. de mă vor lăsa împregiurările, ale drumului și ale sănătăței. Iar de nu voi putea, voi scrie d[umnea]v[oast]re, poate că și altora.

Ce-mi scrieți de *modestia prea mare* nu înțeleg deloc, căci corespondențele ne sunt atît de rare, cît mai că am și uitat a ne înțelege limba unui altuia. De vrei să înțelegi că nu mă *îndes* înainte, nice nu cotesc pre nimenea, ci mai bine mă dau înapoi, ai dreptate, și de acest principiu
244 mă voi ținea și de aici înainte, căci e principiu vitale / pentru mulți și pentru mine.

De conducerea Asociațiunei ce să și mai vorbesc: mizeriele de toate zilele și alte strîmtorări de toate părțile nice mă lasă să cuget la una ca ace[e]a. Io mă mulțamesc și cu una foarte secundarie, încă și terțiarie și așa mai încolo, că așa m-am aflat totdeauna mai bine și mă voi ținea de ea pînă ce voi putea. Să nu cugetați însă că dacă eu iau multe vorbe de-ale oamenilor numai de complement, vreu să joc rola miresei rușinoase. Nu, eu vă scriu cu toată seriozitatea, și vă rog ca pre cît vă stă în putere să mă credeți³.

Cu toate astea, vă asectez de altă parte, că pre cît mă vor lăsa puterile, și pre cît derecțiunea ce o va lua Asociațiunea se va uni cu derecțiunea convicțiunilor mele, voi aduce și eu părțiceaua contribuțiunei pentru societate.

Cîți vom veni de la Blaș nu poci să știu încă⁴. Scrisoaria oficioasă a conducătoriului prezente⁵, ce a sosit de vreo patru zile, încă nu mi s-a referit în Consistoriu. Cu profesorii iarăși încă nu am avut conferențe,
244^ căci ne aflăm în feriele culesului. /

Din parte-mi, io nu am fost niceodată mare patron al emigrațiunei, ci de am și descris uneori oarzăn unor oameni nepățîți ce însemnează „Cu lingura a-ți da în gură, și cu coada a-ți scoate ochii”, în urmă nu m-am pus în cale nimănui, ca să nu le împiedec *fericirea*. Și asta va să o fac și de ci înainte. *Caeterum*, nu strică să avem și acolo oameni carii mai deschid ochii orbilor, ce-i poartă de băț greculeții⁶. Iar dacă mai suferă și ei cevași, rabde, că asta e soarta românului. Apoi de le-ar

îmbla numai bine pre acolo, în urmă Transilvania] iarăși ar mai deveni *deșert* pentru frații *hospites'* etc, etc

Să ne vedem sănătoși. Al d[umnea]v[oast]re prea plecat,

T. Cipariu mpr. / 245

¹ Negustor sibian.

² „în curat”.

³ Ne aflăm în anul înființării Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura poporului român (despre care vezi V. C u r t i c ă p e a n u , *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1919*, București, 1968, p. 59—139). în 10 mai 1860 fusese înaintată Guvernului Transilvaniei o petiție subscrisă la cei doi arhieri — Alexandru Sterca Șuluțiu și Andrei Șaguna — în care se cerea încuviințare spre a înființa o reuniune românească cu scopuri literare. Dar răspunsul Guvernului vine abia după liberalizare, în 22 ianuarie 1861. în 9/21 martie s-a ținut la Sibiu o conferință pentru pregătirea statutelor, al cărei secretar a fost George Bariț. S-au înaintat patru proiecte de statute: ale lui Bariț, Cipariu, Ioan Pușcariu și Șaguna. în 22 și 23 martie, o comisie a coroborat proiectele, alcătuint pe baza lor unul nou. în 6 septembrie, proiectul capătă aprobarea împăratului, devenind statul. Primind răspunsul, Șaguna, care preluase conducerea acțiunii, convoacă „adunarea generală inaugurală” pe data de 4 noiembrie, cînd s-a și ținut, într-o atmosferă de entuziasm general al românilor. în ziua următoare adunării de constituire, s-a ales conducerea Asociațiunii: Andrei Șaguna, președinte; Timotei Cipariu, vicepreședinte; George Bariț, secretar general (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 85, p. 355; nr. 86, p. 359-360; nr. 87, p. 363; *Foaie pentru minte...*, 1861, nr. 41, p. 317-322; Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur* II, p. 642—652). în această scrisoare, Cipariu face referințe la o scrisoare a lui Bariț din 16 octombrie 1861 (Arhivele Statului Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția George Bariț, nr. 3407), în care îi oferă lui Cipariu conducerea viitoare — de pe acum iminentei! — Asociațiunii. Bariț voia să evite preluarea conducerii Asociațiunii de către Șaguna — lucru care se prefigura! — dar nu i-a reușit. Cipariu va fi ales vicepreședinte, funcție pe care n-a onorat-o cu aproape nimic, pentru că nu-l pasiona activitatea publică. Din capul locului a avut necazuri, cuvîntul său rostit la inaugurare fiind rău interpretat, așa încît, un an mai tîrziu, e nevoit să tipărească un *Cuvînt la inaugurarea Asociațiunei rom. trans. în IV nov. MDCCXXI, apărât în contra unei critice*, Blaj, 1862.

⁴ Nu știm cîți blajeni au participat la inaugurarea Asociațiunii. Cooptarea lor în conducere a fost, însă, redusă față de tradiția și prestigiul cultural al Blajului: Timotei Cipariu, vicepreședinte (vezi nota 3), Constantin Pappalvi și Ioan Antonelli, membri în comitet.

⁵ „Conducătoriul prezente” e episcopul Șaguna, aflat în fruntea inițiativei, iar „scrisoaria lui oficioasă” este anunțul prin care îi convoacă pe fruntașii românilor la adunarea de constituire a Astei (vezi textul ei la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur* II, p. 645).

⁶ „Emigrațiunea” este plecarea peste Carpați, în Oltenia, a doi eminenți profesori blajeni: Simion Mihali și Ioan Faur (vezi în acest volum corespondența lui Simion Mihali cu Bariț). Punctul de vedere al lui Cipariu în legătură cu plecarea celor doi e izvorît din observarea situației din principate, unde românii transilvăneni — emigrați în valuri din cauza persecuției naționale și a sărăciei — au dus flacăra adevăratei conștiințe naționale, împreună cu o erudiție rămasă proverbială.

⁷ Ungurii și sașii, „oaspeți” veniți tîrziu în Transilvania.

Amice,

Mă grăbesc, desi poate pre scurt, a vă răspunde la scrisoaria dm 18 l.c, pentru că scrisoaria mea să vă afle timpuriu acasă, înainte de ședința proxima a Comitetului Asociațiunei¹.

Și eu cunoseui că e mare piedecă întru aceea că oficialii și comitetul nu se află întru un loc, nu numai pentru că nu pot să alerge toți totdeauna la Sabiniu în toată luna o dată, ci și că nu e cu puțință în scurtul timp al fiecărei ședințe să ne împrumutăm toate ideele și să ne consultăm cu destulă maturitate, la care se cere timpul mai îndelungat, nu în fugă, pentru afacerile societății. De ace[e]a, nice nu mă socotesc îndestulit a lua ceva oficiu de Doamne-ajută la această asociațiune, știind câtă greutate este chiar și numai în călătoritul de la Blaș pînă la Sabiniu, și de aceea m-am fost și deprecat de v[ice]președenție². Inșă dacă publicul voi să port un titlu, fie! La toată tîmplarea, mi se pare că în caz cînd amîndoi prezenții și secretariul primariu ar lipsi la oarecare ședință, și asta se poate tîmpla de multe ori, nu ar veni bine.

Pentru sesiunea proximă aș fi dorit să fiu de față, și încă să ne aflăm amîndoi, ca să ne înțelegem mai de aproape și despre modul edărei jurnalului, pentru că în scris ar fi mai cu anevoie³. Ci vă mărturisesc că — pre lîngă toată bunăvoința — nu știu dacă voi putea să vin. Calea ni s-a stricat cu ploile foarte tare, cai nu capeți cu perirea, mai ales că tocma pre atunci cade și tîrgul Blașului. De aceea bine ar fi ca să nu lipsești măcar d-ta, cu toate că știu cîte greutăți ai de a alerga așa des acolo. / De voi putea să vii, nu voi lipsi, și cu atît mai puțin că am și io cîte ceva de propus. Despre care înșă de nu voi veni, poate că voi scrie.

Exc[elența] sa a scris și Consistoriului asemenea, și încă, precum se pare, mai multe, la unele din care Consistoriul a și răspuns. De aici s-a recomandat pentru Valea H[ategului] Fi[li]p⁴, pentru A[lba] Inf[er]ioară A[xente] S[ever], pentru A[lba] Sup[er]ioară Ro[man]⁵, pentru Cet[atea] de B[altă] Șu[lu]țiu⁶, pentru T[urda], Rațiu din Viena, pentru Cl[uj] Cs[ăk]y⁷ (că și astă familie e română, sîn Bob), pentru Dob[îca] căpit[anul] de la Năsăud⁸, în al căruia loc ar putea fi frate-său⁹. Scrieți-i și d[umnea]v[oast]ră, ce vi se pare.

S-a vorbit și de un jurnal german ca organ pentru noi, și se învoiră pentru *Ostferreickische Zeitung* (nu știu, bine e ori nu; putea să fie și *O.* și *W.*, și poate mai ieftin, că cesta, adecă *Ofstereichische Zeitung* cere 2—300 prenumeranți plătiți anticipați la tot 3 luni, va să zică la 6 000 fl. pe an), iar de redactoriu V. B[abe]ș, cu 200 fl. pre lună = 2 400 fl. v.a. pre an. Di ce nu și mai ieftin? Teama mea este că nemica nu va strica zelul nostru ca banii!¹⁰ In urmă poate că și celor mai darnici li se va urî de-atîtea date! Luați bine aminte, să nu ne stricăm cu de astea.

Conto pentru cărțile trămise, rămase afară din pachete și-l adusem cu mine să vi-l dau amină, ci uitai. Acum dar vă însemnez pre pagina următoare prețul celor trămise. Romer are la mine, precum știu, numai pentru calendarie *de 1860*, că pentru cele de mai de mult mi-am dat d[umne]v[oast]re computul în 18 nov. 1859, trămițîndu-vă deodată restul de 14 fl. 10 cr. v.a.

De Pop Giorgiu¹¹ și I. Popescu¹² nu e mirare că nu plătesc d[umnea]v[oast]re care sunteți departe, cînd și mie mi-au rămas datori cu anii.

Al d[umnea]v[oast]re ca frate,

T. Cipariu mp.¹³ / 246»

[Adresa:] Herrn H[errn] Georgiu Baritz Fabriks Director in Zernesti, via Cronstadt. Franco.

¹ Comitetul Asociațiunii a fost comunicat de *Gazeta Transilvaniei*, XXIV, 1861, nr. 86, p. 359: episcopul Andrei Șaguna, președinte; Timotei Cipariu, vicepreședinte; George Bariț, secretar general; Anton Veștemian, secretar II; neguțătorul Anton Bchintz, casier; notarul comunal Ioan Pinciu, cenzor; Visarion Roman, arhivar și bibliotecar; Pavel Vasici, Axente Sever, Constantin Pappfalvi, consilierul de finanțe Petru Aron, parohul din Rășinari, Sava Popovici Barcianu, Ioan Popasu, protosinghelul sibian Nicolae Popea, consilierul de tribunal suprem Iacob Bologna, Gavril Munteanu, Ioan Antonelli și avocatul sibian Ioan Nemeș, membri. Doi inși au refuzat „din modestie” sa facă parte din primul comitet al Astreii: Ioan Hannia și Iosif Hodoș.

² Vezi scris, anterioară, incl. n. 3.

³ „Edarea jurnalului” Asociațiunii va mai întîrzia aproape 7 ani, pînă în 1868, cînd începe să apară organul specific și propriu al Astreii, revista *Transilvania*, sub redacția lui George Bariț.

⁴ Este vorba de propuneri pentru viitorii deputați în Dietă. George Filip e propus de către Blaj ca deputat pentru Comitatul Hunedoara.

⁵ Este vorba de Visarion Roman din Sibiu, arhivarul și bibliotecarul Astreii.

⁶ Pentru Comitatul Tîrnavelor se propune Iosif Sterca Șuluțiu.

⁷ Csăky Lászlo (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu, nr. VI, n. 7) trecea drept părtinitor al românilor. Blăjenii îl propun candidat al lor pentru Comitatul Cojocna, și datorită originii sale românești (naivitate de care se vor vindeca cu prisosință foarte curînd).

⁸ Alexandru Bohățel, care pe atunci era căpitan suprem al Districtului Năsăud (vezi *Ibid.*, scrisorile lui Grigore Mihali, nr. III, n. 5).

⁹ Fratele lui Alexandru Bohățel, Mihai Bohățel (despre care vezi *Ibid.*, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu, nr. II, n. 15), jude suprem al Comitatului Dăbîca.

Toți aceștia vor ajunge deputați în Dieta de la Sibiu din 1863—1864 (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur* III, p. 1—620).

¹⁰ La începutul activității politice sub regimul liberal s-a răspîndit ideea de a angaja un mare ziar german din Imperiu, ca purtător de cuvînt al românilor. Un ziar într-o limbă de mare audiență europeană li se părea românilor un bun mijloc de propagandă internațională în favoarea cauzei lor. Dar ziarul străin cel mai des frecventat de români a rămas în continuare marele cotidian *Allgemeine Zeitung* din Augsburg, al cărui corespondent — încă puțin cunoscut — a fost și Bariț. Cît despre Vincențiu Babeș, biografii acestuia n-au stabilit dacă el și-a preluat rolul de redactor român pe lîngă vreunul din ziarele germane amintite, sau nu. Credem înșă că tranzacția nu s-a realizat pînă la urmă.

¹¹ George Pop, funcționar român în Blaj.

¹² Profesorul blăjean Ioan Popescu (vezi supra, scris. CVIII, n. 8).

¹³ Cu însemnarea lui Bariț: „1861. Tim. Cipariu 12/24 nov. cu contul cărților pentru școala Tohanului, f. 39, cr. 65”. Iată acest cont, aflat la B.A.R., ms. rom. 994, f. 247r:

„Conto

D-lui Bariț în Zernesti

S-au trimis în 24 oct. a.c.:

	20	Catech[isme] legate	a	77	cr.			
	50	Abeced[are] d[et]o	„	18	„	...	15 fl.	4 cr. v.a.
	20	Istoria bibl[ic]ă d[et]o	„	50	„	...	9 „	4 cr. v.a.
	10	Gram[atica] rom. d[et]o	»	52	1/2	...	10 „	4 cr. v.a.
încă	10	A&ec[e]d[are] rom. d[et]o, gratis de la mine					5 „	25 cr. v.a.
	5	Istorie bibl[ic]ă d[et]o d[et]o d[et]o						

Suma: 39 fl. 65 cr. v.a.

Blaș, 12/24 nov. 1861

T. Cipariu m.pr.

CXVI

Amice •!

Bl[aj], 24 ian. (1)862

Λ S J Λ Λ Λ * » * * * * »• [i m conto despre:

100 Protocoale] de conferință]

||||| ||| l o t -

	Suma	57 f.	50
ab 10%		5 f.	75
		"51 f.	75~cr.

Din acestea s-au trecut:

Calendariele.....

iear din.....

Protocoale] 36 ex.; ci io mai rețin

încă 14 ex. = 50.....

20 f.

Care fac suma 37 f. 50

10% proc. 3 f. 75

Rămîn să plătesc ~33 f. 75~c7.

Care vă și rog să-i plătiți în locul meu, din suma cărților ce o am la d[umnea]v[oastră]. Iar celelalte 50 Prot[ocoale] de conferințe vă rog să-mi arătați unde să le depui în Sabiniu, spre retrămitere, la Nendvich ori la Filtsch etc.!

Verte.

Aveți de cuget să veniți la Sabiniu pre 4 febr.³ nou? Că io, de voi putea, mă voi duce. /

Aș vrea să știu și de jurnal, ce s-a decis și cum va să iasă, ca să mă știu și io orienta. Cu toate că auzeam de la mulți că edițiunea acestei foi se cădea Blașului, după ce Brașoul și Sabiniu au câte două, politice și literare, iar Blașul nice unul⁴. Ating încă lucrul numai per transen⁵, căce din parte-mi nu am voie a mă ocupa cu lucruri ce leagă pre om strins de timp, ci-mi mai place a lucra mai cu libertate. Numai cât văz că se apropie una necesitate neîncongiurabile, ca orișicum și de aci să iese ceva foaie periodică, de nu mine, poimîne⁶ și aș vrea ca să ne

regulăm mai întâi. între noi ce avem de făcut, ca să ne ajutorăm unii pre alții, iar în coliziune să nu venim nice una dată. /

248

De nu ne vom întâlni la Sabiniu, scrie-mi ce părere ai despre asta.

Idea de expuzețiune e foarte laudabilă⁷. Io, din parte-mi, care nu sum fabricante de manufacture, ci numai de unele sfirlo&ge de cărțulie, nu mă poci apromite cu aHe, decît cu un rînd de haine bărbătești și femeiești cumu-i portul nostru a tîrnovenilor: mununi, cămeșă cu mrege și barb, curea lată, curea de bumbi, brîu, ciureci de pănură și de pînză, obiele chindisite, opinci, tundră neagră, glugă, măciucă și fluiere la brîu, iar femeiești: velitoare de mireasă, prooadă, mununi, iia fetească și muierească, brață, crătință, șurță, merindariu, față de measă, față de perină, merindariu și, poate, și altceva.

Să ne vedem sănătoși. Al d-tale prea plecat,

T. Cipariu mpr. / 249

[Adresa:] Domnului Georgiu Bariț în Brașou aut ibi ubi

¹ Călimariu pentru poporul român... al lui Bariț, volumul pe 1860.

² Protocolul ședințelor Conferinței naționale românești ținute din 1/13 pînă în 4/16 ianuarie 1861, la Sibiu, tipărit de Bariț, Brașov, 1861.

³ Hotărîta inițial pentru data de 4 februarie 1863, noua conferință se va ține două luni mai tîrziu. Este vorba de Conferința națională de la Sibiu din 7/19—11/23 aprilie 1863. Vezi despre acest important eveniment în viața politică națională a românilor transilvăneni la Teodor V. Păcățian, Cartea de aur..., II, p. 729—781; George Bariț și contemporanii săi, II, p. 76—77.

⁴ La data respectivă, în Brașov apăreau Gazeta Transilvaniei și Foaie pentru minte... iar la Sibiu Telegraful român și Amicul școlii. Blașul nu avea, într-adevăr, nici o publicație, dar nu din vina celorlalți români, ci a Blașului însuși. Faimosul orășel nu era un mediu la fel de potrivit pentru ziaristică, suferind de anumite tare care-l făceau impropriu pentru activitatea gazetărească. Exemplu semnificativ este Organul luminării care, deși condus de un intelectual de înălțimea lui Cipariu — cu efortul entuziast al lui Iosif Many și Aron Pumnul — n-a reușit să se ridice deasupra mediocrității. Forfota popească de la Blaș, cu nesfîrșitul cortegiu de intrigi meschine și puerile, făcea improprie atmosfera de aici unei serioase informări și exprimări publicistice. Abia în 1867, la Blaș vor începe să apară două periodice deodată: Archivu pentru filologie și istorie al lui Cipariu (de la 1 ianuarie) și Foaia administrativă diecesană scoasă de profesorul Ioan Bobb (din 25 februarie/9 martie), amîndouă, firește, cu scandalul de rigoare. în 1865 i se ia lui Cipariu conducerea tipografiei, după o impresionantă activitate de cîteva decenii (dar în care — se pare — s-a ocupat mai mult de propriile lucrări decît de ale diecesei). Noul „prefect” al tipografiei, profesorul Ioan Bobb, îi va interzice lui Cipariu să-și tipărească la Blaș Archivu..., acesta trebuind să trimită manuscrisele la Sibiu. Bobb recurge la această soluție ca să-l înlăture pe Cipariu, spre a-și scoate propria publicație, Foaia administrativă diecesană, o revistă plată și total neinteresantă. La rîndul său, Archivu... lui Cipariu e departe de a fi o publicație periodică tipică, avînd caracterul unei lucrări filologice și istorice în fascicule numerotate, pe deasupra scrisă în întregime de Cipariu. Blașul eșuează astfel din nou la capitolul ziaristic, pentru alte decenii, pînă la apariția ziarului Unirea. Vezi George Bariț și contemporanii săi, III, scrisorile lui Grigore Mihali, nr. XXI—XXII, inel. notele.

⁵ „Printre zăbrele”.

⁶ Va mai întîrzia (vezi n. 4).

⁷ Apreciază ideea lui Bariț și a brașovenilor — impusă Comitetului de conducere al Aștei, care, în 2 ianuarie 1862 o „oficializează” — de a organiza o expoziție cu produse casnice și manufacturiere românești, la Brașov. Expoziția e plănuită pentru sfîrșitul lunii iulie (vezi Coînțelegere pregătitoare pentru expozițiunea națională din Brașov, în 28/16

mim 1862, în *Gazeta Transilvaniei*, XXV, 1862, nr. 5, p. 18-19; *Material pentru o programă a expoziției din 28 iuliu 1862 și pentru expozițiunea însăși*, *Ibid.*, nr. 6, p. 22-23 • nr. 7, p. 25-26). Expoziția a avut un succes remarcabil (vezi *George Barit și contemporanii sai*, III, scrisorile lui Ioan Fekete Negruțiu, nr. IX-X, inel. notele).

CXVII

Bl[aj], 9/II 1862

Domnule Bariț,

Din scrisoaria d[umnea]v[oast]re din 1 febr. mi se pare că nu ne-am înțeles bine despre cele ce se țin de *jurnalul Asociațiunei*¹, și de aceea mă și grăbesc a însemna puținele la cele ce mi-ai scris, pînă încă nu s-a răcit lucrul.

întîi, vă mulțămesc pentru ofertul de redacțiune ce-mi faceți, însă io și acum vă dechiar că nu am voie a mă ocupa cu astfel de lucruri ce sunt legate strîns de timp. Și mai ales unde redactorul nu ar fi redactor ca la alte redacțiuni, ci întîiul sau unicul colaborator al jurnalului din cap pînă în cap, cum o pășisem cu *Organul* mai anițart².

Dar nice nu atinsesem de edițiunea jurnalului Asociațiunei decît ca, prin treacăt, spunîndu-vă că auzeam din unii că s-ar fi convenit ca să iasă în Blaș, fără de a mai adauge și motivele pentru ce. însă oricine le poate cunoaște, că publicul de la un loc cu atîtea institute literare ca Blașuî / are dreptate să aștepte mai mult decît de la locuri cu mai puține institute de așt feli. Nu v-am mai adaus și aceea că mai astăveară cineva mi-a spus oarzân în față zîcund că: „Publicul vă *inferează*, pentru ce nu iese din Blaș nice una foaie”. La care vorbe eu mă excuzai cum putui etc. Alții poate sunt mai delicați în spresioni etc. De aceea numai am fost adaus că mi se pare că se apropie timpul ca și de aici să începem ceva³.

Dar ca io să doresc au să vă cer ca să ne dați nouă *redacțiunea* jurnalului, zău că nice n-am visat. Și dealmintrea statutele spun curat că asta e treaba secretariului primariu. De care io mă țin strîns, și nu am voia nice cea mai mică să mă mestec în trebile altuia, unde nu-mi fierbe oala, cu atît mai vîrtos că io sum prea mulțumit cu postul ce mi s-a asemnat în Asociațiune⁴. De aceea nice că mai poate fi vorba de a primi au a nu primi redacțiunea acelui jurnal asupră-mi. Cum am zîs, asta nu e treaba mea.

Tot ce doream să știu era, singur, / cum ați togmit planul jurnalului, fiindcă și d-ta încă-mi soriseși ceva despre asta în altă epistolă mai vechie, și de atunci credeam că veți fi statorit ceva definitiv. Interesul meu e numai ca să mă știu — cum am zîs — orienta și io, pentru că doresc să scriu și io cîte ceva pentru acel jurnal, pre cît mă va lăsa capul și împregiurările. Și spre asta aș dori să am mai întîi cunoscut planul sau programa, ca să nu lucru *ins blaue hinein*⁵ fără regulă și compas. Iar așt plan și programă mai întîi și mai în frunte se țin de redactorul oficial al jurnalului, iar ceialalți nu au mult de a se amesteca, cum nice nu se vor amesteca, negreșit.

însă dacă nu poci să știu, nu am ce să fac decît să aștept.

întu celealalte, călătorie fericită și închinăciuni multe la ai noștri, cari s-ar tîmpla să nu-și fie uitat cu totul de noi.

Al d[umnea]v[oast]re prea plecat,

T. Cipariu mpr./ 251

¹ Vezi scris. CXV, n. 3.

² O mare nedreptate pe care o comite Cipariu la adresa foștilor săi colaboratori la *Organul luminării*, în 1847—1848. Dimpotrivă, — cel puțin în primul an! — aproape întregul *Organ...* a fost scris de Iosif Many, Cipariu mulțumindu-se să-și publice nesfîrșitul șir de *Principia de limbă și scriptură* (vezi supra, scris. LXXXIII, n. 3).

³ Se va începe în 1867, cu rezultatul amintit mai sus, în scris, anterioară, n. 4.

⁴ Acela de vicepreședinte al Astrei (vezi scris. CXIV, n. 3).

⁵ „Fără rost”, „fără țintă”.

CXVIII

Blaș, 3/15 oct. 1865

Amice,

încă de luni ce trecu îți eram datoriu cu un răspuns la scrisoaria din...¹, însă unele considerațiuni șipiedecemă întîrziară a vă trămite venitul răspuns.

Părerile noastre vă *sunt* cunoscute, cel puțin *in thesi*, dacă nu și motivele. A lua parte la Dietă cu mînila în sîn și muți la orice se va propune, nu a fost părerea noastră, ci a lua parte, ca pre teren legale (!) deputații noștri să aibă ocaziune a se dechiară cu bărbăție în cauza națiunale. Care de nu o vor face, și io sum de părere că mai bine va fi să ședem cu *toții* acasă.

Temeiurile nu m-au convins din multe cauze, cari ar fi prea lung / a le înșira aici. Ele mi se par a fi dictate mai mult întu interesul acelora cari prin activitate nu vreu să-și compromită pusețiunea, și așa le vine mai bine a tăcea decît a grăi, a se retrage decît a pași pre față. Se înțelege că asta nu se apleacă la d[umnea]v[oast]re².

Ci io mai departe nu mă întind, vază cei chemați ce vor face cu toată responsabilitatea pentru urmările cele rele, ca și cele bune.

Sum și io de părere că dezbaterile politice și conclusele lor nu erau a se trîmbița și a se lega de limba clopotului, însă io la asemeni împregiurări nu am nice cea mai mică / influenție și nu poci decît să-mi exprim și io părerea de rău pentru cele tîmplate.

De *ortografie*, mi se pare că acum nu e timpul, de aceea să mai diferim pînă la timpul *ei*.

Al d[umnea]v[oast]re sincer amic,

T. Cipariu mpr.

P.S. Metropolitul va sosi înapoi mîne-poimîne, după cum ne-a înștiințat. Nu știm cu ce rezultat, însă gazetele ai văzut cumu-l trachtează. /

¹ Nu specifică data, lăsând loc alb.

² Cipariu încearcă și el un punct de vedere politic propriu, în fața unui eveniment fatal din viața românilor transilvăneni: Dieta de la Cluj din 19 noiembrie 1865. Constrâns de grave evenimente externe, împăratul cedează presiunilor puternicei aristocrații feudale maghiare, anulând concluziile Dietei românești de la Sibiu din 1863—1864 (vezi scris. CXI, n. 14; CXII, n. 4), și dispunând alegeri pentru o nouă Dietă, pe baza legilor anacronice de la 1791. Dieta de la 1865 a avut la ordinea de zi un singur punct: revizuirea articolului I din 1848, care hotărâ uniunea Transilvaniei cu Ungaria (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, III, p. 770). O vie mișcare s-a produs în rîndul românilor, care simțeau iminența catastrofei. La 21 septembrie 1865, blăjenii s-au întrunit într-o conferință de lucru, în care s-a ajuns la concluzia din 1860: convocarea congresului național (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXVIII, 1865, nr. 77, p. 310-311). În 22 septembrie, Alexandru Sterca Șuluțiu se adresează episcopului Șaguna (vezi George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, III, Sibiu, 1890, p. 319—327), dar nu găsește audiență la acesta. Incidentul produce o ruptură nefericită între cei doi arhieri români (vezi în acest volum scrisorile lui Alexandru Sterca Șuluțiu către Bariț). În scrisoarea de față, Cipariu încearcă să abordeze și problema activismului și pasivismului politic al românilor, dar discuția îl depășește. Dealtfel, metodele celor două orientări se vor cristaliza abia în anii următori.

CXIX

Bl[aj], 19 iul. [1]866

Amice,

La multstimata scrisoare de 17 l.c., cu carea m-ai surprins, îmi iau onoare a vă răspunde că pentru mine tot așa de greu-mi vine a merge la București pre 1 aug., ca și pre 1 sept. ¹ Pre 1 aug. nu numai că m-ar împiedeca a merge la vreo baie, de care foarte am lipsă, ci și că atunci nice pre adunarea generale a Asociațiunei noastre, dar nice pre începutul cursului gimnaziale nu aș putea fi de față, iar pre 1 sept., pentru că se apropie timpul friguros, și după sănătate-mi poate că de dus m-aș putea duce, ci nu știu cum aș putea veni înapoi în nov. prin munți.

Bine era dacă și dealmintrea, după timpurile critice în cari ne aflăm, se amîna adunarea pre alte timpuri mai păcate². Ci poate că d[omnul] ministru³ încă nu poate aștepta lung tare, *propter incertitudinem rerum humanarum*⁴ etc.

Cu toate astea, cînd ar fi să aleg, m-aș pronunța mai bucuros pentru 1 sept. decît pentru 1 aug.

Licenție și pașaport io încă sperez să capăt⁵. D[omnul] Bardoși-mi scrie în 14 ale c[urentei] / că mi s-au câștigat și s-ar fi spedit tot în 14 iul., ci încă nu le-am primit. Io încă de la început am fost rezolut a le cere, și fără acelea a nu face nice un pas. D[umnea]v[oastr]ă vă veți aduce aminte cum încă înainte de [1]848, cînd se formase o societate literară privată în București, ne-a tras la răspuns guberniul, că ce s-a publicat denumirea noastră de membri la acea societate fără învoirea regimului, măcar că cel puțin eu n-avui știre de acea denumire mai întîi decît prin *Gazetă*⁶.

De aceea io nu m-am lăsat pre părerea d-lui Bardoși, ci l-am rugat anume să facă întrebarea dacă mi se poate da acea licenție, și numai așa apoi mi-am trimis petițiunea pentru amîndouă.

Deci, dacă vă învoiți să se amine adunarea pre 1 sept., eu n-am nimica contra, numai aș vrea să știu *certo* cum stă lucrul, dacă nu altminterea, prin jurnale.

De unde io după atari împregiurări nice nu voi pleca într-acolo, decît / după știre pozitivă: 1 aug. vechi, au 1 sept. vechi.

După care am onoare a mă semna cu deplină stimă al d[umnea]v[oast]re prea plecat,

T. Cipariu mpr./ 255

¹ în 1866, îndată după căderea lui Alexandru Ioan Cuza, se înfăptuiește un dezi-derat național al românilor, pentru care marele domnitor se luptase și făcuse chiar sacrificii materiale: Academia Română.

² într-adevăr, se va amîna (vezi nota 1).

³ Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice în 1866 era C. A. Rosetti, care, în februarie, prezentase Consiliului de miniștri, sub numărul 1140, proiectul pentru înființarea Societății literare.

⁴ „Din cauza nestatorniciei lucrurilor omenești”.

⁵ Adică aprobarea autorităților ungurești de a face parte dintr-o asociație culturală din afara Ungariei și pașaport de plecare la București.

⁶ Afirmăție pe care Cipariu o mai făcuse și în 1845 (vezi scris. LVIII). În realitate, *Gazeta de Transilvania* din acel an n-a publicat numele lui Cipariu ca membru al Societății literare din București.

CXX

Blaș, 7 nov. [1]867

Domnule si amice!

Eram cam pătîmind de durere de cap iarăși, ca de mai multe ori, de care încă nice acum nu sum scăpat deplin, de nu am putut numaidecît să vă răspunz.

Dar ce să vă și răspunz? Pentru *Dicționarul*¹ pînă acum încă nu m-am putut consulta, din cauza de mai sus și alte multe trebi, ce mi s-au fost grămădit în absenția-mi. Io aici am de cuget să încredințez lucrul la vreo 2—3 profesori din cei mai capaci și mai *înțelegători* la lucru. Numai dacă Defegațiunea ne-ar trîmite ajutoarele promise². Io am pre *Budeanul*³ și pre *Bob*⁴, dar pre *Raoul* și *Polizul* nu. Poate că de acum înainte, după semnele mai nouă, Defegațiunea-și va împlini oblegațiunile sale mai / repede, căce timpul e cam scurt, și lucrul e lung mai ales ce se ține de mine. Io mai că desperez de a căpăta ceva ajutoriu pentru cele ce-mi lipsesc. D[omnul] Eliade e poet și politic, iar în filologie nu e de principiu meu, ca să-mi poată da mîna de ajutoriu sau să se intereseze la așa ceva, cum sunt cărțile bătrîne etc.⁵ D[omnul] Laureanu e prea ocupat cu multe de toate etc.⁷ Așa, cît în urmă iarăși voi fi nevoit a rămînea numai cu ale mele.

De acceptarea dicționarului meu⁸ încă nu sperez mult, fiindcă anevoie va să fie după gustul principiile majorității, decît poate numai la nevoie. *Ich kenne auch meine P.*⁹

încît pentru ale Metropoliei, io nu mă prea ocup cu d-alde astea, cum zic unii, din cauză că sunt alții cari se ocupă prea, prea. Văz că fama

254

255

256

256* desființării s-a demențt. Ci A. Roman¹⁰ nu crede, ci-mi scrie că va să întrebe la locul competente. /

Despre Opriș vom vedea, dacă se poate.

În urmă, pentru *scoale*. Bine zău ar fi dacă s-ar înființa cât de multe; asta o cunoaște toată lumea. Întrebarea numai e că cine să le facă? Blașul? Da. El e datoriu să facă mult, foarte mult, pentru că poate mult, mai mult decât alții. Dar singur putea-va face el *toate*, toate? Mă îndoiesc, mai ales că lipsa e urgentă, și Blașul încă nu va putea să le facă toate *una dată*. Pentru Turda a început d. Rațiu. Pentru celealalte cine?

Privații poate au mai întâi să îngrijească de familiile lor, sau că numai sunt securi de venitoriul lor, și așa se îndoiesc a-și da din mână ce au, ca nu cumva în urmă să îmbie a-și cerși pâinea carea o au dat altora, și alte mai multe considerațiuni, tot de felul acesta.

Închei cu mulțămîtă că mi-ai scris, pentru că asemeni scrisoarie-mi mai răcoresc înema, într-o necazul altor ocupațiuni uricioase.

Al d[umnea]v[oast]re ca frate,

257

T. Cipariu mpr. /

¹ în ședința din 12/24 septembrie 1867, membrii Societății Academice adoptă o Programă pentru strîngerea materialului necesarului la lucrarea dicționarului românesc (*Analele Societății Academice* I, ses. an. 1867—1869, p. 116—117; Ioan Chindriș, *Al Papiu Ilarian și Academia Română*, p. 35), prezentată chiar de președintele Societății, Heliade Rădulescu. Lui Cipariu îi revine o sarcină nominală în textul programei: „§ 2 Cu citirea cărților dinainte de 1720 și scoaterea din ele a cuvintelor sau accepțiunilor de cuvinte, cum și a formelor ce nu se află în dicționarele publicate pînă astăzi, se însărcina d-l canonic Timoteu Cipariu. Societatea va căuta, prin Delegațiunea sa, a procura d-lui canonic acelea din cărțile sau manuscrisurile ce se știu că s-au născut pînă la 1720 și pre cari d-sa nu le are încă amină”.

² Cărțile apărute pînă la 1720, pe care Cipariu nu le are (vezi nota 1).

³ „Budeanul” = *Dicționarul de la Buda*, 1825.

⁴ Dicționarul lui Ioan Bob: *Dicționarul românesc, lăleinesc și unguresc*, I-II, Cluj, 1822-1823 (vezi scris. LVIII, n. 6).

⁵ în 1853—1854, Bariț a publicat, în colaborare cu Gavril Munteanu, un *Deutsch-Rumänisches Wörterbuch...*, Brașov, în 2 volume. Ulterior, în 1857, publică tot acolo varianta româno-germană, după materialul pus la dispoziție de George Polizu (vezi prospectul în *Foaie pentru minte...*, XX, 1857, p. 28; Vasile Netea, *George Barițiu. Viața și activitatea sa*, București, 1966, p. 233).

⁶ Heliade Rădulescu era președintele Societății Academice.

⁷ August Treboniu Laurian, secretarul general al Societății.

⁸ Un dicționar personal alcătuit de Cipariu? Nu credem atît că *a existai* un astfel de dicționar, cît mai degrabă, că orgoliosul filolog voia să alcătuiască unul, pe care apoi să-l impună Societății Academice (așa cum vor proceda Laurian și Massim).

⁹ „Eu așa îl cunosc pe P. al meu”. Acest P. este Heliade Rădulescu: „President”?

¹⁰ Alexandru Roman, de la Pesta.

CXXI

Domnule și frate!

Ieri am primit scrisoaria d-tale din 26 aug., la care am onoare a răspunde în scris mai pre scurt decât aș putea cu vorba.

Bl[aj], 1 sept. [1]868

Nu a stricat nimica că nu mi-ați scris mai timpuriu, pentru că și fără provocațiune veneam, dacă-mi era prin puțință.

Despre picioarele venirei mele¹ nu sum în stare să vă scriu acum, iar încît pentru altele, d-voastre și fără mine veți putea lucra negreșit tot așa de bine ca și împreună cu mine.

În ce privește dicționarul sau glosariul meu², vă mulțămesc foarte pentru spreginui ce mi-l iapromiteți, însă valoarea lui și împărtășirea va depinde de la dezlegarea cestiunei ortografice, împreunate / cu gramateca³, cu cari are să consune și dicționarul.

Salutare confrăților, mai în specie d-lui Urechia, căruia vă rog să-i admanuați biletul alăturat.

D-zeu vă ajute!

Al dd-v[oast]re, ca frate,

T. Cipariu mpr. / 258

¹ Motivul pentru care Cipariu nu participă la sesiunea Societății Academice Române din toamna anului 1868 este prezența *Gramaticii* sale în concursul lansat de forul științific din București, pentru o gramatică a limbii române (vezi scrisoarea următoare), în sesiunea trecută, 1867, la 11/23 septembrie, se votase un premiu de 300 de galbeni pentru cea mai bună „analitică”, adică partea întâia, de morfologie, care va intra în concurs (vezi *Programa concursului pentru una gramatică română. Partea I. Analitică*, în *Analele Societății Academice Române*, I, ses. an. 1867—1869, p. 114—115; Ioan Chindriș, *Al Papiu Ilarian și Academia Română*, p. 33). Concursul este „secret”, lucrările trebuind să poarte un motto. În toamna următoare, 1868, comisia se oprește asupra celei care purta motto: „Și consuetudo vicerit vetus lex sermonis abolebitur”. Era „analitică” lui Cipariu — și, firește, acest lucru nu constituie o taină pentru membrii societății! — care în 1869 se va tipări cu cheltuiala Societății Academice: *Gramatica limbii române. Partea I. Analitică*, București, MDCCCLXIX [1868] (vezi Dimitrie Macrea, *Timotei Cipariu, în Lingviști și filologi români*, București, 1959, p. 67—78).

² Vezi îndoiala noastră despre existența unui dicționar *organizat* al lui Cipariu, în nota 8 la scris, precedentă. Cipariu putea să aibă mult material lexical adunat, dar de existența unui dicționar încheiat al său nu știm nimic.

³ Cipariu vrea să urmărească orientarea Societății Academice pe toate planurile filologice: ortografie, gramatică, dicționar, pentru a hotărî dacă va colabora sau nu. În treacăt fie spus, Cipariu nu era mai puțin tiran și intolerant decât ceilalți satrapi lingvistici din Societate: Laurian și Massim (vezi în acest sens Ioan Chindriș, *op., cit.*, passim), doar că el preferă să se retragă la cea mai mică nemulțumire, amenințînd astfel Societatea Academică cu privarea de incontestabila sa competență. Lupta lingvistică a fost în secolul trecut un spectacol serios și dur!

CXXII

Bl[aj], 1/11 [1]869

Domnule și amice,

Mai întâi vă rog să mă scuzați că pînă acum nu am răspuns la mult-prețuita-vă scrisoarie de ...¹

Nu eram numai ocupat preste măsură de toate părțile cu reviziune, redacțiune (știți ce felii de redacțiune!)², consistorie preste consistorie, lungi, lungi de cîte 5 ore pre zî, comisiuni *etcetera ceterorum*³, ci ce era și mai inoportun eram ocupat și de un catar de cap, de nas, de grumazi, de piept, numai ca el și cum am poate numai

io în furia tuturor catarelor din lume. Apoi iacă și Sinodul⁴, nu numai la ușă, ci acum chiar în casă, cum veți fi auzit. Și așa, cauze destule de a fi scuzat, pentru care vă și rog. /

Astăzi dar, răsuflînd din aste toate cemaî mai ușor, luai peana să-mi plînesc dulcea datorie, ales că și almintrea nu mă puteam mișca de acasă, afară ningînd și vînt bătînd, cît să nu scoți cinele din casă, parcă nu eram în Blaș și 1 nov., ci în Siberia și în ajunul Bobotezii.

Așa, mai întîi vă mulțămesc sincer pentru amicitia ce o ați avut a-mi împărtăși atîte știri interesante de la Societatea noastră⁵ și despre oamenii noștri. Roman⁶, care și în est an s-a întors pre la noi, încă mi-au spus multe, tot în sensul celor scrise de d[umnea]v[oast]ră, și mi-a făcut multă voie bună.

Crede-mă, sufletul meu, că d. Eliade, cu apucăturile ciocoiești, de cari acum la bătrîneție nice că se poate dezbrăca, nu mă supără cît de puțin. Am / onoarea de a-l cunoaște prea bine de mult cum este, ca și pre ceialalți pre toți. Dar acum la bătrîneție aș fi prea nefericit dacă în toată viața-mi nice atîta nu aș fi învățat, să nu fac caz de apucătură ciocoiești⁷.

Dacă *Gramateca* mea nu va plăcea la mulți, asta o știam prea bine înainte de a mă apuca să o scriu, și de-mi păsa mult de neplăcerile unuia și altuia, nice că-mi făceam nevoie de unde nu aveam.

Bine știu io cauzele neplăcerii multora, ci așa este omul, cu pasiuni, interese etc, de cari nu-l poți dezbrăca. De aceea, chiar și cînd Zoilii vor sau ar avea dreptatea, tot poci să le astup gura cu: „*Zoile, fac melius!*”⁸

Io, la sesiunea de an, chiar și de nu aș fi avut cauze destule altele de a nu merge, destulă era însăși *Gramateca* trămisă la concurs, ca să nu zică oamenii răi că am mers să fac presiune asupra Societății, ca să mi-o pre / mieze!⁹ Și de aș fi mers, aș fi meritat ca numai din astă cauză încă să nu mi-o premieze.

La cea din a.c. iarăși nu am mers din mai multe cauze, și poate că unele din acestea mă vor opri să nu merg nice la anul venitoriu, de voi trăi, și poate că să nu mai merg nice una dată.

Ci să le las de astă dată, și fiindcă hîrtia mi se gată să trec la altele, și anume la sinodul nostru de care alții poate vă vor fi scris destule și pre larg. Mie mi-a părut bine; una că a decurs binișor, alta, și mai ales, că s-a împlinit una dorință veche și nedomirită¹⁰. Io, din parte-mi, am stărui din toate puterile ca să se îplinească și speriez că și cealaltă dorință încă se [va] împlini, încă poate și mai bine.

Și așa de astă dată terminînd, vă rog să nu vă uitați de promisiunea din finea scrisoare! d[umnea]v[oast]re.

Al d[umnea]v[oast]re, ca frate,

T. Cipariu mpr. /

¹ Data nu e indicată: loc rămas alb.

² Era ocupat, presupunem, cu redactarea *Archivului pentru filologie și istorie*.

³ „Celelalte ale celorlalte”.

⁴ în zilele de 20—22 octombrie 1869 s-a ținut la Blaj un sinod diecezan, „însă compus numai din clerici”, după cum informează Ioan Micu Moldovan. Faptul însemna

încă un regres față de concepția tradițională a sinodului la români, la care trebuiau să ia parte și mireni din toate comunele bisericesti. Înaintea revoluției din 1848—1849, românii transilvăneni au militat pentru sinod tradițional după pravila orientală (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, și scrisorile lui Cipariu pînă la 1846), îndemn care s-a păstrat oarecum și sub păstoria lui Alexandru Sterea Șuluțiu. Noul mitropolit, Ioan Vancea de Buteasa, ales în 1868, era mult mai catolicizat în gîndire decît legendarul înaintaș, așa că nici măcar nu va zgîndări autoritățile cu reclamarea unui sinod adevărat, care să fie totodată și o adunare națională românească. Ceea ce s-a ținut în octombrie 1869 la Blaj a fost o obscură adunare popească, preocupată doar de treburile strict bisericesti (vezi la Victor Bojor, *Episcopii Diecesei gr. cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856—1939)*, Tîrgu-Mureș, 1939, p. 212. Micu Moldovan consideră totuși că sinodul a avut un „rezultat bun”, pentru că mitropolitul „a intonat și apăsă autonomia bisericeii și independența ei de la oricine altul, afară de Papa”, adică independența față de ierarhia catolică din Ungaria.

⁵ „Societatea noastră” = Societatea Academică Română, la a cărei sesiune din 1869, ținută între 1 august — 15 septembrie la București, Cipariu n-a participat de asemenea.

⁶ Alexandru Roman, întorcîndu-se de la sesiunea Societății Academice, către Pesta unde locuia, trece prin Blaj pe la Cipariu, cu toate că nu era în drumul său, ca să-l vadă pe venerabilul cărturar.

⁷ Cu toate că n-a participat la sesiunea din 1869, numele lui Cipariu a fost adesea pomenit în adunările sesiunii.

⁸ „Zoile, fă ceva mai bun!” (coresp. rom.: „N-ai altceva mai bun de făcut?”).

⁹ Vezi și scris, anterioară, n. 1.

¹⁰ Sinodul pomenit la nota 4. „Dorința veche și nedomirită” a lui Cipariu poate fi aceea de a-l vedea pe Vancea, mitropolitul șovăielnic și aparent colaboraționist cu ierarhia catolică maghiară, exprimîndu-se categoric pentru independența bisericii române unite, chiar în condițiile vitrege ale dualismului.

CXXIII

Bl[aj], 16/4 1869

Domnule Bariț,

Mă grăbesc a vă răspunde la multprețuita d[umnea]v[oast]re scrisoare, fără dat, însă aici sosită ieri (în 15/4), cum că pentru *Archiv*¹ dn. baron Geringer² s-a prenumerat numai în / mart., iar io am scris la expedițiunea mea în 8 mart., ca să-l înscrie în lista abonaților și să-i trămită toți numerii și cei trecuți, de la ian. a.c. începînd. Se poate însă că expedițiunea se va fi făcut cu ceva mai tîrziu, de exemplu, cînd cu trămiterea nr^{total} XXII sau XXIII. Sper însă că acum i se vor fi peduit. Cu toate astea, io astăzi / am scris de nou la expedițiunea mea din Sabiniu, ca să îndrepte lucrul încît va fi greșit.

Despre cari vă rog să încunoștințați pre dn. Trausch, cu distintă stimă fiind

Al d[umnea]v[oast]re prea plecat,

T. Cipariu mpr. / 262*

¹ Publicația lui Cipariu, *Archivul pentru filologie și istorie*, care apărea din 1867.

² Karl Geringer, 1808—1889, locțiitor (gubernator) cezaro-regesc al Ungariei, personaj marcant al vieții politice din Imperiul austriac în secolul al XIX-lea. S-a născut la Sibiu, a terminat Facultatea de drept la Viena în 1829, după care a intrat ca funcționar

Prea stimată amice,

Am primit chiar acum, cu multă bucurie, scrisoarea d-tale de alaltăieri, și pentru ca să nu [se] întâmple și din partea mea vreuna întîrziare la unele întrebări, am și luat peana să vă răspunz puținele, deși-mi cam tremură azi mîna, nu știu de ce.

Încît pentru reviziunea *Dicționarului*, nu mă mestec deloc, cum am declarat și d-lui Moldovan în iarna trecută să vă scrie¹. El a fost lucrat după principie eronie cu totul, după părerea mea. Dar și dealmintrea, nu vreu să aibă cuvînt autorii aceluia că am contribuit cît de puțin la deconsiderarea operei lor.

Iar încît pentru operatul meu², el încă nu e terminat, căci alimim trea l-aș fi comunicat, cel puțin *in specimine*, cu Academia. Cauzele neterminării au fost mai multe: ocupațiunile cu *Archivul* și *Gramatica*³, morbul intrevenit, de care încă nu am putut scăpa, noul material ce am mai căpătat și încă nu l-am putut *exploata* (*sit venia verbo!*)⁴ deplin, și care mai sperez să capăt, și altele cîte toate, ce nu este lipsă să le mai enumăr.

De unde, venirea d-lui Odobescu ar fi fost chiar fără rezultat⁵. Și vă rog să-l asecurați că la timpul său nu voi lipsi a face cunoscut Academiei operatul terminat. Cînd? Asta nice io nu o poci ști. D-zeu știe. /

Despre *Catechismul rakoșian*⁶ îmi pare bine că-l aveți. Eu încă-l avusesem din biblioteca lui Pop din Zlagna⁷, ci mi-a perit în revoluțiune. El în adevăr nu e calificat de a reprezenta limba românească din Tr[ansilva]nia din secol[ul] XVII.

Dealmintrea, încă io nu înțeleg toată procedura Academiei în astă parte. Se vede că la Academie sunt puțini cari să cunoască *de facto* și din proprie experiențe întreaga literatură veche pînă la 1700 din toate provinciile, și fără de astă cunoștință nu se poate lua nice una deciziune meritorie. Numai după Iarcu⁸ și Popescu⁹ — nu mergem departe. Ei sunt numai compilatori, cari nice nu au văzut cărțile vechi de cari scriu, necum să le studieze. Cest din urmă mi-a furat un \$ întreg din *Sintactică*, din vorbă în vorbă, și tot nu se rușina a cere ajutoriu pentru compilațiunea sa atît de la Academie, cît și de la Asociațiunea noastră.

De la Academie nu am nice una știre, ce s-a mai urmat de la 12 sept. v[echi] încoace, nice *Analile* nu s-au mai continuat cu trîmiterea, nice ziariale nu ne-au mai spus nemica, decît că în cutare zi sesiunea anului 1877 s-a închis.

De Hasdeu, că l-ați ales de membru, nu am știut¹⁰.

Un pamfletist din Sabiniu atinge că Academia și-a democratizat ortografia etc. Și cîte vor mai fi de acestea.

În urmă, ca să închid înainte de închiderea poștei, încît pentru secătura de premiu, m-am și urît cu trăgănările și cîte și mai cîte preteste / de un an de zile: că nu sunt bani, că nu sunt galbeni etc.¹¹. Bie-

tul Moldovan¹² destulă nevoie a avut cu răspunsurile. Io numai *una dată* am scris lui Sion, cînd fu vorba de resturile *Analiticei*.

Acum încă nu am decît să vă rog, că decît să se mai tot trăgăne lucrul, dacă piedeca e numai galbenii, mai bine să le scrieți să schimbe lei românești — și cu daună — în franci franțuzești. Numai să nu fie dauna pîn-acolo, cum se zîce, să mă aflu din secure cu toporiște.

Întru alte, cu distintă stimă semnîndu-mă al *dv*^{re} prea adict,

T. Cipariu mpr. / 267

¹ Se referă la atitudinea lui Laurian și Massim care, în privința alcătuirii dicționarului (*Dicționarul limbei române, după însărcinarea dată de Societatea Academică Română, elaborat ca proiect de —*, I, A — H, București, 1871; II, „colaboratori Iosif Hodoș și G. Bariț”, I — Z, București, 1876; *Glosariu care coprinde în sine vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine îndouioasă, după însărcinarea dată de Societatea Academică Română, elaborat ca proiect de —*, București, 1871), au disprețuit părerile celorlalți membri pînă la scandalizare (vezi Ioan Chindriș, *Alexandru Papiu Ilarian și Academia Română*).

² Adică listele de cuvinte scoase din cărți vechi.

³ A doua parte a gramaticii elaborate de Cipariu: *Sintetica* (sintaxa), premiată de asemenea de Societatea Academică în 1876 (vezi *Gramatica limbei române. Partea II. Sintetica*, București, 1877).

⁴ „Așa vine vorba”.

⁵ Este demnă de notat intenția lui Odobescu din toamna anului 1877 — necunoscută din alte surse — de a veni la Blaj să se întâlnească cu Cipariu.

⁶ Este vorba de *Catechismul calvinesc* de la 1642, tipărit la Bălgrad din porunca lui Gheorghe Rákoczy I (vezi Nicolae Drăganu, *Cea mai veche carte rakoșyană, în Anuarul Institutului de istorie națională*, I, 1921 — 1922, p. 161 — 278). Nu știm cînd i-a venit lui Bariț, și în ce împrejurări, ideea de a retipări *Catechismul*... scandalos din secolul al XVII-lea. Știm doar că în 22 septembrie/4 octombrie încă nu avea la îndemînă un exemplar al tipăriturii, căci în acea zi Odobescu îi scrie (B. A. R., ms. rom. I 000, f. 71r): „în privința cărții vechi în care să consultați *Catechismul calvinesc* al lui Racoți, îi mărturisesc că n-am nici o știre a se afla vreun exemplar pe aci”. Dar ambiția lui Bariț nu cedează, și iată că acum, la nici două luni după scrisoarea lui Odobescu, are un exemplar din *Catechism*, dar numai ediția a doua, din 1656. Îl va tipări doi ani mai tîrziu: *Catechismul calvinesc impus clerului și poporului românesc sub dominația principilor Gheorgiu Rákoczi I și II. Transcris cu litere latine după edițiunea II tipărită în anul 1656, însoțit de una excursiune istorică și de un glosariu*, Sibiu, 1879. Rostul politic al ediției este evident, în condițiile cînd autoritatea maghiară dualistă *impunea* din nou, totul, românilor, și el n-a fost trecut cu vederea de cei în cauză.

⁷ Doctorul Vasile Pop, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, scrisorile lui Grigore Mihală, nr. I, n. 1.

⁸ Lucrarea lui Dimitrie Iarcu (despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, I, p. 200): *Bibliografia cronologică română sau catalog general de cărțile imprimate de la adaptarea imprimeriei, jumătate secolul XVI și pînă astăzi, 1550 — 1873*, București, 1873, cu varianta ei mai veche: *Analele bibliografice române. Repertoriu cronologic sau catalogul de cărțile imprimate de la adopțiunea imprimeriei, jumătatea secolului XVI și pînă astăzi, 1550 — 1865 exclusive*, București, 1865.

⁹ Gheorghe Popescu, *Trei ani de literatură română. Indice bibliografic al cărților publicate românește, în România sau de români, în anii 1874 — 1875 — 1876*, București, 1877.

¹⁰ Hasdeu a fost ales membru în 1877, după ce fusese respins în 1869.

¹¹ încurcăturile cu premiul Societății Academice pentru *Sintetica*.

¹² Ioan Micu Moldovan, care era discipol și ajutor de nădejde al lui Cipariu.

ALEXANDRU STERCA ȘULUȚIU*

(1794—1867)

Gcorespondența lui Alexandru Sterca Șuluțiu către George Bariț (1860 — 1867) constituie o mărturie elocventă a eforturilor susținute pe care bătrînul prelat român le-a depus, cu avînt și energie tinerească, în slujba cauzei emancipării și egalei îndreptățiri a națiunii și limbii române din Marele Principat al Transilvaniei. Criza internă și externă prin care trece Imperiul habsburgic în 1859, *Diploma* din octombrie 1860 și mai puțin *Patenta* din februarie 1861, au creat cadrul favorabil pentru aplicarea în viață a unor importante revendicări naționale cuprinse în programul românesc din 1848—1849. Revendicările românești din 1860—1861 rămîn în esența lor democratice și progresiste (ca și în 1848), ele urmărind să instituie drepturi politice legale pentru națiunea română majoritară din Transilvania istorică, cu respect față de celelalte naționalități ale țării. Națiunea română pretindea pe drept cuvînt ca doleanțele ei privind statutul politic și juridic al Marelui Principat al Transilvaniei să găsească ascultarea dreaptă și cuvenită. Programul românesc este în liniile lui principale și generale autonomist și descentralizator, atît în raport cu Pesta, cît și cu Viena; în acești ani reîncepe cu deosebită intensitate și se feia firul neîntrerupt al făuririi procesului progresist și democratic al înstăpînirii românești asupra administrației și legislației Transilvaniei, întocmai cum s-a înfăptuit și s-a procedat în unele părți ale țării, în care s-a instituit la 1848—1849 administrația națională românească. Breșa ivită între clasele conducătoare maghiare și guvernul imperial austriac, cele două reprezentante ale asupririi străine locale și centrale, părea că favorizează planurile și intențiile românești. Mitropolitul Blajului se angajează ferm, alături de alți lideri laici sau eclesiastici români, pe drumul întortocheat și dificil al legalizării și oficializării drepturilor naturale și firești ale națiunii sale, în condițiile grele ale încercărilor brutale și directe efectuate de nobilimea maghiară și patriciatul săsesc în vederea reinstaurării puterii lor în comitatele și scaunele țării, deci în administrația locală de stat, sau în guvernii și cancelaria aulică a Transilvaniei. Aici era terenul cel mai ostil și dificil pe care trebuia să-l întâlnească și să-l depășească liderii români în drumul luptei lor pentru justa și proporționala reprezentare a națiunii române în toate dicasteriile centrale și locale de stat.

Încă în 1860, Alexandru Sterca Șuluțiu, însoțit la Viena de o delegație românească numeroasă, înmînează tronului, împreună cu protopopul ortodox Ioan Popazu¹, petiția din 10

* Iosif Sterca Șuluțiu, *Memorii*, III, Sibiu, 1879; Idem, *O lacrimă fierbinte*, Sibiu, 1880; I. Ardeleanu, *Oameni din Sălaj*, Zalău, 1938; Alexandru Lupeanu-Melin, *Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu (1794—1867)*.

¹ Biblioteca Academiei R.S.R., ms. rom. 992, f. 287—289; Scrisoarea I.

decembrie prin care se revendica decretarea egalității politice a națiunii române, numirea cancelar aulic de naționalitate română, egala îndreptățire și oficializarea limbii române, reprezentare proporțională în viitoarea Dietă a țării și congres național, în care poporul român manifeste și să-și precizeze în mod plenar revendicările și să-și organizeze acțiunile. În decembrie 1860, liderilor politici din Marele Principat al Transilvaniei li se alătură șefii politici români din Banat, care căutau să prevină alipirea acestei provincii românești la Ungaria, să-i mențină autonomia sau în caz și mai fericit să unească Banatul cu Transilvania², pentru ca masa românească să fie și mai concentrată organizatoric și politico-administrativ. Dar Banatul, împreună cu Zarandul, Chioarul, Solnocul de Mijloc, Crasna sînt încorporate Ungariei (unde se află Crișana și Maramureșul), iar Bucovina va fi administrată separat. Astfel planurile maxime ale româneștii ce tindeau spre formarea unei provincii autonome, care să-i cuprindă pe toți românii din monarhie, sînt dejucate de contramăsurile celor două clase stăpînitoare ale asupririi străine: burghezo-moșierimea austriacă și nobilimea și burghezia maghiară aflată în proces de formare și consolidare; politicienilor maghiari și austrieci nu le convenea formarea unui stat autonom român, chiar dacă în anii 1860—1861 între ei re izbucniseră crize și certuri interne, legați de împărțirea puterii și a sferelor de influență în imperiu. În aceste condiții, liderii români își concentrează eforturile asupra emancipării națiunii și limbii române din Marele Principat al Transilvaniei (Ardeal). În pofida eforturilor și petițiilor românești în fruntea cancelariei aulice, Transilvaniei este numit contele Kemeny Ferencz, exponent al nobilimii maghiare. Alexandru Sterca Șuluțiu, împreună cu episcopul ortodox Șaguna, își unesc atunci eforturile pentru a influența alegerea unor consilieri și secretari aulici români, alături de consilierii și secretarii aulici maghiari sau sași. Aceste eforturi sînt încununate de succes în sensul că în prima rundă sînt numiți la cancelaria aulică consilierul român greco-catolic Vasile Ladislau Popp și secretarul român greco-catolic Gheorghe Anghel³, la care se adaugă apoi prin eforturile lui Șaguna, secretarul aulic român ortodox Dimitrie Moldovan. Atent față de interesele supreme politico-naționale, mitropolitul unit al Blajului atrage atenția lui Bariț asupra necesității împiedecării oricărui lucru și dezbinări între români, pentru a nu se răsturna „bună înțelegerea și pacea între frățarii” în acest sens Șuluțiu îi scrie și lui Dimitrie Moldovan, rugîndu-l să-l înștiințeze pe Șaguna că el va consulta în toate problemele (inclusiv în recomandarea funcționarilor români în posturi administrative) pentru „a avea, a ține întru toate o adevărată, cordială și sinceră înțelegere”. Mitropolitul unit a militat nu numai pentru ca în posturile centrale să fie numiți români din Transilvania (la Viena îl propune pe Vasile Ladislau Popp în funcția de cancelar aulic)⁴, ci și pentru ca administrația teritorială de stat locală să primească un caracter național românesc, mergînd la arhiducele Rainer, președintele guvernului și la alți miniștri austrieci, Alexandru Sterca Șuluțiu le propune să schimbe toate organismele instituționale din Transilvania, politicienii maghiari au reușit în 1861 să-și restabilească o poziție preponderentă, să-i dea pe comiții supremi maghiari și „unde sunt în majoritate români să-i suplinească cu români”. Alexandru Sterca Șuluțiu, Iacob Bologna și Ioan Rațiu intervin cu insistență la Viena pentru aplicarea unor măsuri riguroase în vederea convocării unei diete a țării în care deputații români să alegeți sau numiți să fie reprezentați în mod just; de asemenea Șuluțiu îl informa pe Bariț că el cerut ca românii „pretutindenea să fie după proporțiune dreaptă reprezentați”, insistînd

² *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XXIII, 1860, nr. 51.

³ Pe care-l apăra Șuluțiu de unele acuzații neîntemeiate în scrisoarea I.

⁴ Scrisoarea I.

⁵ Ibidem.

⁶ Scrisoarea IV.

⁷ Ibidem.

îndeosebi asupra ocupării posturilor de comiți supremi⁴. În 1862 Șuluțiu militează și pentru justa și proporțională reprezentare a românilor în congregațiile și comitetele comitatense, întrucât era cunoscut faptul că atât în 1861, cât și în 1848 sau înainte, în aceste adunări ale administrației locale de stat românii s-au aflat mereu în minoritate, deși pe teritoriul comitatelor populația românească era cu mult mai numeroasă decât cea maghiară. Într-o scrisoare către Bariț, Alexandru Sterca Șuluțiu își exprimă dorința ca liderii români să urmărească cu atenție lucrările Universității săsești din Sibiu, ale cărei proiecte și dezbateri priveau întreaga patrie și îndeosebi situația grea și subordonată a românilor din Fundus Regius (Pământul crăiesc). Trebuia de asemenea ca șefii românilor să cunoască îndeaproape planurile și discuțiile aristocrației maghiare din Cluj, pentru a reuși să li se împotrivescă prompt și cu eficacitate; în acest sens, mitropolitul Șuluțiu revine în Sibiu, unde convocase o ședință a Comitetului național permanent⁵, acesta fiind îndreptățit să stabilească sarcinile și acțiunile politice concrete, în calitatea lui de conducător și coordonator al întregii națiuni.

Alexandru Sterca Șuluțiu a jucat un rol politic important în organizarea internă și în săvârșirea acțiunilor concrete ale mișcării naționale românești. Venit la Sibiu, unde este așteptat cu bucurie de către conaționali⁶ și cu antipatie de către adepții politicii maghiare, mitropolitul unit lansează circularul de convocare a coreligionarilor săi laici sau ecleziastici, care permitea sau chiar îndemna și provoca populația românească greco-catolică să-și aleagă ea însăși reprezentanții la viitoarea Conferință națională de la Sibiu⁷. Consfătuirile pentru alegerea reprezentanților naționali constituiau prilejuri și modalități potrivite de întruniri și dezbateri a situației politice din imperiu și de consultări largi privind căile de urmat în lupta pentru obținerea unor drepturi politice legale. La Conferința regnicolară de la Alba-Iulia, unde erau reuniți reprezentanți ai maghiarilor, sașilor și românilor, Șuluțiu, care după conferința națională de la Sibiu devenise copreședinte al Comitetului național permanent, apără pozițiile și programul politic românesc într-un discurs de o înaltă ținută etico-morală și profunzime politică. În acest discurs Șuluțiu desfășoară în mod logic o serie de argumente istorice, etnice și politice pentru a argumenta necesitatea menținerii autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei și a combaterii legii reacționare a uniunii cu Ungaria, emisă la 1848, și pe care politicienii maghiari se străduiau să o răspuneri să o reaplice încă din 1860—1861. Dovedindu-se în pas cu spiritul vremii și adept al principiului democratic al egalității între popoare și națiuni, Șuluțiu pledează și la Alba-Iulia pentru înțelegere și colaborare între toți locuitorii Transilvaniei, pe baza egalei îndreptățiri naționale și prin recunoașterea oficială a drepturilor națiunii române, atîta vreme „tolerată” și asuprită pe propriul său pământ strămoșesc⁸. Șuluțiu nu s-a mulțumit să alimenteze rezistența românească doar în comitatele și scaunele țării, ci s-a străduit ca problemele și justiția revendicărilor programatice românești să fie cunoscute în cercuri mai largi ale opiniei publice din monarhia habsburgică. Astfel în cursul călătoriei de la Viena din octombrie-noiembrie 1861, Șuluțiu împreună cu alți lideri români obțin colaborarea ziarului *Oesterreichische Zeitung*, care urma să publice periodic articole favorabile națiunii române, prin intermediul lui Vincențiu Babeș⁹. De asemenea, el a luptat neobosit pentru demascarea și zădărnicierea intrigilor Guberniu-

⁴ Scrisoarea VI.

⁵ Scrisoarea VII.

⁶ *Telegraful român*, VIII, 1860, nr. 51; E n e a H o d o ș , *Scrisori cu mai multe figuri și un adaos*, Sibiu, 1940, p. 38—40.

⁷ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, XXIII, 1860, nr. 52.

⁸ *Telegraful român*, IX, 1861, nr. 8, 9, 10; Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, voi. II, Sibiu, 1904, p. 228—246.

⁹ Scrisoarea V.

lui maghiar din Cluj, care se străduia din răspuneri să evite convocarea unei Diete reprezentative a Transilvaniei, boicotînd instrucțiunile venite în acest sens de la Viena; cu aceeași ocazie mitropolitul român cere în mod expres dezavuarea atitudinii șovăielnice și contradictorii adoptată de consilierii români din guvernul maghiar, Paul Dunca, Alexandru Lazăr, Ioan Alduleanu și Al. Același deși nu s-au împotrivit publicării rescriptului de convocare a dietei afirmau în votul separat că modalitatea folosită era ilegală. O Dietă a Transilvaniei, în care românii urmau să fie reprezentați mai echitabil și mai democratic, era absolut legală și justificată, întrucât firesc și natural ca soarta unui teritoriu să fie decisă cu consultarea și respectarea voinței majorității locuitorilor. Ilegală era Dieta maghiară pașoptistă de la Cluj, care în absența reprezentanților națiunii majoritare votase uniunea Transilvaniei cu Ungaria; or, Guvernul clujean, în frunte cu contele Miko Imre, bazîndu-se pe „legalitatea” legilor maghiare de uniune din 1848, se străduia să înlătuiască uniunea și contopirea forțată a Transilvaniei cu Ungaria. Pentru a dejuce aceste intenții, Șuluțiu, secondat de Rațiu și Bologa, ambii membri ai Comitetului național permanent, nu pregetă să plece la Viena, spre sfîrșitul anului 1861¹⁰.

Activitatea politică desfășurată de Șuluțiu în anii 1860—1861 i-a atras dușmănia și a dus la arestări aspre în scris din partea cancelarului aulic maghiar, contele Kemeny Ferenc, în septembrie 1861 aristocratul maghiar îl acuză pe mitropolitul unit, făcîndu-l responsabil al călătuirii numeroaselor proteste românești și de nesupunere manifestată față de legile maghiare din 1848; apoi înaltul prelat român este declarat responsabil pentru că a contribuit la crearea unei atmosfere de teroare în jurul familiilor maghiare din Transilvania. Șuluțiu îi răspunde printr-o adresă fermă în care argumentează și justifică îndreptățită rezistență pasivă a națiunii române față de încăpățînarea cu care nobilimea maghiară continua să încalce principiul egalei îndreptățiri naționale și să împiedece accesul proporțional și democratic al românilor în administrația comitatensă. „Nici într-un comitat unde elementul român e mai numeros decât cel maghiar nu s-au respectat dorințele românilor — spunea Șuluțiu. În zadar cerură și pretinseră români ca în locul comitatelor comitatense din 1848, în cari românii, din motive vrednice de aprobat și n-au încredere, să se formeze cite o congregație generală sau marcală, respectîndu-se de cuviință proporțiunea populației și să se aleagă comitete noi, iar alegerile de oficiali pentru aceste să se facă și prin ele să se conducă administrațiunea publică”; limba română era nedreptățită și nu era coordonată celei maghiare în multe din comitatele patriei, mitropolitul român dînd și citeva exemple caracteristice: comitatele Hunedoarei, Cetății de Baltă, Turăzii, Comiții supremi maghiari și majoritățile maghiare contrafăcute din comitatele comitatense procedau neloyal, incorect și dușmănos cînd „au hotărît și au trimis adrese și deputațiuni, la Mfajestatea] Sa ces[aro] reg[ală] apostolică, cît și la Dieta ungară, pentru a esopera uniunea cu Ungaria, și aceasta au făcut-o desconsiderînd protestările energice și apriate date în comitatele aceluia de către frații și concetățenii lor români”. Aceste practici și „rele” preciza Șuluțiu se mai pot uni cu spiritul timpului modern”. Funcționarii maghiari au impus comunităților preoților români în mod oficial să adune contribuții bănești pe seama honvezilor maghiari. În anul 1848/9 au ucis mii de români și s-au făcut vinovați de „aprinderea și batjocorirea nenumăratelor sate și biserici românești”. În fața acestor asupriri și desconsiderări a sentimentelor și dorințelor națiunii române era de mirat că românii au adoptat doar rezistența pasivă în locul rezistenței și opunerii prin forță. Șuluțiu preciza că și-a sprijinit națiunea în lupta și năzuințele sale pentru mezul datoriilor ce le are către poporul său, „atît după dreptul divin cît și după cel omeneș” și i-a scris clar lui Kemeny că el și-a folosit influența arhipăstorească în deplină concordanță

¹⁰ Scrisorile IV, VI.

¹¹ Scrisorile IV, V, VI.

cu conștiința și convingerile sale interioare. Preluatul român greco-catolic îi scrie lui Kemeny că ar fi fost mai înțelept ca el și alți politicieni maghiari să înțeleagă și să respecte justele revendicări românești și ca pe baza egalei îndreptățiri să se instituie armonia și buna înțelegere în țară pentru că „pînă cînd națiunea română nu se va recunoaște și nu va fi proclamată la Dieta Ardealului de națiune cu aceleași drepturi legale pe care le au celelalte națiuni surori, pînă atunci dorințele și pretențiunile loiale ale ei nu pot fi apăsate prin nici un fel de măsuri volnice și teroristice”. Mitropolitul Șuluțiu avusese conflicte asemănătoare și cu guvernatorul Transilvaniei Miko Imre, încă din iunie 1861¹⁶.

Raporturile lui Șuluțiu cu noul cancelar aulic maghiar contele Nadasdy Ferenc se îmbunătățesc însă în mod sensibil. Acesta și-a luat angajamentul să aplice prevederile *Diplomei* și *Patentei* și să acționeze în sensul convocării Dietei Transilvaniei și a înarticularii națiunii și limbii române. În 1863, mitropolitul Șuluțiu acționează cu aceeași energie pentru convocarea și reușita celei de a doua conferințe naționale de la Sibiu. Modalitatea alegerii reprezentanților naționali la conferința înscrisă în noul circular de convocare este aceeași ca în 1861, permițînd alegerea lor de către mireni și laicii uniți din țară; el se interesează de buna organizare anterioară a acțiunilor legate de pregătirea conferinței (așa cum a făcut și G. Bariț), elaborînd un proiect de program național și declarîndu-se de acord cu actele pregătite în același scop de către Bariț, căruia îi destăinuie din nou toate gîndurile și acțiunile sale¹⁷. În preajma alegerilor pentru Dieta de la Sibiu, Șuluțiu adresează clerului subordonat un nou circular ordonîndu-i să îndrumeze în mod serios alegătorii români pentru a se asigura alegerea celor mai buni fii ai națiunii la viitoarea Dietă a țării, în care națiunea română își puna mari și bune nădejdi¹⁸. Alexandru Sterca Șuluțiu ia parte la lucrările Dietei sibiene ca deputat regalist, numit și chemat direct de către împărat în calitatea lui de principe al Transilvaniei. În Dieta de la Sibiu românii au avut 57 de deputați, maghiarii 54 iar sașii 43. Majoritatea maghiarilor opun însă o rezistență pasivă față de dieta sibiană; așa cum de fapt și politicienii maghiari din Ungaria sau Transilvania au boicotat parlamentul central schmerlinghian de la Viena ca și toate instrucțiunile acestui regim care prevedeau menținerea autonomiei Transilvaniei și nerecunoașterea legilor de uniune maghiare de la 1848. Alexandru Sterca Șuluțiu participă la dezbaterile articolului de lege despre efectuarea egalei îndreptățiri a națiunii române și a confesiunilor ei prin discursurile sale susținute în ședințele 18, 20, 22, 25, din 28, 31 august și 2, 6 septembrie 1863¹⁹. La fel de neobosit, Șuluțiu își aduce contribuția la dezbaterile legate de promulgarea articolului de lege privind întrebuintarea limbilor în patrie și adoptarea limbii române ca limbă oficială, alături de maghiară și germană, participînd la dezbaterile ședințelor 32, 33, 35, 36 din 21, 22, 25, 28 septembrie 1863²⁰. În ședința a 38-a din 30 septembrie Șuluțiu ia cuvîntul pentru înarticularia *Diplomei* și *Patentei* de către Dieta sibiană²¹. De repetate ori Șuluțiu intervine în chestiunea Tribunalului Suprem al Transilvaniei, militînd ca sediul lui să fie în țară, nu la Viena²². Mitropolitul Blajului a fost membru în Camera Superioară a Reichsrathului central din Viena; aici a desfășurat însă o activitate extrem de modestă și la singura ședință la care a luat parte a făcut uzanță de limba română²³.

¹⁶ Păcățian, *Op. cit.*, voi. II, p. 687-693.

¹⁷ Scrisorile VIII, IX, X, XI.

¹⁸ T. V. Păcățian, *Op. cit.*, voi. III, Sibiu, 1905, p. 37-41.

¹⁹ *Op. cit.*, p. 137-141; 173-174; 180-181; 206-208; 249-250.

²⁰ *Op. cit.*, p. 308-309; 334-335; 349-351; 363-365.

²¹ *Op. cit.*, 388-392.

²² *Op. cit.*, p. 446-450; 462-465; 474-478.

²³ *Op. cit.*, p. 636.

Anii 1865 — 1867 care concentrează perioada tratativelor austro-ungare pentru instaurarea dualismului ca sistem fundamental de stat al imperiului îl îngrijorează mult pe Șuluțiu; acest își exprimă în scrisorile către Bariț teama că legile din 1863 — 1864 nu vor supraviețui în noile climat politic ceea ce ar fi o „moarte politică rușinatoare” pentru națiunea română. El își exprimă prima dată de asemenea acordul cu articolele lui G. Bariț publicate în *Gazeta Transilvaniei* în care erau atacate legile uniunii și era apărută autonomia Transilvaniei; încă din august 1865 Șuluțiu militează pentru convocarea unei conferințe naționale care să pregătească și să organizeze riposta poporului român față de manevrele dușmănoase ale dominanților. În politică — scria Șuluțiu lui Bariț — lumea nu se ține „nici de vorbă, nici de dreptate și cu atît mai puțin de o consecință logică, ci dă pe întreg, uneori și orbește, dacă socotește că evenimentele și spiritul zilei îi vin bine la socoteală”. Dată fiind situația grea care se profila în fața națiunii, Șuluțiu ar fi preferat „coînțelegere, dară, coînțelegere și iarăși coînțelegere, și apoi solidaritate de diamant”²⁴. Mitropolitul Blajului îl informează pe Bariț asupra încercării sale eșuate de a-l determina pe Șaguna să opereze împreună convocarea unui congres politic național. De asemenea Bariț este înștiințat că intelectualii blajeni, convocați de mitropolitul lor la o consfătuire politică, s-au declarat de acord cu intenția lui de a analiza „situațiunea de față” într-un ciclu de 7—8 articole care urmau să apară în *Gazeta Transilvaniei*. Majoritatea intelectualilor blajeni erau pentru organizarea unei rezistențe active în Dieta de la Cluj, împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria și a intențiilor și planurilor centralizatoare și dominante ale politicienilor maghiari. Dintre intelectualii prezenți doar doi au fost pentru boicotul alegerilor și a Dietei din Cluj (tactică ce o comandau fruntașii români de la Viena, care i-au scris în acest sens silui Șuluțiu)...„Grele critice timpuri am adjuns pentru cauza națională, — exclama cu durere mitropolitul român, chiar mai grele ca la 1848! Acum, dacă nu vom fi o inimă și un suflet și ne va părăsi și cugetul, și nu vom fi rezoluți și la întîmplări neașteptate, am recăzut iarăși în statutul heloților făcuți prin legile de la 1848 (cele maghiare, n.n.s.) și dependenți de la grația aristocrației maghiare”²⁵. Din păcate, între liderii români izbucnesc certuri, schimburi de opinii și păreri sau încercări minări reciproce, dar nu întotdeauna justificate și principiale, în legătură cu alegerea tacticii și căilor de urmat în lupta politico-națională. Deocamdată, în 1865, se păstrează încă o evă solidaritate și o relativă armonie; 29 de deputați români, aleși sau numiți, în frunte cu Șuluțiu și Șaguna, declară Dieta din Cluj ilegală și necompetentă de a discuta și a hotărî soarta țării cerînd reconvocarea unei diete democratice a Transilvaniei, pe baza legii electorale votate în 1864 de Dieta sibiană.

Alexandru Sterca Șuluțiu a sprijinit intens acțiunea Rațiu-Bariț și înaintarea memoriei lui alcătuit de aceștia către Tron, preconizînd în scrisorile sale către Șaguna ca protestul românesc să fie dus la Viena de către cei doi mitropoliți români. De asemenea mitropolitul Blajului părătește părerea pasivistă conform căreia Comitetul național permanent din 1861/3 nu era competent să conducă mișcarea națională. Șuluțiu îl înștiințează îndeaproape pe Bariț despre toate diferendele sale cu Șaguna, diferende legate de memoriul Rațiu-Bariț ce pu înaintat în luna ianuarie 1865, și de memoriul lui Șaguna din 14 februarie 1865, în care se cerea (care sprijinea acțiunea pasivistă și cu mijloace financiare); scrisorile dezvăluie de asemenea aspecte din conflictele ivite în legătură cu oportunitatea sau posibilitatea convocării unui congres național românesc²⁶. Mitropolitul Blajului apără cu aceeași demnitate și hotărîre poziția și programul politic al națiunii sale în fața comisarului regal contele Emanuel Pechy, cu c

²⁴ Scrisoarea XV.

²⁵ Scrisoarea XVI.

²⁶ Scrisorile XVI, XVIII.

a avut o întrevedere mai îndelungată la Cluj. Toate demersurile făcute de Șuluțiu în fața lui Pechy au fost aduse la cunoștința lui Bariț printr-o scrisoare amplă dedicată acestui eveniment. Șuluțiu îi spune în fața lui Pechy, care îl mostra pentru atitudinea și activitatea sa politică, că el își iubește din suflet națiunea „și de aceea am apărat ori unde am putut drepturile ei naționale, și mă țin obligat acele și de aci înainte, pe căli legiuite ori cînd a le apăra, deoarece eu din națiune sunt și dignitatea aceasta înaltă bisericească numai pentru națiunea mea o port și o am dobîndit”²⁷.

Mitropolitul Blajului, Alexandru Sterca Șuluțiu moare la 7 septembrie 1867, plîns și regretat de toți românii Transilvaniei. A lăsat în urma sa amintirea unui luptător dîrz pentru emanciparea politică a poporului român și și-a testat întreaga sa avere pentru dezvoltarea culturii naționale, sprijinirea studenților români și dacă ar fi fost posibil și pentru înființarea unei universități românești.

Viena, în 14/2 decembrie 1860

Mult mie stimate și iubite domnule Bariț!

Excuzarea pentru că n-ai putut veni are deplinul său loc în inima noastră.

Noi, aici, toate cele nouă cu puțință ne-am silit a face¹. Expozițiunile noastre orale la Maiestate și la cei puternici au fost făcute fără sfială, și cu toată libertatea a unui cuget curat și a unor oameni cari, în cererile sale, stau pe terenul dreptului și a diplomelor împărătești din 20 oct.², și gîndesc că nemica n-au rămas la care să nu fim dat genuinele noastre și liberele deslușiri și informațiuni, precum mai cu amariintu vei vedea și din petițiunea noastră³ — care vi s-au trimis tipărită — și mai vîrtos din orală relațiune a r[everendi] simului protopop Popasu⁴, care despre toate cele zise și făcute vă va povesti mai pe larg.

Cele ce ai scris la domnul protopop Popasu, cu multă înțelepțiune și pătrundere în lucru și în cele viitoare, tare le încuviințez și eu, și de aceea nu trebuie să ne supărăm mult că Cancelaria nu s-au denumit din fiii națiunei noastre⁵. De un rău mai mare mă tem numai, care *ad amicas aures*⁶ și-l descoper: nu cumva înainte de timp, și de a fi națiunea încă statornicită pe cale legiuită, și prin lege pozitivă, ciuma ambițiunei sau a poftei de deregătorii cardinale, ceea unită cu depopularizarea multor vrednici fii ai națiunei noastre, să intre și între bărbații națiunei noastre, după cum cu durere am observat, dintr-o epistolă a domnului consiliarju Br.⁷ din care se cam vede că ar purta ceva frică, nu cumva altul să-i preocupe nădăjduitul, poate, de dînsul ceva post cardinale. Frica sa se vede a fi cauzată asupra lui Angyel⁸ — bărbat cu largi, tare, cunoștințe juridice și montanistice înzestrat — pe carele cu nedrept și fără nice un fundament îl numește renegat, și se teme nu cumva prin favoarea mea să adjungă în ceva post cardinale, să-i preocupe locul lui⁹.

Înainte a face asupra bravilor și harnicilor bărbați și frați prepusuri rele și a arăta neîncrederea, ar fi a răsturna bună înțelegerea și pacea între frați. A se certa înainte pentru posturi și a emula *per fas et nefas*¹⁰,

²⁷ Scrisoarea XXIII.

și a pofti înaintare și preferințe nu-i numai ridiculos, da este și un lucru surupătoriu de interesele și binele națiunii.

Eu, prin una epistolă, m-am rogat de domnul consiliariul și Kreiss-Commissariul de la Orăștie Dimitrie Moldovan¹¹ ca să scrie excelenței sale ep[iscop]ului A. b[aron] Șaguna că eu vreau, în toate, cu excelența-sa și cu toți fiii națiunii de ambele confesiuni, a avea, a ținea întru toate o adevărată, cordială și sinceră coînțelegere. De aceea să binevoiască, cu toată puterea autorității sale, a stîmpăra la unii fii sufletești ai săi dorul cel mare după deregătorii înalte și de aci urmîndele, nedreptele *Verdächtigung*¹²-uri ale bărbaților cari nu meritează acele și cari, ca unii oameni răi, mie nu-mi plac.

Despre celelalte nădăjduiesc să avem, cu prilegiul conferințelor, timp mai mult ca să vorbim și să ne înțelegem despre toate, cu toții,

Pînă atunci încă, poftindu-ți tot binele de la Dumnezeu, și ca să-ți cruțe prețuita la toată națiunea sănătate, cu osebuit estimiu rămîn al multstimatei domniei-tale sincer stimătoriu,

Metropolitul Alexandru.

¹ Fruntașii politici români, conduși de mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca Șuluțiu, pleacă spre sfîrșitul anului 1860 la Viena, pentru a apăra interesele naționale în noile condiții politice statornicite prin *Diploma imperială din 20 octombrie 1860*. Cu această ocazie, revine în arena politică și Axente Sever, marele prefect de la 1848 — 1849. S-a înaintat împăratului o petiție-program, într-o audiență în care au fost primii numai Sterca Șuluțiu și Ioan Popasu. Axente Sever și ceilalți delegați i-au acompianat pe cei doi în convorbirile cu diferite personalități politice din Viena: ministrul cu vederi liberale Schmerling, cancelarul aulic al Transilvaniei Kemeny Ferencz, ministrul Glanz și alții. George Bariț trebuia să facă și el parte din delegație, dar, după cite înțegem, n-a putut pleca la Viena. Vezi despre acest moment George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, III, p. 65; 514 — 515; Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fond. Blaj, colecția Dimitrie Moldovan, nr. 297.

² De fapt, o singură „diplomă” (vezi textul ei la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, II, p. 109 — 112), și reglementările de rigoare emise tot în 20 octombrie 1860. Diploma promite reinstituirea sistemului constituțional, respectarea autonomiei provinciilor și egala îndreptățire a popoarelor și limbilor din imperiu.

³ Vezi nota 1. Români transilvăneni cereau: decretarea egalității politice a națiunii, numirea unui cancelar român la Viena, oficializarea limbii române, reprezentarea proporțională în Dieta Transilvaniei și aprobarea unui congres național. Textul petiției s-a publicat încă în 1860, în *Foaie pentru minte...* (nr. 49 — 50), iar mai tîrziu la Teodor V. Păcățian, *Op. cit.*, p. 143-151.

⁴ Ioan Popasu reprezenta, în lipsa episcopului Șaguna, confesiunea neunită, în calitate sa de protopop al Brașovului.

⁵ în fruntea Cancelariei aulice a Transilvaniei din Viena se afla reacționarul baron Kemeny Ferencz. în aceleași zile s-au denumit și consilierii și secretarii aulici, printre ei aflîndu-se doar doi români: Vasile Ladislau Popp și Gheorghe Anghel. Ulterior, la insistența lui Șaguna, care va reclama faptul că neuniții au fost ignorați, va fi denumit de consilier aulic încă un român transilvănean: Dimitrie Moldovan. Ceilalți consilieri sau secretari erau maghiari și sași: Kabos Daniel, Kozma Denes, August Roth, Biro Miklos, Dobokai Antal și Joseph Plecker. începutul „liberalizării” nu debutează promițător pentru români, în ciuda autosugestionării bunului arhieru Sterca Șuluțiu.

⁶ „La urechi prietenești”, adică demne de încredere.

⁷ Ioan Bran de Lemeni.

⁸ Gheorghe Anghel, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 71.

⁹ Gheorghe Anghel va ajunge într-adevăr, prin „favoarea” mitropolitului, secretar aulic la Viena (vezi nota 5).

¹⁰ „Pe orice cale”, „cu orice preț”.

¹¹ *Dimitrie Moldovan*, 1811 — 1889, fruntaș român din Transilvania, consilier la Cancelaria aulică din Viena. A studiat politehnica la Viena și montanistica la Schemnitz. în 1848—1849 a fost și el refugiat în principatele românești, alături de alți fruntași revoluționari. După 1850 a fost numit adjunct la comanda Districtului Alba Iulia, comisar cercual la Orăștie, apoi secretar aulic (în 1861; vezi nota 5) și, în fine, consilier aulic la Viena (1863). Vezi despre el Iosif Sterca Șuluțiu și Axente Sever, *Dimitrie Moldovan*, în *Tribuna literară*, supliment al ziarului *Tribuna*, I, 1900, p. 19; Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia Română*, III, Sibiu, 1904, p. 314.

¹² „Bănuieli”.

II

Sibiu, 3 ianuarie s. n. 1861

Mult stimat domnule Bariț!

Aici închise îți trămit 2 exemplare din cerculariul meu, slobozit de aici din Sibiu¹ — unde voi rămânea pînă după celebrarea conferințelor naționale² — cătră clerul meu, din cari vei înțelege tot lucrul și intențiunea. Asemenea s-au făcut și din partea excelenței-sale domnului episcop A. baronele Șaguna³. Numai dacă, pentru scurtarea timpului, ar putea adjuge și circularele pe la toți respectivii, și ar putea veni și cei chemați!⁴

Pe stimata domnia-ta, cu pe domnul directorele Mureșan⁵, îmi iau libertate, osebuit prin aceasta a mea scrisoare, a vă invita la conferințele naționale pe 1/13 ianuarie 1861, aici în Sibiu ținînd⁶, eu însumi rugîndu-vă ca, de este cu putință, să veniți ambii, iară dacă ambii a veni n-ați putea, domnia-ta nice într-o întîmplare să nu rămîni ca să nu vii⁷.

Pentru multe ocupațiuni, acum multe nu-ți pot scrie. Sperînd că în persoană ne vom întîlni, las toate — multe! — de a și le comunica cu gura.

Venirea mea la Sibiu și primirea prea frățască, pe largul o vei afla din *Telegraful român*⁸.

Dorind să ne întîlnim și vedem, cu osebuită părintească onoare rămîn, pentru totdeauna, al mult stimatei d-tale de bine voitoriu,

Metropolitul Alexandru.

¹ Este vorba de circulara de convocare a Conferinței Naționale din Sibiu, care s-a ținut între 1/13 — 4/16 ianuarie 1861 (vezi *George Bariț și contemporanii săi*, voi. II-III, passim). Conferința — numită frecvent de contemporani „congres național” — trebuia să stabilească atitudinea politică a românilor în fața mării efervescențe politice stîrnite în întregul imperiu de *Diploma de liberalizare*. Ca obiectiv imediat, trebuia stabilită platforma românească pentru Conferința regnicolară de la Alba-Iulia din februarie 1861 unde urmau să se întilnească reprezentanții românilor, maghiarilor și sașilor, pentru a discuta viitorul statut politic al țării. în concepția lui Sterca Șuluțiu, această conferință trebuia să pună bazele unei vieți politice echitabile, cu îndreptățirea egală a națiunilor, „care cu toată dreptatea o dorim și o pretindem”. Textul circularii lui Sterca Șuluțiu, în *Foaie pentru minte...*, 1860, nr. 52.

² Conferința Națională de la Sibiu din 1/13 — 4/16 ianuarie 1861 s-a ținut în clădirea Seminarului teologic ortodox de aici. Conferința a adoptat ca acte naționale petițiile din 7 noiembrie și 10 decembrie 1860, a elaborat alte două petiții, care cereau egala îndreptățire prin lege a națiunii române și a limbii și o justă reprezentare a românilor la vii-

toarea conferință regnicolară (vezi nota 1). S-a ales un comitet permanent ca for conducător al națiunii și — lucru de mare însemnătate! — s-a aprobat programul de la 3/15 mai 1848, făcându-se astfel un act de continuitate a platformei revoluționare de la 1848, de reconsiderare a pașoptismului ca școală politică pentru viitor. Vezi *Protocolul ședințelor Conferinței Naționale Românești din 1J13 pînă în 4J16 ianuarie 1861, la Sibiu, sub președinta a doi arhiepiscopi românești din Transilvania, cu adusele sale și cu un comentariu, Brașov, 1861.*

¹ Andrei Șaguna a lansat, în aceleași zile, o circulară asemănătoare, în numele clerului neunit. Scopul și tonul circularii sibiene e același (vezi nota 1). Românii, spune Șaguna, nu cer altceva decît „drept egal, fără vătămarea vreunei nații sau religii din patrie, ceea ce și nația noastră așteaptă cu tot dreptul de la alte nații conlocuitoare din țară” (vezi *Foaie pentru minte...*, 1860, nr. 52).

² „Cei chemați” = adică cei care vor fi aleși sau desemnați să participe la Conferința de la Sibiu: 54 de greco-catolici și 48 de ortodocși — clerici și mireni — după cum preconizau cei doi arhiepiscopi în circularele lor.

³ Iacob Mureșanu era directorul Gimnaziului romano-catolic din Brașov.

⁴ Vezi nota 2.

⁵ George Bariț va fi, într-adevăr, prezent la conferință, avînd un rol însemnat. El este și editorul protocolului conferinței (vezi nota 2).

⁶ Venirea lui Alexandru Sterca Șuluțiu la Sibiu la conferință are semnificația unui pas important spre apropierea celor două confesiuni românești din Transilvania. După mărturia oculară a lui Ilie Măcelariu (vezi scrisoarea sa către Iosif Hodoș din 3 ianuarie 1861, la E n e a H o d o ș , *Scrisori cu mai multe figuri și un adaos*, Sibiu, 1940, p. 38—40), arhiepiscopul blăjean a fost primit la Sibiu „ca un domnitor”. L-au întâmpinat, în satul Cristian, 40 de studenți români călări, în costume naționale, și 10 trăsuri cu intelectuali sibiieni. Episcopul Șaguna i-a trimis careta sa de gală, care l-a purtat pe bătrînul patriot pînă în Sibiu. Seara a avut loc o mare „iluminație” în cinstea oaspetelui. Sute de tineri români au stat de gardă la reședința care i s-a atribuit, pe strada Cisnădie, și în jurul Seminarului teologic neunit, pentru a preîntîmpina intenția unor huligani maghiari, care plănuiau să organizeze o huiduiață — în graiul epocii: kazenmuzik — la adresa lui Sterca Șuluțiu. Vezi despre toate acestea și *Telegraful român*, VIII, 1860, nr. 51.

III

Blaș, în 10 mai s.n. 1861

Domnul meu I

Din aci închisa copie, cu aceluzele sale, vei cunoaște mai de aproape tot statul lucrului. Îmi rămîne numai a te ruga ca pe 19/7 a curgătoarei[^] pe cînd se va deschide congresul fraților noștri de cealaltă confesiune[^] la Sibii *, unde mă voi duce și eu, să binevoiești a veni acolo și domnia-ta[^] spre a ne înțelege laolaltă.

Dealtmintrea, din parte-mi nu am lipsit de a chema deodată acolo și pe alți membri ai Comisiunii permanente, pe cari timpul i-a probat de români adevărați.

Pe lîngă care, cu toată stima, rămîn al domniei-tale sincer veneratoriu,

Metropolitul Alexandru.

¹ în 1861 nu a avut loc la Sibiu nici un congres sau sinod bisericesc al românilor neuniți din Transilvania.

IV

Viena, 21 octobrie 1861

Mult stimat domnule Bariț

După ce Maiestatea Sa nu s-au mai întors la Viena, de la Corfu, și abia va veni pînă în 24-a lunei curente, noi timpul acesta l-am folosit cu vizitele noastre¹ pe la archiducele R.² și pe la miniștri, informîndu-i că, în contra tehnelor magyarilor — cari din toate puterile se vor sili să împedece ținerea Dietei în Transilvania, și în a cărora mîni este astăzi depusă toată puterea administrativă — nu este alt remediu, fără să puie de cancelariu un român, anume pe Papp³ consiliariul, și în Ardeal să-și schimbe regimul organile, și mai vîrtos supremii comiți, unde sunt în majoritate români, să-i suplinească cu români etc, etc.

Domnii noștri aceștia se vede că sunt tare pătrunși de adevărul informațiunilor noastre, deși aceea încă am observat că la propunerile noastre arată ceva sfială și retragere în convorbire. Cauza, mai apoi, alaltăieri, o am aflat-o după ce a doua oară am mai colindat pe la miniștri, încrederea — care și pînă acum era pre puțină în români — separatul vot al consiliarilor noștri de la Gubernie⁴, cel nefericit, o au compromis tare, și foarte rea impresiune au făcut pe la miniștri. Votul acesta separat și mizerînd a consiliarilor noștri s-au tradus în nemție și s-au tipărit⁵ și s-au împărțit pe la toți miniștrii, cari în acest vot află pentru regimul și pentru Maiestate mai mare vătămăre și opozițiune, decît este togma în protestul Guberniei asupra Dietei⁶, la rescriptul împărătesc pentru ținerea Dietei⁷. Și, durere, e și așa precum vei vedea în copie, care îți se va trămite de aici.

Niciodată nu au fost cauza cea dreaptă și sîntă a națiunei noastre mai aproape de fericita ei rezolvare decît acum. Pe cînd, iată, vine la mijloc votumul acest fatal și nefericit a fiilor națiunei, noastre, ca să se împlinescă și cu noi zisa *S[finței] Scripturi*: „Perirea ta, dintru tine, o, Israile !!”

Noi, pentru aceea, totuși n-am desperat, ci cu atîta cu mai mare zel am dezavoaat cu grai viu, la miniștri, votul acela, arătînd că „autorii votului nu sunt fiii cei de încredere a națiunei noastre, nice nu șed în Guberniu ca aleși și încrezuți națiunei, ci ca creaturile lui Kemeny⁸ și ale lui Miko⁹, cele cu sînturi magyare, și tare credem că, de va înțelege națiunea votul lor, foarte îl va reprobă și dezavoa”, spuindu-le că togma întîmplarea aceasta dovedește cît de tare zace în interesele regimului împărătesc ca să pună în fruntea trebilor — cancelariu — pe un român harnic și credincios, care să-și știe alege organile sale cele credincioase Tronului, prin cari să ducă în efect poruncile și doririle împăratului, arătîndu-le fără sfială și cu colori vii cum că pînă nu vor face aceasta, nu numai niceodată dietă în Transilvania, da nice trămitemea la Reichsrath, pe lîngă toată bunăvoirea și alipirea românilor, nu se va putea înființa. Ba nice aceea n-am lipsit oarzăn a le spune, că înaltul regimul, fățiș cu românii, trebuie odată să o deie pe față, [de]oarece regimului — după cum stau acum în Transilvania lucrurile, și după cum cunoaștem și noi și regimul pe magyari — nu-i poate rămânea altă mîntuire, fără

au să se împace cu magyarii, cărora să le deie toate cari la cer și le poftesc ei, pentru că magyarii regimului nice cea mai mică concesie nu-i vor face, au să îmbrățeșze pe românii cei credincioși, și cu dînșii propășirea înainte.

După aceste, făcîndu-se sîmbătă trecută o ședință ministerială, e o tăcere adîncă. Însă totuși, din cuvintele unora cari sunt mai aproape de miniștri, atît am priceput că pasul nostru ar sta în bun *Aussicht*¹⁰ de C. ¹¹ și, întră toată debelatele noastre nădejdi prin nefericitul acela vot separat, dau a învia. Noi vom să dăm împăratului un memorandum, în care să arătăm agravamentele națiunii noastre și să cerem rezoluțiunea cea prea înaltă, la toate pînă acum, de la 20 oct. 1860 încoace, așternutele noastre suplice¹².

Toate ce ne iaste cu puțință vom face, și zic: nicedecît nu desperăm de un rezultat favoritoriu, deși separatul acela vot așa tare ne-au compromisat — după părerea noastră — cauza, cît suspițiunea că și românii n-ar fi toți de partea regimului, ci ar fi în două părți despărțiți (la care suspițiune mare impuls au dat și altă întîmplare care o vei înțelege, poate de la alții), abia se va putea dezrădăcina altmintrelea, fără a se dezavoieze sepatul vot de toată națiunea, deoarece stilizația lui așa-i făcută, ca cînd românii n-ar putea de a sînți și a face almintrelea, numai așa, precum se expune în acel vot.

Iată ce durere pentru toți noi, și ce urmări neplăcute și pentru autorii votului, poate să aducă acel votum, care întru adevăr, și pentru națiunea noastră, în timpurile de față, și și pentru autorii lui, nu se poate almintrelea numi decît nefericit, că prea lesne se poate întâmpla, cît autorii votului — cari sunt părinți de grea familie — să-și piardă și posturile cu plățile, și și la întreaga națiune să vie în desprețul cel mai mare. Care lucru nu numai pentru dînșii, da și pentru noi toți, cari nu le-am dori răul ci binele, și din toate puterile am voi a-i cruța, este pre dureros și pre supărătoriu.

Îmi închid cartea cu aceea, că veți înțelege poate mai multe din scrisorile colegilor mei, cari și de aci înainte vă vor mai încunoștiința. Despre alta, aici noi vom avea încă vreo 2 săptămîni, mai puțin, a rămînea¹³.

Și rămîn al mult stimatei d-tale mult prețuitoriu,

Metropolitul Alexandru.

¹⁰ În octombrie 1861, Alexandru Sterca Șuluțiu se afla din nou la Viena, însoțit de Iacob Bologa și Ioan Rațiu. Din însărcinarea Comitetului permanent ales la Conferința Națională de la Sibiu din ianuarie 1861 (vezi scris. II, n. 2), trebuiau să protesteze împotriva intențiilor Guberniului de la Cluj de a zădărnici convocarea Dietei Transilvaniei, în condițiile democratice preconizate de români. Dominat de elemente reacționare maghiare, guvernul transilvan viza reactivarea legii de uniune de la 1848 și, deci, încorporarea Transilvaniei la Ungaria (intenție în fața căreia o sesiune dietală în Transilvania, dominată de români, constituia o piedică serioasă).

¹¹ „Archiducele R. ”=Ferdinand Măria Johann Franz Higiemus Rainer, 1827 — 1915, președinte al Guvernului imperial austriac între 6 februarie 1861 — 22 iulie 1865, mai apoi, între 1872 — 1906, comandant suprem al Landului austriac. Sprijinitor al științelor și artelor, a înființat, în deceniul al cincilea, Academia de Științe din Viena, iar în 1863 Muzeul austriac de arte și meserii. Ca cm politic, a fost insignifiant și mediocru.

¹² Era momentul de maximă ascensiune politică a lui Vasile Ladislau Popp, care nu va ajunge cancelar aulic la Viena, ci vicepreședinte al Guberniului Transilvaniei de la Cluj. Vezi *Baronul L. V. Popu*, în *Șezătoarea*, VI, 1880, p. 12-13; *Baronul Vas. L. Popp și G. Barițiu. Părți din corespondența lor, privitoare la înființarea „Transilvaniei”, organul „Asociațiunii” și la stările de pe atunci în Răvașul*, VII, 1909, p. 218 — 229; *Ilie Dăianu*, *Al doilea președinte al „Asociațiunii”, Vasile L. bar. Pop. 1819—1875*, Sibiu, 1925; *Axente Banei u, Scrisori vechi. Baronul Basiliu Ladislau Popp către Iacob Mureșanu (1860-1871)*, Sibiu, 1928.

¹³ Celebrul „vot separat” al consilierilor români de pe lângă Guberniul din Cluj: Paul Dunca, Alexandru Lazar și Ioan Alduleanu, a stîrnit o mică furtună politică între români, fiind astfel demn de reamintit astăzi. În 19 septembrie 1861, împăratul emite rescriptul pentru convocarea Dietei Transilvaniei, lucru care dădea speranțe în ceea ce privește fructificarea eforturilor politice ale partidei naționale române. Guberniul transilvan nu publica rescriptul și ripostează în 3 octombrie, „tot cu argumente cunoscute și repetit de nenumărate ori” (vezi George Bariț, *Părți alese...*, III, p. 118), în speranța că va împiedeca desfășurarea lucrărilor corpurilor legiuitoare pe baze echitabile. În lumina *Diplomei de liberalizare*. Cei trei consilieri români nu se rialiază protestului maghiar, ci își înaintează o opinie separată, un „vot separat”, unde sînt pentru publicarea rescriptului, dar în care recunosc toate argumentele guvernului aristocratic maghiar. În votul lor separat, cei trei afirmă că, prin acest rescript, monarhul a călcat „legile respective mai vechi ale acestei țări”. Votul separat a fost o penibilă gafă politică, un act împotriva fluxului politic al partidei naționale, care i-a condamnat în unanimitate, cu vehemență, pe dezorientații de la Cluj (vezi *Ibid.*, p. 118 — 119).

¹⁴ Votul separat s-a trimis la Viena în copie maghiară. Din acest pasaj aflăm că el s-a și tipărit — probabil într-un număr restrîns de exemplare — lucru care pînă acum nu se cunoștea.

¹⁵ Vezi nota 4. Adresa de protest a Guberniului transilvan, trimisă împăratului în 3 octombrie, este extrem de dură: rescriptul imperial e calificat drept anticonstituțional; împăratul n-are dreptul să guverneze în Transilvania decît în conformitate cu legile maghiare; se repune pe tapet legea de uniune din 29 mai 1848, fără a ține cont că 40.000 de români protestaseră pe Cîmpia Libertății din Blaj împotriva ei. Adresa abundă în sentințe pripite și jigniri la adresa românilor, care sînt o „masă brută și crudă”. Se declară neted că Transilvania trebuie să facă parte integrantă din Ungaria. Vezi acest sinistru elaborat politic la Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, II, p. 654 — 664.

¹⁶ Vezi nota 4. Rescriptul este important pentru români, pentru că el prevede — ca o sarcină a viitoare Diete — înarticularia constituțională a națiunii române, ca națiune politică egal îndreptățită în țară. Guberniul clujean nu a publicat textul rescriptului, din aversiune politică față de români (vezi un rezumat al lui la Teodor V. Păcățian, *Op. cit.*, p. 653). Trebuie remarcat faptul că acest boicot unguresc a întîrziat cu doi ani convocarea unei diete democratice în Transilvania, care să recunoască legal naționalitatea și limba română.

¹⁷ Kemeny Ferencz, cancelar aulic transilvănean ultrareacționar, fusese înlăturat — datorită presiunilor românilor — în 13 septembrie 1861. În locul lui e instalat Nădasdy Ferencz, om de rară înțelegere politică și mare sprijinitor al românilor.

¹⁸ Miko Imre era guvernatorul Transilvaniei (acum sub numele de președinte al guvernului), din 1860. Va cădea și el, în noiembrie 1861, din cauza aceleiași politici de sabotare a dietei liberale. Vezi Helmut Klima, *Guvernatorii Transilvaniei, în Anuarul Institutului de istorie națională*, IX, 1943 — 1944, p. 304 — 314.

¹⁹ „Perspectivă”.

²⁰ Curtea imperială de la Viena.

²¹ O astfel de petiție românească se înaintează împăratului în 31 octombrie 1861. „Agravamentele” românilor sînt cele cunoscute din documentele anterioare: petițiile din 7 noiembrie și 10 decembrie 1860, rezoluția Conferinței Naționale de la Sibiu din 1/13 — 4/16 ianuarie 1861 și actele prezentate Vienei în iulie 1861 prin Ioan Rațiu, Ilie Măcelariu și Iacob Bologa, adică grabnica convocare a dietei și, prin ea, înarticularia constituțională a românilor.

²² Alexandru Sterca Șuluțiu revine la Blaj abia în decembrie 1861. Cu el se aflau, a Viena, Ioan Rațiu, Iacob Bologa și Ilie Măcelariu.

Viena, în 13 novembre 1861

Mult stimate domnule!

După ce de comune s-a simțit și este recunoscută lipsa de un organ publicistic german carele, apărînd adevăratele interese ale națiunii române din Austria preste tot, de una dată să întîmpine și răsfrîngă și coreagă rătăcitele și răutăcioasele păreri și știri false, ce prea des se răspîndesc prin presa străină despre români, și cari știri și păreri false, mai vîrtos în împregiurările prezenți de regenerațiune, cînd națiunea română-și încoardă toate puterile spre a-și întemelia un venitoriu mai ferice, prin falsificarea opiniunii publice și amăgirea autorităților supreme impunătoare, pot să ne cășune sîntei cauze naționali mare scădere și stricare; fiindcă, deunacamdată, înfiențarea unui propriu organ al națiunii române aice în Viena, din lipsa prea însemnatelor mijloace ce s-ar recere spre aceasta, nu se poate întreprinde, prin conțelegerea unanimă a numeroșilor bărbați români de frunte, ce în 24 c-ct. (5 nov.) 1861 se adunaseră aici în Viena, la mine, s-a aflat cu cale și s-a decretat ca, deunacamdată, să cîștige un organ nimerit scopului sus atins, din cele custătoare. Anume, să se recere mai nainte de toate jurnalul german *Oesterreichische Zeitung* cu al cărei redactoriu să se facă — dacă ar fi cu puțință — în-privința aceasta una învoială, sub condițiuni amăsurate, pre lîngă cari această foalie, întrînd în raport cu un bărbat pre carele încrederea comună l-ar însărcina cu esecutarea intențiunii sus atinse, să-și deschidă coloanele sale tuturor lucrărilor comunicînde prin acest bărbat și, în caz de lipsă, să-i mai dea și tot ajutoriul recerut. Deci, după aceea, din partea redacțiunii acestui jurnal — la provocarea noastră — se descoperi cu plăcere plecarea la atare acord, sub condițiunile: 1° ca în tip de recompensă să i se garanteză un număr de abonați de trei sute (300), care număr, însă, pentru început, se acceptă și cu minimul de două sute, al căror preț să se răspunză tot pre trei luni înainte, punîndu-se apoi acestea exemplare la dispusețiunea întreprinzătorilor; 2° ca publicațiunile ce ating criticînd pre sașii din Transilvania să se scrie în ton pre cît se poate de moderat, promițîndu-se, din contră, în tip de reciprocitate, că și din partea sașilor se vor accepta numai articuli ce nu vatămă pre români.

Pentru bărbatul pre carele încrederea comună l-a însărcinat cu esecutarea intențiunii sus atinse, și carele e domnul fost ablegat Vicențiu Babeș, s-a hotărît pre lună două sute floreni v.a. (200 fl. v.a.).

Ce se țîne de acoperirea speselor recerute, s-a hotărît ca acelea să se adune prin una subscripțiune, prin un apel confidențiale cătră acei bărbați renumiți români, despre al căror zel, puțință și benevolenție nu încape nici una îndoială.

Pentru aceea mi-am luat voliă a vă face cunoscută această întreprindere, și a vă ruga să benevoliți a lua parte la înfiențarea ei și a îndemna și pre alți națiionaliști buni la fapta această națiunale.

Totunadată, mă rog să binevoliți a mă înștienta cît mai curînd despre numărul exemplarelor din sus atinsul jurnal, la care, prin stă-

ruința m[ult] st[imatei] d[omniei] tale s-ar afla prenumeranți, cît și despre banii cari, prin întrepunerea multstimatei d[om]niei tale, din acelea părți s-ar putea incurge.

Dupre care, sunt al multstimatei d[om]niei tale umilit șerb,

Alexandru St. Șuluțiu,

a[rhi]ep[iscop]ul și metrop[olitul] Albei-Iuliei.

¹ La 5 noiembrie 1861, în Viena, are loc o consfătuire între fruntașii transilvăneni prezenți acolo: Sterca Șuluțiu, Ioan Rațiu și Iacob Bologa și cei din celelalte ținuturi românești ale Imperiului austriac: Banat, Bucovina ș.a. Au mai luat parte: episcopul neunit Procopie Ivacicovici, bancherul Zenovie Pop, Ioan Dobran, Vincențiu Babeș, baronul Nico Vasilco și un Hurmuzachi (probabil Constantin). Se lansează ideea de a cîștiga un mare ziar vienez de partea românilor, în care să se publice articole favorabile cauzei românești. Baronul Zenovie Pop propune ca acest ziar să fie marele cotidian *Oesterreichische Zeitung*, căruia să i se plătească lunar o indemnizație de 200 florini, prin intermediul lui Alexandru Sterca Șuluțiu. Vezi despre acest moment Ioan cavaler de Pușcariu, *Notițe despre întîmplările contemporane*, Sibiu, 1913, p. 59—60.

VI

Viena, 13 novembre 1861

Mult stimate domnule Bariț!

Telegramul dat ieri la 5 ore 20 m[inute] după amiază, și aici iară la 5 ore 21 m[inute] d[upă] ameazăzi sosit, aseară între 6 și 7 ore, cu mîhnire l-am primit, nu pentru alta, decît că stările împregiur nu-ți iartă să vini la Viena unde, și dupe sunetul cel ce se face în regiuni mai înalte, „Bariț, ca publicist, ar fi bine să vină la Viena, să-și dăie aici, la locurile sale, părerile”, da și după a noastră convingere, „că același Bariț să ne spriginească și pe noi acum, la frîngerea pînei, cu sfatul său> după ce acum *ardet Ucalegon*”¹. Asta au fost cauza pentru care așa cu mare sete ți-am dorit venirea la noi, neavînd pacientă să-ți aștept scri-soarea apromisă prin depeșa telegrafică de aseară. Acesta ne este răs-punsul generale și la epistola de mai nainte și la depeșa de aseară, la epistola de pre cale.

Acum ne vom lăsa și la spețialități și vom răspunde la mai multe prețuite-ți scrisori deodată, precum și la agravamenuri. Sincer și confidențiale voi să fiu.

Cauza națională o compromisese urît separatul vot al consiliarilor români de la g[ub]erniu², însă — *ad fideles aures*³ zic — mai mult S.⁴, despre care pînă astăzi, în regiuni mai înalte, se crede că, sub mînă, face tot una cu M.⁵; și așa, românii *fin gut u[fn]d schlech gesinn[t]*) împărțiți. Stăruința cea neobosită pe la M., protestul dat în contra repre-zențațiunii gubern[iului]⁷, în care am aclus și plenipotențiunea de comisiunea permanentă nouă dată, și informațiunile și afirmațiunile noastre — drepte, nedrepte — că românii de ambe confesiuni sunt tot de unul și același bun cuget cătră regim, se vede a fi mulcomit viforul neîncederii în noi și dederă treburilor noastre altă facie, precum veți

fi cunoscut din mai multe relațiuni ale noastre, precum la comisiunea permanentă, așa și la alții, privați, făcute.

Acum am să-ți mai spun și despre cele întâmplate după aceea. Din gazete, de mult știți că Majestatea Sa denumi de ministru, și deodată încredința și manducerea treburilor transilvane și prezidiul Cancelariei aulice, grofului Nâdasdy⁸. N-am lipsă să-ți spun că, dacă s-au ales și au aflat Majestatea Sa de bine să încredințeze trebile moderne a Transilvaniei unui magyar, pentru cauza noastră națională mai bună alegere nu se putea face. Așa mi se pare, că între magyari unicul este Nâdasdy, care va să ducă ori și cu ce preț intențiunile Majestății în deplinire.

După ce, dară, Nâdasdy luă frîul cărmuirii lucrurilor transilvane în mînă⁹, în altă zi ne ținurăm datorie a-i face datornica cortenire și a-i recomanda dreapta noastră cauza națională. La Nâdasdy furăm prea bine și cu multă încredințare primiți. El ne dede cu graiul următorii răspuns:

„a) Eu sunt magyar, da voi să împlinesc voia Majestății ori și cu ce preț, și așa, voi să introduc egalitatea tuturor drepturilor, deopotrivă pentru toate naționalitățile, și așa și pentru românii din Transilvania;

b) Dieta, în Transilvania, cît se poate de curînd debuie să se țină, unde apoi:

c) Să se aleagă la Reiehsrat[h]¹⁰ deputați, pentru că numai prin Reichsrat[h] se pot și legile îndrepta, și egalitatea drepturilor națiunilor, în contra supremației, asecura etc. ;

d) Eu, în acele comitate în cari românii au majoritate absolută, voiesc a așeza români de supremi comiți" (de unde mă au rugat să-i dau o listă pentru bărbații români din iest feliu de posturi idonei, de ambe confesiunile, zicînd: „Eu mă nădăjduiesc că și domniile-voastre mă veți sprigini întru afacerile mele. Să aveți în mine încredere etc").

Astfel, și asemenea cuvinte, din gura unui magyar pus în fruntea trebilor, și în a caria mînă este acum soartea patriei și a națiunei noastre, nu era cu puțință să nu stîrnească și în inima noastră mare și prea bună nădejde. Însă fiți încredințați că, cu vorbe frumoase nice pe noi nu ne poate nime mai mult adormi, de aceea am hotărît să stăruim și să rămînem aici pînă vom vedea: aduc florile fructe ? ; facu-se cuvintele carne ? ce dispozițiuni se fac la Gubernia Ardealului petru Dietă, pentru reprezentatiunea românilor prin deputați și prin regaliști, la Dietă, ca să poată face maioritate?; pentru *foispâni*¹¹ și deregătorii mai înalte, ca românii pretutindena să fie după proporțiune dreaptă reprezentați? Pentru cari, pentru toate, noi ne gătăm pe la miniștrii și pe la Nâdasdy cu promemorie și cu liste de bărbați apti pentru ăst felii de posturi¹².

Și aci este *Hielabor hoc opus*¹³-ul nostru, pentru care și pe excelența sa Șaguna și pe mult stimat domnia-ta, ca *comunibus votis si praesenter*¹⁴ — că prin scrisori anevoie ne vom adjuge scopul! — să desemnăm bărbații noștri. Că vai, Doamne, cum mă tem — din semne — că sub manteaua confesională să va veri ciurma rivalității după deregătorii *ex puncto confessionis*¹⁵ și între noi, și atunci *finis Poloniae!*¹⁶

De aceea, noi rămînem aici, și dacă nice excelența-sa Șaguna, nice mult stimată domnia-ta fără întîrziere nu veți veni, vom să facem noi, cu sfatul bravilor noștri bărbați, toate ce vom putea și vom afla de bine. Și dacă și acum — care cred că nu se va întîmplă! — ne vom înșela în așteptările noastre, ne vom întoarce în patrie și acolo apoi ne vom sfătui cum și încărău să mai apucăm.

Adevărat, dacă n-am avea spirit tare, și pe noi ne-ar duce la desperatiune, văzînd că sau de totul nimic, sau prea puțin au putut pînă acum căpăta și, mai vîrtos, că pe multe locuri în patrie, așa cu răceală și indiferenter se arată în subministrarea mijloacelor pentru subsistența deputaților, pentru cari, cum înțeleg, mai că numai bravii noștri brașoveni s-au îngrijit pînă acum. Eu nu poftesc — ferească D-zeu! — pentru mine, da cei doi colegi ai mei¹⁷ încă cu aer nu se pot hrăni, și vrednicu-i lucrătoriu cel zelos de plata sa. Fără, pe noi nici indolența multora, nici machinațiunile altora, nice rușinea, cerșitoriile cari suntem siliți *ex necessitate*¹⁸ și pentru sărăcia mijloacelor, a le face, nice hulele sau ori și cari alte pedeci — vină ele de la streini sau de la ai noștri — să nu ne înfrîngă: goli, zdremțoși, flămînzi, huliți, împedecați, subsăpați vom apăra — că acum îi timpul! — dreapta cauză a națiunei, și să nu ne lăsăm de nimica biruiți, pînă cînd sau ne vom rădica și vom sta, cu națiunea dimpreună, tari și triumfători pe picioare, sau vom cădea și vom peri cu ea deodată și pentru totdeauna.

Că mari mutări, și în organele Guberniului și ale celorlalte dicasterium-uri transilvane, și o mai proporționată reprezentațiune a națiunei române la ele, cu înmulțirea indiviuidilor români, de sus pînă jos, se vor face, tare se vorbește. Însă și noi suntem prea curioși să aflăm dacă care și în faptă se vor întîmplă. Nădejdea ne este încă tare că totuși vom căpăta mai mult de la N[âdasdy] decît de la M[ik6]¹⁹, cari românii lor, afară de cleвете și de batjocuri, nice batăr atîta concesione pînă acum nu le-au făcut, cît este negru sub o unghie, cînd de la N[âdasdy] cîne-cînește, și pînă acum încă tot am mai stors cîte ceva, și de nevoie — de care nu pot scăpa — și acum ne vor da tot mai mulțișor ca M[ik6]. Acesta-i persoasia mea.

Care, cu deosebită onoare, rămîn al mult stimatei dfomniei] tale de bine voitriu,

Mitropolitul Alexandru.

¹ „Arde Ucalegonul”. Corespondent românesc: „A ajuns mucul la deget”.

² Vezi scris. IV, n. 4.

³ „La urechi prietenești”, „confidențial”.

⁴ Andrei Șaguna.

⁵ Miko Imre.

⁶ „Și bine și rău intenționat”.

⁷ Petiția din 31 octombrie 1861 (vezi scris. IV, n. 12).

⁸ Nâdasdy Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena, unul dintre puținii aristocrați maghiari care au nutrit sentimente omenenști și au avut o atitudine justă față de români și cerințele lor politice. A acționat în sensul convocării unei diete liberale, care să legifereze egala îndreptățire a națiunii române, lucru care s-a realizat cu Dieta de la Sibiu din 1863 — 1864. Cade odată cu pregătirea dualismului, în 1865, fiind înlocuit cu reacționarul Haller Ferencz.

⁹ Nădasdy e numit cancelar aulic al Transilvaniei la 7 noiembrie 1861 (vezi *Telegraful român*, IX, 1861, nr. 45).

¹⁰ Parlamentul Central Imperial din Viena. Transilvania își va trimite reprezentanții la Reichsrath abia în 20 octombrie 1863, la câteva luni după convocarea Dietei Transilvaniei, în Camera Inferioară au intrat 26 deputați (majoritatea români și sași), iar în Camera Superioară au fost numiți de monarh, în 4 octombrie 1863: mitropolitul român Alexandru Sterca Șuluțiu, episcopul Andrei Șaguna, baronul Beldi Gyorgy, dr. G. P. Binder, baronul Joseph Bruckenthal, episcopul catolic Fogarassy Mihály, contele Nemeș János, consilierul Rosenfeld și baronul Zenovie Constantin Pop (cf. Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur*, III, Sibiu, 1905, p. 625-627).

¹¹ „Comiți supremi”, „prefecți de județe”.

¹² Mitropolitul Sterca Șuluțiu și episcopul Șaguna au fost consultați de guvernul central din Viena în legătură cu numirea în posturi a unor funcționari români destoinici, încă la sfârșitul anului 1860 și începutul lui 1861. La recomandarea acestora, au fost numiți: Ioan Bran de Lemeni, căpitan suprem al Făgărașului, Alexandru Bohățel, căpitan suprem al Năsăudului, Augustin Ladai, comite suprem al Albei Inferioare. Ioan Pușcariu, Vasile Buteanu, Ilie Măcelariu, Francisc Nopcea și alții vor fi desemnați pentru alte funcții asemănătoare (administratori comitatensii, jude regal).

¹³ „Aceasta-i munca, acesta-i rezultatul”.

¹⁴ „Dacă în momentul de față au voturi comune”.

¹⁵ „Din punct de vedere confesional”.

¹⁶ „S-a sfârșit cu Polonia”.

¹⁷ Ioan Rațiu și Iacob Bologa, care se aflau cu mitropolitul la Viena.

¹⁸ „De nevoie”.

¹⁹ Speranță îndreptățită: Nădasdy va face mult pentru români, spre deosebire de kossuthistul Miko Imre, preocupat să revigoreze legea nefastă de uniune de la 1848.

VII

Nr. 152/1862

Blaș, 26 febr. s.v. 1862

Mult onorate comitet de expozițiune !

Confidențiala cercare, prin care doriți și vă rugați ca eu să-mi dau binecuvântarea asupra nobilei deprinderi a expozițiunii de manufacturi și lucruri românești, în 28 iuliu a.c. în Brașov ținînde, și deodată să trămit în privința aceasta și un cerculariu cătră toți protopopii, și clerul meu, îndemnîndu-i a conlucra prin puterea cuvîntului și prin exemplul propriu spre dobîndirea scopului acestui măreț, cu multă bucurie o am primit.

Că eu dorirei și cererii domniilor voastre cu toată bunăvoirea am grăbit a face destul, mai pre larg veți cunoaște din aici alăturatul meu cerculariu, și aculul lui, cătră clerul meu îndreptate \ Iară ca nobila și măreața aceasta năzuință a domniilor voastre—care face multă onoare întregii noastre națiuni — atotputernicul să o încoroneze cu un oftat și strălucit efect și sfîrșit ², nu numai din toată inima mea îmi dau binecuvîntarea arhierescă, da deodată voi ruga și pe Părintele Ceresc, de unde vine tot darul desăvîrșit, să o binecuvînte cu darul său cel sfînt.

Despre alta, cu osebită stimă am onoare, pentru totdeauna a rămînea al multonor[atului] comitet de tot binele voitoriu,

Metropolitul Alexandru.

¹ Despre Expoziția națională de la Brașov din 1862 vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 175—178. Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu va ajuta, într-adevăr, această frumoasă acțiune a ASTREI: la 20 februarie/4 martie 1862, el emite din Blaj o circulară către clerul unit, prin care îi cere să sprijine din toate puterile intenția societății. Protopopilor li se ordona ca personal sau prin unii preoți harnici și destoinici să-i îndemne pe românii și româncele din comunele și orașele Transilvaniei să-și trimită exponatele lor la Brașov. Sterca Șuluțiu își îndemna clerul să explice oamenilor că această expoziție își avea locul și rostul ei, atît pentru producătorii românii privați, cît și pentru istoria patriei și națiunii române, căreia îi va aduce și îi va face onoare. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXV, 1862, nr. 24. O circulară asemănătoare a emis din Sibiu și episcopul ortodox Andrei Șaguna la 3 mai 1862 (vezi *Ibid.*, nr. 39).

² „Strălucitul efect și sfîrșit” s-a evidențiat, într-adevăr, la sfîrșitul lui iulie și începutul lui august 1862 cînd, la Brașov, în sălile școlii românești, s-a deschis cea dintîi expoziție națională de artizanat și manufactură, alcătuită din peste 2 000 de obiecte (vezi *Coințelegere pregătitoare pentru expozițiunea națională din Brașov, în 28/16 iuliu 1862*, în *Gazeta Transilvaniei*, XXV, nr. 5, p. 18—19; *Material pentru o programă a expozițiunii din 28 iuliu 1862 și pentru expozițiunea însăși*, în *Ibid.*, nr. 6, p. 22—23; nr. 7, p. 25—26; *Programa Adunării generale II, ținînde prin asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român, la Brașov*, în *Ibid.*, nr. 49, p. 194; *Catalogul espuseșiunii românești deschise în 28/16 iuliu 1862*, în *Ibid.*, nr. 66 (în *Supliment*); nr. 68 (în *Supliment*); nr. 70, p. 280; nr. 72, p. 288; George Bariț, *Opiniunea publicului despre espuseșiunea românească din Brașov*, în *Ibid.*, nr. 62, p. 247; nr. 63, p. 250; nr. 64, p. 256; nr. 65, p. 258; *Pentru espuseșiune*, în *Ibid.*, nr. 57, p. 226-227). Oportunitatea și succesul expoziției s-au dublat prin concomitența cu evenimentul celei de a doua adunări generale a ASTREI, „ținînde” la Brașov în aceleași zile.

VIII

Nr. 182/1862

Blaș, 7/19 martiu 1862

Mult stimat domnule!

Prea știut lucru este că Universitatea națiunii săsești, înainte de aceasta cu oarecîteva săptămîni, s-au adunat și consultează și hotărăște despre așa momentuoase luerpri, cari afund taie nu numai în treburile politice cari s-ar atinge de întreaga patrie, da și de vieața și ecorendirea politică a națiunii noastre în patrie, și mai ales pe Fundul regesc ¹.

Asemenea conferință au ținut în săptămîinile trecute în două rînduri — precum am înțeleș din izvor sigur — și aristocrația cea mare magiară din Cluș, în carea s-au consultat asupra celor mai momentuoase întrebări politice, cari asemenea se țin de întreaga patrie ², și mai vîrtos de situațiunea și relațiunile cari vor trebui — și putea — diversele naționalități, și așa și națiunea noastră, să le ocupe în reprezentațiunea comitetelor prin comitate și în Dieta țerei, după rezultatul nouălor instrucțiuni ³.

Toate acestea conferenție și consultări foarte tare atingînd întrebarea cea mare a vieței și a situațiunii politice a națiunii noastre, adecă perfecta egalitate a națiunii române în toate drepturile politice și civile în patrie, în comitate și în Fundul regesc, trebuie să deștepte tare atențiunea și mai naintea îngrigire și a națiunii noastre, ca de timpuriu și națiunea noastră, batăr prin unicul organ ⁴, să se consulteze, să se hotărăscă și, prin aceea, să dea întregii națiuni, prin inteligența sa și prin

alte organe publice ale sale, un îndreptariu convenișos împregiurărilor de față: cum ar trebui, fățiș cu consultările și cu rezultatele din acestea consultări ale sașilor și fraților magiari, a se ținea și a se lucra așa, cât susținându-și și apărându-și, fățiș cu celelalte colocoitoare națiuni, egalitatea tuturor drepturilor politice și civile în toate, să poată națiunea noastră deveni și la o bună și frățească conțelegere cu celelalte sorori colocoitoare națiuni, ca așa, cu unite puteri, să ne silim a dobîndi constituționala autonomie și fericirea prea charei și comunei noastre patrie, care și pîn-aici încă, și de aici înainte iar trebuie să fie unicul scop și al nizuințelor, și al luptelor noastre de pînă acum.

Pentru un așa salutare scop, dară, am aflat a fi de totului de lipsă ca, în absența excelenței-sale episcopului b[aron] Șaguna¹, să conchem eu la o conferențe și consultațiune, pe 25 martiu (6 aprilie) a.c. în Sibiu, pre toți membrii a Permanentei Comisiuni Naționale române (unde, dacă-mi va păstra Dumnezeu puțina sănitate, mă voi afla și eu², pre care termin și la care loc, spre zisul salutariu scop și bine naționale am onoare și pre mult stimata domnia-ta a te invita și pofti.

Mai pre urmă, cred că n-am lipsă să te fac atent că, doară, înțelepciunea ar pofti ca să nu se facă înainte, pîn-nu se va înfiența din adunare Gomisiunei noastre permanente, publicitate.

Despre alta, cu deosebită stimă rămîn al mult stimat domniei-tale de bine voituriu,

Mitropolitul Alexandru.

¹ Universitatea politică a sașilor din Fundus Regius și-a redeschis lucrările în 3 februarie 1862, prin comesul Conrad Schmidt, în prezența a 21 de deputați. În acest pseudoparlament sui-generis erau și cîțiva români: Iacob Bologa, Avram Tincu, Gheorghe Domșa, Ioan Balomiri ș.a. Deputații români încearcă să stăvilească abuzul de prerogative al acestei perimate alcătuirii politice: Grigore Pop, deputatul Miercurii, atacă tendințele de încorporare a satelor românești în Sachsenlarid (vezi *Gazeta Transilvaniei*, X X V, 1862, nr. 17—18), Ioan Balomiri nu recunoaște competența „Universității” de a hotărî în probleme care privesc întreaga Transilvanie (*Ibid.*, nr. 19) iar Iacob Bologa aduce modificări la „proiectul celor 7”, principalul elaborat al adunării (*Ibid.*, nr. 23). Despre tendințele anxioniste ale sașilor — țară moștenită din evul mediu! — Bariț va publica, în aceie zile, articolul *Iar despre împărțirea teritorială a Transilvaniei* (în *Gazeta Transilvaniei*, X X V, 1862, nr. 14).

² De fapt, aristocrația maghiară din Cluj boicota din răspuneri convocarea unei diete separate pentru Transilvania — vizînd trimiterea de deputați direct la Pesta — sau, în cazul unei nereușite, urmărirea impunerea unei legi electorale care să asigure o dietă cu majoritate maghiară, care apoi să acționeze în sensul uniunii Transilvaniei cu Ungaria.

³ Adică actele de stat din 1860—1861, care promiteau egală îndreptățire a națiunilor din imperiu, inclusiv a națiunii române din Transilvania.

⁴ Comitetul permanent ales la Conferința Națională de la Sibiu din ianuarie 1861.

⁵ Din 15 februarie 1862, Andrei Șaguna era plecat la Viena, împreună cu o mare suită de fruntași români neuniți (Nicolae Popea, Ioan Popasu, Servian Popovici, Andrei și Anton Mocioni, Procopie Ivacicovici, Vincențiu Babeș, Emanuil Gojdu și alții), pentru a exopera restaurarea mitropoliei ortodoxe a românilor din Transilvania și pentru emanciparea neuniților de sub tutela sîrbească. Acțiunea s-a pornit ca urmare a marii Adunări din 21 ianuarie 1862, care a întrunit reprezentanți din diecezele neunite ale Aradului, Timișoarei și Virșetului. Șaguna și însoțitorii săi au înaintat o petiție arhiducelui Rainer și au fost în audiență la cancelarul Nădasdy și la ministrul președinte Anton Schmerling. Apoi, grosul delegației s-a împrăștiat, rămînînd pe loc doar Andrei Șaguna, Procopie

Ivacicovici, Eudoxiu Hurmuzachi și Andrei Mocioni, care au fost primiți în audiența de împărat în 27 martie 1862, ora 13 (vezi *Gazeta Transilvaniei*, X X V, 1862, nr. 15; 21; 23; 25).

⁶ Într-adevăr, la 25 martie/6 aprilie 1862, Alexandru Sterca Șuluțiu se afla în Sibiu, unde întrunește ședința Comitetului permanent. Prezența lui este sesizată de *Gazeta Transilvaniei*, X X V, 1862, nr. 25. Dar, așa cum dorea bunul arhiereu, în jurul acestei întruniri nu s-a făcut nici un fel de publicitate.

IX

Blaș, din 16/4 sept. 1862

Prea onorate domnule!

După cum *praevie*¹, pe sub mîină, sum avizat, la repetitele mele stăruințe la locurile mai înalte, s-a pus în lucrare realizarea la Guberniul țerei a unui post de consiliariu scolastic pentru noi, gr[eco]-catolicii, întocma ca și pentru celi de religiunea gr. răsăriteană, cu plata anuală de 1 600 (una mie șase sute) fiorini în valuta austr[iacă], și poate și spese sau paușale de călătorie.

Pentru cești din urmă s-a și propus și recomandat de consiliariu scolastic ilustrit[atea] sa domnul consiliariu în disponibilitate dr. Paul Vasici. Pentru noi gr.-catolicii încă va fi lipsă, cât mai curund, de a se recomanda cineva. Io, din toate părțile precumpănind însemnătatea acestui post, cu privire la scop, din inimă doresc, și mă voliu și sili din toate puterile lucrînd într-acolo, ca acela să se ocupe și suplinească prin un individ de religiunea noastră, destru, în carele caz se va putea să fie concentrată și voia publicului român.

Dirept aceea io, din acest punct de vedere, dintre toți mai destru și mai apt spre a ocupa și suplini, cu succesul dorit, acest post, în privire luîndu-se pe prea onorata domnia-ta sau, în caz cînd, din nescari cauze momentoase, această sarcină asupra-ți a o primi n-ai putea nicedecît, pe prea onoratul domn Iacob Mureșanu, directorele Gimnaziului romanolat[in] din Brașov, cu toată fiducia mă rog de preonorata domnia-ta ca să binevoliești a te otarî în privința primirii postului acestui de consiliariu scolastic la guvern, care de l-ai primi, ai împlini dcrirea întregului public român, iar în caz cînd împregiurările casnice sau alte cuprinderi momentoase, ori cauze preonoratei domniei-tale mai bine și mai de aproape cunoscute te-ar împedeca a face aceasta, să binevoliești în această privință a te coîntelege cu prea onoratul domn director gimnazial Iacob Mureșanu și a-l îndupleca ca batăr domnia-lui să se rezoîveze la acel post, în folosul binelui comun al națiunii și religiunii noastre, și despre toată starea lucrului cit mai curund a mă încunoștința².

Într-altele, cu deosebită onoare rămîn al preonoratei domniei-tale de bine voituriu,

Mitropolitul Alexandru.

¹ „Dinainte”.
² Vezi și *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 77; iii, p. 179. Deși tentat să-l primească, Bariț refuză postul oferit, de consilier pentru școlile greco-catolice pe lmgă

Guberniul Transilvaniei. Cu atât mai mult ar fi acceptat acest post, cu cât consilier pentru școlile neunite era numit bunul său prieten Pavel Vasici. Dar neîncrederea în stabilitatea sistemului politic îl determină să renunțe, propunând în locul său pe Mihail Bohățel, Ioan Maior sau Iosif Sterca Șuluțiu (*Ibid.*, III, p. 181, n. 3). Alexandru Sterca Șuluțiu îl preferă dintre cei trei pe Ioan Maior, care devine consilier gubernial pentru școlile greco-catolice din Transilvania. Previziunea pesimistă a lui Bariț în legătură cu acest post se va împlini curînd: odată cu realizarea pactului dualist și desființarea Guberniului Transilvaniei, cei doi „consilieri de școală”, Vasici și Maior, rămîn pe drumuri.

Prea onorate domnule!

Blaș, 7 martiu 1863

Adunarea națională, cum în urma mai înaltei concesiuni se va ținea în Sibiu în 19/7 aprilie a.c. după tenoarea decretului guberniale \ fiind continuarea acelei din anul 1861, deoarece prea onor[ata] d-tua la aceasta ai fost ales și ai funcționat ca secretariu², am onoare prin aceasta, ca pe secretariul adunării continuative naționale, din oficiu a te chema, pe terminul sus prefapt, la conferințele ținînde la Sibiu.

Despre alta, cu părințască propensiune rămîn prea onor[ate]i d-tuale de bine vîitoriu,

Mitropolitul Alexandru.

¹ Printr-o rugăminte înaintată împăratului de Sterca Șuluțiu și Șaguna în 30 decembrie 1862, românii cer aprobarea unei noi conferințe naționale, pentru luna aprilie 1863. Viena răspunde favorabil în 17 februarie 1863, iar Guberniul din Cluj, prin noul președinte Ludovic Folliot de Creneville, confirmă aprobarea printr-o notă oficială din 20 februarie, a cărei „tenoare” îl mulțumește pe mitropolitul blăjean. Numărul participanților poate să fie între 120—150. Alegerea acestora și conducerea lucrărilor „congresului” se încredințează celor doi arhieri (vezi Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur...*, III, p. 731). Scrisorile următoare sînt dovada interesului de care s-a bucurat această nouă manifestare românească, din partea mitropolitului Sterca Șuluțiu.

² George Bariț, Ilie Măcelariu, Dimitrie Moga, Ioan Pușcariu, Iosif Hodoș și Ioan Rațiu fuseseră aleși secretari ai Conferinței Naționale de la Sibiu din ianuarie 1861.

XI

Muit stimate domnule Barit!

Blaș, 10 martiu s.n. 1863

Cartea-ți cu bucurie o am primit. Pentru pregătirea: a) unui program¹; b) a unui regulament, sau cum îi zice germanul Geschäfts-Ordnung pentru agendele conferințelor², de care ar avea fieștecere a se ținea în conferințele naționale și c) a unui proiect de adresă către Majestate³, ai grăit din inimă-mi, fiind și eu togma de aceea cugetare, pentru că, fără pregătirea acestora, se poate prevedea că vom să pierdem foarte mult timp și vom să avem multe certe înzădarnice.

De aceea, eu mă voi pregăti de un proiect de: a) program, b) de regulament Geschäfts-Ordnung și (de ne vor ierta multele și grelele lucruri cari togma acum ni se grămădesc pe cap), și de una adresă-pro-

iect. Inșă fiindcă mulți ochi mai multe vād, și mai multe capete iscusite mai multe și mai adînc pot cugeta, te rog să faci și domnia-ta toate trele proiectele acele: și proiectul pentru program, și pentru Geschäfts-Ordnung. Dacă vei putea, cît mai curînd să ni-l comunici și nouă, ca *previe* și de timpuriu să ne putem, în privința aceasta, înțelege și cu excelențiasa Șaguna⁴. Iară proiectele de adrese se pot, prin o comisiune spre acel scop alegîndă în adunarea națională⁵, apoi, conferi, și din toate să se compună apoi adresa ce va avea să se subștearnă Majestații.

Eu, ca să poată adunarea aceasta națională căpăta batăr cît de cît o formă externă de congres, m-am silit destul, și mai înainte și acum, a mă înțelege cu colega meu Șaguna, rugîndu-l ca batăr membrii din preoții și din inteligența poporului 150 (afără de amplexiunii ce vin de a se chema de-a oblu prin noi), să lăsăm să-i aleagă libere preoțimea cu inteligența și, respective, poporul, și ei să-i trîmită. Inșă nicedecît nu l-am putut îndupleca⁶. Durere — ce *ad fideles aures*⁷ îți descoperiu — Ș[aguna] sub feliurite agraviuri, sau mai bine zis „certe religionare” între noi și între preoții noștri pentru convertiri și căsătorii mestecate vechi și nouă caută tot privilegiul să surupe toată concordia, polemizînd nu numai în *Telegraf*⁸ da și în ofițioasele sale cătră mine scripte cu grosul și fără cruțare (da și fără fundament) de te vei mira de o fudulie și îndrăzneală oarbă ca aceasta acum, cînd ne stă cauza națională acățată numai de un fir de păr. Nu știu ce gîndește omul acela!

Cu toate aceste eu, despre partea confesiunii mele pentru contingentul de deputați din preoții și inteligența poporului, 75, am dat voie liberă de alegere precum mai pe largul vei cunoaște din cele ce-ți va împărtăși fratele canonicul Fekete⁹.

Eu încă sunt de aceea părere în privința adresei că dacă națiunea noastră cu privire la prea delicatele ei cercustări, *facis* cu regimul și cu colocuitoarele naționalității cîndva au arătat înțelepciune tactică sau diplomatică, și ton, acum aceste debuie în cel mai mare grad să le întrebuințeze. Un pas, un cuvînt smintit poate strica la tot viitorul nostru, că timpurile sunt delicate și s-au bătut *privatim* și șaua ca să se priceapă i[ap]a. Prospecturi favoritoare pentru noi s-ar vedea și în preînalta rezoluțiune dată Comitatului Soînocului Interiore¹⁰. Noi nice în adresa noastră încă nu vom putea uita că și ce avem, și și ce mai sperăm să căpătăm, avem și sperăm să căpătăm singur de la și prin regim. Cu maghiarul, cu sasul, românul nu se poate înțelege. De aceea românul, cătră făcătorul său de bine, nu poate, nu e iertat a nu-și arăta — înțelepțește — simpatiile sale. Așa că, pe lîngă dorirea integrității Imperiului austriac, să nu-și uite a-și exprima și dorirea pentru autonomia și constituțiunea patriei și egalitatea perfectă a tuturor drepturilor civile a națiunii sale.

Dumnezeu cel îndurat să lumineze inimile și mințile tuturor ca să poată afla și grăi numai cele bune și folositoare pentru patrie și națiune !

Articuli din *Gazetă* în privința mergerii la R[om] a și a aristocrației lisericești va fi făcut impresiune bună sau rea, după cum sunt și oamenii,

nu toți de o pănură[^], da în genere togma bine și la timpul său s-au arătat. Eu lui S[zilagyi] i'am denegat facultatea de a se hirotoni la R[om]a, arătându-i din canoanele soboarelor ecumenice că ep[isco]pul care, fără voia și știrea metropolitului său, se hirotonește afară din provincia mitropolitană concernente, se socotește de ne-ep[isco]p. El, într-o epistolă, se excuză și zice că dacă nu va căpăta dispensațiune — de la cine, nu spune! — [dacă] poate ca să se hirotonească la Roma, apoi va veni la mine ca să-l hirotonesc eu¹¹. El, dară, pentru opreliștea de la mine, cum înțeleg, au făcut la nunciu, în Viena, arătare; în urma cui iarăși s-au făcut zgomot mare — cum înțeleg — în Viena! Poate că ultramontanii, izdiciumul acesta al meu îl vor lua și — de vor putea — îl vor folosi asupra mea, ca un nou document că sunt „schismatic și hoste a Scaunului Apostolicesc”. Apoi ține-te, sărace bătrîne metropolitice! Ce să fac? Oi debui să mai rabd și aceasta, dacă nu-mi pot ținea gura.

De aceste nu mă prea doare așa capul, da mă doare capul, și șelele, și spatele de adinei bătrînețe și de alte mai multe lucruri. Și numai de una mă supăr, că în timpurile acestea critice și strașnice nu am sănătatea și puterile acele, de cari aș avea lipsă ca să pot, națiunii și bisericii mele, servi așa precum aș voi și dori, dacă aș putea! Ostenit, dară, îmi închei cartea cu aceea cordială a mea optare ca, și pe domnia-ta și pe domnul Murășan — cui spune-i închinățiune de la mine — mulți și fericți ani, pentru binele națiunii noastre, Dumnezeu cel îndurat să vă țină!

Și pentru totdeauna rămîn al multstimatei d-tale de bine voitoriu și amic,

Metropolitul Alexandru.

P.S. Pentru terminul sau ziua ținîndelor conferințe naționale ne-am învoit și o am hotărît statorniceste pe Duminica Tomii după Paschile noastre, adecă pe 7/15 aprilie 1863¹².

¹ Compus de Gheorghe Domșa și Ioan Pușcariu, cu unele amendamente aduse de Bariț, programul pentru Conferința Națională din aprilie 1863 cuprinde câteva postulate naționale de seamă: a) se constată că situația privilegiată a „națiunii” maghiare s-a menținut și după *Diploma de liberalizare din 20 octombrie 1860* și *Patenta imperială din 26 februarie 1861*; b) se cere recunoașterea constituțională a națiunii și confesiunii române; c) introducerea limbii române în toate afacerile publice și în toate instituțiile de învățămînt; d) independența Transilvaniei, reîntregită cu așa-numitele „Partium adnexarum” (Crasna, Zarandul, Chioarul, Solnocul de Mijloc), desprinse cu forța de Marele Principat al Transilvaniei și alipite, pe rînd, Ungariei; e) reprezentarea națiunii române în Dietă, după proporțiunea numerică; f) înființarea unui tribunal suprem al Transilvaniei și altele. Programul este complex și radical, vizînd atît obiective politice, cît și economice, sociale, culturale. Vezi *Protocolul Congresului națiunii române din Ardeal, ce s-a ținut în Săbii la 20/8 prier 1863*, Sibiu, 1863; *Gazeta Transilvaniei*, XXVI, 1863, nr. 30; George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, III, p. 162.

² „Agendele” de desfășurare a Conferinței Naționale de la Sibiu din 7/19—11/23 aprilie 1863 au fost următoarele: a) validarea mandatelor; b) realegerea secretariatului din ianuarie 1861, cu completarea lui; c) adoptarea unei adrese către împăratul; d) adoptarea programului (vezi nota 1); e) raportul Comitetului permanente pe perioada ianuarie 1861—aprilie 1863; f) alegerea unei delegații care să prezinte împăratului „petiția” românilor; g) s-a lansat un vot de încredere al adresa cancelarului aulic Nadasdy Ferencz,

precum și o adresă de mulțumire către acesta și către președintele Guberniului, Ludovic Folliot de Creneville; h) s-a luat hotărîrea ca toate lucrările conferinței să fie tipărite (vezi *Protocolul Congresului...*, în nota 1, supra). în legătură cu regulamentul adunării (vezi scrisoarea în continuare), Bariț — ca autor al acestuia — a avut unele altercații cu episcopul Șaguna, care pretindea că „regulamentul este dînsul, ca președinte” (vezi George Bariț, *Părți alese...*, III, p. 159).

³ Vezi nota anterioară. Textul adresei către împăratul, în *Protocolul Congresului...*, p. 118—121 și *Gazeta Transilvaniei*, XXVI, 1863, nr. 31. Nu este vorba de o cerere expresă către monarh, ci mai degrabă de o adresă de mulțumire pentru faptul că acesta, la 18 octombrie 1862, a promis recunoașterea prin lege a limbii și naționalității române. Redactarea adresei a suscitat cîteva discuții contradictorii. Șaguna, de pildă, propune să fie dezvoltate acele pasaje din adresă, care se referă la *Diploma de liberalizare* și la *Patenta din februarie 1861*, ca fundamente ale pretențiilor românești. Bariț, dimpotrivă, propune o detaliere în sensul „altor drepturi, care mai lipsesc” (înțelegînd libertățile individuale specifice), dar mai ales o specificare expresă a „referințelor” Marelui Principat al Transilvaniei către Coroana Ungară. în intenția cărturarului brașovean, această specificare viza eventualitatea unei împăcări între Austria și Ungaria, temere foarte întemeiată și care se va împlini mai devreme decît se putea aștepta la acea dată. Nici amendamentul lui Șaguna, nici cele ale lui Bariț, n-au fost incluse în proiect, acesta păstrîndu-și aspectul restrîns al unei adrese de mulțumire.

⁴ Bariț îi trimite lui Sterca Șuluțiu un concept al programului și regulamentul, în 4/16 aprilie 1863 (vezi nota 12).

⁵ Pentru elaborarea și adoptarea adresei către monarh, Conferința Națională a ales o comisie formată din Vasile Ladislau Popp, Dimitrie Moldovan, Ioan Alduleanu, Ioan Bran de Lemeni, Alexandru Bohățel, Macedon Pop, Timotei Cipariu, Ioan Popasu, George Bariț, George Domșa, Ioan Pușcariu, Vasile Buteanu, Iosif Hodoș, Nicolae Găitan, Iacob Mureșanu, Iacob Bologa, Augustin Ladai, Mihai Bohățel și Gheorghe Anghel. Comisia este formată, după cum vedem, din fruntași de orientare diferită, ceea ce-i conferă un caracter oarecum moderat. Din multele proiecte de adresă către împăratul — printre care și unul al lui Șaguna — comisia îl adoptă pe cel al lui Ioan Alduleanu (vezi *Protocolul...*, p. 26-27).

⁶ într-adevăr, întocmai ca la 1861, Șaguna convoacă direct pe participanții ortodocși, neadmîțînd nici un fel de alegeri de către clerici sau laici a reprezentanților naționali la conferință. Spre deosebire de el, Sterca Șuluțiu convoacă direct doar funcționarii și cîteva personalități, restul fiind aleși de populația românească greco-catolică. Mitropolitul blăjean i-a convocat doar pe funcționarii de la Guberniu, Cancelaria aulică, comiții supremi, căpitani supremi, administratorii comitatensi, funcționarii români de la Tabla Regească, juzii regali, directorii gimnaziilor din Brașov și Sibiu. Circulara de convocare a lui Șaguna în *Protocolul...*, p. 44—48; a lui Sterca Șuluțiu în *Protocolul...*, p. 38—42 și *Gazeta Transilvaniei* XXVI, 1863, nr. 18.

⁷ „La urechi prietenești”.

⁸ Polemici legate de apropiata conferință și mai ales de chestiunea controversată a convocării membrilor, în *Telegraful român*, XI, 1863, nr. 8—10; 16.

⁹ Ioan Fekete Negruțiu.

¹⁰ Majoritățile maghiare din reprezentanțele comitatense, alese pe baza unui regulament provizoriu, nu se consolează cu instrucțiunile regimului schmerlingian și, în cadrul ședințelor comitatelor, propun trimiterea unor adrese către monarh, prin care să se ceară restituirea legilor din 1848 și încorporarea Transilvaniei în Ungaria. Bineînțeles că membrii români din reprezentanțele comitatense și — unde era posibil — funcționarii români făceau totul să împiedece trimiterea unor asemenea adrese către monarh, întrucît românii doreau conservarea autonomiei Transilvaniei și egala îndreptățire a naționalității lor. De pildă, Ioan Pușcariu, administratorul Cetății de Baltă împiedecă trimiterea și votarea adresei maghiare unioniste, propusă de contele Bethlen Farkas. în reprezentățiunea Cetății de Baltă erau 39 de maghiari, 23 români și 3 sași. Dar în Comitatul Solnocului Interior, maghiarii reușesc să trimită o adresă unionistă către monarh, căruia i se cere să se situeze pe terenul „legal” din 1848 al legislației maghiare pașoptiste, care erau în fond centralizatoare și oprimateoare în raport cu națiunile nemaghiare. Monarhul însă respinge adresa maghiară iar jurisdicțiunile comitatense sînt provocate să facă pașii pregătitori pentru convocarea Dietei Transilvaniei (vezi Ioan cavalier de Pușcariu, *Notițe despre întîmplările contemporane*, p. 66; *Telegraful român*, XI, 1863, nr. 17).

¹¹ Despre tentativa episcopului de Oradea, Iosif Popp Silăvevi, de a se hirotoni la Roma, cvitnd astfel ierarhia firească a mitropolitului T r a S I l l v a ^

S!* nTp'''k-f89^{deSpre} *
.....

¹² Adnotată de Bariț: „Răsp. 16 aprilie n. trimițându-i și cite un exemplariu din programa și regulamentul casei. G.B.” wmpianu am

XII

N° 216/1863

Blaș, 21/9 martiu 1863

Prea onorate domnule !

Prețuita-ți scrisoare din 16-a martiu a.c. cu programul¹ și cu regulamentul², cu mare mulțămită le-am primit. Eu, despre partea mea, adoptez și programul și regulamentul prea onor[atei] d-tale, cu puțină scaimbare, și în ordinea obiectelor pertractînde, și a unor puține alte lucruri.

Programa, de care va fi lipsă să se publice mai nainte prin gazetele noastre române, și să se tipărească și extra, în mai multe exemplare împărținde pe la membri, programa, zic, a prea onor[atei] d-tale, așa precum eu am făcut prea puține observațiuni și scaimbări în ea, o am împărțășit și excelenței-sale episcopului Șaguna, și ți-o trimit și prea onor[atei] d-tale, cu acea rugare ca, dac-ați afla-o de bună cu excelența sua, pe care — fiind mai aproape, și și cu poșta sau telegraphul mai îndemînă prea onor[atei] d-tale — l-am rugat ca în privința aceasta să aibă, la stătuirea programei aceștia, oblu cu prea onor[ată] d-tale coîn-telegere³, să o adoptați cu modificațiunile mele, mai vîrtos în ordinea pertractîndelor obiecte făcute bine. Dacă nu, hotărîți-o ambii cum veți afla a fi mai bine, și cît se va putea mai în grabă să o publicați și în gazele noastre române.

Tipărirea programei, ca să nu cadă greotatea singur numai pe Tipografia diecezană a excelenței-suale, în atîtea exemplare cite vor fi de lipsă și despre partea confesiunii noastre gr.-cat., cît mi se va împăr-tăși programa statornicită — după cum mai sus am zis — nu voi lipsi a o dispune și aici în Tipografia seminariului nostru din Blaș.

Iară la regulamentul — de care nu-i grabă înaintea adunării nați-unali — făcîndu-mi mai încolo observațiunile, nu voi lipsi mai tîrziu a ți-l comunica.

Despre alța, cu părințască aplecare rămîn prea onor[atei] d-tale de bine voituriu,

Metropolitul Alexandru.

¹ Vezi scris, precedentă, n. 4 și 12.

² Ibid., n. 2.

³ La 921 martie 1863, Andrei Șaguna îi scrie lui Bariț (vezi George Bariț, „Părți alese din istoria Transilvaniei...”, III, p. 568 — 587) că a primit conceptele de program și regulamentul întocmite de acesta. Arhiereul sibian scrie că a împărțit aceste documente și altor fruntași naționali, de la care așteaptă păreri asupra lor. Ceva mai tîrziu, la 6

aprilie, Șaguna îi comunică lui Bariț dezacordul cîtorva intelectuali din Cluj „cu părerele dezvoltate în cele două hirtii”. Aceștia considerau că „va fi destul dacă președinții vor manușina regulele generale ca la alte asemenea adunări, precum este a noastră, încă sunt în vigoare”. Bariț mai află că Șaguna a primit un proiect de program și de la Alexandru Sterca Șuluțiu, cu propunerea ca acesta să fie tipărit. Pînă la urmă, românii din mai multe părți opinează pentru amînarea acestor probleme strict tehnice pînă în preajma conferinței, considerîndu-le neesențiale. Într-adevăr, programa, proiectul de adresă și protocolul au fost tipărite după conferință, așa cum au fost concepute și amendate în cursul desfășurării lucrărilor.

XIII

Blaș, 26/14 aprilie 1863

Mult stimat domnule Bariț!

Adresa de vot de încredere și de mulțămită cătră ministrul și cancelariul, groful Nădasdy¹, aici cu grabă gătită, și de mine subscrisă, în limba română și tradusă și în limba germană, spre a o subscrie și domnia-ta, ca secretariu conferinților naționali — după cum ne-am fost înțeleș — și spre a le trămite (pentru înmănuare la adresatul) la secre-tariul de curte Angyal², cărui să-i scrii ca, întîi înțelepțește să scisciteze: oare Șaguna cu deputațiunea³ n-au făcut altă adresă, și de n-or fi făcut, sau dacă o ar fi făcut ceva mai rece, să spună deputațiunei și lui Șagfuna] că eu, care și în Adunarea Națională o am fost propus, neștiind de au făcut cineva, au ba, adresă, am pregătit această adresă și, de noi ambii subscrisă, o am trămis-o ca să o subscrie și excelența-sa Șaguna, cu cine va mai vrea, și apoi să o admănuze la groful Nădasdy. În înțeleșul acesta poate că voi scrie și eu domnului secretariu Angyal. Și să aibă grijă, în toată întîmplarea, ca adresa să adjungă în minile grofului Nădasdy. *Sapienti satis*⁴.

Noi, ploiați și în cale grea, abia ajunsărăm la Blaș ieri, adecă în 25/13 apr [ilie], pe la amiază. Si pînă în ora de acum — în 26/14 apr. — de cătră seară lucrărăm la adresă, ca de timpuriu să ți-o putem trămite⁵.

Cum am fost înțeleș din domnul secretariul Angyal, domnia-sa numai pe de astăzi sau pe de mine într-o săptămînă, adecă cam pe 3 sau 4 mai, va adjuge negreșit la Viena.

Aceste cu grabă scriindu-ți-le și tot lucrul [la] înțelepciune-ti încredințîndu-ți-î, cu osebită onoare rămîn al mult stimat[ei] d[omniei] tale de bine voituriu amic,

Metropolitul Alexandru.

¹ Alte amănunte de la Conferința Națională: la 22/10 aprilie 1863, Alexandru Sterca Șuluțiu propune adunării ca: „Excelenței-sale domnului comite Nădasdy, ministru cezaro-regal și președinte al Cancelariei aulico-transilvane, în considerarea meritelor acestuia atît către tron cît și pentru popoare, să i se dea vot de încredere și mulțămire cu atîta mai vîrtos că, încă în timpul absolutismului, s-a distins prin dispozițiunile ce le-a făcut la Ministerul Justiției, în privința limbilor în afacerile oficioase și acuma, ca președintele Cancelariei aulico-transilvane, la exoperarea rezoluțiunei preainalte, în puterea căreia s-a conchemat adunarea aceasta” (vezi *Protocolul Congresului...*, p. 28 — 29).

² Gheorghe Anghel, secretar aulic la Cancelaria Transilvaniei. Prin el intenționa Șuluțiu să trimită adresa către cancelarul aulic al Transilvaniei, în caz că delegația con-

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

Ludovic Folliot de Creneville.

¹ Vezi scris, următoare, n. 4.

² „Înțelepții se mulțumesc cu atîta”.

³ Cu o notă de subsol a lui Bariț: „Iacă în ce se manifesta, pe la 1863, rivalitatea celor doi prelați: ca, prin mulțimea complimentelor de loialitate către capii gubernelor să-i cîștige pe aceștia cît mai sigur pentru căușele națiunii noastre”.

XIV

Blaș, 27/15 mai 1863

Mult stimat domnule Bariț!

Eu te rog, ca și în spovedania, să mi te declarezi *serio*¹: ai voie să porți ofițuri publice, și cam ce feli? Ce-mi vei zice, vom ști numai ambii noi și Dumnezeu. Eu am lipsă să știu aceasta, neprovocat de mine, fără îndemnat numai de dorirea mea de a ști aceasta, și domnia-ta nu-i avea pe altul mai sincer cui să-i poți secretul inimii încredința mai sigur. După declarațiune apoi și eu îmi voi ști întogmi și împlini cele ce, ca părinte suflesc, mă afu îndatorat a împlini pentru nește buni fii sufletești ai mei și ai națiunii².

Togma aceasta aș voi să știu și de la domnul Mureșan Iacob, cu care — mă rog! — înțelegîndu-vă laolaltă, dacă se poate, să mă încuștiințați și să-mi dați răspunsul dorit.

Prepozitul de la Gherla, Macedon Papp³, întorcîndu-se din deputațiune de la Viena⁴, îmi face cunoscut că cu ce l-au însărcinat Majestatea-Sa împăratul. Cuvintele laudatului prepozit sunt, din cuvînt în cuvînt, următoarele:

„Majestatea-Sa împăratul, cu ocaziunea primirii deputațiunii în audiența din 4 l.c., după datul prea grațios răspuns la vorbirea ținută de conducătorul⁵, s-au îndurat cu fiecare dintre membrii (deputațiunii) a schimba unele vorbe și, venind la mine, exprimîndu-se cum că eu de mai multe ori am fost în audiență, *m-au întrebat despre excelența-voastră cum vă aflați?* Și, după ce eu aș fi adus homagială mulțumită pentru aducerea aminte și aș fi răspuns cum că vă aflați în stare sănătoasă, pe lîngă toate bătrînețile și ștrapațiile, *m-au însărcinat a vă spune salutare și recunoștință pentru ostenelele și înțeleaptă conducere a presiului la congresu (național)”.*

Eu aceste cuvinte împărătești, și aducerea aminte și de mine, le iau de o osebită grație și consolațiune pentru mine.

Aceste numai *pro propia notiția*⁶, și nicedecît pentru de a se publica prin gazete, aducîndu-ți-le la cunoștință și poftindu-ți de la D-zeu tot binele, rămîn al stimatei d [omniei]-tale de bine voitoriu suflesc părinte,

Metropolitul Alexandru.

P.S. Secretariului de curte Angyal eu încă îi am fost scris, și nice eu pînă acum răspuns n-am căpătat.

¹ „în mod serios”.

² Notă de subsol a lui Bariț: „Am răspuns cu mulțumită că, însă, pentru mine este prea tîrziu ca să mă ajung la vreo funcțiune publică. G.B.”

³ *Macedon Pop*, 1809—1875, a fost multă vreme capelan și profesor de religie și istorie la Școala primară românească a Regimentului al doilea românesc de graniță din Năsăud. A devenit apoi vicar al Rodnei (1847—1858), încheindu-și cariera ca prepozit al Capitulului episcopal greco-catolic de Gherla.

⁴ în ședința a treia a Conferinței Naționale de la Sibiu din 1863 (în ziua de 10/22 aprilie) s-a decis ca adresa către împăratul (vezi scris. XI, n. 3) să fie dusă la Viena de către o delegație reprezentativă a națiunii române. Ca șef al delegației, mitropolitul Sterca Șuluțiu l-a propus pe Andrei Șaguna, iar acesta, la rîndul său, își alege următorii secundanți: Dimitrie Moldovan, consilier aulic; Gheorghe Anghel, secretar aulic; Paul Dunca, consilier gubernial; Augustin Ladai, comite suprem al Albei Inferioare; Ioan Bran de Lemeni, căpitan suprem al Făgărașului; Ioan Maior, consilier școlar; Macedon Pop, prepozit; Ioan Popasu, protopop al Brașovului; Ioan Pușcariu, administrator comitatens; Vasile Buteanu, administrator comitatens (vezi *Protocolul Congresului...*, p. 31). E ușor de observat numărul mare de funcționari români superiori incluși în delegație.

⁵ în 4 mai 1863 delegația română a fost primită de împăratul. Șaguna, în numele națiunii, a reafirmat „atașamentul” românilor la politica Tronului, avînd însă grijă să scoată în evidență cele două acte imperiale favorabile acestora, și care-l angajau pe monarh: *Diploma de liberalizare din octombrie 1860* și *Patenta imperială din februarie 1861*. Împăratul răspunde delegației într-o formulare caracteristică momentului de maximă „liberalizare” care a fost anul 1863: „Cu plăcere vă primesc pe domniile-voastre, ca pe reprezentanții bravilor români ai Marelui meu Principat Transilvania, cari îmi deteră repetite dovezi de nealătita lor credință și alipire către mine și casa mea. În adresa mie predată și în cuvîntarea cea plină de miez a domnului președinte al domniilor-voastre, pe cît ați întărit din nou aceste simțăminte, pe atît mulțumitor ați și recunoscut cu încredere sinceră, flască, acele principii de stat, care prin diploma mea din 20 oct. și patenta din 26 febr. 1861 le-am publicat și care vor conduce lucrul la mîntuitoarea transformare a întregii monarhii. Pe cînd primesc eu încredințările domniilor-voastre, cari corespund foarte bine la împrejurările cele grele de față, vă împuternicesc totodată a împărtăși acestea comitenților domniilor-voastre, cărora eu le rămîn și de aici încolo în grație și favoare binevoitor”. La 6 mai 1863 delegația română s-a întreținut cu miniștri și alți oameni politici austrieci, în cadrul unui banchet festiv, ținut la localul „Calul alb”. Vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXVI, 1863, nr. 32, 34.

⁶ „Spre proprie știință”.

XV

Covasna, 17/5 aug. 1865

Mult stimat domnule Bariț!

Dorind am dorit ca, cu petrecerea mea la Elopatak¹, să am norocire ca să ne mai întîlnim și să mai vorbim asupra evenimentelor zilei, cu cari faimele prin gazetele — mai cu samă cele magiare — ne-au băgat pre mulți, nu fără cauză, într-o grijă mare². Ci domnia-ta, după cum am înțeles, locuind statornicește în Zărnești, ocupat cu trebile economiei iară eu bătrîn și slab — neavînd nici trăsura mea proprie la mine! — în căldurile și pulberea zilelor lui iuliu, nu m-am putut hotărî nici pînă la Brașov a merge.

Ce, dară, prin vorbire mai îndelungată gură cu gură, n-am putut face, fac acum în puține cuvinte și pe scurt, că sunt convins că mă vei înțelege pe lung.

îngrijirea noastră ar sta în repunerea națiunii magiare — prin întregul, precum o dorește și o cere ea — în „*jogfolytonossdgu*”¹ lor istoric. Restituirea acestuia, dacă frații magiari ar avea acel cumpăt și cea înțeleaptă politică — care la 1848 nu au avut-o!² — și în convocînd Dietă a Ungariei³, lăpădîndu-se de ideea suprematizării și a hegemoniei, prin o lege nouă, toate acele cari națiunea noastră prea calea legislațiunii și a sancționării Monarchului de la 1863 încoace în Dieta Transilvaniei le-au căpătat⁴, le-ar recunoaște de legiuite și valide, și le-ar primi, și ar fi mulțămîți cu egalitatea drepturilor, atunci — după a mea părere — „*jogfolytonossâgul*” lor, tocma și cu uniunea, pentru națiunea noastră încă nu numai nu ar fi nici un rău, ci ar fi ceva acvizițiune, că am intra în beneficiul unei constituțiuni așa liberale cum e cea magiară și, deodată, s-ar consolida și conmasa și toată națiunea noastră din Transilvania, Ungaria și din Banat⁵.

Altmentrelea, „*jogfolytonossâgul*” (cu care gazetele magiare solici-tează și uniunea necondiționată, și în care se văd a pofți și ignorarea tuturor ce s-au făcut în Transilvania de la 1863 încoace), pentru națiunea română ar fi o moarte politică rușinătoare⁶. De aceea, tare mi-a plăcut și îmi place articolul domniei-tale din *Gazeta Transilvaniei*, 31 iuliu 1865, nr. 60, sub motto: „Continuitate de drept, complanare, uniune”⁷, care ține tare și cu mult fundament de autonomia Transilvaniei. Critice și grele zile au venit asupra noastră, și de cumva va să ne pună în Dieta Transilvaniei cestiunea uniunii la pertractare⁸, precum se aude, atunci, dacă ne va preveni nepregătiți, ne va aduce într-o așa ispită, prin care lesne ar putea cădea națiunea noastră în cel mai mare rău. De aceea, de au avut cîndva națiunea noastră lipsă de o cointeligență preventivă și de o solidaritate cu adevărat, după părerea mea în cestiunea uniunii va avea cea mai mare lipsă.

De unde, eu aș fi de acea părere ca, prin ai noștri de la Viena⁹, să priveghem cu ochii de Argus, și cît o am observa că în regiunile cele mai înalte se lucră pentru o propozițiune „de uniunea Transilvaniei”, atunci deloc să ne cerem și noi o conferență națională, în care să ne înțelegem ca, fățiș cu una de acest fel de propusețiune, ce am avea a face? Că, deși eu tare cred precum că concesiunile ce se vor da națiunii magiare nicidecît nu vor fi de acea natură ca să ignoreze, sau tocma să nimicească acele cari noi în Transilvania, pe calea legislațiunii și cu sancționarea regelui, le-am dobîndit, și cari încă acum s-au prefăcut în „*jogfolytonossdgu*”, totuși, ținîndu-mă de zisa profetului: „Nu vă nădăduiți spre boieri, spre fiii oamenilor” etc, nu va strica a ne pregăti pentru toată întîmplarea, ca nu cumva să fim prea ocupați și puși nepregătiți în calea ispitei. Că lumea e foarte schimbătoare și, mai cu seamă — precum ne arată istoria veacurilor trecute — nu se ține în politică nici de vorbă, nici de dreptate, și cu atîta mai puțin de o consecință logică, ci dă pe întreg, uneori și orbește, dacă socotește că evenimentele și spiri-tul zilei îi vine bine la socoteală. Persvasiunea, nu odată, precum au dat și bolnavilor sănătate, așa au ucis și pe mulți sănătoși.

În politică, ca și în călătorie, se împlinește zisa latină: *Vitat periculum, qui prudenter ante timet*¹². Coîntelegere, dară, coîntelegere și iarăși coîntelegere, și apoi solidaritate de diamant!

Atîta, pe scurt, pînă încă nu m-aș depărta de pre aici, care poi-mîne dimineața, *idest*¹³ 19 aug. va să se întîmple, așa cît să pot — *ad summum*¹⁴ — pe 22 sau 23/11 aug. sosi acasă, unde mă așteaptă multe nevoi și lucruri grele și uricioase, de cari mie multe mi-a ursit ursitoarea. Mai multe aș fi putut să-ți comunic cu gura, să-mi descarc și inima, pentru că puțini am înaintea cărora pot să stau cu ea descliisă.

Oftîndu-ți de la Tatăl Cel Ceresc tot binele și statornică sănătate, cu la toată familia, cu deosebită stimă rămîn pentru totdeauna al mult-stimatei d[omniei]-tale sincer amic,

Mitropolitul Alex. St. Șuluțiu m.p.

Novissimum.

P.S. După ce sigilasem cartea aceasta, sosiră prin Sibii, venind după mine, și din izvor sigur îmi aduseră minunata veste „că președintele tribunalului nostru suprem din Viena, excelența-sa L. b[aron] Popp¹⁵ îi pensionat!!! Locul lui să-l ocupe Apor¹⁶. *Vae victis! Omnia jam fient fieri quae posse negabam et nil est de quo non sit habenda fides*”¹⁷.

¹ Vilcele (azi localitatea Araci, din județul Covasna), renumită stațiune balneară a epocii.

² În primăvara și vara anului 1865 se făcuseră nenumărate gesturi pentru o apropiere politică dualistă între Austria și Ungaria. În aprilie, într-un celebru „articol de Paști”, matadorul dualismului, Deák Ferencz, oferă Curții vieneze alianța și sprijinul politic al nobilimii maghiare, în schimbul recunoașterii poziției speciale a Ungariei istorice în cadrul imperiului, ca stat cu putere egală. Deak cere reactualizarea legilor maghiare cu caracter dualist din 1848, abolirea *Diplomei de liberalizare din octombrie 1860* și a *Patentei imperiale din februarie 1861*. Presat de evenimente externe nefavorabile, împăratul este receptiv la oferta ungarilor, și întreprinde, *fără escortă*, călătorii la Pojon și Pesta, unde se consultă cu reprezentanții ai diferitelor structuri politico-administrative ungurești. Constată — firește! — peste tot aceeași nestăpînită înclinare spre varianta dualistă, slîrșind a promite recunoașterea pretențiilor ungurești, între care figura și uniunea Transilvaniei cu Ungaria și desființarea autonomiei principatului. Întregul eșafodaj politic românesc era la un pas de prăbușire, și Alexandru Sterca Șuluțiu simte în mod just un apropiat mare pericol pentru români.

³ „Continuitate de drept”, noțiune de drept istoric, pe baza căreia aristocrația maghiară pretindea refacerea „Coroanei Sfintului Ștefan”, adică a Ungariei din Evul mediu (!!). Existența celorlalte națiuni din cadrul „Coroanei”, care întreceau substanțial numărul ungarilor, e negată cu oarbă încăpăținare, susținîndu-se existența unei „națiuni politice maghiare unitare”.

⁴ La 1848, aristocrația ungară nu s-a mulțumit să guverneze doar teritoriul unde maghiarii erau în majoritate etnică, ci a căutat să-și impună primatul politic, cu puterea armelor, și în Transilvania, Croația, Slovacia, Voivodina Sîrbească. Reforma agrară din 1848 n-a zdruncinat serios puterea latifundiarilor maghiari din aceste provincii, astfel că înrîurirea economică a acestora rămînea neatinsă. La 1865, ei încearcă — reușind, de data aceasta! — unirea efectivă cu aristocrația din Ungaria, pentru a-și perpetua puterea poLtică.

⁵ Adică apropiata și nefasta Dietă de încoronare de la Pesta din 1865—1868, care a pus bazele politice și juridice ale dualismului.

⁶ După cum se știe, în Dieta de la Sibiu din 1863—1864, unica sesiune românească din istoria principatului, națiunea română și-a dobîndit *toate* drepturile pentru care luptase, în cadrul programului minimal statornicit la 3/15 mai 1848: legile I și II ale

Dieta, din 7 septembrie 1863 (sanționată de împărat la 26 octombrie 1863) și 29 septembrie 1863 (sanționată în mai 1864), decretau înarticulară constituțională a națiunii române ca națiune politică egal îndreptățită, egalitatea bisericii române cu a celorlalte națiuni din stat, oficializarea limbii române ca limbă de stat, alături de maghiară și germană (vezi Simion Retegan, *Recunoașterea egalității națiunii române și a celor două confesiuni în Dieta de la Sibiu (1863—1864)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj*, XVI, 1971, p. 119—141; Idem, *Recunoașterea limbii române ca limbă oficială a Transilvaniei în Dieta de la Sibiu*, în *Ibid.*, XVI, 1973, p. 189—214.

⁷ Înainte de 1848, românii din Crișana, Banat și Maramureș erau încadrați, din punct de vedere administrativ, la Ungaria. După revoluție, Banatul se desprinde de tutela pestană și se administrează împreună cu Voivodina Sârbească. Marele Principat al Transilvaniei — țară cu zdrobitoare majoritate etnică românească — rămîne și după 1848 independent de Ungaria, în pofida eforturilor partidei „revoluționare” maghiare, în anul 1860, Banatul e anexat din nou la Ungaria, ca și cîteva ținuturi din Transilvania: Chioarul, Zarandul, Solnocul de Mijloc și Crasna, care capătă statutul ambiguu de „partium adnexarum”. În fața iminenței uniunii Transilvaniei cu Ungaria, Alexandru Sterca Șuluțiu s-a gîndit că, prin aceasta, se va forma o masă compactă de români. În concepția lui, toți aceștia urmau să se bucure de recunoașterea prin lege a naționalității și limbii lor și să fie înzestrați cu autonomie legislativă și administrativă: un fel de federalizare a Ungariei pe baze etnico-naționale egalitare. Ideea a fost promovată de români și la 1848, dar au respins-o cu dispreț aristocrații unguri. Acum, cu realizarea dualismului ea nu va avea nici măcar șansa de a fi băgată în seamă. O vor relua cu dispreț politicienii maghiari în 1918, ca unică modalitate de a salva alcătuirea perimată a statului ungar de la pieire, dar va fi respinsă cu demnitate de românii întruniți la Alba-Iulia la 1 decembrie 1918, unde hotărîsc unirea cu România.

⁸ Temerile lui Sterca Șuluțiu se dovedesc exacte: la 20 iunie 1867, legile pozitive aduse de Dieta de la Sibiu din 1863—1864 în favoarea românilor sînt abrogate de împărat.

⁹ Este articolul de fond din numărul 60 al *Gazetei Transilvaniei* din 1865. Nu e semnat de Bariț, dar se pare că Sterca Șuluțiu era informat asupra paternității lui. Bariț demască în acest succint studiu politic îndîrjirea nobilimii de a realiza uniunea Transilvaniei cu Ungaria. El arată că principatul e autonom față de Ungaria de peste 300 de ani, și că, la 1848, a respins prin majoritatea locuitorilor săi ideea uniunii. „Continuității de drept”, atît de trimbițate de filodualiști, autorul îi pune în față legile din 1526, 1648, 1691 și 1791, care sînt anterioare legii de uniune din 1848 și formează, ele însele, o continuitate de drept în favoarea autonomiei Transilvaniei.

¹⁰ Dieta se va convoca la Cluj, în noiembrie 1865, pe baze electorale din secolul al XVIII-lea și un cens ridicat de 8 fl. (fără capitație). Majoritatea maghiară smulsă astfel, dezbate — ca articol unic! — uniunea cu Ungaria. Procedeu de „rezolvare” este fără precedent: Dieta își declină competența, declarînd că Dieta de încoronare de la Pesta este — pe baza „continuității de drept” de la 1848 — singura în măsură a decide. Prin asemenea sofisme juridice reacționare, deputații maghiari făceau abstracție de spiritul democratic european, neglijînd voința majorității locuitorilor Transilvaniei, românii, de a-și menține autonomia pămîntului strămoșesc și naționalitatea amenințată.

¹¹ Se referă, probabil, la funcționarii români cu atribuții înalte din Viena: Dimitrie Moldovan, Iacob Bologa și Gheorghe Anghel, sau și la cercul românesc de comerț cu mare înrîurire, grupați în jurul baronului Sina.

¹² „Evită primejdia acela care, cu prudență, se teme dinainte”. Corespondent românesc: „Mai bine să te temi decît s-o pășești”.

¹³ „Adică”.

¹⁴ „Cît mai mult”.

¹⁵ Vasile Ladislau Popp.

¹⁶ Apor Károlyi, 1815—1885, baron, președintele Tablei Regești din Tîrgu-Mureș, jurist și economist maghiar de seamă.

¹⁷ „Nenorocire învinșilor! Acum toate vor fi făcute în felul în care negam că pot fi făcute și nu există nimic incredibil”. Referitor la acest pasaj, Bariț include următoarea notă de subsol: „Popp nu a fost pensionat, ci, din contră, numit președinte al Curții tran-

silvane de casatiune. Majláth, Eszterházy și mai virtos aristocrații ardeleni l-ar fi depărtat cu cea mai mare plăcere, atunci însă nu a suferit Monarchul, și a susținut pe Popp și pe alți funcționari români, pînă după catastrofa de la Konigraetz-Sadova”.

XVI

Blaș, 26/14 septembrie 1865

Mult stimate domnule Bariț!

Prețuita-ți carte din 19-a septembrie a.c., togma bine nouă venită, cu bucurie ți-o am primit.

Eu, auzind că ai fost la Adunarea generală a Asociațiunii de la Abrud¹, și de acolo te-ai fi dus pe la Turda, la părinți și rudeni, cea mai mare nădejde hrăneam că voi avea și eu norocire, la Blaș, cînd te vei întoarce din patria-ți. Însă această norocire nu o puterăm avea noi blășenii, deși te asigur că ai fi fost, orișicînd vei fi, cel mai dorit și mai plăcut al nostru oaspe, și mai cu samă eu, te-aș fi văzut togma ca pe un frate al meu.

Cartea — apropos! — îmi veni togma la timpul său, și numai cu o zi mai tîrziu decît scrisesem colegului meu, metrop[olitul] Șaguna, ca să ne înțelegem frățeste în cauza națională, adunînd o conferință spre acest scop. Din scrisoarea mea către Șaguna (care, cum știu, ai mei o au trimis spre publicare la *Gazeta*), vei vede pe larg ce i-am scris². Răspunsul Șagunei, în 12/24 septembrie primit, îi adevărat diplomatic³, adecă cu așa cuvinte și stil țesut, care se silește a ascunde, dară nice-decît nu poate a-și acoperi cugetele cele rezervate, cît să nu deie ciele prin sac și să nu se priceapă că nu-i în inimă ce-i pe limbă. Atîta, din răspuns, afară de toată îndoiala iese la lumină, că Ș[aguna] de conferință nu vrea să știe nimic. Pentru ce? Pretextul îi acela că pe el, afară de provocarea mea, de nicăiri n-au primit nice un semn și nice o umbră de părere pentru ținerea vreunei conferințe naționale, „ci din contră — zice că — prin lume zboară voci contrare celor din conferința ținută de excelența-ta (adecă de mine), și adecă că o conferință convocîndă prin arhieriei, fiind octroiată, ar fi urgentă”. Se vede, dară, că ambițiunea omului trufaș este vătămă, sau că nime — precum zice — nu l-au mai rugat, și consecventer nu-l ține nime de conductorele națiunii, sau că inițiativa nu iese de la el, sau — după cum zic și gazetele și alții, și se cam vede și din răspunsuri — omul ar fi dobîndit pentru cauza uniunii, de magiari.

Stîndu-ne cu Ș[aguna] așa acțiile, aseară am adunat și am ținut iarăși o conferință cu toată inteligența noastră din loc⁴, înaintea caria am lăsat a se ceti nu numai răspunsul Șagunei, da și prețuita-ți carte, și au aflat de bine foarte intențiunea mult stimatei domniei-tale, ca să scarmini și să lămurești, prin un ciclu⁵, cum zici, de 7—8 articuli, situațiunea de față, și să fixezi statul cestiunei, și-ți aprecăm la aceea de la D-zeu, tîrie trupească și sufletească. După aceea, ca să-ți putem scrie apriat ce cugetă și inteligența noastră locală, am pus înaintea conferinței cestiunea: ce avem de a face în stări așa împregiur, cînd nu putem avea speranță de vreo conferință mai generală națională? Fi-va consult a

lua parte și la alegeri — cu cari vedem că vom rămînea în cea mai mare minoritate — și și la Dietă, sau fi-va mai consult a ne retrage cu totul, așa de la alegerea deputaților, precum și de a merge la Dietă?

Duo opiniuni s-au ivit. Una, care opinează că națiunea să se retragă și să nu ieie nice o parte, nice la alegerea deputaților — care se face pe o lege feudală din 1791, proscribătoare de națiunea noastră, și pe art. II din 1848, care nu dă libertatea națională ci numai individuală — nice la Dietă⁶. Și de această opiniune, după o carte căpătată din Viena, de la ai noștri, sunt și toți românii din Viena; iară dintre inteligența noastră locală abia au fost duo persoane. Și așa, opiniunea absolutei majorități a inteligenței noastre locale, pe lîngă care sunt unul și eu, acolo stăruiește, că togma dignitatea și interesele noastre naționale poftesc să nu neglijăm terenul nostru național, cît de îngust ar fi acela, și să ni-l folosim întru apărarea drepturilor noastre naționale, cîștigate la 1863/4, prin lege sancționată de Majestatea Sa, și așa, să apelăm cu statornicie la continuitatea acelor drepturi pe cale legiuită dobîndite, și să o defendăm cu statornicie, contradicînd, ca totdeauna, uniunei și alipindu-ne de autonomia patriei.

Așa, *in principio*, opiniunea absolutei majorități a inteligenței noastre locale primește participarea și la alegerea de deputați, și la Dietă⁷. Însă aceea că ce am trebui a face, a pretinde și a cere de la acea Dietă?; și oare în cît să luăm parte: numai întru atîta, și numai pînă ce le vom opune cele ce vom avea de a opune în contra acei Diete din 19 novembre?; și ce ar trebui a lucra dacă ne vom și duce la Dietă⁸: oare intra-vom în Dietă, sau face-vom ca magiarii la Dieta din Sibiu de la 1863, ca, neintrînd în Dietă, numai să așternem prin memorande sau protestațiuni înaintea Dietei și înaintea Majestății-Sale? — toate aceste cestiuni, de inteligența noastră locală rămîn neatînse și rezervate aceluia timp, pînă cînd, fiind toată inteligența română, pe cale privată — că de adunarea conferinței naționale vorbă nu poate fi! — de mai multe părți încunoștiințată, ea își va da părerea și hotărîrea sau înainte de Dietă, ce ar fi mai bine, sau, știind înaintea opiniunea publică, batăr acelor mai de frunte inteligenți a națiunii, și mergînd deputații români cu vreo duo-trei zile înainte de începerea Dietei, ei între sine să conferească ce ar trebui a face. Pînă atunci, domnia-ta ai timp de a clarifica situațiunea și a fixa statul cestiunei, ce să și faci, fără a căuta mie sau altuia în față, te rog.

Grele și critice timpuri am adjuns pentru cauza națională, chiar mai grele ca la 1848! Acum, dacă nu vom fi o inimă și un suflet, și ne va părăsi și curagiul, și nu vom fi rezoluți și la întîmplări neașteptate, am recăzut iarăși în statul heloților făcuți prin legile din 1848 și dependenți de la grația aristocrației magiare⁹.

Al domniei-tale de tot binele voituriu,

Metropolitul Alexandru.

⁶ Adunarea generală a Astei de la Abrud s-a ținut în 16/28 — 17/29 august 1865, sub președenția lui Timotei Cipariu, vicepreședintele Asociațiunii. Bariț, secretar l al Astei, e prezent la adunare, unde ține o dizertație despre științele tehnice.

Alte trei dizertații au ținut Ican Antonelli (despre „poporul român în constituțiune”), Iosif Hodoș (despre dreptul roman) și Timotei Cipariu (despre celebrele tăblițe cerate descoperite în Roșia Montană și colecționate de el). Eariț a rostit și un discurs — nu fără aplomb! — despre felul cum s-a reglementat folosirea limbilor naționale în Belgia și Elveția și despre necesitatea respectării „frățieiții, egalității și dreptății”. O prezență interesantă la Abrud e aceea a muzicienei Elena Circa: în seara zilei de 16/28 august aceasta a dat un concert care s-a bucurat de un deosebit succes (vezi *Telegraful român*, XIII, 1865, nr. 66-68).

⁷ În 21 septembrie 1865, la Blaj avuseseră loc consultări între frunțașii români de aici, cu care ocazie se ajunge la concluzia că este necesară convocarea unui congres național. În urma consultărilor, Alexandru Sterca Șuluțiu îi trimite lui Andrei Șaguna o scrisoare, care a apărut în coloanele *Gazetei Transilvaniei* (XXVIII, 1865, nr. 77), în care argumentează temeinic ideea congresului: românii trebuie să hotărască dacă vor lua sau nu parte la Dieta din Cluj, care se anunța deosebit de sumbră, și dacă vor lua parte, ce conduită să aibă? Corigresul — spune Sterca Șuluțiu — trebuie să-l convoace ei, cei doi arhierii.

⁸ Răspunsul lui Șaguna (vezi *Telegraful român*, XIII, 1865, nr. 83) cuprinde o frază cu aparență de sofism politic: *Fiere possem, sed iuvare non* (pot să plîng, aar nu pot să ajut). Dar Șaguna e departe de a fi cinic: nu e decît realist. La acea dată, politicienii unguri cîștigaseră asemenea poziții la Curtea imperială, încît conducerea treburilor politice la est de Leitha (granița apuseană a Coroanei Sfîntului Ștefan) trecuse de pe acum în mîinile partidei dualiste maghiare. Dualismul era ca și înfăptuit: împăratul nu mai putea face concesii românilor, decît cu consimțămîntul Pestei (impenetrabilă, însă, la revendicările lor). Șaguna se îndoia, pe bună dreptate, că autoritatea maghiară va îngădui congresul românesc. Completiv, ghicim în această scrisoare germenii viitoarei atitudini politice a lui Șaguna: *activismul* politic, adică penetrarea românilor în toate organele legislative și administrative dualiste, pentru a lupta din interiorul lor pentru drepturile națiunii. Atitudinea sa nu va coincide cu a radicalilor, în frunte cu Bariț, care vor adopta metoda *pasivistă*: adică a nencolaborării și boicotului politic (vezi și George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, III, p. 346; 439; 484). Se consideră că cele două scrisori au fost dătătoare de ton pentru cele două atitudini politice.

⁹ Despre noua conferință survenită la Blaj în urma scrisorii lui Șaguna, vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXVIII, 1865, nr. 75-76; 80; 83.

¹⁰ Într-adevăr, comentariile lui Bariț asupra situației politice a națiunii române se înmulțesc (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXVIII, 1865, nr. 72—78). El îndeamnă pe români să rămînă strîns atașați de autonomia Transilvaniei și să apere legislația din 1863—1864. Sînt primele teoretizări sistematice ale pasivismului, al cărui promotor frecvent va rămîne și în deceniile următoare.

¹¹ Se definește aici formula pasivismului absolut, care înseamnă neparticiparea la alegerile pentru Dietă și boicotarea lucrărilor acesteia de către deputații regaliști români. Dar, la 1865, formula nu va fi încă aplicată, rămînînd în seama viitorului.

¹² La Dieta de la Cluj din 1865 au participat, într-adevăr, 14 deputați români aleși și 34 de regaliști numiți de împăratul. Minoritatea românilor în această sesiune este eclatantă: 14 deputați *aleși*, dintr-un număr de 108; 34 de *regaliști*, din 190! Disperați, o seamă de deputați români nu iau parte la Dietă — George Bariț, Iacob Bologa, Vasile Ladislau Popp, Gheorghe Anghel, Dimitrie Moldovan, Alexandru Dobra, Ioan Vancea, Gavril Munteanu și alții — iar restul, în frunte cu Sterca Șuluțiu și Șaguna, intră în adunare doar pentru a sublinia lipsa ei de bază legală.

¹³ Vezi nota anterioară. Ioan Rațiu, de pildă, propune ca deputații români aleși să înainteze un memoriu protestatar și antiunionist, iar apoi să părăsească imediat Dieta, unde să rămînă numai regaliștii. Propunerea lui cade, însă, și grupul de deputați aleși rămîne la lucrările Dietei, unde, în cuvîntări dirze și inspirate, apără — fără rezultat! — interesele națiunii. Românii din Dieta de la Cluj vor semna împreună, la 9 decembrie 1865, o adresă dietală care sintetizează poziția lor (vezi Teodor V. Păcățian, *Dieta Ardealului în 1865*, în *Societatea de mine*, VII, 1930, nr. 21, p. 378-380; VIII, 1931, nr. 4, p. 22—23; Keith Hitchins, *Românii din Transilvania și compromul dualist (1865—1869)*, în *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, Cluj, 1970; Sîmion Retegan, *Lupta națională a burgheziei române din Transilvania în anii gocierii pactului dualist*, în *Studii și articole de istorie*, XIII, 1969, p. 25—40;

George Cipăianu, *Mărturii documentare despre starea de spirit și politica românilor ardeleni (septembrie 1865 - mai 1867)*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca*, XVII, 1974, p. 291-304.

* Comentată de Bariț, la subsol: „Eu nu mai am nici un concept sau copie din corespondențele mele purtate cu oameni din acea epocă, decît numai se însemnasem cîte puțin în dosul scrisorilor primite. La aceasta văz că am scris blăsenilor că eu sunt de părere opusa, ca adecă să nu alegem la Dieta aristocratică din Cluș”

XVII

Viena, 9 oct. 1865

Mult stimate domnule Bariț!

Cartea-ți din 2 l.c. cu bucurie o am primit. Aici e primită opiniunea domniei-tale. Acum, numai, bărbații noștri de aceeași opiniune, din toate puterile și în toate părțile, să se silească a-și realiza opiniunea aceasta spre înțelegere, urmînd cărările de domnia-ta designate: adecă prin cărți și expresuri privați.

Aici facem toate cele ce putem, ne silim a spăla arapul, deși poate în zadar, însă săponul nu strică.

Mai pe larg nu putem, fără cu gura a vorbi. D-ta ne vei înțelege.

Cu grabă rămîn al d-tale cel vechi,

Metropolitul Alexandru.

¹ Intelectualitatea română blăjeană afirmă că Șuluțiu nu a plecat la Viena spre a se justifica pentru încercarea sa de a obține congres național românesc (privată și comentată de unii ca un atentat la liniștea și ordinea publică), ci călătoria lui a fost întreprinsă i, la rugarea cîtorva români buni, ca să lucre în capitală pentru apărarea intereselor națiunii sale. Nu porunci venite de sus l-au făcut să întreprindă această călătorie ci îndemnul inimii curat române și bătătoare pentru interesele națiunii române”, într-adevăr, la Viena, Alexandru Sterca Șuluțiu are un schimb de păreri și opinii destul de dure cu contele Haller Ferencz, noul cancelar aulic al Transilvaniei, care era un fel de agent al cancelarului aulic maghiar Majláth. Ambii acționau în sensul reactivării unei bune părți din legislația maghiară anexionistă de la 1848 și pentru încununarea cu succes a tratativelor austro-ungare în vederea instaurării dualismului. Desigur, metropolitul român nu a mai reușit să stăvilească tratativele și mersul evenimentelor. Dieta reacționară de la Cluj era convocată și, în decembrie, se va convoca și Dieta de încoronare de la Pesta, în care Deák și partizanii săi aveau peste 180 de mandate, urmași imediat de Tisza Kolomán și adepții săi, cu 90 de mandate. Majoritatea va fi deci maghiară reacționară și centralizatoare. Adepții stîngii maghiare antidualiste în frunte cu Kállay și Boszormeny nu vor întruni decît 20 de locuri, iar națiunile nemaghiare vor deține mai puțin de 72 de locuri. Despre călătoria lui Sterca Șuluțiu la Viena și împrejurările ei vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXVIII, 1865, nr. 78, 80, 81.¹

XVIII

Blaș, 5 ian. 1867 (21 dec. 1866)

Mult stimate domnule Bariț !

Pe posta noastră de aseară îți primii cu bucurie cartea cu înștiințarea telegrafică dm Viena, că eu de acolo numai atîta am căpătat direct, că omul nostru au sosit acolo în 27 dec. în pace¹.

Sunt tare încordat cu așteptarea, să vedem rezultatul și mai încolo, după ce petițiunea² se va tipări în broșură și se va împărți pe la locurile sale, și apoi va ieși și în *Gazeta*³. Pînă atunci, cu toți vom fi și noi în tăcere.

Văz că în *Telegraful J român* de sub nr. 101 /22 dec. (3 ian. 1867), sub motto „Revista⁴”, Șaguna se află tare incomodat cu publicarea literelor mele în *Gazeta Tran[silva]niei*, cu care frățeste l-am provocat să ne punem ambii în fruntea deputațiunei⁵. Toată măiestria viclenei sale diplomații o întrebunțează ca să poată scăpa fără rușine. Însă eu, înainte de a căpăta zisul număr a *Telegrafului*, i-am fost trâmisi un alt răspuns *, carele Șaguna îl va fi căpătat poate numai în ziua (3 ian. s.n.) cînd au ieșit nr. 101 a *Telegrafului*, care el nu-l va pune în fereastră, și carele îi dezvălește toate mișeliile lui făcute în cauza națională. Ai noștri stau tare și virtos ca și acest răspuns încă să se publice în *Gazeta*⁶ și *Concordia*⁷. Acest răspuns cred că ar servi în contra Șfagunei] și a *Telegrafului* nr. 101 de o puternică refutațiune, și iar astupa gîtul cu cîlți aspri și rășinați.

Pe cînd, cu aceste, eram să-mi închid cartea, iată mi se adusă de la postă, pe lîngă recepise, și cartea d-rului Rațiu de la Viena, în care aceea[ce] au fost și în telegram, adecă: pe ce cale au ajuns petițiunea în mîna Majestăței-Sale⁸; cum și-au exoperat audiența și, efective, în 31 dec. au fost condus și primit în audiență, și că petițiunea cu 37 de pleni-potenții și 1493 de subscripțiuni au ajuns în mîna Maj[estății]-Sale. Răspunsul la audiență — unde, pe scurt, au atins și despre petițiunea subșternută — au fost acela că va lua în considerațiune dorințele românilor⁹.

Cred că-ți va fi scris și domniei-tale că are speranță cît, după 2 zile, să știe ce s-au ales cu petițiunea, și după aceea se va îndrepta că are de a mai rămînea acolo, sau de a pleca îndată cătră casă ? Pe la miniștri zice că nu-i încă rezolut a merge, deoarece se așteaptă tare căderea lor.

De cumva regimul nu va avea de cuget ca să le deie magiarilor ministeriul și legile din 1848, înainte de reviziune și de deciderea afacerilor comune, se poate cît ministeriul Beust — Belcredi — Majláth să dimisioneze. Oh, Doamne, ce haos și pentru Monarh, care cu concesiunile s-au prea slobozit! Și ce timpuri critice, și chiar periculoase, pentru biata noastră națiune! Numai atotputernicul D-zeu ne poate scoate din acest labirint politic, la care se mai adaosă și aceea nenorocire pentru noi, că Șaguna cu *Telegraful* lui seamănă și discordia și împărcherea între români, care pentru cauza ei poate avea consecvenții rele și pe viitoriu.

Sărbători fericite cu la toată familia oftîndu-ți, cu osebit stim rămîn al mult stim[atei] d[omniei]-tale de tot binele voituriu,

Metropolitul Alexandru.

¹ Ioan Rațiu este „omul nostru”. El a fost însărcinat cu ducerea la Viena a petiției din decembrie 1866 (vezi scris, următoare, n. 1).

² Ibid. Rațiu a fost primit în audiență de împăratul la 31 decembrie 1866.

³ Petiția s-a publicat mai întâi în *Gazeta Transilvaniei*, X X X, 1867, nr. 1, iar mai apoi, în cursul anului 1867, în cele două broșuri: română și germană (scris, următoare, n. 1).

⁴ În acest număr (XIV, 1866, nr. 101), *Telegraful român* combate acțiunea petiționară a lui Bariț și Rațiu (scris, următoare, n. 1), considerînd-o un fiasco politic, iscat din ambiția pasivității a e a forța nota politică. „Activiștii” acuză de substituere de putere: memoriul — spun ei — trebuia, după „concluzul” consfătuirii intime din decembrie 1866 de la Alba-Iulia, să fie compus de Șaguna și înaintat tot de el împăratului, în cazul cînd Șaguna și nu Rațiu ar fi dus petiția — spune *Telegraful* — n-ar fi „anti-chambrat” atîta vreme și, în plus, ar fi obținut garantarea măcar a unora dintre drepturile naționale. Huzie, sau malițiozitate cu orice preț? în 1866, împăratul nu mai putea promite sau acorda ceva, nefiind stăpîn pe situație la est de Leitha.

⁵ Este vorba de scrisoarea lui Alexandru Sterca Șuluțiu către Șaguna, din 10/22 octombrie 1866, publicată în *Gazeta Transilvaniei*, XXIX, 1866, nr. 99 (vezi și scris, următoare, n. 7).

* „Din 31/19 dec. 1866, nr. 1745, la care Șaguna răspunde prea multe [în] 1 febr. v. 1867” (notă a lui Bariț; a se corobora cu scris. X X, n. 4—5).

⁶ Scrisoarea de răspuns a lui Sterca Șuluțiu din 19/31 decembrie 1866 (vezi scris. X X, n. 4) s-a publicat fragmentar în *Gazeta Transilvaniei*, X X X, 1867, nr. 7).

⁷ *Concordia* nu publică replica lui Sterca Șuluțiu.

⁸ Petiția dusă de Rațiu a ajuns la monarh pe cale ierarhică: de la instituțiile inferioare, la cele superioare.

⁹ Cabinetul ministerial maghiar și regimul dualist au fost instaurate înainte de tranșarea „afacerilor înainte de tranșarea „afacerilor comune”.

XIX

Blaș, 8/20 ian. 1867

Mult stimate domnule Bariț!

Prețuita-ți scrisoare, dimpreună cu un exemplariu al petițiunii românești cu poșta noastră de alaltăieri, cu bucurie o am primit. Cele ce se cuprind în l-r-însa, despre procedura petițiunii pe la Cancelaria Aulică și pe la gubernatoarele noastre, cu una zi mai nainte, togma în acela înțeles am fost căpătat și eu înștiințare de la părintele Grigcriu nostru².

Ce se ține acum de rezultatul petițiunii noastre, eu așa socotesc că, în stadiul acesta a încurcăturilor politice, ce Dieta din Pesta, ba și germanii în privința extraordinariului Reiehsrath, le observează fățiș cu regimul, petițiunea noastră ar fi apă bună pe moara Coroanei și a regimului. În toată întîmplarea, pentru națiunea noastră nu poate produce alta decît bine. Însă, văzînd cît de în grabă și cît de tare se schimbă și regimul și politica lor, și știînd cît e de mare și numărul și ura inimicilor — de cari, în contra acestei petițiuni, durere!, avem și în sînul națiunii, deși nu mulți³ — asupra acțiunii noastre cu petițiunea aceasta, precauțiunea mult stimatei domniei-tale în privința unei solidarități și a unei unanimități pentru petițiune, și argumentul sau cuprinsul ei despre partea tuturor acelor 1493 inși cari v-au dat plenipotenție, o aflu întemeiată, și nu superfluă. De aceea, cu poșta noastră de aseară, în privința aceasta am și scris la Armenopole, și le-am comunicat toate acele argumente și postulatele cu cari comitenții din părțile de pre acolo⁴ — dacă cumva și oarecînd ar fi trași la răspundere — unanimitatea să apere și să susțină petițiunea.

Despre adunarea unui comitet nu poate fi vorba. Articolul domniei-tale din n° 1 a anului acestuia, în care se descrie historia și fazele comitetului nostru, e foarte bine nimerit⁵. Una numai aș fi dorit să nu fi rămas afară din acest articol: că comitetul acela, pe carele l-au fost organizat congresul nostru din 1861 — a cui capi eram noi, arhierii — și la care și Ș[aguna], și alții, ca la comitet existente și cu valoare făcură, în timpii acești mai proaspeți, provocare — togma prin congresul nostru fiindu-i durătatea sau viața acestui comitet limitată numai pînă își va dobîndi națiunea drepturile naționale, este ca și anticipative casat și șters. Și după anul 1863, cînd națiunea prin lege sancționată de Majestate s-au emancipat și a intrat ca națiune de sine existentă în sistema națiunilor regnicolare, mai mult, întru adevăr, comitetul — pe carele și Ș[a]g[u]na și alții vreau a călări și a-și justifica și ascunde antinaționalele sale fapte⁶ — nice au mai debuit, nice au mai putut exista sau avea ceva înțeles. (Vezi prot[ocolul] ședinței Conferinței naționale românești din 1861, tipărit în Brașov, pag. 12, în fine).

Și în aceea vreau să te clarific, precum că în Blaș s-ar fi făcut vreun comitet naționale, sau că numai cercare să se fi făcut în privința unui așa comitet, e numai o calumnie și minciună de *Telegraful romfânj* scornită. Tot lucrul stă, *simpliciter*⁷, așa: după ce, de la domniile-voastre au venit provocare pentru darea de plenipotenții și de exprese de călătorie, și eu să provoc și pe Șaguna, ca ambii să ne punem în fruntea deputațiunii, fratele Fekete⁸, nefiind eu atunci, spre nenorocire, acasă — ca să facă destul provocării, în simplitatea inimii sale, și din zelul cătră cauza națională, au și adunat inteligența din Blaș, ad-hoc, nu comitet — care niciodată în Blaș n-au existat — în care adunare, fiind Fekete ales de președinte și Bobb⁹ de actuar, fără a face vreun protocol sau a face alte acte ce s-au obicinuit a se face în adunări sau comitete organizate, *simpliciter* și *orali unanimitate*¹⁰ s-au hotărît ca provocările menționate să se facă tot sub subscripțiunea — din adunarea inteligenței române din Blaș — fratelui Fekete și Bobb. Ceea ce s-a și făcut, pentru că e de a se considera că, de la nește provocări numai simple ori de la cari oameni privați făcute, dacă nu se pune și titlul acela: „din adunarea inteligenței române din Blaș”, în privința dobîndirii și a plenipotențiilor și a expenselor itinerarie, foarte puțin sau nice un rezultat nu se poate aștepta.

Toată greșeala cea mai mare au fost în forma adresei cu care s-au expedit provocările pe la unii protopopi, și prin care, gîndind că așa provocările vor avea rezultat mai bun, i-au dat forma adresei din afară, ceva coloare de ofițiozitate, titlînd: „de la Ordinariatul metropolitan” și sigilînd cu sigiliul ofițios metropolitan, prin care m-au adus și pre mine în mare suspițiune la Prezidiul guberniale, unde m-au apăsă — cum cred — apoi și bunul meu colegă¹¹. Că dacă eram eu atunci acasă, se făcea toate cu mai mare precauțiune. Că, oricum, tinerii, fie altmintrelea cît de inteligenți, sunt tare incauți și nepățiți, ce și cazul acesta manifestează.

Din toate aceste numai atîta am vrut să arăt, că aceea, precum doară în Blaș ar fi fost făcut un comitet, sau că doară cineva ar fi încercat

a forma unul de acest feliu de comitet, e o calomnie și scornitură malițioasă, de la oamenii *Telegrafului român* prăsilă. Și totuși — durere! — pînă acum acestea, precum s-ar fi căzut, nime prin gazete nu au lămurit!

Bine va fi, din exemplarele petițiunei, cele românești, și la Blaș și la Armenopole a mai trămite.

Despre alta, oftîndu-ți bună și statornică sănătate, cu osebită stimă rămîn al mult stim[atei] d-tale de tot binele voituriu,

Metropolitul Alexandru.

¹ Cunoscuta petiție înaintată de George Bariț și Ioan Rațiu împăratului, în decembrie 1867 (vezi *Majestätsgesuch des Georg Barițiu und dr. Johann Ratiu als Bewolmächtigte von 1493 Bewohnern aus dem Grossfürstenthum Siebenburgen, um Nichtsanktionierung der Unio Siebenbürgens mit Ungarn, sowie auch um allergnädigste Verfügung wegen der Wiedereröffnung des siebenburgischen Landtages auf Grund des Wohlgesetzes vom Jahre 1864*, Viena, 1867; *Petițiunea subșternută Majestății Sale ces. reg. apostolice în 30 decembrie 1866 pentru susținerea și apărarea autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei, redeschiderea Dietei și continuarea lucrărilor ei însoțită de 37 plenipotențe cu 1493 subscripțiuni*, Brașov, 1867), despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, II, p. 133-134; III, p. 190.

² Grigore Silași.

³ Referire la Șaguna și grupul său de „activiști”.

⁴ Armenopole = Gherla. Din părțile Gherlei, pînă în octombrie 1866 au subscris petiția lui Bariț și Ioan Rațiu 44 de reprezentanți români (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 3).

⁵ În articolul *Din istoria comitetului românesc* (în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 1), George Bariț atacă Comitetul Național Român de la 1861—1863, pe care îl consideră impropriu pentru condițiile politice noi. De ce? „Activiștii” lui Șaguna au considerat acest comitet drept unicul for conducător legal al națiunii, dar care, în realitate, făcînd jocul partidei „active”, a încetat să devină și al pasiviștilor. Prin urmare, el nu și-a făcut datoria așa cum se cuvenea, cu ocazia luptei împotriva dualismului.

⁶ Iată și un reflex al laturii polemice pe care a luat-o uneori contradicția politică neantagonistă dintre pasiviștii și „activiștii” transilvăneni. În fond, unitatea frontului politic românesc era departe de a fi scindat, și unii și alții urmărind același scop național, lucru care se va evidenția cu putere în cadrul mișcării memorandiste, dar mai ales la 1 decembrie 1918.

⁷ „Simplu”. *Telegraful român* (XIV, 1866, nr. 99) publicase referiri despre înființarea unui comitet la Blaj, condus de canonicul Ioan Fekete Negruțiu, cu menirea de a aduna — prin provocări scrise către protopopii greco-catolici — bani și semnături pentru petiția lui Bariț și Rațiu (vezi nota 1). Șaguna și sibienii „activiști” considerau existența comitetului ca un lucru regretabil, singurul îndreptățit să întreprindă acțiuni naționale fiind Comitetul Național Român de la 1861—1863. Articolul continuă apoi cu aspecte delacioniste, care, din nefericire, au servit Guberniului de pretext pentru „interzicerea” comitetului (vezi infra, nota 11). În realitate, acest comitet de la Blaj nu exista, adunarea banilor și semnăturilor făcîndu-se în mod privat. Totuși, lucrul a degenerat într-o lungă și inoportună polemică, manifestare nouă a contradicției dintre „pasiviști” și „activiști” (vezi *Telegraful român*, XIV, 1866, nr. 87; 92; 98; *Gazeta Transilvaniei*, XXI, 1866, nr. 100).

⁸ Ioan Fekete Negruțiu.

⁹ Ioan Bobb, profesorul blăjean, despre care vezi *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 199 și urm.

¹⁰ „Sincer și printr-un vot unanim oral”.

¹¹ Andrei Șaguna. Acesta, ca și Sterca Șuluțiu, primise o scrisoare de la Guberniul din Cluj, în care se specifica faptul că, în mod legal, nu putea exista un comitet național la Blaj și, în consecință, acesta nu era îndreptățit să adreseze provocări scrise sau să colecteze bani din întreaga țară, pentru sprijinul acțiunii petiționare a lui Bariț și Rațiu. Guberniul cere ambilor arhieri să oprească toate acțiunile comitetului, întrucît acestea erau „în contra păcii și ordinii publice” (vezi *Telegraful român*, XIV, 1866, nr. 99).

XX

Blaș, 23/11 febr. 1867

Mult stimat domnule Bariț!

*Omnia jam fient, quae fieri posse negabam*¹. Torentele s-au pornit și, în furia lui cea dintîi, tot ce va afla în cale-și va răpi în undele sale. Ce va fi de făcut? A se da omul în lături din cale, pînă undele se vor așeza, și se va vedea de și-au rupt povoiu vreo nouă altă albie, sau totuși își mai ține o parte și din albia cea veche, cîtă pagubă au făcut economului și ce ar avea a repara: calculul omului econom — după părerea mea — aceasta ar trebui să fie. Mă înțelegeți?

În toată întîmplarea, noi, cei ce ne-am expus, să ne pregătim la multă răbdare! Românul zice: „Răbdarea toate le învinge”. *Dulce est pro Patria et Natione — si opus sit — etiam mori*².

Ș[agu]na, la scrisoarea mea lui în 31/19 dec. 1866 trimisă³, mi-a dat un răspuns⁴ de 10 coaie lung, în care, între altele, cîte impunitări confesionale poate, toate mi le face. Îmi pare rău că, pentru extensiunea lui, nu ți-l pot *per extensum* comunica de astă dată. Ce conține acel răspuns și ce preț pun eu pe acela, m[ult] st[imată] domnia-ta vei putea pricepe din replica mea⁵ la același răspuns, pe posta noastră de astăzi Șagunei trimisă, care eu aici, în copie, spre vedere ți-o acclud. Pe omul nostru acesta îl poți cunoaște și din cuvintele: Mon, Techel, Faris, cari mi le aduce aminte, fără îndoială aludînd, poate, la aceia de care pomește și *Gazeta* noastră nr. 10 din 17/5 febr. a.c. că, precum lui Nabuchodonozor i s-au luat împărăția, așa și mie mi se va lua a[rhi]ep[iscop]ia, și mi se va da fără voia mea coadjutoriu⁶; ce au publicat și semioficiosul *Debatte*⁸.

Toate se pot, însă, cum zice Horațiu: *Becti justique tenacem virum, si fractus illabatur orbis inpavidum ferient ruinae*⁹. Cu toate, mi-am propus ca cu Ș[agu]na nicedecît mai încolo să nu polemizez, ori și cîte ar birfi prin organul lui *T[elegraful] r[oman]*. Pentru istoria națiunei, totuși n-ar strica dacă și hîrtia mea, Șagunei, în 31/19 dec. 1866 scrisă, și replica lui la aceasta, din 1 febr. a.c. mie trimisă, dacă s-ar păstra, la care îi merge astăzi răspunsul mai sus în copie alăturat.

Apropo: la cuvîntul „istoria națiunei”, pe tot ce-i sînt vă rog, nu uitați de a pregăti pe rînd istoria națiunei, adevă faciți colecțiunea actelor necesare de timpuriu.

Altmintrelea, oftîndu-vă din inimă tot darul ceresc și tot binele pămîntesc, rămîn al mult stim[atei] d[omniei]-tale de bine voituriu amic,

Metropolitul Alexandru.

¹ „Acum toate vor fi făcute în felul în care negam că pot fi făcute”.

² Era perioada instalării cabinetului ministerial maghiar, a desființării Cancelariei aulice a Transilvaniei, deci a încununării cu succes a tratativelor austro-maghiare de înfăptuire a dualismului.

³ „E plăcut chiar să mori pentru patrie și națiune, dacă este nevoie”. Parafrază după Horațiu: *Dulce et decorum est pro patria mori* = e plăcut și frumos să mori pentru patrie.

⁴ Prin această scrisoare, Alexandru Sterca Șuluțiu îi scrie din nou lui Șaguna ca, unindu-și amândoi eforturile, să ceară și să obțină convocarea unui congres politic al națiunii române, încă înainte de instalarea cabinetului ministerial unguresc. Fragmente din această nouă scrisoare Șaguna (vezi și scris. XVI, inel. notele) s-au publicat în *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 7. Vezi și Ion Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane*, p. 106. De data aceasta, arhiepiscopul blăjean este mai drastic: scrisoarea conține mustrări și incriminări la adresa politicii „activiste” a lui Șaguna. Iată și un amănunt anecdotic: la primirea scrisorii lui Sterca Șuluțiu, episcopul sibian i se face rău, încât medicul său a trebuit să-i pună comprese reci pe cap; autorii scrisorii lui Șuluțiu au fost de fapt cunoscuții lideri pasiviști Ioan Fekete Negruțiu și Ioan bob.

⁵ Scrisoarea de răspuns a lui Șaguna a fost expediată la 1 februarie 1867 (vezi Ioan Pușcariu, *Op. cit.*, p. 106). Conceptul scrisorii e al lui Ioan Pușcariu, unul dintre adepții fervenți ai politicii lui Șaguna. Răbufnirile din aceste două epistole marchează un final de epocă în istoria politică a românilor transilvăneni: momentul când capii bisericești se dovedesc a nu mai fi corespunzători rolului de conducători naționali. De acum, fruntașii laici, a căror viziune putea depăși interesele confesiunii respective, erau chemați să conducă lupta națională. Scrisoarea lui Șaguna este exemplară pentru felul cum acesta — „colaborînd” cu noua stăpînire — urmărea mai presus de toate garantarea dreptului de mitropolie pentru neuniții din Transilvania obținut în 1864 (lucru realizat prin legea IX din 27 iunie 1868). Urmașul lui Sterca Șuluțiu în scaunul metropolitan de la Blaj, Ioan Vancea, se va restrînge și el la apărarea bisericii și școlilor confesionale, ca nucleu de bază ale naționalității. Despre acest episod vezi *Telegraful român*, XV, 1867, nr. 12; *Scrisori apologetice, va să zică de apăraie ale arhiepiscopului și mitropolitului românilor de religie ortodoxă răsăriteană din Ardeal și din Ungaria, Andrei baron de Șaguna*, Sibiu, 1867; George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, III, p. 438; Ioan Lupaș, *Mitropolitul Andrei baron de Șaguna. Scrieri comemorative*, Sibiu, 1908, p. 286.

⁶ în loc să se mulțumească cu atîta, bătrînul Sterca Șuluțiu mai trimite și o „replîcă” la drastica imputare a lui Șaguna! Ea a fost expediată la 22 februarie 1867, sub numărul prezidial 238. Mitropolitul greco-catolic este, totuși, neasemuit mai împăciuitor decît Șaguna, specificînd că scrisoarea sa din 19/31 decembrie 1866 (vezi nota 4) se datorește atacurilor pe care *Telegraful român* le-a întreprins împotriva sa (vezi Ioan Pușcariu, *Op. cit.*, p. 106).

⁷ *Gazeta Transilvaniei* (XXX, 1867, nr. 10) scrie despre un comentariu referitor la mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu, apărut în ziarul sibian *Hermannstadter Zeitung*, nr. 37 aîn 12 februarie 1867. Un corespondent din Pesta al ziarului săsesc informează despre ideea ce se vehicula în cercurile politice ungurești: de a i se lua merituosului patriot blăjean conducerea efectivă a mitropoliei, impunîndu-i-se pe restul vieții un „episcop coadjutoriu”. Ziarul german precizează că nu este vorba de vîrsta înaintată a ierarhului, ci sînt considerente politice la mijloc: politicienii dualiști voiau să se răfuiască cu Sterca Șuluțiu și aderenții lui, pentru activitatea națională intransigentă din anii liberalizării (1860—1865). Prin intermediul *Gazetei*, Sterca Șuluțiu răspunde cu demnitate și curaj acestui atentat perfid.

⁸ încă din 1865, ziarul *Debatte*, fondat în același an — și despre care Bariț spunea că e oficios „ministerului de grofi” — a avut o atitudine ostilă față de mitropolitul român Alexandru Sterca Șuluțiu. Ziarul îl învinuia de turburare a liniștii și ordinii publice, din cauza scrisorii către Șaguna și a actelor referitoare la necesitatea unui congres național (vezi scrisoarea XVI). Acum, în 1867, ziarul austriac era — firește! — de acord cu înlăturarea arhiepiscopului român (lucru care nu se va întîmpla). Vezi în acest sens *Gazeta Transilvaniei*, XXVIII, 1865, nr. 79; George Bariț, *Părți alese* III, p. 331.

⁹ „Ruinele lumii vor lovi pe bărbatul neînfricat care ținea la drept și dreptate, dacă, înfrînt, a fost doborît”.

XXI

Blăș 9 martiu 1867

Mult stimat domnule Bariț!

Ce am fost scris eu lui Ș[aguna] în epistola mea cea mai de pre urma *, ți-am fost comunicat. în răspunsul lui ² pe aceeași a mea scri-

soare, în zilele aceste mai proaspete căpătat, ne putîndu-mi aserturile mele altcum refuza, se sloboade la invective, și aruneîndu-mi că la toate cele ce s-au scris asupra lui prin *Gazeta Transilvaniei*, prin *Concordia*³, eu aș fi autorul și promotorul, că aceste gazete ar fi organele mele, și aruneîndu-mi toate antiquel noastre certe confesionale, cari le-au avut și înainte de mine cu Consistoriu blășan, și cari le-au avut și de cînd sunt eu episcop, zice că mai mare inimic și persoanei și bisericii lui nu ar fi altul precum sunt eu. Și așa, aducînd înainte pe S[ffintul] Pavel apostolul, carele iarăși cu un Alexandru au avut mult năcaz, vorbele lui S[ffintul] Pavel din *Epistola* cătră Timothei c. 4, v. 14 le întoarce asupra mea și zice: „Alexandru a[rhi]ep[isco]pu multe rele mi-au făcut, plătească-i D-zeu după faptele lui!”⁴ Poți socoti!!!

Însă ce e și mai bătătoriu la ochi îi aceea că pasul acela al meu, care i l-am fost scris în privința reflectării lui cu *Mon, Techel, Faris* nu-l neagă, ci simpliciter numai atîta zice: „Exceleția-ta ai aflat ce va să zică Mon, Techel și Faris. Așa, nu am lipsă de a-ți mai tîlcui mai încolo aceste cuvinte a profetului”. Din aceste cuvinte, nevrînd omul, încă debuie să conchidă că Ș[aguna] și pînă aci au lucrat în ascuns, și de aci înainte va lucra, ca pe mine — de ar putea — sau să mă răs-toarne, sau să mă delătore.

Apropo: la Cluș ne așteaptă comisariul regimului magiar⁵. Mă rog dă-mi un sfat! Mie, ca la un arhiep[isco]p și de Transilvania și în Ungaria — deși inima nicedecît nu mi-ar ierta — barem din etichetă și politică s-ar cădea să mă duc la același nou comisariu — dacă va veni — să-mi fac curtenirea. Duce-m-oi? Dacă mă voi duce⁶, să țin cevași cuvîntare, intereselor noastre naționale potrivită, sau numai o beneventare scurtă, comună, fără mestec de trebi naționale și provințiale? Dacă s-ar cădea să țin ori și ce feli de cuvîntare comisariului, în ce limbă să o țin? În cea românească, în care și eu aș vrea, da în care comisariul de bună siamă nu mă va înțelege, sau în cea magiară, în care comisariul mă va înțelege, da în acest caz dau apa de pe moara română pe cea magiară? Apostolul adevărat zice a fi mai bun un cuvînt zis cu înțeles, decît o mie fără înțeles.

Rogu-te, fără întîrziere trămite-mi opiniunea-ți, și rămîn al mult stim[atei] d[om]niei-tale statornicește cel de demult,

Mitropolitul Alexandru.

¹ Cu nota de subsol a lui Bariț: „Din 10/12 febr. 1867 nr. 238. La aceasta răspunde mitro[politul] Șaguna, sub nr. 105 anul 1867 febr. 20 vechi, cu mare urgie. Aici e citatul «Alexandru etc.»” Vezi scris, anterioară, n. 6.

² Deși replica lui Sterca Șuluțiu din 10/22 februarie era relativ blajină, aruneînd „vina” pe *Telegraful român*, Șaguna ripostează cu aceeași vehemență în 4 martie 1867. *Telegraful* — susține Șaguna — nu l-a atacat niciodată pe mitropolitul blăjean, ci numai a subliniat niște „adevăruri” (vezi Ioan Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane*, p. 106).

³ *Concordia* de la Pesta se amestecă și ea în cearta arhiepiscopilor. Articolul *Revista* (VII, 1867, nr. 1—568), semnat „Niculae”, îl favorizează pe Sterca Șuluțiu. De unde și învinuirea lui Șaguna că *Gazeta Transilvaniei* și *Concordia* sînt jurnalele mitropolitului de la Blaj.

⁴ Vezi nota 2. Parafrazînd un citat din a doua *Epistolă* a apostolului Pavel către Timotei: „Alexandru, arămarul, mi-a făcut mult rău. îi va da domnul după faptele

„Testament” și adnotat de Emil Pascal, Paris, 1975 p. 645) Saeuna

rării s S " p ^ - ^ ^ ^ scrișo... * *

* Sterca Șulăuțiu s-a dus, într-adevăr, la Cluj. Vezi scris. XXIII.

XXII

Blaș, 19/7 martiu 1867

Mult stimată domnule Bariț!

Răspunsul la întrebările mele, în 17/5 a luni a.c., cu bucurie și mulțămire l-am primit.

După ce ți-am fost scris, cugetînd serios despre acest lucru, nu aveam cu mine pace pînă ce nu-mi sosi prețuitu-ți răspuns. Acela tare mă au împăciuit, văzînd că în toate se lovește și cu sentimentele mele. Mă voi ținea cam după acele.

Perirea ta dintru tine, o, Israile! zice Scriptura, și vai, cum se adevărește aceasta și despre națiunea noastră!!! Ce contrast blămătoriu în lucrarea unora și aceluiași oameni! Acum de solidaritate au trecut; de retragere, de pasivitate — unde de o parte trăiește egoismul, de altă parte, partea cea mai mare a inteligenței, ce trăiește după deregătorie, temîndu-și existența — nu poate fi nice vorba, ba s-ar vedea togma cu neputință. Opl cel greu de a mîntui nația română, care acum s-au izbit de maluri pe mol și pe năsip, de ultimul periclu al naufragiului acum au căzut pre cei puțini umeri independenți, rezoluți și statornici. Dumnezeu nu una dată au dăruit puținelor brață biruința cea glorioasă asupra mulțimei. Dreptatea, mai pe urmă, totuși debuie să învingă.

În toată întimplarea, e de lipsă să așteptăm încă puțin cu răbdare, să vedem unde se vor prăvăli trebile patriii noastre. Cauza noastră națională, și pînă aci, mai mult pronia cea dumnezeiască o au cîrmuit. Aceasta nu va înceta nice acum a privighia cu îndurare asupra ei. *Fortis viri est nunquam in adversa desperare fortuna*¹. Ce știi, oare profetul cel de inimi chemat a blăstăma, nu va binecuvînta pe poporul lui Israil *proximi dies docebunt*?² Noi pe lîngă cauza cea dreaptă vom rămînea, de cele ce am dobîndit ne vom ținea, loialitatea cătră Domnitoriul nostru și cătră patrie, cu toată scumpătatea să o păzim, în privința colocui-toarelor naționalități să ne ținem strîns de principiu: *Amicus Personae et inimicus Causae*³ și, precum nice un prilegiu bun și legiuit de a da legiuitelor noastre drepturi naționale cuvenita valoare să nu-l lăsăm nefolosit, așa ori de ce demonstrațiuni provocatoare de conflicte serioase între naționalități, tare să ne ferim.

Eu, din simptomele ce aflu prin gazetele magiare, ici colea, așa văd că frații magiari înșii încă văd că nu le va fi cu puțință acelea drepturi naționale, cari ni le-au dat Dieta din Sibiu 1863/4, și aceea coroană care au sancționat și ministeriul lor, ni le-au sancționat, a ni le denega⁴; deși ei acum — dacă nu mai mult, batăr pe o minută — voiesc triumful

(restituțiunea *in integrum*⁵). Noi să le lăsăm aceea fericire pe o minută, că să-mi crezi că înaintea carului acestui superb, triumfale, în catene nu atîta se duce națiunea noastră, cît — durere! — că și noi — părăsiți de ea, nu ea de noi părăsită — am căzut.

Aceste, în durerea cea mare, și nu fără cel mai intim sînt de loialitate, *ad fideles aures*⁶, scăpîndu-le din gură, recomandat prețuitelor, amicabilelor sîntimente rămîn al mult stimfatei] d[om]niei tale umilit serv,

Metropolitul Alexandru.

¹ „Este datorია unui bărbat curajos să nu deznădăduiască niciodată cînd soarta e potrivnică”.

² „Zilele cele mai apropiate vor arăta”.

³ „Prietenul persoanei și dușmanul cauzei”.

⁴ Drepturile din 1863—1864 au fost nulificate prin rescriptele imperiale din 20 iunie 1867, emise la cererea expresă a cabinetului ministerial Andrassy.

⁵ Restituirea „în întregime” a pretențiilor ungurești de la 1848, referitoare la refacerea Coroanei Sfîntului Ștefan. *Restituito in integrum* este lozinca maximală a dualiștilor maghiari, realizabilă prin compromisul de la 1867.

⁶ „La urechi prietenești”, adică în mod confidențial.

XXIII

Blaș, 21/9 mai 1867

Mult stimată domnule Bariț!

Aflu prea de lipsă a grăbi să-ți fac cunoscute următoarele: din mai multe părți venindu-mi la cunoștință că exc[elența] sa regiescul comisariu Pechy tare ar pofti ca să aibă întîlnire și cu mine în persoană, așa cît, dacă eu pentru bătrînețe sau slăbiciunea sănității n-aș putea merge la curtenire la Cluș, însuși îmi va da vizita la Blaș, fiindcă au fost și de aceia perfizi vînzători, cari au zis că cu bătrînețile nu m-aș putea excuza, deoarece nu aș avea mai mulți ani a vieții de 64 — iară eu număr 74!, — cu toată zdruncinata-mi sănătate, m-am dus la Cluș¹.

În 16/4 mai mi-am făcut curtenirea, cu o cuvîntare în limba magiară — că comi[sarul] regiesc² românește nice o vorbă nu știe — în care tare am accentuat că trimiterea în patrie a unui comisariu regesc (și nu a unui *kormánybiztos*³) tare ne-au mîngăiat, și că la trimisul Majestăței-Sale — pe care națiunea română o adorează, și de augustul ei tron și dinastie cu viața și averea se alipește — suntem gata a-i da și ascultarea, pentru că noi tare credem că Majestatea-Sa niceodată nu au uitat, nice va uita, a ferici între alte popoare și pe credincioasa națiune română. Că suntem convinși că Majestatea-Sa ar voi ca drepturile noastre naționale, în Dieta din Sibiu la 1863—4 dăruite, să i se susțină nevătămăte⁴, și spre acest scop ar fi trimis și pe excelența-sa în Transilvania, în calitate de comisariu regiesc etc, etc, etc.

Cu aceste și asemenea mi-am făcut în 16/4 mai a.c. vizita la c[omi-sarul] r[egesc]. Primirea, și la audiență și la prînz, mii-a fost prea bună și purtat de ambe orile cu caleașa sa cea de gală. În ziua de audiență,

convorbirea ne-au fost scurtă, deși ponderoasă. Gomis[arul] r[egesc] și-au descoperit bucuria că mă cunoaște acum în persoană. Eu l-am reflectat că despre mine va fi căpătat destule informațiuni, mai mult rele^s decât bune. Eu, însă, am zis că nu mă excuz, că timpul îmi va descoperi de sunt adevărate sau ba. Mai încolo, am adaos că eu din suflet îmi iubesc națiunea mea, și de aceea am apărat ori unde am putut drepturile ei naționale, și mă țin obligat acele și de aci înainte, pe căli legiuite, oricând a le apăra, deoarece eu din națiune sunt, și dignitatea aceasta înaltă bisericească numai pentru națiunea mea o port și o am dobândit, și așa, eu pot numai cu națiunea mea și trăi și muri etc.

A doua zi mi s-au dat vizita îndărăpt. Convorbirea, sau mai bine zisă *lupta*, a ținut două ore întregi! Cine ar putea înghesui pe această îngustă hîrtie toată convorbirea la care ar trebui să se facă un tractat voluminos? Destul că cu această ocaziune aflai că eu sunt vîndut, pentru că fără leac de rezervă mi se descoperi prin e[omisarul] reg[esc], precum [că] numai eu, ca a[rhi]ep[isco]p gr[eco]-cat[olic], și cu uniții mei suntem aceia cari fac opozițiune, ca intențiunile Majestăței-Sale să nu se poată pe cale păciuită duce în deplinire, cînd frații noștri neuniți sunt coînțeleși și gata a-și da consensul și învoirea la schimbarea lucrurilor, și a sprigini intențiunile regimului^s. De aceea zise com[isarul] r[egesc] mai încolo — tare s-ar bucura dacă și eu, despre care în Viena se crede că, ca conducătorul națiunii, aș putea face mai mult, și pe uniții mei acolo i-aș conduce, cît și la organizarea — și a țării și a comitatelor — regimului să nu-i fac nice o opozițiune, ca așa, să poată Majestăței-Sale refera că toate ce i s-au referit de mine și de uniții noștri, sunt minciuni, adăugînd că să ne punem toată încrederea în regimul acesta nou, carele pentru națiunea noastră ar avea cele mai bune intențiuni, că prin deplina aceasta încredere, națiunea mai mult ar dobîndi decât altmîntrelea etc, etc.

La aceste, ce am putut alta răspunde, decât că nice eu, și, precum cred eu, care vorbesc numai în numele meu, nice națiunea, în organizarea țării și a comitatelor opozițiune psihică nu va pune. De aceea știu că și eu, și întreaga națiune română, fără distincțiune de confesiune, tare se ține de valoarea legilor din 1863—4, sancționate de Majestatea-Sa Monarhul comun. Și, ca să fie excelența-sa convins că nu vorbesc și nu afirm numai eu și uniții mei aceasta, să binevoiască a exopera națiunii române o conferință de toată inteligența română, unită și neunită, ca aceasta însăși să se declareze. Ci această rugare, pînă și de 6—8 repetită și urgăluită, mi s-au denegat. Am zis și aceea că eu nu mă țin de conducătorul întregii națiuni, și de aceea nice nu pot să iau asupra mea acea obligațiune, ca eu o să persvadez și să o pot conduce după voia mea sau și altora. Ci ar fi bine — bî ar fi și timpul! — ca odată și acestei națiuni române Tronului credincioase să i se asigureze drepturile naționale și să mîngăie și, pe terenul dreptății și a egalei îndreptățiri naționale, să se compună și să se efectueze pacea și frăținetaea între naționalitățile patriii etc, etc.

Fost-au discurs și despre uniunea Tran[silva]nici cu Ungaria. C[omisarul] r[egesc] afirmă că, după ce Majestatea-Sa valoarea legilor

din 1848 — după care și uniunea se socotește faptă împlinită — o au restituit, și aceasta nu numai în diploma inaugurală trebuie să se asigureze, dară Majestatea-Sa șicujurămînt debuie să o întărească⁷, să nu ne facem speranță că cu opozițiunea noastră o vom paraliza.

Eu am zis că uniunea se poate lua în două înțelesuri: sau de o fuziune, sau de o uniune, cum au fost înainte de dismembrarea Tran[silva]niei de Ungaria, sub regii unguri și voivozii Tran[silva]niei, cînd Transilvania își avea dietele și tribunalele sale proprie, cînd regele însuși în persoană venea din Buda în Tran[silva]nia și ținea dietele prin Turda etc, cînd toate cauzele se judeca în tribunalele tran[silva]nice ale voivozilor, și numai ultima *appellata*⁸ era la rege. Dacă va fi vorba de fuziune, atunci nu numai românii, da chiar și magiarii se vor opune⁹. Iară de va fi vorba de o uniune ca sub regii Ungarii, atunci după opiniunea mea ar fi bine a conchema în Transilvania o Dietă nouă, organizată pe reprezentațiunea poporului¹⁰, și înaintea aceștia a se propune în privința aceasta o propozițiune regească, și să se întrebe toată Transilvania că voiește sau nu uniune, și cu ce condițiuni? Și pe calea aceasta, dacă mai nainte și națiunei române i s-ar asecura egalitatea drepturilor sale naționale, doară mai lesne s-ar putea înțelege la uniune. Ci eu am zis că aceasta-i numai opiniunea mea privată, că eu nu vorbesc în numele națiunei, fără numai în numele meu.

Aceste și altele mai multe au decurs în discursul nostru. Că cine le poate toate înșira și din cuvînt în cuvînt a le povesti? Destul că — precum mi se pare mie — ne-am despărțit fără a fi mulțămîți cu rezultatul discursului.

Pot zice că e[omisarul] r[egesc] se vede un om uman, înțelept, cu flegmă mare, cu cuvinte dulci, în care promite multe, ba mai toate. Ci totuși, se vede că focul voiește a-1 trage la oala m[aghiarilor], de ce nu mă mir. Ne-am despărțit cu apromisiunea-i că în suscipienda călătorie prin țară¹¹ mă va vizita și în Blaș¹². Cu bună seamă, voiește a pipăi pulsul românilor din tot locul. Va merge și pe la Brașov¹³, negreșit, ca să ispitească și sentimentele domniilor-voastre. Acum li se va da privilegiul cel mai bun și fraților noștri neuniți a face să înțeleagă **comisarul** r[egesc] că nu numai uniții, dară și neuniții apără autonomia patriii și legile din 1863—4, prin cari s-au dat întregii națiuni române egalitatea drepturilor naționale și confesionale, și nu sunt numai singuri uniții, ci și neuniții care fac opozițiune oricui care le atacă aceste drepturi naționale, pentru că acela îi vînzătoriu de întreaga națiune, care afirmază că numai uniții fac opozițiune. Și cine să fie vînzătoriu, prea lesne îi de gîcit.

Aceste *ad fideles aures*¹⁴ grăbind a ți le face cunoscute toate, ca să nu fiți surprinși, cu osebit stim rămîn al multstimatei d[omniei] tale cel vechi și de bine voitoriu amic,

Metropolitul Alexandru.

⁷ Prezența lui Șuluțiu la Cluj este menționată și comentată de *Gazeta Transilvaniei*, X X X, 1867, nr. 35; și foarte pe scurt amintită de *Telegraful român*, X V, 1867, nr. 39,

INDICI*

² Emanuel Pechy.

³ „împuternicit guvernamental”, comisar plenipotențial.

⁴ Vor fi șterse abuziv la 20 iunie 1867.

⁵ Aluzie la numeroasele conflicte intervenite între Sterca Șuluțiu și politicienii maghiari, între 1861—1867.

⁶ „Activiștii” neuniți doreau doar respectarea și supraviețuirea drepturilor politice naționale și în cadrul noilor relații și combinații politice survenite între 1865—1867. Ei nu vor accepta, la fel ca pasiviștii greco-catolici, legile reacționare emise de Dieta de încoronare de la Pesta și vor lupta, din interiorul instituțiilor legale, pentru înlăturarea și schimbarea lor (așa cum făceau din afară — prin boicot — și pasiviștii). De fapt, unii prelați neuniți îmbrățișează metodele și orientările pasiviștilor, ca de pildă importantul fruntaș național român din Sibiu/ Ioan Hannia. Trebuie să observăm apoi că mulți laici neuniți vor îmbrățișa metoda boicotului parlamentar pasivist. Deci, doar în general se poate vorbi de o orientare de ansamblu a greco-catolicilor spre pasivism și a neuniților spre activism.

⁷ Într-adevăr, împăratul, ca rege constituțional al Ungariei, va depune în iunie 1867 jurământul că va respecta o bună parte din legislația maghiară de tentă dualistă din martie-mai 1848.

⁸ „Cel din urmă apel”.

⁹ Românii s-au opus fuziunii administrative directe a Transilvaniei cu Ungaria, dar nu și maghiarii. În general, indiferent de partid, politicienii maghiari au acționat pentru fuziunea directă.

¹⁰ Așa cum s-a cerut prin adresa dietală activistă din 9 decembrie 1865 și prin memoriul pasivist din 31 decembrie 1866. Deci pasiviștii și activiștii apărau interesele naționale, doar metodele lor difereau. De aceea, socotim că nu a fost înțeleaptă izbucnirea unor polemici publice atât de dure între reprezentanții celor două tactici.

¹¹ *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 37, anunță după ziarele clujene, viitoarea călătorie a lui Pechy prin Transilvania. Pechy urma să plece din Cluj spre Turda și Tîrgu-Mureș, de unde, trecînd prin secuime, se va îndrepta spre Brașov, iar de aici la Sibiu și, trecînd și prin Blaj, se va reîntoarce la Cluj.

¹² Pechy a sosit la Blaj în 31 mai 1867. La orele 16 a intrat în mitropolie unde a fost primit de Sterca Șuluțiu, canonicii și profesorii Blajului. Inițial, la intrarea în oraș, unul din profesori îi ținuse o cuvîntare românească” (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 40).

¹³ Pechy a sosit la Brașov în 27/15 mai 1867. Aici i s-a înmînat un memoriu românesc, care cerea respectarea drepturilor naționale și descria suferințele îndelungate pe care a trebuit să le suporte națiunea română în Marele Principat al Transilvaniei (vezi *Gazeta Transilvaniei*, XXX, 1867, nr. 38). Alte date despre călătoria lui Pechy în Transilvania vezi în *Telegraful Român*, XV, 1867, nr. 39—41.

¹⁴ „La urechi prietenești”.

INDICE DE NUME

A

- a, pseudonimul unui autor neidentificat, 218
- a —, pseudonim al lui Timotei Cipariu, 227
- A.B.C., pseudonim al lui Ioan Rusu, 176, 177
- Ackner, Johann Michael, istoric sas din Transilvania, 230, 232, 317, 318
- Adamovici, Gherasim, episcop neunit al Sibiului, 10
- Agathocles, regele Siracuzei, 98
- Ahaşveruş, din *Biblie*, 201
- A kolozsvári român ifjusâg, pseudonim colectiv, 307
- Albani, Toma Ieronim, călugăr și profesor din Blaj, 180
- Albini, Ioan, elev blăjean exmatriculat, 221
- Albu, Nicolae, IV, 72, 81- 82, 131
- Alduleanu, Ioan, 359, 369, 381
- Alecsandri, Vasile, 73, 259
- Alexandrescu, Grigore, 73, 245
- Alexandru, arămarul, din *Epistola Sfintului Pavel către Timothei*, 399, 400
- Al. P., pseudonimul lui Alexandru Plagiano, 325
- Alpini, Constantin, scriitor, protopop greco-catolic al Mediaşului, 25, 102, 104, 120, 124, 145, 150, 167, 168, 174, 175, 246, 272, 273
- Alpini, îzidor, canonic și profesor din Blaj, 121, 150, 166, 167 – 168, 170, 172, 174
- Alpini, Teofil, administrator protopopesec al Cutului, 237, 238 – 239, 242, 246
- Alpini, Vasile, protopop greco-catolic din Cut, 167
- Alutan, Constantin (vezi și Olteanu), canonic și prepozit la Blaj, 81, 102, 104, 120, 122, 125, 143, 150, 157, 170, 178, 180, 186, 187, 189, 194-196, 198, 200, 202, 210, 218, 220, 221, 234, 243, 245, 248, 268-269, 277, 294
- Amante, Bruto, 40-41, 58, 59
- Amante, Enrico, 40
- Amor, 116
- Anacreon, 116
- Anacreon român, poreclă dată de Ion Heliade Rădulescu lui Iancu Văcărescu, 116
- Andrássy Gyula, ministru preşedinte al Ungariei, 401
- Andrei, părintele, vezi Şaguna, Andrei
- Anghel, Atanasie, primul episcop greco-catolic al românilor, 324

Anghel, Gheorghe (vezi și Angyal, Georgiu), fruntaș român din Transilvania, secretar aulic la Viena, 45, 357, 363, 364, 381, 383-384, 383, 385, 388, 391

Anica, din Blaj, vara lui George Bariț, 168—169

Anonimul, pseudonim al lui George Bariț, 353

Antonelli, Ioan, V, 174, 233, 267, 333, 339, 341, 391

Apollo, 27, 27

Apolodor din Damasc (vezi și Apolodoria), 98

Apolodoria, vezi Apolodor din Damasc

Âpor Károly, președinte al Tablei Regești din Tîrgu-Mureș, 387, 388

Apostol E. Popp, Măria, secretara Reuniunii femeilor române din Transilvania, 317

Ardeleanu, I., 356

Arghiriades, publicist grec din București, 166

Argus, din mitologie, 386

Ariadna, din mitologie, 167

Aristotel, 293, 293

Arne, Thomas Augustine, 134

Aron, Petru, consilier de finanțe, 341

Aron, Petru Pavel, 167, 210

Aron, Teodor, profesor, cenzor al cărților românești în Buda, 176, 178, 196, 197

Arpadi, Alexandru, profesor din Blaj, 162

Augustus, Gaius Iulius Caesar Octavianus, 109

Axente, Ioan, Vezi Axente Sever, Ioan

Axente Sever, Ioan (vezi și Axente, Ioan), 43, 60—61, 61 — 62, 68, 184, 221, 333, 334, 340, 341, 364-365

B

B., pseudonim al lui Simion Bărnuțiu, 181

B., pseudonim al lui Alexandru Bohățel, 306, 307

B., pseudonim al lui Alexandru Buda, 306, 307

Babeș, Vincențiu, 20, 340, 341, 358, 370, 371, 376

Bacaloglu, Emanoil, 70

Bach, Alexander von, ministru austriac, 149

Bachus, 116

Baiazid II, sultan, 286

Bakk Endre, publicist maghiar, 7

Baldi, Teodor, protopop greco-catolic din Cluj, 245, 250, 272, 273

Balint, Simion, 39, 68, 308, 314, 317, 318, 334

Balint, „sora fraților Pop din Iași și Rusia”, 161

Balomiri, Ioan, negustor român din Sebeș, 376

Banciu, Axente, 369

Barac, Ioan, 77, 95, 97, 97-98, 100, 121, 165

Barcianu, S. P., Elena, membră în Comitetul Reuniunii femeilor române din Transilvania, 317, 320

Bardoși, 346

Baritz, vezi Bariț

Bariț, Alexandru, fratele lui George Bariț, 81, 175

Bariț, George, III, V, VII, 1-3, 5-7, 10, 11, 12-15, 13, 17-18, 20-24, 26, 27, 29-32, 34, 36-37, 39-44, 46, 47-50, 50-51, 52, 52, 54-58, 62-64, 66-68, 68, 72-73, 77-78, 81-82, 84, 84, 90, 92, 97, 97-101, 100, 103-104, 106, 108, 111, 113-116, 115, 119, 119-120, 121, 124-126, 125, 128, 128, 131-135, 134, 137, 138, 140, 140, 143-144, 145, 147, 147, 149, 151, 151-152, 154-156, 157, 158, 161-163, 165, 166-167, 167, 170, 170-174, 172, 175-176, 177, 179, 181, 181-182, 184, 184-185, 187, 190, 191—192, 193, 194—195, 198, 199-200, 200-201, 204, 208, 208-209, 210, 213, 218, 219, 223, 223, 227-229, 234, 235, 236, 238, 238-239, 241, 242, 245, 245-246, 247, 250, 250, 252, 252-253, 259, 261, 261-262, 264, 264, 266, 266-267, 269, 271, 273, 273, 276, 276-278, 278, 280, 281, 282-284, 286-287, 289, 291, 291 — 293, 296-300, 297, 302-303, 305, 305, 307, 307-309, 309, 313, 318, 322-323, 322, 327, 329, 330, 332, 333-334, 334, 337, 337, 339, 341-344, 341, 343, 346, 351, 353, 355-358, 360-362, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 371, 377-378, 378, 380-385, 383-385, 388, 390-392, 392, 394, 394, 396, 397, 398-399, 398, 400-401, 406

Bariț, Ieronim, 63, 67

Bariț, Ioan, tatăl lui George Bariț, 81, 100, 213, 218

Bariț, Leon, fratele lui George Bariț, 218, 222, 229, 249

Bariț, Măria (vezi și Velisar, Măria), soția lui George Bariț, 166

Bariț, Octav, fratele lui George Bariț, 198

Bărna, Ioan, canonic din Blaj, 90, 103, 168-169, 170, 172, 194-196, 198, 202, 204, 210, 234, 236, 245, 268-269, 277, 291, 294

Baternai, Alexandru, vezi Batrineanu, Alexandru

Bätsthy Jozsef, 92

Batthyány Lajos, 4

Bălășescu, Nifon (Nicolae), 245, 247, 248

Bălcescu, frații, 245

Bălcescu, Nicolae, 185, 213, 245

Băleanu, Alexandru, 248

Bălșanu, Constantin (Dincă), 43, 59, 60-62, 60-62

Bălșanu, Ioan, tatăl lui Constantin (Dincă) Bălșanu, 60

Bănățeanul, pseudonim neidentificat, 56

Bănescu, Nicolae, 15, 84, 124

Bărnuț, vezi Bărnuțiu

Bărnuțiu, Simion, 17, 40, 75-76, 100, 120, 140, 143, 145, 147, 150, 155, 159, 162, 170, 178, 180-181, 181, 183, 184-185, 191, 193, 195-196, 198, 210, 217-220, 221, 229-230, 231, 237, 239, 242, 245-246, 250, 253, 259, 263, 266, 273, 276, 211, 309

Batrineanu, Alexandru (vezi și Baternai, Alexandru), 221

Bechnitz, Anton, negustor din Sibiu, casier al ASTREI, 341

Belcredi, ministru austriac, 393

Beldi Gyorgy, baron transilvănean, 374

Beldian, Simion, elev blăjean exmatriculat, 221

Bellarmin, R., cardinal, 136, 137

Bem, Iosif, 10, 15, 17

Bembo, P., cardinal, 122, 125

Bengescu, Ana, mama canonicului Leontin Leontean-Jurca, 174

Bethlen Farkas, magnat din Cîmpia Transilvaniei, 381

Bethlen János, magnat liberal din Transilvania, 292, 301, 303

Bethlen Pal, magnat liberal din Transilvania, 302
Bethlen Sándor, magnat liberal din Transilvania, 292
Beust, ministru austriac, 393
Bianu, Ioan, 71
Biasini, proprietar de hanuri și poștalioane din Cluj, 251, 263, 270, 276, 281
Bibescu, Gheorghe, 193, 208, 225
Bielz, E. A., naturalist sas din Transilvania, 39
Bilkei, călugăr cistercian, 7, 29
Binder, G. P., sas din Transilvania, deputat la Viena, 374
Biro Miklos, consilier aulic la Viena, 364
Birle, Nicolae, 247, 248, 251, 254, 268, 302-304
Bob, familia, 340
Bob, Ioan, episcop greco-catolic al Făgărașului, 2, 23, 74, 81, 139, 140, 145, 154, 167, 185, 223, 240, 263, 313, 329, 348,
Bobb, Ioan, profesor din Blaj, 333, 334, 343, 361, 395, 396, 398
Boccaccio, Giovanni, 75
Bochiș, Ioan, protopop greco-catolic al Aghireșului, 237, 238 – 239, 242, 246
Bochiș, Vasile, elev blăjean exmatriculat, 221
Bocșa, Ioan (?), din Beud, 146
Bocșa, Simion, paroh greco-catolic în Beud, 133, 145
Bodea, Cornelia, 185, 245
Boer, Demetriu, profesor din Blaj, 75, 81, 94, 169, 170, 179, 180, 191, 193, 193, 207, 217—
220, 222, 224, 227, 227, 229-230, 231, 245-246, 250, 263
Boer, Ștefan, canonic din Blaj, 102, 104, 120, 143, 146, 150, 170, 194-196, 198, 202, 210,
218, 218, 220, 233-234, 235, 245, 268-269, 277, 294
Bogdan-Duică, Gheorghe, 48, 71, 82-83, 101, 159, 162, 170 – 171, 181 – 182, 184, 191,
193, 210, 233, 250, 266, 277
Bohățel, Alexandru, 4, 182-183, 252, 292, 293, 306, 307, 333, 334, 341, 374, 381
Bohățel, Mihail, 341, 378, 381
Boiadgi, Mihail, 107, 108
Boitoș, Olimpiu, 154
Boiul, personaj neidentificat, 136
Bojincă, Damaschin, 162
Bojor, Victor, 351
Boliac, Cezar, 10, 151, 193, 206, 216, 228, 245, 245, 271
Bolintineanu, Dimitrie, 73, 245
Bologa, Iacob, 341, 357, 359, 368-369, 371, 374, 376, 381, 388, 391
Booși, Nicolae, viceprotopop greco-catolic al Hunedoarei, 3, 11, 12
Botezan, Ioana, 275
Botiș, Teodor, 177
Bdszormeny, deputat ungur antidualist, 392
Br., pseudonim al lui Ioan Bran de Lemeni, 363
B-r., pseudonim al lui Simion Bărnuțiu, 266
Brad, Petru, 221
Bran de Lemeni, Ioan, 302, 363, 364, 374, 381, 385
Brătianu, Dimitrie, 245
Brătianu, Ioan C, 28, 41-42

Brândză, Dimitrie, 70
Breazu, Ioan, 71 – 72, 90, 250
Brockhaus, Friedrich Arnold, 105
Brukenthal, Joseph, baron sas din Transilvania, 374
Buda, Alexandru, 4, 307
Budai, autor maghiar neidentificat, 267, 268
Budai, Aron, 6, 10, 10, 20, 20, 95, 97, 114
Budai-Deleanu, Ioan, 10, 97, 110, 112
Bulat, T. G., 48
Bunea, Augustin, 1, 4, 6, 15
Bunea, Aurelia, 42
Burić „fratele Dușoaii”, personaj obscur din Blaj, ucis cu barosul de un fierar, 219
Buteanu (vezi și Buthyân), Ioan, 301, 303, 308
Buteanu, Vasile, 374, 381, 385
Buthyân, vezi Buteanu, Ioan
Buzăși, Ioan, III,
Byron, George Gordon, 112

C

C, autor neidentificat din Blaj, 19, 20
C, pseudonim al lui Constantin Papfalvi, 17, 20
C, pseudonim al lui Cipariu, 92, 117, 320
Caesar, Caius Iulius, 109, 307
damil, pseudonimul lui Ieronim Bariț, 63, 67
Cantacuzino, Ioan, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice din Moldova, 318
Cantemir, Dimitrie, 118
Carcaleehi, Zaharie, 162
Carolina, personaj feminin neidentificat de la Blaj, 80
Carove, scriitor german, 123
Cartoian, Nicolae, 121
Carybda, 91
Caselli, d-na, „maestră în piano”, 66
Catalan, Eugene Charles, 53, 54
Cătilina, Lucius Sergius, 121, 124
Catone Horea, pseudonim al lui Ioachim C. Drăgescu, 54
Catullus, Caius Valerius, 149, 150
Cavour, Camillo Benso di, 42
Cazzavillan, Luigi, 63
Căian, Demetriu junior, canonic și profesor din Blaj, 2
Călinescu, George, 97
Chemp, vezi Kemp, Michael
Cheresteșiu, Victor, 303—304
Chețanu, Ilie, avocat din Craiova, 69
Chețianu, Ambrosiu, 36, 38
Chindriș, Ioan, III-IV, 10, 31, 72-73, 195, 250, 259, 307-308, 348-349, 355

Chinezu, Emanoil, 52, 53
 Chinezu, Pavel, 275
 Chirilă, Ioan, canonic și profesor din Blaj, 2
 Chițu, Aurelia, domnișoară din Craiova, 66
 Chițu, Gheorghe, 62, 63
 Chițu, Petre, avocat din Craiova, 62, 65
 Christos, 285, 313
 Cicero, Marcus Tullius, 107, 109
 Cioran, Emilian, 10
 Cipariu, Timotei, III, V - VI, IX, 2-3, 8, 12, 24, 25, 48, 55, 71-78, 81-82, 83, M, 88, 88-90, 92-93, 96, 97-99, 100, 101, 103, 104-106, 105, 108, 111-116, 113, 115, 119-120, 119-120, 124-126, 125, 128, 128, 131, 131-135, 134, 137-138, 138, 140, 140, 143, 143-144, 145, 145-146, 147, 147-148, 149, 150, 151-152, 151, 154, 154, 156-157, 157, 161, 161-163, 163, 165, 165, 167, 168, 170, 170-171, 172, 173-174, 175-176, 177, 179, 179-181, 181, 183-185, 184, 187, 187, 189, 190, 191-192, 191, 193, 194-195, 195, 197, 198-101, 199-200, 203-204, 204, 208, 208-210, 213, 216-218, 218, 221, 221, 223, 223, 226-227, 227-229, 231, 233-234, 234-235, 236, 238-239, 241, 243-244, 245, 247, 248, 249, 252, 252-253, 258, 259, 261, 261-262, 263, 264, 266-267, 266-268, 269, 271, 273, 273, 275-276, 275, 277-278, 278-279, 280, 281-282, 282, ^4, 284, 2*0, 287, 289, 291, 291-292, 293-294, 293, 296, 296-297, 298-301, 300, 302-305, 305, 307, 308-309, 300, 313, 313-314, 317, 317-318, 320, 322-324, 322, 324-327, 327, 329-330, 329, 332-333, 332-334, 336-337, 336-337, 339, 339, 341-343, 341, 345, 345-346, 347-351, 348-349, 351, 353, 353, 355, 355, 381, 390-391, 406
 Cipăianu, George, 392
 Circa, Elena, violonistă româncă, 391
 Ciurcu, Luiza, membră în Comitetul Reuniunii femeilor române din Transilvania, 317
 Ciurdariu, Ana, IV
 Cîmpineanu, Ion, 98
 Clain, Samuil, vezi Micu, Samuil
 Cloșca, 31, 43, 66, 68
 Codru Drăgușanu, Ioan, 73
 Comșa, Dima, negustor din Brașov, 323
 Comșa, Nicolae, 36, 52, 90, 180, 210
 Conachi, Costache, 126
 Constantin cel bătrîn, pseudonim al lui Constantin Papfalvi, 29
 Constantinescu, Emil, 40
 Cordoș, Nicolae, 30
 Coresi, Diaconul, 326
 Cornea, Paul, 72, 201
 Corneli, Ioan, canonic și prepozit din Oradea, 186—187, 187
 Corneli, Simion, canonic greco-catolic din Oradea, 186, 187
 Cornely, Ioannes, vezi Corneli, Ioan
 Coroianu, Demetriu, fruntaș român din Transilvania, canonic și prepozit la Gherla, 87
 96, 98, 105, 120
 Coroiu, Nicolae, 55
 Corvin de Hunedoara, Ioan, 270, 276, 278

Costa de Belenyés, Ioan, funcționar comitatens din Bihor, 186, 187
 Costache, Veniamin, 216, 223-224, 226, 233, 243, 245, 248, 259, 262, 271, 273, 275, 292, 296
 Costandea, Ioan, 266
 Costea, Ioan, dascăl blăjean, 260, 262
 Cotta, Johann Friedrich, publicist german, 104
 Covaci, Ioan, vezi Faur, Ioan
 § Crăcea, Crăcea, porecla profesorului Demetriu Boer de la Blaj, 219—220, 225, 230
 | Crainic, Simipn, prepozit din Blaj, 39-40, 80, 82, 99-100, 102, 104, 120, 143, 150, 170, 177, 178, 190, 190-191, 192, 193, 194-196, 198, 202-203, 210, 211, 213, 218-219, 218, 229, 231, 234, 237, 238-240, 240, 242, 245-246, 248-249, 250, 253, 263, 264
 |r Crali-Iova, pseudonim al lui Simion Mihali-Mihalescu, 69
 i Cristocean, Ioan, profesor din Blaj, 139
 † Crișan, 43, 66, 68
 Crișan, George, protopop greco-catolic de Pogăcea, 333, 334
 Crișan-Korosi, Ștefan, 110, 112
 Csáky László, magnat maghiar de origine română, „sin Bob”, 340, 341
 Cseh Ferenc, profesor maghiar din Cluj, 69
 Cseh Jozsef, profesor maghiar din Cluj, 282
 Csurgovici, Ioan, prepozit greco-catolic din Munkács, 245, 250
 €urticăpeanu, V., 339
 Cutian, personaj din Blaj, 83
 Cuza, Alexandru Ioan I, 56, 347

D

D., pseudonimul lui Ioan Deac, student din Blaj, 113
 D.E.F., pseudonim probabil al lui Iosif Many, 176, 111
 Darabant, Ioan, student român din Cluj, 307
 David I, Măria, membră în Comitetul Reuniunii femeilor române din Transilvania, 317
 David, Iordache, 125
 Dăianu, Ilie, 55, 71, 369
 Dăscălescu, autorul unei „cărți despre țințari” V 330
 Deac, Ioan, student din Blaj, 113
 Deák Ferencz, om de stat din Ungaria, 387, 392
 Decei, Constantin, student din Blaj, 162
 Decei, Nicolae, preot greco-catolic în Alecuș, 219, 221, 229
 Demeter, din Brașov, 283
 Demidof, Anatol Nicolaevici, 104, 106
 Detsei, N., vezi Decei, Nicolae, preot greco-catolic din Alecuș
 Devai, pseudonim neidentificat din „Erdelyi Hirado”, 14
 Diaconovici, Corneliu, 10, 15, 61, 64, 154, 177-178, 210, 248, 309, 365
 Diamandi, Manole, negustor din Brașov, 130, 133, 133
 Dima, Zoe, membră în Comitetul Reuniunii femeilor române din Transilvania, 317
 Dobokai Antal, consilier aulic la Viena, 364
 Dobra, Alexandru, episcop greco-catolic al Lugojului, 353, 391
 Dobran, Ioan, funcționar român la Viena, 371

Domșa, Gheorghe, fruntaș român din Transilvania, 380 – 381
Domșa, Ioan, fruntaș român din Transilvania, 376
Don Juan, 75
Donăth, „fișcalișul”, 270
Dorgo, Gabriel, 39
Dosoftei, 232
Dozsa Daniel, publicist maghiar din Cluj, 58, 333, 334
Dragea, George, profesor din Blaj, 179, 180
Dragomir, Ioan, protopop greco-catolic al Lăpușului, 121, 143, 150, 225, 228, 237, 238 – 239, 242, 246
Dragomir, Silviu, 170-171, 300, 302-304, 308-309
Dragoș, Ioan, delegatul kossuthian ucis la Abrud, în 1849, 4–5
Drăganu, Nicolae, 355
Drăgescu, Ioachim C., 40, 54, 54
D' „nebunul”, personaj neidentificat, probabil Vasile Rațiu, 176, 178
Dunca de Sajo, Paul, 359, 369, 385
Durguth, Iosif, canonic romano-catolic din Strigoni, 246
Duțoia, „fata lui Buric” din Blaj, 219, 233
Duțu, personaj blăjean neidentificat, 248

E

Elekeși, Grigore, teolog din Blaj, viitor protopop al Sinmărtinului, 90, 191
Elekeși, Mihail Ambroziu, călugăr și profesor din Blaj, 99, 140, 180
Elena, din mitologie, 75
Eliad, vezi Heliade Rădulescu, Ion
Enescu, N. C., 273
† Engel Carol, IV
Erdeli, Nicolae, paroh greco-catolic din Orlat, 240
Erdeli, Vasile (vezi și Erdelyi, Vasile), episcop greco-catolic de Oradea, 155, 172, 174, 176, 178, 185, 186, 187, 221, 226, 229, 233, 233, 237-240, 242, 245-246, 330
Erdeli, Vasile, student teolog din Blaj, 221
Esiod, vezi Hesiod
Este, Ferdinand de, guvernator al Transilvaniei, 83
Eszterhâzi, contele, de la Cluj, 228
Eszterhâzi Antal, ministru ungur, 389
Eudochia din Bizanț, sfânta, 165
Euripide (vezi și Evripid), 98
Evripid, vezi Euripide

F

Fabian Bob, Vasile, 162
Falk, Max, deputat, 67
Farago, Ilie, protopop greco-catolic al Tirgu-Mureșului, 149, 245
Faur, episcopul, vezi Kovács Miklos, episcop romano-catolic al Transilvaniei

Faur, Aurelia, domnișoară din Craiova, 66
Faur, Ioan (vezi și Covaci, Ioan), 51, 52, 69, 339
Fejer Gyorgy, istoric ungur, 7, 29, 30
Fekete, Ioan, vezi Fekete Negruțiu, Ioan
Fekete, Mihail, canonic romano-catolic din Strigoni, 246
Fekete-Negruțiu, Ioan, V., 21-22, 23, 24-25, 39, 56, 173, 180, 190-191, 220, 222, 239, 304, 307, 318, 333-334, 337, 341, 344, 353, 361, 379, 381, 395, 396, 398
Ferdinand I, împărat al Austriei, 104, 125, 134
† Filip, George, avocat și fruntaș politic român din Cluj, 333, 334, 340, 341
§ Filipan, Vasile, canonic și prepozit din Blaj, 2, 179, 180
f Filipescu, Costică, 245
~ Filipescu, Mitiță, 154
l Filtsch, Samuel, librar și tipograf din Sibiu, 242
Florescu, din București, tatăl baronesei Szentkereszt, 28
Florescu, Constantin Gh., profesor din București, 164, 165
Florian, Aron, 131-132, 142, 144, 144, 153, 154, 161-162, 162, 225, 228
Fogarassy Mihály, episcop romano-catolic al Transilvaniei, 374
Fogarași „de la Oradie”, 154
Fogarași, Benedict, profesor din Blaj, 2, 255, 259, 260, 262
Folliot de Creneville, Ludovic, guvernator al Transilvaniei, 378, 381, 384
Fosztó Menyhárt, jude regesc din Alba-Iulia, 307
Francisc I, împărat al Austriei (vezi și Francisc II), 213
Francisc II, împărat romano-german (vezi și Francisc I), 213
Friedenfels, Eugen von, 184
Fruhbeck, Francisc, avocat din Sibiu, 67
Fiilep, Simion, canonic și profesor din Blaj, 180, 220, 221, 276, 277

G

G. „de aici”, din Blaj, personaj neidentificat, 235
G. B., pseudonim prezumtiv al lui George Bariț, 301, 303
G. N., pseudonim modern, 248
Gaal László, scriitor și istoric maghiar din Transilvania, 267, 268, 269, 269, 280, 282 – 284
Gaganetz, Iosif, episcop greco-catolic de Eperjes, din Ungaria, 245 – 246, 250
Gal, Grigore, profesor din Blaj, 220, 221
Gașpar, hangiu din Sibiu, 297
Gaura, numele vechi de familie al lui Alexandru Gavra, 194, 195
Gavra, Alexandru, 78, 175, 177, 191, 194, 195, 196-197, 197, 206, 209, 215, 216, 228
Găitan, Nicolae, 381
Găvănescu, E., 177
Geanliu, Enache, negustor din Brașov, 83, 84
Gehring, Joseph, filolog german, 228, 230-231, 231, 233, 234
Gelu, voievodul, 63
Genilie, Iosif, 134, 134
Georgie, vezi Bariț, George
Georgiu, Fejer, vezi Fejer Gyorgy

Gerando, Augustine de, 251-252, 252-253, 258
 Geringer, Karl, înalt demnitar austriac, 351, 351
 German, Grigore, student teolog din Blaj, 221
 Germanicus, pseudonim al lui Iosif Hodoș, 63
 Ghenadie I, mitropolit al Transilvaniei, 136
 Gheorghiu, frații, negustori din Iași, 292
 Gheorghiu, Ghristian, negustor din Iași, 291, 298
 Gheorghiu, N., negustor din Iași, 291, 298
 Gherendi, Iosif, 271, 278, 279, 294
 Ghergariu, Leontin, 250
 Ghica, Alexandru Dimitrie, 98, 137, 152, 154, 159, 161, 166
 Ghica, Ion, 245
 Glanz, Hugo, ministru austriac, 364
 Gligor, popa, din Someșeni-Cluj, tatăl lui Simion Ramonțai, 7, 22
 Gojdu, Emanuil, 376
 Goleescu, „doi veri”, 245
 Goleescu, A. G., 245
 Goleescu, Ștefan, 245
 Gollner, Carol, 149
 Gott, Johann, 10, 97-98, 100, 103, 119, 132, 137, 143, 147, 148, 150, 174, 183, 194 202
 203-204, 246
 Grachii Bucovinei (frații Hurmuzachi), 309
 Grădișteanu, Petre, 41
 Grigore al XIV-lea, papă, 136
 Grimm, Petre, 112
 Groze, Ioan, 221
 Guști, protopopul, vezi Pop, Augustin, protopop greco-catolic din Alba-Iulia
 Guști, Dimitrie, 132
 Giindisch, Konrad, IV
 Gyârfâs Elek, avocat din Sincel, 236, 237, 248, 250, 250
 Gyulafenervári Farkas Sándor, publicist și scriitor maghiar, 126
 Gyulai Lajos, magnat liberal din Transilvania, 292

H

H., pseudonimul lui Hoșda, preot și poet din Maramureș, 112
 Habsburg, dinastia, 336
 Hacman, Eugeniu, episcop greco-catolic al Bucovinei, 39
 Haller Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena, 373, 392
 Hannia, Ioan, 341, 404
 Haret, Spiru, 70
 Harșa, Teodor, 199, 200, 202, 210, 213, 234
 Hasdeu, Bogdan Petriceicu, 354, 355
 Havas, agenția publicitară, 62
 Haynald Lajos, primatele Ungariei, 336
 Hector, eroul troian, 29, 30

I Heliade Rădulescu, Ion, 82-83, 83, 97, 116, 128, 131, 131-132, 135, 144, 147, 154, 159,
 162, 164, 165, 206, 208, 211, 225, 228, 243, 245, 271-272, 273, 295, 323, 324-325,
 330, 347, 348, 350
 Ș; Henner, personaj incert, 319
 jt Herodiada, 75
 I Hesiod (vezi și Esiod, Isiod), 98
 I Hitchins, Keith, 391
 1 Hochmeister, Martin, editor și librar din Sibiu, 139, 253
 I Hodoș, Enea, 358, 366
 I Hodoș, Iosif, 19, 19-20, 39, 63, 221, 307, 341, 355, 366, 378, 381, 391
 1 Hodoș, Zacheu, 221
 { Horatius, Quintus Flaccus (vezi și Horație), 98, 116, 397
 * Horație, vezi Horatius, Quintus Flaccus, 98
 1 Horea (vezi și Nikolaus Urss), 7, 31, 34, 43, 63, 64-65, 66, 68
 I Hossu, Iosif, 238
 Hoșda, preot și poet din Maramureș, 112, 114
 J Hummel, librar din Brașov, 247, 249, 251, 253, 264
 * Hunyadi, Ioan, vezi Corvin de Hunedoara, Ioan
 Hurmuzachi, familia, 309
 Hurmuzachi, Alexandru (Alec), 308, 309
 Hurmuzachi, Constantin, 309, 271
 * Hurmuzachi (Sturza), Eliza, 309
 Hurmuzachi, Eudoxiu (Doxachi), tatăl, 309
 Hurmuzachi, Eudoxiu (Doxachi), fiul, 309, 377
 Hurmuzachi (Petrino), Eufrosina, 309
 Hurmuzachi, Gheorghe, 309
 Hurmuzachi, Nicolae, 309

I

Iancu, Avram, 43, 61, 68, 304, 308-309, 334
 Iarcu, Dimitrie, 354, 355
 Ilie, G., negustor din Brașov, 190
 Iliescu, Nicefor, monah din Cernăuți, 47, 48
 Illucz Oláh János, publicist ungar, 208
 Ioan, Elena, G., membră în Comitetul Reuniunii femeilor române din Transilvania, 317
 Ioji Pap, vezi Pop, Iosif, profesor din Blaj
 Ionescu, Nicolae, 41
 Ionescu de la Brad, Ion, 132
 Iorest, Ilie, mitropolit al Transilvaniei, 136
 Iorga, Nicolae, 72, 134
 Iosif al II-lea, 33, 145, 146, 231
 Ioviani, Nicolae Augustin, profesor din Blaj, 99, 140
 – Is. –, pseudonimul unui autor neidentificat, 228
 Isiod, vezi Hesiod
 Istrati, G., 71
 Istrati, Nicolae, 216, 228

Iuga, Ioan G., negustor din Braşov, 83, 84
Ivacovicici, Procopie, episcop neunit al Aradului, 371, 376—377
izidor, Sfintul (4 februarie), 113

Jakab Elek, 28, 30, 184, 221, 250, 303
Jako Zsigmond, 71, 101, 163
Jaksi, personaje neidentificate din Blaj, 103, 113
Jaross, Vincențiu, canonic romano-catolic din Strigoniou, 246
Jipa, Ioan, negustor din Braşov, 83, 84
Josika János, guvernator al Transilvaniei, 83
Josika Sámuel, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena, 291
Joși, vezi Pop, Iosif, profesor din Blaj, 215
Juhász, autor maghiar neidentificat, 267, 268
Jupiter, zeul, 316
Jurca, Ioan, tatăl canonicului Leontin Leontean-Jurca, 174
Jurchescu, Li viu, 296
Justei (Justelli), Cristophe, 216
Justei (Justelli), Henri, 215, 216, 217

K

Kabos Daniel, consilier aulic la Viena, 364
Kállay, deputat ungar antidualist, 392
Kálnoki Gusztáv Zsigmond, ministru de externe austro-ungar, 67
Karsai Ella, IV
Kemeny Denes, magnat liberal din Transilvania, 291—292
Kemeny Farkas, 52
Kemeny Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei, 357, 359-360, 364, 367, 369
Kemeny Jozsef, istoric maghiar din Transilvania, 276, 276-277, 280, 281 281-284
289, 293
Keminus filius Nyikulae de Kalota, strămoș al istoricului maghiar Kemeny Jozsef, 277
Kemp, Michael, canonic romano-catolic din Strigoniou, 24, 25, 246
Kerim Paşa, comandantul turcilor în incidentul din Dealul Spirii, 60
Kiescul, Nichifor, monah din Bucovina, 39
Kiseleff, Pavel, 162
Klein, Samuil, vezi Micu, Samuil
Klima, Helmut, 83, 369
Kocziány László, 126
Kogălniceanu, Mihail, 41-42, 57, 106, 142, 144, 158, 158, 258, 294, 294
Kopácsy Iosif, primate de Strigoniou, 218, 246
Kossuth Lajos, 4—5, 27, 307
Kotzebue, August Friedrich Wilhelm von, 266, 267
Kovács Antoniu, abate romano-catolic din Braşov, 154
Kovács Ferenc, 10, 31, 195

Kovács Miklos (vezi și episcopul Faur), episcop romano-catolic al Transilvaniei, 23, 25,
83, 83
Kováts Lajos, publicist maghiar din Cluj, 181, 182
Kozma Denes, consilier aulic la Viena, 364
Kollo Károly, 126
Korosi, vezi Crişan-Koroşi, Ştefan
Krafft, Wilhelm, editor și librar din Sibiu, 59
Krautmann, Josif, canonic romano-catolic din Strigoniou, 246
Krug, Wilhelm Traugot, 123
Kunszt Josif, canonic romano-catolic din Strigoniou, 246
Kurz, Anton, istoric sas din Transilvania, 212, 213, 252, 270, 270, 276, 278, 282, 295, 298,
298

Ladai, Augustin, comite suprem de Alba Inferioară, 374, 381, 385
Ladai, Demetriu, profesor și scriitor din Blaj, 105, 118-119, 120, 140, 143, 150, 179, 180,
194-196, 198, 202-203, 204, 218, 234, 235, 267-269, 267, 277, 294
Ladoși, Ioan Inocențiu, egumen bazilitan la Blaj, 133
Langa, din Braşov, 283
Langlebert, Edmund, 53, 54
Laocoon, 224
Lascu, Nicolae, 59
Laureani, vezi Laurian, August Treboniu, 245
Laurian, August Treboniu, 12, 13, 58, 65, 66, 132, 245, 263-264, 264, 266, 270, 271, 276,
295, 309, 318, 347, 348-349, 355
Laurian, Dimitrie, A., 57, 58
Lazar, Alexandru, om politic din Transilvania, 39, 359, 369
Lazăr, Gheorghe, 131
Leca, Dimitrie, profesor din Braşov, 97
Leca, Eufrosina L, casieră a Reuniunii femeilor române din Transilvania, 317
Lemeni, Francisc, proprietar român din Cluj, nepotul episcopului Ioan Lemeni, 333, 333
Lemeni, Ioan, episcop al Făgăraşului, 1-3, 6, 12, 15, 21-24, 21-22, 25, 74-76, 81-82,
84, 84, 92, 97-98, 125, 145-146, 149, 154-155, 159, 162, 168, 171, 173-174, 177,
180, 184, 185, 187, 189-191, 193-194, 209, 212-213, 216, 218, 221, 223, 227, 227-
229, 231, 237-240, 242, 245-246, 250, 253, 259, 264, 266, 268, 273, 278, 280, 283-
284, 292, 299, 303-305, 334, 359
Lemeni, Ioan, nepot al episcopului Ioan Lemeni, 12, 13
Lemenyi, vezi Lemeni
Leontean-Jurca, Leontin, canonic din Blaj, 172, 173, 174, 175, 187-188, 189, 246
Lesviodax, Alexandru Geanoglu, 270, 271
Lili, din Blaj, vara lui George Bariţ, 168-169, 197
Linca, soția lui Vasile Silași, protopop greco-catolic al Becleanului, nepoata episcopului
Ioan Lemeni, 175
Lipthay, Antoniu, canonic romano-catolic din Strigoniou, 246
Lonovitz Jozsef, episcop de Csanád, 154
Lovinescu, Eugen, 271
Luca, evanghelistul, 230

Lucullus, Lucius Licinius, 287
Ludovic al XIV-lea, 216
Ludwig, arhiduce al Austriei, 227, 227
Luisi, personaj feminin neidentificat din Blaj, 91
Lupaș, Ioan, 168, 170, 332, 398
Lupeanu-Melin, Alexandru, 72, 81, 167, 309, 356

M

M., pseudonimul unui autor neidentificat, 209
M-m-r., pseudonimul unui autor neidentificat, 313
M-m-s., pseudonim al lui Timotei Cipariu, 313
M. S., pseudonim al lui Timotei Cipariu, 320
M. S., pseudonimul lui Simion Marcovici, 132
Macavei, Victor, 314
Macrea, Dimitrie, 71, 349
Macskâsi Pal, comite suprem al comitatului Cojocna, 1, 212, 313
Magheru, Gheorghe, 44, 54—55, 54
Mailâth Antal, cancelar aulic al Ungariei, 289, 292
Mai mulți români din tagma bisericească, ostășească și civilă, pseudonim colectiv, 209
Maior, Grigore, 324
Maior, Ioan, protopop greco-catolic al Bistriței, 237, 238 — 239, 242
Maior, Ioan, tribun revoluționar la 1848 — 1849, fruntaș politic al românilor din Transilvania, 333, 334, 378, 385
Maior, Iuliu, 71
Maior, Liviu, 30
Maior, Petru, 84, 158, 163, 167-168, 168, 178, 179, 183, 185, 191, 196, 197, 215-216, 262, 264, 313, 314, 334
Maiorescu, Ioan (vezi și Trif, Trifu), 57, 58, 73, 83—85, 84, 88, 92, 92, 96, 121—122, 124-125, 128-129, 128, 131, 131-133, 135, 136, 137, 141, 143-144, 147, 153, 159, 161-162, 163, 164, 172, 173, 175, 175, 179, 180, 184, 187, 187, 191-192, 193, 196, in, 219-220, 221, 225, 229, 230, 231, 234, 289, 295, 297, 309, 323, 330-331
Maiorescu, Titu, 57, 58, 67
Maiorescu, Vasile, 164, 221, 231, 235
Majlâth János, publicist ungar, 208
Majtenyi, Antoniu, canonic romano-catolic din Strigoni, 246
Malthus, Thomas Robert, 59
Man, Gavril, 221
Man, Iosif, vezi Many, Iosif
Man, Nicolae, vezi Maniu, Nicolae
Manciulea, Ștefan, 39, 71 — 72
Manfi, Ștefan, canonic din Blaj, 81, 96, 98, 99, 102, 114, 120, 190, 191, 196-197, 198, 210, 213, 234, 247, 251, 253, 258
Manfy, vezi Manfi, Ștefan
Maniu, Nicolae, V, 22, 56, 81—82, 89, 104, 143—144, 168, 170—171, 179—183, 185, 191, 193, 209, 217, 222, 227, 229, 231, 235, 237, 237—239, 242, 246, 247, 248, 253, 291, 313, 327

Many, Iosif (vezi și Man, Iosif), V—VII, 25, 104, 148, 160, 164, 168, 170, 175, 178, 221, 235, 238, 251, 252, 266-267, 269, 269, 273, 275, 277, 278, 280, 297, 301, 337, 343, 345
Marcian, Toma, administrator protopopesc al Cițcăului, 237, 238 — 239, 242, 246
Marcovici, Simion, 93, 132
Marcu, Nicolae, profesor din Blaj, 76, 133, 139, 180, 188, 191, 206-207, 209, 215, 218, 219-220, 222, 226, 230, 231
Margina, Ioan, student teolog din Blaj, 221
Măria Terezia, 146
Marian, diacul, 232
Marian, Ioan, vicar greco-catolic al Năsăudului, 2, 191, 210, 227, 234, 235, 237, 237^
• 242
Marica, George Em., 81, 177, 229, 246
Marin, Dimitrie, negustor și mecenat brașovean, 10, 83, 84, 190, 191
Marinescu, Costică, 64
Massim, Ioan C, 348-349, 355
Matei, evanghelistul, 230
Matusalem, 98
Mavrocordat, Alexandru, prim-ministru al Greciei, 165
Maximilian, Mihai, protopop neunit din Hunedoara, 3, 13, 13
Mayer, Karl, negustor din Sibiu, 291
Mazzuchi, Augusto, inginer italian cu activitate în Transilvania, 25—26, 26, 28
Măcelariu, Ilie, 20, 20, 39, 353, 353, 366, 369, 374, 378
Măldărescu, Nicolae, 52, 53
Mărgineanu, N., „tînăr bărbat” neidentificat, 34
Mehes Sămuel, scriitor și publicist maghiar din Cluj, 301, 303
Meletie al Atenelor, celebru ierarh ortodox din Grecia, 223, 245, 248, 274
Meltzer, comandant districtual din Alba-Iulia, 46, 46
Mesaroș, Atanasie, profesor din Blaj, 83, 87, 96, 98, 138
Micaș, Florian, 304, 306, 307
Micu, Inochentie, 73
Micu, Samuil, 78, 117, 158, 161, 163, 170, 171, 175, 178, 181, 187, 191, 197-198, 198, 248, 324
Mihali, Cosma, cantor în Husmuzeu, tatăl lui Simion Mihali-Mihalescu, 36 — 37
Mihali, Gavril, 5
Mihali, Grigore, V, 12, 25, 36-37, 45, 46, 48, 55, 66, 143, 170-171, 172, 173, 179, 209, 216, 238, 245, 253, 280, 293, 306, 307, 314, 334, 341, 343, 355
Mihali, Iuliu, fiul lui Grigore Mihali, 66
Mihali-Mihalescu, Simion, III, IX, 36-44, 46, 48-58, 48, 50, 52, 56-57, 59-60, 65, 64, 66-68, 67-70, 69, 339, 406
Mihăilescu, V., 84, 124
Mikes, vezi Micaș, Florian
Miko Imre, guvernator al Transilvaniei, 359-360, 367, 369, 373, 373-374
Miksa* János, vice-comite de Alba Inferioară, 307
Mitescu, Ioan, avocat din Craiova, 62, 63—64
Mocioni, Andrei, 376—377
Mocioni, Antoniu, 376

Mocsâry Lajos, 31
 Modrigan, Ioan, 177
 Moga, Dimitrie, fruntaș român din Transilvania, 378
 Moga, Vasile, episcop neunit al Sibiului, 10, 84, 172, 173, 197, 268, 282—283, 291
 Moise, din *Biblie*, 42, 209
 Moisi, personaj neidentificat, 137
 Moisil, Iuliu, 36
 Moldovan, Dimitrie, 46, 46, 357, 364, 364-365, 381, 385, 388, 391
 Moldovan, Ioan, profesor și vicerector la Blaj, 153
 Moldovan, Ioan Micu (vezi și Moldovănuș), 36, 40-43, 71, 163, 168, 350-351, 352, 354—355, 355
 Moldovan, Ștefan, profesor la Blaj și canonic apoi prepozit la Lugoj, 86—87, 103, 104, 138, 146, 270, 271, 276, 276-277, 280, 282, 283, 284, 293
 Moldovan, Vasile, prefect revoluționar la 1848 – 1849, 303
 Moldăvănuf, vezi Moldovan, Ioan Micu
 Moldvai, frații, 142
 Moldvai, Grigore, profesor din Blaj, 75, 79-80, 81, 87-89, 89, 99, 102, 113, 120, 136, 142-143, 145, 149-151, 157, 161, 175, 180, 191, 194-196, 198-200, 202-203, 212, 215, 217, 225-226, 234, 235, 238, 243, 245-246, 250, 251, 252, 260, 263, 278, 278
 Moldvai, Ștefan, protopop greco-catolic al Fărăgăului, 81, 96, 98, 110, 120, 150, 174, 175, 185, 191, 194, 199, 201, 202, 210, 212, 227-228, 228, 237, 238-239, 242, 246
 Moldvai, Vasile, preot greco-catolic din Pintic, fratele profesorului Grigore Moldvai și al protopopului Ștefan Moldvai, 87
 Molnar, „de la Cut”, 153
 Molnar, Constantin, protopop greco-catolic din Alba-Iulia, 245
 Molnar, Nicolae, avocat și proprietar român din Cluj, 333
 Molnar, Ștefan, student român din Cluj, 307
 Moore, Thomas, 112
 Moroiu, Costache, 134, 135
 Moroșan, Andrei, vezi Mureșanu, Andrei
 Moroșan, Iacob, vezi Mureșanu, Iacob
 Moroșan, Trifon, protopopul greco-catolic al Reteagului, 194
 Mumuleanu, Barbu Paris, 164
 Munteanu, Gavril, 47, 48-49, 341, 348, 391
 Munteanu, Ioan, elev blăjean exmatriculat, 221
 Mureșan, „odorbirăul”, funcționar la episcopie în Blaj, 183, 184
 Mureșanu, tânăr cleric mort în 1841, fratele lui Andrei Mureșanu, 161
 Mureșanu, Anica, „herodiada” Blajului, 75, 82, 88, 106, 297
 Mureșanu, Andrei, 114, 115, 118-119, 120, 154, 161, 162, 296, 337
 Mureșanu, Iacob, 13, 13, 18, 39, 49, 52, 125, 154, 162, 242, 281, 283-284, 316, 319, 326, 327, 328, 332, 335, 365, 366, 377, 381, 384
 Murgășianu, Scarlat, 52
 Murgu, Eftimie, 4-5, 129, 132, 134, 135, 151, 162
 Murguleț, Ileana, soția lui Eudoxiu Hurmuzachi-senior, mama fraților Hurmuzachi, 309
 Mușlea, Candid C, 97
 Mușlea, Ion, 47, 71, 329
 Muller, Friedrich, istoric sas din Transilvania, 319

N., pseudonimul unui autor neidentificat, 209
 Nădasdy Ferencz, cancelar aulic al Transilvaniei la Viena, 360, 369, 372-373, 373-374, 376, 380, 383
 Nagy Pal, publicist ungar, 208
 Nagyaytai Kovács, istoric maghiar din Transilvania, 276, 282
 Namesi Istvân, actor maghiar, 266
 Napoleon, 42, 285
 Năsturel, Udriște, 232
 Neagoe, Ștefan, 132, 162
 Neamțu, Gelu, 55
 Negruțiu, vezi Negruzzi, Costache
 Negruzzi, Costache (vezi și Negruțiu), 143, 144, 147, 271
 Nemeș János, grof din Transilvania, deputat la Viena, 374
 Nemeș, Ioan, avocat din Sibiu, 341
 Nemeș, Ioan, canonic din Blaj, 120, 144, 146, 147, 162, 168, 206
 Nemeș, Vasile, dascăl blăjean, director al Școlii de normă, 260, 262
 Nemeth, Wilhelm, librar din Brașov, 10, 87, 88, 123, 125, 133, 134, 139, 140, 270, 328, 328
 Nemethy, Nemethi, vezi Nemeth Wilhelm, librar și editor din Brașov
 Nendwich, negustor din Sibiu, 338, 342
 Netea, Vasile, 29, 39, 47-48, 52, 71, 81-82, 101, 144, 250, 348
 Neugeboren, Karl, cărturar sas din Transilvania, 230, 232
 Nica, Dimitrie, 281
 Nica, Gheorghe, negustor din Brașov, 83, 84
 Nicola, Matei, „advocatul din Alba-Iulia”, 59
 Nicolaid, Al. D., avocat din Craiova, 62, 63
 Nicolau, din Brașov, 283
 Nicolau, Măria, 313
 Nicopol, Ștefan, din Oltenia, 51
 Niculae, pseudonimul unui autor neidentificat, 399
 Nohili, Iovian, vicar greco-catolic al Hațegului, 3, 11, 11
 Nopcea, Francisc, 374
 Nyatul, personaj neidentificat, 153

Oceanu, Marin C, din Oltenia, 51
 Odobescu, Alexandru, 71, 354 – 355
 Olosoaia, personaj din Blaj, 87—88
 Oltean, vezi Alutan, Constantin
 Olteanu, C, din Craiova, 51
 Olteanu, Fulvia, domnișoară din Craiova, 66
 Olteanu, Ioan, episcop greco-catolic al Lugojului, 353
 Olteniceanu, Constantin; bibliograf și om de cultură, 213
 Olteniceanu, Constantin (vezi și Orbul), bibliofil și mecenat din Țara Românească, 3

Om din fabrică, pseudonimul unui autor neidentificat, 228
Opriș, personaj neidentificat, 348
Orășanu, George, 64
Orbul, vezi Olteniceanu, Constantin
Orghidan, Ana, membră în Comitetul Reuniunii femeilor române din Transilvania, 317
Orghidan, Rudolf, 10, 49, 83, 84, 92, 95, 97-98, 99-100, 100,120, 286-287, 287

P

P., pseudonimul lui Augustin Pop, 113
P., pseudonimul lui Vasile Pop, 125 – 126, 132
P., pseudonimul canonicului Arsenie Popovici, 212
P., pseudonimul lui Ioan Popovici, negustor român din Viena, 227
P., pseudonimul lui Ioan Heliade Rădulescu, 347—348, 348
Pann, Anton, 126, 130
Pantazi, negustor din Brașov, 298
Pap, Alexandru, vezi- Papiu Ilarian, Alexandru
Pap, Josephus, vezi Pop, Iosif, profesor din Blaj
Papadopol, Paul, 71
Papadopol, Grigore, profesor de la Colegiul Sfintul Sava, 226, 229
Papfalvi, Constantin, III, VIII, 1-8, 10-11, 10, 12, 13-15, 14-15, 17-18, 18-23, 20-24, 26-28, 26-27, 30-35, 31-32, 34, 54, 69, 97, 106, 161, 209-210, 234, 235, 245, 260, 273, 339, 341, 406
Papiu Ilarian, Alexandru, 4, 15, 17, 40, 65, 66, 70, 170-171, 301, 302-304, 306, 307-308, 318
Papp Jozsef, scriitor și pedagog maghiar din Transilvania, 271, 282
Pascal, Emil, 400
Pascu, Ștefan, III, VI, 29, 64
Pataki, „oligarh și despot”, 37
Pauleti, Nicolae, scriitor și folclorist transilvănean, 25
Pauleti, Vasile, protopop greco-catolic din Roșia de Secaș, 246
Pavai, librar transilvănean, 270
Pavel, Sfintul, 399, 400
Păcățian, Teodor V., 29, 173, 333-334, 336, 339, 341, 343, 346, 358, 360, 364, 369, 374, 378, 391
Papuc, Grigore, tatăl lui Constantin Papfalvi, 1
Păclișanu, Zenovie, 71
Pechy, Emanuel, comisar regal în Transilvania, 361 – 362, 400, 401, 404
Perczell Mor, revoluționar ungar la 1848 – 1849, 27
Perpessicus, 126
Pervain, Iosif, III, 81-82, 93, 97, 100-101, 108, 112-114, 120, 137, 143, 147, 152, 157, 209
Peșicu, Gheorghe I, avocat din Craiova, 52, 53
Petranu, Coriolan, 39
Petrino, Petru, soțul Eufrosinei Hurmuzachi, 309
Petrovici, Ioan, student român din Cluj, 307
Petru, Sfintul, ca primul papă al Romei, 285

Petruța, Efrem, 95
Pinciu, Ioan, notar comunal, cenzor al ASTREI, 341
Pinciu, Ștefan, elev blăjean exmatriculat, 221
Piru, Alexandru, 132
Pitiș, Voina, preot din Brașov, 93—95, 97
Pius al IX-lea, papă, 47, 285, 286
Plâgiano, Alexandru, 325
Plautus, Titus Maccius, 89
Plecker, Joseph, consilier aulic la Viena, 364
Pleșoianu, Grigore, 124, 129, 132
Poenaru, Petrache, 131, 164, 165, 224, 353
Polizu, George, 347, 348
Polverejan, Șerban, 30
Pop, „frații din Iași și Rusia”, 161
Pop, preot în Dezmir, 1
Pop, Alexandru, student teolog din Blaj, 221
Pop, Andrei Liviu, canonic din Blaj, 191, 264, 266, 268-269, 294, 297
Pop, Augustin, 113, 138, 305, 305, 336-337, 337
Pop, Efrem, profesor din Blaj, 94
Pop, Emil, 36-38
Pop, George, funcționar român din Blaj, 341, 341
Pop, Grigore, intelectual român din Miercurea, 376
Pop, Ioan, administrator de moșie în Oltenia, 56
Pop, Ioan, căpitan din Alba-Iulia, 137
Pop, Ioji, vezi Pop, Iosif, profesor din Blaj
Pop, Iosif, profesor din Blaj, 76, 76, 83, 84, 85-87, 88, 96, 149, 150-151, 150-151, 151, 172, 174, 179, 180, 180, 188, 191, 197, 198, 206-207, 209, 211, 215, 217-220, 217, 218, 222, 226, 229-230, 231, 233, 233, 235-236, 237, 238, 238, 251-252, 252-253, 255, 354, 355
Pop, Luisa, fiica lui Vasile Pop, 142
Pop, Macedon, 99, 138, 381, 384, 385
Pop, Samuil, profesor din Blaj, 99
Pop, Sigismund, 4, 267, 267
Pop, Ștefan, student teolog din Blaj, 221
Pop, Teodor, paroh greco-catolic din Suciul, 240
Pop, Teodor, student din Blaj, 162
Pop, Vasile, vezi Popp, Vasile Ladislau
Pop, Vasile, doctorul și scriitorul, 11, 12, 24, 106, 119, 120, 123-124, 125-126, 128, 131-132, 138, 141-142, 143-144, 146-147, 171-172, 172-173, 173, 213, 216, 216
Pop, Zenovie, Constantin, baron român, 371, 374
Pop de Uifalău, Teodor, profesor din Blaj, 2, 168
Pop Lászlo, Gavril, 207, 210
Pop Selăgean, Iosif, vezi Popp Szilágyi, Iosif, episcop de Oradea
Popa, Georgiu, „pedelul gimnaziale” din Blaj, 50
Popasu, Chiriac, 56, 57 – 58
Popasu, Ioan, 85, 88, 122-123, 149, 174, 175, 281, 341, 356, 363, 364, 376, 381

Popea, Nicolae, 66, 68, 241, 376
 Popeangă, V., 177
 Popescu, Gheorghe, bibliograf român, 354, 355
 Popescu, Ioan, profesor din Blaj, 328, 329, 331, 341, 341
 Popescu-Gogan, Petre, 126
 Popovici, profesor din București, 164
 Popovici, Arsenie, canonic din Blaj, 76, 162, 168, 170, 207, 209-210, 215, 217, 231, 231, 233-234, 235, 236, 248, 250
 Popovici, Dimitrie, 83, 108, 112
 Popovici, Ioan, negustor român din Viena, 211, 213, 224, 227, 227, 229
 Popovici, Johann, vezi Popovici, Ioan, negustor român din Viena
 Popovici, Servian, 376
 Popovici Barcianu, Sava, 341
 Popp, Vasile Ladislau (vezi și Pap, Papp, Basilius), 20, 179, 191, 219-220, 229-230, 357, 364, 367, 369, 381, 387-388, 388-389, 391
 Popp Szilágyi, Iosif, episcop greco-catolic de Oradea, 237-239, 239, 353, 380, 382
 Poria, din Mediaș, socrul lui Ștefan Moldovan, 103
 Poruț, Paul, protopop greco-catolic al Mărgăului, 237, 238—239, 242, 246
 Poruțiu, Samuil, 304
 Poruțiu, Teodor, elev blăjean exmatriculat, 221
 Potra, George, 224
 Predescu, Eugen, 245
 Presa, Aron, profesor din Blaj, 2
 Protase, Măria, 185
 Proteus, 117
 Protopopescu, Lucia, 140
 Puffendorf, Samuil, 53
 Ptiian, Vasile, luptător Ia 1848-1849 în Transilvania, profesor și funcționar român, 221, 336, 337
 Pumne, A., vezi Pumnul, Aron
 Pumnul, Aron, 270, 275, 280, 294, 300-301, 303-304, 343
 Pușcariu, Ioan, cavaler de, (vezi și Pușcaș, Ioan), 17, 297, 298, 339, 371, 374, 378, 380-381, 385, 398-399
 Pușcaș, Ioan, vezi Pușcariu, Ioan, cavaler de

R

R., pseudonimul arhiducelui Ferdinand Măria Johann Franz Higienus Rainer, 367, 368
 R., pseudonimul lui Ioan Rusu, 125
 Racoviță, din Țara Românească, mort la 1843, 192, 211
 Radianu, Boicea, 51, 52
 Radnothi, prepozit de la Oradea, 172
 Radu, Iacob, 15, 27, 155, 174, 187
 Radu, Petru, elev blăjean exmatriculat, 221
 Rainer, Ferdinand Măria Johann Franz Higienus, arhiduce al Austriei, 357, 367, 368, 376
 Rákoczi, Gheorghe I, 136, 355, 355
 Ralet, Dimitrie, 293, 294

Ramonțai, Paul, nepotul lui Simion Ramonțai, primul beneficiar al bursei Ramonțai, 290, 291, 292
 Ramonțai, Simion, medic și mecenat transilvănean, 6-7, 22, 23, 197, 198, 203, 204, 208, 209-210, 212, 215, 218, 226, 246, 284, 291, 292-293
 Rațiu, Ioan dr., 52, 331, 332, 333, 334, 340, 348, 357, 359, 361, 368-369, 371, 374, 378, 391, 393-394, 396
 Rațiu, Ioan, profesor din Blaj, 2, 71, 180, 314
 Rațiu de Nagy-Lâk, Vasile, canonic și prepozit din Blaj, 18, 75, 77, 80-82, 82, 84-91, 94-95, 97, 97, 100, 100, 103, 104, 105, 106, 113, 114, 124, 124, 128, 128, 142, 151, 153, 154-155, 167, 169, 170, 178, 179, 180, 183, 185, 188-189, 189, 194, 196, 204, 210, 218, 220, 225-226, 259, 297
 Rechberg, contele, înalt demnitar la Viena, 333
 Retegan, Simion, 388, 391
 Revi, personaj neidentificat din Blaj, 86—87, 150
 Rhedei János, magnat liberal din Transilvania, 292
 Roji (Rozalia), din Blaj, 291
 Roman, Alexandru, 20, 348, 348, 350, 351-352
 Roman, Constantin, vezi Romanu-Vivu, Constantin
 Roman, Visarion, 340, 341
 Romanov, Iosif, librar și editor din București, 100, 101, 131, 134-135, 135, 142, 151, 163, 164, 172, 173, 196, 216, 217
 Romanu-Vivu, Constantin, (vezi și Roman, Constantin), 221
 Rosenfeld, consilier, 374
 Rosetti, C.A., 42, 135, 193, 245, 347
 Roth, August, fruntaș sas din Sibiu, consilier aulic la Viena, 291, 364
 Roth, Stephan Ludwig, 170, 260, 261
 Rousseau, Jean Jacques, 216
 Romer et Kamner, firmă de librărie din Brașov, 328, 340, 342
 Rucăreanu, N. N., 129, 132, 205, 208, 226, 229
 Rudeanu, C, 296
 Rudnyânszki Sâmuil, canonic romano-catolic din Strigoniu, 246
 Rus, vezi Rusu, Ioan, profesor din Blaj
 Russo, Alecu, 113
 Rusu, Ioan, VI, 25, 100, 110, 120, 125, 133, 134, 137, 142-143, 143-144, 148, 149-150, 155, 157, 160, 170, 171, 172, 173-174, 175, 111, 178, 179-180, 182, 185, 187, 188, 189, 191, 193, 204, 209, 215, 215, 217, 231, 277
 Rusu, Ioan V., protopop greco-catolic al Sibiului, secretar al ASTREI, 64
 Rusu, Teodor, învățător în Husmuzeu, 70
 Rrückman, P., consul general al Rusiei la București, 98

S

S., pseudonimul lui Simion Bărnăuțiu, 236, 337
 S-nu, pseudonim neidentificat, 6, 19
 S. Sândor, pseudonimul lui Alexandru Bohățel, 182
 Sacalai, Ioan, profesor din Blaj, 96, 99, 127, 133, 136, 146, 150, 175, 183, 184

Saint-Denis Evremont, Charles de, 122, 125

Salvian, Vasile, elev blăjean exmatriculat, 221

Samu, P., funcționar administrativ al episcopului Ioan Lemeni, 83, 84

Santa-Panga, 29

Sarsailă, 325

Sărac Simul, pseudonimul unui scriitor neidentificat, 147

Săulescu, Gheorghe (vezi și Theulescul), 271, 273

Scharberg, Joseph Bedeus von, 300

Schekib Efendi, emisar turc, 286

Schiessl, Georg „apothecar” în Blaj, 149, 174

Schiller, Friedrich, 132

Schmerling, Anton, ministru austriac, 364, 376

Schmidt, Conrad, comes al sașilor din Transilvania, 250, 376

Schmidt, Joseph, negustor și bancher din Sibiu, 78, 148, 150, 157, 174-175, 177, 203, 264

Schmidtberg, Joseph, pleban romano-catolic din Hunedoara, 3, 11, 12

Schrader, „fiscicul” (medicul) Comitatului Tîrnavelor, 206, 233, 233

Schuller, Johann Karl, istoric sas din Transilvania, 268, 282

Scriban, Neofit, 132

Scyla, 91

Scytovszky, Ioannes, primate al Ungariei, 24, 25

Secăreanu, Constantin, 118, 157, 158, 160, 261, 289, 317

Secăreanu, Ioan, negustor din Brașov, tatăl avocatului Constantin Secăreanu 83 84
156

Secăreanu, Măria, președintă a Reuniunii femeilor române din Transilvania, 316, 317

Secășanu, George, 64

Seche, Mircea, 48

Serb, Teodor, 4

filași, „decimatorul”, 306

Silași, Grigore, 55, 56, 175, 394, 396

Silași, Vasile, protopop greco-catolic al Becleanului, tatăl lui Grigore Silasi 133-134
135, 175-176, 175, 265, 267

Simu, Nicolae, negustor român, testator în folosul culturii românești, 194 195 196 198
204, 206, 209, 244, 249

Sina, baronul, 388

Sinai, Matei, profesor la Seminarul „Sfântul Sava”, 96

Sion, Gheorghe, 216, 254, 259, 352, 353, 355

Siu, Eugenie, vezi Sue, Eugene de

Sixt al V-lea, papă, 136

Sosmezei Săndor, pseudonimul lui Alexandru Bohățel, 182

Stamati, Iacob, 228

Stamati, Teodor, 47, 48

Stan, Apostol, 54

Stanca, Sebastian, 10

Stănescu, Emeric Basiliu, publicist și politician din Transilvania, 39

Steinhausen, din Sibiu, 295

Stenner, personaj incert, 319

Sterca Șuluțiu, Alexandru, III, V, XIII, 5-6, 19, 27, 34, 34, 39-40, 47-48, 210, 245,
313, 318, 323, 333-334, 334, 336, 339, 346, 351, 353, 356-362, 364-366, 364-366,
368, 368-369, 371, 371, 373-374, 374-375, 376, 377-378, 377-378, 380,
381, 382, 383-384, 385, 387, 387-388, 390, 391-392, 392-393, 394, 396-397,
396, 398, 399, 399-400, 401, 403, 403-404, 406

Sterca Șuluțiu, Iosif, 34, 44, 59, 61, 340, 341, 356, 365, 378

Stoian, paroh greco-catolic din Medieșel, 96

Stoica de Baci, Găvril, prepozit și profesor din Blaj, 2, 179, 180, 281

Străjanu, Mihail, 52, 59, 61, 67, 69

Sturza, D.A., 318, 332

Sturza, Gheorghe, mare logofăt al Moldovei, 309

Sturza, Mihail, domnitor al Moldovei, 132

Suciu, Coriolan, 184, 209-210, 221, 229, 231, 240, 242

Suciu, Dumitru, III

Suciu, Ioan Dimitrie, 296

Sue, Eugene de (vezi și Siu, Eugenie), 77, 201, 201, 216

Susana, „din Luduș”, logodnică posibilă a lui George Bariț, 153

Szanzslo Ferencz, episcop ungar, 208

Szekâs Ferencz, judecător din Sibiu, 67

Szentgyorgyi, „consiliarul”, 290

Szentkereszti, baroneasă maghiară de origine română, născută Florescu, 28

Szilágyi Miklos, scriitor maghiar din Transilvania, 271

Szilási, vezi Silași

Ș

Șaguna, Andrei, 39, 47, 48, 69, 271, 323, 325, 332, 334, 334-335, 339, 341, 357, 361, 364-
365, 364, 366, 372-373, 373-376, 376, 378, 379, 381-385, 382-383, 389, 391, 393,
394, 395, 396, 397, 398-399, 398, 400

Șandor, personaj neidentificat din Blaj, 91

Șandor, Atanasie, 39, 209

Șerban, diaconul, 232

Șereni, Teodor, canonic din Blaj, 167, 168, 210, 234, 245, 254, 268-269, 277, 294, 305,
305

Șincai, Gheorghe, 2, 33, 78, 117, 157-159, 158, 163, 175, 178, 187, 190, 191, 196-198,
197, 209, 260, 262

Șotropa, Virgil, 15, 309

Ștefan, Simion, 71

Ștefănescu, Gr., naturalist și geograf, 70

Șuluț, Nicolae, student român din Cluj, 307

T

T., pseudonim al lui Timotei Cipariu, 130, 132

Tarcea, vezi Tarta, Iosif, profesor din Blaj

Tarta (vezi și Tarcea), Iosif, profesor din Blaj, 180, 220

Tasso, Torquato, 273

Tătici (vezi și Tatitsch), conducătorul bulgarilor răsculați la 1841, 164, 166

Tatitsch, vezi Tătici, conducătorul bulgarilor răsculați la 1841

Tatu, Gheorghe, dascăl blăjean, urmașul lui Gheorghe Șincai în postul de director al școlilor de normă greco-catolice din Transilvania, 262

Tămaș, Clemente, preot greco-catolic din Straja, 240

Teleki Domokos, magnat liberal din Transilvania, 292

Teleki Jozsef, guvernator al Transilvaniei, 284

Tell, Christian, 57, 245

Tempea, Radu junior, 273

Teodor, Pompiliu, 144

Teodori, negustor din Brașov, 298

Tesloan, Demetriu, profesor din Blaj, 138, 140

Teutsch, Friedrich, 300

Thalmayer, negustor și librar din Sibiu, 139, 203, 219, 225, 233-234, 237, 242-243, 249, 249, 251, 268-269, 278

Theodoridis, H., publicist grec din București, 166

Theodorini, Măria, actriță, 66

Theulescu, vezi Săulescu, Gheorghe

Thierry, librar din Sibiu, 87, 88

Thomson, James, poet englez din secolul al XVIII-lea, 134

Thun, Leo, ministru austriac, 37

Tilsch, Joseph, editor și librar din Cluj, 270, 271

Tincu, Avram, fruntaș român din Sibiu, 376

Tincu Velia, Nicolae, 201, 202, 204, 295, 296-297, 296-297

Tisza Kálmán, ministru președinte al Ungariei, 392

Toma Vasiliu, Măria, membră în Comitetul Reuniunii femeilor române din Transilvania, 317

Topian, cleric din Blaj mort prematur, 96, 98—99

Toth Zoltan, I., 146

Tobben, pseudonim colectiv al unor autori români din Cluj la 1848, 307

Torok Bertalan, publicist maghiar, 8, 32, 32—33

Trandafir, Horia, 81

Trausch, Joseph, fruntaș politic și publicist sas din Transilvania, 179, 179, 197, 232, 268, 282, 296, 351

Trauschenfels, Eugen, istoric sas din Transilvania, 213, 298

Trebonie, August, vezi Laurian, August Treboniu

Trefort Agost, ministru ungar al educației, 56, 58

Trif, vezi Maiorescu, Ioan

Trifu, tatăl lui Ioan Maiorescu, 84

Turc, Vasile, protopop greco-catolic din Săcal, 246

Turcu, Ioan, protopop greco-catolic al Pogăceleii, 24, 25

Turcu, Ioan, profesor, secretar episcopal la Blaj, 23-25, 25, 91, 105, 106, 153, 155, 178,.., 179, 210, 220, 221, 230, 231, 236, 272, 273

Turturel Codreanu, pseudonim neidentificat, 56

Ț

Ț., pseudonim al lui Timotei Cipariu, 187, 187

Ț***, pseudonim al lui Timotei Cipariu, 112, 116, 119-120

Țichindeal, Dimitrie, 95, 98

Țipar, vezi Cipariu, Timotei

Țircovnicu, V., 177

Țirlea, preot greco-catolic din Teiuș, 94

U

Un bătrîn din cetatea craiului Iova, pseudonim al lui Simion Mihali-Mihalescu, 66

Un fiu al besericei române unite, pseudonimul unui autor neidentificat, 314

Urechia, Vasile Alexandrescu, 124, 135, 349

Urian, Anastasie, jurist, membru al Asociației literare din București, 245

Urss, Niklas, vezi Horea

Ursulescu, Lazăr, autor bănățean, 216, 228

V., pseudonim al lui Iancu Văcărescu, 112

V. R., personaj neidentificat, 88

Vaida, care „stăpînește mult” în Pintic, 225

Vaillant, J. A., 234

Vancea de Buteasa, Ioan, 27, 40, 174, 351, 391, 398

Vartolomei, Vasile, 194

Vasici, Pavel, 18, 20, 70, 81, 180, 194, 195, 213, 245, 245, 263, 333, 337, 341, 377, 378

Vasilco, Nico, baron român din Bucovina, 371

Văcărescu, Iancu, 112-113, 114, 116, 135

Vegezzi-Ruscalla, Giovanale, 40

Velichi, Constantin, 166

Velisar, Măria, vezi Bariț, Măria, soția lui George Bariț

Velisar, Măria, viitoarea Măria Bariț, soția lui George Bariț, 154

Verbină, L., pseudonimul lui Iosif Pervain, 93

Vergilie, vezi Virgilius, Publius Maro

Verza, Ieremia, student român din Cluj, 307

Veseli, vezi Veszely, personaj neidentificat

Veszely (vezi și Veseli), personaj neidentificat, 281, 284

Veștemian, Anton, 204, 240, 314, 326, 327, 341

Viale-Prelă, Mihail, cardinal, nunțiu papal la Viena, 320

Vida, Gherman, 198

Virgilius, Publius Maro (vezi și Vergilie), 24, 98, 106, 173, 271

Vitez, Gheorghe, elev blăjean exmatriculat, 221

Vlad de Săliște, Alois, 4—5

Vlasa Țicudi, Ilie, canonic din Blaj, 237, 238-239, 242, 246, 314

Vlăduț, Constantin, 54

Voel (Voelli), Jean, 215, 216-217

ya^sjt^ra Voina; preot din Braşov

Voltaire, Francois-Marie Arouet, 263

Vufa^oi:,1.77^{cu} ^o s u i a [^] m i t a i ^{||} d e m i t i c ^o ^ 98

Vulcan, zeul, 236

Vulcan, Iosif, 18

Vulcan, Samuil, episcop greco-catolic de Oradea, 77, 155, 174, 187

W

W ^ o f ^{S I C I L I E A B U G H I N A T M > 248}

Wesselenyi Miklos, 292, 300

Wolgemuth, Ludwig, guvernator al Transilvaniei, 15,16, 17, 149

Young, Edward, 93

Z., personaj neidentificat, 292, 293

Zâne, G., 213

Zoilus, 350, 351

f, pseudonim al lui Timotei Cipariu, 187

INDICE DE MATERII

(Instituții, scrieri, periodice,
nume geografice, evenimente istorice)

a—, autor neidentificat, *Sibii*, 30 ian. v., articol din „Gazeta de Transilvania”, 1845,
217, 218

A Bărczasăgrol, articol din „Erdelyi Hirado”, 261

Abeceul românesc, vezi *Bucoavnă*

Abeceul, vezi *Bucoavnă*

Abrud, 33, 52, 128, 303, 306, 389, 390—391

Academia de Științe din Viena, 368

Academia Română, 34, 69—70, 210, 342

Academia săsească de drepturi din Sibiu, 298

Acatistul, 230

Achner, Johann Michael, *Antiqua Musei Parisiorum Monumenta*, 232

Achner, Johann Michael, *Die Colonien und militärischen Stand-Lager der
Römer in Dacien in heutigen Siebenburgen*, 232

Achner, Johann Michael, *Die römischen Alterthümer und deutschen Bürgen
in Siebenburgen*, 232

Achner, Johann Michael, *Die römischen Inschriften in Dacien*, 232

Achner, Johann Michael și Friedrich Miiller, *Die Römischen In-
schriften in Dacien*, 319

„Acta Musei Napocensis”, 42

„Adaos la «Curierul românesc»”, 128

„Adaos la «Gazeta de Transilvania»”, 302

Adunarea de la Duminica Tomei, 301, 302, 304, 305—306, 307—308

Adunarea generală a ASTREI de la Abrud 16/28—17/29 august 1865, 389, 390

Adunarea generală din 1855 a Reuniunii femeilor române din Transilvania, 317

Adunarea Legislativă a României (vezi și Corpurile Legiuitoare), 54

Adunarea Națională de la Alba-Iulia, 1 decembrie 1918, 388

Adunarea Națională de la Blaj din 3/15 mai 1848, V, 3—4, 16, 198, 305, 308

Adunarea secuilor de la Lutița din 1848, 303

Agentia consulară austriacă din București (vezi și Canțelaria „noastră” din București), 164

Aghireș, 221, 238—239, 246

Agyagfalva, vezi Lutița

Aiud (vezi și Nagy Eny'ed), 81, 86—87, 98, 113, 145, 155, 163, 211, 213, 216, 248, 253,
261, 261, 266, 266, 269, 286, 306

A kolozsvári oláh ifjuság [Alexandru Papiu Ilarian?], *Czdfolat. (Az Erdelyi Hirado 349 szdmban kozlott „Nyilatkozatra”)*, 307

Alba Garolina, vezi Alba-Iulia

Alba-Iulia (vezi și Alba Carolina, Bălgrad), 6, 37, 45, 59, 125, 128, 135, 136—137, 148, 167, 174, 189, 190—191, 190, 232, 241, 245, 255, 263, 305, 333, 334, 336—337, 353, 355» 371, 394, 388

Albac, 64

„Albina”, ziar românesc din Pesta, 353

„Albina românească”, 254, 259, 273, 294, 294, 298, 298

Albu, Nicolae, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800—1867*, 81» 131

Alecsandri, Vasile, *Coconul Iorgu de la Sadagura*, 254, 259

Alecuș, sat din apropierea Blajului, 219, 221, 229

Alexandru Gavra, necrologul, 177

Allgemeine Deutsche Biographie, 232

Allgemeine Schulordnung fier die deutschen Normal und Trivialschulen, legiuire școlară austriacă, 140

„Allgemeine Zeitung”, 104, 138, 230, 232, 241

Almașul Mare, sat din Transilvania, 221

Amante, Enrico, *La nuova carta d'Europa in relatione colla razza latina*, 40

America, 298

„Amicul familiei”, 55, 56

„Amicul școalei”, 343

„Analele Academiei Române”, 187

„Analele Societății Academice Române”, 348—349, 353, 354

Anatol Demidoffs und seiner Gefährten Reise nach der Krim, articol din „Allgemeine Zeitung”, 105

Anglia (vezi și Anglita, Marea Britanie), 165, 217, 282

„Annales Gymnasii gr. catholici maioris Blasiensis pro Anno scholastico MDCCCLV”, 318, 330

„Annales Gymnasii gr. catholici maioris Blasiensis pro Anno scholastico MDGGGLVIII editit T. Cipariu”, 326, 330

„Anuarul Arhivei de folclor”, 250

„Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, 71, 81, 101, 163, 246

„Anuarul Institutului de istorie națională”, 83, 355, 369

„Anuarul Institutului de istorie și arheologie Cluj-Napoca”, 55, 388, 392

„Anuarul Liceului de băieți român unit « Sf. Vasile cel Mare »-Blaj pe anul școlar 1939/40”, 180, 210

Antidotul „Antidotului”, vezi -Is.-, autor neidentificat, *Dd. M. din Ungaria și Ursulescu din Titel*

Anunciuri ministeriale, Ministerul Instrucțiunii publice și al Cultelor, articol din „Monitorul”, 53

Apahida, 316

Approbatæ et Compilatæ Constitutiones, 336

„Apulum”, 275

Arad, 78, 133, 175, 177, 194, 195, 196, 204, 209, 244, 332, 376

Aranyos Gyeres, vezi Cimpia Turzii

Arătare de subscriere la o alegere a adîncului de rarețuri pentru toate duminicile, spre înmulțirea ceii deobște folositoare cunoștință la toate ramurile românești, prospectul „Foi duminicii”, 90

„Arhivul pentru filologie și istorie”, 43, 55, 55, 112, 163, 318, 343, 350—351, 351, 359

Ardeal, vezi Transilvania

Ardeleanu, I., *Oameni din Sălaj*, 356

Argetoaia, sat din județul Dolj, 56

„Arhiva Albinei pentru arheologia română și industrie”, 273

„Arhiva românească”, 158, 254, 258

„Arhiva someșană”, 15, 309

Arhivele Statului din Alba-Iulia, 187

Arhivele Statului din Cluj-Napoca, 8, 40, 42—43, 49, 81, 173, 184, 189—191, 218, 221,, 227—229, 231, 237, 239—240, 242, 245, 250, 280, 314, 339, 364

Armenopole, vezi Gherla

Arne, Thomas Augustine, *Alfred*, compoziție muzicală, 134

Aron Budai 1753—1847, articol biografic din „Gazeta de Transilvania”, 10

Aron Teodor, *înștiințare dorită*, 197

Arpătac, vezi Vilcele

Articolul dietal I din 1848 [despre uniunea Transilvaniei cu Ungaria], 346

Asociația amatorilor de teatru românesc din Brașov, 144

Asociația literară din București (vezi și Asociația pentru tipărirea de cărți românești, Soțietatea literară din București), 12, 108, 108, 112, 245, 254, 259, 260, 289

Asociațiunea Transilvană pentru literatura și cultura poporului român (ASTRA), 35, 39, 53, 61, 68, 338—339, 339, 343, 344, 345, 346, 354, 375, 389, 390

Asoțiația pentru tipărirea de cărți românești, vezi Asociația literară din București

Așei (vezi și Hesseldorf), sat din zona Mediașului, 50

Augsburg, 104, 138, 232, 241

„Aurora”, revistă manuscrisă de la Blaj, 120

„Aurora sau Zorile pentru minte și inimă”, revistă manuscrisă a studenților români de la Liceul academic piarist din Cluj, 250

„Ausland”, 104, 106

„Ausserordentliche Beilage zur Allgemeine Zeitung”, 105—106

Austria, 51, 124, 165, 206, 282, 370, 381, 387

Austria, rubrică din „Organul luminării”, 283

Austro-Ungaria, 42, 64

B

Bacaloglu, Emanoil, *Despre calendaru*, 70

Baia-Mare, 329

Bakk Endre, *1784-ben tdmadott oláh zenebonának leirása*, 7

Balâsfalva, vezi Blaj

Banat, 51—52, 132, 134, 158, 228, 254, 315, 353, 357, 386, 388

„Banatul”, 296

Banca „Albina” din Sibiu, 20

Baneiu, Axente, *Scrisori vechi. Baronul Basiliu Ladislau Popp către Iacob Mureșanu (1860—1871)*, 369

- Bandul de Cîmpie, sat din Cimpia Transilvaniei, 221
- Barac, Ioan, *O mie și una de nopți. Istorii arabicești sau Halima, Intiași data tradusă din nemțește*, 121
- Bariț, George, *Apără-ne, Doamne, de amici, că de neamici ne apărăm noi!*, 58
- Bariț, George, *Asoțiație pentru înaintarea literaturii*, 245
- Bariț, George, *Austria. Viena, Revoluției*, articol din „Gazeta de Transilvania”, 1848, 302
- Bariț, George, *Bibliografie*, 282
- Bariț, George, *Causa colonizației șvabilor din Vîrtenberga în Transilvania*, 261
- Bariț, George, *Cauzele pentru care s-au revoltat românii în an. 1784*, 64
- Bariț, George, *Călindariu pentru poporul român*, 39, 46, 47, 47, 49—51, 50, 329, 331, 337, 342, 343
- Bariț, George, *Cătră onoratul public cetitoriu*, 32
- Bariț, George, *Cătră românii transilvani!*, articol-apel din „Gazeta de Transilvania”, 1848, 305
- Bariț, George, *Către românii din Transilvania!*, manifest din 1842, 179
- Bariț, George, *Cestiuni literare românești discutate în ziarie de alte limbi*, 55—56
- Bariț, George, *Colonizația șvabilor și îndemnurile ei*, 261
- Bariț, George, *Colonizație*, 261
- Bariț, George, *Corespondenții între doi ardeleni asupra ortografii*, 111, 114, 116
- Bariț, George, *Culegere de documente istorice*, 53
- Bariț, George, *Cuvîntare școlasticească la examenul de vară în școala românească din Brașov, în Cetate*, 100, 100
- Bariț, George, *Deslușire*, articol din 1842, 182
- Bariț, George, *Despre cele douăsprezece scoale românești înființate de către împăratul Josif II în Transilvania înainte de 100 de ani*, 34
- Bariț, George, *Despre dreptul de alegere al episcopilor și mitropoliților în biserica răsăriteană ortodoxă*, dizertație manuscrisă, 318
- Bariț, George, *Dicționarul*, vezi Bariț, George și Gavril Munteanu, *Deutsch-romänisches Wörterbuch bearbeitet und indessen romänischen Theile mit etlichen Tausend Worten bereichert von Georg Baritz und Gabriel Munteanu. Dicționarul germano-român întocmit și în partea lui românească înăvuțit cu câteva mii de cuvinte de Georgiu Bariț și Gavrielle Munteanu*
- Bariț, George, *Din actele oficiale aflate între manuscriptele lui George Bariț*, 34
- Bariț, George, *Din istoria comitetului românesc*, 396
- Bariț, George, *Disertație despre scoli, pentru toți credincioșii de legea grecească din Brașov*— 82
- Bariț George, *Documente relative la procesul de la Blaș dintre anii 1843—1846*, 22
- Bariț George, *Domnul meu!*, articol din „Foaie literară” 1838, 111, 116
- Bariț George, *Dr. Vasile Pop*, 173
- Bariț George, *Episoade din viața episcopului Ioan Pop de Lemeni*, 21
- Bariț George, *Epistole anonime*, 353
- Barit George, *Gavrill I. Munteanu*, 48
- Bariț, George, *Generalul comite Kálnoki, ministru al afacerilor străine și emigranții*, 67
- Bariț, George, *Georgie Fejer*, 30
- Bariț George, *Greco-catolicismul și greco-răsăritenismul*, 14
- Barit George, *Istoria Regimentului al II-lea românesc grănicer transilvan*, 57
- Bariț, George, *Istoria transilvană*, vezi Bariț, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei...*, 69
- Bariț, George, *Literatură românească*, 12
- Barit, George, *Memorial compus și publicat din însărcinarea Conferinței generale a reprezentanților alegătorilor români, adunați în zilele din 12, 13 și 14 mai st. n. 1881, prin comitetul său esmis cu acea ocaziune*, 28, 29, 29, 41, 58, 59, 62
- Bariț, George, *Odată pentru totdeauna!*, 58
- Bariț, George, *Opiniunea publicului despre espusețiunea românească din Brașov*, 375
- Bariț, George, *Pasquiliile de la Galați contra românilor din Monarchie*, 58
- Bariț, George, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*, XIII, 34, 44, 70, 170—171, 173, 184, 250, 264, 346, 364, 369, 380—382, 391, 398
- Bariț, George, *Pentru istoricii patriei*, 276
- Bariț, George, *Pentru literatură*, articol din „Foaie pentru minte...”, 1844, 245
- Bariț, George, *Prinderea capilor revoluțiunii românești de la 1784/5*, 64
- Bariț, George, *Procesul de presă*, 67
- Bariț, George, *Programa pregătitoare pentru „comerțiu”*, 100—101
- Bariț, George, *Rămas bun!*, 34
- Bariț, George, *Răspuns serios la un cuvînt serios*, 182
- Bariț, George, *Replica*, vezi Bariț, George, *Corespondenții între doi ardeleni asupra ortografii*
- Bariț, George, *Revistă de jurnale și încă ceva*, 226, 229
- Bariț, George, *Scopul culegerii de cărți vechi*, 213
- Bariț, George, *Scrisoarea unei demoasele (coconită)*, 108
- Bariț, George, *Scrisoarea unei doamne boierese*, 108
- Bariț, George, *Scrisoarea unui aprins de iubirea literaturii*, 108
- Bariț, George, *Scrisoarea unui bărbat serios*, 108
- Bariț, George, *Scrisoarea unui bătrîn*, 108
- Bariț, George, *Scrisoarea unui cetățean neguțătoriu și econom*, 108
- Bariț, George, *Scrisoarea unui duh frumos*, 108, 126
- Bariț, George, *Scrisoarea unui patriot*, 108
- Bariț, George, *Scrisoarea unui umorist*, 108
- Bariț, George, *Secretariul Aron Budai alias Budeanu*, 20
- Bariț, George, *Sentințele de moarte și execuțiunile capilor revoluțiunii de la 1784*, 64
- Bariț, George, *Spre știința unora*, 245
- Bariț, George [?], *Școalele noastre în anul 1841*, 158
- Bariț, George, *Traducerea*, 108
- Barit George, *Trei manuscripte pentru G. Șincai*, 158
- Bariț George, *Una epistolă și un articol original scris de Simion Bărnuțiu*, 21
- Bariț George, *Urmările primei publicațiuni a lui Simion Bărnuțiu*, 21
- Bariț George și Johann Gott, *Înștiințare literară*, 103—104, 117, 119, 132
- Bariț, George și Gavril Munteanu, *Deutsch-romänisches Wörterbuch bearbeitet und in dessen romänischen Theile mit etlichen Tausend Worten bereichert von Georg Baritz und Gabriel Munteanu. Dicționarul germano-român, întocmit și în partea lui românească înăvuțit cu câteva mii de cuvinte de Georgiu Bariț și Gavrielle Munteanu*^ 47, 48, 50, 348

Bariț, Ieronim, *Frica guvernului unguresc de umbrele a trei morți vii*, 67
Baronul L. V. Popu, articol biografic, 369
Baronul Vas. L. Popp și Barițiu. *Părți din corespondența lor, privitoare la înființarea „Transilvaniei”, organul Asociațiunii și la stările de pe atunci*, 369
Basna, băile, 323
Batalionul austriac „Turani”, 255
Bátsthy Jozsef, *Magyarok emléke, a velek rokon s azon egy kormány alatt nemzetek-evel, 1526 óta*, 90, 92
Baziaș, 26
Băița, comună în județul Hunedoara, 17
Băiuș, sat în zona Lăpușului, 228
Bălcescu, Nicolae, *Opere*, 213
Băleanu, Alexandru, *O scrisoare din anul 1853 a profesorului Nișon Bălășescu către Grigore Ghica, Domnul Moldovei*, 248
Bălgrad, vezi Alba-Iulia
Bănățeanul (autor neidentificat), *Care a fost purtarea sîrbilor cu românii din Banat și din alte ținuturi?*, 56
Bănescu, Nicolae, *Correspondența familiei Hurmuzachi cu Gheorghe Bariț*, 15
Bănescu, Nicolae și V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu. Scriere comemorativă cu prilejul centenarului nașterii lui, 1811—1911*, 84, 124
Bărăție, cartier din București, 57
Bărnăușiu, Simion, *Balászfalvi iskolai ügyekrol*, 277
Bărnăușiu, Simion, *Magyar szineszet Balászfalván*, 266
Bărnăușiu, Simion, *O tocmeală de rușine și o lege nedreaptă*, 170
Bărnăușiu, Simion, *Săborul cel mare al Episcopiei Făgărașului. Prologus galeatus*, 21, 181, 181, 184
Beci, vezi Viena
Beclean, 133, 135, 175, 267
„Beilage zu den Blätter fur Geist, Gemuth und Vaterlandskunde”, 148
„Beilage zur Allgemeine Zeitung”, 232
Beiu, sat din zona Turzii, 218, 229
Beiuș, 176, 267
Beldiu, sat din Cîmpia Transilvaniei, 221
Belgia, 41, 391
Berlin, 42, 144
Bethlen, vezi Beclean
Beud (vezi și Bood), sat în zona Dejului, 133, 146, 146
Bia, sat lângă Blaj, 199, 219
Bianu, Ioan, *Timotei Cipariu*, 71
Biblia, 247, 249, 324, 325—326
Biblia adecă *Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi și ceii noao, toate care s-au tîlmăcit de pre limba elinească pre înțelesul limbii românești...* (vezi și *Biblia de la Blaj*, *Biblia lui Samuil Micu*), 231, 232
Biblia adecă *Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi și ale cei noauo leage, toate care s-au tîlmăcit dupre limba elinească spre înțeleagerea limbii rumânești...* (vezi și *Biblia de la București*, *Biblia lui Șerban*), 230, 232, 324
Biblia de la Blaj, vezi *Biblia* adecă *Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi și ceii noao...*

Biblia de la București, vezi *Biblia* adecă *Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi și ale cei noauo leage...*
Biblia de la Orăștie, vezi *Palia de la Orăștie*
Biblia de la Paris, vezi *Heliade Rădulescu*, Ion, *Biblia Sacra...*
Biblia lui Grigore al XIV-lea, 136
Biblia lui Samuil Micu, vezi *Biblia* adecă *Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi și ceii noao...*
Biblia lui Șerban, vezi *Biblia* adecă *Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi și ale cei noauo leage...*
Bibliografie, articol din „*Albina românească*” 1847, 294
Bibliografie: „*Curierul de ambe sexe*”, 209
Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), VIII—IX, 34, 60, 99, 182, 184, 187, 189—191, 204, 264, 271, 276—277, 282, 284, 287, 292, 309, 318, 332, 334, 341, 355—356
Biblioteca „Astra” din Sibiu, VIII
Biblioteca Brukenthal din Sibiu, 230
Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, 64, 126, 250, 268—269
Biblioteca diecezană din Blaj, 329
Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei, 34, 108, 187
„Biblioteca românească”, 126
Bihor, 78, 187, 353
Birk, vezi Petelea, localitate din zona Reghinului
Biroul telegrafo-poștal din București, 51—52
„Biserica și școala”, 177, 296
Bistra, localitate în Munții Apuseni, 33, 45, 245
Bistritz, vezi Bistrița
Bistrița (vezi și Bistritz), 98, 149, 228, 238—239, 309
Blaj (vezi și Blasendorf, Balásfalva), V, VIII—XIV, 1—5, 7, 10, 15—17, 15, 17, 19, 20—26, 25—27, 28, 30, 32, 33, 36—40, 42—43, 46—47, 49—50, 50—52, 54, 61, 71—72, 73—78, 75, 79—82, 81—82, 84, 88, 88—90, 90, 92—93, 93, 96, 98, 99, 101, 104, 106, 109—110, 112, 114, 115—116, 120, 121, 125, 126—127, 128, 133, 135, 135, 137, 139—140, 140, 143, 144—145, 145, 146, 148—153, 150, 154—155, 155, 157—158, 158—163, 162, 166, 167—168, 168—169, 170—171, 171, 173—174, 174—176, 177, 178, 180—181, 181, 183—184, 184—185, 186—187, 187, 190, 190—191, 192, 193, 193—195, 194, 197—198, 198—199, 200, 201—202, 204—205, 205, 207, 209—210, 210, 213, 217, 218, 219, 221—223, 224, 228—229, 229, 231, 232, 233—235, 233, 235, 237, 237—240, 238, 240, 242—243, 242, 245—246, 247—249, 248, 250, 251—253, 252—253, 255, 257, 259—260, 262, 262, 264, 265—269, 266—269, 271, 273, 274, 275—277, 278, 279, 280—281, 283—284, 284, 286, 287, 290—293, 294, 295, 297—300, 301, 302—304, 304—306, 308, 309—311, 313—317, 314, 317—318, 319, 321—327, 325—326, 329, 330—332, 334, 335—337, 337, 338—340, 339, 341, 342, 343, 344—352, 350—351, 353, 354, 355—357, 360—362, 366, 369, 374—375, 375, 377—378, 382—384, 389, 391, 392, 394—398, 396, 398—399, 400—401, 403, 404

Blaj, bătălia de la —, 61

Blaj, 19 avr. v., articol din „*Gazeta de Transilvania*” 1845, 237

Blaj, 16/28 apr., articol din „*Gazeta de Transilvania*” 1845, 235

Blaj, 18 august 1858, articol din „*Gazeta Transilvaniei*”, 323

„*Blajul*”, 309

Blasendorf, vezi Blaj

Blaș, 6 apr. v., articol din „Organul luminării”, 1848, 302
 Blaș, 8 decembrie. *Literariu*, articol din „Gazeta Transilvaniei” 1854, 324
 Blăstămul mitropolitului Iacov, vezi Stamatî, Iacob, *Un blestâm*
 „Blätter für Geist, Gemuth und Vaterlandskunde”, 10, 148, 203, 270, 270, 276, 278
Bob, Ioan, *Carte de învățătură creștinești despre deșertăciunea lumii și datorია omului în feștece stat, din ss. scriptori culese și întărite pre scurt pentru mai lesne înțelegerea și procopseala, pre limba românească așezată de preasfințitul și prealuminatul domn excelenția sa Ioan Bob...*, 223, 223, 347, 348
Bob, Ioan, *Dicționarul rumânesc, lateinesc și unguresc. Din orînduiala excelenții sale preasfințitului Ioan Bob, vlădeicul Făgărașului așezat și cu venitu casii clerului tipărit în doao tomuri*, 223, 223
 Bobilna, 284
 Bobota, sat din Silvania, 229
Bodea, Cornelia, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834—1849*, 185, 245
 Boereni, sat din Transilvania, 221
Bogdan-Duică, Gheorghe, *Eftimie Murgu*, 162
Bogdan-Duică, Gheorghe, *Kant și Cipariu*, 71
Bogdan-Duică, Gheorghe, *Belativ la G. Munteanu*, 48
Bogdan-Duică, Gheorghe, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, 82, 159, 170—171, 181, 184, 191, 193, 210, 233, 250, 266, 277
 Bohățel, Alexandru, *Czăfolat*, 182
Bohățel, Alexandru, *Komoly szo a Gazeta de Transilvaniához*, 182
Boitoș, Olimpiu, *Memoriile lui George Barițiu*, 154
Boitoș, Olimpiu, *Studii literare*, 154
 Boiul Mare, sat din Transilvania, 219, 229
Bojor, Victor, *Episcopii Diecesei gr. cat. de Gherla, acum Cluj-Gherla (1856—1939)*, 351
Boliac, Cezar, *Din poeziile lui Chesar Boliac*, 216, 217
Boliac, Cezar, *Băspuns la articolul poezie din nr. 7. Domnul meu!*, 228
 Bonzkió, localitate în Bulgaria, 164
Botezan, Ioana, *Contribuția lui Timotei Cipariu la dezvoltarea ziaristicii românești din Transilvania în preajma anului revoluționar 1848. Documente inedite*, 275
Botiș, Teodor, *Istoria Școlii normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, 111
 Botoșani, 61, 294
 33ood, vezi Beud, sat în zona Dejului
 Brad, din Munții Apuseni, 105
 Bran, 163
 Brasso, vezi Brașov
 Brașov (vezi și Corona, Cronstadt, Kronstadt, Brasso), 1—3, 5, 10, 13, 39, 46, 48—49, 50—51, 57, 80, 81—82, 84, 85, 87, 88, 90, 92, 97, 97, 109, 115, 116, 119, 121, 122, 125, 128, 134, 135, 138, 140, 140, 144—145, 147, 150, 151—152, 152, 154, 157, 158, 162, 163, 164, 165, 164—165, 167, 170, 171, 172, 173—175, 175—176, 177, 179, 181, 184, 185, 187, 190—191, 193, 194, 194—195, 196, 197, 199, 203, 206, 208, 208, 213, 219, 223, 228, 230, 232, 234, 236, 238, 241, 245, 245, 247, 248, 249—250, 252, 254, 259, 260—261, 261, 263—264, 266, 268, 269, 271, 273, 273, 276, 211, 278, 281—282, 286,

1 291—292, 296, 296, 299—300, 300, 302—303, 305, 307, 309, 313—314, 317—318, 319,
 1 320, 322—323, 328, 330, 332, 337, 341—343, 343, 364, 366, 374, 375, 377, 381, 385^
 1 395, 396, 403, 404
 I Brăila, 162, 164, 166
 | Brândză, Dimitrie, *Flora Dobrogei*, 70
 I Breazu, Ion, *Contribuții la istoria teatrului românesc din Transilvania*, 90
 I Breazu, Ion, *Literatura Transilvaniei*, 90
 Breazu, Ion, *Studii de literatură română și comparată*, 71
 ; Breazu, Ion, *Studii literare*, 72
 Breazu, Ion, *Timotei Cipariu și Italia*, 71—72
 Breazu, Ion, *Versuri populare în manuscrise ardeleni vechi*, 250
 Bruxelles, 53
 -j.' Bucerdea, sat lângă Blaj, 308
 Bruxelles, 53
 Bucium, articol din „Foaia de săptămîină din Transilvania”, 97
 Bucovna, tipăritură de Blaj, din 1838, 114, 115, 123, 130, 133, 143, 144, 156
 Bucovina, 37—39, 45, 309, 315, 357
 București, X, 10, 12, 15, 21, 29—31, 36, 39—40, 42, 46, 51—52, 53—54, 55—57, 61, 63, 63—64, 66, 71—72, 81—83, 88, 90, 93, 94, 96, 98, 101, 104, 108, 121, 124, 128, 130—131, 131—132, 134, 134—135, 137, 142, 144, 150, 152, 153, 155, 158—159, 159—160, 162—163, 164, 165—166, 170, 176, 177, 180—181, 184, 185, 187, 193, 201, 205, 209—210, 211, 213, 216—217, 222, 224, 226, 228, 232—233, 235, 245, 247, 250, 254, 257, 259, 260, 264, 266, 271, 273, 316, 325, 330—331, 332, 339, 346, 347—349, 351, 352, 353, 355
 Buda, 7, 92, 98, 168, 176, 178, 197, 217, 403
 Budapesta, 146, 184, 221, 250
 Budeanul, vezi *Lexiconul de la Buda*
 Bualat, T. G., *Din autobiografia profesorului Gavril Munteanu*, 48
 „Buletinul Universităților «V. Babeș» și «Bolyai»”, 90
 Buna, Augustin, *Constantin Papfalvi*, 1,6
 Buna, Augustin, *Constantin Papfalvi, Schiță biografică*, 1
 Buna, Augustin, *Discursuri, Autonomia bisericească. Diverse*, 1, 4, 6, 15
 Buna, Aurelia, *Parlamentul României pentru o politică externă favorabilă unirii Transilvaniei cu România (1892—1899)*, 42
 Buna, Aurelia, *Susținătorii Transilvaniei în Parlamentul României (1892—1899)*, 42

C

C. (autor neidentificat), *Blaș, 10 oct. 1857*, articol-corespondență din „Gazeta Transilvaniei”, 19
 Cairo, 312
Calendariu pe anul de la Hristos 1852. întocmit pe gradurile și clima Țării Ungurești, a Ardealului, Bănătuului precum și a Țării Românești și a Moldovei, 48
Calendarium novum et vetus ad Annum bissextilem MDCCCXXXVI [1836]... in usum M. Principatus Transilvaniae, 99

Camera inferioară a Parlamentului suprem al Imperiului austriac, 374
 Camera legiuitoare a Transilvaniei, vezi Dieta Transilvaniei
 Camera Superioară a Parlamentului suprem al Imperiului austriac, 360, 374
 Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena (vezi și Cancelaria de Curte), 42, 261, 363, 364—365, 372, 373, 381, 383, 394, 397
 Cancelaria de Curte, vezi Cancelaria aulică a Transilvaniei din Viena
 Cancelaria episcopescă din Blaj, 189, 220, 244
 Cancelaria metropolitană din Blaj, 321
 Cantemir, Dimitrie, *Divanul sau gilciava înțeleptului cu lumea*, 120
 Canțelaria „noastră” din București, vezi Agenția consulară austriacă din București
 Capitulum greco-catolic din Blaj, 5, 23, 40, 80, 85—86, 100, 154, 168, 169, 170, 174, 180, 188—189, 206—207, 209—210, 212, 215, 235, 238, 239—240, 244, 300, 303, 306, 310—312, 313—314, 338
 Capitulum greco-catolic din Gherla, 385
 Capitulum greco-catolic din Oradea, 186
 Caracal, 59, 60—61, 62
 Caransebeș, 88
 Carantina cezaro-crăiască de la Timișul de Jos, 81
 Carantina cezaro-crăiască de la Turnul Roșu, 161
 Carpați, 16, 36, 40—41, 43, 52, 61, 63, 67, 67, 185, 216, 318, 327, 339
 „Carpații”, ziar din Craiova, 42, 62, 63, 65
Cartea ce se cheamă Evanghelie cu învățatură deîn tuspatri evangheliștii aleasă și deîn multe dumnezeiești scripturi... (vezi și *Evanghelia cu învățatură a lui Coresi*, *Cazania din Brașov*), 231, 232
 Cartoian, Nicolae, *Cărțile populare în literatura românească*, 121
 Casa Senatului din Brașov, 299
 Casina din Brașov, 302
 Catalan, Eugene Charles, *Elements de geometrie*, 54
 Catalan, Eugene Charles, *Manuels des aspirantes au baccalaureates sciences et des candidats à Vecole polytechnique*, 54
 Catalan, Eugene Charles, *Trăite elementaire de geometrie descriptive*, 54
Catalogul espusețiunii românești deschise în 28)16 iuliu 1862, 375
 Catechism, tipăritură de Blaj din 1838, 114, 115, 123, 139
 Catechismul calvinesc de la 1642, 354, 355
 Catechismul unirei, 330
 Catedrala greco-catolică din Blaj, 174
Catechismul calvinesc impus clerului și poporului românesc sub dominația principilor Georgiu Rdkoczi I și II. Transcris cu litere latine după edițiunea II tipărită în anul 1656, însoțit de una excursiune istorică și de un glosariu, 355, 355
 Catullus, Caius Valerius, *Poezii*, 150
 Cazania de la Brașov, 136
 Cazania de la Govora, vezi *Evanghelie învățătoare sau cazanie...*
 Cazania din Brașov, vezi *Cartea ce se cheamă Evanghelie cu învățatură...*
 Cazari de moarte, articol din „Observatoriul”, 61
 Căian, Demetriu junior, *Teologia dogmatică*, 2
 Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, 97
 Călugăreni, monumentul de la—, 275

Cămara, vezi Tezauriatul Transilvaniei
 Cătina, sat din Cîmpia Transilvaniei, 24, 33
 Cenade, sat în zona Mediașului, 61, 236
 Centenarul Răscoalei lui Horea 1884, 63, 65, 66, 67
 „Cercetări filozofice”, 229
 Cernaucă, moșia familiei Hurmuzachi din Bucovina, 309
 Cernăuți, XII, 15, 39, 48, 308
 Cerneți, 84, 92, 92, 96, 124
 Cetatea de Baltă, 381
 Cheneziaurile, vezi Găal Lászlo, *Vizsgálodás az erdelyi kenezsegekrol...*
 Cheresteșiu, Victor, *Adunarea Națională de la Blaj*, 303
 Cheșianu, Ambrosiu, *Istoria naturală și Muzeul de la scoatele din Blaș*, 36
 Cheșianu, Ambrosiu, *Raport despre instituttele de învățămînt greco-catolice din Blaș: Gimnasiul superior, Institutul pedagogic, Școala de aplicație și Școala de fete pe anul scolastic 1901—1902*, 36
 Chindriș, Ioan, *Al. Papiu Ilarian și Academia Română*, 348—349, 355
 Chindriș, Ioan, *Modalități pașoptiste în cultura românească. Ideologia istorică a lui Alexandru Papiu Ilarian*, 250, 307
 Chindriș, Ioan, *Prima scrisoare a lui George Bariț*, 259
 Chindriș, Ioan, *Timotei Cipariu vilegiaturist*, 73
 Chindriș, Ioan, *Un memorial de călătorie al lui Timotei Cipariu*, 72
 Chindriș, Ioan și Kovács Ferenc, *George Bariț magyar levelezese*, 10, 31, 195
 Chinezu, Emanoil, *Constituirea României reintegrată sau schiță pentru o constituțiune în România*, 53
 Chinezu, Emanoil, *Lettre d'un paysan du Danube à un russe. Reponse à la lettre de monsieur Alexandri, publiee dans le journal de Bruxelles „Le Nord”*, 53
 Chinezu, Emanoil, *Liberalismul și istoria lui la românii de la Dunăre*, 53
 Chinezu, Emanoil, *Tablou istoric al diplomației. De la originea echilibrului european pînă în zilele noastre (1846). Precedat de principalele definițiuni ale științei, de raporturile mutuale și de interesele respective ale staturilor, de cornițele de Garden, vechi ministru resident*, 53
 Chinteni, sat lingă Cluj, 334
 Cibinium, vezi Sibiu
 Cincu Mare, 287, 289
 Cincu Mare, mai, articol din „Organul luminării” 1847, 289
 Cioran, Emilia n, Aron de Budai, 10
 Cipariu, Timotei, *Abecedariu românesc cu litere latinești, pentru deprinderea pruncilor la cetire, împreună cu rogațiuni și învățatură creștinească și cu una ortografică pre scurt*, 337, 337, 342
 Cipariu, Timotei, *Acte și fragmente latine românești pentru istoria besericei române mai ales unite*, 324, 330
 Cipariu, Timotei, *Ad Tabulas ceratas*, 318
 Cipariu, Timotei, *Albina și vioreaua*, 72
 Cipariu, Timotei, *Austria, Viena 15/27 dec. 1846*, articol din „Organul luminării”, 291

Cipariu, Timotei, *Blaj*, 30 aprilie, articol din „Gazeta de Transilvania” 1843, 185

Cipariu, Timotei, *Blaj*, 24 apr. c.v., articol din „Gazeta de Transilvania”, 1845, 238

Cipariu, Timotei, *Blaj*, 1 mai v., articol din „Gazeta de Transilvania” 1845, 239

Cipariu, Timotei, *Blaj*, 15 mai v. *Adunare de protopopi*, articol din „Gazeta de Transilvania” 1845, 242

Cipariu, Timotei, *Blaj*, 9 apr. v., articol din „Gazeta de Transilvania” 1846, 261

Cipariu, Timotei, *Blaș*, 10/22 august v. 1854, 313

Cipariu, Timotei, *Blaș*, 18/30 octobrie, articol din „Gazeta Transilvaniei” 1855, 320

Cipariu, Timotei, *Blaș*, 14 septembrie 1858, articol din „Gazeta Transilvaniei”, 325

Cipariu, Timotei, *Blaș*, 19/31 dec. 1858. *Domnule redactori*, articol din „Gazeta Transilvaniei”, 327

Cipariu, Timotei, *Blaș*, 4/16 noiembrie 1860, articol din „Gazeta Transilvaniei”^{*} 334, 336

Cipariu, Timotei, *Caracterul unui nobil englezesc*, 111

Cipariu, Timotei, *Catechism*, 337, 342

Cipariu, Timotei, *Călătorie în Muntenia la 1836*, 72, 98

Cipariu, Timotei, *Cîntec de leagăn*, 72

Cipariu, Timotei, *Compendiu de gramateca limbei române*, 205, 309, 313, 330[^] 337, 337, 342

Cipariu, Timotei, *Correspondenții între doi ardeleni asupra ortografiei*, 12, 108

Cipariu, Timotei, *Crestomația sau analecte literare din cărțile mai vechi și nouă românești, tipărite și manuscrise, începînd de la secolul XVI pînă la al XIX, cu notiță literarie*, 324, 326—327, 329—330

Cipariu, Timotei, *Critica și redactorii*, 275

Cipariu, Timotei, *Cuvînt înainte la Extract de ortografie cu litere latinești, pre temeul limbii și ortografiei bisericești și osebiria dialectelor, precum s-au urmat de la 1835 în Tipografia din Blaj*, 157

Cipariu, Timotei, *Cuvînt la inaugurarea Asociațiunei rom. trans. în IV nov* MDCCCLXI, apărut în contra unei critice*, 339

Cipariu, Timotei, *De Re literaria Valachorum*, 326

Cipariu, Timotei, *Descriere [...] cu animadversii*, articol pierdut, 111, 112

Cipariu, Timotei, *Dicționarul*, lucrare nerealizată, 328

Cipariu, Timotei, *Dintre Tîrnavi*, 1 august, articol din „Gazeta de Transilvania” 1843, 193

Cipariu, Timotei, *Dintre Tîrnavi*, 2/14 iulie, articol din „Gazeta de Transilvania” 1844, 200

Cipariu, Timotei, *Dintre Tîrnavi*, 3/15 oct., articol din „Gazeta de Transilvania” 1844, 202, 204

Cipariu, Timotei, *Dintre Tîrnavi*, 18/30 mar., articol apărut cu titlu schimbat, vezi Cipariu, Timotei, *Sibii*, 5 apr., articol din „Gazeta de Transilvania” 1845

Cipariu, Timotei, *Dintre Tîrnavi*, 26 ian., articol din „Gazeta Transilvaniei” 1845, 213

Cipariu, Timotei, *Dintre Tîrnavi*, 4 septembrie, n., articol din „Gazeta Transilvaniei” 1858, 325

Cipariu, Timotei, *Disertația*, vezi Cipariu, Timotei, *însemnări filologice cu privire la cele din nr. 27 a Foi. Domnule redactor!*

Cipariu, Timotei, *Disertațiune despre începutul românilor*, 324

Cipariu, Timotei, *Domnule redactor!* (vezi și Cipariu, Timotei, *Slavonismurile*), articol din 1838, 112, 113, 114, 118, 120., 122

Cipariu, Timotei, *Ecloga*, 90, 145

Cipariu, Timotei, *Elegia*, 163

Cipariu, Timotei, *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi*, 330

Cipariu, Timotei, *Elemente de poetică, metrică și versificațiune*, 125

Cipariu, Timotei, *Epistolar*, 71

Cipariu, Timotei, *Ex Tabulis ceratis ineditis novissime Abrudi in Transilvania*, 318

Cipariu, Timotei, *Extract de ortografie cu litere latinești, pre temeul limbii și ortografiei bisericești și osebiria dialectelor, precum s-au urmat de la 1835 în Tipografia din Blaj*, 156, 157, 159, 161

Cipariu, Timotei, *Fragmentum Tabulae ceratae*, 318

Cipariu, Timotei, *Gramatică latină*, 330

Cipariu, Timotei, *Gramatica limbei române. Partea I. Analitică*, 349, 350, 355

Cipariu, Timotei, *Gramatica limbei române. Partea II. Sintetică*, 353, 354, 355

Cipariu, Timotei, *Gramatiștii și ortografiștii români*, 112

Cipariu, Timotei, *Instalațiunea metropolitului de Alba-Iulia, ținută în Blaș la a. 1855, 16/28 octobrie*, 320

Cipariu, Timotei, *Istoria sintă sau biblică a Testamentului Vechi și Nou, pentru începători*, 324, 330, 337, 337, 342

Cipariu, Timotei, *însemnări filologice cu privire la cele din nr. 27 a Foi. Domnule redactor!* (vezi și Cipariu, Timotei, *Disertația*), 200, 201

Cipariu, Timotei, *Jurnal*, 73, 134—135

Cipariu, Timotei, *Lord Byron*, 111

Cipariu, Timotei, *Măriuța*, 72

Cipariu, Timotei, *Mintea și puterea*, vezi Cipariu, Timotei, *Mintea tîria*

Cipariu, Timotei, *Mintea — tîria*, 131, 133, 136, 161, 226, 229

Cipariu, Timotei, *Muierile din Damasc*, 111

Cipariu, Timotei, *Notița literarie*, 326—327, 329, 329

Cipariu, Timotei, *Notiție [la romanul lui Eugene de Sue, Evreul neadormit]*, 200—201, 201

Cipariu, Timotei, *CConnel și legile pentru săraci*, 111

Cipariu, Timotei, *Pescariul (după Goethe)*, prelucrare poetică, 130, 132

Cipariu, Timotei, *Planum et scopus Ephemeridum ecclesiastico-politico-literaliun Valachico idiomate et caractere latino-slavico cura Societatis*, 275

Cipariu, Timotei, *Poezia arabilor*, lucrare necunoscută, 131

Cipariu, Timotei, *Poezie*, vezi Cipariu, Timotei, *Poezie și versificațiune*

Cipariu, Timotei, *Poezie și versificație*, articol nepublicat, 122, 125, 129—130, 133, 136, 139, 159, 161, 226

- Cipariu, Timotei, *Poezii*, 72
- Cipariu, Timotei, *Portarea de bună cuvenență între oameni*, 309, 313, 330
- Cipariu, Timotei, *Principia de limbă și scriptură*, 278, 280, 324, 345
- Cipariu, Timotei, *Beflecții nepretenzive a unui ardelean asupra regulilor „Societății literare din București*, 1908
- Cipariu, Timotei, *Beflexii asupra ortografiei d-lui Pop. Domnule redactor t* 132 137—138, 140, 173
- Cipariu, Timotei, *Sibii*, 5 apr., articol din „Gazeta de Transilvania” 1845 (vezi și Cipariu, Timotei, *Dintre Tîrnavi*, 18/30 mar., articol apărut cu titlul schimbat), 227
- Cipariu, Timotei, *Sibiu*, 27 febr., articol din „Gazeta de Transilvania” 1845, 21&
- Cipariu, Timotei, *Slavonismurile*, vezi Cipariu, Timotei, *Domnule redactori*, articol din 1838
- Cipariu, Timotei, *Statul Irlandei*, 111
- Cipariu, Timotei, *Subscriptiones Tabulae ceratae prius editae*, 318
- Cipariu, Timotei, *Sunet*, 115, 116
- Cipariu, Timotei, *Superstiții din peninsulă*, 111
- Cipariu, Timotei, *Știința S. Scripturi*, 309, 313, 330
- Cipariu, Timotei, *Table cerate*, 318
- Cipariu, Timotei, *Teatru unguresc în Blaj*, 266
- Cipariu, Timotei, *Temeiul*, capitol din *Extract de ortografie cu litere latinești, pre temeiu limbii și ortografiei bisericesti și osebirea dialectelor, precum s-au urmat de la 1835 în Tipografia din Blaj*, 157
- Cipariu, Timotei, *Thomas Moore*, 111
- Cipariu, Timotei, *Țara slobozeniei*, 111
- Cipariu, Timotei, *Uniunea Transilvaniei cu Ungaria*, 303, 308
- Cipariu, Timotei, *Vocabulariu de numele plantelor transilvane, românesc, latinesc (după sistema lui Linne, L) nemțesc și unguresc*, 328, 329
- Cipariu, Timotei, *Vocabularul botanic*, vezi Cipariu, Timotei, *Vocabulariu de numele plantelor transilvane...*
- Cipariu, George, *Mărturii documentare despre starea de spirit și politica românilor ardeleni (septembrie 1865—mai 1867)*, 392
- Cisnădie, 365
- Ciucudiul de Cîmpie, sat lângă Turda, 98
- Ciufud, sat lângă Blaj, 209
- Ciumăfaia, sat în Cîmpia Transilvaniei, 209
- Ciumbrud, sat lângă Aiud, 98
- Cîmpeni, 45
- Cîmpia Libertății din Blaj, 5, 16—17, 76, 369
- Cîmpia Transilvaniei, 74, 334
- Cîmpia Turzii (vezi și Ghirișul Arieșului, Aranyos Gyeres), 98, 146, 276
- Cîmpul Vinerii, monumentul lui Pavel Chinezu de la —, 275
- Cîmpulung Muscel, 132
- Cîntare în Hunedoara la 19 aprilie [1838]*, 125
- Cîntarea la depunerea jurămîntului homagial din partea clerului greco-catolic al Ardealului» în 2 iulie, Blaș*, 135
- Çițcău, sat în zona Dejului, 238, 240, 246
- Ciaudiopole, vezi Cluj
- Cloșca, 67
- Cluj (vezi și Ciaudiopole, Klausenburg, Kolozsvar, Cluj-Napoca) VI, 1—2, 7, 10, 18, 22, 24, 25, 30, 35, 37, 41, 43, 55, 56, 59, 64, 66, 67, 68—69, 69, 71—73, 78, 82—83, 84, 87, 90, 96, 98, 108, 112, 118, 126, 130, 133, 137, 142, 144, 145, 146, 151, 163, 167, 168, 171, 173, 175, 176—177, 178, 182—184, 186, 194, 197, 200, 209—210, 211—212, 213, 217, 221, 223, 238, 241, 245, 248—250, 250, 262, 266, 270, 271, 272, 273, 276—277, 282, 282, 284, 286, 292—293, 294, 299—300, 300, 302—303, 304, 306, 307, 316, 333, 334, 348, 358—359, 362, 369, 375, 376, 383, 388, 399, 400, 401, 403—404
- Cluj-Napoca, vezi Cluj
- Coîntelegerea pregătitoare pentru expozițiunea națională din Brașov, în 28/16 iuliu 1862*, 343—344, 375
- Cojocna, localitate lângă Cluj, 33, 50
- Colegiul „Sfintul Sava” din București, 98, 134—135, 162, 165, 193, 224, 296
- Coțentina, cartier din București, 164—165
- Comandamentul cezaro-crăiesc de graniță de la Turnu Roșu (vezi și Rothenthurmer Grânz Commando), 81
- Comandamentul militar suprem al Transilvaniei, 81
- Comisia permanentă, vezi Comitetul permanent ales la Conferința Națională din Sibiu 1/13 — 4/16 ianuarie 1861
- Comitatul Alba Inferioară, 19, 306, 307, 340, 385
- Comitatul Albei Superioare, 340
- Comitatul Bihor, 197
- Comitatul Cetatea de Baltă, vezi Comitatul Tîrnavelor
- Comitatul Cojocna, 180, 213, 340, 341
- Comitatul Crasna, 357, 380, 388
- Comitatul Dăbîca, 329, 340, 341
- Comitatul Hunedoara, 11, 21, 46, 341, 359
- Comitatul Satu-Mare, 147
- Comitatul Solnocul de Mijloc, 357, 380, 388
- Comitatul Solnocuii Interior, 180, 379, 381
- Comitatul Tîrnavelor (vezi și Comitatul Cetatea de Baltă), 340, 341, 359
- Comitatul Turda, 25—26, 213, 340, 359
- Comitatul Zarand, 357, 380, 388
- Comitetul Central al Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura poporului român, 44, 51—52, 64, 339, 341, 343
- Comitetul filial din Blaj al Reuniunii femeilor romane din Transilvania, 317
- „Comitetul lui Fekete de la 1866”, provocare la adresa lui Ioan Fekete Negruțiu din partea activiștilor transilvăneni, 395, 396
- Comitetul opidan din Blaj, 28
- Comitetul permanent ales la Conferința Națională din Sibiu, 1/13 — 4/16 ianuarie 1861, 358—359, 361, 366, 368, 376, 376, 396
- Comitetul Societății „Carpații români”, 63, 65
- Comșa, Nicolae, *Dascălii Blașului*, 36, 52, 90, 180, 210
- Conachi, Costache, *Au sosit acum, văz, ceasul*, 126
- Conachi, Costache, *Opere*, 126
- Conachi, Costache, *Scrieri alese*, 126

Coneiliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș din 5—14 mai 1872, 353

Coneiliul provincial prim al Provinciei bisericești greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș ținut în anul 1872. Concilium provinciarum primum Provinciae Ecclesiasticae graeco-catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis celebratum Anno 1872, 353

„Concordia”, 54, 393—394, 399, 399

„Confederația latină”, vezi „La Confederazione latina”

„La Confederazione latina” (vezi și „Confederația latină”), 40, 41, 58

Conferința mixtă regnicolară de la Alba-Iulia din 11 februarie 1861, 333, 336, 358, 365

Conferința Națională de la Sibiu din 1/13 — 4/16 ianuarie 1861, 333, 336—337, 343, 358, 365, 365—366, 368—369, 376, 378, 395

Conferința Națională de la Sibiu din 7/19 — 11/23 aprilie 1863, 360, 378, 380, 380—381, 383, 383, 385

Congresul Național de la Sibiu din 1/13 — 4/16 ianuarie 1861, vezi Conferința Națională de la Sibiu din 1/13 — 4/16 ianuarie 1861

Consiliul de miniștri al Principatelor Unite, 347

Consistoriul delegat de la Blaj din septembrie-octombrie 1845, 246, 250

Consistoriul greco-catolic din Blaj, 28, 81, 91, 94, 97, 99—100, 100, 105, 123, 147, 170, 171, 173, 190, 191, 196, 198, 204, 207—208, 210, 215, 217, 219—220, 226, 230, 231* 241, 256, 262, 267, 268—269, 277, 279—280, 301, 315, 338, 340, 399

Consistoriul neunit din Sibiu, 10, 171, 304—305

Consistoriul primațial de la Strigoniu, 246, 249

Consistoriul (ședința) de la Blaj din 25 martie 1844, 255

Consistoriul (ședința) de la Strigoniu din 26—27 martie 1846, 250

Constantini Papfalvi Canonici et Capitulari Praepositi, Anno salutis 1804° nati, die [20] mensis [Decembre] Anni [1829] defunxi hic condebantur fragiles exuviae Ora refrigerium> inscripția mortuară a lui Constantin Papfalvi, 8

Constantinopol (vezi și Țarigrad), 98, 164, 164, 169

Constanța, 54

Consultațiunea din Bălgrad, vezi Conferința regnicolară de la Alba-Iulia

Convențiunea, 330

„Convorbiri literare”, 61, 271

Copenhaga, 64

Coranul, 161

Coresi, Diaconul, *Evanghelia cu filc*, 326

Coresi, Diaconul, *Pravila*, 326

Coresi, Diaconul, *Psaltirea*, 326

Coresi, Diaconul, *Tetraevanghelul*, 326

Coresi, Diaconul, *Tilcul evangheliilor*, 326

Corfu, 367

Cornea, Paul, *Originile romantismului românesc*, 72, 201

Corniște, sat în Hațeg, 25

Coroana Sfintului Ștefan, imperiu utopic al Ungariei, 387, 401

Goroiu, Nicolae, „*Noaptea carpatine*” ale lui I.C. Drăgescu. O mică amintire, 55

Corpurile Legiuitoare, vezi Adunarea Legislativă a României, 54

Costache, Veniamin, *Peatra scandatei sau lămurire despre începutul și pricinile adevărate ale schismei și neînțelegerii ămbelor biserici, de răsărit și apus, cu arătarea celor*

cinci deosebiri de căpetenie și traduse în limba românxesci de smeritul Veniamin Costachi, 223, 224, 254

Costache, Veniamin, *Pidalion sau cirna corăbiei înțelese a catolicești și apostolicești Biserici a ortodoșilor. Traduse din grecește în românește de înalt preosfințitul prin mitropolit chir Veniamin. Tipărită prin sîrguința și cheltuiala lui Leonil. Îndreptate și îndeplinite de protosinghelul Neofit Scriban*, 215, 216, 218, 226, 228, 233, 242, 243, 245, 247, 249, 254, 259, 270, 271, 273, 291, 292, 295, 296

Covasna, XIV, 385

Craiova, IX, 38, 40, 42—43, 51, 52, 52—53, 54—55, 54—55, 54—63, 61, 63, 65—66, 67, 68, 68, 124, 125, 162, 173, 192—193, 297, 337

Crasna, sat din Sălaj, 50

Cristian, sat lângă Sibiu, 366

Cristur (vezi Keresztiir), 146, 146

Ériș, sat din zona Sighișoarei, 96

Ériș a n-Koros, Ștefan, *Ortographia latino-valachica*, 112

Crișana, 357, 388

Crivadia, sat în Hațeg, 25

Croația, 387

Cronstadt, vezi Brașov

Csăki-Gorbo, vezi Gîrbău, sat lângă Cluj

Cseh Jozsef, *Erdely tártenenek rovid rajza a honi ifjuság szdmára*, 282

„Cultura creștină”, 39, 55, 71, 177, 184, 209—210, 221, 225, 231, 242, 314

Curia episcopescă, vezi Curtea episcopescă din Blaj, 184

„Curier de ambe sexe”, 206, 209, 211, 215, 229, 234, 243, 245, 247, 270—271, 273, 275

„Curierul românesc”, 116, 128, 131, 131, 228

Curtea de Casație a Transilvaniei, 389

Curtea episcopală din Blaj, 23, 81, 184

Curtea Imperială de la Viena, 5, 46, 83, 135, 149, 154, 170, 171, 172, 191—192, 211—212, 227, 240, 244, 250, 289, 299, 309, 334, 368, 369, 387, 391

Curticăpeanu, V., *Mișcarea culturală pentru unirea de la 1918*, 339

Curtifaia, sat în zona Reghinului, 153

Cut, sat din zona Sibiului, principalul domeniu al Episcopiei greco-catolice din Blaj, 26, 96, 167, 203, 207, 212, 221, 237, 238—239, 246

D

„Dacia literară”, 106, 158, 158

„Dacoromania”, 112

Dateș, sat din Transilvania, 221

David și Goliat, piesă de teatru jucată de elevii din Brașov în 1838, 135

Dăianu, Ilie, *Al doilea președinte al Asociațiunii, Vasile L. bar. Pop 1819—1875*, 369

Dăianu, Ilie, *Forțele latinității regeneratoare. Un suflet eroic uitat: dr. Ioachim C. Drăgescu*, 55

Dăianu, Ilie, *Timotei Cipariu. La a 50 aniversare de la moartea lui, 3 septembrie 1887*

- De la redacție*, articol din „Gazeta de Transilvania” 1838, 132
- De supt Carpați 22/10 iuliu [1851]*, articol-eorespondentă din „Gazeta de Transilvania” 15, 17
- Dealul Harapului, în vecinătatea Blajului, 161
- Dealul Spirii, luptele din, 43, 60
- Dealul Șoroștinului, din zona Blajului, 220
- „Debatte”, ziar din Budapesta, 397, 398
- Debrețin, 5, 147
- decretul imperial nr. 3387/11 septembrie 1830*, 25
- Decretum Tripartitum*, 336
- Dees, vezi Dej
- Dej, 36, 133, 221
- Dejurstva oștirilor românești*, articol din „Gazeta de Transilvania”, 162
- Delegația română de la Viena din 1849—1852, 334
- Delegațiunea permanentă a Societății Academice Române, 347, 348
- „Delfinul”, ziar din Galați, 58
- Deliberatul forului primatial din Strigoniu de la 26—27 martie 1846*, 264
- Deliberatum*, act emis de episcopul Ioan Lemeni, 190
- Denuta, nume eșuat al Societății „Carpații români”, 63
- Derșida, sat din Silvania, 219
- Despărțirea* (vezi și *Ziua, ceasul despărțirii*), 126, 132
- Despre introducerea limbei magiare*, articol din „Observatoriul”, 56
- Deva, VIII, 11—13, 11—13, 333
- Devai, *Deva mîjus* 30, articol din „Erdelyi Hirado”, 14
- Dezmir, sat lângă Cluj, 1, 334
- Diaconovici, Corneliu, *George Bariț 12/24 mai 1812—1892. Foi comemorative la serbarea din 12/24 mai 1892*, 15, 154, 309
- Diaconovici, Corneliu, *Enciclopedia română*, 10, 61, 64, 177—178, 210, 248, 309, 365
- Dictionnaire de l'Academie Francaise*, 49
- Dicționariul limbei române, după însărcinarea dată de Societatea Academică Română, elaborat ca proiect*, 347, 354, 355
- Dicționarul de la Buda*, vezi *Lexiconul de la Buda*
- Die osterreichische Hof- und Staatsdruckerei*, articol din „Allgemeine Zeitung” 1845, 232
- Dieceșul, vezi Episcopia
- Dieceza Făgărașului, vezi Episcopia greco-catolică a Făgărașului
- Dieceza Oradiei, vezi Episcopia greco-catolică de Oradea
- Dieta de încoronare de la Pesta din 1865—1868, 6, 387—388, 404
- Dieta (sesiunea) de la Bratislava din 1843—1844, 208
- Dieta (sesiunea) de la Cluj din 1841—1842, 168, 171
- Dieta (sesiunea) de la Cluj din 1846—1847, 277, 284, 287, 291, 299
- Dieta (sesiunea) de la Cluj din 1848, 3, 20, 303, 359
- Dieta (sesiunea) de la Cluj din 1865, 346, 388, 391—392
- Dieta (sesiunea) de la Pesta din 1848, 4
- Dieta (sesiunea) de la Sibiu din 1863—1864, 6, 334, 341, 346, 360, 387—388, 390, 400—401
- Dieta (ședința) de la Debrețin din 14 aprilie 1849, 4—5
- Dieta Transilvaniei, 171, 173, 197, 223, 292, 301, 305, 335, 359—360, 364, 367, 368—369, 372, 374, 375, 381, 386, 390, 391
- Dieta Ungariei, 41, 209, 302, 352, 386, 394
- Din Transilvania*, rubrică din ziarul „România liberă”, seria veche, 57—58
- Din Ungaria. Daturi din Testamentul lui Nicolae Simu*, articol din „Gazeta de Transilvania” 1845, 209
- Dinastia de Habsburg-Lotharingia, 5
- Diploma de liberalizare*, vezi *Diploma imperială din 20 octombrie 1860*
- Diploma imperială din 20 octombrie 1860*, 333—334, 356, 360, 364—365, 369, 380—381, 385, 387
- „II Diritto”, ziar din Roma, 41, 62
- Disertația pentru bellum rusticorum*, vezi *Kemeny Jozsef, Ueber den Bauernaufstand und liber den wechselseitigen Schutzvertrag der standischen Nationen Siebenbürgens*
- Districtul administrativ al Albei, 46, 46, 365
- Districtul administrativ al Chioarului, 357, 380, 388
- Districtul administrativ al Hațegului, 14, 23
- Districtul administrativ al Năsăudului, 341
- „Divat Lap”, 147
- Dilga, sat în Hațeg, 25
- Dole, oraș în Franța, 216
- Dosoftei, *Parimile preste an* (vezi și *Parimierul din Iași*), 231, 232
- Dragomir, Silviu, *Avram Iancu*, 309
- Dragomir, Silviu, *Revoluția românilor din Transilvania în anii 1848—1849*, 173, 302—303, 308
- „Drapelul”, 334
- Drăganu, Nicolae, *Cea mai veche carte râkoczyană*, 355
- Drăgescu, Ioachim C, *Amor și patrie*, 54
- Drăgescu, Ioachim C, *Dor și speranță*, 54
- Drăgescu, Ioachim, C, *Femeia-virtute: Alexandrina Haralamb născută Magheruș*, 54
- Drăgescu, Ioachim C, *Igiena poporană*, 54
- Drăgescu, Ioachim C, *Martirii libertății. Optzeci și patru. 1784. (Horea)*, 54
- Drăgescu, Ioachim C, *Maternologie. (Educațiune — igienă)*, 54
- Drăgescu, Ioachim C, *Noptile carpatine sau istoria martirilor libertății*, 54
- Drăgescu, Ioachim, C, *Pro Patria. Povestire despre începutul și menirea neamului românesc*, 54—55
- Drăgescu, Ioachim C, *Un glas din popor*, 54
- Drăgescu, Ioachim C, *Un pericol național*, 54
- Dr. Ioan Maior*, articol biografic, 334
- Dresda, 309
- Dumbrău, sat din Transilvania, 221
- Dumnezeiasca Liturghie, acum înfiți tipărită rumânește, cu multă osârdie, să-nțeliagă toată spăsenia lui D-zeu, cu întreg înțeles*, 230, 232
- Dunărea, 7, 107, 166

Edictul de la Nantes, 216
 Editura Brockhaus, 105
 Eforia școalelor naționale muntene, vezi Eforia școlilor din Țara Românească, 162
 Eforia școlilor din Țara Românească, 84, 132, 162, 162
 Eger, 146
 Eldorado, 17
 Elopatak, vezi Vilcele, băile
 Elveția, 391
 E n e s c u, N. C., *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, 273
 Englitera, vezi Anglia
 Eperjes, în Ungaria, 245, 250
 Episcopia greco-catolică a Făgărașului, 2, 10, 47, 81, 210, 237, 273
 Episcopia greco-catolică de Gherla, 353
 Episcopia greco-catolică de Lugoj, 353
 Episcopia greco-catolică de Oradea, 29, 174, 176, 187, 267, 353
 Episcopia neunită a Aradului, 376
 Episcopia neunită a Timișoarei, 376
 Episcopia neunită a Virșefului, 376
 Erdeli, Vasile, *Enciclică*, 330
 „Erdelyi Hirado”, 3, 8, 14, 14, 25, 96, 98, 161, 171, 181, 182, 197, 251, 252, 260, 261, 266, 271, 278, 282, 303, 307
 Erlau, vezi Egger
 „Espatriatul”, 10
Eudochia, scriere hagiografică, 164
 Eudochia din Bizanț, *Violarium*, 164, 165
 Europa, 41, 124, 137, 163, 205, 246, 273, 298, 303
Evanghelia cu învățătură a lui Coresi, vezi *Cartea ce se cheamă Evanghelie cu învățătură...
 Evanghelie învățătoare sau cazanie preste duminecile anului și la praznice... (vezi și Cazania de la Govora)*, 231, 232

Evenimentele din Viena, articol din „Gazeta de Transilvania” 1848, 302
 Excelsa Regească locutenenție, vezi Guberniul Transilvaniei
 Expoziția națională de la Brașov din 1862, 375

F

Fabrik. cartier din Timișoara, 228
 Facultatea de drept din Viena, 351
 Facultatea de medicină din București, 53
 Facultatea juridică a Liceului academic piarist din Cluj, 200
 „Familia”, 49, 54
 „Fanfulla”, ziar din Roma, 41, 62
 Făgăraș, 127, 130, 157, 168, 210, 234, 266, 337, 353, 374, 385
 Fărăgău, sat din zona Reghinului, 175, 191, 238—239, 246

„Federațiunea”, 41, 54

Fejer Gyorgy, *A politikai forradalmak okai. Nehdny eszrevetelekkel*, 7, 29, 30
 Fejer Gyorgy, *Cauzele revoluțiunei magiare (Magyar forradalom okai*, vezi Fejer Gyorgy, *A politikoi forradalmat okoi. Nehdny eszrevetelekkel*

Fejer Gyorgy, *Codex diplomaticus Hungariae*, 30

Fekete Negruțiu Ioan, *Descripțiunea unor întâmplări memorabili din 1848—1861*, 22, 24.

Feldioara, 261

Feldru, sat din zona Năsăudului, 149

Felseges Elso Ferdinand austriai császár, Magyar- es Csehország a neven dtodik koronakirdlydtol szabad kirdlyi Pozsony városban 1843-dik evi május 14-en rendeltetett Magyar Országggyüilesen meltosdgos F6—Rendeknel tartott országos üilesek naploja, 208

Fideicomissum, articol din „Gazeta de Transilvania”, 209

Filaret, cartier din București, 164—165

Fildu de Sus, sat din zona Turzii, 221

Filiași, 56

F i l i p a n, Vasile, *Istoria bisericească*, scriere neidentificată, 180

Filipești, 164

Flandra, 20

Florian, Aron, *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Rumânești*, 144

„Foaia administrativă diecesană”, 8, 343

„Foaia besericească și scolastică”, 22

„Foaia duminecii spre înmulțirea cei deobște folositoare cunoștințe” (vezi și „Foaie de duminecă, spre înmulțirea cei deobște folositoare cunoștințe”), 10, 77, 89, 90, 93, 95—96, 97—98, 100, 103

„Foaie de duminecă”, vezi „Foaia duminecii”

„Foaie de săptămână pentru Transilvania”, 10, 93, 97

„Foaie literară”, 3, 9, 10, 12, 82, 98, 100, 103, 106, 108, 111—116, 118, 119, 120, 122, 124—126, 129, 131—132, 135, 137, 143, 173, 235

„Foaie pentru minte, inimă și literatură”, 4—5, 8, 10, 11—12, 13, 15, 20, 37—38, 45, 48, 72, 77—78, 100, 106, 116, 125, 133—135, 136, 137, 140, 143, 143—144, 147, 154, 157—159, 161, 168, 170, 173, 176, *MI*, 181, 183, 185, 195, 197, 197—198, 200, 201, 203, 209, 213, 214, 216, 228—229, 243—244, 245, 247, 252, 254, 267, 270, 277, 282, 287, 296, 313, 327, 327, 339, 343, 348, 357—358, 364—366

Franța, 41, 61, 124, 165, 216, 294, 298, 299

„Fraternitatea italo-română”, vezi „Frăția româno-italiană”

„Frăția româno-italiană” (vezi și „Fraternitatea italo-română”), 63, 63

Friedenfels, Eugen von, *Joseph Bedeus von Scharberg. Beitrage zur Zeitgeschichte Siebenbürgens in 19-ten Jahrhundert*, 184

Frîua (azi Axente Sever), sat din zona Sibiului, 221

Fundația culturală Nicolae Simu, 195, 196, 244, 249

Fundația culturală Simion Ramonțai, 197, 212, 218, 244, 265, 266, 284, 291

Fundus Regius (vezi și Pământul crăiesc, Pământul săsesc, Sachsenland etc), 173, 182, 197, 261, 268—269, 282, 282, 358, 375, 376

G

- G. N., Cîteva date despre Nifon Bălășescu*, 248
- Gaal, Lászlo, Ertekezodes ar erdelyi ns. szász nemzet eredetitol, es nemely torzdkos polgdri jogairol*, 269, 269, 280, 284, 284
- Gaal Lászlo, Vizsgálódás az erdelyi kenezsegekrol: egyszersmindt az erdelyi ket oláh puspok igazodásául felelet Trausch es fokep Schuller czáfolataira. Irta egy igazság kedvelo ns. hazafi, kiadták tobben*, 268, 269, 280, 282—283, 283—284
- Galata, sat din Transilvania*, 26
- Galați*, 56, 58
- Galda de Jos, sat de lingă Alba-Iulia*, 221
- Galia*, 124
- Garând, în Germania*, 309
- Garnizoana militară de la Alba-Iulia*, 255
- Gavra, Alexandru, Monumentul Șincai-Clainian...*, 196, 197—198, 209
- Gavril Munteanu (1812—1869), articol din „Familia”*, 49
- „Gazeta de Transilvania” (inclusiv „Gazeta Transilvană” și „Gazeta Transilvaniei”)*, 8, 10—11, 11—15, 13—15, 17, 17—20, 25, 37—38, 40, 44, 45—49, 48—49, 52, 54, 55, 58, 67, 69—70, 70, 78, 82, 98, 100, 104—105, 106, 115, 120, 129, 134—135, 137—138, 137, 145—146, 146, 148, 154—155, 157, 158, 161—162, 165—168, 167, 171—173, 176—177, 111, 179, 181—182, 183, 184, 185, 187, 191, 193—194, 193, 197, 197, 199, 200, 202, 203—204, 208—209, 211, 213, 216, 217, 218, 226, 227—229, 229, 231, 233—234, 235, 236, 237—239, 240, 242, 243—244, 245—246, 247, 252, 254, 259—260, 259, 261—262, 264, 266, 268, 268, 271, 274, 276—277, 280, 282, 286, 289, 291, 292, 294, 298, 300—301, 302, 305, 307—309, 309—311, 313—314, 317, 320, 320—321, 323—325, 327, 333—334, 336, 339, 341, 343—344, 346, 346, 353, 361, 372, 375—377, 379, 380—381, 385, 386, 388, 389, 391, 393, 394, 396, 397, 398—399, 399, 403—404
- Gehringer, Joseph, Sinoptische Zusammenstellung des griechischen Textes der vier Evangelien nach den Grundsätzen der authentischen Harmonie*, 232
- Generalnica Obicinuită Adunare*, vezi *Obșteasca Adunare*
- Geneza, capitol din Biblie*, 325
- Genilie, Iosif, Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă a continentelor în genere și a României în parte*, 134
- Genilie, Iosif, Suplementul*, scriere neidentificată, 134
- Geografia Ardealului*, vezi *Papp Jozsef, Erdelyorszagnak rdvidfoldleirdsa...*
- Geografia lui Rus*, vezi *Rusu, Ioan, Icoana Pământului sau Carte de geografie*
- George Bariț și contemporanii săi*, 10, 12—13, 15, 21—23, 25, 46, 48, 55—56, 61, 66, 78, 81—82, 89, 104, 124—125, 128, 131—132, 134, 147, 149—150, 154—155, 162, 164, 166, 168, 170—175, 177—183, 185, 187, 190—191, 193, 204, 209—210, 213, 217, 221—222, 228, 231, 233, 235, 237—239, 245—246, 252, 264, 266—267, 273, 276—277, 280, 291, 293, 296—298, 303—304, 307, 309, 313, 318, 321, 327, 333—334, 337, 341, 343—344, 351, 353, 355, 364—365, 375, 377, 382, 396, 400
- Germania*, 42, 61, 104, 134, 143, 294
- Gherla (vezi și Armenopole)*, 1, 39, 153, 221, 228, 311, 313, 324, 384, 394, 396
- Ghirișul Arieșului*, vezi *Cimpia Turzii*
- Gimnaziul greco-catolic românesc din Beiuș*, 155
- Gimnaziul greco-catolic românesc din Blaj*, 25, 37—38, 81—82, 179, 210, 220, 221, 318, 322, 324, 325, 328

Gimnaziul romano-catolic din Alba-Iulia, 167

Gimnaziul romano-catolic din Brașov, 13, 366, 377

Giurgiu, 104, 164

Gîrbău (vezi și Csăki-Gorbo), sat lingă Cluj, 70

Glosariu care coprinde în sine vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor cum și cele de origine îndoioasă, după însărînarea dată de Societatea Academică Română elaborat ca proiect, 355

Govora, 232

Gollner, Carol, Regimentele grănicerești din Transilvania, 1764—1851, 149—150

Grand dictionnaire universel du XIX siecle (Larousse), 217

Grădina cu cai, hipodrom din București, 164—165

Grecia, 165, 166

Gremiul negustoresc levantin din Brașov, 97, 170

Grimm, Petre, Traduceri și imitațiuni românești după literatura engleză, 112

Grindu, sat lingă Luduș, 276

Guberniul Transilvaniei (vezi și înaltul Guberniu, înălțatul Crăiesc Guberniu, Excelența Regească Locotenenție), 16, 23, 212, 226, 224, 246, 259, 262, 268, 270, 289, 290, 302, 307, 319, 332, 334, 358—359, 367, 368—369, 373, 377, 378, 381, 395, 396

„Gura satului”, revistă de umor, 18, 18

Guvernămîntul Austriei de Jos, 352

Guvernul Imperial Austriac, 368

Guvernul Provizoriu al Țării Românești de la 1848, 52

H

Halima, vezi O mie și una de nopți, 164

Haret, Spiru, Curgerea apelor în canale deschise, 70

Hațeg, VIII, 3—5, 11, 11—12, 13—14, 17, 20, 25, 128, 130, 133, 210, 244, 245

Hălmagiu, 50

Hălmagiul Mare, vezi *Hălmagiu*

Heliade Rădulescu, Ion, Asupra scrisorii d. Maiorescul din „Foaie literare” nr. 16, 131

Heliade Rădulescu, Ion, Biblia Sacra ce coprinde Vechiul și Noul Testament tradusă din heleneste după a celor șaptezeci, traducere de—, 324—325

Heliade Rădulescu, Ion, Biblicele sau notițele historice, philosophice, religioase și politice asupra Bibliei, 323, 324—325

Heliade Rădulescu, Ion, Căderea dracilor, 164, 165

Heliade Rădulescu, Ion, Colecția autorilor clasici, 82

Heliade Rădulescu, Ion, Critica [împotriva lui Andrei Șaguna], vezi *Heliade Rădulescu, Ion, Scandalul sau pedica*

Heliade Rădulescu, Ion, De la redacție, 208

Heliade Rădulescu, Ion, Diatriba, împotriva lui Andrei Șaguna, vezi *Heliade Rădulescu, Ion, Scandalul sau pedica* [ieșire polemică împotriva lui Andrei Șaguna]

Heliade Rădulescu, Ion, Poesie, 226, 228

Heliade Rădulescu, Ion, Prolegomenele la Biblicele sau notițele historice, philosophice, religioase și politice asupra Bibliei, 323, 324

Heliade Rădulescu, Ion, *Prospectul Bibliei*, vezi Heliade Rădulescu, Ion, *Prolegomenele la Biblicele sau notițele istorice, filosofice, religioase și politice asupra Bibliei*

Heliade Rădulescu, Ion, *Răspunsul* [la critica lui Andrei Șaguna], vezi Heliade Rădulescu, Ion, *Scandalul sau pedica*

Heliade Rădulescu, Ion, *Scandalul sau pedica* [ieșire polemică împotriva lui Andrei Șaguna], 323, 325, 326

Heliade Rădulescu, Ion, *Tasso de Viennet*, 273

Heliade Rădulescu, Ion, *Vocabular la acest cânt* [al VIHea din *Gerusalem liberata* de Torquato Tasso], 273

„Hermannstädter Zeitung”, 56, 398

Hesseldorf, vezi Aței, sat din zona Mediașului

„Hirnok”, 161

Hitchins, Keith, *Românii din Transilvania și compromisul dualist (1865—1869)*, 391

Hitchins, Keith, *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, 391

Hodoș, Enea, *Scrisori cu mai multe figuri și un adaos*, 358, 366

Hordou, 149

Horea, 67, 105

Hossu, Iosif, *Ilie Țiculi Vlassa. Cuvînt funebrul rostit în 27 oct. 1896*, 238

Hosszumezo, vezi Husmuzeu

Hrastăș, sat din Gîmpia Transilvaniei, 270

Hunedoara VIII (vezi și Vajda Hunyad), 2—3, 5, 9—14, 11—12, 17, 21, 33

Husmuzeu, sat din Transilvania, 36, 44, 70

Hususău, sat din Gîmpia Transilvaniei, 306

Iar despre împărțirea teritorială a Transilvaniei, 376

Iarcu, Dimitrie, *Analele bibliografice române. Repertoriu cronologic sau catalogul de cărțile imprimate de la adopțiunea imprimeriei, jumătatea secolului XVI și pînă astăzi, 1550—1865 exclusive*, 355

Iarcu, Dimitrie, *Bibliografia cronologică română sau catalog general de cărțile imprimate de la adoptarea imprimeriei, jumătatea secolul XVI și pînă astăzi, 1550—1873*, 355

Iași, 61, 66, 118, 132, 135, 158, 161—162, 198, 217, 223—224, 228, 231, 232, 257, 273, 286, 291, 292, 294, 298, 318, 330

Iașii, articol din „Albina românească” 1847, 298

Ierichon, 56

Ierusalim, 201, 231

Ieșirea, capitol din *Biblie*, 325

Ilva Mică, sat din zona Năsăudului, 149

Imperiul Austriac, V, 282, 302, 309, 333, 371, 356

Imperiul Otoman, 352

Iorga, Nicolae, *Cîteva rînduri de „dincoace” în amintirea lui Timotei Cipariu*, 72

Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, 134

Iosif și frații săi, piesă de teatru jucată de elevii din Brașov în 1838, 135

Inspectoriu suprem al școlilor pentru Archidieceasa Alba-Iuliei, articol din „Foaie pentru minte...”, 5

Instanția episcopilor români, vezi *Rugămintea celor doi episcopi românești...*

Institutul de teologie din Blaj, vezi *Seminarul teologic greco-catolic din Blaj*

Institutul educătoriu de fete din Sibiu, vezi *Școala normală de fete din Sibiu*

Intriga lui Bariț, vezi Schiller, Friedrich, *Kabale und Liebe*, traducere și tipărire intenționată de George Bariț

— Is. —, autor neidentificat, *Dd. M. din Ungaria și Ursulescu din Titel* (vezi și *Antidotul „Antidotului”*), 226, 228

Iscrioni, sat în Hațeg, 25

Istoria României, 98

Istrati, F., *Timotei Cipariu (1805—1887)*, 71

Istrati, Nicolae, *Documente vechi*, 228

Italia, 41, 55, 62, 96, 134, 137, 143

„L'Italie”, 41, 62

Izvor, cartier din București, 164—165

Î

înalta Curte, vezi Curtea Imperială de la Viena

înaltul Guberniu, vezi Guberniul Transilvaniei

înălțatul Crăiesc Guberniu, vezi Guberniul Transilvaniei

„însemnări ieșene”, 71

înștiințare, prospectul „Foi de săptămîină din Transilvania”, 97

învățătură asupra vinarsului, vezi Szilágyi Miklos, *A pálinkdrol*

„învățătorul poporului”, 4, 8

J

„Jahrbuch der Literatur”, publicație germană neidentificată, 270

Jakab Elek, *Istoria revoluțiunii mahgiare*, vezi Jakab Elek, *Szabadsgharczunk tortenetehez. Visszaemlekezesek 1848—1849-re*

Jakab Elek, *Szabadsgharczunk tortenetehez. Visszaemlekezesek 1848—1849-re*, 28, 184, 221, 250, 303

Jako Zsigmond, *Bibliofilia lui Timotei Cipariu*, 71, 101, 163

„Jelenkor”, 147

Jidvei, sat lângă Blaj, 235, 338

Jiul, 25

Jucu, sat din zona Clujului, 180

Judeciu montan, vezi Tribunalul montano-cameral din Zlatna

Județul Covasna, 387

Județul Dolj, 56, 63

Județul Hunedoara, 17

Județul Romanai, 52, 61

Junimea, curentul literar, 61

Jupiter, 27, 27
 Jurchescu, Liviu, *Tincu Velia*, 296
 Justei, Henri, *Bibliotheca juris canonici in duos tomus distributa*, 215, 217

K

Kaltenleutgeben, în Germania, 309
 Kemeny Jozsef, *Diplomatul transilvan*, colecție de documente, 276, 216—211, 280
 Kemeny Jozsef, *Miscellen*, 281, 282
 Kemeny Jozsef, *Ueber den Bauernaufstand und ueber den wechselseitigen Schutzvertrag der drei ständischen Nationen Siebenbürgens*, 284, 284
 Kemeny Jozsef, *Ueber die ehemaligen Knesen und Knesiate der Walachen in Siebenburgen*, 282
 Kemeny Jozsef și Nagyajtai Kovács István, *Erdelyország tdrteneti tára*, articol-program, 282
 .Kemeny Jozsef și Nagyajtai Kovács István, *Erdelyország tdrteneti tára. Egykoru es magyar nyelven készített tdrteneti iratok, levelek, országgnyulesi vezetek es tdrveny czikelyekbol*, 276
 Keresztur, vezi Cristur
 Kezdi Vásárhely, vezi Tirgu-Secuiesc
 Klausenburg, vezi Cluj
 Klima, Helmut, *Guvernatorii Transilvaniei*, 83, 369
 Klosdorf, vezi Sinmiclăuș, sat din zona Tîrnavelor
 Kocziány László și K6116 Károly, *Regi magyar keziratok enekesknyvekben fenmaradt román világi enekkek*, 126
 Kogălniceanu, Mihail, *Gheorghe Șincai*, 158
 Kogălniceanu, Mihail, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens par Michel Kogalnitshan*, 144
 Kolozsvár, vezi Cluj
 Kolozsvár, *nov. 14-ken*, articol din „Kolzsvari Kozlony” 1860, 334
 „Kolozsvari Hirado”, 4, 24, 25
 „Kolozsvari Kozlony”, 5, 6, 8, 18, 19—20, 333, 334
 (*Konversations-Lexikon*). *Allgemeine deutsche Real-Enzyklopädie für die gebildeten Stände Siebente, Original-auflage. In zwölf Bänden, Leipzig, F. A. Brockhaus, 1830* 87 88 89, 90, 103—104, 105
 Kotzebue, August von, *Dezertorul*, 266
 Kotzebue, August von, *Bozele*, 266, 267
 Kovács Lajos, *Szász mozgalmak. Állsunk tájékozása*, 182
 Koniggrätz-Sadova, lupta de la, 389
 „Kozerde”, ziar maghiar, 7—8, 30, 31—32, 32
 Kronstadt, vezi Brașov
 „Kronstädter Zeitung”, 10
 Kurz, Anton, *Johann Corvin's von Hunyad. Geschlecht und Herkunft*, 270, 270, 276

Landul austriac, 368
 Langlebert, Edmund, *Cours d'etudes scientiphiques*, 54
 Lascu, Nicolae, *Un document inedit privitor la Memorialul din 1882*, 59
 Laurian, August Treboniu, *Anunție literală*, 13
 Laurian, August Treboniu, *Brevis conspectus historiae Romanorum*, 271
 Laurian, August Treboniu, *Coup d'oeil sur Vhistoire des Roumains*, 271
 Laurian, August Treboniu; *Critica limbii române*, vezi Laurian, August Treboniu, *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia videntis vulgo valachicae*
 Laurian, August Treboniu, *Discurs introductiv asupra istoriei românilor* (vezi și Laurian, August Treboniu, *Scurtă privire asupra istoriei românilor*), 271
 Laurian, August Treboniu, *Elemente de istoria românilor pentru clasele primare*, mare, 65, 66
 Laurian, August Treboniu, *Istoria românilor din timpurile cele mai vechi până în zilele noastre. Distribuută în trei părți și preceasă de geografia, modernă a Daciei ca studiu preliminaru la istoria românilor din Dacia*, 65, 66
 Laurian, August Treboniu, *Manual de filosofie lucrat după programa Universității de la Paris din 1840 de A. Delavigne, licențiat al Academiei din Paris, tradus de A. Treb. Laurian, profesor de filosofie în Colegiul Național*, 263—264, 266, 268—269, 269
 Laurian, August Treboniu, *Schneller Ueberblick der Geschichte der Romänen*, 271
 Laurian, August Treboniu, *Scurtă privire asupra istoriei românilor*, vezi Laurian, August Treboniu, *Discurs introductiv asupra istoriei românilor*
 Laurian, August Treboniu, *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia videntis vulgo valachicae*, 12, 13
 Lăpuș, zona, 228, 238—239, 246
 Legea de căsătorie, 330
 Legiunea Prima Blasiana la 1848—1849, 61
 Leipzig, 30, 195, 232
 Leitha, râul, graniță istorică dintre Austria și Ungaria, 391, 394
 Lemberg, 145, 146, 308
 Lemeni, Ioan, *Onorate în Christos frate!*, circulară din aprilie 1848, 304
 Lesvioldax, Alexandru Geanoglu, *Istorie bisericească pre scurt, cuprinzătoare de cele mai vrednice de știut întâmplări a Sfintei Biserici răsăritene, precum propovăduirea credinții, goanele, eresurile, soboarele ș.c.l. Acum înfăș dată tâlmăcită de grecește în limba românească. Pe lângă care s-au adaos la sfârșit câteva științe vrednice de cunoscut românimii, scoase din condicile vechi ale Mitropolii Ungrovlahiei*, 270, 271
 Leșu, sat din zona Năsăudului, 149
 Lethe, râul mitologic, 12
 Letopiseșile Țării Moldovei, ediția lui Mihail Kogălniceanu 1845—1847, 294, 294
 Leviticul, capitol din *Biblie*, 325
Lexiconul de la Buda (vezi și *Dicționarul de la Buda, Budeanul*), 187, 229, 347

Librăria „Samitca”, 67
 Liceul academic piarist din Cluj, 37, 194, 200, 213, 250, 282
 Liceul greco-catolic românesc din Blaj, 2, 7, 48, 180, 209, 238
 Liceul superior din Craiova, 52
Limba magiară în bisericile rutene și românești, articol din „Observatoriul”, 56
 Lipsea, vezi Leipzig
Literatură, articol din „Foaie pentru minte...” 1843, 195
Literatură, rubrică din „Organul luminării”, 275
 Livezel, sat în Hațeg, 14
 Livezeni, 25
 Lovinescu, Eugen, *Scrisori inedite ale lui Costache Negruzzi*, 271
 Lucea, în Italia, 325
 Luduș, 334
 Lugoș, 1, 15, 27, 98, 210, 311, 313, 324, 352, 353
Lugoș, 17/29 decemb. 1859, articol din „Foaie pentru minte...” 1860, 178
 Lupaș, Ioan, *Mitropolitul Andrei baron de Șaguna. Scriere comemorativă*, 398
 Lupaș, Ioan, *O lege votată în Dieta transilvană din Cluj la 1842*, 168, 170
 Lupaș, Ioan, *Studii istorice*, 168, 170
 Lupeanu-Melin, Alexandru, *Călătoria lui lancu la Viena*, 309
 Lupeanu-Melin, Alexandru, *Călăuza Blajului*, 167
 Lupeanu-Melin, Alexandru, *Din hîrțile lui T. Cipariu*, 72
 Lupeanu-Melin, Alexandru, *Mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu (1794—1867)*, 356
 Lupu, sat în zona Sibiului, 221
 Lupu, Ioan, *Un bibliofil român din prima jumătate a veacului al XIX-lea: căpitanul Constantin Olteniceanu*, 332
 Lutița (vezi și Agyagfalva), 303

M

M., (autor neidentificat), *Ungaria, 8 aprilie 1845*, 209
 M-m-r., autor neidentificat, *De sub Carpați, 23 iunie 1854*, 313
 Macavei, Victor, *Capitulul metropolitan din Blaj. întemeierea și rolul lui în trecutul nostru*, 314
 Macerata, în Italia, 40
 Macrea, Dimitrie, *Lingviști și filologi români*, 71, 349
 Macrea, Dimitrie, *Timotei Cipariu*, 71, 349
 „Magazin fur Geschichte, Literatur und alle Denk-und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens”, 212, 213, 251, 281, 282, 284, 295, 298, 298
 „Magazin istoric pentru Dacia”, 211, 214, 216, 218, 245, 247, 249, 253, 270, 271, 276, 295, 297 -
Magiarii și împăcarea cu boemii, articol din „Observatoriul”, 56
 Mai mulți români din tagma bisericească ostășească și civilă, *Plîsoare pentru Șincai și Clain*, 209
 Maieru, sat din zona Năsăudului, 149
 Maior, Iuliu, *Cipariu ziarist*, 71
 Maior, Liviu, *Le Memorial de 1882 et son echo en Europe*, 30

Maior, Petru, *Istoria bisericei românilor, aît a cestor dincoace, precum și a celor dincoace de Dunăre*, 183, 185, 190, 191, 215, 217
 Maior, Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia, 167—168*, 168, 197
 Maiorescu, Ioan, *Antipapadopol sau autorii Dicționarului de la Buda apă contra domnului Gr. Papadopol*, 229
 Maiorescu, Ioan, *Asupra ortografiei românești. Răsunet la cele ce s-au zis în obiectul acesta în „Foaia literară” nro 1, 6, 7, 8, 18, 20, 21 și în al doilea curs, nr. 2—4 și în al treilea curs, nr. 122, 125, 14, 143—144*
 Maiorescu, Ioan, *Desertație asupra limbei*, articol nepublicat, 125
 Maiorescu, Ioan, *Domnule redactor!*, 135, 137
Majestatsgesuch des Georg Barițiu und dr. Johann Rațiu als Bevollmächtigte von 1493 bis 1500 wohnern aus dem Grossfürstenthum Siebenburgen, um Nichtsanctionirung der Union Siebenbürgens mit Ungarn, sowie auch um allergnädigste Verfügung wegen der Wiedereröffnung des siebenburgischen Landschen auf Grund des Wohlgesetzes von Jahre 1800, 396
 Manciușea, Ștefan, *Activitatea politică a lui Timotei Cipariu*, 71
 Manciușea, Ștefan, *Contribuții noi la viața și activitatea lui T. Cipariu*, 72
 Manciușea, Ștefan, *Muzeul Blajului*, 39
 Manciușea, Ștefan, *Timotei Cipariu. început de autobiografie*, 72
 Manciușea, Ștefan, *Timotei Cipariu și Academia Română*, 71
 Manciușea, Ștefan, *Timotei Cipariu și ASTRA*, 71
 Maniu, Nicolae, *Domnule redactor!*, 144
 „Manuscriptum”, 73, 131
 Maramureșul, 357, 388
 Marcovici, Simion, *Domnule redactor!*, 132
 Marea Britanie (vezi și Anglia), 282
 Marea Neagră, 165
 Marele Principat al Transilvaniei, vezi Transilvania
 Mariea, George, E m., *Foaie pentru minte, inimă și literatură. Bibliografie analitică cu un studiu monografic*, 177, 216
 Marica, George Em., *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, 246
 M'ariea, 'George E m., *Notele de călătorie ale lui George Bariț*, 81, 246
 Marica, George Em., *O discuție sociologică — filozofică în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”*, 229
 Marinescu, Costică, *Contribuția Societăților „Carpați” și „Liga culturală” la dezvoltarea conștiinței naționale, la lupta poporului român pentru desăvîrșirea unității statului național român*, 64
 Maros Ujvár, vezi Ocna Mureș
 Maros Vasárhely, vezi Tîrgu-Mureș
Material pentru o programă a expozițiunii din 28 iuliu și pentru expozițiunea însăși, 375
 Mădărașul de Cîmpie, sat din Transilvania, 38—39
 Măldărescu, Nicolae, *Farmacopeea română*, 53
 Mănărade, sat lângă Blaj, 199, 235
 Mănăstirea greco-catolică din Alba-Iulia, 242
 Mănăstirea Neamțu, 228, 273

Mănăstirea Sfintei Treimi din Blaj, 143, 194—150, 195—196, 198, 202, 234, 246—247, 251, 268—269, 277

Mănăstirea Tismana, 25

Mărgău, sat în Munții Apuseni, 33, 238—239, 246

Mediascher Hof, hotel din Sibiu, 297

Mediaș, 98, 103, 167, 168, 174, 175, 246, 273, 303, 329, 335

Medieșel, sat din Transilvania, 96

Mehadia, băile, 196, 199, 200

Meletie al Atenelor, *Bisericeasca istorie a lui Meletie mitropolitul Atenelor, tălmăcită din elinească limbă în cea proastă elinească și îmbogățită cu multe trenice și de nevoe supținsemnări și cu scumpătățile tabule de Gheorghe Vendoti din Iacint, iar acum tălmăcită în limba românească de smeritul Veniamin Costachi, mitropolitul Moldaviei*, 223, 223, 233, 242—243, 243, 245, 247, 251, 254, 275

Memorand din 1855 al Capitulului greco-catolic din Blaj către primatelor romano-catolic din Strigoniu, 310

Memorandumul românilor din Transilvania și Ungaria, 334

Mesteacăn, sat din Munții Apuseni, 65

Mezo Szakál, vezi Săcal, sat din Cimpia Transilvaniei

Mica Romă, nume metaforic al Blajului, 76

Micu, Samuil, *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor pre scurt așezată și din mulți vechi și noi scriitori culeasă și scrisă de părintele Samuil Clain de Sad...*, 198, 324

Miercurea, lângă Sibiu, 376

Mihali-Mihalescu, Simion, *Animale microscopice*, 38

Mihali Mihalescu, Simion, *Botanica*, 52, 54

Mihali Mihalescu, Simion, *Chiții și vînatul lor*, 38

Mihali-Mihalescu, Simion, *Cîinii de la St. Bernard (natural-istoric)*, 38

Mihali-Mihalescu, Simion, *Compendiu de istoria naturală pentru începători*, 38, 53

Mihali-Mihalescu, Simion, *Descrierea plantelor veninoase*, 53

Mihali-Mihalescu, Simion, *Din Oltenia sau România mică*, 40

Mihali-Mihalescu, Simion, *Elemente de botanică descriptivă*, 53

Mihali-Mihalescu, Simion, *Elemente de geografie*, 53

Mihali-Mihalescu, Simion, *Elemente de istorie naturală (I. Zoologie; II. Botanică; III. Mineralogie)*, 38, 53—54

Mihali-Mihalescu, Simion, *Elemente de zoologie descriptivă*, 53

Mihali-Mihalescu, Simion, *Geografia Ardealului pre scurt, lucrată de pre nemție*, 38

Mihali-Mihalescu, Simion, *Geografia universală pentru prima clasă gimnazială după dr. Burger*, 38

Mihali-Mihalescu, Simion, *îndreptare contra „Traiului animalelor” din „Isis” de la București*, 38

Mihali-Mihalescu, Simion, *Limba română în Cluș. (Reminiscențe din zilele bătrîne)*, 65, 66

Mihali-Mihalescu, Simion, *Migrațiunea animalelor*, 38

Mihali-Mihalescu, Simion, *Mineralogia*, 53

Mihali-Mihalescu, Simion, *Mineralogia*, ediție independentă din 1872, 53

Mihali-Mihalescu, Simion, *Pentru naturaliști: analiza pietrelor meteorice de Mezo-Madaras, după prof. F. Wohler*, 38

Mihali-Mihalescu, Simion, *Bemnisconțe de la Cluș, de dinainte de 1848*, 38

Mihali-Mihalescu, Simion, *Rinocerul*, 38

Mihali-Mihalescu, Simion, *Zoologia*, 53—54

Milașul Mare, sat în Cimpia Transilvaniei, 26, 33

Milășel, sat din zona Clujului, 180

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice al Moldovei, 294

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice al Principatelor Unite, 347

Ministerul de Justiție al Austriei, 383

Ministerul de Justiție al Moldovei, 294

Misiunea românilor, articol din „Federațiunea”, 40

Mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș, 6, 47, 82, 320, 347

Minjina, 185

Mocod, sat din zona Năsăudului, 145

Modrigan, Ioan, *Soarta Cronicii lui Șincai*, 177

Moisil, Iuliu, *Români ardeleni din vechiul regat și activitatea lor pînă la război*, 36

Moldo-România, vezi Principatele Unite Române

Moldova, 105, 129, 151, 154, 162 —163, 185, 192, 193, 196, 226, 228—229, 243, 245, 292, 293, 294, 309, 315, 317, 318, 323, 326, 329, 330—331, 332

Moldovan, Ioan Micu, *Acte sinodale ale beserecei române de Alba-Iulia și Făgăraș*, 168

Moldovan, Ioan Micu, *Timotei Cipariu. Date biografice*, 71

Moldovan, Vasile, *Memorii din 1848—49*, 303

Monarhia austriacă, 104

„Monitorul”, 53, 53

„Mult es jelen”, 171, 278

Mumuleanu, Barbu Paris, *Poezii*, 164

Muncaci, vezi Munkács, în Ungaria

Munkács (vezi și Muncaci), în Ungaria, 239, 245, 250

Muntele Letii, din Apuseni, 318

Muntenia, vezi Țara Românească

Munții Apuseni, 4—5, 37, 43, 46, 59, 61, 64, 275, 303, 314

Mureșanu, Andrei, *Deșteaptă-te, române!*, imnul, 65

Mureșeanul, piesă de teatru nepăstrată, 90

Murgu, Eftimie, *Scrieri*, 132, 135, 162

Mușlea, Candid, C, *Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, 97

Mușlea, Ion, *Calendarele lui Barițiu (1852—1865) cu documente inedite private*, 47

Mușlea, Ion, *Timotei Cipariu și literatura populară*, 71

Muzeul austriac de arte și meserii, 368

Muzeul fizic, matematic și cultural din Blaj, 48

Muzeul natural, matematic și cultural din Blaj, 39

„Muzeul național”, 108

N

- N. (autor neidentificat), *Din Ungaria. De la 1 ian. 1845*, 209
- Nagy Enyed, vezi Aiud
- Namési István, *Hálás kdszdnét*, 266
- „Naționalul”, 325—326
- Nächtliche Geschprache mit dem Alten von weisen Thurme am Kaupenberg*, 284
- Năsăud, 2, 39, 82, 130, 138, 145, 149, 210, 221, 235, 237—239, 340, 374
- Neamțu, Gelu, I. C. Drăgescu, *militant pentru republică și dacoromânism*, 55
- Negruzzi, Costache, *Domnule redactor!*, articol din 1838, 144
- Negruzzi, Costache, *Elemente de dreptul politic*, 270, 271
- „Nemzet”, ziar ungueresc din Pesta, 4, 8
- „Nemzeti Társalkodo”, 126, 271, 281, 282, 303
- „Nemzeti Xjjsäg”, 206, 208
- Netea, Vasile, *George Barițiu*, 47, 81, 101, 144, 348
- Netea Vasile, *Istoria Memorandului românilor din Transilvania și Banat*, 29
- Netea, Vasile, *Primele colecții de proverbe românești publicate*, 250
- Netea, Vasile, *Timotei Cipariu și George Barițiu călători prin Țara Românească*, 71
- Netea, Vasile, *Un precursor al muzeografiei românești*, *Simion Mihali-Mihalescu*, 39, 48, 52
- Neugeboren, Karl, *Handbuch der Geschichte Siebenburgens*, 232
- Neugeboren, Karl, *Index diplomaticus Regni Hungariae publicus seu Series Diplomatum Decretorum, Legum, Literarumque Typis divulgatorum, Historiam Regni Hungariae, Legesque ac Jura et Praerogativa cum Regni Hungariae et incorporatarum Provinciarum, turn Personarum publicarum et privatarum tangentium*, 232
- New-York, 330
- Nicolau, Măria, *Comput public al Reuniunii femeilor române spre ajutorul creșterii fetițelor orfane ș.c.l. și actele acesteia. Partea I pentru anul I și II*, 313
- Niculăe, autor neidentificat, *Revista*, articol din „Concordia” 1867, 399
- Norma Regia pro Scholis Magni Principatus Transilvaniae*, legiuire școlară austriacă, 140
- Noul Testament*, 249, 324
- Noul Testament al Domnului și mintuitorului nostru Isus Hristos, tipărit cu voea prea sfinților episcopi ai Prințatului României, după cel mai ales model, dat de preasfinții lor în zilele Prea Înălțatului Domn stăpînitor a toatei Țării Românești Alexandru Dimitrie Ghica Vv.* (vezi și *Testamentul Nou din Smirna*), 231, 232
- Noul Testament de la Bălgrad*, vezi *Noul Testament sau împăcarea...*
- Noul Testament sau împăcarea, au Legea Noauă a lui Isus Hristos Domnului nostru. Izvo-dită cu mare socotință den izvod grecesc și slovenesc, pre limba rumânească...* (vezi și *Noul Testament de la Bălgrad*), 230, 232, 136

O

- Oarda de Jos, sat de lângă Alba-Iulia, 221
- „Observatoriul”, 5—8, 20, 20—22, 31, 31—34, 34, 41, 43—44, 54, 54—58, 61—62, 63, 65—68, 66—69
- Obșteasca Adunare a Moldovei, 298, 298

- Obșteasca Adunare a Țării Românești, 96, 98, 98, 131, 153, 154, 208
- Ocna Dej, 238
- Ocna-Mureș (vezi și Uioara), 89, 174, 174—175, 189, 246
- Ocnișoara, sat lângă Tirnăveni, 98
- Octoih*, 330
- Odobescu, Alexandru, *Opere complete*, 71
- Odobeseu, Alexandru, *Timotei Cipariu*, 71
- „Oltenia”, 52, 54, 173, 193, 339
- Oltenie ea nu, Constantin, *însemnare de cărți vechi românești*, 213
- Olvaso Târsurat, vezi *Societatea de lectură „Aurora” a elevilor din Blaj*
- O mie și una de nopți. Istorii arabicești sau Halima, înfășă dată tradusă din nemțește*, 165
- O m din-fabrică, autor neidentificat, *Bănat. Timișoara, II martie c. v.*, 228
- „L'Opinione”, ziar din Roma, 41, 62
- Oradea (vezi și Oradea Mare, Nagyvárad), 77, 133, 147, 152, 154—155, 155, 172, 184, 185—188, 185, 187, 190, 194, 194, 200, 221, 226, 229, 232, 233, 236—238, 241—242, 245, 267, 285, 295, 309, 313, 324, 353, 382
- Oradea Mare, vezi Oradea
- Orăștie, 46, 50, 275, 264, 365
- Ordinariatul metropolitan, vezi *Consistoriul greco-catolic de la Blaj*, 295
- Ordinul „Măria Tereza” în grad de cavalier, 165
- Organisations Entwurt*, legiuire austriacă din 1849, 38
- „Organul luminărei”, 120, 235, 275, 277, 280, 283, 286, 289, 291, 291—292, 296—298, 298, 300, 302—302, 305, 305, 318, 328, 343, 344, 345
- Orghidan, Rudolf, *Prenunerațiune la Dicționarul germano-român care se tipărește la Brașov în an. 1852*, 49
- Orient, zonă geografică, 165
- „Orientul”, 27
- Orlat, 221, 340
- Ormeniș, sat din zona Aiudului, 50
- Orșova, 51
- Oșorhei, vezi Tîrgu-Mureș
- *Oz̄s̄p̄p̄ōs̄ xou- Icxpoo publicație grecească din București, 165, 166
- Ozun (vezi și Uzon), sat din județul Covasna, 50
- „Osterreichische Zeitung”, 340, 358, 370, 371

P

- Palia de la Orăștie* (vezi și *Biblia de la Orăștie*), 231, 232
- Panciova, 177
- Papadopol, Paul, *Timotei Cipariu (1805—1887)*, 71
- Papadopol, Grigore, *Disertație pregătitoare la Dicționarul românesc, latinesc și elinesc al d-lui Grg. Papadopol, profesorul de limba elenică în Colegiul Sf. Sava, slujit drept înștiințare*, 229
- Papfalvi, Constantin, *A baldzsfalvi erseksegrol, s meg valami*, 6, 8, 19
- Papfalvi, Constantin, *Alte momente din viața lui Aron Budai*, 5—6, 8, 20
- Papfalvi, Constantin, *Blaș*, 28 oct. 1867, 8, 20

Papfalvi, Constantin, *Czdfolat, az Erdelyv Hirado 150-dik számban megjelent 2-dik devai cikkre*, 3, 8, 14

Papfalvi, Constantin, *De la Blaș. Răspuns la observațiunile d-lui Tordk Bertalan publicate în foaia săptăminală Kdzerek nr. 48, asupra declarațiunei făcute de un român în aceeași foaie nr. 47, anul 1884*, 8, 32

Papfalvi, Constantin, *Din Transilvania. Hunedoara, 20 iunie 1845*, 209

Papfalvi, Constantin, *Domnule redactor!*, 5, 8

Papfalvi, Constantin, *Egy hazafias roman nyilatkozata*, 7—8

Papfalvi, Constantin, *Felvildgositó felelet a Kdzerek 48-dik es kdvetkezo ket számok hasdbjdban egy román nyilatkozatára tett eszrevetelekre*, 8, 32

Papfalvi, Constantin, *Ioan P. Lemeni, episcopul Făgărașului*, 8, 22

Papfalvi, Constantin, *Revelațiunile unui bărbat octogenariu*, 8

Papfalvi, Constantin, *Schițe ethnografice și topografice din Comitatul Hunedoarei*, ^

Papfalvi, Constantin, *Secretariul thesaurariale Aarone de Budai*, 5, 8, 10, 20

Papfalvi, Constantin, *Starea Fondului pentru deficienții preoți, yăduvele și orfanii arhidiecesei, cu finea an. 1866*, 5, 8

Papfalvi, Constantin (și alții), *Un răspuns național dat baronului Jojika*, 4, 8

Papfalvi, Constantin, *Unele observări relative la Comitatul Hunedoarei și în specie la Districtul Hașegului*, 8, 22

Papiu Ilarian, Alexandru, *Documente despre Horia și Cloșca*, 66

Papiu Ilarian, Alexandru, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, 4, 15 17 170—171, 302, 308

Papiu Ilarian, Alexandru, *Tesaur de monumente istorice pentru România* 65, 66

Papiu Ilarian, Alexandru, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Sincai din Sinea* 70

Papp Jozsef, *Erdelyorszdgnak rovid foldleirdsa. Kezdo gyermekek felfogdsdhoz ker-t desek es feletekben* (vezi și *Geografia Ardealului*), 270, 282

Parimierul din Iași, vezi *Dosoftei*, *Parimiile preste an*

Paris, 45, 217, 298, 302, 323, 325, 400

Parlamentul Suprem al Imperiului Austriac (vezi și *Reichsrath*), 302, 367, 372, 374, 394

Parohia greco-catolică din Blaj, 209

Pascal, Emil, *Noul Testament*, tradus de —, 400

Pascu, Ștefan, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, 30, 64

Patenta imperială din februarie 1861, 356, 360, 380—381, 385, 387

„Patria”, ziar românesc din Pesta 353

Pavel Sfântul, *Epistola către Timothei*, 399, 400

Păcățian, Teodor V., *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub Coroana ungară*, 29 173, 333-334, 336, 339, 343, 346, 358, 364, 369 374 378 391

Păcățian, Teodor V., *Dieta Ardealului în 1865*, 391

Pământul săsesc, vezi *Fundus Regius*

Pănade, sat din zona Sibiului, 80

Păclișanu, Zenovie, *O glorie a 'culturii românești: Timotei Cipariu*, 71

Pentru espusețiune, 375

Pervain, Iosif, *Ceva despre relațiile lui Bariț cu episcopul Lemeni (1835—1842). Un funcționar bătâș: Kayser*, 82

1

Pervain, Iosif, *Odiseea ediției profesorului Alexandru Gavra din Hronică*, 209

Pervain, Iosif (I. Verbină), *Simeon Marcovici, traducător și teoretician al problemelor sociale și literare*, 93

Pervain, Iosif, *Studii de literatură română*, 81—82, 93, 97, 100, 101, 108, 112—113, 120, 137, 143, 147, 152, 157, 209

Pesta (vezi și *Pest, Peth*), 6, 8, 12, 13, 18, 18, 20, 29, 30, 40—42, 54, 78, 84, 133, 134, 135, 141, 143, 147, 208, 212, 228, 244, 261, 300, 300, 302, 309, 333, 351—353, 356, 376, 383, 391, 398

„Pești Hirlap”, 261

Petelea (vezi și *Birk*), sat din zona Reghinului, 50

Peterburg, 206

Petițiunea subșternută Majestății Sale ces. reg. apostolice în 30 decembrie 1866 pentru susținerea și apărarea autonomiei Marelui Principat al Transilvaniei, redeschiderea Dietei și continuarea lucrărilor ei îjisoțită de 37 plenipotențe cu 1493 subscripțiuni, 396

Petranu, Coriolan, *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș. Teoriile, cutul, prezentul și administrarea lor*, 39

Petridul de Mijloc, sat lângă Turda, 81, 100, 175, 213, 218, 264

Petrifalău, vezi *Petrișat*, sat din zona Blajului

Petrila, 25

Petrisat, sat din zona Blajului, 140, 149

Petroșeni, 25

Pintic (vezi și *Szâsz Pentek*), 110, 142, 174, 194, 196, 199—200, 212, 221, 225, 227, 230

Plagianu, Alexandru, *Biblia*, articol polemic în apărarea lui Ion Heliade Rădulescu, 325

Plautus, Titus Maccius, *Aulularis*, 89

„Plevna unguerească”, aserțiune publicistică de mare scandal politic din 1884, 66, 67

Ploiești, 54

Plosca, sat în Hașeg, 11, 12

Poarta Otomană, 133, 208

Poenaru, Petrache, *Gheorghe Lazăr și școala românească*, 353

Pogăceaua, sat din Cîmpia Transilvaniei, 25, 334

Poieni, sat din zona Năsăudului, 149

Pojon (vezi și *Bratislava, Pozsony*), 180, 208, 300, 302, 353, 387

Polonia, 372, 374

Polverejan, Șerban și Nicolae Cordoș, *Mișcarea memorandistă în domeniul științelor sociale (1885—1897)*, 30

Ponorel, sat din Munții Apuseni, 76, 207

Pop, Emil, *Simeon Mihali-Mihalescu*, 36

Pop, Sigismund, *Cuvîntări bisericesti pe sărbători, duminici și deschilinite întâmplătoare pentru folosul tuturor preoților, păstorilor sufletești și mirenilor români de prin cîmpii sau de prin sate*, 267

Pop Sigismund, *Înștiințare despre tipărirea cuvîntărHor bisericesti*, 267

Pop, Vasile, *Capăt disertații din nr. 20 despre ortografie*, 125, 132

Pop, Vasile, *Celibatul (Necăsătoriții)*, 123, 126, 127, 130, 131, 144, 213

Pop, Vasile, *Diplomatică*, 128, 173

Pop, Vasile, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări, de la începutul lor până la vremile noastre*, 120

Pop, Vasile, *Domnule redactori*, 12, 125, 132

Pop, Vasile, *Urmarea disertației din nr. 18 despre ortografie*, 125, 132, 173

Pop de Uifalău, Teodor, *Istoria ecleziastică*, 2

Pop de Uifalău, Teodor, *Psaltirea sau cartea psalmilor*, 2

Pop Lâsz16, Gavril, *Geografia Banatului*, 210

Pop Lâsz16, Gavril, *Istoria Ardealului în anul 1848—1849 și drepturile istorice ale românilor*, 210

Pop Lâszlo, Gavril, *Istoria Daciei antice*, 210

Pop Lâszlo, Gavril, *Istoria scurtă a românilor de la Olm, povățuitorul ungarilor, din un fragment al părintelui Clain*, 210

Pop Lâszlo, Gavril, *Istoria Transilvaniei din cele mai îndepărtate vremuri până la 1571*, 210

Popasu, Chiriac, *Un regiment român ardelean*, 57

Popea, Nicolae, *Memorialul arhiepiscopului și mitropolitului Andrei Baron de Șaguna sau luptele naționale politice ale românilor 1846—1873*, 66, 68

Popeangă, V. E. Găvaneseu și V. Țircovnicu, *Preparandia din Arad*, 177

Popescu, Gheorghe, *Trei ani de literatură română. Indice bibliografic al cărților publicate românește, în România, în anii 1874—1875—1876*, 355

Popescu Gogan, Petre, *Timotei Cipariu. Notiță biografică*, 126

Popești – Cluj, 1, 8

Popfalău, vezi Popești – Cluj

Popovici, Dimitrie, *Ideologia literară a lui I. Heliade Rădulescu*, 83

Popovici, Dimitrie, *Studii literare*, 108

Portugalia, 41

Potra, Gheorghe, *Petrache Poenaru, ctitor al învățămîntului în țara noastră*, 224

Prejmer, 261

Prenumerație pre anul 1845 la Gazeta de Transilvania, prospect, 203

Preparandia din Arad, 177

„Prietenii istoriei literare”, 72, 81

Principatele Unite Române, 206, 327—328

Programa Adunării generale a Reuniunii femeilor române în 21/9 opt. 1855, 317

Programa Adunării generale II, ținînd prin Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român, la Brașov, 375

Programa concursului pentru una gramatică română. Partea I. Analitică, 349

Programa „Magazinului istoric pentru Dacia”, 249

Programa „Organului luminării”, 275, 279

Programă pentru strîngerea materialului necesariu la lucrarea dicționarului românesc, 348

Proiect de statute pentru Reuniunea femeilor române spre ajutorul creșterii fetițelor orfane, sărace și mai înfi a celor fetițe ale căror părinți au căzut în revoluțiunea maghiaro-tranșilvană din anii 1848 și 1849, 313

Proiect pentru un nou așezămînt binefăcătoriu, prospect din „Gazeta Transilvaniei”, 49

Proiectul de lege pentru introducerea limbii maghiare ca studiu obligat în toate scoalele confessionale nemaghiare, articol din „Observatoriul”, 56

Prolegomenon, lucrare neidentificată, 53

„Prospect. Organul luminării. Gazetă beserecească, politică e literarie „cu prea grațioasă învoiență”, titlu experimental al primului număr din „Organul luminării”, 275

Protase, Măria, *Petru Maior*, 185

Protestul Consistoriului din Blaj împotriva limbii maghiare, înaintat la Dietă în anul 1844, 56, 178, 253, 259

Protocolul Congresului națiunii române din Ardeal, ce s-a ținut în Săbii la 20/8 prier 1861, 380—381, 383, 385

Protocolul ședințelor Conferinței Naționale Românești ținute din 1/13 până în 4/16 ianuarie 1861, la Sibiu sub președinta a doi arhiepiscopi românești din Transilvania, cu aceluși sale și cu un comentariu, 342, 343, 366, 395

Protopopescu, Lucia, *Contribuții la istoria învățămîntului din Transilvania 1774—1805*, 140

Protopopiatul, vezi și Tractul

Protopopiatul greco-catolic al Arieșului, 238—339, 346

Protopopiatul greco-catolic al Clujului, 180

Protopopiatul greco-catolic al Fărăgăului, 138, 185, 212, 228

Protopopiatul greco-catolic al Pogăceleii, 25, 334

Protopopiatul greco-catolic al Reghinului, 138

Protopopiatul greco-catolic al Uioarei, 174

Provincia metropolitană greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș, 286

Prusia, 336

Psaltirea de-nțeles a sîntului împărat prorocă David, tipărită întru blagoslovite dzilele Măriei Sale Prea Luminatului întru Isus Hristos Ioan Duca Voevoda, cu mila lui D-zeu Domnului Țării Moldovei, cu cheltuiala Mării Sale și cu poslușenia smerenii noastre Dosoftei mitropolitul Sucevei, în tiparnița Sfintei Mitropolii în laș... (vezi și *Psaltirea slavă română a lui Dosoftei*), 231, 232

Psaltirea slavo-română a lui Dosoftei, vezi *Psaltirea de-nțeles a sîntului prorocă David...*

Puffendorf, Samuil, *Datoriile omului și ale cetățeanului*, 53

Puncta Interrogatoria pro Reverendissimo Domino Simeone Krajnic Praeposito Capituli Blasiensis, 245

Pușcariu, Ioan cavalier de, *Notițe despre întîmplările contemporane*, 289—299 371.

Radu, Iacob, *Doi luceferi rățăcitori: Gheorghe Șincai și Samuil Micu Clain*, 187

Radu, Iacob, *Episcopul baron Vasile Erdeli (Ardeleanu, Erdelyi) 1843—1862*, 17

Radu, Iacob, *Istoria diecezei române-unite a Orășii Mari*, 155

Radu, Iacob, *Istoria vicariatului gr.-cat. al Hațegului*, 15, 27

Radu, Iacob, *Scrisoarea de mîntuînță a vicarului Constantin Papfalvi*, 15

Ralet, Dimitrie, *Bețivul. Cinticel comic*, 294

Balet, Dimitrie, *Păun Burlacu. Cinticel comie*, 294

Ralet, Dimitrie, *Scene naționale*, 294

Ralet, Dimitrie, *Scrieri*, 294

Ralet, Dimitrie, *Suvenire și impresii de călătorie în România, Bulgaria, Constantinopol*, 294

RamcTnțai, Simion, *Testamentul fericitului doctor de medicină Simeone Ramonțai*^ 198

„Raoul”, lucrare neidentificată, 347

Rațiu, Ioan, Blajul. *Scurte notițe informative*, 314

Rațiu, Ioan. *Dascălii noștri. Scurte notițe din viața și activitatea lor literară, 1754—1848*, 2, 180

Rațiu, Ioan, *Timotei Cipariu. Viața și activitatea lui*, 71

Răscoala de la Bobilna, 284

Rășinari, 341

„Răvașul”, 369

Rebra, sat din zona Năsăudului, 149

Rebrișoara, sat din zona Năsăudului, 149

Rediu, sat în Transilvania, 26

Reghin, 33, 334

Reghinul săsesc, vezi Reghin

Regimentul de dorobanți Mehedinți, 60

Regimentul II de graniță românesc (Năsăud), 2, 57, 149, 308, 385

Regimentul I de infanterie din Craiova, 60

Regium Generale Seminarium Graeco-Catholicum din Lemberg (vezi și Seminarul general din Lemberg), 145, 146

Regulamentul Organic, 98

Reguli după care au a se urma lucrările „Soșietății literare”, 112

Reichsrath, vezi Parlamentul Suprem al Imperiului Austriac

„Religio”, 208

„Religio es nevels”, 206, 208

Restaurantul „Galul alb” din Viena, 385

Reteag, 194

Retegan, Simion, *Lupta națională a burgheziei române din Transilvania în anii negocierii pactului dualist*, 391

Retegan, Simion, *Recunoașterea egalității națiunii române și a celor două confesiuni în Dieta de la Sibiu (1863—1864)*, 388

Retegan, Simion, *Recunoașterea limbii române ca limbă oficială a Transilvaniei în Dieta de la Sibiu*, 388

Reuniunea femeilor române din Brașov, 39, 48—49, 310, 313, 314—316, 317, 319—320, 332

„Revista arhivelor”, 248

„Revista istorică”, 49

„Revista muzeelor”, 39, 48

„Revue Roumaine d'Histoire”, 30

„Riforma”, ziar din Roma, 41, 62

Rinul, 104

Rîmnicu-Sărat, 54

Rîmnicu-Vâlcea, 57, 142

Rodna, 385

Roma, 25, 41, 58, 62, 64, 76, 80, 160, 216, 285, 325, 329, 379—380, 382

Roma, 15 febr. st.n., articol din „Organul luminării” 1847, 286

Romana, dans popular, 65

România, 16, 26, 28, 36, 38, 40—42, 52, 60—61, 64, 67—68, 166, 275, 300, 388

România, rubrica din ziarul „Observatorul”, 66

„România”, ziarul lui Aron Florian din 1838, 128

„România liberă”, seria veche, 57—58, 60

„Românul”, 40, 42, 54, 63

„Roșia de Seeaș, sat în zona Albei, 246

Roșia Montană, 318, 391

Roth, Stephan Ludwig, *Der Sprachkamp in Siebenhurgan*, 170

RQthenthurmer Grânz Gommando, vezi Comandamentul cezaro-crăiesc de graniță de la Turnu Roșu

Rucăreanu, N» N., *Asupra emantipației robilor din România*, 208

Rucăreanu, N. N., *Domnule redactori* articol polemic contra lui Timotei Cipariu, 132, 229

R u d e a n u, C., *Istoricul Nicolae Tincu Velia*, 296

R u d e a n u, C., *Un istorie bânățean uitat*, 296

Rugămintea celor doi episcopi românești, a celui gr. unit Ioan Lemeni de Eadem și a celui gr. neunit Vasilie Moga, așternută Dietei de la 1842, în cauza românilor locuitori în Pământul Crăiesc, numit și Săsesc, 173, 179, 181, 183, 186, 187, 191, 193

Bule Britania, imnul Angliei, 133

Runcu, sat din zona Năsăudului, 149

Rusia, 60, 98, 131, 135, 161, 320

Russo, Alecu, *Cugetări*, HZ

R u s u, I o a n, *Ceva despre ortografia latino-românească*, 125, 144

R u s u, I o a n, *Icoana Pământului sau Carte de geografie*, 170—172, 171, 175, 177, 183, 185, 190, 191, 193

R u s u, I o a n, *Pentru Șematismul clerului din episcopatul Făgărașului și încă ceva*, 179

R u s u, I o a n V., *Despre răscoala lui Horia*, 64

Rusu, Ioan V., *Scurtă descriere a revoluțiunii lui Horia și Cloșca din 1784*, 64

S — nu (autor anonim), *Balázsfalva, szept. 25. 1867*, 6, 19

Sachsenland, vezi Fundus Regius

Salva, 149

Salvus Conductus, articol din „Erdelyi Hirado” 1844, 197

Samușfalău, vezi Someșeni

„Satellit des Siebenburgisches Wochenblatt”, 203, 204, 260, 261, 284

Satu-Mare, 147

Săcal, sat din Gîmpia Transilvaniei, 25

Săliște, sat lângă Hunedoara, 16, 11

Sărăuad, sat din Sylvania, 262

Sătmar, ținutul, 147

Să u l e s e u, G h e o r g h e, *Gramatică românească sau observații gramaticești asupra limbei românești. . .*, 273

Să u l e s e u, G h e o r g h e, *Lexicografic*, 273

Scaunul Apostolic de la Roma, 285, 286, 380

Scaunul Primațial de la Strigoni, 259

Scaunul săsesc al Sibiului, 304

Schematismus Cleri Archi-Diaecesis Strigoniensis pro Anno a Christo Nato 1860, 25

Schematismus Venerabilis Cleri Diocesis Transsilvaniensis ad Annum bissextileus a Christo Nato MDCCCXLIV [1844], 69

Schematismus Venerabilis Cleri Graeci Ritus Catholicorum Dioceseos Fogarasiensis in Transilvania pro Anno a Christo Nato MDCCCXLII [1842] ab Unione cum Ecclesia Romana CXLV [145], 25, 120, 170, 171, 172, 177, 180

Schemnitz, 12, 13, 46, 365

Schiller, Friedrich, *Intriga și iubire*, traducere ratată a lui George Bariț, vezi Schiller, Friedrich, *Kabale und Liebe*, traducere și tipărire intenționată de George Bariț

Schiller, Friedrich, *Kabale und Liebe*, traducere și tipărire intenționată de George Bariț (vezi și *Intriga* lui Bariț; Schiller, Friedrich, *Intrigă și iubire*, traducere ratată a lui George Bariț), 130, 132

Schola Normalis Dacoromăna Goronensis, vezi Școala normală românească din Brașov

Schuller, Johann Karl, *Beleuchtung der Klagschrift, gegen die saechsische Nation, welche die beiden valachischen Bischofe auf dem Landtage 1841—1843 den Staenden Grossfilrstenthums Siebenburgen überreicht haben von —*, 268

Scrisori apologetice, va să zică de apărare ale arhiepiscopului și mitropolitului românilor de religie ortodoxă răsăriteană din Ardeal și din Ungaria, Andrei baron de Șaguna, 398

Scrisorile pentru Măria, lucrare neidentificată, 192

Sebeș (vezi și Sebeșul Săsesc), 167, 221

Sebeșul Săsesc, vezi Sebeș

Seche, Mircea, *Schiță de istorie a lexicografiei românești*, 48

Seminarul de la Socola, 262

Seminarul general din Lemberg, vezi Regium Generale Seminarium Graeco-Catholicum • din Lemberg

Seminarul „Sfinta Barbara” din Viena, 98, 262

Seminarul teologic greco-catolic din Blaj, 2, 52, 82, 90, 94, 120, 131, 154—155, 162, 168, 174, 179, 180, 185, 188—189, 189, 193, 194—196, 198, 202, 210, 220, 221, 223, 228, 230, 234, 235, 238, 240, 256, 267—269, 295, 315

Seminarul teologic ortodox din Sibiu, 365—366

Senatul României, 63

Serbia, 42

Severin, vezi Turnu-Severin

Siberia, 350

Sibiu (vezi și Cibinium, Hermannstadt, Nagyszeben), X—XI, XIII, 1—2, 10, 15, 16, 24, 29, 34, 39, 54, 59, 61, 64, 66, 67—68, 81, 83, 88, 88, 95—96, 97, 99, 105, 114, 118, 120, 121—122, 130, 133, 135, 135, 139, 143, 144, 148, 150, 154, 156—157, 159, 161, 163, 168, 168, 170, 173, 174—176, 178, 178, 181, 191, 193, 196—197, 199, 210, 212, 219—220, 225, 229—230, 231—232, 233—237, 238—239, 243, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 253, 257, 260, 264, 266, 267, 268—270, 268, 271, 274, 276—277, 282, 289—291, 291, 296—299, 298, 300, 305, 309, 309, 313, 316, 318, 326, 332—336, 332—333, 336—337, 338, 339, 340, 341, 342—343, 343, 346, 351, 351, 353—354, 353, 355—356, 358, 365—366, 366, 369, 371, 374—375, 376, 381, 387, 398, 404

Sibiu. Proiect de esterminarea școalelor românești și a limbei românești, articol din „Observatoriul”, 56

Sibiu. Proiectul de lege despre maghiarizarea tuturor școalelor, articol din „Observatoriul”, 56

Sibiu, 21 iulie. 1851, artieol-corespondență din „Gazeta de Transilvania”, 15, 17

Sibiu, 7 mai st. v., articol din „Tribuna”, 68

„Siebenburger Bote”, 148, 260, 261, 278, 318

„Siebenburger Wochenblatt”, 9, 10—11, 148, 175, 203, 247, 260, 270, 278

„Siebenburgisches Biirgerblatt”, 148

Sighișoara, 195, 300

Silași, Grigore, *Renașterea limbei românești în vorbire și scriere*, 56

Silvania, ținutul, 168, 210, 245, 262

Sîncel, vezi Sîncel, sat din zona Blajului, 149

Simu, Nicolae, *Copie după testamentul lui Nicolae Simu*, 198, 209

Sinodul arhidiecezan de la Blaj din 20-22 octombrie 1869, 350, 350

Sinodul electoral de la Blaj din august 1868, 337

Sion, Gheorghe, *Ceasurile de mulțumire a lui Gheorghe Sion*, 216, 217, 254, 259

Sion, Gheorghe, *Răspuns la discursul de recepțiune al lui Petrache Poenaru*, 352, 353

Siracuza, 98

Șiret, vama și oficiul poștal, 298

Sîncel, 235—236, 237, 248, 250, 306, 308

Sîncraiu de Mureș, 211, 216

Sîngeorz (azi Sîngeorz-Băi), 149

Sîniacob, sat din Cimpia Transilvaniei, 221

Sînmiclăuș (vezi și Klosdorf), sat din zona Tirnavelor, 50

Slovacia, 387

Societatea Academică Română, 53, 70, 347—348—349, 350, 351, 353, 354, 355

Societatea „Carpați”, 64

Societatea „Carpații români”, 43, 63, 66, 68

Societatea de lectură „Aurora” a elevilor din Blaj (vezi și Olvaso Târsulat), 133

„Societatea de miine,” 71, 231, 296, 391

Societatea „Iredenta română”, numele inițial al Societății „Carpați”, 64

Societatea „Liga culturală”, 64

Societatea literară din București, vezi Asociația literară din București, 12

Societatea negustorească din Brașov, vezi Soțietet neguțătoresc al românilor [din Brașov și Șov]

Societatea naturalistilor germani din Sibiu, 39

Societatea „Zorile” de la Cluj, 68, 194

Sodoma, 74, 79

Someș-Sat, vezi Someșeni

Someșeni, sat lângă Cluj, 7, 22, 23

Someșul, 37

Soțietatea literară din București, vezi Asociația literară din București

Soțietet neguțătoresc al românilor [din Brașov] (vezi Societatea negustorească din Brașov și Șov), 95

Smirna, 232

Spania, 41

Spice istorice, articol din „Foaie pentru minte . . .” 1847, 296

Spring, sat în Transilvania, 26

Stadt London, din Viena, 244

Stamati, Iacob, *Un blestâm* (vezi și *Blăstâmul mitropolitului Iaoov*), 225, 228
Stamati, Teodor, *Dicționarul*, vezi Stamati, Teodor, *Vocabulariu de limba germană și română, cu adăugirea celor mai obicinuite și în conversăciune primite cuvinte streine*
Stamati, Teodor, *Vocabulariu de limba germană și română, cu adăugirea celor mai obicinuite și în conversăciune primite cuvinte streine*, 47, 48
Stan, Apostol și Constantin Vlăduț, *Gheorghe Magheru*, 54
Stanca, Sebastian, *Viața și activitatea episcopului Vasile Moga, 1774-1845*, 10
Staturile și Ordinile Transilvaniei (Status et Ordines), 291
„Steaua”, 72, 257
Sterca Șuluțiu, Alexandru, *Istoria Horii și a Munților Apuseni*, 34
Sterca Șuluțiu, Alexandru, *Serbarea festului secular al Gimnasiului din Blas*, 313
Sterca Șuluțiu, Iosif, *Memorii*, 44, 59, 356
Sterca Șuluțiu, Iosif, *O lacrimă fierbinte*, 356
Sterca Șuluțiu, Iosif, *Partea V-a din memoriul lui —*, 61
Sterca Șuluțiu, Iosif și Axente Severu, *Dimitrie Moldovan*, 365
Straja, sat din zona Albei-Iulii, 240
Strei, sat în Hațeg, VIII, 15
Strigoniu (vezi și Esztergom), 24—25, 191, 218, 219, 237, 246, 250, 261, 313
„Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, 42
„Studii”, 71, 81
Studii de folclor și literatură, 250
„Studii de istorie literară și folclor”, 71
„Studii literare”, 93
„Studii și articole de istorie”, 391
„Studii și cercetări de bibliologie”, 47, 329, 332
Sub semnul lui Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu, 59
*Suci u, Coriolan, *Crîmpeie din procesul dintre profesorii de la Blaj și episcopul Lemeni (1843-1846)*, 162
Suci u, Coriolan, *Crîmpeie din procesul lemenian. Al doilea „atentat” contra lui S. Bărnuțiu*, articol manuscris, 229, 240
Suci u, Coriolan, *Din tinerețea lui Ioan Trifu alias Maiorescu*, 221
Suci u, Coriolan, *Din tinerețea lui Ioan Trifu, alias Maiorescu. De ce a trecut în țară*, 231
Suci u, Coriolan, *Ioan Trifu-Maiorescu — preot*, 321
Suci u, Coriolan, *Preambule la procesul lemenian. Luptă ideologică între Lemeni și Bărnuțiu*, 184, 209—210
Suci u, Coriolan, *Preambule la procesul lemenian. Pretinsele atentate contra lui Bărnuțiu*, 184—185, 209, 221, 242
Suci u, Ioan Dimitrie, *Cîteva lămuriri în legătură cu Nicolae Tincu Velia*, 296
Suciul de Jos, sat din zona Chioarului, 240, 329
Sue, Eugene de, *Der ewige Jude*, 201
Sue, Eugene de, *Evreul neadormit*, 77, 201, 202, 204—205, 208, 210, 212, 213, 214, 216, 224
Sue, Eugene de, *Le Juif errant*, 201
Sue, Eugene de, *Mathilda*, 201
Sue, Eugene de, *Misterele Parisului*, 201

Sue, Eugene de, *Ovreiul neadormit* [tălmăcit de Timotei Cipariu] 201, 201
Sue, Eugene de, *Prologul la romanul Evreul neadormit, 200—201*, 201
Suplai, sat din zona Năsăudului, 149
„Supliment” la „Organul luminării”, 297
Supplex Libellus Valachorum, 182
Szász Pentek, vezi Pintic
Szathmâr, vezi Satu-Mare
Szeehenyiter, promenadă în Pesta 29
Szilágyi Miklos, *A pálinkárol* (vezi și *învățătură asupra vinarsului*), 270, 271
Szinyei Jozsef, *Magyar irok elete es munkdi*, 30

Ș

Șaguna, Andrei, *Andrei, din mila lui Dumnezeu dreptcredinciosul episcop al bisericii greco-răsăritene ortodoxe în Marele Principat al Ardealului...*, circulară cuprinzînd afurisenia asupra *Bibliei* traduse de Ion Heliade Rădulescu, 325
Șcheii Brașovului, 299
Școala Ardeleană, VI, 158, 162, 187
Școala centrală din Craiova, 124
Școala de normă din Blaj, 10, 259
Școala de normă din Trăscău, 10
Școala normală de fete din Sibiu, 34
Școala normală românească din Brașov (vezi și *Schola Normalis Dacoromana Coronensis* 97, 100, 105
Școala primară românească a Regimentului de grăniceri din Năsăud, 385
Ședința Comitetului permanent ales de Conferința Națională din Sibiu, din 25 martie 6 aprilie 1862, 376, 377
„Șezătoarea”, 369
Șincai, Gheorghe, *Cronica*, 158, 197, 198
Șotropa, Virgil, *Maltratarea lui Gh. Bariț în Cernăuți în 1849*, 15, 309
Ștefănescu, Gr., *Masivul de la Mociu*, 70

T

Tabla Regească din Tîrgu-Mureș (vezi și *Tabula Regia*), 200, 213, 302, 381, 388
Tabula Judiciaria, vezi Tribunalul..
Tabula Regia, vezi Tabla Regească din Tîrgu-Mureș
Tarta, Iosif, *Teologie dogmatică*, lucrare considerată pierdută, 221
Tasso, Torquato, *Gerusalemme liberata*, 273
Tatăl nostru, 226, 228, 230, 233, 234
Teaca (vezi și Teke), sat din zona Bistriței, 94, 110, 142, 228
Teatrul Theodorini din Craiova, 66
Teke, vezi Teaca
Telciu, sat din zona Năsăudului, 149
„Teledracul”, porecla „Telegrafului român”, 320
Telega, 164

„Telegraful român", 271, 31%, 320, 321, 325, 336, 343, 355, 358, 365—366, 374, 379, 381, 391, 393, 394, 395—397, 396, 398—399, 404

Tempea, Radu junior, *Pravilă manuală tradusă (scoasă) din Pravila cea mare a Sfinților Părinți Sfintei Biserici dreptcredincioase răsăritene, pentru trebuința clericului bisericesc, cu o înțelegere mai pre larg și mai cu deslășire pentru starea spițelor rudenii în pricina căsătorilor, dată în tipariu în 35 § prin traducătorul și osteneala lui—*, 271, 273

Teodor, Pompiliu, *Evoluția gândirii istorice românești*, 144

Testamentul cel nou, vezi *Noul Testament de la Bălgrad*

Testamentul lui Simion Ramonțai, 208

Testamentul Nou din Smirna, vezi *Noul Testament al Domnului și mîntuitorului nostru Isus Hristos, tipărit cu voea prea sfinților episcopi ai Prințipatului Româniilor* . .

Teutsch, Friedrich, *Geschichte der Siebenburger Sachsen fur das sächsische Volk*, 300

Tezaurariatul Imperiului Austriac, 352

Tezaurariatul Transilvaniei (vezi și Cămara), 10, 97, 139, 247, 248, 255, 259

Theodor Aron de Bistra, articol din „Gazeta de Transilvania", 1859, 178

Timiș, lingă Brașov, 163, 163

Timișoara (vezi și Tomosvâr), 12, 13, 51, 376

„Timpul", 58

Tincu Velia, Nicolae, *Cele șapte virtuți sau fapte bune de căpetenie, în șapte predici catedrale pentru timpul cel sfîntal postului, ca antîesă la cele „șapte păcate de căpetenie". Traduse și întocmite pentru orice creștin cultivat de—*295, —296, 296—297

Tincu Velia, Nicolae, *Niște întrebări gramaticale*, 201

Tipografia diecezană din Sibiu, 382

Tipografia Seminarului teologic din Blaj, 126, 191, 271, 304, 382

Tiur, sat lingă Blaj, 61, 149, 150, 154, 155, 179, 180

Timpa, muntele, 261

Tîrgu-Jiu, 126

Tîrgu-Mureș (vezi și Oșorhei, Văsârhely, Marosvăsârhely), 142, 149, 180, 199, 200, 213, 221, 235, 246, 301, 302—304, 351, 404

Tîrgu-Secuiesc (vezi și Kezdi Văsârhely), 267

Tîrgurile de țară în Transilvania, rubrică din *Călindariu pentru poporul român al lui George Bariț*, 50

Tirnavă Mică, 76, 76, 154, 192, 235, 237

Tirnavele, 38, 73, 75, 140, 202, 266, 275

Tohan, 156, 313, 341

Toth Zoltán Z., *Az erdelyi román nacionalizmus elso százada, 1697—1792*, 146

Totoiu, sat din zona Albei-Iulii, 174

Tournon, oraș în Franța, 216

Tobben, autor colectiv neidentificat, *Nyilatkozat az erdelyi oláh rtemzet ertelmesbjei reszerol az unio tárgyában*, 307

Tomosvâr, vezi Timișoara

Torok Bertalan, *Eszrevetelek „Egy hazafias román nyilatkozatára"*, 8

Tractul protopopesc, vezi Protopopiatul

Tractus Faragoensis, vezi Protopopiatul greco-catolic al Fărăgăului

Trandafir, Horia, *Timotei Cipariu*, 71

Transilvania (vezi și Marele Principat al Transilvaniei, Siebenburgen, Erdely), V—VI, 1—5, 10, 15, 17, 19—20, 25, 29, 32, 34, 86—38, 40—43, 47, 51, 52—54, 56, 58, 59—61, 61, 68, 69—70, 72, 74, 76—77, 83, 98—99, 104, 105, 106—107, 109, 122, 132, 134, 134, 145, 154—155, 154, 158, 160, 165, 168, 170—171, 173, 178, 179, 182, 185, 190—191, 195, 200, 206, 208—209, 223, 225, 232, 246, 247, 252, 254—255, 259, 261—262, 262, 265, 267, 273—274, 273, 275—277, 279, 280, 282, 282, 284, 286, 289, 291—293, 300, 302—303, 308, 309, 318, 322, 324, 326, 333—334, 336—337, 337, 339, 339, 346, 353—354, 353, 356—362, 364—366, 367, 368—369, 370, 373—376, 378, 380—385, 386, 387—388, 391, 398, 399, 401—403, 404

„Transilvania", 10, 30, 43, 47—48, 51—52, 53, 61, 62, 64, 64, 67—68, 173, 282, 341

Transilvania, articol din „Gazeta de Transilvania" 1845, 209

Transilvania, rubrică din „Organul luminării", 283

„Transsilvania", revistă germană din Sibiu, 148, 300, 317, 318

Trausch, Joseph, *Bemerkungen über die vom Siebenbürgischen Bischof Herrn Bazilius Moga im Jahre 1837 zu Hermannstadt versammelten Landesstaenden unterlegte Bitschrift*, 179, 197, 268

Trausch, Joseph, *Chronicon Fuchsino-Lupino-Oltardinum sive Annales Hungarici et Transilvaniei. Edidit Josephus Trauschs, Coronensis, Pars. I. Complectens Annales Ann. 990—1630*, 295, 296

Trausch, Joseph, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literärisch Denk-Blätter*, 232

Trei raporturi ale celor trei prefeți de legiuni românești, cari în a. 1848/9 au susținut luptele cu insurgenții unguri pînă la reintrarea trupelor imperiale în Transilvania. Traduse după textul originale german subașternut Gubernului centrale din Viena și publicat în [Die] Romänen der Oesterreichische Monarchie, Viena, 1850, 67, 68

„Tribuna", seria veche, 54, 67, 68, 365

„Tribuna poporului", 101

Tribunalul (vezi și Tabula Judiciaria) Comitatului Hunedoara, 11, 12

Tribunalul Comitatului Turda, 25

Tribunalul din Botoșani, 294

Tribunalul montano-cameral din Zlatna (vezi și Judeciu montan), 45

Troia, 27, 27, 29, 30

Turcia, 98, 135, 166

Turda, 50, 79, 87, 91, 94, 98, 162, 168, 174, 175, 183, 184, 197, 209, 238, 332, 334, 348, 389, 403, 404

Turin, 40, 54

Turnul Babilonului, 56

Turnu-Roșu, trecătoarea, 161, 163, 281

Turnu-Severin (vezi și Severin), 54

Turturel Codreanu (autor neidentificat), *Somnul cel de moarte și deșteptarea*, articol din „Observatoriul", 56

Tiir, vezi Tiur, sat din apropierea Blajului

T

Țara Birsei, 158, 171

„Țara Birsei", 48

Țara Hațegului, 7

Țara Românească, 15, 17, 25, 81, &4, 85, 93, 98, 100, 105—106, 121—122, 124, 124, 126, 129, 131—132, 135, 137, 142, 151, 154, 160—161, 161—163, 165—166, 170, 172, 192—193, 208, 223, 229, 245, 271, 296, 326, 337

Țara Românească, articol din „Gazeta de Transilvania” 1844, 208

Țara Ungurească, vezi Ungaria

Țarigrad, vezi Constautinopol

Țebea, 65

Țichindeal, Dimitrie, *Filosoficești și politicești prin fabule moralnice învățături. Acum întâia oară culese și întru acest chip pre limba românească întocmite*, 98

Țicudul de Cîmpie, sat din Gîmpia Transilvaniei, 238

Țopu, sat din Cîmpia Transilvaniei, 199, 221

U

Ucalegon, din antichitate, 371, 373

Uifalău (vezi și Ujlak), sat în zona Aiudului, 179, 180

Uioara, vezi Ocna-Mureș

Ujlak, vezi Uifalău, sat în zona Aiudului

Un fiu al bisericeii române unite, autor neidentificat, *Dintre munți*, 8/20 sept. 1854, 314

Un fiu al bisericeii române unite, autor neidentificat, *Dintre munți*, 14/26 septembrie 1854. încă o privire preste cele din Blaș, 12/24 august 1854 nr. Gazet. 67 (vezi și *Gazeta nr. 82*): *Fundarea Capitulului Bobian*, 314

Unedoara, vezi Hunedoara

Ungaria (vezi și Țara Ungurească), 3, 15, 40—41, 51, 57, 64, 67, 122, 169, 170, 179, 206, 217, 248, 259, 261, 261, 280, 283, 300, 302—303, 307, 324, 333, 336, 346—347, 351, 357—361, 359, 368—369, 376, 380—381, 386, 387—388, 399, 402—403, 404

Unio Trium Nationum, 289

Unirea cu Biserica Romei de la 1700, 25, 312

„Unirea poporului”, 72

„Unirea”, ziar de Ia Blaj, 1, 71, 238

„Unitatea națională”, publicația Societății „Carpați”, 64

Universitatea din București, 59

Universitatea din Liege, 54

Universitatea din Pesta, 35

„Universitatea” politică a sașilor din Transilvania, 261, 267, 336, 358, 375, 376

„Universul literar”, 71

„Unterhaltungsblatt fur Geist, Gemuth und Publicität”, 9, 10

Urechia, V. A., *Istoria școalelor de la 1800—1864*, 124, 135

„Uricariul”, 330

Ursuleseu, Lazăr, *Antidot spre alinarea durerilor a onoratei tagme bisericești, militarești și civile de lângă riul Dimboviții, publicate în „Foaia pentru minte” sub n. 43 a. 1844, împotriva d. A. Gavra, editorul scrierilor Șincaio-Clainiene*, 215, 216, 228.

Uzon, vezi Ozun, sat din Covasna

Vaillant, J. A., *Prenumeratie pentru „Dixionarul rumânesco-franțozesc” de Ioan Alexandru Valian, fostul profesor de literatură franțozescă în Colegiul național și în meietorul pensionatului din „Sfintul Sava”*, 235

Vaillant, J. A.* *Vocabular purtăreț românesco-franțozesc și franțozesc-românesc*, 235

Vajda Hunyad, vezi Hunedoara

Valahia, vezi Țara Românească

Valea Hațegului, 21, 23, 340

Valea Jiului, 23

Vancea, Ioan, *Biografia sinoptică a episcopului gr. cath. român de Oradea-Mare oarecînd Vasiliu Baron de Erdelyi*, 174

Vartolomei, Vasile, *Mărturii culturale bihorene*, 194

„Vasárnapi lijsäg”, 78, 176, 111, 184, 266, 276, 211

Vasici, Pavel, *Macrobioțica sau măiestria a lungi viața . . .*, 195, 202, 211, 234, 245, 245, 247, 249, 268

Vasici, Pavel, *Despre vegetarianism*, 70

Vaticanul, 286

Văcărescu, Iancu, *Calidoscopul*, 112

Văcărescu, Iancu, *Minutul îndumnezeit*, 112

Văcărescu, Iancu, *Pacea*, 116

Văcărescu, Iancu, *Prietenii Eliad*!, 116

Văcărescu, Iancu, *Simpatia*, 112

Văcărescu, Iancu, *Sonetu păcii*, vezi Văcărescu, Iancu, *Pacea*

Vălenii de Munte, 15

Vărăi, sat din zona Chioarului, 180

Vechiul Testament, 324

Velichi, Constantin, *Mișcările revoluționare de la Brăila din 1841—1843*, 1 Veneția, 73

Vereins fur siebenbiirgische Landeskunde, societate științifică a sașilor din Transilvania, 289

Vereșmort, sat în zona Aiudului, 174, 238, 261

„Vestitoriul românesc”, 245

Veștem, 203, 240

Vicariatul greco-catolic al Făgărașului, 168, 263, 322

Vicariatul greco-catolic al Năsăudului, 145

Vicariatul greco-catolic al Silvaniei, 168

Viena (vezi și Beci), XIII—XIV, 12, 11, 37, 40, 46, 54, 57, 84—85, 84, 87, 88, 98—99, 108, 128, 134, 137, 141, 143, 146, 149, 170—171, 174, 179, 180, 186, 193, 193, 203, 207-208, 211-212, 213, 221, 223-224, 225-227, 227, 229-230, 232, 238, 244, 254—255, 262, 270, 284, 291, 292—294, 300, 302, 308, 309, 319, 322—323, 323, 330, 332, 334, 351—352, 356—361, 363, 364—365, 367, 368—369, 370—371, 371, 373—374, 376, 378, 380, 383—384, 385, 386, 388, 390, 392—393, 392—393, 396, 402, 404

Vințul de Jos, 43

Vințul de Sus, bătălia de la —, 61

Virgilius, Publius Maro, *Eclogele*, 173

Virgilius, Publius Maro, *Georgicele*, 271
 Virttenberga, vezi Wurttemberg
 7 virtuți, vezi Tineu Velia, Nicolae, *Cele șapte virtuți sau fapte bune de căpetenie*.
 Vîlcele (vezi și Arpătac, Elopatak), azi satul Araci din județul Covasna, vestită stațiune balneară în secolul trecut, 84, 149, 185, 187, 194, 200, 323, 331, 385, 387
 Vîrșeț, localitate în Banatul iugoslav, 376
 „Vocea Romanților”, 60, 62
 „Vocea română”, 38
 Voel, Jean, *De ratione conscribendi epistolas utilissimae praeceptiones*, 216
 Voel, Jean, *Index in breviarium romanorum ad conciones formandas aptissimus*, 216
 Voivodina Sîrbească, 387—388
 Vuia, I., *Fragmente din istoricul pedagogicului conf. gr. or. român din Arad. Studiu istoric-pedagogic*, 177

W

Wurttemberg (vezi și Virttenberga), 231, 261, 261

Y

Young, Edward, *Culegere din cele mai frumoase „Noapți ale lui Young, de serdarul Simeon Marcovici...”, 92, 93*

Z

Zagra, sat din zona Năsăudului, 149
 Zalău, 356
 Zarand, 45, 316
 Zărnești, 46, 322—323, 330, 333, 337, 341—342, 385
 Zioa, *ceasul despărțirii*, șlagăr la modă pe la 1838, 124, 130
 Zlatna, IX, 37, 45, 59, 113, 116—120, 119—120, 125, 134, 142, 144, 171—172, 216, 306, 307, 354

CUPRINS

<i>Cuvînt înainte</i>	V
<i>Notă asupra ediției</i>	VII
<i>Tabel sinoptic al scrisorilor din volumul IV</i>	VIII
Scrisori ale lui Constantin Papfalvi către George Bariț	1
Scrisori ale lui Simion Mihali-Mihalescu către George Bariț	36
Scrisori ale lui Timotei Cipariu către George Bariț	71
Scrisori ale lui Alexandru Sterca Șuluțiu către George Bariț	356
Indici	405
Indice de nume	407
Indice de materii	433

Lector: **IORDAN DATCU**
Tehnoredactor: **POMPILIU STATNAI**

ison ea. 47,52. Coh up_{111, 111, 111, 111, 111} ^

Tiparul executat sub comanda
nr. 1352 la
întreprinderea Poligrafică
~ • "1st Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
București,
Republica Socialistă România